A. J. VAN DER AA,

BIOGRAPHISCH

WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN,

BEVATTENDE

LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN ZOODANIGE PERSONEN, DIE ZICH OP EENIGERLEI WIJZE IN ONS VADERLAND HEBBEN VERMAARD GEMAAKT.

VOORTGEZET DOOR

K. J. R. VAN HARDERWIJK,

EN

Dr. G. D. J. SCHOTEL,

ONDER MEDEWERKING VAN DE HEEREN:

P. J. B. C. Robidé van der Aa, Mr. J. Bodel Neyenhuis, Prof. P. O. van der Chijs, W Eekhoff, A. P. van Groningen, Dr. J. J. de Hollander, S. F. Klijnsma, P. A. Leupe, H. C. Rogge, T. A. Romein, M. P. Smissaert, Jhr. J. W. van Sypestein en anderen.

TWAALFDE DEEL LETTER W—Z en Bijvoegsel.

HAARLEM,
J. J. VAN BREDERODE.
1878.

Uitgave van J.J. van Brederode.
N.J.W. de Roode.
Steendr. v P. Blommers te 's Hage

Willem

BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

W.

WAAL (JUSTUS DE) was lid van het schilders-collegie te Utrecht, en overleed in 1806.

Zie Kramm.

WAAL (DE). Zie WAEL (DE).

WAAL (CORNELIS DE), in 1771 te Amsterdam, waar zijn vader lid eener handelsfirma was, geboren, ontving zijne eerste opleiding te Gouda onder Gerard ten Brummeler, bezocht op zijn elfde jaar de Latijnsche school en genoot er het onderwijs van Douzy en Vatebrender, werd in 1787 een kweekeling der Illustre school te Amsterdam, woonde de lessen van Wijttenbach, van Swinden en Walraven bij, terwijl hem de lector J. de Hartog in de wiskunde onderwees. Na vier jaren studie verliet hij het athenaeum en begaf hij zich naar Leiden, waar hij, na het verdedigen van eenige *Quaestiones*, den doctorstitel in de regten verkreeg. Te Amsterdam teruggekeerd, legde hij zich op de godgeleerdheid toe, genoot twee jaren lang het onderwijs van prof. Klinkenberg en bezocht vervolgens de hoogeschool te Utrecht, waar Bonnet, Rooyaards en Heringa zijne leermeesters waren. In 1796 tot den predikdienst toegelaten, werd hij zeer tegen den wensch der gemeente predikant te Lopster-kapel. Na voor de beroepingen te Werkhoven en Scherpenzeel bedankt te hebben, had hij hoop te Vianen, in welke nabijheid het buitenverblijf van zijn vader lag, beroepen te worden, doch toen deze hoop verijdeld was, begaf hij zich naar Amsterdam, waar hij de dochter van den predikant Weyland huwde, en zich aan den handel wijdde, terwijl hij zijne letterkundige en wijsgeerige studien niet verwaarloosde. In 1805 werd hem, tegen zijne verwachting, den leerstoel in de wijsbegeerte te Groningen aangeboden, welke post hij den 17 September van dat jaar met eene *Or. de sentiendi dicendique cum libertate tum medestia atque huius utriusque virtutis philosophia inprimis necessaria conjunctione* aanvaardde. Als aftredend rector hield de Waal in 1819 eene *Or. de variis ethicae principiis cognoscendis a philosophis propositis, enunciandi formulis magis quam re dissentientibus*, en in 1822 droeg hij, wegens ongesteldheid van den rector Bakker, als prorector het rectoraat over met eene *Or. de corpore humano facto ad explicationem mentis intelligentis*. Een hevig lijden van eenige maanden sleepte hem den 1 December 1849 in het graf.

Zie *Prog. inaugur.*; F. O. de Greuve, *Levensber. van C. de W.* in *Handel. d. Maats. v. Ned. Letterk* 1850, bl. 131—137; *Gedenkb. van Gron.*, bl. 113; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. II. bl. 136, 137.

WAAL (FRANCISCUS NICOLAI DE) was in 1620 predikant te Almkerk, en is in 1680 te 's Hertogenbosch overleden.

Hij schreef:
Practijk des Gebeds. Amst. 1662 4°.
Triumph der waarheid door Stephanus den eersten Martelaar. Amst. 1657 4°.
Geestelijke Gedichten. 1645 4°.
Hemelsche melodie. 8°.

Zie de Jongh, *Geld. Predd.*, bl. 447; Abcoude, *Naaml.*, bl. 398.

WAAL of WAELE (FRANC DE) was een der zes aanzienlijke burgers die te Amsterdam de hervorming bevorderden. Hij moest dientengevolge zijn vaderstad verlaten en in den vreemde een veilige wijkplaats zoeken.

Zie Wagenaar, *Amst.*, D. II. bl. 355; Kok; Verwoert.

WAAL (ADOLPH VAN DE), heer van Moersbergen, lid van de ridderschap van Utrecht, werd aldaar geboren. Hij was de zoon van Bartholomeus van de Waal, werd in 1606 in de ridderschap beschreven en later raad in den hove. Als vertrouwde vriend van Oldenbarneveld, was hij bij de staatsonlusten in het laatst der 16e en in den aanvang der 17e eeuw zijn partij toegedaan. Hij is met Berkhout en anderen naar Leeuwarden gezonden om de regering te handhaven, droeg kennis van het voornemen dat eenige Hollandsche regenten deel zouden gehad hebben aan het plan om zich van Woerden en andere plaatsen te verzekeren, en handelde benevens andere Utrechtschen met de Hollandsche pensionarissen in de vermaarde doch nimmer volledig ontwikkelde bijeenkomst ten huize van den klerk Trezel te 's Hage. Na de afdanking der waardgelders te Utrecht, werd hij met drie heeren uit het lid der edelen gezet, gelijk hunne vaders of grootvaders met gevangenis vergezeld in 1587 door Leycester. Na de gevangenneming van Oldenbarneveld, begaf hij zich naar Munsterland, op het huis Merfeld: van hier werd hij door eenige ruiters geligt, naar Zutphen en vervolgens naar 's Hage gevoerd en aan de 24 rechters overgeleverd. Hier werd hij herhaalde malen ondervraagd en met een gelijk lot als Oldenbarneveld bedreigd. Op raad zijner vrienden liet hij zich verleiden om pardon te vragen, waarna hij voor zes jaren en langer naar willekeur der Staten-generaal verbannen werd. Nu begaf hij zich naar Holstein en werd aldaar opperrechter of vertegenwoordiger van den vorst bij het bouwen der nieuwe stad door eenige gevluchte remonstranten, Frederikstad genaamd, waarin zijne dochter Catharina den eersten steen eener nieuwe kerk legde. Wanneer hij in zijn vaderland is wedergekeerd blijkt niet. Hij eindigde zijn leven na 1635, toen hij bij de verloving zijner dochter tegenwoordig was, en voor 1637 toen deze met Moersbergen beleend werd. Hij huwde 1 Ooca van den Cloos-ter, 2 N. van Wijlich tot Pröebsting, die den R. godsdienst beleed.

Zie Brandt, *Hist d. Regtspl. van Oldenb.*, waar de brieven van hem en de resolutien der Staten-Generaal gevonden worden; Wagenaar, *V. H.*, D. XII. bl. 90, 92, 109, 127, 194; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WAAL (JAKOBUS ANDRIESSEN DE), dichter uit het midden der 18e eeuw, vervaardigde lijkdichten op Pieter Boddaert, Wilhelmus van Irhoven, Joh. Plevier, Franc Willem van Oosterzee en anderen.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; Boddaert, *Nagel. Ged.*, *Boekz.*, 1760 b bl. 627, 1763 b bl. 689, 1762 bl. 104—106.

WAAL (VAN DE). Van dezen schilder vermeldt Kramm alleen een *Bacchus*, gloeijend en breed geschilderd.

WAAL (PHILIP VAN DER), een kunstgraveur, bloeide van 1800—1810 te Parijs. Hij hield zich, schrijft Kramm, onledig met zijne gravuren in den trant der crayons in kleuren te drukken, zoo als *La Madonna della Sedia* in fol., *St. Michael* naar Rafael in fol., een *Christushoofd* naar Guido in fol.

Zie Nagler; Kramm.

WAAL (J. DE), dichter uit het midden der 18e eeuw.
Men heeft van hem:
Vijf nieuwe staatwenschen van Thomas-Vaer, op de Bruiloft van Kloris en Roosje gedaan in den schouwb. den 2 *Jan.* 1775 *tot* 1 *Jan.* 1782 en andere gedichten meest betreffende den Amst. schouwburg.

Zie *Cat. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 218.

WAAL (J. DE) schreef:
Smakelijke Spijze 12°.
Abcoude verwart hem met Franc. Nicol. de Waal.

Zie *Naaml.* 394, *Aanh.* 231.

WAAL (JOHAN DE), prior der regulieren te Zwolle, sloeg de pauselijke aflaten en de vaart naar Rome, met achterdocht gade. Toen deze Solomé Sticke, later eene beroemde non te

Diepeveen, hoorde klagen dat zij met de velen, die naar Rome togen »om het gulden jaar te vieren (1350) niet mede durfde trekken, daar het daar gruwelde" en dat zij de lieden in den vreemde niet zou verstaan, riep hij haar toe: »volg mij, en gij zult eene roomsche vaart doen!" De goede man voerde de twintigjarige maagd echter niet naar de pauselijke stad, maar naar Deventer, waar zij in Meester-Geertshuis opgenomen en onder de leiding van Johannes Brinckeman eene hoog vereerde devote werd.

Zie Moll, *Kerkgesch. v. Ned.*, D. IId. bl. 191.

WAAL (JAN DE), heer van Ankeveen, werd te Haarlem geboren en in 1618, bij de verandering der regering, tot raad aangesteld. In 1622 was hij hopman van een der vaandels die naar Hasselt trokken, om aldaar met andere gewapenden eene afleiding van de Spaansche magt, die toen Bergen op Zoom belegerde, te maken, hetgeen ook gelukte. In 1627 werd hij burgemeester en bekleedde die waardigheid nog 19 maal. Dikwijls was hij wegens Haarlem ter dagvaart en toonde een der moedigste en sterkste regenten te zijn, vooral in het weerstaan der aangroeijende magt van den stadhouder. Hij werd dien ten gevolge in 1650 met 5 andere leden ter staatsvergadering van Holland gevangen genomen, naar Loevestein gevoerd en bij het ontslag, den 13 Augustus van al zijne ambten verlaten. Na den dood van den stadhouder werd hij in zijne ambten hersteld. Hij overleed den 23 November 1663. Zijne afbeelding en die zijner echtgenoote Aaltje Pater, door Frans Hals geschilderd, werd vroeger te Kampen bewaard.

Zie Scheltema, *Staatk. Ned.*, Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WAAL (JAN DE), een aanzienlijk burger en koopman te Amsterdam, was in 1494 de stichter van het vermaarde Clarissen-klooster aldaar.

Zie Wagenaar, *Beschrijv. v. Amsterd.*, D. I. bl. 107; Kok.

WAAL (J. DE), te Utrecht, een middelmatig dichter, blijkens zijne gedichten in de Werken van het Utrechtsch genootschap *Vlijt is de voedster der wetenschap*, waarvan hij lid was.

Zie Heringa, *Naaml. v. dicht.*, bl. 85.

WAAL (SIMON DE), boekdrukker te Utrecht is, volgens sommigen, de dichter der *Vaerzen* van Ultrajectinus Pro patria et libertate, bij hem in 1786 uitgegeven. Anderen schrijven ze aan J. M. v. Vloten toe.

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 4591.

WAAL (BARTHOLOMEUS VAN DE), heer van Moersbergen, vader van Adolf van de Waal, in 15 te Utrecht geboren, was de zoon van Jan van de Waal en Wilhelmina van Brakel. Hij sloot en teekende namens Utrecht de eerste of provisioneele unie, bleef lid van het collegie van de nadere unie en nam verscheidene bezendingen waar. Later werd hij lid der ridderschap, en in de twisten tusschen die van Utrecht en den graaf van Leicester gewikkeld. Hij ijverde bijna bovenmate voor de voorregten en vervoegde zich met 7 andere ridders bij den graaf met een klaagschrift. Het gevolg hiervan was dat zes hunner werden gevangen gezet: drie werden ten eersten ontslagen, hij, benevens twee anderen, langer gehouden. Na zijn ontslag bleef hij buiten bewind en overleed in 1591 of 1592. Hij was gehuwd met Catharina van Herfeld, die in 1610 hertrouwde met Frederik van Reede, heer van Amerongen en in 1625 overleed.

Zie Hoogstraten; Kok; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WAAL (BURGERT VAN DER). Zie WAEL (BURGERT VAN DER).

WAAL (SIMON VAN DER), schoolmeester te Geertruidenberg, behaalde drie gouden medailles bij de Leidsche en Haagsche dichtgenootschappen. Hij was een vrij goed dichter. De baronesse de Lannoy hief bij zijn overlijden, den 1 Februarij 1781 te Alkmaar, een treurzang aan.

Zie de Lannoy, *Nagel. dichtw.*, bl. 64; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 431.

WAAL. Zie WAEL.

WAARD (ANTHONIE DE), kunstschilder, in 1689 te 's Hage geboren, was een leerling van Simon van der Does en andere goede meesters. Hij bezocht Frankrijk en hield zich te Parijs eenigen jaren bezig met het bestuderen van uitstekende modellen. In zijn vaderland teruggekeerd, hield hij zich bezig met het schilderen van portretten, landschappen en historiële onderwerpen. Ook schilderde hij behangsels, deuren schoorsteenstukken en andere versierselen en aanzienlijke huizen. In 1712 werd hij als lid van Pictura te 's Hage ingeschreven. Hij overleed aldaar in 1751. In 1752 werd zijne kunstnalatenschap verkocht.

Zie Immerzeel; Kramm.

WAARD (C. VAN), teekenaar, van wien eenige historiële en gelegenheids-onderwerpen in prent zijn gebragt, b. v. een *Eerzuil*, met zinnebeeldig bijwerk, bij de komst van den keizer van Rusland in de Nederlanden, *Het beëedigen der constitutie van Z. K. H. Willem Frederik van Oranje-Nassau, souverein vorst van Nederland, op den 30 van Lentemaand* 1814 *te Amsterdam.* Ook teekende hij titels van boeken.

Zie Kramm.

WAARDENBURG (H. VAN) schreef:

Katechismus der beschouwende redekunde. Rott. 1791 8°.

Handleiding tot de hervormde belijdenis en evangelische godsvrucht. Rott. 1802 8°.

WAARDENBURG (EVERARD), zoon van Henricus Waardenburg, die volgt, den 1 Jan. 1792 te Franeker geboren, was een verdienstelijk taalkundige. Hij werd rector der Latijnsche school te Lochem, later te Arnhem, waar hij in 1839 overleed. Hij beoefende ook de teeken- schilder- en toonkunst.

Zie *Konst- en Letterb.* 1840 n°. 39; *Vruchten v. d. kamer de Wijngaerdrank*, D. I. bl. 97; Verwoert; Immerzeel.

WAARDENBURG (HENRICUS), zoon van Pieter Waardenburg, onderwijzer en organist der gereformeerde kerk te Franeker, werd aldaar den 10 Februarij 1760 geboren. Na genoegzame vorderingen in de kennis zijner moeder- en Fransche taal gemaakt te hebben, werd hij aan de leiding van Cuperus, rector der Latijnsche school, overgegeven. Reeds in 1777 verliet hij die school, na het houden eener *Or. de Commodis quae juveni praebent literae, diligenter excultae*, en het reciteeren eenige door hem zelven vervaardigde dichtregelen, werd hij tot de akademie bevorderd. Hij studeerde vervolgens te Franeker onder Wassenbergh, Valckenaer, Schrader en Verschuir, werd in 1780 in plaats van Herm. Bosscha, tot rector zijner geboortestad benoemd en bediende die post tot 1792, toen hij tot rector aan het gymnasium te Lingen en tot professor in de oudheden en philologie aan de aldaar gevestigde hoogeschool werd benoemd. In 1797 bekleedde hij de waardigheid van rector-magnificus der Lingensche Academie en noodigde, als zoodanig de beminnaars der wetenschappen tot het bijwonen der plegtige redevoering, welke de hoogleeraar Fred. Heidecamp, bij gelegenheid van het eeuwfeest des bestaans dezer hoogeschool zou houden, uit, door eene *Prolusio*, in welke hij hare lotgevallen kortelijk vermeldde. In 1801 sloeg hij het rectoraat aan het Joachims gymnasium te Berlijn af, doch aanvaardde in 1802 dat te Haarlem. Den 27 October van dat jaar aanvaardde hij zijne bediening met eene *Or. de accurata veterum auctorum, cum Graecorum, tum Romanorum, lectione reipublicae gerundae studio utilissima.* Hij overleed den 23 Augustus 1812. Waardenburg was een gelukkig beoefenaar der Latijnsche poëzij, waarvan hij vele proeven heeft gegeven. Ook beoefende hij de moderne talen, toon- en schilderkunst. Hij huwde 1 Catharina Deketh, dochter van den secretaris Govert Deketh en Catharina Hanekrooth, die in het kraambed van haar zoon Everard overleed, 2 Maria Elisabeth Christina Frederika Johanna Starosky, dochter van den ontvanger Gottfried Starosky en Anna Elizabeth Starcke, die hem met zijne 7 kinderen overleefde.

Van hem bestaan:

Carmina Eligiaca. Franekerie 1792.

Opuscula oratoria poëtica critica. Harlemi 1812.

Zijne aanteekeningen op Propertius, waaraan hij zijn gansche leven gewijd heeft, zijn onvoltooid gebleven. »Waardenburg", schreef prof. Peerlkamp, »verstond Propertius zoo dat hij daarin door niemand overtroffen werd.

Zie Peerlkamp, *de Poët. Latin. Neerl.*, p. 264; Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p 251; Wyttenbach, *Philom.*, III. p. 275; G. H. de Friese, *Memoria*, H. G. Waardenburg, p. 7; *K. en L. bode* 5 Oct. 1813; *Levensberigt van H. Waardenburg* in *Vruchten ingezameld door de aloude Rederijkkamer de Wijngaardranken*, Haarlem 1833 met lofdichten van Loosjes, Peerlkamp en andd.; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WAARDENBURG (Henderik Wilhelm), zoon van den vorige en zijne tweede huisvrouw, werd den 3 Januarij 1804 te Haarlem geboren. Acht jaren oud, verloor hij zijn vader en ontving hij het eerste onderwijs aldaar van W. van den Hull, vervolgens dat van zijn broeder Everhard Waardenburg, conrector te Arnhem, eindelijk van P. Hofman Peerlkamp, toen rector te Haarlem, later hoogleeraar te Leiden. In 1823 verliet hij het gymnasium, na het houden eener *Oratio de Marco Catone Censorio* en begaf zich naar Leiden, waar hij in de medicijnen studeerde, en in 1827 het gouden eermetaal verwierf op zijne *Commentatio de Historia naturali animalium molluscuiorum regno Belgico indigenorum* en in 1830, na het verdedigen zijner *Dissertatio Medica de ratione Historiae morbi scribendae* den graad van doctor in de geneeskunde verwierf. Hij vestigde zich te Naarden, nam bij het uittrekken der Belgischen opstand in 1830 dienst en huwde na zijne terugkomst met den dochter van den heer Rooseboom, koopman te Amsterdam. Hij overleed te Naarden 28 April 1832.

Zie G. H. de Vriese, *Memoria H. G. Waardenburg.*

WAARDIJK (Adriaan van), predikant bij de remonstranten te Delft in 1802, ontslagen in 1805. Hij was theol. stud. aan de kweekschool der remonstranten te Amsterdam en hield aldaar eene *Lijkreden op Gerrit van Teutem, theol. stud. aan het kweekschool der remonstr., uitgespr. den 24 Jan. 1797 in de remonstr. kerk te Amsterdam. Gedr. voor rekening van de studenten van 't semin. d. remonstr. en doopsgez. te Amsterd.* 1797.

Zie Tideman, *Broed. d. Rem.*, bl. 70, 376; Rogge, *Bibl. d. Rem. geschrift.*, bl. 218.

WAAIJEN of WAEIJEN (Johannes van der) werd den 12 Julij 1639 te Amsterdam, werwaarts zijn vader uit Antwerpen om den godsdienst gevlucht was, geboren, en bezocht, na de Latijnsche scholen aldaar doorloopen te hebben, de hoogeschool te Utrecht, waar hij de lessen van Voetius en Essenius in de godgeleerdheid bijwoonde. Van daar begaf hij zich naar Leiden, waar hij Coccejus, Hoornbeek en Heydanus hoorde. In Junij 1659 proponent geworden zijnde, besloot hij buitenlandsche hoogescholen te bezoeken en begaf hij zich naar Duisburg, Heidelberg en Genève, waar hij het onderwijs van Turretinus bijwoonde, naar Zurich en Bazel, waar hij de beroemden Wetstein en Werenfels hoorde, en meer andere plaatsen, terwijl hij zich zoo in het Hoogduitsch oefende, dat hij te Frankfort en elders met grooten toeloop in die taal predikte. In het vaderland teruggekeerd, aanvaardde hij in 1662 het leeraarambt te Sparendam. Ondertusschen waren zijn bekwaamheid en welsprekendheid algemeen bekend geworden, zoodat de gemeente te Leeuwarden hem in 1665 beriep. Hier werd hij met groote onderscheiding bejegend. In het noodlottig jaar 1672 vertrooste en beurde hij de terneergeslagene gemoederen op, en wist bij het leger op de grenzen van Munsterland, dat geheel ontmoedigd was, den moed en geestdrift zoo op te wekken, dat Willem III in de vergadering der staten het vooral naast God, aan van der Waaijen's taal toeschreef dat de krijgsman op nieuw en met zoo gunstig gevolg het aangevochten vaderland verdedigd had. Die lof had vooral bij de Zeeuwsche afgevaardigden zulk een indruk gemaakt dat hij nog in hetzelfde jaar te Middelburg werd beroepen. Reeds dadelijk was hij met zijne ambtgenooten in onmin. Zij toch waren de Voetiaansche en hij, schoon in 1669 verzoenend tusschen Voetius en Maresius opgetreden, de Coccejaansche partij toegedaan. In 1676 klom deze oneenigheid, toen Abraham van de Velde zich openlijk tegen hem verzette. Terwijl van der Waaijen zich tot een mannelijke verdediging aangordde, werd Momma in Zeeland beroepen en hieruit alles geboren wat wij in diens biographie (zie art. Momma) mededeelde. De Voetiaansche partij zegepraalde, van der Waaijen werd afgezet en hij uit Zeeland gebannen. Hij begaf zich naar zijne geboorteplaats, waar hij als ambteloos burger leefde, totdat hem door curatoren der Franeker hoogeschool, op aanprijzing van den Frieschen stadhouder, Ernst Casimir, die toen met Willem III in onmin leefde, het professoraat in de Hebreeuwsche taal en godgeleerdheid werd aangeboden. Hij aanvaardde deze betrekking den 6 December 1677 met eene *Or. de ecclesiae ex utraque Babylone exitu et eorum inter se convenientia.* In 1679 werd hem het ambt van academieprediker en de waardigheid van theol. dr. opgedragen. In 1680 deed hij afstand van het onderwijs in het Hebreeuwsch en wijdde hij zich geheel aan de godgeleerdheid. Hij was de eerste die aan de Friesche hoogeschool in den Cartesiaansch-Coccejaanschen geest onderwees, en daar hij als aanvoerder zijner richting beschouwd werd, werd hij in menigen godgeleerden twist gewikkeld. Bij uitnemendheid deelde hij in de gunst van den Frieschen stadhouder, die hem in 1680 tot zijnen raad verkoos en hem twee jaren later tot geschiedschrijver van Friesland benoemde. Reeds vroeg begon hij de lasten des ouderdoms te gevoelen. Hij overleed den 4 November 1701. Hij is driemaal gehuwd geweest, 1 met Aletta van Hoffland, uit dit huwelijk overleefde hem een zoon Jacobus van der Waaijen, 2 met Cornelia Veth, die in 1696 overleed, hem behalve een zoon (die volgt) twee dochters nalatende, 3 Sara Circelles, weduwe van den Amsterdamschen predikant Willem Anslaer.

Hij gaf in het licht:

Epistola ad amicum, de reconciliatione clariss. virorum D. Gisberti Voetii et D. Samuelis Maresii 1669.

Pro vera et genuina Reformatorum sententia, praesertim in negotio de interprete scripturae adv. Lud. Wolzogium. Addita sparsim c. L. Velthusii errores Digressione. Amst. 1669 8°.

Ernstige betuiginge van J. van der Waeijen en H. Uwitsius aan de afdwalende kinderen der kerke, tegen de gronden van Labadie. Amst. 1670 12°.

Het lijden van Christus in Gethsemané. 1674 8°., meermalen herdrukt.

Over Psalm XIIX: 24. Middelb. 1675 8°.

Brief tegen Ant. Hulsius. Middelb. 1675.

Twee brieven tegen Joan Thilenus. Middelb. 1675.

Regtzinnige Leere en opregt bedrijf van J. v. d. W. aan de gem. van Middelburg voorgestelt en gepleegt bijz. nopens de beroepinge van Wilh. Momma. En berigt over het geschrift van Ds. van de Velde. Amst. 1678.

Or. de ecclesiae ex utraque Babylone etc. Franeq. 1671 in fol. ook in *Varia sacra* p. 625.

En Appollonius betuyging der gereformeerde Kerk. 4°.

Dissert. continens Analysin Epist. ad Galatas. Franeq. 1681. Ook in *Varia sacra*, in het Nederd. vertaald door Joh. d'Outrein. Leeuw. 1682 8°. Amst. 1728 8°.

Den brief tot den Galaten kortelijk ontleedet en verklaart, uit het Latijn vertaald door Joh. d'Outrein. Leeuw. 1682 met eene *Voorrede tot wegneming der geschillen.*

Epistola apologetica ad Philalethium Eliezerem etc. 1683 8°.

Summa Theologiee Christianae Pars prior. Franeq. 1689 4°. Het tweede is nimmer verschenen.

Varia sacra, waarin *Analysis Ep. ad Galatas, Diss. de Hirco Azazel., Diss. Spenceri de eodem excussa. Orat. inaug. Orationes duae Rectorales, de incremento cognitionis exspectando tempore novissimo et de semihorii silentio Apoc. VIII:* 7. *Homilia in l. Zach. IV:* 10, *Diss. de particula* עד *Zach. III:* 10, *Capita doctrinae de Testamentis et Foedere.* Franeq. 1693 4°.

De betoverde wereld van D. Balth. Becker ondersogt en wederlegt. Franeq. 1693 4°.

Aenwijsing van B. Bekkers uyterste verlegentheid. Franek. 1696 4°.

Ontdekking van de onkunde van B. Bekker.

Predikatie gedaan op Serooskercke den 15 *Mey* 1690 *uyt Jesaia III vs.* 10. 4°.

Eusebiis Philometor, Laster en scheurzugt (tegen Leon. Rijssenius).

Epistola praefixa Stephani M. Veosei compendio Hieroz. Sam. Bocharti. Franeq. 1690 4°.

Kort berigt nopens het voorgevallene in de zaak der heeren Vitringa en Roëll.

Lijkpredik. op het afsterven van Wilh. Anslaan 1695 4°.

Brief ter wederlegging van Pontiaux van Hattem met eene voorrede, nopens de zoogenaamde Hebreeën. Franeker 1696 4°. Amst. 1733.

Dissertatio de Λόγῳ vocabulo non ex Platone primum repetito et in Religionem illato adversus Johannem Clericum praefixa Steph. Rittangelii Tractatibus, Liberae veritatis et de Paschate denuo editis. Franeq. 1698. 8°.

Limborgianae Responsionis discussio. Praefixa est Rittangelii Veritati Rel. Christianae in art. de Trinitate et Christo ex script. Rabb. et Cabbala probatae. Ibid. 1699 8°.

Sermo Academicus de Numero Septenario 1696 *cum Vindiciis. Quae oppositae Jo. Marckii Praefationi commentarii in Apocal. Joannis de Septem N. T. Periodis. Accedit Analogia viarum Dei cum operibus VI dierum creationis et septimi quiete.* Franeq. 1699 4°.

Theologiae Christianae Enchiridion. Ibid. 1701.

Methodus concionandi. Franeq. 1704, 1718, door zijn zoon uitgegeven.

Zie Saxe, *Onom.*, T. V.; *Anal.*, p. 610; Schultingii, *Or.* Ook in Schultingii, *Commentt. Acad.*, V. III. p. 379; *Catal. Bibl. Bunav.*, T. I. V. II. p. 1687; Vriemoet, *Athen. Frisiac.*, p. 157—401; v. d. W., *Epistol. Apol. adv. Spanhemium* 937 seqq.; Corn. Velsen, *Introd. ad Hist. Eccl.*, T. III. p. 767, 768, 872; *Dedic. Disp. I Alich. Arnoldi ad Cod. Tamid.*; Spanhemii, *Op.*, T. II; M. Veeris, *Kerk. Alphab.*, bl. 165; M. Luurman, *Naaml.*, bl. 12; Sylvius, *Verv. op Aitzema;* Wagenaar, *V. H.*, D. XIV. bl. 445; v. d. W., *Regtzinnige leere*, bl. 117, 121, 124; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Dez., *Nederl. kerkgesch. na de Herv.*, D. II. bl. 221; Ypey, *Gesch. d. Systh. Godgel.*, D. II. bl. 137, 174; Ypey en Dermout, *Gesch. d. Herv. kerk*, D. II. bl. 488, 508, 515, 520, 538, *aant.*, 335; Diest Lorgion, *Gesch. d. Herv. kerk in Friesl.*, bl. 176; Sepp, *Stinstra en zijn tijd*, D. II. bl. 75; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 2592, 284.; Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 7, 8; Paauw en Veeris, *Vern. Kerk. Alphab.*, bl. 222; Kok; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Abcoude, *Naaml. en Aanh.*; Muller, *Cat. v. Portr.*

WAAIJEN of WAEYEN (Johannes), zoon van den vorige, werd den 20 Oct. 1676 te Middelburg geboren. Zoo uitmuntend was zijn aanleg en zoo voorspoedig zijne ontwikkeling, dat hij reeds op elfjarigen leeftijd als student te Franeker werd ingeschreven. In 1699 werd hij door de classis van Franeker tot den H. dienst toegelaten, in 1700 predikant bij de hervormden te Midlum, in 1701 buitengewoon hoogleeraar te Franeker en in 1704 gewoon. In 1705 werd hem het predikambt te Middelburg aangeboden, doch hij bedankte en overleed den 8 December 1719 bij zijne echtgenoote Anna Lucia Meijers geen kinderen nalatende.

Hij gaf in het licht:

Or. de impotentia hominis animalis ad capienda ea, quae sunt spiritus Dei. Fran. 1707.

Or. funeb. in obitum Nic. Gurtleri. Ib. 1711.

Waarschijnlijk is zijne rectorale redevoering over Hand. II vs. 11 niet gedrukt. Hij bezorgde de *Methodus concionandi* van zijne vader.

Zie Dom. Balck, *Progr.*, R. Andalae *Or. funebr.*, De la Rue, *Gelett. Zeel.*, bl. 106; Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 738; Glasius, *Godgel. Ned.*, Greydanus, *Predd. d. cl. v. Franeker*, bl. 72.

WAAIJEN (Jacobus van der), zoon van den hoogleeraar Johannes van der Waaijen en Aletta van Hoffland, te Leeuwarden geboren, werd den 5 Februarij 1681 als student te Franeker ingeschreven en, na in het volgend jaar een *Disputatio* van prof. Vitringa de *Causis compactae Judaeis* Ὀνολατρείας verdedigd te hebben, doctor in de regten en eerst burgemeester van Franeker en secretaris van het collegie ter admiraliteit te Harlingen. Den 14 April 1688 grietman van Hemelumer Oldephaert geworden, bekleedde hij de aanzienlijkste commissiën van den staat. Hij was een groot aanhanger van het huis van Oranje, verbouwde de door hem bewoonde Stins Grovestins te Koudum en legde een groot gedeelte van het lage moerassigeland onder Nijega in een polder, waardoor hij het veel verbeterde. Hij huwde Herbertina de Witt, die hem twee dochters schonk. Hij overleed den 10 Januarij 1743, zijne weduwe den 14 Februarij 1755, in den ouderdom van 85 jaren.

Zie Balen, *Beschrijv. v. Dordr.*: bl. ; Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 570; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. II. bl. 441; *Tegenw. staat v. Friesl.*, D. XV. bl. 301, 305; Van Sminia, *N. Naaml. v. Grietm.*, bl. 311.

WAAIJEN Pietersz. (W. C. van der). Deze talentvolle Zeeuw in het jaar 1845 naar Portugal vertrokken, werd belast met de uitvoering eener kapitale herstelling aan het drooge dok te Lissabon, met de daartoe gevorderden afdamming nabij den mond der rivier de Taag, het uithalen der oude en het aanbrengen van nieuwe deuren, alsmede het daarstellen van eene geheel nieuwe machine tot het drooghouden van het dok. Dit veelomvattend en door plaatselijke aangelegenheden zeer bemoeijelijkt werk, was reeds vroeg vruchteloos door onderscheidene vreemde ingenieurs ondernomen, doch telkens moeten worden gestaakt. Onder dusdanige ontmoedigende omstandigheden, werd evenwel de uitvoering andermaal en wel door onzen kundigen landgenoot moedig ondernomen, die dan ook (na eene ingespannen arbeid van niet minder dan zes jaren, en ofschoon daarbij telkens het hoofd hebbende moeten bieden aan allerlei onvoorziene tegenspoeden, die meer dan eenmaal dreigden, alles te doen mislukken, wat met zoovele krachtsinspanning werd tot stand gebragt) er in geslaagd is, dit groote werk in de beste orde te voltooijen. Door zijne bekwaamheid, moed en volharding heeft hij de eer van zijn land en die van Neerlands waterstaat waardiglijk gehandhaafd; zulks getuigt dan ook de hooge onderscheiding, hem door het Portugesche gouvernement geschonken, hebbende H. M. de koningin van Portugal hem de onderscheidingsteekenen van het ridderkruis der Christusorde gezonden.

Zie *Algem. Handelsblad* van 12 en 13 April 1852.

WACHENDORFF (mr. Cornelis Antony van), in 1737 geboren, was secretaris van Utrecht en een der oprichters van de Maats. v. Ned. Letterk. Sommigen willen dat de *Nieuwe Beschrijving der stad Utrecht*, of gelijk de titel elders wordt opgegeven, *Het nieuw Utrechtsch Jaarboek behelz. de beschrijving en de gebeurt. der stad Utrecht* en het *Rapport dienende ten betooge van de souvereiniteit der heeren staten over de stad, steden en landen van Utrecht*, Amst. 1787 8°. door hem zijn geschreven, doch het laatste is buiten eenige weinige aanteekeningen door Wachtendorff er bijgevoegd van de hand van H. van Alphen, die het laatste te midden van veel drukke bezigheden en bemoeijingen van een anderen aard, in een tijd van naauwelijks zes weken zamenstelde, onder de zinspreuk *Nos parvi magna molimur* van zijne hand is. Hij overleed den 15 April 1810.

Zie Scheltema, *Gesch. en Lett. mengelw.*, D. III. bl. 9; Bergman, *Gedenkb. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, bl. 62; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 585, 2150, 3797; mr. Bodel Nyenhuis, *Topogr. lijst*, bl. 212.

WACHENDORFF (mr. J. C. van) is schrijver van:

Juridische verhandeling over het VI articul des statuuts der stad Arnhem van den jaare 1694; *concernerende de testamentmaekinge betrekkelijck tot sekere acte van superscriptie op een besloten testament.* Utrecht 1736 4°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. III. bl. 295.

WACHENDORFF VAN RIJN (L. van) beoefende de Nederd. poëzy. De maats. van Ned. Lett. bezit van hem:

Aan mijne landgenooten, de herstelling van 's lands zeemagt, het ware doelwit van den raadpensionaris H. J. Schimmelpenninck bij het schrijven aan den ridder (J.) H. van Kinsbergen. Amst. 1805.

Zie *Cat. d. Maats. v. Letterk.*, D. III. bl. 123.

WACHTENDORP (Casparus), een Amsterdammer, blind geboren, niet te verwarren met zijn naamgenoot, predikant bij de hervormden te Deursen in de Meijerij, Nieuwpoort (1671), Oudewater (1675), Breda (1680) en Gouda (1682), waar hij in 1700 overleed. Hij beoefende de geschiedenis van zijn vaderland en de poëzy blijkens zijne beide dichtstukken:

Oude Hollandsche geschiedenissen ofte corte rijmkronyck, verdeelt in XIII boecken, beginnende van de sontvloet tot den jare 1560, *verciert met verscheyden copere platen. In 's Gravenhage.* Amst. 1645, 's Hage 1648 4°.

Lof des vredes, z. j. achter vorige.

Ook heeft men van hem:

Begin der heiligen historiën of oudtheydt der werelt. Amst. 1646 (door P. W. F.). Gron. 1646.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. ; De Wind, *Ned. Gesch.*, bl. 416; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I. p. 330; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 5773; *Nav.*, D. IV. bl. 99, D. V., *Bybl.* CXIV, D. VI. bl. 254, D. VII. bl. 122; Linschot, *Beschrijv. v. Oudewater*, bl. 46.

WACHTER Pz. (G. H.) werd te Rotterdam geboren, promoveerde den 29sten December 1810 te Groningen in de

geneeskunde met eene *Diss. chirurg. de articulis extirpendis* en den 16 Maart 1812 te Berlijn in de heelkunde. In het jaar 1814 vestigde hij zich als chirurg. te 's Gravenhage, en werd tot lijf-chirurgijn van Willem I (toen nog souverein vorst) en na diens abdicatie in A°. 1840 bleef hij in dezelfde betrekking aan den persoon van Willem II verbonden en verkreeg van hem de ridderorde van den Ned. Leeuw. Dispensatie van den koning verkregen hebbende om de genees- en heelkunde geconbineerd uit te oefenen, had hij een zeer uitgebreide en aanzienlijke praktijk zoo binnen als buiten de stad. De regeering droeg hem den heelkundigen dienst van het pas opgerigte burgergasthuis op, en de koning benoemde hem tot lid en later tot president der provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt in Zuid-Holland. Gedurende een tijdvak van 25 jaren gaf hij met dr. Sander en Walop het tijdschrift *Hipocrates* uit. Ook hield hij eene lijkrede op professor Mulder te Groningen. In 1855 legde hij zijne praktijk neder, en keerde tot een ambteloos leven terug.

Zie *Konst- en Letterb.* 1811, bl. 83—88, 100, 104; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. VII. bl. 485; *Navorscher*, D. VII. bl. 251, 275, D. VIII. bl. 49.

WAEL (Burgert van der) of van der WAAL, dichter uit het laatst der 17e eeuw. Men heeft van hem:

Eeuwigh geluyt makende vreught-basuyn, geblasen ter gedachtenisse van de geboorte, 't leven, lijden, sterven, verrijzen en hemelvaert onzes Heylands en saligmakers Jezu Christi. Vertoont door Lofzangen en Gedichten, verrijkt met schriftuerlijke oude en gedenckwaerdige historische aenteykeningen. Met een vervolg van den antichrist, vertoont door verscheide valsche Messiassen; van de tijden Christi af tot dezen tijd toe. Alles getrocken uyt veel treffelijke lofweerdige schrijvers haar schriften. Amst. 1703 8°.

Hij droeg dit werkje aan zijn vader Cornelis Jacob van der Wael op. Zijn zinspreuk was *»Een boven al."*

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WAEL (Franciscus de), eerst van 1620 predikant te Almkerk, vervolgens van 1630—1670 te 's Hertogenbosch, beoefende de Nederduitsche poëzy.

Men heeft van hem:

Lusthof der Geestelijcke gedichten ofte stichtelicke ende troostelicke rijmen van verscheiden stoffen ende fatsoen. 's Hertogenbosch 1645 3 dn. 4°.

Weeklagt over den toestand van Gods volck in de vereenichde Nederlanden. Ald. 1666 4°.

Hemelsche melodie of soet ende stichtelijke bedenckingen rijmswijze gesteld. Ald. 1669. Langw. 12°.

Zie Hermans, *Geschiedk. Mengelw.*, D. I. bl. 184; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; *Cat. d. Maats. v. Letterk.*

WAEL (Joh. A. van de), lid der Vlaardingsche rederijkers. Men vindt gedichten van hem voor *Vlaerdings Rederijckberg.* Amst. 1617.

Zie Heringa, *Naaml.*, bl. 86.

WAEL (Job van), een rederijker, is dichter van

Schiedams rood Roosjensspel, van David ende Goliath. Rotterdam 1619 4°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 224; Verwoert; Witsen Geysbeek.

WAEL VAN VRONESTEIN (Adriaan de), uit een bekend Utrechtsch geslacht, zoon van Lubbert de Wael, heer van Vronestein en van Maria van Raephorst, dochter van Johan en Heilwig van Culemborg, betoonde zich een vriend der vrijheid en van den hervormden godsdienst. Hij behoorde tot de Verbondene edelen. Dit bragt hem in den kerker en op het schavot. Terwijl hij te Utrecht gevangen zat, werd hij als getuige gehoord tegen den graaf van Hoorn. Hij zelf werd door den provoost des hofs van Utrecht, behalve van deelgenootschap aan het Verbond der Edelen, beschuldigd, dat hij gewapend ter predikatie van de nieuwe religie was geweest en zich allezins in de beroerte gemengd had. Hij werd den 25 Augustus 1568 onthoofd. Men vindt ook aangeteekend dat hij in 1547 een vergiffenis brief van Karel V ontving, die hem verleend werd, omdat hij, ten tijde der werving van Maarten van Rossum in Gelderland op het huis ter Leede geboren was. Hij huwde Beel of Beatrix de Voocht van Rijneveld en liet twee zonen na.

Zie Te Water, *Verb. d. Edelen*, D. IV. bl. 364; *Tegenw. staat van Utrecht*, D. II. bl. 180; *Connoissance de la Noblesse d'Utrecht*, p. 30; *Proces criminel des comtes d'Egmont* etc., T. I., p. 240; *Sententien van Alva*, bl. 324; Brandt, *Hist. d. Ref.*, D. I., *Bijv.*, bl. 56.

WAEL VAN VRONESTEIN (Willem de) werd in 1582 te Utrecht geboren, behoorde eerst tot de orde van het Duitsche huis, verliet deze en werd in 1602 te Rome jezuit, vervolgens rector der jezuiten-collegien te Maastricht, Leuven en Brussel, tweemaal provinciaal van Vlaanderen en overleed in 1659 te Brussel.

Hij gaf in het licht:

Cort verhael van het H. Cruys van Caravaca. Antw. 1643;

Croone des alderheylighste wonder Christi, verclaert met 35 bemerckinghen, alles getrocken uyt de H. Schrifture, de H. Vaders ende Kerckelijcke historie, ald. 1649, verm. ald. 1754, ook in het Latijn *Corona sacratissimorum Jesu Christi vulnerum* etc. Brux. 1657, in het Fr. Antv. 1651, in het Duitsch Coln. 1710.

Sindtbrief aen den Wel-Ed. Eerrijcke ende godvruchtige jonckvrouwen, die in ons Nederlandt en verscheyde steden ende landen met groote ende goddelycke iver hun begeven ter liefder Godts tot onderwijsinge van de arme ende andere jonckheydt; in de Christelycke leeringe ende alle goede manieren met een versoeck op alle ouders van sulck een goddelijck werck in hunne dochters niet te willen beletten, geschreven ende overgezonden door den E. pater Guilielmus van de Wael, van V. enz: en nu herdruckt 1747. De eerste druk verscheen in Brussel 1656, waarop nog 2 uitgaven volgden.

Office de la passion et pieuses pratiques pour parvenir à une heureuse mort, Brux. 1656, opgedragen aan Anna de Malsen baronesse de Riboncourt, in het Holl. *Oeffeninge tot een salige doot.* Antw. 1655.

Zie Aug. et Al. de Backer, *Bibl. des Ecrivains de la comp. de Jesus, prém. serie*, p. 780 suiv.; Glasius, *Godgel. Nederl.*

WAEL (Reinerus de), Latijnsch dichter uit het laatst der 15e eeuw.

Men heeft van hem:

Carmen elegiacum de vacca Dordracensi quam luto circumlitam possessor velut ignoram et alienam vendidit.

De tribus, qui anseris avidi in foveam ceciderunt.

De Barta et marito ejus per studentem Parisiensem deceptis. Leidae 1509 4°.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 788; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. p.

WAELL (Lubbert de), een burger van Utrecht, koos in de geschillen tusschen David van Bourgondië en Gijsbert van Brederode de zijde des eerstgenoemde en werd dienvolgens in 1456 voor zijn leven lang ter stad uitgebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen bisschop weder in te komen.

Zie Burman; *Utrechts. Jaarb.*, D. II. bl. 313.

WAELKEN (George), te Brugge geboren, bloeide als schilder in de tweede helft der 15e eeuw. In 1480 werd hij lid der broederschap van St. Lucas aldaar.

Zie Kramm.

WAELWIJK (A. G.). Van hem bezitten wij:

Nadere consideratien over de militaire jurisdictie. Breda 1783 8°.

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 1093.

WAENEN (Wilhelmus van), predikant te Katwijk aan Zee en later te stad aan het Haringvliet, in 1802 emeritus, was lid van de taal- en dichtkundige genootschappen te Rotterdam en Leiden. Hij hield den 4 Januarij 1775 in zijne eerste gemeente eene *dichtmatige redevoering ter inwijding van de nieuwe en verbeterde Psalmberijming*, in 1775 te Leiden met den titel van *Katwijk aan Zee opgezongen tot heilig Psalmzingen* uitgegeven.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; Brans, *Kerk. Reg.*

WAENEN (Cornelis van), predikant te Noordeloos in 1760, in 1764 te Maassluis, in 1797 emeritus, was zoo ervaren in het Oostersch, dat hij een leerstoel in die talen zou hebben kunnen bekleeden. Hij heeft het Arabisch Hs. der bibliotheek van de Leidsche academie, bevattende schoone spreuken van Ali Ebn Abi Taleb, den schoonzoon van Mahommed, naauwkeurig afgeschreven, zeer zuiver in 't Latijn vertaald met geleerde philologische en critische aanmerkingen verrijkt, al hetwelk door den Oxfordschen hoogl. Josef White met eene voorrede van Herman Muntinghe uitgegeven is, onder den titel: Ali Ebn Abi Talei, *Arabice et Latine e codicibus Manuscriptis descripsit Latine vertit et annotationibus illustravit.* C. v: W. Oxonii 1806.

Zie Ypeij, *Kerk. Gesch. der* 18e *eeuw*, D. XI. bl. 331; *Nav.*, D. IX. bl. 203.

WAENEN (Albertus Jacobus van), zoon van Cornelis van Waenen, predikant te Wilsveen (1791), in 1795 te Woerden, den 28sten Augustus 1843 als rustend predikant te Voorburg gestorven.

Hij schreef:

Dankzeggings-leerrede voor de verschooning onder de plundering en den moord te Woerden gepleegd 24 *November* 1813, en *herinnering aan het lot dier stad in* 1672, *uitgesproken ter* 25-*jarige herdenking* 25 *Nov.* 1835. Leiden 1839 8°.

Zie Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 15, 48; Bodel Nijenhuis, *Topogr.*, bl. 124; *Nav.*, D. IX. bl. 328.

WAERDEN (D.), een schilder, die omstreeks 1594 geboren werd en in den trant van Honthorst en Bloemaert werkte. Men kent hem door de fraaije gravure van *C. Danckerts* naar zijne teekening voorstellende *de vijf zinnen* in 4°.; *Een man met een kruik onder den arm*, niet beteekend 8°. en de *Herder Asträa* 8°.

Zie Kramm.

WAERDENBURG (Karel Heer van) uit het Geldersch geslacht van dien naam, naar een adelijk slot, waarvan de overblijfsels bij het dorp Heern, in den Tielerwaard aanwezig zijn en met den huize Brederode vermaagschapt was. Hij was een der verbondene Edelen. Het hof van Gelderland gaf den 10 Julij 1561 aan Alva schriftelijk bericht dat hij den geuzenpenning gedragen had.

Zie Wagenaar, *Tegenw. staat v. Geld.*, bl. 280; Te Water, *Verb. d. Edelen*, D. III. bl. 363, D. IV. bl. 451.

WAERDER (H. Griffioen van). Deze wordt gehouden voor den schrijver van:

Mijne herrinneringen van Gouda en *Nalezing mijner herinnering.* 's Hage 1821 en 22. 2 St. 8°.

Een vlugtige blik op Gouda in *de Vriend des Vaderlands*, IX (1830) 641—650.

Zie Bodel Nijenhuis, *Topogr. lijst*, bl. 122.

WAERDT (Quintynus de). Kramm vond dezen in het album van Wijbrandus de Geest den *Oude*, van 1611, een geteekende *Ossenkop*; met een gedicht van dezen overigens gansch onbekenden meester, die nog in 1649 leefde.

WAERMA (H.) schreef:

De ware weg des Heils. Amst. 1757.

Evangelische geloofsleer der Doopsgezinden Christenen in XXXIV verhandelingen, *benevens een Historisch verhaal van de leer der Doopsgezinden.* Groningen 4°.

Zie Arrenberg, bl. 564.

WAERRE (Arnold de), een schilder in de 15e eeuw te Iperen werkzaam. Vroeger vond men ook van zijne kunst te Brugge, die thans schijnt verloren.

Zie Kramm.

WAERTS (Jan), makelaar te Rotterdam is schrijver van een *Onpartijdigh bericht aen N. N. nopende het antwoordt van een Gereformeerd Hollander.*

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 509.

WAES (Cornelis de), in 1557 te Antwerpen geboren, schilderde en graveerde veldslagen. Van hem zijn alleen 15 bladen en titel voorkomende in den *Catal.* van het *Cabinet-Brisart*, Gand 1849.

Zie Kramm.

WAES (Gilles de) bloeide omstreeks 1384 als metaaldrijver te Gent en vervaardigde kostbare werken.

Zie Kramm.

WAES (Aert van), van Gouda, leerling van den kleinzoon van den beroemden Wouter Crabeth, bezocht Frankrijk en Italie, schilderde boertige gezelschapsstukken en bragt diergelijke onderwerpen in plaat. Kramm beschrijft eenige zijner prenten: Hij overleed in 1650.

Zie Immerzeel; Kramm.

WAESBERG (Simon van), een schilder, omstreeks 1468 te Brugge werkzaam. Het is onbekend of er nog werken van hem over zijn.

Zie Kramm.

WAESBERGE (Abraham), kunsthandelaar in Holland, die omstreeks 1630—1640 bloeide en zelf prenten heeft gegraveerd, door Kramm vermeld.

Zie Kramm.

WAESBERGE (Izaak), welligt zoon van den vorige, een Hollandsch graveur, die tusschen 1650—1660 bloeide. Men heeft onderscheidene portretten van zijne hand, o. a. dat van den admiraal de Ruyter naar H. Berkmans in de manier van Corn. Visscher.

Zie Immerzeel.

WAESBERGE (J. J. van) schreef:

Nieuwe en beknopte uytbeeldinge en vertooninge der gantscher aerdtbodem 't samengebracht en uytgeg. door J. J. v. W. Amst. 1676.

Zie van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 4574; A. M. Ledeboer, *het geslacht v. Waesberge*, bl. 119.

WAESBERGE (P. van), dichter uit de eerste helft der 18e eeuw.

Men heeft van hem:

Uitbreiding van de vernieuwde koopstad Rotterdam enz. op rijm en dichtmaat gesteld. Rott. 1724.

Zie Bodel Nijenhuis, *Topogr. Beschrijv.*, bl. 109.

WAESBERGE (Pieter van), zoon van Hendrik van Waesberge en Susanna Holstein, den 22 April 1792 te Rotterdam geboren, werd van zijne jeugd af opgeleid voor de drukkerij en ontving het daartoe noodige onderrigt op de bekende drukkerij van Stefanus Mostert. Den 26 Nov. 1832 werd hij tot stads-drukker aangesteld. Gedurende de jaren der Fransche overheersching leidde hij een zeer bewegelijk leven, moest met de conscriptie Napoleon dienen, was bij de veldslagen van Dresden, Bautzen, Leipzig enz. tegenwoordig, werd door de Russen krijgsgevangen gemaakt, ontvluchtte en kwam met den kolonel Molsbergen als bediende naar Rotterdam terug. Sedert de herstelling van het huis van Oranje in 1814 trad hij in dienst bij de schutterij te Rotterdam. Ook trok hij in 1831, na den gewapenden opstand der Belgen, uit en woonde den slag van Leuven bij. Hij overleed den 14 September 1841. Hij beoefende de poëzy blijkens eenige kleine door hem uitgegeven dichtstukken. Ook gaf hij *Herinneringen uit den veldtogt in België in* 1831 *met betrekking tot de tweede afdeeling Zuid-Hollandsche schutterij.* Rott. 1832.

Zie L. Sterk, *Gedagtenisrede ter eere van v. Waesberge*, Rott. 1841; Ledeboer, *het geslacht van Waesberge*, bl. 216.

WAESENAER (Abel), rekenmeester te Utrecht. Van hem heeft men:

Arithmetica door Bernardus Stockman eertijts Fransoysche schoolmeester in de vermaerde coopstadt Dordrecht nu van nieu curieus gecorrigert ende verbetert, noch is hier bij gevoecht een tafelken om te reballeeren op sulcken tijt ofte intrest men begeert door Abel Waesenaer. Utrecht 1637.

WAEYBACK (Pieter), een der voornaamste bouwmeesters van het stadhuis te Oudenaarden. Hij komt als steenhouwer voor in de rekeningen van het O. L. V. hospitaal aldaar 1519—1520.

Zie Kramm.

WAEYWEL (Daniel) werd den 2 Februarij 1654 te Middelburg geboren en verloor reeds vroegtijdig zijn vader. Bij zijn

oom **Daniel Waeywel**, commissaris der wisselbank, een voornaam koopman, onder wiens opzigt hij kwam, zond hem naar de Latijnsche school om hem in de geneeskunde te laten studeeren. Doch er kwamen omstandigheden tusschen beide, die dit plan verijdelden en hem bewogen zijn neef naar Amsterdam te zenden om den koophandel te leeren. Later nam deze zelf den handel bij de hand, huwde, en daar de fortuin hem niet gunstig was, verliet hij Amsterdam, vestigde zich even buiten die stad en oefende zich in de wis- en landmeetkunde, waartoe de lust ontsproot, door het bijwonen der lessen, welke zijn zoon, later voor onderkoopman naar O. I. vertrokken, in die wetenschap ontving. Toen hij in de Amsterd. courant van 4 Nov. 1711 las dat twee geestelijke personen het lang gezochte vierkant des cirkels zouden gevonden hebben, wekte zulks zijn lust op om er ook naar te zoeken, totdat hij eindelijk den 15 Julij 1712 dacht het geheim ontdekt te hebben. Hij legde het bloot voor den Amsterdamschen burgemeester **J. Trip** die hen berichtte dat de staten-generaal daar eene praemie opgesteld hadden. Het werd aan die vergadering medegedeeld, die eene commissie benoemde tot nader onderzoek, op wier last het naar de hoogleeraren te Leiden werd gezonden. De inhoud van hun advies is hem, ook op herhaald bezoek, nimmer bekend geworden. In Julij 1815 gaven echter **H. Coets**, lector in de wiskunde te Leiden en **N. Stampioen** te Rotterdam twee gunstige verslagen omtrent de quadratura circuli van **Waeywel**. Dit had ten gevolge dat bij resolutie van de staten van 30 Mei 1716 hem ter belooning van zijn vlijt *f* 500 werden toegelegd. Hij gaf de gedachten over zijn ontwerp in 't licht onder den titel *Demonstratie wegens de Quadratura circuli*, Amst. 1712 in 4°. Hiertegen werden in 4 stukjes van **M. Soeten**, **D. Kruyck**, **J. de Graaf** en **P. Hellinwerf** bedenkingen geopperd, die **Waeywel** in een uitvoerig stukje wederlegde dat te Amsterdam in 1714 uitkwam.

Zie **la Rue**, *Gel. Zeel.; Nav.*, D. II. bl. 250, D. III. bl. 264, *Bijblad* 1854, bl. IX; **Kobus** en **de Rivecourt**.

WAEYWEL (Agnes), dochter van den vorige, verdedigde haar vaders uitvinding in *Traité ou considerations mathématiqueset impartiales sur la demonstration et le quadrature du cercle de D. W. et sur les considerations des mauvaises critiques de ses antagonistes.* La Haye 1717.

WAGEMAKER (C.) schreef:
Onderwijzing aangaande het Christelijk geloof. Amst. 8°.

Zie **Arrenberg**, bl. 566.

WAGENAAR (Johannes Jacobus), een Duitscher van afkomst, was een wereldlijk priester, die met eene non naar de Nederlanden vluchtte. Hij verbond zich met haar in het huwelijk en beide legden belijdenis van den hervormden godsdienst af. Zijne ervarenheid in de Latijnsche taal bezorgde hem het rectoraat te Eindhoven, vervolgens te Bommel, eindelijk te Vlissingen. Hij aanvaardde zijne bediening met eene *Or. de necessaria ludo literario disciplina*, voor stads rekening gedrukt. Hij bragt veel toe de Latijnsche school aldaar, met behulp van zijn zoon, hem als conrector toegevoegd, te verbeteren. Hij overleed den 22 Oct. 1753 na zijne lotgevallen in *Vlugt uit Babel gebillijkt of Paapsche dwalingen wederlegd.* Leyden 1742 beschreven te hebben.

WAGHENAER (Lucas Jansz.), in het midden der 16e eeuw te Enkhuizen geboren, een ervaren stuurman, die zich verdienstelijk heeft gemaakt door zijne zeereizen en naauwkeurige opmerkingen, daarna door hem in het licht gegeven. In 1584 en 85 liet hij op eigen kosten bij **C. Plantijn** te Leiden in 2 dn. in fol. zijn *Spiegel der Seevaert*, het eene aan prins **Maurits**, het andere aan de staten van Holland opgedragen, drukken. Daar deze werken te kostbaar en omslachtig waren voor zeevarenden, besloot hij, op aandrang van zijn vriend **Maelson**, ze in een klein octavo deel te zamen te trekken en uit te geven, in 1598, waarbij hem zijn stadgenoot **J. Huygen van Linschoten** behulpzaam was. Het draagt den naam van *Enkhuiser Zeekaartboek.* Door **W. Blaeu** is bij het zamenstellen van *Het licht der Seevaert* veel van **Waghenaer's** werken gebruik gemaakt. Zijn voornaamste en beste werk is:
Thresoir der Zeevaert, inhoudende de gheheele Navigatie ende Schipvaert enz. 1590. *Ten tweeden mael vernieut ende vermeerdert.* Amst. 1596, met vele kaarten, breed 4°. Een zeer beroemd werk, thans op de kon. bibl.

Er bestaat nog van hem eene geteekend en daarna in plaat gebragte afbeelding van Enkhuizen (1577) en een kleine kaart (1598), waarop ook eene afbeelding der stad voorkomt.

Zie **Kramm**; *de Vrije Fries*, XII. 386.

WAGENAAR (Jan), zoon van **Jan Wagenaar** en **Maria Saftleven**, bloedverwante van den vermaarden schilder van dien naam, werd den 28 October 1709 te Amsterdam geboren. Zoo spoedig de knaap liep, las hij. Zijn vader, mr. Schoenmaker van zijn handwerk, zond hem naar de beste scholen, om schrijven en cijferen te leeren en later naar de Fransche school. Reeds vroeg maakte hij versjes en op zijn elfde of twaalfde jaar een kluchtspel, dat men buiten zijn weten liet drukken. In 1722 vervaardigde hij te Zandvoort voor den koster van dat dorp, aan hem vermaagschapt, een vers op de inhaling van den heer **Paulus Loot**, dat te Haarlem gedrukt werd. Reeds vroeg werd hij bij een voornaam roomschgezind koopman ten kantore besteld, en besteedde hij een gedeelte van den nacht en den zondag om zijne onverzadelijke leeslust bot te vieren; ja zelfs in de oogenblikken, die hij aan de posthuizen naar het uitgeven der brieven wachten moest, zette hij zich op een stoep neder om te lezen. Nog op het kantoor zijnde, besteedde hij de zaturdagavonden met zijne makkers in een herberg of in den schouwburg. Een zijner gezellen begon te begrijpen dat zulks niet goed was en bracht ook zijn vriend **Wagenaar** tot nadenken. Deze begon, door zijn makker aangespoord, de H. Schrift te onderzoeken en bezocht des zondags de godsdienstige vergaderingen der doopsgezinden in een der vertrekken van het weeshuis de Oranjeappel, waar hij zelf dikwerf de gemeente stichtte. De godsdienst was nu zijne hoofdstudie, het Latijn werd hij spoedig magtig en ook oefende hij zich in het Grieksch en Hebreeuwsch, om de H. Schrift en de kerkvaders te kunnen verstaan. De rekenkunst verstond hij grondig; tot de metaphysica had hij een bijzondere neiging. Ook was hij een beminnaar der natuurkunde, waarmede zich te dezen tijde (1731), bij gelegenheid der lessen van dr. **Desaguliers** in Amsterdam gegeven, vele jonge lieden bezig hielden. **Wagenaar** schreef toen een menigte redevoeringen en brieven over gewichtige theologische en metaphysische quaestiën, aanteekeningen, verhandelingen, ontwerpen; ook vertolkte hij eenige predikatiën van **Tillotson**, die in 1730—1732 in 6 deelen in 4° gedrukt zijn en eene *Historie der Pausen* met aanteekeningen, waarvan alleen het eerste deel in 1733 in 8° het licht zag. Ook zette hij voor de *Verzameling van verhandelingen over de verdraagzaamheid*, die de boekverkooper **Tirion** uitgaf, uit het Fransch de *Aanmerkingen van den prof. J. Barbeyrac* en uit het Engelsch de *Predikaatsie over Christus koningrijk* van den bisschop **Hoadly** over, en vertolkte 16 stukken uit het Fransch, Engelsch en Latijn voor de *Filosoofische Verhandelingen*, die in 1734 bij deeltjes het licht zagen. Hij vertaalde mede den *Filozoofischen onderwijzer* van **B. Martin** en vermeerderde dit werk (1737) met eenige bijvoegsels. Met oogmerk om zich in de Nederduitsche taal te oefenen, las hij de oudste schrijvers, zoo in proza als in poëzy, eerst om de taal, later om de historie. Hij geraakte zoo met deze bekend, dat hij **Melis Stoke** geheel in het hoofd had. In 1736 besloot de boekhandelaar **Tirion** tot de uitgave van den *Tegenwoordigen staat van alle volkeren*, en verzocht **Wagenaar** de beschrijving der Nederlanden op zich te nemen. Hij deed zulks met beding, dat zijn naam niet genoemd zou worden. In 1738 verscheen hierop de *Tegenwoordige staat der Oostenrijksche, Fransche en Pruissische Nederlanden* en in 1739—1744 schreef hij de vijf eerste deelen van den *Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden*, terwijl de volgende deelen van een ander zijn, die echter bij het opstellen der beschrijving van het platte land van het Noorderquartier **Wagenaar's** handschrift gebruikte. **Wagenaar** voelde het gebrekkige van zijn werk, zamengesteld uit medegedeelde, soms zeer onnaauwkeurige, berichten; daarom zag hij er van af, schoon hij nog in 1758 op sterk aanhouden van den verlegen drukker het eerste deel van den *Tegenwoordige staat van Utrecht* geschreven heeft. Ondertusschen had hij de noodige bouwstoffen verzameld voor zijne geschiedenis van het vaderland, was met **Christina Vergoes**, den 17 Maart 1714 te Haarlem geboren, in den echt getreden, en had in 1740 den houthandel aangevangen, die zijn vriend **Jan de Jager** tot zijn dood toe gedreven had. Terwijl **Wagenaar** nog

met den *Tegenwoordige staat der Nederlanden* bezig was, kwamen hem in handen *Bedenkingen en verhandelingen over den kristelijken waterdoop, bijzonderlijk over den kinderdoop*, de laatste door den remonstrantschen predikant Koenraad Bremer geschreven. Wagenaar, die in 1730 bij de Doopsgezinden gedoopt was, achtte zich verplicht hiertegen de pen op te nemen en gaf een werkje getiteld: *Oudheid en schriftmatigheid van den kinderdoop onderzocht* in het licht. Hierop verscheen er een *Verdediging der verhandelingen*, die Wagenaar beantwoordde met een *Brief aan den heer N. N.* In 1737 verscheen zijn *Kort verhaal der overstroomingen omtrent Dantzig*, alsmede het *Verhaal van de uitdeeling der Noodlijdenden aldaar*, waar hij in 1741 op liet volgen: *Verhaal van de overstroomingen hier te lande in* 1740 *en* 1741 en *Verhaal van 't bestier der verzamelde penningen en behoeften aan de noodlijdenden.* Het jaar 1747 en de groote staatsverandering in ons gemeenebest gaf hem aanleiding tot het schrijven van een *Koffijhuispraatje*, dat echter bij een is gebleven, waarop hij een wekelijksch blad onder den naam van *De Patriot* uitgaf. Het werd echter niet dan tot 30 vertoogen vervolgd, die met een gedeelte van 1748 afliepen. Het 3de, 6de, 13de, 17de, 23ste, 28ste, 29ste en 30ste vertoog, de brief in het 15de en de eerste brief in het 18de vertoog zijn niet van zijne hand. De zonderlinge gebeurtenissen, beroeringen en muiterijen binnen ons vaderland gaven hem aanleiding tot het schrijven van *Dagelijksche aanteekeningen* van hetgeen hij hoorde en zag. Met den aanvang van 1749 verscheen het *Eerste deel*, en aan het einde er van het *Tweede deel* zijner *Vaderlandsche Historie*, waaraan hij tien jaren gearbeid had zonder dat iemand hiervan wist, buiten eenige weinige vrienden en onder deze mr. Frans van Limborch, advocaat-fiscaal der domeinen van de staten van Holland en West-Friesland. Toen het 37ste boek van het Xde deel, waarin de oorsprong der verdeeldheid over den godsdienst behandeld werd, ontmoette hij bij sommigen zooveel aanstoot, dat niet alleen het voortdrukken eenigen tijd gestremd werd, maar zelf het vervolgen der historie gevaar liep ganschelijk afgebroken te worden. Terwijl hij met de *V. H.* bezig was, had hij als mede-regent van 't weeshuis de Oranjeappel de jongelieden in dit huis onderwezen in de gronden van den godsdienst en hun eenige lessen gegeven, die in 1752 uitkwamen onder den titel van *Zeven lessen over het verhandelen der Heilige Schrift*, aan een onzer hoogescholen den studenten ter beoefening aanbevolen. Ondertusschen had hij tot 1757 den houthandel met voorspoed gedreven, toen hij door bankbreuk van een zijner correspondenten te Hamburg groot nadeel leed, waarop hij den koophandel verliet. Reeds een jaar te voren was hij door burgemeesteren aangezocht en aangesteld om het opzigt te hebben over het schrijven en uitgeven der Nederduitsche Stadscourant. Hij verrigtte dezen arbeid tot 1760, wanneer hij, op zijn verzoek, er van ontheven werd. Bij gelegenheid van het uitbarsten der vijandelijkheden tusschen Engeland en Frankrijk, toen het eerste van onze republiek den onderstand, door de tractaten bepaald, eischte, waartegen zich Amsterdam verzette, gaf hij in het licht: *Brief van een koopman te R. aan een zijner vrienden te Amsterdam. R.* 20 *Maart* 1756, waarvan in weinige dagen drie drukken verschenen, welke brief door nog drie andere gevolgd werd. Ook gaf hij bij die gelegenheid nog in het licht: *Memorien van de ambassadeurs Yorke en D'Affry*, achter den 3den brief van den koopman te R. gevoegd gr. 8°. en *Tractaat van Marine tusschen Groot-Brittanje en de Vereenigde Nederlanden* met een *Aanspraak van den uitgever aan alle koopluiden en schippers dezer landen* gr. 8° 1756.

Het gedrag der Engelschen omtrent de republiek der vereenigde Nederlanden. 1756 4°.

Memorie omtrent de prijzen door de Engelschen op onze Westindischvaarders gemaakt, uit het Fransch vertaald. 1758.

De vrije vaart en handel op de West-Indiën verdedigd, met een aanhangsel. fol. 1758.

Brief van William Temple van 6 *Nov.* 1672, *vertaald en met een voorberigt* uitgegeven.

Tegen het werk van Pieter le Clercq: *het karakter van den Raadpensionaris de Witt*, schreef hij: *Het egt en waar karakter van den heere Raadpensionaris Joan de Witt, overgesteld tegen het valsch en wanschapen karakter onlangs in 't licht gegeven*, waarop hij liet volgen *Vrijmoedige aanmerkingen over de zedige beproeving enz.* en *aanhangsel, waarin de zugt van J. de Witt getoetst wordt.*

Ook had hij, reeds voor de uitgaaf van het laatste werk de *Zedige Beproeving* en de schrijver er van in een bespottelijk daglicht gesteld in een opzettelijk slecht vers, getiteld: *Lofbazuin gevlogten enz.*, dat beantwoordt werd in een *Gepast Antwoord*, waarop hij liet volgen *Marten van Rossems Tweede Lof-bazuin gevlogten om het hoofd der beroemde heeren C. L. en A. V. K., schrijver van de zugt en 't oordeel, met aanteekeningen van verscheiden geleerden opgehelderd en bevestigd.*

In 1758 volgde hierop: *De vaderlandsche historie verkort en bij vraagen en antwoorden voorgesteld*, ook in het Fransch overgezet tot gebruik in de scholen en huisgezinnen.

Voor het in 't licht verschijnen van het 21ste deel der *Vaderlandsche Geschiedenis*, was men reeds begonnen ze ook in het Fransch en in het Duitsch (Leipzig 1756 8 dn. 4°.) over te zetten. In 1758 door de regeering van Amsterdam tot historieschrijver dier stad benoemd, begon hij aan eene geschiedenis van Amsterdam. Terwijl hij daarmede bezig was, werd hij tot eerste klerk ter secretarie der stad benoemd. Als zoodanig maakte hij zich zeer verdienstelijk door de geschiedenis dier stad en van hare instellingen en gebouwen uit de beste bronnen op te delven en te beschrijven, welk werk hem tot groote eere verstrekt [1]). In 1761 begon men de *Vaderlandsche Letteroefeningen* uit te geven, waarin hij eenige uittreksels leverde.

Ook gaf hij in 1768, bij gelegenheid van het bezoek van Willem V en zijne gemalin, in gr. 8°. en gr. fol. in het licht: *Het Verheugd Amsterdam* enz. In 1771 verscheen *Toets van de egtheid der Rijmchronyk die op den naem van Klaes Kolijn is uitgegeven*, geplaatst in de *Werken der Maatschappij van Ned. Letterk.* te Leiden, waarvan hij lid was.

Twee jaren voor zijn overlijden gaf hij *Schets van het Leeven, den Aart en het Gedrag van den heere mr. Hermannus Noordkerk.* Amsterd. 1771 gr. 8°.

Eindelijk verscheen zijne *Geschiedenissen der Christelijke kerke in de eerste eeuwe, beschouwd als bewijzende de waarheid van den Christelijken godsdienst.*

Wagenaar overleed den 1 Maart 1773 en werd den 6 dier maand in de Nieuwe kerk ten zuiden van het orgel ter aarde besteld.

Hij is tweemaal afgebeeld ten voeten uit zittende door Tibout Regters, vervolgens door Jacobus Buys, waarnaar hij door Jacob Houbraken in 't koper is gebragt. Van al zijne werken hebben de *Beschrijving van Amsterdam* en de *Vaderlandsche Historie* haren roem gehandhaafd [2]).

Na zijn dood verschenen een verzameling *Brieven* van en aan hem achter zijn *Leven*, door P. Huisinga Bakker (Amst. 1776) en eene verzameling zijner *Historische en Politieke Tractaten*, 1776 en 80, 2 dln.

Hevig is hij door Bilderdijk in zijne eer aangetast, doch door Siegenbeek krachtig verdedigd.

---

[1]) *Amsterdam in zijne Opkomst, Aanwas, Geschiedenissen, Voorregten, Koophandel, Gebouwen, Kerkenstaat, Schoolen, Schutterije, Gilden, en Regeeringe, beschreeven.* Amst. 1760—1767, 3 dln. fol. m. pl. of 13 dn. 8°. Na zijn dood is hierop een 4e stuk in folio met platen verschenen als vervolg. Ook heeft men J. Wagenaar's *Beschrijving van Amsterdam gevolgd in eene geregelde aanwijzing van de sieraden der publieke gebouwen*, met plattegr. Amsterd. 1790 8°.

[2]) Er bestaan twee vervolgen op Wagenaar's *Vaderlandsche Historie*, het eene te Amsterdam bij Izaac de Jongh en Wynand Wynands, betiteld: *Vaderlandsche Geschiedenissen vervattende de Geschiedenissen der vereenigde Nederlanden uit egte gedenkstukken onpartijdig zamengesteld. Eerste deel. Beginnende met het jaar* 1752, *waarmede de heer Wagenaar eindigt*, van welk vervolg het *eerste deel* in 1781 het licht zag. Dit werk loopt slechts tot het 17e deel, beginnende met het jaar 1787; wie daarna de autheur is, wordt slechts gegist. Het andere, welks *eerste deel* in 1786 te Amsterdam het licht zag bij Johannes Allart, draagt het opschrift *Vaderlandsche Historie, vervattende de Geschiedenissen der vereenigde Nederlanden sints den aanvang der Noord Americaansche onlusten en den daaruit gevolgden oorlog tusschen Engeland en dezen staat tot den tegenwoordigen tijd. Uit de geloofwaardigste schrijvers en egte gedenkstukken zamengesteld. Met plaaten. Ten vervolge van Wagenaar's Vaderlandsche Historie;* het is voortgezet tot in het begin dezer eeuw en beslaat 48 deelen (het 46ste is geheel register). P. Loosjes wordt als autheur er van genoemd, die ook de schrijver genoemd wordt van het *Onmiddelijk vervolg op Wagenaar*, loopende van 1752 tot 1774, 3 dn. Van de 5 eerste deelen van Wagenaar's *V. H.* bestaat een tweede druk. Amsterd. Tirion 1752. In 1770 zijn deze deelen voor de tweede maal herdrukt. Ook dient vermeld te worden: *Portraiten van vermaarde personadien dienende tot een aanhangsel op de Vaderl. Geschied. te Amsterd. bij I. Tirion* 1761.

Zie *Leven van J. W.*, Amst. 1776; *Leven van J. W.* in *Lev. v. N. M. en W.*, D. X. bl 242; *Bijzonderheden omtrent den druk en de uitgaaf van J. W. V. H*; *Nav.*, D. I. bl. 223, 313, II. bl. 164, 192, *Verbeteringen en bijvoegselen door J. Wagenaar eigenh. geschreven bij eenige gedeelten zijner Beschrijv. v. Amsterd.*, in Scheltema, *Aemstel's Oudh.*, D. I. bl. 189; *Schrijvers van het vervolg op W.* in *Nav.* D. II. bl. 227; M Siegenbeek, *over J. Wagenaar als schrijver der Vaderl. Hist* in *Verh. v. h Inst. 2e kl.*, D. IV. bl. 65; S. de Wind, *over den invloed van Wagenaars V. H. op de beschouw. en beoefening onzer geschiedenis*, Ald. D. VII. bl. 1; R. Fruin, *van Wijn's aandeel aan de Bijvoegsels en Aanmerkingen op de Historie van Wagenaar* in *Letterb.* 1861, bl. 395; van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 72, 74, 583, 64 , 790, 848, 1616, 2012. 2020, 2059, 2397, 2500, 2653, 2796, 2899, 2922, 3014, 3259, 3271, 3537, 3658, 4200, 4201, 4422, 4580, 472 , 4733, 4792, 5012; J. W. *verdiensten als Geschiedschrijver* in Collot d'Escury's *Holl roem*, D. IV. (1) bl. 90, 91; Saxe, *Onom*, T. VI. p 486, De Wind, *Bibl. v. Ned. Geschieds.*; J D. Meijer, *Inst Judic.*, T. II. p. 428, van Wijn, over de keur van *Gui v. Vlaand.* in *Werk. der 2de kl. v. h. Kon. Ned. Inst.*, D. I; *Nal.*, D. I. bl. 146. 416, D. II. bl. 266; *Bijv.* (Reg.); Kluit, *Holl. Staatsr.*, D. II. bl 152 en passim; *Hist. crit. comit. Holl. et Zel*; T. I. P. II p 314; De Lange van Wijngaerden, *Heer. en Stad. v. d. Goude*, D II. bl. 162; Bruining, *Comm*, p 41. 197; W. de Clercq, *Verh.*, bl. 269; v. d. Spiegel, *Oorsp. d. Vad. Regt*, bl 9; van Kampen. *Gesch. d. Ned. Lett.*, D. II. bl. 214; Siegenbeek, *Bekn. Gesch. d. Ned. Lett*, bl. 285 '87; Huberts, *Chron. Lijst.* bl. 9; Jonckbloet, *Ned. Letterk*, D. II.; Siegenbeek, *Wagenaars eer verd*; Bilderdijk, *Gesch. d Vad.*; *Letteroef.* 1796, D. II bl. 509 (Reg.); Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Convers. Lex.*; *Bibl. Univ. Mod.*; Muller, *Cat. v. portr.*

WAGENAAR (P.), teekenaar, van wien o. a. bekend zijn de voorstelling *van den zwaren brand te Amstelvern in 1712*; *Gezicht van Constantinopel, genomen uit het Zweedsche hotel te Pera*; *Zinnebeeldig Grafteeken voor G. J. Nahuys prof. theol. en zijne echtgenoot, één dag na elkander overleden*; *Zinnebeelden der godsdienst van alle volkeren.*

Zie Immerzeel; Kramm.

WAGENAAR (Zacharias), te Dresden geboren, kwam in 1643 per schip de Swaen, als adelborst te Batavia. Hij werd terstond gebruikt ter generale secretarie tot teekenen der landen zeekaarten en later door de regering als afgezant naar Kanton, den keizer van Japan en den grooten Matiam (Mataram) gezonden daarna opperhoofd in Japan en in 1662, in plaats van Jan van Riebeeck, opperhoofd van de Kaap de Goede Hoop. Hij bekleedde deze waardigheid tot den 27 September 1666, toen hij het bestuur dier volksplanting aan den commandeur Cornelis van Quaedbergen, die op den 25sten Augustus te voren met het schip Dordrecht uit het vaderland aldaar aangekomen, overgaf, en ook wegens het overlijden zijner vrouw op den 14 Junij van dat jaar, in eenen 66-jarigen ouderdom, vertrok Wagenaar den 20 September met het schip Dordrecht naar Batavia. In 1668 keerde hij naar het vaderland terug en was onder admiraal op de keerende schepen. Zijne vrouw was Maria aux Brebis, weduwe van David de Bucquoi, Adriaan Anthonisz. en Jacob Sweers.

Zie *Het Gezants. der Nederl. O. I. comp. aan den grooten Tartarischen Chan enz. door* J. Nieuhof, D. I. bl. 25; *Hist. Kron.* 1851, bl. 17, 1854, bl. 128; *Mengelpoëzy van L. Meyer*; *Navorscher*, D. III. bl. 321, *Bybl.* 1855, LXIX, CXLV; Kobus en de Rivecourt.

WAGENINGEN ( ). Abcoude vermeldt van hem:

Italiaansch boekhouden. Amst. 1645 fol.

Zie *Naaml.*, bl. 399.

WAGLER (C. G.) gaf eene

Beschrijving van een wanschapen vrugt van agt maanden met een gesloten aars ter wereld gekomen, met afb. in *Verh. der Holl. Maats.* 1780 bl. 255.

Zie Holtrop, *Bibl. med. et chir.*, p. 390.

WAGNER (J.) is schrijver van

Leerzaam en nuttig tijdverdrijf. Dordr. 1770.

Zie Arrenberg, bl. 566.

WAGNER (Willem George) werd den 24 September 1814 te 's Hage geboren. Na de stads-teekenschool doorloopen, en zich naar oude meesters, in het stads-museum aanwezig, geoefend te hebben, ondernam bij kunstreizen door Duitschland en België (1839). Hij legde zich vooral op het schilderen van stadsgezichten toe. Op de tentoonstelling te 's Hage 1841 zag men van hem een *antieke stadspoort en een stads wal met een toren* en op die van 1842 aldaar een *Gezigt in de omstreken van Dinant* en een *oud gebouw bij een binnenwater.* Hij overleed te 's Hage den 11 November 1855.

Zie Immerzeel; Kramm.

WAGT (J. L. van der). Van hem bezitten wij een

Verhandeling over de geelzucht in *Verhand. v. h. Genootschap Servandis Civibus*, 1787 bl. 381.

Verhandeling over de vraag, in hoeverre zou men bij gebrek van de apotheek uit kelder en keuken de vereischte geneesmiddelen ook tegen de kwalen zoo uit- als inwendig konden bekomen enz. t. a. p. 1788 bl. 183.

Zie Holtrop, t. a. p., bl. 391.

WAGTER (C.) is volgens Abcoude schrijver van

Hinderpalen tot een heylig leven. Rott. 1714 12°.

Oeffening der Sin Christi. Rott. 12°.

Zie *Naaml.*, bl. 399.

WAKKER VAN SON (Baron Petrus de), zoon van Hendrik en Anna Susanna van Hollebeek, den 9 Augustus 1758 geboren, was secretaris van den raad van adel. Hij schreef onder den pseudoniem van Bruno Daalberg verscheidene romans, die niet zonder geest zijn en overleed in 1811.

De Adel door Anonymus Belga, z. pl. Alkmaar 1786 8°.

Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis der Kruisvaarten en hare betrekking tot ons Vaderland. 's Grav. 8°.

Eerste catern uit mijn zakboek, of aanteekeningen van een burger aan de grenzen van Holland. Rott. 1792 8°.

Felix en Louise, of de Ouderliefde, trsp. n. h. Fransch van Demoustier. Amst. 1799 8°.

Willem Hups, eene anecdote uit de XVII eeuw, ongeloofelijk zelfs in de onze. In den Haag 1805 8°.

Twee-en dertig woorden, of de les van Kotzebue. Amst. 1805 2 dn. 8°. herhaaldelijk herdrukt.

De Steenbergsche familie. 's Hage 1809 4 dn. 8°.

Nog wat lektuur op het ontbijt en de theetafel, Prof van Hemert aangeboden. 's Grav. 1806—1807 8°.

Komische vertoogen gevolgd door nog wat lectuur bij ontbijt en theetafel. 's Grav 1852 32°.

De Overijsselsche predikantsdochter. Amst. 1817 3 dn. 8°.

Jan Perfect of de weg der volmaking vertoond in het leven en de lotgevallen van eenen wijsgeer. 's Hage en Amst. 1817 2 dn. 8°. Amst. 1834 do. 8°.

De Prullemand, een weekblad. 's Hage 1805.

Apollo, een weekblad. 's Hage 1805, mogelijk hetzelfde als *Apollo, in komische vertoogen.* 's Hage 18.. 8°.

Zie van Kampen, *Gesch. d. Ned. Letter.*, D. II bl. 272; *Konst- en Letterb.* 1811, D. II. bl. 436; Kok; *Nav*, D. IV. bl. 255, D. V. bl. 84, *Bybl.* 1855, bl. LXIX, CXL; Kobus en de Rivecourt; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*; Abcoude; Arrenberg.

WAKKER (Jacobus Philippus van Medenbach), zoon van mr. Antonie Wakker en C. H. van Medenbach, werd te Harderwijk geboren, oefende zich op de hoogeschool aldaar in de letteren en regten tot in 1769 en vervolgens te Leiden onder Ruhnkenius, wien hij in de opdragt van een zijner schriften een dankbare hulde toebragt. In 1772 werd hij conrector aan de Lat. school te Kampen, in 1776 te Groningen, en in 1777 rector te Zwolle, van waar hij in 1802 naar de kaap de Goede Hoop vertrok. Hij wordt geroemd als een vlijtig beoefenaar der oude letterkunde en Latijnsche dichtkunst. Zijne *Amoenitates literariae* (Traj. ad Rhen. 1770 8°.) zijn scherp gegispt in Klotsii *Actis Lit*, VI. 331. Hij gaf drie boeken zijner *Carmina* (Traj. ad Rhen. 1772—1773) in het licht.

Voorts verschenen van hem:

Elegia ad Magistratum Campensem cum correctoris munus in scholis Campensibus auspicaretur. Campis 1776 4°.

Elegia publice dicta, cum Conrectoratum Campensem Groningano mutaturus valediceret. Campis 1771 4°.

Elegia Zwollis recitata et senatui populoque Zwollano sacra 1779.

Zie Saxe, *Onom*, T. VIII p. 379; Burman, *ad Propert*, Eleg. XVII. 73 p. 447; Wyttenbacchii, *Vita Ruhnkenii* p. 160, p. 198 ed Bergmanni, id. *Opuscula varii argumenti*, p. 678; Bergman, *Praef. ad Opuscula Ruhnk.*, p. 30, 63; *Suppl.*, p. 1007;

Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 237; Peerlkamp, *de Poët. Lat.*, 586; v. Kampen, *Gesch. d. Ned. Lett.*, D. II. bl. 272; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. II. bl. 416; Kobus en de Rivecourt, *Nova acta erud.* 1770 *Decemb.*, p. 343—346.

WAKKERDAK (P. A) vervaardigde van 1720—1750 graveerwerken in zwarte kunst, waarvan eenige door Kramm zijn vermeld.

WAL (Johannes van der). Zie WALL (Johannes van der).

WAL (Joris van den), rederijker uit de eerste helft der 16e eeuw. Men vindt 2 liedekens van dezen »excellenten poëet", zooals hij genoemd wordt in een ms. Bundel der werken van Willem de Gorter uit Mechelen.

Zie Willems, *Belg. Mus.*, D. I. bl. 397.

WAL (Jacob van de), eerste geneesheer van Frederik, Hendrik, vriend van C. Huygens, was een Latijnsch dichter.

Zie Jorissen, *Const. Huygens*, bl. 214.

WAL (Gabinus de), zoon van Johannes de Wal, die een uitgebreiden handel in goud- en zilverwerken dreef en verscheidene stedelijke betrekkingen, ten laatste die van Burgemeester bekleedde, en van Wobina Siderius, werd den 30 December 1785 te Leeuwarden geboren. Na het gymnasium, onder het rectoraat van Slothouwer, bezocht te hebben, werd hij in 1802 student te Groningen. Ofschoon aanvankelijk geneigd zijne studiën in de oude letteren voort te zetten, wijdde hij zich na rijp beraad aan de beoefening der regtswetenschappen, onder leiding van Gratama, van Twisten Paehlig. Den 28 September 1808 eindigde hij zijne akademische studiën met de openlijke verdediging eener dissertatie *de conjunctione populorum ad pacem perpetuam*, die, den vriend van Th. van Swinderen en Lulofs, als beoefenaar der Kantiaansche wijsbegeerte deed kennen. Hij begon zijne loopbaan als advokaat, in 1809 werd hij koninklijk notaris, in 1811 substituut procureur bij en daarna lid van de regtbank van eersten aanleg te Leeuwarden. Vooral op aanbeveling van zijn leermeester Gratama vestigde zich op hem de keuze bij de benoeming van een hoogleeraar te Franeker, waar hij aan het pas ingewijde athenaeum den 30 Januarij 1816 eene *Inaug. oratio* hield *qua inquiritur: an turbatae reipublicae et oppressae libertatis, quae viximus, tempora juri et justitiae profuerint* en belast werd met het veelomvattend onderwijs van het natuur- en strafregt, van de instituten, pandecten, regtsgeschiedenis, encyclopaedie en methodologie des regts. Den 7 October 1818 hield hij bij de overdragt van het rectoraat de beroemde *Oratio de claris Frisiae Jureconsultis*, die hij in 1825 verrijkt met vele uitgebreide aanteekeningen afzonderlijk in het licht gaf. In 1821 werd hem het hoogleeraarsambt te Groningen opgedragen en hield hij aldaar den 21 October zijne *oratio inauguralis de historia juris criminalis, errorum humani ingenii teste, prudentiae civilis magistra* en in 1826 bij de overdragt van het rectoraat eene *oratio de philosophica juris doctrinae, hac nostra aetate multis injuste contemta;* een jaar later sprak hij bij dezelfde gelegenheid, toen hij, wegens de ongesteldheid van den rector Stratingh als prorector optrad, *de vinculo, quo poësis iuri legibusque coniuncta est.* De Wal was niet alleen een beroemd regtsgeleerde, maar ook een uitstekend dichter, waarvan verscheidene proeven voorhanden zijn. Hij huwde in 1811 Jetske Meinardina Coulon en na haar dood met F. A. Baart de la Faille en overleed na eene kortstondige ziekte den 22 September 1833. Zijne rijke bibliotheek, waarvan de catalogus te Groningen in 1835 is verschenen, werd in April van dat jaar verkocht. Behalve de gemelde oraties gaf hij nog in het licht:

De uitbreiding der wetenschappen en de verbetering der kunsten heilrijk voor de burgermaatschappij. Amst. 1817. (Door de Maats. tot nut van 't algemeen bekroond).

De voordeelen der burgerlijke maatschappij boven die van den natuurstaat, en die der Nederlandsche boven die van andere volken, in 1829 door dezelfde maatschappij bekroond en uitgegeven.

Verdediging der moederlijke beschikkingen, of onderzoek, of eene grootmoeder, het beheer der goederen, die van haar op hare kleinkinderen komen, met voorbijgaan van derzelver moeder, aan een ander mag opdragen. Pleitrede. Fran. 1830.

Prijsverhandeling over het bestaan, den aard en de behandeling van het natuurregt, met goud bekroond door en in 1833 van wege het Kon. Inst. uitgegeven.

Inleiding tot de wetenschap van het Europesche volkenregt, nagelaten werk, door mr. C. Star Numan, Gron. 1835, uitgegeven.

In 1818 zond hij bij de Maats. van fraaije kunsten en wetenschappen een antwoord in op hare prijsvraag *over den invloed van wetboeken in de taal des lands op de wetenschappelijke beoefening van het regt*, welke verhandeling, evenmin als die van zijn mededinger prof. Tydeman bekroond, door hem in 1820 te Groningen, om bepaalde redenen, is uitgegeven.

De vernedering en verlossing des vaderlands, in twee zangen. 1814.

Zangen bij de plegtige viering van het derde eeuwfeest der kerkhervorming door de hervormde gemeente te Leeuwarden 1817.

Zangen bij de plegtige viering van het vijfentwintig-jarig bestaan van het departement Leeuwarden der maatschappij: tot nut van 't algemeen. 1817.

Zijne *Klagte van Ceres, naar Schiller* (1812), en

Aan mijn kind bij zijne geboorte (1807) zijn in de *Mnemosyne* opgenomen.

Zie mr. M. S. Gratama, *Schets van het wetenschappelijk leven en de geleerde verdiensten van mr. G. de Wal;* mr. C. A. den Tex, in de *Regtsgel. bijdragen van den Tex en van Hall*, D. VIII. bl. 151—161; *Algem. Konst- en Letterb* II. 1833, bl. 241 volgg.; M. Siegenbeek, *Aansp. bij het openen der jaarl. vergad. v. d. Maats. v. Ned. Letterk. d.* 19 *v. Zomermaand* 1834, bl. 21; *Gedenkb. der Hooges. te Groningen* (waaraan wij ons artikel ontleenden), bl. 131, 132; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; *Gron. Studentenalmanak* 1834, bl. 75—80; *Programma Inaug.; Mnemosyne*, D. III bl. 323; Eekhoff, *Friesland in* 1813, bl. 97; Dez, *Cat. d. Bibl. te Leeuw*, bl. 42, 94, 175; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WAL (Henricus de), in 1754 te Leeuwarden geboren, werd reeds op 16-jarigen leeftijd naar de hoogeschool bevorderd, zette zijne studiën in de godgeleerdheid aan die te Franeker en te Groningen voort, waarna hij in 1777 te Herbaaijum en in 1781 te Weidum werd beroepen. Hij overleed reeds in het volgend jaar aan een toeval, aan het huis van zijn schoonvader te Leeuwarden, naauwelijks 28 jaren oud. Men heeft van hem twee proefschriften:

Cogitationum de variis Philosophiae capitibus, pars septima. Fran. 1773 4°. (Dit stuk loopende van bl. 287 tot 366, waarop cap. CCXV moest volgen, is slechts een gedeelte van een groot geheel, waarvan de overige stukken door andere studenten onder prof. van Swinden zullen verdedigd zijn.)

Specimen physicum inaug. sistens nova quaedam experimenta de Expansione corporum solidorum ipsi flammae actione exhibitorum. Fran. 1775 4°.

De zoon van zijn broeder, ook Hendrik de Wal genoemd, beoefende de Nederd. poëzy, zooals blijkt uit zijn gedicht bij de *Herinneringen uit eene leerrede van A. Brink, ter nagedachtenis van Ds. B. van Weemen.* Leeuw. J. W. Brouwer 1808 8°.

Zie Eekhoff, *Cat. d. Bibl. v. Leeuw.*, bl. 23, 127.

WAL (Meinardus Siderius de), in 1793 te Leeuwarden geboren, studeerde te Leiden in de godgeleerdheid, werd in 1817 predikant te Wijkel, doch deed, ten gevolge van familieomstandigheden, daarvan afstand, trad te Leeuwarden in den handel en was van 1832 tot 1864 secretaris dier stad en bestuurder van vele nuttige inrichtingen.

Hij gaf in het licht:

Handboek voor, of gids des gedrags van jonge lieden. Met goud bekroond door de Maats. tot nut van 't algemeen. Amst. 1823 8°.

Het vijftigjarig bestaan van het departement Leeuwarden der Maats. tot nut van 't algemeen, plegtig gevierd op den 3 *Aug.* 1842, *in de Westerkerk* (*door eene redevoering van M. S. de Wal, een feestzang van Mr. A. van Halmael Jr. en cantate van Mr. C. M. A. Simon van der Aa*).

Zie Eekhoff, t. a. p., bl. 28, 236.

WALAEUS (Antonius) of De Wale, zoon van Jacques de Wale, die bij den graaf van Egmond, die zijn oom van moederszijde tot biechtvader had, was opgevoed en van Margaretha de Wagenaers, werd den 3 October 1573 te Gend geboren. Op zijn tiende jaar werd hij aan Frans van Lansberghe, toen predikant aldaar, toevertrouwd en ontving

bij van dezen onderrigt in het Latijn. Toen deze stad zich in 1584 aan den hertog van Parma had overgegeven, begaf hij zich met zijne ouders naar Midddelburg, en kon wegens geldgebrek zijne studiën niet voortzetten, doch, 16 jaren oud mogt hij ze weêr opvatten, ontving onderwijs in het Latijn van Jacobus Gruterus, toen rector der Latijnsche school aldaar, en in de wijsbegeerte van Johannes Murdison, later hoogleeraar te Leiden. In 1596 vertrok hij, op kosten der Middelburgsche regeering, naar Leiden, waar hij de lessen van Franciscus Raphelengius en Franciscus Junius in het Hebreeuwsch, die van den laatste, Trelcatius en Gomarus in de godgeleerdheid bijwoonde. Na drie jaren aan de academie vertoefd te hebben, reisde hij met Apollonius Schotte naar Frankrijk en ging vervolgens naar Genève, waar hij bij Charles Perros woonde, van daar vertrok hij naar Lausanne, Bern, waar hij 2 maanden vertoefde, Bazel, waar hij 7 maanden bleef en Jacobus Grinaeus en Johannes Buxtorf hoorde. Na eene afwezigheid van twee jaren keerde hij naar Zeeland terug, na onder weg de akademie te Heidelberg en de school te Bremen bezocht te hebben. Eenigen tijd na zijne weerkomst werd hij predikant te Koudekerk, en twee jaren later te Middelburg beroepen. In 1606 werd hem het onderwijs in de philosophie en Grieksche taal aan de doorluchte school aldaar opgedragen. Hij stond in hooge achting van prins Maurits die hem tegen het einde van 1617 naar 's Gravenhage ontbood om hem over kerkelijke zaken te raadplegen. Naar Middelburg teruggekeerd, woonde hij in 1618 en 1619 als hoogleeraar van wege de staten van Zeeland de synode te Dordrecht bij, en in het laatstgemelde jaar werd hij afgevaardigd om de vertroostingen van den godsdienst aan den grijzen Oldenbarneveld in zijn jongste uren aan te bieden. Zijne geleerdheid en bezadigheid bewogen curatoren der Leidsche hoogeschool hem het hoogleeraarambt in de godgeleerdheid aan te bieden, dat hij, na de docterale waardigheid verkregen te hebben, den 21 October 1619 met een *Oratio de recta institutione studii theologiae* (L. B. 16.9 8°). Hij behoorde wat zijn theologische rigting betrof, tot de contraremonstrantsche partij en tot de ijverigste bestrijders van het Armenianisme, overigens tot de meest verdraagzame godgeleerden van zijn tijd. De Dordsche synode droeg hem de taak op, om mede aan de vertaling van het Nieuwe Testament te werken. Hij was een der ijverigste en kundigste overzetters, en vervaardigde alleen de kantteekeningen op een groot deel van de Handelingen der Apostelen, de brieven aan de Romeinen, Corinthen, Ephesen, Colossensen, Thessalonicensen, den zendbrief aan Timotheus, aan de Hebreën, Petrus en de Openbaringen van Johannes. Verdienstelijk waren ook zijne pogingen om eene christelijke moraal in het leven te roepen, doch ook hier toonde hij zich even als bijbeluitlegger geenzins vrij van schoolsche banden, en men zou kunnen zeggen dat Aristoteles, op het gebied der zedekunde, boven Christus gehuldigd werd. Walaeus wees, hoezeer nog schroomvallig, een anderen weg aan, toen hij zijn *Compendium ethicae Aristotelicae ad normam veritatis Christianae revocatum*, Lugd. Bat. 1627, in het licht gaf. Dit werk werd te Amsterdam in 1686 herdrukt. Groot vooral zijn de verdiensten van Walaeus omtrent het bevorderen der godsdienstige belangen in onze Oost-Indische bezittingen en in 1622 werd ten zijnen huize een kweekschool voor Oost-Indische leeraars opgerigt. Hij genoot het voorregt van op deze een aantal leeraars voor onze overzeesche bezittingen te vormen. Tien jaren bleef hij het hoofd der inrigting. Toen hij zijne betrekking op deze vaarwel zeide, welligt door den ondank, welken hij van vele kerkelijken in O. I. ondervond, daartoe genoopt. Hij huwde in 1603 te Middelburg Paschasie van Isenboudt, dochter van Nicolaas Isenboudt, schepen dier stad, die hem 9 kinderen schonk, waarvan hem 7 overleefden. Hij overleed den 18 September 1634, in den ouderdom van 65 jaren en werd in het koor der St. Pieterskerk begraven. Johannes Polyander hield eene lijkrede op hem. Hij gaf in het licht:

Het ampt der kerckedienaeren ende authoriteyt, die eene hooghe Christelijcke overheydt daerover toekent, Middelb. 1615 4°. door J. Crucius, predikant te Haarlem, in het Fransch overgezet (Amst. 1618 4°).

Prima pars responsionis ad censuram Joannis Arnoldi Corvini in Cl. viri D. Petri Molinaei Anatomen Arminianismi. L. B. 1625 4°.

Compendium Ethicae (zie in den tekst) door Theodorus Schrevelius in Jambische verzen overgezet.

Dissertatio de Sabbatho, sive de vero sensu atque usu quarti praecepti, adjunctae sunt ejusdem Autoris orationes duae, in quarum prima describitur politicus Christianus, in altera officium veri studiosi. L. B. 1628 8° door Sylvius, predikant te Amsterdam, in het Nederd. overgebragt.

Dissertationes in synopsin purioris theologiae, Disputationes LII comprehensa, ac conscripta per Joh. Polyandrum, And. Rivetum, Ant. Walaeum et Ant. Thysium. L. B. 1625 8°.

Opera Theologica omnia. L. B. 1623 2 vol. fol.

Disputatio de quatuor controversis Remonstrantium anticulis nec non ejus examen per Simonem Episcopium in de *Opera Episcopii.* Roterod. 1665 T. 1. fol

Zie J A. Polyander à Kerckhove, *Orat. funeb.; Vita Ant. Walaei* in *Vitae selector. aliquot virorum* van Guil Bates, Lond. 1681 4°., p. 600—660; Meursii *Ath Batav*, p 325, 330, Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I. p 93; Paquot, *Mem*, T. I. p. 159; *Leven v. J. v. Oldenb*; Brandt, *Hist. d regtspl van Oldenb.*; Dez., *Hist. d. Ref.*; Siegenbeek, *Gesch. d L. Hoogsr.*, D. I. bl. 114, 115, 151, D. II. bl 106, 107, Baudart, *Mem.*, B. 7 bl 8, B 11 bl. 52; Leidekker, *Eer van het synode van Dordrecht*, D. II. bl. 158, 159, 160, 342; *Epist. Praest. Vir.*, p. 467; 537; *Acta Syn Dordr.*, p 10, 25; Leusdenii, *Phil. Hebr. Ment.* p. 80; Cocceji. *Indag.* p. 33, 105, 263; Heidani, *Consyd.*, D. II. bl 202; Wagenaar, *V. H.*, D X. bl. ; Bilderdijk, *V. H.*, D. X. bl 360, Nieuwenhuis; Halma, Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. Portr.*; Te Water. *Hist. d. Ref v. Gend*, bl 168—174; Kok, *Vad. Woordenb*, D. XXX. bl 245—247; Ypey en Dermout, *Gesch. d Herv. kerk*, D. I. bl. 305, D. II. bl. 318, 377, 400—407; Glasius, *Godgel. Ned*; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WALAEUS (Johannes), zoon van den vorige, werd den 27 December 1604 te Koudekerk geboren, legde zich op de beschaafde letteren, wis- en natuurkunde toe, en werd in 1631 na het verdedigen eener dissertatie de *Febribus* tot doctor in de geneeskunde bevorderd. Reeds in Nov. 1632 verkreeg hij van curatoren te Leiden voor den tijd van een jaar verlof op buitengewone dagen voorlezingen over de geneeskunst te houden In 1633 werd hij buitengewoon en in den aanvang van 1648 gewoon hoogleeraar in de geneeskunde. „Belust op het ontleeden van levendige dieren, wordt hem ter eere aangeteekend, dat hij eerst eenige dingen, wegens de kookinge der maage, de gijl roeringe door het ligchaam heen en de beweeginge der holle ader des harten en des bloeds ontdekt heeft, ook heeft hij deszelfs kringswijze beweeging, tegen de andersgevoelenden, verdedigd door Latijnsche brieven, welke de anatomie van C. Bartholijn (wiens beroemde zoon Thomas, die ook zijn leerling geweest is, dezen zijnen meester hier en daar in zijne werken zeer prijst) zijn ingelascht, gedrukt te Leiden bij Fr. Haack 1641 en op zig zelf alleen te Padua 12°." Hij overleed den 5 Junij 1649. Zijn ambtgenoot, Adrianus van Valkenburg, heeft een lijkrede op hem gehouden. Er bestaat van hem een vrij goed portret. Na zijn dood zijn alle zijne werken meermalen bij stukken uitgegeven, met aanmerkingen van anderen er bij, met den titel:

Excellentissimi ac clarissimi viri Domi Johannnis Wallaei omnia (quae hactenus inveniri potuere) ad Chili et Sanguinis circumlationem eleganter concinnata etc. Lugduni 1660 8°.

Het werk is verdeeld in

Institutiones compendiosae Medicinae Lib. III.

Medicina Practica, brevissime tractata lib. II.

Epistolae duae de Motu Chyli et Sanguinis ad Th. Bartholinum Casp. filium.

Ook gedrukt in 1645 achter *A. Spigelii Opera*, uitgegeven door J. Antonides van der Linden.

Brieven van hem vindt men onder de door Burman uitgegeven *Epistolae Cunaei.* Bodecherus, Banningius en Nijendalius hebben gedichten ter zijner eere vervaardigd. Ook stond hij in hooge achting bij Salmasius.

Zie G. A. Mercklini, *Linden. renov*, p 701; *Vita a Walaei*, p. 619; J. Polyander a Kerckhove, *Orat. funeb.*; Val. Andreas, *Bibl Belg.*, p. 579; Bateae, *Vitae select. vir.*, p. 619, 656; Th. Berthol, *Hist. anat renov.*, Cent. II p 189, 261, Cent. IV. p. 322, 406; P. Cunaei. *Epist.* 252; J. Bodecheri Banning, *Poëm.*, p. 137—139; L. Nijendalii, *Poëm.*, p 45; Cl. Salmasii, *Epist.*, p. 67, en zijn brief de *Ponderibus et Mensuris*; C. Irvinus voor de *Medica omnia*; Clementius in *Prolegom. de*

Laudib. et Vita Salmasii; de la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 149, 150; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 579; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. II. p. 751; Paquot, *Mem.*, T. I. p. 159; Te Water, *Doorl. School van Gend*, bl. 174; Soermans, *Acad. Reg.*; Siegenbeek, *Gesch. L. H.*, D. I. bl. 217, D. II. bl. 119, 120, 369; Banga, *Gesch. d. Geneesk.*; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WALBEEK (Christina Adriana van) verstond de kunst van glasschilderen en werd als zoodanig door hare vriendin Aletta Beck geroemd.

Zie *Geld. Volksalm.* 1848, bl. 23.

WALCKENBOURG (Lucas a), van Mechelen geboortig, had zich als graveur te Antwerpen gevestigd, en ten tijde dat George Hoefnagel de stad ontweek, om het verlies van zijne goederen door de Spaansche furie, volgde hij hem naar Duitschland en vond bescherming bij den aartshertog Matthias, die hem in zijn dienst nam. Ook vertoefde hij eenige jaren te Linz nabij den prins. Kramm vermeldt van hem een *gezigt op Linz.*

Zie Kramm.

WALCKENIERS (P.) schreef eene

Verhandeling over de vraag: zijn er braakmiddelen die men in sommige gevallen boven den wortel van ipecocoanna verkiezen moet, zoo ja, welke zijn de middelen, en wanneer komen zij te pas in *Verhand. d. Holl. Maats.* 1780 bl. 93.

Verhandeling over de vraag: In hoeverre kan eene longteering geneeslijk zijn, en uit welke teekenen is ze als zoodanig te kennen. Uit het Latijn. Ald. 1780 bl. 11.

Zie Holtrop, l. c., p. 397.

WALDORP (Jan George), in 1740 te Amsterdam geboren, was een verdienstelijk schilder en teekenaar. Hij was te Haarlem mede bestuurder der stads teeken-akademie en hield bij dezelve in 1774 eene redevoering, die in druk uitgaat. In 1805 was hij te 's Hage opzigter over de Bataafsche kunstgalerij, alwaar hij in 1809 is overleden. Hij vervaardigde de schermen van de *Burgerbuurt* en het *Gothisch paleis* voor den Amsterdamschen schouwburg. Zij zijn door Vinkeles en anderen gegraveerd. Hij hanteerde ook de etsnaald en de Nederduitsche lier.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; Immerzeel; Kramm.

WALINGIUS (C.) schreef:

Keur van Bijbelstoffen. Amst. 4°.

Zie Arrenberg, bl. 566.

WALINGS (Geertruida), dichteres, bloeide in het midden der 17e eeuw. Men vindt van hare poëzy in *Bloemkrans van verscheiden gedichten.* Amst. 1659.

Zie v. d. Aa, *A. B. A. C. Wb.*

WALKER (Robert). Volgens Arrenberg schrijver van *Leerredenen over eenige onderwerpen betreffende de beoeffening van den Christelijken Godsdienst.* Utrecht 1782 8°.

Zie Arrenberg, bl. 566.

WALL (Hermannus van de), te Hanau geboren, trad als proponent te Dwingelo in Drenthe in dienst van de hervormde kerk, werd den 28 Maart 1706 predikant te Zutphen, den 15 Mei 1708 te Amsterdam, waar hij den 7 Mei 1733 overleed. Hij maakte zich als beoefenaar der bijbelsche oudheidkunde bekend door zijn *Dissertatio de pileis seu tiaris sacerdotum et pontificum Hebraeorum*, gedrukt achter de door hem uitgegeven *Comment. de Tabern. Mosis* van S. van Til, Dordr. et Amstelod. 1714 4°, voor welke hij het leven van den schrijver voegde. Ook arbeidde hij aan eene *Historia Antiochena gnosticorum* en gaf een *Observat. Miscell. Δεκας.* Hij was in zijne gevoelens een ijverig Coccejaan.

Zie *Bibl. Brem. Cl. II*, p. 293, *Cl. VI*, p. 163; Wagenaar, *Amst.*, D. VII. bl. 492; De Jongh, *Predd. in Gelderl.*, bl. 448; Romein, *Predd. in Drenthe*, bl. 171; Schotel, *K. D.*, D. II. bl. 39 p. 170; Pauw en Veeris; Kok; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt.

WALL (Jacobus van de), broeder van den vorige, onderscheidde zich zoowel als godgeleerde als door zijne uitmuntenden bibliotheek waarvan de catalogus nog gezocht is. Van de Kasteele, predikant te Oud-Beijerland, noemde hem in de volle classis „den Dortschen paus". Hij was predikant te Linschoten en sedert 1728 te Dordrecht, waar hij den 8 October 1759 in den ouderdom van ruim 66 jaren overleed. Hij was gehuwd met Elizabeth Eelbo, bij welke gelegenheid Clara Ghijben en Joh. Badon gedichten vervaardigden.

Zie Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 2; Schotel, *Kerk. Dord.*, D. II. bl. 321; Romein, *Predd. in Drenthe*, bl. 170; Badon, Ghijben, *Mengeld.*, bl. 75, 239.

WALL (mr. Pieter Hendrik van de), zoon van den vorige, werd den 8 Julij 1737 te Dordrecht geboren. Na zich op de Illustre school aldaar, onder Johannes van Dam op de voorbereidende wetenschappen toegelegd te hebben, bezocht hij de hoogeschool te Utrecht, waar hij zich nauw aan den beroemden Wesseling verbond en na het verdedigen zijner dissertatie, behelzende *Observationes ad nonnullas ex jure civili leges* 1758, meester in de beide regten. Voor dat hij de hoogeschool verliet, werd hij tot secretaris van burgemeesteren te Dordrecht aangesteld, vervolgens lid van den Oudraad, schepen, lid en naderhand president der vergadering van gecommitteerden raden van Zuidholland, raad en rentmeester generaal van de domeinen van Zuidholland en het land van Heusden, meermalen burgemeester van Dordrecht en curator der Leidsche hoogeschool. De staten van Holland droegen hem de bij uitstek moeijelijke en gewigtige commissie op tot regeling van den invloed des volks op de regering. Door de verandering van zaken, in het jaar 1787, vervielen wel de verdere werkzaamheden dezer commissie, bij welke hij den rang van voorzitter bekleedde: het rapport echter, voornamelijk door hem gesteld, is nog in wezen, en getuigt van zijne bedaarde denkwijze, maar tevens van verkleefdheid aan 's lands toenmaligen regeringsvorm. Tusschen de jaren 1787 en 1795, was hij ook in de commissie tot herstel der vervallene zaken der O. I. compagnie. In 1802 werd hij lid van het departementaal bestuur van Holland, en koning Lodewijk benoemde hem, kort na zijne komst, tot ridder der koninklijke orde, tot staatsraad in buitengewonen dienst en tot medelid der commissie van liquidatie en vereevening van den achterstand. Hij was buitengewoon ervaren in 's lands geschiedenis en oudheden, vooral in die van zijn vaderstad. Zijn voornaamste, om strijd door van Wijn, Te Water en Kluit geprezen werk, is zijne uitgave der *Privilegiën van Dordrecht.* Als secretaris van burgemeesteren was hij bekend geworden met den rijken schat van privilegiën en handvesten van Dordrecht, en had hij het plan gevormd een gedeelte dezer stukken uit te geven, naderhand echter besloot hij den geheelen voorraad aan het licht te brengen. Tien jaren besteedde hij aan het verzamelen van het noodige, waartoe hem de leen-, domein- en muntkamer van Holland, de archieven van verschillende steden en de toegang der archieven van gilden, godshuizen, kerken enz. geopend werden. Elk, die privilegiën en keuren of andere papieren bezat, stond hem ten dienste Gerard Meerman, van Heurn, burgemeester Karsseboom, mr. P. C. Pompe van Meerdervoort, P. van Braam, O. Gevaerts, burgemeester Hoeufft, de griffier van Alphen, Slingelandt, Frans van Mieris en andere geleerden stelden er eene eere in hem bouwstoffen te mogen verschaffen tot de oprigting van zulk een heerlijk gedenkstuk. Vooraf maakte hij zijn voornemen bekend en gaf hij eene schets van zijnen arbeid in een *Verhandeling over de handvesten en voorrechtsbrieven der stad Dordrecht, mitsgaders proeve van Geschied en Oudheidkundige aanmerkingen over de oudste derzelven, om te strekken tot een voorlooper eener algemeene uitgave der handvesten en andere graaflijke Charter, tot de gemelde stad betrekking hebbende, volgens eene bijgevoegde lijst der daartoe voorhanden zijnde stukken.* Dordr. 1768 4° en 8°.

Twee jaren later (1770) kwam in dezelfde stad bij denzelfden drukker (P. van Braam) het eerste stuk onder den titel van *Handvesten, Privilegiën, Vrijheden, Voorregten, Octrooijen en Costumen, mitsgaders Sententiën, verbonden overeenkomsten en andere voorname handelingen der stad Dordrecht, opgezogt, overgezien en met de oorspronkelijke stukken vergeleeken en met geschied- en oudheidkundige aanmerkingen opgehelderd* in het licht.

Dit werd van tijd tot tijd door andere gevolgd, totdat eindelijk in 1783 het tiende of laatste stuk werd uitgegeven. Deze tien stukken vormen 3 fol. deelen, groot 2062 blad-

zijden behalve het register, de opdragt aan mr. Pieter Stein, raadpensionaris van Holland, eene voorrede groot 24 bladz., gedichten van J. A. Repelaer, P. Brouwer en een *Lijst der stukken in deze verzameling voorkomende, gerangschikt volgens derzelver onderwerpen, verdeeld in XXXIII hoofdstukken.* Van de Wall heeft zoo uit het stedelijk archief als uit andere bewaarplaatsen van oude oorkonden en gedrukte en ongedrukte werken van allerlei aard en waarde, de charters laten afschrijven, ze naauwkeurig vergeleken en de beste en naauwkeurigste laten afdrukken met bijvoeging der werken waarin zij voorkomen. De aanteekeningen getuigen van een diepen blik in de geschiedenis van het vaderland en ongewone kennis der vaderlandsche gewoonten, zeden en van eene ongewone belezenheid in vroegere en latere geschied- en oudheidkunkige werken van verschillende volkeren. Hij had ook het plan *De Privilegiën van Zuidholland* op dezelfde wijze in het licht te geven. Ook was hij voornemens een *Dordrechtum eruditum*, in de smaak van het *Trajectum eruditum* van Burman, te bewerken, waartoe hij vele brieven van Vossius en andere geleerde mannen wilde benuttigen. Van hem bestaat een *Tegenberigt op het Naberigt van den heer Jan Bent, over de jaar-, maand- en dagteekening van de charters, brieven en handvesten der Graven van Holland, heeren van Westfriesland.* Dordr. 1761. Hij deelde ook belangrijke stukken aan prof. Te Water voor zijn *Verbond en Smeekschrift der Edelen* mede. Hij overleed den 5 Julij 1808 in den ouderdom van 72 jaren.

Zie *Hand. der Jaarl. verg. v. d. Maats. v. N. L.* 1808; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. II. bl. 28, 29; Te Water, *Narratio*, p. 186, 187; Saxe, *Onom.*, T. VIII. p. 317, 318; *Alg. Konst- en Letterb* 1808, bl. 164, 170; Voltelen, *Orat. de Magnis. Animul.* 1791, p. 44, 45; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 39; Smits en Schotel, *Beschrijv. v. Dordr.*, *Inl XXXVII*, volgg.

WALL (C. G. van de), zoon van den vorige, gaf in 1793 te Utrecht in het licht:
Diplomata quaedam inedita ad res Dordracenas spectantia et animadverseonibas illustrata.

Zie Smits en Schotel, *Beschr. v. Dordrecht*, D. I. *Inl.*, bl. XLII.

WALL (Evert Jorisz. van de) was in het begin der 17e eeuw glasschilder te Utrecht.

Zie Kramm.

WALL (Johannis van der) werd in 1728 te 's Hage geboren en was leerling van Kruisbergen. Gelijk deze beoefende hij het vak van behangsel- en sieraadschilder en gaf les in de bouw- en doorzigtkunde. Zijn ervarenheid in die beide vakken blijkt uit zijne landschappen en voorstellingen met gebouwen en de tooneelschermen van den Rotterdamschen schouwburg. Hij was lid der teekenakademie te 's Hage en stiert in 1788.

Zie Immerzeel; Kramm.

WALL (Willem Hendrik van der) werd in 1716 te Utrecht geboren, genoot het onderwijs in de beeldhouwkunde van Crescant en Xavery en in de teeken- en schilderkunst van den Antwerpschen schilder Vervoort. Men vindt zijn beeldhouwwerk o. a. in R. C. kerk te Utrecht achter de Wijstraat en in het St. Catharina-steegje. Zijne groote beelden zijn meestal uit hout gesneden, die welke in laatstgemelde kerk gevonden worden bij het altaar. In de kabinetten der liefhebbers bewaart men ook marmeren groepjes, beeldjes en boeksiersels van dezen meester. Hij werd in 1764 als beeldhouwer in het St. Lucas-gild te Utrecht

Zie Immerzeel; Kramm.

WALL (Willem Burgaart van der), zoon van den vorige, portretschilder, werd in 1756 te Utrecht geboren. Hij ontving van dezen onderwijs in de teekenkunst en schilderde met vee gestoffeerde landschappen. Ook teekende en boetseerde hij fraai. Hij was de leermeester van den dierenschilder Jan Kobell en overleed in 1813 in zijne geboorteplaats. Hij was lid van het schilders-gild en teekende het portret van G. Bonnet, hoogleeraar te Utrecht.

Zie Immerzeel; Kramm.

WALL (J.) schreef:
Niemand dan Christus, ofte een klaar ende uytnement tractaat van de kennisse Jezu Christi in verscheide predicatiën over I Corinthen II vs. 2, vertaald door Bartholomaeus Reincersen. Amst. 1749 5e dr. 12°.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 233.

WALLE (J. van der), leeraar in de wis-, natuur- en sterrekunde te Delft, gaf in het licht:
Redevoering over de nuttigheit der wiskundige wetenschappen, gedaan te Delft 30 *Nov:* 1756.

Zie Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 321.

WALLE (Pieter van der), dichter, die in de 18e eeuw bloeide. Men vindt zijne poëzy o. a. in het *Dichtkundig Praaltooneel.*

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WALLE (van der), kunstschilder. Van hem wordt vermeld eene schilderij: *Jezus de kinderen zegenende.*

Zie *Cat. v. Hoet*, D. II. bl. 65; Kramm.

WALLEN (Antonie van der), dichter uit het begin der 18e eeuw.

Zie Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 321.

WALLEN (Jacobus van der), dichter uit het begin der 18e eeuw, vriend van Greenwoud.

Zie Schotel, t. a. p.

WALLEN (Jacoba van der) leefde in het laatst der 17e en begin der 18e eeuw en huwde den 20 Augustus 1719 met Theodorus van der Hoeven, remonstrantsch predikant te Rotterdam. Zij was eene vriendin van den dichter J. de Haes, die verscheidene gedichten ter harer eere vervaardigde. Zij beoefende de zang en teekenkunst.

Zie J. de Haes, *Gedichten*, D. I. bl. 462, 468, 469, D. II. bl. 749; Immerzeel.

WALLINGIUS (L.) schreef:
Het ijverige Christendom 12°.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 232.

WALLINGIUS (C.) schreef:
Keur van Bijbelstoffen. Amst. 1729 4°.

Zie Abcoude, *Naaml.*, bl. 400.

WALLINKAMP (B.) schreef:
Inleyding tot Zions schoole. Uytr. 1661 8°.

Zie Abcoude, bl. 400.

WALLES (Tjerk), burgemeester van Leeuwarden, sedert 1562 onder de voorstanders der vrijheid en hervorming genoemd, was deelgenoot van het Verbond der edelen. Hij voerde in 1566 de reformatie te Leeuwarden in. Verplicht om die stad deswegens te verlaten, begaf hij zich naar Amsterdam, en toen hij ook deze stad op geldboete en later op lijfverbeurte, moest ruimen, in 1567 naar Emden. Op Alva's last werd hij sedert meer dan eenmaal ingedaagd en gebannen.

Zie Winsemius, *Hist.*, p. 41, 70, 80, 81 96; Gabbema, *Verh. v. Leeuw.*, bl. 451—454, 457; te Water, *Verb. d. Edel.* bl. 368 volgg.; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WALLIUS (Aegidius) van Brugge, theol. dr. en hoogleeraar te Leuven, gaf in het licht:
Paraenesis antiquitatis contra novorum degnitatum sectatores. Lov. 1595 4°.
Oratio de verae Ecclesiae posteritate. Ibid. 1599 4°.
Hij overleed te Leuven in 1603.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 30; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I. p. 70.

WALOIS (Jean), beroemd tapijtwerker te Arras in 1413, 1434.

Zie Kramm.

WALLON of WALLOIS (Huwart), omstreeks 1380 tapijtwerker te Arras.

Zie Kramm.

WALLON (Jan). Onder dezen naam komt Jan van Eyck soms voor.

WALRAVEN (Simon), geboren te Hoorn, schrijver van *Successio Anabaptistica, dat is, Babel der Wederdoopers,*

omedeels in Duytsland, naar principaal in Nederlandt. Gheesoliqeert door V. P. Colonice 1603 12°. Later vermeerderd uitgegeven onder den titel van *Spieghel der Wederdoopers*. Hij werd later pastoor te Kuvendonk.

Zie v. Heussen en van Rijn, *Bat. S.*, T. IV. p. 241; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. p. ; van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 4291.

WALRAVEN (Izaak), zoon van een juwelier, in 1686 te Amsterdam geboren. Vijf jaren lang bragt hij, op verlangen zijns vaders, bij een kundigen goudsmid door, waarna hij bij den beeldhouwer Johannes Ebbelaar het boetseren leerde en zich oefende in het vervaardigen van lofwerk en andere sieraden, die tot het verzetten van juweelen worden vereischt. Vervolgens kwam hij in den handel van zijn vader en leerde van Gerard Rademaker de regelen der bouw- en doorzigtkunde. Op zijn 24ste jaar reisde hij naar Dusseldorp om voor zijn vader edelgesteenten aan den Paltzgraaf te verkoopen. Gedurende den tijd dat hij zich aldaar bevond, hield hij zich bezig met het beschouwen der keurvorstelijke kunstschat. Zijn lust ontwaakte om zich op de schilderkunst toe te leggen. Rademaker onderwees hem in het mengen der verwen en het gebruik van het penseel, waarna hij begon te copiëren en historische voorstellingen te vervaardigen. Later begaf hij zich naar Dusseldorp tot voortzetting van zijne studiën en is te Amsterdam in 1765 overleden. In hetzelfde jaar werd zijne kunstverzameling verkocht, die zeer rijk in prenten was. Verscheidene dichters vervaardigde lofverzen op zijn *Ammon en Thamar*, *Pigmalion*, *Campasse* enz. Zijn *stervende Epaminondas* gold ƒ1500.00 later ƒ1200.00, op de verkooping van Gildemeester ƒ715.00. Twee door hem op koper geschilderde stukjes met *Spelende kindertjes*, golden op zijne verkooping ƒ850.00. Hij heeft ook naar zijne teekeningen en St. Della Bella, en naar diens trant geëtst. Zijn portret is door Quinoherid geschilderd. In van Gool komt zijn beeldtenis, door Houbraken gegraveerd, voor.

Zie Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WALRAVEN (Dorotheus), omstreeks 1573 geboren te Hoorn, studeerde in de regten te Leuven. Hij was een beoefenaar der Latijnsche poëzy en werd in 1599 te Binnenwijsent bij Hoorn door een boer gedood. Hij was toen 26 jaren oud.

Hij liet na:

Carmina Sacra de B. Mariae Virginis Conceptione, Annuntiatione Purificatione, Assumptione. Lovanii 1608 4°.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 194; Foppens, *Bibl. Belg.*; Paquot, *Mém.*, T. XV. p. 47; Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 106; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WALRAVEN (Didericus Adrianus), zoon van Joannes Walraven en Gosuina ten Gilde, werd den 27 Februarij 1732 te Zwolle geboren, bezocht aldaar de Latijnsche school en was reeds op zijn 15e jaar geschikt om naar de akademie te Groningen te vertrekken. Hier bezocht hij de gehoorzalen van Nicolaas Engelhard in de wijsbegeerte, Paulus Chevallier in de godgeleerdheid en N. G. Schroeder in de Oostersche talen, verdedigde een *de voto Iepthae* en werd predikant te Randwijk, waar hij o. a. de jonge Ever. Scheidius in de beginselen der Oostersche talen onderwees en tot hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Duisburg benoemd werd. Hij sloeg dit beroep af, werd vervolgens predikant te Warmond, Elburg en Harderwijk, van waar hij in 1774 ter bekleeding van het hoogleeraarambt in de Oostersche talen en oudheden naar Amsterdam vertrok. Hij aanvaardde die taak den 18 October met eene *Or. de linguarum et antiquitatum orientalium studio inter generosae mentis et praestantis ingenii juvenis magis magis que promovendo.* Zes jaren later werd hem het onderwijs in de gewijde uitlegkunde opgedragen met eene *or. de hermenentica sacra cum linguarum atque antiquitatum studiis necessario copulanda.* Tenzelfder tijd werd hij tot prediker van het athenaeum aangesteld, welken post hij 7 jaren later nederlegde. In 1800 werd hij visitator der Latijnsche scholen en overleed den 5 Julij 1804. De hoogleeraar Cras vereerde zijne nagedachtenis met een lofrede. Zijn dissert. de *voto Iepthae* vindt men ook in *Syllage dissertationum sub praesidiis Schultensiorum et Schröder editorum.* T. II.

Zie *Kunst- en Letterb.* 1804, D. II. bl. 36; 1805, D. I. bl. 179; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Glasius, *Godgel. Ned.*; van Lennep.

WALRAVEN (Tieleman) werd in 1707 als proponent beroepen te Eethen en Drongelen, in 1721 naar Heusden vertrokken, werd hij in 1741 emeritus en overleden in 1748. Hij gaf in het licht:

Oud-Heusdens kerkinweying uyt Psalm CXXII. Dordr. 1724 8°.

Plegtige ampts-overdraging aan Hendrik Schouten te Heusden, uitgesproken den 22 van Wijnmaand 1747 *over Jeremia XXXVI vs.* 5 *en* 6. Dordr. 1748.

Zie Brans, *Reg.*, bl. 110, 113; Abcoude, *Naamreg.*, bl. 401.

WALRAVEN (Jacob), zoon van den Amsterdamschen hoogleeraar, werd te Amsterdam geboren, studeerde in de rechtsgeleerdheid, wijsbegeerte en letterkunde, met even goed gevolg, en verwierf, na het schrijven en openlijk verdedigen van drie verhandelingen, de hoogste eer in deze drie vakken. Hij zette zich te Amsterdam neder en wijdde zich der praktijk eerst als advokaat, vervolgens als procureur, welken laatsten stand hij wederom verliet, toen een verandering der wetgeving hem derzelven minder verkieselijk maakte. Drukte van beroepsbezigheden belette hem veel tot bevordering der wetenschap toe te brengen; enkele voorlezingen in bijzondere genootschappen, getuigden van zijn juist oordeel en helder doorzicht, doch zijn niet uitgegeven. Hij was ridder van den Nederl. Leeuw, lid van het koninklijk Nederl. Instituut en overleed te Amsterdam den 10 October 1823.

Zie *Kunst- en Letterb.* 1823, D. II. bl. 322; *Proces-Verbaal v. d. 17e alg. verg. v. h. Kon. Nederl. Inst.*, bl. 25; Verwoert.

WALRÉ (Jan van), zoon van Jan van Walré en Susanna van Westerkapel, werd den 22 Augustus 1759 te Haarlem geboren. Zijn vader bestemde hem wel niet voor den door hem gevoerden linnenhandel, maar bestelden hem ter Latijnsche school tot aanleering der oude talen om vervolgens voor den boekhandel te worden opgeleid. Den boekhandel dreef hij eenige jaren met weinig lust en liet hem na den dood van zijn vader, in 1782, geheel varen en gaf zich geheel aan zijne heerschende neiging, de beoefening der fraaije letteren, inzonderheid der dichtkunst en uiterlijke welsprekendheid over, en bragt met behulp van eenige vrienden, mede liefhebbers der tooneelkunst, in 1785 een bijzonder tooneelgezelschap, onder de zinspreuk *Leerzaam vermaak* tot stand, waarvan hij de voornaamste bestuurder en als het ware de ziel was. Hij behoefde, beide in het treur- en blijspel voor geen der vermaardste tooneelspelers van zijn tijd onder te doen. Tot 1785 had hij zijne lier slechts voor zijn vrienden en tot eigen genoegen besnaard, doch in dit jaar trad hij het eerst openlijk als dichter op met een treurspel *Willem de Eerste, prins van Oranje*, dat tot onderwerp had een aanslag door Karel van Frankrijk, na den Parijschen moord in 1572 tegen de vrijheid en het leven van dien vorst gesmeed, doch dien de graaf van Mandesloo, wien ze was opgedragen, weigerde te voltrekken. Eenige jaren vervaardigde hij slechts kleinere gedichten, die hij in een gezelschap van dichtminnaars te Haarlem, *Democritus* geheeten, in de 18e eeuw door zijne medewerking opgericht en nog bij zijn dood in wezen, voordroeg. Zij waren meest van boertigen en vrolijken aard, zooals zijne *Democritische feestzangen bij de eerste verjaring der revolutie van* 1795, waarin hij als een Israëlitisch liedjeszanger met een bord optredende, dat met onderscheidene geestige afbeeldingen, ten getale van 15, beschilderd is, op ieder derzelve een geestig en aardig liedje op bekende zangwijzen, paste. Tot dit soort van poëzy behoorde ook zijn *Afrekeningsmaal van een boedel bij Silphio te Parahéléos in de maand Junij, gastronomisch-macaronisch gedicht*, beide enkel voor de leden van dit genootschap gedrukt. Spoedig verliet hij de politieke loopbaan, die hij in 1795, op de roepstem zijner medeburger, was ingetreden, doch nam van 1803—1811 deel aan het bestuur zijner geboortestad, en liet zich zijne benoeming tot curator der Latijnsche school welgevallen. Omstreeks 30 jaren verliepen er sedert de uitgave van zijn treurspel, gedurende welke hij, behalve eene fraaije navolging van *Pygmalion, dichterlijk tooneel van Jean Jacques Rousseau*, in 1796 in het licht verscheen en later met eenige verbeteringen in het 1ste deel zijner *Heidebloemen* herdrukt, en een klein maar bevallig *Zangspel, natuur en opvoeding of het*

Gansje (1800), niets van hem werd uitgegeven, doch in 1815 en 1816 zond hij twee bundels met gedichten, *Heidebloemen* getiteld, in het licht. Hierop volgde in 1821 *Gedachtenis-offer aan Ward Bingley* en zijn voortreffelijk Nederlandsch treurspel *Diderik en Willem van Holland*. In 1828 volgde, als tot afscheid, nog een bundel gedichten, van verschillenden, maar veelal luimigen en geestigen inhoud, door hem aan den opper-dichter mr. W. Bilderdijk opgedragen. In 1836 verscheen nog van hem een klein blijspel in dichtmaat, *Manteldroom* naar het Fr. van Andrieux, wiens vertaling in dat vak *Les Etourdis ou le mort supposé*, hij een halve eeuw te voren voor het Hollands tooneel had overgebragt. Voor de rederijkkamer *de Wijnranken*, waarvan hij lid was, vervaardigde hij, behalve levensschetsen van *van Oosten de Bruin* en den rector *Waardenburg*, een gedicht *Werkeloosheid* getiteld. Hij huwde in 1782 Maria, zuster van den Utrechtschen hoogleeraar Jan Kops, die hem elf kinderen schonk. Hij was lid van het kon. Ned. inst. van de maats. v. Ned. Letterk. en overleed den 21 Dec. 1837.

Behalve de genoemde tooneelspelen gaf hij nog:

De Avontuurlijke Nacht, blsp. n. h. Fr. van Dumaniant. Haarl. 1788 (naamloos).

Het Vergeefsch Besluit, of de vermomming uit Liefde, blsp. naar la Resolution inutile ou les Deguisement Amoureux. Haarlem 1799.

De school voor de Vaders, blsp. n. h. Fr. van Pieyre, Ald. 1788.

De Vondeling, trsp. 1793, in *Zedelijke Tooneeloefening.* Amst. 1774—1794 D. V.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; van Kampen, *Gesch. d. Lett. en Wetens.*, D. ; Siegenbeek, *Handelingen der Jaarl. Verg. v. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1838; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. Portr.; Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. Ib. bl. 30, 219; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°.

WALRÉE (Jacob Pieter van), zoon van Nicolaas van Walrée en Judith van Lennep, werd den 3 December 1798 te Amsterdam geboren. Zijn vader verloor hij toen hij den ouderdom van zeven jaren nog niet had bereikt. In 1814 werd hij student aan de doorluchtige school zijner geboorteplaats, waar hij het onderwijs van de hoogleeraren van Swinden, van Lennep, Cras, van Reenen, J. P. van de Cappelle en andere sieraden dier inrigting genoot. In 1818 begaf hij zich naar Leiden, waar hij de lessen van Siegenbeek, Smallenburg, Hageman, Kemper, Tydeman enz. bijwoonde en tot de hoorders van Brugmans en Bilderdijk behoorde. Den 17den Junij 1820 werd hij mr. in de beide regten, na het verdedigen van een *Specimen de antiqua juris puniendi conditione apud Romanos*. Spoedig liet hij zich als advokaat inschrijven, zonder echter de praktijk veel te beoefenen. In October 1832 werd hij benoemd tot plaatsvervangend rechter bij de toenmalige rechtbank van eersten aanleg te Amsterdam en in September 1834 tot werkelijk rechter in dat collegie. Bij de rechterlijke organisatie, in 1838, werd hij aangesteld tot rechter bij de arrondissements-rechtbank in voornoemde stad welke betrekking hij, niettegenstaande zijn zwakken en ongunstigen toestand bekleedde tot zijn overlijden. Als letterkundige heeft van Walrée zich verdienstelijk gemaakt door de vijf volgende verhandelingen.

1. *Over de verdiensten van Dante Alighieri, in betrekking tot zijn tijd.*

2. *Over het dichtwerk de Araucana van den Spaanschen edelman Don Alonzo de Ercilla.*

3. *Over den invloed van Petrarcha op de klassieke Letterkunde.*

4. *Iets over de Joden.*

5. *Proeve van het verbond tusschen het Spaansche volkskarakter en de vroegere Spaansche Letterkunde.*

De vier eerste zijn opgenomen in het *Magazijn voor Wetenschappen, Kunsten en Letteren* verzameld door N. G. van Kampen, en wel n°. 1 en 2 in het IVe deel (1825), 3 in het VIe (1826) en 4 in het IXe (1829) de vijfde werd geplaatst in de mengelingen van het tijdschrift *de Gids*, jaargang 1838. In 1840 werd van Walrée lid der Maats. van Letterkunde. Sedert Febr. 1832 tot op zijn overlijden, was hij lid der plaatselijke schoolcommissie in zijne geboorteplaats en gedurende verscheidene jaren bestuurder en secretaris der maatschappij *Felix Meritis*. Hij huwde in 1822 met Maria Jeanne Grandpré Molière en na het overlijden van deze met A. C. A. Weerts uit Arnhem die hem overleefde. Beide huwelijken bleven kinderloos. Hij overleed den 22 Januarij 1849.

Zie mr. W. J. C. van Hasselt, in *Handel. d. Algem. verg. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1849.

WALSKAPELLE (Jacob) en niet Wallskapelle, zooals bij Immerzeel, was een bekwaam vrucht- en bloemschilder, van wien een *Fruitstuk* op eene verkooping in 1817 gold *f* 248. Kramm noemt hem een der voornaamste bloem- en fruitschilders van zijn tijd, en dat hij in den schildertrant van Jan Davidszoon de Heem zóó volkomen slaagde, dat zijne meeste werken werden verdoopt en op naam van de Heem doorgaan, waardoor die op zijn eigen naam zoo zeldzaam voorkomen. Op het museum van Berlijn is een schoon stuk van zijne hand.

Zie *Cat. v. Hoet*, D. I. bl. 213; Immerzeel; Kramm.

WALTEN (Ericus) gaf, doch anoniem, in het licht:

T' Samenspraeck gehouden tusschen twee reysigers, zijnde de een een Haegenaer en de andere een Amsterdammer. Dienende tot ontdeckinge van het ooghmerck der regeerders der stadt Amsterdam. (Toegeschr. aan E. Walten) z. pl. en (1660) 4°. Hiertoe behoort een *Vervolgh van de t' Samenspraeck* enz.

Wederleggynge van het schendschrift, genaamd Parliamentum Pacificum of een verdediginge van het gemeene belang der waarheid. Keulen Pt. Marteau 1668 4°.

Verantwoordinge van Dr. Gilbert Brunet, van wegen de lasteringen tegen hem uitgestrooid, in een geschrift genaamd Parlementum pacificum. Uit het Eng. vert. door E. W. 1688 4°.

Waerachtigh verhael van 't gepasseerde te Rotterdam, soo ten regarde van het vangen, examineren van Corn. Kisterman als van hetgheene daar op is gevolgd. Rott. 1690 4°. In hetzelfde jaar volgde een *Tweede deel van het waer. verh.*

Spiegel der waarheyd, ofte 't samensprekinge tusschen een Armiaan en vroom Patriot, waarinne bewesen word dat door de quade directie ende toeleg van eenige heerschende regenten tot Amsterdam ons land in den voorgaanden en desen oorlog is ingesmockelt met Vranckrijck. 1690 4°.

Met zijn naam:

Bewijs van het recht der macht en plicht der overheeden in kerkelijke zaaken. 's Gravenh. 1690 4°.

Van de bedeeling der Tijden. 's Gravenh. 1690 12°.

Aardige Duyvelarye voorvallende in dese dagen, begrepen in een brief van een heer te Amsterdam. 1691 4°.

Brief aan een regent der stad Amsterdam, behelzende een regtsinnige uytlegginge van de Articulen die B. Bekker heeft overgeleverd. 's Hage 1692.

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 795, 1357, 4491, 4463, 4774, 5320, 6302, Abcoude, *Naamr.*, bl. 400.

WALTER VAN ASSEN. Zie ASSEN (Jan Walther van).

WALTES (Marcus) tooneeldichter uit het midden der 17e eeuw.

Hij gaf in het licht:

De bedrooge Gierigaart. 1654.

Bol Backers-Jan. 1660.

Zie Witsen Geysbeek, *N. B. A. C. Wb.*, D. V. bl. 433; Verwoert.

WALTHER (J. W.) was den 24sten Nov. 1794 te Amsterdam geboren, trad den 12den Februarij 1814 als kadet in dienst bij het 15e bat. infanterie van linie, werd 26 April 1814 tot kadet-sergeant en den 1sten Dec. 1814 tot sergeant-majoor bevorderd. Den 8sten Mei 1815 benoemd tot 2de luit. Den 17den Mei 1816 tot 2de luit.-adj. bij den staf der 13de afd. inf. Den 18den Maart 1819 werd hij overgeplaatst bij het depôt bat. van de 13de afd. inf. en den 19den Aug. 1819 benoemd tot 1ste luit.-adj. titulair, den 22sten Julij 1822 tot 1ste luit.-adj. effectief en den 19den Aug. 1827 tot adj. bij den luit.-generaal Cort Heijligers, inspecteur der inf. in het 2de groot militaire kommando. Den 17den Febr. 1831 benoemde men hem tot kapitein, den 17den Maart 1838 tot adjudant bij den gen.-majoor Klerck, kommandant van de 2de brigade 1ste divisie inf. Den 2den Febr. 1841 werd hij aangesteld tot adj. bij den gen.-maj. Volkhemer, kommandant van de 2de brigade der

1ste divisie inf., den 24sten April 1841 tot adj. bij den luit.-gen. Schuurman, kommandant van de 1ste divisie inf., den 3den Nov. 1843 tot majoor bij het 7de reg. inf., en tevens eervol ontslagen uit zijne betrekking van adj. van genoemden luit.-gen. Den 31sten Maart 1846 werd hij tijdelijke chef der afdeeling Personeel bij het dep. van oorlog en den 16den Dec. 1848 ten gevolge van de opheffing der onderscheidene afdeelingen bij genoemd hoofdbestuur, eervol ontslagen uit zijne betrekking als chef der afdeeling Personeel, en op nieuw belast met de leiding der werkzaamheden bij het Personeel en militaire zaken bij het dep. van oorlog. Den 1sten Jan. 1850 werd hij bij reorganisatie benoemd tot chef van het bureau Personeel en militaire zaken bij het dep. van oorlog, den 22sten April 1852 tot luit. kolonel, den 30sten April 1854 tot kolonel en den 23sten Febr. 1855 aangesteld tot gouverneur der kon. academie voor de zee- en landmagt en tevens uit zijne betrekking van chef van het bureau Personeel en militaire zaken bij het dep. van oorlog eervol ontslagen, onder dankbetuiging voor de daarin bewezene diensten. Den 10den Mei 1856 is hij benoemd tot gen.-majoor dier inrigting, welke waardigheid hij tot het laatste zijns levens eervol mogt bekleeden.

Uit het vorenstaande blijkt, dat hij ruim 42 jaren als officier en hoofd-officier in Nederlandschen dienst is werkzaam geweest. Onder zijne veldtogten behooren hoofdzakelijk die van 1814 aan den Helder, in 1815 in Frankrijk, bij gelegenheid van den opstand in Belgie, in 1830 bij het mobiele leger, in 1831 bij den tiendaagschen veldtogt, in 1832, 1833 en 1834 bij het mobiele leger. Hij was versierd met de Militaire Willemsorde 4de klasse, kommandeurs-orde der Luxemburgsche Eikenkroon, ridder der orde van den Nederl. Leeuw en het Metalen Kruis. Hij overleed te Breda den 30 Nov. 1857.

Part. ber.

WALTHER FLAMINGO, een glasschilder, die met George Flamingh een aantal kunstvoortbrengselen in Italie heeft vervaardigd, als in Toskanen voor den groothertog van Florence een aantal schoone glazen naar de teekeningen van G. Vasari. Men wil dat Walther en George Dirk dezelfde met de gebroeders Dirk en Wouter Crabeth zouden zijn, hetgeen door Kramm wordt weêrsproken.

Zie Kramm; *Lev. d. Schild.* enz.; Dez., *Goudsche glazen*, bl. 33, 34; Gessert, *Gesch. d. Glasmahlerei*, S. 179, Vasari, *Vies des Peintres*, T. IX. p. 145, 347.

WALVIS (Ignatius) werd in 1653 te Utrecht geboren, studeerde te Leuven in de philosophie en theologie, verkreeg den rang van baccalaurus, keerde naar Holland terug, vestigde zich te 's Hage, waar hij vicaris werd van den missionaris Jan Hooft, en bekleedde tevens de betrekking van kapelaan van Campreich, gezant van het hof van Weenen te 's Hage. In 1688 werd hij in plaats van Jacob Cats, die door den vicarius Petrus Codde naar Utrecht beroepen was, in diens plaats pastoor te Gouda, waar hij den 6 Mei 1714 stierf. Hij gaf in het licht:

Beschrijving der stad Gouda m. pl. Gouda en Leyden z. j. (1713 2 dn. 1 bd 4°.) In zeer weinige ex. komt op bl. 123 de beruchte plaats nopens Jan van Dam voor.

Zie van Heussen, van Rijn, *B. S.*, T. II. p. 183, 241; Paquot, *Mém.*, T. II. p. 525, 526; mr. Bodel Nijenhuis, *Topogr.*, n°. 1323; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 588.

WALVIS (Ignatius), zoo niet dezelfde als de vorige, ten minste een tijd- en naamgenoot van hem. Hij beoefende de schilderkunst. Blijkens zijn groote schilderij, *Johannes den Dooper* voorstellende, volgde hij den trant van Raphael en bijzonder diens koloriet. Deze schilderij was weleer in de kerk van het klooster der Capucijnen te Velp bij Ravestein. In 1698 gold op de kunstveiling te Amsterdam zijn *Elias* *f* 5.10.

Zie Immerzeel; Kramm.

WANDELAAR (Jan) werd in 1690 te Amsterdam, waar zijn vader een grooten theewinkel hield, geboren. Hij had den vader van den plaatsnijder Folkema tot onderwijzer in de teekenkunst en het graveren leerde hij van Willem van Gouwen. Ook deelde Gerard de Lairesse hem veel uit den rijkdom zijner kennis en ondervinding mede. Een menigte portretten, vignetten en boekprenten zijn door hem geteekend en gegraveerd, maar zijn voornaamste werk bestaat in 40 ontleedkundige platen in het werk de *Tabulae Sceleti et Musculorum corporis humani*, L. B. 1747, van prof. Albinus, alle door W. geteekend en gegraveerd. Men heeft eene Eng. vertaling van dit werk, waarvoor de platen in het koper gebracht zijn door Grignion, Ravenet, Scotin en anderen. Hij vervaardigde ook een aantal portretten en andere teekeningen in rood en zwart krijt ten deele naar schilderijen van anderen, ten deele van eigen vinding. Tot zijn laatste werk behoorden de portretten van de burgemeesteren van Amsterdam, naar zijne teekeningen door Houbraken gegraveerd. Veel bragt hij toe tot herstel der in verval geraakte teeken-akademie. Hij schreef ook een blijspel getiteld: *Het gewaande bloedverwantschap.* Amst. 1723 8°. Hij overleed in 1759 te Leiden. Zijn portret vindt men bij van Gool.

Zie Wagenaar, *Amst.*, D. XI. bl. 440; Houbraken; van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm; Muller, *Cat. v. portr.*; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 721; v. d. Marck, *Naaml. v. Tooneelsp.*, n°. 1392.

WANING (Roelof), te Kampen geboren, gaf in 1651 zijne gedichten, onder den titel van *Geestelijke Kruythof*, in het licht. Ook schreef hij de *Klucht van het Wijnvaatje.* Amst. 1651.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WANING Jr. (Jacob van). Het Haagsch genootschap, onder de spreuk: *Kunstliefde spaart geen vlijt* gaf in 1779 tot prijsstof op *Tafereelen van het beste huwelijk.* Ook Waning was onder de 13 mededingers naar den prijs, die door A. H. Hagedoorn behaald werd. Van Waning gaf hierop zijn dichtstuk met dat van J. Verveer gezamenlijk in het licht.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 433.

WANIUS (Pieter) gaf uit

De zes eerste, elfde en twaalfde boeken van Euclides, vertoonende de voornaamste gronden en eigenschappen der meetkonst. Amst. 1717. 8°. 2e dr.

WAPPEROM ( ) architect en steenhouwer te 's Hage. Hij vervaardigde o. a. in het koor der kerk van Ouderkerk aan den IJssel in 1753 de *Graftombe van den Graaf van Nassau — Ouwerkerk* enz. Hij woonde te 's Hage.

Zie van Ollefen, *De Nederl. Stads- en Dorpbeschrijver*, D. V.

WAPPEROM (J. J.), in de laatste helft der 18e eeuw notaris te 's Hage, gaf voor eigen rekening gedichten uit, zooals *Zinnebeelden* of *beeldspraak in Naamdicht.* 1821 4°.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 5615.

WARCK (Mr. Johan van de), te Antwerpen geboren, was in 1575 pensionaris van Middelburg, kort daarna in zijn geboorteplaats. Tot pensionaris van Amsterdam gekozen, werd hij, als buiten 's lands geboren, niet toegelaten, waarop hij er zich als advocaat vestigde. Wederom tot pensionaris van Middelburg aangesteld, was hij afgevaardigde ter vergadering der staten-generaal en vervulde gewichtige gezantschappen naar de hoven van Engeland, Schotland en Denemarken. In 1596 werd hij raadpensionaris van Zeeland en steeds in gewichtige zaken geraadpleegd. Hij overleed in 1615.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WARDENBURG (Mr. P. D. G.), was advocaat te Steenwijk, schreef:

De permanente commissie en de directeur der koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid, voor den regterstoel van het algemeen gebragt. Gron. 1828.

Verhandeling over de beste wijze, op welke, door ontginning der woeste zand- en veengronden, eene nieuwe bron van welvaart kan geopend worden. Gron. 1829.

Zie *Boekenl.* van van Cleef.

WARDER (Wouter Cornelisz. van), predikant te Nieuwkoop, om zijn remonstrantsche gevoelens afgezet.

Hij schreef:

Eene suyvere ende eenvoudige verclaringhe over het neghende capittel des Sendtsbriefs Pauli tot de Romeynen. 1621 8°.

Zie Brandt, *Hist. d. Ref.*, D. IV. bl. 643; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 4686.

WARDROP (J.) was

Men heeft van hem:

Waarneming over den Fungus Haemastkodes, of het zachte kreeftgezwel naar het Hgd. van O. G. Kuhn door A. van der Hout, m. pl. Amst. 1819.

Zie *Boekenl.* van van Cleef.

WARENDORP (H. G.) gaf in 1793, toen hij te Groningen studeerde, *Mengel-poëzy* in het licht.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 434.

WARIS (L. VAN DER), portretschilder in het midden der 18e eeuw. Naar hem graveerde o. a. J. Spandaw het portret van ds. Wilhelmus Schortinghuis.

Zie Kramm.

WARNAAR (BERNARD), tooneeldichter, bloeide in het begin der 18e eeuw.

Hij gaf in het licht:

De zegepraalende hartog van Marlbourg, en heer van Ouwerkerk in de Spaanse Nederl. of de nederlaag van de gewese keurvorst van Beijeren en Villeroy op de vlakte van Judoigne bij Ramillies, op den 23 *Mey* 1706. *Oorlogsspel.*

Inwijding van de Schouburg tot Haarlem, vertoont den 28 *Junij* 1706. Ald. 1716 kl. 8vo.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p.; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. Ib. bl. 219.

WARNAAR of WARNAR ( ), een bekwaam teekenaar. Kramm vermeldt o. a. van hem *Mars en Venus*, *De herders te Bethlehem* met O. I. inkt, een *Italiaansch Gezigtje met zwemmende beeldjes.*

Zie Kramm.

WARNARS (J. W.) schreef:

De Agio, naauwkeurig in Tafelen gebragt. Amst. 1769 8°.

Zie v. Doorninck, n°. 216.

WARNEKEN (LUDBERUS) schreef:

De Minzame vermaninge des apostels Petri aan de opregte belijders der dierbaare Bijbelwaarheden enz. Voorgesteld met het Heilzame oogmerk, om in deeze dagen als een trouwhertige waarschouwing te dienen, uyt 2 *Petri III:* 17. Amst. 1750 4°.

Zie Abcoude, *Tweede Aanh.*, bl. 165.

WARNER, WARNERIUS, WERNERIUS, VARNERIUS, te Elburg geboren, werd in 1599 tot hoogleeraar in de regten aan de kwartierschool te Harderwijk aangesteld. Hij huwde 16 September 1604 met Eessien Resten. Hij liet geene geleerde schriften na, want zijne aanteekeningen op Julius Caesar zijn niet aan het licht gekomen. Hij overleed den 24 Februarij 1622 in den ouderdom van 53 jaren.

Zie Bouman, *Gesch. d. Geld. Hoogesch.*, D. I. bl. 34; Slichtenhorst, *Tooneel v. Gelderl.*, bl. 106, 107; Paquot, *Mém.*, T. I. p. 584.

WARNER (J.) schreef:

Winst uyt verlies of tydelyke schaede, geestelyk gebruykt. Gron. 1662. 12°.

Zie Abcoude, *Naamr.*

WARNER (LIVINUS), gezant van dezen staat te Konstantinopel, liet aan de Leidsche hoogeschool zijne kostbare verzameling Oostersche handschriften na.

Hij gaf in het licht:

Compendium Historicum, etc. Arab. et Lat. L. B. 1642.

Proverbiorum et Sententiarum Persicarum Centuria cum versione et Notis. Ibid. 1644.

Epistola Valedictoria de Stylo historiae Timori, qui vulgo Tamerlanus appellatur. Ibid. 1644 4°.

Zie Siegenbeek, *G. d. L. H.*, D. I. bl. 166, 254, 255, 300, 429; D. II, bl. 19; Schotel, *Leid. Bibl.*, *Cat. Bibl. publ. L. B.*, p. 309, 336.

WARNERSSEN of WERNESSEN (PETER), boekdrukker en vormsnijder te Kampen, in de eerste helft der XVIde eeuw.

Kramm vermeldt de bij hem geprente houtsneden.

WARNSINCK (IZAAK), zoon van Willem Hendrik Warnsinck Bernardsz. en Cornelia Maria Haakman, werd den 22 Maart 1811 te Amsterdam geboren, begon zich op zijn veertiende jaar op de algebra en mathesis toe te leggen en beoefende vervolgens de bouwkunde, bezocht Londen en Parijs, en begaf zich daarna op reis naar Italië, Frankrijk en Duitschland om de bouwwerken van vroegeren en lateren tijd te leeren kennen en bestuderen. Van zijn reis teruggekeerd, ging er welhaast een groote roep van zijne bekwaamheden uit en werden hem van alle zijden min of meer belangrijke bouwwerken opgedragen, zooals de Groote kerk te Gorinchem, de kerk te Wilhelminadorp op het eiland Zuidbeveland, aanzienlijke stoomfabrieken, zoowel te Amsterdam als elders, aanzienlijke buitenverblijven in de omstreken van Haarlem en nog veel andere bouwwerken van grooter of kleiner omvang. Het belangrijkste bouwwerk, dat hij tot stand heeft gebracht, is de cellulaire gevangenis te Amsterdam. In het jaar 1845 door 's lands hooge regering uitgenoodigd om met den ingenieur van Gendt gezamenlijk in Engeland en Schotland het stelsel der afgezonderde opsluiting, voor zooveel de inrichting der cellulaire gevangenis betreft, in bijzonderheden na te gaan, werd hem, bij zijne terugkomst, de stichting van genoemde gevangenis toevertrouwd. De uitkomst heeft dat vertrouwen niet beschaamd. Meermalen werd hij bij uitgeloofde wedstrijden bekroond. Van zijne antwoorden op de tweeledige prijsvraag door het stedelijk bestuur van Amsterdam uitgeschreven voor het plan van een koopmansbeurs, verwierf een, namelijk dit, bestemd om daar, waar vroeger de beurs stond, geplaatst te worden, den prijs, terwijl aan het ander, de plaatsing van het gebouw op den Dam, het accessit mogt te beurt vallen. Met zijn ontwerp voor een provinciaal krankzinnigengesticht behaalde hij de overwinning boven zijne mededingers. Geen dier onderwerpen kwam echter tot uitvoering. Hij was lid en bestuurder der Maats. ter bevordering der bouwkunde, der vierde klasse in het kon. Ned. Instituut, van de Maats. v. Ned. Letterk. enz. Hij huwde Jacoba Johanna de Vos en overleed den 22 April 1857.

Zie *Levensbericht door D. D. Buchler* in de Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk. 1857; Kramm.

WARNSINCK Bzn. (WILLEM HENDRIK) werd te Amsterdam den 4 October 1782 geboren, legde zich van zijn jeugd af op de beoefening van letterkunde en poëzy toe. Hij leefde echter in den tijd, dat hij, schoon als dichter niet zonder naam, eerst door Kinker, D. J. van Lennep, Bilderdijk, da Costa, Tollens, later door het jonge Holland, waarmede hij den strijd niet vol kon houden, overschaduwd werd; doch indien verhevenheid van gevoelens, eerlijkheid van overtuiging en een zekere vaardigheid van taal tot dichter kunnen stempelen, behoorde hij tot de voornaamste. Zijne vaderlandsche lierzangen, zijne bijbelsche poëzy, zijne gedichten te Amsterdam in 1828 uitgegeven, verdienen inderdaad lof. Zijn vriend Tollens deed deze uitspraak over hem: »er leven beter dichters, maar er leeft zeker geen beter mensch." Die innige braafheid was, zoo niet het zout zijner poëzy, dan toch de prikkel, waardoor hij voor zijn vaderland een allernuttigst leven heeft geleid. Waar weldadigheid, waar instellingen van openbaar nut te bevorderen waren vond men bij hem niet slechts de beurs geopend, maar hem zelven bereid om met opoffering van rust, liefhebberij en geroepen alles te doen wat zijn hand te doen vond." Hij was een krachtige steun der *Maats. tot Nut van 't Algem.*, met Suringar van *'t Genoots. tot zedel. verbet. d. Gevangenen*, medestichter der *Evang. Maats. Liefde en Vrijheid.* Hij overleed den 19 Oct. 1857. Zijn werken zijn door van Cleef opgegeven, en vele zijner verhandelingen en gedichten in tijdschriften en almanakken verspreid.

Zie Kobus en de Rivecourt; Schotel, *Tollens en zijn tijd.*

WARNSINCK, geboren Haakman (C. M.), echtgenoote van W. H. Warnsinck Bzn., was een zeer verdienstelijk teekenares van vruchten en bloemen, waarvan zij in 1814 en volgende jaren uitstekende proeven heeft geleverd op de Amsterdamsche tentoonstellingen. Zij overleed te Arnhem den 14 Julij 1834.

WART (DIRK ANTHONY VAN DE), in 1767 te Amsterdam geboren, had Jacques Kuyper tot leermeester en behaalde in 1788, 89 en 90 eereprijzen op stads-teekenschool. Hij legde zich later op het portretschilderen in olieverw en miniatuur

en het schilderen van Geldersche landschappen toe. Hij hield zich ook bezig met etsen waarvan een *Panorama*, bestaande uit 8 gekleurde en aaneensluitende teekeningen te zien van het Belvedère te Nijmegen, door hem geëtst en in prent uitgegeven, ten bewijze strekken. Ook etste hij een *Hollandsch Landschap* met figuren. Hij beoefende en gaf ook onderwijs in de muziek. Ook was hij geen ongelukkig dichter blijkens zijne gedichten in de *Dichterlijke Handschriften* bij Uylenbroek en elders voorkomende.

Sedert 1815 woonde hij te Nijmegen, waar door hem een departement van de maatschappij tot Nut van 't Algemeen werd opgericht. Men heeft van hem eenige tooneelspelen zooals:

Liefde en Grootmoedigheid, *trsp.* Ald. 1795.

De Weldenkende Representant, *trsp.* Ald. 1796.

Cange of de Koningin van het Lazaret, *eene waare gebeurtenis*, *trsp. gev. n. h. Fr. van Gamas.* Ald. 1796.

De Schilder, *trsp.* Ald. 1796.

De Hertog van Monmouth, *trsp. gev. n. h. Fr.* Ald. 1799.

Ransdorp, *trsp.* Ald. 1800.

Hij overleed te Nijmegen den 8 April 1824.

Zie Immerzeel; Kramm; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WARTENBERG (J. C. COLBE VAN) is, volgens Abcoude schrijver van *Vaderlijke onderwijsingen*. Amst. 1714. 8°.

Zie *Naaml.* bl. 400.

WAS (Iz. C.) schreef:

Waarneming van eenen verharden baarmoedermond bij eene barende, aan welke eene inscheuring gedeeltelijk van zelf onstond en gedeeltelijk door de kunst voortgebragt werd, welke opening eenen doorgang aan de vrucht gaf en de verlossing ten gevolge had in *Prakt. Tijds. voor de Geneesk.* 1828. St. . bl. 449.

Zie Holtrop, p. 392.

WAS (J.) schreef:

Nuttige bijdragen tot de vaccinatie of inenting met de koepokstof in *Geneesk. Mag. door S. Laurens enz.* 1807. D. IV. St. III. bl. 1.

Waarnemingen omtrent eenen worm (*lambreus*) *door een gezwel bij den navel ontlast*, in *Verh. v. h. Zeeuwsch Genoots.* 1790. D. XIV. bl. 473.

Zie Holtrop, t. a. p.

WASSEMBERG (HENDRIK en STEVEN VAN) waren in 1468 beeldhouwers te Brugge.

Zie Kramm.

WASSENAËR (N. A.), kunstgraveur en uitgever in de 17e eeuw. Zijn naam vindt men onder een prent naar J. Saenredam, de H. Martha voorstellende.

WASSENAER (GERARD VAN), te Utrecht geboren, was aldaar advocaat en Burgemeester. Graevius noemde hem *Causarum patronus non ignobilis*, Malthaeus: *rapsodus et compilator*, waarover van Wezel hem heeft aangevallen. Hij overleed in 1664, in den ouderdom van 75 jaren. Zijn portret bestaat.

Hij gaf in het licht:

Practijk Judicieel en Notarieel of Instructie op de forme en maniere van procedeeren voor alle Hoven, Rechtbanken enz. Na het Exemplaar van den Autheur door Egbertus Circus nagezien en verbetert in 2 dn. 2de druk. Utrecht 1729, 1746.

Zie Burman, *Traj. erud.*, p. 446; Abcoude 2e *Aanh.*, bl. 165; Muller, *Cat. v. portr.*; Paquot, T. p. 16.

WASSENAAR (NICOLAES JANSZ. VAN), zoon van den predikant Jan Claesz. of Johannes Nicolai à Wassenaer, den vierden hervormden leeraar te Amsterdam, en aldaar (volgens anderen) te Heusden. Na de wederkomst van Jacobus Arminius uit Genève, waar hij op staten kosten gestudeerd had, genoot Nicolaes van Wassenaer dit voorregt. Later werd hij conrector te Haarlem (1621) en vervaardigde een Grieksch gedicht op de belegering dier stad door den Spanjaard. Leid. 1605. Van Haarlem ging hij naar Amsterdam, waar hij als arts praktiseerde. Hij beoefende de geschiedenis en gaf in het licht:

Een Turksche Cronyk of Gedenkwaardige geschiedenissen van het jaar 1395—1629 m. pl. Amst. 1623. fol., alsmede eene geschiedenis van zijn tijd, bekend bij den naam van *Historisch Verhaal* van de meest gedenkwaardige gebeurtenissen, van jaar tot jaar in zijn leeftijd, in de wereld voorgevallen van 1622—1630. 5 d. 4°. Waarschijnlijk is hij in dit jaar gestorven. Barend Lampe, mede een Amsterdamsch geneesheer, heeft dit werk vervolgd. Het geheel bestaat uit 20 boekdeelen.

Ook gaf hij in het licht:

Artem medicam ofte Geneeskunst van Rembertus Dodonaeus, van Sebastiaen Egbertszen verrijkt ende van hem met aenteyekeningen vermeerdert. Amst. 1624.

Zie Pars, *Naaml.*, bl. 95, 266; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 701; Kok; Verwoert; Coupé, *Soir. Littér.*, T. XIX. p. 129; Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 109; Wagenaar, *Beschrijv. v. Amsterd.*, St. III. p. 252; Kobus en de Rivecourt; Ampzing, *Beschrijv. v. Haarlem*, bl. 125; *Schied. Alm.*, 1850, bl. 16; De Wind, *Bibl. v. Ned. Geschieds.*, bl. 352; *Biogr. Univ. Nav.*, D. IV. bl. 30, 316, *Bijbl.*, 1855, LIV. CXXXII.

WASSENAER of WAESENAER (ABEL), rekenmeester te Utrecht, gaf in het licht:

Arithmetica door Bernardus Stockman, eertijts Fransoysche schoolmeester in de vermaerde coopstadt Dordrecht, nu van nieu' curieus gecorrigert ende verbetert, noch is hier bij gevoecht een tafelken om te rebatteeren op sulcken tijt ofte intrest men begeert. Utrecht 1637. 8°.

Zie Schotel, *Volksb.*, D. II. bl. 17. *Ill. school*, bl. 9.

WASSENAER (PHILIPS, Heer VAN), zoon van Halewijn van Wassenaer en Johanna van Arkel, een aanzienlijk en rijk edelman, bezitter van Voorburg, Voorschoten, Katwijk, Zandhorst, Groeneveld, stichter van het Huis ter Horst, bij Voorschoten. Hij onderteekende, onder graaf Dirk VI, het verdrag, bij hetwelk het oudste gedeelte van Holland voor een leen van Brabant werd erkend. Ook was hij een der voornaamste bevorderaars van Willem, broeder van den genoemden graaf tot de grafelijke waardigheid en een ijverig tegenstrever van Lodewijk graaf van Loon. Hij komt in 1213 als ridder voor en overleed in 1225. Hij was gehuwd met Agnes Persyn van Waterland.

WASSENAER (PHILIPS, Heer VAN), zoon van Dirk van Wassenaer en Bertha van Kuik, werd in 1339 na den dood van zijn neef Dirk van Kuik met het burggraafschap van Leiden beleend. Hij was driemaal gehuwd, bij zijn tweede echtgenoot, Lijsbeth van der Dussen, had hij o. a. een zoon Dirk van Wassenaer, heer van Voorschoten, Voorburg, Valkenburg, Katwijk enz., burggraaf van Leiden, eerste baanderheer van Wassenaer en Krytwaarder, gehuwd met Machteld Oem, vrouwe van Barendrecht. Haar zoon Philips van Wassenaer was medeplichtig aan den moord van jonkvrouw Aleid van Poelgeest, in den nacht van den 21 op 22 Sept. 1390, op het hof te 's Gravenhage. Hierop verliet hij voor eenigen tijd het land, doch schijnt zich weldra weer verzoend te hebben, wijl hij in 1399, gelijk gewoonlijk het recht van magistraats bestelling te Leiden uitoefende. Daar hij in den twist tusschen Jacoba van Beyeren en haar oom, hertog Jan van Beyeren, de zijde der eerstgemelde hield, werd Leiden, schoon door hulp van den Utrechtschen bisschop Frederik van Blankenheim merkelijk versterkt, geweldadig ingenomen en Philips van het burggraafschap ontzet, behoudende alleen den burgt, de leenmannen, de zwanen, het hopgeld, het gruitgeld, de visscherijen en de Wassenaarsche tollen. Daarenboven beroofde hem zijn eigen zoon Hendrik van zijne heerlijkheid Wassenaar, terwijl Jacob, heer van Abcoude en Gaesbeek, hem eerst in Schoonhoven eenigen tijd gevangen hield en vervolgens naar Wijk te Duurstede voerde, waar hij verscheidene jaren in een ruime gevangenis bewaard werd en in 1428 zijn dagen eindigde. Zijn lijk werd in het klooster der Predikheeren begraven. Hij liet bij zijn echtgenoote Maria, dochter van Jan van Egmond en Geerte van Amstel, vrouwe van IJsselstein, kinderen na.

Zie behalve Te Water, *Verb. d. Edelen*, (Reg.) van Leeuwen, *Bat. ill.*, Hoogstraten, Kok, Wagenaar, Arends, Orlers, *Beschrijv. v. Leiden*, Musketier Vergenst, *Dissert. de Burggraviatu Leidens.*; Schotel, *de Burgt te Leiden*; B. van den Dycke, *Orat. funeb. in obit. Henric. Bar. de Wassen. et Warmont.* Traj. ad Mos. 1709. 4°. met wapens; Pars, *Katw. Oudh.*

WASSENAER (HENDRIK VAN), zoon van den vorige, voerde als opperbevelhebber het bewind over de Noord-Hollanders en Waterlanders, in den Arkelschen oorlog, in den aanvang der XVde eeuw. In 1420 hielp hij hertog Jan van Beyeren de stad Leiden belegeren, daar zijn vader zich in bevond en werd met de goederen van dezen beleend.

Intusschen was Hendrik slechts voorloopig beleend (20 Mei 1420), de finale beleening had omstreeks een jaar later (11 Februarij 1421) plaats, en wel tegen betaling van een aanzienlijke som, daar de hertog, evenmin als zijne voorzaten, overvloed van geld had, en niets om niet gaf. Hij werd echter alleen met de goederen, die zijn vader bezeten had, beleend, niet met het burggraafschap en andere heerlijkheden in de stad Leiden, die aan de graaflijkheid bleven. Daar de sluwe hertog wel voorzag dat zulks moeijelijkheden zou verwekken, had hij hem vier dagen te voren bij legale acte afstand van al zijn recht en aanspraak op het burggraafschap laten doen. Wel wendden Hendrik en zijne nakomelingen herhaalde pogingen aan om wederom in het bezit er van te geraken, doch vruchteloos. Reeds vier dagen na de uitvaardiging van den leenbrief gaf hertog Jan aan de regeering van Leiden een open brief van verzekering, dat hij de gerechtigheden van de stad nimmer van de graaflijkheid zou scheiden, en dat hem zulks ernst was, bewees hij door er terstond 2750 gouden nobelen op te beleenen. Den 10den Junij 1430 herhaalde vrouw Jacoba deze belofte, terwijl hertog Philips van Bourgondië, den 23sten Juli 1434, haar nader bevestigde en, om de genegenheid der poorters te winnen, er het privilegie bijvoegde, dat zij zelven jaarlijks vier Burgemeesters mogten kiezen. Tevens breidde hij de rechtsmagt van den schout en der schepenen aanmerkelijk uit, zoodat het terugkeeren tot de vorige wijze van beheer schier onmogelijk was gemaakt. Groot was de vreugde der Leidsche poorters, toen zij van het ondraaglijke juk der burggraven ontslagen waren, en de rustelooze strijd, sedert eeuwen met hen gevoerd, zoo zij hoopten, voor altijd geëindigd was. De herinnering aan de »tyranny der voormalige heeren en de volkomen verlossing uit hun geweld" deed Jan van Hout, den beroemden secretaris der stad, nog na verloop van anderhalve eeuw naar het speeltuig grijpen en een hymne aanheffen, waarin hij de stad, die hij sprekende voorstelt, in deze woorden tegen de burggraven laat uitbarsten:

»Maeckt U van hier, ghy Honden woedlich,
»Vergeefs ist dat gy my ansart,
»Vergeefs is al u nydige hart,
»Hout op vant grof geblaf trotsmoedich
»En bijten bloedich.
»Mijn God ist die my selver leydet
»En stuyrt als eenen Harder goet,
»Zijn schaepkens acht, wacht en behoet:
»Soo lang dees van my niet en scheydet
»Maer lustich weydet."

Een lange reeks van jaren overleefde Hendrik het verlies van het voorvaderlijk leen met zijne gerechtigheden, en toen hij in 1447 op zijn sterfbed lag in het door hem gestichte huis Wassenaer te 's Hage, »pijnde den ontaarden zoon niet zoo zeer de mishandeling zijnen vader aangedaan, als wel die van zulk een kostbaar erfdeel, hem en zijn vader ontnomen" en hij bezwoer zijn zoon Jacob alles aan te wenden om het wederom in zijn geslacht te brengen. Deze ging dienten gevolge na zijns vaders dood zelf naar den hertog, toen deze te 's Hage vertoefde, »en bad en eischte met onverzaagd gemoed in het bezit van het burggraafschap hersteld te worden", doch ook thans te vergeefs. Eindelijk gaf hem Philips sommigen zijner rechten terug, maar niet dan »onder drukkende voorwaarden en naauwe bepalingen."

Zie behalve de genoemde schrijvers van Hout, *Dienstbouc;* Orlers, *Beschrijv. van Leiden* en het ms. over den burgt en de burggraven van van der Pauw, in het Archief te Leiden.

WASSENAER (JAN VAN), vier jaren na zijns vaders dood ontsliep Jacob[1]), zonder dat zijn echt met Johanna, oudste dochter van Hendrik van Diest, heer van Riviere, was gezegend geworden. Zijne bezittingen en titel van burggraaf gingen over aan zijn broeder Jan van Wassenaer, die er 1000 Fransche kroonen voor aan den hertog moest uitkeeren. Dapper als zijne voorvaderen die zich steeds in veld en tornooi hadden onderscheiden, streed deze in 1454 aan 's hertogen zijde tegen de Gentenaars en stond in 1479 aan het hoofd der Hoekschen, die de Kabeljaauwschen uit 's Hage en Leiden verdreven. Van Leeuwen noemde hem »een van de principaalste rumoermakers van zijn tijd" [1]), die na 45 jaren te hebben »gehoveerd" in 1494 te 's Hage overleed. Hoe het zij; zijn naam wordt met eere in de jaarboeken der geschiedenis vermeld. — Men noemde hem »een dapper en rijk edelman," »een der aanzienlijkste edelen van den lande."

WASSENAER (JAN VAN). Nog meerderen roem verwierf zijn zoon, Jan van Wassenaar, dien hem zijne tweede vrouw[2]), Johanna, dochter van Joost van Halewijn, heer van Fiennes, geschonken had. Deze Jan, burggraaf van Leiden, ambachtsheer van Voorburg, Voorschoten, Valkenburg, Katwijk, Oegstgeest, Barendrecht, bezitter der huizen Te Zuik, Te Zant en Ter Horst, allen omtrent Leiden en de genoemde dorpen gelegen, had reeds vroeg zijn vader verloren en zijne opvoeding aan het hertogelijk hof genoten. Nog was hij slechts een knaap, toen hij met andere Nederlandsche edelen Philips den Schoone naar Spanje vergezelde. Doch zijne moeder, eene even voorzichtige als verstandige vrouw, bevreesd voor de gevaren, die haren eenigen zoon op zoo jeugdigen leeftijd op reis bedreigden, liet hem terugkeeren. Zeven jaren later volgde hij zijn oom van moederszijde, Lodewijk van Halewijn, heer van Fiennes, gouverneur van Picardië, en ambassade, naar Venetië.

Op zijn terugreis nam hij dienst bij keizer Maximiliaan, die tegen de Venetianen oorlog voerde, en streed met uitstekende dapperheid, die hij vooral bij het beleg van Padua, toen hij als een gewoon krijgsknecht de wallen beklom, betoonde. Een schot door zijn wang deed hem in de gracht storten, waar hij gewis zou zijn omgekomen, indien zijn hulpgeschrei niet gehoord ware.

Naar de legerplaats teruggevoerd, bezocht en troostte hem de keizer, »ofschoon hij," merkte de kroniekschrijver op, »wegens zijn kloekmoedigheid geen troost behoefde." Na het eindigen van den oorlog, keerde hij naar zijn vaderland terug Ook dáár liet hij zijn zwaard niet in de schede rusten: hij nam deel aan de oorlogen tegen de Friezen, Gelderschen en Stichtenaars, doch werd, na den vijand reeds uit het Karthuizer klooster te Utrecht verdreven te hebben, geslagen, gevangen, door hertog Karel naar het slot te Hattem gevoerd, en aldaar in een ijzeren kooi, die men op en neer kon trekken, aan den zolder van een der torens gehangen. Uit zijnen kerker verlost, zag men hem kort daarna wederom in Friesland, tot welks »Stadhouder en Opperste kapitein" hij benoemd was, strijden en, met hulp van Joris Schenk van Tautenburg, bijna geheel dit gewest onder 's keizers heerschappij brengen, toen hij in 't beleg van Sloten in den arm werd gekwetst, en daarop, 4 December 1523, te Leeuwarden, in den ouderdom van 40 jaren, ontsliep. Keizer Karel, die in hem een onversaagd strijder en een ervaren legerhoofd verloor, betreurde zijn dood. Prachtig en statig was zijn uitvaart. De ridderschap en edelen, de president en raden van het hof van Holland en een aanzienlijke stoet van edelen volgden zijn stoffelijk overschot, dat in het klooster der predikheeren te 's Hage werd ter aarde besteld. Philips de Schoone had hem in 1506 tot vliesridder benoemd. Na zijn terugkomst uit Venetië (1510) was hij met Josina, dochter van Jan graaf van Egmond, stadhouder van Holland, in het huwelijk getreden. Hij was de laatste Wassenaer, die den titel van burggraaf voerde, en daar hij slechts twee dochters en een natuurlijken zoon naliet, gingen alle zijne heerlijkheden en titels over aan zijn schoonzoon den vliesridder Jacob, eersten graaf van Ligne en Faucquenberge, met wien zijne oudste dochter Maria gehuwd was. Beiden

---

[1]) Hij werd te Diest in Brabant, in het klooster der Minnebroeders, begraven.

[1]) *Beschrijv. v. Leiden.*

[2]) Zijne eerste vrouw was Catharina van Craon, dochter van Jacob van Craon, een heer van groot vermogen uit Anjou in Frankrijk.

vestigden zich in Brabant en lieten het bestuur hunner goederen en bezittingen in Holland over aan hunnen bastaardbroeder Andries, die na zich dapper in de Geldersche oorlogen gekweten en van Karel V den ridderslag bekomen te hebben, baljuw der heerlijkheid Wassenaer werd, en het huis Wassenaer te 's Hage bewoonde, waar hij in 1597, het tachtigste zijns ouderdoms, overleed. Dat huis werd ook betrokken door den zoon van Jacob en Maria, Philips, grave de Ligne en Faucquenberge, baron van Wassenaer, burggraaf van Leiden, heer van Maude, Ollignies, Monstreuil en zijne echtgenoote Margaretha van Lalaing, zuster van Anthoni, graaf van Hoogstraten, erfgenaam der domeinen zijner moeder. Hij stond in hooge gunst bij Philips van Spanje, wiens kamerheer hij was en die hem in 1559 de vliesorde had geschonken; gedurende zijn verblijf te 's Hage vereerde hij aan de St.-Janskerk te Gouda een glas, waarop de voornaamste daden van den apostel Philippus, zijn schutspatroon, waren afgebeeld. Daar hun zoon Lamoraal in 1602 door den keizer tot prins van Ligne en van het heilige roomsche rijk verheven, de zijde van Spanje hield, werden al zijn goederen, die hij in Holland bezat, aangeslagen, en toen hij ze na het bestand had terug ontvangen, besloten hij en zijne gemalin Maria van Melun, dochter van Hugo François van Melun, prinses van Espinoy, markiezin de Roubaix, zich van hunne bezitting hier te lande te ontdoen. De heerlijkheid Barendrecht verkochten zij voor *f* 30,500 aan Aernt Maertensz. burger van Dordrecht, hun huis te Zuik aan Jacob van Wassenaer, heer van Obdam, admiraal van Holland, hun huis Wassenaer te 's Hage voor *f* 24,000 aan Cornelis van der Myle, schoonzoon van Oldenbarneveld, en de Wassenaersche tollen voor *f* 220,000 aan de staten van Holland, die ook de kwade leenen welke de prins nog in Holland bezat tot goede onsterfelijke leenen verhieven. Reeds tijdens het leven van zijn vader had de regeering van Leiden met hem onderhandelingen aangeknoopt tot aankoop der heerlijkheid van Leiderdorp, die reeds zoo ver waren gevorderd, dat de beleening op de stad Leiden in 1582 was overgegaan; doch de oneenigheden met den zoon van den prins van Ligne ontstaan waren oorzaak, dat deze koop eerst in 1614 zijn volkomen beslag kreeg [1]).

Van Leeuwen; Slichtenhorst, *Geld. gesch.*, bl. 361, 371; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kok.

WASSENAER DUVENVOORDE (Arent, Baron van), zoon van Jan van Duvenvoorde [2]) Voorschoten, Veur en Sterrenburg, en Maria van Voorst, had van den 11 December 1647 tot den 11 Julij 1674 zitting in de ridderschap en vanwege deze als eerste raad in het collegie van gecommitteerde raden. Hij was ook stadhouder van de grafelijkheidsleenen, luitenant en houtvester van Holland en hoogheemraad van Rijnland. In 1646 trad hij in den echt met Anna Maria van Scherpenzeel en verwekte bij haar drie kinderen.

Zie van Leeuwen; Kok; te Water.

WASSENAER (Arent, Baron van), zoon van Jacob, baron van Wassenaer Duvenvoorde en Jacoba baronesse van Lier, kleinzoon van den vorige, in 1669 geboren, was heer van Voorschoten, Veur en Harslo, werd in de ridderschap van Holland beschreven en van wegen deze president der rekenkamer van de graaflijkheidsdomeinen, voorts hoogheemraad van Schieland, ruwaard en baljuw van den lande van Putten, drossaard der stad en baronnie van Breda, baljuw van Hulst en Hulsterambacht en eindelijk in 1714, benevens van Borsele en van der Hooge, buitengewoon gezant van Groot-Brittanje om Georg I als koning te begroeten. In 1716 sloot hij aldaar een verbond voor dezen staat ter vernieuwing en bevestiging van vorige verdragen. Hij keerde spoedig na het sluiten van hetzelve herwaarts en overleed den 15 December 1721 door een onverwacht toeval te 's Hage en werd te Voorschoten begraven. Hij huwde Anna Margaretha van Bentinck, dochter van Hans Willem van Bentinck, graaf van Portland en liet 6 kinderen na.

Zie Wagenaar, *V. H.*, D. XVIII; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Te Water, van Leeuwen; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WASSENAER VAN DUVENVOORDE (Jan Gerrit, Baron van), broeder van den vorige, heer van Roozenburg, luitenant-admiraal van het edel mog. collegie ter admiraliteit van Amsterdam, hoogheemraad van Rijnland. Hij werd in 1672 geboren, huwde Maria Jacoba, baronesse van Lier, dochter van Willem, baron van Lier van Katwijk en van Geertruid Anna, baronesse van Wassenaar van Duvenvoorde, één zoon nalatende, die vroeg stierf.

Zie J. C. de Jonge, *Nederl. Zeewezen*, D. IVb. bl. 132, 191, 219, 249, 255, 278, 385, 419—434, 566, D. V. bl. 14; van Leeuwen; Kok.

WASSENAER VAN DUVENVOORDE (Jacob Emmery), broeder van den vorige, in 1674 geboren, was heer van Zuid Waddingsveen, raad en burgemeester van Leiden, beschreven in de ridderschap van Holland en bewindhebber der O.-I. maatschappij ter kamer Delft. Hij overleed in November 1724. Hij huwde Anna Kornelia Martina van Baarten bij wie hij vele kinderen verwekte.

Zie v. Leeuwen; Kok.

WASSENAER VAN DUVENVOORDE (Karel Lodewijk, Baron van), broeder van den vorige, in 1685 geboren, was heer van Doeveren, trad in dienst der staten, en klom op tot overste van het regiment Waalsche dragonders, was kommandant van 's Hertogenbosch, kommandeur van Iperen, brigadier van de ruiterij en werd eindelijk in de ridderschap van Holland beschreven. Hij huwde Maria de Vilattes, die hem verscheidene kinderen schonk.

Zie Kok; van Leeuwen.

WASSENAER VAN DUVENVOORDE (Willem Baron), oudste broeder der vorigen, werd in 1670 geboren, omhelsde, even als zoo vele van zijn geslacht, den krijgsdienst en klom op tot den rang van generaal-majoor in dienst der algemeene staten der vereenigde Nederlanden, luitenant-kolonel der Hollandsche guarde te voet, gouverneur van Bergen-op-Zoom. Hij nam als brigadier deel aan den slag bij Oudenaarden (1708), werd voor Rijssel gekwetst (1708), was bij de belegering van Doornik (1709), nam deel aan den slag bij Malplaquet (1709) en hielp Douay innemen (1710). Ook was hij coadjutor en huiskommandeur van de Duitsche orde, balye van Utrecht, kommandeur van Dieren en zat in de ridderschap van Overijssel. Hij huwde Hermelina Petronella, baronesse Schaep van den Dam en vrouwe van den Dam en Maelstede, enz. enz. Zijn oudste zoon, Jacob Herman, heer van den Dam, in 1700 geboren, volgde de loopbaan van zijn vader, werd kapitein bij het regiment van den generaal-majoor Vellegas en overleed in 1724 ongehuwd. Zijn derde zoon Assuerus Arent in 1702 geboren, studeerde aan de hoogeschool te Utrecht, verkreeg aldaar het meesterschap in de regten, werd vervolgens vaandrig onder de Hollandsche guarden te voet en overleed, even als zijn broeder, ongehuwd in 1729.

Zie Hoogstraten, van Leeuwen; Kok; Bosch, *Nederl. Heldend. te Land*, D. II. bl. 416, 444, 458, bijl. 20, 500; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WASSENAER STERRENBURG (Pieter, Baron van). Hij was heer van Sterrenburg, kolonel van het regiment Hollandsche guardes, gouverneur van de Willemstad, kommandeur van de Duitsche orde, balye van Utrecht en hoogheemraad van Rijnland. Hij overleed in 1608. Hij huwde Anna, dochter van Theophilus van Cats, heer van Heilo, Coelster en Vertilon, en van Deliana van Brederode van Wezenburg, die beide hem kinderen nalieten.

Zie Hoogstraten; Kok; van Leeuwen; Te Water.

WASSENAER STERRENBURG (Willem, Baron van), zoon van den vorige, in 1650 geboren, was een der voornaamste edelen, eerste raad in het collegie van gecommitteerde raden en verder in de aanzienlijkste eerambten geplaatst. In 1720 werd hij, eerste en oudste lid der ridderschap zijnde,

---

1) V. Mieris, *Handv. v. Leiden*, bl. 686.

2) Wijl de oudste tak van het geslacht Wassenaer al sedert lang was uitgestorven, nam hij in 1590 den naam en het wapen in den naam van dien stam aan.

grootzegelbewaarder en stadhouder van de leenen van Holland en in het volgende jaar benevens anderen in de commissie benoemd tot herstel der geldmiddelen van Holland. Zij bragten hun rapport uit op 24 Mei 1724. Dit merkwaardig stuk is op nieuw uitgegeven bij het hoogst belangrijk rapport van Goldberg en anderen in December 1797 gegeven. Vroeger in 1682 was hij ambassadeur van dezen staat in Frankrijk en kweet zich bijzonder voor Willem III ten behoeve van het prinsdom Oranje. Hij was sedert den 19 Oct. 1714 curator der Leidsche hoogeschool en overleed den 6 Aug. 1723, bij Josina van der Does verscheidene kinderen nalatende.

Zie Scheltema, *Staatkundig Nederl.*; Wagenaar, *V. H.*, D. XV. bl. 99; Siegenbeek, *Geschied. d. L. H.*, D. II. bl. 20; Schotel, *de Hooges. te Leid.*; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WASSENAER STERRENBURG (WILLEM LODEWIJK), zoon van den vorige, was heer van Ruyven, Maassluis, Maasland enz., had van wege de ridderschap zitting in het collegie ter admiraliteit op de Maaze. Voorts was hij baljuw en schout van 's Gravenhage en hoogheemraad van Delfland. Hij overleed in Jan. 1720 in het 44ste jaar zijns ouderdoms. Zijne echtgenoote Maria Cornelia van Aerssen van Hoogerheide, dochter van mr. Cornelis van Aerssen, heer van Hoogersteyde, Ossendrecht, Meteren, Vosbol en de Tramsel, ontvanger-generaal van Holland en West-Friesland en van Maria Pauw, schonk hem verscheidene kinderen.

Zie Kok.

WASSENAER (JACOB VAN), heer van Obdam, zoon van Gijsbert van Duvenvoorde, die het smeekschrift der edelen onderteekende, en van Maria van Hoxwier, in 1574 geboren. Hij kocht in 1615 van den prins van Ligne, als heer van Wassenaer, de heerlijkheid Zuidwijk onder Wassenaer, tusschen Leiden en 's Gravenhage, en nam, op het voorbeeld van zijn neef Jan van Duvenvoorde, den naam van Wassenaer weder aan. Hij was admiraal van Holland en gouverneur van Heusden en overleed in Aug. 1623, bij zijn echtgenoote Anna Randerode van der Aa verscheidene kinderen nalatende.

Zie Te Water; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WASSENAER (JACOB Baron VAN), baanderheer van Wassenaer, heer van Obdam en Zuidwijk, zoon van den vorige, in 1610 geboren, muntte als krijgs- en staatsman uit. Reeds vroeg trad hij in den krijgsdienst, voerde spoedig het bevel over een compagnie ruiters, en nam vervolgens als kolonel deel aan verscheidene belegeringen. Zoo was hij bij het beleg van Maastricht in 1632, toen hij met honderd man te paard bij Stokheim op drie Spaansche compagnien aanviel, ze sloeg en 25 gevangenen verkreeg. Eerlang werd hij echter tot gewigtige ambten geroepen. De provincie Holland vaardigde hem af om zitting te nemen in den raad van state, later werd hij gouverneur van Heusden en de omliggende vaste plaatsen en schanssen, Crevecoeur, St. Andries, Voren en Hemert. Toen men hier te lande in den jare 1647 tot vrede met Spanje begon te neigen en de provincien Gelderland en Overijssel het met Frankrijk, toen in oorlog met Spanje, hielden, werd Wassenaer naar die provincien afgevaardigd om ze te bewegen zich bij de meerderheid te voegen, Frankrijk te verlaten en zich met het Spaansche rijk te verdragen. In 1648 vertrok hij als gezant naar Kleef, om, in naam der algemeene staten, te staan over den doop van den oudsten zoon van den keurvorst Frederik Willem van Brandenburg. Na den dood van Willem II werd Obdam, nevens Cornelis de Graaf, oud-burgemeester van Amsterdam en François Riccen, pensionaris van Purmerland, naar Gelderland en Overijssel gezonden om die gewesten uit te noodigen tot de groote vergadering te 's Hage. De staten van Holland zonden hem nevens Jan de Witt, pensionaris van Dordrecht naar Zeeland, om die provincie te bewegen den prins van Oranje niet tot kapitein-generaal aan te stellen. Nog in hetzelfde jaar (1651) terwijl de groote vergadering zat, werd hij in gezantschap gezonden naar Kleef aan den gemelden keurvorst van Brandenburg en naar Dusseldorp aan den paltzgraaf Wolf Willem, om den oorlog tusschen hen ontstaan, bij te leggen. Ten dien einde reisde hij ettelijke malen heen en weer uit 's Hage naar gemelde steden en had eindelijk het genoegen om den vrede in een zamenkomst dezer vorsten bij Angerodt te zien sluiten. In 1653 bekleedde hij het ambt van gemagtigde der staten op 's lands vloot, over welke Marten Harpertsz. Tromp, als luitenant-admiraal, het gezag voerde. Een zeegevecht tusschen ons en de Engelschen, in zijne tegenwoordigheid, viel ongelukkig uit. De schuld werd aan Obdam geweten, wijl hij bij het gemeen beschuldigd werd dat hij Tromp zou overgehaald hebben »om slappelijk tegen de Engelschen aan te gaan." Doch van dezen blaam werd hij gezuiverd door de uitspraak der staten van Holland, die de beschuldiging voor louteren laster hielden.

In hetzelfde jaar werd hij naar Enkhuizen gezonden om een volksoproer te stillen, waarbij hij in levensgevaar verkeerde. In hetzelfde jaar werd ter vergadering van Holland geraadpleegd over een opvolger van den gesneuvelden luitenant-admiraal Marten Harpertsz. Tromp, en viel de keus op hem. Hij legde derhalve zijne bediening van kolonel van een regiment ruiters neder en aanvaarde die van luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland. Schoon reeds in 1653 aangesteld, liep het tot 1656, toen hij met 's lands vloot in zee stak om de stad Dantzig, door de Zweden, met de Polen in oorlog, belegerd te ontzetten en de koopvaardijschepen van den staat in de Oostzee te beschermen. Voor 't einde van Junij was hij reeds in de Zond, vanwaar hij te land naar Kopenhagen trok, waar hij door den koning van Denemarken statelijk ontvangen en met de ridderorde van den Olifant, die hem door den onderkoning van Noorwegen overhandigd werd, werd vereerd. Eerlang keerde hij naar de vloot terug, met welke hij voor Dantzig kwam, waar hij door eenige heeren en kooplieden der stad luisterrijk ontvangen werd. Bij de komst der vloot, verdwenen de Zweden, doch Obdam bleef tot in October voor Dantzig, waarna hij naar het vaderland terugkeerde.

In 1657 bracht hij, op last der staten, met eene vloot de gezanten naar Portugal, om rekenschap te vorderen van het ongelijk en nadeel den Nederlanders in Brazilië, Angola en St. Thomas toegebracht. Daar de Portugezen geen voldoening gaven, werd deze staat door den onzen den oorlog aangekondigd, kruiste Wassenaer op de Portugesche kusten en bemagtigde in November 15 schepen uit de Portugesche suikervloot, die, omtrent 40 zielen sterk, uit Brazilie naar Lissabon keerde.

In 't volgende jaar 1658 ontstond er oorlog tusschen Zweden en Denemarken. Bevreesd voor belemmering der vaart door de Zond, namen de staten het besluit om den Deenschen koning krachtig bij te staan. Wassenaer werd het bevel over de vloot opgedragen, en na een hevig gevecht behaalde de onzen de overwinning op den Zweedschen admiraal Wrangel, drie schepen werden veroverd, acht in den grond geschoten of verbrand, er vielen duizend dooden, terwijl de onzen vierhonderd man verloren, doch onder deze de vice-admiraals Witte Kornelisz. de Witte en Pieter Floriszoon.

In de volgende jaren deed Wassenaer nog verscheidene tochten, waarop echter niets belangrijks voorviel. Doch in 1665, toen de oorlog tusschen dezen staat en Engeland was ontstaan, kreeg hij met den titel van luitenant-admiraal-generaal het opperbevel over de vloot, omtrent honderd schepen sterk. Den 13 Junij raakten de beide vloten slaags nabij de stad Lestoffe. 't Gevecht begon met het aanbreken van den dag, doch omtrent 2 uren na den middag sprong Wassenaer met zijn schip *de Eendragt* in de lucht. Zijn lijk werd nimmer gevonden, doch op 's lands kosten werd ter zijner eere een prachtige graftombe in de groote kerk te 's Hage opgericht met een Latijnsch opschrift. Hij was gehuwd met Agnes van Renesse van der Aa, dochter van Jan van Renesse van der Aa, heer van Schonauwen en van Catharina van Arnhem, die hem 3 kinderen schonk.

Zie *Levens van Doorl. zeehelden*; *Leven van de Ruyter*; J. C. de Jonge, *Neerl. Zeew.*, D. IIa. bl. 199—201, 229—233, 238—241, 244—250, 266—271, 285, 310—314. D. IIb. bl. 213, 177, 193. D. IIIa. bl. 418; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Wagenaar, *V. H.*, D. XII, XIII, (*Reg.*); Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WASSENAER (JAKOB VAN), zoon van den vorige, in 1635 geboren, was graaf van Wassenaer, heer van Obdam,

Haesbroek, Spierdijk, Wogmeer, Zuidwijk, Kernhem, enz. lid der ridderschap van Holland en als zoodanig, abt, raad en algemeen rentmeester der heerlijkheid en goederen van de abdy van Rijnsburg, ridder van de Deensche koninklijke orde van den Olifant, generaal van de ruiterij van den staat der vereenigde Nederlanden, gouverneur van 's Hertogenbosch en der onderhoorige forten, hoogheemraad van Rijnland, meesterknaap van de houtvesterij van Holland en West-Friesland, den 28 April 1690 wegens de ridderschap, curator der Leidsche hoogeschool. Hij diende den staat meermalen als gezant naar onderscheidene hoven, als dat van Frankrijk, Engeland, Polen, Pruissen en meer andere Duitsche vorsten. Ook als krijgsman gaf hij vele blijken van moed en bekwaamheid. De keurvorst van de Paltz verhief hem en zijne nakomelingen tot den graaflijken stand. Hij huwde Adriana Sophia, barones van Raesveld, dochter van Adolf Henrik, baron van Raesveld, die hem kinderen schonk.

Hij overleed in 1714 en is door P. Schenk ten voeten uit afgebeeld.

Zie Wagenaar, *V. H.*, D. XIII, XV, XVI, XVII (*Reg.*); van Wijn, *Bijvoegs.*, D. XVIII, bl. 135; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, Te Water, *Nairatio*, p. 180; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. I. bl. 249—250, D. II. bl. 18; Schotel, *Leidsche Hoogeschool;* Bosscha, *Ned. Heldend. te land*, D. II. Bijl. 2, 8, 255, 323—340; Kok, Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. van portr.*

WASSENAER (Jan Hendrik Graaf van), zoon van den vorige, baanderheer van Wassenaer, heer van Obdam, Haesbroek, Spierdijk, Wogmeer, Zuidwijk, Kernhem en Laege, beschreven in de ridderschap van Holland en wegens dezelve zitting hebbende in den raad van state, later in de vergadering van hh. mog. luitenant houtvester van Holland, sedert 1727 curator der hoogeschool te Leiden, ridder van de orde van St. Jan te Jeruzalem, abt, raad en rentmeester der abdij van Leeuwenhorst, den 3 Febr. 1745 overleden.

Zie Siegenbeek, *Gesch. d. Leidsche Hooges,*, D. I. bl. 273, 274, D. II. bl. 20, 21; Kok.

WASSENAER (Unico Willem, Graaf van), broeder van den vorige, in 1696 geboren, heer van Twickelo, werd in 1717, wegens het kwartier van Twenthe in de ridderschap van Overijssel, in 1724 in de ridderschap van Holland, en in naam van dit gewest had hij zitting als raad in het collegie ter admiraliteit op de Maze. Voorts was hij hoogheemraad van Rijnland. Vele waren overigens zijn binnenlandsche eertitels en ambten, waartoe geboorte, rijkdom en bekwaamheid hem den weg baanden. Hij verklaarde zich tegen de verheffing van den prins van Oranje tot stadhouder en werd door Chesterfield met Boetselaer van Nyeveen en Halewijn als hoofd der gemeenebest-gezinden voorgedragen. Talrijk en gewigtig waren de buitenlandsche gezantschappen, die hem werden opgedragen. De eerste was in 1744 naar Frankrijk om de verklaring der Staten-Generaal over te brengen op de vermaarde aanspraak van den ambassadeur de Fenelon en tevens de goede diensten aan te bieden tot bijligging der geschillen tusschen Frankrijk en Groot-Brittannië. Na mislukte pogingen te hebben aangewend, werd hij nog in hetzelfde jaar naar Keulen gezonden om den keurvorst in zijne verbindtenis met Oostenrijk te bevestigen. In een maand volvoerde hij dien last naar wensch, en reisde in het volgend jaar op nieuw naar Bonn om den vrede tusschen de hoven van Weenen en Munchen te helpen bevorderen. Ook hierin slaagde hij gelukkig, zoowel als bij een verdrag tot het leveren van 7000 man. In 1746 vertrok hij weder naar Frankrijk, ten einde, zoo mogelijk, verdere verwijdering voor te komen, de gekrenkte vriendschap te herstellen en tot eene algemeene bevrediging te werken, de griffier der Staten-Generaal Jacob Gilles, werd aan hem toegevoegd. Eene nieuwe benoeming tot het congres van Breda strekte ten blijke van de goedkeuring zijner meesters over den handel te Parijs. Het een zoo wel als het ander liep vruchteloos af. Gedurende dit alles werd door hen, die den oorlog zochten, het graauw tegen hen opgezet, blijkens vele plak- en strooibrieven in het *Praaltooneel van Nederlandsch wonderen*, bewaard gebleven.

Bij klimmende ouderdom verminderde zijne geestvermogens. Hij overleed den 9 November 1766. In 1723 trad hij in het huwelijk met Dodonea Lucia van Goslinga, dochter van Sicco van Goslinga, grietman van Franekeradeel en Johannette Isabella, baronesse van Schwartzenburg.

Zie Wagenaar, *V. H.* (*Reg.*), *Nederl. Jaarb.*, 1766; Scheltema, *Staatk. Nederl.;* Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Chesterfield, *Letters*, T. XII. p. 10.

WASSENAER TWICKEL (Carel Georg Graaf van), zoon van den vorige. In April 1758 tot grietman van Franekeradeel verkozen, was hij tevens dijkgraaf van de vijf deelen. In deze laatste betrekking heeft hij zich vooral verdienstelijk gemaakt door het laten oprichten van een nieuwe gedenkzuil, (aan de oude in alles gelijk) ter eere van Caspar Robles, bij Harlingen. Hij was lid van het Mindergetal en is ook geweest bewindhebber der O.-I. compagnie. Hij ging later in de ridderschap van Holland over. „Bij de voordeelen van geboorte en schatten, genoot hij den zegen van uitstekende verstandelijke vermogens en door dien verwierf hij in het eerst van den tijd zijner staatkundige verrigtingen veel lof en boezemde groote verwachtingen in.” Hij was voorzitter in den raad van state toen Willem V in 1764 daar werd ingeleid, waarbij hij een belangrijke aanspraak hield. In 1782 werd hij tot ambassadeur benoemd aan het hof van Weenen, en, na het einde der ontstane onlusten met hetzelve, vertrok hij nog eens in 1785 derwaarts in onaangename zending, volgens het tractaat van Fontainebleau. In hetzelfde jaar had hij zich van zijn ambten in Friesland ontslagen en was lid geworden van de ridderschap van Holland, en liet zich in 1794 beschrijven in de ridderschap van Overijssel. Na de omwenteling trad hij in 1795 als vertegenwoordiger van het volk van Overijssel op. Hij moedigde op zijne landgoederen aldaar vlijt en handel aan, en had ook het plan om het Munstersche kanaal met een ander bij Delden te vereenigen. Hij stierf in Julij 1800 aan een verval van krachten. Hij was gehuwd aan Jacoba Elizabeth van Stryen, weduwe van Dirk Trip.

Men heeft van hem:

Antwoord op den Brief van prof. Camper, in welke dezelve de onbestaanbaarheid en te groote kostbaarheid der vak- en steenwerken aan de vijfdeels dijken in Friesland aangelegd en heeft zoeken te betogen. Leeuw. 1777. 8°.

Zie v. Sminia, *Naaml. der Grietm.*, bl. 200; Scheltema, *Staatk. Nederl.;* Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WASSENAER (Jacob Unico Willem), Graaf van Wassenaer Obdam, eenige zoon van den vorige, werd in 1793 grietman van Franekeradeel en ging, na den dood van zijn vader tot de ridderschap van Holland over; ook was hij lid van den raad van state. Hij huwde 1. N. Clifford, 2. N. Alewijn en 3. N. van Heekeren tot Kell.

Zie van Sminia, t. a. p., bl. 200.

WASSENAER (Frederik Hendrik Baron van), zoon van Willem Baron van Wassenaer en Petronella Schaap van den Dam (bl. 64) in 1701 te 's Hage geboren, was vrijheer der beide Katwijken en het Zand, Valkenburg, Izendoorn. Hij werd gekozen in den hove van Holland; later in de ridderschap beschreven, had hij door bekwaamheid veel invloed op het buitenlandsch bestuur, vooral in de jaren 1748. De stadhouder zond hem in 1747 naar Rotterdam om de regeering tegen oproerige heethoofden te handhaven; kort daarna werd hij tot den vredehandel te Aken afgevaardigd en vervolgens gebruikt tot de buitengewone verandering der regeering in de Hollandsche steden. In 1750 werd hij ook benoemd tot lid der commissie tot redres der financien van Holland, welke op 20 November 1750 het rapport uitbragt, dat te vinden is in D. II. bl. 420 van het groot rapport van Goldberg en anderen in 1757 ter vergadering van Holland ingediend. Ten blijke van vertrouwen, waarin hij bij prinses Anna stond, dient, dat zij hem, benevens 7 andere regenten tot voogd van haren minderjarigen zoon stelde. Hij huwde Anna Sophia van Wassenaer Duvenvoorde, zijne volle nicht, en J. J. J. van Wyhe tot Echteld.

Hij overleed te 's Hage 27 Dec. 1770.

Zie *Nederl. Jaarb.*, 1771, bl. 1448; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WASSENAER DUVENVOORDE (Jan van), heer van Duvenvoorde, Voorschoten, Veur, Sterrenberg enz., zoon van Arend van Duvenvoorde en Theodore van Scherpenzeel, verkreeg door geboorte, rijkdom en bekwaamheden

aanzienlijke waardigheden. In de kerkgeschillen werd hij met de Groot gebruikt tot bezendingen naar Amsterdam en Zeeland om den vrede te bevorderen en tot gematigdheid te vermanen. Hij bleef echter na de omwenteling niet alleen in het bewind, maar werd curator der hoogeschool, van welken post hij in 1622 op zijn verzoek werd ontslagen. Hij overleed in 1645. Hij was gehuwd 1. aan Maria van Voorst, 2. aan Clara van Hinojoza en liet vele kinderen na.

Zie Siegenbeek, t.a.p., D. II. bl. 9; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WASSENAER (Otto. Baron van), heer van de beide Katwijken en 't Zandt, werd den 13den December 1795 te 's Hage geboren. Na onder de leiding van den rector te Arnhem tot 1813 zijne voorbereidende studiën voor de hoogeschool geeindigd te hebben, heeft hij den rang van officier bij het nieuw opgerigte Nederlandsche leger, in datzelfde jaar verkregen. Hij woonde in den rang van 2de luitenant het beleg van Grave bij; streed als 1ste luitenant in 1815 bij de slag van Quatre-Bras en Waterloo, in de divisie van den prins van Oranje. Gehuwd in 1819, verliet hij den militairen stand, en bewoonde zijne eigene landgoederen, tot dat hij in 1830, op nieuw zijn vaderland in gevaar ziende, als majoor het kommando der Geldersche mobile schutterij op zich nam. Den veldtogt in Belgie met dit bataillon bijgewoond hebbende, ontving hij het ridderkruis der Militaire Willemsorde en de gedenkpenning van het Metalen Kruis. Na den vrede met Belgie, wenschte hij geene belooning voor zijne belangelooze offers aan het vaderland gebragt. Als ambteloos burger, keerde hij naar zijne landgoederen, en in den kring van zijn gezin terug. Als lid van de ridderschap, nam hij zitting in de provinciale staten van Gelderland. Als groot voorstander der wetenschappelijke landbouw, bevorderde hij zeer het welvaren der streek, alwaar zijn aanzienlijk landgoed Hoekelum gelegen is en was mede-oprigter der Geldersche maatschappij van landbouw.

Als kommandeur der Teutonische orde, balye van Utrecht, maakte hij deel uit van het collège, wiens lidmaatschap van eene onvermengde oud-Nederlandsche afkomst getuigt. Hij overleed te Arnhem 25 Febr. 1858. Hij huwde Jacqueline Cornelie, baronnesse van Balveren, en liet na: 1. Willem Frederik Hendrik, 2. Karel Gerrit Willem, 3. Otto, 4. Arend Jakob Unico, 5. Walraven Elias Johan.

Part. ber.
Zie verder, behalve de genoemde schrijvers over Wassenaer: Ferwerda, *Adel Wapenb.*, D. II. ;Boxhorn, *Toon. van Holl.*; Junii, *Batavia*, p. 553, 554; Heuterus, *Rer. Burg.*, p. 226, 229; Butkens, *Trophées de Brabant*, T. II. p. 82; le Carpentier, P. III. p. 578, 589; *Nobil. des Pays-Bas*, T. I. p. 12; Bockenbergii *Prisci Bataviae et Frisiae Reges; item Lugdini Batavorum et Wassenariae Heroum, vetusta Hollandissime gentiam Historia et Genealogia*, L. B. 1859; Matthaei *Anal. vet. aevi, de Nobilit en de jure gladii*, passim; *Chron.* v. Goudhoeven; Imhoff, *Notitia S. R. Imperii Procerum. Nav.* XV. bl. 823.

WASSENAER (W. Baron van) gaf in het licht:
Wegwijser door de Middelandsche zee. Leiden 1745. m. pl. fol.

WASSENBERGH (Jan Abel) werd in 1689 te Groningen, waar zijn vader advocaat was, geboren. Aanvankelijk werd hij voor de letteren opgeleid, doch meer neiging hebbende voor de teeken- en schilderkunst werd hij in beide onderwezen, en hield zich bezig met het copieeren van schilderstukjes, die hij aan zijne jonge vrienden verkocht. Na zijn huwelijk in 1712, vestigde hij zich te Rotterdam, en kwam in kennis met Adriaen van der Werff, wiens onderrichtingen en opmerkingen hij zich ten nutte maakte, waarna hij naar zijne geboortestad terugkeerde en er verscheidene geschiedkundige werken voltooide, en zich ook met het vervaardigen van schilderstukken, om boven schoorsteenen en deuren te plaatsen, bezig hield. Ook schilderde hij verschillende stukjes in het klein, die gretig werden verkocht. Nog was hij een goed portretschilder en schilderde o. a. dat van den prins van Oranje. Hij overleed in 1750, eene weduwe en drie kinderen nalatende.

Hij zelf vervaardigde zijn afbeelding, staande voor een schilderezel, waarop het portret van zijn vader staat in 1751 door Tanjé in koper gebragt.

Zie Immerzeel; Kramm; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

WASSENBERGH (Elizabeth Geertruida), dochter van den vorige, te Groningen geboren, schilderde binnenhuizen met moderne beeldjes gestoffeerd, geestig geordonneerd en tot een hoogen graad van uitvoerigheid gebragt. Haar schilderwerk komt zeldzaam voor, doch werd zeer gewaardeerd. Zij huwde den Groninger raadsheer Fockens en overleed in 1782 in hare geboorteplaats.

WASSENBERGH (Everwijn), zoon van Abraham Wassenbergh, predikant te Lekkum en Miedum, nabij Leeuwarden, werd in 1742 geboren. Hij genoot te Leeuwarden het onderwijs in de Latijnsche en Grieksche taal van den rector H. J. Arntzenius. Vijf en twintig jaren oud, werd hij tot de leerstoel van Gronovius en Graevius aan de doorluchtige school te Deventer beroepen en aanvaardde dien post den 10 April 1768 met eene *Or. de Urbe Daventria eruditionis in Belgio matre et conservatrice celeberrima.* Daventr. 1768.

Drie jaren later werd hij tot hoogleeraar in de Grieksche taal te Franeker, welker leerstoel weinige jaren vroeger door zijn leermeester, den grooten Valckenaer, was verlaten, beroepen. Meer dan een halve eeuw bekleedde hij zijn post als hoogleeraar, eerst aan de akademie tot 1812 en daarna aan het Athenaeum, in 1816 opgerigt, met veel roem en vormde vele beroemde mannen, zooals Herman Bosscha, Johan Adam Nodel, Richeus van Ommeren, Sjoerd Wijngaard en Hendrik Waardenburg. Op 70-jarigen leeftijd werd hij emeritus en vierde in 1821, omtrent 80 jaren oud, zijn vijftigjarigen dienst met eene *Oratio eucharistica* (Leovardiae 1821). Wassenbergh was een uitstekend beoefenaar der oude letterkunde, waarvan hij vele proeven heeft gegeven, ook hanteerde hij de Latijnsche lier, inzonderheid echter bewees hij groote diensten aan de Friesche taal- en letterkunde. Hij was de eerste, die de algemeene aandacht vestigde op de uitstekende waarde der weinig bekende voortbrengselen van den Landfrieschen dichter Gijsbert Jacobs, door de uitgave eener Latijnsche verhandeling over dien dichter, die in 1793 onder zijn praesidium openbaar verdedigd werd. Later deelde hij den voornamen inhoud dier verhandeling in het Nederduitsch mede in zijne *Bijdragen tot den Frieschen tongval*, waarvan twee deelen het licht zien, die, behalve het genoemde, eene reeks van belangrijke stukken bevatten, onder welke vooral opmerking verdienen een *Idioticon Frisicum*, eene *Proeve van oudheid, taal- en dichtkunde*, op een der merkwaardigste dichtstukken van Gijsbert Jacobs; eene nieuwe vermeerderde uitgave van zijne *Verhandeling over de Eigennamen der Friesen*, die reeds in 1774 voor het eerst in druk verscheen, en eindelijk eenige *Friesche Gedichten*, in vroegere jaren door hem vervaardigd, die zich door bevalligheid en geestigheid aanbevelen. Ook gaf hij eene uitmuntende overzetting van de *Levens der doorluchtige Grieken en Romeinen van Plutarchus*, in gemeenschap met zijnen leerling H. Bosscha. De Maatschappij van Nederl. letterkunde en het provinciaal Utrechtsch genootschap benoemden hem tot lid, de koning tot lid van het kon. Ned. Instituut en tot ridder der orde van den Nederl. Leeuw.

Hij overleed den 3den December 1826 te Franeker in den hoogen ouderdom van 84 jaren.

Behalve de genoemde werken gaf hij o. a. nog in het licht:

Oratio de varia Academiae Franequeranae nuper fortuna. Fran. (Leov.) 1803.

De bonarum hodie literarum et eruditionis in Belgio commodis et incommodis, eoque vel amplificandi vel tollendi modis. Fran. 1790.

Or. funebris in obitum J. Schraderi. Fran. 1784.

Selecta e Scholis Valckenarii in libros quosdam Novi Testamenti. Amst. 1818. 2 vol.

Het gedrag der Holl. geleerden omtrent Reiske geregtvaardigd. Redev. ter gedachtenis van N. Tholen. Franek. 1820.

Zie *Oratio euch.*; *Ann. Ac. Gron.* 1826—1827; J. G. de Crane, *Narratio de vita et scriptis Ev. Wassenberghii.* Franeq. 1828. 8°. Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. IV. bl. 219, 245, aanteekk.; Siegenbeek, *aanspraak bij de Leidsche Maats.*, t. j. 1827; van Kampen, *Gesch. v. K. en W.*, D. II. bl. 562, D. III. bl. 237; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. II. bl. 522, 525; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WASSENBURGH (Hieronymus), zoon van den vorige, in 1773 te Franeker geboren, was rector der Latijnsche school

te Franeker. Zijne uitgebreide en juiste kennis der oude talen en nauwkeurige behandeling der klassieke schrijvers maakte zijn onderwijs bijzonder verdienstelijk, Hij overleed te Franeker den 12 Februarij 1824.

WASSENBURGH (ARNOLDUS), te Damme in het vrije van Brugge geboren, werd in 1584 predikant te Sliedrecht, en bij gelegenheid dat hij zijne betrekkingen in Vlaanderen ging bezoeken, door de Spanjaarden opgeligt en gevangen genomen, doch geraakte, kort daarop, door tusschenkomst van prins Maurits, wiens bijstand door de classis van Zuid-Holland en Johan Uitenbogaert werd ingeroepen, wederom op vrije voeten Hij stierf in 1603, twee zonen nalatende, Petrus en Isaacus. De laatste was in 1619 predikant te Bodegraven, in 1627 ontslagen, vertrok in 1633 naar Hoog-Blokland, waar hij in 1653 stierf.

Zie Te Water, *Reform. van Gend*, in het *Bericht* aan den lezer; Soermans, *Kerk. Reg.*, bl. 27; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 375.

WASSENBURGH (PETRUS), zoon van den vorige, studeerde, even als zijn broeder, te Leiden in de godgeleerdheid. Petrus meldde zich in 1609 bij de classis van Z. H. aan, »met aanbod om haar te dienen." Eerst in 1612 werd hij predikant te Poortugal en Hoogvliet. Toen de staten de kerkenordening van 1591, benevens »al de besluiten tot onderhouding van de eenigheid en vrede der kerk" staatsgewijzen genomen tegen het einde van 1615 poogden in te voeren, was Wassenburgh een van hen, die zich aan dezelve weigerden te onderwerpen. Hierop kwamen eenige predikanten, die de Remonstrantsche partij waren toegedaan, te Poortugal, om Wassenburgh en zijn kerkeraad eene missive, door de staten van Holland en West-Vriesland aan hunne classis gezonden voor te lezen en af te vragen: »of zij aen de HH. staten en derzelver resolutien wilden gehoorsaem zijn of niet? Indien niet, dat zij haer dan souden hebben te wachten van schade, ende dat de schouten, die de voornoemde resolutien van het raethuys ende andere openbare plaetsen niet en hadden doen publiceren, wel hadden toe te sien, wat haer daer over souden wedervaren." Wassenburgh antwoordde, »dat hij, wijl de missive der HH. staten hem maar ter loops was medegedeeld, daerop, zonder beraed, geen antwoord konde geven. Indien hem een afschrift werd gegeven, zou hij zooveel doen als het woord des heeren ende der goede conferentie zoude kunnen lijden." Het begeerde afschrift zond men hem den 5den Junij daaraanvolgenden toe, met verzoek van tegen den eersten Maandag in Julij antwoord te mogen hebben op deze twee vragen »of zij geresolveerd waren haer nae die resolutien sig te resoleren, ende op den classe te compareren." Wassenburgh's antwoord was: »dat men de resolutien niet konde gehoorsaemen, en, wat het tweede betrof, dat hun zulks in de missive niet werd belast." Kort daarna werd er te Poortugal, ten overstaan van den ruwaard van Putten, eene bijeenkomst, tusschen hem en zijn kerkeraad, Adriaan Symonsen en Caspar Casparius, predikanten te Charlois en Pernis, door de classis gedeputeerd, gehouden.

Ook deze en andere pogingen waren te vergeefs, en eindelijk liep de zaak, toen prins Maurits meer en meer tot de partij der contra-remonstranten neigde, te niet. Na de afzetting van Samuel Naeranus, in 1619 werd Wassenburgh te Amersfoort beroepen, en vervolgens voor eenigen tijd aan Utrecht ter leen afgestaan en in 1629 te Dordrecht beroepen.

Hij overleed den 7den April 1655, na 25 jaren binnen Dordrecht het predikambt bekleed te hebben. J. van Someren en Margaretha Godewyck hieven bij deze gelegenheid lijkzangen aan. Zijn zoon Polytes komt in 1661 en 1662 onder de diakenen te Dordrecht voor.

Hij schreef:

Donckeren Spiegel waartegen Adriaen Symonsz. predikant te Charlois in het licht gaf:

Een spongie tot verlichtinghe van den Donckeren Spiegel van Petrus Wassenburgh, Predicant tot Portugael, daer in dat oogen schynelycken ontdect worden de menighvuldighe ontrouwigheden ende onwaerheden die hy in syn schrift heeft begaen. 4°. *Ghedruct by Philips Philipsz.* Anno 1618.

Dans-feest der dochteren te Silo, wt den woorde Gods, de oudt-vaders, de Heydensche autheuren met syn behoorlycke sauce opgedischt. Tot Dordrecht voor Francois Boels, Boeckverkooper, wonende by 't Stadthuys in de gekroonde Duif. Anno 1641. 12°.

Met gedichten van Caspar Carpentarius, Daniel Joncktys en N. Carpentier.

Ja ende Neen der Remonstranten, by haer zelfs in de Haechsche conferentie ghestelt, waer in zij haer zelven directelyck tegenspreken. Getrouwelyck getrocken uyt de Haegsche conferentie, door P. W. (omstreeks 1612) in plano.

Antwoort op een lasterschrift door Adr. Symons en R. Bormans wtgheg. gheint. copie van een schrift, vervatende zekere antwoort van P. W. Door Petrus Wassenburgh. 1617.

Spieghel, waerinne wert aengewesen hoe de geref. leeraers van Adr. Symontzen bezwaert werden.

Abcoude schrijft hem toe:

»Tegen Adr. Simons den Haerlemse Arminiaen."

Duytsche Florus. 8°. met pl.

Duytsche oerlogen van 1517—1647. 8°.

Geestelyke Schepvaart. 8°.

Zie Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 375 vgg.; Glasius, *Godgel. Ned.*, *Bibl. v. Theol. Letterk.*, D. VIII. St. II. bl. 786; Trigland, *Kerk. Gesch.*, bl. 819—821, 762, 763; van Bemmel, *Beschrijv. v. Amersf.*, bl. 154; Rogge, *Bibl. v. Rem. geschriften*, bl. 76, 77; Soermans, bl. 87; van Someren, *Uitsp. der vernuften*, bl. 166, 167; Abcoude, *Aanh.*, bl. 232.

WASSENBURGH (I. J. VAN) gaf in het licht, onder de spreuk: *Vrolyck en weldoen.*

Historiaalspel van koningh Regnier van Norwegen, ende de schoone Langeria; ghetrocken wt het vijfde deel der Tragische Historien, het derde speel-wys in rym gestelt. (Rott.) *Bij Migoen Schoolmeester* in den Rijstuyn. 4°.

Zie *Cat. v. N. L.*, D. I. bl. 219.

WASSENBURGIUS (O.) schreef, volgens Abcoude:

Fondament des Christendoms. Dordr. 1636. 4°.

Zie *Naamr.*, bl. 401.

WART (ELIZABETH) is schrijfster van:

Zoet en bitter, licht en duisternis op den weg naar den Hemel. Amst. 1766. 3de dr.

Zie Arrenberg, *Naaml.*, bl. 568.

WATELIER (JAC. JOH.). Zie BATELIER (JACOBUS JOHANNES).

WATER (CORNELIUS) of CORNELIUS AQUARIUS genoemd, stempel, goud-, zilversmid en metaaldrijver te Leiden, bloeide tijdens het beleg in 1574.

Vermoedelijk vervaardigde hij de stempels voor het tijdens de belegering uitgegeven papierengeld of de noodmunten. Zijn portret is door H. Goltzius in koper gebragt.

Zie Kramm.

WATER (WILLEM TE), afstammeling van het geslacht Tho of Toe Water, welke naam eenige zijner bloedverwanten nog te zijner tijd voerde, en reeds in 1292 te Elburg bloeide, zoon van Hendrik te Water en Katharina Kurst, werd den 25sten Junij 1698 te Amsterdam geboren, oefende zich eerst zelve in de Latijnsche taal en legde zich vervolgens onder Everardus van der Hoogt en Guilielmus Surenhusius op de Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche talen toe, en begaf zich vervolgens naar Leiden, waar hij het onderwijs van Petrus Burman, in de geschiedenis en oudheden, van Bernard en 's Gravensande in de wijsbegeerte en van T. H. van den Honert en Fr. Fabritius in de godgeleerdheid bijwoonde.

Na den 15den December 1721 proponent te zijn geworden, werd hij in 1725 tot predikant te Zaamslag en in 1742 te Axel beroepen, waar hij den 26sten Maart 1764 ontsliep. Hij was gehuwd met 1. Josine Biscop, eenige dochter van Jan Biscop, griffier der staten van Zeeland, die hem o. a. twee kinderen schonk. Jan te Water, predikant op den Vrouwen-polder in Walcheren en Hendrik Christiaan te Water. Na haar dood, 24 Jan. 1736, hertrouwde hij den 6den November 1738, 2. met Sara, dochter van Jona van Middelhoven, rustend predikant te Axel, die hem schonk Jona Willem te Water (die volgt), Jacobus Cornelis, klerk ter griffie der staten van Zeeland, Dina Elizabeth en Willem te Water (die volgt).

Hij schreef:

Specimen Notarum in N. T. in verisimilibus linguis. Fasc. 1 et 2.

Notae Nomico-Philologica in *Misc. Duisb. in Cap. XXV.*

Actor. in *Miscell Duisb.* T. II. Fasc. I. p. 40—61.

Dissertatio de concilio Praesidum in Provinciis ad Act. XXV: 12 in *Misc. Duisb.* l. l. p. 61—69.

Dissertatio de Jove Sabazio in Verisim. Ling. in Fasc. III.

Dissertatio de Archonte apud Judaeos litium arbitro ad Lucae XII: 58, in *Miscell. Duisb.* T. I. Fasc. 2. p. 222—239.

Dissertatio de Piis, non ab Idolis, sed e solo vero Deo auxilium exspectantibus ad Ps. CXXI: 1, 2, in *Misc. Duisb.* T. II. Fasc. 4. p. 674—690.

Dissertatio de Eleazaro cui Deus mortem minatus fuerat, circumciso et cum Matre Zippora a Mose ad Jethronem remisso, ad Exod. IV: 24, 26 in *Misc. Gron.* T. I. Fasc. I.

Verhandeling over Jezus Beede, Matth. XXVI: 39 *in Boekz. Febr.* 1738.

Nader onderzoek, waarom Pilatus den onschuldigen Jezus gegeeselt hebbe, over Luk. XXIII: 16. Ald. 1732.

De bekeeringe des Moordenaars aan het kruis even voor zijn dood, over Luk. XXIII: 39—43. Amst. 1734. 4°.

Woortgrondige en regelmatige afleidinge van het woord Kansel in *Boekz. April* 1734.

Verhandeling over Christus Priesterschap. Leyd. 1740. 4°.

Het Hoogadelyk en Adelyk Zeeland. Middelb. 1762. 8°.

Historie der Hervormde kerke en gereformeerde doorluchtige schoole te Gent. Utrecht 1756. 8°.

Tweede eeuwgetijde van de Nederlandsche geloofsbelijdenisse. Middelb. 1762. 8°.

Vita Johannis Haerenii V. D. M. Brugensis in *Clar. Gerdesii Scrinio Antiquario.* T. VIII. F. I. p. 531—545.

Bij zijn afsterven had hij voor de pers gereed:

Kerkelijke Geschiedenissen van Axel en Axelambacht.

Kerkelijke Geschiedenissen van Zeeland van den aanvang der Reformatie tot het jaar 1600.

Historie van het Compromis der Edelen. 1565, 1566.

Historie van de kerkenordening der Zeven Provincien in het landschap Drenthe.

Het Synode der Remonstranten te Utrecht 1612, *met aanmerkingen opgehelderd, waar in de staatkundige oogmerken etc. der Remonstranten, vooral van Uitenbogaerd naaukeurig ontdekt worden.*

Zie *Leven van J. W. te Water; Glasius, Godgel. Nederl.; Boekz. der Gel. Wereld,* 1764, bl. 591 vgg.; *Kerk. Gesch. v. Axel enz.;* Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WATER (JONA WILLEM TE), zoon van den vorige en van Sara van Middelhoven, werd den 28sten October 1740 te Zaamslag geboren, bezocht van 1750—1755 de Latijnsche scholen te Vlissingen en begaf zich, door aanzienlijke Zeeuwen begunstigd, naar de hoogeschool te Utrecht, waar hij Wesselius, Voget, Burman en andere geleerde mannen hoorde. Na met hoogen lof zijne studien volbragt te hebben, werd hij in 1761 proponent en kort daarop predikant te Haemstede. In 1763 werd hij naar Veere beroepen, twee jaren later te Vlissingen, in 1779 sloeg hij het beroep naar Goes af en nam dat van hoogleeraar in de wijsbegeerte en vaderlandsche geschiedenis aan de doorluchtige school te Middelburg aan. Den 15den Maart 1780 aanvaardde hij deze bediening met eene *Oratio de praestantia et dignitate historiae Batavae.* Vijf jaren later benoemde hem de Leidsche universiteit tot hoogleeraar in de theologie en kerkelijke geschiedenis en aanvaardde hij deze waardigheid den 9 April 1785 met eene *Oratio de studio historiae ecclesiasticae cum disciplina theologica diligenter conjungenda.* Tweemaal bekleedde hij het rectoraat, werd in 1786 gewoon predikant bij de hervormde gemeente, honoris causa theol. doctor en behield den titel van geschiedschrijver van Zeeland, hem vroeger verleend. In weerwil van zijn emeritaat en hoogen ouderdom, bleef hij de wetenschappen beoefenen tot dat hij den 19den October 1822 overleed. Hij was gehuwd met Paulina Cornelia Mounier, lid van verschillende binnen- en buitenlandsche genootschappen, lid van het kon. Ned. instituut en ridder van de orde van den Nederl. Leeuw. Te Water was zeer ervaren in kerkelijke zaken en daar in betrokken en maakte zich vooral verdienstelijk omtrent de Vlaamsche kruiskerken, en de evangelieprediking in de Indiën. Ook nam hij deel aan de pogingen tot nieuwe kerkelijke organisatien in ons vaderland. Onder koning Lodewijk was hij lid van de consulterende commissie voor de zaken der Nederlandsche hervormde kerk, en onder het keizerlijk bewind werd hij tot een der commissarissen tot organisatie van de gereformeerde kerken in de 7 Hollandsche departementen benoemd, terwijl hij nog in het geheim geraadpleegd werd zoowel door den prins van Plaisance als door den prefect de Celles. Hij was een veelzijdig geleerde en vooral in de vaderlandsche en kerkelijke geschiedenissen zeer bedreven. Hij zelf stelde zijn uitvoerig *Levensberigt* op, op zijn uitdrukkelijken last, door zijne erfgenamen in het licht gegeven. Zijne beeldtenis is door L. Portman in koper gebragt.

Geschriften:

Oratio honori et meritis illustrissimae gentis Borsaliae, dicta d. 3 *Septembris quum a Gymnasio Flissingano ad Academiam solenniter promoveretur* (1755), door zijn vader in 't Holl. overgezet.

Vita Johannis van Haren, e Ms. Paterno Latine versa in D. Gerdesii *Scrinio Antiquario.* T. VIII. F. I. p. 531—548 (1759).

Disputatio Historico-critica ad historiam sepulchri et sepulturae Jesu Christi (Praeside Cl. Wesselingio) publice defensa. Trajecti ad Rhenum 1761.

Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, met eenige verhandelingen daartoe betrekkelijk; begonnen door W. te Water, door J. W. te Water voortgezet en voltooid. 1766.

Plegtige Inhuldiginge van Z. D. H. Prins Willem den Vden, als erfheer van Vlissingen; met eene vooraafgaande Beschrijvinge van de voornaamste geschiedenissen der stad Vlissingen, sedert hare eerste beginselen tot op dien tijd. (1767).

Tweede eeuwfeest van de Vrijheid in den burgerstaat en Godsdienst binnen de stad Vlissingen, sedert den 6 *April* 1572. (1572).

Aanspraak tot de herv. kerke in Nederland, bij gelegenheid der invoering der Nieuwe Psalmberijming. (1774).

Aanmerkingen over eenige plaatsen in de H. S., in P. *Hofstede: Bijzonderheden der H. S.* D. III. bl. 577—590.

Verhandelinge over het begraven der lijken in de steden en kerken, in *Verhandelingen van het Zeeuwsch Genoots.* D. IV. bl. 629—667. (1775).

Historie van het verbond en de smeekschriften der Edelen ter verkrijging van vrijheid in den Godsdienst en Burgerstaat. IV D. (1776—1796).

Verhandeling over een' Penning van Ptolemaeus, zoon van Mennaeus, Tetrarcha van Chalcidene (1776 in *Verh. v. 't Z. Gen.* D. V. bl. 609—629.

Berigt wegens het verongelukte O. I. schip Woestduin, en de redding der schepelingen door de gebroeders Naerebout met hunne portretten in *Alg. Vaderl. Letteroeff.* 1780. D. III. bl. 388.

Oratio de praestantia et dignitate Historiae Batavae cet. 1780.

Genealogie der familie Winckelman in Ferwerda's *Adelijk Wapenboek.* D. II. St. II.

Redevoeringe over de Unie van Utrecht 1579, gehouden in 1779 (1781). *Voor.* D. VIII *der verh. van 't Z. Gen.* bl. 93—131.

Aanmerkingen over eenige Smyrnasche Penningen in *Verh. v. 't Z. Gen.* 1582. D. IX. bl. 481—506.

Beschrijvinge der oude buitenplaatse St. Jan ten Heere in het eiland Walcheren. (1783).

Genealogie der familie van Reygersberg in Ferwerda's *Wapenboek.* D. III. St. I. (1783).

Historie van het Zeeuwsche genootschap der wetenschappen te Vlissingen, van 1769—1784. Gedrukt vóór de tien eerste deelen in die jaren uitgegeven.

De Vaderlandsche Historie van J. Wagenaar verkort en met leerzame aanmerkingen ten dienste der Nederlandsche Jeugd uitgegeven. 4 D. (1764—1800). m. pl.

Oratio de studio Historiae Ecclesiasticae etc. (1785).

Redevoering over de onderscheidene wijze der bevestiginge en verdedigingе van den Christelijken Godsdienst, welke behoort in acht genomen te worden, naar mate van de verschillende wijze waarop de waarheden van dezelve door de hedendaagsche vijanden bestreden worden. Vóór de *Verhand. v. h. Haagsche genootschap ter verdediging van den Christel. godsdienst voor het jaar* 1788.

Oratio de Theologo Erudito; publice dicta d. 8 *Februarii* 1790 *cum Magistratum Academicum deponeret.*

Berigt nopens de 48 *Antwoorden op de vraag, door het Haagsch Genootschap op verzoek der Zuid-Hollandsche Synode opgegeven, over de voornaamste oorzaken van het klein getal dergenen, die zich in ons vaderland voorbereiden tot den open-*

baten predikdienst, enz. (1790). Gevoegd bij de Verhandelingen van 't genootschap, en ook afzonderlijk in folio gedrukt.

Aanhangsel tot de Historie der hervormde kerke en doorluchtige schole te Gent, in 1756 door W. te Water uitgegeven (1794).

Aanmerkingen op de Vad. Historie van J. Wagenaar, zonder of met zijn naam uitgegeven door mr. H. van Wijn, in diens *Bijvoegselen en Nalezingen*. (1791—1797).

Narratio de rebus Academiae Lugduno-Batavae seculo XVIII prosperis et adversis. Accedunt B. Vulcanii Consilium de studio Medicinae; Auctarium Legati Papenbroeckiani; Series Professorum et Curatorum. L. B. (1802).

Aanmerkingen over het slot van het allervolmaakste gebed. Matth. VI: 13 in *Alg. Vad. Letteroef.* 1802. n°. 10 bl. 413.

Brief over de ontdekkinge der stad Herculanum, in *Konst- en Letterbode* 1802. n°. 22. bl. 340—42.

Boerhaave's Bekkeneel. Ald. n°. 41. bl. 232—234.

Iets over 't Portrait van J. C. Lavater in *Mengelw. d. Vad. Letteroef.* 1802. n°. 12. bl. 552.

P. E. Jablonskii *Opuscula, quibus lingua et antiquitas Aegyptiorum, difficilia librorum Sacrorum loca et Historiae Ecclesiasticae capita illustrantur; magnam partem nunc primum in lucem protracta, vel ab ipso Auctore emendata ac locupletata, cum animadversionibus editoris.* 4 T. (1804—1813).

Brief over de Rhetorykkamer te Vosmeer in *Konst- en Letterbode.* 1805. n°. 10.

Aanmerkingen op de Aanmerkingen, betreffende de spellinge in den zoogenaamden Staten-Bijbel in *N. Nederl. Bibl.* D. III. St. 2. bl. 569 vlg.

Bedenkingen over het naauwe verband der opregtheid en voorzigtigheid in Godsdienstige zaken. Vóór de *Verhand. van 't H. G. ter verdediginge van den Chr. godsdienst* voor 't jaar 1806.

Uitvoerig Berigt over de Letterkundige verdiensten van C. F. de Nelis, laatsten Bisschop van Antwerpen in *Voorb. d. Verhand. van de Leydsche Maats. der Nederl. Letterk.* D. I. bl. VI—XXXI.

Antwoord op de vraag, betreffende de Dea Burorina in een Latijnsch opschrift op een ouden steen, te Domburg ontdekt in *N. Verh. v. 't Z. Gen.* D. I. bl. 255—278.

Levensbijzonderheden van Pieter Adriaensz. van de Werff. 1814.

Berigt over de verplaatsinge van de Grafschriften der Leydsche hoogleeraren Scaliger en Clusius in *Konst- en Letterbode.* 1819. n°. 43. bl. 211—218.

Iets over de Maleische vertalinge der Bijbels, in *Konst- en Letterbode.* 1821. n°. 38. bl. 153—155.

Voorberigten en aanteekeningen op het IIIde IVde en Vde deel van het kerkelijk Plakaetboek. 1792—1807.

Aanspraken in de Jaarl. vergaderingen van de Maats. van Ned. Letterk. en Levensberigten der leden. 1793—1822.

Nog onuitgegeven:

Arnobius adversus Gentes, e Codicibus mss. emendatus et virorum doctorum annotationibus criticis ac Philologicis ineditus illustratus.

Joannis Alberti Observationes Criticae et Philologicae in N. T. ab ipso Auctore emendatae et praeclarum in modum locupletatae.

Oudheden te Domburg, vooral Nehalennia betreffende.

Het graafschap van Zeeland, van de vroegste tijden tot het jaar 1579, *beschreven door Jr. Jacob van Grijpskerke, heer van Grijpskerke en Poppendamme.*

Vervolg op 't geletterde Zeeland, weleer geschreven door P. de la Rue.

Zijne uitmuntende verzameling handschriften, munten en boeken, waarvan de Catalogus bij Luchtmans te Leiden in 2 deelen is uitgegeven, is aldaar in October 1823 verkocht.

Zie Saxe, *Onom.*, T. VIII. p. 182—184; Te Water, *Levensberigt Narratio Appendix*, p. 154, n°. LXXXI; Wyttenbach, *vita Ruhnkenii*, p. 190, 191; E. Wassenbergh, *Oratio, hab. a.* 1790 p. 23; Ekama in *Annales L. B.*, 1822—1823, p. 27, 42—45, *Elogium Henisterhusii*, cet. (ed. Bergman) p. 222 seq.; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D, I. bl. 319, 326, 327, 345, 416, 439, D. II. bl. 227—229; Dez., *Aanspraak in de jaarl. vergad. v. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, 1823, bl. 4—35; *Verslagen van 't kon. Ned. Inst.* en *het Prov. Utr. Genoots.*, 1823; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. V. bl. 98, 205; van Kampen, *Gesch. d. Lett. en Wetens.*; Siegenbeek, *Gesch. d. N. Letterk.*; *Konst- en Letterb.*, 1822; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, (*Reg.*); Royaards, *het Haagsch genoots. geschetst*, bl. 136, 159; Glasius, *Kerkgesch. na de Hervorming*, D. III. bl. 189 verv.; *Godgel. Nederl.*; Westendorp en Reuvens, *Antiq.*, D. II. bl. 288; *Nav.*, D. II. bl. 112, D. III. bl. 118, *Bijbl.* 1853, bl. 97.

WATER (Willem te), broeder van den vorige, geboren te Zaamslag den 21 Januarij 1757. Hij was predikant te Hulst, toen hij in 1788 tot onderregent van het staten-collegie benoemd werd. Hij bekleedde dien post tot aan de vernietiging van dat collegie in 1807. Sedert werd hij aangesteld tot opziener der studien van die jongelingen, die met de daarvoor in plaats gestelde landbeurzen begiftigd waren en bleef in die betrekking tot zijn overlijden den 14 December 1831.

Zie Siegenbeek, *Geschied. d. L. Hooges.*, D. II. bl. 290; Verwoert.

WATER (Johannes van de).

Men heeft van hem:

Het groot plakaatboek der HH. staten 's lands van Utrecht, mitsg. van de HH. burgem. en vroedschap der stad Utrecht tot den jare 1728, *bijeengebragt door J. v. d. W. R. G.* Utrecht 1729 3 dn. fol.

Generale inhoud van alle de placaten, ordonnantien, resolutien enz. begrepen in ses registers op het groot Utrechts placaetboek. Utrecht. 1733. 8°.

Zie *Cat. d. Maats. van Ned. Letterk.*, D. III. bl. 351; Arrenberg, bl. 568.

WATERAM (M. E.), dichter uit het midden der 18de eeuw, door v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.* vermeld.

WATERINGE (Lucas), dichter, in het midden der 18de eeuw, als boven.

WATERLOO (Antoni), volgens Kramm, in het laatst der 16de of in het begin der 17de eeuw te Utrecht geboren, in 1619 als landschapschilder aldaar in het St.-Lucasgild ingeschreven, volgens Nagler in 1660, 1662 of 1679 als provenier in het St.-Jobs Gasthuis aldaar gestorven. Eekhoff echter bewees dat hij van Rijssel geboortig en in 1653 burger van Leeuwarden geworden is. Hoe het zij; hij bragt het grootste gedeelte van zijn leven tusschen Maarssen en Breukelen bij Utrecht door, waar Jan Weeninx hem bezocht en zijne schilderijen stoffeerde. Immerzeel noemt hem een goed schilder doch stijf en droog, terwijl zijn koloriet eentoonig en onbevallig was. Zijn beste schilderijen zijn die, welke door Weeninx met beestjes en beeldjes gestoffeerd zijn. Hij was beter etser van boomrijke landschappen, die het aanmerkelijk getal van 136 beloopen, door Bartsch in D. II. van zijn *Peintre graveur* breedvoerig beschreven, alsmede in zijn werkje *Waterloo's Kupfersticher.* Wien 1795. Op de verkooping van de Vos, gold een stel zijner etsen, waaraan slechts 5 nummers ontbraken, *f* 875. Verscheidene geteekende watertjes golden op die veiling *f* 40, *f* 70 ja *f* 110.

Zie verder Houbraken; Immerzeel; Kramm; Eekhoff, *Cat. der kunstverz. van Leeuw.*, 1875, bl. 116, 294.

WATERLOO (Joannes Petrus), zoon van Petrus Waterloo en Dorothea Terweg, te Amsterdam geboren, werd voor het beroep zijns vaders, lak-, vernisfabriekant en huisschilder, opgeleid. Hij oefende zich in de beginselen der schilderkunst, zoo door bijzonder onderwijs als in de maatschappij *Felix Meritis* en behaalde bij het collegie *Kunst zij ons doel* voor een *Vrouwenbeeld* den prijs. Hij schilderde landschappen, zoowel bij zomer- als wintertijd voorgesteld, en vervaardigde een aantal teekeningen voor de verzameling van Papierenkunst. Hij huwde in 1816 met Geertrui Maria Kemp.

WATERLOOS (J.), kunstgraveur in mezzo tinto, omstreeks 1680, woonde waarschijnlijk te Amsterdam. Zijn werk is goed doch zeldzaam. Kramm vermeldt een *H. familie; vier zingende Boeren; twee Bloemstukken* en het *portret van Ds. Gualterus Bodaan.*

Zie Kramm.

WATERLOOS (Herman Frederik), krankbezoeker en voorzanger te Amsterdam, vriend van Huygens, Decker en Vos, was ook dichter, blijkens zijne gedichten achter Huygens' *Gebruik en onghebruik van 't Orghel*, in 1659 gedrukt. Hij verdient den lof niet hem door Vos gegeven.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 442—444; J. Vos, *Gedicht.*, D. II. bl. 563; Verwoert.

WATERVLIET (Y.), dichter van gelegenheidszangen in het laatst der 18de eeuw.

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WATRIN (Jean Joseph Maria), in 1785 te Amsterdam geboren, was een miniatuurschilder. Hij overleed onder Nieuwer-Amstel den 5den November 1855, in den ouderdom van ruim 71 jaren.

Zie Immerzeel.

WATTIER (Johanna Cornelia), werd te Rotterdam den 13den April 1764 geboren. Haar vader was dansmeester, en zij had van haar jeugd af neiging voor de tooneelkunst. Zij werd door Corver in staat gesteld te Amsterdam het tooneel te betreden. Zij begaf zich in 1780 derwaarts en zag weldra hare verdiensten, vooral in het treurspel, gehuldigd. De natuur had haar met schoone gaven toegerust. Zij had eene schoone majestueuse gestalte, een in den Griekschen vorm bevallig gelaat, een oog vol uitdrukking, en een volle, buigzame en liefelijke stem. Nooit nam zij een rol op zich, zonder zich vooral naauwkeurig bekend te maken met het karakter dat hij moest voorstellen. Meer dan 25 jaren was zij de luister van den Amsterdamschen schouwburg. In 1805 vierde zij haar 25-jarig jubelfeest en werd in 1806 te Parijs toegejuigd, nadat Talma met geestdrift haar roem verkondigd had. Koning Lodewijk schonk haar groote voorregten, koningin Hortense een rijk garnituur, Napoleon een pensioen. Zij huwde met B. W. H. Ziesenis, een bouwkundige, die zij in 1820 door den dood verloor. In 1815 was zij genoodzaakt, wegens min gunstigen staat van gezondheid, het tooneel te verlaten. Zij ging wonen aan de Geestbrug bij 's Hage waar zij den 24sten April 1827 overleed. In een Courant van den 25sten April las men:

„Eergisteren avond ten elf ure is, in hare woning aan de Geestbrug, niet verre van 's Gravenhage, in den ouderdom van 66 jaar overleden, mevrouw J. C. Ziesenis, geboren Wattier, lid van het fonds ter opleiding en verdere onderrigting van tooneelkunstenaars voor den Amsterdamschen schouwburg. Deze groote tooneelkunstenaresse, langen tijd het sieraad en de roem van onzen stads- en nationalen schouwburg, was reeds sedert eenige jaren, om hare afnemende krachten en min gunstige gezondheid, het tooneel en ook de stad Amsterdam ontweken. Echter in de laatste jaren haars levens nog enkele reizen in voorstellingen, ten behoeve van het fonds, van hetwelk zij medelid was, opgetreden, mogten ook toen nog hare, zoo al immer op zij gestreefde, voorzeker nimmer overtroffen begaafdheden, alle kenners en beminnaren der kunst verrukken en opgetogen houden. Diep betreurd, is haar roem voor het minst, niet slechts bij den Nederlander, maar ook bij den vreemden ten alle tijde gevestigd. Zij werd den 29sten April met veel plegtigheid in den St. Jacobskerk te 's Hage begraven.

Reeds in den vroegen morgen gaven 's Gravenhagens ingezetenen een bewijs van hunne belangstelling in deze treurige plegtigheid, daar eene groote menigte zich aan het Zieken en aan het einde van het Spui verzameld had, ten einde het jagt, waarin het lijk van de Geestbrug onder de gemeente Voorburg herwaarts werd vervoerd, te zien aankomen.

In de nieuwe stads-herberg bevonden zich de nabestaanden der overledene, benevens de heeren leden van het Zuid-Hollandsch tooneelgezelschap en van den Franschen schouwburg alhier, als ook eenige der muzijkanten, tot de orkesten der beide tooneelen behoorende, die zich hadden aangeboden, om de laatste vriendendienst te bewijzen aan haar, wier onnavolgbaar kunsttalent zelfs den vreemdeling in bewondering hield opgetogen. Dadelijk nadat het jagt, waarop twee rouwvlaggen waren geplaatst, was aangekomen, werd de lijkkist overgezet in de rouwkoets, en de stoet, gevolgd opgewacht wordende door onderscheidene personen van allen rang, stand en jaren, begaf zich langs de Bierkade, door de Wagenstraat en Veenstraat, over de dagelijksche Groenmarkt, naar de Groote of St. Jacobskerk. De zes oudste leden van het Zuid-Hollandsch tooneelgezelschap, hielden de slippen van het rouwkleed.

In de consistorie-kamer der kerk hadden zich, op uitnoodiging van het bestuur der 's Gravenhaagsche afdeeling van de Hollandsche maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen, de leden dier maatschappij verzameld, ten einde, bij de aankomst van het lijk in de kerk, hetzelve tot aan de deur te gemoet te gaan en tot aan het graf te vergezellen, hetgeen dan ten half tien ure plaats vond, in tegenwoordigheid van meer dan duizend personen, aan welke de toegang in de kerk was vergund, of welke door de familie der verstorvene waren uitgenoodigd, om bij de lijkplegtigheid tegenwoordig te zijn, waaronder men den heer burgemeester en onderscheidene leden van den raad dezer stad heeft mogen opmerken.

Nadat het lijk in het koor was nedergezet, beklom de heer Bosscha, praeceptor van de Latijnsche school alhier en medebestuurder der opgemelde maatschappij, op uitnoodiging van dat bestuur, den kansel, en na dat het orgel, dat gedurende den optogt in de kerk was bespeeld geworden, had gezwegen, sprak zijn Ed. in dichtmaat eene lijkrede uit over de afgestorvene, hulde doende aan de almagt van het opperwezen, ook blijkbaar in het schitterend kunstvermogen, waarmede Wattier Ziezenis is begaafd geweest.

Eene algemeene stilte en aandacht viel den redenaar ten deel, en de ontroering der ziel was niet alleen bij en zelfs na de voordragt in het gelaat der nabestaanden te lezen, maar had zelfs den traan doen opwellen in het oog van velen der omstanders, die dan ook met een stillen eerbied daarna het sterfelijke in Wattier zagen nederdalen in den schoot der aarde.

Deze treurige plegtigheid geëindigd zijnde, verliet, onder het spelen van het orgel, de stoet de kerk, en begaf zich naar de concert-zaal van den schouwburg, alwaar zich bevonden de vrouwelijke bloedverwanten van de overledene, benevens de vrouwelijke leden van het Zuid-Hollandsch tooneel-gezelschap en alwaar was opgehangen het met rouwfloers bedekte afbeeldsel van de groote Wattier door den bekwamen ridder Pieneman geschilderd.

De stoet aan den schouwburg genaderd zijnde, werd ontvangen en binnen geleid door den heer van Enst Koning, die, nadat heeren bestuurders der maatschappij en het grootst gedeelte der tegenwoordig zijnde heeren waren geplaatst, een met zwart laken bekleed spreekgestoelte beklom, en aldaar, namens de nabestaanden, een ieder bedankte, die zich in meerdere of mindere mate beijverd had om eene welverdiende laatste hulde aan het sieraad harer eeuw toe te dragen, besluitende de redenaar, op uitnoodiging van onderscheidene voorstanders van het nationaal tooneel, zijne aanspraak en de plegtigheid van den dag, door het voorlezen van eenige dichtregelen aan den onsterfelijken roem van Neêrlands Melpomene toegewijd, en bevattende tevens de bede aan hen, die de tooneelkunst beoefenden, en waaronder zich eenige bevonden, welke reeds met roem de lauwerbaan der kunst betraden, om geene pogingen onaangewend te laten, ten einde aan Nederland terug te geven die gulden eeuw voor het schouwtooneel, waarvan slechts Snoek alleen was overgebleven.

De onderscheidene militaire en stedelijke autoriteiten, welker tusschenkomst was ingeroepen, ten einde daar, waar zulks mogt noodig zijn, de goede orde te handhaven, hebben zich op eene doeltreffende wijze van dezen hunne taak gekweten, en de heer directeur van politie zich, door onvermoeiden ijver, overal onderscheiden, waar zijne tegenwoordigheid vereischt werd, gelijk tevens door de ingezetenen van 's Gravenhage, ter dezer gelegenheid, op eene onmiskenbare wijze is aan den dag gelegd, dat de vereering van waarlijk uitstekende verdiensten, ook bij hen, als een heilige pligt, op hoogen prijs gesteld wordt.

Zie Siegenbeek, *Hulde aan Wattier;* Schotel, *Tollens en zijn tijd.*

WACQUIER (Matthias Martinus), in 1642 te Middelburg geboren, was corrector op de drukkerij van Plantyn bij S. en B. Moretus te Antwerpen. Hij verstond het Grieksch, Latijn, Fransch, Italiaansch en Spaansch, en gaf o. a. in het licht eene vertaling uit het Fransch in het Latijn van P. Bessaei, *Conciones sive conceptus theol. in omnia quatuor Euvangelia.* Colon. 1608.

Conceptus theol. in quatuor hominum Novissimis. Ib. 1611.

Thesaurus rerum Indicarum Petri Jarnici. T. III. Ib. 1615, bevattende een kort verhaal van 't bedrijf der Jesuiten in de O. I. en andere landen door de Portugezen ontdekt.

Uit het Spaansch bragt hij in 't Latijn over: *S. Matris Teresiae de Jesu opera.* Ibid. 1610.

Exercitium perfectionis et virtutum Christianarum, auctore Alphonso Roderici e *S. J.* Duaci. 1625.

Ook vermeerderde hij en gaf hij uit *Tetraglotton sive Dictionarium Latino-Graeco-Gallico Flandricum.* Antv. 1632.

Zie Valerius Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 661; Foppens, *Bibl. Belg.*; Boxhorn, *Chr. v. Zeel.*, D. I. bl. 464; De la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 108; Kobus en de Rivecourt.

WAUDANUS (JAN CORNELIS). Immerzeel vermeldt alleen van hem dat hij een Hollandsch schilder en teekenaar was.

WAUWE. Abcoude vermeldt van hem: *Maagden Tuyltje.* 1722. 8°.

Zie *Naamreg.*, bl. 400.

WAVEREN (ANTHONY VAN), zoon van Frans en Alyd van Hove van Zyl, werd te Amsterdam geboren, bekleedde verschillende bedieningen in den staat en de stad, en in 1620 en later meermalen aldaar de burgemeesterlijke waardigheid. In 1631 werd hij met van Beveren en Schaffer naar Denemarken gezonden in ambassade, gelijk ook aan den raad van Hamburg. In 1650 was hij lid der bezending aan Willem II om aan dezen de komst in de stad af te raden en de meening der stadsregeering te doen weten; hij was den 30 Julij om ambtsverrigtingen afwezig. Later werd hij gezant naar het Noorden ter bemiddeling van den vrede tusschen de koningen van Zweden en Polen en behoorde in 1654 tot de 5 raden die voor de veiligheid en zekerheid van Amsterdam moesten zorgen. Ook was hij commissaris tot den bouw van het stadhuis. Het strekte hem tot minder eer dat hij zich benevens van Zahm, Foppe van Aitsema en Simon van Beaumont door den keizer tot heeren van Ameland liet beleenen. Hij huwde Anna Spiegel en stierf in 1659.

Zie Aitsema, *Saken van Staat*, D. I. bl. 1145; Wagenaar, *V. H.*, D. XII. bl. 75; Huber, *Opera minora*, T. II. p. 79; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WAVEREN (GERARD BORS VAN), zoon van Burgert en Adriana van Schagen, werd in 1639 te Amsterdam geboren. Sedert 1658 werd hij tot stedelijke betrekkingen, bij de buitengewone veranderingen, in 1672 tot raad en in 1683 tot burgemeester gekozen. In deze waardigheid ontving hij den stadhouder en de andere leden der vermaarde bezending over de werving van 16000 man. Later liet hij zich ten sterkste zien bij het verschil tusschen den prins van Oranje en de regeering van Dordrecht over de nominatie van de goede lieden van achten, waarbij de regering van Amsterdam de streng van Dordrecht trok. »Van Waveren, schreef d'Avaux, de stoutmoedigste van alle de Amsterdamsche burgemeesteren, voerde hierbij het woord." Hij had tevens zitting in onderscheidene staats-collegien, huwde Elizabeth van der Marck en stierf den 23 Nov. 1693.

Zie Wagenaar, *V. H.*, D. XV. bl. 145, 296; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WEBBERS (CAREL), te Delft geboren, diende het vaderland in verschillende betrekkingen en klom tot hooge ambten op. Hij stortte in zijne jongelingsjaren soms zijne gevoelens uit in verzen, die den patriottischen geest van het laatst der vorige eeuw ademen, waarvan wij proeven vinden in de *Poetische Mengelstoffen van het genootschap Kunstliefde spaart geen vlijt*, de *Lauwerbladen voor de zonen der vrijheid.* (Haarl. 1714) en in de *Vaderlandsche Dichter of verzameling van gedenkstukken der vrijheidsliefde.*

Ook heeft men van hem een trsp. *Markus Antonius en Kleopatra.* Amst. 1685. kl. 8°.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenb.*

WEBBERS (S.), plaatsnijder, te Amsterdam geboren, bloeide omtrent 1665. Hij bragt onderscheidene kerken en openbare gebouwen te Amsterdam in koper, die dat jaar in het Holl. en Fr. in het licht kwamen. (*Beschrijving van Amsterdam*, bij Marcus Doornik 1665 in 4°.) Immerzeel noemt hem in navolging van anderen J. Webbers.

Zie Kramm en Immerzeel.

WEBBERS of WEBBERUS (ZACHARIAS), portretschilder, leerling van Gerard de Lairesse, Suiderhoef en van Gunst: ook graveerde hij en schilderde historiele onderwerpen, b. v. *de Hemelvaart van Christus.*

Onder den naam van Jacobus Adolphszoon gaf hij in het licht: *De waare oorspronck, voort- en onderganck des Satans.* Amst. 1696, Workum 1703, Amsterd. 1716, 1729. 8°.

Een enkele schrijft dit boek aan Balthazar Bekker toe.

Uyt-rekeninge hoe wijd het uytgelopen zoude zijn, indien de voedsterlingen van de kerk den leeraar van de Hoogeschool so langswierig als zijn E. voorgaat, hadden wederlegt. Bij *Z. W. Z. f.* (Zach. Webberus Zachariae filius). Amst. 1694. 4°.

Aanmerkinge over de Predicatie van den Eerw. heer ds. Adrianus van Wesel, des sondaghs morgens den 25 *November, gehouden in den Westerkerk: Discoursgewijze voorgestelt door S. W. S. F.* Amst. 1692. 4°.

In antwoort op het jonghste Postscriptum van de VIde Brief van Hoggheber Philaleethees tegens eene van de (soo hem dunckt) schadelijke helpers van Do. B. Bekker. Door den zelven S. W. S. F. Amst. 1692. 4°.

Zie Immerzeel; Kramm; v. Doorninck, *Pseudon. en Anon.*, N°. 3345, 4577, 5656, 6114.

WEDDANG (IZAAK), in 1758 te Amsterdam geboren, koperslager van beroep, vervaardigde onderscheidene gelegenheidsverzen, b. v. *op de slooping van de Waag te Amsterdam*, en in den bundel van het genootschap *Hierna volmaakter.*

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WEE (FLORENS), te Utrecht geboren. Men heeft van hem: *De Historien Justini uyt Trogo Pompejo vergadert enz., getransl. uyt den Lat. in onse Nederd. tale.* Amst. 1610.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 202.

WEEDE (ADRIAEN VAN). Deze kunstenaar bloeide, blijkens een schepensbrief van 1524, in dat jaar te Utrecht.

Zie Kramm.

WEEDE (EVERARD VAN), heer van Weede, Dijkveld enz., zoon van Johan van Weede en Catharina de Cupere, aanzienlijke en rijke lieden, werd in 1626 te Utrecht geboren. Na een uitstekende opvoeding te hebben genoten, vergezelde hij Godard van Reede, heer van Nederhorst, afgevaardigde tot den vredehandel te Munster, derwaarts en was daar in de beste leerschool voor zijne staatkundige ontwikkeling. Gedurende het tijdvak der stadhouderlooze regering bekleedde hij binnenlandsche ambten en behartigde als lid der gekozenen (geëligeerden) ijverig en getrouw de belangen der ingezetenen. In 1672 werd hij naar Londen gezonden, ten einde Engeland te bewegen zijne verbindtenis van Frankrijk af te trekken, doch vruchteloos. Te Utrecht weergekeerd, bewees hij aldaar de gewigtigste diensten aan zijn ongelukkig vaderland. Door zijn achtbaarheid en moed had hij den meesten invloed op den vijand, verhoedde hij vele rampen, wist vele brandschattingen af te wenden, liet niets onbeproefd wanneer het het belang der burgers gold.

In 1674 van alle ambten ontslagen, werd hij er door Willem de III weder in hersteld, en sedert dien tijd zien wij hem in de belangrijkste bezendingen, en als de wijze vraagbaak van de meeste regenten vereerd. In 1678 handelde hij te Brussel en legde daar de laatste hand aan het vredestractaat, dat te Nijmegen gesloten werd. Kort daarop vertrok hij met Boreel in een luisterrijk gezantschap naar Frankrijk, bragt veel toe tot bevordering van den algemeenen vrede en zag zich in 1684 gemagtigd tot het sluiten van een verdrag met dat rijk. In het volgend jaar ging hij koning Jacobus II geluk wenschen met diens bevordering tot den troon van Engeland en tevens (volgens sommigen) om de belangen van den prins van Oranje te bevorderen. Dit laatste deed hij, geholpen door den Utrechtschen godgeleerde, Hermanus Witsius, die hem vergezelde. Vervolgens trok hij op nieuw derwaarts, maar nu meer bepaald met het laatste doel. Hij bereidde de groote omwenteling, waarvan Gaspar Fagel het beweegrad was, waardoor alles in Holland bestuurd werd, voor en hield in Engeland alles aan den gang. Ook deed hij den stadhouder bij de regering van Amsterdam, door welke geld en schepen moesten bezorgd worden, gewigtige diensten. Hij was ook de man, die, na de landing en omwenteling in 1688, de zwarigheid, hoe met den prins te handelen (vermits sommigen hem alleen koning wilden maken, anderen de kroon aan Maria wilden opdragen en Willem protector noemen) wist weg te nemen, door de kroon aan Willem en Maria te zamen aan te bieden. Hij was het, die de prins overhaalde, de gestelde voorwaarden aan te nemen.

Met één woord, hij had zulk een groot deel aan dit gewichtige werk, dat Burnet hem hiervan de meeste eer geeft, onder anderen zeggende: dat hij hierom waardig was, dat voor hem in Engeland een marmeren eerebeeld werd opgericht. Nadat Willem de troon had beklommen, bleef hij met Witsen langen tijd buitengewoon gezant in Engeland, bezorgde vervolgens de voor den overtogt gedane voorschotten en bewees ook aan den staat de gewigtigste diensten. In 1691 was hij bij de vermaarde Haagsche bijeenkomst en sloot in 1697 den vrede te Rijswijk. Hij ontdekte in 1699 den handel van Frankrijk over de Spaansche opvolging. Tot in zijn hoogen ouderdom schitterde hij door zijn wijsheid en beleid, en nog na 's konings dood achtte men hem den geschiktsten man om de verbonden van den staat met Anna te vernieuwen. Zijne bekwaamheden als staatsman waren groot en niet minder zijne ervarenheid in verschillende wetenschappen. Burman hield eene voortreffelijke redevoering op hem als curator der Latijnsche school, toen hij den 5 Junij 1702 overleed. Zijn lijk werd met een oorlogschip naar het vaderland gevoerd en op kosten van de stad begraven. De kinderen, uit zijn huwelijk met Johanna de la Chambre gesproten, stierven alle vroeg. Zijne afbeelding wordt bij Wagenaar gevonden.

Zie Wagenaar, *V. H.*, (Reg.); v. Wijn, *Bijv. en Nal.* op D. XV. bl. 13; Bilderdijk, *Gesch. d. Vaderl.*, D. X. bl. 128, 178, 182, 192; Macauly, *History of England*, (Reg.); Scheltema, *Staatk. Nederl.; Utr. Volks-alm.*, 1856, bl. 145, (geslacht); Vreede, in Vermeulen's *Tijds.*, D. I. bl. 13; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Muller, *Cat. v. portr.*

WEEDE (Johan van), heer van Oud-Weede, te Utrecht geboren, bekleedde sedert 1624 verschillende aanzienlijke stads- en staatsbetrekkingen, had als afgevaardigde in de vergadering der staten-generaal veel invloed op het bestuur der algemeene zaken van het gemeenebest en werd tot gewigtige bezendingen gebruikt. In 1631 was hij een der gecommitteerden der gemelde vergadering, die de hoogloopende geschillen des tijds in Friesland zouden beslechten en zich derhalve van krijgsvolk deden vergezellen. In 1632 vertrok hij met C. van Teresteyn naar Zeeland over zaken de zee betreffende, en in 1741 met Boreel en Sonk naar Denemarken, ter handeling omtrent de zond-tollen. Hij was gehuwd 1. met Catharina de Cupere, 2. met Maria de Gones en overleed den 1 April 1658.

Zie Aitsema, *Sak. v. staat en oorlog*, D. I. bl. 1168, 1220, 1241, D. II. bl. 788; Te Water, *Gr. Utr. plakaatb.*, bl. 184; Scheltema, *Staatk. Nederl.;* Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WEELDEREN. Zie WELDEREN.

WEELING (Anselmus) werd in 1675 te 's Hertogenbosch geboren, en begon onder een onbekwamen portretschilder zijn loopbaan, leerde niets meer van hem dan het wrijven en gebruiken der olieverwen, en meende, daar hij spoedig zijn meester overtrof, dat hij al een vrij knap kunstenaar was, toen hij zich te Middelburg neêrzette, daar verdienstelijke kunstwerken zag en zich naar goede voorbeelden oefende. In twee jaren bragt hij het zoo ver dat hij onder de goede schilders van antieke en moderne kabinetstukjes, in den trant van Schalken, mogt gesteld worden. Het ontbrak hem niet aan aanmoediging en begunstigers, doch hij vierde zijn lust tot uitspanning te veel den teugel, ging in zijn kunst en inkomen achteruit, keerde naar zijne geboorteplaats terug en overleed er in 1747 in bekrompen omstandigheden.

Zie v. Eynden en van der Willigen en Kramm.

WEELY (Jan van) was een voornaam juwelier te Amsterdam. In 1616 te 's Hage ontboden om met juweelen aan het hof van den prins van Oranje te komen, werd hij op een jammerlijke wijze vermoord door Jean van Parys en Jean de la Vigne, die gevat en den 16 Mei 1616 levendig geradbraakt werden. Weely was een kunstverzamelaar en beoefenaar der schilderkunst.

Zie Baudartius, *Mem.*, B. VIII. bl. 38, De *Sententie* met een verhaal van de executie verscheen te Haarlem 1616 4°.; *Waerachtich verhael van de Concessie enz.* Leyden 1616. 4°.: Abcoude; Kramm.

WEEMEN (Bernardus van), geb. 13 November 1761 te 's Hage, werd tot de evangeliedienst geroepen, in 1788 te Akersloot, in 1789 in Oosterland en in 1793 te Leeuwarden, waar hij zijn werkzaam leven eindigde den 27 Sept. 1808. Zijne liefde voor muziek en poezy, de smaak door hem aan den dag gelegd in het leiden van de godsdienstoefeningen bij plechtige gelegenheden en zijne onvermoeide ijver werden op hoogen prijs gesteld.

In zijn werkje: *Iets tot stichting*, Leeuw. 1802, komen als: *Slotzang op een Leerrede over Filipp.* 1: 225, en als *Nieuwejaarszang* de beide liederen voor, die de hervormden in hun gezangboek bezitten. 2 St. N°. 19 en 162.

Zie Dr. Benninck Janssonius, *Geschiedenis van het kerkgezang bij de Hervormde gem.;* v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenb.;* Eekhoff, *de Sted. Bibl. v. Leeuw.*, bl. 174, *Cat. der Maats. v. Ned. Letterk.*

WEEMERS (Abraham) of WEEMAER, lid van de rederijkerskamer *de Palmboom*, *in Liefd' bloeijende*, te Leiden, in de 17de eeuw. Men vindt gedichten van hem in *Vlissings Redens Lusthof.* Zijn spreuke was *Offert recht.*

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WEENEGEM (Petrus Adolph van), te Middelburg geboren, was in het laatst der 17de eeuw predikant te Groede en Cadsand.

Hij gaf in het licht:

De twee getuygen van onse aanneminghe tot kinderen Gods, zijnde Gods geest ende onsen geest enz. Middelb. 1682. 2 dn.

De rijcke en salige erfnisse van Godts kinderen, handelende van de groote ouuitsprekelijcke erfnisse en aanneminge Gods als synde medeerfgenamen Christi, neffens een beschrijvinge, hoe zij aan deze erfnisse kennen geraacken. Amst. 1685.

Zie P. de la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 154; Glasius, *Godgel. Nederl.*

WEENEN (E. van) gaf in het licht:

Weeklagten en Wee. 's Grav. 1726. 2 dn. 8°.

Zie Abcoude, bl. 402.

WEENINGEN (B. van) komt bij Abcoude voor als schrijver van:

Kruispoort of Lydens schoole. Rott. 1664. 4°.

Afsterven der Regtvaerdigen. Rott. 1684. 4°.

Manier van de Doop, Voetwassinge en Avondmaal der Dompelaars wederleid. Rott. 1666. 8°.

IJdelheid. Haarl. 1672. 8°.

Catechisatie over Matth. IV.

Zie *Naamr.*, bl. 402.

WEENIX of WEENINX (Mejufvrouw). Op den catalogus van Stoet en ter Westen komen goede bloemstukken van haar voor.

Zie Kramm.

WEENIX (Jacob), mogelijk de tweede zoon van Jan Weenix, en dan eerst na 1647 geboren. Op den *Catal.* van A. Gevers, Rotterd. 1827, komt van hem voor (N°. 13): *In een aangenaam Landschap hangt aan een boomstam een doode Zwaan en een Paauw; achter dezelven staat een prachtige steenen vaas, bezijden een mand met vruchten en verder bijwerk; fraai geordonneerd en meesterlijk geschilderd.*

Zie Kramm.

WEENIX (Jan Baptista), zoon van den bouwmeester Jan Weenix, werd in 1621 te Amsterdam geboren, verloor vroeg zijn vader, en werd, na het onderwijs van den Utrechtschen schilder Abraham Bloemaart genoten te hebben, nog twee jaren leerling van Nicolaas Moyart. Onder leiding van die bekwame meesters, teekende hij in de omstreken van Utrecht naar de natuur, landschappen, gebouwen, bouwvallen enz. die hij later bij zijne ordonnantien gebruikte. Vier jaren na zijn huwelijk met de dochter van Gilles de Hondekoeter (1642) begaf hij zich naar Italie met belofte aan zijne vrouw en verdere verwanten, (die zich tegen deze reis verzet hadden) dat hij binnen vier maanden zou terugkeeren, doch deze maanden werden zooveel jaren, want hij vond te Rome vele onschatbare voorwerpen voor zijne studie en onder de aanzienlijken en liefhebbers veel begunstigers. Onder vele genoot hij de gunst van den kardinaal Pamphile, die hem veel werk bezorgde. Op aanhouden zijner naastbestaanden verliet hij eindelijk Rome, met belofte aan den kardinaal spoedig met zijne echtgenoote te zullen wederkeeren.

Hij keerde naar Utrecht terug, woonde in 1647 te Amsterdam en koos vervolgens twee uren boven de eerstgemelde stad het oud-adelijk huis ter Mey tot woning, waar hij in 1660 overleed, bij zijne weduwe Justina Hondekoeter twee zonen nalatende. Weinige meesters muntten gelijk hij in zooveel onderscheidene kunstvakken uit. Hij schilderde historiën, landschappen, zeehavens, portretten, doode- en levende vogels en ander gedierte. Hij zou wel eens drie portretten op eenen dag hebben geschilderd. „Zijn koloriet", meldt Immerzeel, was warm en aangenaam, zijn penseeltoets vrij en geestig; hij wist groote verscheidenheid in zijne ordonnanties te brengen, had een vlugge hand, en bewerkte meestal kloeke stukken en kleine kabinetstukjes, ook bracht hij het tot een graad van uitvoerigheid, die naar Dou en van Mieris zweemde, zonder echter hunne nauwkeurigheid van teekening en uitvoerig penseel te bezitten.

Het Amsterdamsch museum bezit van dezen meester drie fraaie schilderijen met *dood wild.* Op verschillende verkoopingen gold een *Italiaansch landschap met monumenten* *f* 410, een dito kleinder *f* 900, een *doode haas en patrijs met vruchten* en *een landschap* *f* 600, *een aan een tak van een boom hangende levensgroote haas* *f* 2500, een *Landschap*, in 1860 op de verkooping van sir Culling Eardly te Londen *f* 8880. Immerzeel noemt van hem 2 etsen, Kramm vermeldt er 7. Hij was de laatste leermeester van Nicolaas Berchem. Zijn portret vindt men o. a. bij Houbraken en Descamps.

Zie van Eynden en van der Willigen; Houbraken; Wagenaar, *Amsterdam;* Bartsch; Weigel; Immerzeel; Kramm; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.;* H. de Winter, *Beredeneerde Catalogus van alle de prenten van N. Berchem.*

WEENIX (Jan), zoon van den vorige, in 1640 te Utrecht geboren, werd door zijn vader onderwezen. Toen hij 16 jaren oud was, verloor hij dien, doch hij was toen reeds zoo ver gevorderd in de kennis van wat tot de gronden en den omvang der schilderkunst behoort, dat hij van anderen geen onderricht meer behoefde, gelijk zulks bleek aan verscheidene schilderijen, die zoo in den stijl van zijn vader waren, dat men ze door dezen vervaardigd achtte. Later heeft hij diens grijzen of ijzerachtigen toon met een helder en aangenaam koloriet verwisseld. Ook hij was, schreef Immerzeel, een universeel kunstenaar, in verschillende vakken evenzeer bedreven, als landschappen, beelden, dieren, bouwvallen, architectwerken, vruchten, bloemen, portretten, van alles werd fiks en kunstig behandeld, doch vooral in dood en levend wild bragt hij het tot de hoogste volkomenheid. Geen wonder dat Johan Wilhelm, keurvorst van de Paltz, de groote beschermer der kunst, hem aan zich en zijn hof verbond. Vele kapitale stukken vervaardigde hij voor dien vorst en daaronder de schilderstukken in drie zalen van het vorstelijk lustslot bij Rensberg, ter zijde van Keulen, over den Rijn. In de eerste zaal schilderde hij dood en levend gevogelte, in de tweede allerlei dood en viervoetig gedierte, reeën, herten, wilde zwijnen, hazen met jagtgereedschap en ander bijwerk, in de derde vreemd gedierte, vreemde gewassen, watergezichten enz.

Ook te Amsterdam vervaardigde hij voortreffelijke schilderijen in voorname huizen, o. a. in dat door mr. S. Ipz. Wiselius bewoond, op de Nieuwe Heerengracht, over de plantaadje. Het Haagsch museum bezit van hem 2 stukken, voorstellende *een doode Zwaan* en *een hert* in *een landschap* en ander *dood wild.* Volgens de Bruin betaalde lord Cleve van 500 tot 600 guinies voor zijn grootste en schoonste stukken. Ook treft men te Londen in de kabinetten van sir Charles Bagot, lord Charles Townsend en van anderen uitstekende voortbrengsels aan van zijn penseel.

In deze eeuw golden zijne stukken op verschillende verkoopingen van *f* 1000 tot *f* 1900, en in Jan. 1863 werd voor een *Stilleven*, op de kunstveiling van prins Demidoff te Parijs 17,500 francs betaald. Bij de familie Westreenen te Utrecht berusten 4 door hem geschilderde portretten, door Kramm gerestaureerd.

Het blijkt dat hij in 1688 te Utrecht woonde, en aldaar in 1719 in den ouderdom van 79 jaren overleed. Zijn portret vindt men bij van Gool en Immerzeel.

Zie Houbraken; Descamps; van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm; Wagenaar; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Biogr. Univ. Cinc. Lex.;* Muller, *Cat. van portr.*

WEERDT (Abraham de of van der). Nagler gist dat hij een Hollander was. Hij werkte, als vormsnijder, tusschen 1686—1689 te Neurenberg, en is vermoedelijk aldaar overleden.

WEERDT (Adriaan de), in 1510 te Brussel geboren, werd te Antwerpen door den landschapschilder Christiaan Ouceborn onderwezen, vertrok naar Italië, waar hij zijne schilderwijze geheel vormde naar die van Parmesiano. In zijn vaderland teruggekeerd, deden de staatsberoeringen hem besluiten naar Keulen de wijk te nemen. Hier gaf hij verscheidene prenten zooals de *Opwekking van Lazarus*, *Ruth*, een *Kersnacht* enz. in het licht.

Onzeker is het jaar van zijn overlijden. Sommigen meenen in 1566, 't geen weêrsproken wordt door een prent van 1577.

Zie Immerzeel; Kramm.

WEERDT (Jan) schreef:

Den bedroefden Pachter, bedrogen Krajer en ongelukkigen Deurwaarder, burger blsp. waar agter gevoegt is Pachters Traanen, uitgestort over de Justitie van het Gemeen omtrent hunne goederen binnen Amsterdam. Gedr. te Sneek bij Tiebe Juvenalima z. j. Aan 't eind geteekend met de spr. *Ridendo castigat mores.*

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. Ib. bl. 220.

WEERT (J. de), graveur, bloeide in het midden der 17de eeuw. Er bestaan gravures van hem naar David Ryckaert.

Zie Kramm.

WEERT (Jan de) leefde te Yperen omtrent de eerste helft der 14de eeuw en was daar (men is het hier omtrent niet eens) priester, lakenkooper of geneeskundige, en overleed waarschijnlijk in het begin van 1362. Hij begon even als Maerlant zijn loopbaan met het schrijven van gedichten, die *der werelt genuechde te lezen.*" Zij zijn ons onbekend gebleven. Sedert veranderde ook hij van richting en schreef twee werken. Het eerste dat waarschijnlijk in 1351 het licht zag is de *Nieuwe Doctrinael of Spiegel der Sonde*, waarin over zonde en boete gesproken wordt, wel in pedanten vorm, maar toch in een klaren vloeijenden stijl en met een levendigheid van voordracht, die zonder wedergade is.

In het tweede gedicht sluit Jan de Weert zich nader aan Maerlant, met wien hij zeer hoog liep, en wiens dyalogen hij blijkbaar navolgde in *de Disputatie van Rogiere ende van Janne.* Van het eerste bestaan twee handschriften, het oudste te Brussel, het jongste te Leiden.

Isaac le Long gaf reeds in 1762 een uitgebreid extract van den *Nieuwen Doctrinael*, naar het Leidsche handschrift in het licht, naar men zegt, ruim 3000 verzen bevattende in *Seer gewichtige Getuygen der Waarheit, of Nieuwe Bewysen van Oude Waarheeden, tegens 't Pausdoem, uyt het Pausdoem selve in alle eeuwen: vergaadert en uytgegeven door Isaac le Long. Te Alkmaar* 1762. kl. 8°. groot 72 bladz. Het eerste der VIII *byzondere en seer gewichtige stukken deser versaamelinge* heeft het volgende opschrift: *Uyttreksel van een seeker Boek met de handt geschreven, genaamt den Nieuwen Doctrinael. Uyt het Latijn in Dietsche gedicht, door Jan de Weert, van Yperen en voleyndigt door Willem de Weert. Ao.* 1400. *Volgens 't origineel, weleer berust hebbende in de bibliotheek van wijlen den heere scheepen Bentes te Amsterdam.*

In eene korte Inleiding (bl. 3) zegt le Long, dat de dichter zijn werk de *Nieuwe Doctrinael* zal genoemd hebben om het van den *Dietschen Doctrinael* te onderscheiden. Daarop volgen verscheidene brokken van het gedicht, te zamen 516 verzen uitmakende.

De lezing van le Long is op verschillende plaatsen bedorven. Zoo is Willem *de* (lees met het Hs. *een*) Weert, niet, zoo als le Long dacht, de voleindiger maar de afschrijver van het gedicht en het jaartal 1400 moet zijn 1451. Het geheele gedicht is waardig uitgegeven te worden.

Zie F. van Lelyveld op Huydecopers *Proeve*, D. II. bl. 45 aanteek., Huydecoper op M. Stoke, D. I. bl. 164; De Vries, *Geschied. d. Ned. dichtk.*, D. I. bl. 22; Willems, *Verhand. over de Ned. Taal en Letterk.*, D. I. bl. 200; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 444; *Overzigt van verspreide Middel-Nederl. Gedichten enz. door Jonckbloet en de Vries* in den 3de *Jaarg. der Verslag. en Beriqten uitgeg. door de Vereenig. ter bevorder. d. Oude Nederl. Letterk.;* Jonckbloet, *Geschied. d. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 314, *Konst- en Letterb.*, 1850, n°. 47; Mere *alt niederl. Volks-liter.*, S. 269.

WEERT of WERTH (JAN VAN), aldus naar het Limburgsche stadje Weert geheeten, was de zoon eener waschvrouw, en in 1609 schoenmakersgezel in den winkel van zekeren van Houten. Jan maakte het daar zóó bont, dat hij het hazepad koos en onder den Spaanschen veldoverste Spinola als ruiter in krijgsdienst trad. Hij klom van trap tot trap, door zijne dappere bedrijven in den 30jarigen oorlog op in het Beijersche en keizerlijke leger en werd eindelijk keizerlijk-generaal der artillerie. Ferdinand II verhief hem tot baron, en door zijn twee of drie huwelijken werd hij bezitter van aanzienlijke goederen. Hij stierf op een dier goederen in Bohemen in 1652 of misschien eerst in 1665.

Zie het artikel van A. J. van der Aa over hem in het *Nederl. Museum*, bl. 319; G. M. Poell, *Beschrijv. v. het Hertogd. Limburg* (1851) bl. 304, waar ook zijn afbeeld. voorkomt; Hoogstraten; *Nav.*, D. I. bl. 252, 366, II. bl. 48, 352, *Bijbl.*, 1853, bl. XLVII, VIII, bl. 65, 172, 230.

WEERTS (H. M.). Van hem is bekend een *Cartoes, daarin ziet men een borstbeeld, in 't graauw geschilderd, omslingerd met festoenen van verscheidene soorten van bloemen.*

In 1771 werd dat met *f* 10.50 betaald, en bij dezelfde gelegenheid golden de Potters en Ruisdaels van *f* 6—20.

Zie Kramm.

WEERTS (mr. JOHAN), studeerde te Göttingen en te Leiden in de rechten, vestigde zich als advokaat te Zutphen en werd als fiskaal bij het Geldersche hof geplaatst. In 1805 legde hij deze betrekking neder, in 1811 werd hij tot raad en in 1824 tot burgemeester van Arnhem aangesteld. Hij behartigde zeer de belangen der stad en hare burgerij en bragt veel toe tot haren bloei en welvaart. Hij legde in 1841 deze betrekking neder en overleed den 14 Mei 1842 in den ouderdom van 73 jaren. Hij was ridder der orde van den Nederl. Leeuw en lid van de eerste kamer der Staten-Generaal.

WEERTS (mr. COENRAAD ALEXANDER), zoon van A. J. Weerts, burgemeester te Deventer, werd aldaar d. Febr. 1782 geboren, ontving onderwijs in de teeken- en schilderkunst van W. van Leen van Delfshaven en Caldenbach te Zutphen. Hij beoefende tot uitspanning het vak van landschapschilder. Hij woonde op den huize Marienenberg bij Arnhem en had eene belangrijke verzameling van schilderijen, meest van moderne meesters.

Zie Immerzeel.

WEERTSBURG of WERTSBURG (HUBERT VAN). Zie GOLTZIUS (HUBERT).

WEESOP was een leerling van van Dyck en een der beste navolgers van dien meester, zoodat zijne schilderijen vaak voor die van zijn meester werden gehouden.

Hij vertrok in 1641 naar Engeland, doch keerde in 1649 naar zijn vaderland terug.

Zie Immerzeel.

WEGENER (C. F.)

schreef:

De Godsdienst de ziel van den staat. Amst. 1767. 8°.

Zie Arrenberg.

WEGEWAERT (COENRAET), een goed klokkegieter in het midden der 17de eeuw. Hij goot o. a. de groote klok te 's Hage in 1647.

Zie *Nav.*, D. VIII. bl. 362.

WEHARD (JACOBUS), evangelisch luthersch predikant, van 1680—1695 te Bodegraven, van 1695—1697 te Alkmaar en van 1697—1718 te Enkhuizen, waar hij in dit jaar overleed.

Hij schreef:

Zionsvreugden tijd over hare verlossinge en uytgang uit Babel in 't jaar 1517. Amst 1517.

D. Hendrik Muller's geestlijke verkwikkende uuren ofte drie hondert huys- en tafelaandagten, verscheiden malen herdrukt en nu om sijn geestrijke en zoetvloeijende bedenkingen uit het Hoogd. in onze Nederlandsche tale overgezet. Enkh. 1700.

Zie D. Nieuwenhuis in *Bijdr.* van hem en Schultz Jacobi, St. V. bl. I. bl. 160. D. VII. bl. 54; Glasius, *Godgel. Nederl.*

WEHMEYER (W. F.), geb. in 1818, was graveur van portretten, in eene serie door Buffa uitgegeven. Ook vervaardigde hij plaatjes voor prachtjaarboekjes. Hij overleed te Amsterdam den 29 Junij 1854.

Zie Kramm.

WEIDE (ROGIER VAN DER). Zie WEYDE (ROGIER VAN DER).

WEIDLING (C.) gaf: *Keur der welsprekendheit, of uitmuntende uittreksels uit de schriften van zeer geleerde Engelsche schrijvers, als Watson, Tillotson, Baxter, Bois, Taylor, Brownings, Hal en anderen.* Haarl. 1755. 4°.

Zie Arrenberg, bl. 571.

WEIDNER (WILLEM FREDERIK), zoon van J. W. Weidner en E. M. van Haarlem, den 1 April 1817 te 's Hage geboren, werd door M. Savry onderwezen en oefende zich vervolgens naar de natuur. Hij schilderde bloemen, vruchten, dood wild enz., was gehuwd met Maria Magdalena Savry en overleed in zijn geboortestad den 16 Julij 1846.

Zie Immerzeel; Kramm.

WEIDNERUS (J.) gaf in het licht:

Nederduitsche Apopthegmata. 4°.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 234.

WEIGELIUS (V.) schreef:

Betragting des Levens Christi. Amst. 1647. 12°.

Zie Abcoude, *Naamr.*, bl. 402.

WEILAND (PETRUS), den 5 Nov. 1754 te Amsterdam geboren, verloor vroeg zijn vader, en volgde zijne moeder eerst naar Kampen, vervolgens naar Gouda, waar hij onder den rector Dozy uitstekend onderwijs in de oude talen ontving. Na zes jaar bursaal in het staten-collegie te Leiden geweest te zijn, werd hij, daar hij in verschillende punten van de leer der hervormde kerk afweek, in 1779 ontslagen, en begaf hij zich tot de Remonstrantsche broederschap. Den 29 Julij 1781 aanvaardde hij het predikambt bij de remonstrantsche gemeente te Woerden, van waar hij in Julij 1783 naar Utrecht vertrok. Van hier werd hij in December 1785 naar Rotterdam beroepen, waar hij den 26 Januarij 1841 overleed. Zijne verdiensten werden op hoogen prijs gesteld. In 1790 toch kwam hij in aanmerking voor het professoraat aan het remonstrantsche seminarium te Amsterdam en in 1798 werd hij door het uitvoerend bewind der Bataafsche republiek aangesteld tot agent der binnenlandsche zaken, waarvoor hij echter bedankte. Als godgeleerde maakte hij zich bekend door zijn antwoord op de prijsvraag door Teylers godgeleerd genootschap uitgeschreven: *hoe zal men den grondregel der Protestanten, dat ieder Christen, zijns verstands magtig, geregtigd, en naar vermogen verpligt is, om in zaken van Godsdienst voor zich zelven te oordeelen, best verklaren, en deszelfs aannemelijkheid bondigst bewijzen.* Zijn antwoord, dat het zilveren eermetaal verwierf, werd nevens de gelijktijdig bekroonde antwoorden van van Hemert, Kuyper, Jelgersma en de Vos in D. XI der Verhandelingen van dit genootschap opgenomen. Ook verschenen van hem *Leerredenen naar de behoeften van onzen tijd.* Rott. 1794.

Grooter echter waren zijne verdiensten omtrent de Nederduitsche taalkunde. Hem werd door koning Willem I het professoraat in de Nederd. taal- en letterkunde aan de hoogeschool te Utrecht aangeboden, waarvoor hij echter bedankte. Zijne taalkundige werken zijn:

Inleiding, behelzende taalgronden, waarop het gebouwd is, voorafgegaan.

Nederduitsch taalk. Woordenboek, in elf stukken. Dordr. 1793—1812.

Nederduitsche Spraakkunst. 2de dr. Dordr. 1829.

Beginselen der Nederduitsche Spraakkunst. Ald. 1806.

Handwoordenboek voor de Spelling der Holl. taal. Ald.

Kunstwoordenboek of verklaring van vreemde woorden, spreekwijzen enz. uit verschillende talen ontleend. Rott. 1824.

Beknopt Nederduitsch taalkundig Woordenboek. Dordrecht 1830. 5 dn.

Woordenboek der Synonymen (met den kostschoolhouder Landré). Rott. 1825. 3 dn.

Handwoordenboek der Nederd. en Fransche talen met Landré en Agron. Amst. en 's Hage 1828. 2 D. 2de dr.

Beginselen der Nederd. Spelkunst. Dordr. met van Bemmelen.

Zie *Verslag der Jaarl. Vergad. d. Maats. v. Ned. Letterk.; Cat. der Maats. v. Ned. Letterk.* (Reg.); *Aanh. op Nieuwenhuis' Woordenb.* D. IX. bl. 332, *Kunst- en Letterb.*, 1841. bl. ; *Boekzaal* voor 1841. D. I. bl. 397; J. Tideman, *Remontstr. Broederschap*, bl. 89; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Schotel, *P. W. in het collegium Theol. te Leyden* in *Godgel. Bijdr.*, 1865; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; van der Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WEILAND (.). Op eene verkooping van 1780 komt van dezen meester voor *een landschap met naakte beelden.*

WEILO (FREDERIK RASTAT VAN), of Rachstad van Weyle, ook Fridericus R. de Weisse alias Veil, in het midden der 17de eeuw te Amsterdam, volgens anderen in 1648 in Kleefsland geboren, verliet het Jodendom, liet zich te Kleef doopen en werd een ijverig evangelie-dienaar. In 1680 was hij predikant te Spijk en vertrok van daar naar Ossenisse, waar hij in 1726 zou overleden zijn.

Hij schreef:

Helder tooneel vertoonende den waaren Messias enz. Amst. 1683, waarin hij rekenschap gaf van zijn overgang op 23-jarigen leeftijd. Het is oorspronkelijk in het Latijn.

Vertoog van de wangestalte van 't Hedendaegsche supertheus en Jodendom, mitsgaders hare stoute hardnekkigheid, en 't lasteren van den Heere der heerlijkheid en misbruik van die aan haar vergunde vrijheid, klaar en duidelijk voorgesteld. Dordr. 1698. 8°.

Gedoopte en Besneden Christen. Leyden 1673. 8°.

Jezus, de waare God, verhandelt in 3 *Predicatien.* Amst. 168 . 8°.

De gelukzalige staat des Nieuwe Testaments. Amst. 1730. 8°.

Claar vertoog dat Jezus is de Christus. 's Graavenh. 1731. 8°.

Noachs Prophetie. Amst. 1685. 8°.

De Heerlijkheid Jezu Christi. 1684. 8°.

Over het genade verbond. Amst. 1683. 8°.

Borstwapen des Geloofs.

Jezus Nazarenus. Zions koning. Leiden 1697. 8°.

Staat der kerke. Amst. 1730. 8°.

Zie Soermans, *Kerk. Reg.*, bl. 98; Verwoert, Glasius; Maurik, Abcoude, *Naamr.*, bl. 402; Rabus, *Boekz. v. Europa*, Sept. en Oct. 1698. bl. 359.

WEIS (ANDREAS), den 24 October 1713 te Bazel geboren, werd hoogleeraar in het natuur- en volkenregt aldaar, en in 1747 in dezelfde betrekking te Leiden beroepen. Hij aanvaardde zijn ambt den 9 Oct. van dat jaar met eene redevoering *de praesidiis quibus instructum esse oportet Juris publici Germanici interpretem.* In 1753 sprak hij, bij het nederleggen der rectorale waardigheid, *pro institutione Nobilium Academia.* Later door den hertog van Brunswijk tot het onderwijs van prins Willem V geroepen, verkreeg hij in 1766 van des prinsen voogden, op zijn verzoek, een eervol ontslag met den titel van professor ordinarius van het openbare en bijzondere regt. Den 15 April 1766 hield hij, op last van den Academischen senaat, eene redevoering ter begroeting van prins Willem V. Sedert keerde hij naar zijn vaderland terug, waar hij overleed. Volgens van der Aa beoefende hij ook de Nederd. poëzy en vervaardigde hij lofverzen op den genoemden prins.

Men heeft nog van hem: *Disputationes de usu aequitatis in interpretatione legum.* Baf. 1737.

De jure victoriae. Ib. 1738, en *De bello hominis privati.*

De Maats. van letterk. te Leiden bezit van hem een ms. getiteld: *Dictata de foederatorum Belgarum conventionibus cum populis exteris.* 4°.

Zie Siegenbeek, *Geschied. d. Leidsche Hooges.*, D. I. bl. 275, 281, 282, 284, 287, D. II. bl. 201; Te Water, *Narratio* etc., p. 222; van der Aa, *N. B. A. C. Woordenb.*; *Cat. d. Maats. v. Letterk.*, D. III. bl. 10; Kobus en de Rivecourt.

WEISZ VAN MENGEL vervaardigde een *Eerzuil op Willem V.* 1788.

WEITMAR (ABDIAS VON). Zie WIDMARIUS.

WEJTS (M.), een Friesch schutter, schreef:

De schutters met verlof, of de St. Nicolaas, Tooneelspel met zang. Amst. 1832.

WEL (J. VAN), een kunstschilder, van wien Kramm een rijk gestoffeerd *Wintergezicht* vermeldt.

WELDEREN (BERNARD, Graaf VAN), heer van Ubbergen, Hemmen enz., zoon van Johan, die volgt, werd in 1700 geboren. Hij had den beroemden Justus van Effen tot gouverneur gedurende zijn verblijf aan de Leidsche hoogeschool, nam in 1723 zitting in de ridderschap van Nijmegen en bediende vervolgens de meeste en aanzienlijkste commissien. Hij was in 1729 lid der Staten-Generaal en werd naar Engeland gezonden, om George II als koning te begroeten en de bestaande verdragen te vernieuwen. Bij deze gelegenheid diende zijn leermeester hem tot secretaris. Onafgebroken bleef hij in het bewind, werd stadhouder van leenen en voogd van den lande van Valkenburg, ambtman, richter en dijkgraaf der lande van Nijmegen.

Hij huwde Geneviève Marie van Steenhuyzen en overleed te Nijmegen den 10 Maart 1770, in den ouderdom van 70 jaren, 4 kinderen nalatende.

Zie *Nederl. Jaarb.* 1770 bl. 428; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WELDEREN (JOAN VAN), heer van Ubbergen, Valburg en Oudenhoorn, werd in 1659 te Nijmegen geboren, was lid der ridderschap beschreven in het kwartier van Nijmegen, bediende de aanzienlijkste commissien zoo in als buiten Gelderland, en stond in hooge achting bij Willem III, die hem dikwijls raadpleegde. Geruimen tijd was hij lid der Staten-Generaal en teekende namens dezelve den 28 Mei 1707 de voorloopige voorwaarden van vrede, die geen dadelijk gevolg hadden en veel voordeeliger waren dan de latere te Utrecht gesloten. Hij was ambtman, rigter en dijkgraaf van Nederbetuwe en curator der Geldersche hoogeschool. Hij huwde Odilia Louisa van Steeland, die hem kinderen schonk en overleed den 24 Julij 1724.

Zie Bouman, *Gesch. d. Geld. Hoogesch.*, D. II. bl. 11; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WELL (DIRCK VAN), den 28 December 1645 te Utrecht geboren, gaf in 1729 aldaar een bundeltje *Stichtelijke Gedichten* in het licht.

Zie Witsen Geysbeek, D. VI. bl. 446.

WELL (ARNOLDUS VAN), afstammeling eener familie, die reeds vroeg te Dordrecht het glasschilderen uitoefende, zoon van Arnoldus en Juydik van Westervoort, werd aldaar den 8 Jan. 1773 geboren, en was een leerling van Andries Vermeulen. Hij schilderde, in navolging van zijn meester, landschappen, vooral gezigten bij wintertijd en maneschijn. Hij huwde 9 April 1796 Helena Landmeter en voor de tweede maal 12 Jan. 1803 Pieternella de Graaf, overleed den 3 Januarij 1818.

WELL (EGBERT VAN), broeder van den vorige, den 16 Oct. 1774 te Dordrecht geboren, beoefende de schilderkunst, huwde 13 Aug. 1796 Wilhelmina van Os en 28 Aug. 1804 Christina Goedmans. Hij overleed te Dordrecht 1 April 1830.

Zie Immerzeel; Kramm.

WELL (PETER VAN), een burger van Utrecht, koos in de geschillen tusschen David van Bourgondie en Gijsbert van Brederode, de zijde des eerstgenoemde en werd diensvolgens in 1456 voor zijn leven lang ter stad uitgebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen bisschop weder in te komen.

Zie Burman, *Utrechts. Jaarb.*, D. II. bl. 314.

WELLE (D.), teekenaar en schilder, was omstreeks 1796 tot 1810 te Leiden werkzaam. J. Bemme Az. graveerde naar hem het portret van den *Luchtschipper Hopman* in fol. *De verwoesting van Leyden* in 1807.

Zie Nagler; Kramm.

WELLE (H. VAN), kunstschilder in de eerste helft der 17de eeuw te 's Gravenhage of Brussel werkzaam. Hij teekende natuur-gezigten en landschappen. Met Mensaert schilderde hij in de Jezuiten-kerk te Brussel het *Leven der H. Jonkvrouw* in 7 tafereelen. Berterham graveerde naar hem een *Gezigt op de abdy Villers* voor *Le Grand Théâtre Sacré du Brabant.* La Haye 1734.

Zie Kramm.

WELLE (HIERONYMUS), boekdrukker en vormsnijder te Leuven. Bij hem verscheen Jan Pascha, *Een devote maniere om gheestelyck pelgrimagie te trecken tot den Heilighen Lande, als te Jerusalem, Bethleem, ter Jordanen enz.* Leuven 1563, 1568 in 12°. Dit werk bevat 75 houtsneden.

Zie Kramm.

WELLEKENS (JAN BAPTIST), zoon van Cornelis Wellekens, een bemiddeld lakenkooper en hopHandelaar en van Magdalena Clokgieter, in 1658 te Aalst geboren. Reeds

vroeg zonden hem zijne ouders naar Amsterdam, waar een oom van moederszijde hem op het goudsmeden bestelde, doch hij had meer lust in het schilderen en oefende zich onder Anthonie de Grebber in deze kunst en ging naar Italie om zijne studien voort te zetten, doch werd in 1687 te Venetie door een beroerte getroffen, die hem noodzaakte huiswaarts te keeren. Weinig of niets is er van zijn penseel bekend, alleen het portret zijner moeder. Hij had het grootste gedeelte van zijn leven te worstelen met graveel- en jichtpijnen, waarbij eene bijziendheid kwam, die zijn lust tot de schilderkunst deed verflaauwen. Daarentegen nam die voor de Nederd. dichtkunst toe. In 1712 gaf hij met zijn kunstbroeder Pieter Vlaming een bundel *Dichtlievende Uitspanningen* in het licht, die in 1735 herdrukt werd, en waarin uitmuntende Herderszangen voorkomen. Hierop volgde in 1715 eene vloeiende vertaling van Tasso's *Amintas* met eene *Verhandeling over het herdersdicht;* ook bragt hij uit Italie den Visscherszang op onzen bodem over, doch behalve in Schermer, vond hij geene navolgers. Hij wordt de vader van het herdersdicht hier te lande genoemd: want de poezy, die voor hen onder dezen titel verscheen, verdiende dezen naam niet. Hij bezat echter ook in andere vakken van poezy groote verdiensten, blijkens zijne *Verscheiden Gedichten Bruiloftsgedichten en Zedelijke en Ernstige Gedichten* 3 d. Amst. 1729—1737.

Hij huwde Johanna van Hardenbroek, die hem den 24 Mei 1724 door den dood ontviel. Hij zelf volgde haar den 14 Mei 1726. Hij had vier kinderen; Cornelia en Magdalena overleefden hem.

Zie J. Wagenaar, *Amst*, fol. III. bl. 257; van Kampen, *Gesch. d. Ned. Letteren en Wetenschappen*, D. I. bl. 180; L. Bidloo, *Pan Poeticon*, bl. 217; De Vries, *Gesch. d. Ned. Dichtk.*, D. I. bl. 310; Siegenbeek, de Clercq; Hubert; Jonckbloet; van Eynden en van der Willigen, Immerzeel; Kramm; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Witsen Geysbeek, D. VI. bl. 447.

WELLEKENS (Magdalena Barbara), dochter van den vorige, gaf de *Verscheide Gedichten* van hareu vader in het licht en was zelve dichteres.

WELLENBERGH (J. H. J.), heel- en vroedmeester, lid der provinc. commissie van geneesk. onderzoek enz. te 's Hage, gaf in het licht:

Proeve over den doelmatigsten Pelvimeter, met waarnemingen omtrent deszelfs gebruik. Rott. 1832.

WELLENS (Boudewijn Jansen) beoefende in het begin der 17de eeuw de poëzy. Men heeft van hem: *'t Vermaeck der Jeught, veel schoone eerlyke Amoreuse ghezangen* enz. Gedrukt te Franeker in 1612, verbeterd en vermeerderd door Jan Starter, Leeuw. 1616.

De Nieuwe Jeugdspiegel en *De bloeijende Meywagen*, beide liedeboeken, worden ook aan hem toegekend.

Zie Scheltema, *Volksgebruiken der Nederl. bij het vrijen en trouwen*, bl. 184; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WELMAN (Hendrik), te Groningen den 13 Nov. 1611 geboren, waar zijn vader Henricus Henrici docent aan de Latijnsche scholen was. Toen deze overleden was, belastte zich de rector Joachim Borgesius met de voogdij en opleiding van den twaalfjarigen knaap. Toen hij 17 jaren oud was, werd hij student te Groningen, en oefende zich in de voorbereidende wetenschappen tot de geneeskunde. Coenraad, Matthaeus en Freitag (bij wien hij inwoonde) waren zijne leermeesters.

Na ook de akademien te Utrecht en Leiden bezocht te hebben, promoveerde hij in 1639 te Groningen en werd in 1640 als prof. extra ord. tot opvolger van Matthaeus benoemd en het volgende jaar gewoon hooglecraar. Hij huwde Maria van Bonnema van Bellingwolde, dochter van Johannes Albertus van Bonnema en Maria Wilhelmina Jansenius van Leiden. Hij overleed den 28 Mei 1643; zij een jaar later.

Zie *Gedenkb. der Hoogeschool van Gron.*, bl. 25.

WELMEER (Christiaan), in 1742 te Amsterdam geboren, werd door zijn vader, een beeldhouwer, voor de kunst opgeleid en na den dood van A. Ziesenis tot stads-beeldhouwer aangesteld. Hij heeft in vele sieraadwerken, o. a. aan de kazerne Oranje-Nassau te Amsterdam proeven zijner bedrevenheid gegeven. Zijn portret komt in het prentwerk van J. E. Marcus voor.

Zie Immerzeel; Kramm.

WELS (D.) gaf in het licht:

Den dollen Amintas, ofte Verloste Minne-plaag (trsp.) gesp. op de Amsterd. schouwb. Amst. 1666. 8°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. Ib. bl. 220.

WELSING (A.) leefde in het midden der 18de eeuw en was een kunstbroeder van Willink, Houbraken en andere zoetvloeiende dichters. Hij schreef o. a. in het *Stamboek* van Johanna Koerten.

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WELSING (J.), teekenaar. Op den *Catal.* van Ploos van Amstel, 1800, komt o. a. van hem voor: *Een comicq studiebeeldje met een flesch in de hand.*

Zie Kramm.

WELTEN (A.) komt als teekenaar voor van *het verbranden van 's lands magazijn te Amsterdam*, op *Cat.* D. van Dyl, 1813, bl. 72.

Zie Kramm.

WEMMER (Jacob), een Utrechtsch burger, hield in de twisten over den Utrechtschen bisschopsstoel tusschen Rueder van Culemborg en Rudolf van Diepholt de zijde van eerstgenoemden, en had, toen van Diepholt reeds op den bisschopszetel gevestigd was, in 1427 deel aan eenen aanslag om Utrecht op het onverwachts te overrompelen, door, des Vrijdags na kruisvinding des morgens ten zeven ure, de Witte Vrouwenpoort in te nemen, en dan door Culemborg volk in de stad te brengen; deswege werd hij, toen de aanslag ontdekt was, ter dood verwezen en met den zwaarde gestraft.

Zie Burman, *Utrechtsch Jaarb*, D. I. bl. 343 en 344.

WENA (Adriaan van) beoefende de Nederduitsche poëzy in het midden der 18de eeuw. Zijne poëzy, bestaande meestal uit lofverzen, is verspreid.

WENA (Johannes van) vertaalde, toen hij nog student te Leiden was, T. H. van den Honert's *Redevoering over de onverschilligheid in de Godsdienst.* Leiden 1737, en plaatste er een gedicht voor.

WENCKENBACH (Casper Johan), secretaris-generaal van het ministerie van binnenlandsche zaken, was sedert 1807 lid der Maats. van Ned. letterkunde te Leiden, en stierf den 17 Januarij 1850. Hij gaf uit eene nieuwe uitgaaf der *Gedichten* van A. van der Woordt, met diens *Levensbericht* en *silhouette.* 's Gravenh. 1845. 8°.

Ook gaf hij in het licht het *Leven van Willem Verheiden naar 't Latijn zijns broeders Jacob Verheiden.* 's Grav. 1842. 8°.; en *Algemeene Rekening wegens de Ramp aan de stad Leyden overgekomen, op den 12 Jan. 1807, ontwikkeld in 74 staten, en voorafgeg. van eene memorie van toelichting in 23 Bijlagen, opgemaakt door W. P. Kluit en C. J. Wenckenbach, vervolg en slot der algemeene rekening, enz.* 's Gravenh. 's Lands drukkerij. 1833, 1838. 2 St. fol.

Zie *Gedenkb. v. Neerl. Letterk.*, bl. 45; *Cat. v. Ned. Letterk.*

WENCKENBACH (Willem), zoon van den vorige. De eerste vorming in klassieke studien dankte hij aan zijnen voortreffelijken leermeester, den rector van het Leydsche gymasium F. A. Bosse. Dat hij, bij den ijver waarmede de klassieke letteren door hem beoefend werden, reeds van den aanvang af met eene bijzondere ingenomenheid de exacte wetenschappen bestudeerde, waartoe hij door Nieuwenhuis krachtig opgewekt werd, kan de in 1825 met goud bekroonde verhandeling van den 19jarigen jongeling getuigen; in welk antwoord bij de vraag omtrent de inrigting en het gebruik van den barometer tot het oogmerk der hoogte metingen behandelde. Wij treffen hem hier reeds aan als waarnemer op een bepaald gebied der physische wetenschappen en zien hem onvermoeid op dien weg steeds voorttreden tot het einde van zijn levensbaan. Zoo nam hij, mede omstreeks denzelfden tijd, met warmen ijver deel aan de geluidsproeven, welke door Moll en van Beek op de heide tusschen Naarden en Amersfoort genomen werden. Op 22jarigen leeftijd werd hij tot leeraar aan de Delftsche militaire school voor genie, artillerie en zeevaartkunde aangesteld, en was eenige jaren later, in 1828, bij veranderde inrigting, aan de militaire akademie te Breda werkzaam, welke betrekking hij slechts korten tijd bekleedde, daar hij hier reeds in 1830 in zijne

werkzaamheden geschorst werd. In het volgende zesjarig ambteloos leven greep hij de studie der meteorologie, waaraan hij zich reeds zoo vroeg gewijd had, met kracht aan. Door eigene naauwgezette waarnemingen, die aan de eischen van de toenmalige ontwikkeling der wetenschap volledig beantwoordden, leverde hij overvloedige bouwstoffen voor de metereologie; maar het was hem niet genoeg den toenmaligen tijd voor zijne waarnemingen ten nutte te maken, ook de vroeger verzamelde waarnemingen, hoe moeijelijk en verdrietig die arbeid wezen mogt, werden door hem met een stalen vlijt voortgezet. Het ruime en veelomvattende overzigt, waardoor hij op die wijze de wetenschap der metereologie verrijkt heeft, verzekert hem ten allen tijde een uitstekende naam onder onze vaderlandsche metereologen. Hoe hij zich bij voortduring aan de weêrkundige studien liet gelegen liggen, daarvan kunnen de uitgegeven werken van het kon. Ned. instituut, waarvan hij lid was, getuigen. Hij hield dit doel bij al zijn arbeid bestendig voor oogen, vooral gedurende het zesjarig tijdvak van zijn verblijf te Breda, waar hij van 1836—1842 op nieuw werkzaam was. Na 1842 was hij wederom anderhalf jaar werkeloos, tot hij in 1845 tot hoogleeraar aan de hoogeschool te Utrecht werd beroepen. Hij overleed den 2 Januarij 1847. Behalve verschillende mededeelingen van zijn hand in het *Bulletin des sciences physiques et naturelles en Neêrlande*, het *Natuur- en scheikundig Archief*, in het *Tijdschrift van het Instituut* en in de *Verhandelingen* en *Stukken* uitgeg. door het Prov. Utrechtsch genootschap, gaf hij onderscheidene werken uit, zooals:

Natuurkundige leercursus ten gebruike der kon. milit. akad. Breda 1840, 3de herziene druk.

Uittreksel uit de meteor. waarnemingen gedaan aan boord van Z. M. korvet Boreas, op eene reis naar Oost-Indië en terug, door J. Boelen en Brutel de la Rivière in de jaren 1841—1842, *medegedeeld en uitgegeven door het Prov. Utr. Genoots.* 1844. Ook gaf hij *Bijvoeg.* en eene *Voorrede* bij G. Rose's *Beginselen der leer der kristalvorming*, *vert. door N. W. de Voogt.* Leiden 1838.

Na zijn dood gaf dr. C. H. D. Buys Ballot *Uitkomsten der metereologische waarnemingen, gedaan te Breda van* 1831 *tot* 1846, *door en onder de leiding van W. Wenckenbach, met tabellen.* Utrecht 1848. 8°.

Zie Rueb, *ter Nagedacht. van W. W.; Kunst- en Letterbode*, 1847, D. I. bl. 83; *Jaarboek v. h. kon. Ned. Inst.*, 1847, bl. 25, 26; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WENDELBOE (Christiaan), beoefenaar der Nederduitsche poëzy in het midden der 18de eeuw. Men vindt van zijn arbeid in het *Aanhangsel der dichtkundige cypressenbladen.*

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WENLUWE (Hendrik van), kunstschilder, in 1518 lid der broederschap van St. Lucas te Antwerpen.

Zie Nagler; Kramm.

WENNE (A. van der), graveur, van wien o. a. bestaat het *portret van Hugo de Groot* vóór diens *Jaarboeken*, Amsterdam 1681, fol., en van *Petrus Valkenier* naar de schilderij van M. Merian.

WENNING (C. A.), onderwijzer te Breda, gaf in het licht:

Aardrijksk. Beschrijving van de stad Breda voor kinderen. Breda 1823.

Beknopte verzameling van woorden, welke, volgens de heeren M. Siegenbeek en P. Weiland de hard-lange e of o vereischen, en dus met ee of oo moeten geschreven worden. 5e dr. Dev. 1827.

Zie *Cat. d. Maatsch. van Ned. Letterk.*, D. . bl. .

WENTEL (C. H.), graveur, o. a. van het portret van *Heiman Dullaert* vóór diens *Gedichten.* Amst. 1719. 8°.

Zie Kramm.

WENTSEN (Matthijs) of WEYNSSEN, van Dordrecht, gardiaan der minnebroeders te Antwerpen, Dordrecht en elders. Commissaris generaal der graauwe monniken, bloedverwant der echtgenoote van Rombout Hogerbeets.

Men heeft van hem:

Farciculus Myrre. Dit is een sonderlinge devote materie, van die passie ons heeren J. C. geheeten (dat busselkyn oft dat bondelken van myrre) v'gadert van eenen geestelikken ende seer v'lichten broeder van die Minrebroeders oerde van die familie der observanten, in die prov. van Colen enz. Ende is in de prente gecomen bi toedoen van eenen geleerden broeder genoemt broeder Matthys van Dordrecht, gardiaen 't Hantwerpen. Antw. Symon Cock 1529 *met kalender en houtsnede.* Antw. 1539. Leiden, 1547 in 4°. met fig. omstreeks 1550 te Antwerpen. Leiden, 1565 met houtsn. De oudste uitg. is van 1518. Antw. bij H. E. van Homburch.

Nog kwam in 1535 te Antwerpen uit *De Verweckinge der godlycker liefde gemaeckt by den H. doctoir van het Minnebroersorde tot St. Bonaventuer. Ghecorrigeert van brueder Matthys Weynsen* van Dordrecht.

Zie Balen, *Beschryv. v. Dordr.*, bl. 1204; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 5; Dez., *Het Augustijner klooster aldaar;* Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 880; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 880; Beverwijck, *Beschryv. v. Dordr.*, bl. 199; Ypey, *Gesch. d. Ned. tale*, D. II. bl. 412.

WEPPELMAN (Johannes), van 1785 tot 1803 boekhandelaar te Amsterdam, gaf in het licht:

De weg der zaligheid, voorgesteld en aangedrongen. Amst. 1798. 8°.

Beweegredenen, die hem hebben genoopt om tot de Roomsch-katholyke godsdienst over te gaan. Amst. 1816. 8°.

Zestien gemeenzame brieven over de geboorte, het lijden, den dood, de begravenis, opstanding en hemelvaart van Jezus. Amst. 8°. 2de dr.

Naaml. d. Gebr. v. Cleef, bl. 724.

WEPFER (J. H.) schreef:

Onderzoek over het stilstaan van Zon en Maan. Josua X. Gouda 1784. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 571.

WERD (Nikolaas), graveur, in de eerste helft der 17de eeuw. Van hem bestaat o. a. het *portret* van den mysticus *Jac. Bohme.*

Zie Kramm.

WERDEN of WEERDEN (Jaques van), teekende kasteelen en landgezigten. Er komen verscheidene voor in J. le Roy, *Castella et Praetoria Nobil. Brab. etc.* L. B. 1699. in f.

Zie Kramm.

WERDENHAGEN (Joh. Aug.) schreef:

De rebusp. Hanseaticis et earum nob. confoederatione, Tractatus generalis et specialis. IV Partes. L. B. 1631. 12°.

Zie *Cat. d. M. v. Ned. Letterk.*, D. II. bl. 5, 337.

WERDMÜLLER VON ELG (Hans Peter Baron), afstammeling van een aanzienlijk geslacht, werd in 1658 geboren, was in 1693 majoor in Neerlandschen dienst, in 1698 luitenant kolonel, in 1701 kolonel, in 1707 generaal-majoor, in 1709 kommandant van Doornik, overleed in 1725 te Namen en werd in het graf van den Paltzgraaf in de St. Pieterskerk te Maastricht begraven. Hij was beroemd door zijne dapperheid in den slag bij Oudenaarden 1708, en bijzonder bij Rammelies, 1709. Prins Eugenius van Savoye vereerde hem bij die gelegenheid een koppel ruiter-pistolen met de volgende inscriptie:

»Le Baron Werdmuller, de son temps l'Espoir,
»En culbutant l'ennemi,
»Nous procura la gloire
»Et sauva sa patrie." Eugène.

Part. ber.

WERF (B. van der), beeldhouwer te Rotterdam. Zijn portret bestaat in profil, buste met een groot bonten muts op door I. Bemme Az. in 1804, fraai geteekend en geëtst 1804.

Zie Kramm.

WERF (Jacobus van der), te Bennebroek geboren, was een goed landschapschilder en overleed in 1818.

Zie Kramm.

WERF (L. van der) schreef:

Weppelmansche redevoering, of redevoering tegen Weppelman. Amst. 1816.

Zie *Naaml. van v. Cleef*, bl. 724.

WERFF (ADRIAAN VAN DER) werd in 1659 te Kralingen uit welgestelde ouders geboren. Zijn vader eigenaar van den dorpsmolen, had hem gaarne molenaar, zijn moeder predikant doen worden, doch hij werd noch het een noch het ander, maar schilder. De eerste lessen ontving hij van den portretschilder Cornelis Picolett te Rotterdam, doch spoedig kwam hij in de school van Eglon van der Neer. Van zijn 17de jaar af werkte hij op zich zelven, vestigde zich te Rotterdam en kreeg al dadelijk portretten te schilderen en hield zich in tusschenuren bezig met kabinetstukjes. De ontvanger Adriaan Paets, een voornaam liefhebber, kocht van hem een schilderijtje voor *f* 350 en de Amsterdammer koopman, Philip Steen, een ander, dat hij aan den keurvorst van de Paltz verkocht. Vervolgens geraakte hij in kennis met den zoon van den kunstschilder Govert Flink, die insgelijks eene kunstverzameling bezat. Deze betrekking werd in 1687 inniger door het huwelijk van van der Werff met Margaretha Rees, van welke Flink een der voogden was. In het kabinet van Flink bevonden zich afgietsels van de beste antieken en uitstekende italiaansche prentkunst. De bestudeering van deze en vooral van den grooten rijkdom van antieke beeldwerken en klassieke meesterstukken hadden grooten invloed op zijn stijl en smaak. In 1696 ontving hij te Rotterdam een bezoek van den keurvorst van de Paltz, die hem des schilders eigen afbeeldsel voor den groot-hertog van Toskanen bestelde, en eene voorstelling van *Salomon's eerste regtsuitspraak*, met last, om zelf die stukken naar Dusseldorp te brengen. Dit deed hij in het volgend jaar. De keurvorst gaf hem voor die beide stukken *f* 3000 benevens een geschenk in zilver, en nam hem in zijn dienst tegen *f* 4000 voor elke 6 maanden. In 1698 schonk de keurvorst hem voor een geschilderde *Ecce homo* een gouden keten en medaille met 's vorsten portret. Zes jaren later begaf zich van der Werff wederom naar Dusseldorp en vertoonde den keurvorst eene *Grafleggin van Christus*. Deze bestelde hem 15 tafereelen van gelijke grootte, de *Mysterien der Roomsche kerk* voorstellende, en nam hem voor 9 maanden 's jaars in zijn dienst met eene wedde van *f* 6000, verhief hem en zijne afstammelingen in den ridderstand, in beide de geslachten, vermeerderde zijn wapen met een kwartier van dat der keurvorsten en gaf hem zijn met diamanten omzet portret. *Een bad van Diana en Calisto* met 8 vrouwenbeelden, dat van der Werff voor zijne echtgenoote geschilderd had, ging ook over in het kabinet van den keurvorst, die er *f* 6000 voor betaalde en aan de vrouw van den schilder een zilver toilet van 32 stukken schonk. De hertog van Wolfenbuttel, die in 1709, bij gelegenheid dat hij den schilder bezocht een *Maria Magdalena* van hem ten geschenke kreeg, gaf aan diens huisvrouw een kostbaar goud slaghorlogie en aan van der Werff zijn met 90 diamanten bezet portret. Zóó hoog werd het werk van dezen meester toen gewaardeerd, dat de heer Paets voor 6 schilderijen *f* 16,000 en de Engelsche ridder Gregori Page *f* 36,000 gaf. 's Rijks museum te Amsterdam bezit van hem een familiestuk, voorstellende het *Portret van den Schilder*, gekleed in een prachtig rood fluweelen mantel; over zijn schouder hangt aan een gouden keten een medaille met het portret van den keurvorst van de Paltz, in zijne linkerhand heeft hij palet en penseelen, terwijl hij met de regterhand een portret zijner vrouw en eenige dochter vasthoudt. Deze schilderij werd voor *f* 6000 na het overlijden van Abr. Gevers, Arnoutz. in 1827 in publieke veiling gebragt en voor *f* 6000 verkocht. Op dienzelfde verkooping werd nog verkocht een stel *Schaakstukken*, voor de helft uit palmhout en voor de wederhelft uit zwart ebbenhout, door van der Werff zelven gesneden: het gold *f* 200. Op de verkooping van Gerrit van der Pot gold eene *Heilige familie* van dezen meester *f* 5,225,000. Nog bezit het museum te Amsterdam van hem een der voortreffelijkste voortbrengselen van zijn penseel, een *Heilige familie* voorstellende, vroeger het eigendom van den hertog de Choiseul, een *Psyche en een Cupido op een rustbed*, *een landschap met spelende herders en een dansende nimf*, en een *Heilige Hieronymus*. Het kon. kabinet te 's Hage is in bezit van een *Portret van een overigheidspersoon* en eene *Vlugt naar Egypte*. Dit laatste is een der stukken, die door de Franschen naar de Louvre zijn vervoerd en dat afgebeeld is in de *Annales du Musée* vol. V. In het algemeen ontzeggen Landon, Le Carpentier, Josua Reynolds en andere schrijvers geen behaaglijkheid aan zijne tafereelen, roemen de teekening en de ordonnanties en de drapering der gewaden; maar laken het, dat hij menigmaal satijn en zijde verbeeld heeft, die in bijbelsche tafereelen misplaatst zijn, alsook de scherpe kleuren, zoo als het felle blaauw, waarvan de schilder zich bediende. Men bewonderde zijn geduld, uitvoerigheid, doch berispte hem, omdat hij zijn naakt te veel deed zweemen naar een vaste substantie van ivoor of porcelein. Ook legt men hem ten laste gebrek aan dat transparente, dat zooveel tot het schilderachtig effekt bijbrengt en het natuurlijk koloriet zoo zeer verhoogt. Geen vorstelijk kabinet of het bezit van zijn kunst, de koninklijke galerij van Munchen niet minder dan 84 schilderijen, en hij wordt terecht onder de beroemdste schilders der 17de eeuw gerekend. Op de verkooping der kunstverzameling van den heer van Idsinga te Amsterdam in 1840 gold de uit 70 stuks bestaande collectie portretten uit Larrey's *Histoire d'Angleterre, d'Ecosse et d'Irlande* met terpentijnverw op papier door hem geschilderd *f* 1005, op de verkooping van jonkr. Goll van Frankenstein *f* 1410. V. d. Werff boetseerde ook, zoo als de buste van den keurvorst van de Paltz. Zijn door hem zelf geschilderd portret berust in de galerijen van Dresden, van Florence en elders. Hij overleed in 1722 en liet een groot vermogen na, een weduwe en dochter met drie kleindochters. De dochter was de echtgenoot van Adriaan Brouwer, wiens zoon met de dochter van den heer Tierens, burgemeester van Gorinchem, huwde; de oudste dochter trouwde met Arnout Gevers, koopman te Rotterdam, en de jongste met Beefting, beide schepen aldaar.

Zie Houbraken; Descamps; van Eynden en van der Willigen; Nagler; Immerzeel; Kramm; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Goedhals, *Lect.*, T. IV. p. 145; Le Blanc, *Hist. des peintres livr.* 123; *Biogr. Univ.*; *Nouveau Biogr. générale.*

WERFF (PIETER VAN DER), broeder van Adriaan van der Werff, werd in 1665 in de nabijheid van Rotterdam geboren, en door zijn broeder in de kunst opgeleid. Hij schilderde portretten, huiselijke tafereelen, geschied- en fabelkundige stukken, die in koloriet en penseelsbehandeling veel overeenkomst hadden met de kunst van zijn broeder. Menigmaal was hij dezen behulpzaam in de ordonnanties en het restaureeren van zijn schilderijen, en wederkeerig was Adriaan hem behulpzaam in het aanleggen en bewerken van sommige gedeelten zijner kunstvoortbrengselen. De hoogste prijzen werden toen sedert besteed voor sommige schilderijen van Pieter, waarin men de hand zijns broeders meende te erkennen. Zijn portretstukken van de bewindhebbers der O.-I. maatschappij te Rotterdam vindt men met lof vermeld.

Het Amsterdamsche museum bezit van hem twee schilderijen, voorstellende *twee bevallige meisjes, die een klein standbeeld met bloemen versieren*, en *een jong meisje, die het standbeeld van Venus schijnt te willen nateekenen.* Op de verkooping van Abr. Gevers, Arnoutsz. 1827 te Rotterdam werden twee portretten van den schilder zelven en zijne vrouw voor *f* 270 verkocht. Hij huwde in 1695 Maria Bosman, die vroeger onderwijs in de kunst van Adriaan ontvangen had, doch haar later niet meer beoefende. Hij overleed in 1718.

Zie Immerzeel; Kramm.

WERFF (PIETER ADRIAANSZ. VAN DE), ook van der Werff, of anders Pieter Adriaansz., was de zoon van Adriaen Pietersz. Vermeer (een toenaam die zijne nakomelingen niet meer voerden). Deze vader was sedert 1526 zeemtouwer bij de Hoogewoerdspoort te Leiden, de leer der doopsgezinden, voor wien hij nu en dan als leeraar optrad, toegedaan en in 1557 te Haarlem den marteldood gestorven. Pieter werd 14 Junij 1529 te Leiden geboren, wijdde zich aan het vaderlijk beroep, doch bragt de zaak over naar een Werf aan de Marendorpsche of Hooglandsche Achtergracht, tegenover ed Werfbrug, waaraan hij zijn naam ontleende. Reeds vroeg toonde hij zich een vurig ijveraar voor de burgerlijke en godsdienstige vrijheid en een vijand van inquisitie en gewetensdwang. Op raad van schout Jan van Barendrecht verliet hij, toen het gerucht ging dat Alva plan had ook in de Nederlanden een Bartholomeus-nacht aan te rigten, de stad, spoedde zich naar Emden en Wezel, de toevlugtsoorden der uitgewekene Nederlanders. In Duitschland leerde hem de prins van Oranje kennen, die hem zijn vertrouwen schonk en

tot geheime en gewichtige zendingen gebruikte. Op zijn bevel begaf hij zich met jonkheer Adriaen van Swieten den 24 Junij 1568 heimelijk naar Holland om de gemoederen voor 's prinsen komst te bereiden, voor de goede zaak te winnen en tot geldelijke ondersteuning voor het werven en onderhouden van een leger op te wekken. Na het mislukken van 's prinsen onderneming, keerden beiden, door Alva's banvonnis met verbeurdverklaring hunner goederen achtervolgd naar Duitschland terug om verder 's prinsen bevelen af te wachten. Welhaast zond deze hem met den predikant Jurriaan Epesz. op nieuw naar Holland (8 Julij 1570) om geld te verzamelen. Met levensgevaar reisden zij op eigen kosten door de voornaamste steden van Holland, kwamen tegen het einde van Januarij 1571 weder terug en gaven te Dillenburg den prins verslag van hunne verrigtingen. Kort daarop (15 Maart 1571) moest hij naar Duisburg, Wezel, Keizersweerd en Emden vertrekken om de vluchtelingen, die zich daar bevonden, uit te noodigen om te Dillenburg te komen en met den prins te beraadslagen over 's lands belangen. Na deze reis volbracht te hebben, ging hij met Claes van Heemskerk naar Emden om de goede luiden aldaar te vermanen hunne beloofde contrebutien te vermeerderen en te verhoogen.

Ofschoon v. d. Werff zich in 1570 te Wezel had neêrgezet, bleef hij echter in briefwisseling met den prins, liet zich door hem tot bevordering der gemeene zaak gebruiken en schoot hem zooveel geld voor dat hij zelf in verlegenheid geraakte, en met brieven van vrijgeleide van den prins naar Hamburg vertrok, waar hij handel dreef in Hollandsche en Oostersche waren. Na de inneming van den Briel, keerde hij naar Dillenburg, van waar de prins hem tot geheime zendingen gebruikte en later naar Holland zond om geld te verzamelen en de steden tot afval te bewegen en mede te werken tot de eerste staatsvergadering te Dordrecht. Na eene ballingschap van 5 jaren, wenschte hij buiten alle staatkundige beslommeringen zijn overige levensdagen in den boezem van zijn gezin door te brengen en zich slechts aan de uitbreiding van zijne handel te wijden, doch het vaderland behoefde in dit tijdsgewricht vroede en welbeproefde mannen, de steden evenzeer cordate en kundige regenten. Door 's prinsen invloed zag hij zich welhaast met eereposten overladen. Nog in hetzelfde jaar dat hij zich wederom te Leiden had gevestigd, nam hij zitting in hare vroedschap; weinige maanden daarna werd hij burgemeester en voorzittend burgemeester. Hij nam die betrekking waar gedurende beide beroemde belegeringen in 1574 en 1575. Hoe hij zich gedurende deze heeft gedragen; hoe door zijn mannelijk gedrag en invloed en de krachtige medewerking van van Hout en Dousa, Leiden voor het vaderland werd gespaard en door Leiden het vaderland gered, is wereldkundig. Die de geschiedenis van dien tijd beschreef, noemde van de Werff ook een der ijverigste, werkzaamste medewerkers tot verkrijging en handhaving van burgerlijke en godsdienstige vrijheid, tal van dichters hebben zijne lof uitgebazuind, beroemde schilders en graveurs zijn beeldtenis, ook in de belangrijkste episoden van het beleg, op doek gebracht, penningen zijn ter zijner eere geslagen en nog worden te Leiden, waar weldra zijn standbeeld zal verrijzen, al wat tot hem betrekking had, of in zijn bezit was, als kostbare reliquien bewaard. Na het beleg bekleedde hij nog verschillende betrekkingen en werd hij tot belangrijke zendingen gebruikt, bekleedde nog dikwerf de burgemeesterlijke waardigheid en andere stedelijke bedieningen en overleed den 5den Januarij 1603.

Van de Werff is driemaal gehuwd, 1. met Eva of Aafje Laurensdr. die hem drie kinderen schonk, Adriaan, veertig in den raad, schepen, ontvanger der gemeene middelen te Leiden, Elizabeth, ongehuwd, Dirk, jong gestorven; 2. met Ida van Tol Hendriksdr. en van Jannetje van Assendelft, zonder kinderen overleden; 3. met Maria Duyst van Voorhout, die hem 6 kinderen schonk. Zijne drie kleinkinderen van moederlijke zijde, Johan, Pieter en Adriaan van Assendelft, deden voor hem in 1661 in de Hooglandsche of St. Pancraskerk, een marmer gedenkteeken oprichten.

Zie behalve alle de geschiedschrijvers over dit tijdvak en het beleg van Leiden, vooral de bij het laatste jubelfeest uitgekomen werken van Dercksen, Fruin, Nuyen, Schotel, van Vloten, zijn leven door te Water; *Verh. v. Letterk.* D. II. S. I; Goethals, *Lect.* T. IV. p. 145, *Kron. v. h. Hist. Gen.*, 5de jg. bl. 147, 185; Nieuwenhuis, Verwoert, Kobus en de Rivecourt; *Cat. v. h. Sted. Mus. te Leiden*; Muller, *Cat. van portr.*

WERFF (Mr. Adriaan van der), advocaat te Dordrecht, gaf, bij gelegenheid der komst van den veldmaarschalk, prins Willem van Oranje te Dordrecht, in het licht:

Carmen Dordrechtense perpetuum, of de stad Dordrecht met eenige bijzondere kenteekenen en voortreffelijke hoedanigheden derzelve in puntdichten aenigmatisch voorgesteld. Met wapen en zinnebeeldige plaat. Dordrecht 1835.

WERKEN (Maria Geertruida van de), gehuwd met Cambon of Decambon, tusschen 1710—1720 geboren, beoefende de Nederd. poezy. Men heeft van haar:

Willem de IV. Leiden 1756. 4°.

Brief van Abelard aan Eloïza. 's Hertogenb. 1762. 4°.

De Vrijheid, Heldendicht (op Pascale Paoli, den bevrijder van Corsika uit de magt der Genuezen. Leiden 1769. 8°.

Ter inhuldiging van zijne doorl. hoogh. Willem de Vijfde, als erfstadhouder der zeeven vereenigde Nederlanden. Z. pl. en j.

Zededichten op het leven en sterven van Jezus Christus. 's Grav. 1771.

Dichtoffer aan zijne doorl. hoogh. Willem den geduldigen, op den 8ste Maart 1787. Z. j.

Vrije bedenkingen over de thans heerschende partijschap en oneenigheden. Rotterd. Z. j.

Heldenzang, ter nagedachtenis van den baron Wolter Jan Gerard Bentinck, schout bij nacht enz., ter gelegenheid van de gedenkmunt ter zijner glorie. Z. pl. of j. 1781.

Pligtoffer der Leidsche weezen aan de burgerije, bij den aanvang v. d. j. 1790.

Koning Lear, trsp. 's Gravenh. 1786, 1791. kl. 8°.

De zegepraal der min; naspel (proza en poëzy). 's Gravenhage 1767.

Amor en Psyche, zangspel, vert. uit het Hgd. Utrecht 1767.

't Bataafsch Atheene; voorspel, gevolgt door de liefde van Mercurius en Herse, of de herschepping van Aglauros, ter gelegenh. van de gezegende verjaaring van haare kon. hoogh. 's Gravenh. 1770.

De offerhande der Bataafsche Veldelingen, aan Apollo; voorsp. ter geleg. van de zegenrijke geboorte van zijn doorl. hoogh. Willem den VI graave van Buuren enz. Ald. 1772.

Oedipus aan het hof van Admetus, trsp. 's Hage z. j.

Iphigenia in Tauris, trsp. gev. n. h. Fr. van Guymond de la Touche; voor het eerst vert. op den Haagschen schouwburg, d. 2 Mei 1771. Ald. 1771.

De bevredigde vijanden, trsp. in rijm, getrokken uit de Henriade van Voltaire, gev. n. h. Fr. Ald. 1772.

Het huwelijk van Figaro of de dag der zotheid, blsp. 's Hage 1786.

Het Dorpsfeest, blsp. ter geleg. der gezegende geboorte van haare doorl. hoogh. mevr. de princesse van Oranje en Nassauw. 's Gravenh. Z. j.

Ericia, of de Vestaale. Ald. Z. j.

Het Nieuwe jaar, blsp. in proza. Ald. Z. j.

De koopman van Smirna, gev. n. h. Fr. v. de Champfort. Ald. 1770.

Waar en gezond oordeel, blsp. Ald. 1772.

Hamlet, trsp. gev. n. h. Fr. en n. h. Eng. Ald.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. II. bl. 2; *Cat. d. M. v. N. Letterk.*, D. Ib. bl. 220, 221, D. II. bl. 583, D. III. bl. 88, 89, 174; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

WERKHOVEN (C. van), catechiseermeester te Dordrecht, gaf in het licht:

Waarheden van de Christlijke Religie, naar den leidraad van den Heidelbergschen Catechismus. Dordrecht. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 572.

WERKHOVEN (Marinus van), te Zwijndrecht, leefde in het laatst der 18de eeuw en beoefende de poëzy. Hij was lid van *Kunstliefde spaart geen vlijt*, in welker *Poetische Mengelstoffen* men proeven zijner poëzy vindt.

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WERKHOVEN (P. van), gaf in het licht:

Nieuwe Chemische en physische oefeningen. Amst. 1802. 2 dn.

Handboek der scheikunde; naar het Hgd. Utrecht 1815.

Zie *Naaml. van v. Cleef*, bl. 724, 725.

WERKMEESTER (P.), dichter en vriend van Schermer, wiens dood hij in een treurlied beweende.

Zie v. d. Aa, t. a. p.; L. Schermer's *Poezy*, bl. 550.

WERKMEISTER (J.), is schrijver van:
Orgelproef met aanteekeningen. Amsterd. 1755. 8°.

Zie Arrenberg, t. a. p.

WERMESKERKEN (J. van) gaf in het licht:
Nieuwe Fransche spraakkunst. Tiel.

Zie *Naaml. van v. Cleef*, bl. 225.

WERNER (Franciscus), als proponent beroepen te Oyen 6 Sept. 1618, te Beusichem en Zoelmond 1619 en aldaar overleden. Van hem is bekend een werkje, getiteld: *Hemelweg.*

Zie de Jongh, *Predd. in Gelderl.*, bl. 452; Abcoude, *Naamr.*, bl. 404.

WERNER (G. A.) gaf in het licht:
Grieksch leesboek voor eerstbeginnende. Amst. 1808. 8°.
Oefening in de Latijnsche taal, uit het Hgd. 2 dn. 12°. Leiden 1803.

Zie *Naaml. van v. Cleef*, bl. 725.

WERNINCK (J.), theol. dr., in 1772 geboren, was 31 jaren predikant bij de hervormde gemeente te Londen, waar hij den 27 April 1834 overleed. Hij was corresponderend lid van het kon. Ned. instituut en vertaalde een aantal Engelsche werken in onze moedertaal, zoals:
Onderzoekingen van den toestand des Christendoms in Zuid-Afrika, getrokken uit de reis van I. Campbell en uit de brieven der zendelingen tot het einde van het jaar 1815; *met eene kaart van het zuidelijk gedeelte van Afrika.* Gron. 1817.
Gedenkstukken uit Buchanans leven en schriften. 3 dn. Utr.

Zie *Boekzaal van* 1834, D. II. bl. 122; Glasius, *Godgel. Nederl.* *Kunst- en Letterb.*, 1834, D. I. bl. 450.

WERNINK (Jan Reinier), geb. te Zwolle den 3den Februarij 1807, heeft zijne opleiding gekregen te Zwolle, aan het sted. gymnasium, onder rector G. Leens, gestudeerd te Leiden, van 1825—1831, onder de proff. Suringar, Clarisse, van Hengel enz., is predikant geweest te Leksmond, waar hij bevestigd werd door H. Cats, pred. te Leiden, den 2den October 1831. Vier jaren later, den 4den October 1835, deed hij zijne intrede te Vlaardingen, waar hij op den 8sten October 1871, in de laatste door hem uitgesprokene rede, gedachtenis vierde van vervulde veertigjarige evangelie-bediening. Als student te Leiden heeft hij eene prijsvraag beantwoord over Rom. 8, die, met goud bekroond, is opgenomen in de Annalen der Leidsche academie. Voorts vindt men van zijne hand onderscheidene exegetische studien in het *Magazijn van Nierneyer en Dresselhuys*, benevens enkele stukken in de *Godgeleerde bijdragen*, waaronder ook recensien, o. a. van prof. Prins, realiteit en dr. H. P. Burlage's dissertatie. Tot medearbeider aan de nieuwe synodale bijbelvertaling benoemd, heeft hij echter gemeend voor die benoeming te moeten bedanken. Ook heeft hij weinig in het licht gezonden. Behalve het bovengenoemde: eene *Ex. studie over* πίστις & πιστεύειν, (te Rotterdam bij v. d. Meer & Verbruggen 1858) en vijf leerredenen, op verschillende tijd en bij verschillende gelegenheid uitgesproken, o. a.
Eene ure van plegtige dankzegging en gebed, 26 Nov. 1854; *Eerste godsdienst in het vernieuwde kerkgebouw*, 10 Dec. 1865; *Gedachtenisviering van 40-jarige Evangeliebediening*, 1871, door hem zelven nog ter perse gelegd, maar na zijn overlijden uitgekomen. Hij huwde den 24sten October 1861 M. A. Sondorp, en overleed den 14den Oct. 1871.

Part. bericht.

WENDT (Eyso de), zoon van Eco de Wendt, nam, lange jaren, in dienst der O. I. compagnie, belangrijke posten waar en keerde met groote bezittingen naar Friesland in zijne geboorteplaats Kollum terug, deed daar veel goeds door het aanmoedigen van den arbeid en het begiftigen van arm- en weeshuizen. Hij werd in 1772 grietman van West-Dongeradeel en overleed ongehuwd.

Zie v. Sminia, bl. 74.

WERRECOREN (Pieter), een der eerste boekdrukkers in Zeeland. Hij gaf o. a. in het licht: *der zyelen troost.*
Op de laatste bladzijde, kolom 2, leest men:
Finis adest libri sit gloria omnipotenti, compositi collatus ad ethera summi. Istius tytulum consolatio dis animarum. Anno dni MCCCCLXXVIII mensis Nouembris. En aan de keerzijde (verso) dit onderschrift: *Hem der zielen troost dy es gheprint ter eeren ende ter weerdicheyt der ghebodem Gods. By my Pyeter Werrecoren 't sente mertensdyck in Zeelant.*
Jc Pieter Werrecoren bidde den ghenen dye dit werck selen syen ofte lesen, dat hy my niet te seer daer in en begryppen, want hets mijn eerste werc dat ic nye gewrachte. Ik hoepe noch altyt te verbeteren by der gratie Gods.

Zie *Notice sur Pieter Werrecoren, imprimeur à St. Martensdyk en Zélande* (1478) *par Edward van Loen*, Bruxelles 1851; *Zeeland, Jaarboekje voor* 1852, bl. 268, 269.

WERTELOO (Georgius Benedick), of à WERTELOO, te Haarlem geboren, studeerde te Cambridge, waar hij in 1585 was, en in 1586 te Leiden, waar hij zich bijzonder aan Lipsius sloot. Van daar vertrok hij naar Heidelberg, waar hij de lessen van Franciscus Junius in de godgeleerdheid bijwoonde, doch reeds den 1 Maart 1588 in den ouderdom van 25 jaren stierf. Hij was zeer bevriend met de beide Douza's en Scriverius, die zijn *Epitaphium* vervaardigde. Werterloo beoefende de Latijnsche poëzy en gaf in het licht:
Carmina quaedam in funere Guilielmi, Principis Arausionensis, Delphis parricidali manu occisi an. LXXXIV. Additus est Epigrammatum libellus 1585.
De rebus gestis Principis, Guilielmi comitis Nassovii, Principis Nassovii, libri duo. Item Epinicia, Epigrammata varia et Epitaphia comitum Hollandiae. L. B. 1586. 8°.
Janus Gruterus liet het laatste gedeelte dezer verzameling herdrukken in zijn *Chronicon Chronicorum* etc., T. I. p. 100, met den titel van *Comites Hollandiae carmine expressi*, en in de *Deliciae Poetarum Belgarum* met de *Epigrammata* van den schrijver.
Poëmata posthuma in lucem protracta studio Petri Scriverii. L.B.
Burman heeft in zijn *Sylloge Epistolar.* T. I. p. 409 nog eenige Epigrammen van Werteloo uitgegeven, die betrekking hebben tot het vertrek van Lipsius naar Duitschland.

Zie Joan Gualteri (Gruteri) *Chron. Eccles.*, T. II. p. 1191; J. Lipsii *Cent. miscell.*, *ep. X. II Cent. misc. ep.* 14; Burmanni *Syll. Epist.*, T. I. p. 407, 408; Sweertii *Ath. Bat.*; Boxhorn, *Teon. v. Holl.*; Scriverii *Harlemias*; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. II. p. 732; Paquot, *Mem.*, T. I. p. 210; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WERUMEUS (Abrah. Henr.), te Groningen geboren, predikant te Zuidlaren (1723), Naaldwijk (1729), Zierikzee (1729), aldaar overleden den 9den Julij 1731, oud 30 jaren.
Hij gaf in het licht:
Bescheiden deel van het hedendaagsche Christendom. 's Hage 1741.

Zie Arrenberg, t. a. p.; van Doorninck, t. a. p. N°. 1214; Romein, *Herv. predd. in Drenthe*, bl. 138.

WERVE (Jan van der), heer van Hoverst en ridder, afstammeling van een deftig geslacht te Antwerpen, dat daar van de 13de eeuw af tot op onzen tijd toe aanzienlijke betrekkingen heeft bekleed. Hij had tot echtgenoot Margaretha van Baexem en bekleedde in 1533, 1535, 1538 enz. het ambt van schepen, en zelfs in 1570 vindt men hem onder het schependom gerekend. Hij was een der talrijke personen, die op den 4den November van dit jaar in de *Spaansche furie*, dat is, toen de muitende Spaansche soldaten te Antwerpen alle slag van moedwilligheid en wreedheid bedreven, omkwam. Zijn zoon Jan IV, was ridder, heer van Hovorst, gouverneur van Decaze en lid van den raad van oorlog; hij stierf den 6den November 1622. Hij trad in het huwelijk met 1. Josina Lomellini, eeredame van de infante Isabella. Zij was uit een der 28 adellijke familien van Genua, welke aan die republiek Dogen en andere adellijke magistraten had geleverd; 2. met Anne van Mansdale, dochter van Rombout, heer van Tenstonte, Oosterlandt, Dilbeeck enz. Aan Van de Werve (de vader), komt de eere toe het eerst te velde te zijn getrokken tegen het gebruik

der talrijke bastaardwoorden die in zijn tijd de taal ten eenemaal ontaarden en ontsierden, en daarvan sedert de Bourgondische regering, doch vooral sedert de wedergeboorte der oude letteren was gelopen. Zulks deed hij in:

Den schat der Duytsche talen: een seer profijtelijc boeck voir alle degene die de Latynsche sprake en meer andere niet en cennen, ende byzondere die het recht hanteren. De oudste mij bekende druk is van 1559, doch in de goedkeuring, waarmede deze is voorzien, wordt gezegd: *Dit Boeck is anderwerf verbetert ende vermeerdert.* Andere drukken verschenen te Antwerpen in 1567, 1577, Amst. 1564, 1601, Delft 1605, 1608, Hoorn 1623.

Zie Serrure, *Vaderl. museum*, D. II. bl. 105 vgg.

WESBUSCH (Pasch van) gaf in 1616 te Alkmaar den *Nederduitschen Helicon* in het licht.

Zie Heringa, *Naaml. v. Dichters*, bl. 84.

WESEL (Abraham a), den 5den Oct. 1635 te Bommel geboren, bezocht eerst de Latijnsche- en later de Hoogeschool te Utrecht, studeerde onder Antonius Matthaeus in de regten en verkreeg den graad van doctor. In 1665 werd hij raadsheer aan het hof van Vianen en twee jaren later secretaris van den heer van Brederode. In 1669 werd hij advocaat-fiskaal bij den hoogen raad der provincie Utrecht en overleed aldaar den 12den Febr. 1680. Hij was zeer ervaren in de fraaije letteren en in de rechten, en gaf in het licht:

Commentarius ad Novellas Constitutiones Ultrajectinas, multarum litium derimendarum causa XIV Aprilis M. DC. LIX. Traj. ad Rhen. 1666. 4°.

Tractatus de Connubiali bonorum societate et Pactis dotalibus. Amst. 1674. Antonius Matthaeus, de zoon, maakte aanmerkingen in zijn *Observationes rerum judicatarum et Tractatus singularis de Communi bonorum etc.* Hierop antwoordde à Wesel in de voorrede van het volgende werk, dat men niet heeft opgenomen in de verzameling zijner geschriften.

Tractatus de Remissione Mercedis propter Bellum, Inundationem aquarum et Sterelitatem. Ibid 1671. 12°. Ed. altera. Amst. 1679. 12°. Dit werk werd geschreven bij gelegenheid dat er door de staten van Utrecht een ordonnantie was gegeven betrekkelijk de rampen van den oorlog.

Dit werk is met de beide vorige herdrukt, met den titel: *Opera omnia, antea diversis temporibus seorsim edita, nunc in unum Corpus reducta, cet.* Gandavi 1729. 4°.

Van der Muelen noemde hem: *»Jurisconsultus florentissimus.* Bij zijn dood had hij bijna zijne *Quaestiones forenses* voleindigd.

Hij huwde 1660 Anna Bor, die hem kinderen schonk.

Zie Burman, *Traject. erud.*, p. 447; Paquot, *Mém.*, T. I. p. 147; v. d. Muelen, *over de ordonn. van Utrecht*, rub. XXII. art. 1. n°. XXIV.

WESEL (Adrianus van), zoon van Bartholdus van Wesel, phil. dr. predikant te Etten, Willemstad en Haarlem, te Etten geboren, werd in 1677 als proponent beroepen te Prinsenland, in 1679 te Oostzaan, te Kampen in 1682, te Leeuwarden in 1684 en te Amsterdam in 1685, waar hij in 1710 overleed.

Hij gaf in het licht:

Over de openbaringen van Johannes. Amst. 1694. 4°.

Lijkpredikatie over J. Visscherus. 1694. 4°.

Luister en cieraad van den Messias. 1696. 4°.

Heerlijkheid der Regtvaardigen over Rom. I. 1706. 4°.

XIII Predikatien over het lijden van Jezus Christus. 1716. 8°.

Regtvaardige Discipel. 1714. 8°.

Henoch's Godzalige wandel. 12°.

De heerlijkheid van degene die geregtvaardigd zijn in Christus Jezus; vertoond in de verklaring van het vijfde hoofdstuk des zendbriefs van Paulus aan den Romeinen, waar achter gevoegd is een uitbreidinge over eenige bijzondere texten der H. Schriftuur, over Rom. 7: 4, *Exod.* 3: 2—5, *Ps.* 40: 7, 8, 9, *Hogl.* 1: 2 en *Joh.* 3: 14, 15, Amst. 1695. 4°.

Zie Rabus, *Boekz. v. Europa*, *Sept. en Oct.*, 1695, bl. 217; Pauw en Veeris, *Vern. Kerk. Alphab.*, bl. 227; Wagenaar, *Amst.*, D. VII. bl. 252; Abcoude; Arrenberg; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WESEL (Roemer van), zoon van mr. Dominicus Booth van Wesel en Anna Roemer Visscher, studeerde te Leiden in de rechten (1647), vestigde zich als advocaat voor den hove van Holland in den Haag en beoefende de Nederduitsche poezy.

Men vindt in gedichten van hem: *Request aan de Maagdenraad; De lydende Christus, treurspel, vertoont tot Londen; Geestelyke bedenking op de verwoesting tot Delft* in *Bloemkrans van verscheiden gedichten.* Amst. 1650.

In honorem Principis Guilielmi Henrici, ob Graviam receptam Epigramma, op het veroveren enz. 's Grav. 1674. (Lat. en Holl.) in plano.

Op de afbeelding van Corn. Tromp. 's Grav. 1673. Ook schreef hij in de *Dordsche Kraam* onder den naam van *Romane.*

Vollenhove noemt zijn dichtlust eene erfziekte van zijn geslacht. Hij huwde in 1655 Maria van Nerven Willemsdr. te Delft.

Zie Balen, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1271; Scheltema, *de dochters van R. Visscher*, bl. 346; van Doorninck, t. a. p. N°. 2281, 2522, 3357.

WESEL (Dominicus van), zoon van den vorige, was, zoo al geen beoefenaar, toch een beminnaar der poëzy.

Hij gaf in het licht:

De lagchende Apollo. Amst. 1669.

De open winkel der zanggodinnen. Zaltbommel 1669.

Zie Balen, t. a. p., bl. 1272; Scheltema, t. a. p., bl. 146.

WESENBEECK (Jacob van) bekleedde in het midden der 16de eeuw het aanzienlijk ambt van raad en pensionaris van Antwerpen. Volgens Thuanus werd hij in 1563 naar den koning van Spanje gezonden, ten einde hem beter bericht te geven nopens alles wat omtrent den godsdienst was voorgevallen. In 1564 was hij bij de landvoogdes om haar den staat van zaken te Antwerpen open te leggen. Hij deed ook toen en later bij de leeraren der hervormden de ijverigste pogingen, om, ware het mogelijk, den beeldenstorm te beletten en te stuiten. Ten tijde der ergste vervolging hield hij met den prins van Oranje briefwisseling over 's lands belangen. Deze schatte hem zeer hoog en bij de wending in 1572 werd hij door dezen tot commissaris van 't krijgsvolk aangesteld.

Hij gaf in het jaar 1569 in het licht:

De beschrijvinge van den Geschiedenissen in den Religien saeken, toegedragen in den Nederlanden van den jare 1500 tot 1566. Antw. 8°.

In hetzelfde jaar verscheen dit werk ook in het Fransch, onder den titel van: *La description de l'Etat, Succes et faic de la Religion. Imprimé en Aougst* 1569. 8°. Beide deze uitgaven zijn hoogst zeldzaam. De Fransche werd op de boekverkooping van J. B. Verdussen te Antwerpen, in 1776, voor *f* 52 verkocht. De Nederlandsche was reeds in 1616 aan een nieuwen uitgever zoo weinig bekend, dat hij de Fransche uitgave in onze taal liet overzetten. Ook was men het niet eens of het werk oorspronkelijk in het Nederduitsch dan wel in het Fransch geschreven was, eerst later ontdekte men dat beide te gelijk waren verschenen. De tweede uitgaaf verscheen onder den titel van: *Beschrijvinge van den staet en voortgang der Religie in Nederlandt enz.* Breda bij Isaac Schilders, 1616. 4°. Volgens te Water en Meerman te Middelburg, 1616. 4°.

Het was in 1569 (op den titel van den Nederd. druk staat abusievelijk 1559) dat de uitgever voornemens was om ook een druk in 't Hoogd. en Latijn te bezorgen, die echter niet zijn verschenen. Volgens Dodt van Flensburg bevatten de eerste drukken slechts het eerste boek, schoon het uit drie boeken moest bestaan, die echter nog niet zijn verschenen. De beide drukken van 1616 bevatten nog minder dan de beide oorspronkelijke uitgaven, vermits in de nieuwe druk de kantteekeningen zijn weggelaten. Te Water heeft in zijn *Verbond der Edelen* van dit werk veel gebruik gemaakt.

Voorts gaf Wesenbeek in het licht:

La defence de Jacques de Wesenbeke, jadis Conseiller et Pensionaire de la ville d'Anvers, contre les induez et iniques citations contre lui decretées en date de Janvier 1569, 1569. 8°. Zoo zeldzaam dat het te Antwerpen op de verkooping der bibliotheek van den graaf de Proli in 1785 voor *f* 130 verkocht werd.

De bewysinghe van de onschuld van mijn-heere Philips van Montmorenii. Z. pl. (Keulen) 1568, 1569. 8°.
Verclaringe en Wtschrift des doorluchtigen Prince van Orangien. 1568. (?)
Corte vermaninghe aen alle Christenen opt vonnisse oft adcis teghen heer Anthonis van Stralen, door Hans Baert. (Jac. van Wesenbeke) z. pl. Keulen. 1659.

Zie te Water, *Verbond der edelen*, D. I. bl. 37, 38, D. IV. bl. 390, 381; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; de Wind, *Bibl. de Ned. Geschieds.*, bl. 178, 546; J. C. Dierczens, *Antverpia Christo nascens et florens*, Antv. 1747, T. II. p. 2, p. 413—418, T. III. p. 1, p. 32, 132—134, 166; Bor, *Ned. oorl.*, B. IV. bl. 176; Thuanus, *Hist.*, L. XL. f. 320; Michiels, *Bibl. Select.*, P. II. p. 45; Gerdes, *Floril. libr. rar.*, p. 224, 295; *Cat.* J. Meerman, T. III. p. 153; *Konst- en Letterb.*, 1832, n°. 51, bl. 331, 1859, bl. 346; v. Doorninck, *Anon. Pseud.*, n°. 611, 672, 4678, 4899; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Kunst- en Letterb.*, 1859, bl. 346.

WESSELING (Petrus), zoon van Gerardus Wesseling en Anna Reiners (volgens een ander Anna Creter), werd den 7den Januarij 1692 te Steinfurt geboren. Tien jaren oud, verloor hij zijn vader, doch door bijstand van zijn oom Wessel Reiners, koopman te Emden, was zijn moeder in staat hem een goede opvoeding te geven. Hij ontving het eerste onderwijs op de Latijnsche school, vervolgens op het gymnasium Arnoldinum, waar hij de lessen van Augustus Houck, J. F. G. Pagenstecher en Arnoldus Visch, in de oude talen en de godgeleerdheid bijwoonde. In 1712 verdedigde hij eene *Disp. theologica de petra in Matthaei euang.* XVI: 18. In dit zelfde jaar begaf hij zich naar Leiden, waar hij de lessen van Jacobus Gronovius, Jacobus Perizonius, Joannes à Marck, Salomo van Til, Franciscus Fabricius en Johannes Wesselius bijwoonde. Twee jaren later bezocht hij de hoogeschool te Franeker, en de lessen van Campegius Vitringa, Ruardus Andala en Albertus Schultens, onder wiens praesidium hij de tweede disputatio *de Originibus linguae Hebraei* den 30sten Nov. 1715 verdedigde. In 1718 werd hij proponent en prorector aan het gymnasium te Middelburg, en drie jaren later tot rector te Deventer beroepen en toen hij voor die betrekking bedankt had, benoemden hem de regering van Middelburg tot lector in de Grieksche taal en de geschiedenis. In 1723 werd hij te Franeker als hoogleeraar in de geschiedenis in plaats van Rungius beroepen, en hield in 1724 zijn *oratio inauguralis de origine pontificiae dominationis*, door dr. Sepp terecht »een flink historisch betoog" genoemd. Hij telde Willem Karel Hendrik Friso, de beide Scheltinga's, Willem en Onno van Haren, Joh. Stinstra, Petrus Fontein, Petrus Conradi en Saco Harmen van Idsinga onder zijne leerlingen. In 1734 werd hij, in plaats van Duker, tot hoogleeraar in de welsprekendheid, geschiedenis en Grieksche taal aan de hoogeschool te Utrecht beroepen. Hij sloeg dit beroep af, doch, toen hij in 1735 op nieuw door curatoren dezer hoogeschool werd uitgenoodigd om die betrekking te vervullen op eene wedde van *f* 1600, gaf hij aan hunne roepstem gehoor en aanvaardde den 13 Junij van dat jaar zijn post met eene oratie *pro historiis*.

Zes jaren later sloeg hij de uitnoodiging van curatoren der Leidsche hoogeschool om het hoogleeraarambt aan hunne hoogeschool te vervullen af, en bleef te Utrecht, waar hij in 1745, na den dood van Abraham Wieling, ook tot het onderwijs van het jus publicum Romano-Germanicum geroepen werd. Na den dood van Drakenborch kreeg hij het opzicht over de akademische bibliotheek. Terecht wordt Wesseling vóor een der uitstekendste philologen en critici van zijn tijd gehouden, en verdient ten volle den lof hem door Saxe, Bonnet, M. Tydeman, van Goens, en nog onlangs door Boot gegeven. Vele voortreffelijke werken heeft hij geschreven en geommentarieerd, en van vele geleerde genootschappen was hij lid. Hij overleed den 9den November 1764, bij zijne huisvrouw Anna Apollonia, dochter van den hoogleeraar Hermannus Bonnet, twee dochters, Cornelia Elizabeth en Anna Apollonia (zijn zoon was reeds vroeger gestorven) nalatende.

Hij gaf, behalve de beide vermelde oratien, in het licht:
Oratio habita a. d. IV Non. Mai 1726 *ad seren. principem Wilhelmum Carolum, Henricum Frisonem cum studiorum causa Leovardia Franequeram migrasset.* Franeq. 1726. fol.
Observationum variarum libri duo. Amstel. apud Wetstenios et W. Smith 1727. 8°. (Editio quae fertur Trajectina a 1740 praeter titulum nihil novi habet. Sed iterum elogium scriptoris praemisit suasque adnott. adiecit C. H. Frotscher Lipsiae 1852).
Ed. Simsonii chronicon historiam catholicam complectens ex recensione et cum animadv. P. W. Lugd. Bat. 1729. Amst. 1752. fol.
Probabilium liber singularis, in quo praeter alia, insunt vindiciae verborum Johannis, et Deus erat verbum. Franeq. 1731. 8°.
(Nonnulla exempla habent fictam subscriptionem Ultraj. ex officina H. Besseling 1701.)
Oratio funebris in memoriam Sicconis a Goslinga Kal. Nov. a 1751 *dicta.* Franeq. 1732. fol.
Wilhelmus Car. Henr. Friso Sponsus. Carmen recitatum et editum. Franeq. a 1734 fol. (Ook in Laurent. Santenii *Delic. poët.* VI. p. 135—136.)
Epistola C. Junii Panophili ad Gratianum de Sancto Bavone in *Misc. Observat. a Burmanno et d'Orvillio editis.* Vol. IV. p. 125—131.
De Carolino diplomate, quo Hollandiae Comitatus Theodorico I perhibetur datus. Ald. Vol. IV. p. 265—270. 1734.
Vetera Romanorum itineraria, sive Anton. Aug. itinerarium, itinerarium Hierosolymitanum et Hierocles Synecdemus, Curante. P. W.
Disputatio de Heraclito αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη in *Misc. Obs.* Vol. V. T. III. p. 42—48. 1735.
De Colonia Cabe. Ald. p. 76—78. 1735.
Diatribe de Judaeorum archontibus ad inscriptionem Berenicensem et dissertatio de evangeliis iussu Imp. Anastasii non emendatis in Victorem Tunnunensem. Traj. 1738.
Sam. Petiti leges Atticae cum animadvers. et praefat. P. Wesselingii in *Jurisprudentiae Rom. et Att.* Tomo III. L. B. 1741. fol.
Diodori Siculi Bibliotheca historica, Amstel. 1745 duobus tomis in fol.
Sacrarum Observationum specimen in *Symbolis literariis Bremae editis.* Tom. III. P. II. p. 301—334. (1747).
Oratio in natalem Wilhelmi comitis Burani. Trai. 1748. fol.
Epistola ad v. cl. Venemam de Aquilae in scriptis Philonis Judaei fragmentis et Platonis epistola. XIII cet. Traj. 1748. 8°.
Epistola critica de Dione Cassio ad H. S. Reimarum scripta a 1751 in Vol. II. *Dionis* p. 1500 seq.
Oratio in obitum seren. principis Wilhelmi C. H. Frisonis. Trai. 1752. fol.
De Veterum medicis ocularii observatio prima in Vol. III. *Actarum Societ. Lat. Jenensis.* p. 48—55. (1753).
Dissertatio Herodotea ad Tib. Hemsterhusium. Trai. 1758. 8°.
Oratio in obitum celsiss. principis Annae, faeder. Belg. gubernatricis. Traj. 1759. fol.
Herodoti Histor. libri IX. Editionem curavit et suas itemque L. C. Valckenaerii notas adi. P. W. Amst. 1763. fol.
Lectio publica de Aristobulo Judaeo, edita a Jo. Luzacio post L. C. V. diatribende Aristobulo p. 129—136. L. B. 1800.
Ook gaf hij in het licht:
Jo Caroli de rebus Casparis a Robles Billaei in Frisia gestis commentariorum libri IV. Leov. ap. Tobiam van Dessel 1751. Sommige exemplaren hebben verkeerdelijk een anderen uitgever en het jaar 1750 op den titel.
Hij schreef ook *Praefationes* voor de uitgaaf der *Epistolae Ern. Martinii Hispani.* Amst. 1758, en voor Tom III. *Thesauri Morelliani.* Amst. 1752.
Onzeker is het of zijne *Oratio de vitiis et defectibus historiae ecclesiasticae* in 1735 te Franeker en *de statu religionis et reipublicae sub Constantino Magno* in 1737, *de vera ciortatis felicitate* in 1746 en *de viro bono cive bono*, in 1749 te Utrecht gehouden, gedrukt zijn. Mahne gaf 16 brieven van hem aan Ruhnkenius in het licht: *D. Ruhnk. epist. ad diversos*, p. 101—133. Boot voegde achter zijn in 1874 te Utrecht uitgegeven werk: *de vita et scriptis Petri Wesselingii* nog een *Epistola T. Hensterhusii* aan hem.

Zie Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 791 seqq; Heringa, *de auditorio*, p. 97; Seb. Rau, *Orat. Panegyr. Trai. a* 1786, *habita*; Klotzii *Elog. Wessel*; Saxe, *Onom*, P. II. p. 419 seqq., *Anal.* p. 730; A. Drakenborch, *Series Profers*, n°. LXXII; G. Stolle, *ad Heumannum*, p. 502; G. Boot, *de vita et scriptis P. W.*;

Ruhnkenii *Epist. ad Heynium* in *Misc. crit. Friedemanni et seebaldi*, Vol. II. P. I. p. 11 en in *Epist. ad diversos*, uitg. v. Mahne, p. 1; *Vita Ruhnk.*, pag. 247; Reitz, *Gymn. Mediob.*, pag. 18, 82; Verschuer, *Elog. H. Venemae*, p. 7; *Elog. Hemsterhusii*, p. 60; Hemsterhusii *adn. ad Plutum*, p. 354; Mahne, *de vita Wyttenb.*, p. 36; Offerhaus, *laud. fun. W. C. H. Frisonis*, p 15, 22; de Wal, *de Claris Frisiae Jctis*, p. 450; F. Hemsterhusii *Orat. in obit. G. Arnaldi* in *Hemst. et Valck. oratt.*, L. B. 1784, p. 168; Valckenaer, *animadv. ad Ammonium* p. 12, 171, *adnot. ad Eurip. Phoen.*, p. 216; Heynii *Opusc. Acad*, Vol. III. p. 56; H. Belt, *silva poetica*, 1766, p. 34 sq.; Jablonskii *Exercit. de mente trag. imperat. Anastasii*, Francof. ad Viadr, 1744; Richteri *Spec. animadv. de scriptoribus iuris Attici ad Fabricii Bib. Gr.* Lipsiae, 1790; Lennepii *Athen. Amst. memorab.*, p. 249; Santenii *Del. Poet.*, VI. p 133 seq.; J. C. Strodtmannus in *Nova erud. Europa*, Part. IV. p. 881—909; Ferd. Stoschius, ibid. Part. IX. p. 99, 100, Part. XX. p. 1051—1056, *Acta Societ. Jenens.* Vol. II. p. 289; S. M. Kemper, *Redev. o. O. Z. v. Haren*, p. 1; Baur, *Hwb.*, Fr. C. G. Hersching, *hist. liter. Handb. berühmter Personen welche in dem achtzehnten Jahrh. gelebt haben. Fortges. von J. H. M. Ernesti*, Vol. XVI. P. I. (Leipzig 1813) p. 268—279, *Das neue gel. Europa*, IV. S. 881, X. S. 422, XI. S. 615; XV. *Conv. Lexic.*, *Biogr. de Michaud*, Vol. L. p. 395—400; *Bibl. anc. et moderne*, T. XXVIII. p. 228, SS. p. 299 SS.; *Bibl. rais. des Ouvr. des Sav. de l'Europe; Bibl. des sciences* 1764; van Kampen, *bekn. gesch. d. lett. en wetens.*, D. II. bl. 255 volgg; *Het Charakter van den H. Geleerden heer P. W.* in *Vad. Letteroef*, 1765, D. V. bl. 73, 353 volgg.; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. II. bl. 71; 305, 307; de Crane, *Bijz. de familie Hemst. betreffende*, bl. 127 volgg.; *Stamboek v. d. Frieschen adel*, bl. 321; Ekker, *de Hieron. school te Utrecht*. D. II. bl. 13; Nauta, *Lijkr. op O. Z. van Haren*, bl. 12, Halbertsma, *Het geslacht der van Harens*, bl. 75; Tydeman, *Hareniana*, bl. 12; Sepp, *Stinstra en zijn tijd*, D. I. bl. 17, 26; *De vrije Fries*, D. III. bl. 277; Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 259; Nieuwenhuis, *Woordeb. der zamenl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WESSELINK (G.) beschreef een *zeldzaam geval eener aanhoudende ontlasting van pissebedden uit den neus* in *Alg. Konst en Letterbode*, 1806. D. II. bl. 170.

Zie Holtrop, l. c. p. 397.

WESSELIUS (JOHANNES), zoon van Johannes Wesselius, eerst rector der Latijnsche school te Emden, later te Leiden, werd den 28sten October 1671 in de eerstgemelde stad geboren. Na te Groningen gestudeerd te hebben, werd hij in 1692 predikant te Akkrum en Terhorne, twee jaren later te St. Jacobi parochie op het Bild, werd in 1699 te Leiden theol. dr. en verwisselde tevens zijn standplaats met Purmerend. Van daar begaf hij zich naar Rotterdam, waar hij den 28sten Julij 1705 bevestigd werd. Hij was aldaar zeer gezien en werd er tot hoogleeraar in de kerkelijke geschiedenis en godgeleerdheid benoemd, welke betrekking hij den 3den Januarij 1711 met eene *Oratio de laudibus Pauli Apostoli* aanvaardde. Weldra werd hem een ruimeren werkkring geopend, daar curatoren der Leidsche hoogeschool hem het hoogleeraarambt in de godgeleerdheid aanboden. Den 7den Maart 1712 aanvaardde hij zijne bediening met eene *Oratio de titulo crucis Domini*. In 1738 werd hem ook het onderwijs in de gewijde welsprekendheid opgedragen, welke betrekking hij aanvaardde met eene *Oratio de prudente simplicitate in oratore sacro requisita:* Den 2den December 1742 genoot hij het voorregt gedachtenis te vieren van zijn 50 jarige evangeliedienst met eene *Leerrede over Psalm LXXI:* 17, 18. (Leiden 1743). Hij overleed den 16den Januarij 1745.

De akademische senaat gaf hem deze getuigenis:

»*Vir fuit eximius, doctrina, probitate, placidissimis moribus et prudentia insignis amplissimique huius Ordinis decus egregium.*

Hij was tweemaal gehuwd 1. met Adriana van Ruytenburgh; 2. met Margaretha Agatha van Hogendorp. Zijn afbeelding bestaat in de bekende verzameling van van der Aa naar J. M. Quinkhard, door J. Houbraken gegraveerd, met een Latijnsch vers van A. van Royen en een Nederduitsch van Henricus Snakenburg.

Behalve de boven gemelde oraties en eenige twistschriften met den Harderwijkschen hoogleeraar D. S. Cremer, gaf hij in het licht:

Purmerendse en Rotterdamse kerkredenen, 2e druk. Rott. 1712. 8°.

Uitgestrektheid van Christus prediking. Rott. 1705. 8°.

Intree reden over de apostel Paulus. Rott. 1711. 4°.

Intree reden over het krayen des Heeren. Rott. 1712. 4°.

Gesigte van de Macedonise Man. Rott. 1712. 8°.

Lijkreden op professor Joh. a Marck. Leyden 4°.

Redevoering over de voorsigtige eenvoudigheid van een heilige redenaar. 4°.

Over 't feest der Loofhutten onder het N. T. te Jeruzalem van alle Heydenen te vieren. 4°.

Over de Bewaaring van 't Joodsche door Mannekes vertaald. Leyden 1741. 4°.

Jubeljaar Predikaatsie over Psalm LXXI: 17 en 18, den 2den December 1741 met het portret in 4°. Leyden 1745. 2e dr.

Verklaring van Paulus Brief aan de Galaten.

Verhandeling over uitgezochte plaatsen des O. en N. Testaments.

Nestorianismus. Rott. 1727.

De admiranda gentis Judaeorum ubique dispersae in hunc usque diem conservatione. L. B. 1728.

De festo tabernaculorum, sub Novo Testamento; Hierosolymae, ab omnibus gentibus celebrando. L. B. 1740.

Dissertationes Academicae. L. B. 1734.

Zie Te Water, *Narratio*, p. 213, 204; C. de Feyster, in *Dedicat. ac praefatione commentario P. W. in epist. Pauli ad Galatas; Lijkrede van J. van den Honert;* Siegenbeek, *Gesch. d. Leidsche Hoogeschool*, D. I. bl. 292, *Toev.* en *Bijl.* 172 verv.; Harderwijk, *Naaml. d. Pred. te Rotterdam* bl. 60; Pauw en Veeris, *Kerk. Alphab.*, bl. 227; Glasius, *Godgel. Nederl.*, *N. Gel.* Europa, XI. 613; H. J. Royaerds, XV. 800, *Iets over den leerstelligen twist tusschen de hoogleeraren B. S. Cremer en J. Wesselius* in Kist en Royaards, *Kerk. Arch.*, D. VII. bl. 419; Ypey, *System. Godgel; Kerk. Gesch. der* 18*de eeuw;* Bouman, *Gesch. der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 418; Schotel, *Leidsche Hooges.;* Abcoude, *Naamr.*, bl. 405; *Vervolg* bl. 235; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Catal. v. portretten;* Rogge, *Bibl. der Contraren*, bl. 141.

WESSELIUS (HERMANUS), werd predikant te Huizum, en overleed in 1820.

Hij schreef:

Handleiding bij het onderwijs in de Godsdienst. Leeuw. 1811. 8°.

De stedelijke bibliotheek te Leeuwarden bezit van hem:

Geschiedkundige bijzonderheden betrekkelijk het dorp Huizum, nabij Leeuwarden uit de kerk. archieven opgemaakt. (Hands.)

Zie Eekhoff, *Gesch. Beschrijv. v. Leeuw.*, D. I. bl. 316; Dez., *de sted. bibl. te Leeuw.*, bl 220, 242.

WESSELMAN (H.) gaf een *Berigt nopens den gelukkigen uitslag der inënting van de kinderziekte te Neyebroek* in *Alg. Konst- en Letterb.*; 1790. D. I. bl. 154.

Zie Holtrop, t. a. p. bl. 397.

WESSELS (G.). Van hem bezitten wij:

Beantwoording van vier belangrijke vragen en gedachten over den tegenw. oorlog. Arnhem 1801.

Opwekking aan de Nederl. Natie tot vaderlandsliefde. Zalt-Bommel 1821. 8°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. III. bl. 270.

WESSELS (H. L.), was onderwijzer te Uithuizen, in de prov. Groningen, schreef:

De kennis van God uit de natuur en de openbaring. Gron. 1820. kl. 8°.

Rekenboek voor jongens, ontleend uit de wetenschappen, geschiedenis en den koophandel, 3 stukken 8ste druk. Gron. 1826. kl. 8°. en *Vervolg op het eerste deel*, 3de dr. Ald.

WESSELSZ (JACOBUS), dichter uit de tweede helft der 18de eeuw, gaf het *Leven van den aartsvader Joseph in VII boeken*, in gerijmde Alexandrijnen met eenige *Stichtelijke Mengelwerken.* Amst. 1769.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 460, *Cat. der Maats. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 262.

WESSEM (J. VAN), teekenaar o. a. van een *Romeinsch Veldheer te paard*, met de pen en O. I. inkt. Vermeld bij Kramm.

WESSENBERGH (J. H. VAN), schreef:

Proeve over den zedelijken invloed van het tooneelspel en den roman; uit het Hgd. Rotterd. 1826. gr. 8°.

WEST (A.), dichter, bloeide in den aanvang der 18de eeuw. Hij vervaardigde o. a. een gedicht *ter bruilofte van Jacob de Haan en Anna van Gelder*. Amsterd. 1714.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WEST (FERDINANDUS) komt voor op de lijst der 47 kunstenaars, die ten jare 1656 te 's Hage eene nieuwe kamer van Pictura hebben opgericht.

Zie Kramm.

WEST (GILBERT) schreef:

De geschiedenis en de bewijzen voor de zekerheit van de opstanding van Jezus Christus uit de dooden, als de eenige steun en vaste hulp der Christenen, en een nieuw licht gesteld, met eene voorrede van G. Boers. Utr. 1772.

Zie Arrenberg, bl. 372.

WESTCAPPEL (MATTHEUS GALERIUS VAN) schreef:

Der Leeken Brevier, Theorien ende Gheestelycke contemplatien ofte bediedtsehen ende den sin van de Missen, Vesperen enz. *Gheprent te Douay by Loye van Winde.* 1567. 8°.

Zie *Cat. d. l. Bibliothèque de Serrure.* T. II. p. 10.

WESTEN (WYNANT VAN), Mathematicus der stad Nijmegen, schreef:

Mathematische Vermaeckelyckheden. Aarn. 1644. Amst. 1664. 8°. Arnh. 1672. (5e dr.)

Zie Abcoude, bl. 285.

WESTENBERG (B. O. C.), med. dr., studeerde te Utrecht, en schreef eene *Dissertatio de febris perepneumonicae malignae in nosocomio acad. curatae historia et epicrisis.* Traj. ad Rhen. 1799.

Zie Holtrop, l c.

WESTENBERG (G.). Van dezen geneesheer komt voor *Waarneming van een onbekende buikziekte* in *Verh. v. d. Holl. Maats.*, 1779. bl. 279.

Zie Holtrop, t. a. p.

WESTENBERG (JAN LINCKLAAN) werd den 9den Junij 1800 te Zutphen (provincie Gelderland) geboren.

Den 23sten September 1817 begon hij zijne militaire loopbaan als kadet bij het 16de bataillon jagers, werd in 1820 2de luitenant en vertrok den 6den April 1826 in dien rang naar Oost-Indië.

In 1827 tot 1sten luitenant en in 1832 tot kapitein benoemd, werd hij in 1836 ter westkust van Sumatra geplaatst.

Den 18den December 1837 tot majoor bevorderd, keerde hij het volgende jaar naar Java terug, en verkreeg eene plaatsing bij het 3de bataillon infanterie.

In 1840 luitenant-kolonel geworden, vertrok hij andermaal naar Sumatra's westkust en verbleef daar tot het laatst van 1842.

Bij zijne terugkomst op Java, werd hij al spoedig belast met de oprigting van het 14de bataillon infanterie, over hetwelk hij gedurende een tijdsverloop van ongeveer zes jaren het bevel voerde.

In het begin van 1849, hem het kommandement der 3de groote militaire afdeeling op Java opgedragen zijnde, werd hij in die betrekking den 23sten Februarij daaropvolgenden, tot kolonel benoemd.

Gedurende zijne militaire loopbaan in Indië, woonde hij de veldtogten van 1827 tot 1830 in de Vorstenlanden van Java bij en nam gedurende de jaren 1836 en 1837, deel aan de berenning van Bonjol, en werd voor de door hem bewezen diensten, gedurende dit tijdperk, tweemaal eervol vermeld.

In den aanvang van 1838, tot kommandant der noorder mobiele kolonne benoemd, gaf hij bij het bestormen der vijandelijke versterkingen Laekee Onthé (Sumatra's Westkust), wederom de ondubbelzinnigste bewijzen van zijn' onwrikbaren moed en volharding en bekwam bij deze gelegenheid eene zware kogelwonde in den regter schouder.

Eindelijk mogt hij de voldoening smaken, voor alle zijne diensten, in de onderscheidene oorlogen op Sumatra bewezen, den 12den Februarij 1841 benoemd te worden tot ridder der militaire Willemsorde 4de klasse.

Reeds sedert eenigen tijd lijdende, werd hij in het laatst der maand April bedlegerig, en zijne zwakte nam hand over hand zoodanig toe, dat menschelijke hulp niet meer baten kon.

In den ochtend van den 6den Mei werd hij aan zijne gade, zeven, waarvan vijf nog jonge kinderen, zijne talrijke vrienden, en zijn nuttigen werkkring ontrukt.

Den 7den 's morgens, werd zijn stoffelijk overschot plegtig en met alle militaire eer ter aarde besteld; eene talrijke schaar van officieren, ambtenaren en notabele ingezetenen, vergezelde het lijk naar zijne laatste rustplaats.

Eene treffende lijkrede werd door ds. Meijer uitgesproken.

Part. berigt.

WESTENBERG (JOHANNES ORTWINUS) werd den 20sten Mei 1667 te Nyenhuis in het Bentheimsche geboren. Zijn gelijknamige vader, lijfarts van den graaf en archiater des graafschaps van Bentheim, en zijne moeder, Gertrude van Gesseler, waren uit aanzienlijke stammen gesproten. Te Bentheim en te Lingen het lager onderwijs genoten hebbende, studeerde hij achtereenvolgens te Steinfurth, Franeker, Harderwijk en te Groningen. Op de eerste en derde hoogeschool was vooral van Gesseler zijn leidsman, op de tweede waren inzonderheid Perizonius, Noodt en Huber zijne leermeesters. Te Franeker liet hij zelfs Vitringa's theologische lessen niet onbezocht. Eindelijk naar Harderwijk weergekeerd, werd hij aldaar, den 7den October 1687, na het verdedigen eener dissertatie *de Usuris* en tot doctor in de regten gepromoveerd. Een jaar na zijn promotie werd hij hoogleeraar te Steinfurth, eerst in de regten, daarna in de geschiedenis en wijsbegeerte, terwijl de graaf hem het beheer en het bestuur van meest al de landszaken opdroeg. Van daar vertrok hij naar Harderwijk en in 1694 naar Franeker, als hoogleeraar in de regten. Hij aanvaardde te Harderwijk, den 8sten Maart 1695, zijne bediening met eene *Or. de ratione docendi et discendi juris* en hield gedurende zijn verblijf aldaar in 1700, 1705, 1710, 1715 vijf rectorale redevoeringen, de eerste *de Jure Naturae*, de derde *de Jure Gentium*, de vijfde, *de calculo Minervae*, de stoffe der tweede en vierde wordt niet vermeld. In 1716 verwisselde hij Harderwijk met Franeker, om Zach. Huber op te volgen. Hij hield aldaar den 8sten Mei zijn *Or. inaug. de Jurisprudentia rationali*, sloeg in 1720 het beroep naar Groningen af, doch aanvaardde den 27sten Sept. 1723 het professoraat in het Romeinsche en hedendaagsche burgerlijke regt te Leiden met een *Oratio de Philosophia Ictorum et inprimis ea, quae circa legum collisionem versatur.* Sedert strekte hij nog 14 jaren tot een sieraad der hoogeschool en overleed den 30 Junij of, volgens Siegenbeek, den 1sten Julij 1737. Zijn ambtgenoot Rücker hield een lijkrede op hem en Houbraken bezorgde zijne afbeelding.

Hij is tweemaal gehuwd geweest 1. met Mathilda van Gesseler, 2. met Anna Geertruida de Wit. Haubold noemde hem *praeclarus Juris civilis ex ipsis fontibus cognoscendi magister.*

Hij schreef:

Disputatio inaug. de usuris. Harderov. 1607. 4°.

Disputationes de Servitutibus, de Emphytussi, de Querela Testamenti inofficiosi, de Fructuum perceptione, de Consuetudine, de Foro competenti. Steinfurti.

Principia Juris, sec. ordinem Institutionum caet, Amst. 1699. 8°. Hard. 1704. Fran. 1739. L. B. 1745, 1764.

Principia Juris, sec. ordinem Digestorum, Pandectarum. Hard. 1712. 8°. L. B. 1732. Amst. 1739. L. B. 1743, 1764. Curatoren van Harderwijk boden hem voor dit werk een eeregeschenk van 100 zilveren dukatons aan. Beide zijn ook uitgegeven in de *Opp. Juridica*, door J. H. Jung.

De Causis obligationum liber singularis, s. Dissertationes novem. Harderov. 1704. 8°.

Divus Marcus s. Dissertationes ad Constitutiones Marci Aurelii Antonini Imperatoris. L. B. 1736. 8°.

Orationes inaugurales, Franequerana. 1717. fol. *Leidenses.* 1723. 4°. *Rectorales*, onder welke *de Calculo Minervae.* Harderov. 1715, *de Jurisprudentia Pauli Apostoli.* Franeq. 1722, *recusa sumptibus orphanotrophei Barutheni an.* 1738, *de cura Rhadamanthi.* L. B. 1726, *de Jurisprudentia Q Cerbidii Scaevolae.* Ibid. 1734. Zijn leerling J. H. Jungius is begonnen uit te geven: *Opera Westenbergii Juridica*, waarvan in 1746 en 1747 twee deelen verschenen zijn.

Zie J. C. Rücker, *Orat. de Vita et obitu J. O. W.*, ook in diens *Syll. dissertatt. de temporis computat.* L. B. 749; Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 176; Saxe, *Onom.*, T. V. p. 363, Te Water, *de rebus Acad.* L. B. p 213; *Ser. Profess. Harderov. ad calcem orat. Jubil. cl. J. de Gorter*, p. 41; *Catal. Bibl. Bunav.*, T. I. Vol. II.

p. 1697; Haubold, p. 141, 142; Jöcher, Bauer, *Conv. Lex. N. allgem. deutsche Biblioth.*, T. XXI. p. 268; *Bibl. choisie*, T. XXXIV. p. 338; *Bibl. Univ. Boekz.*, 1738. D. II. bl. 5; van Kampen, *Gesch. d. Lett. en Wetens.*, D. II. bl. 311; J. Tideman, bl. 88; Siegenbeek, *L. H.*, D. I. bl. 263, 269, D. II. bl. 186, 187; Schotel, *L. Akad.*; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. I. bl. 233, D. II. bl. 61, 183, 606; Nieuwenhuis; *Woordenb. d. Zamenl.*, Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WESTENBERG (Ernestus Wilhelmus), broeder van den vorige, studeerde te Harderwijk in de medicijnen, en zette zich als arts te Amsterdam neder. Den 30sten Nov. 1701 werd hij, in plaats van den hoogl. de Graaff, tot hoogleeraar in de medicijnen en Archiater aldaar benoemd. Tweemaal, in 1706 en 1711, zag hij zich tot rector der academie aangesteld. Den 16den Nov. 1712 is hij verdronken, een weduwe en een eenigen zoon nalatende. Deze was naar zijn beroemden oom Joannes Ortwinus genoemd. Hij was »een man van naam en bedrijve" burgemeester van Lochem en afgevaardigde tot de staten-generaal en de Geldersche synode van 1728.

Ernestus had nog een broeder Johan Arnold, die ook te Harderwijk studeerde, op een dissertatione *de societate* tot jur. utr. doctor promoveerde en later een hooge waardigheid bekleedde.

Ernestus gaf in het licht:

Consilia de methodicâ Medicinae instructione, proposita Cl. J. le Mortio. L. B. 1702. 8°.

Viridarium, Academiae Harderv. herbarum et usualium plantarum catalogus. Hard. 1709. 12°.

Diss. priv. de chylificatione, respond. J. van de Velt. Hard. 1706.

Zie Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. I. bl. 235, D. II. bl. 61, 185, 606; *Cat. à Roy*, T. I. p. 84, 349.

WESTENBERG (Christiaan), zoon van Johan en Johanna Margaretha Westenberg, werd in 1773 geboren, trad in 1788 als officier in dienst bij het regiment van Hessen-Philipstal, waarvan hij in 1795 zijn ontslag nam. Na de omwenteling van 1813 was hij lid der staten van Friesland, luitenant-kolonel bij de rustende schutterij, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, jaren lang president van den militieraad en sedert 1816 grietman van Ferwerderadeel. Hij huwde Adriana, dochter van Jan IJsenbeek en Trijntje van der Ley, weduwe van Barthold Jan de Schepper, en stierf den 20sten April 1847 op Harsta state te Hoogebeentum.

Zie v. Sminia, *Vervolg Naaml. v. Grietm.*, bl. 8; Verwoert.

WESTENBURGH (Johannes), in 1599 te Utrecht geboren, studeerde aan de Hieronymitaansche school aldaar en te Leiden in de godgeleerdheid. Na een vijfjarig verblijf aldaar werd hij predikant te Tienhoven (1624), Abkoude (1625) en Dordrecht (1629). Hier maakte hij met Latijnsche en Nederduitsche dichters Daniel Joncktys, Johannes Beverwyck, Cornelis van Beveren en Petrus van Godewyck kennis en was ook als Latijnsch dichter bekend, zooals door zijn *Epinicion in devictam Sylvamducem, auspiciis potentissimorum Ordinum Foederati Belgii, magnaninitate et industriâ Ill. principis Frederici Henrici, supremi exercitus Gubernatoris XV kal. Octobr.* 1629 *in libros tres digestum.* L. B. 1629. fol. 1636. Veelal achter C. Barlaei *Sylvae-Ducis obsidio.* L. B. 1629 gevoegd.

Voorts gaf hij: *Tristium liber unus, sive Epicedium in obitum Cl. Viri D. S. Everwijn, Collegae sui, amicorum cura editum.* L. B. 1632 in fol. Ook onder de *Epistolae Jacobi Crucii* te vinden.

Elegia consolatoria ad Jacobum Wittium. Dordr. 1633. fol.

Elegia ad clar. virum Joh. Beverovicium, voorkomende in het werk van dezen laatste *de Vitae termino mobili an fatali* en voor diens *Lof der Geneeskunde* en een Latijnsche vertaling van een Grieksch gedicht van Beverwyck in *Libro de Vitae termino*, p. 171.

Een paar regels in zijn *Lofdicht* voor het werkje van Jacobus Focanus, getiteld: *Adonibezech of de straf der Tyrannen*, in 1622, gaven Theod. Verhoeven aanleiding tot het schrijven van een opstel, dat men bij A. Mattheeus, *Script. Rer. Amersf.*, p. 143 ontmoet. Als godgeleerde kennen wij hem door zijn *Epistola de prisciaevi diuturna vita*, voorkomende in eene door J. v. Beverwyck uitgegevene verzameling, getiteld: *Doctorum virorum Epistolae et responsarum Medica, tum Philosophica.* Roter. 1665. 8°. en in het *Aanhangsel van Brieven* op Beverwyck's *Schat der gezondheid en ongezondheid*, met den titel: *Brief van D. Joh. Westenburgh nopende het langh leven van de Ouden.* Ook verdient de briefwisseling tusschen Beverwyck en Westenburgh over den eindpaal des menschelijken levens in het aangehaalde werk van dezen laatste *de Vitae termino* gelezen te worden.

In 1634 verscheen van hem *Athenaeum sive in Ill. Gymnasii Ultraj. Poemation.* Twee jaren later werd hij tot hoogleeraar in de welsprekendheid aan de pas gevestigde Illustre school te Dordrecht benoemd, doch hij overleed reeds den 3den September van dit jaar aan de pest.

Zie Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 315; Dez., *Illustre school te Dordrecht*, bl. 80; Burman, *Traj. erud.*, p. 446; Bos, *Dordr.*, bl. 575; Balen, *Beschryv. v. Dordr.*; *Epist. Eccl. et Theol.*, p. 775; Paquot, *Mem.*, T. 10. p. 22; Peerlkamp, *de Poët. Neerl.*, p. 297; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*,; Foppens, *Bibl. Belg.*; Witte, *Diar. ad ann.* 1636; *Crucii Mers. Bat.*, T. I. p. 360; A. Matthaei, *Script. Rer. Amersf.*, p. 143; *Epist. Eccl et Theol.* p. 775; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WESTENDORP (mr. George). De tijd en plaats der geboorte van Westendorp is onbekend. Wij weten alleen dat hij tot de komst van Alva te Groningen »in zijn privaet studeerde ende leerde", doch toen was begonnen de belangen der stad, die van haren advocaat was beroofd, te verdedigen eerst voor den hertog, en daarna in 1569 voor »de sittende raedt ende officieren," die door den commissaris Charles Quarré, »in persone" waren »beschuldiget." Deze goede diensten, door hem aan de stad en hare regering bewezen, gaven aanleiding dat hij tot haren syndicus benoemd werd, welke betrekking, hem, den 12den September 1569, voor den tijd van 3 jaren opgedragen, naderhand nog voor een gelijk tijdperk verlengd werd. Het was voornamelijk met dit ambt, dat zijn onrustig leven een aanvang nam. Immers menigvuldig waren de reizen, die hij in het belang der stad moest ondernemen, zooals in 1569 naar Appingadam en Delfzijl om proviand aan het leger te bezorgen, en om telkens aan burgemeesteren en raad de gevechten met den vijand mede te deelen. In de volgende jaren waren zijne togten naar Brussel, verscheidene naar Leeuwarden, naar Duitschland, Lubeck, waar hij met een fraaien beker werd begiftigd, Denemarken enz.

Als ijverig Spaansch- en koningsgezinde, was hij zeer gezien bij den hertog van Alva, die hem, in 1572 te Brussel zijnde, een zending naar den vorst van Gulik, Kleef en Bergen toevertrouwde.

De diensten, door hem in deze zending bewezen, werden beloond met een gouden halsketting, die hij den 17den Nov. van den hertog van Gulik ontving, en een dergelijk geschenk, waarmede Alva hem den 26den dierzelfde maand begiftigde. In de twisten der stad met de Ommelanden en Appingadam over het stapelregt, werd hij in 1571 met 6 regeeringsleden naar Alva gezonden. Hij bewees in deze commissie, in die om van de opbrengst der weekleeningen bevrijd te worden, en in den twist tusschen de stad en de Ommelanden over de oprigting van een verlaat, aan de eerste belangrijke diensten. Nadat hij den 10den September 1575 als syndicus was ontslagen, werd hij raadsheer in het hof van Friesland. Ofschoon nu de regtstreeksche betrekking tusschen hem en de stad Groningen wel had opgehouden, zoo werd echter deze nog dikwerf door hem bezocht en moest hij later nog vele treurige dagen binnen hare muren doorbrengen.

IJverig Spaanschgezind stond hij tevens als een ijverig aanhanger van Billy bekend, die, gelijk Rengers van ten Post verhaalt, trachtende te vernemen wie goed Spaanschgezind was, daarover raadpleegde »de luitenant Mepsche, Westendorp, de pastoor Eelts etc."

Toen in het najaar van 1576, door de komst van Stella te Groningen, de bezetting Caspar de Robles, heer van Billy, verliet en bij deze gelegenheid vele Spaanschgezinden werden gevat, werd den 26sten November ook Westendorp, die zich destijds, door Billy gedwongen, tegen zijn wil daar bevonden, door de soldaten gevangen genomen. Zijne gevangenis hield aan tot den 9den April 1577, op welken

dag hij naar Leeuwarden werd gevoerd, waar hij terstond op vrije voeten werd gesteld.

In Augustus van hetzelfde jaar 1577 werd hij, onder verdenking van, ten einde met Mepsche de zaak van Billy te bevorderen, in Groningen te zijn gekomen, met dezen zijnen medegenoot gevat, terwijl hij poogde naar Drenthe te ontvlugten. Des nachts naar Leeuwarden gebragt, werd hij daar zoo streng bewaakt, dat het hem van tijd tot tijd niet vergund werd iemand, zelfs zijne echtgenoot, te spreken en te ontvangen. Sedert het begin van 1578 houden de aanteekeningen, aan welke dit artikel ontleend is, op, en treft men Westendorp in geen openbare handelingen meer aan. In een brief van hem van 15 September 1581 noemt hij zich raadsheer en rentmeester-generaal van Friesland, en blijkt het dat hij toen of vroeger als advocaat, hoewel in staatsdienst, nog de praktijk bleef uitoefenen.

In de academie bibliotheek van Groningen is een 4°. boek, getiteld: *Ephemeris Joannis Stadii.* Dit dagboek was het eigendom van Westendorp, die er van 1566 tot 1578 op iederen dag in de Latijnsche taal in heeft opgeteekend, hetgeen hem was wedervaren. Dit dagboek of deze aanteekeningen zijn uitgegeven door Mr. H. O. Feith.

Zie de Jul. van Feith voor het *Dagboek*; Pontus Heuterus, *Rerum Austr.*, l. V. p 124; Hoynck van Papendrecht, *Anal. I.*, P. II. p. 862; Bor, *Ned. Oorl.*, D. II. b. XI fol. 283; Schotanus, *Gesch. v. Friesl.*, bl. 811; *Werken* van Joh. Rengers v. t. Post, D. II. bl. 28; *Vrije Fries*, 1846, bl. 41.

WESTENDORP (Nicolaus) werd den 11den Februarij 1773 te Farmsum in de provincie Groningen geboren, ontving zijne eerste opleiding aan de Latijnsche school te Appingadam en voltooide daarna zijne letteroefeningen aan de hoogeschool te Groningen, waar hij zich tevens voor het predikambt voorbereide. Zijn eerste standplaats was Sebaldeburen, welke hij met Loppersum en met Losdorp verwisselde. Hij maakte zich het eerst in 1809 door de uitgaaf van een oudheidkundig werkje bekend, werd in 1815, 1820 en 1826 door de Holl. maats. te Haarlem en elf jaren later door de maats. van Ned. letterk. bekroond. Gedurende dien tijd heeft hij een menigte oudheidkundige verhandelingen, zoo afzonderlijk als in tijdschriften en andere geleerde werken uitgegeven, die hem het lidmaatschap van de Haarlemsche, Leidsche en andere maatschappijen, zoo binnen als buiten het vaderland, verwierven, met name te Halle en Kopenhagen. De tweede klasse van het kon. Ned. Instit. benoemde hem tot haren correspondent, Z. M. de koning tot ridder der orde van den Ned. Leeuw, de akademie te Groningen tot doctor in de letteren. Ook was hij schoolopziener over het 4de district van Groningen. Godgeleerde schriften zijn van hem, uitgenomen eene *Leerrede*, niet bekend, doch in de *kleine Dichterlijke Handschriften*, D. VI. bl. 160, D. VII. bl. 77, 2de dr. komen twee, door hem als student vervaardigde gedichten voor.

Hij overleed 5 Junij 1866, in den ouderdom van 66 jaren.

Hij schreef:

Eerste Leerrede, gehouden in de Nieuwe Kerk te Sebaldeburen, benevens eene Oudheik. Verhand. Gron. 1809. 8°.

Verhandeling ter beantw. der vrage: welke volkeren hebben de zoogen. Hunebedden gesticht? In welke tijden kan men onderstellen dat zij deze oorden hebben bewoond? bij de Holl. Maats. der wetens. te Haarlem 1815; 2e dr. vermeerd. en omgewerkt. Gron. 1822. 8°.

Rapport nopens eene nuttiger inrigting der classicale vergadering. Gron.

Verhandelingen over onderwerpen uit het gebied der Oudheidk. en Godenleer. Rott. 1826.

H. Kremer, Beknopte aardrijks- en geschiedk. beschrijv. d. prov. Groningen. Gron. 1818, 1819. 8°., *vermeerderd door N. W.* Ald. 1839. 8°.

Over het oud Runisch Letterschrift en ontdekte sporen van hetzelve in ons land, met een plaat in *Verhand. der Maats. van Ned. Letterk.*, in 8°. D. III. St. 2. 1824.

Jaarboek van en voor de provintie Groningen, 2 *stukken. Het eerste van de vroegste tijden tot* 1273; *het 2de stuk* van 1273—1493. Gron. 1829—1832. 2 dn.

Antiquiteiten, een Oudheidk. Tijdschrift, door N. W. en C. J. C. Reuvens. Gron. 1819—1826. 2 dn. 8°.

Over de Morini, de Menapii den Pontus Itius, de Toxandri en de Salii. (Amst. 1827) 4°. in *Verhh. der 2de kl. van 't Kon. Ned. Inst.* D. IV.

Verh. over de vraag: eene beknopte voordragt van de Noordsche Mythologie, ontleend uit de oorspronkelijke gedenkstukken, en met aanwijzing van het gebruik, dat hiervan in de Nederlandsche Dichtkunde zou kunnen gemaakt worden, in *Werken der maats van Ned. Letterk.* 2de deel 1ste St. 1829, bl. 1—358, 2de St. 1830, bl. 357—590.

Bijzonderheden uit de geschiedenis der Hervorming in de prov. Groningen tusschen 1545 *en* 1580, *met een ongedrukt HS. van dien tijd.* Gron. 1832. 8°.

Oudheidk. ontdekking in het Hunsego kwartier, verklaring van den heuvel Rondenburg bij Zuardijk in *Vriend des Vaderlands.* 1830, n°. VI. bl. 489, vv.

Graaf Lodewijk in de Ommelanden, uit nagelatene papieren geplaatst door Ds. A. P. A. du Cloux, in *Alm. t. bevord. v. K. en Sm.* 1837. Gron.

Eenige der gedane ontdekkingen in Egypte, aangewend tot opheldering en staving van de gebeurtenissen door sommige Heilige schrijvers te boek gesteld. Zalt-Bommel 1836. 8°.

Over den voorgenomen doop von den Frieschen koning Radbout door Vulfram. 4°. in *Werk. van de IIe kl. van het Kon. Ned. Inst.* D. VI. 1839.

Algemeen overzigt der Romeinsche oudheden in de Noord-Nederlanden. Gron. 1846, in *Verhh. van Gen. P. E. J.* P. VI. bl. 1.

Zie *Hand. d. Maats. van Letterk.* 1837; *Boekzaal* 1836; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Glasius, *Godgeleerd Nederl.*

WESTENHOUT (Johannes van), werd kapitein-ingenieur en controleur van 's rijks gebouwen binnen Amsterdam. Groot was zijne kennis wat het vak der bouwkunde, ook wat het krijgswezen aangaat, was die zeer groot. Hij was lid van het kon. Ned. Inst. en overleed te Amsterdam den 25sten November 1823.

Zie *Verslag der Jaarl. vergad. van het kon. Ned. Inst.* 1824; Verwoert.

WESTER (Hendrik), den 23 Jan. 1752 te Garmerwolde geboren, was een der voortreffelijkste mannen die, op het einde der vorige eeuw, het eerst de handen aan het werk sloegen om het lagere onderwijs in ons vaderland te verbeteren. Zelf onderwijzer zijnde (te Oude-Pekela) begon hij zijne eigene school te hervormen en doelmatig in te rigten. Zijn voorbeeld werkte op vele andere onderwijzers zijner nabuurschap heilzaam; maar nimmer zou 's mans invloed zoo groot geworden zijn indien hij niet door het opstellen van zeer doelmatige handleidingen en schoolboekjes, in bijna alle vakken van onderwijs, niet alleen voor de provincie Groningen, maar voor het geheele vaderland als een hervormer en voorzigtig hervormer was opgetreden, wiens raad en lessen men, boven die van anderen hoorde en volgde.

Naderhand, als schoolopziener in de provincie Groningen aangesteld, ging hij met stillen gang, zachten geest, gemoedelijken ernst, godsdienstige en zedelijke strekking en werkzamen ijver voort om het werk te voltooien dat hij begonnen had. Hij overleed den 19den Februarij 1821. Een eenvoudig maar tevens fraai gedenkteeken werd te zijner eere in de kerk, alsmede op het kerkhof, waar zijn gebeente rust, opgerigt.

Ook werd een dergelijk monument ter zijner eere in de Martini-kerk te Groningen gesticht.

In 1793 schonk hem de maats. tot Nut van 't Algem. de gouden eerepenning voor zijne *Verhandel. over de gebreken der Burgerscholen*, en in 1801 voor zijn *Schoolboek der Geschiedenissen van ons Vaderland.* Men vindt een volledige lijst van zijne talrijke schriften achter zijn Levensberigt door van Swinderen.

Hij schreef o. a.

Bevattelijk onderwijs in de Nederl. spel- en taalkunde, voor de schooljeugd (1795). Vijfde dr. *op nieuw verb. en verand. naar de spelling van Siegenbeek.* Gron. 1805. kl. 8°.

Versjes en rijmspreukjes voor kinderen. Gron. 1811. 8°.

Hulde aan den Albestuurder. Gron. 1816. 8°.

Dichtm. Uitboezeming der harten, ter bevord. van deu geestelijken smaak. Gron. 1817.

Vier letter en speeltafels voor de jeugd, plano. Gron.

Nieuw schriftuurlijk schoolboek. Gron. 1829. 5de dr.

Redevoering over de algemeene en bijzondere schoolorde met het portret. Gron.

Overzigt van de voornaamste oude en latere volken of landen op den aardbol. Gron. 1829, 6de dr.

Bijbelgeschiedenisse voor de Nederl. Jeugd. m. pl. 5 stukken. Gron. 1822, 2 d. m. pl. Gron. 1832.

Zie *Aanhangsel op Nieuwehuis Wb.;* Siegenbeek, *Handel. der Jaarl. verg. van de Maats. d. Nederl. Letterk.*, 1857; van der Aa, *N. B. A. C. Wb.;* Glasius, *Godgel. Nederl Alg. Kunst- en Letterb. voor het jaar* 1836, D. II. bl. 33, 34, *Verslag der Jaarl. Verg. van het K. A. J.* 1867; Verwoert; *Wb. d. Zamenl.;* Kobus en de Rivecourt, *Boekzaal voor* 1836, 1821, N°. 14, bl. 209, 1823, N°. 15, bl. 220, N°. 26, bl. 402, *Alm. der Akad. van Gron.* voor 1815, bl. 138; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 461; van Swinderen, *ter gedacht. van H.W.* in *Alg. K. en Letterb.*, 1821 n°. 14, 1823 n°. 15.

WESTERBAEN (Cornelis Willemsz.), in 1690 te Katwijk aan den Rijn geboren, werd in 1717 proponent bij de Remonstrantsche broederschap, in 1719 predikant te Noordwijk, in 1722 te Brielle, in 1725 te Utrecht, in 1737 te Rotterdam, in 1763 emeritus, en overleed den 13den September 1774. Hij was een geleerd, kundig en arbeidzaam man. Als godgeleerde heeft hij zich bekend gemaakt door:

Lijkreden over Hebreen XIII: 7, *ter gedagtenisse van den bezwaarden godvruchtigen en geleerden Heere J. Langendaal in zijn Eerwaarde leven Leeraar in de gemeente van der Remonstranten te Rotterdam.* Rott. 1748. 4°.

De goedertierenheid des Heeren, gebleeken in Nederlands verlossinge uyt verscheide merkwaardige gevaaren, inzonderheid in den tachtig jaarigen oorlog, voorgesteld aan de gemeente der Remonstranten te Rotterdam, op de algemeene Dank- Vast- en Bededag den 15*den Maart* 1748, *over Klaagliederen III vs.* 22 *en* 25. Rott. 1748. 4°.

Meer bekend is hij door zijne overzettingen, o. a. van de *Algemeene Historie*, beschreven door een gezelschap van geleerde mannen in Engeland; een zeer verdienstelijk werk met veel smaak bearbeid. Amst. 19 D. 4°. en door

Lardner's *Geloofwaardigheden der Evangeliegeschiedenis.* Hij beoefende ook de vaderlandsche poëzy, zijne dichtstukken zijn weinig in getal, maar vol merg van goede gezonde en heldere denkbeelden. Zijn voornaamste dichtstuk is het *Eeuwgetijde der Utrechtsche academie*, gevierd den 27sten Maart 1736. Het werd toen gedrukt, doch naderhand met zijn krachtig en ernstig bestraffend gedicht: *Teugel voor den ijver des Predikstoels*, in 1748 nameloos verschenen en zijn aandoenlijken *Zwanenzang*, na zijn dood in 1774, door zijn zoon Willem Westerbaen, predikant te Noordwijk, onder den titel van *Dichtstukken van K. Westerbaen Wz.* te Leiden uitgegeven. Nog vind ik van hem vermeld:

Ter gedachtenisse van ZExc. Henrik Graeve van Nassau, Heere van Ouwerkerk, overleden 1708, 18, 10. Amst.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 184; Glasius, *Godgel. Nederl.;* Tideman, *Rem. Broederschap*, bl. 54, 93, 204, 258, 371, *Aanh. op Nieuwenhuis Woordenb.;* Verwoert; Kobus en de Rivecourt; van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, N°. 4384; P. Leuter, *de Kruiskerk*, bl. 362; Abcoude, *Tweede Aanh.*, bl. 166, 167; Arrenberg, bl. 572.

WESTERBAEN (Cornelis Willem), den 26sten October 1764 te Amsterdam geboren, bezocht op 17-jarigen leeftijd de kweekschool der Remonstranten in zijn vaderstad. Zij mocht hem onder hare voortreffelijkste kweekelingen, gelijk later de Remonstrantsche broederschap onder hare uitmuntendste leeraren tellen. In 1786 werd hij proponent, in 1788 te Schoonhoven, in 1790 te Leiden, in 1793 te Utrecht en in 1804 te Amsterdam als predikant beroepen, waar hij den 22sten Februarij 1832 overleed. Hij was een man van veelzijdige gaven. Gedurende zijn verblijf te Utrecht maakte hij veel werk van en zich zeer verdienstelijk omtrent het lager onderwijs. Hij was ook een groot voorstander der maatschappij tot Nut van 't Algemeen, bekleedde driemaal het voorzitterschap bij hare openbare vergaderingen, en betoogde bij die gelegenheid (1814) *dat de mensch zijn geluk in zich zelven behoort te zoeken*, sprak (1818) *over de verlichting en beschaving des volks, als de voorname waarborgen van den roem en welvaart onzes Vaderlands* en (1825) *over den invloed die de rampen kunnen hebben op de grootheid van den mensch.*

Proeven zijner kerkelijke welsprekendheid zijn bewaard in *Leerrede ter opwekking eener dankbare hulde aan God enz. en ter aandrang van de pligten, welke het verloste vaderland thans inzonderheid, afvordert*, 1814, drie leerredenen *over het vaderland, een heiligdom; tegen de moedeloosheid nopens het behoud des Vaderlands; leve de Koning*, alle in het *Mengelwerk der Vaderl. Letteroefening.* 1831.

Als welsprekend redenaar, scherpzinnig beoordeelaar en menschenkenner blonk Westerbaen in zijne lijkredenen en redevoeringen uit. Zijne voortreffelijke gaven vertoonden zich met volle kracht in zijne geschriften over *Jacob Simonsz. de Rijk* in *Vad. Lett.* 1806 n°. 9, over *Titus Pomponius Atticus*, aldaar 1807, *over den weldadigen invloed des Christendoms over de verlichting des menschelijken verstands*, aldaar 1813, *over Pieter de Groot* in van Kampen, *Magazijn*, D. III. St. I, *Moed en kracht tegen den man des bloeds, opgewekt in eene redevoering*, 1813, *over den Remonstr. kerkleeraar Rogge*, voor diens *Nagelatene Leerredenen. Redevoering wegens de verbetering van menschelijke inrigtingen; Lofrede op J. Lublink de Jonge.* Amst. 1817, *Lijkrede op M. Stuart*, ald. 1827.

Hij vertaalde ook:

D. J. van Lennep's *Lofrede op Jeronimo de Bosch*, en A. van der Hoeven's *redevoering over den rechten godgeleerden en Uitlegger der H. S.* Rott. 1828.

Zie *Boekzaal der gel. wereld*, 1832, *Maart*, bl. 328; Glasius, *Godgel. Nederl.; Aanh.* op Nieuwenhuis, Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WESTERBAEN (Jacobus), ridder, heer van Brandwyck en Gybeland, in 1599 te 's Gravenhage geboren, studeerde als alumnus van het staten-collegie in de godgeleerdheid te Leiden, was de partij der Remonstranten toegedaan en onthield zich, gedurende de zitting der synode nationale, te Dordrecht, om de Remonstranten met zijne pen ten dienste te staan. Na de veroordeeling van deze, studeerde hij in de medicijnen. Hij huwde vervolgens de weduwe van den onthalsden Reinier van Oldenbarneveld [1]), en sleet zijne overige dagen op zijn door hem aangelegd buitengoed Ockenburgh, nabij Loosduinen, waar hij den 31sten Maart 1670 overleed.

Westerbaen was bekend met de voornaamste letterkundigen en dichters van zijn tijd, vooral met Cats en Huygens, en hield in zijn dichtkunst den middelweg tusschen het gerekte en langwijlige van den eenen en het ineengedrongene en daarom duistere van den anderen. Met Vondel stond hij echter op geen goeden voet. Hij waardeerde hem als dichter, doch berispte zijne veranderlijkheid in 't stuk van godsdienst en wederlegde zijne stellingen ten aanzien der Misse in zijn uitmuntend gedicht *Kracht des Geloofs*, bij gelegenheid der uitgave van Vondels *Altaar-geheimenissen.* Vondel mogt tegen den schranderen W. in geleerdheid niet op en wist daartegen niets te zeggen dan acht onbeduidende regels, waarin hij hem voor Sociniaen schond. Ook Huygens had niet veel met hem op, schoon bij hem zijn hof maakte en zijn vertaalde Virgilius aan hem opdroeg en in eenige gedichten zijn hof bij hem maakte, want hij werd door Huygens zoo min op Hofwyck, als door Cats op Zorgvliet of door Westerbaen op Ockenburgh onthaald. Op Ockenburgh sleet Westerbaen, als een tweede Atticus, tusschen de wetenschappen en de dichtkunst. De vruchten van zijne letteroefeningen waren:

Minnedichten. 's Grav. 1624. 4°.

Arctoa Tempe, Ockenburgh woonstede van den Heere van Brandwijck in de clingen buyten Loosduynen. 's Grav. 1654. 4°.

Davids-Psalmen in Nederduitsche rymen gestelt, op deselfde wyzen ende getal van zangversen, als die in de Fransche ende

---

[1]) In een ms. brief van Pieter van Meersch aan Lud. Smids, van 15 Jan. 1719, leest men: met veel smaak de beschrijving van Oekenburgh herleesende, wilde 't geval dat van iemand te zelven tijd verstond, hoe Jacob Westerbaen quam te trouwen met de wedue van Reynier van Oldenbarnevelt, heer van Groenevelt, die, nadat haar man onthoofd was, een geruyme tijd daerna zich veinst ziek te zijn en-deezen onzen Westerbaen, die docter in de medicijnen was, als doctor bij haar ontbood, die haer ook eenigen tijd zo quam bezoeken, maer eyndelyk openbaerde zij, hoe zij genegen was hem te trouwen, ingeval hij kon veroorzaeken dat hij ridder werd, 't welck de Groot voor hem bewerkte, waarvan hij gewag maakt in zijne beschrijving van Ockenburgh, f. 95 in 8°.

Nederl. geref. kercken worden gesongen, mitsgaders eenige Lofsangen ende Gebeden etc. (*op Musyck*). 's Gravenh. 1655. 4°.

De ses *comedien* van P. Terentius in Nederd. rijmen gebracht. 's Grav. 1633. 4°.

Avondschool voor vrijers om in de minnekunst geoefend en onderwezen te werden nae de lessen van Ovidius, getrocken uit zijne drie Boecken de arte amando. 's Gravenh. 1665. 4°.

Ook vertaalde hij in rijm de *Heroides* van Ovidius, de *Aeneas* van Virgilius, de *Troas* van Seneca, de *lof der Zotheid* van Erasmus, eenige der *Kusjes* van Janus Secundus.

Zijne gedichten zijn gezamentlijk in 1672 in 3 dn. in 8°. te 's Hage uitgegeven, doch meest alle ook afzonderlijk gedrukt. Zooals o. a. *Kost verlooren*, *Op de vreede te Breda geslooten tusschen den koningh van Groot-Brittanje ende de staten der Nederlanden*. 1667.

Ook komen een menigte in vroegere en latere bloemlezingen zooals in *Klioos kraan*, *Apollo's harp*, *Bloemhof van verscheidene Gedichten*, *Verscheide Gedichten* en in die van Siegenbeek, Visscher, A. Thym en andere ook in de *Epigrammatische Anthologie* van Witsen Geysbeek voor.

Anoniem gaf hij:

Boden-Brood voor den Man die sich noemt J. van Vondelen voorlooper; overwegende den sin ende inhoud van de voorraden gestelt voor de Psalmen Davids, gerymt door J. W. 's Grav. 1655. 4°.

Kranckentroost voor Israel in Holland. Met eene ernstige Aenspraeck aen de staten van Hollandt en West-Vriesl. Gedruckt buyten Geneven in 't jaar 1663. 4°.

Oogh zalf voor het verblinde Israel, miteg. haeren stercken troost tegen den kranken troost, die het tegenwoordigh heeft in Hollandt. Gedruckt buyten Geneve in 't jaar 1664. 4°.

Wat zeep voor den ongewassen Moor, miteg. een suyver was-lichtje voor de gemeynte van de publycke kercke ontsteken door den autheur van 't Kost verlooren. Z. pl. en jr. (1668. 4°.)

Een vroegere uitgaaf heeft tot titel: *Een zeepballetje voor den ongewassen Moor*, hem verciert van *Thersites of de Autheur van Kist verlooren.* Z. pl. en jr. (1668.)

Ook had hij deel aan de *Historie van Oldenbarneveld.* Rott. 1648. 4°.

Zie Siegenbeek, *Bekn. Gesch. der Ned. Letterk.*, bl. ; van Kampen, *Gesch. d. Ned. Lett. en Wetens.*, D. I. bl. 190; J. de Vries, *Geschied. der Ned. Dichtkunde*; Hubert, *Chron. Lijst*; Jonckbloet, *Nederlandsche Letterkunde*; J. van Iperen, *Kerk. Hist. v. h. Psalmgez.*, D. I. bl. 181; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 473; Scheltema, *Mengelw.*, D. III. Vondel, *Dicht. werk.*, D. XI. bl. 22, 215; Gids, *Mengel.* D. I. bl. 388; *Mnemosyne*, D. IX. bl. 293, 314; Dr. F. Otto, *die gesammtl. Niederl.*, S. 491; Baur, *Hwb.*; Hoogstraten; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; J.W. de Crane, *Letter en Geschiedk. verzameling*, 1841, bl. 1.

WESTERBAAN (Johan), de oude, te 's Hage geboren en woonachtig, was in 1656 een der 47 kunstenaars, die te 's Hage de confrerie-kamer Pictura oprichtten. Hij komt in 1665 als levend hoofdman der confrerie voor. Hij was een portretschilder en schilderde o. a. het portret van *Koning Karel Stuart van Engeland.*

WESTERBAAN (Jan), de jonge, zoon van den vorige, en even als zijn vader, lid der confrerie-kamer.

Zie Immerzeel; Kramm.

WESTERBACH (C.) was een gunstig bekend muziekmeester te Rotterdam. Gedurende 40 jaren bekleedde hij eene der eerste plaatsen in het orchest van den Rotterdamschen schouwburg, 50 jaren was hij lid van het muziekkorps der Rotterdamsche schutterij. Ook was hij een der oprigters van de muziekale vereeniging *Caecilia*.

Hij overleed den 10den Aug. 1859.

Zie *N. Rott. Cour.*, 14 Aug. 1859.

WESTERHOFF of WESTERHOVIUS (Arnoldus Henricus) werd te Ham, aan de Lippe, in Westphalen, in Febr. 1727, uit een geslacht geboren, dat aldaar reeds 200 jaren aan het roer der regering gezeten had. Na te Leiden 7 jaren gestudeerd en door het verdedigen van eenige theologische dissertatien naam gemaakt te hebben, werd hij door Philippus, landgraaf van Hessen, tot hofprediker beroepen, en als zoodanig te Kassel bevestigd. Kort daarna werd hem door de raden van koning Willem III het beroep te Leerdam opgedragen. Doch terzelfder tijd de stad Gouda hem tot rector beroepen hebbende, zoo nam hij die laatste betrekking aan en stond tot zijn dood aan het hoofd der Latijnsche school aldaar. Hij kwam eenmaal te Harderwijk tot hoogleeraar in aanmerking. Men verhaalt dat hij, toen de synodus in 1728 te Gouda zat, hij eene Latijnsche oratie voor haar hield *de Ecclesia et Ecclesiastis*, waarvoor hij door den praeses Ludovicus de la Coste plegtig bedankt werd. Hij huwde Adriana de Rouw uit 's Hage, die hem 6 kinderen schonk, van welke bij zijn dood, in 1737, nog 4 in leven waren, 3 zonen en een dochter. De oudste zoon studeerde in de regten, de tweede in de medicijnen, de derde Johannes Henricus in de godgeleerdheid.

Zijne voornaamste schriften zijn:

Poëmata Libergii, Med. Doct. et Polyatri Hagiensis. Goudae 1718. 8°.

Terentii Fabulae cum Grammaticorum veterum suisque animadversionibus. Hagae Comit. 1726. 2 T. 4°.

Terentii Fabulae cum interpretatione Donati et Calphurnii et Commentario perpetuo. Ibid. 1732. 8°.

Vindiciae Terentianae quibus malevolae criticorum trigae respondetur. Goudae 1734.

P. Scriverii opera anecdota, philologica et poëtica. Traj. ad Rhen. 4°.

Hieroglyphica van mr. Romeyn de Hoghe. Amst. 1734. 4°.

Ciceronis Orationes selectae. Amst. 1735. 8°.

S. Pitisci *Lexicon Latino-Belgicum novum.* Dordr. et Amst. 1737. Rott. 1771. 4°., door hem met 8000 woorden en spreekwijzen vermeerderd. Ook arbeidde hij aan eene nieuwe uitgaaf van *Hesychii Lexicon.*

Trappen des genaden throons. Gouda 1712 en meermalen herdrukt, o. a. te Amst. 1748 met pl.

Kerkelijke geschiedenissen des N. T. naar de handelwijze van Hubner, 8°. in verscheide deelen. Amst. 1727 enz.

Hij vertaalde *Apologia Synodi Dordraceni per Stephanum Vitum*, in 1727 met een voorrede van Johan van den Honert.

In het jaar 1731 gaf hij met Jacob van Ostade, predikant te Gouda, een vertaling van het *bijvoegsel van Calmets groot Woordenboek*, (door Gargon in 1725 overgezet).

Van zijne poëzy vindt men o. a. eene proeve voor het 4de deel der *Mengeldichten* van J. van Hoogstraten.

Zie Saxe, *Onom.*, P. VI. p. 404; Burmanni, *Sapientia Hyperborealis*, p. 61; Vroljkhert, *Vliss. Kerkhemel*, bl. 514; *Republiek der Gel. wereld*, *July en Aug.*, 1728, bl. 179; Leydekker, *Toevg. van zijn Testament*, § O; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. II. bl. 183, 184; Bogge, *Bibl. der Contrarem*, bl. 125; van der Aa, *N. B. A. Wb.*; Abcoude, *Aanh.*, bl. 234; *Tweede Aanh.*, bl. 167; Kobus en de Rivecourt.

WESTERHOFF (Johan Henricus), zoon van den vorige, begaf zich op tienjarigen leeftijd, na den dood van zijn vader, naar 's Hage, waar hij het onderrigt in de Latijnsche taal te Gouda genoten, voortzetten, en in iedere klasse den eersten prijs verwierf. In 1743 begaf hij zich naar de hoogeschool te Leiden, waar hij vooral het onderrigt van Johan van den Honert genoot en 6 jaren bleef. Hij was 22 jaren oud, toen hij, te gelijk met Dionysius van de Wijnpense bij de classis van Leiden en Neder Rijnland proponent werd. Zijn eerste standplaats was Hellevoetsluis, vervolgens werd hij in 1752 te Vlissingen beroepen, van daar begaf hij zich in 1761 naar Gouda, in 1763 naar Amsterdam, waar hij overleed. Hij huwde te Vlissingen met Katharina Vrijdag.

Hij gaf in het licht:

Jesaia's Tempelgezigt of verklaring van Jesaia VI: 1—7. Amst. 1768. 8°.

Zie Vrolijkhert, t. a. p.; Wagenaar, *Amsterd.*, D. VII. bl. 454; Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 68, 128; Kobus en de Rivecourt; Arrenberg, bl. 573.

WESTERHOFF (A. M.) gaf in het licht:

Merkbeelden der oude volkeren. Amst. 1735. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 573.

WESTERHOVEN Junior (Jan van) gaf in het licht:

Zomer-Buitenleven en Wandelingen den Schepper en zijne Schepselen beschouwende en verheerlijkende, *enz.* (Poëzy en Proza), *met fraaije kunstplaten.* Vierde druk. Amst. z. j. De 12de

druk verscheen ald. in 1705 met den titel: *De Schepper verheerlijkt in de Schepselen of verhandeling van alle geschapene dingen enz.* De eerste druk verscheen in 1685 8°. Dit werk gaf den dichter Claes Bruin aanleiding tot het schrijven zijner *Kleefsche en Zuid-Hollandsche Arcadia.*

Ook zond hij in het licht:

Zedelijke, Natuurlijke Gezangen, te Haarlem bij J. van der Vinne, 1706 in 8°., alsmede *Nuttige Uren*, 1717. Beide worden door Abcoude en Arrenberg vermeld.

Zie *Voorb.* v. Bruins' gemelde *Arcadia;* Schotel, *Verh. over de Arcadia's* van C. Bruin, in mr. P. S. Schull en van der Hoop, *Bijdr. tot boeken- en menschenkennis;* v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WESTERHOVIUS (Theodorus), predikant op het schip van de Ruiter, bij wiens sterven hij tegenwoordig was en dat hij beschreef, later predikant te Zevenbergen, waar hij in 1706 stierf.

Men heeft van hem:

Missive van den predicant van den heer Admiraal de Ruiter, in plano 1678.

Opmerkelijke wonderen in den jare 1688, *op de allermanhaftigste zeetocht na Brittanje van zijne althans regerende majesteit door God gedaan*, in Rabus, *Boekzaal van Europa, Sept. en Oct.* 1694, bl. 308.

Aanmerkinge of bijvoegsel, dienende tot de historie van leven en bedrijf van den heere M. A. de Ruyter enz. Ald. *Maart en Junij* 1694, bl. 454.

Uittreksel eener brief van den eerw. en hooggel. heer T. W., geschreven aan P. Rabus, aangaande de Filosofische en Mathematische Waterspeculatien. Dordr. bij D. Goris 1691, *zamengesteld en bevordert omme de Roovaart en de haven van Zevenbergen enz., met voorslagen tot verbeteringe van de Maas, mitsgaders van den Neder-Rijn en IJssel door R. Bressy, Th. Westhovius en D. Held enz.* Ald. *Nov. en Dec.* 1693, bl. 53.

WESTERHOUT (Alexander), in 1588 te Utrecht geboren, leerde aldaar de teeken- en schilderkunst bij Jan van den Burg, en zette zijne studien in Frankrijk voort. Hij legde zich vooral op het glasschilderen toe. Na den dood van Adriaan Gerrits de Vrije, 25 Maart 1648, volgde hij dezen als opzigter over de glazen der St. Jans-kerk te Gouda. Daniel Tomberg was zijn leerling. Hij overleed te Gouda den 1sten December 1661.

Zie Walvis, *Beschrijv. v. Gouda*, D. II. bl. 89; Nagler; Kramm.

WESTERHOUT (M.) schreef:

Afbeeldsel van Jezus wandel in allerley opzigten, gepaard met het voorbeeld der Heyligen ter navolging aangedrongen. Leyd. 1743. 8°.

Salomons goude kleinodien, of eenige van deszelfs voornaame spreuken, voorgesteld en opgehelderd bij wyse van vraagen en antwoorden, geschikt voornamelijk voor de jeugd. Leyd. 1750. 8°.

Korte verklaring van eenige spreuken Salomons, tot bestieringe van Ouders en kinderen. Leyd. 1750. 8°.

Lijkrede op zijn huisvrouw. Leyd. 1755.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 231.

WESTERKAPPEL (Is. van) en WERTERKAPPEL (I. Loos van), leden van het gezelschap *Democriet*, gaven van hunne poëzy in *Vriendenzangen tot gezellige vreugd.* Haarl. 1807, 1826. 8°.

De eerste gaf ook eenige niet onverdienstelijke dichtstukjes in de *Volksliedjes*, in het laatst der vorige eeuw uitgegeven door de maatschappij *tot Nut van 't Algemeen.*

Zie v. Doorninck, t. a. p. N°. 5146; van der Aa, t. a. p.

WESTERLOO (Cornelis), med. dr. te Haarlem in het begin der 17de eeuw, volgens Schrevelius „een man van gezwind oordeel, een treffelik politiek en geen ongelukkig poëet, waarin hij zijn lust schepte." Men kent alleen van hem een *lofgedicht op de stad Haarlem* voor Schrevels *Beschrijving dier stad.*

Zie Schrevelius, *Harlemias*, bl. 403; v. d. Aa, t. a. p.

WESTERMAN (Maarten), laatstelijk mede-directeur van den Hollandschen schouwburg te Amsterdam. Hij was een zeer verdienstelijk tooneelspeler en tooneeldichter niet alleen, maar bekleedde ook overigens als Nederlandsch letterkundige een zeer aanzienlijken rang. Ook als boekhandelaar heeft hij zich hoogst verdienstelijk gemaakt, door zijne gelukkige pogingen tot verspreiding van de kennis der oudere Nederlandsche dichters. Hij was in den vollen zin des woords een braaf man, geacht door allen die hem kenden, opgeruimd en helder van geest tot in de laatste oogenblikken zijns levens. Zijne naastbestaanden en vrienden betreuren hartelijk zijn verlies, zijne kinderen beweenen den besten vader, en zijne hoogbejaarde weduwe staart met weemoed op het graf van hem met wien zij 56 jaren in gelukkigen echt vereenigd was. Hij overleed den 17 Maart 1852, in den ouderdom van 77 jaren.

Men heeft o. a. van hem:

Afkeer en Liefde, *trsp.* Amst. 1796.

Wat doet het lot niet, *blijspel.* Amst. 1797. 8°.

Rondenstein of het vaderlijk geluk, *tooneelspel.* Amst. 1797. 8°.

Het gelukkig huisgezin of de gevolgen van een braaf levensgedrag. Amst. 1797. 8°.

Getrouw tot in den dood, *blijspel.* 8°.

Don Karlos, kroonprins van Spanje, *treurspel.* 1800. 8°.

Siegfried van Hohenwart, *tooneelspel.* 1800. 8°.

De naamgenooten, *blijspel.* 1801. 8°.

De losbandige, *tooneelspel.* 1801. 8°.

Menschlievendheid verzoend, *tooneelspel.* 1801. 8°.

Rosella en Guido, of het regt der natuur, *tooneelspel.* 1802. 8°.

Medea, *treurspel, gevolgd naar het Fransch van Longuepierre.* Amst. 1804. 8°.

Het huishouden van Jan Steen, *blijspel.* Amst. 1806. 8°.

Hendrik de Achtste, *treurspel, gevolgd naar het Fransch van M. J. Chénier.* Amst. 1807. 8°.

Gedichten. 's Hage 1807. 8°.

Het ontzet der stad Leyden, *geschiedk. tafereel.* Amst. 1808. 8°.

Het slot Loevestein, of de vlugt van Huig de Groot; tooneelspel naar het Fransch van A. de Ferrières. Amst. 1810. 8°.

Slotzang uit, de Nederlandsche trouw, of gehechtheid aan Vorst en Vaderland; tooneelspel. Amst. 1816. 4°.

De menschlievende Kozak, *blijspel.* Amst. 1815. 8°.

De tabaksfabrijkanten, of het vaderlandsche familie-feest, *blijspel.* 1815. 8°.

De admiraal de Ruiter te Napels, *historisch tooneelspel.* Amst. 1815. 8°.

Nederlands redding, of de zegepraal van moed en vaderlandsliefde, *tooneelspel.* Amst. 1815. 8°.

Uitboezeming van mijn gevoel, bij de verlossing van het vaderland. Amst. 1815. 8°.

De verheffing van Willem den eersten tot koning der Nederlanden, *lierzang.* Amst. 1815. gr. 8°.

Viertal vaderlandsche gezangen. Amst. 1815. gr. 8°.

Het feest van Nederland bij de viering van het huwelijk van den kroonprins der Nederlanden en de grootvorstin van Rusland, zinnebeeldige voorstelling. Amst. 1816. gr. 8°.

De invloed der vrouwen op de vier tijdperken des levens, in vier zangen. Amst. 1816. gr. 8°.

Lierzang op den geboortedag van Willem Frederik Karel, prins der Nederlanden. Amst. 1816. gr. 8°.

Heldenmoed door liefde bekroond; tooneelmatige voorstelling. Amst. 1816. 8°.

Gedichtjes voor kinderen, 5de dr. Amst. 1830, ook met plaatjes en in 12°.

Nederlandsch krijgsmanslied, op muzijk gebragt. 4°. Amst. 1817.

Dichtstukjes. Amst. 2 dn. gr. 8°.

De regtvaardigheid van Karel den Stouten, *treurspel.* Amst. 1818. 8°.

De eerste April, *blijspel.* Amst. 1818. 8°.

Verzamelde dichtstukjes. Amst. 1818. 8°.

Dichterlijke mengelingen. Amst. 1822. 8°.

Het Nederlandsch mirakel; dichtluim. Amst. 1820. gr. 8°.

Nieuwe gedichtjes voor kinderen. Amst. 1830. kl. 8°. 2de dr. m. platen. 12°.

Het verjaarfeest van Nederlands verlossing, *lierzang.* Amst. 1825. 8°.

Gedichten. Amst. 1827. kl. 8°. 4 D.

Herinnering aan Wattier Ziesenis. Amst. 1828. 8°.

Hulde aan de nagedachtenis van wijlen Wattier Ziesenis, *dichtstuk.* Amst. 1827.

Hulde aan de nagedachtenis van den heer A. Snoek, *dichtstuk.* Amst. 1829. gr. 8°.

J. C. Westerman, *Liederen voor Nederland.* Amst. 1830.
Amstelshulde aan HH. KK. hoogheden den prins van Oranje en den prins der Nederlanden. Amst. 1831.
De Landstorm, in muzijk gebragt door J. C. Merghart. Monnikend. 1833.
Cosmos de Medicis, of de gestrafte broedermoord. Amst. 1834. kl. 8°.
De Batavieren, of de overwinning van Vetera, treurspel in vijf bedrijven. Amst. 1838. 8°.

Zie *Cat. d. Gebr. v. Cleeff;* van Doorninck, t. a. p. bl. 2755.

WESTERMAN (Ad.), predikant te Workum, schreef:
Groote Christelijke Zeevaert in 26 Predicatien in maniere van een Zeepostille, verrykt met versch. Ghebeden, Christel. Liedekens enz. Met de beschrijving van Stavoren. Amst. 1653. 8°.
Vrije jaermerckten voor den volcke Zions inde welcke de zonden ende grouwelen die heden ten daghe in de jaer-merckten ende kermissen in swangh gaen, ontdeckt ende gestraft werden. Amst. 1628. 8°.
Spiegel der geestelijke krancke. 4°.
Wandelwegh. 8°.
Bergh Zions. 8°.
Geestelyke prognostica.

Zie Abcoude, Arrenberg.

WESTERVELT (Anthony van), heer van den Essenburg, burgemeester van Harderwijk, afgevaardigde aan de staten-generaal en lid der rekenkamer, een man van hoog aanzien, werd in 1710 curator der hoogeschool te Harderwijk en deed 1747 vrijwillig afstand ten behoeve van zijn zoon.

Zie Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. II. bl. 9, 125.

WESTERVELT (Anthony Peter van), werd, op aanbeveling van den stadhouder, in 1777 tot rentmeester der hoogeschool te Harderwijk benoemd en was zulks nog in 1808, toen die post werd opgeheven. Ook was hij departementaal bestuurder van den Ouden IJssel.

Zie Bouman, t. a. p., bl. 396, 560.

WESTERVELT (Heribert van), zoon van Anthony, heer van Essenburg, en schoon zelf niet van adel, raad in het hoogadelijk jagtgerigt van Veluwe, regter van het ambt Nyebroek, vele jaren burgemeester en een der voornaamste regenten van Harderwijk. Hij werd in 1726 student zijner geboortestad, in 1732, na verdediging eener *Disputatio de Sylvâ Caeduâ*, doctor in de regten, en nam in 1747 zitting onder de Curatoren. Hij was een man van letteren, hoog aanzien en groote verdiensten omtrent de akademie. Hij overleed 18 October 1792.

Zie Bouman, t. a. p. D. II. bl. 211, 399, 438, 486, *Lett. Hist. en Boekbeschouwen*, D. I. bl. 876.

WESTEROP (Roelof), dichter uit het begin der 18de eeuw. In 1728 gaf hij te Hoorn in het licht: *Hoorns Buitensingel, in rijm beschreven.*

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p., bl. 488.

WESTERVEEN (A.) is schrijver van *Consulaat van de Zee.* Amst. 1723. 4°.

WESTERWOLT of WESTERWOLDE (Folckerus), een Groninger, leerling van Gerlacius Verrutius, rector te Ter Aa, vertrok, op raad van dezen, in 1559 met eenige andere jongelingen naar Leuven, vervolgens naar Keulen en eindelijk naar Heidelberg, waar hij tot in April 1560 bleef, en het lijk van Melanchton ten grave volgde. Den 8sten Julij 1570 werd hij en zijn broeder Arnoldus, die reeds in 1559 te Genève gestudeerd had, student te Heidelberg. Beider zuster was gehuwd met den zoon van Regnerus Praedinius, die zijn vader zeer ongelijk was en buiten bediening leefde. Westerwolt volgde in 1579 Petrus Hackius als regent van het Collegium Theologicum te Leiden op, doch in 1588 dwongen hem curatoren zijne betrekking neêr te leggen. Hij werd toen rector der Latijnsche school te 's Hage.
Dat hij de Latijnsche poëzy beoefende, blijkt o. a. uit een gedicht van hem voor de *Clavis prophetica* van Gallus. L. B. 1592.

Zie Westendorp, *de Herv. in de Prov. Groningen*, bl 11, 70; J. de Wal, *Studenten te Heidelberg* in *Mededeel. der Maats. van Ned. Letterk.*, 1865; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. II. bl. 310; Schotel, *Studenten oproer*, bl. 9, 92; Denzelfde, *Leidsche Akademie*, D. I. bl. 17, 18.

WESTERWOUT (J. Diebertz) gaf in het licht:
Beschrijving der 17 Nederl. Provincien. Nijmegen 1781. 8°.
Volgens mr. Bodel Nijenhuis een nieuwe titel voor een werk, ongeveer 50 jaar ouder.

Zie Bodel Nijenhuis, *Topogr. Beschrijv.*, N°. 144.

WESTERWIJK (Gerard), wordt gehouden voor den dichter van het schoone treurspel *Demophontes*, naar het Italiaansche van den abt Metastasio gevolgd, en sedert 1760 herhaaldelijk op den Amsterdamschen schouwburg vertoond.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p., bl. 491; van Doorninck, t. a. p. N°. 1222.

WESTERWIJK (Adolph van), in 1647 geboren, was burgemeester van Goes en stond in 1692 aan het hoofd van dat gedeelte der regering, hetwelk voor de stadsregten waakte. Op last van Willem III werden gemagtigden en krijgsvolk naar Goes gezonden, Westenwijk werd gevangen genomen en tot de doodstraf veroordeeld. Zijn vonnis werd door den stadhouder in eene gevangenis, op eigen kosten, verzacht. In 1697 kreeg hij verlof te Bergen op Zoom te gaan wonen, en keerde, na den dood des konings, in 1702 naar Goes terug, waar hij in zijn eer hersteld werd. Hij overleed in het jaar 1719.

Zie *Holl. Merc*, 1692, D. IV. bl. 218, volgg.; Scheltema, *Staatk. Nederl*; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WESTFRISIUS (Jac.), notaris te Amsterdam, in het begin der 17de eeuw.
Men heeft:
G. Chanler, Nieuwe keyzers Chronica, ofte Geschichtboeck van alle de Roomsche, zoo Oostersche als Westersche keyseren van C. Julius Caesar af tot op den tegenw. keyser Matthias toe enz. wt de gheloofweerdichste orig. munten, antiquitsyten ende autheuren te samen vergaert. Ende nu wt den Hoogd. in Nederl. sprake doen oversetten door G. Chanler, des auth. sone, interpr. Jac. Westfrisio No. publ. Amstelredamensi. Amst. 1617, met houtsn fol.

Zie *Cat. der Maats. v. Ned. Letterk*, D. II. bl. 11.

WESTHOVIUS. Zie WESTERHOVIUS.

WESTHOVIUS (Frederik Wilhelm), te Zevenbergen geboren, gaf reeds als kweekeling der illustre school te Dordrecht blijken van zijne lust tot de Latijnsche poezy door het uitspreken van een gedicht bij de openlijke promotie en het vervaardigen van andere Latijnsche verzen, uitgegeven onder den titel:
Wilhelmi III, etc. vita et gesta heroica usque ad annum 1678 *publice decantata Dordraci per F. G. W. Septimontano Bat. Dordraci* 1695. 4°. *Ejusdem Brittannia vindicata etc. usque ad annum* 1692. *Dordrac.* 1696. 4°. *Ejusdem Guiljelmeis, continuata ad annum.* 1698. Dordrac. 1696. 4°. met *Lofverzen* van Adr. Reeland en Franc. Hesselius. Zij droegen de goedkeuring van Petrus Burmannus niet weg, die ze bespotte in zijn *Sapientia Hyperborealis*, p. 42. Hij werd rector der Latijnsche school en hoogleeraar in de welsprekendheid te Gornichem, welke post hij in 1717 aanvaardde met eene *Or. auspicalis de apparatu ad Eloquentiam.*
Dat hij ook de Nederd. poezy beoefende, blijkt uit een bijschrift op de afbeelding van zijn stadgenoot, den schilder H Verschuring.
Voorts heeft men van hem:
Diatribe in Historiam passionem Domini nostri Jesu Christi. Etymologico-Philologico Critica. L. B. 1733. 4°.
Sylloge Antiq. Roman. Dordr. 1738. 4°.

Zie Saxe, *Onom*, p. 459, 460; Pars, *Index Batav*, p 331, 332, *Boekz. der gel. wereld*, 1718, bl. 260; Houbraken, *Schouwburg der Schilders*, D. VII. bl. 196; v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenboek.*

WESTHOFF (Hendrik), den 21 Februarij 1774 te Amsterdam geboren, wijdde zich geheel aan de beoefening der munt- en penningkunde. Tot den handel opgeleid, bespaarde hij, al wat zijn tijd en winst besparen kon, om zich, door

oefening in taal- geschied- en oudheidkunde, een groote kennis eigen te maken en tevens bijeen te brengen wat slechts onder zijn bereik mogt vallen. De Catalogus der verzameling die hij naliet, mogt eenig heeten door hare uitgebreidheid, rangschikking en naauwkeurigheid. Zeldzaam zal er eene verzameling van Nederlandsche historische gedenkpenningen en noodmunten gevonden worden, zoo volledig en rijk aan stukken, die noch bij van Mieris, noch bij van Loon, noch in de vervolgen op den laatste beschreven staan. Hij liet ook door eigen zorg en op eigen kosten elf gedenkpenningen, ter gedachtenis van merkwaardige eeuwgetijden en gebeurtenissen, vervaardigen.

1820. *Op de stichting der Maats. van Weldadigheid.* Koper.

1823. *Op het overlijden van dr. Edw. Jenner, uitvinder der Koepok-inënting.* Koper.

1824. *Ter gedachtenis van de 250ste verjaring van het beleg en ontzet der stad Leiden.* Zilver.

1824. *Gedenkp van den Burgemeester van de Werf.* Brons.

1824. *Als voren.* Tin.

1824. *Op het 50-jarig bestaan van den Amst. stads-schouwburg.* Koper.

1825. *Op den watersnood in Nederland.* Koper.

1825. *Als voren.* Zilver.

1825. *Op het 250-jarig jubelfeest der oprigting van de hoogeschool.* Koper.

1826. *Op de inwijding van de herbouwde Luthersche Nieuwe kerk.* Koper.

1827. *Op het overlijden van Adr. van Bynkershoek van Hoogstraten.* Zilver.

Zijne collectie van gedenkpenningen en noodmunten, gilde- en brandspuitpenningen bedroeg 4227 en die zijner munten 4396 nummers.

Hij overleed te Amsterdam 9 Maart 1848.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1848, D. II. bl. 236 volgg.; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WESTHUYSE (Matthias van), med. dr. en dichter te Middelburg, gaf de berijming der Psalmen in het licht:

Uitbreiding over het Boeck der Psalmen tot de hondert in eenderley digtmaat op muzyk gestelt met drie stemmen en bassus continuus, begonnen door mr. Remigius Schrijver (in zijn leven musizyn en organist tot Middelburg) en voltrokken door mr. Pieter Bustyn, tegenwoordig musizyn en organist derzelver stad. Middelb. bij de wed. v. Remigius Schrijver. 1682. 8°.

Dr. Gerard de Wind bezat nog van hem:

Etlyke Trouw- Rouw- en Lofdigten. 4°.

Mengelmoes van verscheyde Gedichten, op verscheyde voorvallen gerymt. 8°.

Zie de la Rue, *Gel. Zeel.*

WESTPHALEN (Frederik Adriaansz.), zoon van Adriaen van Westphalen en Catharina Rycholt Rijcks, den 23 Oct. 1582 te Enkhuizen geboren, studeerde te Douay. Hij was een man van aanzien, die grooten lust had vreemde gewesten te bezoeken. Hij bezocht op eigen kosten de merkwaardigste landen en steden in Europa, Asië en Afrika, vertoefde in sommige lang genoeg om zich de taal, in zooverre eigen te maken, dat hij met de landzaten kon verkeeren. Dit baande hem den weg tot de kennis van vele dingen, die andere reizigers niet vermeld hebben. Dertien jaren besteedde Westphalen met reizen. In 1617 werd hij te Weenen tot ridder geslagen, welke eer hem drie jaren later ook te Jeruzalem wedervoer. In het laatstgemelde jaar bezocht hij Egypte om de piramiden te bezichtigen. Van de Arabieren, die zich aldaar onthielden, kocht hij een hand en een voet van een mummie, die hij ten geschenke gaf aan de ontleedkamer der hoogeschool te Leiden. De herkomst van deze merkwaardigheden bewaarde de hoogleeraar Otto Heurnius in een opschrift, daar nevens geplaatst, in de groote kast van natuurlijke en andere zeldzaamheden in de gemelde ontleedkamer. Hij trouwde Catharina Maria de Groot en overleed te Alkmaar den 2 October 1653, en liet een zoon na Adriaan Fredericksz. Westphalen genaamd, dr. in de regten, die op het vaderlijk graf in de groote kerk dit opschrift liet plaatsen:

Ossa hic exspectant resurrectionem.
Fredericus Westphalen,
Enchusanus,
Sacr. Rom. Imp. Eques Auratus,
Nec non Hierosolymitanus,
Post peragratam Europam, Asiam,
atque Africam,
Diem extremam clausit Alkmariae
Anno aetatis LXXII
A Christo nato MDCLIII
Die Mens. Octob.

Hij liet na:

Mr. Adriaen Westphalen (die volgt), en Remundus Westphalen, jong overleden. Brandt, Vondel, Keels, Neuhusius, Bruno en andere dichters hebben lofdichten op hem vervaardigd.

Zie Brandt en Centen, *Beschrijv. van Enkhuizen*; Balen, *Beschrijv. v. Dordr.*, bl. 1290, 1291, 1292; *Chron. van Hongarijen bij Ortel*, fol. 570; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WESTPHALEN (mr. Adriaen), zoon van den vorige, studeerde te Leiden, en werd 10 Julij licentiaat in de beide rechten, na verdediging eener dissertatie *de successionibus quae ab intestato deferuntur etc.* Hij bezocht ook de hoogescholen te Leuven, Keulen, was bij de vredehandelingen te Munster, huwde te Alkmaar Margaretha Caecilia Koetenburg. Hij liet 4 kinderen na.

Zie *Chr. v. Enkhuisen*, voorr. en bl. 18 enz.; *Handiesten van W. Friesland*, 1667; N. Witsen, *Scheepsbou*, fol. 45; *Appendix*, fol. 21; Balen, bl. 2292.

WESTPHALEN (Jan van), de beroemdste der Zuid-Nederlandsche typografen uit de XVde eeuw. Het is aan hem dat België de invoering der nieuwe en verbeterde kunst te danken heeft, eene verdienste tot heden toe ten onregte aan Dirk Martens toegeschreven, en het zijn zijne persen welke in de tijdruimte tusschen 1473 en 1496, zoowel te Aalst als te Leuven eene reeks van deels prachtige, deels hoogst belangrijke boekwerken hebben geleverd. Zijn drukkersmerk was opmerkelijk genoeg. Zijn portret bragt hij, nu eens in 't zwart, dan eens in 't rood, op enkele zijner uitgaven aan.

Zie *Monumens typogr. des Pays-Bas au quinzième siècle* van S. W. Holtrop, aflev. 15. De platen 87 en 88 zijn gevuld met de facsimiles van de verschillende lettersoorten, het drukkersmerk en een paar houtsneêplaten van deze.

WESTRAM (Dedrich van), lid der ridderschap des kwartiers van Roermond, werd in September 1576 van wegen Gelderland naar Brussel gezonden, om aldaar „ten besten deser landschappen saken te bevorderen", met den raad van state en de algemeene staten, die de toetreding van het gewest regelden. Te Brussel ontving hij in die stad de afgevaardigden van Gelderland, welke in het begin van Wintermaand te Brussel aankwamen, en hielp sedert met hen de belangen van het landschap, dat zij vertegenwoordigden, voorstaan en de algemeene zaken beleiden. Hij was een ijverig voorstander van de vrijheid des vaderlands en bezat groote bekwaamheden, die hij ten nutte zijner landgenooten aanwendde. Hij teekende in 1577 de Unie.

Zie Bondam, *onuitg. stukken*, D. I. bl. 43, 142, 304; J. C. de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 62.

WESTREENEN VAN TIELLANDT (Jhr. Willem Hendrik Jacob Baron van) stamde af van een Utrechtsch geslacht, en werd den 2den Oct. 1783 in 's Gravenhage geboren. Door zijne familie voor een staatkundige loopbaan bestemd, doch door de omwenteling van 1795 daarin gestuit, wijdde hij zich van dat tijdstip meer bepaald aan de beoefening der letteren, der oudheidkunde en vooral aan de bibliographie, waarvoor hij sedert zijn jeugd een groote geneigdheid betoonde. In 1804 gaf hij een werkje in het licht, getiteld: *'s Gravenhage in de XIIIde eeuw*, en schetste deze hofplaats in hare kindsheid. Bij gelegenheid van de instelling van de orde der Unie door koning Lodewijk, schreef hij een *Essai sur les anciens ordres de chevallerie* (1807) en werd hij door dien vorst benoemd tot historiograaf dier orde en tot adjunct rijksarchivarius. Hij vervaardigde in 2 dn. in 1808 den Catalogus der zoo

rijke muntverzameling en der boeken, nagelaten door P. van Damme, en gaf in het daarop volgende jaar zijne *Verhandeling over de uitvinding der Boekdrukkunst* in het licht, waarin hij als slotsom van zijne onderzoekingen aanneemt dat de boekdrukkunst hare geboorte en kindsche vorming aan Holland te danken heeft, dat Straatsburg haar verder opkweekte, maar dat het voor Maintz bewaard bleef hare voltooing en de vruchten van haar genie aan Europa mede te deelen.

Volgens van der Linde is hij ook schrijver van de *Aanmerkingen op de gedenkschriften wegens het 4de eeuwgetijde van de uitvinding der boekdrukkunst.* 's Grav. 1824. 8°.

In 1809 werd hij door het kon. Ned. inst. tot correspondent der 2de klasse gekozen. Hij leefde in stille afzondering onder het Fransch bestuur, nam in 1813 een levendig en werkzaam deel aan het herstel van Neêrlands onafhankelijkheid, en ontving twee jaren later van den koning de orde van den Nederlandschen Leeuw. Welhaast werd hij ook als lid der staten van Holland voor de ridderschap gekozen. Sedert 1815 bekleedde hij de betrekking van thesaurier en chartermeester van den hoogen raad van adel, van welk collegie hij in 1821 ook lid werd. In 1829 werd hij raad en in 1842 directeur der koninklijke bibliotheek. Hij overleed den 22sten November 1848, na bepaald te hebben dat zijne rijke verzameling van boeken en handschriften, vooral op zijne buitenlandsche reizen aangekocht, in haar geheel als *Museum Meermanno-Westreenianum*, (een groot deel zijner verzameling had hij zich op de auctie der bibliotheek van Meerman aangeschaft), in zijn hotel te 's Hage bewaard zou blijven.

Westreenen was een warm aanhanger van het huis van Oranje, de vraagbaak van velen, en altijd bereidvaardig, waar hij kon, uit den schat zijner kundigheden en zijner boekerij aan anderen mede te deelen. Hij bezat eene grondige kennis der diplomatieke geschiedenis van Europa in het algemeen en den vaderlandschen geschiedenis in het bijzonder. Zijne veelomvattende kundigheden werden algemeen erkend. Letterkundige maatschappijen, zoowel buiten- als binnens'lands, boden hem haar lidmaatschap aan, sedert den jare 1805. Verschillende vorsten versierden zijne borst met ridderorde, koning Willem I benoemde hem in 1836 tot staatsraad en Willem II tot kamerheer in buitengewone dienst.

Behalve de genoemde geschriften gaf hij in het licht:

Recherches sur l'ancien forum Hadriani et ses vestiges près de la Haye. 1826.

Nasporing nopens de invoering der boekdrukkunst te 's Gravenhage, (in *Konst- en Letterbode* 1828).

Korte schets van den voortgang der boekdrukkunst in Nederland in de XVde en hare volmaking in de XVIde en XVIIde eeuw (1829) als toevoegsel tot zijne vroegere verh. over dit onderwerp.

Recherches sur la langue nationale de la majeure partie des Pays-Bas. 1830.

Verslag der nasporingen omtrent de oorspronkelijke uitvinding en het vroegste gebruik der Stereotypische drukwys (1833), waarin hij die uitvinding aan Nederland, in 't bijzonder aan Leiden toekent, hebbende hij zulks in 1801 reeds korter, in een opstel in den *Konst-* en *Letterbode* aangegeven.

Nasporingen nopens zekeren Codex Psalmorum, in de Utrechtsche boekery berustende en tot de VIde of VIIde eeuw behoorende in *Kist en Royaards. Archief voor kerk. gesch., inzonderheid van Nederland.* D. IV.

Nederduitsche berijming en uitbreiding van den 1sten Psalm in *Verh. der 2de kl. v. h. kon. Ned. inst.* D. VI. 1838.

Iets over de afbeelding van Laurens Koster. 1847.

Bewijzen voor de echtheid en gelijkenis der oude afbeeldingen van Koster wederlegd, (1848) opgenomen in het tijdschrift *de Tijd.*

Proeve ter ontcijffering van een onlangs te Kuik ontdekt oud muntstuk van Antoninus Pius. 's Hage 25 Oct. 1803.

Nadere ophelderingen aangaande denzelfden Penning. 's Hage 18 Julij 1804 in *Mengelw. van Vaderl. Letteroef.* 1803 en 1804.

Zie J. W. Holtrop, *Levensberigt achter de Handel. der Jaarl. vergad. v. Ned. Letterk.* 1849; v. d. Linde, *Bibliogr. van Haarl.* N°. 386; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, N°. 49; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. II. bl. 108, 85, 126, 152, 239, 242, D. III. bl. 61, 479.

WESTRHEENE (Tomas van), werd geboren 26 September 1825 in 't Hof van Delft, waar zijne vaders houtzaagmolen stond. Hij werd echter aanvankelijk opgevoed in den Haag onder zijn grootvader, die hem wilde laten studeeren, maar de knaap had een heimwee naar buiten en kwam weêr bij zijn vader, die hem nu in zijn zaak opleiden zou. Hij genoot daar het onderwijs van Lallemand, toen gouverneur van het talrijk gezin, raakte in kennis met den figuurschilder W. H. Schmidt en werkte van zijn 19de tot zijn 24ste jaar in het atelier van dezen voortreffelijken meester, doch hij kon den vorm niet vatten. Ondertusschen had hij een paar stukjes van romantischen aard in een tijdschrift en jaarboekje geplaatst, en werd hem als van zelf de weg gewezen om met zijn pen gedeeltelijk in zijn onderhoud te voorzien, en na den dood zijns meesters bleef hij, gedurende eenigen tijd, beide, pen en penseel, hanteeren. Reeds in 1850 van Delft naar 's Hage gekomen, maakte hij kennis met S. J. van den Bergh en andere letterkundigen, en in 1851 werd een uitgebreider verhaal, *Helena Raven* getiteld, in het tijdschrift *Nederland* geplaatst. In 1852 en 1854 volgden twee romans: *Gelofte en Trouw* en *Levensrichting.* Deze beide bewogen zich op het gebied, waartoe ook verder zijne grootere en kleinere verhalen behooren, dat van het bedendaagsche leven. Zij werden in 1862 gevolgd door den roman: *Hoe 't in de wereld gaat.* Onmiskenbaar bleek daaruit zijn liefde en gevoel voor muziek. Grooter verdiensten had zijn *Jan Steen*, historisch-romantische schetsen in 1864 uitgegeven.

Na zijn huwelijk met Jacoba van Heyningen, die zich een welverdienden naam verwierf door hare overzettingen van romans en verhalen uit vreemde talen, inzonderheid uit het Engelsch, 22 April 1857 legde hij het penseel neder, en nam toen de nog stoute taak op zich om bijna geheel van zijn pen te bestaan.

Behalve de *Kunstkronyk*, had hij de redactie van *Flora*, tijdschrift voor dames, in 1854 bij de Zwaan te Utrecht, die van *Lectuur voor de Huiskamer* in 1857 en 1858 bij Sijthoff te Leiden, die van *Nederland* in 1868 en de eerste helft van 1869 bij Loman te Amsterdam. In deze tijdschriften komen een aantal verhalen voor van zijne pen. In 1854 belastte hij zich met het in elkander zetten van een werk over den Krim-oorlog, eerst bij Fuhri, later bij Nijgh te Rotterdam, doch deed deze taak weldra aan A. Ising over, omdat hij zich toen aan zijne studiën over Jan Steen wilde wijden. In 1858 nam hij het bijeenbrengen van het *Scheffer-Album*, bij Kruseman te Haarlem verschenen, op zich en toen hij in Januarij 1859 uit den Haag naar Rotterdam vertrok, gaf hij weder aan zijn vriend Ising ter voltooijing over de bijschriften in het *Album der Residentie*, uitgegeven door de Geus te 's Gravenhage.

In het vorige jaar 1858 had van Westhreene werkzaam deel aan de redactie van den *Tijdstroom.*

In October 1861 keerde van Westhreene uit Rotterdam, waar hij aan de (oude) *Rotterdamsche Courant* was geplaatst naar den Haag terug en zette zijn journalistischen arbeid voort, eerst aan het (oude) *Dagblad van 's Gravenhage*, totdat dit in 1863 verkocht werd, vervolgens aan de weekbladen *de Standaard*, in 1865 en 1866 bij van Es te Amsterdam uitgekomen, en het *Rotterdamsche weekblad*, in diezelfde jaren bij Smits te 's Gravenhage, ook nog aan *de Middelburgsche Courant*, totdat hij eindelijk in den voorzomer van 1869 als mede redacteur bij het *Vaderland* optrad..

Inmiddels ging hij voort met van tijd tot tijd romantische verhalen in verschillende maandschriften te plaatsen. Een zijner laatste *de Mellans* in het *Nederlandsch Magazijn* van Gebr. van Es geplaatst, kwam in 1867 afzonderlijk uit, versierd met houtsneden door Schmidt geteekend. Ook had hij in 1854 eene brochure uitgegeven bij Nijhoff te 's Hage, getiteld: *Een woord over kunst en kunstbescherming in Nederland.* Het was het eerste wat hij onder zijn naam over kunst in 't licht gaf. Van 1857 tot 1870 wijdde hij zich aan de *Kunstkronijk* en aan al wat om hem heen in de kunstwereld voorviel, en gaf met de onkrenkbaarste trouw kritiek van de in ons land tentoongestelde schilderstukken, hij deed dit insgelijks van 1854—1869 in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, in wier redactie hij met het kunstgedeelte was belast. In den kring der redacteuren leerde hij Bakhuizen van den Brink kennen, die een weldadigen invloed op hem uitoefende en in 1856 verscheen zijn *Jan Steen*, *étude sur l'art en Hol-*

lande, elf jaren later gevolgd door *Paulus Potter, sa vie et ses oeuvres*, beide maakten zijn naam met lof bekend in Frankrijk, Duitschland, Engeland en Belgie. Tot aan zijn dood toe, was het Westrheenes vurigste wensch om zijne kunsthistorische studien bij te houden en voort te zetten en hoopte daartoe de gelegenheid te blijven vinden in zijne medewerking aan een nieuwe uitgave van *Nagler's Kunstlerlexicon*. Dr. J. Meijer te Munchen had zich het plan opgevat om dit lexicon geheel om te werken en op de hoogte der wetenschap te brengen en noodigde Westhreene uit om voor de Nederlandsche kunstenaar te zorgen. In de eerste aflevering, wier verschijning door den oorlog van 1870 vertraagd werd, gaf Westrheene eenige biografien. Eene reis naar Engeland in 1868 gaf hem aanleiding tot het schrijven eener studie over de Engelsche kunst, in den loop van dat jaar opgenomen in *de Gids*.

Hij richtte met C. G. Withuys te 's Hage de rederijkerskamer *de Nieuwe Korenbloem* op, was in 1868 secretaris van het Xde taal- en letterk. congres te 's Hage, plaatste den 28sten November van datzelfde jaar den marmeren gedenksteen in het huis op de Dunne Bierkade n°. 17, waarin Paulus Potter heeft gewoond. Hij was bestuurder later eerelid van het genootschap *Oefening kweekt kunst* en hield er den 24sten December 1868 eene gedachtenis-rede over den ontslapen dichter S. J. van den Bergh.

Ook was hij lid van de Maats. van Ned. letterkunde en van de Gentsche maatschappije *De taal is gansch het volk*. Hij overleed den 4den October 1871.

Zijn leven is geschetst door A. Ising, voorkomende in *Levensberichten der maats. v. Ned. Letterk.*, 1872.

WESTREM (VAN), dichter van *Roem des Geloofs in XLVII gezangen uytgebreyd*. Amst. 8°.

WESTREN (FRANCINA JACOBA VAN). Zie COETS (D. T.).

WESTVALINC (JAN), zoon van Jan Westvalinc, schepen van Dordrecht, kastelein van Geertruidenberg en vrouwe Maria Botnya Odo, dochter, was in 1477 schout van Dordrecht. Nadat Dordrecht, onder het beleid van Jan van Egmond, door de kabeljaauwschen met twee rijschepen was ingenomen, werd hij gevangen genomen, naar den Haag vervoerd en benevens Diederik van Beaumont onthoofd.

Zie Balen, bl. 8 en 1288, waar ook zijn geslachtregister voorkomt; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WESTVALING (HAINE), kunstschilder, in 1468 tien dagen werkzaam op het groote feest.

Zie Kramm.

WEST-ZANEN (WILLEM PIETERSZ. VAN), kaptein van het schip *de Bruinvis*, ook *Enkhuizen*.

Men heeft:

Derde voornaemste zee getogt na de Oost-Indiën, gedaan met de Achinsche en Moluksche vloten onder de Ammiralen Jacob Heemskerk en Wolfert Hannansz. in den jare 1601, 1602, 1603 *enz. Uyt de naarstige aanteekeningen van Willem van West-Zanen, schipper op de Bruinvis enz.* Amsterd. 1648. 4°. *by Hendrik Jacobsz. Zoet en ook by Jan Jacobsz. Schipper en te Worverveer in hetzelfde jaar.*

Zie Tiele, *les Navig. Neerl.*, p. 205.

WET, WETTE of WETH (EMANUEL), te Hamburg geboren, werd te Amsterdam leerling van Rembrandt.

WET, WETTE of WETH (JAN), broeder van den vorige, in 1617, volgens anderen in 1630, te Hamburg geboren, vestigde zich ook te Amsterdam, werd een leerling van Rembrandt en vervolgens schilder, kunstkooper en handelaar in Holland. Op de verkooping van dr. J. Tak te Soeterwoude in 1781 was van hem:

Christus 12 jaren oud zijnde, onder de schriftgeleerden in den Tempel, een uitmuntend kabinet-schilderij, geheel in den trant van Rembrandt, met *f* 300 betaald. Ook twee groote teekeningen met krijt en opgewassen, voorstellende:

Christus vijf duizend menschen met weinig brood en visch spijzigende. 1635.

Waarschijnlijk was Jacob Wet zijn zoon. Hij werd in 1677 te Keulen in het St. Lucas-gild ingeschreven en heeft daar langen tijd gewoond. Hem wordt een zeldzame prent toegekend: *Typus reformationis Coloniensis.*

Het is een onzeker pogen het penseel van vader en zoon te onderscheiden.

Zie Kramm.

WETSTEIN (CAROLUS ANTONIUS DE), omstreeks 1742 te Leiden geboren, vestigde zich aldaar als advocaat en muntte als beoefenaar der Latijnsche poëzy uit.

Hij vervaardigde de volgende dichtstukken:

Leida ab obsidione Hispanorum liberata, door den hoogleeraar Valckenaer in 1771 in het licht gegeven en door P. van Schelle in het Nederd. overgezet. Leid. 1772.

Cunae Arausiacae sive Genethlacon Guilielmo Frederico Guilielmi quinti filio in lucem edito, die 24 *Augusti anni* 1772. L. B. 1772.

Virgo Batavica, seu Panegyricum Guilielmo V, quum Petrus van Bleiswyk Hollandiae et Westfrisiae ordinum consiliarius ac syndicus supremus renunciaretur, die 1 *Decembris* 1772.

Carmina ex Hesiodo, Theocrito, Colutho Latine reddita. Accedit Sylvarum et Elegiarum liber L. B. 1771.

Carmen elegiacum in saecularia altera Academiae Leidensis, editum a J. H. Hoeufft, belgicam versionem addidit A. N. van Pellecom. Amst. 1825. 4°.

Sophonisba, trsp. h. Fr. van A. de Voltaire, vrij gevolgd. Leyden 1779.

Don Pedro, koning van Castilje, trsp. n. h. Fr. van A. de Voltaire, vrij nagev. Ald. 1779.

Olindo en Sofronia, trsp. n. het Fr. van Mercier, vrij nagev. Ald. 1779.

Willem Tell, of de herstelling der Zwitsersche vrijheid, trsp. n. h. Fr. van Le Mierre, vrij nagevolgd. Ald. 1779.

Zie Hoeufft, *Parn. Lat.*, p. 239, 240; Peerlkamp, *de Poëtis Lat. Neërl.*, p. 201; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 491, 492; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 222, D. II. bl. 539, D. III. bl. 95, 319; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WETSTEIN (JOANNES JACOBUS), in 1693 te Bazel geboren, verkreeg in 1709 het doctoraat in de wijsbegeerte, en, in 1713 tot den evangeliedienst toegelaten, aanvaardde hij dien het allereerst bij een regiment Zwitsers, dat door de Hollandsche staten bezoldigd, zich in Engeland bevond. In 1717 trad hij te Bazel zelf als predikant op en gaf tevens afzonderlijk onderwijs aan de akademische jongelingschap. Het was er echter verre af dat hem daar een rustigen werkkring wachtte, hij stond er aan vele onaangenaamheden bloot en werd eindelijk afgezet, waarop hij zich naar Nederland begaf, waar hem het onderwijs in de letteren en wijsbegeerte aan de Remonstransche kweekschool te Amsterdam werd opgedragen, ofschoon zonder den titel van hoogleeraar. Hij begaf zich echter, op verlangen der broederschap, naar Bazel, om zich aldaar te regtvaardigen, en hierin slaagde hij zoowel, dat hij wederom gedurende een jaar als evangeliedienaar in zijn vaderstad optrad. In het najaar van 1733 aanvaardde hij het onderwijs aan de kweekschool te Amsterdam en werd in 1736 tot hoogleeraar aangesteld.

Zijn onderwijs bepaalde zich niet tot de oude letteren, sedert 1743 gaf hij ook lessen over het N. Verbond en later over het Hebreeuwsch en zelfs, na den dood van den hoogleeraar Drieberge, over de theologie, totdat het godgeleerde professoraat in 1717 aan Krighout werd opgedragen. In 1744 bedankte hij voor het professoraat in de Grieksche letterkunde, dat men hem te Bazel had aangeboden. Zeer beroemd heeft hij zich gemaakt omtrent de kritiek en uitlegkunde des N. Verbonds. Zijn *Novum Testamentum Graecum cum notis Var. Codicum*, 2 vol. in fol. Amst. 1751, en zijne *Prolegomena in Novum Testamentum*, waarvan wij de door J. S. Semler *cum notis et append.* Halae 1764 (de eerste uitgaaf Amst. 1730 4°.) bezorgde uitgaaf kennen, maakten zijn naam met roem bekend. Hij ontging echter de beschuldiging van onregtzinnigheid niet en bijzonder legde men hem ten laste dat hij de plaatsen over het leerstuk van de Godheid van Christus verdonkerde. Hij overleed den 23 Maart 1754.

Nog gaf hij in het licht:

Dissertationes de variis N. T. Lectionibus. Basilea. 1718. 4°.

Libelli ad crisin et interpretationem N. T. Halae 1766. 8°.

Clementis Romani II epistolae ad virgines cum versione Latina. Leidae 1754. 8°.

Or. funebris in obitum viri celeberrimi Joannis Clerici, Phil. et Historiae Ecclesiast. inter Remonstrantes Professoris. Amst. 1736. 4°.

Zie Jac. Krighout, *Sermo funibris in obitum Jo. Jac. Wetstenii,* Amst. 1754. 4°.; Frey, *Epistolae ad J. Krighout;* Bas., 1764 4°.; Krighout, *Memoria Wetsteniana vindicata adv. Frey.* Amst. 1754 4°.; Ernesti, *Specimen Castigationum in Wetstenii N. T.* Leipsig 1754; Dez., *Institutio interpretis Novi Testamenti*, P. II. p. 157; Kraft, *Bibl.*, T. VIII. p. 98, T. X. p. 99; Saxe, *Onom.*, T. VI. p. 223, *Anal.*, p. 665; *Acta Erud.*, 1752, *Jan.*, p. 1—8; *Nova Acta erudita Septemb.*, P. II. p. 529—544, 1756 *Jan.*, p. 30—33; *Relationes de libris Nov. Fasic.* II. p. 318 374; *Fasc.*, V. N° XIII. p. 244, seq. N°. XIV. p. 278—288; *Athenae Rauricae, in Professoribus Linguae Graecae*, N°. XXVI. p. 379—382; *Catal. Bibl. Bunav.*, T. I. Vol. II. p. 1697, 1698; D. J. van Lennep, *Mem. Amst. Athen.*, p. 991; *Des Neuen Gelehrten Europa*, Th. V. p. 252—263; Hagebach, *Wettstein der Kritiker und seine Gegner in Ilgen's. Zeitschrift*, 1733 p. 75 ff.; Baumgarten, *Nachricht*, T. II. p. 48, T. IV. p. 114; Mayer, *Geschichte der Schrifterklaer.*; Baur, *Hub.*, *Conv. Lex*; Chaufepiè, *Nouv. Dict. hist.*; *Biogr. Univ. Nouv. Biogr. générale; Bibl. raisonné;* Ypey, *Kerk. geschied. der XVIIIde eeuw*, D. III. bl. 467; Ypey en Dermout, *Gesch. d. Herv.*, D. III. bl. 195; Tideman, *Rem. broeders*, bl. 24 volgg.; Heringa, *gebruik en misbruik der kerken;* Kist en Royaards, *K. Archief;* Glasius, *Godgel. Nederl.*; Sepp, *Pragm. geschied.*, bl. 74, 233; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WETSTEIN (Johan Hendrik), den 15 Maart 1649 te Bazel geboren, legde zich op den boekhandel toe en vestigde zich als boekdrukker te Amsterdam. Hij had zich de Grieksche, Latijnsche en Hebreeuwsche talen eigen gemaakt. Vele voortreffelijke werken werden door hem aan de geleerde wereld medegedeeld, waaronder eenige vruchten van zijn eigen vernuft en geleerdheid. Hij overleed den 4 April 1720.

WETSTEIN (F. H.) bloeide als dichter in het begin der 18de eeuw. Zijne gedichten vindt men voor de werken zijner tijdgenooten.

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WETSTEIN (G.) arbeidde in het begin der 18de eeuw voor het Amsterdamsch tooneel. Hij gaf in het licht:

Het gelukkig ongeval, blijeindend trsp. Amst. 1721, met titelplaat van A. Zeeman.

Erik, prins van Zweden, trsp. 1722, met titelplaat van J. Wandelaar.

Gustaaf Adolphus, koning van Zweden, beschermer der Duitsche vrijheit, oorlogsspel. Ald. 1723, m. voorgev. pl. naar J. Buys door J. Punt, 1779.

Zie Verwoert; *Cat. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 223.

WETSTEIN (R. G.) vertaalde:

J. Oldmixon, het Brittannische rijk in Amerika. Amst. 1721.

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, N°. 6138.

WETZELIUS (J. P.), predikant te Colomba, gaf in het licht:

Kort ontwerp van de leere der waarheid, die na de Godsaligheid is, overgeset in de Singaleese tale, ten dienste van de Christelyke Singal. gemeentens. Met het drukken een eynde gemaakt in de maand April, tot Colombo, Ao. 1744, *nu weder van de drukff. gezuivert door en herdrukt onder opzigt van den predikant H. C. Philipsz. Colombo, 's Comp. Boekdrukkerij by J. F. Christnau.* 1790. 8°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. II. bl. 432.

WEUSTENRAAD (Jean Theodore Hubertus), in 1805 te Maastricht geboren, behaalde reeds op 't Athenaeum zijner geboortestad meer dan eens den palm der overwinning en onderscheidde zich in de dicht- en redekunst. In 1823 bezocht hij de hoogeschool te Luik, werd tot doctor juris bevorderd, en vestigde zich als advocaat te Maastricht. Hij was in 1827 een der redacteurs van *l'Eclaireur du Limbourg*, hetwelk in 't volgende jaar een criminele vervolging onderging en Weustenraad in den kerker bragt. Door de regtbank vrijgesproken, berokkende hem een art. tegen den minister van Maanen een nieuw regtsgeding door de omwenteling van 1830 gestuit. In October van dat jaar bevond hij zich te Brussel, werd door het voorloopend bewind tot plaatsvervanger van den procureur des konings bij het hof te Tongeren benoemd, welken post hij van Febr. 1831 tot Nov. 1832 waarnam. Vijftien jaren was hij auditeur-militair te Luik en in 1847 ging hij over tot het openbaar ministerie van Brabant, vestigde zich te Brussel, en leverde vele artt. aan *de Independance*. De leerstellingen door Simonides in België verkondigd, maakten diepen indruk op zijn dichterlijken geest, blijkens zijne gezangen in zijne laatsten bundel *Chant de prolétaire en Waarmliet.* Ook vervaardigde hij een drama *Laruelle* 1830, en had veel aandeel in de *Revue Belge*, een letterkundig blad. De onderneming van Rogier om in Belgie den eersten spoorweg aan te leggen, ontstak zijn dichtvuur, en de *Remarquer* verscheen in 1841, terwijl hij de wonderen der nijverheid bezong in zijn *Haut fourneau* 1844. Een verzameling zijner gedichten is gedrukt in 1848, doch het plan om een 2de deel uit te geven werd door den dood verijdeld. De meesten zijn in 't Fransch, enkele in 't Vlaamsch en dragen de duidelijke kenmerken der tijdsomstandigheden, waarin ze zijn opgesteld. Als student schreef hij een *Klaaglied op 't lot van een jongeling, die in de onderaardsche gewelven van den St.-Pietersberg verdwaald was.* Koning Leopold versierde zijn borst, die reeds met het ijzeren kruis prijkte in 1848 met die zijner orde en benoemde hem tot griffier van 't Brusselsche hof. Hij overleed in 1849 aan de cholera.

Zie *Biogr. génér. mod.*; Kobus en de Rivecourt.

WEVEL (Gilles de), een kloosterbroeder te Brugge, bewerkte in 1366 uit Latijnsche bronnen het *Leven van Sinte Amand, Patroon der Nederlanden*, met voorberigt en woordenlijst, uitgegeven door Ph. Blommaert. Gouda 1842. 2 dn. 8°.

Zie Jonckbloet, *Ned. Letterk.*, D. I. bl. 233.

WEVELICHOVEN (Floris van) was eerst kanunnik en subdiaken te Keulen, daarna (1364) benoemde hem paus Urbanus V tot bisschop van Munster en den 8 April 1378 werd hij door Urbanus VI tot bisschop van Utrecht aangesteld.

Hij was een wijs, geleerd, voorzichtig, godsdienstig en krachtig man, die, schoon reeds bejaard, te Utrecht over allerlei aanvallen mogt zegenvieren. Reeds aanstonds had hij een hevigen strijd met zijn voorganger Arnold van Hoorn, die, naar Luik verplaatst, de inkomsten van beide zetels, daar hij van Utrecht geen afstand wilde doen, bleef trekken, van daar dat Wevelinchoven eerst den 6den Nov. 1379 van zijn bisdom bezit kon nemen. Vervolgens had hij te kampen met een tegen-bisschop Reynoud, de jongere van Vianen, wien door den Avignonschen paus Clemens VII den Utrechtschen zetel was toegezegd; doch door medewerking zijner vrienden onder de edelen, onderwierp zich deze met zijn broeder, den heer van Vianen, vasallen van Floris.

Den laatsten tegenstand overwon hij op sommige edelen, die op zijne jurisdictie inbreuk maakten, zooals Gijsbert van Abkoude, dien hij in 1380 versloeg, en Hendrik, burggraaf van Montfoort, een jaar later, wiens stad hij belegerde. Den tijd van vrede gebruikte hij tot herstelling der zaken van het sticht, de schulden af te doen, en de verpandde sloten te lossen. Hij nam het klooster Windesheim in zijne bescherming, bevorderde de vestiging der paterhuizen en hunne hervormende begijnselen en de stichting van het karthuizer klooster te Utrecht; doch liet in 1380 het lijk van Mattheus Lollard opgraven en verbranden.

Hij overleed den 4den April 1393.

Zie *Bat Sacra*, D. I. bl. 279; Moll, *Kerkges. v. Nederl.*, D. II. St. I. bl. 163.

WEVELINCKHOVEN (mr. Jan van), raad en pensionaris der stad Leiden, volgde 10 Febr. 1620 Hogerbeets als secretaris van curatoren der Leidsche hoogeschool op en bekleedde dien post tot 1661 en werd opgevolgd door zijn zoon.

WEVELINCKHOVEN (mr. Joachim van), welke dien post van 1662—1669 bekleedde.

Zie Siegenbeek, *Gesch. d. L. H. Toev. en Bijl.*, bl. 45.

WEVELINCHOVEN (Henricus van der) gaf in 1643 het blijeindend treurspel *Elpenor en Rhodope* te Gorinchem in het licht.

WEYDE (mejufvr. C. L. VAN DER) schreef:

Italie het land der liefde of brieven door Mynheer van D. aan mej. van R. gedurende zijne reise naar Italien, en eenige antwoorden op denzelven. Rott. 1794. 8°.

Zie van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, Nº. 2349.

WEYDE of WEYDEN (GOSWIN VAN DER), kleinzoon van Rogier van der Weyde, den oude, in 1465 geboren, was van 1503—1530 lid van het St. Lucas-gild te Antwerpen. Hij schilderde o. a. voor de kerk van Tongerloo een altaarstuk, de *H. Maagd* voorstellende, thans in de galerij te Brussel. Dit deed hij 70 jaren oud, voor den abt Arnold Streyters. Hij schilderde driemaal hetzelfde onderwerp, waarvan er een in dezelfde galerij een ander te Kensington berust.

Zie G. F. Waagen, *Handbook of the painting, the German. Flemish and Dutch School*, p. 109; *Catalog. du Musée d'Anvers*, 1857, p. 30; Kramm.

WEYDE of WEYDEN (PIETER VAN DER). Zie WEYDE (ROGIER VAN DER) de oude.

WEYDE of WEYDEN (ROGIER VAN DER), de oude, werd omstreks 1480 te Brussel geboren. Hij was een leerling van Jan van Eyck en woonde bij hem te Brugge in. Hij was in 1436 stadsschilder te Brussel, en bijzonder belast met de versiering van dat gedeelte van het stadhuis, 't welk toen gebouwd werd, waarvoor hij met stukken laken betaald werd. Hij wordt ook in de registers van 1449 en veel later „meester Rogiersen van der Weyden, portrateur der stad van Brussel" genoemd. Hij verkreeg de meeste vermaardheid van al de leerlingen van van Eyck. Te Antwerpen bezit het museum zijn de *zeven Sacramenten* en eene *Aankondiging*. Paus Martinus V, die in 1431 overleed, liet een *klein Altaarstuk* door hem schilderen, dat hij aan Juan II, koning van Spanje, ten geschenke zond, en dat thans het museum te Berlijn bezit. In de eerste jaren, toen hij te Brugge, onder leiding van van Eyck was, schilderde hij een menigte stukken in waterverw (*tempera*) uit het gemeene leven. Zijn voornaamste schilderij is een *Altaarstuk* voor de zaal, waarin de regtsbedeeling ten stadhuize te Brussel geschiedde, op welks vleugeldeuren merkwaardige historische feiten, de justitie betreffende, waren afgebeeld. Dit juweel werd door Albrecht Durer, bij zijn bezoek te Brussel, nog gezien en is waarschijnlijk bij den brand van het stadhuis, tijdens het beleg der Franschen in 1695, verloren geraakt. Hij vervaardigde ook een *Altaarstuk* voor de kapel, die Willem Edelheere en zijne vrouw Aleidis in 1443 in den omtrek van het koor van St. Pieterskerk te Leuven deden oprigten. Dit stuk is nog aanwezig, als ook het groote *Altaarstuk* door hem tusschen 1440 en 1447 vervaardigd voor de kapel van het hospitaal te Beaune. Ook in Italie, dat hij in 1439 bezocht, en waar hij in 1440 het plegtig jubilé te Rome bijwoonde, heeft hij o. a. voor Lionello d'Este, heer van Ferrava, in Florence voor de Medicis geschilderd. Te Brussel teruggekeerd, schilderde hij voor Peter Bladolin, schatmeester van Philips de Goede, eene schilderij die, door dien kapittelheer, geplaatst is op het altaar eener kerk te Middelburg, door hem in 1450 gesticht, thans in het museum te Berlijn. Kramm, die vele zijner latere stukken vermeldt en beschrijft, wil dat hij ook de kunst van glasschilderen heeft beoefend. Hij overleed den 16 Junij 1464 en werd in de St. Gedule-kerk begraven. Zijn vrouw heette Elisabeth Goffaerts. Kramm heeft een groot aantal schriften vermeld, waarin over dezen beroemden schilder gehandeld wordt. Jan van der Weyden, zilversmid, en Pieter van der Weyden *scildere* waren beide zijne zonen.

Zie *Messager des Sciences hist.*, 1866, p. 358; *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, T. VI; van Mander; Immerzeel.

WEYDE of WEYDEN (ROGIER VAN DER), zoon en leerling van den vorige. Hij wijdde zich bepaald aan voorstellingen uit het lijden van Christus, van de bedroefde Maagd en der discipelen des Heeren. Zijne voornaamste schilderijen zijn in de Sacristy van St. Laurens, in het Escurial in Spanje, in de galerij te Madrid, in de collectie van den heer Green of Stadley bij Barnet, van den prins regent te Londen, van sir Culling Cardley te Belvedere bij Erith, in de galerijen te Napels en te Brussel.

Zie Kramm.

WEYDEN (D. VAN DER) schreef:

Inleydinge tot een vastgegronde Nederduitsche Letterstellinge. Utr. 1654. 12°.

Zie *Cat. d. Maats. van Ned. Letterk.*, D. II. bl. 181.

WEYDMANS (N.), schilder en graveur, in de eerste helft der 17de eeuw werkzaam. Zijne prenten komen zeldzaam voor.

Nagler vermeldt o. a.:

Een man en een vrouw aan een tafel brassende, met het onderschrift: *Sicut autem erat in diebus Noë etc.*

Een kwakzalver. 4°.

Een vrouw, die een beschonken man geleidt. 8°.

Zie Nagler; Walter's *Painters etchings*; Kramm.

WEYERMAN (JACOB CAMPO) was van geringe afkomst. Zijn vader, Jacob Weyerman, was een lakei, zijne moeder Lys St. Morel had als meid in eene herberg gediend, was deze in mansgewaad ontvlugt, had dienst genomen als tamboer, werd na het bijwonen van verscheidene veldslagen tot sergeant bevorderd, doch in het beleg van Bonn gewond, en, onder het verbinden, hare kunne ontdekt zijnde, kreeg zij haar afscheid en een jaarwedde van *f* 200. Toen Weyerman, den 9den Augustus 1677, geboren werd, hielden zijne ouders te Breda een kroeg. Op de school gaf hij op zijn 15de jaar blijken van vluggen geest en schrander begrip, en daar hij zucht voor de letteroefeningen had, werd hij aan de leiding van den predikant Santvoort in het Woud toevertrouwd, terwijl hij zich, daar hij ook veel lust in teeken- en schilderkunst had, te Delft daarin door Thomas van der Wilt werd onderwezen. Bij zijne ouders weêrgekeerd, begon hij een losbandig leven te leiden, begaf zich, hunne bestraffingen moede, heimelijk naar Antwerpen, verleidde de dochter van een herbergier en vluchtte met haar naar Rijssel, verliet haar en ging naar Parijs, waar hij zich aan de uitsporigste lichtmisserijen overgaf. Een minnehandel met de dochter van een aanzienlijk heer, bij wien hij zich als kamerdienaar verhuurd had, noodzaakte hem Parijs te verlaten. Op den weg naar Lyon ontmoette hij Cartouche, die zoo over hem voldaan was, dat hij hem een beurs met Louis d'or en vrijgeleide door zijne bende schonk. Te Lyon maakte hij kennis met een abt, met wien hij naar Rome vertrok. Ook hier bleef hij niet lang, verliefd geworden op eene aanzienlijke vrouw, die hij vruchteloos ten huwelijk verzocht, besloot hij haar te schaken, doch dit mislukte en daar dit ruchtbaar geworden was en hij voor de gevolgen vreesde, keerde hij over Zwitserland en Duitschland naar Breda terug, waar zijne ouders reeds gestorven waren en hem een erfenis van slechts *f* 600 hadden nagelaten. Spoedig was dit geld verteerd en nieuwe schuld gemaakt, waarom hij in stilte Breda verliet en zich te 's Hage neêrzette, waar hij zijn *Levens der Schilders* en eenige werkjes schreef, die hem zooveel voordeel opleverden dat hij zijne schulden te Breda kon betalen. Te Breda geraakte hij in geschil en vervolgens in tweegevecht met een officier en ontving een wond. Om die te verbinden, liet hij zich bij den wondheler Jan Arentsz brengen, bij wien hij zoolang huisvestte tot dat hij genezen was. Hij knoopte een minnehandel aan met diens nicht, niet om hare schoonheid, maar om haar kapitaaltje. De oom, den toeleg van zijn commensaal bemerkende, gebood hem zijn huis te ruimen. Weyerman wist den oom naar de hoofdwacht, onder voorwendsel dat een soldaat zwaar gekwetst was, te lokken, en pakte intusschen met zijne minnares hare kleinodien, kleederen enz. in en begaf zich naar Rotterdam en vervolgens naar Engeland. Hij werd om dit bedrijf uit de stad en baronnie van Breda gebannen. Te Londen was alles weldra verteerd. Zij werd zwanger, en nam, daar hij den schijn aannam zich zelve en haar te willen vergeven, de vlugt, zonder dat hij ooit meer iets van haar hoorde. Hierop nam hij zijn intrek in een voornaam logement, waar hij den kastelein voor een aanmerkelijke som oplichtte. In Engeland won hij naderhand veel geld met schilderen voor aanzienlijke hovelingen en zelfs voor de koningin Anna. Hij onthield zich eenigen tijd aan de hoogeschool te Oxford, om zich in de geneeskunde te oefenen, doch welhaast verveelde hem de studie, en daar hij in Engeland geen bezigheid voor zijn penseel meer vond, keerde hij naar Holland terug, woonde een jaar te Delft en won de kost met schrijven voor zich en eene huishoudster, bij welke hij een zoon verwekte. Heimelijk verliet hij beide en begaf zich naar Amsterdam, waar hij

gouverneur werd van een aanzienlijk jongeling; doch hij had een afkeer van een ingetogen en geregelde levenswijs, liet die betrekking varen en begon weder te schrijven, terwijl de vinnige streken, die hij sommige personen in zijne schimpschriften gaf, hem in ongelegenheden brachten. Ondertusschen huwde hij met eene jonge juffer, die hij in de trekschuit tusschen 's Hage en Amsterdam had leeren kennen en op zijn kamer gelokt had. Vier of vijf jaren later stierf zij, hem twee zonen nalatende. Te Amsterdam kreeg hij een bezoek van Czaar Peter, die, van zijne schranderheid had hooren spreken en „nieuwsgierig was hem te leeren kennen." Hij was zoo voldaan over zijn vluggen geest en zijne geestige kwinkslagen, dat hij hem mede naar Rusland wilde nemen en hem den titel van geheimraad en de waardigheid van historieschrijver geven. Wijsselijk bedankte Weyerman hem en bleef zijn beroep van pasquilschrijver voortzetten, waarin hij het eindelijk zoo grof maakte, dat hij, zich te Amsterdam niet langer veilig achtende, naar Vianen week; doch ook hier kon hij zijn aangeboren aard niet beteugelen: vrienden zoowel als vijanden waren de voorwerpen zijner kwaadaardige schimpzucht, die hij eindelijk met zulk een onbeschaamdheid botvierde, dat de regering van Vianen hem in verzekerde bewaring nam; doch, terwijl hij pogingen aanwendde om te ontvluchten, werd hij overgevoerd naar 's Hage en bij vonnis van het hof veroordeeld tot eene levenslange gevangenis op de Voorpoort. In het vonnis werd gezegd, dat zijne misdaad bestond in het schrijven van lasterlijke personaliteiten en vuile pasquillen op verscheidene aanzienlijke collegien van regering.

In deze gevangenis sleet hij tien of twaalf jaren. Zijne uitspanning bestond in het opvoeden en tam maken van muizen, die op zijn fluiten uit hunne holen te voorschijn kwamen en uit zijn hand aten.

Zijne verdiensten als schilder (hij was bloem- en prentschilder) waren zeer middelmatig en als schrijver ontbrak het hem aan geen ijver, bekwaamheid en vernuft, doch zijn stijl was laag, gemeen en tuigde van een bedorven hart. Zijn avontuurlijk leven is in 1756 en te 's Hage in 1763 in 8°. verschenen en overgezet in het Hoogd. Leipzig 1764.

Zijn portret is door Troost geteekend en door Jacob Houbraken gegraveerd. Men vindt het o. a. voor het eerste deel van zijn *Historie des Pausdoms* en bij Descamps. Onder de kopy, in zwarte kunst, door Jan de Groot, leest men:

Dit 's Campo Weyerman,
Die zelf vol van gebreken,
Zijn tijd te veel versleet
Met anderen te steken.

Hij schreef:

Letterlievende Zedekunde. 's Hage 4°.

Over het geheugen. 's Hage 4°.

Natuurkundige historien, met ernstige schertsende en vrolijke aanmerkingen. Amst. 8°.

Zedekundige bedenkingen. 8°.

Den Persiaanschen zijdewever, Democriet en Heracliet, Brabandsche vrijagien, de Hollandsche zinnelijkheid, den Antwerpschen Courantier en de gehoornde broeders, benevens eenige uyt het Grieksch vertaalde gezangen van Anacreon, voorzien met de sleutel van het geheele werk. Gedruckt voor den Autheur. 4°.

Historie des Pausdoms, of een verhaal van de dwaalingen en bijgeloovigheden, dewelke van tijd tot tijd zijn ingesloopen in de kerk. Amsterd. 2 Dn. 1752. 4°.

Naakte Waarheit. Leiden 4°.

Tooneelstukken:

Beweering van den Disperaten Antwerpschen Courantier, klsp. (m. d. sp.) *Illudit propriis, aliorum crimina ridens.* Brugge 1705.

De Hollandsche zinnelijkheid, blsp. (m. d. sp.) *Prodiga non sentit percentem foemina censum. Iuvenalis.* Amst. 1710.

De gehoornde Broeders, ofte vrouwelijk Bedrog, klsp. (m. d. sp.) *Decipit illa custodes aut aere domat. D. J. Juv. Sat.* 6 *'t Abdera op kosten van de Confrerie.* Z. j.

Democritus en Heraclitus Brabantsche vryage, klsp. (m. d. sp.) *Prima peregrinos obscoena pecunia mores Intulit, et turpi fregerunt saecula luxu Divitiae molles D. I. Juven. Sat.* 6. Te Gent. Z. j.

Voorlooper van de Chronyk der Bankroetiers. Rotterd. 8°.

De Amsterdamsche Kermis. Amst. 1722. 2 Dn. 4°.

De herboren Oudheit. Amst. 1725.

Historie des Pausdoms. Amst. 1725. 3 Dn. 4°.

Aanmerkingen op de Historie des Pausdoms. Amst. 1734. 4°.

Verdediging der Historie des Pausdoms tegen eenige scherpe aanmerkingen van een Kartkuizer monnik. 4°.

De ontleder der gebreken. Amst. 1726. 4°.

De eccho der Weerelds. Amst. 2 Dn. 4°.

Leven der kunstschilders, 3 Dn. m. pl. 's Hage 1729. 4°. 4e deel. Dordrecht. 1771. 4°.

De vrolijke Tugtheer. Amst. 1730. 4°.

Godgeleerde zedekunde uit Romeinen IV. Amst. 1731. 4°.

Over Spreuk. XXVIII: 15—17. Amst. 1731. 8°.

Leven van den Baron van Syburg. Utrecht 1734. 8°.

Treurvertoog op het overlijden van Ds. H. Velsen. 's Hage 4°.

Gevallen van Don Quichott op een vrijen trant beschreven, met XXXI kunstplaten van Picard. Amst. 1746 in quarto en folio.

Verhaal van het verlaten der Joodsche Religie, door Mozes Marcus. Amst. 4°.

Doorzigtige Heremiet. Amst. 4°.

Het oog in 't zeil in 4 vertoogen. Leiden. 4°.

De geest van Weyerman of nieuwe en aartige invallighe gedigten. 's Hage 1757. 8°.

Academische Argus, achtgevende op alle voorkomende zaken en gevallen. Amst. 1719, 1721. 4 Dn. 4°.

Zie het laatstgemelde werk en zijn *Avont. Leven; Levens van ver. mannen*, D. II. bl. 92; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 493; Hubert, *Chron. Lyst*; Houbraken; Immerzeel; Kramm; van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, N°. 345; *Nav.*, D. II. bl 56, D. III. bl. 48, D. X. bl. 134; Arrenberg, Abcoude, *Cat. d. Maats. van Neerl. Letterk.*, Kok; Verwoert; mr. Sautijn Kluit, *in mededeel. van Letterk.*, 1875; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WEYERS (Hendrik Engelinus) werd den 14den Mei 1805 te Winkel in Noord Holland, waar zijn vader predikant was, geboren, en legde zich te Leiden als student in de godgeleerdheid, onder van der Palm en Hamaker, bij voorkeur op de Oostersche talen toe. In 1828 werd hij na verdediging van een Specimen over de Openbaring van Johannes: *Initium Disputationis de Libro Apocalypseos argumento, sententia et auctore*, tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. In 1831 gaf hij de eerste openbare proeve van zijne ongemeene vorderingen in de Arabische letterkunde, door de uitgave van zijn *Specimen Criticum*, zijnde het begin van een uitgebreid werk over den beroemden Spaansch-Arabischen dichter Ibn-Zeidoum, welks bearbeiding hij sedert steeds voortzette, en 't welk hij, bij zijn overlijden, schier geheel voltooid en voor de drukpers in gereedheid gebragt, achterliet. Ter gelegenheid der openlijke verdediging van dit genoemde Specimen benoemde de faculteit der letteren hem eershalve tot doctor in de letteren. Kort te voren hadden curatoren reeds besloten hem onder een vereerenden titel en behoorlijke vergelding van zijn arbeid tot medehelper van den hoogleeraar Hamaker aan te stellen, ter openbaarmaking van den rijken schat van Arabische handschriften op de Academische boekerij voorhanden. Drie jaren later (1833) werd hij tot buitengewoon hoogleeraar in de Oostersche letterkunde benoemd, welken post hij den 14den Dec. 1833 aanvaardde met eene redevoering *de literarum Semiticarum disciplina, tota ac prudenter aeque ac cum animi ardore colenda.* Nog geen twee jaren later verloor de hoogeschool den hoogleeraar Hamaker, die door Weyers als gewoon hoogleeraar werd opgevolgd.

Behalve de genoemde werken gaf Weyers nog in het licht: *Iets over Jan Ludolf, den beroemden beoefenaar der Ethiopische letterkunde en geschiedenis, ter gelegenheid der uitgave en vertaling van twee door hem opgestelde Ethiopische brieven* in D. IX. (1838) van het *Archief voor Kerkelijke geschiedenis* door de hoogleeraren Kist en Royaards. In 1840 gaf hij *Nieuwe proeven om al de Arabische letters en schriffletters door het gewone Europeesch karakter uit te drukken.* Leid. 4°.

Ook verscheen het 1ste deel zijner *Orientalia*, bevattende de eerste rijpe vrucht zijner geleerde nasporingen bij het opmaken van den catalogus der Oostersche handschriften van de Akademische boekerij te Leiden, waarmede hij zich verscheidene jaren bezig hield. Hij overleed den 31 Maart 1844 aan een slepende ziekte in den ouderdom van 39 jaren.

Zie *Annales Acad. L. B.* 1844—1845; *Leidsche Studenten-Almanak* 1845; *Leydsche Courant* 8 April 1844, n°. 43; *Algem. Konst- en Letterb.* 1844, D. I. bl 241; *Jaarl. Verslag der Maats. v. Ned. Letterk.* 1844; Schotel, *Leidsche Bibl.*, bl. 46; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WEYGANDT (G. C.) gaf in het licht:

Gemeenzame leerwijze om het bastard of Neger-Engelsch op een gemakkelijke wijze te leeren verstaan. Paramaribo. 1798. 8°.

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*

WEYMAN (J. W.) gaf in het licht:

Kruidkundig woordenboek na de beschrijving van Prof. Burman, 8 D. met gekl. platen. Amst. 1745 in fol.

Zie Arrenberg, bl. 575.

WEYSSEN (D.), een dichter van huwelijksverzen en lijkdichten in het laatst der vorige eeuw.

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WEYTEN (G.) is schrijver van een *Hemelsche Minnebrief aan de schoone Roselijn.* 1659. 3 dn. 4°.

Zie Abcoude, bl. 407.

WEYTINGH (Henricus), in 1767 te Groningen geboren, ontving zijne eerste opleiding aan het gymnasium aldaar en werd er in 1781 student. Hij beoefende de oude talen onder Ruardi en openbaarde reeds vroeg aanleg tot de Latijnsche dichtkunst, waarvan een proeve voorkomt achter de *Dissertatio de formula baptismi* van Heringa. In 1786 werd hij praeceptor aan de Latijnsche school te Deventer en aanvaardde dezen post met een Latijnsch dichtstuk. In 1791 werd hij rector te Bommel, in 1800 te Kampen, en aanvaardde aldaar zijn post met eene *Or. de praecipuis artium et doctrinarum saeculo proxime elapso incrementis.* Vier en dertig jaar bekleedde hij deze betrekking en overleed den 23 April 1834 in den ouderdom van 67 jaren.

In 1830 en 1831 gaf hij twee *elegien de tumultu Belgico* en *in victoriam de Belgis reportatam* in het licht.

In 1806 gaf hij van Kooten's onuitgegeven werk *Incerti auctoris* (*vulgo Pindari Thebani*) *Epitome Iliad. Hom.*, waarbij hij de aanteekeningen van van Kooten met de zijne vergeleek uit. Talrijk zijn zijne geschriften ten behoeve der gymnasien, waardoor hij in menigte behoefte voorzag en aan het onderwijs uitstekende diensten bewees. Onder deze munt uit zijne *Historia Graecorum et Romanorum*, waarvan de Hoornsche rector Abbing een 3de uitgaaf bezorgde.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1834, D. I. bl 226; *Aanh.* op Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WEYTINGH (J. H. A.), zoon van den vorige, in 1799 geboren, werd doctor in de letteren en rector der Latijnsche school te Harlingen, waar hij in 1853 overleed.

Hij gaf in het licht:

Disquisitio historica de Constantino magno. Dav. 1826.

Beknopt geschied-, aardrijks- en fabelkundig Woordenboek der Classieke Oudheid, voor ongeletterden. Amst. 1841, groot 724 bl. 8°. Een zeer nuttig werk.

WEYTSEN (Jacob), zoon van Cornelis Weytsen, Burgemeester van Vlissingen. Hij ook was burgemeester dier stad en werd omstreeks 1525 door Christiaan II koning van Denemarken tot ridder geslagen.

WEYTSEN (Quintijn), zoon van den laatste, werd in 1518 te Vlissingen geboren, studeerde waarschijnlijk te Leuven in de regtsgeleerdheid, was in 1555 buitengewoon en in 1559 gewoon koninglijk raad in 't hof van Holland te 's Hage, en werd door den landvoogdes, hertogin van Parma, gebruikt tot het aanstellen van een bisschop te Middelburg. Hij was tweemaal gehuwd, 1. met Jacomine dochter van Lieven de Hubert, burgemeester van Zierikzee, uit welks huwelijk drie dochters sproten, Maria, Jacomine en Antoinette, 2. met Adriana Persijn, ambachtsvrouw van Brandwijk die hem een zoon schonk, Jacob, de vader van Anna Weytsen, vrouwe van Brandwyck, eerst gehuwd met jonkh. Reinier van Oldenbarneveld, later met Jacob Westerbaen.

Hij overleed in 1565 en werd begraven in de Groote of St. Jacobs-kerk te 's Hage.

Hij gaf in het licht:

Tractaet van Avarien. Leiden 1617. 4°.

Van nieuws oversien en met passagien van rechten, rechtsgeleerden, edicten, plakaten, ordonnantien, statuten, etc. beneffens eenige noodige observatien bevestigt en verrijkt door mr. Simon van Leeuwen. Ald. 1651, 1672, 1678. 12°.

Ook is het door A. Verwer met diens *Nederl. Zeerechten*, Amst. 1711 en 1719 in het licht gegeven en in het Latijn en Fransch overgezet.

Nog heeft men van hem:

Het naeuwkeurig verhael van de aenstelling des eerw. heeren Nicolaas de Castro tot eersten bisschop van Middelburg, in 1561, door F. van Mieris uit een H. S. in 1757 te Leiden in het licht gezonden, waaruit J. W. te Water in zijne *Reform van Zeeland* de berigten omtrent N. de Castro en andere getrokken heeft.

Zie J. van Beverwijck, *Beschr. v. Dordrecht*, bl. 336, 572; de Riema, *Beschryv. van 's Gravenh.*, D. I. bl. 297; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 784, 884; Foppens, *Bibl. Belg.*; De la Rue, *Gel Zeel.*, bl. 237 volgg.; Verwer, *Nederl. Zeerechten*, bl. 219 en *Voorr.* voor het *Tractaat van de Avarijen*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WEYENBERG (J.), portretschilder. Hij schilderde o. a. het portret van J. C. Stahlschmidt, waarvan een gravure door L. Portman te Amsterdam 1804 in 8°. is uitgegeven.

WEYMAN (Claes) en zijne broeders Jan en Melchior waren voorname glasschilders te Utrecht, in het laatst der XVde en begin der XVIde eeuw.

Zie Kramm.

WEYTMANS (W.) komt als schilder van een *vioolspeeldertje* en een *luytspeelstertje* voor, doch waarschijnlijk is hij verward met N. Weydmans of Mattheus Wytman.

Zie Kramm.

WEYTS (Dirics) wordt in 1450 als schilder in de broederschap van St.-Lucas vermeld.

Zie Kramm.

WEYLAND (Henricus), geb. in 1742, predikant te Streefkerk 1766 te Puttershoek, te Brielle 1761, te Nijmegen 1772 te Gouda 1777, te Utrecht 1782, overleden in 1800.

Hij gaf in het licht:

Op den eersten verjaardag van Utrechts verlossing, uitgespr. in de Dom, Jacobi en Nicolai-kerk door H. Weyland, J. Hinlopen en C. Segtna.

Drie dankredenen. Utrecht 1788. 8°.

Zie Rogge, *Bibl. der Contra-Rem. geschrift.*, bl. 212.

WIARDA (Tileman Dothias) verdient, ofschoon Oostfries, vermelding, wegens vele zijner schriften, die ook belangrijk voor de geschiedenis en letterkunde van ons vaderland zijn. Hij werd den 18den Oct. 1746 te Emden geboren.

Behalve eene *Ostfriesische Geschichte*, 1791 env. in 10 dn. schreef hij een *Oud Friesch Woordenboek*, een *werk over de Duitsche voor- en toenamen* en *twee oudfriesche landregten.* In verschillende tijdschriften gaf hij bijdragen en vooral

Over de kruistogten der Friezen naar Palestina, en

Over Antoinette Bourignon in de *O. Friesche Mannigfaltigkeiten.* In de *Allgem. litter. Anzeiger* plaatste hij o. a. eenige berichten aangaande de te Kampen en Leeuwarden gedrukte *Oud-Friesche Landregten*, 1789.

Hij was lid der derde klasse van het kon. Ned. Instituut. Als zoodanig gaf hij eene geschiedkundige beschouwing van de *Lex. Frisionum antiqua*, 1811, 4°. gedrukt, maar niet in den handel. Hij was, behalve van eenige buitenlandsche genootschappen, ook lid van het Groninger genootschap: *Pro excolendo jure patrio.* Bovendien was hij in verschillende betrekkingen nuttig voor zijn vaderland, bezat een uitgelezene bibliotheek en eene verzameling van O.-Friesche munten, op 3000 thaler geschat. Hij overleed als landsyndicus en hofraad den 7 Maart 1826.

Zie *Conv. Lexicon*; Kobus en de Rivecourt, *Cat. d. Bibl. v. Ned. Letterk.*, D. II. bl. 155, 309, 365, 558, D. III. bl. 358, 570; en vooral de *Familien-Nachrichten der Familie Wiarda*, in 1872 te Aurich door zijn kleinzoon C. H. Wiarda, Obergerichts-Director, uitgegeven, met twee stamtafels, 8°.

WIARDA (SJOERD VAN), te Goutum, werd kort na den dood van hertog Albrecht van Beyeren, toen de Friezen zich tegen de Hollanders verzetten (1404), te gelijk met Haring Harinxma van Sneek, tot potestaat van Friesland aangesteld. Dit was een ambt, dat den bezitter voor eenigen tijd met groote magt bekleedde en door de Friezen aan een persoon werd opgedragen om bij dringend gevaar 's lands belangen te behartigen. Het stond dus eenigzins gelijk aan dat van dictator der Romeinen. Kort te voren hadden zij, schoon vruchteloos, Sikke Dekema en Gale Hania, dit ambt aangeboden.

Wiarda en zijn ambtgenoot hielden het land in rust en verdienden lof; doch toen de factien der Schieringen en Vetkoopers wederom het hoofd opstaken, liep hun bewind te niet. Schotanus noemt hem een man van groote gaven en deugden en der zaken ervaren.

Zie Schotanus, *Hist.*, bl. 229; Winsemius, *Chr*, bl. 225; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WIARDA (OENE VAN), zoon van den bovengemelde, behoorde met zijn vader Sjoerd tot de partij der Schieringers en teekende ook als zoodanig het Zoenverdrag van 1389. Er komt een brief van hem voor van 1438, waarin hij getuigt in zijn betrekking van grietman van Leeuwarderadeel een zekeren Leeuwe Tjebbinga wegens een misdaad te hebben veroordeeld en naderhand weder ontslagen. Hij had twee zonen.

Zie Schotanus, *Brieven en Documenten* achter de *Kerk. en Wereldl. Geschiedenis*, bl. 122; v. Sminia, t. a. p. bl. 14.

WIAERDA (HENRICUS), gezworen klerk ter secretarie van Schoterland, woonde te Heerenveen, gaf in het licht: *Naauwkeurige verhandeling van de eerste uytvindingen en uytvinders, van veele der voornaamste, zoo oude als nieuwe kunsten en wetenschappen.* Amst. 1783. kl. 8°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. II. bl. 184.

WIBINGA (TH.) middelmatig dichter uit de helft der 17de eeuw. Hij schreef gelegenheids gedichten, waarvan er een vermeld wordt bij v. d. Aa, t. a. p.

WIBOLD of WINEBOLD was de 9de abt der abdy van Egmond. Hij werd door graaf Floris naar Schotland gezonden om zijne bruid, de prinses Ada van Schotland, naar Holland te begeleiden. Hij stierf in 1176.

Zie *Chron. v. Egmond*, bl. 116.

WIBRAND (HEER), geboren te Tjum in Friesland, werd pastoor te Berlikum en in 1369 tot abt van Lidlum verheven. Gedurende zijn bewind had hij met vele moeijelijkheden te kampen. De Utrechtsche bisschop Arnold van Hoorn, niet genoegzaam door de Friezen ondersteund in een strijd tegen de West-Friezen, deed Wibold verraderlijk gevangen nemen. Hij herkreeg zijne vrijheid eerst na de betaling van een losgeld van 2000 kroonen.

WIBRANDI (WIBIUS), een Friesch advokaat te Franeker, gaf aldaar in 1768 een *Bly-eindend Treurspel* met den titel *Menalippe* in het licht.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 499; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WICART (NICOLAAS), in 1748 te Utrecht geboren, oefende zich in het landschapteekenen en schilderde gedurende 8 jaren in de Loosdrechtsche porceleinfabriek. Een aanzienlijk getal, zoo gekleurde als ongekleurde teekeningen zijn van hem hier en daar voorhanden. Hij stierf in 1815.

Zie Immerzeel; Kobus en de Rivecourt.

WICHARD I, eerste voogd van Gelder. Zijn vader Otto was een der voornaamste ambtenaren van Karel de Groote en plaatsbewaarder van Nijmegen. In 909 gaf hij de voogdijschap van Gelder aan zijn zoon Gerlach I over.

Zie van Spaen, *Inleid. tot de Hist. v. Gelderl.*, D. I. bl. 17.

WICHARD II, voogd van Gelder, zoon van Godefridus I, stond keizer Otto op zijde in den slag tegen de Hunnen bij Augsburg. Hij overleed in 966 of 960.

Zie t. a. p. bl. 18.

WICHARD III, een dapper krijgsman, die in het jaar 1049 met zijne krijgsbenden de bisschoppen van Utrecht, Luik en Keulen tegen Dirk IV, graaf van Holland. In 1050 hielp hij keizer Hendrik in den strijd tegen den hertog van Lotharingen en den graaf van Vlaanderen. In 1058 voegde hij zich bij de tegen Floris, graaf van Holland, verbondene magten. Hij overleed in 1061, na een regering van 26 jaren.

Zie t. a. p. bl. 20; Verwoert.

WICHARDUS was in de XIIIde eeuw abt van het klooster *Bloemendaal* nabij Bolsward. Hij verrijkte zijn klooster door het aanleggen van dijken en dammen tegen de aanspoelende zee.

WICHERINGE (RUDOLF), in 1560 te Groningen geboren, moest in den ouderdom van 8 jaren met zijn ouders, Barthold Wicheringe en Tietke Doema, het vaderland verlaten, en keerde eerst in 1595, nadat de Spanjaard verdreven was, terug. Intusschen had hij in Denemarken bij den sterrekundige Tycho Brahé gewoond en eenige jaren aan het hof van den hertog van Sudermanland in Zweden doorgebragt. Spoedig, na de reductie van Groningen tot de Unie, riep men hem tot ambten, en bekleedde hij met lof de meeste, die zijn vaderstad hem kon opdragen. Na 39 jaren met groot gezag in den dienst van den staat en de stad gesleten te hebben, nam hij in 1634 zijn ontslag en bragt zijn overigen leeftijd in weetgierige rust door tot zijn dood in 1646. Hij was gehuwd 1. met Liefke Horencken, 2. met Lamme Hillebrands, weduwe van Bernard Entens thoe Hèlpen, dochter van Jacob Hillebrands, die bij het verraad van Rennenberg is gesneuveld. Als curator der hoogeschool had hij zich verdienstelijk gemaakt en werd door den beroemden Jacob Alting in een deftig programma geprezen.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt.

WICHERS (AREND LUDOLF), zoon van Jan Hendrik Wichers, majoor en Walburch van Boschhuizen, in 1709 te Groningen geboren, werd in 1741 raadsheer en later burgemeester aldaar. Hij had in de omwenteling van 1747 en 1748 een aanzienlijk deel. Hij behoorde echter, ofschoon hij met velen oordeelde, dat de verheffing van Willem IV met 's lands belangen overeenkwam, tot de gematigde regenten. Hij overleed in 1759. Hij was gehuwd met Wibbina Gerlacius.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WICHERS (WICHERS), eenige zoon van Abraham Wichers en Wibbina van Drews, werd in 1651 te Groningen geboren, en steeg tot hooge staatsambten in zijn vaderstad, werd eerst secretaris der hooge justitiekamer, later burgemeester. Als afgevaardigde ter vergadering der statengeneraal, werd hij aldaar tot de voornaamste raadplegingen gebruikt, o. a. bij de handelingen van den graaf d'Avaux in 1700, ter voorkoming van den oorlog over de Spaansche successie, in 1709 bij den handel tot de preliminairen, die destijds voordeelig voor den staat gesloten, doch niet door den vrede achtervolgd werden, en in 1713 tot het voorloopig tractaat van barrière met Engeland. Hij huwde Beerta Tammen en overleed in 1715.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WICHERS (JOHAN) werd in 1618 geboren. Zijn ouders waren, om der geloofswille, aan de vervolging van den bloedraad uit Antwerpen naar Groningen ontweken. Na de hoogeschool aldaar bezocht te hebben, zette hij zijne studien in Italië en Frankrijk voort en verkreeg in 1643 te Orleans den doctoralen graad in de regten. In zijn geboortestad teruggekeerd, werd hij weldra tot het bekleeden van stads-ambten geroepen en had als burgemeester en later als voorzitter in de hooge justitiekamer veel invloed op de belangen van stad en lande. Hij huwde Clara Gockinga, kleindochter van den vermaarden Scato Gockinga. Hij overleed den 16 Nov. 1667.

WICHERS (JAN GERARD), den 15 Julij 1745 geboren, bekleedde de betrekking van gouverneur-generaal van Suriname en was lid van den raad der Amerikaansche kolonien te 's Hage.

Hij werd den 1 Julij 1806 lid van de Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden en overleed den 3den Oct. 1808.

Zie *Gedenks. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, bl. 63.

WICHERS (mr. HENDRIK LUDOLF) werd den 10 Februarij 1747 te Groningen geboren. Na de Latijnsche scholen doorloopen te hebben, werd hij een kweekeling der hoogeschool zijner geboortestad en hoorde de lessen van van de Wijnpersse, van der Keessel en van der Marck, hield in 1767 onder den eerstgenoemde een akademische verhandeling *de moralitate juramentorum*, en drie jaren later verwierf hij den meestertitel, na verdediging van zijn dissertatie *de principiis juris cogendi*. Hij zette zich als advocaat en gaf in 1777 in het licht: *Lex hominum communis, secundum mentem Hugonis Grotii proposita et explicata*, waarin hij het stelsel van den beroemden Nederlander, over dit onderwerp voorgedragen, in zijn werk: *de jure belli ac pacis* verklaarde. Van 1778 tot 1795 was hij in onderscheidene betrekkingen ten nutte van het gewest en de stad zijner geboorte werkzaam. In 1786 werd hij door de provinciale staten gekozen als eerste gecommitteerde tot regeling, verbetering of herstelling der aandeelen door de onderscheidene provincien in de generaliteits-uitgaven. In 1790 bragt hij een uitgebreid verslag daarover uit, en in 1795 werd hij uit zijne betrekkingen ontslagen. Wel werd hij, na de bedaring der hartstogten, aangezocht om op nieuw in dienst van zijn vaderland te treden, doch hij bleef in zijn weigering volharden, tot hij door den laatsten erfstadhouder van den vroeger door hem gedanen eed ontslagen werd. In 1802 trad hij op nieuw de staatkundige loopbaan in, en werd, na eerst in financieele zaken werkzaam te zijn geweest, door den raadpensionaris Schimmelpenninck tot lid van den raad van state, in 1805 tot voorzitter van den raad van financien in de provincie Groningen, en kort daarna tot raad in het collegie, thesaurier-generaal en raden van financien te 's Hage benoemd. In 1807 droeg koning Lodewijk hem de betrekking van landdrost der provincie Groningen op. Onder de Fransche overheersching stelde keizer Napoleon hem aan tot prefect van het departement van de Wester-Eems. In 1815 vertrok hij wederom naar 's Hage om de betrekking van directeur-generaal van de indirecte belasting, convoyen en licenten te vervullen. In 1818 werd hij lid van den raad van state en keerde in 1820 naar zijne geboorteplaats terug, waar hij den 15den Mei 1840 overleed. Koning Lodewijk benoemde hem tot ridder der orde van verdiensten en van de unie, de keizer tot lid van het legioen van eer en baron van het rijk. Koning Willem I schonk hem de kommandeursorde van den Nederlandschen Leeuw en verhief hem tot den Nederlandschen adelstand. De hoogeschool te Groningen mogt hem van 1789—1795 en van 1815—1828 onder hare verzorgers tellen. Ook was hij vele jaren directeur van de maatschappij van wetenschappen te Haarlem sedert 7 Julij 1807. Hij was een man van groote geleerdheid, scherp oordeel en helderen geest. Daarvan strekken o. a. ten bewijze zijne *Verhandeling over de oude Groninger munten, voornamelijk die in het stadsboek voorkomen*, geplaatst in het 3de deel der werken van het Groninger genootschap, *pro excolendo jure patrio* en vooral zijne belangrijke *Verklaring van het Tractaat van Reductie*.

Bij zijn overlijden liet hij twee gehuwde dochters en verscheidene kleinkinderen na.

Zie *Schets van zijn leven door mr. H. O. Feith*, geplaatst in het *Mengelwerk der Gron. Courant* van den 19den Mei 1840; *Handel. der jaarl. vergad. v. d. Maats. d. Ned. Letterk. te Leyden* 1840; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WICHERS (J.), dichter uit het begin der 19de eeuw. In de Dichtkundige cypressen bladen vindt men van hem *Een klagte over het afsterven van Z. M. prins van Oranje en Nassouw*.

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WICKEDE (T. VAN) schreef:

Verhandeling over de kanarievogels, derzelver oorzaken en voortteeling. Amsterd. S. van Erveldt. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 516.

WICMER (J. B. D.) gaf in het licht:

Cantate pour la dédicace des orgues dans l'Eglise Wallonne de Middelbourg. Midd. 1815. gr. 8°.

WICQUEFORT (ABRAHAM VAN), in 1598 te Amsterdam geboren, begaf zich in zijn jeugd naar Parijs om zich op de staatkunde toe te leggen. Zijne talenten, die niet gering waren, bragten hem in kennis met den keurvorst van Brandenburg, die hem in 1626 tot zijnen resident aan het Fransche hof benoemde. Gedurende 32 jaren was hij in deze betrekking werkzaam geweest, toen hij in ongenade viel van Mazarijn, die hem beschuldigde dat hij onderscheidene geheime berigten omtrent zijne familie, bijzonder omtrent de minnarijen van Lodewijk XIV, naar Holland overgebriefd had. Hij vroeg en verkreeg zijn verplaatsing (1658), maar Mazarijn deed hem, met verachting van het regt der volken, in de Bastilje werpen en liet hem een jaar later, op voorspraak van den Brandenburgschen gezant de Brandt, naar de grenzen (Calais) brengen. Drie maanden later riep de kardinaal hem terug en beloofde hem een jaarwedde van 1000 kroonen, die hem getrouw uitbetaald werden tot den oorlog tusschen Lodewijk XIV en de Staten uitbarstte. Hij vertrok over Calais naar Engeland en van daar naar den Haag, waar hij een magtigen beschermer vond in den raadpensionaris de Witt, met wien hij gedurende zijn verblijf te Parijs briefwisseling gehouden had, waarvan eenige onderschept werden, en die hem tot geschiedschrijver van Holland benoemde. Met Frankrijk verzoend, stond hij deszelfs belangen ijverig voor, uit haat tegen den prins van Oranje of om andere redenen. Intusschen stelde de hertog van Brunswijk—Lunenburg hem aan tot zijn resident te 's Hage en de Staten-generaal tot vertaalder der buitenlandsche stukken.

Beschuldigd van verstandhouding met de Franschen en geheime briefwisseling ten behoeve van Engeland, werd hij den 20sten Maart 1675, op aansporing van Willem III, door de Staten van Holland op de voorpoort te 's Hage gevangen gezet. De beschuldigingen tegen hem ingebragt en de vertoogen daartegen van vreemde gezanten en van zijne kinderen en vrienden deelt Wagenaar mede, waarbij van Wijn moet vergeleken worden. Hij werd 36 maal verhoord en sedert in handen van den scherprechter ter pijniging gesteld, doch zonder dat ze in werking kwam. Eindelijk werd Wicquefort veroordeeld tot een eeuwige gevangenis met verbeurdverklaring zijner goederen. Zijn zoon verschafte zich een afschrift van dit vonnis, liet het in Duitschland met zijn aanmerkingen drukken en zond het naar de gevolmagtigden tot den vrede te Nijmegen, met verzoek zijn vader te verdedigen en hem uit den kerker te doen ontslaan. Dit had geen gevolg. Den 11den Februarij ontsnapte hij met behulp der dienstmaagd van den cipier, reed met een wagen naar Leiden, van daar naar Utrecht en voorts over Arnhem en Nijmegen naar Zelle, waar hij tot raad van den hertog van Brunswijk—Lunenburg werd aangesteld. Twee jaren later keerde hij, met verlof der staten, voor een korten tijd naar 's Hage terug. Hij overleed te Zelle den 23sten Februarij 1682, in den ouderdom van 83 of 84 jaren.

Hij schreef:

Rélation du Voyage de Moscovie, Tartarie et de Perse, fait à l'occasion d'une Ambassade, envoyée au Grand-Duc de Moscovie et au Roy de Perse par le Duc de Holstein, depuis l'an 1633 *jusques en l'an* 1639. *Traduite de l'Allemand du Sieur Olearius, sécrétaire de la dite Ambassade par L. B. D. B.* (le resident de Brandenbourg). Paris 1656. 4°. *En trois parties.* It. in 6 boeken, *augmentée de plus d'un tiers, particulièrement d'une 2de partie contenant le Voyage de Jean-Albert de Mandeslo, aux Indes Orientales etc.* Paris 1659, 2 vol. 4°. Ibid. 1666, 2 vol. 4°. It. met den titel: *Voyages célèbres et remarquables, faits de Perse aux Indes Orientales par le Sieur Jean Albert de Mandeslo, Gentilhomme des Ambassadeurs du Duc de Holstein en Moscovie et Perse. Contenant une Description nouvelle et très-curieuse de l'Indostan, de l'Empire du Grand Mogol, des Iles et Presqu'iles de l'Orient, des Royaumes de Siam, de Japon, de la Chine, de Congo etc. Mis et ordre et publié après la mort de l'Illustre Voyageur, par le Sieur Adam Olearius, Bibliothécaire du Duc* (Frederic) *de Holstein,* (Gottorp) *et Mathematicien de sa cour. Traduits de l'original par le Sieur A. de Wicquefort, Conseillier des conseils d'Etat et Privé du Duc de Brunswic et Luneburg Zell, etc. Resident de l'Electeur de Brandenbourg. Nouvelle édition révue et corrigé etc.* Leyde 1719 2 vol. fol. Amst. 1727. 2 vol. fol.

Discours Historique de l'Election de l'Empereur, et des

Electeurs de l'Empire, par le Résident de Brandenbourg. Paris 1658. Rouen 1711. 12°. Ook in eenige uitgave van *l'Ambassadeur.*

Thuanus restitutus, sive sylloge locorum variorum in Historiâ Jacobi Thuani desideratorum. Item Francis. Augusti et Guicciardini Paralipomena, quae in ipsius Historiarum libris III, IV et V non leguntur: Latinè, Italicè et Gallicè edita. Amst. 1663. 12°.

Rélation du Voyage de Perse et des Indes Orientales, fait en 1626 et 1627, traduite de l'Anglois de Thomas Herbert, par M. de Wicquefort, avec une Rélation des Révolutions arrivées au Royaume de Siam en 1647, traduite du Flamand de Jérémie van Vliet. Paris. 1663. 4°.

L'Ambassade de Dom. Garcias de Silva Figueroa en Perse, contenant la Politique de ce grand Empire, les moeurs du Roy Scha-Abbas, et une Rélation exacte de tous les lieux de Perse et des Indes, ou cet Ambassadeur a été l'espace de huit années qu'il y a demeuré. Traduite de l'Espagnol par A. de Wicquefort. Paris 1667. 4°.

Mémoires touchant les Ambassadeurs et les Ministres public par L. M. P. (le Ministre Prisonnier), *Cologne* (Holl.) 1677 12°. De Galandi trachtte deze *Mémoires* te weerleggen in eene brochure, getiteld:

Réflexions sur les Mémoires pour les Ambassadeurs, et réponse au Ministre Prisonnier, avec d'exemples curieux et d'importantes recherches. Ville-Franche 1677. 12°.

L'Ambassadeur, ses fonctions. La Haye 1682. 2 vol. 4°. *Avec les Réflexions sur les Mémoires pour les Ambassadeurs, et la Réponse au Ministre Prisonnier, et le Discours Historique de l'Election de l'Empereur et des Electeurs de l'Empire.* Cologne (Holl.) 1690. 2 vol. 4°. It. met dezelve stukken. Cologne (France) 1715. 2 vol. 4°. vertaald, doch zeer slecht in het Hgd. door Jan Leonard Sauter, doctor in de regten. Leipzig 1682. 4°., in het Engelsch door Digby. Lond. 1716. fol.

Mémoires sur le Rang et la Preséance entre les Souverains de l'Europe. Amst. 1746. 4°.

A. de Wicquefort, Mémoires sur la guerre faite aux Provinces-Unies de l'année 1672, edités par J. Grothe.

L'Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas, depuis le parfait établissement de cet Etat, par la Paix de Munster. T. I. La Haye 1719. fol.

Zie Saxe, *Onom*, T. V. p. 37, *Anal.*, p. 57; Felleri *Monum. varia inedita*, p. 433; H. Witte, *Diarium Biogr.* an 1682; *Bibliotheca Juris Imperantium*, p 255; *Cat. Bibl. Bunav.*, T. I. Vol. II. p. 1699; Paquot, *Mém.*, T. I. p. 351—361; Basnage, *Préf. de l'Hist. de Holl.*, p. 5; *Lettres de Bayle avec les Notes de Desmasseaux*, p. 138, 173, 180 *et suiv.*; Niceron, *Mém.* XXXVIII, p. 91—108; *Biogr. génér. moderne*; *Biogr. Univ.*; Jocher; *Conv. Lex.*; Baur; Wagenaar, *Vad. Hist.*; D. XIV. bl. 339, 379, 380, 381, 382; van Wijn op Wagenaar, D. XIV. bl 108, 110, 112, D. XV. bl. 110; Bilderdijk, *Vad. Gesch.*, D. IX. bl. 273, 325 v. D. X. bl. 62 v. 259, 323, D. XI. bl. 276; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. IV. (2) bl. 419, 420; J. A. Grothe, *Essai de Critique* op de Wicqueforts, *Histoire des Prov. Unies*, in *Kron. v. h. Hist. Genoots*, 12 jg. 196, *Bor.*, VI. I., De Wind, *Bibl. der Geschiedschrijvers*; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WICQUEFORT (Joachim), broeder van den vorige, in 1600 te Amsterdam geboren, speelde een zekeren rol gedurende den 30-jarigen oorlog, als agent van Bernard, hertog van Saxe-Weimar in de Nederlanden, Frankrijk en Duitschland. Zijn correspondentie wordt te Gotha en Weimar bewaard, is gebruikt door den geschiedschrijver Roese, en verdiende uitgegeven te worden. Hij vernam te Amsterdam den dood van zijn meester. Drie maanden later werd hij resident van Hessen-Cassel, bij de vereenigde provincien (Nov. 1639), bleef gedurende 20 jaren in die betrekking en overleed in 1670 in zijn geboortestad. Hij was ridder der orde van St.-Michiel.

Men heeft van hem:

Lettres de J. Wicquefort avec les responses de G. Barlée en Francais et en Latin. Amst. 1696. 8°. *avec quelques lettres nouvelles.* Utrecht 1712. 12°.

Zie Niceron, *Mém.*, T. XXXVIII; Paquot, l. c. *Biogr. génér. med.*; Rabus, *Boekzaal van Europa*, 1696.

WIDDER (Frederik Adam) werd den 15den Januarij 1724 te Oppenheim in de Paltz geboren, studeerde te Heiderg, vervolgens te Groningen (1744), beoefende (1740) aldaar de godgeleerdheid en de wijsbegeerte onder Engelhard, onder wien hij in 1748 eene *Dissert. de malo morali* verdedigde, na kort te voren tot den predikdienst te zijn bevorderd. De dissertatie waarop hij in 1751 tot A. L. M. en phil. doctor te Groningen werd bevorderd, handelde *de Affectibus, Musices excitandis, augendis et moderandis.* Gron. 1751.

Reeds in het volgende jaar werd hij lector in de philosophie aan die hoogeschool en opende zijne lessen met een voorlezing *ad definitionem justitiae divinae, juxta recentioris philosophiae decreta instituendam.* In 1767 benoemden hem curatoren tot buitengewoon hoogleeraar. Reeds was hij in de faculteit geintroduceerd en gereed een oratie *de sapientia Dei in minimis naturae operibus conspicua* te houden, toen plotselinge ongesteldheid hem noopte zulks tot 24 Jan. 1770 uit te stellen. Den 22sten December 1778 aanvaardde hij het gewoon hoogleeraarambt met een *Or. de auctoritate philosophiae in beata vita comparanda.* Hij overleed ongehuwd den 20sten Febr. 1784.

Behalve de genoemde oraties gaf hij nog in het licht:

De Hylosoismo et Leibnitianismo. Gron. 1758.

De Solis et umbrae stili retrogradatione, singulis aliquando diebus, in quibusdam terrae locis, conspicua. Gron. 1766.

Diss. in qua disquiritur, num praeter mentem humanam, alii excitant spiritus finiti, corporibusque naturaliter sint vestiti.

Ook gaf hij in 1767 in het licht het *Compendium phil. pract.* van Engelhard en in 1761 een herdruk van diens *Institut. Metaphysicae.* Later verscheen *F. A. Wiggeri Exercitation. Acad. fasciculus.* Gron. 1771. Bij de overdragt van het rectoraat, sprak hij in 1779 *de praecipuis in consequendo erruditione solidiore impedimentis philosophiae studio superandis.*

Zie *Programmata inaug.* van 1768 en 1773 het *Progr. funebr.*; Muntinghe, p. 119, *Gron. Gedenkb.*, bl. 90, 91.

WIDEMAN (M.) gaf in het licht:

Bijbelsche keten van de boeken des O. en N. Testaments, 3 dn. Amst. 1722. 8°.

WIDMARUS (Abdias), zoon van Andreas Widmarus, eerst rector, later predikant te Bremen, zag den 13den September 1591 te Lemgo in Westphalen het levenslicht.

Hij genoot eerst de opleiding van zijn vader en andere geleerden en bezocht vervolgens de hoogescholen van Heidelberg en Marburg, waar hij in de godgeleerdheid studeerde. Na voleindigde studien werd hij predikant te Altorf en vervolgens te Neuhaus in de Paltz. Gedurende den 30 jarigen oorlog week hij naar Holland, en verbond zich in November 1624 aan de gemeente te Uitgeest, vervolgens in 1638 aan die van Gouda, waar hevige kerkgeschillen gevoerd werden, die hij, gedurende zijn zesjarig verblijf aldaar, bluschte. In 1644 werd hij hoogleeraar in de godgeleerdheid te Harderwijk en aanvaardde aldaar den 13den Julij zijn ambt met eene *Oratio de Urim et Thummim.* Hard. 1644. 4°.

Reeds in het volgend jaar ontving en aanvaardde hij het beroep van hoogleeraar in de godgeleerdheid te Groningen, dat hij den 4den Junij 1645 aanvaardde met eene redevoering, die het licht heeft gezien onder den titel van *Columba, Spiritus Sancti Hieroglyphicon, hoc est oratio inauguralis de manifestatione Spiritus Sancti sub specie Columbae, ad inaugurationem Christi, circa hujus baptismum.* Gron. 1646. 4°.

Hij was 23 jaren het sieraad der hoogeschool. Ook de avond zijns levens kenmerkte zich als bijna geheel zijn leven door ziekelijkheid, maar ook toen werden de vermogens van zijn geest verzwakt. Hij behoorde tot de Irenische Coccejanen en was een echt leerling van Henricus Alting, wiens lessen hij te Heidelberg had bijgewoond. Hij overleed den 23 Mei 1668.

Behalve de gemelde redevoeringen gaf hij in het licht:

Disputationes Theologicae adversus Judaeos de vero Messia. Marp. 1617.

πεντὰς *disputationum de natura S. Theologiae, hujus simul Synopsis exhibens.* Hard. 1645.

Programma over Bern. Schaffer.

Hij behoorde tot de overzetters van de nieuwe vertaling des Ouden Verbonds.

Zijne dochter Anna Sara huwde met den hoogleeraar Hermannus Velingius.

Zie Botermund, *Brem.*, T. II. p. 252, Schrassert, *Beschrijv. v Harderwyk; Effigies et Vitae Prof. Gron*, p. 164, Paquot, *Mém.*, T. IV. p. 176; Muntinghe, *Acta sec.*, p. 46, *Comp. Gel. Lex.*, S. 2501; Hinlopen, *Gesch. d. Overzet des Bybels*, bl. 124, 134, 140; Heringa, bij Kist en Royaards, *Archief*, D. V. bl. 149, 197 enz.; Jac. Alting, *Opp. Omnia*, T. V. p. 365; Cocceji *Anecd. II, ep.* 406; Veeris, *Vern. Kerk. Alph.*, bl. 228; Bouman, *Geld. Hooges.*, D. I. bl. 94, 103, D. II. bl. 610, 646, Glasius, *Godgel. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIEBEL (Friedrich Daniel Joseph von) werd in 1802 predikant bij de Evang. Luthersche gemeente te Veere, vervolgens te Kampen en Alkmaar. Hier legde hij in 1816 zijne bediening neer, maar aanvaardde haar wederom 2 jaren later te Groede. Hij ontving zijn emeritaat in 1821 en overleed in 1832. Hij heeft in het licht gegeven:

Leerredenen over verschillende onderwerpen. Alk. 1809.

Zie *Bijdrag.* van Schultz, Jacobi en D. Nieuwenhuis, D. V. bl. 127, 149, 165, D. VII. bl. 141; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt.

WIEDENBURG (J. B.) schreef eene *Verhandeling over de Cometen.* Amsterd. 1756.

WIELAND (.) gaf in het licht: *Praktyk Civiel.*

Zie Abcoude, bl. 408; Arrenberg, bl. 576.

WIELICH (Mattheus van) was een leerling van Martinus de Meester, en een bekwaam beeldhouwer. Hij bloeide in 1694.

Zie Kramm.

WIELING (Abraham), in Nov. 1693 te Hamm in Westphalen geboren, studeerde tot 1711 in de godgeleerdheid, vervolgens in de regten, te Marburg, onder N. Hombergius, te Duisburg onder Bernard Hendrik Reinold en Everardus Otto. In 1716 kwam hij in Holland, werd conrector te Gouda, en, door invloed van Bijnkershoek, hoogleeraar in de letteren te Amsterdam, terwijl hij tevens privaatlessen in de regten gaf. Door medewerking van Bijnkershoek werd hij in 1727 opvolger van Heineccius, hoogleeraar in de regten te Franeker, en in 1739, in plaats van Everard Otto, tot raadpensionaris van Bremen benoemd, in het burgelijk en leenregt te Utrecht, terwijl hem in 1743 daarenboven het onderwijs in het openbaar Romeinsch-Germaansch regt werd opgedragen. Hij overleed tengevolge van een val den 11den Jan. 1746. Hij bekleedde in 1736 te Franeker en in 1740 te Utrecht de rectorale waardigheid. Hij had bij zijne vrouw Louise Amalie Willet een zoon Karel Balthazar Wieling, die in 1752 doctor in de beide regten en in 1757 lid van den Raad te Utrecht werd.

Wieling gaf in het licht:

Diatribu de furto per lancem et licium concepto. Marpurgi 1719 12°.

Dissertatio de iure antiquo vitae et necis parentum in liberos. Amst. 1721 4°.

Aanteekeningen op *Terentius*, die voorkomen in de uitgaaf van Westerhovius. Hagae-Comit. 1726. 4°.

Jurisprudentia restituta, seu Index chronologicus in totum Juris Justianei corpus; ad modum Jacobi Labitii, Antonii Augustini et W. Freymonii. Accesserunt Opuscula IV in usum Auditorum. Animadversiones passim adjecit Mr. Wieling. J. U. D. et Prorector. Amst. 1727. 8°.

Oratio inauguralis de Naturâ, unâ omnis Juris ac Virtutis norma, habita a. d III martii 1728. Franeq. 1728. fol.

Jurisprudentiae Justineaneae secundum IV Institutionum libros Specimina, nec non Selecta Juris controversi capita ex L. X. Pandect. Tit. I. Franeq 1728 en volg.

Dissertatio de Justiniano et Theodorâ. Franeq 1729.

Commentationes ad Auditores suos de Lege Furia Testamentaria, de Lege Voconiâ, de Edictis Praetorum perpetuis, de Edictis translatitiis, de Lege annua, de Servii Sulpitii et Auli Ofilii, nec non Marci, Antistii Labeonis ad Edictum libris. Franeq. 1729, 1730, 1731. 3 vol. 4°.

Fragmenta Edicti Perpetui. Franeq. 1733. 4°.

Repetitio Institutionum Juris Civilis. Accedunt Justiniani Constitutio omnem, Edmundi Merillii Oratio de tempore in studiis Juris prorogando et Joannis Gottlob Heineccii Oratio de Jurisconsultis semidoctis. Franeq. 1733. 8°.

Positiones Juris Naturae et Gentium Grotianae ad Librum I cum Notis. Franeq. 1734.

Lectionum Juris civilis Libri II, in quibus vulgata quorundam capitum scripturae defenditur. Amst. 1736. 8°.

Wieling was van plan bij dit werk eene geleerde verhandeling *de Jure Amelandiae* te voegen. Deze kwam echter in hands. in de bibliotheek van den prins van Oranje.

Oratio de funebris jurisprudentiae regundis. Franeq. 1737. 4°.

Doctrina Prooemii Institutionum. Franeq. 1737. 4°.

Doctrina Pandectarum Juris Civilis ad L. I. Tit. I et II. Franeq. 1737.

Animadversa de Romano Germanorum imperio. Franeq. 1768—1739.

Oratio pro Glossatoribus, habita Trajecti a. d. XIV Septemb. 1739. Ultraj. 1729. 4°.

Oratio de Sanctione Pragmatica Caroli VI Imperatoris. Ultraj 1740, vermeerderd en verbeterd. Ibid. 1743. 4°. In 't Nederd.

Twee redevoeringen over de Pragmatyke Sanctie van keizer Karel VI, uit het Latijn vertaald door V. J. Blondeel, doctor in de Filosofie en kandidaat in de rechten. Amst. 1743. 4°.

Oratio de Logomachiis Jurisconsult. Ultraj. 1744. 4°.

Eenige polemische geschriften betreffende een Dissert. van N. Blondel. 1746. 12°.

Eenige aanmerkingen op de Grieksche paraphrase der Instituten, in de uitg. door Willem Otto Reitzius. Hagae Comit. 1751. 4°. er van bezorgd.

Naamloos gaf hij *Deductie van 't recht van Pardon der stadhouderen van Friesland.*

Hij was ook van plan de *Opera minora et rariora* van Huber uit te geven, doch werd hierin door zijn dood verhinderd.

In 1745 verscheen te Utrecht bij Johanes Evelt: Aanmerkingen op het boekje van den vermaarden A. W. ter opschrift voerende den titel van *Sumna Themidis Orthodoxae of kort begryp der rechtzinnige rechtsgeleertheyt, opgesteld door de gezaumentlyke leeden der theol. faculteit van de Academie 's lands van Utrecht.* 4°., waarop *Aanhangsel van de Aanmerkingen* volgden.

Zie Saxe, *Onom.*, T. VI. p. 312, *Anal.*, p. 385, 699; Vriemoet, *Athenae Fris.*, p. 814—818; *Opera minora*, Ulr. Huberi, in *Praef. et Nobis ad* p. 171, 370, T. I. Heringa, *de auditorio*, p 147; Paquot, *Mém*, T. VI. p. 286—290; J. F. Juglers, *Beytraege zur Juristischen Biographie*, T. VI. P. I. n°. XIII. p. 195—212; van Kampen, *Gesch. d. Lett. en Wetens.*, D. II. bl. 312.

WIELING (Nicolaas) werd in 's Hage geboren, en was een bekwaam historieschilder. Hij maakte fraaije werken voor den graaf van Hoorn en werd in 1671 aan het hof van Brandenburg geroepen, voor hetwelk hij insgelijks verscheidene groote kunstwerken vervaardigde. Hij was een der oprigters der Haagsche schilder-akademie en overleed in 1689 te Berlijn.

Zie Immerzeel; Kramm.

WIELING (Sjoerd Ebeles), predikant bij de Doopsgezinde gemeente aan de Oostzijde te Zaandam, bestuurder en curator der Doopsgezinde societeit, bereidde ook jongelieden voor tot de godgeleerde studien. Hij behaalde twee gouden medailles, een bij de Maats. tot Nut van 't Algemeen in 1811 voor een *Zedekundig Leerboek tot onderwijs in de Natuurlijke Godsdienst en de Zedeleer* en in 1834 bij de Maats. van fraaije kunsten en wetenschappen voor de beantwoording der vraag: *Wat denkbeeld heeft men zich te vormen van de hedendaagsche volksverlichting en haren invloed op de zedelijkheid bijzonder in ons Vaderland, en welke middelen moet men aanwenden om dezelve uit te breiden of te wijzigen.* Hij overleed te Zaandam den 23sten Sept. 1835.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1835, D. II. bl. 242; Verwoert.

WIER of WIERIUS (Joannes), in 1515 te Grave geboren, genoot het onderwijs van den zoo verschillend beoordeelden, doch zeker scherpzinnigen Hendrik Cornelis Agrippa te Keulen, bij wien hij schijnt ingewoond te hebben. Van daar reisde hij naar Frankrijk en werd in 1534 te Orleans bevorderd tot med. doctor. Vervolgens bezocht hij de kusten van Afrika, vertoefde langen tijd op het eiland Creta en keerde eindelijk naar het vaderland terug. In 1534 werd hij te Arnhem aangesteld tot stadsgeneesheer, op eene bezoldiging

van *f* 100 's jaars; doch daar de bekrompene stedelijke geldmiddelen zulks niet langer toelieten, vertrok hij in 1550 naar Kleef en werd, benevens Reinerus Solenarda, benoemd tot lijfarts van den hertog, welke betrekking hij 35 jaren met grooten roem waarnam. Met den hertog deed hij meerdere reizen naar onderscheidene Duitsche hoven, waardoor hij met hooggeplaatste personen in kennis kwam en vele zaken en omstandigheden, die anders ligt onbekend ware gebleven, leerde kennen. Op deze reizen nu was hij alom getuigen van de gruwelen tegen de zoogenaamde toovenaars, heksen enz. en voelde hij daardoor in zich de roeping ontstaan, zich tot den hardnekkigen strijd tegen dweepzucht, bijgeloof en verblinding aan te gorden. Hij begon alzoo met te schrijven *de Veneficis et Sagis*, ten betooge dat een misdadiger, die iemand door vergif ombrengt, geheel iets anders is dan iemand die van tooverij wordt beschuldigd, terwijl men beide toenmaals gewoonlijk als niet onderscheiden plagt te beschouwen. Door de gelukkige gevolgen, die reeds dit geschrift teweegbragt, besloot Wier de zaak in haar geheel aan te vatten, en nu schreef hij, na zeer veel nasporingen, en een' ongelooflijken arbeid zijn wereldberoemd werk *de Praestigiis Daemonum ac et Incantationibus ac Veneficiis.* Dit werk is uit de volgende 6 boeken zaamgesteld: I. *Over den Duivel, zijn oorsprong, zijne bedrijven en magt;* II. *Over de Toovenaars;* III. *Over de Heksen;* IV. *Over de Betooverden;* V. *Over de genezing der Betooverden;* VI. *Over de straffen der Toovenaars en Heksen.* Dit gedeelte des werks is met de uiterste vlijt bewerkt en bevat zeer belangrijke wenken voor den toenmaligen regter. Ook tegen de pijnbank wordt daarin sterk geijverd. In den avond zijns levens begreep Wier nog niet te moeten rusten Dientengevolge schreef hij toen, in een korter bestek, zijne verhandeling over de Heksen, waarin alles zeer beknopt en fraai wordt uiteengezet. Door dit werk (zegt hij) wilde hij de arme oude vrouwen behoeden voor den brandstapel in dit leven en de regters voor de vlammen van het eeuwige vuur aan gindsche zijde van het graf. De vele drukken, die elkander opvolgden, getuigden van de graagte, waarmede vooral het grootere werk *de Praestigiis Daemonum* enz. ontvangen werd. Basil. 1564. 8°., met een privilegie van keizer Ferdinand van 4 Nov. 1562, 1577, 1583. 4°.

In de geleerde wereld kwamen er echter verscheidene geschriften tegen dit werk in het licht, die hij in verschillende verweerschriften, gezamenlijk met den titel *Liter Apologeticus*, welk boekje hij aan Henricus Weselius, kanselier van den hertog, opdroeg, uitgegeven. De briefwisseling met Johannes Brentius over de straf der Heksen liep in het vriendelijke af, de tegenstand van Paulus Schaligius of Scaliger, die zich prins de la Scala of marktgraaf van Verona noemde, werd scherper beantwoord. Nog stouter en scherper beantwoordde hij „de lasteringen" van Leo Suarius, een Franschman, die voor Scaliger was opgekomen. De uitstrooisels van Bartholomeus Fajus, dat Wier niet alleen een bevorderaar en beschermer zoude zijn van de duivelskunsten, maar ook zelf een toovenaar door zijne geschriften, oordeelde hij geene beantwoording waardig, evenmin de aantijgingen van Johannes Bodinus, die een klein vertoog schreef om de leer van Fajus opzettelijk te bewijzen, dat bij zijn werk *de Demonomania* is gevoegd. Na zijn dood nam koning Jacobus van Engeland de pen op om de leeringen van Wier en Scot te bestrijden, 't geen hij in zijn *Daemonologia* deed, en trachtte de beroemde Criminalist Benedictus Carpzovius, in zijn *Practica nova rerum Criminalium*, de redeneringen van Wier te bestrijden, doch omtrent een eeuw later droeg J. S. P. Boehmer in zijne *Observationes selectae* over de *Praxis criminalis* van Carpzovius voor, dat bijna alle redeneringen van dezen door het licht eener gezonde wijsbegeerte waren opgeheven en uitgewischt.

Later gaf Wier nog in het licht zijn *Pseudo monarchia Daemonum*, waarin hij alles bijeenbrengt wat er bij oude en vreemde volken en vele schrijvers over deze wezens is gebeuzeld en welke veelvuldige namen aan deze zijn gegeven. Ook schreef hij eene verhandeling *de Jejuniis fictitiis* en *de Lamiis*, eene wijsgeerige verhandeling *de Irâ morbo, eiusdem curatione Philosophica, Medica et Theologica* en *Artzney-buch von etlichen bisanher unbekannten und unbeschribenen kranckheyten.* Franckfurth am Mayn 1580. 8°., waarin o. a. eene verhandeling over den *Morbus Gallicus* en de *Serpigo Hispanica* voorkomt. De vereenigde uitgave van 's mans werken werd in 1660 bezorgd door den geleerden boekverkooper Petrus Montanus of van den Bergh. Hij had zich vele kosten getroost om alle werken (*opera omnia*) van Wier, meerendeels bij losse stukjes uitgegeven, te verzamelen en liet eenige uit het Duitsch in het Latijn overzetten en droeg het werk, voorafgegaan door een uitgestrekte getuigenis van Martinus Schoockius, aan burgemeesteren van Amsterdam op.

Hierin komen behalve de genoemde werken nog voor: *Medicae observationes rarae de quartanâ, de pestilentiali aaginâ, pleuritide, peripneumonia, de hydropis curatione; aconon Meatuum naturalium clausorum.*

Melchior Adam vermeldt o. a. nog eenige *Libri* met *Epistolae medicinales*, en een verh. *de scorbute sive scorbutica passione.*

De varenis morbis endemico Westphalorum permolesto, is door hem in het Hgd. geschreven, door zijn zoon Hendrik in het Latijn vertaald door H. Smet in zijn *Miscell medica.* Franef. 1611. 8°. opgenomen.

Van zijn hoofdwerk bestaat ook een Fransche vertaling: *Histoires, disputes et discours des illusions et impostures des diables et magiciens, infames, sorcières et empoisonneurs, des ensorcelez, et demoniaques, et de la guérison d'iceux. Item de la punytion, qui méritent les magiciennes, etc.* 1599.

Eenige onuitgegevene brieven van Wier deelt L. J. F. Janssen mede in de *Bijdragen voor gesch. en oudheidk.*, uitgeg. door I. A. Nijhoff. D. VI. bl. 266, en D. VII. bl. 1—9.

Wier werd in den jare 1588 naar Teklenburg genoodigd, ter genezing van de gravin van Bentheim en aldaar door een zware ziekte overvallen, waaraan hij den 24sten Februarij overleed. Zijn lijk is in de hoofdkerk begraven; het grafschrift is bij verscheidene schrijvers bewaard gebleven.

Hij is tweemaal gehuwd geweest. De naam zijner eerste vrouw is niet bekend, de tweede was Henrica van Holthe, eene Geldersche vrouw van adelijk geslacht. Hij liet 4 zonen na: Theodorus, die een vermaard regtsgeleerde en kanselier of secretaris van graaf Willem van den Berge, dien in 1572 op de togt in Overijssel vergezelde; Hendrik werd geneeskundige, de beide jongste heetten Galenus en Johannes. Het portret van Wier vindt men o. a. voor den druk van 1577 zijner *Opera omnia*, een fraaije houtsnede, naar welke de plaat in koper van P. Holstein voor den laatsten druk gevolgd is.

Zie *Vita J. Wieri* voor zijn *Opera omnia;* Melchior Adams, *Vitae German. Medic.*, p. 187, 188; Gesneri *Bibliotheca;* Konigii, *Bibl. vet. et nov.;* Foppens, *Bibl Belg.*, T. II. p. 254, 755; J. Fabricius, *Hist. Biblioth.*, P. III. p. 473, 474; *Catal. Bunav*, T. I. Vol. II. p. 1700; Saxe, *Onom.*, T. IV. *Append.*, p. 612, 613; J. Aug. Thuani, *Hist. Lib.* LXXXIX, p. 261, Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 580; Hauber, *Bibl. Mag.*, T. I. p. 55; *Diction. du Diable; Lindenius renovatus* p. 702; Mort, *Influenza Europaea*, Hamb. 1821, 1-30; Haller, *B. M. Pract.*, T. II. p. 163; J. Astruc, *de morbis Veneriis*, T. II. p. 805; A. Teissier, *Eloges der Hom. Sav.*, P. II. p. 97—100; *Biogr. génér.;* Sprengel, *Hist. de la Medicine trad. par Jourdan*, T. III; Eloy, *Dict. hist. de la med.; Biogr. médicale;* Broekx, p. 75; Portal, *Hist. de l'Anatomie*, D. I. p. 632; *Biogr. Univ.;* Jöcher; *Conv. Lex.;* De la Rue, *Gel. Zeel*, bl. 337; G. v Hasselt, *Kronyk van Arnhem*, bl. 107, *Arnhemsche oudheden*, D. II. bl. 17; Jac Scheltema, *Geschied. der Heksen-processen;* Dez., *Joh. Wier, beschouwd als den IJsbreker tegen de leer der vooroordeelen wegens den duivel* in *Geschied. en Letterk. Mengelw*, D. IV. St. I.; Isensee, *Oude en Middeleeuwsche Gesch. d. Geneesk*, bl. 368—370, 422, 445, 450, 456; Banga, *Gesch. d. Geneesk.*, D. I. bl. 60; Bekker, *Betooverde wereld*, bl. 120; Bor, *Ned. Hist.*, D. III. bl. 236; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WIER (Susanna de) behoorde tot de dichteressen die *Lijktranen stortten over het afsterven van Wilhelm van Brakel te Rotterd.* Rott. 30 Oct. 1711.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 310.

WIERD (Groote) diende onder zijn oom, Groote Pier, tegen de Saksers, Hollanders en Bourgondiers, en werd, na diens overlijden tot admiraal verheven. Hij bragt de vijanden der Friezen groote verliezen toe. Bij de verdediging van Sloten moest hij voor Jan baron van Wassenaer bukken

en de stad overgeven onder beding van vrijen uittogt. De verdere voorwaarden werden door Groote Wierd verbroken. Hij werd achterhaald en te Leeuwarden onthalsd op den 28sten November 1523.

WIELHEESEN (Hermannus), een der bestuurders, oprigters en werkzaamste leden van het dichtlievend genootschap: *Kunstliefde spaart geen vlijt.* Hij overleed als secretaris van dit genootschap in 1781. Zijne verspreide gedichten dragen den genootschappelijken stempel.

WIELSMA (Eyvo Take), boekdrukker te Leeuwarden, beoefende de poezy, blijkens zijn gedicht voor de Ned. vertaling der *Aphorismi Hippocratis* door dr. Ras. Leeuw. 1664. 8°.

WIELSTRA THOE ZWANENBURG (Hecco), een Fries. Welligt de verdichte naam van den schrijver van:

Redenvoering over de wanbegrippen der Roomschgezinden ten opzigte van hunne onvergenoegtheyt met de tegenswoordige gesteltheyt der regeringsform. Leeuw. 1747. 8°.

Zie Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 17.

WIERDSMA (Petrus), zoon van Petrus Wierdsma, med. dr. en Emelia of Ymkjen Cluirda, werd te Leeuwarden geboren en den 11 September 1728 gedoopt. Reeds in 1744 verloor hij zijn vader, verliet hij de Latijnsche school en voltooide door eigen oefening niet enkel zijne kennis van het Latijn, maar legde hij zich op de reken- en wiskunde toe en leerde hij de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen aan, terwijl hij zich op het kantoor van mr. Georgius Hiddema in de regtsgeleerde praktijk oefende, om tot procureur of notaris te worden opgeleid, zoodat hij reeds in 1749, en dus op zijn twintigste jaar, bevorderd werd tot procureur postulant bij het Nedergeregt der stad Leeuwarden. In het volgend jaar verkoos men hem tot lid der vroedschap dier stad en in 1750 benoemden hem de staten van Friesland tot notaris publicus. Was de regtsgeleerde praktijk eerst zijn hoofddoel en mogt hij daarin eerlang eene zeldzaam geevenaarde hoogte bereiken, spoedig breidde hij zijn gezigtskring uit en wijdde hij zich aan de regtsgeleerdheid. Na in 1775 tot militair-auditeur bij den krijgsraad en 1791 tot secretaris der curatoren van 's lands akademie te Franeker benoemd te zijn, werd hij ook, in den aanvang van 1795, secretaris van het gezantschap, dat van staatswege naar Overijssel werd gezonden, om, zoo mogelijk, met den generaal der Fransche legermagt over het herstel van den vrede te handelen. Nog geen twee maanden verliepen er na de omwenteling, of hem gewierd eene uitnoodiging van de nieuwe staten generaal der vereenigde Nederlanden uit 's Gravenhage, om een militair strafwetboek zamen te stellen, 't geen hij op zich nam, doch hij wenschte verschoond te blijven van een andere taak, aan hem kort daarna met zes andere uitstekende regtsgeleerden opgedragen, om een burgerlijk strafwetboek voor de provincie Friesland te ontwerpen, wijl hij twijfelde, ja vooruitzag, of die zaak ooit tot een goed eind zou kunnen worden gebragt. Toen zich in het volgende jaar de hevige revolutionairen van het gezag hadden meester gemaakt, en al de representanten, die zich niet met de vlucht redden, door dat schrikbewind werden gevat en op het Blokhuis gevangen gezet, onderging ook Wierdsma, die tot de moderaten behoorde, hetzelfde lot. Hier voltooide hij zijn aangevangen arbeid aan het wetboek dat, na zijne invrijheidstelling, door de Bataafsche republiek goedgekeurd en als wet afgekondigd, gedurende elf jaren en later van 1813—1815 kracht van wet behield. Nog voor hij ondervond dat deze zijne moeite niet te vergeefs was geweest, werd hij den 14 November 1798 weder opgeroepen om met 16 andere regtsgeleerden uit geheel Nederland een burgerlijk en strafwetboek voor de Bataafsche republiek te ontwerpen. Hij arbeidde met ijver aan deze taak schoon zonder gevolg, wijl later een wetboek, meer op den leest van het Fransche regt geschoeid, is ingevoerd. Ook vervolgens zag Wierdsma zich dikwijls in de gelegenheid gesteld hulp en raad te geven en bepaaldelijk deed hij dit als lid eener door het staatsbewind benoemde commissie, om, ingevolge art. 63 van de nieuwe staatsregeling voor het Bataafsche volk van 1801 een ontwerp in te dienen van den voet en de inrigting van het bestuur van dit departement, hetgeen tengevolge had dat hij den 21sten Junij 1802 benoemd werd tot secretaris van dit nieuwe departementaal bestuur van Friesland.

In 1806 benoemde koning Lodewijk Napoleon hem tot staatsraad in buitengewone dienst voor de sectie van wetgeving en algemeene zaken, en in 1807 bekroonde die vorst deze gunst door hem tot ridder van de koninklijke orde van Holland te benoemen. Kort daarna werd hij van zijn zwaarwigtigen post van secretaris ontslagen, doch bleef als assessor van den landdrost van Friesland aan het provinciaal bestuur verbonden, eene betrekking waarin hij tot de inlijving van ons vaderland volhardde. Hij overleed den 31 December 1811, in den ouderdom van bijna 82 jaren en ruim 3 maanden en werd weinige dagen daarna te Beetgum begraven. Zijne bibliotheek, schilderijen en handschriften werden in Junij 1813 te Leeuwarden verkocht.

Hij was in 1762 gehuwd met Jeltje van der Feen, uit een deftig geslacht te Leeuwarden, die hem drie kinderen naliet.

Zijne schriften zijn:

Verzameling van stukken betrekkelijk de gehoudene besoignes over de militaire jurisdictie in de provincie van Friesland. Leeuw. 1784.

Oude Friesche wetten met eene Nederd. vertaling en ophelderende aanteekeningen voorzien. Campen en Leeuw. 1782 en 1788, 2 stukken. Het beloofde derde stuk met breedvoerige inleiding is nimmer verschenen.

Verhandeling over het Stemrecht in Friesland. Leeuw. 1792. 8°. Door mr. A. van Halmael jr. Wierdsma's *gouden boek* genoemd.

In de *Nieuwe Aardrijksbeschrijving voor de Ned. Jeugd door den heer W. E. de Perponcher.* Utrecht 1784, komt van bladz. 303—328 eene nauwkeurige beschrijving van Friesland van de hand van W. voor.

Zie de Wal, *de Claris Frisiae Jure-Consultis*, p. 69, 412; W. Eekhoff, *Voorl. over het leven van P. Wierdsma, m. portr. in de Vrye Fries*, D. VIII. bl. 1 volgg., Dez., *Bibl. der stad Leeuw.*, bl. 41, 03, 252, 271; Dez., *de stedel. Kunstverz. van Leeuw.*, bl. 48, 251; Muller, *Cat. v. portr.*

WIERDSMA (Douwe of Dominicus), broeder van den vorige, den 1sten Mei 1732 gedoopt, studeerde te Franeker onder de proff. Winter, Ouwens en Camper, werd den 20 Mei 1755 bevorderd tot med doctor op theses, en oefende slechts korten tijd in zijn geboortestad Leeuwarden de geneeskunde uit, wijl hij reeds in 1757 overleed, zoo men meent in krankzinnigen toestand. En toch was hij toen reeds als uitstekend beoefenaar der botanie en de geneeskunde ook in het buitenland bekend, vermits hij kort voor zijn dood eene benoeming ontving tot hoogleeraar aan de akademie te Petersburg.

David Meese vermeldt in het voorberigt zijner *Flora Frisica* (Fran. 1760), de aansporing en hulp, die hij tot zijne studie van het stelsel van Linnaeus mogt ontvangen van Murk van Phelsum en Wierdsma, toen ze nog studenten te Franeker waren. De hoogl. Claas Mulder, die zulks in zijn *Oratio de meritis Davidis Meese.* Gron. 1823 p. 9 vermeldt, en met zoo veel lof van Wierdsma spreekt, voegt er bl. 21 bij »dat zijn vriend dr. van Phelsum ter eere van dezen zeer geleerden en boven allen lof verhevenen beoefenaar van de natuurlijke historie in zijn *Herbarium* eene plant (eene soort van Valeriaan) den naam van *Wierdsma* heeft gegeven."

Zie verder: van Phelsum, *Historia Physiol. Ascaridum*, p. 122; Eekhoff, *in Vrye Fries*, bl. 36, 37, l.c.

WIERING (K.). Deze teekende o.a. '*de Hoofdtoren te Hoorn, door het onweêr in brand geraakt, op den 10den Maart* 1750, naar het leven. Deze teekening is door S. Fokke gegraveerd. 8°.

Zie Kramm.

WIERINGA (Jan), behangsel- en sieraadschilder in zijne geboortestad Groningen, waar hij ten jare 1780 in den ouderdom van 71 jaren overleed.

Zie Kramm.

WIERINGA (Gerardus), zoon van den vorige, te Groningen geboren, oefende zich aldaar en verder te Dusseldorp

in de beroemde galerij, eindelijk onder Jurriaan Andriessen te Amsterdam. Hij kwam in 1790 in zijne geboortestad terug en gaf daar onderwijs, en schilderde en teekende landschappen. In 1810 behaalde hij bij de Leidsche schilder- en teekenakademie *Ars aemula naturae*, den uitgeloofden premie wegens een *Hollandsch landschap tegen het vallen van den avond, na een heeten zomerdag*. Hij overleed te Groningen in 1817.

Zie Immerzeel: Kobus en de Rivecourt.

WIERINGA (N.), portretschilder te Leeuwarden, nog in 1675. Bij den heer A. J. Bruinsma te Leeuwarden berusten twee uitmuntend door hem, in 1649, geschilderde portretten.

Zie Kramm; Eekhoff, *Kunstverz. van Leeuw.*, bl. 295.

WIERINGEN (Cornelis van), kunstschilder, omtrent 1600 te Haarlem geboren, werd voor de zeevaart opgeleid. Na verscheidene reizen gedaan te hebben, wijdde hij zich geheel aan de kunst en schilderde *Zeegezigten*, die niet voor die van Corn. Hendriksz. Vroom onderdoen. Hij had, volgens Immerzeel, een verwonderlijk gebeugen om het lokale van het element, dat hij vroeger van nabij had leeren kennen, en deszelfs gevaren en verschrikkelijkheden voor te stellen. Hij bragt ook landschappen en kleine zeegezichten, naar eigene vinding, die geestig behandeld zijn, in prent. Visscher heeft ook zijne stukken in koper gesneden. Hij overleed te Haarlem in 1635 en was dezelfde met Cornelis Klaaszen van Wieringen.

Zie Immerzeel; Kramm.

WIERIX, WIRICX, WICRX of WYRINCK (Jan) werd in 1550 te Antwerpen of Breda geboren, vestigde zich later te Amsterdam of te Antwerpen. Hij was een uitmuntend teekenaar en graveur. Zijn meester is onbekend, doch hij volgde Albert Durer na. Hij vervaardigde o. a. een reeks van onderwerpen uit het O. T. van de schepping der wereld af tot den toren van Babel. Hij en zijn broeder Jeronimus waren in 1570 te Antwerpen voor Chr. Plantijn werkzaam, blijkens de *Humanae Salutis Monumenta etc.* Antv. 1570.

Zie L. Alvin, *L'Enfance de Jésus. Tableaux Flamands, Poëme tiré des Compositions de Jerome Wierix; Avec 14 planches et une notice biographique sur les trois frères Wierix, Graveurs au XVI Siècle.* Paris 1860; *Messager des Sciences historiq.*, 1858 p. 333; Immerzeel; Kramm.

WIERIX (Jeronimus), broeder van den vorige, in 1553 te Antwerpen of te Breda geboren, was even als deze een graveur. Men houdt zijn broeder Jan voor zijn leermeester; hij was de ijverigste der broeders en vervaardigde o. a. alle portretten der Vlaamsche en Nederlandsche schilders, die soms in van Mander's *Schilderboec* zijn gevoegd. Er verscheen van deze portretten een tweede uitgaaf met bijwerk en veranderingen, gegraveerd door Hendrik Hondius.

Volgens Immerzeel zijn zijne voortbrengsels droog en koud bewerkt, doch met dezelfde fijnheid en zorgvuldigheid behandeld als die van zijn broeder Jan. Hij overleed in 1619 te Antwerpen. Zijn overschot rust aldaar in de St.-Jacobskerk.

Zie verder Alvin; Immerzeel; Kramm.

WIERIX (Antonie), broeder der voorgaanden, werd waarschijnlijk te Antwerpen of Breda geboren, en vestigde zich eerst te Amsterdam en werd in 1590 in het St.-Lucasgild te Antwerpen ingeschreven. Hij graveerde deels naar zijn eigen teekeningen, deels naar die van anderen. Immerzeel velt hetzelfde oordeel over zijne gravuren als over die van zijne broeders.

Zie Alvin; Immerzeel; Kramm.

WIERSMA (Luitjen Foppes), te Wartena geboren, woonde te Dokkum en werd in 1777 rekenmeester te Leeuwarden. Hij noemt zich *„Liefhebber der Mathematische wetenschappen"* op den titel van het volgend door hem geschreven werk: *De wiskunstige Arithmetica. De Rekenkonst of de Telkonst toegepast op de hedendaagse negotie. Op eene gemakkelijke en aangename wyze voorgesteld.* Leeuw. 1754 kl. 8°.

Zie Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 119.

WIERTS (J. H.). Van dezen teekenaar bezat J. Kleinenberg te Leiden, *een meisje, een mand op het hoofd dragende* en een *Bruidspaar*.

WIERTZ (Henricus), in 1784 te Amsterdam geboren, begon zich bij Jacobus Johannes Lauwers en Johannes de Frey in de kunst te oefenen en ontving later van den kunstschilder P. Barbiers Pz., onderwijs in de doorzigtkunde. In *1809*, *1810* en *1811* behaalde hij gouden en zilveren medailles en getuigschriften wegens het teekenen naar het naakt model op de stads teeken-akademie, bij de Maatschappij *Kunst zij ons doel* en *Felix Meritis* te Amsterdam. Hij schilderde Geldersche landschappen, figuurstukken, binnenhuizen en overleed in 1858 te Nijmegen, waar hij zich in 1812 gevestigd had.

Zie Immerzeel; Kramm.

WIESE (Albertus Henricus), in 1761 te Bremen geboren, trad in Ned. dienst voor de O.-Indië, werd in 1805 door het staatsbewind te Batavia tot gouverneur-generaal aangesteld, als zoodanig in 1806 door koning Lodewijk bevestigd en tevens benoemd tot luitenant-generaal en chef der land- en zeemagt van de Nederl. bezittingen ten oosten van de Kaap de Goede Hoop, ook vereerd met de koninklijke kommandeursorde. Onder zijn bewind had er in 1806 een geduchte opstand te Cheribon plaats, die later gedempt werd. In Jan. 1808 van zijn post ontslagen, vertrok hij naar Holland, waar hij plotseling overleed.

Zie *Gesch. v. h. Holl. Gouvernement op Java* in *Tijds. v. h. Batav. Genoots. v. Kunst en Wetens.*, 1856; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIELE (Andreas van de), conrector te Vlissingen, later te Middelburg, was Latijnsch dichter. Hij was waarschijnlijk te Gent geboren, omhelsde te Vlissingen in 1642 den hervormden godsdienst, en trouwde den 9den Augustus van dat jaar Gerbregtje Aalbregts van Kuyk van Haarlem. Hij woonde te Vlissingen in het Groenewoud, niet verre van de Latijnsche school. Zijn zoon Johannes werd lid van de regering te Vlissingen en deed in zijn jeugd een reis naar Rome. Zijn kleinzoon Pieter van de Wiele, predikant te Nieuwvliet, gaf in 1694 te Leiden *Epigrammata Sacra* van hem in het licht. 8°.

Zie Vroljjkhert, *Vlissing. Kerkhemel*, bl. 349; Reitz, *over de Middelb. school*, bl. 16, 17; Rabus, *Boekz. v. Europa*, Mei en Junij 1694, bl. 491.

WIELE (Michiel van de) werd in 1574 door Don Louis de Requesens met den dood gestraft, omdat hij Antwerpen aan den prins van Oranje had getracht over te geven.

Zie Hooft, *Ned. Gesch.*, D. X. bl. 405; Vrolijkhert, t. a. p., bl. 350.

WIGBOUT (Jacob), oudschipper op Wieringen, beoefenaar der dichtkunst. In 1823 gaf hij te Amsterdam bij G. Portielje *Mengeldichten over verschillende onderwerpen* in het licht, die zeer geprezen werden. Z. M. de koning schonk hem eene gratificatie, en de 2de kl. van het kon. Ned. inst. vereerde hem iets ter aanmoediging. Hij overleed den 2den Nov. 1824, in den ouderdom van 62 jaren.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 500, 501, *Recens. ook der Rec.*, D. XIII. bl. 32; Verwoert.

WIGEN, WIGERSZ of WIGGERTSZ (Cornelis), predikant te Bolsward, Harlingen, Hoorn (1590), wegens onregtzinnigheid ontslagen in 1596 en gestorven in 1624.

Hij gaf in het licht:

Copien ofte wtschriften van 't eyghene inhouden aller schriftenlycke onderhandelinghen, soo die omme 't verstandt van vele de notabelste stucken van de bedieninghe der kercken, die men noemt ghereformeerde, in den jare 1592 *bij den Syn. van N. Holl., ten versoecke van het classis van Hoorn, met ende tytens C. Wigersz aenghevanghen gheweest zijn ende in desen teghenw. jaren* 1597 *haren eynde becomen hebben. Met noch sommighe nieuwe additien. Te samen ghedr. ende nu aldaer eerstmael wtghegh. door C. Weyersz. Tot Alcmar* 1597. 8°.

Zie Brandt, *Hist. der Ref.*; Ypeij en Dermout, *Gesch. d. Ned. Herv. Kerk*, D. II. bl. 75 aant.; Rogge, *Bibl. d. Rem. Gesch.*, bl. 18.

WIGERI (Johannes), zoon van den Leeuwarder boekverkooper Wigerus Wigeri en neef van Petrus Wigeri, predikant te Oosthem, schreef als student in de godgeleerdheid en philosophie te Franeker:

1. *Dissertatio philos. de Spativ vacuo. Pars I de existentia spatii vacui.* 2. *Pars II de attributis spatii etc. def. sub Prof. J. H. van Swinden.* 3. *Diss. phil. inaug. de elasticitate Aquae.* Fran. 1770, 1771, 72, 4°., met lofverzen van studenten en opgedragen aan de hoogleeraren. Waarschijnlijk stierf hij jong.

Zie Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 127.

WIGERI (Johannes), in 1750 geboren, werd art. lib. mag. en philosophiae dr., en was predikant in 1774 te Polsbroek en in 1780 te Beverwijk, waar hij zich ook bezig hield met de opvoeding, het onderwijs en de opleiding tot de akademische studien van een aantal jongelieden. Hij behaalde bij de Maats. tot Nut van 't Algemeen de gouden medaille voor zijn antwoord op de vraag: *Zijn de bewijzen en kenmerken eener goddelijke openbaring te vinden in de boeken des O. en N. Verbonds*, de zilveren voor eene verhandeling: *over de zedelijke opvoeding der kinderen* (in D. I. der *Prijsverhandelingen* der Maatschappij). In 1798 bekroonde het Haagsch genootschap ter verd. v. d. Chr. godsd. met den zilveren eerepenning zijne *Bedenkingen over de geboorte van Jesus uit eene Maagd.* Hij was lid der Holl. Maats. v. Wetenschappen en overleed den 17den Oct. 1818.

Zie Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 80, *Konst- en Letterb.*, 1818, D. II. bl. 307.

WIGERI (Petrus), predikant te Oosthem, nam deel aan de kerkelijke twisten tusschen den kerkeraad en den magistraat van Leeuwarden in 1763, en verdedigde de magt van den laatsten in kerkelijke zaken, tegen de beruchte *Deductie* van den predikant Blom in *Brieven aan een zijner vrienden* door een *Liefhebber der Waarheid.* Hij was een diepdenkend en geleerd man, maakte zich zeer verdienstelijk omtrent de Bijbelsche godgeleerdheid en de verbeterde predikwijze.

Zie Ypey en Dermout, *Kerk. Gesch. d. 18de eeuw*, D. VII. bl. 57—65, D. VIII. bl. 274, 637—641; Eekhoff, *Bibl. van Leeuw.*, bl. 233.

WIGERI (WIGERUS), boekhandelaar te Leeuwarden, is de verzamelaar en uitgever van *Frisia Nobilis, of Lyk- en Graf-sampt Mengeldigten, enz. op diverse Friesche Edelen uit de familiën van Adelen* enz. 1755. Opgedr. aan den raadsheer E. M. van Burmania, met een lofdicht er voor van Focke Sjoerds.

Zie Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 168, 169, 444.

WIGERSMA (Joh. Wibrandi), in 1736 predikant te Nes en Wierum bij Dokkum, daarna te Mil en in 1743 te Zoetmond. Hij vertrok in 1748 naar O.-Indiën, doch overleed op reis. Hij schreef:

Het seekerste middel ter verkrijginge van een opregte zielsbegeerte, ofte het godvruchtig gedrag van Hanna, de moeder Samuels, vertoont in een Leerreden over 1 *Sam.* 1 *vs.* 11, *benevens een gebed bij gelegentheid van het gelukkig swangergaan enz. van hare koninglijke hoogheid, mevrouwe de prinsesse van Oranje, met het portrait van den prins en princesse.* Leeuw. 1740. 8°., Rott. 1746. 8°.

Zie Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 163; Abcoude, *Aanh.* en verv. bl. 236; *Tweede Aanh.*, bl. 167; Eekhoff, *Kunstv.*, bl. 253.

WIGERST (A. F.), waarschijnlijk een Fries. Kramm vermeldt van hem ontwerpen van zolderstukken met mythologische voorstellingen.

Zie Kramm.

WIGMANA (Gerardus), historieschilder, in 1673 te Workum in Vriesland geboren, bezocht Parijs en Italie, schilderde naarstig en uitvoerig, doch te zeer met zijn werk ingenomen, eischte hij buitensporige sommen, zoodat hij niet verkocht: ook niet te Londen, werwaarts hij zich later begaf. Zijn *Apelles bij Alexander* gold op eene verkooping te Amsterdam ƒ 230. Men noemde hem spottende *de Friesche Raphael.* Hij was gehuwd met Petronella Maria van der Lely, dochter van Frederik en van Johanna Bruinsma te Leeuwarden en overleed in 1741. Zijn portret is door hem zelven geschilderd en door B. Bicart 1727 4°. gegraveerd. Hij schreef een boekje getiteld: *Schets der Schilderkonst.* Amst. 1742. 8°.

Zie Immerzeel; Kramm; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, Muller, *Cat. v. portr.*; Eekhoff, *de sted. kunstverz. te Leeuw.*, bl. 60, 199, 307.

WILANT (J. J.), graveur, die aan het einde der 18de eeuw te Amsterdam bloeide. Hij graveerde o. a. het portret van Henr. Vos, Luthersch predikant te Amsterdam, in 1708 gestorven en dat van Johannes Colerus, beide in fol. Hij had een vaste geoefende hand, doch overigens weinig verdiensten.

Zie Kramm.

WILDE (B. de), een bekwaam beeldhouwer te Amersfoort, waar hij in het eind der 18de eeuw overleed.

Zie Kramm.

WILDE (Catrina de), dochter van Pieter de Wilde, drossaard van Woudrichem en Anna Sjoers, werd den 17den September 1688 geboren, trad in 1708 in het huwelijk met Abraham Josua Braconier, predikant te Utrecht. Op den gevorderden leeftijd van 62 jaren, zond zij in 1750 en volgende jaren een menigte gedichten in het licht, bestaande in *Bespiegelingen over Gods-kerk en wereldbestier betrekkelijk op het beloofde vrouwenzaad in zeven zangen;* nevens *Zielverlustiging in het beschouwen van Aarde, Lucht en Sterrenhemel.* 2de dr. Amst. 1756. 8°.

Opwekkelijke Nasporingen bij het genot van 't eenzaam buitenleven; Lettervruchten van stille dagen en andere stichtelijke Gedichten. Amst. 1754; *Vervolg van Stichtelijke Gedichten op verscheiden onderwerpen.* Ald. 1757.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.;* Heringa, *Naamlijst van dichters, Konst- en Letterb.*, 1843. D. I. N°. 9; Kobus en de Rivecourt.

WILDE (Frans de), in 1680 te Amsterdam geboren. Hij was een geestig etser, b. a. van *de Fabel van den Wolf en den Hond, Venus zittende op een schulp op Zee, De Engel verschijnt aan Abraham* (1705), *een landschap, gezigten van een Zeehaven van Chalons enz.*

Zie Kramm.

WILDE (Gosewijn de), waarschijnlijk te Brugge, in de laatste helft der 14de eeuw, geboren, werd, na de afzetting van Willem de Lalaing, tot stadhouder van Holland met den titel van president (1445) aangesteld. Zijn bewind was vol onrust, wegens het hevig blaken der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten. Hij behoorde tot de laatsten. Hertog Philips I van Bourgondie veranderde in vele steden de regering, waarbij de Hoekschen werden bedwongen, zonder dat men verneemt of de president er de hand aan had. Er ontstonden hevige twisten tusschen hem en den slotvoogd van Medemblik, Benjaert Scey, die de partij der Hoekschen was toegedaan. De president beschuldigde den slotvoogd van manslag en deze hem van onnatuurlijke zonde. Zulks maakte zooveel gerucht in Holland, dat Philips er zich mede bemoeide en den president, dien hij voor schuldig hield, van zijn ambt ontzette. Beide werden gevangen genomen, eerst in den Haag, daarna te Heusden bewaard. Eindelijk voerde men de Wilde naar Loevenstein (1448), waar hij zonder schuldbelijdenis ter dood werd veroordeeld. In den voorhof van het slot had men een vuur ontstoken, en daarbij een rood kleed op den grond gespreid. Beleed hij schuld, dan zou hij met het zwaard, bleef hij bij zijn onschuld volharden met het vuur gestraft worden. Hetzij uit overtuiging van schuld, hetzij uit vrees voor verbranding, hij beleed de misdaad, waarvan men hem betichtte en werd onthoofd. Sommigen zijner tijdgenooten hielden hem voor onschuldig.

Zie *Goudsche Cronyk*, bl. 132; Meyerus, *ad annum* 1445 fol. 300 vs.; *Groote Chr. Devis.* 29, bl. 291; Wagenaar, *V. H.*, D. IV. bl. 9, 22; van Wijn, *op Wagenaar*, D. IV. bl. 13—17. 8°.; Arend; Bilderdijk; Kobus en de Rivecourt.

WILDE (Jan Willem van der) of J. de WILDE, was geen Fries van afkomst, maar zag te Leiden het levenslicht,

werd burger en trouwde te Leeuwarden in 1617 met Sytske Joostedr. wed. van Simon Fredrix. Hij was een goed portretschilder.

Zie Immerzeel; Kramm; Eekhoff, *Stedel. Museum te Leeuw.*, bl. 284.

WILDE (Jacob de), den 14den December 1645 te Amsterdam geboren, ontvanger-generaal bij de admiraliteit te Amsterdam, maakte zich grooten naam door het verzamelen van een rijk antiquarisch kabinet van penningen, gemmen, beelden enz., dat door onderscheidene dichters bezongen en door beroemde reizigers, zoo als von Uffenbach en Czaar Peter in 1698 en 1717 bezocht werd. Bij zijn eerste bezoek teekende de Czaar in de Wilde's album, met een fiksche hand den platten grond der belegering van Azof met aanduiding der plaatsen, waar de Turksche vloot gelegen en door hem geslagen was. Bij het tweede, later meermalen herhaald, bezoek, schreef hij iets tot lof in 't gemelde album en gaf de Wilde's dochter Maria een kostbaar juweel.

Er bestaan onderscheidene beschrijvingen dezer verzameling zoo van den bezitter zelven als van anderen (b. v. Sigeb. Havercamp) gemaakt en uitgegeven.

Hij zelf vervaardigde 2 naamlijsten, getiteld: *Index numismatum Graecorum et Latinorum*, etc. 1689, en *Numismata memorabilia pontificum, imperatorum, regum, ducum, principum, atque virorum illustrium* 1691, 4 dn. in vol. in handschrift, de 3 eerste deelen met eene penneteekening van C. Visscher, en het 4de met een afbeelding van 't muntkabinet met 4 platen. Voorts bestaan nog *Afbeelding van 't medaille kabinet*, enz. Amst. 1691 fol. *Selecta numismata antiqua ex musea* etc. Ibid. 1692, waarvan men Lud. Smits voor den autheur houdt. *Signa antiqua e Museo J. de W. per Mariam filiam aeri inscripta.* Amst. 1700 op eigen kosten gedrukt; *Gemmae selectae antiquae e Museo J. d. W. quinquaginta tabulis. Diis Deabusque Gentilitium ornatae, per possissorem conjecturis veterumque poetarum carminibus illustratae.* Ib. 1703. 4°. en and. in mss.

Hij gaf ook in het licht:

Dictionarium Teutonico-Latinum M. Binarti, nunc denuo emend. Stud. J. de W. Amst. 1719. 8°.

Hij huwde in 1677 Hendrina Veen, en vierde in 1702 zijn zilveren bruiloft. Zijn dochter Cornelia Maria, huwde Tib. Hemsterhuis. Men wil dat hij in 1745 overleed.

Zie Saxe, *Onom.*, T. V. p. 423; Banduri *Bibl. Numism.*, p. 113—115; Brouckhusius, *ad Tibul.* III. 6. 2. *ad Polhuem*, p. 42, *ad Luciani Colloq. select*, p. 79; D. Hoogstrat, *Carmina*, p. 212, 234, 275; *Vita Hemsterh.*, p. 16; Bergman, *ad vitam Hemsterh.*, p. 320; Scheltema, *Czaar Peter*, *Rusland en de Nederl.*; Kobus en de Rivecourt; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. I. bl. 106; Maron, in *Bibl. Univ.*

WILDE (Maria de), dochter van den vorige, geb. te Amsterdam 7 Jan. 1682, was een zeer talentrijke vrouw, en niet alleen ervaren in het zingen, klavierspelen, dichten, schilderen, maar ook in het graveren. Zij etste de platen voor de oudheden uit het kabinet van haar vader toen zij 18 jaren oud was, graveerde zijn portret; teekende de Samaritaansche munten voor een kunstvriend; schilderde tot nagedachtenis van J. Broeckhuysen een tombe voor zijn beeldtenis, die hij bij uitersten wil aan haar vader had nagelaten. Behalve eenige losse stukjes vervaardigde zij de volgende tooneelstukken:

Abradates en Panthea, trsp. Amst. z. j. m. titelpl.

Het zwervende portret, kluchtig blsp. Delft 1742.

De bekroonde Boere rijmer, blsp. Amst. voor de liefh. 1755.

Don Domingo Gonzalis of de Man in de Maan. Als boven. 1755.

De beroemde Reland, D. van Hoogstraten, Johan Pluimers, Broeckhuisen, Gronovius en andere dichters hebben tot haren lof bezongen en zij is meermalen afgebeeld.

Zie van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 501; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. I. bl. 106; *Cat. d. Maats. van Nederl. Letterk.*, D. V. bl. 223; Muller, *Cat. v. portr.*

WILDE (Pieter Willem Bartholomeus de), zoon van Paulus Johannes de Wilde en Wilhelmina Ida, dochter van mr. Leonard van de Kasteele, rentmeester der domeinen van het huis van Oranje te Buren, werd den 23 December 1808 te Leiden geboren. Na het onderwijs op de Fransche school van den heer Nieuwveen, en dat van den rector Bosse op de toenmalige Latijnsche school genoten te hebben, werd hij in 1825 als medicinae student ingeschreven, nam in Aug. 1830 de wapenen op en maakte tot in Sept. 1831 deel uit van de vrijwillige jager-compagnie uit de studenten der hoogeschool, en woonde alzoo de gevechten bij Bautersem, Beringen en Leuven bij. In 1832 werd hij candidaat in de medicijnen en deed als zoodanig belangrijke diensten tijdens de verschijning der cholera in ons vaderland en was als cholera-doctor werkzaam in de gemeenten Valkenburg en de beide Katwijken. Na den 17den Dec. eene *Dissertatio continens historiam Epidemiae Cholerae Asiaticae quae mensibus Julii et Augusti Ao.* 1833 *in pago Valkenburg regnavit* verdedigd te hebben, werd hij medicinae doctor, en zette zich voor korten tijd te Amsterdam neder; doch zijn levendige aard gaf hem aanleiding om eenige reizen naar Java als scheepsdocter te doen, zoodat hij er 3 met verschillende schepen volbragt. Inmiddels in 1838 gehuwd met Johanna Maria 's Graeuwen, vestigde hij zich in 1843 als geneesheer te Batavia, werd in 1849 secretaris van het Bataviaansch genootschap van kunsten en wetenschappen en in 1850 lid der Maats. v. Ned. Letterkunde. In Jan. 1851 begaf de Wilde zich naar Samarang, waar hij als geneesheer het algemeen vertrouwen genoot. Na een verblijf van 12 jaren in de Indië, verkreeg hij een tweejarig verlof, tot herstel zijner geschokte gezondheid, naar het vaderland, doch hij overleed voor zijn vertrek den 11 Oct. 1855 aan eene beroerte.

Zie zijn levensbeschrijving door P. O. v. d. Chijs, in *Handel. d. Maats. v. Letterk.*, 1856.

WILDE (A. de), was O.-I. ambtenaar, en werd in 1808 aangesteld tot opzichter over de koffijteelt in de Preanger-regentschappen, waardoor hij aanleiding kreeg tot het verzamelen van de Soendasche woorden, die later onder den hier onder vermelden titel zijn uitgegeven.

Hij gaf in het licht:

De Preanger regentschappen op Java gelegen m. pl. Amst. 1830.

Adres aan zijne maj. den koning, wegens het voorgevallene ten aanzien van Soekaboemie, onder het bewind van den Gouverneur-Generaal van der Capellen, met officieele bewijsstukken. Amst. 1839. 8°.

Nederduitsch-Maleisch en Soendasch woordenboek, benevens twee stukken tot oefening in het Soendasch. Uitgegeven door T. Roorda. Amsterd. 1841.

WILDE (H. W. de), predikant te Doetichem, gaf in het licht:

Biddagsrede over 2 Sam. X: 12. Arnhem 1825.

Bevestigings-Leerrede. Doesborgh 1830.

WILDE (J. C. de), kostschoolhouder te Dordrecht, schreef een menigte schoolboeken o. a.:

Engelsche leeroefeningen en vertalings-proeven. Dordr. 1822. 8°.

Deutsch Niederlandisches Taschen wörterbuch. Dordr. 1822. 16°.

The English reader, or a collection of pieces in prose and poetsy. Dordr. 1831. 8°.

Cours de Mythologie. Zalt-Bommel 1833. 8°.

Cacographie. Dordr. 1832.

WILDE Az. (C. de) schreef.

Wetten der beweging van vrij vallende en in vrije beweging zijnde ligchamen. Rotterd. 1829.

WILDEBOER (E.), catechiseermeester en oefeninghouder te Oude Pekel-A,

gaf in het licht:

Viertal Leerredenen. Oude Pekel-A. 1832. gr. 8°.

WILDEBOER Wz. (S.) schreef:

Schoolvermaak, bestaande in rekenk. voorstellen, betrekking hebbende tot de natuur- sterre en zeevaartkunde. Alkm. 1744. 8°.

WILDEMAN (Jan Ernst), den 25sten September 1770 te Harlingen geboren, trad 15 jaren oud als kadet bij de Friesche garde in krijgsdienst, en gaf gedurende zijn militaire loopbaan, steeds blijken van uitgebreide kundigheden in de verschillende vakken van den krijgsdienst. In 1788 werd hij tot buitengewoon ingenieur benoemd en in 1794 tot luitenant-

titulair. Na den mislukten inval van het Russisch-Engelsch leger, hield hij zich in Engeland op, en had het toezigt over de fortificatien van de baai van Sandown. Na den vrede van Amiens kwam hij in Nederland terug en bekleedde verschillende betrekkingen bij den waterstaat. In 1814 werd hij tot luitenant-kolonel benoemd en woonde het beleg van Bergen-op-Zoom bij. In 1818 tot lid der commissie ter bevordering der belangen van de Duitsche bondstaten benoemd, bekleedde hij, gedurende 9 jaren die betrekking. In 1830 had hij, als generaal-majoor, het bevel over de vesting Breda en overleed aldaar den 30sten December 1833. Hij was lid van het kon. Nederlandsch Instituut en ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

WILDEMAN (M.)
schreef:

Woordenboek in het Fransch, Engelsch en Nederduitsch. Amsterd. 1759. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 5"0.

WILDING (R.) gaf in het licht:

Telegraphise uitvinding. 's Hage 1795. m. pl.

Natuurkundige beschouwingen of bespiegelingen over de werken der Natuur, 28 stukken m. pl. Rott. 1798. gr. 8°.

WILDRIK (mejufvrouw R. S.) te Ruurlo, schilderes, zond in 1840 op de tentoonstelling te Amsterdam een *gezigt op het dorp Ruurlo bij ochtendstond* en *Bloem- en Fruitstukken.*

Zie Kramm.

WILDRIK (W.) schreef:

Aanmerkingen over de schadelijkheid der linnen slopkouzen der soldaten. 's Hage 1755.

Onderzoek of de oorzaken van de kinderpokjes, mazelen, loop, roode loop en andere ziekten, maar bijzonder de schurft aan insecten moet toegeschreven worden. Amsterd. 1781.

Zie Arrenberg, bl. 576.

WILDSCHUT (Dirk Hendrik), zoon van Jesaias Wildschut, van Purmerend afkomstig, van 1779—1784 predikant te Velp en later te Amersfoort, en van Elizabeth Wiester, werd in de laatstgemelde plaats den 27sten Augustus 1788 geboren. Na aldaar het instituut van La Verge, en de Fransche school bezocht te hebben, kwam hij, tien jaren oud, op de Latijnsche, onder de leiding van den conrector van Engelen en van den rector dr. W. L. Mahne, later hoogleeraar te Gend en te Leiden. Na de scholen doorloopen te hebben, werd hij, daar hij slechts 14 jaren oud was, nog twee jaren aan het opzigt van J. F. Schültz, over kerkeraad der graafschap Bentheim-Steinfurt en predikant te Nordhoorn, die gewoon was jongelieden op te leiden voor de hoogeschool, toevertrouwd. Hij oefende zich in het Grieksch, Hebreeuwsch, maakte zich gemeenzaam met de Hoogd. taal, legde er zijn geloofsbelijdenis af en vertrok in 1804 naar de hoogeschool te Utrecht, waar hij de lessen van van Heusden, Rau, Rossyn en Royaards bijwoonde en gaf van zijn verkregene bekwaamheid eene welgeslaagde proeve door het 13 Junij 1809 openlijke verdedigen van een *Specimen de vi dictionis et sermonis elegantia in Epistola Pauli ad Philemonem conspicuis.* Naauwelijks praeparatoir geexamineerd en tot den predikdienst toegelaten, werd hij den 4den Julij van genoemd jaar aan de Bilt bevestigd. In 1810 wees hij een beroep naar Leerdam en in 1813 een ander naar Harlingen af, doch nam in 1814 dat naar Apeldoorn aan, waar hij den 29sten Januarij 1815 bevestigd werd. In 1816 werd hij tegelijker tijd te Schiedam en te Dordrecht beroepen. Hij volgde het beroep van Dordrecht en vervulde aldaar den dienst van 7 April 1816 tot den 19den Junij 1819, toen hij naar Amsterdam vertrok, waar hij den 7den Julij daaraanvolgenden zijn intrede deed. In 1853 verkreeg hij zijn emeritaat, na den 19den December 1852 's namiddags opgetreden, op eens door een ernstigen aanval van hermiplexie getroffen te zijn geworden.

Na de verschillende betrekkingen, waarin hij werkzaam was, op een enkele na te hebben neergelegd, vertrok hij in 1854 naar Velp, waar hij eerst op zijn buitenverblijf *Overbiljoen* en later meer nabij of in het dorp zijne overige levensdagen sleet, zich bezig houdende met de voortzetting zijner studien, vol van belangstelling in den gang van het godgeleerd onderzoek onzer dagen, totdat hij den 6den Augustus 1868 overleed.

Hij was eerst gehuwd met Geertruida, dochter van den Utrechtschen predikant van Beuningen, in 1826 overleden en hertrouwde den 30sten September 1831 met jonkvr. Amelie Maria Goll van Frankenstein, die hem den 9den Februarij 1864 door den dood ontviel. Hij had uit zijn eerste huwelijk 3 zonen en eene dochter [1]). Zijn tweede huwelijk bleef kinderloos.

Wildschut had voor de evangelie-bediening uitmuntende gaven, naar ligchaam en geest, van verstand en hart. Zijne prediking was voortreffelijk, leerzaam en stichtelijk, daar hij een zeer gepast gebruik maakte van de omstandigheden en gebeurtenissen des tijds. Zoo werd hij allengskens, ofschoon altijd predikant, een man van zoo groote beteekenis en invloed, zoodat hij boven anderen geroepen werd tot de meest belangrijke werkzaamheden. Zoo werd hij den 13den Mei 1849 door koning Willem III uitgenoodigd de godsdienstige rede te houden en het plechtig gebed te doen bij gelegenheid der inhuldiging van de Wester-kerk. Kort daarop, den 17den Junij, leidde hij, naar den wensch des konings, op den verjaardag der koningin, eene godsdienstoefening op het Loo.

Niet alleen was hij nuttig door zijne prediking, maar ook door een reeks van geschriften. Hij was van 1827—1832 mederedacteur van *Christelijk Maandschrift*, uitgegeven door den ring van Amsterdam, waarin hij vele bijdragen leverde, even zoo in de *Evangelische Kerkbode*, tot welks hoofdcommissie hij sedert 1843 behoorde.

Ook behoorde hij tot het hoofdbestuur der Protestantsche maatschappij *Unitas* en der maatschappij *Welstand*, was mededirecteur van het *Nederlandsche Zendelinggenootschap* te Rotterdam en honorair lid van het *Zendelinggenootschap* te New-York, mede-bestuurder van het *Haagsch Genootschap ter verdediging van de Christelijke godsdienst.*

Hij was sedert 1822 lid, sedert 1828 assessor in het klassikaal bestuur en in 1850, bij de eerste rechtstreeksche verkiezing door de vergadering aan het hoofd van dat bestuur geplaatst. In 1848 werd hij voorzitter der predikanten-vereeniging in Noord-Holland, in 1846 trad hij in de synodale commissie en bekleedde in 1848 de waardigheid van vice-president.

Ook als letterkundige had Wildschut verdiensten en vervulde hij vele spreekbeurten bij die genootschappen, die hem tot lid hadden verkozen. Hij was honorair lid van *Diversa sed Una*, buitengewoon lid der maatschappij *Felix Meritis*, lid van het hoofdbestuur van de maatschappij tot *Nut van 't Algemeen*, der *Hollandsche Maatschappij van Fraaije kunsten en wetenschappen.*

Koning Willem III schonk hem de ridderorde later het kommandeurskruis van den Nederl. Leeuw.

Hij schreef:

Brief over den admiraal van Kinsbergen aan mr. M. C. van Hall in *het Leven en karakter van van Kinsbergen*, bl. 290 volgg.

Tweetal leerredenen over Psalm CXXIV en Exod. XIV: 31, gr. 8°. Deventer 1815.

Leerredenen ter viering van het 3de eeuwfeest der hervorming door E. Kist, D. H. Wildschut en J. G. Veltman. Dordr. 1817.

Over de Zeven Brieven aan de gemeente van Klein-Azie. Amst. 1824. gr. 8°.

Vragen over de Bijbelsche geschiedenissen. 2e uitg. Amst. 1826.

Onderwijzing in het Christelijk geloof naar de leer des Bijbels en *Kort Begrip des Christelijken Geloofs*, beide meermalen herdrukt.

Handboekje op een reis den Rijn opwaarts tot Spiers, langs de Bergstrasze en de voornaamste baden van den Taunus. 1829.

Over den dood en de opwekking van Lazarus. Amst. 1827. gr. 8°.

Het zuchtend schepsel, proeve eener eenvoudige verklaring van Rom. VIII: vs. 18—25. Amsterd. 1828.

Memoria Hermanni Royaards, Theol. Doctoris et Profess. in Academia Rheno-Trajectina, Alteris Academia Rheno-Trajectinae, saecularibus adventantibus. Amst. 8°. 1836.

---

[1]) Jesaias in 1834 predikant te Vuursche, in 1837 te Brummen, thans emeritus; Anna Jacoba, in 1834 gehuwd met dr. P. Jas, predikant te Arkel, Purmerend, 's Hertogenbosch, 's Gravenhage; Samuel, advokaat, later rechter in de arrondissements-regtbank te Amsterdam; Johannes Jacobus in 1849 te Batavia overleden.

Herderlijke brief aan de gemeente te Amsterdam (in vereeniging met Rooyens en Fabius). Amst. 1836.

Gesprek over het Concordaat tusschen een pastoor, een advokaat en een predikant. (Naamloos).

Is nu alle vrees voor het Concordaat verdwenen? (Naamloos).

Matthias Claudius, of de Wansbecker Bode, geschetst uit zijne schriften. Amst. 1838. 8°.

Hierop volgde in 1843 een *Tweede deel.* Ook gaf hij in *Maands. v. Christ.* 1838, bl. 397—432 eene *versameling van kernachtige gezegden en belangrijke werken uit diens schriften*, en later (Ald. 1844, bl. 180—114), *Nog iets ter zijner nagedachtenis.*

Over den geest der Nederl. Herv. kerk in onze dagen bij de tegenwoordige woelingen. Amst. 1843. (Naamloos).

Laatste Leerredenen. Amst. 1851.

In Christelijk en N. Christelelijk Maandschrift: Beschouwing der verdiensten van Paulus Bosveld als uitlegger der H. Schrift; Verh. over de Broederen van Jezus; Onderzoek naar een tweede verhoor des Heeren voor den Joodschen Raad; Aanmerk. over Matth. VI: 33, *als proeve van het misbruik des Bijbels in betrekking tot de zedeleer des Christendoms; Opheldering van* 2 *Tim. II:* 13*a*, *als proeve van dat misbruik in betrekking tot de beoefeningsleer; Proeve van verklaring van de gelijkenis des onregtvaardigen rentmeesters, Luc. XVI:* 1—13*a*; *Aanmerking over de gelijkenis des arbeiders in den Wijnberg; Beschouwing van het afgezonderd leven van Jezus te Nazareth als een inwendig bewijs voor den goddelijken oorsprong zijner leer; Iets over de beeldspraak in Ps. XXIII; Het wonderbare in de bedrijven en lotgevallen van den profeet Elia aangewezen en gehandhaafd; Het oudste geslachtsregister, Gen. V; De worsteling van Jacob; Over evangelisch geloof van kerkelijke rechtzinnigheid, wel te onderscheiden; Overzigt der geschiedenis van de toediening des Doops en des Avondmaals aan kinderen in de Christelijke kerk; Geschied- en zedekundige beschouwing van de plicht der gastvrijheid; Beschouwing en beoordeeling van het Eremieten-leven, waaruit zich het eigenaardige der hervorming der Engelsche staatskerk laat verklaren? Over den Bijbel, als een boek van smaak; Over den invloed van de beoefening der Vaderl. geschiedenis op het Nederl. volkskarakter; Over den Bijbel als het oudste geschiedboek; Over den heldenmoed van het Joodsche volk, ten tijde der Maccabeërs; Over Jan Luiken, beschouwd als dichter, vooral van godsdienstige zangen; Bij de begrafenis van een kind* (dichtstukje); *Over het stille Buitenleven.*

In het *Dagboek ten gebruike bij den Bijbelschen Almanak* van E. Voet van Campen schreef hij ongeveer 28 stukjes, en in het *Christelijk Museum: karakter van den Apostel Thomas naar de Messiade van Klopstock.* Ook in de *Godgel. Bijdragen der Evangelische Kerkbode* en elders komen stukken van zijn hand voor.

Behalve de beide genoemde preekbundels gaf hij nog verscheide andere in het licht: b. v. *op den Vaderl. Dank- en Biddag den* 5*den Juli* 1815 *te Apeldoorn;* eene *Godsdienstoefening aan den Oudejaars-avond*, naar Job XIII: 9; *Maands. v. Christ.* 1840; *Vier Bijbellezingen over het Boek, naar Ruth genoemd*, Ald. 1846; *Onze voorbereiding voor den dood*, naar Luk. XII: 48. Arnhem 1849; *Leerrede over Psalm CXXXVI:* 1, *bij de invoering van het orgel in de Noorderkerk* (*Maands.* 1849); *Leerrede over Deut. III:* 23—27. Arnhem 1853 en misschien nog andere.

Voor de *Levensberigten van de Maats. van Ned. Letterk.*, waarvan hij, gelijk ook van het Prov. Utr. Genootschap lid was, schreef hij *het Leven van Jan Christiaan Fabius* (1852). In het *Maands. voor Christ.* 1846, plaatste hij *Een woord ter nagedachtenis van Prof. G. J. Rooyens*, in de *Evang. Kerkbode* van 19 Nov. 1841 een opstel over *G. van Kooten.*

Zie *Kerkelijk Register* van Predikanten, die sedert 1818 tot 1860 *de Nederd. Herv. Gemeente te Amsterdam gediend hebben*, Amsterd. 1861, bl. 7—11; Dr. Prins, *Levensberichten van Afgestorvene Medeleden v. d. Maats. der Nederl. Letterk.*, 1869; Sepp, *Pragm. Gesch. d. Godgel.*, bl. 71, 88, 107, 241; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, (Reg.).

WILDT (Adriaan 't), rekenmeester te Amsterdam, gaf in het licht:

Gereduceerde Jaer-termijnen teghens IV ten hondert, of den Penning XXV 's jaers; alsmede, Maendt- en Jaer-Tafelen; midtsgaders, Tafel van den XL Penning beeyden yeder Termijn-, Jaer- en Maendtafel, ghestelde enz. Rotterd. (17..) 4°.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. II. bl. 467.

WILDT (Hugo de) studeerde in de regten, en had gedurende eenige jaren zitting in de regtbank van eersten aanleg te Amsterdam. Als letterkundige was hij lid van onderscheidene geleerde genootschappen, ook in rigtingen van philantropischen aard. Hij overleed den 28sten Junij 1847, in den ouderdom van 52 jaren.

Zie Verwoert.

WILFRID (St.), door de Anglosaksen Willferder genoemd, werd omstreeks 634 geboren, studeerde in de kloosters van Lindisfurne en Cantelberg. Hij ging naar Rome om kloosters te bezoeken en zich in den Christelijken godedienst te oefenen. Te Lyon bleef hij bijna een jaar bij den aartsbisschop St. Delphinus, met wien hij naauwe vriendschap sloot, gelijk ook te Rome met Bonifacius, secretaris van paus Martinus. Na de lessen van dezen over de H. S., en de kerkelijke discipline te hebben bijgewoond, keerde hij toen naar Lyon terug, waar St. Delphinus hem de tonsuur gaf en van plan was hem tot zijn opvolger te benoemen. Hij hield zich hier 3 jaren op, toen Delphinus in 650 bij Châlons-sur-Saone vermoord werd. Na hem de laatste eer te hebben bewezen, keerde Wilfrid naar Engeland terug, waar Alcfrid hem land schonk en twee kloosters, het een te Stamford, het ander te Rippon. Toen Agelbert, bisschop der Saksers te Wessex gekomen was, om Alcfrid te bezoeken, werd Wilfrid, op verzoek van den koning, door die prelaat tot priester geordend. Hij ijverde zeer voor de overneming der Latijnsche kerkgebruiken, ijverde op de synode van Whitby (664), in naam van Agilbertus, bisschop van Winchester, zeer sterk voor de viering van het Paaschfeest. Volgens Roomsch-Katholieke wijze, ontving hij in het volgende jaar in Frankrijk de wijding tot bisschop en had in 670 aan koning Alcfrid het bisdom van York in Northumberland te danken. Zijn voorliefde voor de Roomsche kerk, zijn trotsch, heerschzuchtig karakter, de vorstelijke pracht, die hij ten toon spreidden (hij liet zich o. a. uit gouden schotels opdisschen), was den Ierschen geestelijken hoogst onaangenaam, en berokkende hem zoo zeer den haat van Aelfrid's opvolger Egfrid, inzonderheid van diens gemalin Irminburg, dat hij van het bisdom ontzet werd in 677. Voor erger beducht, trok hij andermaal naar Rome, doch een felle Westewind dreef hem op de kusten van Friesland, en dit vooral stelde hem in de gelegenheid aldaar een der eerste geloofspredikers te worden. Adgillus, door Clotarius II, tot koning van Friesland verheven, ontving hem zeer welwillend, hoezeer Ebroïn, grootmeester van Theoderik, koning van Neustrie, zijn invloed poogde te verminderen. Hij zond 2 gezanten naar den Franschen koning om dezen over te halen den in Engeland gehaten bisschop te dooden of over te leveren. Doch vruchteloos: op een gastmaal ter eere der gezanten las Adgillus den brief van Ebroïn overluid voor, wierp dien in het vuur en zeide: »moge God het rijk der trouweloozen verdelgen en zij eveneens varen als dezen brief. Aan Wilfrid verleende hij vrijheid het Evangelie te verkondigen. Deze maakte met ijver van deze vergunning gebruik, bleef den ganschen winter over, en na voorloopig onderwijs werden prinsen van 't koninklijk geslacht, vele aanzienlijken en duizenden van 't volk gedoopt. Waar de eigenlijke werkkring van Wilfrid in Friesland geweest is, is twijfelachtig; daar de Friesche koningin te Utrecht, Medemblik of Staveren hun verblijf hielden. Wijl Friesland het doel zijner reis niet was, hij zich daar slechts kort ophield en zijn leer niet onafhankelijk was van vreemden (Franschen) invloed, had zij geen gunstiger invloed dan de prediking, vroeger door Eligius gedaan. Wel heeft hij in 678 bij Dagobert II van Austrasië sterk aangedrongen om het Christendom van Friesland in zijne bescherming te nemen en zich daartoe te bedienen van Adgillus; maar Dagobert stierf reeds het volgend jaar. Wilfrid had verder een onrustigen levensloop, waarvan de bijzonderheden buiten ons bestek liggen. Door Rome begunstigd, in Engeland beurtelings erkend, verjaagd en hersteld. Wijdde hij later (692) zijn zorg aan de West-Saksen. Hij overleed den 24sten April 709, 65 jaren oud. Men schrijft hem toe:

De catholico celebrandi paschatis ritu. De regulis monachorum. De actis et decretis Streneshaliensis Concilii de Celricorum Infara. Ook zijn er brieven door hem aan verschillende beroemde personen gericht.

Zijn leven is beschreven door Eddi Stephani, uitgegeven door Mabillon in *Acta sanct. ordin. S. Benedicti* en in de verzameling van Engelsche geschiedschrijvers, door Th. Gale uitgegeven en opgenomen. In de *Bibl. Cottoniana* berust een in anglo-saxisch gesteld leven van hem in ms.; Tanner, *Bibl. Angl.;* Wright, *Biogr. Brittan. liber.*, T. I; Royaards, *Inv. v. h. Christ.*; Moll, *Kerk. Gesch.*, D. I. bl. 85, 86, 87, volgg.; *Bal. S.;* Jocher, *Biogr. Univ.; Biogr. mod. génér.*

WILHELMI (Dr. HIERONYMUS ook FREDERICI), te Groningen geboren, was een ervaren regtsgeleerde en een der redacteuren van 't Ommelander-Landsregt van het jaar 1601.

WILHELMI (BARTHOLDUS) of BARTHOLD WILLEMSZ, werd in Holland geboren, in 1568 predikant bij de Hervormde gemeente te Londen, kwam in 1572 te Dordrecht, waar hij predikant werd en prins Willem I de geloofsbelijdenis der Hervormde kerk afnam. Hij was op eene vergadering der classis van Z. H. van 4—7 Augustus 1575 te Dordrecht gehouden. Ongeveer een jaar daarna werd hij predikant te Hoorn, doch zonder toestemming van kerkeraad en classis, 't geen tot hevige geschillen aanleiding gaf. In 1588 werd hij door den magistraat van zijn dienst ontslagen, een jaar daarna komt hij als predikant te Beverwyk voor, waar hij in 1619 overleed. Van hem is een belangrijke brief bewaard in het *Scrinium Antiquit.* van Gerdes, T. I. p. 287—289.

Zie 'sGravesande, *Syn. v. Wezel*, bl. 171; M. Siegenbeek, *Redev. en Verhand.*, bl. 232; V. de Wall, *Priv. v. Dordr.*, bl. 492; Broes, *P. v. Marnix Voorlez.;* Groen van Prinsterer, *Archives*, S. I. T. IV. p. 226; Velius, *Beschryv. v. Hoorn*, bl. 442; Veeris, *Kerk. Alphab.*, bl. 11; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 78, 79, 91—95.

WILHELMINA (FREDERIKA LOUISA). Zie op Willem I koning der Nederlanden.

WILHELMIUS (WILHELMIUS) werd den 11den November 1641 te Zutphen geboren en studeerde van 1650—1653 te Harderwijk in de wijsbegeerte en godgeleerdheid. Het is onzeker of hij in die drie jaren zijne studien aldaar voltooide, doch in 1663 aanvaardde hij, na vroeger tot philosophiae doctor bevorderd te zijn, het hoogleeraarschap in de wijsbegeerte te Ham, en reeds in het volgende jaar werd hij tot buitengewoon professor in de letteren en tot gewoon in de theologie te Harderwijk benoemd. Te Ham sprak hij eene afscheidsrede uit *de Philosophiae et philologiae conjunctione* (Hard. 1665), terwijl hij zijne betrekking te Harderwijk aanvaardde met eene *Oratio de conjunctione theologiae et philologiae* (Ibid 1664). Hij verkreeg aldaar het doctoraat in de godgeleerdheid, en wel op eene, onder zijne voorzitting, verdedigde dissertatio. Zijn verblijf te Harderwijk, werd door twist veronaangenaamd, en in 1672 noopte hem de inval der Franschen in Gelderland die stad te verlaten en vestigde hij zich te Dungerdam. Kort daarna nam hij, met toestemming van curatoren, het rectoraat te Dokkum aan, hetgeen hij bekleedde totdat hij in 1674 tot onderregent van het Staten-collegie te Leiden werd aangesteld. Twee jaren later benoemden hem curatoren dier hoogeschool tot gewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte. Hij overleed 13 September 1677.

Hij was een ijverig anti-cartesiaan, doch heeft, behalve zijne genoemde oraties, alleen in het licht gegeven: *Dissert. hist. theol. de decem tribubus Israëliticis, ab Assyriis in exilium adductis.* Harderw. 1671.

Senguerdus hield eene lijkrede op hem. Zijn portret bestaat.

Zie Wachter, *geschichtl Nachrichten uber das Hammische gymnasium;* Soermans, *Acad. Reg*, bl. 65, 101, 125; Siegenbeek, *Gesch. d L. Hooges.*, D. I. bl. 229, *II Byl. en Toev.*, bl. 152, 273, 289; Bouman, *Gesch. der Geld. Hooges.*, D. I. bl. 215, 328, 364, D. II. bl 603, 653; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.;* Glasius, *Godgel. Nederl.;* Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 521; de Jongh, *Naamlyst*, bl. 167, 455.

WILHELMIUS (JOHANNES), zoon van den vorige, werd den 4den Dec. 1671 te Harderwijk geboren; studeerde te Leiden, werd aldaar philosophiae doctor, vervolgens proponent en predikant te Twisk, hoogleeraar in de godgeleerdheid te Lingen, en in 1713 predikant te Rotterdam. In 1748 nam hij zijn emeritaat en overleed den 3den Maart 1754. Hij vertaalde gedeeltelijk uit het Latijn van H. Alting, *Historie van de Reformatie van de kerken van de Paltz en Geneve.* Rott. 1744. 2 dn.

Ook gaf hij in het licht:

Lijkpredikatie op Ds. L. Leeman.

Lijkpredikatie op koning Willem III.

Lijkpredikatie op Ds. J. Frugtier.

Vijftigjarige Predikatie.

Bevestigingsrede van zijnen zoon W. Wilhelmius te Lekkerkerk en Westzaan.

Het verdient opmerking dat uit de bibliotheek van den hoogleeraar J. W. te Water in 1823 twee mss. van Wilhelmius zijn aangekocht, die tot grondslag hebben gestrekt van het *Onomasticon litter.* van Saxe.

Zie Bouman, t. a. p., D. I. bl. 218, 220, D. II. bl. 654; Glasius, *Godgel. Nederl.;* Harderwijk, t. a. p., bl. 69 verv.

WILHELMIUS (WILHELMIUS), zoon van den vorige, studeerde te Utrecht, waar hij den 2den Junij 1733 doctor in de wijsbegeerte werd. Na verdediging eener *Dissertatio de commercio mentis cum corpore in qua praecipue sententia Leibnitii de harmonia praestabilitâ ad examen revocatur* werd hij achtereenvolgens predikant te Lekkerkerk, Westzaan, Vlissingen en Middelburg, waar hij den 27sten December 1771 stierf.

Hij gaf, even als zijn vader, eenige leerredenen in het licht en werd toen hij nog proponent was reeds lid van de *kon. Societeit te Londen.*

Zie Veeris, *Vern. Kerk. Alphab.*; Maurik, *Naaml. v. Godgel. boeken*; Bouman, *Gesch. d. Geld. Hooges.*, D. I. bl. 220; Glasius, *Godgel. Nederl.*

WILHELMUS *Procurator.* Zie *Procurator.*

WILHELMUS. Zie GUILIELMUS.

WILHELMUS en WILLEM komen op de lijst der schepenen van 's Hertogenbosch, de eerste op het jaar 1372 tot 1396, de tweede voor 1449 als schilders voor.

Zie Oudenhoven, *Beschrijv. van 's Hertogenbosch*, bl. 65, 69; Kramm.

WILHEM (DAVID LE LEU DE), te Hamburg den 15den Mei 1588 geboren, studeerde te Leiden in de philosophie, regtsgeleerdheid, oostersche talen en andere wetenschappen. Hij vertrok daarop buiten 's lands en deed verscheidene reizen naar 't Oosten. Omtrent 1651 in Holland teruggekeerd, kreeg hij zitting in den raad van state, werd lid van den raad van Brabant en later superintendent van dit gewest. Aan de hoogeschool te Leiden schonk hij eenige mummien en andere zeldzaamheden.

Hij overleed den 27sten Januarij 1658.

Zie Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. II. bl. 99; Verwoert.

WILHEM (mr. PAULUS SEBASTIAAN LE LEU DE), heer van Besoyen, burgemeester van Rotterdam, dijkgraaf en bailleu van Schieland, werd 1 Julij 1738 curator der hoogeschool te Leiden en overleed in 1759.

Zie te Water, *Narratio*, p. 183; Siegenbeek, t. a. p., D. II. bl. 20.

WILKENS (THEODORUS), landschapschilder, te Amsterdam geboren, bezocht Rome, waar zijn bentnaam was: *Goeden wil.* Hij studeerde daar met Jan van Lint en overleed aldaar omstreeks 1748.

Zie Immerzeel; Kramm; Nagler.

WILLAERTS (ABRAHAM), zoon van Adam (die volgt), doch vroeger dan 1613 te Utrecht geboren, wijl hij in 1624 als deken en kunstschilder in het St. Lucas-gild aldaar vermeld wordt.

Hij ontving het kunstonderwijs van zijn vader en van Jan Bijlert. Later oefende hij zich onder den historieschilder Simon Vouet te Parijs. In zijn vaderland wedergekeerd, teekende en schilderde hij voor graaf Maurits en andere aanzienlijken. Na vervolgens met de vloot een reis naar Afrika gedaan te hebben, zette hij zich te Amersfoort neder, waar hij aangemoedigd werd door den vermaarden bouwmeester Jacob van Campen, die aldaar zijn buitenplaats had.

Hij overleed in 1671 te Utrecht. In 1688 vereerde hij aan St. Jobs-gasthuis aldaar: *De moeijelijke vertroosting van Job's huisvrouw.*

Zie Immerzeel; Kramm.

WILLAERTS (Adam), vader van den vorige, in 1577 te Antwerpen geboren, vestigde zich te Utrecht en was daar reeds in 1611. Hij schilderde zeestukjes, strand- en havengezigten, met vischmarkten, processien, en waar men bezig is met laden en lossen, waarbij hij van zijne kundigheden in de perspectief gelukkig gebruik maakte. Alle zijne voortbrengselen zijn rijk gestoffeerd. Ook schilderde hij brandende huizen en dorpen, waarin hij groote verdiensten had. Vele zijner stukjes zijn helder en transparent, doch sommigen soms grijs en droog. Er berust van zijn kunst op het stadhuis te Utrecht, waar hij in hoogen ouderdom stierf. Hij was deken van het St. Lucas-gild en regent van het stads-gasthuis aldaar. Ook vindt men van zijn kunst in het museum te Dordrecht, o. a. een kapitale schilderij: *Dordrecht aan de waterzij* voorstellende: op deze schilderij komt zijn afbeeldsel voor.

Zie Immerzeel; Kramm.

WILLAERT (Cornelis), zoon van den vorige, was een landschapschilder en in 1622 lid van het St. Lucas-gild te Utrecht.

Zie Immerzeel.

WILLAERT of WILLAERTS (Cornelis), een schilder te Brugge omstreeks 1450 werkzaam.

Zie Nagler; Kramm.

WILLAERT (Isaac), zoon van Adam, bloeide in het midden der 17de eeuw te Utrecht, stoffeerde schilderijen met schepen, figuren enz.

Zie Kramm.

WILLAM den MAERLE. Zie DICKSEN.

WILLEBOORTS of WILLEBORTS (Thomas). Zie BOSSAERT.

WILLEBRORDUS werd geboren in Northumberland in 658. Zijne ouders waren Angel. Saxen, beide, naar den geest dier tijden, vrome lieden, die hun kind reeds voor de geboorte aan den dienst der kerk wijdden. Naauwelijks was het knaapje gespeend of zijn vader, Wilgils geheeten, bragt het naar het klooster van Rippon, opdat het daar in den kring van Wilfried, die toen nog eenvoudig abt van Rippon was, maar ook na zijne verheffing tot bisschop van York in 669, voor dit gesticht de meeste liefde openbaarde, eene godsdienstige en beschaafde opvoeding zou genieten. Het knaapje wies voorspoedig op, en zijne vorderingen in de wetenschappen waren zoo groot dat hij onder alle zijne mede-leerlingen uitmuntte, reeds vroeg de tonsuur ontving en tot het afleggen der kloostergeloften, volgens den regel van Benedictus, werd toegelaten. Na een twintigjarigen leeftijd bereikt te hebben, verliet hij Rippon, zucht naar een strenger leven van onthouding en zelfverloochening greep hem aan en liefde voor het pelgrimschap (want ook dit behoorde tot het ascetische leven van dien tijd) was in hem ontvlamd, en hij toog naar Ierland, de beroemde kweekplaats der monastieke geleerdheid en levenswijsheid, en weldra was hij opgenomen in het klooster van Rathmelsigi, in den kring van Egbert, die hem met elf andere broeders opdroeg naar de Friesen te trekken. Waarschijnlijk kwam hij met zijn gezelschap in het voorjaar of den zomer van 692 den mond van den Rijn binnen en reisde naar Utrecht. Weldra kwam hij tot de overtuiging dat hij onder de Friesen niets kon uitrichten, zonder de toestemming en hulp van Pepijn. Hij trok dus naar dezen, die hem minzaam ontving en hem het begeerde verlof om onder de Friesen het Evangelie te verkondigen en brieven van aanbeveling verleende.

Terwijl zijne reisgezellen naar Utrecht wederkeerde of zich naar de eene of andere plaats op de grenzen van het gebied der Franken of Friesen begaven, om daar de plannen tot hunnen arbeid te regelen en dien welligt aan te vangen, trok Willebrord zelf met spoed naar Rome, ten einde van paus Sergius voor zijn Evangelie-werk het verlof en den zegen te ontvangen. Beide werden hem met het benoodigde materieel om de kerkwijding te volbrengen en waarschijnlijk met de waardigheid van regionaar-bisschop gegeven. Omtrent den herfst van 693 was hij in in Friesland terug en kon nu blijmoedig uitgaan tot den oogst. Waarschijnlijk koos hij Utrecht tot het middelpunt zijner werkzaamheden en ondernam van daar in verschillende rigtingen beneden en boven den Rijn, grootere of kleinere reizen, ook stichtte hij eene kapel aan het H. Kruis gewijd, waarin hij een doopvont plaatste, en de St. Salvators-kerk en trok later op de grondslagen der verwoeste St. Thomas-kerk de St. Maartens-kerk, zijn kathedraal, op.

Groot was de voorspoed, die hij in de twee eerste jaren van zijn arbeid genoot, en weldra zond Pepijn hem naar Rome om door Sergius tot aartsbisschop van Utrecht verheven te worden. Op den 22sten November 695 werd onze apostel in de kerk van de H. Caecilia te Rome tot bisschop van Utrecht en aartsbisschop der Friesen gewijd.

Na slechts 14 dagen te Rome vertoefd te hebben, kwam hij in den aanvang van 696 in Friesland terug en arbeidde in het latere sticht van Utrecht, Zuid en Noord-Holland, Zeeland, Zeeuwsch-Vlaanderen, Gelderland, Noord-Brabant, Limburg en stichtte overal vele kerken en kapellen, en toen hij begreep dat omstandigheden, die wij niet kennen, zijn verblijf in Friesland minder gunstig maakte, trok hij noordwaarts. Bij den onderkoning der Deenen, Jutland en Stolkwijk, Urgend of Hogni, wien Alcuinus een gemoed „nog harder dan steen" toeschrijft, werd hij niet gunstig ontvangen. Deze wilde van het Christendom niets weten. Zijne onderneming was echter niet geheel nutteloos. Hij kocht een dertigtal knapen, waarschijnlijk lijfeigenen, die hij op zijn terugreis onderwees en doopte. Een stormwind noodzaakte hem met zijn schip Helgoland aan te doen. Na den dood van Pepijn (714) verhief zich het zwaard van Radboud, koning der Friesen tegen Franken en Christenen, waardoor de jonge stichtingen van Willebrord en zijne gezellen schade leden. Waarschijnlijk ontweek Willebrord dit droevig tijdsgewricht in zijn klooster te Epternach, van waar hij, na den dood van Radboud (719) naar Utrecht weerkeerde. De Friesen werden door Karel Martel op nieuw bedwongen en hun koning of hertog Adgil II (of Poppo), die geheel van de Franken afhankelijk was, moest den Christenen volkomen vrijheid geven. Nu hervatte Willebrord zijnen arbeid, en naarmate deze hem al beter gelukte, werd steeds meer geeischt van den ijver des in leeftijd klimmenden bisschops. Hij reisde onophoudelijk rond, kasteelen, dorpen en gehuchten bezoekende, om allen die hij vroeger met het Evangelie had bekend gemaakt, aan te sporen tot volharding. Na 15 jaren aan de voortzetting en bevestiging van zijn werk te hebben gearbeid, stonden de Friesen, nog niet geheel los van den voorvaderlijken godsdienst, weder tegen de Franken op. Omstreeks 736 kwam Karel Martel met een magtig heir te scheep in Friesland. De Friesen boden vruchteloos tegenstand, Poppo, hun aanvoerder, sneuvelde met vele dapperen, anderen verscholen zich in de moerassen en de overwinnaars keerden met rijken buit beladen, naar hunne schepen terug. Nu kon Willebrord zijn arbeid rustig voortzetten, doch welhaast stierf hij in eenentachtigjarigen ouderdom, den 6den November 739, wellicht te Epternach, waar hij soms had uitgerust van de vermoeijenissen zijns levens en naar zijn wensch ook begraven werd.

Zie Beda, *Hist. Eccl.* III, c. 13 V. c. 10. II; Alcuini *Vita Willebrordi* (twee, een in proza, een in dichtmaat); Dez., *Elegia de Welgiso, parente S. Willebrordi; Homilia de natali S. Willebrordi; Chron. de Trajecto;* Matthaei *Anal.*, D. V. p. 309, 310; Matthaei *Fundam. Eccl.*, p. 51; Kluit, *Hist. Crit.*, T. I. p. 95; Bollandus, *Acta Sanct. Jan.*, D. I. p. XLVI; Miraeus, *Cort verhaal van het leven van den H. Willebr.*, Antw. 1613; *Levensschets van den H Willebr.* Antw. 1613; *Levensschets van den H. Willebrordus* door A. J. L. M. Lux, 's Grav. 1839 3de dr.; S. Abbes Gabbema, *Levensbeschrijv. van Willeb.*, Gouda 1703; *H Willebrordus, Apostel der Nederlanden* door Alberdingh Thym, Amst. 1861; *Bat. Sacra*, T. I; Royaards, *Invoering van het Christendom*, D I. Moll. *Kerkgesch. v. Nederl.*, D. I. bl. 95, volgg., *Oudhed. van Utrecht*, D. I. bl. 4; *Leven van Willebrord* in v. d Monde *Tyds*, D. V. bl. 239; *Willebr. de apostel der Nederl.* in *Kal. v. d. Prot. in Ned.*, 1856, 137; J. J. de Geer, *Iets over Willebrord en de abdy van Epternach* in *Hist. Gen. Kr.* 3 jg. 67; *Biogr. Univ.; Biogr. génér. modern;* Don Pitra, *Holl. Cathol.*, p 91, ss., *Hist. Litter de la France*, T. IV; Munter, *K. G. von Dänemark*, S. 214; Ansbach, 2. 231; Th. Wright, *Biogr. Brit. liter.*. T. I; Jöcher.

WILLEHADUS, in het begin der 8ste eeuw te Northumbrie in Engeland geboren. Na tot priester gewijd te zijn, begaf hij zich in 770, na van koning Alachrat of Abred verlof bekomen te hebben, naar Vriesland en kwam in de nabijheid van Dokkum aan, waar men niet lang geleden Bonifacius had vermoord. Hij werd hier eervol ontvangen, onderwees de kinderen van verscheidene edellieden, doopte een menigte menschen en vertoefde er tot 770, toen hij, over de rivier *Lovevecke* (de Lauwers) *naar het land Humarcha* (*het Humsterland*) [1]) trok. Hier echter was het volk ruw en geneigd tot afgoderij. Toen het hem dan tegen den dienst der afgodsbeelden hoorde spreken en een nieuwen godsdienst verkondigen, ontvlamden het in woede, kraste zelfs de tanden tegen hem en zou hem op staanden voet ter dood gebragt hebben, indien het niet eenige verstandigen gelukt ware, door gezonde redenen de hoop tot bedaren te brengen. Men moest het aan het lot overlaten om daardoor van den hemel onderrigt te worden of hij den dood al of niet verdiend had. Het lot besliste ten zijne voordeele en men liet hem ongemoeid uit de landstreek vertrekken. Hij begaf zich nu naar Drenthe, waar hij een groote menigte met het Christendom bekend maakte en doopte. Het ter neder werpen van de afgodsbeelden door eenige te ijverige Christenen, ontstak de Heidenen in woede. Zij vielen op hen en Willehadus aan en sloegen hem met stokken. Iemand uit den hoop drong met een ontbloot zwaard op hem in, willende hem het hoofd afhouwen. Willehadus had echter toenmaals een kastje met reliquien met eenen riem aan den hals hangen. Toen de ijveraar hem nu den vermeenden slag toebragt, doorsneed het zwaard de riemen van het kastje, terwijl het ligchaam daarbij ongekwetst bleef. De Heidenen hierdoor getroffen, lieten hem en zijne gezellen verder ongemoeid, namen zich voor hem nergens meer hinderlijk te wezen en hielden zich daarbij, toen hij kort daarna (780) op uitnoodiging van Karel de Groote, zich naar *Wigmodia*, een landstreek in Saksen, op reis begaf. Hier werkte hij nog veel, werd den 13den Julij 787 op de Synode te Worms tot bisschop over 6 onderscheidene landstreken (waaronder ook *Oostergo*) gewijd, en stierf den 8sten November 789 te Blexen, in het hertogdom Oldenburg, van waar evenwel zijn lijk naar Bremen overgebragt en in eene door hem nieuw gebouwde kerk begraven werd. Anskarius, dien ruim een halve eeuw na zijn dood zijn opvolger werd in het bisdom van Bremen, werd zijn levensbeschrijver.

Zie *Leben des St. Willehad's und St. Ausgar's; Ersteres beschrieben von St Ansgar etc. Uebersicht und mit Anmerkk. von Carsten Miesegaes*, Bremen 1828; *Drentsche Volks alm.*, 1838, bl. 37, volgg. 1843, bl. 132.

WILLEM I (Graaf), zoon van graaf Floris III, graaf van Holland, vergezelde zijn vader op diens togt naar het H. Land, en bragt niet weinig toe tot de bemagtiging van de stad Akre in Palestina, in 1191, nadat zijn vader, een jaar te voren te Antiochie was overleden. Na zijn terugkomst in Holland, waar inmiddels zijn oudere broeder, onder den naam van Dirk VII, het bewind aanvaard had, leefde hij aanvankelijk in vrede, doch misverstand stoorde haar en gaf aanleiding tot hevigen twist. Willem vervoegde zich tot de West-Friezen en vond de Dregtenaars gereed hem bij te staan. Dirk verzamelde van zijne zijde een aanzienlijk leger, waarover hij, daar de Vlamingen hem in Zeeland werk verschaften en hij zich in persoon derwaarts moest begeven, het bevel aan zijne gemalin Aleid opdroeg. Zij trok in Augustus 1195 met hare benden op, en sloeg zich bij Egmond, op de grenzen van Westfriesland en Kennemerland neder. Den 18den November kwamen de legers aan elkander en Willem werd verslagen, 't geen vooral aan de trouwloosheid der inwoners van Nieuwdorp en Winkel was toe te schrijven, die door Aleid waren omgekocht. Nadat Boudewijn, bisschop van Utrecht, Dirk, domproost van Utrecht en Otto, graaf van Benthem, alle drie oom's der twistende broederen met hunne moeder Ada, te Egmond, schoon te vergeefs, pogingen hadden aangewend tot verzoening, begaf zich Dirk naar Haarlem, werwaarts Willem hem eerlang volgde. Hier werd, door tusschenspraak, een overeenkomst tusschen hen gesloten, volgens welke alle vijandelijkheden zouden ophouden, terwijl Willem jaarlijks uit de Geervlietsche tollen 300 ponden zou trekken, en al wat graaf Dirk in het graafschap Ooster- en Westergouwe (Oostergo en Westergo) bezat, van hem ter leen houden. Kort hierop begaf Willem zich naar Friesland, waar hij tot graaf werd gehuldigd. Veel tegenstand ontmoette hij echter in de handhaving van zijn grafelijk bewind en een hardnekkigen vijand in Hendrik de Krane, graaf van de Kuinre, wiens kasteel op de grenzen van Friesland en Overijssel gelegen, den Friesen bij herhaling veel moeite baarde. Willem wierp, om hem te beteugelen bij Oosterzee, een dorp niet ver van Kuinre, een sterkte op. Dikwerf werden beide benden handgemeen. In een dier ontmoetingen bekwam de Krane een volkomen nederlaag, verloor 500 man, moest zijn kasteel overgeven, en vlood naar graaf Dirk, die hem minzaam ontving. Willem zijn graaflijk bewind over Friesland bevestigd ziende, bezocht zijne moeder Ada in Holland, en openbaarde haar zijn voornemen ook zijn broeder te bezoeken, 't geen zij hem afraadde, doch hij volhardde in zijn voornemen en begaf zich naar het slot ter Horst bij Voorschoten, waar zich de Graaf ophield, die hem door den graaf van Kuinre deed gevangen nemen. Welhaast ontsnapte hij en nam zijn toevlucht tot graaf Otto van Gelder, die hem zijne dochter Aleida ten huwelijk gaf. Deze echtverbintenis strekte vervolgens tot den grondslag der bevrediging der beide broeders.

Niet lang daarna raakte de beide graven in onmin met den bisschop van Utrecht, die naar Friesland was gegaan om den Friesen geld af te perssen. Graaf Willem deed hem gevangen nemen en uit Staveren naar zijn burgt *ter Oosterzee* voeren, waaruit hem eenige Friesen, uit bijgelovigen eerbied voor hem, verlosten.

Graaf Dirk, door die handelwijs en door vele andere tergingen tegen den twistgierigen bisschop verbitterd, valt van zijne zijde in 't Geen, verbrandde de kerk van Woerden, en sloot het beleg voor Utrecht, terwijl de Graaf van Gelder, Deventer bemagtigde.

Na de verovering van Utrecht, trok Graaf Dirk naar Brabant, waar de graaf van Gelder, door hertog Hendrik van Lotharingen, wiens hulp de bisschop van Utrecht had ingeroepen, was gevangen genomen, belegert 's Hertogenbosch en bemachtigt het, doch werd op zijn terugkeer door den hertog bij Heusden in een hardnekkig gevecht overwonnen, gevangen genomen en naar Leuven gevoerd (4 Sept. 1202). Voor een rantsoen van 2000 mark ontslagen, overleefde hij die ramp niet lang, maar overleed in 1203, ten gevolge eener zware krankte, geen andere erfgenamen nalatende dan zijne dochter Ada, en zijn broeder Willem. Zoodra graaf Willem den dood van zijn broeder had vernomen, vertrok hij in allerijl naar Holland. Tot op de grenzen van Kennemerland genaderd, verzocht hij vrijgeleide, onder voorwendsel van het graf van zijn broeder te Egmond te bezoeken. Doch wijl het hem werd geweigerd, en hij zonder hetzelve niet durfde voorttrekken, keerde hij naar Friesland terug. Niet lang daarna, werd hij door de edelen, onder welke Philips van Wassenaer en Jan van Rijswijk, die hem, zoo al niet tot het grafelijk bewind, dan ten minste tot de voogdij over Ada, meer geregtigd oordeelende dan vrouw Aleid, heimelijk in Holland ontboden om hem van daar naar Zeeland te doen oversteken en daar voor graaf te doen uitroepen, vermits de landzaten hem zeer genegen waren. Niet lang draalde hij, ging naar Wassenaer, waar hij zich een korten tijd onthield, zoo vermomd dat de huisbedienden hem niet erkenden. Vertrouwde dienaars bragten hem in dezelfde vermomming naar Vlaardingen, waar eenige Zeeuwsche schepen hem wachtten, die hem naar Zierikzee overvoerden, waar hij met gejuich ontvangen en als graaf gehuldigd werd.

Ondertusschen had zich de gravin Ada, die met den graaf van Loon in het huwelijk was getreden, in den burg te Leiden opgesloten, doch naauwelijks was zij binnen of geheel Kennemerland was daarvoor, en zij belegerd. Al de omliggende

---

[1]) De *Lauwers*, die thans de provincie Groningen van Vriesland scheidt, werd voormaals ook *Lovica* en *Lubeki* genaamd. De oorsprong van dien naam is onbekend. *Humsterland*, thans de naam van een gedeelte land onder het burgemeesterschap van *Oldehove*, heette bevorens *Hugmerthi* en *Huchmarke*. De naam Humsterland is dus eene verkorting van Hooge marksterland.

dorpen vlogen toe. Wederstand was er niet te doen, voorraad ontbrak er, men moest zich overgeven, en Ada werd in handen van Willem van Teylingen gesteld, vervolgens naar Texel en ten gevolge eener onderhandeling tusschen Willem en zijne moeder, naar Engeland gevoerd, waar zij in 1207 nog was. Ofschoon Willem sedert ook door de voornaamste Hollandsche edelen als graaf werd uitgeroepen, had hij echter, voor hij in die waardigheid was gevestigd, met vele moeijelijkheden te kampen.

De graaf van Loon, door aanzienlijke verbintenissen een geduchte magt op de been gebracht hebbende, jaagde vele van Willem's aanhangeren zulk een schrik aan, dat zij zijne zijde verlieten en deze zich, daar hij weinig volk kon bijeen brengen, naar Zeeland week. Doch ook hier vond de graaf van Loon middel hem machtige vijanden te berokkenen, zoo dat hij in allerijl dit gewest moest verlaten. In een visschersschuit, onder de natte netten liggende, ontkwam hij ter naauwernood. Spoedig hadden de Zeeuwen echter berouw, zochten hem op en stelden hem weder in het bewind. Weldra stond hij aan het hoofd eener aanzienlijke magt, stak er mede naar Holland over, en sloeg zich neder te Rijswijk. Daar zijn leger onder het voorttrekken zeer was toegenomen, en er een zeer geregelde orde en krijgstucht onder heerschte, wachtte de graaf van Loon, die te Voorschoten lag, het niet af, maar sloeg, met achterlating van tenten en bagaadjen, die voor zeer kostbaar werd gehouden, op de vlucht. De vrees zijner manschappen was zoo groot, dat zelfs de Rijnlandsche boerinnen hen najaagden en als zwermen ganzen over het land deden vliegen. Weinigen kwamen naakt en bloot en bijna half dood te Utrecht. Van Loon was zijne vluchtelingen reeds vooruitgesneld. Vruchteloos derhalve werd hij nagejaagd, maar van zijne ridders en knapen vielen er een zeer groote menigte in Willems geweld. En, zegt Melis Stoke aan het slot van zijn verhaal:

„*Dus wan Grave Willem 't lant.*"

Na deze overwinning, zonder slag of stoot bevochten, heeft de graaf van Loon nimmer een voet op onzen bodem gezet. Van dit oogenblik af (gelijk Kluit aanmerkt) erkende de bisschop van Utrecht (een partijganger van van Loon) hem als graaf Holland. Maar biermede zat van Loon nog niet stil. Ook duurde dien ondanks den oorlog voort. Het duurde niet lang of Willem bemachtigde het land van Asperen op Folbert en Floris van Leerdam, die 's bisschops aanhang in deze beroerte gestijfd hadden, en slechtte het kasteel. Van den anderen kant plunderde Gerard van der Are, 's bisschops broeder, de stad Dordrecht nu, als geheel het land, tot Willems gehoorzaamheid wedergekeerd. Welhaast kwam er een verdrag tot stand, en keizer Philip erkende in een diploma van dat zelfde jaar, 1204, het regt van Willem.

Reeds in het volgende jaar (1205), viel de graaf van Namen, voogd van Vlaanderen, ten behoeve van van Loon in het eiland Schouwen. Deze oorlog eindigde door tusschenkomst van de gravinne weduwe van Vlaanderen. In het jaar 1213 wikkelde zich graaf Willem door een verdrag dat hij sloot met den koning van Engeland, in de Vlaamschen krijg tegen Frankrijk, geraakte in den slag bij Bovines (27 Julij 1214) gevangen en moest een aanzienlijk losgeld betalen. Ofschoon hij zich weinig om den ban, waarin Paus Honorius III hem met geheel Holland gedaan had en om de geestelijken bekommerde, oordeelde hij toenmaals toch raadzaam hem te ontzien en het kruis aan te nemen. Hij gaf aan graaf Boudewijn van Benthem het bewind over Holland als stadhouder en ging in 1217 naar de landen van Overzee, gelijk men het toen noemde. Den 29 Mei stak hij met 12 welbemande schepen en 58 koggen in zee, zijn vloot vereenigde zich met die der Engelsche kruisvaarders en onderweg werd hem het bevel der geheele scheepsmagt opgedragen, dreef, te Lissabon aangekomen, de Saracenen uit Alcazar en stevende voorts naar Acra. De droogte van het land bij zomertijd dwong de kruisvaarders om daar niets te ondernemen, maar naar Egypte te zeilen, en hier werd het sterke Damiaten veroverd, (niet als Jo à Leydis het stelt in 1218), waarvan de Friezen of Hollanders den roem hebben. Kort daarop keerde hij uit het Oosten terug en huwde in tweede huwelijk (Aleid van Gelder was gestorven) de keizerin-weduwe Maria van Brabant.

Tot het einde van zijn leven bleef hij in het rustig bezit van zijns broeders nalatenschap en het blijkt zelfs niet dat hij eenige uitkeering aan Ada van haar vaderlijk erfgoed gedaan heeft. Hij eindigde den 4den Febr. 1223 (volgens anderen 1222) zijn rustelooze loopbaan, en liet zijn gebied en erf van Heidenesse tot de Lauwer onbetwist en vredig aan zijn zoon Floris IV na. Behalve dezen zoon had hij nog de volgende kinderen: Otto, eerst graaf van Friesland, maar na 1233 bisschop van Utrecht, Willem na Floris dood ruwaard van Holland, en twee dochters, Ada, abdisse van Rijnsburg en Rijkwijl (Richardis) die 't klooster Koningsveld bij Delft stichtte.

Hij was trotsch, eerzuchtig, doch dapper, eerlijk en rondborstig, volgens Bilderdijk een goed Christen. Hij koos tot zijn ambtszegel een biddende door een Engel getroost, met het opschrift: *Wilhelmus Comes Frisiae.* Hij bevestigde en bevoordeelde de poorters der steden, blijkens zijne handvesten ten gunste van Geertruidenberg, Middelburg en Dordrecht.

Zie *Rymkr. van Melis Stoke*, (uitgave van B. Huydecoper); Joan. à Leid. *Ann. Egmond.* p. 34—41; *Wilh. Chron. Mon. et Procurat. Egmond. ap. Matthaeus Anal.* T. II; *Chr. Com. Holl.* lib. 21, C. 1 seqq.; Reneri Snoi, *Rer. Bat.* lib. VI. p. 79 seqq.; J. Veldenaer, *Chron. v. Holl.* Leyden 1650, fol. 28, 29; *Gouds. Kron.* f. 57 enz.; *Holl. Kron. Divis.* XI. 16, O. 1 enz.; J. Scriverii *Bat.* p. 175 enz.; Kluit, *Hist. Crit. Comit. Holl. en Zeel.*; Mantelii, *Hist. Loss.* p. 302; Matthaei *Anal.* T. III. p. 125; *Ongen. Klerk.* bl. 98; Balen, *Beschr. v. Dordr.* bl. 679, 713; Hamaker, *Comment. ad Locum Takyoddini Ahmedis Al Makrizi de expedit. Graecis Francisque adv. Damyatham*; van Kampen, *Gesch. d. kruistogten*, D. III. bl. 269—375; Jacob de Vitriaco, *Hist. Hierosol.* L. III (*Gesta Dei per Francos* T. I. p. 1128); van Oosten de Bruin, *Beschr. v. Haarlem*, D. I. bl. 17; *Buchelius ad Hedam*; Beka; Meijerus; M. Vossius; v. Hemert, Wagenaar; van Rijn; Cerisier; Bilderdijk; Arend; van Loon; Miraeus (*Diplom.*); van Mieris; *de Acta publ. Angl.* T. I; P. O. v. d. Chijs, *Munten der Graven van Holl. en Zeel.*; van Kampen, *V. Karakterk.* D. I. bl. 100; *Lev. v. Ned. Mannen en Vrouwen*, D. V, bl. 281; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muskettier Vergenst, *de Burggraviatu Leid.*; Schotel, *de Burg te Leiden*; Molt, *Kerkgesch. v. Nederl.*, D. II. bl. 1, 14. D. III. bl. 192; Wynne.

WILLEM II, Graaf van Holland en Zeeland, oudste zoon van Floris IV en Machteld van Brabant, werd vermoedelijk te Leiden in 1228 geboren. Hij was 6 jaren oud bij het overlijden van zijne moeder, en kwam onder de voogdij van zijn ooms Otto III, bisschop van Utrecht en Willem, die als praeses (voogd of regent) van Holland voorkomt, die bij een ridderlijk steekspel in 1238 zijn dood vond en opgevolgd werd door Boudewijn van Benthem. Deze voogdij was gelukkig, 't land inwendig gerust en van naburen ongemoeid. Op veertienjarigen leeftijd nam Willem zelf de teugels van het bewind in handen (5 Mei 1240) en toonde zich, hoe jong ook, voor die taak berekend.

Na den dood van den Roomschen koning Hendrik van Thuringen, bood de Paus de Duitsche kroon aan verschillende vorsten aan, doch Willem, jong en eergierig, had voor een kroon, hoezeer ook met doornen omvlochten, te veel aanlokkelijkst dan dat hij die, toen Innocentius ze hem aanbood, zou weigeren. Hij nam ze aan, en liet zich te Woeringen, geen twee uren van Keulen, tot Roomsch koning verkiezen (Oct. 1247), werd te Keulen in de Domkerk tot ridder geslagen, en den 1sten November van het volgend jaar te Aken tot Roomsch koning gekroond. Na deze plechtigheid trok hij met een gedeelte van zijn leger voor Keizerswaard, voor welke vesting hij zich een jaar ophield, hij versloeg te Oppenheim Koenraad IV, den opvolger van Frederik II en huwde, door bewerking van den Paus (1252), Elisabeth, dochter van Otto I, hertog van Brunswijk. De geschillen met Vlaanderen vorderden zijne tegenwoordigheid in Holland en de Vlaamsche gravin, zwarte Margriet, die met een magtig leger een inval in Zeeland had gewaagd, werd verslagen. Op wraak bedacht, zocht zij hulp bij Karel van Anjou, wien zij Henegouwen afstond, indien zij hem tegen den Roomsche koning bijstond.

Anjou viel in het land en wist het deels door wapenen, deels door onderhandelingen bijna geheel te onderwerpen. Willem poogde hem door goede woorden te bewegen, om Jan Avernes in zijn graafschap ongemoeid te laten, doch ontving het tergend antwoord „dat de waterkoning maar uit zijne moerassen moest komen, en tijd en plaats bepalen om hem onder de oogen te zien, hij zou dan zoo met hem omspringen, dat men er ten eeuwigen dagen van zou spreken." Willem bepaalde

dag en plaats op de heide te Assche bij Maastricht; doch de moever verscheen niet. Te Utrecht, zoozeer door hem begunstigd, werd hij met een steen geworpen, hoog nam de koning dit op, doch waarschijnlijk was de burgerij onschuldig aan dit misdrijf.

Hoogst ongelukkig was zijn togt tegen de onrustige West-Friesen, waarbij hij te Hoogwoude, zwaar geharnast, met zijn paard in het ijs zakte en door eenige ligt gewapende Friezen dood geslagen werd. Het lijk begroef men onder de haardsteê van een boerenhuis. Eerst toen Floris V in 1282 met meer voorspoed de wapenen tegen hem gevoerd had, werd het ontdekt, in een prachtige kist gelegd en naar Middelburg gevoerd om aldaar begraven te worden. Graaf Willem III stichtte in 1325 in de kerk te Middelburg een kapel voor de rust van 's konings ziel, en begiftigde ze met 25 ponden tournois. In 1542 liet Maria, gouvernante der Nederlanden, door Floris van Schoonhoven, een deftige graftombe ter zijner gedachtenis oprigten, die daarna door de vlammen en de beeldstormers verwoest is. Zijn echtgenoote verliet Duitschland en bragt het overige van haar leven in Holland door. De koning liet twee kinderen na, Floris en Mathilda, de eerste volgde hem op, de laatste schijnt jong gestorven te zijn.

Hij onderscheidde zich door voortreffelijke ligchaamsgaven, was de eerste der graven die in Holland de burgerijen, de inwoners der steden, verhief, een werk dat zijn zoon met kracht doorzette. Hij stelde er een eer in onder de burgers van Utrecht te zijn opgeschreven, en verklaarde in de misdaden, tegen een edelman en een stedeling in Zeeland geen onderscheid te zullen maken.

Nochthans riep hij de steden nog niet ter dagvaart, ter beraadslaging over algemeene belangen op, waarschijnlijk oordeelde hij ze daartoe nog niet rijp, of ontzag hij den adel, die hij zoo noodig had, en de toenemende magt der steden met leede oogen aanzagen. Hij bewees de steden vele gunsten. Haarlem, Delft, Dordrecht, Alkmaar, Zierikzee en anderen, werden door hem van keuren voorzien, ook worden hem vele treffelijke gebouwen (men noemt hem de stichter van het hof bij den vijver te 's Hage, het stadhuis te Haarlem en van een huis te Alkmaar), toegeschreven. Bij burgerstand, edelen en geestelijken stond hij in hooge achting. Hij was dapper en vroom. De zinspreuk van zijn Monogramma, waren de woorden uit den 71sten Psalm, vs. 5 en 6. *Spes mea Dominus a juventute mea; in te confisus sum ex utero; de ventre matris meaetu es protector meus.*

Sommigen schrijven hem het volgende werkje toe:

Gulielmi II. Hollandiae comitis et Romanorum regis Agalma religiosorum, sive meditationes circa misteria passionis Dominica. Dit gebedenboekje, door F. G. Otto, Colon. 1849 12°, op nieuw uitgegeven, wordt echter door andere gezegd, alleen door hem gebruikt te zijn, althans de aanteekenaar op de *Kerkel. oudheden van Rhijnland*, bl. 277, schrijft Korte Latijnsche getijden in handen gehad te hebben ten dienste van den koning opgesteld.

Zie behalve de geschiedschrijvers Scriverius, Vossius, van Hemert, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Bilderdijk, Arend, Wynne en anderen, de *Rymkr. v. Melis Stoke*, (uitg van Huydecoper); Joan. à Leydis, *Chron. v. Holl.* Lib. XXIII. C. 1 etc.; Rener Snoy, *Rer. Bat.* Lib. VII. fol. 88 cet.; J. Veldenaer, *Holl. Kron.* fol. 32 enz; *Goud. Kron.* fol. 60 enz., *Holl, Kron. Div.* XVIII. C. 2 volgg.; P. Scriverius, *Oud Batavia*, fol. 194 enz.; J. J. Orlers, *Beschr. v. Leyden*, bl. 283, 291, 292, 293 enz.; Balen, *Beschr. v. Dordr.*, bl. 715 volgg.; Gargon, *Walch. Arc.* D. II. bl. 278; Eikelenberg, *Beschr. v. Alkmaar*, bl. 80; Beka en Buchelius, bl. 87—1; *Wilh. Procurator ap. Scriverium*, p. 204. Verder Matthaeus Parisiensis, Ubbo Emmius, Beninga, *Hist. v. Oost-Friesl.* bl. 75 volgg; Menconis *Chron. ap. Matth.* in *Anal.* III. 229 etc.; Worp van Thabor, *Chr. v. Friesl. Oudh van Kennemerl.* D. II. bl. 464; v. d. Chijs, *Munt. d. Grav. van Holland en Zeeland*; vooral Meerman, *Gesch. van Graaf Willem van Holland, Roomsch koning*, 's Gravenh. 1283 97, 5 vol. 8°., in het Hoogd. vertaald door Hieron. Christ. Wilh. Eschenbach, Leipz. 1787, 1788; in 't Fransch, La Haye, 1784—97, 5 T. (niet voleindigd); *Lev. van N. M. en W*, D. VI. bl. 148; *Wilhelms von Holl. Königswahl, Ritterschlag und Kröning im Westphalia*, 1826, S 4; A. D. Schinkel, *Konings-krooning van Willem II* in *Kath. Volks-Alm.* 1859, bl. 65; A. C. Lambrechtsen, *Verslag der grafzerk van graaf Willem II te Middelb. in de Koorkerk gevonden.* in *Ned. Verh. Z. G.* D. III. bl. 1; *Iets over het in 1817 gevonden graf in de Abdij-kerk te Middelburg* in *Lett.* 1821, I. 438; A. Busson, *Ueber einen Plan an Stelle Wilhelms von Holland Ottekar von Böhmen zum Römischen König zu erwählen* in *Arch. Oestern. Ges.* 1869, XI. 131; Räumer, *Gesch. d. Hohenstaufen*; Baur, *H. W. B.* Jöcher; Le Petit, *Grande Chr. de Holl. et Zeel.*; *Biogr. Univ.*; *Biogr. génér. Moderne*; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Moll, t. a. p., D. II. 1, 114. II. 4, 235—237. II. 2, 104. II. 1, 20. II. 3, 175. II. 2, 358.

WILLEM III, graaf van Holland en Zeeland, bijgenaamd de Goede, zoon van graaf Jan II en van Philippa, dochter van Hendrik, graaf van Luxemburg, naderhand onder den naam van Hendrik VII tot de keizerlijke waardigheid verheven, werd omtrent 1286 geboren. Reeds vroeg gaf hij blijken van verstand en dapperheid. Dat bewees het vertrouwen dat zijn vader in hem stelde, toen hij slechts 15 jaren oud was, want toen deze zich in 1301 naar Henegouwen begaf, stelde hij het bewind in handen van zijn broeder Guy en dezen zoon, die zich in Zeeland onthield om er de landzaten in toom te houden. In het volgend jaar deed hij eene landing op de Vlaamsche kust, van waar hij, na het behalen van eenige voordeelen naar Arnemuiden, waar hij ook was scheep gegaan, terug keerde. De Vlamingen, op wraak bedacht, staken kort hierop naar Zeeland over, en landde te Veere. Met allen spoed trok jonkheer Willem derwaarts, doch werd zoo ontvangen, dat zijn meeste volk in den loop bleef en hij zelf ter naauwernood behouden te Middelburg aankwam. Na een kort beleg ging deze stad aan de Vlamingen over, nadat Willem het leven en de vrijheid voor zich zelven en de zijnen had bedongen. Men wil dat Guy van Vlaanderen, kort na dat verdrag een toeleg zou gemaakt hebben om jonkheer Willem te vangen, doch dat jonkheer Jan van Renesse, een Zeeuwsch edelman, hem zulks zou hebben ontraden.

Na dit verlies begaf zich Willem naar Zierikzee, gansch Walcheren in de handen der Vlamingen latende.

Toen graaf Jan kort daarna door een hevige ziekte werd aangetast, oordeelde Guy van Vlaanderen dat thans de kans schoon was om hem den oorlog te verklaren. De graaf, te zwak om in eigen persoon het leger te gebieden, droeg zijn zoon het bevel er over op.

Eer hij te velde trok, werd hij tot ridder geslagen, en deelde die eer aan 48 Hollandsche edelen mede.

Intusschen was de Vlaamsche vloot het eiland Schouwen genaderd, waarop zich Willem met zijn volk te scheep begaf en in 't Gouwe, tusschen Schouwen en Duiveland kruistte om aldaar den vijand af te wachten. De Vlamingen landde op Duiveland, en, schoon tegen zijn bevel, ook Willem's volk. Welhaast kwamen de troepen aan elkander. In den aanvang scheen zich de overwinning voor de onzen te verklaren, doch onverhoeds door een troep Vlamingen in den rug gevallen, namen zij de vlucht en Willem ontkwam met moeite het gevaar te Zierikzee.

Het gevecht viel voor den 20 Maart 1304. Na Zeeland viel eerlang ook bijkans geheel Holland in de handen der Vlamingers. Weldra werd men echter hier hunne overheersching moede. De eene stad viel na de andere af, en jonkheer Willem maakte zich van Schoonhoven meester. Nadat Holland van de Vlamingen was verlost, wenschte men ze ook uit Zeeland te verjagen, waar Zierikzee de eenige stad was, die het met Holland hield. Door de Vlamingen belegerd, riep zij den bijstand van den graaf in. Er werd een vloot te Schiedam in gereedheid gebragt, en andermaal raakte Willem met de Vlamingen handgemeen op de Gouwe, en behaalde een schitterende overwinning, die het ontzet van Zierikzee en de onderwerping van geheel Zeeland aan graaf Jan ten gevolge had. Terwijl Willem zich te Zierikzee onthield, overleed zijn vader. Hij werd nu zoowel in die stad als in de overige Zeeuwsche steden, daarna in verscheidene steden van Zuid- en Noord-Holland, die hij, de een na de andere bezocht gehuldigd. Bij deze gelegenheid werden er vele blijken van vreugde gegeven, en men vindt aangeteekend dat het huis, waarin hij te Dordrecht zijn intrek had genomen, met waskaarsen verlicht werd.

Na deze inhuldiging begaf zich de graaf naar Henegouwen, 't welk hem insgelijks was ten deel gevallen. Van daar naar Frankrijk, waar hij zijn huwelijk voltrok met Joanna van Valois, zuster van Philips, die naderhand, onder den naam van Philips IV van Valois, over Frankrijk regeerde (op Hemelsvaardag 1305). In hetzelfde jaar beschreef hij te 's Hage eene vergadering van 's lands edelen en de afgevaardigden de steden, om er een geschil te beslechten over het dragen der gemeene lasten, en het besluit der raadplegin-

gen was, dat niemand vrij zou zijn van de openbare belastingen, als hij, die de echtheid zijns adeldoms ten volle kon bewijzen.

Om zijne komst tot den troon en zijne aanzienlijke echtverbindtenis waardiglijk te vieren, schreef hij tournooi- of steekspelen [1]) uit, die hij zeer beminde. Te Haarlem, waar hij gemeenlijk hof hield, beschreef hij er o. a. een, dat luisterrijk was en verscheidene dagen duurde. Er verschenen aldaar tien graven, honderd baronnen, duizend ridders en een ontelbare menigte van den kleinen adel. De rust, die graaf Willem in de eerste jaren zijner regering genoot, werd gestoord door een inval van graaf Robbert van Vlaanderen in Henegouwen. Willem riep de hulp der Hollanders en Zeeuwen in, doch deze weigerden hunne hulp, daar die moest dienen ter bescherming zijner uitlandsche bezittingen, voorgevende dat hunne eigene kusten insgelijks bedreigd werden. De graaf was dus gedwongen tot het sluiten van een nadeelig en vernederend verdrag met de Vlamingers; op zijn knieën gebogen hun de opperheerschappij over Zeeland, bewesten Schelde, afstaan, en zich tot het opbrengen van zekere som aan 's Graven moeder, verbinden.

Vredesvoorwaarden, zoo blijkbaar door den hoogsten nood aan Willem ontwrongen, waren van geen langen duur. Immers onmiddellijk schoot hij in den op nieuw ontbranden oorlog tusschen de Franschen en Vlamingen, Lodewijk X van Frankrijk te hulp. Hij voer met een aanzienlijke scheepsmagt (een ooggetuige bepaalt het getal van 's graven schepen op 1100, veelal galeyen), door de bloem van den Hollandschen adel vergezeld, de Schelde op tot voor Rupelmonde, terwijl de koning van Frankrijk zijne benden tusschen Rijssel en Kortryk aan de Lys nedersloeg. Daar echter Lodewijk, zonder iets uitgerigt te hebben, spoedig en overhaast naar Frankrijk wederkeerde, zag ook Willem zich genoodzaakt Vlaanderen te verlaten. Hij vergenoegde zich met het verbranden van Rupelmonde, in Callo, waar men zijn krijgskas had opgeligt, en keerde van daar naar Holland terug. Het nadeel voor den lande uit den twist met Vlaanderen voortspruitende, deed de Hollanders ernstig naar vrede verlangen. Verscheidene onderhandelingen werden daartoe aangeknoopt. Eindelijk, door bemiddeling van Karel IV, koning van Frankrijk, werd in Mei 1323 het geschil vereffend. Graaf Lodewijk van Vlaanderen zou volkomen afstand doen van alle leenhulde, met den aankleeve van dien, die de graaf van Holland hem schuldig was. Willem deed van zijne zijde afstand van alle regt, aanspraak en eigendom op Aalst, Geertsbergen, Waas en de vier Ambachten.

Van dien oogenblik af aan was Zeeland bewesten Schelde een onmiddelijk leen van het rijk, met welk de graven van Holland afzonderlijk door den keizer moesten verleend worden.

De vrede met Vlaanderen hoe wenschelijk en aangenaam voor de landzaten, stilde echter hun morrend misnoegen niet. Zij waren onvergenoegd over 's graven geldverspillingen, deels aan de uitheemsche oorlogen, deels aan schitterende feesten en tournooispelen. Ook was hij in 1322 tegenwoordig bij de krooning van Karel IV, tot koning van Frankrijk. Een stoet van een kostbaren praal ten toon spreidende edelen, vergezelde hem. Bij die gelegenheid vermaakte de graaf het Fransche hof met de vertooning van een Zeeuwsche vrouw, die hij had medegebragt, van ongemeene gestalte en ligchaamskrachten. Zij was zoo groot dat kloeke mannen kinderen bij haar geleken en zoo sterk dat zij in elke hand een ton Hamburger bier droeg, en een balk die acht mannen niet konden optillen, bragt zij waar men hem begeerde. Daarenboven kwamen de huwelijken van 's graven dochters duur te staan.

Twee er van werden in 1324 in den echt verbonden, Joanna met Willem, graaf van Gulik, Margaretha met Lodewijk van Beijeren, die toen de keizerlijke kroon droeg.

Volgens een aloud gebruik waren de graven gewoon bij zulke gelegenheden een bede aan de landzaten te doen. 's Jaars te voren had diensvolgens graaf Willem een reis gedaan door Holland en Zeeland, om, zoo in de steden als ten platten lande de zoogenoemde vrijwillige giften te vorderen. Overal vond hij de hand tot geven geopend, zelfs boden hem sommige steden meer dan hij verwachtte, mits deze mildheid met nieuwe voorrechten mogt vergolden worden. Alleen de Kennemers weigerden, maar toen zij later aanboden driemaal zooveel als van hun geeischt werd te geven, vonden zij zich deerlijk bedrogen, daar de graaf hun zelfs hunne oude voorrechten ontnam. Behalve deze twee, had graaf Willem nog eene dochter, Philippine geheeten, die in 1326 huwde met een Engelschen prins, die sedert onder den naam van Eduard III geregeerd heeft. Graaf Willem bragt in het volgende jaar zelf zijne dochter naar Engeland, waar het huwelijk werd voltrokken en haar een bruidsgave van 15000 ponden zwarte tornois jaarlijks werd toegelegd.

Middelerwijl was graaf Willem in den hevigen twist tusschen den keizer, zijn schoonzoon en den paus verwikkeld. Lodewijk, hertog van Beijeren, en dochters zoon van Rudolf van Habsburg, tot keizer verheven, had in Frederik van Oostenrijk, zoon van den overleden keizer Albrecht, op wien, bij de verkiezing, twee stemmen gevallen waren, eenen mededinger gevonden. Een achtjarige oorlog was het gevolg van deze verdeelde keus, waarin echter de hulp van den graaf meer in beloften dan in daden bestond, daar de edelen weigerden op te trekken en hij reden had den paus te ontzien. Hij was het echter, die pogingen aanwendde, de beide partijen te verzoenen. Niet alleen trad hij tot dat einde in briefwisseling met den paus en in onderhandeling met zijn schoonbroeder, koning Philips VI van Frankrijk, maar ging zelf met 800 ruiters naar Avignon om den Heiligen Vader mondeling te onderhouden. Hem werd gehoor geweigerd maar weldra een tweetal edelen nagezonden, die den vertoornden graaf te Frankfort aantroffen, doch thans geen gehoor konden verwerven. Nu slingerde de paus den banbliksem en legde geheel Duitschland onder den ban.

Willem begaf zich wederom naar Frankfort om vrede te stichten, doch zijne voorslagen werden niet aangenomen. Beter slaagde hij in het uitbreiden van zijn eigen gezag dan in het bevorderen der belangen des keizers, en, in vereeniging met den hertog van Brabant en den graaf van Gelre, bewerkte hij dat de paus den domproost van Kamerijk Jan van Diest, tot bisschop van Utrecht benoemde, en stelde hem met een bende krijgsvolk in bezit van zijn bisdom. Ook bevestigde hij zijne magt over Friesland. De Upstalboomsche wet willende vernieuwen hadden de grietmannen, regters en geestelijken in eene vergadering (1323) verklaard, en bij eede zich verbonden „hunne vrijheid eenparig gewapenderhand te zullen beschermen, indien eenig wereldlijk of geestelijk vorst van welk een rang ook, hen kwam te bestrijden of het juk van dienstbaarheid poogde op te leggen."

Hetzij om de Friezen over die koenheid te straffen, hetzij om andere redenen, benoemde de graaf in 1325 twee schouten of regters te Staveren, om, in zijn naam, die stad en het omliggende land te beregten. Zulks mishaagde den Friesen, die, opgehitst door den abt van St. Odolf, die te Staveren veel te zeggen had, de schouten verjoegen en hunne woningen slechtten. De graaf nam dit hoog op en zond een vloot in zee, die de Friesche schepen veel nadeel toebragt. Zelfs deed het volk eene landing en rigtte groote verwoestingen aan. De Friesen legden het hoofd in den schoot, en de abt van St. Odolf en verscheidene afgevaardigden begaven zich naar Haarlem, om den graaf niet alleen hulde te doen, maar hem de magt op te dragen schouten, schepenen en andere regters in Friesland aan te stellen, met belofte zich aan hun vonnis te zullen onderwerpen. Van dit oogenblik af, stelde de graaf alles in het werk ter bevestiging van zijne magt in dit gewest; stelde allerwegen grietmannen, schouten en andere ambtenaren aan, en liet zich zoo in de steden als ten platten lande erkennen.

Sedert schijnt graaf Willem hier te lande niets merkwaardigs verricht te hebben. Het laatste gedeelte van zijn leven bragt hij te Valenciennes door, waar hij op 6 of 7 Junij 1337 aan het voeteuvel stierf. Behalve de genoemde had hij nog eene dochter Isabella of Elizabeth, en een zoon Willem, die hem opvolgde.

De meeste schrijvers zijn onzeker waarom hij de *goede* genoemd werd. Volgens Bilderdijk duid dit epitheton niet deze of geene hoedanigheid of karaktertrek aan, maar het resultaat van den indruk, die zijn gansch gedrag en zijn geheele wijze van zijn op het volk maakte.

---

[1]) Het Tournooiveld te 's Hage, ter plaatse waar nu de Kneuterdijk is.

Hij was echter bij de geestelijken niet gezien. Wél stichtte hij kerken en behandelde priesters en monniken naar behooren, maar hij nam de les toch niet volkomen in acht, die Melis Stoke hem zoo nadrukkelijk gaf.

> Ge zult minnen de heilige kerk,
> Even papen en de clerke
> Begheven lude so doet ere;

want hij verbood de vervreemding der vaste goederen aan de doode hand, en hierom, schrijft Bilderdijk, hebben sommigen hem ter helle verwezen. Van zijne regtvaardigheid gaf hij een treffend bewijs in zijn uitspraak tusschen den baillu van Kennemerland of Zuid Holland en een boer. Sommigen echter houden deze gebeurtenis voor eene legende.

Na zijn dood werd zijne gemalin, vrouw Johanna, non in het Cistencienser-klooster te Fontanelle, waar zij in 1342 overleed.

Zie: behalve de bekende schrijvers onzer Vad. gesch., de Clercq, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Bilderdijk, Arend, Nuyen; de Woordenboeken van Hoogstraten, Kok, Nieuwenhuis; Verwoert, Kobus en de Rivecourt; *Chron.* J. de Beka, p. 107 seqq.; J. à Leidis, *Chron.*, Lib. XXVII. C. I. etc.; Ren. Snoi, *Rer. Bat*, Lib. VIII. p. 118 etc.; Melis Stoke, *Rijmkronyk;* J. Veldenaer, bl. 74 enz.; *Goudsche Kronyk*, bl. 96 enz.; *Holl. Chron. Divis.*, XXII. C. 2. enz.; W. van Goudhoeven, bl. 165; P. Scriverius, *Oud Bat.*, bl. 308; J. van Beverwyck, *Beschrijv. v. Dordrecht*, bl. 207; Balen, *Beschrijv. v. Dordr.*, bl. 736; Dompselaer, bl. 250; De *klerk uit de lage landen*, bl. 200; V. Velthem, *Spiegel Hist.*, bl. 302; Wilh. Procurator, p. 566; *Branche des Royaus Lignages, publiée par J. A. Buchon*, p. 348; Meyerus, *Ann. Flandr.*, L. X. p. 103, 104; d'Oudegherst, *Chr. de Flandr.;* van Mieris, *Charterb.;* v. d. Bergh, *Gedenkb.;* Kluit, *Hist. Crit. Comit. Holl. et Zel.*, T. II. p. 1095, 1098; *Bull. Com d'Hist.* 2c *Ser. S. IV.* 9; W. A. van Spaen, *Maaltyd te Valenchien in 1324 op last van Willem graaf van Henegouwen en Holland aan verscheidene vorsten en edelen gegeven* in *Proeve*, bl. 61; *Twee brieven v. graaf Willem III* in *Nav. X.* 185; P. J. Schotel, *Neerl. Heldend. ter zee*, met afbeeld. van den slag op de Gouwe.

WILLEM IV, Graaf van Holland en Zeeland, zoon van Willem III en Jeane de Valois, had bij den dood van zijn vader slechts den ouderdom van 19 jaren bereikt. Reeds bij het leven van zijn vader was hem het bewind over Zeeland toevertrouwd: ook had hij onder hem de wapenen gevoerd en bij twee verschillende tochten in Duitschland tegen de Pruisen gestreden. Men schrijft hem ook (b. v. het *Goudsch Kronykje*. en A. Leydis) een tocht tegen de Saracenen in Spanje toe; maar daar men niet weet waar deze tochten in te lasschen, gelooft men met reden, dat *zij*, die dit schrijven hem met zijn oom Jan van Blois, heer van Beaumont, verwarren, die in 1381 zich werkelijk in Spanje met roem tegen de Mooren of Arabieren gekweten heeft. Daar zijn er echter die verhalen dat Beaumont uit Spanje terugkwam »zonder eenig gevecht te hebben gedaan." Ook was hij reeds 6 jaren voor den dood van zijn vader, toen hij nog naauwelijks volwassen was, in het huwelijk getreden met Joanna, dochter van Jan III, hertog van Brabant, die in hetzelfde jaar, waarin zij geboren werd, al met hem verloofd was geworden. Hij begon zijne regering met een verbond met koning Eduard III te sluiten, nagenoeg op denzelfden voet als dat hij, bij het leven van zijn vader, had aangegaan. Thans beloofde hij Eduard, zoo deze koning van Duitschland, of rijks-stedehouder werd, bij te staan en te dienen met 1000 geharnaste mannen, die op 's konings kosten, in Neder-Duitschland zouden dienen, elk tegen 15 Florentijnsche guldens soldij per maand. De graaf zou van den koning tweemaal honderd duizend Florentijnsche guldens of dertig duizend pond sterling ontvangen, en indien de koning van Frankrijk of een ander, ten behoeve van dien vorst, hem oorlog aandeed, zou hij nog 1000 man voor 's konings rekening mogen werven. Eduard stelde een groot belang in dit verbond, sloot een dergelijk met hertog Jan III van Brabant en andere vorsten in Nederland en kwam in 1338 te Antwerpen, vol verlangen om den oorlog tegen Frankrijk aan te vangen. De graaf weigerde echter, zonder 's keizers bevel en gezag, deel aan den oorlog te nemen. Eduard wendde zich hierop tot den keizer, die hem tot rijks-vikaris aanstelde, waardoor hij de bevoegdheid erlangde om de leden des rijks in de wapenen te brengen. Kamerijk en het gewest van Kamerijk was door de Franschen bemagtigd. Eduard had het beleg voor die stad geslagen, doch daar het aan vele moeijelijkheden onderhevig was, werd hij te rade het op te breken en verder in Pikardyen door te dringen. Toen weigerde graaf Willem hem te volgen, onder voorgeven zich alleenlijk te hebben verbonden tot bescherming van den Duitschen bodem, waartoe Kamerijk toen behoorde. Eduard nam dit zeer euvel op, liet een deel van zijn volk door Henegouwen trekken en verwoestingen aanrichten. De graaf, daarover in gramschap ontstoken, koos de partij van den koning van Frankrijk. Aan het hoofd eener bende van 500 speren, verscheen hij in het leger van koning Philips en werd er met open armen ontvangen. Hij bleef echter niet lang in het leger der Franschen. De bewoners van Haspre, een kleine stad in Henegouwen, bestonden in 1340 op het grondgebied van Kamerrijk te stroopen, waarop de Franschen wraak namen door het in de asch leggen van dit stadje. Graaf Willem hier over verstoord, beleidde te Bergen in Henegouwen den raad van Henegouwen, Holland en Zeeland, waarin besloten werd den Franschen den oorlog aan te doen.

Op de plegtige oorlogsverklaring den koning toegezonden, gaf deze alleen ten antwoord: »de graaf van Henegouwen mijn neef, is een zot". De graaf viel nu in Frankrijk, daar echter zijn magt te gering was om iets van gewigt uit te voeren, begaf hij zich naar Frankrijk en Duitschland, om onderstand te verzoeken, terwijl Henegouwen door de Franschen verwoest en uitgeplunderd werd. Na zijn terugkomst maakte zich graaf Willem van eenige plaatsen St. Amand, Montaigne enz. meester. Eduard sloeg de Fransche vloot volgens opgave der Franschen, 150 zeilen sterk, op den 24sten Junij in het *Zwin*, en Doornik werd van de bondgenooten waar onder Willem nu weder behoorde, belegerd. De gravinweduwe van Holland bewerkte een bestand voor eenige maanden, maar dat sedert verlengd werd. Na het eindigen van dezen oorlog trok de graaf naar Pruissen, waar de krijg tusschen de Heidensche inlanders, Lithauers, steeds voortduurde en de Duitsche orde zich vestigde. Hij deed zulks deels uit godsdienstijver, deels om wapenoefening of begeerte naar krijgseer, (volgens Wagenaar ook uit zucht voor den koophandel, die uit deze landen op de Oostzee gedreven werd). Men wil dat de grootmeester zijne hulp afsloeg en hij omtrent, of in 1343, naar deze landen terugkeerde. Het is minder bekend dat hij in dit jaar ook een reis naar het H. Land ondernam. Men vindt van die reis wel gewag gemaakt bij onze oude schrijvers, maar zij komt daar voor als een krijgstocht, waarvoor men geen tijd of gelegenheid wist te vinden. Graaflijke rekeningen hebben deze zaak opgehelderd. Hij deed deze reis met een stoet van edelen door Frankrijk, Zwitserland en Italië, ging met zijn gezelschap te Venetie scheep op twee galeien, kwam te Cyprus en vertrok van daar vermomd in galliootskleeding naar het H. graf. Dáár zijne gebeden gestort hebbende, keerde hij weder naar Cyprus, voer terug naar Venetië, trok door Duitschland naar Pruissen, waar hij tegen de Lithauers streed en het was in 1344 dat hij van daar terug kwam. Te Utrecht was de bisschoppelijke stoel door het overlijden van Jan van Diest in 1340 ledig geworden en paus Benedictus XII een Romaansch edelman Nicolao Caputio tot bisschop benoemd. Deze deed er echter binnen het jaar afstand van. Graaf Willem, die het vertrouwen der Stichtenaren had en bij het openvallen tot momber was verkozen, wist bij Clemens de VI, die Benedictus XII was opgevolgd, te bewerken dat Jan van Arkel werd gekozen.

Weldra geraakte hij echter in onmin met den bisschop, sloeg den 11 Junij 1345 het beleg voor Utrecht, en beukte de stad uit 8 (anderen zeggen 13) blijden, 5 of 6 weken lang, binnen welke hij in een donkere nacht tot de gracht genaderd zijnde, met een pijl ter zijde van de hiel gekwetst werd. De bisschop, die zich te Grenoble bevond, kwam van daar naar zijn bisdom en zocht den graaf te bevredigen. Deze wilde echter niet dan in een bestand tot den 11den November toestemmen, en dit werd niet gesloten dan op de trotsche voorwaarde, dat 400 burgers (man en wyf, knaap ende jonkwyf, paepen en klercken, jonc en out, zegt het Goudsche Kronykje) paar aan paar in linnen kleeden, ongegord, blootshoofd en blootvoets hem voor zijn tent om vergiffenis zouden komen smeeken, gelijk ook geschiedde. Ook moesten zij 20 roeden van de stadsmuur afbreken en in

de gracht werpen en dit gedeelte open blijven. Op dezen voet werd het beleg opgebroken. Genoegzaam onmiddellijk voerde hij na dit beleg zijn leger van Utrecht naar Friesland, dat tegen zijn ambtenaren was opgestaan. De vloot, die het krijgsvolk overvoerde, werd door het onstuimige weêr verstrooid, zoodat zij niet te gelijker tijd aankwam. Jan van Beaumont, met zijne bende het eerst aangeland, viel op een hoop Friesen aan en werd teruggeslagen. De graaf middelerwijse bij St. Odulphus-klooster, nabij Staveren, aangekomen, ontscheepte, doch kon geen ooggetuige van het wijken der zijnen zijn, trok, zonder zijn leger in slagorde te stellen, met 600 man onbesuisd, tegen den raad zijner edelen, op hen aan, maar, ofschoon deze, die hem omringden, wonderen van dapperheid deden, werd hij zelf gedood en de slag verloren. Men schatte het verlies der Hollanders op 3700 man.

Het lijk van den graaf werd onder een stapel van dooden, waarmede het omwoeld en bedekt was, eerst tien dagen na den slag gevonden, en in het oude klooster bij Bolswaert begraven. Later werd het naar 's Gravenhage gevoerd, en in de hofkapel op het Binnenhof bijgezet, waar zijn lijk later gevonden is. Zijne gemalin, Joanna van Brabant, bij wie hij geen kinderen naliet, was troosteloos.

Zie *Chron. J. de Beka*, p. 115 seqq.; J. à Leidis, *Chron. Belg.*, lib. XXVIII. Cap. L. etc.; R. Snoi, lib. VIII. p. 119; M. Versii, *Annal. Holl.*, etc. lib. IX. p. 91, seqq.; *Fragm. Vet. Chron.*, p. 62 in Matthaei *Anal.*, T. I. Wilh. Procurator, p. 712; Meyerus *Annal. Flandr.*, p. 138—144; Divaeus, *Rer. Brab.*, p. 157—160; *Chron. Ord. Eq. Teuton* in Matthaei *Anal.*, T. V. p. 690; A. Matthaei, *Fund. et fata Eccles.*, p. 5"0, 571; *Chron. de Traj.*, p. 358, 359; *de Vermeerd. Beka*, bl. 230; Ubbo Emmius, *Rer. Fris. Hist.*, p. 201, 202; Schotanus, *Fr. Hist.*, D. III. bl. 180; Winsemius, *Chron. v. Friesl.*, bl. 202, 203; F. Sjoerds, *F. Jaarb.*, D. III. bl. 382—386; J. Veldenaer, p. 77 seqq.; *Gouds. Kron.*, p 101 enz.; *Holl Kron. Divis.*, C. I. seqq.; W. van Goudhoeven, p. 377 seqq.; P. Scriverius, *Oud. Bat.*, p. 214 enz.; Balen, bl. 737, 738; van Mieris, *Charterb.*, Frossart; de Klerk, *Brab. Yeesten*; van Kampen, *Vad. Karakterk.*, D. I. bl. 152; De Jonge, *Verhandel. over de H. en K. twisten*, bl. 37; van Hemert; Wagenaar; van Wijn; Cerisier; Bilderdijk; Arend; dr. J. A. Wynne; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; G. van Hasselt, *Willem IV in Engeland* in *Geld. Maandw.*, D. I. bl. 354.

WILLEM V. Graaf Willem IV liet noch kinderen noch broeders na. Zijne zuster Margaretha, werd door den keizer, haren gemaal, in 1346 als gravinne met Henegouwen, Holland en Zeeland en Friesland verleid, met last aan de ingezetenen om haar voor de naaste erfgenaam van graaf Willem te erkennen. Na in Holland gehuldigd te zijn, vertrok zij naar Henegouwen, en van daar, op 's keizers bevel, naar Duitschland, waarop haar zoon Willem V, die in het gewaad van een lijfknecht, om veilig te zijn voor de Engelschen, met welke zijn vader oorlog voerde, in Holland was gekomen en onder den titel van *Verbeider* (toekomstige Heer) de teugels van het gebied aanvaardde. Kort na zijne komst ontbrandde de oorlog met Utrecht. Bisschop Jan van Arkel maakte zich meester van Eemnes, verwoestte de landen van Amstel en Woerden en verbrandde Oudewater. Willem, uit geldgebrek buiten staat het land te verdedigen, verkoopt een deel zijner grafelijke erfgoederen, roept de edelen en gemeenten te wapen, trekt te velde, legert zich bij Schoonhoven en daagt den bisschop schriftelijk tot een veldslag uit. Een hevig gevecht had hierop tusschen IJselsteyne en Jutfaes plaats, waarin de Hollanders verslagen werden, en een bestand voor twee maanden werd gesloten. Naauwelijks waren deze verloopen, of de krijg werd hervat en IJsselstein door den graaf belegerd. Ondertusschen had hem Margaretha den grafelijken titel en de oppermagt over Holland, Zeeland en Friesland geheel afgestaan bij brieven te Munchen gegeven en sedert te Geertruidenberg zoowel door ridders en knapen, als door de tien aanzienlijkste steden van Holland bezegeld. Willem daarentegen verbond zich haar jaarlijks 6000 kleine Florentijnsche gouden guldens uit te keeren, en deed nog andere beloften, doch de bezegeling dezer voorwaarde geschiedde niet en daarvan hing toch in de middeneeuwen de kracht en wettigheid van een verdrag geheel af. De heer van Beaumont, edelen en steden weigerden zulks, zoolang Margaretha niet mondeling en in hunne tegenwoordigheid daarin had toegestemd. Slechts Dordrecht, uit aanmerking van den treurigen staat des lands, ontving Willem als graaf, Rotterdam, Schiedam en Delft volgden, ofschoon ongaarne en alleen omdat die stad was voorgegaan. Terstond daarna nam Willem den titel van graaf van Holland, Zeeland en heer van Friesland aan. Gedrukt door de schulden zijner voorgangers, gewikkeld in een ongelukkigen krijg met Utrecht en andere oorzaken, beletten hem de verschuldigde gelden aan zijne moeder te voldoen. Deze, die zich thans te Henegouwen bevond, en door misnoegde edelen, die, sedert Willem tot graaf gehuldigd was, allen invloed aan zijn hof verloren hadden, aangespoord om zelve de teugels van Holland en Zeeland weder in handen te nemen, terwijl haar zoon niet aan de voorwaarde voldaan had, ontbood hem, die zich toen in Zeeland bevond, te Quesnoy. Hier verklaarde Willem in eene vergadering van den raad van Henegouwen, dat hij alle overeenkomsten, tusschen hem en zijne moeder gesloten, voor vernietigd hield en deed afstand van het bewind.

Naauwelijks was hij in Holland teruggekeerd, of hij sloot met de Egmonden, de Arkels, de Waterlanden, de Heemskerken en andere edelen en eenige steden het beruchte en merkwaardige verbond tegen die edelen, welke weleer bij hem in hoog aanzien stonden, maar zich aan de zijde zijner moeder geschaard hadden. Margaretha herriep nu openlijk haren afstand en de oorlog tusschen moeder en zoon nam een aanvang met het verbranden van Naarden door de edelen die de partij der eerste waren toegedaan. Beide partijen onderscheidden zich in kleederdragten. De aanhangers der moeder werden Hoekschen, die des zoons Kabeljaauwschen genoemd: deze waren aan graauwen, gene aan roode mutsen kenbaar. De burgerkrijg, die 150 jaren duurde, werd met hevigheid aangevangen. Willem, hetzij uit schuldbesef, hetzij uit onmacht, stond wederom te Geertruidenberg het hoog bewind over Holland en Zeeland aan zijne moeder af en verzoende zich met haar, doch die verzoening vond in Holland geen weerklank en dagelijks vermeerderde de ongeregeldheden en misslagen van beide partijen, en toen Margaretha zich naar Beijeren had begeven, nadat zij aan Willem het stadhouderschap van Henegouwen had opgedragen en met haar broeder Eduard III, koning van Engeland, over het bewind over Holland, Zeeland en Friesland onderhandelde, matigde zich Willem eigendunkelijk het hoog bewind, onder den titel van graaf van Holland en Zeeland, heer van Friesland en verbeider van Henegouwen aan. Zijne moeder poogde hem en zijn aanhangers te bevredigen door den afstand van Zeeland en de verklaring, dat hij, na haar overlijden, de wettige erfgenaam van al hare bezittingen in Nederland zou zijn, waarop Willem wederom het bewind nederlegde en zich naar Beijeren begaf. Op aandrang van zijne aanhangers in Holland keerde hij derwaarts terug en aanvaardde wederom het bewind, liet zich huldigen en zag zich weldra aan het hoofd van een magtigen aanhang, die zijne tegenpartij te vuur en te zwaard vervolgde, na verscheidene schoon vergeefsche pogingen der moeder om zich met haar zoon te verzoenen. Ook Eduard III trachtte te vergeefs eene verzoening te bewerken. Willem viel met eene Hollandsche vloot de vereenigde strijdmagt van Margaretha en Eduard aan, doch was na een hevig gevecht gedwongen naar Holland terug te keeren. Nu trad Engeland op nieuw als bemiddelaar op, doch hoe voordeelig de voorwaarden ook voor Willem waren, hij wilde ze niet aannemen, het lot der wapenen zou over dat van moeder en zoon beslissen. Op de Maas, nabij den Briel en Zwartewaal had op nieuw een scheepstrijd tusschen de beide vloten plaats. De slag duurde van den vroegen morgen tot den avond. Het water was gekleurd van het bloed. Eindelijk moest Margaretha zwichten.

Wederom trad Eduard als verzoener op, Willem wilde echter van geen verzoening weten, vervolgde alom de vrienden en aanhangers zijner moeder, die te zwak om weerstand te bieden, hunne sloten en goederen verlieten en den lande uitvlugtten. Margaretha vertrok naar Engeland, waar Eduard III zijn pogingen om den twist te beslechten herhaalde, doch zonder vrucht. Zulks gelukte echter aan Jan van Beaumont en Walraven van Luxemburg. Margaretha overleefde deze verzoening niet lang, zij stierf den 23sten Junij 1356. te Valenciennes. Niet lang daarna begaf zich graaf Willem naar Engeland, waarschijnlijk om de nalatenschap

van Willem IV te vereffenen, dat echter niet toen, maar onder hertog Aalbrecht geschiedde. In Augustus 1381 keerde hij in Holland terug. Het was omtrent dien tijd dat hij, zonder eenige reden, Gerrit van Wateringe met eigen hand doorstak. Dat wordt voor het eerste blijk zijner krankzinnigheid gehouden. Men ontwaart echter reeds duidelijk genoeg sporen van die kwaal in zijn zonderling gedrag omtrent zijne moeder. Voor de rust der ziel van den vermoorden edelman stichtte en begiftigde hij rijkelijk eene kapellany of altaar in de kapel van 't hof te 's Gravenhage. Dit is zeker evenmin het werk van eenen krankzinnige als die daden van oppergezag, welke hij nog in dezen tijd uitoefende. Zijne laatste handeling als regent was, zoo ver men weet, een verdrag met zijne broeders Lodewijk den Romein en Otto van Beijeren. Hij bevestigde beide in het bezit van het land van Voorne en het burggraafschap van Zeeland, wanneer vrouw Machteld van Voorne zou overleden zijn. Kort daarna, zoo niet eenige dagen vroeger, werd hij te Quesnoi, waar dit verdrag door hem gegeven en verzegeld was, opgesloten. Hier eindigde hij eerst 30 jaren later (1389) zijn leven. Verschillend is het oordeel over dezen vorst en voorzeker had daarop meer of mindere Hoeksch- en Kabeljaauwsche gezindheid grooten invloed. Hij had goede hoedanigheden, doch heerschzucht en een hoogst prikkelbaar gestel verleidden hem tot daden, die zijn hart gewis afkeurde. Gunstig is vooral het oordeel over hem van zijn tijdgenoot, Willem van Hillegaertsbergen, van zijn klerk of geheimschrijver Philips à Leydis en vooral van Bilderdijk.

Hij was gehuwd met Machteld van Lancaster, zuster van Eduard III koning van Engeland.

Zie Phil. à Leydis, *de cura Reipubl.*, C. LXX. p. 238; J. à Leydis, *Chron. Belg.*, Lib. XXX. C. 17, p. 285; *Magnum Chron. Belgic.*, p. 246; *Chron.* J. de Beka, p. 121; Suffrid. Petri in *Append. ad Chron.*, f. 148; Ren. Snoi, Lib. IX. p. 126; M. Vossii *Annales Holl.*, Lib. XII. p. 63 seqq.; Bockenbergh, *Principes Holl.*, p. 59; Dez., *Pontifices Ultraj.*, p. 35; J. Veldenaer, bl. 94, *Goudsch Kron.*, bl. 108 en Scriverii *Toetsteen*, bl. 276; *Holl. Chron. Divis.* XXII. C. 2. *Divis.* XXVI. C. 27; W. van Goudhoeven, bl. 389, 403; P. Scriverius, *Oud Bat.*, bl. 380, 397; J. van Beverwyck, bl. 204 volgg.; Balen, bl. 744 volgg.; J. van Heemskerk, *Bat. Arc.*, bl. 204; Erasmus van Houwelinghe, *Penninck-boeck*, bl. 12; J. C. de Jonge, *Hoeksche en Kabelj. twisten;* Tydeman over hetzelfde onderwerp; van Kampen, *Vad. Karakterk.*, D. I. bl. 180; van Hemert; Wagenaar; van Wijn, *Nalez.* en *Huiszit. Leven*, D. II. bl. 257, 265, *Lev. v. Ned. Mannen en Vrouwen*, D. X. bl. 258; Cerisier; Bilderdijk; Arend; Wynne; Lulofs, *Geschied. d. Nederl.*, D. I. bl. 180; Mieris, *Charterb.;* v. d. Chijs, *munten der Graven van Holland en Zeeland;* Huydecoper, *Lanbacheriana*, p. 570 volgg., *Acta publ. Anglic.* III. I. I. p. 59—64; *Lettre du duc Aubert de Bavière touchant son frère Guillaume*, bij Gachard, *Doc.* I. 116; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLEM VI, oudste zoon van hertog Albrecht van Beijeren en diens eerste vrouw, Margaretha, dochter van Lodewijk, hertog van Bryga in Silezie werd in 1345 geboren [1]).

Hij droeg in zijn jeugd den naam van graaf van Oostervant en is zeer vermaard van wege het aandeel dat hij al vroeg gehad heeft in de onlusten en beroerten der woelzieke tijden die hij toen beleefde. Nog jong, in dienst van den hertog van Bourgondie, hielp hij in 1385 Damme in Vlaanderen bemagtigen. Zijn vader vertrouwde hem het bestier toe van Henegouwen, doch toen hij later (1393) deel had genomen aan den moord van jonkvrouw Aleid van Poelgeest, nam hij de vlucht naar het slot Altena, dat zijn vader, door eenige edelen opgezet, besloot te belegeren. Willem wachtte echter zijn komst niet af, nam de wijk naar 's Hertogenbosch, en, daar hij er zich niet veilig oordeelde, naar het Fransche hof, waar hem Willem Egbert, een rijk Amsterdamsch koopman, van de noodige penningen voorzag, om in zijn behoeften te kunnen voorzien. Weldra verzoende hij zich met zijn vader en keerde, met verscheidene Hoeksche edelen vergezeld, in Holland terug. Had hij zich vroeger in Vlaanderen, waar hij door heldenfeiten, ook op tornooien, tot ridder geslagen en met de orde van de kouseband omhangen was, onderscheiden, niet minder deed hij zulks op een togt tegen de Friesen (1390), schoon deze ten nadeele van zijn vader uitviel, doch een tweede tocht, naar Friesland in 1398, waarbij hij het opperbevel voerde, had tengevolge dat men aldaar zijn vader als heer huldigde. Daar de Friesen echter elke gelegenheid aangrepen om zich aan 's Graven bewind te onttrekken, moesten zij gedurig met geweld tot onderwerping worden gebragt, tot dat in 1401 een vreeselijke oorlog ontbrandde, die door een gewenschte vrede werd geeindigd. In twist geraakt met den heer van Arkel, die zich tegen hertog Aalbrecht had verzet, werd deze door Willem met een talrijk leger beoorloogd, later tot onderwerping gebragt. Na zijns vaders dood (1404) werd hij door de steden als graaf gehuldigd en bekrachtigde en vermeerderde hare voorregten. Onder zijn bestuur bleven de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten voortduren. Uit zijn vete met van Arkel ontstond een krijg met hertog Reinald of Reinoud van Gelre, die dezen zijn zwager met geen roem en voordeel had bijgestaan. Na het dempen van den Luikschen opstand en het bevredigen der Utrechtsche verdeeldheden, nam hij deel aan de twisten, aan het Fransche hof ontstaan, die door zijn toedoen in 1406 werd bijgelegd.

In het jaar 1315 kwam keizer Sigismund te Dordrecht, waar hij door hertog Willem feestelijk werd onthaald. Met een groot gevolg van edelen volgde hij hem naar Parijs, en droeg inmiddels het bestuur over het land aan den heer van Kuilenburg en Walraven van Brederode op. Teruggekeerd, overleed hij den 31 Mei 1317 te Bouchain aan de gevolgen van het openen van een gezwel aan de dij en overeenkomstig zijn uitersten wil werd zijn lijk in de hofkapel te 's Hage bijgezet. Twee en vijftig jaren had hij geleefd en dertien daarvan gelukkig geregeerd. Zijn dapperheid had hem door gansch Europa een grooten naam verworven en zijn naam wordt onder die van de ridders van den kousenband geteld. Als regent verdienen zijne pogingen om de algemeene veiligheid te verzekeren, de regtspleging te verbeteren, den handel te bevorderen en het muntwezen beter in te rigten, allen lof. Met krachtige hand voerde hij de teugels van het bewind, beperkte de magt der geestelijkheid, breidelde den overmoed der edelen, hield de steden in ontzag, bedwong de burgertwisten. Hij was erkentelijk voor bewezene weldaden, doch vaak door geldgebrek gedrongen, verleende hij voorregten, vrijheden en gunsten, die noch met de regtvaardigheid, noch met het algemeen belang strookten.

Hij was tweemaal gehuwd geweest, eerst met Maria, dochter van Karel V van Frankrijk, daarna met Margaretha van Bourgondie, eene schrandere en moedige vorstin, die hem nog elf jaren overleefde. Jacoba van Beijeren is uit dezen laatsten echt ontsproten. Hij liet nog drie bastaarden na: Beatrix, eerst met den ridder Philips van den Dorp, zijn schatmeester en stadhouder van Holland en Zeeland en naderhand met Jan van Woerden, heer van Vliet, gehuwd met Everard, de eerste heer van Hoogwoude, welk slot hij gesticht heeft en Lodewijk, heer van Vlissingen.

Zie *Append. Suffridi Petri ad Chron. J. de Beka*, f. 153, 154; Jo à Leidis, *Lib.* XXXI. *Cap.* LXIV. *Lib.* XXXII. *Cap.* I etc.; Ren. Snoi, *Lib.* IX. fol. 132 etc.; M. Vossii *Annales Lib.* XIII. fol. 112, *Lib.* XV. fol. 113 cet.; Bockenbergh, *Princ. Holl.*, fol. 143 cet.; J. Veldenaer, p. 99 seqq.; *Gouds. Kronyk*, p. 115 cet.; *Holl. Kron. Divis.* XXVI. *Cap.* LVIII, *Divis.* XXVII. *Cap.* I. enz.; W. van Goudhoeven, *Chron. v. Holl.*, fol. 120 enz.; Petr. Scriverii *Oud Bat.*, bl. 386 enz.; Mathaeus, *de Jure gladii*, C. VII; Balen, bl. 764 volgg.; van Beverwyck, bl. 310 enz.; Erasmus van Houwel, *Aanteyk.*, p. 310 enz.; van Hemert, bl. 274 volgg.; Sligtenhorst, *Geld. Gesch.;* v. d. Kemp, *Heer v. Arkel; Kron. v. h. Hist. Gen.*, jg. 7, bl. 95; Yvoy van Mydrecht, *Betoog dat in Holland ten tijde van graaf Willem VI geen ridderorde van den tuin is ingesteld, noch elders immer heeft bestaan* in *Verh. der 2de kl. v. h. Kon. Ned. Inst.*, D. IV. bl. 93; *Overijss. Alm.*, 1844, bl. 27—34; Meyerus, *Ann. Flandr.;*

[1]) Uit dit huwelijk werden nog geboren Albrecht, hertog in Beijeren en Jan, verkoren bisschop van Luik, nevens 4 dochters, Katharina, gehuwd met Eduard, later met Willem hertog van Gelre, Johanna met den koning van Bohemen, Margaretha met Jan hertog van Bourgondie en Ida, ook Johanna genoemd, met den hertog van Oostenrijk. Bij zijne tweede gemalin Margaretha van Kleef had hij geen kinderen. Daarentegen liet hij verscheidene natuurlijke zonen na, o. a. Willem den eersten, heer van Schagen, welke het eerste de Zype bedijkte en in vruchtbaar land herschiep. Zie van Hemert, *Holl. Graven*, bl. 272.

De Barante, *Hist. der Ducs de Bourgogne*; Mieris, *Charb.*; Wagenaar; van Wijn; Cerisier; te Water; Bilderdijk; Arend; Wynne; Halma; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLEM VAN GULIK, in 1364 geboren, was de zoon van Willem IV, hertog van Gulik en Maria, tweede dochter van Reinald II, hertog van Gelderland. Op zijn zevende jaar (1371) werd hij, na het overlijden van Reinald III, door de partij der Bronkhorsten, tot hertog van Gelre gehuldigd en onder voogdij van zijn vader gesteld. In April 1377 werd hij, na hevigen tegenstand en bloedigen strijd, van de zijde der Hekerens, door keizer Karel V met het hertogdom Gelre en graafschap Zutphen beleend en door de voornaamste steden gehuldigd. Magtigen steun kreeg hij tegen zijn vijanden door zijn huwelijk (1379) met Catharina van Beijeren, dochter van graaf Albrecht van Holland; en bruid-weduwe van Eduard, hertog van Gelre. Hij trachtte de genegenheid der landzaten te winnen door het bevorderen van den welvaart en het stillen van binnenlandsche twisten. Nog beter ware hij hierin geslaagd, zoo hij zich niet in buitenlandsche oorlogen gewikkeld had. Zijn ridderlijke en onrustige geest drong hem de Heidensche Lithauwers in Pruissen te bestrijden (1383), doch een inval der Brabanders in zijn grondgebied drongen hem spoedig derwaarts terug te keeren. Engeland beloofde hem onderstand, doch toen die te lang uitbleef, en de vijanden Grave belegerden en Nijmegen bedreigden, kon hij zijn vorigen geest niet beteugelen. Onverhoeds valt hij met slechts 3000 man onder het krijgsgeschreeuw Gelre, de Brabanders aan, ontzette Grave en kreeg een grooter getal gevangenen dan hij zelf onder zijn bevelen had. Zegepralend keerde hij naar Nijmegen terug, waar de geestelijkheid hem plechtig inhaalde en 't volk hem jubelend ontving. Zijne wapenrusting aan de H. Maagd toegewijd en 17 veroverde banieren werden als zegeteekens in de kerk opgehangen (1388). Brabant zocht nu hulp in Frankrijk, en nu werd Gulik veroverd en geheel Gelderland bedreigd. Had zijn vader hem er het vermetele niet van onder het oog gebragt, ja hem met onterving gedreigd, dan zou Willem niet geschroomd hebben deze geduchte magt het hoofd te bieden.

Hij gaf toe, zeggende: welaan uit liefde en eerbied voor u zal ik doen wat gij begeert, red slechts mijne eer. Een eindverdrag tusschen Brabant en Gelre kwam tot stand en Willem zag zijn gezag meer en meer gevestigd.

Vroeger verhinderd in het bestrijden der Lithauwers, trok hij na Hendrik van Steenbergen tot zijn stadhouder aangesteld te hebben, in November 1388 andermaal naar Pruissen om de ridders der Duitsche orde tegen den magtigen Jagello, grootvorst van Lithauwen, te ondersteunen. Nog niet aan het doel zijner reis gekomen, werd hij te Stolpen, in Pommeren, niet ver van de Oostzee, door den vijand overvallen en na hevigen tegenstand gevangen genomen en naar het slot Falkenburg gevoerd, terwijl 2 zijner ridders, Dirk van Eyl en Peter van Bilant, het leven verloren. Zoodra de grootmeester van Pruissen dit vernam, trok hij dadelijk op om den hertog te ontzetten. Eggard van der Wolde, die den hertog verslagen en gevangen genomen had, durfde den grootmeester het hoofd niet bieden, verliet het slot en zijn gevangene. Met dezen trok nu de hertog naar Koningsbergen, nogtans hield hij zich niet ontslagen van den eed, dien hij Eggard gezworen had, en eer en trouw boven alles stellende, ging hij naar de hem door dezen aangewezen plaats. In Augustus 1389 werd hij ontslagen, nadat hij voor zich en de zijne oirvede gedaan en plegtig beloofd en gezworen had zijn gevangenschap op niemand te zullen wreken. In het volgend jaar ging hij, uit onbekende reden, met een deftig gevolg van ridders en knapen naar Engeland, waar hij door den koning met de meeste onderscheiding ontvangen werd. In hetzelfde jaar 1390 vond hij gelegenheid zijnen ridderlijken moed en zijne zucht naar avontuurlijke ondernemingen aan meer verwijderde oorden voedsel te geven en nam deel aan de onderneming der Franschen en Genuezen in hunne onderneming tegen de Barbarijsche roofstaten. Deze onderneming mislukte, het Christenleger verliet Tunis of Algiers, dat het belegerden, en Willem was in het eind van September 1390 in Holland terug. In 1393 overleed zijn vader, Willem hertog van Gulik, en van dien tijd af noemde hij zich hertog van Gelre en Gulik. Zijne geschillen met den aartsbisschop van Keulen, met den graaf van St. Pol, die Luxemburg verontrustte, zijn tweede reis naar Engeland en Parijs, het innemen van het sterke slot Schenevont bij Aken, het verslaan van het Bergsche leger en de op nieuw uitgebarsten oorlog met Braband in 1397, leveren met al het vroeger gemelde, genoeg bewijzen op hoe vol onrust en strijd zijn leven was. Zijn groote zucht naar krijgvoeren en krijgsbedrijven was drukkend voor zijn volk.

Den 10 November 1400 overleed zijne gemalin Catharina van Beijeren te Hattem; hij te Arnhem den 16 Februarij 1402, na eene ziekte van twee maanden, en werd naast zijne gemalin in het Karthuizer van Monnikhuizen begraven. Hij liet verscheidene bastaarden na.

Zie Wagenaar; v. Wijn; Cerisier; Bilderdijk; Arend; Kobus en de Rivecourt, Nyhoff, *Gedenkw. v. de Gesch. v. Gelderl.*, D. III; Slichtenhorst, *Gesch. v. Gelderl.*, Pontanus, *Histor. Gelric.*; van Hasselt, *Arnh Oudh.*, D. I. bl. 59—61, 253; Dez, *Geld. Oudhed.*, D. I. bl. 267; Dez., *Geld. Maands.*, D. II. bl. 282—284.

WILLEM VAN KLEEF, zoon van Johan, hertog van Kleef en Gulik, in 1516 geboren, werd na den dood van hertog Karel van Egmond, 31 Junij 1538, hertog van Gelderland. Het bewind werd hem spoedig betwist door Antoni, hertog van Lotharingen en keizer Karel V. Eerst dacht hij een machtigen bondgenoot te vinden in Hendrik VIII, met zijne zuster Anna van Kleef gehuwd. Daar deze hem echter verstiet, wendde hij zich tot Frans I, koning van Frankrijk, die hem met open armen ontving en eene echtverbintenis wist te bewerken tusschen hem en Jeanne d'Albret, elfjarige dochter van Henri d'Albret, koning van Navarre, eene der rijkste erfgenamen van Europa. Den 8 Julij 1547 door den keizer op een rijksdag te Regensburg gedagvaard om zijne zaak te bepleiten, zond hij zijne gemagtigden, die niets hadden konden afdingen op diens aanspraken. De hertog achtte, terwijl de keizer tegen de Algerijnen en die van Tunis oorloogde, de kans schoon om zijne aanspraak met de wapenen te doen gelden, waartoe Gelderland hem met een talrijk leger en 30,000 goudguldens in staat stelde. Wat Maarten van Rossem bij zijn inval in Brabant en Holland verrigtte, is elders gemeld. Daar intusschen reeds eenige steden in Gelre zich onder de bescherming van den keizer hadden gesteld, had deze vast besloten een einde aan den krijg te maken en Willem tot afstand te dwingen. Voor Venlo viel hij den keizer te voet, stond hem het bewind over Gelderland (7 Sept. 1543) af, en behield slechts Gulik, Kleef, Berg enz. Nu weigerde hem Frans I de hand van Jeanne d'Alfret, waarna Karel V hem zijn nicht Maria van Oostenrijk, dochter van zijn broeder Ferdinand, ten huwelijk gaf. Dit alles had invloed op zijn geestvermogens. De laatste 20 jaren van zijn leven bragt hij krankzinnig door. Hij overleed in 1592.

Zie Schotanus, *Hist. Gelr.*; Nyhoff, *Gedenkw. v. Gelderl.*, D. VI. St. 3.

WILLEM I, graaf van Nassau, prins van Oranje, oudste zoon van Willem, graaf van Nassau Dillenburg en Juliane gravin van Stolberg, werd den 14 April 1533 op het slot te Dillenburg geboren. Toen hij den ouderdom van elf jaren bereikt had, erfde hij het prinsdom Oranje van zijn neef René van Chalons, zoon van graaf Hendrik van Nassau, broeder van den vader van onzen held. Niet lang daarna kwam hij met zijne nicht, de prinsesse weduwe, te Brussel, waar hij aan het hof van Karel V verscheen. Deze vatte genegenheid voor hem op, benoemde hem tot edelknaap, later tot kamerjonker. Dikwerf sprak de keizer met hem over staatszaken en veroorloofde hem bij de audientien van vreemde gezanten tegenwoordig te zijn. In 1551 werd hij door den echt verbonden met Anna, erfdochter van Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren, die hem de heerlijkheden Buren, Leerdam, IJsselstein, St. Maartensdijk enz. ten huwelijk bragt. Na zijn voltrokken huwelijk werd hij door den keizer, die met de jaren ook zijne bekwaamheden zag toenemen in zaken van gewigt gebruikt en toen hij den ouderdom van 22 jaren bereikt had, werd hem het bevel over het leger in de Nederlanden toevertrouwd, als ook de stichting van twee nieuwe

vestingen, Philippeville en Charlemont, en, toen Karel te Brussel afstand van de regering deed, zond hij hem naar zijn broeder, den roomsch-koning Ferdinand in Duitschland, om hem de keizerlijke kroon en scepter te overhandigen. De aanvang der regering van Philips voorspelde den prins veel goeds. Deze schonk hem de orde van het gulden vlies, gaf hem met de graven van Egmond en Hoorn zitting in den raad van State, onthief hem meer dan eens van zijn aandeel in de beden, die hij anders van de goederen zijner gemalin in Holland had moeten opbrengen, en gebruikte hem om met Frankrijk over den vrede te handelen, werwaarts hij, toen deze gesloten was als gijzelaar vertrok. Het was bij die gelegenheid, dat hij den aanslag, door Spanje en Frankrijk beraamd, om de ketterij met vereenigde krachten uit te roeien, ontdekte. In de beginselen der hervorming opgegroeid, vatte hij van toen af het voornemen op dien aanslag te verijdelen, in zoover de Voorzienigheid hem daarin in staat mogt stellen.

Te midden van dit toelagchen des geluks, gevoelde hij de slagen des tegenspoeds. Den 24sten Maart 1558 verloor hij zijne gemalin, die hem twee kinderen had geschonken. Omtrent dezen tijd werd ten hove geraadpleegd over het verkiezen van een opper-landvoogd der Nederlanden. Het volk, bij hetwelk de prins zeer gezien was, zou hem of den graaf van Egmond gaarne tot deze aanzienlijke waardigheid hebben verkozen gezien, doch de koning dacht er anders over, vertrouwde de regering over het gansche land niet aan mannen, die bij het volk zoo gezien waren. Bij hem kwamen twee hertoginnen, die van Lotharingen en Parma, in aanmerking. De prins verklaarde zich voor de eerste, te meer, wil men, omdat hij, na het overlijden zijner eerste gemalin, bij de dochter der hertogin aanzoek zou gedaan hebben, om hierdoor zijn aanzien in de Nederlanden te beter te vestigen. De keus van den koning, die, gehoor gevende aan de lasteringen der jaloersche Spanjaarden, den prins toen reeds verdacht, viel echter op de hertogin van Parma.

Na het vertrek van Philips naar Spanje, waakte hij en als lid van den raad van state en als stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en Bourgondie en als een der voornaamste Nederlandsche edelen, onophoudelijk voor de regten en vrijheden van het vaderland en ijverde inzonderheid voor de vrijheid van geweten, die Philips niet wilde toestaan. Weldra ontstond die vermaarde worstelstrijd, waarvan hij in den aanvang de ziel was en aan welker beschrijving zich reeds ten tijde van Hooft meer dan 50 pennen hadden afgestompt. Evenmin als anderen is het ons mogelijk in een kort bestek den prins in al zijn schitterende bekwaamheden, deugden en verdiensten af te schetsen. Ofschoon grooter staats- dan krijgsheld, wist hij toch met opgeraapte benden en karige geldmiddelen zijn roem als zoodanig staande te houden tegen den bekwaamsten veldheer van zijn tijd, den hertog van Alva.

Omtrent zijne talenten als staatsman is bij allen slechts *één* stem. Zelfs Spaanschgezinde schrijvers prijzen hem op dit punt volmondig, en waarlijk de daadzaken spreken. Hij toch was het die den opstand van twee gewesten tegen de geheele Spaansche magt ontwierp, leidde en zoover tot rijpheid bracht, dat hij ook na zijn dood gelukkig kon voortgaan, om, al was de stuurman ook van 't roer gerukt, het schip tegen den storm te behouden. "Het was als of de Voorzienigheid, toen zij besloten had de aarde met een Philips II te tuchtigen, haar uit barmhartigheid eenen Willem I geschonken had, die denzelfden aanleg als de Spanjaard bezat, maar al hetgene, wat deze ten kwade gebruikte, ten goede aanwendde. Immers Willem was voorzigtig, koel overleggende, standvastig, schrander, stilzwijgend, nadenkend en zeer spaarzaam met zijn vertrouwen: maar hetgeen in den eersten hardnekkigheid, arglistigheid, het smeden van snoode ontwerpen, geveinsdheid en achterdocht werd, was in Willem een heldere blik op het voorledene, het tegenwoordige en de toekomst, onwrikbare volharding, heilzame voorzorg, het uitvorschen en verijdelen van diezelfde onderwerpen, welke de ander tot onheil der menschen beraamd had en een wijze afkeer van die onbezorgdheid, welke Egmond in den strik had doen vallen." Zijn karakter was edel. Het onophoudelijk branden, wurgen en onthoofden stuitte den zachtaardigen en menschlievenden prins evenzeer als later het ijveren tegen de R. C. en hunne uitsluiting van alle ambten en waardigheid. Openlijk beroemde hij zich bij Philips, dat hij misdadigers verschoond had. Hij wreekte zich nimmer en altijd zocht hij te midden van de stormen der omwenteling de meest gematigde partij te doen zegevieren en hield hen, die door heethoofden en kettermakers vervolgd werden, de hand boven het hoofd. Lumey, schoon een bekwaam legerhoofd, werd door hem om zijne wreedheden weggezonden, en zoo hij den stadhouder Sonoy niet hetzelfde lot deed ondergaan, het was om dezelfde reden waarom David Joab niet strafte. Hij was, gelijk de hoogleeraar Siegenbeek in een opzettelijke verhandeling aantoonde, waarachtig godsdienstig. Toen Sonoy hem raadde zich door een bondgenootschap te sterken, zeide hij: "reeds voor het begin mijner hagchelijke onderneming had ik een verbond met den Heer aller Heeren gesloten." Zijn laatste woorden waren een gebed voor zich en zijn volk. De roomschgezinde d'Aubery de Maurier legde deze getuigenis van hem af: "in alle verloopene eeuwen was er geen grooter man dan deze vorst. Men onderzoeke alle de doorluchtige helden van Plutarchus, en hen, die sedert dezen bewonderingswaardigen schrijver geleefd hebben, men zal er niemand in aantreffen, wiens deugd hooger stond dan de zijne". Thuanus kende hem "voorzigtigheid, standvastigheid, grootmoedigheid, billijkheid, lijdzaamheid en matigheid toe"; deugden, misschien nooit in die mate tevens bij iemand gevonden. Zelfs de kardinaal Bentivoglio ontzegt hem geenzins wakkerheid, nijverheid, milddadigheid, welsprekendheid, doorzigt, kracht van overreding en leiding der gemoederen. De Nederlanden noemden hem "hun redder, naast God, vader des vaderlands", en het volk dat hem als een vader vereerde en lief had: "Willem vaer".

Een tijdgenoot vermeldde zijn dood op de volgende wijze: "Nochtans heeft de godtloosheyt, boosheyt ende giericheyt, bij eenighe van des coningş ondersaten, soo veele vermoghen ende teweghe gebracht dat eenen Jan Jarenguy in den iare 1582 in Februario voorgenomen ende in het werk geleyt heeft omme den vromen helt met het doorschieten zijn leven ende de bedroefde Nederlanden van haere hulpe te berooven; maer Godt almachtigh heeft de schote also geregeert datse niet doodelicken en was. Naer dien tyt hebben sy tot verscheyden stonden ende plaatsen noch veele lagen geleyt omme desen doorluchtigen prince door d'een ofte d'andere maniere te vermoorden, hetwelck ten laetsten in den jaere 1584 op ten X Juny binnen de stadt Delft door de hand van een vervloekten Bourgognon, Balthasar Geraerts genaemt, te weghe ghebracht is, tot onuytspreeckelicke droefheyt van zijne kinderen, vrienden ende alle de ingezetenen dezer landen ende steden, dewelcke den tyran meynde door desen slach geheel overwonnen ende 't onder gebracht te hebben, dan de uytcomst heeft genoechsaem het teghendeel bewesen."

Bij Anna van Buren, den 10 Febr. 1558 te Breda gestorven, verwekte hij Philips van Nassau, zijn opvolger in het prinsdom Oranje, en Maria van Nassau, gehuwd met graaf Philip van Hohenloo. Zijn tweede huisvrouw, Anna prinses van Saxen, eenige dochter van Maurits, keurvorst van Saxen, schonk hem Maurits, zijn opvolger in het stadhouderschap en twee dochters, Anna gehuwd met haar vollen neef, graaf Willem Lodewijk van Nassau, stadhouder van Friesland, en Aemilia gehuwd met Don Emanuel, prins van Portugal. Zijne derde vrouw was Charlotte de Bourbon, dochter van Lodewijk, hertog van Montpensier, die hem zes dochters heeft gebaard: Juliana gehuwd met Frederik IV, keurvorst paltzgraaf aan den Rijn, Elisabeth gehuwd met Henri de la Tour, hertog van Bouillon, Catharina Belgica, gehuwd met Philip Louis, graaf van Hanau, Charlotte Brabantina, gehuwd met Claude, hertog van Tremouille en Thouars, Aemilia, gehuwd met Frederik Casimir, hertog van Lansberg, uit het huis van Tweebruggen. Bij zijn vierde of laatste vrouw, Louise de Coligny, verwekte hij Frederik Hendrik.

Behalve deze twaalf kinderen had hij nog een bastaard Justinus van Nassau.

Zie, behalve de Nederlandsche geschiedschrijvers als Bor, van Meteren, Gysius, Hooft, van Isselt, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Bilderdijk, Arend; Watson, Motley, Thuanus, Maurier, Schiller, Bentivoglio, Mendoca, Strada en vele anderen; Orlers, *Geslachtboom der Graven van Nassau*, ook in het Fr. en Lat.; La Fargue, *Geslachtschets v. d. Huize van Nassau*, 's Hage 1740; G. Benedicti, *de rebus*

gestis G. à N. L. B. 15°6; G. Baudartius, *Polemographia Aur. Belg.*, Amst. 1622; Meursii *G. Auriac.*, L. B. 1612; Montanus, *Auriaco-Nassovae domus et vitae ill. princip. Aur.* 1653; *Guil. Nass. Germaniam inferiorem libertati vindicantis denunciatio*, s. l. 1572, 16 Junii; Tresling, *de prudentia G. I. in Republ. perturbata;* D. van Hogendorp, *de Guil. I. Princip. Araus. liberi cultûs divini liberaeque conscientiae Vindicis juribus in summum imperium in comit. Holl.;* A. Gordon, *de potestate Guil. I. Holl. sub Guil I. Gubernat. cum ordinaria tum extraord.;* J. C. Reepmaker, *de Guil. I. libertatis religios. defensore;* D. Heinsius, *Auriacus*, L. B. 1620; J. Foresti *Merita Princip. Aur. in Belgas*, L. B. 1620; *Discours veritable des choses passées es Pays-Bas* etc. Lyon 1578 (contre le Prince d'Or.), Neuville (A. Baillet), *Histoire de Guil. I et de Guil. III.* Amst 1689; *Histoire des Princes d'Orange de la maison de Nassau*, Amst. 1691, Amelot de la Houssaye, *Hist. de Guil. de Nassau cet. et d'Eleonore Charlotte de Bourbon, sa femme avec des remarq et critiq. sur la maison d'Or Nass* Lond. 1752, N. N Ard'huin, *Hist. de Guil. de Nassau*, Brux. 1829; E. Mahon, *Guil. le Taciturne*, Par. et Rheims 1832; J. B. Champignac, *Guil. le Tacit. et sa Dynastie etc.*, Paris 1851; Groen van Prinsterer, *Archives;* De la Pise, *Tableau de l'Hist des Princes et Principauté d'Orange*, *The Patriot, beeing a dramatic history of the life and death of William I*, Lond. 1736; H. Wülke, *Wilhelm I von Oranien, d Begrund. d. Niederl Freiheit*, Leipzig 1864; *Wilhelm der Schweigende als Prinz v. Oranien* in *Niederl. Museum I und II*, Beaufort, *Lev. van Willem I*, Middelb. 1732, 3 dn.; *Leven van Willem I* enz. Geill met 130 plat. 's Grav. 1847; J. v. Lennep, *Herinner. uit den worstelstryd m. Spanje*, 's Grav. 1853; *Lev d. Ned. M. en Vr.* D. VI. bl. 172; Bareuth, *Stadh. reger.;* Te Water, *Verb. d. Edelen;* W. Broes, *Wil. I in betrekking tot de scheuring der XVII vereenigde gewesten in de XVIe eeuw*, Amst 1831, Dez, *Marnix aan de hand van Willem I;* G. A. de Meester, *de grondlegger onzer vrijheid, prins Willem I, voorstander van het centralisatie stelsel;* Dodt van Flensburg, *Iets aang. prins Willem I als stadhouder van Utrecht* in v. d. Monde's *Tyds.* IX. 174, van Kampen, *Vad. Karakterk.; Vergelyking van Aratus van Sicyon en Prins Willem I* in *Vad. Lett.* 1826, II. 45; Siegenbeek, *over het godsdienstig karakter van W. I.* in *Mnem.* XI. (II.) 153, Molema, *Lofspraak op prins Willem I* in *Vad. Letteroef.*, 1826, II 258; Lulofs, *Lofrede op Willem I* in *Holl. Maats. v. K. en W.* VI; Dodt van Flensburg, *de Gek van Utrecht en die van den prins van Oranje* in v. d. Monde's *tydschrift*, VII. 211; *Geschenk aan den prins by zyn eerste komst te Utrecht in* 1558 *in Utr volksalm* 1856, bl. 44, *Geldleening door Willem I te Leyden*, Ald. 3 jrg 171, *Ordonn v. Willem I om geen vleesch in de vasten te koop te stellen, Delft* 5 *Febr.* 1573 in *Nav.* X 251; *Lyfschatten van W. I in* 1574 in *Kron. v. h Hist. Gen* 6 jrg. 421; J. J. van der Horst, *Diner aan Willem de Zwyger te Veere*, 10 *April* 1580, in *D. War.* V. 41, P. Meesters, *Vert. v. d. Inleiding eener redevoer gedaan in de Fransche taal door Willem I bij de vergad. d. Staten van Vlaand. te Dendermonde den* 17 *July* 1578, in *Cads.* 1853, 85; R. Fruin, *Willem de Zwyger* in *Alm v. t. Nut van 't Algem.* 1864, 76; *was Willem van Nassau een zwyger?* in *Nav.* 1861, 138; Dodt van Flensburg, *Gilbertus Cognatus over prins Willem I* in *Letterb.* 1841, I. 231; *Le Renart decouvert*, Mons. 1580, *Decretum banni et proscriptionis contra W. N.*, Madrid 1580. 4⁰., Gachard, *Proscription de Guil. le Tac* in *Bull. etc Royale* IV. (2 Ser) I 499; *Apologie ou defense du Prince d'Orange contre le ban* (Leyde) 1581 4°., *précedée d'une Notice historique cet.* Anvers 1828, (Holl.) 's Hage, Leyden, 1584 4°., Leyd. 1606, 1652 t 12°., Leeuw 1746. 8°.; Amst. 1789, met aanteekk. van G. v. Hasselt, (Lat) L. B. 1581, 4°. en 8⁰. Antv. 1578. 4°.; *Cort bewys dat de Prins v. Orangien de oorsake ende eersten oorspronck is geweest van dese langhduurende ellende ende tweedrachtigheit*, s. l. 1582, 8°., J. Clarius, *Ode in Guil. a Nassau, reg. catholici in infer. German. vasallum perduellum et eccles. Christi hostem gravissim.* Montib 1581, *Lebensgeschichte von Anna, zweite gemahlin des prinsen Wilhelmi van Oranien, nebst Actenstucken* bij J Grundings und J. F. Klotsch in *Samml. vermischt. Nachrichten zur Sächs Ges XI.* Bd. Chemnits 1776, *P. von Einzug Hochzeit und Freude des Hertzogs Wilhelm von Uranien und Fräulein Anna Churfurstin Moritzens Tochter* s. l. 1561 4°., Blasius Brun, *Lobspruch Herzog Wilhel'ms von Oranien und Frawlein Anna*, s l. 1564, 4°; L. E. Bosch, *De bruiloft v. d. prins v. Or. in* 1564, in *Utr. Volks-Alm.* 1857, 112; *Memorie van de groote costen ende magnificentie der bruiloft van de dochter van Hartoogh Maurits van Saxen, ghetoont aen Wilhelm van Nassau enz. in den jare* 1561 *op Bartholomei dagh gehouden binnen Leypsigh* Ald. 1647; J. von Arnoldi, *Ueber die Vermahlung Wilhelm I von Oranien mit Anna von Sachsen* in *Hist. Denkw* 1817, 103; K. W. Boettiger, *Wilhelms von Oranien Ehe mit Anna von Sachsen* in *Hist Taschenbuch* VII. (1838), 79; J. J. van der Horst, *het huwelyk v. W v. Or. met Anna van Saksen hist.-krit. onderzocht.* Amst. 1851; Bakhuizen v. d Brink, als boven. Amst 1853, G. H. M. Delprat, *Berigt aangaande de laatste levensuren van prins Willem I* (Arnh.) 1836, in Nijhoff's *Bijdr.* D. II.; *Cort verhael van 't moordadig feyt geperpreteert in den persoone des prinse van Orangien bij J. Jauregui.* Antw. 1582; P. C. Molhuysen, *De aanslag van Jauregui op Willem I*, in Nyhoff's *Bijdr.* VI. 16; Gachard, *Assassinat de Guil. le Tacit. par Jean Jauregui*, in *Bull. Ac. R. Br.* 2 St. III. 362; van Hasselt, *Verwond. van Willem I* in *Geld. Maandw.*, I. 229, II. 413; Jean Jaureguy, *Bref recueil de L'Assassinat commis en la personne du Prince d'Orange*, Anv, 1582. 8°., *trad. en Flam.* par Karel Nys, Antw. 1849, 1884; *Discours sur la blessure de Mgr. le Prince d'Orange*, s. l. 1589. 4°.; *La Confession manuscrite de* B. G. in *Bull. de l'Acad.* R. B. 3 part. 75; T. Juste, *Proscription et assassinat de Guil. le Taciturne* in *Rev. Nat. Belg.*, VII. 78; *Cort verhaal v. d. moort van den Prince enz. door een goed patriot* in *Jaarb. v. Delft*, 1867, 1; *The report of the lamentable deat of William of Nass.*, Middelb. 1584; *Cort verhaal van de moort ghedaen aen den persoone van den prins van Orangien*, s. l. 1584. 4°.; W. Broes, *Charlotte de Bourbon aan het ziekbed van Willem I* (Amst.) 1850; *Panegyris upon the last wordt of William I.* Lond. 1731, ook in het Holl.; M. Arendt, *Recherches critiques et historiques sur la confession* de Balthazar Gerard. Brux. 1854; R. C. Bakhuizen v. d. Brink, *de confessie van den moordenaar* (B. G.) in *Alg. Konst- en Letterb.*, 1854; L. Ph. C. van den Bergh, *een brief van Balth. Ger. aan Willem I* in Nijhoff, *Bydr. N. R.*, III. 342; *De dood van Willem de Zwijger*, *Europa*, 1859, III. I.; *Cort verhael van de moort gedaen aen den persoon des Princen van Orangien*, 1584; L. Torrentii *in laudem Balth. Gerardi fortissimi tyrannicidae* in L. Torrent. *Poëmata*, Antw 1594, p. 304 cet.; Gachard, *Assassinat de Guill. le Tacit. par B. G.* in *Bull. Ac R. Br. XXIII* 2 *part.* 516; G v. Hasselt, *Dood van Willem I* in *Geld. Maandw.*, I. 230; J. de St. Genois, *Supplice de B. G.* in *Ann. Soc. Roy Gand* 8°.; Reiffenberg, *Lettres relatives à B. G.* in *Nouv. Arch.* V. 362; P. C. Molhuysen, *Het sterfhuis van prins Willem I* in Nijhoff's *Bydr.* VII. 42; Warnsinck, *Bedevaart naar 't graf van Willem I* in *Vad. Lett.*, 1822, II. 180; Dodt van Flensburg, *Het standbeeld van Willem I te Delft* in v. d. Monde, *Tijds*, VII. 100; *Inhuld. v. h Standb. van prins Willem I te 's Hage* in *Kr. v. h. Hist. Gen.*, 4 jg. 120; *Archives de la maison d'Orange-Nassau;* A. Vossin, *Lettres inédites de Guil. Prince d'Or. à monf. d'Embyse* in *Mess. d. Sciences*, VI. 249; Gachard, *Corresp. de Guil. I*, 4 t.; Dez., *Lettres du Prince d'Orange*, 1552—1576 in *Anal.* 19—301; *Onuitg. brief van W. I.* 10 *Mei* 1584 in *Kist en Royaards Arch.*, XX. 216; *Brieven van W. I. aan zijne eerste vrouw* in *Kr. v. h. Hist. Gen.*, 15 jg. 16; *Brief v. W. I aan de reger. v. Amsterdam*, Ald. 10 jg. 160; *Brief v. W. I. over het maken van toebereidselen tot afwering der sp. vloot*, 7 Aug. 1574 in *Hist. Gen.*, 5 jg. 296; *Brieven van prins W. aan de drie staten van Utrecht in* 1577 in *Hist. Kron.* IV. 203; *Brief der staten van Utrecht aan den prins v. Oranje* in Dodt, *Arch.* I. 191; *Brieven van W. I. aan de staten van Utrecht* 1577 in *Hist. Kron.* 4 jg. 269; als boven 1577—1584, Ald. 5 jg. 327; Willem I, *Brieven van Willem V* enz. in *Belg. Mus.*, V. 253; J. C. de Jonge, *Brieven van en over Willem I aan de overheden der stad Gend*, 1580—1584 in *onuitg. stukk*, II. 51; *Brief van W. I*, 3 *Febr.* 1584 (*over Leoninus*) in *Nav.* VI. 89; Asch. van Wyck, *Versp. brieven van Willem I* in *Utr. Volks-alm.*, 1849, 21; *Brief van Willem I aan de reger. v. Dordrecht*, uitg. door J. Smits in *Werk. d. Maats. v Ned. Letterk.*; Ruitenschild, *de Graven onzer Vorsten;* Hoogstraten; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Baur, *Hwb;* Jocher; *Conv. Lexic. Biogr. Univ. Biogr. génér. mod.;* Muller, *Cat. v. portr.;* de tooneelspelen van Duim, van Merken en andd.

WILLEM II, prins van Oranje, zoon van den stadhouder Frederik Hendrik en Amelia von Solms, werd den 27sten Mei 1626 te 's Hage geboren. Hij bezat bij een schoon ligchaam uitstekende geestvermogens, verstond 5 talen en was bedreven in de geschiedenis, rede-, wis- en natuurkunde, volgens de beginselen van Descartes. Bovendien beminde hij hartstogtelijk alle ligchaamsoefeningen, inzonderheid de jacht, 't geen een ongunstige invloed op zijn ligchaamsgestel uitoefende [1]).

Reeds gaf hij op 17-jarigen leeftijd, onder zijn vader, in een gevecht met de Spaansche ruiterij blijken van moed en beleid, doch had sedert, tot zijn spijt geen gelegenheid zijn dapperheid te toonen. Na den dood van zijn vader tot stadhouder van Holland verheven, was hij meer geneigd den oorlog voort te zetten dan de vredesonderhandelingen te Munster te begunstigen, en had het hem niet aan middelen ontbroken, dan had hij gaarne deelgenomen aan den oorlog die Frankrijk nog altijd tegen Spanje volhield. Zijne handen waren gebonden. Holland, inzonderheid Amsterdam, was meer gezind om den handel uit te breiden dan om krijgsroem te behalen. Toen men er derhalve op uit was het leger

---

[1]) O. a. schreef Huygens den 18 April 1644 uit Zutphen aan de prinsesse-moeder: »le prince en use vigoureusement tous les jours à la chasse, en quoy seulement je souhaitteroy qu'on modérait unpeu les chaleurs, pour le danjer que je le voy courrer à sauter des hayes et fosses et qui ne peut par tousjours succéder esgalement," *Archives*, 2de serie, T. IV. p. 99.

aanzienlijk te verminderen, verzette er zich de jeugdige stadhouder met onbezonnenheid tegen en plaatste zich aan het hoofd eener staatsbezending naar de Hollandsche steden om die tot eenparigheid met de andere gewesten over te halen. Vele der aanzienlijkste steden weigerden hem gehoor, hij leverde in de vergadering van Holland een scherpe klacht in tegen dezen hoon, inzonderheid tegen Amsterdam, liet op eigen gezag zes afgevaardigden in de vergadering van Holland, terwijl de staten vergaderd waren, vatten en onder een sterk geleide naar Loevestein brengen, nemende te gelijk het besluit om de stad Amsterdam bij verrassing in te nemen, waartoe hij graaf Willem Frederik, stadhouder van Friesland, het opperbevel opdroeg, die dan ook met eenig krijgsvolk derwaarts trok. Ondertusschen had men te Amsterdam van zijne aannadering berigt ontvangen en zich in staat van verdediging gesteld. Toen graaf Willem tot de stad genaderd was, achtte hij het ongeraden iets geweldigst te ondernemen, doch zond een brief van den prins naar de stad, waarin zijne hoogheid zijn oogmerk en de redenen van zijne handelwijs kenbaar maakte. Hierop zond de wethouderschap, de schepenen Huydecoper van Maarseveen en Simon van der Does in een gewapend jacht naar den graaf, dien zij aan den Amstel voor de hofstede Welna aantroffen. Huydecoper voerde het woord en sprak manuelijk, o. a. mededeelende dat 's prinsen brief aan de afgevaardigde ter dagvaart en aan de staten zelven was verzonden om hun goeden raad in te winnen. Intusschen verzochten zij de stad te verschoonen en niet nader te komen, vermits zij anders genoodzaakt zouden zijn zich met de wapenen te beschermen, die God en de natuur hun verleend hadden. Inderdaad, men had in de vroedschap voorgeslagen of men de Zeedijk omtrent de St. Antonipoort niet behoorde door te steken, en het haperde slechts aan twee stemmen van de 36 dat hiertoe niet besloten werd. De graaf antwoordde dat hij niets gedaan had als op last van den prins, wien hij van alles berigt zou geven. Den volgenden dag begaf zich de prins, schoon tegen den raad van velen, naar Amsterdam, van plan de stad door een langdurig beleg te onderwerpen. In geen geringe verlegenheid bevond hij zich echter, toen hij het land tusschen Amstelveen en den Ouwerkerkschen weg tot aan den Uithoorn zag ondergeloopen, te meer nog, daar men hem het gevaar onder het oog bragt, waarin zijne troepen zich bevinden zouden, indien de Amsterdammers den St. Antonidijk doorstaken. In deze staat van zaken besloten HH. Moog. tot eene aanzienlijke bezending aan zijn Hoogheid, met verzoek om naar den Haag terug te keeren, de vijandelijkheden te staken en den koophandel te Amsterdam zijn vrijen loop te laten. Ondertusschen had de prins den 3den Augustus 1650 te Amstelveen een verdrag met de stad, die aan 's prinsen eischen toegaf, gesloten waarna de prins naar den Haag terugkeerde, de troepen aftrokken en de 6 gevangen heeren werden geslaakt. Den 28 Augustus 1650 vertrok de prins naar de Veluwe ter jagt. Op den 24sten October, vermoeid van de jagt komende, gevoelde hij beginselen van koorts, en liet zich den volgenden dag te water naar 's Hage voeren, waar hij den 6den November aan de kinderpokjes in den ouderdom van 24 jaren en 6 maanden stierf. Hij liet zijne gemalin Maria Stuart, oudste dochter van Karel I, koning van Groot-Brittanje, in hoog zwangeren toestand na.

De prins had reeds vroeg blijken gegeven dat hij zijne voorouders zou evenaren. Had hij na den dood van Willem I of Maurits geleefd, hij zou waarschijnlijk, gelijk zij, de redder en schutsheer van Nederland geworden zijn door den oorlog dien hij boven alles beminde en toen noodzakelijk was. Thans verkeerde hij in omstandigheden, strijdig met zijne geaardheid. Hij was zeer hartstogtelijk en gaf zich aan zijne driften over, zoodat hij zich vaak onbezonnen gedroeg, doch hij was goedaardig en voorkomend.

Zeer verschillend is vroeger zijn karakter beoordeeld en niet zelden vergat men welke omstandigheden en in hoe prille jeugd hij als stadhouder optrad.

Zie, behalve le Clercq, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Bilderdijk, Arend en apdd., Beaufort, *Leven v. Willem II m. portr.*; Aitsema, *Saken van staat en oorlog*; *Holl. Merc.*, 1650, 1651; Wicquefort, L IV; van Loon, *Nederl. Historiepen*, D. IV. bl. 8, 254; *Lettres d'Estrades*; van Kampen, *Vad. Karakterk.*; D. II. bl. 193; Groen van Prinsterer, *Archives*, 2e Ser. T. IV, *Lev. v. N. M. en V.*, VIII. 134; *Rekening van de reis van Willem II naar Engeland tot voltrekking van zijn huwelijk*, in *Nav.* 1864, 164; Le Fèvre-Pontalis, *Episodes de l'Histoire de Hollande* in *Confér. Barth.* 2e Ser. 219; *Journaal* van Johan van Kerckhoven, *hofmeester van de princes royaal, over de ziekte en den dood van prins Willem II en de questien omtrent de voogdy van den jonggeboren prins* in *Kron. v. h. Hist. Gen.*, 25 jg. 1869, bl. 541; Ruytenschildt, *de Grav. onzer Vorsten*; *Concept-Testament van Willem II* en *het vermoeden van vergiftiging van den stadhouder prins Willem II gelogenstraft* in *Hist. Gen. Kron*, 5 jg. bl. 7, 10 jg. bl. 500; A. C. de Graaf, *de begrafenis van Willem II* in *Nav.* 1869, bl. 493; Hoogstraten; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, *Woordenb. d. zamenlev.*; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLEM III, zoon van Willem II en Maria Stuart, werd in Slachtmaand 1650, acht dagen na den dood zijns vaders, te 's Hage geboren, en ontving bij den doop den naam van Willem Hendrik. Toen hij zes jaren oud; en de prinses-royaal naar Frankrijk vertrokken was, werd zijne opvoeding aan den Haagschen predikant Cornelis Trigland toevertrouwd, die, gelijk Fenelon den *Telemaque* voor zijn kweekeling, den hertog van Bourgondie schreef, voor zijn vorstelijke leerling *Idea sive imagi Principis Christiani* opstelde. Ofschoon hij niet als student te Leiden werd ingeschreven, blijkt het echter dat hij de Akademie bezocht en er drie jaren (1659—1662) aan doorgebracht heeft. Op aandrang van het volk werd hij in 1672, toen Lodewijk XIV de republiek met zijne legers dreigde, tot kapitein-generaal der unie aangesteld. Vast besloten den laatsten droppel bloeds voor het vaderland te wagen, liet hij de dijken doorsteken, misleidde door een gepaste beweging van zijn leger de Fransche veldheeren, vereenigde zich met het keizerlijk leger en dwong den vijand tot den aftogt. Thans verhief zich de partij van het huis van Oranje en de staten van Holland, waarbij zich nog 4 gewesten voegden, verklaarden den 2 van Sprokkelmaand 1674 het stadhouderschap in het huis van Oranje erfelijk; hoedanig besluit gelijktijdig ook bij de algemeene staten van Zeeland genomen werd. Niet altijd was hij even gelukkig in de veldtogten tegen Frankrijk, den veldslag bij het dorp Senef in 1674, die van St. Omer in 1677, kon men voor verloren achten, altijd wist hij echter den vijand op te houden, en het rijk, Spanje, Holland en Brandenburg door zijne staatkunde zóó te verbinden, dat in 1678, ofschoon tegen zijn zin, te Nijmegen de vrede geteekend werd. Hij kon echter het sluiten van bijzondere verdragen niet verhinderen. Zijn geheele staatkunde was tegen Lodewijk XIV gerigt, dien hij een onverzoenlijke haat toedroeg. Geen lokaas, hoe bekoorlijk ook, kon hem daarvan terughouden. Mademoiselle de Blois, oudste dochter van la Vallière, mogt de schoonste vrouw van haren tijd zijn, toen deze hem door Lodewijk XIV ten huwelijk werd aangeboden, was Willems grootsch en waardig antwoord »dat de vorsten van zijn huis koningsdochters van wettigen bedde huwden, geenszins die uit den schoot eener bijzit gesproten waren." Hij deed het hersenschimmig denkbeeld eener algemeene monarchie van Lodewijk XIV geheel in rook vervliegen en wat de Protestantsche kerk daardoor aan hem verschuldigd is, kan nooit naar waarde geschat worden. Hij huwde (1676) Maria, oudste dochter van den hertog van York, later koning Jacobus II. Door dit huwelijk ontving hij de Engelsche kroon, voor hem een doornenkroon. Welke diensten hij ook Engeland, als deszelfs redder uit burgerlijke en godsdienstige verdrukking bewees, toch werden zij door vele niet erkend [1]), en hij ondervond dat hij koning van Holland en stadhouder van Engeland was. Tegen dit verdriet zocht hij heil in den oorlog, de uitbreiding zijner magt in Ierland en de voortzetting van zijn lievelingsonderwerp, het verzwakken van Frankrijks' overwigt. Hoe menigmaal ook geslagen, stond hij telkens weer als overwinnaar in het veld, zette eindelijk aan zijn krijgsroem door de inneming van Namen

---

[1]) Hij zou zelfs willens geweest zijn in 1693 het rijk te verlaten, volgens berigt in de *Anecdotes of some distinguished Persons*, om den jare 1795 of 1796 in Engeland uitgegeven, alwaar de schrijver meldt, het oorspronkelijke opstel van 's konings eigene hand met de daarin door hem zelven gemaakte veranderingen door hem meegedeeld, gezien te hebben, waarvan een vertaling gevonden wordt in *Mengelwerk der Ned. Letteroefeningen*, 1796, bl. 148.

in het gezigt des vijands de kroon op, en wist zich te Rijswijk, zelfs door den trotschen Lodewijk, Jacob's bondgenoot en vriend, als koning van Engeland te doen erkennen. Na dezen vrede werkte hij nog onvermoeid aan de behoudenis van Europa's evenwigt, in het geval dat de koning van Spanje kinderloos mogt overlijden; maar zijne pogingen werden door Lodewijks trouwelooze en verraderlijke bemoeijingen te leur gesteld. Willem werd verschalkt, maar aan het hoofd van het gewapend Europa zou hij den meineedigen Despoot rekenschap hebben afgevorderd, indien niet een val van zijn paard, toen hij den 4den April 1702 van Kensington naar zijn paleis te Hamptoncourt wilde rijden, zijn dood tengevolge had.

Hij overleed den 19den dier maand, in het 52ste jaar zijns levens. Zijn erfgenaam was Johan Willem Friso, erfstadhouder van Friesland. Reeds in 1699 was ter vergadering der staten van Zeeland, waar hij inzonderheid in hoog aanzien stond, door Odijk voorgeslagen om hem op het hof te Middelburg een metalen standbeeld op te rigten, 't geen echter niet is geschied.

Zie J. P. S. Ludewig, *Historia principatus Araus. et fata ejus novissima sub Guil. III. Halae* 1694; Peerlkamp, *Or. de Princip. Araus. Leidens. Acad. alumnus; Regia auspicia Acad. Lugd. Bat. quibus auspicatus et gratulatus est.*, Jacobi Gronovii. L. B. 1689 fol.; Jac. Gronovii *Memoria Namurci*, L. B. 1695 fol.; N. Guerbler, *Panegyr. de Wilhelmi III expeditione Hiberna.* Amst. 1690; W. v. Hogendorp, *Disput. histor. polit. de Guil. III libertatis Europae contra deminat. Galticam vindice*, L. B. 1819 8°.; W. Suermondt, *Spec. hist.-pol. de causis, quibus Guil. III cet. tam diu a majorum dignitatibus exclusus fuerit.* L. B. 1839 8°.; E. L. Thomassen a Thuessink van der Hoop, *Diss. de Guil. III agendi ratione in rerum Anglic. mutatione.* Gron. 1839. 8°.; E. Barridge, *Hist. nuperae mutationis in Anglia*, Lond. 1697 8°.; J. G. Graevii *Orat. de auspiciis expodit. Brittannicae Traj ad. Rhen.* 1689 fol.; A. Baronis de Wassenaer, *Encomium Guil. Henrici Araus. Princip.* L. B. 1687; J. Jens, *de expedit. Brittann. ab eodem principe*, L. B. 1689; Eiusd. *Panegyr. inaugur. Wilh. Regis et Mariae Reginae consecrata*, Ib. eod. Einsd. *Jrenicon* H. Com. 1697; J. Trigland, *de insidiis Guilielmi III frustra paratis*, L. B. 1696; N. Vrijburg, *Auriaca Manus victrix, sive Alcmaria triumphans cum Guil. imperatore* etc., Alcmariae 1698; Rabus, *B. v. Eur.*, 1698 II. 451; J. Jensius, *de successibus Duelli* (belli) *a.* 1712 *a. Fred. Belg. populis eorumque sociis in Regis Hispan. et Galliar. suscepti*, Dordr. 708; J. R. Sommelius, *Dissertatio de Charactere Guil. III.* Lond. 1790 8°.; P. de Toullieu, *laud. funeb. Guil. III.* Amst. 1702 fol.; J. G. Gronovii *Orat. in obit. Guil. III* etc. Gron 1702; Graevii, *Or. in obit. Guil. III* Traj. ad Rhen. 1701 fol.; J. Gronovii, *Pietus ultima Acad. L. B. circa Guil. III.* L. B. 1702 fol.; J. Gronovii *Justa feralia divis manibus potent. Brittan. regis Wilh. III;* C. J. Snakenbergii *Exequiae*, L. B. 1702; J. Trigland, *Laud. funeb. Guil. III*, L. B. 1702; *Epistola amici ad amicum de testamento Holographo Guil. Araus.* 1702; *Plante regis Guil. III nativitus. Hagae Comit.* 14 *Nov.* 1689, Bredae 1689 fol.; F. G. Westhovii *Wilhelmeis*, Gor. 1715 4°.; G. Hornii *Poem. ad Wilhelm. III* Rot. 1698, 1717; A. Trevor, *Life and times of William III*, Lond. 1831 2 t.; Banchi, *Life of K. Will. III.* Lond. 1744 8°.; *History of William, prince of Orange and the ancient history of Nassau*, Lond. 1688 4°.; *Historical account of the memorable actions of the Prince (William) of Orange*, Lond. 1689 12°.; *Glorious life and heroic actions of William III.* Lond. 1702 8°.; Abel Boyer, *History of King William III*, Utrecht 1702, *Life of William III*, Lond. 1705 8°.; John Ralph, *History of England during the reign of King William III, queen Anne and King George I.* Lond. 1746—49, 2 vol. fol.; *History of the Life and reign of King William III.* Dubl. 1747 4 vol. 12 portr,; Walter Hawis, *History of the life and reign of William Henry, Princ. of Nassau and Orange, King of England.* Dubl. 1749 fol.; Arthur Trever, *Life and Times of William III King of England and Stadholder of Holland*, Lond. 1835—1836, 2 vol. 8°., *Portrait;* John Ryan, *Life of William III King* etc. Dubl. 1836 8°.; James Vernon, *Court and Times of William III, avec introduction et notes par George Payne Rainsford* James. Lond. 1841 3 vol. 8°., *portraits; Expedition of his Highness the Prince of Orange for England*, Lond. 1688 4°.; *Collection of Slate-Traits, published on occasion of the last revolution in* 1688 *and during the reign of King William III*, Lond. 1705—1707, 3 vol. fol.; J. Mackintosh, *Hist. of the revol. of England* 1688, Lond. 1834 8°.; Smolett, Milot, Larrey, Burnet, Ralph Togras, Th. Lidiard; Macaulay, *Hist. of England; Original Letters from King William III to King Charles II, Lord Arlington* etc. Lond. 1704. 8°.; *Lettres of William III and Louis XIV and of their Ministers; illustrative of the domestic and foreign politics of England, from the peace of Riswick to the accession of Philip V of Spain* 1697 *to* 1700, *Edited by* P. Grimblot, Lond. 1848 2 t.; *Letters illustrative of the Reign of William III, from* 1696 *to* 1718 *addressed to the Duke of Schrewsbury by J. Vernon. secretary of State, New first published from the Originals. Edited by G. P. R. James.* Lond. 1841 3 t.; *Letters on the reign of Willem III* in *Edinb. Revew* 1841 LXXIV. 128; *The diplomacy of Louis XIV and William III.* Ald. LXXXIX. 116; de Neufville, *Histoire de Guil. III. roi de la Grande Bretagne.* Amst. 1683 12°.; *Véritable portrait de Guil. Henri de N., nouvel Absalon, nouvel Herode, nouvel Cromwell, nouvel Néron*, Brux. 1689 8°.; (attribuée à Ant. Arnauld); *Apologie contre un infame libette intitulé veritable portrait* etc, la Haye 1689 12°., Chevalier, *Hist. de Guil. III, roi d'Anglet. par medailles.* Amst. 1692 fol.; *Hist. de Guil. III depuis sa naissance jusqu'à sa mort.* Amst. 1703, 2 vol. 12°.; *Mémoires pour servir à l'Hist. de G. H. de Nassau* etc. Par. 1703 4°.; P. A. Samson, *Histoire de Guil. III* cet., La Haye 1703—4 3 vol. 12°.; J. Macke, *Mémoires, contenant principalement les caractères de la cour d'Angleterre sous les reignes de Guill. III et de la reine Anne.* La Haye 1733 8°. (Trad. de l'Anglais); F. Goldschmidt, *Hist. polit. de Guil. III.* Par. 1847 8°.; Sirtema de Grovestins, *Guil. III defenseur et soutien de l'indépendance de l'Europe contre la puissance de Louis XIV.* Par. 1851 8°.; *Mémoires concernant les trois rois, Louis XIV, Jacques II et Guillaume III, faite en l'an* 1692, Cologne 1692 12°., *Relation de la procédure Criminelle contre Robert Charnock, Edward King et Thomas Key, Convaincus d'avoir conspiré contre la vie de Guill. III.* La Haye 1696 12°.; P. Goldsmith, *Hist. d'Angleterre, contin. par Alex. Aragon.* Paris 1837; Raynal, *Hist. du Stadhouderat*, p. 141; Voltaire, *siècle de Louis XIV;* P. A. Boyer, *Hist. de Guil. III.* Londres 1702 3 vol.; A. Leers, *relation du voyage de S. M. Britannique en Hollande et de la reception qui lui à été faite.* La Haye 1692 12°.; *Hist. véritable et secrète des vies et règnes de tous les Rois et Reines d'Angleterre.* Amst. 1723 3 vol. 12°.; *Le Roi praedestiné par l'Esprit de Louis XIV.* Col. 1688 in 12°.; la Croix, *Anecdotes Anglaisie*, Paris 1798 12°.; A. Franklin in *Nouv. biogr. génér.*, *Folies extravagantes de la France sur la mort imaginaire de Guil. III cet.* 27 *et* 28 *Juill.* 1690 (spotpreni in plano); P. de Motteville, *P. d'Orleans et Turpin; Corresp. de Madame la Duchesse d'Orleans*, T. I. p. 55, 58; L. de Viel Castel, Louis XIV et Guill. III, *leurs negoçiations pour la succession d'Espagne* in *Revue d. deux mondes* 1835 X. 961; Groen van Prinsterer, *Archives*, T. V. (2e Serie); *Lettres du Comte d'Estrades; Lucien en belle humeur ou nouvelles conversations des Morts.* Amst. 1694; *Traité des Interêts des princes et souverains de l'Europe.* Anv. 1695 12°.; *Mémoires de Saint Simon*, T. III. p. 297 (Paris 1829); Burnet, *hist. de mon tems*, Vol. II. p. 339, 340. 344, 698, 733, 1862, T. III. p. 2; Duarte Lopez Roza, *Panegyrico de Guilherma III.* Amst. 1690 4°.; *Manoel de Leam Ritzatto de Guilhesmo III*, Haye 1691 4°.; J. G. Pretz, *curiöser Geschichts kalender Wilh. III.* Leipz. 1698; *Notifications screiben (im Latein) Königs Williams in England, wegen seiner (verstorben) Gemahlinnen* 1694 in *Zeitschrift Verein Niedersachs.*, 1856, 136; *Conv. Lex.;* Jöcher; Bauer; behalve Basnage, de Clercq, Cerisier, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Bilderdijk, Bosscha, Arend en andd.; Aitsema, *Holl. Merc.; Europ. Merc.;* Valkenier, Konijnenberg, Corterus, R. de Hooghe, v. d. Bosch, L. S., *Het leven en bedrijf van Willem III* enz., 1694. Amst. 1694 4°., Rabus, *B. v. E.*, 1694, II. 194; Flor de Bruin, *Lev. en dad. v. Willem III.* Utr. 1702. 4°.; *Lev. N. M. en Vr.*, X. 120; Montanus, *Lev. v. Wilhelm Hendr.*, Amst. 1703, 12°.; *Leven van Willem III, koning van Grootb.*, 1690—1693, Amst. 1896, fig. 4°.; J. W. van Sypesteyn, *W. H., prins van Nassau en Johan de Witt* in *bydr. tot de gesch. v. d. eerste stadhouderl. regering* 1650—64; *Geschiedk. Bydr.* I. 1; *Doop van Willem III*, 1651 in *O. Tyd*, 869; 63, 92; Schotel, *Jacobus Trigland, leermeester van Willem III* in *Godgel. Bydr.;* Dez., *Akad. te Leiden*, D. I. bl ; Siegenbeek, *Gesch. der L. Hoogesch. Plegtig onthaal van W. H. prins van Oranje te Utrecht* in v. d. Monde, *Tyds*, V. 149; *Onderhand. tusschen Holland en Zeeland over de bevord. v. d. prins o. Or. tot luiten.-gener. der kavallerie* in 1666 in *Kron. v. h. Hist. Gen.*, 8 jg. 432, *Uitroeping van Willem III tot stadhouder* in *Nav. Bybl.*, 1853, 26; R. Fruin, *de schuld van Willem III en zyne vrienden aan den moord van de gebroeders de Witt* in *Gids*, 1867, 1, 201; Schotel, *Briefwisseling tusschen Karel II, koning van Engeland en Willem II* in 1672 in Nijhoff, *Bijdr. N. R.* IV. 1; R. Fruin, *Willem III en zijn geheime onderhand. met Karel II van Engeland* in 1672, Ald. III. 287; M. Siegenbeek, *Willem III en J. de Witt, onderling vergeleken* in *Redev. en Verh.* 137; *Willem III in betrekking tot de goudmakerij van mr. Pieter Schenck te Amsterdam* in 1674 in *Hist. Gen. Kron.* 10 jg. 34; *Over de drijfveeren o. d. aanbied. d. Souvereiniteit v. Gelderland aan Willem III* in 1675 in Nijhoffs *Bijdr.* III. 197; *Redenen van afscheyt van syn Hoogh. d. Prince van Or., ged. ter vergad. v. d. Staten van Hollandt ende W.-Friesl.*, 25 Oct. 1688 4°.; *Oranjes overtogt n. Engel of beschryv. v. Romein de Hooghe met bijschriften door L. Smits.* Amst. 1689. 8°.; *Engelands Godsd. vryheid hersteld door S. H. de Prince v. Gr.*, *door* A. van Poot, Amst. 1690 2 dn. 4°.; *De declaratie van W. H. enz. wegens de redenen, die hem bewogen om in de wapenen te komen*, enz 's Gravenh. 1689 4°.; P. Simons, *over de gevolgen voor de Nederl. d. verheffing van Willem III tot kon. v. Engel.* in *Hist. Verh.* 163; R. H. Graadt Jonkers, *de invloed van Willem III en de Engelsche kerk* in *Godgel. Bijdr.*, XIII. 777; H. J. v. d. Heim, *Iets over Willem III en den Raadp.*

Fagel in *Themis* 1849, 565; Thoden van Velsen, *Willem III, een levend bolwerk voor het Protest.* in *Evang. Volksalm.*, 1862, 77; Collot d'Escury, *Willem III beschouwd als staatsman en als krijgsman*, Amst. 1836 4°.; Dez., *Redev. over eenige merkw. tijdperken in de Geschied.*; Temple, *Memorien*, 322—329, 634—636; G. Bidloo, *Zegegroet ter gewenschte komste in de vereenigde Nederl. van Willem III enz. Op den 5 Febr. 1681 in 't Latijn uitgespr. te 's Gravenh.* 's Gravenh. 1691 4°.; *Korte beschryv. d. eerepoorten tot de receptie van Willem III*, te 's Hage opgerigt enz.; G. Bidloo, *Komst van Z. M. Willem III in Holland*, 's Hage 1691 fol.; Bidloo, *laatste ziekte en dood van Willem III*, Leyden 1701; *Den grooten Wiljams Koninckl. tranen, over het afsterven van Maria Stuart, geregtvaardigt door J. Vechovius*; Dez., *Geheel Nederl. in rouwbedrijf over den dood van Willem III*; A. D. Schinkel, *Verhaal wegens het openen van het testament van Willem III.* Utr. 1851 8°.; *Nalatenschap van Willem III* in *Aav.*, 1861, 3, 65, Slingelandt, *Staatk. Gesch.*, D. I.; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; van Kampen, *Vad. Karakterk.*; Halma; v. Hoogstraten; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert, *Woordenb. d. zamenl.*; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLEM KAREL HENDRIK FRISO of WILLEM IV, zoon van Johan W. Friso, die aan den Moerdijk verdronk, en van Maria Louisa, prinses van Hessen-Kassel, werd den 1 September 1711 te Leeuwarden geboren, bezocht op zijn 15de jaar de hoogeschool te Franeker en te Utrecht, aanvaardde den 1sten September 1729 de hem vroeger opgedragene waardigheid van stadhouder van Gelderland en Stad en Lande en legde twee jaren later te Leeuwarden, waar hij sedert zijn verblijf nam, op den gewonen lastbrief den eed af als erfstadhouder en kapitein-generaal van Friesland. Den 25sten Maart 1734 werd te Londen in de St. James kapel zijn huwelijk voltrokken met Anna, kroonprinses van Engeland, oudste dochter van koning George II. De toestand des vaderlands, door inwendige oproerigheden en den inval der Franschen in Staats-Vlaanderen geschokt, deed in Holland en Zeeland naar het tijdstip verlangen dat den prins dezelfde waardigheid in deze provincien mogt worden opgedragen. Zulks geschiedde; hij werd den 26sten April 1747 tot stadhouder en kapitein-generaal en admiraal van Zeeland aangesteld en met welk een algemeene toejuiching zulks en kort daarop in Holland geschiedde, kunnen die honderden lofreden, oraties, leerredenen, dichtstukken in allerlei talen gehouden en uitgegeven, getuigen. Utrecht en Overijssel volgden weldra het voorbeeld der overige provincien. Hersteld in het bezit der marktgraafschappen Veere en Vlissingen, 't welk men vroeger voor nietig had verklaard, werden tevens zijne waardigheden erfelijk in de mannelijke en vrouwelijke linie. Hij was een man van groote schranderheid en beleid, meer toegevend dan streng, soms weifelend in zijn besluiten. Voorts was hij goedhartig, minzaam en zeer ijverig voor de belangen van den staat. Als vorst hebben weinige hem in braafheid geëvenaard, als staatsman blonk hij niet uit. Hij was gansch niet heerschzuchtig; zijn grootste eerzucht was zich te mogen houden voor een voorwerp van de liefde en achting van een vrij volk. Hij was geen krijgsman, niet gelukkig in de keuze zijner veldheeren, doch welke gebreken zijn bestuur ook kenmerkten, ruim werden zij vergoed door zooveel weldaden en uitstekende verdiensten in de smoring der bestaande partijschappen. Hij was verdraagzaam, godsdienstig, medelijdend, weldadig, afkeerig van onzedelijkheid en een liefhebbend echtgenoot en teerhartig vader. Hij was ervaren in de Latijnsche, Hollandsche, Engelsche, Fransche en Duitsche talen, had zich met ijver op de wetenschappen toegelegd en beminde inzonderheid de geschiedenis. Hij had geen schoone of sterke ligchaamsgestalte (door een val in zijn jeugd was zijn ruggegraad uitgeweken), had een hoogen schouder en was kortademig. Geen vorst werd hartelijker bemind dan hij. Dit bleek gedurende zijn geheel leven, maar vooral na zijn dood (hij overleed den 22sten October 1751). »In gansch Nederland betoonden en betuigden adel en steden, geestelijken en wereldlijken, zonder onderscheid van geloof, bove mate rouwe over zijnen dood en geen wonder, hij was in zijn leven *de liefde en wellust van geheel Nederland.*" Ontelbaar zijn de akademische en kerkelijke redevoeringen, die bij gelegenheid van zijn dood en begrafenis werden uitgesproken, de lofreden, grafdichten, lijkcypressen, treurzangen, die bij deze gelegenheid het licht zagen.

Zie de *Orationes* T. Hemsterhusii, A. Drakenborchii en van andd. *ad Guil. IV* (1747); Oudendorp, L. Offerhaus, D. van de Wijnpersse, G. Schröder, *de Orationes funebres* van P. Wesseling, J. J. Teding van Berkhout, *Dissert. historico-polit. de mutata a Guil. IV regiminis forma in reipubl. Foeder. Belgic. provinciis post rerum conversionem anni* 1747 etc. Amst. 1839 8°.; P. Wesseling, *Or. ad Princip. G. C. H. Frisonem cum stud. causa Leovardia Franequeram migrasset.* Fran. 1726 fol.; *Hist. du différend entre les Etats de Zel. et le Prince G. C. Friso au sujet du marquisat de Veere et de Flessingue.* Lond. 1742 4°. W. H. Seel, *Lob und Gedächtniss Rede auf Wilhelm* cet Herborn 1752 4°.; *Diplomatische Staats und Lebensgeschichte des Prinzen W. O. H. F.* cet. Halle 1752 8°.; *Briefwechsel Friedrich des Grossen mit dem Prinzen Wilhelm IV von Oranien und mit dessen Gemahlin* Anna in *Berl Akad. d. Wiss.* 1868, *Hist. Abh. I*; *Het leven van Willem IV en van Anna, kroonprinses van Engeland*, Amst. 17 . . 4 dn. m. pl. 4°.; *Leven van Willem de IV beschreven door* * * * * *, Amsterd. 1752; *Het regt v. d Heere Prince v. Or. tot het Marquisaat van Veere en Vlissingen, bewezen met authent. stukken enz. Met een voorber. over de partydigheid en oirkonde v. d schryver v. h. Leven v. Willem IV* (L. F. de Beaufort) 2e dr Fran. 1733; C. v Laar, *Lev. v. Willem IV.* Amst. 1752, J. Haverkamp, *Lev. v. Willem IV.* Amst. s. d. 8°. Ibid. 1788; *Lev. van N. M. en V.*, VI. 284; de Winter, *Lev van Willem IV* (in dichtmaat); *Dichtk. praaltooneel van Ned. wonderen*, 1748—1754; *Het juichend Friesland, ofte kort verhaal v. d. blyde inkomste v. d. Alderd. vorst en Heere W. C. H. Friso ende H. K. H. Anna Kroonprinces van Engeland, benevens de heerl. inhalinge van Hare Hoogheden, ged. door de Gecomm. Raden enz.* Leeuw. 1734 fol. pl; L. de Haan, *Europa verquikt en het Protest. wezen beschut, bevestigt en verheerlykt door het trouwverbont van prins W. K. H. Friso en Prinses Anna*, enz. Amst. 1734 4°.; *Het blyde Breda ofte verhaal v. d. plegtige intrede van prins Friso en prinses Anna, als heer en baron van Breda*, 's Hage en Breda, 1737, m. pl. fol, *Koffijhuis praatje, tusschen een oud Amsterdamsch koopman een Fries en eenige anderen Gehouden des nagts van den 4 Aug.* 1747 *enz. gevolgd door de patriot of politieke bedenkingen* enz., Weekblad van 26 Junij 1747—16 Jan. 1748, 256 bl. 8); *Eerzuil bij de verheffing van prins W. K. H. Friso tot stadhouder, kapitein en admir.-generaal door de ver. Ned opgerigt door versch. Ned. dichters.* Amst. 1747 4°, *Dichtkund. Lauwerbladen, gestrooid bij de verheffing van Prins W.* m. pl. Amst. 1747—1750 3 dn. 8°.; Petrus Hofstede Joh. Zoon., pred. te Oost-Zaandam, *De welgelukzaligheid van een land, wiens koning een zoone der edelen is*, enz. Amst. 1747; *Lijst en Register van alle Tractaten, Gedichten, Predicatien, Plaaten, Medailles en Pourtretten enz. enz. uytgekomen by gelegenheid van het huwelyk, alsmede op de gelukkige verheffing van W. C. H. Friso door Joh. v. Abkoude*, Leiden 1750 4°., D. T. Huet, *Inhuld. van prins W. K. H. Friso, als erfheer van Vlissingen* en Andriesen, *Inhuld. v. d Prins als markgraaf van Vere*, Amst. 1753 fol. verv. bl. 9, *Verzamel. v. Lijkredenen, zoo door Hoogl. als Predikanten, gedichten en op den dood van W. K. H. Friso*, onder welke die O. Z. v. Haren. Leeuw. 1766 en Amst. 1832, met voorr v mr. Koenen; *Orde der Lijkstatie van Willem IV* in *Hist. Gen. Kron.* 13 *jg.*, 149; Hofstede, *Bloemen gestrooid op het graf van* —, *Lofspraak en Troostrede aan Anna.* Rott. 1752 8°.; *W. K. H. F. student aan de Utrechtsche Hooges.*, in v. d. Monde, *Tyds.*, VII. 318; *Stukken betreffende het onthaal van Willem IV binnen Utrecht* 1747, in *Hist Gen. Kron.* 24 jg. 1868, bl. 260; R Fruin, *Willem IV en de correspondentien der regenten* in *Ned. Spect.* 1867, 202; *Brieven van Willem IV aan Otto, graaf van Stirum in* 1743—1747 in *Hist. Gen. Kron.*, 6 jg. 126; P. Scheltema, *Verhaal van het gebeurde te Amsterdam bij de verkiezing en komst aldaar van Willem IV* in 1747 in O en N. II 219; Cerisier; Bilderdijk, *Ned. Jaarb.*; van Kampen, *Vad. Karakterk.*; Ekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*; *Repertorium* enz., (Index), Hoogstraten, Kok, Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLEM V, erfstadhouder der vereenigde Nederlanden, zoon van Willem IV en van Anna, prinses van Engeland, werd den 8sten Maart 1748 geboren. Toen hij drie jaren oud was, ontviel hem zijn vader en schier acht jaren later verloor hij zijne moeder en kwam nu, als elfjarige knaap, onder de voogdij van Lodewijk Ernst, hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel, den vriend zijns vaders.

Gebrek aan zelfvertrouwen en kwade raad deed hem in 1766, hetzelfde jaar, waarin hij met zeldzame vreugde en pracht in zijne hooge waardigheden werd ingehuldigd, een akte van consulentschap aan den hertog afgeven, waarin hij dezen tot zijnen blijvenden en bestendigen raadsman, buiten verantwoordelijkheid, aanstelde. In het volgend jaar huwde de prins met Frederica Sophia Wilhelmina, prinses van Pruissen, nicht van den grooten Frederik III. Het was toen vrede en metderdaad een goede tijd; althans de handel bloeide, en zoowel de kolonien als het moederland namen dagelijks in welvaart toe; wetenschappen en fraaie letteren vonden tevens gelukkige beoefenaars, er ontstond meer lust en hooger verheffing des geestes, terwijl de stadhouder en zijn huis als op

de handen des volks gedragen werden. Van meer nabij beschouwd heerschte er echter groote gebreken en genoot de natie geenzins al die voordeelen, waarop zij onder zoo vele gunstige omstandigheden had mogen rekenen. Van die vele gebreken vermelden wij alleen, dat de plaatselijke besturen langzamerhand in familie-regeeringen ontaard waren, en bij uitsluiting van andere, dikwijls min geschikter burgers, doorgaans herkozen werden.

Sedert lang, ook te midden van den diepen vrede, had de prins de staten aangezocht om de verwaarloosde zee- en landmagt in beteren toestand te brengen, doch, zoo lang het gevaar niet dreigde, was men zorgeloos. Toen er nu onverwachts een oorlog in Amerika over de onafhankelijkheid der Engelsche kolonien, de rust van den staat bedreigde, wilde sommigen alleen de zee-, niet de landmagt vergroot hebben, terwijl de prins op beider vermeerdering aandrong. Hoe het zij, zwaar moest men voor dit verzuim boeten, toen de Engelschen, daar vooral de Amsterdamsche kooplieden, in spijt van tractaten, de Amerikanen, waarmede zij zoo ingenomen waren, dat zij ze als bondgenooten beschouwden en van krijgsbehoeften voorzagen, in 't begin van 1780 aan onzen staat den oorlog verklaarden. Die oorlog was te voorzien geweest, en de stadhouder had lang gewaarschuwd en er was niets gereed. De slapheid waarmede de oorlog, behalve in den gedenkwaardigen zeeslag bij Doggersbank (5 Aug. 1781) gevoerd werd, de jammerlijke rol die daarbij ons gemeenebest speelde en de ongereedheid, waarin het zich bevond om eenige oorlogschepen naar Brest te zenden, ter hulpe van Frankrijk, dat ons in dien oorlog de belangrijkste diensten had bewezen, verwekte veel opspraak. In 1783 werd wel de vrede gesloten, maar ofschoon er geen vijand meer te duchten werd, was het land door twee partijen, de stadhoudersgezinde en de anti-stadhouderlijke of Franschgezinde, die zich patriotten noemden, verscheurd. Tot de laatste behoorden vooral aanzienlijke staatslieden die zich vleiden dat de beperking en vernedering der stadhouderlijke waardigheid op hunne eigen verheffing, immers op meerdere invloed van plaatselijke en gewestelijke overheden zou neerkomen. Zij vormden in de staat meer en meer een magt, door het oprichten van vrijcorpsen, en de verwijdering van den hertog van Brunswijk, die den prins-stadhouder als raadsman ter zijde stond, en behalve eene partij ten hove, alle patriotten tegen zich had. Toen zij door de verwijdering van den hertog eene eerste overwinning behaald hadden, deden de onvergenoegden een stap verder en verklaarden zich meer openlijk tegen alle familie-regering, waardoor hunne aristocratische voorstanders eindelijk de oogen openden en zich langzamerhand terugtrokken. De partijwoede klom van dag tot dag en er was wel geen plaats die zijne patriotten en prinsgezinden niet had. Bevreesd dat de stadhouder geweld tegen geweld zou gebruiken, schorsten de staten van Holland hem in een gedeelte zijner bedieningen en ontnamen hem het bevel over de bezetting van 's Gravenhage. De prins meende nu zijne residentie te moeten verlaten en begaf zich naar het Loo in afwachting van hetgeen eerlang door de staten-generaal over den maatregel der Hollandsche staten, mogt worden besloten. Ondanks de steeds toenemende ontwikkeling van den opstand, bleef het hoogst waarschijnlijk dat de staten-generaal tot schikking en verzoening zou genegen zijn, en in die verwachting begaf zich de prinses uit Gelderland naar 's Gravenhage, doch werd op de grenzen van Holland door een der vrijkorpsen in haar plan verhinderd, eenige oogenblikken aangehouden en teruggezonden (28 Junij 1787). De koning van Pruissen liet nu zijne krijgsbenden aanrukken om zijne zuster satisfactie te geven, en eerlang volgde de omwenteling van 1787, die de moeder was van de volgende groote gebeurtenissen. De stadhouder werd in al zijne waardigheden hersteld, die hem in 1788 door het drievoudig verbond van den staat met Engeland en Pruissen werden gewaarborgd.

Een treurige zamenloop van omstandigheden veroorzaakte nieuwe en zware rampen. In 1793 verklaarde de Fransche republiek den oorlog aan den stadhouder, en na vele wisselkampen van voor- en tegenspoed werden in 1794 de voormuren van den staat, eerst België, toen Sluis in Vlaanderen, 's Hertogenbosch, Maastricht, Nijmegen, Grave en de Bommelerwaard met geweld ingenomen, terwijl een sterke vorst de Franschen den weg naar het hart van den staat baande, en de prins, om niet in handen zijner vijanden te vallen, genoodzaakt was zich naar Engeland te begeven. De vrede van Amiens benam den prins de hoop van terugkeering in het vaderland, daar alle mogendheden de stadhouderlooze republiek onder bescherming van Frankrijk erkenden. Daarvoor echter en voor de verbeurdverklaarde domeinen van het huis van Oranje, zou de prins eene schadevergoeding in geld van den nieuwen staat ontvangen, die hem nogthans door tegenwerking van Napoleon, nimmer ten deel viel. De landen in Duitschland, de abdyen van Fulda, Corvey en Weingarten, hem tot schadeloosstelling toegekend, stond de prins aan zijn zoon, later koning Willem I, af. Hij hield zich doorgaans op in zijne Duitsche staten, op Oranjestein, en begaf zich later naar Brunswijk, waar hij in Grasmaand 1806 overleed. Verschillend is zijn karakter beoordeeld. Zij, die hem het beste gekend hebben, ontkennen niet dat zijn opvoeding door den hertog van Brunswijk verwaarloosd is. Van Kampen vergelijkt hem met Lodewijk XVI, met wien hij wantrouwen op zich zelven en zijne vermogens gemeen had. Hij had een ongemeen juist oordeel en vooral een verbazend geheugen, en legde zich reeds op zijn 13de jaar zoo ijverig op de wetenschappen toe, alsof de pleitzaal of leerstoel eens zijne bestemming moest worden, dit had hij ook met Lodewijk gemeen. Beiden waren begaafd met verstand en kennis, maar te zwak om met een vaste hand het roer van den staat te besturen, daar zij niet op zich zelven, maar op hunne staatsdienaren of echtgenooten vertrouwden. Beiden waren uitstekend door echte godsdienstigheid en liefde tot het volk, waarover zij gesteld waren, dan de goelijke innemendheid des stadhouders was innemender dan de welgemeende, maar stroeve manieren des konings.

Zie *Geschied. v. Willem V, Prins van Oranje*, Rott. 1802—3, 2 dn.; C. v. d. Aa, *Gesch. v. h. leven, karakter en lotgev. v. Willem V*, Franek. 1800 3 dn. m. portr.; *Leven van Willem V*, Duink. 1791; Le Francq van Berkhey, *Lijkgedicht van Prins Willem V*, Amst. 1806; Jan van der Bol, *Lofrede op Willem V*, Breda 1818 8°.; Weitz van Mengel, *Eerzuil op Willem V*, 1788; G. v. Utrecht, *Leerr. over I Sam.* 27, 28, *gedaan bij den doop, bediend aan den erfprins*, 's Hage 1748 4°.; *Pillegift bij den doop v. Willem V* in *Nederl. Jaarb.*, 1748, bl. 351; H. O. Feith, *Meerderjarigh. van Willem V* in *Gesch. Bijdr.*, Gron. II. 148; *Installatie van Willem V als Erfstadh.*, 7—12 *Maart* 1766, in *Letterb.*, 1849, I. 404; *Intrede te Utrecht* 2 *Junij* 1766 in v. d. Monde *Tijds.*, 2e S. 3—21; A. de Vulder, *de biddende wensch der opregten enz.*; *Echte bescheiden van 't gebeurde met mevr. de Princ. v. Oranje*; P. Scheltema, *de Vorst. familie te Amsterd. in Sept.* 1788 in *Aemstels Oudh.*, III. 129; *Afscheid van Willem V*, in v. d. Monde *Tijds.*, II. 217; *Karakter van Willem V* in W. E. Perponcher, *Spreuken, Overwegingen, Bepalingen, Gronden* (Utrecht 1810) bl. 64—67; *Anthologie uit de Prozaschriften van W. E. de Perponcher*, bl. 86 volgg.; v. Kampen, *Vad. Karakterk.*, II. 2. 650 volgg.; *Ned. Jaarb.*; Stuart, *Vad. Hist.*; Bilderdijk, *G. d. V.*, D. XII; J. Schraderi *Panegyr. carmen Guil. V*, 1766 fol.; A. Weiss, *Or. Acad. ad Araus. et Nass. Princip.* cet. L. B. fol.; J. J. Reitz, *Panegyr. Guil. V*, Traj. ad Rhen. 1766 fol.; A. v. Royen, *Musae Leydenses Guil. V cet. inauguratum salutantes*, L. B. 1766 (met de N. vertal. door Hendr. de Bosch; Bilderdijk, *Brief aan J. de Vries* in Briefw. gedrukt bij Messchert, D. II. bl. 97, 98; *Verv. op Wagenaar*; Rogge, *Gesch. d. omwentel.*; G. J. Pyman, *Bijdrag. tot de voorn. gebeurtenissen in de Rep. der Vereenig. Nederl. sedert* 1778 *tot en met* 1807; A. F. F. Jacobi, *Verwond. Nederland v. d. J.* 1780—1787; Rendorp, *Memorien*; Mauvillon, *Mémoires*; Th. Ph. de Pfau, *Hist. d. Campagne des Prussiens*; F. Bernard, *Précis historiq. de la révolut. qui vient de s'opérer* cet.; *De beroerten in de vereenigde Nederl. van* 1300 *tot op den tegenw. tijd*; Reguleth, *Plegtige hist. redev.*; Quint Oudaatje, *Bijdr. tot de geschied. der Omwentel.*, Duink. 1792, 2 st.; Voorda en Valckenaer, *Rechtsgel. advys in de zaak van den gewezen stadhouder*; J. J. Touby, *Gedachtenis predikaatsie op zijne Hoogzalige Hoogheid Willem V*, uit het Hgd. Rott. 1806; J. F. Petri, *Leerr. over Psalm LXII*: 5, 6, *ter gelegenheid v. h. afsterven van Willem V, gedaan in geref. kerk te Brunswijk*, uit het Hgd.; *De dood van Willem V enz. in samenspraken, geschikt voor het tooneel door Constans*, Leid. 1806; *De ontmoeting van Willem V en Pieter Paulus in de Elizesche velden*, z. pl. of dr. (1806); Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Kist en Royaards, *Kerk. Arch.* (2de serie), II. 387.

WILLEM FREDERIK, koning der Nederlanden, groothertog van Luxemburg, zoon van den vorige, werd den 24 Aug. 1772 te 's Hage geboren. Reeds in zijn prille jeugd, had hij een groote voorliefde voor den arbeid, dien hij verre boven de hofvermaken verkoos; eene neiging die hem tot zijn dood bijbleef. De ontwikkeling zijner geestvermogens werd aan den schranderen Euler van Tweebruggen en den

Hollander Hermanus Tollius toevertrouwd. Beide mannen waren hoogst ervaren in wetenschappen, welker mededeeling den jongen stadhouder moesten voorbereiden om eenmaal het voetspoor zijner vaderen te drukken. Den generaal Stamford, die bij groote wereld- en menschenkennis, eene ongemeene ervaring in de wis-, krijgs-, staat- en letterkunde voegde, werd, na Euler en Tollius, de opvoeding van den prins toevertrouwd. Toen hij 15 jaren oud was, begon de storm te loeijen, die, in Engeland opgestoken, weldra de noodlottigste gevolgen voor den stadhouder had. Nadat de rust door de komst der Pruissen en het vertrek der patriotten eenigzins hersteld was, deed hij, onder leiding van Stamford een reis naar Duitschland, ter bevordering zijner vorming. Daar bezocht hij vele hoven, en de menschen- en wereldkennis, die hij daar vergaderde, was meer dan de beperkte kring van de hofstad hem kon aanbieden. Eerst bezocht hij Berlijn en Brunswijk, leerde aan het hof van eerstgemelde stad de zestienjarige Frederika Louise Wilhelmina, de dochter van Frederik Wilhelm van Pruissen kennen, en het hof van Pruissen en het huis van Oranje besloten om hunne echtvereeniging te vieren, als de prins zijn reis zou hebben volbragt en zich aan de hoogeschool te Leiden in het staatsregt zou hebben geoefend. Nu vertrok hij van Berlijn naar Nassau, keerde in 1790 naar het Vaderland terug en vertrok in hetzelfde jaar naar Leiden, waar hij ongeveer een jaar aan de hoogeschool doorbragt. Toen hij zijne studien volbragt had, werd den bijna achtienjarigen prins het gouverneurschap van Breda opgedragen.

Nadat hij nog in hetzelfde jaar tot generaal der infanterie was benoemd geworden en zitting in den raad van state had verkregen, reisde hij, nu 19 jaren oud, naar Berlijn, waar 1 October 1791 zijn huwelijk met de prinses werd voltrokken. Onmiddellijk reisden de jonggehuwden naar Nederland en deden in November hun plegtigen intogt te 's Hage, waar zij luisterrijk werden ontvangen. De staten van Holland schonken aan de erf-prinses eene lijfrente van *f* 18,000 en die van Zeeland eene van *f* 1800 's jaars. De nationale conventie, reeds met Pruissen, een bondgenoot der staten, in oorlog, aangehist door de vijanden van Oranje, die, na de herstelling van den stadhouder naar Frankrijk waren geweken, verklaarde den 1 Februarij 1793 den oorlog aan de republiek en nog in dezelfde maand rukte Dumourier over de grenzen naar Nederland, waar zich al aanstonds de patriotten of Bataven bij hem voegden om hem bij te staan.

Breda werd het eerst bemagtigd, Geertruidenberg en de Klundert bezweken, de Willemstad kwam in gevaar en Venlo en Maastricht werden berend. Eer echter de Franschen nog zoo ver waren doorgedrongen, was Willem Frederik naar Frankfort gereisd, om een mondgesprek met den prins van Saxen-Coburg over het plan der krijgsverrigtingen te houden. Zijn broeder George was reeds den 24sten Februarij uit 's Hage vertrokken, om Venlo te ontzetten. Op den 2den Maart was Willem bij hem om te zamen aan het hoofd der Nederlandsche krijgsmagt te strijden. Het getal strijders dat hun ten dienste stond, was veel geringer dan dat der Franschen. In 's Gravenhage spande men alle krachten in om hem van manschappen en krijgsbehoeften te voorzien. Ook werden zij door Engeland, Pruissen en Oostenrijk ondersteund. Een der eerste overwinningen op de Franschen was die van Neerwinden, den 18den Maart, waarbij Dumourier gedeeltelijk werd verslagen. Ook werden reeds in het begin van April Breda en Geertruidenberg uit de magt der Franschen verlost. Den ganschen zomer vocht prins Willem en zijn broeder dagelijks met veel geluk tegen de overmagt, die West-Vlaanderen wilde binnen dringen, doch welhaast scheen het lot zich tegen den jongsten der prinsen te keeren: de afdeeling van prins George werd door den generaal Houchard teruggeslagen en hij zelf zwaar gewond, waarop de erfprins bevel gaf dat het leger terug moest trekken, dat zich met verlies van vele menschenlevens achter de Schelde in den omtrek van Gend verzamelde.

Reeds in Februarij 1794 werd een nieuwe veldtogt geopend. De erfprins sloeg zijn hoofdkwartier te Luik op en maakte zich gereed om Landrecies te bereiken. De verovering dier vesting, waartegen Karel V en prins Eugenius het hoofd hadden gestoten, was een lauwer te meer aan de kroon van den vorst.

Door deze overwinning steeg deze zoo in achting dat keizer Frans van Oostenrijk hem het bevel over een vereenigd leger van 50,000 man toevertrouwde. Doch het krijgsgeluk, dat den 21jarigen Willem zoolang had toegelagchen, scheen zich nu weder geheel van hem af te keeren. De Franschen waren over de Sambre getrokken, om Charleroi te bemagtigen, welks bezit voor hun van het uiterste gewigt was. Tweemaal gelukte het Willem om hen tot de terugtogt over de rivier te dwingen, en in den eersten strijd had hij zelf 17 uren gevochten. Voor de derde maal boden hem de Franschen het hoofd en weder streed hij met zijn broeder 15 uren lang met afwisselend geluk, en zij hadden den vijand reeds tot aan Marchienne du Pont gedrongen, toen hij, tengevolge van de tijding dat de generaal Beaulieu bij Fleurus was geslagen, tot den terugtogt besloot, die echter met voorzigtigheid en zonder verlies geschiedde. Wij mogen bij de volgende gebeurtenissen niet stilstaan. Het is bekend hoe de Franschen vesting bij vesting veroverden, door de natuur geholpen ons geheele land overstroomden en den stadhouder noodzaakten den 18 en 19 Januarij met de geheele vorstelijke familie en eenige trouwe aanhangelingen te Scheveningen scheep naar Engeland te gaan, waar hem het paleis Hamptoncourt ter bewoning was afgestaan. Weldra begaf zich prins Willem met zijn vrouw en driejarig zoontje naar Berlijn, waar onophoudelijke werkzaamheid zijne smart lenigde. Hij was warsch van luidruchtige feesten, stond vroeg op, bleef kort aan tafel en deed de meeste zaken liefst zelf. Ieder uur waarover hij kon beschikken was aan de beoefening der staat- en landhuishoudkunde, waartoe het beheer zijner goederen in Silezie de ruimste gelegenheid aanbood, gewijd. Daar legde hij volksplantingen aan, schafte het lijfeigenschap af en verbeterde de middelen van bestaan zijner onderhoorigen. Hij bleef intusschen aandachtig de gebeurtenissen gadeslaan, en wachtte slechts naar het oogenblik, waarop hij zou kunnen werken.

Weldra verliet hij Berlijn om zich bij de Engelschen en Russen te voegen, die te zamen de Bataafsche republiek, waarin het gemeenebest der vereenigde Nederlanden vervormd was, aan de Franschen wilden ontweldigen. Zij behaalden een beslissende zege bij Alkmaar. Reeds zagen de vrienden van Oranje in hunne verbeelding den stadhouder weer op zijn zetel en de Fransch-Bataafsche regering bereidde zich reeds tot de vlugt, toen de kans verkeerde. Drie dagen daarna werd York geslagen; hij ruimde het land met zijne krijgsbenden en Willem vertrok weder naar Berlijn. Niet geheel vruchteloos was de reis van den prins naar Parijs (Maart 1802) om met Napoleon, toen eerste consul, over de schadevergoeding voor zijn huis te handelen. Hij kreeg eenige domeinen en stiften terug, waarvan Fulda, Corvey, Dortmund, Weingarten, Buchhorn, Hofen, St. Gerold, Bandern en Dietkirchen de voornaamste waren. Daarentegen moest hij van het stadhouderschap en de Nederlandsche domeinen afstand doen, terwijl de Bataafsche republiek aannam om den stadhouder en zijn huis 5 millioenen uit te keeren, die Willem V echter, door invloed van Napoleon, nimmer ontving. Willem gaf nog in hetzelfde jaar de geheele schadeloosstelling en zijne regten aan zijn zoon over, die nu te Fulda zijn residentie nam. Na den dood van zijn vader, volgde hij deze in zijne Nassausche erfstaten op. Daar hij echter niet aan de eischen van Napoleon wilde voldoen om tot het rijnverbond toe te treden, werd hij door dezen van al zijne staten beroofd. Weldra trok Napoleon over de Rijn, werd Pruissens lot in de veldslagen van Auerstadt en Jena beslist, en toen Oranje al vechtende aan de spits van den regtervleugel der Pruissische hoofdarmee tot Maagdenburg wilde doordringen, werd hij krijgsgevangen. Op zijn woord van eer ontslagen, keerde hij naar Berlijn terug, doch toen Napoleon nu ook naar Berlijn oprukte, vertrok hij met zijn echtgenoote en kinderen naar Pommeren. Na den vrede van Tilsit, leefde de prins als ambteloos burger te Berlijn van de goederen die hem in Posen en Silesie overgebleven waren, tot dat de vernieuwde oorlog tusschen Oostenrijk en Frankrijk losbrak. Reeds vroeger door keizer Frans tot generaal veldtuigmeester benoemd, betrad hij met Fagel, de speelmakker zijner jeugd en zijn bestendige begeleider en vertrouweling, het tooneel van den strijd, vocht aan den linkeroever van den Donau onder aartshertog Karel op het slagveld te Wagram, en bekwam in dien bloedigen strijd eene wonde aan het been. De uitslag van den slag is bekend. Willem trok wederom terug met zijn krijgsvolk, doch zijne

wonden, zijne uitgestane vermoeijenissen en eene daarop gevolgde reis in Hongarije, had zijn overigens sterk gestel zeer geschokt, toen hij in Berlijn wederkeerde. Schoon op nieuw teleurgesteld en overwonnen, bleef zijn geloof onverwrikbaar dat de wereldmagt van **Napoleon** niet zou blijven voortduren, en onderhield hij met zijne toenemende vrienden in het vaderland, die hem behulpzaam konden zijn om eenmaal weder te keeren, briefwisseling. Zijn geloof werd niet te leur gesteld, hij keerde na 18 jaren zwervens terug, landde den 19 November 1813 te Scheveningen en deed den 2den Dec. zijn intogt in de hoofdstad, nadat hij den vorigen dag aldaar als souverein vorst was uitgeroepen.

Ons bestek gedoogt niet bij de gebeurtenissen, die zich gedurende zijn regering afwisselden, stil te staan. Het zij voldoende aan te stippen, dat de grondwet, op 's vorsten last ontworpen, door hem, op den 14den Maart 1814 in de Nieuwe kerk te Amsterdam plegtig werd bezworen, dat, na dat het Weener congres de vereeniging van Belgie met Nederland bepaald had, **Willem I** den 16 Maart 1815 tot koning werd uitgeroepen; dat de Belgische opstand, in Augustus 1830 uitgebarsten, eene scheuring tengevolge had, die de koning wel trachtte te verhoeden, doch genoodzaakt was, na eene lang volgehouden volharding, toe te geven. Weinig tijds, na het vaststellen der overeenkomsten van scheiding, deed de koning afstand van de regering aan den prins van Oranje, welke plegtigheid op het paleis het Loo den 7 October 1840 voltrokken werd. Zijne bijna 27-jarige regering kenmerkte zich door veel roems, ook door veel leeds, en vult menige voor de nakomelingschap merkwaardige bladzijde in de geschiedenis van Nederland.

De vorst nam nu den titel aan van graaf **van Nassau**, vertrok naar Pruissen en huwde (zijn eerste gemalin was 12 Oct. 1837 overleden) te Berlijn de gravin **Henriette d'Oultremont**. Hij overleed aldaar den 12 December 1843 aan eene beroerte. Zijn lijk werd den 2 Januarij 1844 met groote pracht in den vorstelijken grafkelder te Delft ter aarde besteld. Geen zijner voorzaten, die ons land bestuurd hebben, bereikten zulk een hoogen ouderdom.

Zie E. Munch, *König Wilhelm I d. Niederl. in d. Verbannung und als Teutscher Furst* in *Jahrb. d. Geschicht.* 1832, I. 321; Dez., *Versuch einer Geschichte d. Regierung König Wilhelms I d. Niederl. und d. Opposition in diesem Reiche* in *Allg. Polit. Annalen*, I. 1830, 227, IV. 171; J. von Arnoldi, *Wilhelm I von Oranien, König der Niederl.* in *Zeitgenossen*, II. 7, 1818 I. Leipz. 1817 8°., in 't Holl. vert. door Th. Olivier Schilperoort, Zutphen 1818, Rott. 1821 m. portr.; *Convers. Lexicon; Gal. d. Contemp.;* De Gerlache, *Hist. du Royaume des Pays-Bas*, Bruxel. 1842, 3 vol.; Northomb, *Essai historique et politique sur la revolution Belge; Guil. Fréd. d'Orange-Nassau avant son avénement au trône des Pays-Bas par un Belge;* Thonissen, *La Belgique sous le règne de Leopold I.* Liège, 1835, 4°. voll.; *Nouv. Biogr. génér.; Galérie des contemporains;* Echstein, *De l'Esprit, qui présida à l'établissement du royaume des Pays-Bas* in *Nouv. Conserv. Belge*, III. 1835, *sour l'administration de les Pays-Bas Guil. d'Or.*, 1810—1840 in *Rev. Brit.* 1840, II. 341 *ed. Belge; Guillaume I, roi des Pays-Bas, arbitre du différend anglo-américain*, 1829—1831 in *Conservateur*, I. III; *Schets van het leven van Z. M. Willem I, Koning der Niederl.*, Franek. 1850; J. B. Vermeulen, *Willem ingedrongen Koning der Nederl., aanleyding tot den opstand der Belgen in* 1830, Brussel 1841; Willem I *in zijne regering*, 's Hage 1842; Engelbert Gerrits, *Het leven en de Regering van zijn Maj. Wil. I* enz., Amst. 1844; H. Zeeman, *Het leven, de krijgsbedrijven en regering van Z. M. Willem I*, Amst. 1844; *Levensschets van Z. M. koning Will. Fred. gevolgd door een naauwk. beschrijv. zijner begrafenis*, m. pl.; J. J. Dermout, *Kerkel. rede ter gedachtenis van Z. M. Wil. Fred. kon. d. Nederl., De dood van Willem I* in *Reformatie*, VIII. 275; J. da Costa, *ter nagedachtenis van koning Willem Frederik* in *Instituut* III. 226; *Willem I en de grondwet van* 1815 in *Gids, Mengel.* IX. 221; *de koning der Nederlanden, beschermheer van stoute ontwerpen* in *Vadd. Letteroef.*, 1832, II. 308; M. C. van Hall, *Aanwijzing van een groven misslag, begaan door den baron van Reiffenberg, omtrent koning Willem I en koning Willem II en de minister Mr. A. R. Falck* in *Gem. Geschr.* 423; *Verv. Wagenaar*; Stuart, *Ned. Jaarb.*; Lastdrager, Bosscha, de Jonge, Nieuwenhuis, Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.; Schotel, Leidsche Hooges.;* Bosscha, *Ned. Heldend. te land;* Scheltema, *Staatk. Nederl.;* Kist en Royaards, *Kerk. Archief* (eerste serie), X. 370.

WILLEM GEORGE FREDERIK, prins van Oranje-Nassau, jongere broeder van koning **Willem I**, werd den 15den Februarij 1774 te 's Hage geboren. Ook zijne opvoeding werd aan den generaal **Stamford**, **Euler** en **Tollius** toevertrouwd. Reeds in prille jeugd muntte hij uit door buitengewone schranderheid, en gaf hij boven alle speelgoed, aan zijne houten soldaten de voorkeur. Was zijn oudere broeder, ingetrokken, bedaard, een toekomend staatsman, hij daarentegen vurig, onbesuid, een toekomend krijgsman. Zijn uitstekende aanleg voor de krijgskunde, openbaarde zich in den oorlog tegen de Franschen, toen hij, onder zijn ouderen broeder het bevel over het kleine staatsche leger voerde, nadat hij reeds vroeger pogingen had aangewend om de krijgsmagt op een beteren voet te brengen. Hij streed met groote dapperheid en geluk tegen de overmagt der Franschen, totdat hij eindelijk door een kogel in de linkerschouder getroffen, zwaar gewond van het paard viel. Met moeite konden eenige zijner getrouwe huzaren hem uit het gevecht redden en drie uren ver naar Rousselaar brengen, eer er een verband gelegd werd. Onder het lijden van hevige smarten moest hier de prins een paard bestijgen om niet den vijandelijken troepen, die reeds in deze streken rondzwierven, in handen te vallen, en kwam zoo den derden dag over Sluis en Rotterdam te 's Hage aan, gedurende welken tijd hij meer door bezorgdheid over het lot van zijn krijgsvolk dan door de smarten zijner wonden scheen te lijden.

In het begin van 1794 door de regeering, ter belooning zijner dapperheid tot generaal der kavallerie benoemd, keerde de prins na zijn oogschijnlijke herstelling, in Februarij van dit jaar, naar het leger terug en werd bij zijne aankomst in het hoofdkwartier te Luik door zijne wapenbroeders met vreugdegejuich ontvangen. Gedurende de winterkwartieren had de armée haar verlies van het vorige jaar tamelijk hersteld en was door onderscheidene ten deele uit de vestingen getrokken regementen aanzienlijk versterkt geworden. Onder het opperbevel van den erfprins was ook eene aanzienlijke afdeeling van het Oostenrijksche leger gesteld, en overeenkomstig het afgesproken plan werd reeds in April de belegering van Landrecies ondernomen, hetwelk zich ook na een hevig bombardement op het eind dier maand aan den erfprins moest overgeven. Bij de talrijke pogingen des vijands om de vesting te ontzetten, gaf **Frederik** aan de spits zijner ruiterij weder menigvuldige blijken zijner kennis en van zijn moed.

Nadat hij met zijne familie in 1795 naar Engeland was overgestoken, trad hij in Oostenrijkschen dienst als generaal-majoor bij het leger aan den Nederrijn, en den 6den Mei 1796 onder den veldtuigmeester graaf **Wartensleben**, als bevelhebber over de infanterie-regementen **Sam-Gyulay** en **Sataray**, met welke hij bijna den geheelen veldtogt van dit jaar maakte. Toen **Jourdan** voor de tweede maal over den Rijn teruggeslagen was geworden, en daarmede de oorlog aan den Nederrijn niet verder voortgezet werd, trok de aartshertog **Karel** den prins bij de hoofdarmee aan den Opperrijn, waar hij aanvankelijk het bevel over de voorhoede voerde, daarna zich bij het belegeringsleger voor Kehl voegde. Na het verlaten der winterkwartieren werd **Frederik** in Februarij 1797 met vier grenadiers-bataillons naar de Italiaansche armee verplaatst, waarvan de aartshertog **Karel** het opperbevel had overgenomen. De prins kreeg de reserve der linkervleugel onder zijn bevel. Toen de prins, na het sluiten van den vrede te Campo Formis (20 October 1797) een reis naar Engeland ondernam, benoemde keizer **Frans** hem tot luitenant-veldmaarschalk en den 14 November 1798 droeg de keizer hem het opperbevel op over het geheele Oostenrijksche leger in Italie, met aanstelling van veldtuigmeester, nadat zijn voorganger de graaf **van Wallis** bij het leger aan de Lech was verplaatst geworden. Niet lang bekleedde hij deze hooge waardigheid. Reeds den 6 Jan. 1799 stierf hij te Padua, na een kort ziekbed, aan een kwaadaardige koorts. Zijn dood beschouwde men als een groote ramp. Hij paarde, las men o. a. in de nieuwstijdingen van Weenen, aan Hollandsche koelbloedigheid, eenen werkzamen geest, eene altijd gelijkmatige gemoedsgesteldheid, eenen juisten scherpen blik, en eene groote persoonlijke dapperheid. De minister van staat **van Thugut** schatte hem zoo hoog, dat hij dikwerf plagt te zeggen, dat Oostenrijk eenen tweeden prins **Eugenius** aan hem zoude hebben. Hij werd in het Heremiten klooster te Padua begraven. Later bragt men het lijk over naar een aan de kloosterkerk palende kapel, en de Oostenrijksche krijgslieden lieten het graf met het navolgend in steen uitgehouwen opschrift voorzien:

Ossa
Frederici Guilielmi Georgii
Princ. Arausion. Nassovii
Ex proximo coenobii Claustro
Huc translata cum monumento
Et condita
Ex decreto anno MDCCCXIV.
Praereptus et postridie Non. Jan. A. MDCCIC
Cum vix ageret aetatis annum XXV
Omnibus honoribus strenue perfunctus
Austriae in Italia exercituum
Supremus Dux, desiderium, luctus.

Een ander gedenkteeken, dat de vorstelijke familie door Canova had laten vervaardigen, is in de kloosterkerk zelve nevens het groot altaar opgehangen. Het is een basrelief met wapentooi en den naam des overledene.

Zie *Het leven van W. G. Frederik, Prince van Oranje met pl.*, Rotterd. 1802, 1803; J. von Arnoldi, *Leven en karakterschetsen van W. G. Frederik, prins van Oranje-Nassau, keizerlijk koninklijk veldtuigmeester. Naar het Hoogd. van J. von Arnoldi*, Rotterd. 1821; Bosscha, *Heldendaden te land; Galerie Contempor.*; *Diction. biographiq et historiq. redigé par une société de gens de lettres*, Londres 1800 o. h. w., *Oranje*; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLEM II, koning der Nederl., groothertog van Luxemburg, 6 Dec. 1792 te 's Hage geboren, ontving bij den doop den naam van Willem Frederik George Lodewijk. De beide eerste waren die van den vader, Willem Frederik, erfprins van Oranje, de beide anderen gaven de bloedverwantschap van den doopeling te kennen met de koningen van Groot-Brittannie. Ruim twee jaren later, 18 Jan. 1795, bragt eene visschpink, gevoerd door stuurman Michiel de Heyer, den tweejarigen prins met zijne moeder en grootmoeder naar Engeland, na weinige uren gevolgd door zijn grootvader, vader en oom. Ongeveer een jaar later vertrok hij met zijn vader naar Duitschland en vestigde zich te Berlijn, waar hij werd opgevoed, en Jean Victor baron de Constant Rebecque tot mentor had. Met dezen werd hij in dezelfde woning gehuisvest en ook deze vergezelde den prins naar de lessen aan de militaire akademie, die hij in Mei 1806 begon bij te wonen, bestuurde zijne studien te huis, en gaf hem daar afzonderlijk onderricht. Na dat hij, na afgelegd examen, tot officier in Pruissischen dienst was bevorderd, vertrok hij (1809) naar Engeland, waar hij de hoogeschool te Oxford bezocht, en als een student van Christ Church, een »ex aede Christi alumnus" beschouwd werd. Na een tweejarig verblijf, gedurende hetwelk hij zich op de letteren en wetenschappen had toegelegd, werd hij plegtig tot doctor bevorderd, vertrok toen met Constant Rebecque naar Spanje en vervoegde zich bij het Engelsche leger onder den hertog van Wellington, werd zijn aide-de-camp en kolonel terwijl zijne vaardige en stipte waarneming van den dienst door den opperbevelhebber dagelijks meer werd op prijs gesteld.

Ons bestek gedoogt niet dat wij bij de dapperheid van den prins bij Coidad, Rodrigo, Badajoz, Salamanca en elders ten toon gespreid, vertoeven. Het zij voldoende te vermelden dat Wellington die op hooge prijs stelde en hem naar Engeland zond om de tijding van de zegepraal, in 1813 bij Vittoria behaald, over te brengen, en dat de prins-regent hem tot zijn adjudant aanstelde en hem den grooten gouden eerepenning schonk. In Spanje teruggekeerd, kreeg hij daar de tijding dat het vaderland het Fransche juk had afgeschud en het huis van Oranje tot de regering was geroepen. Den 19 December 1813 betrad hij, op zijn 20ste jaar, als kolonel in Engelschen dienst, den grond, dien hij zoo vroeg als onbewuste balling had moeten verlaten; maar al bragt hij er geen persoonlijke herinneringen mede, hij had van dat vaderland te veel hooren verhalen om er geen hart voor te hebben, en zoo hij er niets van geweten had, zou de onuitsprekelijke blijdschap, waarmede hij werd verwelkomd, hem wel innig overtuigd hebben, dat er tusschen hem en dit volk een naauwe band van erfelijke liefde moest bestaan.

Den derden dag na zijne aankomst werd hij door zijn vader, toen souvereinen vorst, tot generaal der infanterie en inspecteur-generaal der troepen van allerlei wapen aangesteld.

De terugkeer van Napoleon in 1813 gaf den dapperen prins gelegenheid om andermaal onder den beroemden Wellington, der wereld zijne heldenmoed en krijgsbeleid te toonen, toen hij het Nederlandsche leger in de velden van Quatre-Bras en Waterloo tegen den veroveraar van Europa en diens in den krijg volleerden maarschalk Ney aanvoerde, en den 17den en 18den Junij eene zege hielp behalen, die men grootendeels aan zijn beleid en volharding te danken had. In deze onvergetelijke veldslag bekwam hij eene wonde, die toonde hoe digt hij den dood onder de oogen had gezien en hoe God hem voor Nederland had gespaard. Ja, hij was toen in waarheid, wat op eene Engelschen gedenkpenning van hem gezegd werd, »de roem van Nederland". De dankbare natie vereerde hem het lusthuis te Soestdijk.

Een schitterend bewijs van heldenmoed gaf hij, toen hij zich in Augustus 1830 te Brussel alleen waagde te midden eener oproerige menigte, een daad van heldenmoed, die meer dan genoeg zou zijn om in hem een held te erkennen, wien alle vrees onbekend was. Nog eenmaal schitterde zijn veldheerstalent een jaar later bij Hasselt en Leuven, met eenen luister, waardoor zijn roem bij de Nederlandsche krijgsman niet minder zal blijven voortleven dan zijne minzaamheid, gulheid en milddadigheid, die hem door krijgsman en burger als op de handen deden dragen en zijne nagedachtenis in zegening zullen doen blijven. Sedert riep geen woelig oorlogstooneel, waarop hij, naar zijnen aanleg en opleiding, zoo geheel op zijn plaats was, hem meer tot verdediging des vaderlands en leefde hij, welligt ook door menigerlei verschillende inzigten omtrent regeringzaken, zoo al niet met bedrijvige deelneming, dan toch met belangstelling in 's lands welzijn, in afwachting van meerdere werkzaamheid voort tot dat hij, tengevolge van den afstand van den troon door Willem I, op den 8sten October 1846, een maand daarna in de Nieuwe kerk te Amsterdam, plegtig tot koning van Nederland werd gehuldigd, van welk tijdstip af, hij meer en meer toonde, dat wie in hem den aangebeden veldheer prees, ook den geliefden koning zou hoogschatten. Zoo leefde hij ruim 8 jaren voor zijn volk, dat hem lief had; in den laatsten tijd in afnemende gezondheid, die de dreigende voorbode en weldra de wisse kenteekenen droeg van een kwaal aan het hart, dat met bijkomende ziekte van ontstekenden aard hem op ruim 56-jarigen leeftijd, onder hartelijken rouw van zijn volk, van een leven deed scheiden dat voor hem rijk was in zeldzame lotsverwisseling en menigerlei onrust, aan treffende slagen en staatkundige moeijelijkheden, een leven dat zich als in twee bedrijven laat verdeelen, het eerste hoofdzakelijk op het veld van oorlog, het tweede op het tooneel van den staat, en gelijk hij zich op het eerste menig gedenkteeken stichtte van onverschrokken moed en schrander beleid, zoo prijkt in het tweede, inzonderheid in zijn laatste levensjaar, het gedenkteeken der grondwetsherziening als de uitdrukking van zijn grootmoedig karakter en bezorgdheid voor het heil zijns volks, met onvergankelijke eere. Willem II overleed des nachts tusschen 16 en 17 Maart 1849 te Tilburg. Zijn leven is door prof. Bosscha, zijne laatste ziekte en sterven door dr. Schotel, toen predikant te Tilburg, beschreven. Zijn dood was een zware slag voor het vaderland in het algemeen, in het bijzonder voor den bloei der schoone kunsten, wier beschermer en voorstander hij was. De gothische zaal van schilderijen te 's Gravenhage, waar hij zich een museum van schilderstukken en beelden stichtte, zal moeijelijk eene wedergade vinden.

Den 21sten Februarij 1816 was de koning te St.-Petersburg gehuwd met de grootvorstin Anna Paulowna, jongste zuster van keizer Alexander van Rusland, die hem 16 jaren (zij overleed 1 Maart 1865) overleefde. Zij schonk hem vijf kinderen: Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk, den 19 Febr. 1817 (thans koning Willem III), Willem Alexander Frederik Konstantijn Nikolaas, geb. 2 Aug. 1818, op 19-jarigen leeftijd overleden, Willem Frederik Hendrik den 13den Junij 1820 geboren, Willem Alexander Frederik Ernst Kasimir, den 21sten Mei 1822 geboren, vier maanden later gestorven, Wilhelmina Maria Sophia Louise, later groot-hertogin van Saksen-Weimar.

Zie J. Bosscha, *Leven van Willem II, kon. d. Nederl.*; (2 drukken); J. J. Abbink, *Leven van koning Willem II, zijn overlijden en plegtige begrafenis*; N. N. Hemkes, *Leven van Willem II*; Engelberts Gerrits, *Gedenkb. der inhuldiging van Z. M. Willem II*; dr. G. D. J. Schotel, *de dood des konings* (15e druk); Reise, *Uitboezeming bij den dood des konings*; Withuys, *de koning sterft*;

Tilburgs Lijkzang op Z. M. Willem II, (muzyk); dr. W. R. Veder, *Uitboezeming op den 8 April* 1849; *De Echo of laatste woorden van Willem II*; Tollens, *bij 's konings begrafenis*; M. A. v. d. Bank, *La Prière du Roi*; G. Ruytenschild, *Kerkelijke rede ter gedachtenis*, enz.; *Leven van Willem I*; van Kampen, *Vad. Karakterk.*; *Biogr. Univ.*; *Biogr. génér.*; *Convers. Lex. Woordenb. der zamenlev.*; Ruytenschild, *de graven onzer vorsten*; Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Immerzeel; Kramm.

WILLEM, graaf van Nassau, zoon van Jan van Nassau en Magdalena, gravin van Waldek, kleinzoon van Jan van Nassau, stadhouder van Gelderland, werd in 1591 geboren. Hij bewees in den rang van veldmaarschalk der vereenigde Nederlanden, belangrijke diensten aan het vaderland, veroverde eenige sterkten in Vlaanderen, onderscheidde zich in 1632 bij de belegering van Maastricht, door de verovering van Orson en sommige steden in het Bergs- en Kleefsland. Frederik Hendrik, een aanslag op Antwerpen in 't oog hebbende, vertrouwde hem een belangrijke onderneming, het bezetten van den dijk te Callo, toe. Deze gelukte, hij verjoeg de Spanjaarden, maar in plaats van zijn togt verder voort te zetten, bleef en versterkte hij zich ter plaatse waar hij was.

Toen hem het valsch gerucht ter oore kwam dat de Spanjaarden met een grootere magt dan de zijne in aantogt waren, sloeg de vrees hem in het hart en nam hij in verwarring de vlugt, waarbij hij een aanmerkelijk verlies van volk leed, wel 2000 man en daar onder zijn zoon Maurits, een jongeling van groote verwachting. Door deze nederlaag leed de geheele onderneming van Frederik Hendrik schipbreuk. Deze betuigde openlijk zijn misnoegen over dezen onberaden stap van een onderbevelhebber die, om een onzeker kwaad te voorkomen, zich met zijn volk in 't verderf stortte. Hij ontving in 1641 bij de belegering van Gennep een hevige kneuzing in den onderbuik, aan welker gevolgen hij het volgende jaar overleed. Johan Wolfard, heer van Brederode, gehuwd met Anna, zuster van graaf Willem van Nassau, volgde hem als veldmaarschalk op.

Zie Aitsema, Wagenaar, Arend, Groen van Prinsterer, *Archives*; Kobus en de Rivecourt.

WILLEM LODEWIJK, graaf van Nassau, zoon van Jan, graaf van Nassau-Dillenburg, broeder van prins Willem I, werd den 13den Maart 1560 geboren. Reeds vroeg zond hem zijn vader naar de Nederlanden, om aldaar de krijgskunde in de beoefening te leeren, in de bespiegelende kennis waarvan hij reeds belangrijke vorderingen had gemaakt. In 1580, dus nog maar twintig jaren oud, voerde hij het bevel over eenige Fransche krijgsbenden in het beleg van Groningen en Koevorden, en terwijl hij van verre deze laatste plaats bespiedde, werd hij door een kanonskogel aan zijn linkerbeen dermate getroffen, dat hij langzaam genas en sedert een hinkenden gang behield. Toen de stad Lochem, twee jaren later door den Spaanschen veldheer Verdugo belegerd werd, wist hij door den toevoer van ettelijke wagens met levensmiddelen in den prangenden nood der stad te voorzien, en deed hij vervolgens met de graaf van Hohenlo een talrijke bende ruiterij en voetvolk aanrukken en alzoo het beleg opbreken.

Zijn moed en beleid bleven niet onbeloond. De staten van Friesland benoemden hem na het ontslag van den graaf de Merode tot stadhouder van Friesland. Zijn oom Willem I hing zijn zegel aan deze verkiezing, door het verleenen der lastbrieven. Als stedehouder oefende hij dus een ondergeschikt gezag aan zijn oom, tot op diens ontijdigen dood, wanneer hem door de staten op nieuw het stadhouderschap werd opgedragen en hij door de algemeene staten daarin bevestigd werd. IJverig ging hij voort met den vijand afbreuk te doen. In 1585 bemagtigde hij in het zuidelijke gedeelte van Friesland, twee schansen, Slijkenburg en Oldemarkt, waaruit de Spaansche veldheer Verdugo aan het kwartier de Zevenwouden veel nadeel toebragt. Minder gelukkig slaagde hij in zijn toeleg op de stad Groningen. Toen hij zich in den winter van 1586 te 's Hage bevond, om even als zijn neef Maurits van den graaf van Leicester een lastbrief tot zijn stadhouderschap te nemen, werd hem berigt dat de overste Tassis van zijne afwezigheid gebruik makende, in Friesland het platte land van het Zuiden naar het Noorden afliep.

In allerijl vertrok hij te scheep derwaarts, landde te Staveren, doch van een deel van zijn volk afgesneden, moest hij de ontwerpen der Spanjaarden ongehinderd zien voortzetten. Toen de vijand tegen het eind van den winter het land had verlaten, beval de stadhouder het houden van goede wacht, zette verdachte personen af, liet de voorraad van eetwaren opteekenen en de bevrorene wateren openbijten.

Wij kunnen de verschillende krijgsbedrijven van den stadhouder niet opsommen. Alleen vermelden wij dat hij steeds het oog op Groningen gevestigd hield en in 1589 tot het veroveren dier stad meer opzettelijk handen aan het werk sloeg in April van dit jaar, het schansje Ementille, aan de vaart naar Friesland, langs welke de stad haren toevoer uit Friesland, ontving, nam. Delfzijl, waaruit aan den anderen kant de stad gespijzigd werd, trachtte hij te vergeefs te bemeesteren. Gelukkiger slaagde hij aan de Eems. Na het dorp de Jouwer, ter verzekering van de brandschattingen verschanst te hebben, deed hij een deel van zijn volk over het Reiderdiep in de provincie Groningen na den genoemden stroom trekken en aldaar eerst de schans te Zwaagsterkijl en daarna de twee schansen te Reide bemagtigen, in wier plaats hij vervolgens een groote en sterke schans bouwde. Niet lang daarna verscheen graaf Willem in eigen persoon aan het hoofd van 800 man voor den schans op den Zoutkamp, een uithoek digt aan het Reiderdiep gelegen en nam die, na haar hevig beschoten te hebben, stormenderhand in. Op den grond der zwakke en vernielde schans deed hij een kloeke en fraaije sterkte opwerpen. Geen geringe eer behaalde de graaf in 1591 met het aandeel dat hij had in de verovering van Nijmegen onder het opperbevel van prins Maurits. Ten koste van een zware wond, slaagde hij 's jaars daarnaan even voorspoedig omtrent de vesting Koevorden, en twee jaren later in de ontzetting van deze, die door Verdugo belegerd werd. Nu lag Groningen aan de beurt. In Mei 1594 sloegen Maurits en Willem Lodewijk het beleg voor die stad, die, na een kloeken weerstand, zich moest overgeven. Onder de voorwaarden, waarop, bedong Maurits het stadhouderschap van Groningen en Ommelanden voor zijn neef. Meer dan eens was de stadhouder gedwongen de sterke hand te baat te nemen tot vereffening der geschillen in Friesland en Groningen. In Groningen ontwapende hij in 1600 de burgerij en even sterk tastte hij in hetzelfde jaar te Leeuwarden door, niettegenstaande hem van sommige misnoegde regenten werd nagegeven dat hij zich meester van de regering zocht te maken. Niet alleen als krijgs- maar ook als staatsman verdient Willem Lodewijk vermelding, en hoe grooten prijs men op zijn invloed stelde, blijkt hier uit dat Hendrik IV, koning van Frankrijk, toen hij in 1608 aan vrede of een veeljarig bestand tusschen Spanje en de algemeene staten deed arbeiden aan zijn gezant Jeannin last gaf graaf Willem door het aanbieden van een geschenk of jaargeld in zijn belangen over te halen.

Hij bleef niet ongemoeid in de rampzalige kerktwisten van dien tijd en koos de zijde der contra-remonstranten. Zulks bleek o. a. door Maurits naar de kloosterkerk te vergezellen en de Arminianen in Friesland van het kussen te weeren. Hij dreef het echter niet tot het uiterste en poogde zijn neef van zijn opzet ten aanzien van Oldenbarneveld in een langen en ernstigen brief terug te brengen. Ook raadde hij de Delftsche conferentie tot vereffening der geschillen ernstig aan. Hij overleed den laatsten Mei 1620 aan de gevolgen eener beroerte, onder het schrijven van een brief aan Maurits. Zijn stoffelijk overblijfsel werd in de Jakobijnen-kerk te Leeuwarden, waar zich ook zijn graftombe bevindt, begraven.

Hij huwde Anna van Nassau, dochter van Willem I, die 23 Junij 1588, kinderloos, in den ouderdom van 26 jaren overleed.

Zie, behalve Scotanus, Winsemius, Aitsema, Bor, Wagenaar, Arend, Bilderdijk en anderen; Ubbo Emmius, *Guil. Ludov. Comes Nassovius, vita, res gestae* etc, Gron. 1621 4°.; E. Neuhusii *Oratio in funere W. L. cet.*, Leov. 1620, H. Ravensperg, *Orat. fun. in obit. Guil. Ludov.*, Gron. 1621, gevolgd door gedichten; J. Schraderi *Poemat.*; Vondel's *Werken* (uitg. van van Lennep), D. II. bl. 359, 391; Kist en Royaards, t. a. p (2e serie), D. III. bl. 243; J. A. C. van Heusden, *Diatribe in Guil. Lud. cet. vitam, ingenium, merita*, Traj. ad Rhen 1835; *Annibal et Scipion. ou les grands Capitaines avec les ordres et plans de Bataille et les Annotations, Discours et Remarques politiques et militaires de mr. le Comte G. L. de Nassau etc.* La Haye 1675, Groen van Prinsterer, *Archives*; J. van den Bosch, *de*

Heeren stadhouders van Vriesland, kortelijk beschreven enz. Mitsgaders beschrijvinge van de vorstelijke grafkelder en sepulture binnen Leeuw.; Stauter, *Lijk-klaght over den in alle deughden uitmuntenden Heere Wilhelm Ludwich* enz., met histor. aanteeken.; Kluit, *Holl. Staatr.*, D. III; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; J. H. v. d. Wyer, *Gecostum. voorstelling v. d. intogt van prins Maurits en graaf Wil. Lod. binnen Groningen*, 1850; Hoogstraten, Kok, Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 147, 255, 256, 280, 332, 419, 434; Dez., *Stedel. Kunstverz.*, bl. 2, 4, 196, 198, 286.

WILLEM FREDERIK, graaf van Nassau, zoon van Ernst Casimir, stadhouder van Friesland, en van Sophia Hedwig, oudste dochter van Hendrik Julius, hertog van Brunswijk, werd 7 Aug. 1613 te Arnhem geboren. In zijne jeugd legde hij zich met ijver toe op verschillende wetenschappen, ook op de godgeleerdheid, en, onder Frederik Hendrik op de krijgskunde. In 1641 volgde hij den krijg in Vlaanderen met zijnen broeder Hendrik Casimir, wiens dood, het gevolg eener wonde door een pistoolschot, den 13 Julij van dat jaar hem den weg tot de stadhouderlijke waardigheid in Friesland baande. Veel moeite kostte hem het verkrijgen van dit bewind, als ook van dat van Groningen en Drenthe, waarover zijn broeder ook het stadhouderschap bekleed had. Hij had een krachtigen mededinger in Frederik Hendrik, die hem zocht te bewegen er van af te zien, met belofte hem tot zijn luitenant-stadhouder te zullen aanstellen, beweerende, dat het meer vastheid en eenparigheid aan het staatsbestuur zou geven, indien alle gewesten onder éénen stadhouder vereenigd waren. De andere, fier van aard, en niet ontbloot van eerzucht, antwoordde hierop: „liever kapitein dan luitenant te willen wezen”.

Hiervan waren oneenigheden tusschen beide vorsten het gevolg. Frederik Hendrik droeg een regiment, door Willem's vader geworven en waarover zijn broeder het bevel had gevoerd, aan den graaf van Solms op. Deze en meer andere onaangenaamheden deden den laatste besluiten, om, rust en vredeshalve, met bewilliging der staten van Friesland, aan den prins de erfopvolging toe te staan. Ter vergoeding hiervan bood deze, nevens de algemeene staten, de behulpzame hand ter vereffening van een geschil tusschen den stadhouder en de misnoegden in verscheidene steden. De laatste beweerden het regt te hebben tot een vrije magistraats-bestelling, onafhankelijk van den stadhouder, terwijl deze van zijne zijde het verkiezen van de wethouderschap als zijn onloochenbaar regt beschouwde. Door invloed van den prins en der algemeene staten werd het pleit door den stadhouder gewonnen. Sedert volgde graaf Willem het leger van den staat, waarin hij bij meer dan eene gelegenheid blijken zijner kloekmoedigheid gaf. In 1645 met 3000 knechten en 12 kornetten paarden gezonden om de Moer-Spui-schans, drie uren van Hulst, te bemagtigen, bereikte hij binnen 8 of 10 dagen zijn oogmerk. Meer eere behaalde hij hier dan door de aanvoering van de krijgsmagt, bij den beruchten aanval op Amsterdam, hem door Willem II toevertrouwd.

Tien jaren had graaf Willem het stadhouderlijk bewind over de provincie Friesland bekleed, toen hem in 1650, na het overlijden van Willem II, dezelfde waardigheid in de provincie stad en lande, als ook in het landschap Drenthe werd opgedragen. Tot op den ouderdom van 39 jaren had graaf Willem in den ongehuwden staat geleefd, toen hij met Albertina Agnes, tweede dochter van Frederik Hendrik, in den echt trad, terwijl in 1654 de keizer o. a. ook het huis Nassau-Dietz tot den vorsten-stand verhief. Twee jaar daarna voerde, nu niet meer graaf, maar prins Willem Frederik het bevel over een der twee legertjes, door de algemeene staten uit voorzorg om Delfzijl, Koevorden en de Bourtange te dekken, op de been gebragt. In ditzelfde jaar werd Willem III, als kind van 8 jaren, tot stadhouder van Overijssel en Willem Frederik tot zijn luitenant of onder stedehouder benoemd; doch eerlang werden door invloed van den raadpensionaris de Witt deze benoemingen ingetrokken. Hij dong naar de waardigheid van veldmaarschalk over de legers van den staat, door den dood van Brederode opengevallen, doch stond van het mededingen naar die waardigheid, om Holland te believen, af. Deze provincie, hierover tevreden, zou hem welligt uit eigen beweging deze waardigheid hebben opgedragen, zoo hij niet overleden was. Op zondag den 24sten October 1664 hield de stadhouder, terwijl zijne gemalin in de kerk was, zich in zijne kamer onledig met het beproeven van een zadelpistool, dat hij van plan was op een togt naar de grenzen van Westphalen mede te nemen. Vermits het schietgeweer weigerde, trok de prins er den stempel uit, om te zien waar het hem haperde. Onverwacht ging het pistool af, de kogel trof hem in dier voege onder in de kin, dat deze tot aan de zijde der neus onder het oog zich een doortogt baande. De beide kakebeenen werden verbrijzeld en het spreken en gebruik van spijs onmogelijk gemaakt. Om de levenskrachten te sparen en te voeden, vond men een werktuig uit, 't welk hem eenig vleeschnat in de maag bragt. De kranke hoop op levensbehoud, die dit middel eenigen tijd voedde, deden de felle koortsen in rook verdwijnen. Hij overleed op den zevenden dag na de bekomen kwetsuur. Daags te voren had hij zijn gemalin en kroost schriftelijk aan de staten van Friesland aanbevolen. Zij had hem drie kinderen geschonken: Amalia, gehuwd met Johan Wilhelm van Saksen-Eysenach, Hendrik Casimir, opvolger in zijne waardigheden en Sophia Hedwich, in hare kindsheid gestorven. De Jacobijner- of groote-kerk te Leeuwarden bevat zijn stoffelijk overschot. 's Prinsen-weduwe aanvaardde de voogdij over haar zoon. In 1679 ontdeed zij zich van alle bewind en begaf zich naar Duitschland ter woon. Zij kwam echter na weinige jaren terug en leefde hier nog tot 1696.

Zie, behalve Aitsema, Wagenaar, Bilderdijk. Scheltema, *Staatkundig Nederland*, Kok, Kobus en de Rivecourt· Ulr. Huber, *Or. de Vita gloriosa et exitu tragico Guil. Freder.* 1664 in *Opera minora*, I. 225; *Het godtzaligh leeven ende het gelukzalig sterven van den doorl. Prince Wilhelm Frederich, vorst tot Nassau etc. Stadhouder van Frieslant enz. Hooghloffelycker Ghedachtenisse. Tot gemeyne stichtinge beschreven door Gellius Boëtius, predikant te Leeuw.* Ald. 1665; *Vorstelyke rouw-lyck-ende loff-reeden, ter gelegentheydt van 't beklaagelyke doodts gerught van Prince Wilhelm Frederick, Stadhouder van Vriesland enz. Ghehouden door Nicolaus Arnoldus, Prof. der H. God-gel. ende Prediker in de Academie-kerk tot Franequer. Daags naar de tydinge des doodts.* Leeuw.; *Verhael van de ongeluckige quetzure: mitsgaders het overlijden en laetste woorden van zyne vorstelycke genade prins Willem Frederick, Gouverneur van Vrieslandt*, zond. pl. of jaar, 1664 4°; *Willem Frederik, Prins van Oranje-Nassau en Johan de Witt*, 1650—1664, in J. W. van Sypesteyn, *Geschiedk. Bijdr.*, 1e Afl.; Eekhoff, *Stedel. Bibl. v. Leeuw.*, bl. 256; Dez., *Stedel. Kunstv.* bl. 8, 159, 252, 293; Muller, *Cat. v. portr.*; van Kampen, *Karakt.*, II. 262.

WILLEM I, bisschop van Utrecht. Zie GUILIELMUS.

WILLEM II, bisschop van Utrecht. Zie GUILIELMUS.

WILLEM VAN ENCKEVOERT. Zie GUILIELMUS.

WILLEM VAN IJSSELSTEIN. Zie IJSSELSTEIN.

WILLEM Bastiaansz. Zie WILLEM Bartelsz. Zie Bartelsz.

WILLEMS (Claes), ten onregte voor den dichter van *Der Minnen-Loep*, in hs. op de Bibl. v. d. Maats. van Ned. Letterk. te Leiden, gehouden.

Zie Clignett, *Bijdr. tot de Oude Nederl. Letterk.*, voorb. bl. XXVIII—XLIV; Bilderdijk, *Taal- en Dichtk. Verscheid.*, D. IV. bl. 98—118; Hoffmann v. Fallersleb. *Horae Belg.*, P. I. § 30; *Cat. d. Maats. v Neerl. Letterk.*, D. I bl. 9, 10; Huydecoper op Stoke, II. 53, 54, Mone, *Uebers.*, S. 127, 128, Jonckbloet, *Middeneeuws. dichtk.*; Dez., *Geschied. der Nederland Letterkunde*, D. I. bl. 443, Willems, *Verh. over de Ned. taal- en letterk.*, D. I. bl. 189, Witsen Geysbeek, *Biogr. Anth. Crit. Wb.*, D. II. bl. 307.

WILLEMSEN (Jacob), den 26 Mei 1644 te Middelburg geboren, was kiesheer in zijne geboortestad, legde zich op de godgeleerdheid en de Hebreeuwsche taal toe, hield oefeningen en beoefende de geestelijke poëzy. In zijn jeugd was hij lid der rederijkerskamer *Het bloemken Jesse*, onder de zinspreuk: *In Minnen groeijende.* In 1679 behaalde hij bij deze kamer den uitgeloofden eereprijzen met zijne antwoorden op rijm der vier door Pallas voorgestelde vragen:

1. *Vooreerst, soo vraegt sy dan:* Waerom moet Adam slapen,
Wanneer dat Eva hem ter vrouwe wierd geschapen?
2. *Ten tweede:* Waerom haer leeme hut en romp,
Niet is gebouwt uyt slyck of uyt een aerde klomp?
3. Waerom uyt middenrif en niet uyt andere leden?
4. En uyt een ribb' alleen? seght ons daervan de reden.

Die antwoorden worden gevonden in:

Nieuwjaersgift aen Mittel Redenhof op de geestige vragen van Pallas. Middelb. 1680, en onder de *Mengeldichten* van J. Willemsen, achter den 3den druk zijner *Zielsbanketten.*

Voorts gaf hij:

De Gangen Gods in zijn heyligdom soo des Ouden als Nieuwen Verbonds, 2 d. Middelb. 1683 en 1706. 8°.

Stigtlyk zangwerk op 't vierde deel van Kamphuizen, op noten. Anno 1705 12°.

Sions Zielbanketten voor de Genooden des Heeren ens., ontworpen in verscheide Dichtmaaten. Middelb. 1713 8°., 2e dr. merkelyk verbeterd en vermeerderd met een Aanhangsel van Mengeldigten. Middelb. 1731 gr. 8°.; 3de dr. met een *Nieuw Aanhangsel.*

Hij overleed te Middelburg 22 Junij 1712.

Zie P. de la Rue, *Gelet. Zeel.*, bl. III; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI; Joh. Willemsen, *Voorr.* voor J. W. *Sions Zielbanketten*; A. Reggeveen, *Verkragte Belgica*, opdragt; Vrolijkhert, *Vliss. Kerkh.*, bl. 227.

WILLEMSEN (Johannes), broeder des voorgaande, commissaris der assurantiekamer en van het waterregt, beoefende, gelijk zijn broeder, de godgeleerdheid en dichtkunst.

Hij vertaalde uit het Latijn van den hoogl. Wilhelmus Momma:

De Bedeeling der tijden of Huishouding Gods. Amst. 1687.

Onder zijn nakomelingen berustte een hands. getiteld:

Drie boeken van oeffeningen over veele Psalmen van hem gedaan op verscheyde plaatsen en tijden, bysonder agter in de vergaderplaatse van de Leenbancq tot Middelburg, gestelt na d'order van de Psalmen, by malkanderen vergadert en samengebonden. Anno 1706.

Zie P. de la Rue, t. a. p., bl. 112; Witsen Geysbeek, t. a. p., bl. 507; Vrolijkhert, t. a. p.

WILLEMSEN (Jacobus), kleinzoon van voorn. Johannes en zoon van Johannes Willemsen en Magdalena Susanna de Cleever, dochter van den Vlissingschen predikant Jacobus de Cleever, werd te Middelburg geboren en ten huize van den notaris en procureur Stephanus de Swarte, met wien zijne moeder, na overlijden van haren eersten man, hertrouwd was, opgevoed. Hij bezocht de Latijnsche scholen en genoot inzonderheid het onderwijs van den Lutherschen predikant en praeceptor Johannes Nicolaas Trickel. Vervolgens studeerde hij en hield met Schorer, Gerdes en Offerhaus een openbare catechisatie in de weesschool, en den 13den December 1719, onder praesidium van den hoogleeraar David Mol een akademisch dispuut over de wet Deutern. 22: 25, aangaande het verwisselen van kleederen onder mannen en vrouwen, welk dispuut zijn landgenoot Isaacus Schorer, acht dagen later vervolgde. Den 20sten Junij 1722 werd hij proponent, in 1724 predikant te Biervliet, in hetzelfde jaar te Heemstede, in 1725 te Vlissingen en in 1727 te Middelburg, vanwaar hij in 1740 te Amsterdam werd beroepen. Hij bedankte voor dit beroep en werd hierop hoogleeraar in de godgeleerdheid te Middelburg, welke post hij aanvaardde met een Lat. rede *over de geheymzinnige Engelen.*

Volgens zijn tijdgenooten had hij ongemeene predikgaven en was bijzonder ervaren in de Hebreeuwsche taal, waarin hij versen vervaardigde. Overigens gaf hij in het licht:

Lykreden uit 1 Kon. XIII: 43 over *J. Schorer.* Middelb. 1751. 4°.

Leerrede over Zach. IX: 16, *in tegenwoordigheit van Z. K. H. Willem Karel Hendrik Friso uitgesproken, nadat zijne hoogheid daags te voren als stadhouder van Zeeland was gehuldigd.* Middelb. 1747 4°.

Opwekking aan Middelburg, bij gelegenheid der inkomst van prins Willem den V, 1766. Middelb. 8°.

Hertsterkte in Jehovah of aanmoedigende opwekking tot eene gezette oeffening der godzaligheid. Middelb. 1775.

Een graag getrouw dienaar van Jezus Christus, vertoond in het uitmuntende voorbeeld van den apostel Petrus, in eene verklaring over 2 Petri I. 13—15. Middelb. 1774. 4°.

Verklaring van Salomons laatste leerrede uit Pred. XII: 13, 14, *uitgesproken ter gelegenheit van deszelfs vijftigjarigen predikdienst.* Middelb. 1780.

Nodige handleyding om regt biddag te houden. Middelb.

Voorts *Voorredenen, versen ens.*

Hij huwde 1. Anna Catharina Mattheus; 2. Elizabeth Verwont Noireh, die den 2den Mei 1734 overleed.

Hij overleed kinderloos.

Zie Vrolijkhert, *Vliss. Kerkh.*, bl. 227; Paauw en Vaeris, *Vern. K. A.*, bl. 221; *Boekz. July* 1723, bl. 111, *Aug.* 1724, bl. 262, 1725, bl. 245, 1727 enz.; Arrenberg, *Naamreg.*

WILLEMSEN (Jan), te Amsterdam geboren, werd in 1805 aldaar luitenant bij de gewapende burgermagt, trok als kapitein te velde, en werd, na een eervol ontslag, burgemeester van Velp, Dieren en Rheden. In 1820 werd hij arrondissements-ijker te Zutphen en bragt veel toe tot verbetering der inhouds- en lengtematen, balansen enz. Hij had erkende verdiensten als bouw- en werktuigkundige. Hij vervaardigde uit kurk bouwvallen, in den trant van Roza, Chichi en Meyer. Onder deze muntte uit *het Valkenhof te Nijmegen*, als voortbrengsel van kunst op verschillende tentoonstellingen bekroond. Hij was de eerste in ons land, die eene kaart van *Gelderland*, en van *Beekhuizen* bij Arnhem, 1825, benevens eenige afbeeldingen van buitenplaatsen, als *Sonsbeek, Rozendaal, Angerestein*, naar zijne teekeningen, zelf op steen geëtst, en daarvan afdrukken geleverd heeft, en behaalde bij het bouwkundig genootschap te Arnhem den eereprijs. Hij was gehuwd met J. Monjee die hem twee zonen schonk. Hij overleed in 1859 in den ouderdom van 77 jaren. Zijne keurige verzameling van kunst, vooral van gravuren en etsen berust bij zijn oudsten zoon Quirinus Willemsen op den huize Delta bij Zutphen. Zijn tweede zoon Johannes Albertus Willemsen werd boek- en kunsthandelaar ter laatstgemelde plaatse.

Zie Immerzeel; Kramm.

WILLEMSEN (S.), een kunstgravier, die vermoedelijk een tijdgenoot was van D. Teniers. Kramm vermeldt van hem een prent, voorstellende: *de verzoeking van den H. Antonius.* 4°.

Zie Kramm.

WILLEMSZ (Adriaan), kunstschilder te Utrecht, in het begin der 17de eeuw.

WILLEMSZ (Heynrick Corlinck), glasschilder te Utrecht, in de eerste helft der 16de eeuw.

WILLEMSZ (Josephus). In 1773 werd van dezen boetseerder te Amsterdam, op de verkooping van van der Marck te Leiden verkocht: „*Melpomene, Thalia* en *de zittende Venus, vergezeld van Cupido*," fraai en kunstig geboetseerd.

Zie Kramm.

WILLEMSZ (Johan) werd in den aanvang der 16de eeuw te Haarlem geboren, trad als licentiaat in de theologie in de orde der Jesuiten, was eerst rector dezer orde te Leuven, later hoogleeraar in het Hebreeuwsch en uitlegger der H. schriften. Tot zijn leerlingen behoorde o. a. de beroemde Bellarminus. Hij was een groot taalgeleerde, die Plantijn uitstekende diensten bewees in het uitgeven der heilige schriften op last van Philips II. Zijn lof wordt vermeld door Arias Montanus, G. Schock en anderen.

Hij vervaardigde een *Index Biblicus*, en *Variae Lectiones in Lat. Bibliis editionis Vulgatae*, verzameld uit Hebr., Chald., Gr. en Syrische Codices.

Hij overleed in 1578 te Leuven.

Zie Val. Andreas; Foppens; Paquot.

WILLEMSZ (Jan), in 1585 te Keulen geboren, oefende zich in de letteren en was bestemd om tot priester opgeleid te worden. Hij verliet, wijl hij geen genegenheid voor den priesterlijken stand had, zijne geboorteplaats en begaf zich in Nederlandschen krijgsdienst. Terwijl hij te Haarlem in garnizoen lag, kwam hij op een Zondag in een straat, „het klein H. Land" genoemd, en hoorde in een huis Psalmen of geestelijke liederen zingen. Die bijeenkomst willende bijwonen, liet hij zich door eene vrouw, die met haar kind derwaarts ging in eene vergadering van doopsgezinden brengen. Hier hoorde hij, na het eindigen van het gezang, een leeraar preeiken

over de *Weêrloosheid.* Hij bewees hoe weinig overeenkomst er bestaat tusschen het zwaard voeren en geweld met geweld keeren en den zachten geest van het Evangelie. Dit maakte zulk een indruk op hem, dat hij zich bij den opziener der gemeente vervoegde en wenschte onderwezen te worden in een zoo liefderijke godsdienstleer. Aan zijn wensch werd voldaan en hij van den krijgsdienst vrijgekocht, onderwezen, gedoopt en tot lid der gemeente aangenomen. Daar hij zich in zijn jeugd op de talen en geneeskunde had toegelegd, vestigde hij zich als med. dr. in de Rijp, deed een aanzienlijk huwelijk en werd later om zijne geleerdheid als leeraar of spreker bij zijne geloofsgenooten aangesteld. De geneeskunde en de godgeleerdheid waren vroeger bij de doopsgezinden dikwijls vereenigd. Hij schreef:

Postilla of Sermoen. Hoorn 1647 fol.

Het kleyn Sermoen-boeck, bestaende in eenige stichtelijcke leerachtige Predicatien ende Uytlegghingen over verscheyden Texten der Schrifture. Amst. G. van Goedesbergh 1656 4°. m. portr.

Hij overleed in 1600.

Zie ten Kate, *Geschied. der Doopsgez. in Holland;* Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. Godgel. boek.*, bl. 120; *Cat. v. portr.*

WILLEMSZ (Jan), dichter, bloeide in het laatst der 17de eeuw te Haarlem, waar hij lid was der kamer *de Wijngaardranken* en als zoodanig gedichten in *Vlissings Reden-lusthof* vervaardigde. Zijn zinspreuk was: *Een is alleen.*

Zie v. d. Aa, *N. Biogr. Wb.*

WILLEMSZ (Volkert)

Schreef:

Veltslach om 't kinderdoopen tegen de Menniste bisschoppen. Anno 1689. 12°.

WILLEMSZ (Michiel), een Mechelaar van geboorte, muziekant en tooneeldichter. Hij gaf in het licht:

Der Schalken List ontdekt, klsp. (m. d. spr.):
Ik stel U in het kort door boertigheen voor oogen,
Hoe, door der Schalken List de wereld werd bedrogen.

Gerymt om tijdverdrijf. Rott. z. j.

Boere-vreugd over 't Heyl van Nederland, of de Zeegenpraalende Hollanders, klsp. in het licht gebracht door den Konst Genoot., Oblectat et Ornat. Leyd. z. j.

Hollandse Boere-vreugt wegens de Roemruchtige Victorie door de Bondgenoten op de Fransen behaalt by Mons, op den 11 *Sept.* 1709. *Klsp. met zang en dans. Gedr. voor de Liefhebbers van 't Vaderland.* Z. pl. en j.

Liefdens Tydverdryf, of de betrapte list; harders. sp. 's Gravenh. Gedr. voor de Leydse en Haagse Schouwb. 1718.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 511; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. Ib. bl. 223.

WILLEMSZ (Kornelis), kunstschilder, te Haarlem geboren, leermeester van Marten Heemskerk. Zijne zonen, Lucas en Floris, waren beide redelijk goede schilders, die Italië bezochten.

Zie van Mander; Kramm.

WILLEMSZ (R.) schreef:

Lykpredicatie over C. Pieters. 4°.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 236.

WILLEMSZ (V.) schreef:

Verhandeling tegen de Catholyken van 't Avondmaal. Amst. 1608. 8°.

WILLENS ( ), schreef: *de Zalige Nagedachtenis van eenen getrouwen leeraar des Nieuwen Testaments, vertoont en toegepast uyt Hebreen XIII vs.* 7. Gron. 4°.

Zie Abcoude, bl. 409.

WILLERS (A. C.), portretschilder, uit de 2de helft der 17de eeuw.

Hij schilderde o. a. het *Portret van Anthonius Hulsius, professor te Leyden,* en van zijne huisvrouw *Maria Rumphf.* 1689.

Zie Kramm.

WILLES (Bartus van), in 1786 te Amsterdam geboren, studeerde in de godgeleerdheid, eerst aan het Athenaeum zijner geboortestad, vervolgens te Utrecht, waar hij een der uitmuntendste leerlingen uit de exegetische school van Heringa was, blijkens zijn *Specimen Hermeneuticum de iis, quae ab uno Marco sunt narrata, aut copiosius et explicatius ab eo, quam a caeteris Evangelistis exposita.* Traj. ad Rhen. 1812.

Reeds was hij als predikant der Hervormde gemeente te Nieuwland bevestigd (1811), waar hij tot 1824 werkzaam bleef, toen hij deze standplaats met Lekkerkerk en Zuidbroek verwisselde, waar hij den 20 Oct. 1844 overleed. Hij droeg als godgeleerde den titel van theol. dr. niet te vergeefs. Hij was een milddenkend, verdraagzaam, helder, zelfstandig godgeleerde, en hield zich bij voorkeur bezig met de exegese van het Nieuwe Verbond. Behalve vele losse stukken in verschillende tijdschriften, gaf hij *Proeve eener overeenstemming der Evangelisten*, 2 St. Gorinch. 1823, en *Bijdragen ter bevordering van Bijbelsche uitlegkunde, een tijd of vervolgschrift*, ook na zijn dood door anderen voortgezet.

Zie *Boekz.* van 1844 Nov. 650 volgg.; Glasius, *Godgel. Ned.;* Sepp, *Pr. eener Pragm. Gesch.*, bl. 130, 141; Kobus en de Rivecourt.

WILLET (Mr. J. J.), substituut-griffier te Deventer, was een kundig regtsgeleerde, die veel belang stelde in het onderwijs als curator van het Athenaeum. Ook was hij voorzitter van de commissie van toezigt op de scholen voor hooger en middelbaar onderwijs te Deventer en een edel mensch. Hij overleed te Deventer in Oct. 1866, in den ouderdom van 41 jaren.

Zie *Arnh. Courant*, 16 *Oct.* 1866.

WILLIGEN (A. van der), graveur, te Middelburg geboren, bloeide in den aanvang der 17de eeuw. Men vindt gravures van hem in het penningwerk van van Loon, waar uit blijkt dat hij verre beneden zijne tijdgenooten stond. Een der beste is de medaille ter eere van Frederik Hendrik, bij gelegenheid der overwinning van Fernambuco geslagen.

Zie Immerzeel.

WILLIGEN (Adriaan van der), den 12den Mei 1766 te Rotterdam uit deftige ouders geboren, was naauwelijks zes maanden oud, toen hij zijne moeder verloor. Dit verlies werd echter vergoed door haar eenige zuster, te Haarlem met A. J. van Eybergen gehuwd, die zich met zijn verzorging en opvoeding belastte. Gelijk zijn vader tot den koophandel bestemd, werd hij, na het genot eener beschaafde opvoeding,, op een koopmanskantoor geplaatst. Doch de daaraan verbondene werkzaamheden voor zijnen vluggen en levendigen geest weinig bezigheid vorderende, begaf hij zich in 1785, in den ouderdom van 19 jaren, in den krijgsdienst. Vier jaren later nam hij zijn ontslag, vestigde zich te Oss en in 1792 te Tilburg, waar hij stil als burger leefde en na de omwenteling van 1795 het ambt van Drossaard bekleedde. In 1801 legde hij zijn post neder en besloot hij aan zijne zucht voor kunsten en wetenschappen te voldoen door buitenlandsche reizen. Hij bezocht in 1805 Parijs en besteedde aan zijn verblijf aldaar en eene reis, eerst door verschillende departementen van Frankrijk en later naar Rome en Napels ruim drie jaren. In 1805 in het Vaderland teruggekeerd, vestigde hij zijn verblijf te Haarlem en deelde door het uitgeven van zijne onderscheidene reizen zijne verzamelde opmerkingen mede en wijdde zich geheel aan het verzamelen van teekeningen en prenten. Ofschoon geen praktisch beoefenaar der teeken- en schilderkunst, trad hij in 1808 bij Teylers 2de genootschap als mededinger op naar den prijs, uitgeloofd voor eene verhandeling van het klein getal historieschilders in Nederland, en, ofschoon Kikkerts verhandeling het gouden eeremetaal verwierf, verkreeg hij het zilveren en werd zijn stuk mede opgenomen in de werken van dit genootschap (XVIIde st.) en hij in 1812 lid van dit gedeelte van Teylers stichting. Een nog grooter werk in het belang der kunst ondernam hij toen hij in 1814 met R. van Eynden het plan opvatte tot het schrijven eener *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst sedert de helft der 18de eeuw.* Het 1ste deel, bevattende, uitgezonderd eenige belangrijke artikelen, zoo als dat over Lambert ten Kate, grootendeels door v. d. Eynden

bewerkt, zag in 1816 het licht. Het volgende verscheen in 1817, bijna geheel door van der Willigen bewerkt. In 1820 verscheen het derde deel, geheel door hem, daar zijn medearbeider gestorven was, geschreven. Eerst in 1846, dus 20 jaar later, verscheen het 4de deel. Dit werk is als een vervolg op van Gool te beschouwen, dat daarna wederom door Immerzeel en Kramm vervangen werd.

Dit werk gaf aanleiding dat hij benoemd werd tot correspondent van het kon. Ned. instituut, agrégé bij de akademie van schoone kunsten te Antwerpen, lid van de akademie van beeldende kunsten te Amsterdam en lid van de maatschappij van Nederl. letterkunde te Leiden. Hij overleed den 17den Jan. 1841 en liet eene uitgebreide verzameling van schilderijen, teekeningen en prenten na. Zijne uitgebreide verzameling van Hollandsche dichtwerken en tooneelspelen vermaakte hij aan de stads-bibliotheek te Haarlem.

Hij gaf nog in het licht:

Reize door Frankrijk, in Brieven, 3 st. m. pl. Haarl. 1806.

Aanteekeningen op eene reize van Parijs naar Napels, en langs den Rijn terug naar Holland, 4 dn. m. pl. Haarl. 1814.

Fragmenten van aanteekeningen betrekkelijk Napoleon Bonaparte en zijne regering. Haarl. 1814.

Parijs in den aanvang der XIXde eeuw, 3 dn. 2e dr. m. pl. Haarl. 1815.

Aanteekeningen op een togtje door een gedeelte van Engeland in 1823. Haarl. 1825.

Aanteekeningen op een togtje door een gedeelte van Duitschland in 1828. Haarl. 1829.

Van der Willigen beoefende ook de Nederduitsche poezy en was factor der rederijkerskamer: de Wijngaardsranken, onder de zinspreuk: „Trouw moet blijken" en gaf als zoodanig *Jaarzangen;* ook vertaalde hij het *Lied van de Klok*, naar het Hoogd. van Schiller. Haarl. 1814. Nog gaf hij een *Dichtstuk ter uitvaart* van en *Berigt wegens den plaatsnijder J. P. Visser*, in *Konst- en Letterb.* 1818, en *Hulde aan de Nagedachtenis van A. Loosjes Pzn.*

Floris en Anna, in de derde *Mnemosyne*, D. II enz.

Hij schreef ook voor het tooneel:

Claudine, trsp. Haarl. 1797.

De Recommandatie-Brieven, blsp. Ald. 1800.

Willem en Klaartje of de voorbeeldige Pastoor, zedelijk tooneelstukje met zang. Haarl. 1806.

Scilico, trsp. 1794 in *Pictura molescunt.*

De oude verliefde dichter alleen, trsp. m. zang. Haarl. 1836.

Zijn neef Adriaan van der Willigen, zoon van Pieter van der Willigen, studeerde in de medicijnen en vestigde zich als geneesheer te Haarlem, waar hij zijn oom bij de zamenstelling van zijn werk over de schilders en schilderessen bijstond en ook erfgenaam werd van diens belangrijk kabinet van schilderijen, teekeningen en gravures. Hij besteedde zijn snipperuren met deze collectie uit te breiden. Ook doorliep hij op het stadhuis alle doop-, huwelijks- en doodboeken en de Haarlemsche couranten van 1656—1800, tot zamenstelling van een werk over *de Haarlemsche schilders*, dat onder dien titel in 1868 in het licht verscheen en in 1870, in het Fransch is overgezet, onder dien van *Les Artistes de Harlem.* Ook vermeerderde hij de door zijn oom nagelaten bibliotheek van zeldzame boeken, waarvan de catalogus met zijn kort levensberigt en de portretten van hem en zijn oom door Fred. Muller te Amsterdam in 1875 is uitgegeven.

Zie *Bibliothèq. v. d. Willigen*, Amst. 1875, *Préface; Konst- en Letterb.*, 1839, n°. 41, bl. 205, 1846, n°. 1, 51, bl. 387; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*, Siegenbeek, *Hand. der Maats. v. Ned. Letterk.*, 1841; Immerzeel, Kramm; Nieuwenhuis; *Cat. d. M. v. N. L.* (Reg.), Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLIGEN (Pieter van der), den 20sten October 1778 te Rotterdam geboren, bezocht aldaar de Erasmiaansche school, vervolgens de hoogeschool te Utrecht, waar hij zich, vooral onder Heringa, in de godgeleerdheid oefende, en bekleedde vervolgens het predikambt van 1800—1803 te Haringcarspel en Dirksland, tot 1813 te Hillegom, en sedert tot 1846, toen hij zijn emeritaat verkreeg, te Tiel.

Hij overleed aldaar den 17den December 1847. Van der Willigen was een verdienstelijk godgeleerde. Scherpzinnigheid, helderheid, eenvoudigheid, onafhankelijkheid, vrijmoedigheid en duidelijkheid van voordragt maakten zijne kenmerken uit. Als theologant werd hij dan ook op hoogen prijs gesteld; zelfs werd hem het professoraat in de godgeleerdheid te Groningen aangeboden. Grooten roem oogste hij door de beantwoording van menige belangrijke prijsvraag in: bij de maatschappij: tot Nut van 't Algemeen, door zijn *Verhand. over de kracht en den invloed der gewoonte*, 1820, *Een spreekwoord op zijn tijd, een waar woord*, 1823; bij het Haagsch genootschap ter verdediging van den Christel. godsdienst door zijne: *Proeve van antwoord op de vraag: staat in de onderscheidene verhalen van de Evangelisten van gelijke en gelijkschijnende gebeurtenissen, het verschil in woorden en zegswijzen, en in de bepaling van tijd en plaats derzelve geloofwaardigheid niet in den weg*, 1806; *Over de wijsheid van Agurs bede*, 1807; *Over den staat der ziel, tusschen den dood en de wederopstanding der ligchamen*, 1811, herdrukt Tiel 1841; *Over de schijnstrijdigheid der Evangelisten*, 1828; *Over het hooggaande lijden van Jezus in Gethsemané*, 1831 en *Over J. C. de Openbaring Gods;* bij het Zeeuwsch genoots. van kunsten en wetenschappen door zijne verhandeling *Over de waardy der wetenschappen in een volgend leven*, 1824, herdrukt Tiel 1841; bij Teylers godgel. genootschap, door zijne Verh. *Over het eigenlijk wezen des Christendoms*, 1836, herdrukt te Haarlem 1838, *Vervolg* Tiel 1840, *Tweede vervolg* Tiel 1841, *Derde vervolg* 1843.

Vele zijner pennevruchten schonk hij in de *Godgel. Bijdragen*, waarvan hij lang medewerker was, zooals: *Oordeelkundig overzigt der verschillende wijzen, op welke men zich heeft voorgesteld het verband tusschen den dood van J. C. en de gelukzaligheid der menschen*, 1826; *Brieven over het vervaardigen van een zamenstel der Christelijke geloofsleer*, 1831 en *Drie Verhandelingen over het verband tusschen het geloof, hetwelk het Evangelie van ons vordert en onze gelukzaligheid*, 1838 (ook afzonderlijk uitgegeven, doch niet in den handel). In het *Nieuw Chr. Magazijn, bijeenverzameld door J. H. Krom*, III, IV, plaatste hij *het Christendom op deze aarde beschouwd in deszelfs betrekking tot het Heelal*, 1829, en in de *Fakkel* voor 1830, *de Geschiedenis een zekere waarborg voor de gegrondheid van ons geloof aan den bestendigen, schoon langzamen voortgang der zedelijke veredeling van het menschelijk geslacht.*

Ook plaatste hij *Iets over Donker Curtius* voor diens *Nagelaten Leerredenen.* Van der Willigen was niet alleen een bekwaam en verlicht godgeleerde, maar had ook groote bekwaamheid in het bestuur der Nederlandsche hervormde kerk. Jaren lang was hij ook voorzitter van het prov. kerkbestuur van Gelderland, meermalen werd hij ter synodale vergadering afgevaardigd en in 1818 hield hij bij die kerkvergadering de openbare redevoering en bragt belangrijke rapporten bij haar in.

Van der Willigen was lid van het Utrechtsch, Zeeuwsch en Leidsch genootschap.

Zie Junius, *Leerrede over Gen. V: 5c; Hand. der Jaarl. vergad. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, 1840, *Tielsche Nieuwsb.*, 29 *Dec.* 1847; *Konst- en Letterb.*, 1848 n°. 1, Glasius, *Godgel. Nederland;* Sepp, t.a.p, bl. 42, 129, 133, 136, 168, 203, 241; Nieuwenhuis, Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WILLIAMSZE (Maes), een burger van Utrecht, koos in de geschillen tusschen David van Bourgondie en Gijsbert van Brederode de zijde des eerstgenoemden en werd diensvolgens in 1456 voor zijn leven lang ter stad uitgebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met een nieuwen bisschop weder in te komen.

Zie Burman, *Utrechtsche Jaarboeken*, D. II. bl. 314.

WILLIBRAND, zoon en broeder der graven van Oldenburg, bloedverwant der graven van Holland en Gelre, was een volger van keizer Frederik II, en voerde in Lombardye, Calabrië en Sicilië met hem krijg, maakte tweemaal de kruisvaart mede naar „den lande van Overzee" en „diende in verschillende oorlogen". Later werd hij bisschop van Paderborn en vervolgens van Utrecht. Toen men hem berigt bragt dat men hem te Utrecht als bisschop begeerde, om den moord aan bisschop Otto II gepleegd te wreken, was hij terstond bereid te komen, en toen de boden, die van het kapittel naar Rome gezonden waren om bij den Paus verlof tot zijn verplaatsing (translatio) van Paderborn naar Utrecht te vragen, lang op zich listen wachten, snelde hij zelf derwaarts. Gregorius IV, die hem kende, stond hem zijn

wensch gaarne toe en zond hem met zijn apostolischen zegen naar Utrecht. Op de terugreis ontving hij van 's keizers zoon, te Werden de regalien, waarna hij den metropolitaan te Keulen de verschuldigde gehoorzaamheid bewees. Op den 20sten Augustus 1228 deed hij te Utrecht zijn intrede. Na de solemnele mis werd in het bisschoppelijk paleis een prachtige maaltijd gevierd. Graven en prelaten, ridders en klerken maakten goede sier. Tegen het einde van den maaltijd rezen 's bisschops vasallen van hunne zitplaatsen, trokken de zwaarden en de feestzaal weêrgalmde van beloften van trouw aan den nieuwen bisschop bij zijn aanstaande wraakoefening aan de Drenthenaren. Zes weken daarna werd Drenthe van verschillende zijden aangegrepen en de kruistogt tegen dit gewest gelukte. De Drenthenaren moesten zware schatting betalen en boete doen. Nadat de bisschop, vergezeld van eenige zijner verwonnelingen Groningen en de voornaamste plaatsen van Friesland bezocht had, kwam hij te Utrecht terug om op St. Maartensdag in den Dom de pontificale mis te zingen en met zijne kerk den Heer te loven voor den gelukkig volbragten strijd, die zijn geheele leven voortduurde.

Willibrands gansche loopbaan was die van een krachtige, dikwerf wreede, maar ook trouwhartige soldaten-natuur, die voor kerkelijke zaken slechts kleine belangstelling koesterde. Voor de bescherming van klerken en kerkgoed, zorgde hij echter door de vernieuwing der statuten van zijn voorganger Dirk van Are. Verder weten wij dat hij de stichter was van het klooster Zwarte-Waal in Overijssel, en dat hij dat van Bethlehem bij Doetichem op nieuw in het bezit zijner goederen bevestigde. Hij overleed den 27sten Julij 1235 te Zwol, destijds een dorp, dat hij, gedurende zijn laatste ziekte nog tot een stad verhief, en werd begraven in het klooster van St. Servaas, dat van Abstede naar Utrecht was verplaatst en welks eersten steen hij had gelegd [1]).

Zie Arent toe Boecop, *Croenick des Byscoppen van Utrecht*, bl. 181; *Anonymus* bij Matthaeus; Beka, *Bat. Sacra;* van Rijn, *Oudh. v. Gron.*, bl. 533, 575; *Oudh. v. Deventer*, D. I. bl. 617 volg, T. II. p. 229; Matthaeus, *Fund eccles.*, p. 266; Coccii *Chron.*, p. 75; van Gils, *Bisdom van 's Bosch*, bl. 70; Royaards, *Geschied. van het Christend. en de Christel. kerk in Nederland*; Moll, *K. G. van Nederland*, D. II. St. I. bl. 113, 114; Kist en Royaards, *Archief*, D. I bl. 156 (2e Serie), D. IX. bl. 45.

WILLINK (Daniel) werd den 31sten Mei 1676 te Amsterdam geboren. Hij was een der oudste van elf kinderen van Jan Willink [2]) en Margaretha Desmazieres. Door zijn vader voor den wijnhandel bestemd, voldeed hij in zoo verre aan die schikking, dat, ofschoon hij zijn hoofdbedrijf vlijtig waarnam, de snipperuren echter besteed werden aan de beoefening der dichtkunde en de daaraan verbondene kundigheden. Ook maakte hij zich een grondige kennis eigen van de Fransche taal. Het kunstgenootschap *Constantia et Labore*, hetwelk niet dan tooneelstukken uitgaf, koos hem tot lid.

Hij huwde in 1696 Wynanda de Bruin, die hem 6 kinderen schonk. Den avondstond zijns levens bragt hij te Beverwijk door en overleed er den 16den Oct. 1722 en werd in het koor der kerk aldaar begraven. Hij was slechts een middelmatig dichter, en gaf in het licht:

Amsterdamsche Tempe of de Nieuwe Plantagie in 2 boeken, nevens den Amstelstroom, m. pl. Amst. 1712.

Bloemkrans van Christelijke Liefde- en Zededichten, benevens eenige Christelijke Gezangen en Bijschriften voor het Diaken Wees- en Oude Vrouwenhuis te Amsterdam, m. pl. Ald. 1714.

Lusthof van Christelijke Dank en Bedezangen, benevens eenige op nieuw berymde Psalmen. Ald. 1715.

Christelyke gebeden voor ijder dag der weeke, en op byzondere tijden en voorvallen gepast en met zangen verrijkt, benevens een schriftuurlijke keten van aaneengeschakelde waarheid voor de kinderen. Amst. 1717.

Amsterdamsche buitensingel, nevens de omliggende dorpen, opgeheldert door aanteekeningen over vele voornaame geschiedenissen. Ald. 1723.

De lustplaats Groot Heerema bij Franeker. Amst. 1734.

Amstellandsche Arkadia, uitgegeven na zijn overlijden, door Gerrit Schoemaker. Ald. 1737.

Zijn beeldtenis bestaat met een gedicht van zijn vriend D. van Hoogstraten.

Zie Bidloo, *Panpoet. Bat.*, bl. 216, 217; v. Kampen, *Bekn. Gesch. v. Kunst. en Wetens.*, Wagenaar, *Amsterd*, fol. III. bl. 257, Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 510; Hoogstraten; Kok, Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLINK (Herman Angelkot), een verdienstelijk inwoner van Amsterdam. Hij schraagde, waar hij kon, handel en scheepvaart. Het collegie *Zeemanshoop*, waarvan hij commissaris was, nam onder zijn bestuur in finantieele kracht toe, en tot den bloei van het genootschap *Natura Artis Magistra* te Amsterdam bragt hij veel bij. Hij overleed te Amsterdam den 16 Junij 1844.

Zie Verwoert.

WILLIS (Arnold) of WILLES, boekverkooper te Amsterdam, beoefenaar der Nederduitsche poezy in den aanvang der 18de eeuw. Hij was een middelmatig dichter en vervaardigde gelegenheidsverzen. Ook gaf hij met Korn. van Koeverden en anderen in het licht:

Dichtlievende ledigheit. Rott. 1731. 8°.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p., bl. 512; *Cat. d. M. v. N. Letterk.*, D. III. bl. 95.

WILLMET (Joannes), den 13den November 1750 te Amsterdam geboren, studeerde een korten tijd in zijn geboortestad, maar van 1767—1772, vooral onder Schacht, Scheidius en Tollius te Harderwijk. Van daar begaf hij zich naar Leiden om den tweeden Schultens te hooren, want hij beminde niets vuriger dan de Oostersche talen. Na afgelegd examen werd hij predikant bij de hervormden te Nederhemert. Vandaar vertrok hij in 1785 naar Loenen, vanwaar hij, na zestien jaren op die beide plaatsen het predikambt bekleed te hebben, den 20sten November 1793 benoemd werd om Scheidius te Harderwijk als gewoon hoogleeraar in de Oostersche talen op te volgen, hoezeer hij reeds 9 jaren vroeger door de uitgave van het *Arabisch Woordenboek* op den *Coran*, *Harivi* en *Arabsihahs leven* van Timor zich tot die taak bevoegd getoond had. Nadat hij in het begin van Lentemaand 1794, de nieuwe bediening aanvaard had, zijn er twee plegtige redevoeringen kort na elkander door hem gehouden en uitgegeven, die even gunstig van des schrijvers smaak getuigden als het *Woordenboek* van diens geleerdheid gedaan had. Ofschoon hij even als zijne beide leermeesters een streng grammaticus was, beschouwde hij echter, op het voetspoor van Lowth, Herder en Jones de Oostersche letterkunde geheel van hare aesthetische zijde en gevoelde de schoonheden der Arabische, maar bovenal die Hebreeuwsche dichtstukken met gloeijende verbeeldingskracht en schilderde haar in bezielde bijna poetische taal voor oog en oor. Van Muretus en andere letterhelden der 16de eeuw zegt men, dat zij geheel als Cicero gevoelden, dachten en zagen; maar met niet minder regt kon van Willmet beweerd worden dat hem eene geheel Oostersche ziel gegeven, en hij tot tolk der Semitische poesy niet minder geboren dan gevormd was. In 1802 werd hij eershalve tot doctor der wijsbegeerte bevorderd, doch curatoren wisten hem te bewegen, dat hij het aanbod van agent van nationale opvoeding afsloeg. Hij aanvaardde echter de benoeming tot professor der gewijde oudheid, met behoud van zijn vroegere waardigheid, in plaats van Schacht. In 1804 benoemde curatoren van het Athenaeum te Amsterdam hem tot opvolger van Walraven.

Hij aanvaardde zijne bediening met eene *Oratio de retinenda antiqua Batavorum in literis Orientalibus gloria.* Amst. 1804. In zijne school zijn onder vele anderen Menil en Hamaker gevormd. Hij was lid van het kon. Ned. instituut en van vele andere geleerde maatschappijen en overleed den 22sten October 1835.

---

[1]) Volgens Boecop t. a. p. bl. 184, stierf hij in 1233, »op het hof Vollenhove."

[2]) Hij was een vermaard wondheeler. In 1690 werkte hij als deken van het wondheelersgild nevens andere overlieden mede tot het oprichten van dien kloeken achtkanten toren of koepel boven de St. Anthoniswaag op de nieuwe markt, waar sedert door eenen hoogleeraar in die wetenschap lessen werden gegeven.

Hij schreef:

Lexicon Arabicum in Coranum, Hararium et vitam Timuris. L. B. 1784.

Oratio inauguralis de sensu pulchri Arabum. Harderovici 1794.

Oratio de ingenio Hebr. ad poësin inprimis composito. Ibid 1796, en *de Arabum meritis in literis medio aevo instaur.* Amst. 1807.

De vita Libidi. 1814.

Schets van den staat der Oost. Letterk. in Holland in de 18de eeuw. 1820.

Hij liet een rijke bibliotheek na, waarvan de catalogus is uitgegeven. Zij bevatten vele Oostersche mss. en door hem met kantteekeningen beschreven boeken.

Zie D. J. van Lennep, *Mem. Amst. Athen.*, p. 200; Saxe, *Onom.*, T. VIII. p. 453; Juynboll, *Or. de Hamakero* (*Ann. Ac. Gron.* 1835—1836), p. 57; van Kampen, *Bekn. Gesch. der Ned. Letterk.*, D. III. bl. 171; Siegenbeek, *Aansp. bij de Leids. Maats. ten jare* 1836, bl. 27, Bouman, *Gesch. der Leidsche Hoogeschool*, D. II. bl. 509, 630; Glasius, *Godgel Nederl.*; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WILLINCK, luitenant ter zee, dapper zeeheld, die in 1692 tegen 4 Fransche schepen, onder bevel van Jan Bart, streed en ze noodzaakte af te houden.

Zie J. C. de Jonge, *Nederl. Zeew.*, IVa. bl. 393.

WILLINK (Wilhem), te Amsterdam geboren, een werkzaam en kundig regent, als wethouder zijner geboortestad, gedvruchtig en weldadig en algemeen hoog geacht. De koning benoemde hem tot staatsraad in buitengewonen dienst. Hij overleed 13 Febr. 1841 in den ouderdom van bijna 91 jaren.

Part. berigt.

WILLIR (F.) gaf in het licht:

Verhandeling van de koortsen. Amst. 1681. 8°.

Nieuwe geneesk. verhandeling van de Fermentatie. Amst. 1676.

De Algemeene Geneesmiddelen. Amst. 1677, 2 dn. 8°.

Verhandel. van de pest. 12°.

Zie Abcoude, *Naamr.*, bl. 410.

WILMAN (Theodorus), predikant te Birdaard en Janum in Friesland, was door het lezen en uitleggen der *Apocalypsen* duizelig geworden, gelijk blijkt uit de titels van twee boekwerken door hem uitgegeven.

Huishoudingen Gods over syn kerk, ende derselver vianden, van de geb. onses Heilands tot den einde der wereld; vertoont in Apoc. 20 *ende daarby vergeleken Apoc.* 11, 12, 13, 15 *en* 16, *het getal* 666, 1260 *ende* 3 *en een halve dagen*, 1000 *jaren, de 7 fiolen en aller begin en einde met de historien bevestigt, synde in Sept.* 1718, *het einde van alle tyd-bepalingen der profeten.* Leeuw. 1692, *opgedragen aan koning Willem III en kerkelijk goedgekeurd door de klassis van Dokkum.*

Tijd des eindes uit alle de bestekken van alle de dagen des N. Test. in de regering Gods over syn kerk en aller derzelver vianden, van den doop Christi tot den einde der wereld; ordentlyk vertoond in een korte dog duidelyke verklaring van het 4—10 *en 't laatste deel van 't elfde capittel der Openb. Johannis.* Amst. 1696.

Zie Paquot, *Mem.*, T. V. p. 60; Glasius, *Godgel. Nederl.*, Rabus, *Boekz. v. Europa*, 1694, T. I. p. 568, 1696, T. II. p. 109.

WILLMAR (Baron J. P. C.), luit.-gen., nam als luitenant deel aan de laatste oorlogen van het keizerrijk en werd bij den slag van Leipzig gevangen genomen. Na een jaar krijgsgevangen in Hongarije te zijn verbleven, werd hij uitgewisseld en keerde naar Parijs terug. Aldaar aangekomen, werd hij op nieuw bij het Fransche leger ingelijfd en woonde o. a. den slag van Waterloo bij, toen hij eene compagnie mineurs en sappeurs aanvoerde. Na het sluiten van den vrede, vertrok hij naar Belgie, om ook zijn vaderland vele uitstekende diensten te bewijzen. Na geruimen tijd als hoofd-ingenieur van den waterstaat werkzaam te zijn geweest, was hij het, die na 1830 tot minister van oorlog benoemd, de eerste organisatie aan het Belgisch leger gaf. Vervolgens vervulde hij de betrekking van Belgisch gezant met eene zending te Berlijn, totdat hij in 1845—1846 naar 's Hage gezonden werd, ten einde de spanning te doen ophouden, die de quaestie der tolregten had teweeggebragt. De gelukkige wending, welke deze zaak al spoedig nam, was vooral ook aan zijn geest van verzoening te danken. Gedurende de 12 jaren, waarin hij met de betrekking van Belgisch gezant te 's Hage bleef bekleed, toonde hij zich wel op de hoogte van de vraagstukken, die nu en dan oprezen. Gedurende zijne loopbaan, onthield hij zich steeds van aansluiting aan eenige partij; algemeen stelde men zijn oordeel op hoogen prijs. Hij was grootkruis van de orde van den Nederl. Leeuw en van die der Eikenkroon, overleed 28 Jan. 1858, in den ouderdom van ruim 69 jaren, en werd met militaire eer den 1sten Febr. 1858 op het R. K. kerkhof te 's Hage begraven.

Part. ber.

WILMER (J. B. D.) gaf in het licht:

Cantate pour la dédicace des Orgues dans l'Eglise Wallonne de Middelbourg. Middelb. 1815.

WILMERDONK (Johannes), te Middelburg geboren, was eerst conrector, daarna rector der Latijnsche school, en werd in plaats van Nicolaas Blankaard professor aan de illustre school dier stad, waarin hij ook de waardigheid van Raad heeft bekleed. Hij beoefende de Nederd. dichtkunde, blijkens de Lofdichten en Bijschriften, die men van hem vindt.

Zie de la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 112; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WILMS (Johann Wilhelm). Deze uitstekende en waardige toonkunstenaar, pianist en componist werd den 30sten Maart 1772 te Witzhelden, een dorp in het hertogdom Berg, twee uren van Solingen, geboren. Het eerste onderrigt in de muzijk, en in het bijzonder op de piano forte, ontving hij van zijn vader, die destijds schoolonderwijzer en organist dier plaats was, en naderhand van zijn oudsten broeder, mede schoolonderwijzer en organist aan de Luthersche kerk te Elberfeld, en wel met een zoo gelukkig gevolg, dat hij weldra na volbragten studien zich als muzijkmeester aanvankelijk te Lottringhause, twee uren van Elberfeld, en daarna te Elberfeld zelve zich vestigde. Hierbij oefende hij zich in het bespelen der fluit, alsmede in de compositie beproefde hij toen reeds zijne gedachten op het papier te stellen in meerstemmige muzijkstukken. Het verschijnen van Mozart's klavierwerken gaf eene nieuwe wending aan zijne muzikale studien, en voltooide zijne geheele vorming. Zijn talent bleef dan ook niet onopgemerkt, en eenige zijner vrienden raadden hem dan ook aan zich naar eene grootere plaats te begeven. Hij reisde dientengevolge van daar naar Holland, alwaar hij in Augustus 1791 te Amsterdam zich metterwoon nederzette en als muzijkonderwijzer vestigde. Hier vond hij gelegenheid om zich verder grondig in de Harmonie te oefenen, onder leiding van den bekwamen toonkunstenaar Hoderman. Hij gaf les in de muzijk, terwijl, daar hij met vele muzikale familien in betrekking geraakte, hoe langer hoe meer zijne verdiensten bekend werden.

Reeds bij zijn eerste verschijnen in het publiek nam zijn smaak en zijne pathetische manier van uitdrukking bij de voordragt van klassieke muziekstukken de jonge virtuozen en dilettanten zoodanig in, dat zij met goed gevolg zijne methode volgden. Bij den hoogsten trap van vaardigheid, welke hij op zijn instrument bereikte, verstond hij ook de kunst, om door vrije fantasien de meest geleerdste en door verrassende modulatien zijn toehoorders in verwondering en in verbazing te brengen en hen zoo, als het ware, aan zijne voordragt te boeijen. Van dien tijd af, maakte Wilms zich ook gunstig bekend als componist en verkreeg daardoor allengskens meerdere kweekelingen. Door zijne voortreffelijke wijze van onderrigt heeft hij verscheiden goede toonkunstenaars en dilettanten gevormd. Een der voornaamste is C. M. von Schmidt. Aanvankelijk was hij op vele concerten als tweede fluitist werkzaam, zoowel in Felix Meritis, de Harmonie boven de manège en andere. Ook liet hij zich verscheidene keeren als obligaatspeler in het openbaar hooren, en oogstte steeds de welverdiende toejuichingen in.

Zijn spel muntte vooral uit door eene buitengemeene vaardigheid en naauwkeurigheid, het veerkrachtige en duidelijke van zijn aanslag, welke met eene juiste houding der handen verbonden was, door de ongeloofelijke snelheid zijner loopen voor beiden handen en het paarlachtige rollen derzelve.

Zijne voordragt was mannelijk en gevoelig, doch men berispte in hem, dat hij het tempo te dikwerf veranderde en zich te weinig aan een bepaald rhythmus bond.

In zijne compositie maakte de sentimentaliteit den voornaamsten grondtrek uit, welke echter door eenen overwegenden rijkdom van schitterende figuren en stoute modulatien ruimschoots gedekt werd. Jammer dat hij zich te veel naar andere vormde, en daardoor niet altijd origineel was. Zijne compositien voor de piano bezitten het voorregt van bij al hare moeijelijkheid in de hand te vallen, en overeenkomstig den aard van het instrument geschreven te zijn. Er bevindt zich veel voortreffelijks onder, wanneer zij echter minder lang waren, zouden zij over het algemeen daarbij gewonnen hebben.

Bij de opgaaf van het getal zijner verschillende werken moeten wij tevens de opmerking voegen, dat zij, volgens het zeggen van Wilms zelven, slechts de vruchten zijn der uren, welke hem, na zijne veelvuldige en vermoeijende dagelijksche bezigheden, overig bleven. De meeste andere doch minder ijverige kunstenaars zouden dezen tijd tot vermaak of uitspanning hebben gebezigd, een bewijs dat hij bezield was met gevoel voor het ware en schoone.

Hij heeft dan ook ongeveer 50 werken in druk uitgegeven, als te Amsterdam, te Leipzig en bij vele andere buitenlandsche muzijk-uitgevers. Zij bestaan meestal uit piano, forte, solo's, gedeeltelijk voor vier handen of voor orkest, verscheiden liederen, waaronder twee volksliederen, ook fluit- en clarinetconcerten, een paar quartetten voor strijkinstrumenten en een paar voor piano met strijkinstrumenten, zes sinfonien voor groot orkest en ouvertures; bezittende hij nog vele handschriften van feestcantaten voor de maatschappij Felix Meritis, voor de societeit Harmonica, en een aantal voor de jaarlijksche vergadering der maatschappij tot Nut van 't Algemeen; ook nog eene sinfonie, eenige ouvertures, concerten voor verschillende instrumenten, vierstemmige liederen, enz.

Wilms verdiensten bleven niet onbeloond; in 1808 werd hij lid van het koninklijk Nederlandsche instituut van wetenschappen, letteren en schoone kunsten. In 1824 werd hij geroepen als organist bij de doopsgezinde gemeente te Amsterdam. Ook bij de oprigting van de maatschappij tot bevordering der toonkunst, werd hij door de afdeeling te Amsterdam tot lid van verdienste benoemd.

Onder zijne voornaamste werken behoort de voorrang aan het geliefdkoosde volkslied: Wien Neerlands bloed in d'adren vloeit, op woorden van den dichter en ridder Tollens, voor hetwelk hij bij den wedstrijd in 1815 uitgeschreven door den luit.-admiraal ridder van Kinsbergen de premie verwierf van 300 gulden, en daardoor zich de achting en nagedachtenis der nakomelingschap ten volle heeft waardig gemaakt.

Wilms was een matig, werkzaam mensch, een vijand van ijdele pracht, gedienstig zonder eigen belang en kenner van vele wetenschappen, een hoogschatter van geleerden, een braaf vader en een opregt en standvastig vriend, die in hoogachting en liefde van allen deelde, welke geleerdheid en braafheid op regten prijs weten te stellen. Hij overleed den 19den Julij 1847 aan verval van krachten.

Zie Gregoir, *Biogr. des Artistes musiciens Neerland*, Schotel, *Tollens en zijn tijd.*

WILP (Sara Maria van der) was de dochter van Willem Frederik van der Wilp, conrector der Latijnsche school te Amsterdam, waar zij in 1716 geboren werd en ongehuwd in 1803 overleed. In 1757 gaf zij een fraaije dichtmatige vertaling in het licht van Popes' *Messias, gewyde Herderszang*, ook opgenomen in de verzameling gedichten, in 1772 te Amsterdam verschenen.

Haar dichttrant had veel overeenkomst met die van hare vriendin van Merken. Zij bezorgde ook de *Herderszangen* en *Mengeldichten* van A. de Haan.

Zie M. Siegenbeek, *Bekn. Gesch. d. Ned. Letterk.*, bl. 270; J. de Vries, *Gesch. der Ned. Dichtk.*, D. II. bl. 270; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 511; *Hedend. Vał. Letteroef.*, D. I. bl. 314; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WILS (Pieter), landmeter. Na zijne teekening verscheen de eerste zeldzame uitgaaf van het *Octroy van de Schermer mitsgaders Cavel-Conditien ende Caerte. Alcmaer by Th. Pet. Baart.* 1635. 4°.

Zie Kramm.

WILS (Jan), verdienstelijk landschapschilder te Haarlem, wiens werken veelal door zijn leerling van Berchem gestoffeerd zijn, en meestal op die van Both trekken, gelijk twee kabinetstukjes, weleer in het kabinet van G. van der Pals, die in 1824 op de verkooping van diens schilderij-verzameling te Rotterdam *f* 800 golden.

Zie Immerzeel.

WILS (P.), beoefenaar der wiskunst te Amsterdam, wiens *wiskunstige werken* aldaar 1653 in 4°. zijn verschenen.

Zie Verwoert.

WILSENIUS of WILSEN (Abraham), geboren te Vlissingen, werd in 1639 te St. Anna ter Muiden als proponent beroepen en hield zich ook bezig met het onderwijzen van jongelieden. Hij werkte krachtig mede tot de stichting van het tegenwoordige kerkgebouw aldaar, en woonde eenigen tijd te Sluis, doch keerde naar zijn standplaats terug, waar hij in het laatst van 1670 stierf.

Hij was tweemaal gehuwd, 1. met Margaretha Beyens, die hem 3 kinderen schonk en kort na 27 Junij 1659 overleed; 2. een groot jaar voor zijn dood, met Mayken Maes, weduwe van den burgemeester Jaques Hallinck, die in 1662 te Vlissingen overleed. Zijn zoon Johannes Wilsen werd 26 April 1674 als predikant voor de Oost-Indiё aangenomen. Zijne spreuk was het zeggen van Seneca: *nulla vis major pietate vera est.*

Hij gaf in het licht:

Cort-begryp van de dwalinghen der Roomsche kercke met de wederlegginge derselver uyt de Texten des Leuvischen Bybels, wt het Fransch (tot negenmael toe gedruckt), overghesedt in 't Nederduytsch door Abrahamam Winsemium, predikant tot St. Anna ter Muden in Vlaanderen. Tot meerder en beter gherief heeft hij daer bygehevoeght de schriftuyrplaetsen van de Nieuwe Oversettinghe der Gereformeerde. Is oock achter aengheştelt syns geloofsbelijdenis met een Catechisatie uyt de belydenisse getroken. Gedrukt tot Leyden voor Francoys Moyaert in CIϽ IϽ CLXIV, (moet wezen 1644).

Gelijktijdig hiermede uitgegeven volgt er achter: *Abr. Wilsemii, Corte Belyd. van het Alghemeyne Chr. Gheloove, tot dienst zyner Ghemeynte, opentlick verkondicht, ende in 't licht ghegeven*, 1644.

Hierna: *Catechizatie, ofte eenvoudighe onderwysinghe in alle de Fundamenten der Chr. Religie, wt de voorgaende Belyd. ghetroken, tot dienst der ghemeynte Jesu Christi, die te Muden in Vlaanderen enz.* Ibid. 1644.

Getrouwen dienst tegen Gulielmi de Landsheere Societatis Jesu gepraetendeerden Heyligen-dienst, dat is: Antwoorde op het Eerste Deel van syn vast en klaer bewys dat de R. Kercken in 't eeren en aenroepen van de Moeder Godts Maria ende andere Heylighen gheen Afgoderye en bewyst etc. Vliss. by J. Pick. 1649. 8°.

Den Ydelen Roem Roberti de la Planche, prediker in 't Jesuyten klooster, over de valschelyck ghemeende vervalschinghe der Gereformeerde Bybels, ende syne al te vroegh-luyd gheroepen victorie op den predickstoel over de Gereformeerde, ontdeckt in eenighe Brieven over en weer gheschreven en ghesonden door Hem ende Abr. Wilsenium, pred. tot S. Anna ter Muden. Amst. 1649.

Ontrouwen handel Roberti de la Planche, prediker in 't Jes. klooster, tot Brugge van hem ghenoemt ontrouwen handel Abrahami Wilsens, pred. tot S. Anna ter Muden, opgedragen aen de burgerye van Brugge voor een Nieuw-jaar. Anno MDCL. Middelb. by Jaques Fierens.

Theophil-Lektia, *ofte Gods besondere liefde tot syne uytvercorene, in de verhandelinghe der vermaerde en hoochwichtige quaestie of Christus voor alle menschen gestorven is. Vliss. J. Pick.* 1653. 8°.

Replyke tegen D. Andreae Petri van der Lindens antwoord op het 2de Capittel van D. Leonardi Fodinaei (in syn leven Gereformeert predikant tot Delft) Traktaetjen van der Wille Gods. Ibid. 8°.

Zie P. de la Rue, *Gelett. Zeeland*, bl. 139, 344; B. Hannius, *Zeeuwsche buise*, bl. 67; Paquot, *Mem.*, T. II. p. 324; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Jansen, *St. Anna ter Muiden*, bl. 143.

WILSON (J.), den 26 December 1792 te Breda geboren, trad in 1808 als chirurgien sous-aide-elève in dienst en in 1811 in Franschen dienst als officier van gezondheid 3de

klasse bij het 9de reg. art. te Douay en maakte met dat regiment deel van het leger aan de Elbe. In 1812 nam hij deel aan den Russischen veldtogt en maakte gevolgelijk den terugtogt mede over de Beresine. In 1813 nam hij deel aan de veldtogten in Duitschland, o. a. aan dien bij Leipzig, waar hij den baron Larry behulpzaam was bij het amputeren van het been van den generaal Latour Moubourg. In 1814 was hij als chirurgien aide-major bij de ambulance van het Fransche hoofdkwartier. In dat zelfde jaar trad hij als officier van gezondheid 3de klasse in dienst van zijn Vaderland. In 1815 kweet hij zich in den veldslag van Waterloo zóó van zijn pligt dat de koning hem tot ridder van den Nederl. Leeúw benoemde. In 1819 werd hij, na afgelegd examen, officier van gezondheid 2de klasse. In dien rang was hij werkzaam bij het regiment husaren nº. 6, bij 's rijks instructie-hospitaal te Leuven, bij het hospitaal in 's rijks gevangenhuis te Gend, van 26 Oct. 1830 tot het begin van 1831 bij de ambulance van het hoofdkwartier. Hij vergezelde den 16den Nov. 1830 als chef van den geneeskundigen dienst de mobile colonne van den hertog van Saxen-Weimar naar Maastricht. In April 1831 werd hij benoemd tot officier van gezondheid 1ste klasse, in 1843 gepensioneerd en hij overleed den 7 Jan. 1864 te Leur bij Breda.

Part. ber.

WILT of WIELT (J. T.). Onder dezen naam schuilt J. Torenvliet.

Zie Nagler; Kramm.

WILT (FERDINANDI DE), graveur. De volgende zwarte kunstprent gaat op zijn naam uit.
Ds. Josias van de Kapelle, aet. 50, Aº. 1691.

Zie Kramm; Muller, *Cat. v. portr.*

WILT (THOMAS VAN DER), zoon van Willem van der Wilt en Emerentia van der Staf, werd den 29sten October 1659 te Piershil in het land van Putten geboren, leerling van Verkolje te Delft, schilderde familiestukjes en binnenhuisjes, die volgens Immerzeel niet vrij van stijfheid waren. Ook graveerde hij in de mezzo-tinto manier naar Brouwer, Schalken en anderen.

In 1727 vervaardigde hij een groot schoon stuk met *Portretten van het Chirurgijnsgild te Delft*, voor de ontleedkamer te Delft.

Nagler vermeldt twee zwarte kunst-prenten van hem: *Een jonge naakte Dame*, die zich kapt voor een spiegel, 1687 in fol., en *Eene vrouw met een geldstuk in de regterhand*, dat zij bij het licht beschouwt. Hij vervaardigde ook historiestukken.

Hij huwde Johanna Biddoff en overleed in 1733, in den ouderdom van 73 jaren. Zijn portret, door hem zelven geschilderd, is door T. H. Jelgersma in kleuren geteekend.

Zie Immerzeel, Kramm, Nagler, Verwoert, Kobus en de Rivecourt, Boitet, *Beschryv. v. Delft*, bl. 528, 790; Muller, *Cat. van portr.*

WILT (WILLEM VAN DER), zoon van den vorige, leerling van zijn vader in de teeken- en schilderkunst. De platen voor het natuurkundig werk van Leeuwenhoek en van het penningkundig werk van van Loon zijn naar zijne teekeningen gegraveerd.

Volgens zijn tijdgenooten waren er onder zijn collega's weinigen, die hem in het teekenen gelijk waren. Hij overleed den 24sten Jan. 1727, in den ouderdom van 36 jaren.

Zie Immerzeel; Kramm; Boitet, t. a. p.

WILTENS (NIKOLAAS), proponent, werd in 1690 aangesteld tot predikant bij de Hollandsche ruiterij, die zich toen in Engeland bevond. Dit gaf aanleiding dat hij in het volgende jaar tot predikant bij de kapel van koning Willem III te St. James werd benoemd. In 1699 werd hij predikant te Voorhout, in 1704 te Uitgeest, in 1706 te 's Hertogenbosch, in 1710 te Amsterdam, waar hij den 4den April 1734 overleed.

Hij gaf in het licht:
Kerkelijk Plakaatboek, behelzende de Plakaten, Ordonnantiën ende Resolutiën over kerkelijke zaken. 's Grav. 1722, 2 dn. 4º., na zijn dood vervolgd.

Zie Paauw en Veeris, *Vern. Kerk. Alphab.*, bl. 381; Glasius, *Godgel. Nederl.*

WILTENS Jr. (NICOLAAS), gelegenheidsdichter. Men vindt o. a. een grafschrift van hem op Florentinus Bomble (zie J. van Staveren's lijkrede op dien Amsterd. predikant. Amst. 1732). Zijne verzen zijn gelijk die van Bomble zelven en van diens broeder Antoni Bomble, predikant te Hontenisse en Ossenisse, zeer middelmatig.

WILTSCHUT (P.), kapitein ter zee, gaf in het licht:
Wiskunstige gronden en zekere middelen om te kunnen oordeelen over den loop der stroomen en rivieren, inzonderheid der provinciën van Holland en Zeeland. 's Hage 1741.

Zie Arrenberg, p. 578; Abcoude, *Verv.*, bl. 162.

WILLEMZONIUS (A.), student in de godgeleerdheid, schreef:
Korte afbeelding van het zogenaemde Histor. verhael, met aanhangsel en voorafgaande werk van O. Bouman, waarin hij ondernomen heeft om hooggel. mannen met onbezonnen lastertaal te bekladden. Amst. 1741.

Zie Rogge, *Bibl. der Contram.*, bl. 2091; *Navorscher*, D. XIV, bl. 287.

WILMERDONX (SIMON), sedert 1626 predikant te Amsterveen, in 1641 gestorven, gaf in het licht:
Cort begryp der voornaemste dwalinghen van verscheydene feiten met dewelcke de gheref. kercke in de leere geschil heeft. Ghestelt tot versterckinghe der ghem. tot Amsterveen in de suyvere waarheyt. Amsterd. 1626.

Zie Rogge, *Bibl. der Contra-rem.*, bl. 114.

WEMERUS (JOHANNES), van Leeuwarden, predikant te Marrum c. a. Van hem bestaat: *Extract der Synodale Resolutien Frisiae, geextraheerd en opgesogt en per titulos in dese ordre gebragt*, afgeschreven door D. Hector Murray, pred. te Makkum en Kornwerd, later in bezit van Mensonides, predikant te Hensbroek, en door anderen vervolgd.

Zie Kist en Royaards, *Kerk. Arch.*, D. VIII. bl. 432.

WIMES (JAMES), een Schotsch edelman, die, omgekocht door een Schot en twee Spaansche Jesuïten in Brabant, in 1596 hopman Rollé trachtte te bewegen Veere aan de Spanjaarden over te geven. Hij werd 8 Jan. 1597 onthalsd en gevierendeeld.

Zie Bor, B. XXXIII, bl. 57 (286); van Meteren, B. XVIII. fol. 349; Wagenaar, *V. H.*, D. VIII. bl. 453.

WINCKAERT (JAN CATYN), kunstschilder en illuminateur van den hertog van Bourgondie, in 1474 in het St. Lucasgild te Antwerpen ingeschreven.

WINCKAERT (JAN), beeldhouwer in 1456, lid van hetzelfde collegie.

Zie Kramm.

WINCKEL (JOH. LUD.) gaf in het licht:
Nassauwsche Lof en Dankoffer, wegens de verheffing van zijn Hoogheid Willem Carel Hendrik Friso, prince van Oranje en Nassauw enz. door een byzondere Goddelijke bestiering, tot de waardigheid van Erfstadhouder enz. aangetoont ter gelegentheid van een Dank- en Vreugde-feest in eene Leerrede over Psalm XX vs. 6 *en* 7. Delft 1748.

Zie Abcoude, *Tweede Aanh.*, bl. 169.

WINCKELMANN (FRANS CAREL PHILIP Baron VON). Van dezen Indischen dienaar is weinig anders bekend dan dat hij directeur der Javasche houtbosschen was en als zoodanig den 29sten Julij 1820 te Samarang overleed. Zijne weduwe, A. H. C. Samlant, overleed daar den 1sten Mei 1822. Een hunner dochters huwde den majoor der infanterie Johan Adam Phitzinger, die op den 15den Sept. 1825 op den weg van Damak naar Baijoran aan de cholera bezweek.

Part. berigt.

WINCKELMAN (Jacoba Petronella), dochter van Jacob Winckelman, burgemeester van Vlissingen en Maria Elizabeth Sterthemius, werd aldaar, na haars vaders dood, den 8sten November 1696, geboren. Van haar jeugd af was zij van een zwak ligchaamsgestel en worstelde met zware krankheden. Tot haar 14de of 15de jaar leefde zij volgens hare eigene getuigenis zorgeloos en wandelde naar de begeerlijkheden der jonkheid, afgescheiden van God en zijne gemeenschap. Zij kwam echter in gezelschap van vrome lieden tot ernstig nadenken, onttrok zich aan alle wereldsche genietingen en overleed te Middelburg den 30sten Augustus 1761, in den ouderdom van 60 jaren. Onder hare nalatenschap vond men een groot aantal dichtstukken, van welke een gedeelte door hare nicht Maria Elizabeth Winckelman in 1763 te Middelburg, met den titel van *Stichtelijke Gedichten* in het licht gegeven en in het volgend jaar door een bundel van *Stichtelijke Mengeldichten* gevolgd werden. Het geheele werk kwam in 1769 andermaal in het licht met eene voorrede van den predikant R. Schutte.

Zij zijn door Schutte zeer geprezen, doch vielen minder in den smaak van anderen.

Ook schreef zij: *Samenspraak over het houden van een Dank- Vast- en Bededag.* Amst. 1770.

Zie *Het Godvruchtige leven en zalig afsterven van de Wel-Ed. geb. Jonkvrouwe J. P. Winckelman*, voor hare *Stichtelijke Gedichten*; Witsen Geysbeek, bl. 578, t. a. p. D. VI. bl. 516; Arrenberg.

WINCKELMAN (O. R. F. W.), onderwijzer der jeugd te Utrecht, gaf in het licht:

Themata of Oeffeningen op de verscheiden redendeelen, volgens de zynbare der Fransche Tale. Utrecht 1772, 2e dr.

Nieuw Fransch en Nederduitsch woordenboek. Ald. 1783, 2 dn.

Schets der Nederduitsche Spraakkunst. Ald. 1784.

Zie Arrenberg, bl. 579.

WINCKELMAN (Susanna Agneta) maakte verzen op de werken harer tijdgenooten, onder anderen op P. Boddaert *Nagelatene Mengeldichten.*

WIND [1]) (Boudewijn Dobbelaer de), te Middelburg geboren, was med. anat. et chir. lector en vroedmeester, president der provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt van Zeeland en van de stedelijke te Middelburg, lid van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen en corresponderend lid van het kon. Ned. instituut.

Hij overleed te Middelburg, 14 December 1818.

Men heeft van hem:

Waarneming wegens eene buitengewone waterzucht en daardoor veroorzaakte beenbreuk. Middelb. 1818.

Het Zeeuwsch Genootschap bezit van hem een *Verhand. over den schijndood.* 1817.

Zie *Cat. v. h. Zeeuwsch Genoots.* (2e *Supplem.*), 1869, bl. 15; Holtrop, *l. c.*, p. 400; *Konst- en Letterb.*, 1818, D. II. bl. 451.

WIND (Gerardus de), in 1685 te Vlissingen geboren, behoorde tot de Doopsgezinde gemeente. Zijne moeder Jacomina Frans was een volle nicht van den dichter Antonides van der Goes. Na de Latijnsche en Grieksche talen in zijne geboortestad geleerd te hebben, ontving hij bij J. van Gaveren, doopsgezinde leeraar te Zoetermeer en bij A. van Eeghem te Middelburg onderwijs in de godgeleerdheid. Op raad van dezen begaf hij zich naar Amsterdam om bij Galenus Abrahams en de Remonstrantsche hoogleeraren zijne studien voort te zetten. Tevens legde hij zich op de geneeskunst toe, studeerde in dit vak te Utrecht, werd in 1708, na het verdedigen eener dissertatie *de Ophtalmia* med. doctor en nog in hetzelfde jaar leeraar te Middelburg. Hier was hij als leeraar-geneesheer werkzaam tot zijn dood in 1752. In 1726 werd hij beschuldigd dat hij onregtzinnige en socinianasche gevoelens aankleefde, doch de kerkeraad sprak hem twee jaren later vrij.

Behalve de uitgave der werken van zijn leermeester van Eeghem, die hij met aanteekeningen verrijkte, schreef hij:

Redenen des geloof van J. Kien onderzocht. Middelb. 1711.

Verhandel. over Gods genade. Amst. 1728.

Lijkreden over het afsterven van Adriaan van Eeghem. Middelb. 1709.

Zie *Naaml. d. Doopsgez. schrijvers*, bl. 131; Rogge, *Geschrift betreff. de Ned. Herv. kerk*, bl. 77; Holtrop, t. a. p., bl. 400.

WIND (G. de), med. dr. te Middelburg, schreef:

De praecl. Zelandorum meritis in rempubl. litt. Middelb. 1778.

Verhandeling over de vergiften, tot het rijk der dieren betrekkelijk in *Verh. v. h. Zeeuwsch Genoots*, D. XIV. bl. 287.

In hands. bij het Zeeuwsch genootschap:

Physiologische verhand. over het menschelijke hart.

Verhand. over de algemeene bekleedpen van het menschelijk ligchaam. 1787.

Physiologische beschouwingen over de zenuwen. 1788.

Verhandeling over de beenderen en kraakbeenderen. 1793.

Verhandeling over de ossificatie. 1784.

Verhandeling over de beenknobbels en gewrichts verstijving. 1797.

Verhandeling over het graveel. 1798.

Verhandeling over den Callus of beenweer. 1793.

Zie Nagtglas, *Tweede vervolg op den Catal. der Bibl. v. h. Zeeuwsch Genoots.*, bl. 14, 15; Holtrop, *l. c.*

WIND (Paulus de), med. dr., operateur van Zeeland, anat. chir. et artis obstr. lector, stads-doctor en steensnijder te Middelburg, bezitter van het Roodhuysiaansch geheim.

Hij overleed in 1771.

Hij gaf in het licht:

Het geklemde hoofd gered. Middelb. 1751. 8°.

Over het afbinden der Navelstreng. Middelb. 1757. 8°.

Een waterachtig gezwel in een vrouwelijke borst genezen in *Verh. v. h. Zeeuwsch Genoot.*, 1769, D. I. bl. 587.

Ontleeding eener dubbele liesschenbreuk, 1 afb. in *Verh. d. Holl. Maats.*, 1763, bl. 118.

Bericht van een gebarsten maag in een kind. Ald. 1765, bl. 219 v. d. Berigten.

Waarnemingen over een gestikte navelbreuk. Ald. 1769, bl. 124.

Waarneming over een gesneden nekbreuk. Met 1 afb. Ald. 1763, bl. 129.

Zie A. van Solingen, *Redevoering ter nagedachtenis van P. de Wind*, Middelb. 1786, Banga, *Gesch. d. Geneesk.*; Holtrop, *l. c.*, p. 401; *Boekz.*, 1751, 688, 1758, 623.

WIND (P. de) studeerde te Leiden en schreef:

Spec. path. med. de morbis vero et stricto sensu biliosis. L. B. 1790.

Zie Holtrop, *l. c.* p. 401.

WIND (J. van Beekhoven de) vertaalde.

Saviard, *Nieuwe verzameling van heelkundige waarnemingen, met eenige bijzondere hulpmiddelen. Uit het Fransch.* Haarlem 1756. 8°.

Zie *Cat. v. h. Zeeuwsch Gen*, bl. 373.

WIND (Samuel de), med. dr. te Middelburg, 's lands en stads operateur, steensnijder en vroedmeester, lid van het Zeeuwsch genootschap, overleed 15 Febr. 1803, in den ouderdom van 60 jaren.

Men heeft van hem:

Proeven met de Alcali volabile van Martinet tegen kankerachtige gezwellen in *Verh. v. h. Zeeuwsch Genoots.*, 1790; D. XIV. bl. 418.

Bericht wegens eene amputatie of afzetting van eene vrouweborst, wegende over de 6 ponden, Middelburgsch gewigt; alsmede van de andere wegende over de twee ponden in dezelfde persoon. Ald. 1791, D. XIV. bl. 397.

Waarneming omtrent een eerstgeboren kind, waarvan de ingewanden (de nieren, pisleidvis en waterblaas uitgezondert) zich buiten den buik bevonden. Ald. 1769, D. I. bl. 592.

Verhandeling over den polypus of slymprop en fungus of uitwas, benevens een berigt en afbeelding van een zeer nuttig werktuig ter afbinding dienende. Ald. 1784, D. X. bl. 497, 1786, D. XI. bl. 481.

Zie *Konst- en Letterbode*, 1803, D. I. bl. 163; Holtrop, *l. c.*

WIND (Mr. Samuel de), zoon van Paulus en Elisabeth de Wind, den 26sten Jan. 1769 te Middelburg ge-

[1]) Dit geslacht is oorspronkelijk uit Duitschland en heette daar Windisch. Een der leden vestigde zich te Rotterdam en noemde zich de Wind. Zie *Boekz. der gel. wer.*, 1761, bl. 576.

heren, doorliep van 1805—1809 de Latijnsche scholen en vertrok in 1820 naar Leiden, waar hij de lessen van Wyttenbach, Siegenbeek in de letteren en die van Smallenburg en Kemper in de regten bijwoonde. Na de verdediging eener *Dissertatio jur. inaug. de jure absentium secundum Codicem Napolionticum* in Dec. 1811 tot doctor in de beide regten bevorderd te zijn, zette hij zich als advokaat te Leiden neder. Ruim vier jaren bragt de Wind als practiserend advocaat te Leiden door en keerde den 20sten Junij 1814 naar zijne geboortestad terug, waar hij zich als advocaat vestigde, en zich in de wetenschap van het recht, maar inzonderheid op de geschiedenis toelegde, terwijl hij tevens de oude Latijnsche schrijvers las en excerpeerde. In 1818 werd hij substituut officier van de regtbank van eersten aanleg te Middelburg, in 1833 rijks-advokaat der administratie en in hetzelfde jaar lid van den raad der stad, in 1834 officier van justitie bij de regtbank, in 1843 vice-president van het prov. geregtshof in Zeeland, terwijl zijn naam in 1845 als de eerste voorkwam op de aanbevelingslijst van kandidaten voor het lidmaatschap van den hoogen raad, waartoe hij zonder twijfel zou benoemd zijn geworden, zoo hij zelf zijn wensch niet had te kennen gegeven, buiten aanmerking te blijven. Hij was van 1855 tot zijn dood president van het Zeeuwsch genootschap, lid van het Leidsche en Utrechtsche genootschap, correspondent van de 2de kl. van het kon. Ned. inst. en van vele anderen zoo binnen- als buitenlandsche geleerde genootschappen.

Hij huwde in 1821 zijne nicht Cornelia Dobbelaer de Wind en overleed den 19 Augustus 1859.

Zijne schriften zijn:

Verhandeling over den invloed der dichtkunde op de geschiedenis, bekroond met den gouden eereprijs, door de Maats. v. Ned. Letterk. in *N. Werken*, 1e D. 2e St.

Verhandeling over de vernietiging van de orde der tempelieren, bijzonder met betrekking tot ons Vaderland in *Mnemosyne van H. W. Tydeman*, 2e reeks 6de deel, 1826.

Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt in de Nederlanden. Middelb. 1827. 8°.

Bibliotheek der Nederduitsche geschiedschrijvers. Middelburg 1831—1835.

Bijdrage over Jan Adriaansz. Leeghwater in *Vad. Letteroef.* 1837, *Mengelw.* bl. 745—759.

Iets over het kasteel Hellenburg en het dorp Buarlind in *Zeeuwsche Volks-almanak.* 1837.

Nog iets over het Cijferschrift van Carleton in *Kunst- en Letterb.*, 1837, n°. 41.

Hebben onze Voorouders deze landen te vroeg bedijkt en verdienen zij daarom »vernuftige landbedervers" genoemd te worden? in *Zeeuwsche Volksalmanak*, 1838.

Levensberigt van den Nederlandschen zeereiziger mr. Jacob Roggeveen in *N. Werk. v. h. Zeeuwsch Genoots.*, Midd. 1838.

Verhandeling over den invloed van Wagenaars Vaderlandsche Historie op de beschouwing en beoefening onzer Geschiedenis in *Werken der 2de klasse van het kon. Ned. Inst.*, 7de deel.

De dood van graaf Floris den IVden op het tournooi te Corbee in 1204. Ald. 8ste deel.

Bedenkingen over het ontwerp van wet tot vermindering der provinciale hoven. Middelb. 1843.

Verdediging der echtheid van den brief van Simon van Haarlem, waarbij hij goederen der abdy van Egmond in erfpacht neemt in *Tijdschrift Instituut* 1846.

Fragmenten van den Ridderroman Huon de Bourdeaux in *N. reeks der Werk. v. d. Maats. van Ned. Letterk.*, 5de deel, 1847.

Iets over Matth. Smallegange en zijne kroniek van Zeeland in *Nehalennia* 1849.

Jaartallen tot herinnering aan de geschiedenis der stad Middelburg, sedert de verlossing van het Spaansche juk in 1774 in *Midd. Naamwijzer* 1849 en 1850.

Johan de Kanter Phz. Fragment uit een onuitgegeven vervolg op de la Rue, Geletterd Zeeland in *Nehalennia* 1850.

Verhandeling over den aard van het Leen van het graafschap Holland, in *Nieuwe Reeks der Verh. van het kon. Ned. Inst.* D. I. Amst. 1850.

Beknopte Kronyk der stad Middelburg, gedurende de regering van het Huis van Oostenrijk, 1482—1574 in *Midd. Naamw.* 1851.

Jan Franken, de getrouwe dienaar van Oldenbarneveld in *Jaarb. Zeeland*, 1852.

Iets over vroegere bestrating en straatverlichting, bepaaldelijk te Middelburg. Ald. 1854.

Iets over de oude baksteenen met verheven beeldwerk, voorhanden in het kabinet van het Zeeuwsch Genoots. in *Archief, vroegere en latere mededeelingen* enz., 1ste stuk 1856.

Mededeeling omtrent den landreiziger Samuel van de Putte. Ald. 1ste stuk.

Verslag van den Codex Sancti Bavonis, thans berustende op het Raadhuis te Middelburg. Ald.

Mededeelingen omtrent een bundel autographen uit de 16*de eeuw, deels in cijferschrift vervat.* Ald.

Levensschets van wijlen den generaal-majoor P. J. Ackerman. Ald. 1857 3de stuk.

Het Zeeuwsch genootschap is in bezit van vele handschriften van de Wind, o. a. van zijn apparaat voor het vervolg van de *Bibliotheek van Ned. Geschieds.*

Zie zijn leven door A. R. Pekelharing voor de *Maats. van Ned. Letterk. te Leiden* 1860; *Cat. der Maats.* (Reg.); *Cat. der Bibl. v. h. Zeeuwsch Genoots.* (Reg.); *Supplement.*

WINDEN (H. VAN DER) graveerde stadsgezigten naar J. de Beyer.

Zie Nagler; Kramm.

WINDEN (M. VAN DER), gaf o. d. spreuk: *qui non contra nos pro nobis* in 1760 te Amsterdam in het licht:

De Vriendschap; Zedespel.

Zie Verwoert.

WINHOFF (MELCHIOR) gaf in het licht:

Landrecht van Auerressel. Gedruckt tho Deventer by Simon Steenborch. Anno 1592 12°. Kampen 1782 12°.

WINDSMA (R.) was onderwijzer eerst te Offingawier en daarna te Wolsum bij Sneek. Hij schreef:

Friesch Blom-koerke, aef Grymanck fen ijtlijcke rijmckes in hette oare kâterye. Snits, 1829, kl. 8°.

Frieзne Blomme-krûnze, fuwn in gearfrisle. Snits, 1833, kl. 8°.

Bledden uwt mijn schrieuw boeck. Snits, 1847, kl. 8°.

WINGATE (E.) schreef:

Over 't evenredigh liniaal. 8°.

Arithematica. 8°.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 237.

WINGELEN, VAN WINGEL, DE WINGLE, VAN WINGEN (PHILIPPO VAN), teekende het verbond der edelen. De bondgenooten stelden zooveel vertrouwen in hem, dat zij hem naar de graven van Egmond en Mansfeld zonden, ter bevordering van de wezenlijke belangen der Hervormden te Valenciennes. Alva deed hem vatten en te Vilvoorden gevangen zetten. Toen werd hij tegen den graaf van Hoorne verhoord, ter dood verwezen en te Brussel op 't schavot onthalsd.

Zie Le Carpentier, P. III. p. 1071, *Quartiers Généal.* T. I. p. 173, Bor, B. III bl. 99, 141, B IV. bl. 147, 207; *Procès Criminels*, T. I. p. 239, *Ab Aylva Epist. ad Hopperum*, p. 428; Te Water, *Verb. d. Edelen*, D. III. bl. 378.

WINGEN (NICOLAAS VAN), zoon van Wilhelmus van Wingen, predikant te Schermerhorn, was predikant te Ouddorp en Oosterleek 1689, te Sevenhuyzen 1691, te Medemblik 1695, te Utrecht 1698, gestorven den 12den October 1721.

Hij schreef:

Onderwijs van de wettigheid der Heylige Schrift. 8°.

Zie Paauw en Veeris, bl. 232.

WINGEN (JOOST VAN), kunstschilder, in 1544 te Brussel geboren, bezocht Rome en woonde 4 jaren bij een kardinaal. In zijne geboorteplaats teruggekeerd, werd hij schilder van den prins van Parma. In 1584 reisde hij naar Frankfort, terwijl Otto Vaenius zijne plaats bij den prins innam. Van Wingen bleef er tot zijn dood in 1605. Zijn altaarstuk, het *H. Avondmaal* voorstellende, en zijn *Simson, wien de haarlokken worden afgeschoren* zijn beroemd. Bijzonder vindingrijk was hij in zijne compositien van historieele en allegorische onderwerpen. Er gaan eenige prenten naar zijne teekeningen uit.

Zie van Mander, Immerzeel; Kramm.

WINGEN (JEREMIAS VAN), zoon en leerling van den vorige, werd in 1587 te Brussel geboren, bezocht ook Italie, wijdde zich te Rome aan het historiele, later te Frankfort aan het schilderen van portretten. Zijne portretten munten door gelijkenis, natuurlijkheid en penseelsbehandeling uit. Hij overleed er in 1648.

Zijn portret vindt men bij van Mander en Sandrart.

Zie van Mander; Immerzeel; Kramm.

WINGENDORP (G.), teekenaar en graveur, is ook te Kopenhagen werkzaam geweest. Hij vervaardigde boekprenten, zoo als voor en in *Beschrijving der artillerie door T. N. Brinck.* 's Graveh. 1681 8°.; het portret van *Olaus Wormius*, overleden 1654, oud 66 jaren; de titels voor *A. F. Macrobii Opera cum notis.* L. B. 1670 enz.

Zie Nagler; Immerzeel; Kramm.

WINGIA (DEITZE), in 1557 schepen en ten tijde der beroerten secretaris van Leeuwarden, in welke laatste hoedanigheid hij een treffende aanspraak hield aan de schutters dier stad. Hij teekende het verbond der edelen, Alva liet hem dagvaarde, bande hem en tastte zijn goed aan. Hij vond in Oost-Friesland eene schuilplaats.

F. van Inthiema zond zijne *Querelae Hollandiae ad Gulielmum Comitem de Marca* met een Lat. puntdicht in 1575 aan hem.

Zie Winsemius, *Hist. lib. I*, p. 90, 114; *Charterb. v. Friesl.*, D. III. bl. 453; te Water, *Verb. d. Edel.*, D. II. bl. 54, 59, D. III. bl. 380.

WINGINE (GODFRIED VAN) schreef: *Belijdenisse des Geloofs van die in de Nederlanden overal verstroyt zijn, met eenen sendtbrief der Ghelooviighe, die in de Nederlanden zyn, welke naa de waarachtige Reformatie des Euangeliums ons Heeren Jesu Christi begheeren te leeven, aan den onverwinnelijken Coninck Philippus, haren oversten Here.* Ghedruct 1566.

Zie *Cat. H. A. Werumeus, libr. theol.*, p. 4.

WINKEL (mr. PIETER), pastoor der St. Jans-kerk te Gouda. Hij was oppervoogd van Erasmus, die hem »den Goudschen Schoolmeester" noemde. Hij was echter stadsscholaster en onderpastoor. Er bestaat een brief van Erasmus aan hem, *Ep.* L. 30, *Ep* 4. Edit. Lond. In 1501 reisde hij met burgem. Dirk Dirksz. naar Amsterdam, om van den bisschop v. Doornik het 100-jarig jubilé van stadswege te verzoeken.

Zie Walvis, *Beschrijv. van Gouda*, bl. 101.

WINKEL (P. VAN), plaatetser. Men vindt prenten van hem in de *Beschrijving der stad Haarlem*, 2de dr. Haarl. 1754. 4°.

Zie Kramm.

WINKEL (PHILIP VAN DEN), kunstschilder te Brugge, 1450. Zijn werk is verloren.

Zie Nagler; Kramm.

WINKEL (. DE) bevond zich in het laatst der 17de of begin der 18de eeuw te Rome, gaf zich daar voor een baron uit en leefde prachtig en op een ruimen voet van de middelen, die hem zijn vermogende vader verschafte. De bentbroeders noemden hem *Feniks.* Later moest hij van zijn penseel (hij was een middelmatig historieschilder) leven.

Zie Immerzeel.

WINKEL (Dr. LAMMERT ALLARD TE) werd den 13den September 1809 te Arnhem geboren, genoot het eerste onderwijs in eene lagere school aldaar en vervolgens bezocht hij de school van de Jong te Arnhem. Nadat zijne opvoeding aldaar voltooid was, koos hij het beroep van onderwijzer en werd op 18 jarigen leeftijd te Geertruidenberg op de kostschool van J. Lagerwey Gz. geplaatst. Hier bleef hij tien jaren en oefende er zich met voorbeeldelooze vlijt in wetenschappelijke zaken en in de praktijk van opvoeding en onderwijs. Na eene vergeefsche poging om aan het hoofd eener school geplaatst te worden, werd hij het als gouverneur bij den baron Sixma van Heemstra, grietman van Kollumerland te Veenklooster bij Leeuwarden geplaatst, waar hij een paedagogisch werk van W. Möller, predikant te Grobitz en hoofdbestuurder van het aldaar gevestigde opvoedingsgesticht, getiteld: *Liefde en Waarheid, de beide leidstarren der opvoeding*, vertaalde en in het licht zond. Kort daarna plaatste hij zijn *Iets over het gebruik der werkwoorden hebben en zijn* in het *Taalk. Magazijn* van dr. A. de Jager. Eerst tien jaren later (1847) trad hij weder op met eene verhandeling *over de woorden met den uitgang ing en derzelver geslacht*, en oefende zich gedurende de 14 jaren dat hij bij den heer van Heemstra doorbragt in de Latijnsche, Grieksche en de oude talen van den Duitschen stam, zelfs in het Sanskrit. Nadat de letterkundige opvoeding der jonkers van Heemstra voltooid was, werd hij (1851) als leeraar in de Nederlandsche taal- en letterkunde geplaatst aan het gymnasium te Leiden, en was als zoodanig ook de onderwijzer van den prins van Oranje, die zich in 1854 te Leiden vestigde om zijne studien voort te zetten. Hij vervulde deze betrekking totdat het hem mogelijk gemaakt werd zich geheel te wijden aan de grootsche taak door hem en prof. de Vries ondernomen. Het vak, waarin te Winkel toen en later schitterde, was niet de studie zijner jongelingsjaren. Dit was de wiskunde, en de beoefening dezer wetenschap, waarin hij het tot eene niet onbelangrijke hoogte moet gebragt hebben, was van zeer grooten invloed op zijne gehalte als wetenschappelijk man en voerde hem middellijk tot beoefening der Nederlandsche taal. Geroepen om hierin onderwijs te geven, bevreemde en hinderde hem het gemis van datgene, wat hem in de wiskunde bovenal aantrok. Hij vond in de grammatica's, die hem ten dienste stonden een zeer, dikwijls zeer weinig zamenhangende bijeenstelling van bepalingen en voorschriften, waarvan véle hem in de toepassing bleken onhoudbaar te zijn, of ten minste onjuist geformuleerd te wezen. Hij vraagde zich af of dan de studie der taal niet even goed aan de wetten der logica onderworpen was als andere wetenschappen, en de poging om deze vraag te beantwoorden was de eerste aanleiding tot het onderzoek, waarvan wij zulke uitnemende vruchten bekomen hebben. Later verbond hij aan deze wijsgeerige beoefening der taal de etymologisch-historische, door de school van Grimm aan de orde gesteld, en verwierf zich door stalen ijver ook in deze richting een eervolle plaats; maar zijn grootste verdienste lag buiten twijfel aan den anderen kant. Dit bewijzen verscheidene zijner geschriften en inzonderheid ettelijke artikelen van het Woordenboek, en het is zeer te betreuren, dat hij zijn plan niet heeft kunnen volvoeren, om een geheele Nederlandsche spraakkunst uit te geven.

Behalve een menigte taalkundige opstellen in het *Taalk. Magazijn* en *Archief van Ned. Taalkunde* en *Nieuw Nederlandsch Taal-Magazijn*, in de *Taalgids*, *Bijdragen in de Kon. Akademie* en *Handelingen van het Vde Congres* (Rotterdam), door van Dijk vermeld, gaf hij nog afzonderlijk:

De Logische Analyse van de Nederlandsche spelling onder beknopte regels gebragt. De 4de en 5de dr. onder den titel *Leerboek der spelling; Oeffeningen in de kennis en toepassing der Spelregels; De grondbeginselen der Nederl. Spelling; Regeling der Spelling van het Woordenboek der Ned. Taal.*

Te Winkel was ridder van de Eikenkroon, lid der kon. akad. van wetenschappen en *honoris causa* litt. hum. doctor. Hij overleed den 24sten April 1868. Bij zijn graf hield o. a. prof. de Vries een treffende aanspraak, na een hulde van zijn verdiensten in het Leidsche Dagblad geplaatst te hebben.

Zie *Dr. L. A. te Winkel*, door prof. M. J. de Goeje in *Nederl. Spect.*, 1868, bl. 136; *Levensbericht van dr. L. A. te Winkel*, door J. A. van Dijk in *Jaarboek voor Lager onderwijs*, 1869, bl. 197; W. G. Brill, *Levensb.* enz. in *Jaarb. d. kon. Acad.*, 1868, bl. 35.

WINSCHOOTEN (WIGARDUS à), leerling van Adrianus Junius, rector te Amsterdam. Volgens Burman was hij geen groot taalkundige. Hij gaf onderwijs te Leiden, waar hij liet drukken:

Seeman; behelzende een grondige uitlegging van de Nederlandsche Konst- en Spreekwoorden, voor soo veel die uit de seevaert syn ontleend en bij de beste schrijvers deeser eeuw gevonden werden. Leiden bij Johan Vivie 1681, met een vignet van C. Decker (*het schip*) en verzen van Jac. van Brugge, Joh. à Staveren, Joh. de Vivie, M. Hengelenburg.

Letterkonst, synde het eerste deel van de Nederlandse spraecke. Leid. 1680. 8°.

Dictionarium Belgico-Latinum. L. B. 1684. 8°.
Hij was ook voornemens een *Land- en Steêman* uit te geven.

Zie Ypey, *Gesch. d. Ned. tale*, D. I. bl. 535; Burman, *Acam.*, D. I. bl. 9; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WINSEMIUS (Menelaus), geboren te Winsum, een dorp in Baarderadeel, in het laatst der 16de eeuw, legde zich op de geneeskunde toe en noemt den beroemden Petrus Pauw te Leiden onder zijn leermeesters. In 1616 volgde hij Augustinus Adams als med. anat. bot. professor te Franeker op. Hij bekleedde tweemaal (1618 en 1631) de rectorale waardigheid en overleed in Mei 1639. Hij huwde de oudste dochter van Nicolaus Mulerus, rector te Leeuwarden en later hoogleeraar te Groningen.

Hij schreef:

Compendium Anatomiae disputationibus XXX. Franeq. 16 . . 4°.
Oratio funebris in obitum Cl. Adriani Metii. Franeq. 1636.

Zie Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 164; Blancardus, *Orat. paneg. pro Jubil. Acad.*, p. 22; Kok; Kobus en de Rivecourt.

WINSEMIUS (Pièrius) of Pier van WINSEM, broeder van den vorige, werd in 1586 te Leeuwarden geboren, en legde zich vroegtijdig en met ongemeenen lof op de letteren toe, grootendeels onder opzigt van zijn vader Haye Piers, die gedurende 30 jaren rector der Latijnsche school te Leeuwarden was. In 1602 begaf hij zich naar de hoogeschool te Franeker tot het aanleeren der geneeskunde, en bleef daar tot 1607, en werd wegens eenige ongeregeldheden weggezonden zonder tot doctor te kunnen worden bevorderd. Hij vertrok naar Leiden en beoefende daar op nieuw de oude letteren en geneeskunde. Hij bezocht ook buitenlandsche hoogescholen, liet de geneeskunde varen en oefende zich in de regtsgeleerdheid aan de hoogescholen te Helmstadt, Erfurt en Jena. Daarna bezocht hij Zweden en eindelijk Frankrijk, waar hij in 1611 te Caen den graad van doctor in de regten verkreeg.

In zijn vaderland teruggekeerd, zette hij zich te Leeuwarden als advokaat voor den hove van Friesland neder. Doch dit niet naar zijne wensch uitvallende, betrok hij eene landhoeve en besloot zich geheel aan de letteren te wijden. In 1616 echter benoemde hem de staten van Friesland tot hunnen historieschrijver, in plaats van Frumerius, die kort te voren overleden was. Twintig jaren daarna werd hij hoogleeraar in de welsprekendheid en geschiedenis te Franeker; doch deze waardigheid had hij slechts 8 jaren bekleed, toen hij op den 2den November 1641 aan eene slaapziekte overleed. Zijn ambtgenoot Martinus Wybinga vereerde zijne nagedachtenis met eene redevoering.

Hij schreef:

De igne elementari. Franeq. (zijn medische dissertatie).
De testamentis. Cadomi 1611.
Jus Regum Hispaniae in provincias Belgicas. Franeq. 1721.
Exequiae litterarum ad Hugonem Grotium. Giessae 1615. 12°.
Dissertatio de caussis corruptae eloquentiae. Fran. 1630 fol.
Oratio de Statu unitarum provinciarum. Leov. 1618. 4°. Zie Gerdes *Floril., libr. rar.*, p. 369.
Chronique ofte Historische Geschiedenisse van Friesland, beginnende van den jaere nae des Werelts Scheppinge 3635 ende loopende tot den jaere nae de geboorte Christi 1622, fol. m. plat. kaart en platte gronden. Achteraan is eene *Beschrijving van Friesland.* Deze kronijk is nog heden in achting. Zie: Fokke Sjoerds, *Inl. tot zijne Algem. Geschied. van Friesland*, bl. 23, 24; Ypey, *Gesch. d. Ned. tale*, bl. 513.
Vita, res gestae et mors illustrissimi Mauritii, principis Austriaci. Franeq. 1628.
Historiarum ab excessu Caroli V Caesaris sive rerum sub Philippo II per Frisiam gestarum libri IV. Leov. 1629, 2 vol. 4°. Leov. 1646 fol. Dit werk is door de Groot, Heinsius, Pontanus en Scriverius geprezen, door Strada met onderscheiding aangehaald, doch ganschelijk niet door Paquot, volgens wien de schrijver een stroeven, bijna raadselachtigen stijl heeft.

Hij liet nog in hands. na eene Lat. vertaling van het IVde boek der *Kronyk van Worp van Thabor*, later het eigendom van Simon Abbes Gabbema.

Amores. Franeq. 1631 16°. (Gedicht).
Panegyricus ad Gustavum II, Sueonum, Gothorum et Vandalorum regem. Amst. 1632 fol. L. B. 1637 12°.
Syrius, Caniculae stella; cum notis quibusdam. Franeq. 1638.

Verspreide gedichten vóór de werken van *Hamconius*, *Frumerius*, *Lyclama*, *de Bouricinssen*, *Epicedium in obitum Timaei Fabri* A°. 1623, *In obitum Adrian Metii* A°. 1636, *Epitaphia quam plurima Metio*, *Maccovio*, *Menelao Winsemio*, achter Blancardi *Panegyricum*, andere in *Collectio monumentorum foeder. Belgii*, p. 419, p. 436.

Oratio in obitum Jelgeri Feitsonae, academiae Curatoris. Fran. 1621.
Panegyricus in memoriam Gustavi Adolphi Suecorum regis. Fran. 1633 fol.
Oratio in obitum Hectoris Bouricii. Fran. 1636 fol.
Oratio in obitum Johannis Saecmae. Fran. 1636 fol.
Oratio habita cum ab ordinibus Frisiae ad ordinariam Historiarum et eloquentiae professionem vocatus in Academia introduceretur. Fran. 1637.
Oratio in excessum illustr. herois Henrici Nassovii. Fran. 1641 fol.
Oratio in obitum Guilielmi Staeckmanni. Fran. 1643 fol.
Oratio pro separata Aede Academica. Fran. 1645 fol.
Oratio in obitum Fr. de Vervou. Fran. 1621 4°.
Zijn beeldtenis vindt men voor de *Chron. v. Friesland.*

Zie M. Wybinga, *Orat. funeb.*, Leov. 1645, ook achter zijn *Hist. Lib. IV*; Vriemoet, *Athen. Fris.*, p. 293; Morhovius, *Polyh. Liter*, VI. III. p. 970, L. VII. C. III. p. 1065, 1070, T. I; Pars, *Ind. Bat.*, p. 79, 80; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 417; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. II. p. 1046; Gerdes, *Floril.*, p. 369; *Cat. Bibl. Bunav.*, T. I. V. II. p. 1702; Saxe, *Onom.*, T. IV. p. 119, 120; Huberus, *Oper. min*, T. I. p. 127; Neuhusii *Thalia Alcm.*, p. 309, *Poem.*, p. 251; Blancardus, *Panegyr. pro Jubil.*, p. 27, M. Schoockius, *Belg. Foedr.*, p. 395; v. Kooten, *Carm. Saec.*, p. 18, de Wal, *de Clar. Frisiae Jurec.*, p. 173, 440; Witte, *Diar.*, Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 137; Peerlkamp, *de Poët. Lat. Neerl.*, p. 320; Borrichius, *de Poët.*, p. 147; Paquot, *Mém.*, T. IX. p. 4; Jöcher; Bauer; Focke Sjoerds, *Beschrijv. v. Friesl.*, D. I. bl. 24; van Schwartzenberg, *Voorrede tot het Charterb.*, D. II. bl. 67; te Water, *Verb. d. Edel.*, D. I. bl. 444; De Wind, *Bibl. v. Ned. Geschieds.*, bl. 354; Eekhoff, *Stedel. Kunstverz.*, bl. 38, 51, 221; Dez., *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 75, 76, 150, 196; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, Muller, *Cat. v. portr.*

WINSEMIUS (Vitus), broeder der beide laatsten.

Men heeft:

Sophoclis Tragoediae VII. Ex adverso respondet Latina interpretatio, in qua verbum verbo reddidit Vitus Winsemius, Carminum ratio ex Gul. Cantero deligenter observato; additis ejus in totum Sophoclem Notis. Heidelb. 1597.

Zie Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 48.

WINTER (Abraham Hendrik), in 1800 te Amsterdam geboren, was leerling in de teeken- en schilderkunst bij Wonder en later bij C. van Hardenberg. Hij vestigde zich te Utrecht, waar hij onderwijs gaf aan 's rijks veeartsenijschool en teekenles. Hij huwde juffrouw van der Grind, die hem eenig fortuin aanbragt, doch in weerwil daarvan verliet hij in 1860 vrouw en kinderen, en werd de boedel voor schulden verkocht. Men wil dat hij in 1861 overleed.

Hij heeft 12 *Paarden studien*, gr. in fol. gelithografeerd, bij Caramelli te Utrecht uitgegeven, en vervaardigde 24 etsen met paarden, koeijen, bokken, schapen, honden, dierenkoppen enz. 1820, 1821 4°. en 8°., waarvoor hij door de huishoudelijke maatschappij te Haarlem is bekroond.

Een door hem geschilderd *Stal met schapen* is op het Paviljoen te Haarlem.

Zie van Eijnden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm.

WINTER (Adriaan de), een teekenaar en graveur, bloeide omstreeks 1675—1700. Fussly en Nagler vermelden van hem:

De nieuwe Hollandsche scheepsbouw. Amst. 1680. 4°.
Les Delices de Hollande. Amst. 1685 12°.
G. Leti, Theatro Belgico. Amst. 1690 in fol.
Die Reisen des A. Olearius, met 2 geschiedkundige platen, naar Rundt gegraveerd. Hamburg 1696 fol.
Menschelijke bedrijven, bestaande in Regering, Kunsten en Ambachten, in 100 figuren door A. J. 1695.
Gefloroneerde en door een geslingerde Naamletteren of Cijfers, 18 bl. kl. fol.

Verscheidene Italiaansche en Fransche lofwerken, 12 bl.

Het Portret van Fred. Swetgius, 6 *Landschappen met figuren*, waarvan 4 *de* 4 *jaargetijden* voorstellen. Welligt zijn echter deze laatste van Antonie Winter.

Zie Füssly; Nagler; Kramm.

WINTER (mr. ADRIAAN VAN) schilderde landschappen, die hij naar de tentoonstellingen te Brussel en Amsterdam zond. Hij reisde meermalen naar Duitschland. Ook bezocht hij Italie, Tyrol en Zwitserland. Hij was ruim 25 jaren, toen hij in December 1820 te Leiden overleed.

Zie Immerzeel.

WINTER (ANTONIE DE), te Utrecht, graveur, bloeide in de tweede helft der 17de eeuw. Hij graveerde: *De nieuwe platte grondkaart van Utrecht op zijn schoonst en sterkst voorkomende* in de *Gerymde Bedenkingen, of ontwerp om Utrecht op zijn schoonst en sterckst te vergrooten. Te Utrecht* 1670 in 4°.

Ook is hij den autheur van:

Meysters' portret, in diens *Gekroonde berymde Policy*. Ibid 1648, van de prenten in *De vermakelijke Avonturier* 1695; der *Graftombe van Joseph van Gend in de Domkerk te Utrecht* in Bizot, *Medal. Hist. v. Utrecht.*

Zie Kramm.

WINTER (CAREL FREDERIK), letterkundige op Java, werd den 5den Julij 1799 te Djokdjokarta geboren. Zijne ouders waren Johannes Wilhelmus Winter en Christina Louiza Karnatz, die in 1806 hunne woonplaats Djokdjokarta met Soerakarta verwisselden, omdat zijn vader aldaar was aangesteld tot translateur der Javaansche taal. Hun zoon werd, toen hij acht jaar oud was, aan het onderwijs toevertrouwd van eenen partikulieren onderwijzer te Soerakarta, Scholten genaamd, een Nederlander van geboorte, en eenigen tijd later aan het onderwijs van eenen anderen onderwijzer, Duitscher van geboorte en Bestelmeijer genaamd. Maar, noch bij den eersten, noch bij den laatsten maakte hij eenige noemenswaardige vorderingen, zoodat zijn vader hem in 1811 weder van de school nam, en zelf zoo goed hij kon leerde lezen, schrijven en rekenen en vooral hem trachtte te oefenen in de kennis der Nederduitsche taal. Hij had daartoe den noodigen tijd, omdat hij in datzelfde jaar, toen Java door de Engelschen veroverd was, zijn ontslag uit den dienst nam en dus zonder betrekking en bepaalde werkzaamheden was. Daarbij liet hij den knaap al vroeg onderwijs geven in 't Maleisch en Javaansch, niet zoo zeer om deze talen te leeren spreken, want dat had hij al spelende en ongemerkt van zijne eerste jeugd af reeds geleerd, maar om ze te schrijven en zijne gedachten er in uit te drukken over onderwerpen, die in het dagelijksche leven en de omgeving, waarin de knaap verkeerde, niet zoo algemeen voorkwamen. De rigting, die alzoo aan zijne opvoeding werd gegeven, had kennelijk tot doel, om hem tot eenen dergelijken werkkring op te leiden, als waarin zijn vader van 1806 tot 1811 was geplaatst geweest. Voor 't Maleisch bestonden eenige elementair-boeken; wij behoeven slechts het voortreffelijke werk van Werndlij te herinneren; ofschoon 't ons onbekend is, of, bij het onderwijs dat de knaap ontving, van deze hulpmiddelen wel gebruik werd gemaakt. Maar voor 't Javaansch bestond in alle geval volstrekt niets. Dat was eene door Europeanen nog niet beoefende taal. Ofschoon wij twee eeuwen op Java waren geweest, was de kennis van de taal, die er gesproken werd, ons nog geheel onbekend. De schrale en onnaauwkeurige berigten van Valentijn over dat onderwerp waren de eenige die, ten tijde dat Winter werd opgevoed, ooit waren te boek gesteld. Wij mogen alzoo met het meeste regt beweren, dat de jeugdige knaap door eigen oefening zich de beginselen van de Maleische en Javaansche talen heeft eigen gemaakt, en dat de gebrekkige teregtwijzingen van zijnen vader daarbij zijne eenige hulpmiddelen geweest zijn.

Toen Java in 1816 door de Engelschen aan zijne regtmatige bezitters was teruggegeven en de Nederlandsche vlag er weder wapperde, trad de vader van onzen Winter op nieuw in dienst als translateur voor de Javaansche taal. Zijn zoon was hem daarbij reeds nu en dan behulpzaam, vooral om zich in die taal te oefenen, maar ook omdat de werkzaamheden aan die betrekking verbonden nog al veelvuldig waren, en toen nu de jongeling den ouderdom van 19 jaren bereikt had, werd hij in 1818 benoemd tot adjunkt-translateur voor de Javaansche taal.

Ziedaar de eerste schrede gezet op eene loopbaan, waarin hij zich groote verdiensten heeft verworven. Met onvermoeiden ijver vervulde hij de pligten aan zijne betrekking verbonden, maar bovendien ging hij voort met zich verder te oefenen in de kennis der moeijelijke maar schoone taal, waaraan hij zich had toegewijd. Reeds in 1819 werden hem nog belangrijker werkzaamheden opgedragen. Daar zijn vader te Samarang dezelfde betrekking verkreeg, welke hij te Soerakarta tot dusverre vervuld had, werd de zoon belast met het waarnemen van al diens funktien op laatstgenoemde plaats, zoodat nu de gansche arbeid op hem rustte. Maar, ofschoon nog slechts twintig jaren oud, kweet hij zich van deze verpligtingen op eene voortreffelijke wijze, zoodat hij in 1825 werd benoemd tot translateur der Javaansche taal te Soerakarta op een maandelijksch traktement van *f* 200,00, terwijl hem tevens de waarneming van het notarisambt werd opgedragen.

Kort na deze benoeming barstte de Javasche oorlog uit. 't Zal wel geen betoog behoeven, dat, in dien veel bewogen tijd, de werkzaamheden der betrekking die Winter bekleedde buitengewoon talrijk en moeijelijk moesten zijn. Maar nooit waren ze hem te veel of te zwaar. In eenen onbegrijpelijk korten tijd was hij gereed met hetgeen hem opgedragen werd, en altijd was zijn werk goed en onberispelijk. 't Strekt hem tot eer, dat in dien tijd het gouvernement zijne werkzaamheden erkende en op prijs stelde, iets waarvan het hem een schoon bewijs gaf, door hem, als eene belooning voor bewezene buitengewone diensten, eene vermeerdering van bezoldiging toe te leggen.

Zoodanig bleef zijn leven tot 1834. Er kwam geene verandering in, dan dat in 1827, toen voor 't eerst de instelling van den zoogenaamden »burgerlijken stand," in navolging van 't geen in Nederland bestaat, ook in Indië werd ingevoerd, en hem, bij de betrekking, die hij reeds bekleedde, ook nog de funktiën van »ambtenaar van den burgerlijken stand" werden opgedragen. Maar in ditzelfde tijdvak ging hij voort met de studie der Javaansche taal- en letterkunde, nu niet meer met het doel om zich bekwaam te maken voor de werkzaamheden aan zijne betrekking verbonden, maar om al dieper in den aard en den geest eener wetenschap door te dringen, die tot dien tijd maar al te zeer door de beheerschers van Java was verwaarloosd. Ondertusschen begon het gouvernement al meer en meer behoefte te gevoelen aan ambtenaren, die 't Javaansch konden spreken en schrijven, vooral toen in 1831 door den gouverneur-generaal van den Bosch het kultuurstelsel was ingevoerd, waardoor eene geheele hervorming en omwenteling zoowel in de Javaansche maatschappij als in de verhouding tusschen deze en het Nederlandsche bestuur geboren werd. Terwijl wij ons vroeger niet of althans zeer weinig met de inwendige huishouding dier maatschappij inlieten, terwijl de regenten bijna de eenige personen waren, die onmiddellijk met het Europesche bestuur in aanraking kwamen, en al de bevelen genoegzaam alleen door hunne tusschenkomst werden ten uitvoer gelegd, werden wij, door het stelsel van kultures, wel genoodzaakt, om dieper door te dringen en zelf te regelen, waarvan vroeger de regeling aan het inlandsche bestuur was overgelaten. Dat daartoe vele ambtenaren vereischt werden, die Javaansch verstonden, behoeft wel geen betoog, en dat ze bijna niet gevonden werden, zal men uit het voorgaande gemakkelijk kunnen afleiden.

Aan deze omstandigheden had het »instituut voor de Javaansche taal te Soerakarta" zijne geboorte te danken. Reeds het eerste artikel van het reglement, dat, bij gouvernements resolutie van 26 Mei 1832 n°. 1, (Staatsblad n°. 26) werd vastgesteld, bewijst het. Immers wij lezen daar uitdrukkelijk, dat »het instituut voor de Javaansche taal zou dienen, om jongelingen in de gelegenheid te stellen, zoowel tot verkrijging van grondige kennis in gemelde taal, als om met de inlandsche grooten en mindere Javanen te kunnen omgaan, en om hunne denkbeelden in die taal duidelijk te uiten en in schrift te stellen." 't Ligt niet in onze bedoeling, om hier eene geschiedenis van deze inrigting te geven, noch van hare verdiensten, noch van hare gebreken, noch van haar einde. Wij hebben alleen van hare oprigting en strekking gewag gemaakt, om al dadelijk te doen uitkomen, dat een man als Winter

voor haar onmisbaar was. Dat begreep ook het gouvernement, en daarom werd hij in 1834, onder genot eener geldelijke toelage, belast met het geven van onderwijs in het praktische gedeelte der Javaansche taal op dat instituut, met verpligting, om alle werkzaamheden als gouvernements translateur te blijven waarnemen. Tot 1843 kweet hij zich van deze dubbele betrekking, en toen in dat jaar het instituut werd vernietigd, werd hij op wachtgeld gesteld.

't Is bekend, dat het intrekken van het instituut te Soerakarta in verband stond met de oprigting der koninklijke akademie te Delft. Was het mislukt, om te Soerakarta zulke ambtenaren te vormen voor het binnenlandsch bestuur op Java als men noodig had, men wilde nu beproeven, dit te Delft te doen. Een onzer beroemdste geleerden Taco Roorda, hoogleeraar aan het Amsterdamsche athenaeum, had zich reeds sedert eenigen tijd aan de beoefening der Javaansche taal en letterkunde toegewijd. Het tijdelijk verblijf in Nederland van Gericke, die in 1826 door het Nederlandsche bijbelgenootschap naar Java was afgevaardigd, om daar eene Javaansche bijbelvertaling tot stand te brengen, had hiertoe aanleiding gegeven. Roorda had zijne eerste hulpmiddelen van Gericke ontvangen en het daarmede zoover gebragt, dat hij, als hoogleeraar aan de akademie te Delft, het onderwijs in 't Javaansch kon op zich nemen. Maar niemand als hij zelf gevoelde beter, hoe veel er nog toe noodig was, om dat onderwijs tot eenigen trap van volmaaktheid te brengen, en hoe de hulp van Winter, die meer dan iemand tot de kennis dier taal, in al haren rijkdom, eigenaardigheden en verscheidenheden, was doorgedrongen, daartoe onmisbaar was. Wij zullen ons niet vermeten, aan te wijzen wat de kennis der Javaansche taal- en letterkunde, op de hoogte waarop zij zich toen bevondt, aan Winter te danken heeft. Niemand was daartoe beter in staat dan de hoogleeraar Roorda zelf, die naauwkeuriger dan iemand daarmede bekend was. Heeft hij de wetenschap, in betrekkelijk zeer korten tijd, tot eene verbazende hoogte gebragt, Winter heeft hem grootendeels daartoe in staat gesteld, door op Java zelf de schatten op te sporen, die bewerkt moesten worden en de bronnen te openen, die thans in Nederland rijkelijk vloeijen.

Zoowel uit eigen beweging, als op uitnoodiging van den hoogleeraar Roorda, heeft Winter sedert 1843 de volgende Javaansche werken vervaardigd.

1°. *Eene proza-omwerking van eene poëtische Javaansche konceptie, getiteld: »Hadji-Soko.«*

2°. *Eene proza-omwerking van eene poëtische konceptie, getiteld: »Damar-woelan.«*

3°. *Eene proza-vertaling uit het Engelsch van het »Ramajana door William Carey en Joshua Harshman*, in drie deelen.

4°. *Eene proza vertaling van de twee eerste deelen van de »Duizend en één nacht, Arabische vertellingen.«*

5°. *Eene poëtische vertaling van de vijf eerste deelen van de »Duizend en eén nacht, Arabische vertellingen.«*

6°. *Eene proza-vertaling van een* 58*tal anekdoten uit het Nederduitsch en Engelsch.*

7°. *Eene proza vertaling van een* 556*tal anekdoten uit het Nederduitsch en Engelsch.*

8°. *Eene proza-vertaling van de drie eerste stukken der Bijbelsche Geschiedenis door Wester.*

9°. *Eene proza-vertaling van een* 200*tal leerzame verhalen door C. Schmid.*

10°. *Eene proza-vertaling van een honderdtal leerzame verhalen door J. de Vletter.*

11°. *Eene proza- en poëtische vertaling van de levensschets van sultan Ibrahim.*

12°. *Eene proza-vertaling van den laatsten veldtogt van Napoleon.*

13°. *Een korte inhoud in proza van de heldendichten »Hardjoeno Sosrobahoe,« »Romo« en »Brotojoedo.«*

14°. *Javaansche gesprekken over verschillende onderwerpen.*

15°. *Eene verzameling van nagenoeg* 1700 *Javaansche spreekwoorden in gesprekken.*

Al deze werken, met uitzondering van die, welke onder de nummers 5, 8 en 12 zijn opgenoemd, bevinden zich thans (1859) in 't bezit der Delftsche akademie. Daarvan zijn door den druk reeds (1859) in het licht gegeven de werken onder de nommers 4, 6, 13 en 14 vermeld, het eerste gedeelte van n°. 5, alsmede het eerste honderdtal van n°. 9. De werken, vermeld onder n°. 5, 8 en 12 zijn door Winter aan Z. H. den Soesoehoenan van Soerakarta en den pangeran adipati Mangkoe Negoro aangeboden, die ze met de meeste belangstelling aangenomen en gelezen hebben.

Maar dit zijn niet de eenige vruchten van zijne verbazende kennis en rusteloozen ijver. Behalve menig belangrijk opstel, onder anderen over de zeden en gewoonten, over de regtspleging enz. der Javanen, dat in vroegere jaargangen van het tijdschrift voor Ned. Indie voorkomt, werd in 1844 aan hem, in vereeniging met A. J. Wilkens, door het gouvernement de vervaardiging opgedragen van een zeer uitgebreid etymologisch Javaansch Nederduitsch woordenboek, waarvan de eerste proeve in het Tijdschrift voor Ned. Indie is uitgegeven. In 1846 werd hij door het gouvernement ter beschikking gesteld van het lid van den raad van Indie, J. F. W. van Nes, toen gouvernements-kommissaris voor de vorstenlanden, ten einde dien hoofdambtenaar in de uitoefening van zijne zending ten dienste te staan. En in het volgende jaar werd hem de moeijelijke en veelomvattende taak opgedragen, van een gedeelte der nieuwe Indische wetgeving in het Javaansch te vertalen, een werk dat reeds geheel gereed en afgedrukt is (1859).

Niet alleen door zijne talrijke geschriften heeft hij de kennis der Javaansche taal onder Europeanen met reuzenschreden doen vooruitgaan; ook door mondeling onderrigt trachtte hij ze te bevorderen. Behalve de elêves van het voormalig instituut der Javaansche taal te Soerakarta, ontvingen van hem onderwijs de heeren van Herwerden, Wormer, Lloijd, Palm, van den Ham, van der Vlis, Mounier, Cohen Stuart enz.

Men staat verbaasd over den omvang der werkzaamheden en de resultaten van den arbeid van dezen merkwaardige man. Voeg daarbij, dat hij de nederigheid en belangloosheid zelve was. Voor zijn onderwijs ontving hij nimmer betaling, hij deed het louter uit vriendschap en uit liefde voor de wetenschap.

Winter stond in hooge achting, zoowel bij Inlanders als Europeanen, was ridder van de orde van den Ned. Leeuw, en overleed in Januarij 1859. Een weduwe, 5 dochters en 2 zonen nalatende.

Zie *Tijdschrift voor Ned. Indie*, 1852, 2 d; *Javasche Courant*, 29 Jan. 1859.

WINTER (F. D.), stempelsnijder in de 2de helft der 17de eeuw. Zijn naam staat o. a. op een medaille *Willem III koning van Engeland.*

Zie Kramm.

WINTER (Frederik), den 7den Mei 1712 te Udem in het Kleefsche, waar zijn vader Nikolaas Winter als Pruisisch ambtenaar woonachtig was, geboren, genoot zijne akademische opleiding sints 1731, eerst te Duisburg en daarna te Leiden, waar hij den 15den Junij 1736 tot doctor in de geneeskunde bevorderd werd. Aan zijne toen in het openbaar verdedigde dissertatie *de motu musculorum* viel de eer ten deel onder de *Disputationes anatomicae selectae* van Haller herdrukt te worden. Naauwelijks was er na zijne promotie een jaar verloopen, toen hij de aanstelling ontving tot lijfarts van den toenmaligen prins van Oranje-Nassau, later Willem IV. Door den invloed van dezen zijnen beschermheer werd hij in 1740 aan de hoogeschool te Herborn beroepen, welke betrekking hij ruim drie jaren later verwisselde met het hoogleeraarambt te Franeker, werwaarts hij 25 Junij 1744 beroepen werd, om in plaats van den hoogleeraar Wyer Willem Muys, die 19 April 1744 gestorven was, de genees- en scheikunde te onderwijzen, waaraan in 1747 ook het onderwijs in de kruidkunde werd toegevoegd. De oratie door Winter niet terstond bij zijne komst te Franeker, maar eerst later bij zijne plegtige inwijding op 24 April 1746 uitgesproken, behelsde vooral de toepassing zijner reeds vroeger ontwikkelde denkbeelden op de natuur- en kunsthulp, zooals deze de hoofdinhoud der praktische geneeskunde uitmaken. Den 8sten Aug. 1747 naar Leiden beroepen, aanvaardde hij het gewone hem aldaar opgedragen hoogleeraarambt in de geneeskunde, met eene op 23 October uitgesprokene *oratio de motu vitali et irritabilitate fibrarum*, die echter evenmin als zijne den 8sten Februarij 1751 uitgesprokene rectorale oratie schijnt gedrukt te zijn.

Nog in hetzelfde jaar van zijne komst te Leiden werd, bij besluit der algemeene staten, de waardigheid van lijfarts van den genoemden prins, erfstadhouder der vereenigde Nederlanden, aan den hoogleeraar Winter opgedragen, gelijk dit weder een jaar later geschiedde ten opzigte van diens zoon, den toenmaligen erfprins. Hij overleed den 17den November 1760. Zijn lijk werd 21 November in de St. Pieterskerk begraven.

Men heeft nog van hem:

Oratio de certitudine in Medicina. Leov. (s. a.) fol.

Oratio de certitudine in Medicina practica. Franeq. 1747 fol.

Zie Vriemoet, *Ath. Freriacae*, p. 252; te Water, *Narratio*, p. 223; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. I. bl. 298, D. II. bl. 201, 202; Suringar, *Verval van het klinisch onderwijs na den dood van Boerhaave. Waardeering van het Dynamische element in de theor. leer van Gaubius en Fred. Winter;* Schotel, *Leidsche Hooges.*; *Nederlandsche Jaarboeken*, D. V. St. 2, 1751, bl. 1018—1021; Claessen, *Progr. inaugur. Cl. F. Winteri*, Herborn, 1740; W. Burchardi *Progr. de Professoribus qui in arte salutari nostram illustrarunt Academiam*, Herb. 1745 fol.; *Acta Lips*, Vol. IX. p. 566 seq.; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WINTER (Feyo Udo), in 1713 te Emden geboren. Zijn vader lag toen als officier in dienst der staten te Emden en later te Zutphen in garnizoen. Na zijne studien volbragt te hebben, werd hij in 1740 med. doctor, dieude als zoodanig in het leger en oefende ook de praktijk uit aan het hof van den prins van Oranje en graaf Maurits van Nassau.

In 1755 werd hij te Franeker *Lector chemiae et Materiae Medicae*, later hoogleeraar der geneeskunde.

Hij overleed den 28sten Januarij 1772, ruim 58 jaren oud.

Zie Vriemoet, *l. c.*, p. 878; Bouman, *Gesch. der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 269.

WINTER (Hendrik de), in 1717 te Amsterdam geboren, leerling van Cornelis Pronk, teekende in diens stijl, kasteelen, kerken, buitenplaatsen, wildbanen enz., naar de natuur. Reeds in zijne jeugd had hij zulks voor Duitsche vorsten gedaan.

Hij gaf in zijne geboorteplaats onderwijs in de bouw-, doorzigt- en teekenkunde, ook was hij makelaar in kunstvoorwerpen.

Hij had veel kennis van de kunst en vervaardigde de *Beredeneerde Catalogus van alle de prentén van Nicolaas Berchem.* Amst. 1767 8°. In 1782 was hij nog als makelaar werkzaam.

WINTER of WYNTER (Hendrik), kunstgraveur, bloeide in het midden der 17de eeuw te Utrecht.

Men heeft van hem:

Trajectum ad Rhenum triumphans, met alle mogelijke zinnebeelden en afbeeldingen der steden in de provincie Utrecht, alsmede honderden wapens van Stichtenaars enz., 2 bladen.

Gezigt in de Domkerk te Utrecht, bij gelegenheid eener feestelijke oratie, 1668, naar J. Vennekool.

De huldiging van Joan Huydecoper, Heer van Maarseveen, daar de Schout hem den eerebeker aanbiedt, vol figuren, ten voeten uit, in fol. en plano.

Portret van Willem IJsbrantz Bontekoe. 4°.

Zie Kramm.

WINTER (Jan Willem de), geboren te Kampen in het jaar 1761, werd door zijne ouders voor den zeedienst bestemd, trad op 12 jarigen leeftijd in die loopbaan en onderscheidde zich door zijnen ijver en moed, zoodat hij bij de revolutie in 1787 reeds den rang van luitenant ter zee bekomen had. Door dat hij zich steeds een hevig patriot betoond had, was hij verpligt naar Frankrijk te vlugten en als voorstander der revolutie vroeg en verkreeg hij een plaats bij het leger te velde en nam als zoodanig deel aan de veldtogten van Dumourier en Pichegru en werd weldra tot den rang van brigade-generaal verheven. Toen in 1795 ons land door Pichegru bemagtigd was, maakte de Winter van die gelegenheid gebruik om in zijn vaderland terug te keeren. De staten-generaal boden hem bij voorraad den post van adjunct generaal tot organisatie der marine aan, en het was in deze betrekking dat hij al dadelijk van zijnen invloed een bewijs gaf door zijne onderhandeling met het scheepsvolk op de Texelsche reede, aan wier onderdanigheid en krijgstucht destijds zeer veel ontbrak. Nog in datzelfde jaar werd de Winter tot vice-admiraal en kommandant van 's lands vloot aangesteld.

Het was in deze betrekking dat hij door zijn toedoen den toestand der zoo diep gezonkene Hollandsche vloot aanmerkelijk verbeterde en niet alleen door het vaststellen van strenge straffen de zoo zeer noodige orde bevorderde, maar ook door het lot der schepelingen te verbeteren, dezen met meerderen lust en trouw bezielde, om, wanneer het noodig was, hun leven voor het vaderland veil te hebben.

Dat tijdstip naderde met rassche schreden. De Hollandsche vloot, aan wier hoofd de Winter thans stond, bestond uit 15 linieschepen benevens 12 fregatten en kleindere vaartuigen en was door de Engelsche zeemagt ten naauwste ingesloten zijnde, op de Texelsche reede werkeloos blijven liggen, doch in het najaar werd deze op onze kusten door stormen deerlijk geteisterd en oordeelde de Winter het oogenblik gunstig om met de vloot uit te loopen.

Naauwelijks was deze vier dagen in zee of men kreeg de Engelsche vloot onder bevel van den admiraal Duncan in het gezigt en had er op den 11den October 1797 bij Kamperduin een hardnekkige en bloedige zeeslag plaats, die drie uren duurde, waarin men van beide zijden wonderen van dapperheid verrigtte, en groote verliezen leed, maar waarin ook onze zeemagt het onderspit moest delven, de Winter met zijn deerlijk gehavend schip „de Vrijheid" en nog 7 andere schepen in handen der Engelschen viel en benevens een groot aantal hoogere en lagere bevelhebbers als krijgsgevangen naar Engeland gevoerd werd. Hier werd hij met onderscheiding behandeld en na eene gevangenschap van omstreeks twee maanden ontslagen zijnde, keerde hij in December hier te lande terug, verzoekende aan de nationale vergadering zich te mogen verantwoorden, hetgeen voor'shands werd geweigerd. Inmiddels gaf de regering der stad Amsterdam bij zijn vertoeven aldaar hem een blijk van hulde en erkentelijkheid, door het op haren last ten tooneele voeren van het vaderlandsche tooneelspel Jacob Simonszoon de Rijk, tot het bijwonen waarvan de Winter beleefdelijk werd uitgenoodigd. Te midden van een daverend handgeklap verscheen hij in de zaal en ontving eene welkomstgroet ten dien einde door den dichter Brender à Brandis vervaardigd. Het leed echter niet lang of de Winter werd door den daartoe gekozene oorlogsraad volkomen geregtvaardigd en verklaarde deze dat hij in het gevecht op den 11den October de eer der Bataafsche republiek roemrijk gehandhaafd had.

In Julij 1798 werd de Winter als gezant naar Frankrijk gezonden en bekleedde dien post tot in 1802, toen hij naar Holland geroepen werd om aan het hoofd der zeemagt te staan. De Tripolitaansche regering had aan de republiek herhaalde malen redenen van ontevredenheid gegeven en werd de Winter dientengevolge met een sterk eskader derwaarts gezonden. Gedurende eenige maanden hield hij de kusten van Burbareyen bezet en na de verschillen tusschen de beide regeeringen uit den weg te hebben geruimd, sloot hij tusschen haar eene gewenschte vrede.

Lodewijk Napoleon, koning van Holland geworden zijnde, schonk aan de Winter zijn volle vertrouwen, benoemde hem tot maarschalk van het rijk, tot graaf en tot opperbevelhebber ter zee en te land, en toen Napoleon Holland in het Fransche keizerrijk had ingelijfd, verhief hij hem tot grootkruis van het Legioen van Eer en tot inspecteur-generaal van de Noordelijke zeekusten. In de maand Julij van het jaar 1811 vertrouwde hij hem het bevel over de zeemagt bij Texel vereenigd, maar weldra tastte eene ziekte, het gevolg van doorgestane vermoeijenis, hem aan en werd hij genoodzaakt zich naar Parijs te begeven, waar hij den 2den Junij 1812 overleed. Hij werd op kosten van het gouvernement met grooten luister begraven. De hervormden predikant Marron hield op hem eene lijkrede; zijn stoffelijk overschot werd in het Pantheon bijgezet en zijn hart naar Holland gevoerd en te Kampen in eene smaakvolle urne bewaard, die als een hem waardig gedenkteeken in de Boven- of Nicolaas-kerk is daargesteld.

Zie *Vaderl. Hist. ter verv. van Wagenaar*, D. XXIV. bl. 175, D. XXII. bl 313 en 314, D. XXXVI. bl. 163—165 en 176, D. XXXVIII. bl. 260—278; *Biographie Universelle*, T. XXI. p. 137; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. VIa. 412, 531b, 11, 34, 128, 136—219, 253—271, 435, 463, 576, 579, 582, 665; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WINTER (J. H. C. DE), broeder van den vorige, was in 1785 kommandant der soldaten aan boord van een Hollandsch oorlogschip. In 1787 schijnt hij na eerst van Nederlandschen in Engelschen dienst te zijn overgegaan in Russischen dienst te zijn gekomen. Door voorspraak van van Kinsbergen werd hij dadelijk luitenant kolonel. Hij had veel deel in de overwinning door den prins van Nassau voor Okzakow bevochten. In het voorjaar van 1789 was hij kolonel, ridder van St. George en kommandeerde eene divisie, bestaande uit 12 Chebekken en Galeyen van 12 tot 28 stukken, der armade onder den prins van Nassau in de Oostzee. In een aanval op de Zweden werd hem door een kanonskogel de regterhand verbrijzeld, aan welke wonden hij in den rang van brigadier overleed. Hij had denkelijk wegens zijn moedbetooning te Okzakow een gouden degen ten geschenke gekregen.

Zie van Woensel, *Reizen naar Turkije*, bl. 282, 285 etc. Zijn portret of schaduwbeeld is aldaar op bl. 323 te vinden; de Jong, *Reizen naar Turkye*.

WINTER (H. DE) leed schipbreuk op de *Erfprins* van 56 stukken, gekommandeerd door kapitein Louis Aberson in 1788.

Verhaal van de ongelukkige schipbreuk, in *de Recensent*, 1842, n°. 18.

WINTER (JILLES DE), in 1650 te Leeuwarden geboren, had den binnenhuisschilder Brakenburg tot leermeester. Hij was te Amsterdam gevestigd en schilderde moderne gezelschapsstukjes, met achtergronden van fraaije landschapjes, goed van licht en bruin en aangenaam van koloriet. Minder gelukkig was hij in het teekenen van figuren. Hij overleed in 1720.

Zie Immerzeel, Kramm; Nagler.

WINTER (J.) behoort onder de graveurs der Bijbelplaten door Hoet, Houbraken en Picart.

Zie Immerzeel.

WINTER (NICOLAAS SIMON VAN), zoon van Pieter van Winter en Elizabeth van Leeuwarden, werd in 1718 te Amsterdam geboren, ontving een beschaafde opvoeding en werd voor den koophandel opgeleid. Reeds vroeg legde hij zich toe op de dichtkunst, vormde zich in de school van Feitama, maakte zich diens dichtrant eigen en gaf in 1743 zijne eerste dichtproeve *Kain en Habel* in het licht. Den 5den Mei 1744 huwde hij Johanna Muhl, dochter van de dichteres Agatha Maria Sena, weduwe van Jacob Muhl en knoopte vriendschappelijke betrekkingen met de toen bloeijende dichters aan, zooals de Bosch, Feitama, Huisinga Bakker, Pater en anderen, doch overtrof ze allen in levendigheid, bevalligheid en vindingrijkheid. In 1755 verscheen zijn dichtstuk *de Amstelstroom*, een pendant van *de Rottestroom* van Dirk Smits, door van Kampen met *den IJstroom* van Antonides vergeleken.

Veertien jaren na zijne met zooveel genoegen ontvangen *Amstelstroom* (1769) verschenen zijne *Jaargetijden* naar de *Seasons* van Thompson, een meesterstuk van beschrijvende poëzy. Inmiddels had hij zijne echtgenoote door den dood verloren en hertrouwde hij den 26sten September 1768 met Lucretia Wilhelmina van Merken, en beoefende sedert met haar de poezy. Beide eenstemmig in denkwijze, smaak en kunstgevoel, waren het ook in het behandelen en de keuze der onderwerpen. In 1772 gaven beide een deel met tooneelpoezy, de treurspelen: *Het beleg der stad Leyden; Jacob Simonsz. de Ryk; Monzingo of de koninglijke slaaf; de Camisards en Maria van Bourgondie, Gravinne van Holland*, in het licht, dat in 1780 door een tweede *Menzikoff; Louise d'Arlac; Sibille van Anjou, Gemalinne van Gui van Lusignan, koningin van Jeruzalem* en *Gelonide* gevolgd werd. Van deze werden alleen *Monzingo* en *Menzikoff* door van Winter, de overige door zijn gemalin vervaardigd. Al deze stukken hebben uitstekende verdiensten, en er heerscht een oorspronkelijke dichtgeest in. Nadat van Winter zich van de bekommeringen des handels had ontslagen, nam hij omstreeks 1786 zijn verblijf te Leiden, en onthield zich des zomers met zijne echtgenoote op zijn in de nabijheid gelegen buitenverblijf *Bijdorp*, waar beide zich aan letteroefeningen overgaven of met hunne talrijke vrienden letterkundige briefwisseling hielden. Den 19den October 1789 verloor hij haar door den dood, en in 1792 gaf hij het schoone dichtstuk *de Ware Geluksbedeeling*, *Brieven* en *Nagelaten Gedichten* van zijne echtgenoote, benevens zijne *Gedichten* en *Fabelen* in het licht. Drie jaren later (1795) volgde hij haar in het graf.

Hij was ook een ijverig medewerker aan de Psalmberijming, uitgegeven door het kunstgenootschap *Laus Deo Salus populo*.

Zie Tollens voor de nieuwe uitg. hunner Gedichten, waarvan slechts het eerste deel met hunne afbeeldingen uitkwam; Siegenbeek, *Gesch. d. Ned. Letterk.*, bl. 266, 267; van Kampen, *Gesch. der Ned. Letteren en Wetens.*, D. II. bl. 118, 127; de Vries, *Geschied. d. Ned. dichtk.*, D. II. bl. 56; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. V. bl. 519; Huberts, *Chron. reg.*; Collot d'Escury, *Holl. roem*; Bowring, *Brieven*; Jonckbloet, *N. L.*, II D. bl. 511; Schotel, *Herinn. van Helmers*; Snellaert, bl. 170; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; v. Deventer, *Anom en Pseud.* (Ind.)

WINTER (PIETER VAN), zoon van den vorige en zijne eerste vrouw Johanna Muhl, werd in 1745 te Amsterdam geboren. Hij was even als zijn vader beminnaar der fraaije letteren en beoefenaar der dichtkunst, welligt ook van Gellert's *Fabelen*. Amst. 1772, Utr. 1775, Amst. 1781, Dord. 1836.

Hij gaf in 1797 eene zeer verdienstelijke overzetting van Popes *Proeve over den mensch*, en in 1804 de *Lierzangen* van Horatius met lezingswaardige aanteekeningen. Schier te gelijker tijd verscheen zijne vertaling van het eerste Boek der *Aeneas*. De goedkeuring, die deze proeve ten deel viel, deed hem besluiten ook de overige boeken in dichtmaat over te brengen. Toen hij het IVde boek had afgewerkt en uitgegeven, verwachtte hem in 1807 de dood. Men vindt ook Gedichten van hem in de *Kleine dichterl. Handschriften*.

Zie Siegenbeek, t. a. p.; Witsen Geysbeek, t. a. p., bl. 531; v. Deventer, *Anonem en Pseud.*, N. 1641, 1908.

WINTER (A. J. H.), den 14den November 1802 te Groningen geboren, trad in 1819 bij het 8ste Holl. regiment in dienst, werd in 1822 orchestmeester bij de Duitsche opera. In 1824 benoemde de stad Emden hem tot muziek-directeur en hij verwisselde die betrekking later met dezelfde te Groningen. Hij vervaardigde verscheidene composities, die echter niet zijn uitgegeven en was een talentvol violonist. Hij overleed den 11den Nov. 1849 te Groningen. Zijn zoon C. Winter heeft gedeeltelijk zijne musikale studien in 1862 voltooid en behaalde een prijs in de classe van M. Dupont. J. A. Winter, zuster van A. J. H. Winter, geboren te Groningen den 1sten Januarij 1816, onderscheidde zich als pianiste, terwijl haar broeder Theodoor, den 11den Junij 1805 te Groningen geboren, directeur der krijgsmuziek dier stad werd (1825) en de maatschappij *de Harmonie* stichtte. Zijne strenge studien en voorliefde voor de Duitsche muziek deed hem het professoraat in de muziek aan het instituut van Landau bij Hessen-Cassel aanvaarden. In 1828 werd hij muziek-directeur van het eerste regiment van linie te Brussel en in 1836 van het 12de regiment van linie in Holland. Na de afschaffing der militaire muziek in Holland werd hij tot muziek-directeur in zijn geboortestad benoemd. Hij heeft verschillende zeer geachte muziekstukken (morceau d'harmonie) geschreven.

Zie Gregoir, *Biogr. des artist. musiciens Neerl.*, p. 223.

WINTERINCK (BAREND), te Harderwijk geboren, was een verdienstelijk letterkundige en schreef in 1570 *Progymnasmata* in *Latinae Grammaticae Etymologiam*.

Zie Schrassert, *Beschr. van Harderw.*

WINTEROY (N. VAN), schilder, te Tilburg geboren. Kramm vermeldt zijn *Onthoofding van Johannes den Dooper*, in 1825 op de tentoonstelling te Haarlem.

WINTERSHOVEN (JOHANNES), in 157 te Utrecht geboren, legde zich op de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid toe, bekleedde te Douay den leerstoel der philosophie, trad op gevorderden leeftijd in de orde der Jesuiten en werd regent dier orde te Roermond en te Brussel, op verzoek van aartshertog Albertus, schreef hij een werkje: *de montibus pietatis*.

WINTERSHOVIUS (JOHANNES), te Utrecht geboren, werd 1 Oct. 1608 kanunnik van St. Marie aldaar. Hij was een ijverig beoefenaar der oudheidkunde en geschiedenis, gelijk

hij zelf schreef in één brief aan Lambertus Burchius. Hij overleed te Rome 1622.

Zijne schriften zijn:

Historia Caroli VI Francorum Regis conscripta olim Latine a Monacho ad S. Dionysium.

Paseschasii Ratberti Abbatis Corbejensis Opera.

Fulgentii Brayae Poëmata de gestis Ludovici VIII.

Zie Burman, *Traj. erud.*, p. 450; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 586; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. II. p. 404; Matthaei *Syll. Epist.*, p. XIII, XC, III; Id. *Fundat. Eccl.*, p. 141; van Heussen, *Hist. Eccl.*, p. 140; Witte, *diar. ad a.* 1625; Wtenbogaard, *Leven*, p. 378.

WIRTZ (Paulus) baron van Orneholm, te Husum in Holstein geboren, was een dapper krijgsman, die zich in de Zweedsche en Poolsche oorlogen een beroemden naam had verworven. In dienst der algemeene staten overgegaan, werd hij in 1668 tot veldmaarschalk des legers van den staat benoemd, en was steeds tegenwoordig bij de voornaamste krijgsbedrijven, gedurende eenige volgende jaren. Na het sluiten van den vrede in 1674 ging hij naar Hamburg, en gaf hij van daar aan de staten en den prins van Oranje berigt dat hij voor zijn post bedankte. Hij overleed aldaar in April 1676. Zijn lijk werd eerst drie jaren later naar Amsterdam vervoerd en in de oude kerk bijgezet, met een Lat. zerkschrift.

Zie *Nederl. Gedenkp., verklaard door J. de Vries* en *J. C. de Jonge*, D. II. bl. 98—108; Bosscha; Wagenaar; Kobus en de Rivecourt.

WIRTZ (J. C.) schreef:

Over Marcus IV. 's Gravenh. 1740.

Over Lucas. Ald. 1740 2 dn. 4°. Met J. J. Ulrich, *Heerlijkheid van Jezus Christus.* Amst. 1741. 4°.

Zie Abcoude, *Naamr.*, bl. 372, 411.

WISCH (Hendrik Baanderheer van), eischte in 1489 eenige door zijnen vader aan den bisschop van Utrecht en eenige steden van Overijssel geleende gelden terug. De betaling geweigerd wordende, viel hij, vereenigd met den heer van Putten in Overijssel en rigtte vele verwoestingen aan. In 1498 herhaalde hij dezen togt, ondersteund door de heerlooze krijgslieden, de Groote Gaarde genaamd. Bij Deventer werd een gedeelte van zijn leger verslagen.

Hij was in 1495 gehuwd met Walburg, gravin van den Berg, die hem 2 kinderen schonk.

Zie Kobus en de Rivecourt.

WISEL of WISELIUS VAN ORKNEY (Edmund) wordt voor den stamvader van het geslacht Wiselius gehouden. Hij zou in 1416 onder de regering van graaf Willem VI uit Engeland herwaarts zijn overgekomen en land nabij Geertruidenberg te hebben bezeten, dat in den vloed van 1421 verloren ging. Sedert vestigde hij zich met toestemming van den hertog van Bourgondie, die hem tot kamerheer en hofschrijver had aangenomen te Dordrecht, waar hij lid werd van den stedelijken raad, en in het huwelijk trad met Ottilia van Aerssen. Men wil dat hij zijn naam Whesill in Wysel of Wisel veranderde.

WISEL of WISELIUS (Adriaan), zoon van den vorige, in 1424 geboren, dapper krijgsman, die deel nam aan de roemrijke verdediging van Rhodus tegen de Turken in 1480, waar hij het leven liet.

WISEL of WISELIUS (Bruno), kleinzoon van den vorige, karthuiser-monnik, verliet de R. C. kerk, huwde te Fulda een nicht van Luther. Zijn zoon George of Joris, na 's vaders dood geboren en in den katholieken godsdienst opgevoed, volgde het voorbeeld zijns vaders en verzaakte het Roomsche geloof, maar keerde daarna, ontstemd door de oneenigheden tusschen de hervormers en door de onaangenaamheden hem zelven berokkend, in den schoot der kerk terug. Schoon een eenvoudig pastoor, werd hij echter staatsraad des keizers Ferdinand en Maximiliaan. Men vindt zelfs aangeteekend, dat hij de steller was van het eerste of Regenburgsche *Interim*, hetwelk ten grondslag strekte van de beraadslagingen in 1543 over de zaken der kerk gehouden, onder de leiding van den paltzgraaf Frederik en den kardinaal Granveille. Zijne geschriften, van welke een groot aantal aanwezig en meestal door hem in het Hoogduitsch opgesteld, maar en naderhand in het Latijn vertaald werden, dragen blijken van zijnen verlichten geest en vredelievende gezindheid, vooral zijne *Via Regia* en *Methodus Concordiae.* Hij stierf te Mentz in 1573 en was de eerste die de oude familie-naam in dien van Wiselius veranderde. Ook zijn zoon, die dezelfde familie-naam droeg, wordt mede om zijn geleerde schriften geroemd.

Zie van Limburg Brouwer, *Leven van Mr. S. J. Wiselius* in aangeh. bronnen.

WISELIUS (Barbara), dochter van Johan Wiselius, heer tot Monheino en kanunnik te Keulen, die den protestantischen godsdienst omhelsde en in 1570 te Brussel wegens deze ketterij onthoofd werd en van Anna van Seevenberghe van Honthorst, zuster van Samuel Wiselius, in 1553 geboren, *prediker onder 't kruis*, zou door bovennatuurlijke verschijningen der H. Maagd zijn begunstigd. Zij beschreef ze in rijmende Latijnsche verzen. Zij keerde tot de Moederkerk terug, en maakte zich door hare kennis van oude talen en hare godsvrucht bij dezelve zoo verdienstelijk dat zij den naam verkreeg van *Dochter in 't Paradijs.* Zij schreef *vele boekskens* en vertaalde de beschrijving van het leven en den marteldood van *S. Cyprianus Pontius.*

Zie t. a. p.

WISELIUS (Samuel), zoon van Weinmarus Wiselius, predikant te Wilp en Wageningen, en van Maria Boddens, uit een adelijk Vlaamsch geslacht, studeerde in de godgeleerdheid en werd in 1655 predikant te Zalt-Bommel. Hij trad in het huwelijk met Ida Valkenier, dochter van P. Valkenier, schrijver van het *Verwarde Europa.*

In 1667 en 1668 deed hij, op bevel van Willem III, of ter uitvoering van een geheimen last wegens Engeland, eene reis naar Italie, op welke hij, nabij Torre del Greco, door roovers overvallen en gewond werd. Hij liet zich te Rome aan paus Clemens IV voorstellen, die hem zijne beeldtenis vereerde en hem eene bijzondere aanbeveling gaf voor Napels, Florence en Turin. Hij geraakte ook in kennis met de kardinalen Imperiali en Odeschalchi, met wie hij vervolgens briefwisseling hield. In zijn vaderland en standplaats teruggekeerd, stelde hij zich, bij den inval der Franschen in 1672, aan het hoofd van eene bende Bommelaren met welke hij, bij het fort St. Andries, tegen den vijand zoo dapper streed, dat hij, bij zijne terugkomst door den majoor van den Heuvel met krijgseer ontvangen werd. In hetzelfde jaar, den 19den Julij, nam hij deel aan eene plechtige bezending van Bommel aan Willem III afgevaardigd, om hem het stadhouderschap op te dragen. Hij vervaardigde Lat. gedichten, die nog bij de nakomelingschap berusten. Hij overleed in 1680. Zijne nagedachtenis werd vereerd met een gedenkpenning, waarop men deze woorden leest: *Ende Samuel stierf, en gansch Israel bedreef rouwe over hem.*

Zijn oudste zoon, gehuwd met zijne nicht Wilhelmina Wiselius, wijdde zich aan den krijgsdienst en deed een reis naar Indië en overleed in 1712.

Zie Limburg Brouwer, t. a. p. bl. 17, 18; de Jongh, *Naamr. d. Predd. v. Gelderl.*, bl. 457; Valkenier, *Verward Europa*, bl. 532; *Sadduceen getoest*, bl. 147, 148; Wiselius, *Mengel. en Tooneelpoezy*, D. II. bl. 125.

WISELIUS (mr. Samuel Iperusz.) zoon van Iperus Wiselius en Johanna Aleida van Heeckeren, den 4den Februarij 1769 te Amsterdam, waar zijn vader den koophandel uitoefende, geboren. Reeds zeer vroeg legde hij zich, op raad van zijn vader, op de geschiedenis toe, terwijl hij in de Latijnsche school het onderwijs genoot van den smaakvollen Richeus van Ommeren. Deze boezemde hem liefde in voor de Latijnsche dichtkunst, waarvan eene proeve, buiten zijn weten, gedrukt werd. Hij verliet ook de school met een, door hem vervaardigd Latijnsch dichtstuk, op Hugo de Groot. Zijn briefwisseling met van Kooten bewijst dat zijne liefde voor de Latijnsche poëzy hem nog in later leeftijd bij is gebleven. Na de Latijnsche school verlaten en nog een jaar aan het Athenaeum de lessen van Wyttenbach te hebben bijgewoond, begaf hij zich naar Franeker, waar hij onder van Kooten en Valckenaer zijne letteroefeningen voortzette. Nog in hetzelfde jaar 1786 vertrok hij naar Leiden, waar hij Ruhnkenius, van de Wijnpersse, Pestel en van der Keessel hoorde, vervolgens

naar Göttingen, waar hij nog eenigen tijd de lessen van beroemde hoogleeraren bijwoonde. Van deze reis teruggekeerd, verkreeg hij den 6den November 1790 te Leiden den graad van doctor, na verdediging eener *Dissertatio de successionibus ab intestato ex jure Hollandorum*, die veel naam maakte met een Lat. gedicht van des jongen doktors vriend C. F. van Maanen. Drie dagen na zijne promotie werd hij geadmitteerd als advokaat voor den hove van Holland, vestigde zich als zoodanig in zijn geboorteplaats en trad (3 Mei 1791) in het huwelijk met Susanne le Poole, uit een deftig geslacht te Leiden. Weldra zeide hij de regterlijke praktijk vaarwel, en kreeg van zijn vader een aandeel in zijne handelszaken, doch zette zijne studien vooral in het natuur en staatsregt voort.

Ingenomen met de beginselen van vrijheid en gelijkheid, destijds in Frankrijk gepredikt, kon het niet anders of Wiselius moest een werkzaam deel nemen aan de omwenteling van 1795, zooals hij dan ook lid was van het te Amsterdam opgerigte comité-revolutionair.

Wij zouden ons aan te groote uitvoerigheid schuldig maken, indien wij Wiselius op zijn geheele staatkundige loopbaan volgde. Het zij voldoende hier te melden, dat hij zoo zeer in het vertrouwen zijner medeburgers deelde dat men hem tot lid benoemde van de meeste destijds ingestelde committés, en dat hij in het algemeen in die woelige dagen, zich zeer ijverig en werkzaam toonde, om, waar hij meende dit te kunnen doen, de belangen van het vaderland en van zijne medeburgers voor te staan. Voorts was hij een zeer bedrijvig lid van het committé tot den Oosterschen handel, waartoe hij in 1796 benoemd werd, even als van den in 1800 dat ligchaam vervangen hebbenden raad der Aziatische bezittingen. Na echter bij de reorganisatie van dit ligchaam in 1804 niet weder benoemd te zijn, bleef Wiselius ambteloos, in weerwil van alle pogingen, weigerde hij, zoo onder koning Lodewijk, als onder het Fransche bestuur, alle hem gedane aanbiedingen van ambten. Hij bleef echter geen bedrijveloos aanschouwer van de omwenteling van 1813, maar werkte krachtdadig mede om die in zijne geboorteplaats tot stand te brengen. Naauwelijks had dit plaats, of hem werd de post van directeur der politie te Amsterdam opgedragen, welke hij tot het jaar 1840, toen hij zelf zijn ontslag verzocht, heeft waargenomen.

Wiselius had veelzijdige verdiensten, had een grondige kennis van de klassieke literatuur en geschiedenis, maar muntte vooral als dichter uit. Als zoodanig werd hij in zijn tijd bewierookt. Wij willen den lof niet herhalen hem door tijdgenooten en nageslacht toegezwaaid. Minder gunstig is het oordeel van Jonckbloet. »Als dichter schrijft deze, had hij eerst bij Feith ter school gegaan," »de onsterfelijke IJsselzwaan" met wien hij steeds ingenomen bleef. Hooger intusschen stelde hij »onzen grooten Bilderdijk", dien hij naast Vondel plaatste. »Toch vormen de kille verzen van den leerling het scherpste kontrast met den gloed van zijn meester."

Wiselius gaf in 1818—21 5 deelen *Mengel* en *Tooneelpoezy* uit, die in 1833 door een *Nieuwen Dichtbundel* gevolgd werd. Het eerste deel prijkt met zijn portret in het officieele costuum van lid des Instituuts. »Dit is karakteristiek voor zijne poëzie, die iets officieels, iets instituuts-achtigs heeft." Zijne Mengelpoezy klinkt deftig, vooral geberd klassiek, cierlijk en vloeijend, maar er is iets in dat u zegt dat ze niet uit het harte vloeide; iets opgesmukts dat den stempel der natuurlijkheid mist. Zijne zangen waren ook bestemd voor het geëerde publiek. Wiselius was ook klassiek treurspeldichter. Tegen de romantieken trok hij den neus op, niet alleen tegen de »oningewijden en het verachtelijkst Jan Hagel uit de burgerlijke school van Kotsebue en Iffland, maar evenzeer tegen Shakspear en Schiller." »Hij zelf trachtte zijn eigen pad te bewandelen tusschen het Grieksche en Fransche treurspel in gelegen" Siegenbeek noemde hem »den prins der treurspeldichters." Hij wilde, schoon hij er niet in slaagde, het tooneel hervormen. Indertijd werden zijne stukken met voldoening opgevoerd. Hij opende zijn tooneelarbeid met de vertaling van *Hector*, een treurspel van den Franschen dichter Luce de Lanceval, hetwelk gevolgd werd door een oorspronkelijk stuk *Polydorus* getiteld, waarin hij den toestand van ons Vaderland onder Fransch bestuur op het oog had, met geestdrift werd de opvoering na de omwenteling van 1813 toegejuichd. Op *Polydorus* volgde *Adel en Mathilda*, dat 7-maal achtereen werd opgevoerd. Niet minder goedkeuring droegen zijn *Alistus* en *Ceon* weg, de *Dood van Karel kroonprins van Spanje*, *Armand van Egmond*, *hertog van Gelder* en *De inspraak van het Bloed*, een vrije navolging van de *Laurenzo en Orzano*, van den Franschen dichter G. Le Gravé.

Reeds voor dat Wiselius zich als een verdienstelijk treurspeldichter had leeren kennen, was hij tot lid en secretaris der 2de klasse van het kon. Ned. instituut verkozen. Ook was hij ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en lid van meest alle letterkundige vereenigingen in Belgie en Nederland. In 1813 verloor hij zijne vrouw, hem 5 zonen en 5 dochteren nalatende, van welke het jongste kind slechts tien maanden telde. Hij zelf overleed den 15den Mei 1845. Zijne rijke bibliotheek werd den 22sten October en vervolgens te Amsterdam door F. Muller verkocht.

Hij gaf in het licht:

De sleutels van Vlissingen aan Buonaparte. 1803.

Nieuw Liederboekje door W. gezamenlijk met Bilderdijk en zijne vrouw uitgegeven. Amst. 1813, 1ste en 2de dr.

Brief in dichtmatig iets *aan J. F. Halmers, bij de uitgave van het eerste deel zijner gedichten.* Amst. 1810.

Berymde vertaling van Jesaia. H. XIV. 1813.

Hulde aan mijn echtgenoote S. le Poole.

Vier losse dichtstukjes.

De roem in 2 zangen. Amst. 1814 8°.

Polydorus treurspel. Amst. 1814.

Berymde vertaling van den lierzang van Habakuk, zijnde het 3de Hoofdstuk. Amst. 1815.

De slag van Algiers, dichtstuk. Amst. 1816.

Adhel en Mathilda, treursp., 2de dr. Amst. 1817.

Mengel- en Tooneelpoëzy. Amst. 1822, 5 dn.

De Sadduceen van *Mr. J. da Costa*, *getoest aan de zedelijkheid*, *geschiedenis en bybel.* Amst. 1824.

Nog een blik op de Sadduceen van Mr. J. da Costa. Amst. 1825.

Over de tooneelspelkunst en het regelmatig en beschaafd schouwtooneel. Amst. 1826.

Welmeenende toespraak aan jeugdige dichters. Amst. 1826.

Iets over het beoordeelen van werken van smaak in *Argus* 1826, n°. 6.

Een Droom in *Letteroef.* 1826.

Nieuwe Dichtbundel. Amst. 1833.

Rapport over de stukken aan de ijzeren kapel der oude kerk te Amsterdam.

Beschouwing van den Deventerschen Tolbrief van 1347. In *de Werken der 2de kl. v. h. kon. Ned. Instit.*

Hij arbeidde mede aan het *Uitlegk. Woordenboek op de Werken van P. C. Hooft*, uitgegeven door de 2de klasse. Hij bewerkte de E.

Overzetting van Le Chicatiers *Reize naar Troas.*

Geschriften over de O. I. Compagnie en derzelver bestuur te Amsterdam.

Geschied- en regtskundig onderzoek, rakende het afdanken van krijgsvolk bij de staten van Holland in 1650, *uitgegeven naar een gevonden handschrift.* Brussel 1828.

De staatkundige verlichting der Nederlanden in een wijsgeerig historisch tafereel geschetst, 2e dr. Brussel 1828 (vroeger in de *N Mnemosyne*).

Vertoog over de staatkunde der ouden, opgespoord in de geschriften van Plato, Aristoteles en Cicero, alsmede in de geschiedenissen der Grieken en Romeinen.

Overzetting v. d. Crito van Plato.

Koorzangen op verzoek van den Rem. kerkenraad voor de inwijding der nieuwe Arminiaansche kerk te Utrecht. — Verhand. over de Drieeenheid en over de Erfzonde, — over de dwaasheid om met onze voorstellingen van tijd en ruimte over het bovenzinnelijke te redekavelen en besluiten te maken over dingen die des Geestes Gods zijn.

Brieven van mr. W. Bilderdijk aan mr. S. J. Wiselius. Amst. 1837.

Nieuwjaarsgeschenk aan den heer mr. J. da Costa. 1825; *Leerrede over de natuur der gezonde leer van dr. Alex. Gerard hoogl. te Aberdeen, door W.* uit het Eng. vertaald. 1826; *Iets over Matthaeus XXVIII:* 2 in *Vad. Letteroef.* 1832 n°. 1; *Over het woord Adelphos in de schriften des N. T. met betrekking vooral tot den Heere Jezus; Tijdsbepaling van Petrus Verloocheningen; Iets om gevoegd te worden bij het geschrift van den Heer Dupin Ainé; Examen du Procès de*

Jèsus; Epimenides; Uittreksel uit het Arab. Hands. van Mahomed Haly Bacha; De Beschaving van den Geest in haar gevolgen; De hooge oudheid van het letterschrift. 1810.

Iets over de onderlinge verkeering. 1826.

Iets over het oordeel, voornamelijk over werken van smaak. 1826.

Kerszang, 3de uitg. 1835.

Aanmerk. op Bilderdijk, Geslachtlijst over woorden betreffende de Schipvaart. Lentemorgenzang.

Gedachten over het Vaderland.

Brief van A. B. S. te Zwolle aan zijn broeder te Amsterd. rakende de heeren R. H. van Someren en S. J. Wiselius, alsmede het Haagsche Nieuws- en Advertentieblad. Amst. 1827.

Eene kleinigheid rakende den Nieuwen Dichtbundel van mr. S. J. Z. W. Amst. 1834.

Zie *Biogr. Contemp.; Convers. Lex.; Konst- en Letterbode*, 1845; van Kampen, D. II. bl. 453, D. III. bl. 201, 204; *Toespraak van prof. Siegenbeek in de openb. vergad. v. h. kon. Ned. Inst.*, 1845; v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; Jonckbloet, *Ned. Letterk.*, D. II. bl. 665; Huberts, *Chron. lijst*; Collot d'Escury, *Holl. roem*; van Kampen, *Bekn. Gesch.* enz.; Limburg Brouwer, *Lev. v. Wiselius met portr.*; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WINTERSHOVEN (F. J.), dapper krijgsman, die met roem deel nam aan de oorlogen door Frankrijk in Spanje en Duitschland gevoerd. Hij overleed te Maastricht 25 Aug. 1856 als gepens. kolonel en militie-commissaris, ridder van de orde van den Ned. Leeuw.

Part. ber.

WIPFF, dapper zeeman, klom tot den rang van vice-admiraal op. In 1831 was hij de strijdgenoot van van Speyk bij het bombardement van Antwerpen. Hij werd in 1864 gepensioneerd, vestigde zich te Zeist, waar hij tot de broedergemeente behoorde en overleeed aldaar 5 Maart 1866, oud 62 jaren.

Part. ber.

WISCHA (Johannes ter), zoon van Eyse ter Wischa, was reeds in 1581 grietman van Ooststellingwerf. Hij werd door Hotse Egberts gevangen genomen en aan den Spanjaard overgeleverd. Uit zijne gevangenis ontslagen, was hij in 1591 Volmagt ten landsdage. In 1599 werd hem door gedeputeerden gelast de geestelijke goederen in zijne grietenij, welke toen door slechts éénen predikant werd bediend, die klaagde met zijn huisgezin van honger te zullen moeten omkomen zoo er niet in voorzien werd, aan de meestbiedenden te verhuren. Hij overleed den 10den Maart 1609 en werd te Oldeberkoop begraven.

Zie v. Sminia, *Naaml. d. Grietm.*, bl. 393.

WISSEKERKE (Simon van). Volgens Noviomagus een Middelburger, een man van groote geleerdheid, vooral in de regten.

Zie Noviomagus, *Epp.* in *Opusc. H. Barland.*, p. 262; de la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 337.

WISSEL (Joost van der), den 18 Jan. 1777 te Zierikzee geboren, vertrok van daar in 1795 naar Leiden om zich onder J. G. Logger in het vak der heel- en verloskunde te bekwamen. Na aldaar 3 jaren te hebben vertoefd, trad hij, na de landing der Engelschen voor korten tijd in dienst als officier van gezondheid der 2de klasse en werd als zoodanig geplaatst bij het hospitaal te Fyenoord. In 1799 keerde hij naar Leiden terug, voleindigde zijne studien onder den hoogl. Du Puy en legde in 1800 het vereischte examen in de heel- en verloskunde af, bezocht Parijs en vestigde zich in 1802 te Haarlem, bekleedde er weldra de post van stads heel- en vroedmeester, werd in 1816 lid der plaatselijke en in 1827 van de provinciale geneeskundige commissie. Hij was een man van groote verdiensten in zijn vak en overleed in April 1846.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1846, D. I. bl. 307—309.

WISSELPENNING, een Fries, wordt door van der Aa onder de Ned. dichters gesteld.

Zie *N. B. A. C. Wb.*

WISSEMA (Sape of Sabinus van), zoon van Sape van Wissema en Ida Lezaen, werd den 15den Aug. 1673 grietman van Idaarderadeel. In 1659 en 1674 was hij lid van de staten en in laatstgemeld jaar met Ernst Sicco van Aylva en anderen gecommitteerden om te onderzoeken het concept-consiliatoir over de wederaanneming van de provincie Utrecht in de Unie.

Hij huwde in 1645 met Frouck, dochter van Bocke van Burmania en Ursula Roorda, bij welke gelegenheid Hermannus Petri, predikant te Hardegarijp en Rijperkerk een Lat. bruiloftsgedicht vervaardigde.

Hij overleed den 27sten Oct. 1678.

Zie v. Sminia, *N. Naaml.*, bl. 156; *Fris. nob.*, p. 183.

WISSEMAN (A.) is schrijver van *Geklanks Basuyn van den Herder Jesus.* Emb. 1696. 8°.

WISSENBACH (Johan Jacob), zoon van den predikant Joannes Wissenbach en van Maria Reifenberg, werd den 8sten Oct. in het Nassau-Dillenburgsche geboren. Hij leerde te Dillenburg onder Philippus Textorius de Latijnsche taal, oefende zich verder te Herborn, eerst in de god- en later in de regtsgeleerdheid.

Na zich eenigen tijd onder Joannes Matthaeus op dit vak toegelegd te hebben, begaf hij zich naar Franeker, waar hij onder zijn oom Justus Reifenberg zijne studien in het Romeinsch regt gedurende 4 jaren voortzette. Vervolgens begaf hij zich in 1630 naar Groningen, om de lessen van een anderen oom Antonius Matthaeus bij te wonen. Ook daar vertoefde hij vier jaren met zulk een goed gevolg dat hij in het derde jaar de *Emblemata Triboniani* uitgaf. Na te Marburg den doctoralen graad verkregen te hebben, begaf hij zich naar Heidelberg, waar hij tot hoogleeraar in de regten benoemd was, doch tengevolge der onlusten keerde hij naar Groningen terug. Kort daarop werd hij onderwijzer en reisgezel van den baron van Zinzendorff uit Oostenrijk, met wien hij in 1630 Parijs en in 1631 Saumur en Angers bezocht. Te Parijs teruggekeerd, liet hij er den baron en reisde naar Genève om zijn oom den rector Henricus Wissenbach te bezoeken. Van daar begaf hij zich naar Engeland en kwam den 6den Febr. 1639 te Franeker terug. In het volgend jaar overleed aldaar Henricus Rhala, waarop hij tot *Professor Institutionum juris Civilis extraordinarius* en drie jaren daarna tot *Professor juris ordinarius* en eindelijk tot *Professor juris primarius* benoemd werd.

Na verschillende beroepen zooals naar Herborn, Deventer, Harderwijk, Utrecht en Groningen afgeslagen te hebben, waar hij voor de tweede maal beroepen werd, bleef hij 25 jaren lang een sieraad der Franeker akademie.

Hij huwde I. Elizabeth, dochter van zijn ambtgenoot Johannes Cloppenburg 1650; II. Rixtia Domans. Hij overleed 16 Febr. 1665, in den ouderdom van 58 jaren. Zijn ambtgenoot Guilielmus Cup, hoogl. in de regten, hield eene lijkrede op hem.

Hij gaf in het licht:

Emblemata Triboniani S. Leges Pandect. et Codices a Tribonianae interpolatae et ad novi juris rationem inflexae. Gron. 1634 of 1635. Franeq. 1642. 8°.

Heineicius bezorgde een tweede uitgaaf van dit werk. Halae 1736. 8°.

Diatribe de Mutuo, esse Alienationem. Franeq. 1642 en cum Vindicius 1660. 8°., tegen Salmasius *de Usuris.*

Vindiciae diatribes suae. Franeq. 1645. 8°.

Notae Nomico philologicae ad passionem Jesu Christi. Fran. 1643. 8°., *auctiores ad calcem L. de V. et R. Significatione* ook in *Fascic. Roterod. III*, met de noten van Merillius over hetzelfde onderwerp.

Disputationes ad Instituta Imperialia. Franeq. 1648. 4°., meer dan eenmaal herdrukt. De derde is *prope triente auctior.* Franeq. 1666. 4°., waarvoor het *vita auctoris* door Ulr. Huberus, Leidae 1676. 4°., Franeq. 1700. 4°. Hierbij zijn gevoegd *Contradictiones Juris Canon. Emblem. Tribiniani, duo scripta de Mutuo, Sylloge Errorum Irneriarorum, Compendum Juris Feudalis*, door Huber op nieuw in het licht gegeven en in de laatste uitg. *Notae in Pass. Jesu Christi.*

De Verborum et Rerum Significatione. Franeq. 1654. 8°.

De diversis Regulis Juris Antiqui Exercitationes. Ibid. 1656. 8°.

Exercitationum ad libros Pandectorum Partes duae Prior Franeq. 1658 4°., met het tweede deel 1658 4°., 1661 4°. Lipsiae 1673 4°., met de *Exercitationes de V. S. et R. Juris.*

In Libros VII, priores Codicis Dn. Justiniani repetitae praelectionis Commentationes cathedrariae. Fran. 1664. II Vol. 4°., *edit. ult.* 1701. 4°.

Zie Struvius, *Bibl. Sel. Juris*, C. VI. § 110; Saxe, *Onom.*, T. IV. p. 399, 400, 598; Vriemoet, *Ath. Fris. Anal.*, p. 365 tot 372; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. II. p. 677; Morhovius, *Polyt*, L. VI. p. 571, 584, 586; J. F. Juglers, *Beytraege*, T. V. p. 61—71, Rabus, *Boekz. v. Europa*, 1698, bl. 238; van Kampen, D. II. bl. 35.

WISSINCK (Henric. van), kunstschilder, was werkzaam te Leuven voor de blijde inkomst van Karel den Stoute tegen 7 stuivers daags. Vervolgens vestigde hij zich te Brugge, waar hij van 1470—1480 in de Broederschap van St. Lucus voorkomt.

Zie le Comte de la Borde, *Ducs de Bourgogne;* Kramm.

WISSING (Willem) werd in 1656 te 's Hage geboren, oefende zich eenige jaren onder Willem Doudyns in het teekenen en het aanwenden van olieverwen. Vervolgens begaf hij zich naar Londen, waar Pieter Lely hem in zijn school opnam en zóó groot waren de vorderingen die hij maakte dat hij in zijn plaats vervangen werd bij Jacobus II, die hem tot zijn eersten schilder benoemde en hem naar 's Hage zond om de portretten van Willem III en van zijn gemalin Maria van Engeland te schilderen. Er was maar ééne stem over de schoonheid zijner stukken en hij werd voor den eersten portretschilder gehouden. Met het vermeerderen van zijn roem nam ook het getal zijner benijders toe, en men vermoedt dat hij den 10den Febr. 1687, op het landhuis van de baronie Burleigh, van den graaf Exeter in het graafschap Northanton, door vergif is omgebragt.

Hij schilderde zelf zijn portret dat door J. Smith gegraveerd in fol. is uitgegeven.

Zie Immerzeel, Kramm.

WISSINGH (Jan), dichter van een kluchtspel *De bedrogen Dromer*, in 1656 gedrukt.

Zie Witsen Geysbeek, D. VI. bl. 532; Verwoert.

WISSOWATIUS (A.) gaf in het licht:

Spooren der Deugden en *Breydsels der sonde.* Amst. 1703. 12°.

Over den Brief van Jacobus. 4°.

Zie Abcoude, bl. 411.

WIT DE JONGE (Abraham de), tooneeldichter van:

Het Hofstee-Leeven, *klsp. in het Fr. van Dancourt gerymd.* Amst. 1697.

De Wijnoegst, *klsp. n. h. Fr. nagev. van Dancourt.* Ald. 1698, 1743.

De Ingebeelde Edelman, *blsp.* Ald. 1700.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p., *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 225.

WIT (Aegidius de), een bekwaam wis- en natuurkundige. Hij was inspecteur bij de nationale nijverheid voor de stoomwerktuigen. Hij overleed te Utrecht den 2den November 1826 op 26-jarigen leeftijd. Eene door hem geschrevene *Verhandeling over wis- en natuurkunde* getuigt van buitengewone bekwaamheid.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1826, D. II. bl. 337; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIT (Cornelis de) of WITT, in 1695 te Sluis in Vlaanderen geboren, werd in 1718 predikant op het fort Isabella, en in 1738 te 's Hertogenbosch, werd aldaar in 1741 hoogleeraar in de Oostersche talen, kreeg in 1750 zijn emeritaat als predikant, legde in 1758 zijn professoraat neder en overleed 27 Maart 1771.

Hij schreef:

Bitteren weeklagt wegens den hooggaanden en aanhoudenden watervloed. 's Hertogenb. 1751. 4°.

Herderlijke Brief ter waarschouwing tegen de Hernhutters. 8°.

Volle uitredding en volmaking van Gods bedrukte kerke, voorgesteld bij gelegenheid van het eerste eeuwfeest van de Olassis van 's Hertogenbosch. 's Hertogenb. 4°.

Over den 1sten Psalm. Amst. 1725.

Lijkrede op Do. G. van Roemer uit Spreuk. XV: 7. 's Hertogenb. 1761. 4°.

Eer en Leer van Bernardus Keppel verdedigd. Amst. 8°.

Twee predikatien over den XXXII en XXXVIII Zondagsche afdeelingen van den Heidelb. Catechismus. Amst. 1749. 8°.

Over Psalm CII. Amst. 1749. 4°.

Leerrede ter bevestiging van Do. Noordberg uit Spreuk. XXVIII: 23. Amst. 1756. 4°.

Godvrugtige beschouwing der aardbevingen bij gelegenheid van Lissabons overgang met eene Voorrede van prof. Vogel. Utrecht 1756.

De Historie van het Sacrament van Mirakel onderzocht en de ijdelheit daarvan zedig aangetoond. Amst. 1770. 8°.

Een beredeneerd Vertoog, *wat van een clandestine Huwelijks-Verlooving en Huwelijks-Voltrekkinge buyten 's Lands en kennisse der ouders te oordeelen zij en hoe billijk daar en tegen de kerkelijke censuur ter weeringe van dusdanig eene ergernisse geoeffend werd. Briefsgewijze voorgesteld.* Amst. 1748. 8°.

Hier tegen schreef P. v. d. Aa:

Gestrafte Liefdeloosheid of duidelijk Bewijs dat het beredeneerd betoog van C. de Witt aangaande de clandestine verlooving en huwelijks voltrekkinge binnen'slands, en buyten kennisse der ouderen gansch onbillijk ergerlijk en een leeraar in Gods kerke onbetamelijk zij. Rott. 1748. 8°.

Pet. Grootveldt Fr.:

Pattaecion of gestrafte Lasteraar, *onder duydelijk bewijs, dat 't beredeneerd vertoog van C. de Witt gansch billijk, stigtelijk en ten uyterste betamelijk sy, en dit daarentegen het vuyl libel van deszelfs tegenschrijver P. v. d. Aa, alle blijken van onverstand, onheylige spot en lastertaal en veelerley Godtloosheit behelzen.* Breda 1749, 2 d.

Gebed der verdrukten, *'t geen van Gods geest der kerken van Nederland zal worden in den mond gelegd of een schriftmatige verklaring van den CIIde Psalm.* Amst. 1749. 4°.

De afgeperste verantwoording op de Gravamina of beswaarnissen, *ingebracht door Do. Abdias Velingius, A. L. M. Phil. Doct. en pred. te 's Hertogenbosch* tegen het *Beredeneerd vertoog ens Briefsgewijze toenmaals voorgesteld en thans nader verdedigt.* Amst. 1749 8°.

Het geestelijk Psalmgezang aangeprezen tot den pligt om God te zingen en te Psalmzingen met aangenaamheit in 't harte. Amst. 1773.

Dissertationum trias, *altera qua proverbiorum debilitas ceteraque eorum attributa asseruntur muliesque Strenua vivis pingitur coleribus, que epsam in propriorem ducunt cognitionem.* Amst. 1770.

Trias dissertationum ad Claviorem proverbiorum salamonis elucidatione. Ib. 1765.

Zie Hermans, *Gesch. d. Ill. en Lat. scholen*, bl. 28; Glasius, *Godgel. Nederl.;* Aboonde; Arrenberg.

WIT (Cornelis de), Rem. predikant te Berkel 1703, gestorven in 1731, gaf in het licht:

Eenige predikatien door J. Pontanus. Rott. 1721.

Korte schets der meeste historien van de boeken des O. en N. Test., voorgestelt bij wijze van vrag. en antw., tot behulp en onderwijzing van de kinderen en aankomende jeugd, 1725, in 1728 voor de 5de maal door J. Brakel uitgegeven.

Zie Tideman, *Rem. Broeders.*, bl. 182, 354, 370; Rogge, *Bibl. v. Rem. Geschriften*, bl. 239.

WIT of WITTIUS (Daniel), predikant te Schoonhoven (1609), afgezet door gedeputeerden der Delfsche Syn. 1618, predikant bij de Remonstr. te Gouda 1632, gestorven in Sept. 1650.

Hij gaf in het licht:

Zedich ondersoeck d. J. Arminii op het boecxken, welck d. G. Perkinsius uytgeghev. heeft van de predest., ut het Lat. overgeset. Gouda 1627, 2 dn.

Hij was geboren te Gouda en studeerde te Genève.

Zie Tideman, *Rem. Broeders.*, bl. 74, 138, 253, 282; Rogge, *Bibl. v. Rem. Geschrift.*, bl. 133; *Handel. d. Maats. van Ned. Letterk.*, 1865, bl. 221; van Berkum, *Beschrijv. van Schoonhoven*, bl. 530, 548—550.

WIT (E. de) schreef:

Drietal van wijsgerige verhandelingen over verschillende onderwerpen met eene voorrede van P. Nieuwland. 's Hage 1773. 8°.

WIT (Jan en Vrederic die), burgers van Utrecht, kozen in de geschillen tusschen David van Bourgondie en

Gysbert van Bredérode de zijde des eerstgenoemden en werden diensvolgens in 1456 voor hun leven lang ter stad uitgebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hun nooit zou worden toegestaan met eenen nieuwen bisschop weder in te komen, doch toen bisschop David in Augustus van dat jaar de overhand kreeg, werd hun weder vrijheid gegeven om in de stad te komen, mits behoorlijk oirvede doende, waarvan Jan echter alleen gebruik maakte.

Zie Burman, *Utrechts. Jaarb.*, D. II. bl. 313, 332.

WIT (HERMANNUS DE), zoon van Hendrik de Wit en van Jenneke de Leeuw, werd den 15den Junij 1764 te Dordrecht geboren, huwde den 25sten Mei 1805 met Jenneke Vijfwijk en overleed te Dordrecht den 12den Maart 1842. Hij was een liefhebber teekenaar van vlinders, torren enz.

Zie van der Willigen; Immerzeel; Smits van Nieukerk, *Dordtsche schild.*, bl. 50.

WIT (J. H. DE) gaf als student te Leiden, den 19den Februarij een rijmstuk in het licht, dat, even als het bekende vers van J. Beekman de spotlust der spreeuwen uitlokte. Het is getiteld: *De overstrooming in drie zangen.* Alleen de eerste zang zag het licht en werd weldra gevolgd door *eenige weinige aanmerkingen op den eersten zang.*

De Episode van *Hendrik en Caecilia* daarin voorkomende, gaf aanleiding dat eenige studenten een *Nieuw lied van een droevig verhaal* vervaardigden, dat heinde en verre verspreid en op Leidens straten gezongen werd.

Vroeger had de Wit zich als dichter pogen bekend te maken door *Davids tranen of de 7 boetzangen berymd.*

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WIT (FRANCISCUS DE), een historieschilder, gevestigd te Gend. Hij werd Apollo en Phebus genoemd, wijl hij ook dichter was, maar in beide vakken slecht.

Zie Houbraken, D. IV. bl. 348; Kramm.

WIT (FREDERIK DE) of WILDT en WILT, kunstgraveur en handelaar te Amsterdam. Volgens Kramm hebben er drie kunstenaars van dien naam bestaan. De oudste rigtte in 1648 een werkplaats op, teekende landkaarten, die hij met de wapens der landen versierde en liet drukken. In 1698 gaf hij zijne zaak over aan zijn zoon, een grondig mathematicus, die de kaarten herzag en ze een grooten aftrek deed krijgen.

Beide deze de Witten hadden in 1700, blijkens den Catalogus van hun magazijn, 400 kaarten uitgegeven, en dit getal vermeerderde nog gedurende het leven van den zoon. In genoemd jaar deed de zoon van den laatste, reeds deelhebber in de zaak, haar aan C. Mortair en J. Covens over.

Zie Nagler; Kramm.

WIT JANSZ. (IZAAK DE), in 1741 te Amsterdam geboren, leerde de graveerkunst van de Bas te Parijs. In het land teruggekeerd, benoemde men hem tot een der onderwijzers aan de Renswoudsche stichting te Utrecht. Later woonde hij te Haarlem. Onder zijn voornaamste kunstwerken telt men de door hem naar Jacob Cats gegraveerde *Twaalf Maanden.* Hij arbeidde in zijn tijd nog met zijn leerling Visser Bender, zooals aan de platen van Hoeks, *Beschrijv. van den Watersnood in* 1808.

Hij overleed in 1809 te Keulen. Zijn portret door Visser Bender geteekend en gegraveerd is in den handel.

Zie Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Muller, *Cat. v. portr.*

WIT (JACOB DE), »de Rubens van zijn tijd," in 1695 te Amsterdam geboren, had tot eersten leermeester den portret- en historieschilder Albert van Spiers. Te Antwerpen, waar zijn oom Jacome de Wit een rijk kabinet schilderijen bezat, genoot hij nog twee jaren het onderrigt van Jacob van Hal, die zich in het geschiedkundig vak onderscheidde. Ook vond hij hier een onuitputtelijke mijn voor zijne studien in de kunst der groote meesters der 16de en 17de eeuw. Onder vele andere door hem met teekenpen en penseel nagevolgde kunstwerken, behooren o. a. de plafonds van Rubbens uit de in 1719 afgebrande kerk der Jesuiten te Antwerpen, die hij afteekende en Jan Punt in 't koper bragt. Hij was 15 jaren oud en nog leerling van van Hal, toen hij in het St. Lucasgild aldaar werd ingeschreven, vier jaren later (1714) was hij meester. Weldra was hij de man van de heerschende mode en dit ging zoo ver dat men de binnenkamers liet verbouwen om vakken en zolderingen door zijne hand te doen versieren.

Zoo in de prachtige woningen te Amsterdam en 's Hage als elders, schilderde hij plafonds, behangsels, schoorsteenstukken enz., waarvoor hij aanzienlijke sommen eischte. Voor de Oranjezaal in het huis in 't Bosch nabij 's Gravenhage schilderde hij eenige basrelieven, doch zijn kapitaalste werk was het beschilderen der raadzaal in het toenmalig stadhuis, thans het koninklijk paleis te Amsterdam. Hierin vind men zijn tafereel van 45 voeten breed en ruim 19 hoog, voorstellende *de verkiezing der 72 oversten van Israel door Mozes* en de 4 historiele deurstukken in het graauw, voorstellende: *Abraham's Offerhande, Jeremias en de amandelroede, Joseph het koren doende inzamelen, en de profeet Eliza de geschenken van Naäman afwijzende*, met verdere zinnebeeldige bijwerken. Hieraan arbeidde hij van 1736 tot 1738. Dit werk kostte de stad *f* 13,275.50. Ook schilderde hij eenige altaarstukken en portretten, terwijl hij een ontzaggelijke menigte teekeningen met sapverw, O. I. inkt, crayon en krijt vervaardigde.

»De Wit", schreef Immerzeel, »mag onder de beste Hollandsche schilders van zijn tijd, die zeer onvruchtbaar was in het voortbrengen van oorspronkelijke talenten, geteld worden. Hij schilderde onderwerpen uit het O. en N. Testament, de ongewijde geschiedenis en de fabelleer. Inzonderheid heeft hij uitgemunt in de voorstelling van naakte kinderbeeldjes, die allerbevalligst zijn en het kenmerk van zijnen keurigen smaak dragen. Zijne Serafhoofdjes, die hij met menigte geschilderd en geteekend heeft, mogen inderdaad engelachtig schoon heeten. Hij bezat in den hoogsten graad de kunst om in basrelieven en andere schilderwerken gebeeldhouwd marmer, pleister, hout en andere stoffen, natuurlijk en voor het oog, zelfs op kleinen afstand, zoo bedriegelijk na te bootsen, dat men dergelijke penseelwerken, ten deele onder de benaming *graauwtjes* bekend, betasten moest om zich te overtuigen."

Behalve het penseel voerde hij ook de pen en gaf omstreeks 1748 in het Vlaamsch in het licht een werk, dat in het Fransch is overgezet: *Anecdotes pittoresques ou nouvelle Description des Eglises etc. d'Anvers ainsique des Monumens de Peinture, de Sculpture et d'Architecture, qu'on y trouve encore, le tout examiné et rémis dans un meilleur ordre.* Ook gaf hij in het licht: *De proportien van het menschelijk ligchaam, afgebeeld, met de Beschrijving, in het Nederd. en Fransch.* Amst. z. j.

Dat hij ook de etsnaald behandelde, blijkt uit de tien door hem geetste platen door Nagler en anderen door Immerzeel vermeld. Hij overleed in 1754 in zijn geboorteplaats, een groot vermogen nalatende. In het volgende jaar werd zijn kunstnalatenschap verkocht. Zijne schilderstukken en enkele modellen bragten op *f* 6,700.00. Het getal teekeningen beliep meer dan 600. Op de verkoopingen van Braamcamp, Ploos van Amstel en anderen werden ook goede prijzen voor zijn kunst besteed.

Zijn portret vindt men bij Houbraken, Immerzeel, v. Gool en Descamps.

Zie Houbraken; van Gool; Immerzeel; van Eynden en van der Willigen, Kramm; Wagenaar, *Amsterd.*, D II. bl. 22 fol.; Reiffenberg, *De la peinture juiverre aux Pays-Bas;* Collot d'Escury, *Holl. roem*, Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, Muller, *Cat. v. portr.*

WIT (JOHANNES DE), zoon van den ridder Steven de Wit, bekleedde de waardigheid van kanunnik van St. Marie te Utrecht. Hij was een man van meer dan gewone geleerdheid en gewetenshalve een ijverig voorstander der R. C. kerk. Deze ijver was oorzaak, dat hij, na de verandering van godsdienst en regeringsvorm in de vereenigde gewesten, te rade het land te verlaten en zich te Rome neêr te zetten. Hij stierf aldaar den 1sten October 1622.

De Wit beoefende de theologie, geschiedenis en oudheidkunde. »*Deliciae nostrae sunt, hic campus noster est, haec arena, inquirere, inquam, excerpere, annotare, defendere ea, quae sunt aevi vetustioris et seculi prisci*", schreef hij aan Lambart van der Burch.

Hij gaf in het licht:

Historia Caroli VI, Francorum reg, weleer door een monnik, in de abdy van St. Dionysius, beschreven en in het licht gegeven, verbeterde hij, volgens oude handschriften. Wijders bezorgde hij eene verbeterde uitgaaf met zijn eigen aanmerkingen vermeerderd van de werken van Passchasius Ratbertus, abt van Corbey (*Passchasii Rathberti Abbatis Opera*). Hetzelfde verrigtte hij omtrent eenige kleine werken van Fulgentius (*Fulgentis Opuscula aliquot*) en de gedichten van Braja (*Nicolai Brajae Poëmata de gestis Ludovici VIII*).

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 586; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 586; Matthaei, *Fund. Eccl.*, p. 112; van Heussen, *Hist. Eccl.*, p. 140; Burman, *Traj. erud*, p. 451; Matthaeus, *Sull. Epist.*, p. 92; Graevius, *Orat. in L. Acad. Baf. nat.*; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIT (Johannes de) schreef:
Proeve om lang gezond te leven. Amst. 1729. 8°.

Zie Abcoude, bl. 411.

WIT (Johannes de), med. dr. te Amsterdam, lid van het kunstgenootschap: *Magnis voluisse sat est*, vertaalde *de Werken van T. Lucretius Carus van het Heelal in 't Nederd.* Amst. 1701, m. pl. van R. de Hooghe, 1709.

Zie *Cat. d Maats. van Ned. Letterk.*, I. bl. 195; Rabus, *Boekz. v. Europa*, 1701, bl. 994.

WIT (Timotheus de), zoon van Cornelis de Wit, was predikant te Ossendrecht, Woensdrecht en Hogerheide 1718, te Tiel 1719, overleed 24 Maart 1724.
Na zijn dood verschenen:
Verscheyde Leerredenen. Uytr. 1725. 4°.
De kinderen Gods van de kinderen der duysternis onderscheiden. Ald. 1725. Amst. 1742, met een voorrede van prof. van Alphen.

Zie Abcoude, bl. 412; Pauw en Veeris, bl. 456.

WIT (P. de) gaf in het licht:
Iets over het adres der twintig Predikanten uit de provincie Groningen, enz. Veendam 1830.

Zie Abcoude, bl. 412; Paauw en Veeris, bl. 456.

WITBOLS (M. H. P.) gaf in het licht:
Troostvaers ter Godvruchtige bespiegeling en stichtelijke overdenking voor de R. C. gemeente in de Leeuwestraat, tegen de hedendaagsche taal der zoogenaamde sterke geesten bij het zieke en doodbed van den Wel-Ed. jonkvrouw J. H. C. Osy, Geestelyke dochter.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WITDOECK (Petrus Josephus), zoon van Franciscus Donatus Witdoeck, professor aan de Antwerpsche academie, den 4den Januarij 1808 te Antwerpen geboren, leerling van Braekelaer en van Bree, was genre-schilder en professor in de schilder-, bouw- en teekenkunst in het groot collegie der paters-jesuiten te Brugelette bij Ath, in de provincie Henegouwen. Vroeger te Turnhout gevestigd, richtte hij aldaar de stads-teekenakademie op, waarvan hij directeur werd, ook was hij stads-bouwmeester.
In 1824 werd hij door koning Willem I aan den kolonel Rottiers toegevoegd om als teekenaar eene wetenschappelijke reis te doen naar Algiers, Griekenland, de eilanden van den Archipel, Egypte enz. Hij keerde in 1827 over Italie terug. In de door Rottiers uitgegeven Reis en zijn werk over de monumenten van Rhodus zijn de platen door Witdoeck geteekend. Zoo in Belgie als elders zijn vele voortbrengselen van dezen kunstenaar aanwezig, die getuigen dat hij goed gebruik heeft gemaakt van de lessen van zijn vader in de gronden der bouw- en doorzigtkunde. In 1825 zag men op de Antwerpsche tentoonstelling van hem het *Inwendige der Kathedrale kerk* aldaar, met het grafteeken der familie Rottiers op den voorgrond, op die van 1828 het *Pantheon* van Athene, naar de natuur geteekend. Op de expositie van 1837 aldaar was van hem *de graaf de Lalaing, zijne op de Saracenen veroverde vaandels en wapenen, na zijne terugkomst uit het H. Land, opdragende aan de Geestelijkheid van Hoogstraten*, waarop 200 figuren voorkomen, en het *Inwendige der kerk van La Trappe ter Westmale*, met al de paters, die sprekende van gelijkenis moeten zijn. Deze schilderij stelt het oogenblik voor dat een nieuweling der orde door den kloosterabt het kleed wordt aangedaan.
Ook heeft men van hem *het kabinet van Antiquiteiten van den Turnhoutschen advokaat van Gerechten*, waarin deze met zijne oudoom is voorgesteld; *Wolfgang met zijne bende roovers in het Soersel bosch bij Antwerpen; Het inwendige eener kerk waar het grauw op heiligschendende wijze rondwoedt en plundert*, enz. enz.
Hij huwde Maria Antoinette van Hoesendonck.

Zie Immerzeel.

WITEVELDE, WITTEVELDE of WYTEVELDE (Cleerbaut van), vrijschilder te Gend, bloeide in het midden der 15de eeuw. Hij werd dikwerf geroepen om de oude kerkschilderijen en andere versieringen, voor het gebruik der olieverw geschilderd, met olieverw op te werken, en dat wel op zulke voorwaarden dat hij voor de deugdelijkheid van zijn werk 20 jaren instond.

Zie Kramm.

WITGEEST (Simon) leefde aan het eind der 17de en in 't begin der 18de eeuw, en zond een werk in het licht, dat toen veel opgang maakte, getiteld: *het verbeterd en vermeerderd natuurlijk Tooverboek, of 't nieuw speeltooneel der kunsten, verhandelende omtrent* 1600 *natuurlijke tooverkunsten, zoo uyt de goocheltas, als kaartspelen, mathematische kunsten, ook de verligte teekenkunst en afzetten van bloemen*, enz. Amst. 1682. De 7de druk verscheen in 1707, de 11de m pl. Zalt-Bommel z. j., ook in 't Fr. vertaald. Dit geschrift is getrokken uit *De natuurlijke tooverkunst* van J. B. de la Porte. Paquot gist dat de naam Witgeest gefingeerd is.

Zie Paquot, *Mém.*, T. II. p. 58; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Nav.*, D. XIII. bl. 112.

WITH (Witte Corneliszoon de). Zie WITTE (Cornelisz. de).

WITH (Katharina Johanna de), dochter van Ludolf Adriaan de With, advokaat en langer dan 50 jaren secretaris van het kapittel van St. Marie te Utrecht, was eene verdienstelijke dichteres.
In 1719 gaf zij eene dichtmatige vertaling van de *Getrouwe Herderin* van den Italiaanschen dichter Guarini. Na haren dood bezorgden hare beide zusters de uitgave harer vertaling der *Fillis van Scirus* uit het Italiaansch van den graaf Bonarelli, benevens eenige andere gedichten, herders en visscherszangen, die in 1728 te Amsterdam in 't licht kwamen. Zij was de vriendin van Vlaming en Willekens en overleed in 1726 of 1727.
Deze te weinig bekende dichteres werd later met warmte bezongen door J. van Walré in zijn *Gedachtenis-offer aan W. Bingley*, bl. 70.

Zie Witsen Geysbeek, D. VI. bl. 532.

WITH (Henriette Elizabeth de), zuster van Katharina Johanna de With. Van hare poëzy haalt Heringa aan een *Lijkzang op J. Zeeus*, te vinden voor diens *Gedichten*. Delft 1721.

Zie *Lijst v. Ned. dicht.*, bl. 88.

WITH (Elizabeth en Bernardina Jacoba de), beide zusters der vorige, beoefenden ook de poezy, gaven de *Phyllis* harer zuster uit en gedichten voor de werken en ter eere harer vrienden.
P. Vlaming zong:

Utrecht
Boogt op drie zanggodessen,
Drie gezusters dichteressen
In het stamhuis van de With.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p.

WITH (Ludolfus de), den 22sten Maart 1651 te Utrecht geboren, werd in 1673 proponent, in 1674 predikant te Doorn, in 1676 te Rheenen, in 1681 te Rotterdam, waar hij den 16den April 1704 overleed. Hij huwde Stephania Caecilia Schadenbroek. Zijn afbeelding door J. Minetto ziet op twee verschillende wijzen het licht.

Hij schreef:

Het gelukzalig sterven der regtvaardigen, tot kerks ongeluk, overwogen en voorgesteld uit Jes. Cap. 57 *vs.* 1 *en* 2 *bij gelegenheid van het zalig overlijden van Gregorius Mees, enz.* Rotterd. 1694. 12°.

Gods oordeel over Zion; beschouwt in het overdroevig afsterven van de doorlugtigste vorstin Maria, koninginne van Engeland, enz. Rott. 1695. 4°.

Zie Brans, *Kerk. Reg*, bl. 83; Harderwyk, *predik. te Rotterd.*, bl. 51; Abcoude, bl. 234; Rabus, *Boekz. v. Europa*, 1695*a*, bl. 174, 358.

WITH (Artus de), beeldhouwer te Amsterdam, vervaardigde o. a. de marmeren graftombe van den vice admiraal Abraham van der Hulst in 1660 in een zeeslag tegen de Engelschen gesneuveld, en die in de Oude kerk te Amsterdam werd opgerigt.

Zie Wagenaar, *Amsterd.*, D. VII. bl. 346; Kramm.

WITH (Jan de), kapitein ter zee, in dienst der statengeneraal der N., overl. 12 Sept. 1781, oud 66 j. en 6 m. Zijn grafschrift is te *Oenkerk.*

WITHOOS (Alida), op eene na de oudste der 4 dochters van Matthias Withoos, schilderde bloemen, fruiten, diertjes enz., deels met olie-, deels met waterverw. Zij verdient eene niet onaanzienlijke plaats onder de vaderlandsche schilderessen.

WITHOOS (Frans), jongste broeder der vorige, te Amersfoort geboren, had zijn vader tot onderwijzer, en schilderde, gelijk zijne zuster, bloemen en dieren. Hij verliet zijn vaderland en vertrok naar Batavia, waar hij door den gouverneur Kamphuizen in het werk werd gesteld. Withoos verzamelde allengskens eenig vermogen, keerde naar zijn vaderland terug en vestigde zich te Hoorn, waar hij in 1705 overleed.

WITHOOS (Johannes), oudere broeder van Frans, reisde, na genoegzame kunde verworven te hebben, om voor zich zelve door zijn penseel te zorgen, naar Rome, teekende en schilderde een menigte landschappen, lusthoven en fraaije gezigten. Hiermede keerde hij naar zijn vaderland terug. Op reis veranderde hij van voornemen en begaf zich naar het hof van den vorst van Saxen-Lauwenburg, die hem goed ontving. Hij overleed in 1683.

WITHOOS (Matthias), vader van de vorige, in 1627 te Amersfoort geboren, had reeds vroeg neiging voor de schilderkunst.

De beroemde Jacob van Campen, die op den huize Rambroek niet ver van Amersfoort woonde en met den vader bevriend was, merkte die neiging op, nam hem onder zijn opzigt, en verklaarde hem na 6 jaren in staat om op zijn eigen beenen te kunnen staan.

Withoos deed nu met 5 kunstbroeders een reis naar Italie (1648) en bleef 2 jaren te Rome, waar hij de gunst van aanzienlijke mannen en voorstanders genoot. De kardinaal de Medicis o. a. nam hem in zijn dienst en hielp hem aan gestadig werk. In zijn vaderland teruggekeerd, zette hij zich in zijn geboortestad neder en oefende zich daar verder in de kunst, die goed, (van drie tot zes honderd gulden) beloond werd. In 1672 toen de Franschen zich van het Sticht meester gemaakt hadden, begaf hij zich met zijn talrijk gezin naar Hoorn, waar hij in 1703 overleed. Hij schilderde wilde bloemen, planten met grootere en kleinere dieren, vlinders, hagedissen, slangen, kikvorschen, vlinders enz.

WITHOOS (Pieter), tweede zoon van Matthias Withoos, schilderde in denzelfden smaak als zijn vader. Hij overleed in den bloei zijner jaren in 1695 te Amsterdam.

Zie Halma; Houbraken; Kok.

WITHUYS (Karel Godfried), den 2den Mei 1794 te Amsterdam geboren, heeft den lande als ambtenaar in verschillende betrekkingen en laatst (van 1849 tot aan zijn dood) als directeur der algemeene landsdrukkerij gediend. Het Dagblad *Avondbode* (1837—1839) had hem van regeringswege drie jaren als directeur aan het hoofd. Hij was een tijd lang redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, en had 23 jaren lang de leiding van het *Nederlandsch jaarboekje voor vrijmetselaars.* Al deze letterarbeid getuigt te samen van grooten werklust, van vaderlandschen ijver en van een edel hoofd en hart. In den laatsten tijd stond hij aan het hoofd der te 's Hage gevestigde *Maatschappij van schoone kunsten* en werd eindelijk (1842) met hare likwidatie belast. Hij was lid der Haagsche Rederijkerskamer de *Nieuwe Korenbloem* en gaf in 1861 aan de Delftsche Rederijkerskamer zijn naam. Hij was lid van verschillende genootschappen, o. a. van de *Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde* te Leiden en door koning Willem III ridder der orde van den Nederl. Leeuw benoemd. Deze eer was hij ook waardig als dichter. Als zoodanig heeft hij zich een onsterfelijken naam gewaarborgd door zijne geniale zangen, als: »*Hollands vlag*," *bij den Heldendood van van Speyk*," »*de slag bij Sempach*," »*de Meineed*," »*Willem Barentz.*," het poëtisch geschiedverhaal der »*Overwintering van de Hollanders op Nova Zembla*," waarvan slechts een Fragment, »*de drie Koningen*", in druk is verschenen, en meer andere gedichten die men in zijne bundels ontmoet. In 1813 verscheen van hem: *De slag bij Quatre-Bras, Lierzang.* Voorts:

Gezangen voor de Herstelde Evangelisch-Luthersche gemeente in Nederland. Amst. 1830.

Hollandsch vlag. Amst. 1831.

Het Bombardement van Antwerpen. Ald. 1831.

De Prins van Oranje, lierzang. Ald. 1831.

Drietal krijgsliederen. Ald. 1831.

Gustaaf Adolf of de veldslag bij Lutzen, trsp. naar het Fransch van L. Arnault. Ald. 1832.

Gedichten, eerste deel. Ald. 1834.

Bekroonde volksliederen van Withuys en Robidé van der Aa, met muzyk voor zang en forte piano van J. Frastré. Ald. 1835 fol.

Gedenkboek van 1830—1831. *Poezy en Proza.* Ald. 1856.

Verhalen, Romancen en Gedichten. Ald. 1863.

Hij huwde Elizabeth Dettmeyer, die hem 7 zonen en 3 dochters schonk. Hij overleed den 14den Februarij 1865 te 's Gravenhage en werd plegtig ter aarde besteld. Zijn nagelatene bibliotheek, waarvan de *Catalogus* met zijn portret is uitgegeven, werd in Mei van dat jaar verkocht.

Zie F. van Westhreene, *Nekrologie van C. G. W.*, in *Ned. Spect.* 1865, bl. 58; *Iets over Withuys* in *Nieuwsbl. Boekh.* 1865, bl. 7, 12; Wap, *Levensb. van W.* in *Levensb. van Letterk.*, 1865, bl. 150; Schotel, *Tollens en zijn tijd*; Muller, *Cat. v. portr.*

WITKINT (J.), dichter uit het midden der 17de eeuw, vriend van J. van Someren, voor wiens *Uytspanning der Vernuften* hij een rijm plaatste, 1660.

Zie Heringa, t. a. p. bl. 88.

WITLAGE (H. G.) is schrijver van: *Iets over ons talstelsel.* Amst. 1816; *Vergelijkingstafels van alle lengte-, vlakte-, inhouds-, vochtmaten en gewigten.* Amst. 1828; *Verklaring eener geheel nieuwe wijze van bewerking en deeling (divisie), zoo met geheele getallen als met tiendeelige breuken.* Amst. 1834.

WITMOND (W.) gaf in het licht:

Uittreksel uit het kort begrip der beschouwende Godgeleerdheid van A. Buurt, 2e dr. Gron. 1794.

Korte schets van de belijdenis der Hervormde kerk. Gron. 1809.

WITMONT Jr. (H.) vervaardigde met het penseel op witte paneelen zeer uitvoerig zeëen met schepen, bij wijze van teekeningen met de pen. Hij leefde in de helft der 17de eeuw.

WITS (Claes Jacobsz.), te Enkhuizen geboren, commissaris van kleine zaken, later vroedschap, schepen, burgemeester en ouderling der herv. gemeente, was een tijdgenoot van Cats, in wiens trant hij dichtte. In 1639 gaf hij een drieledig werkje in het licht, getiteld: *Stichtelycke Bedenckingen; vertoont door sanghsgedichten, Onledige ledigheyt, ofte buytentytse stichtlyke oeffeninge, Stichtelycke Tijdkortinge bestaende in leerrycke Historien*, waarvan in 1694 de 9de druk verscheen. Hij voer in het eerste stukje hevig uit »teghen de huydendaegsche danserijen en commediespeelen."

Dit werkje wordt door Witsen Geysbeek zeer geprezen.

Zie *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 536; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WITS of WITSIUS (HERMANUS), zoon van den voorgaanden en van Johanna, dochter van den Enkhuizer predikant Hermanus Gerards, den 12den Februarij 1636 te Enkhuizen geboren, ontving een hoogst godsdienstige opvoeding, en werd op naauwelijks zesjarigen leeftijd naar de Latijnsche school gezonden, waar hij, na drie jaren verblijf, tot de hoogste klasse werd bevorderd, terwijl hij tevens het onderwijs van zijn moederlijken oom Petrus Hermansz. een man, die, ofschoon in geen openbare betrekking geplaatst, in de Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche talen en in menige wetenschap zeer ervaren was. Na dit voorbereidend onderwijs begaf hij zich naar de Utrechtsche hoogeschool, waar hij in de wijsbegeerte de lessen van Paulus Voetius en in de Oostersche talen die van Leusden volgde. In de laatste wetenschap maakte hij zoo groote vorderingen dat hij zich op het Rabbijnsch en op het Arabisch toeleggende, in 1654 eene Hebreeuwsche redevoering *de Hebraeorum et Judaeorum Messiâ* kon houden, waarop in het volgend jaar een dergelijk ander stuk *de S. S. Trinitate ex Judaeis contra Judaeos probanda* volgde. In de godgeleerdheid volgde hij de lessen van Voetius, Hoornbeek en Essenius. In 1654 vertrok hij naar Groningen om Maresius te hooren en legde zich daar op het Fransch toe, om in die taal te kunnen prediken, en verkreeg daarin zulk eene gemakkelijkheid dat hij zulks, met toestemming der synode, te Utrecht, Amsterdam en later te Leeuwarden deed. Van plan om de Leidsche hoogeschool te bezoeken, werd hij daarvan door de pest teruggehouden en keerde hij naar Utrecht terug, waar de vrome predikant Justus van de Bogaerdt zijn jeugdig gemoed van nog hoogeren ijver voor godsvrucht deed ontvlammen.

In Mei 1656 werd hij proponent, in het volgend jaar predikant te Westwoud en Binnenwijzend, in 1661 te Wormer, in 1666 te Goes, in 1668 te Leeuwarden. In 1675 droegen curatoren der Friesche hoogeschool hem het professoraat in de theologie op, terwijl hij tevens tot predikant te Franeker werd beroepen. Na vooraf het doctoraat in de godgeleerdheid verkregen te hebben, hield hij den 10den April zijne intreêrede *exhibens speciem veri ac sinceri theologi*. Zóó groot was de opgang dien hij maakte, dat hij in 1679 tot opvolger van Jacobus Alting te Groningen werd benoemd. Voor deze benoeming bedankte hij, doch aanvaardde in 1680 die naar Utrecht, waar hij den 29sten April van dit jaar zijn betrekking aanvaardde met eene *oratio de praestantia veritatis Evangelicae*. Achtien jaren mogt de Stichtsche hoogeschool zijn onderwijs genieten, terwijl hij in 1685 den Britschen koning Jacobus II vergezelde bij het gezantschap van onzen staat als predikant.

In 1698 tot hoogleeraar te Leiden beroepen, aanvaardde hij dit ambt den 11den October met eene *oratio de theologo modesto*.

In het volgend jaar werd hem ook het regentschap van het Collegium Theologicum opgedragen, waarvoor hij in 1707 bedankte, terwijl hij tevens zijn ontslag als hoogleeraar begeerde. Den 22sten October 1708 bezweek hij aan een koorts en den 29sten hield Johannes à Marck eene lijkrede op hem.

Hij was in 1666 gehuwd met Aletha van Borchorn, die hem drie dochters schonk, Martina, gehuwd met Henricus Dibbetius, predikant te Leiden, Joanna, gehuwd met Lucas Walckier, lid der regeering te Utrecht, Petronella, gehuwd met Simon Stratenus, predikant te Utrecht. Hij was een man van hartelijke godsvrucht, uitgebreide wetenschappelijke kennis, een vast geheugen, helder verstand en scherpzinnig oordeel, van een ernstige denkwijze en zachtmoedige verdraagzaamheid. Zijne verdiensten als godgeleerde zijn in het licht gesteld door Glasius. Het blijkt dat hij ook de Nederduitsche poezy, doch niet zeer gelukkig, heeft beoefend.

Hij gaf in het licht:

Judaeus Christianizans circa Principia Fidei et S. S. Trinitatem. Ultraj. 1660. 4°. in Duitschland herdrukt in 4°.

Praktijke des Christendoms in vragen en antwoorden. Mitsgaders geestelijke prenten. Utrecht 1665. 12°. en later meermalen.

Twist des Heeren met zijnen wijngaart. Leeuw. 1669. 8°. Meermalen herdrukt, ook met zijn afscheidsrede als *Pred. van Leeuwarden uit* 1 *Cor. XV:* 58. Hij trachtte hierin te beweeren dat de nieuwigheden in de kerk door aanhangers van Coccejus en Descartes gebragt, Gods toorn tegen ons Vaderland verwekt hadden.

Allinga, zijn ambtgenoot te Leeuwarden, schreef hier tegen: *Verdediginge van de eer en leer der voornaamste leeraren van Nederland*, 1672, waarop Witsius liet volgen: *Het aanstotelijk nieuw in waarheid en liefde ontdekt.* Amst. 1673. 8°.

De Oeconomia foederum Dei cum hominibus Libri IV. Leov. 1674, meermalen met vermeerderingen in het licht gegeven, o. a. Ultraj. 1604, in het Ned. overgebragt door Maarten van Harlingen, predikant te Hoorn. Amst. 1696. 4°., 1716. 4°.

Hier tegen schreef Allinga:

Erotematum Decades XII in quibus examinantur quae Witsius in Oeconomia et Diatriba et Mastricht in Gangraena Cartesianismi adv. Coccejum et Cartesium protulerunt. Ultraj. 1679. 4°.

Exercitationes sacrae in Symbolum, quod Apistolorum dicitur. Franeq. 1681. 4°. *ed. alt. auctiore cui et accedunt.*

Exercitationes in Orat. Dominicam. Ib. 1689. 4°., tertia 1697. 4°. Herbornae 1712. 4°. Van dit werk bestaat een Ned. vertal., uitgegeven door Jo. Costerus, pred. te Delft. Delft 1700. 4°.

Aegyptiaca, opposita hypothesi Spenceri et Marshami de origine et caussis Rituum populi Isr., et ΔΕΚΑΦΥΛΟΝ, *de X Tribubus Israelis. Accessit Diatribe de Legione Fulmenatrice Christianorum sub Imp. M. Aur. Antonino.* Amst. 1683. 4°. *Edit. altera* 1696 (de beste). Tegen de *Diatribe* schreef Dan. Larroquaus een stukje, dat men vindt achter de *Advers. sacra* van zijn vader Matthaeus.

Dissertatio epistolica ad Ulr. Huberum. In qua de S. S. auctoritate divina ex sola ratione adstruenda etc. Addita oratio Trajectina inauguralis. Ultraj. 1687. 8°. Dit boek heeft betrekking tot de geschillen tusschen Heber, v. d. Waeyen en Roell. Er verscheen een Holl. vertaling van te 's Hage. 1687. 12°.

Zie *Suppl. Act. erud. Lips.*, T. I. p. 88, seq.; Le Clercq, *Bibl. Univ.*, T. VI. p. 471, seq.

Dissertationes duae de Theocratia Israelitarum et de Rechabitis. De eerste in 1687 te Utrecht, toen hij het rectoraat nederlegde, gehouden en ook opgenomen in Tom II zijner *Miscellanea;* de tweede is gevoegd vóór Godwini *Moses et Aaron, cum notis J. H. Reitzii*, ed. 3a. Ultraj. 1690. 8°. Ook vóór de uitgave van Hottinga te Leiden, niet voor die van Carpzovius.

Mescellaneorum Sacrorum II Vol. Tom I, bevat, behalve *Diatribe de VII Epistolarum Apocalypticarum sensu historico ac prophetico*, vroeger uitgegeven. Franeq. 1687. 12°., *Lib. I. de Prophetis et Prophetia Lib II. Disp. de Tab. Levitici mysteriis, de sacerdotio Aaronis et Christi; de synedriis Hebraeor.; de IV Bestiis Danielis; de cultu Molochi; de seculo hoc et futuro;* waartegen Rhenferdus schreef: *Lib. III. d. VII. Epist. Apocal. Lib. IV. Dissert. de Schismate Donatistarum.* Amst. 1691. 4°. *Altera editio ab Auctore recognita et Praefatione continente varias observationes, quibus aliquam multo in hoc libro illustrantur, nonnulla et corrigantur aucta.* L. B. 1695. 4°.

Tomus II continens XXIII. Exercitationes maxima ex parte Historico-critico. Theologicis varii argumenti. Accedunt Animadversiones Irenicae ad controversias, quae sub infaustis Antinomorum et Neonomorum nominibus in Brittannia nunc agitantur, reeds vroeger Franek. 1696. 8°. uitgegeven. (Zie *Act. erud. Lips.* 1696, p. 378) en *V Orationes inaugurales et rectorales cum Rectorali altera Ultrajectina de felici ac infelici Reip. Litterariae, hoc seculo, statu.* Amst. et Ultraj. 1700. 4°., ook in Duitschl. in 4°.

Exercitationes Academicae XII, van welke die over de *Efficacia et utilitas Baptismi in electis foederatorum parentum infantibus*, reeds te Utrecht 1693 in 4°. gedrukt was. Ultraj. 1694. 8°.

Lijkrede op koningin Maria, over Klaagl. V: 16. Utrecht 1695. 4°.

Meletemata Leidensia quibus continentur Praelectiones de vita et rebus gestis Pauli Apostoli; Dissertationum Exegeticarum Duodecas et Comment. in Epist. Judae Apostoli. L. B. 1703. 4°.

Disquisitio Critico-Theologica de Paulo Tarsensi, cive Romano. Ibid. 1704.

Ernstige Betuiginge aan de afdwalende kinderen der kerke tegen de Gronden van Labadie. Amst. 1670. 12°. (met v. d. Wayen).

Voorredenen vóór de *Opera Gatakeri*, Cave's *Eerste Chris-*

tendom en *Apostolische Oudheden* en Godwyn's *Mozes en Aaron.*

Schediasma Theologiae Practicae ex Scholis privatis viri clar. habitis. Ultrajecti an. 1696 ed. a. H. C. à Bylar met *Praef. de Vita Witsii*, aan Marckii *Orat.* ontleend met een lijst zijner schriften. Gron. 1720, ook in 't Holl. *Praktikale Godgeleerdheid.* Gron. 1729. 8°.

Zie Marckii *Orat. funeb.*; Saxe, *Onom.*, T. V. p. 80; Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 584 seq.; Burman, *Traj. erud.*, p. 451; Chr. Eb. Weisman, *Hist. Eccl. N. T.*, T. II. p. 527, 901; J. Fr. Buddaeus, *Isagog. hist. Theol.*, T. I. p. 518, T. II. p. 1315; van der Waeyen in *Summa Theol. Christ.*, *Varia Sacra etc.*; Heumanni *Poecil.*, T. I. Lib. IV. p. 526; Crenii *Animadv. Philol. et Histor.*, P. XII. p. 225; Fabricius, *de Verit. rel. Christ.*, p. 601, *Bibl. Graeca*, p. 27, 134; van Til, *Bibl. Theol. Select.*, p. 20; Basnage, *Annal. Eccles. ad ann.* 1674; Morhovii Lib. V., *Polyhist.*, C. I. p. 911; J. Fabricius, *Hist. Bibl. Fabr.*, T. II. p. 35; Königii *Bibl. Vet. et Nova; Catal. Bibl. Bunav.*, T. I. p. 1703; Stollé, *ad Heumannum*, p. 488; Heringa, *de Audit.*, p. 124, 141, 180, 187, 206; Paquot, *Mém.*, T. I. p. 190 suiv.; Ypey, *Geschied. d. System. Godgel.*, D. II. bl. 192; *Geschied. d. Christ. kerk in de 18de eeuw*, D. VIII. bl. 81; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. I. bl. 252, 290, 291, D. II. 168, 185; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Kist en Royaards, *Kerk. Archief*, (Reg.); Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; van der Aa, *N. B. A. C. Woordenb.*; Rabus, *Boekz. v. Europa*, 1693, a. p. 1694*a*, 272, 1695, 258, 175, 1696*b*, 237, 1698*b*, 527, *Hist. Gen. Kron.*, 3 jg. 114; Wagenaar, *V. H.*, D. XV. bl. 303; Bilderdijk, *V. G.*, D. X. bl. 123.

WITSEN GEYSBEEK (PIETER GERARD), den 30 of 31 December 1774 te Amsterdam geboren, was de zoon van een boekhandelaar, die hem reeds vroeg op een voornaam koopmanskantoor plaatste, doch hij had zulk een onbedwingbaren lust tot studie dat hij zich des nachts op de beoefening der talen toelegde, zoodat hij Latijn, Grieksch, Engelsch, Spaansch en welligt nog meer talen, zonder hulp van een meester, door eigene oefening leerde. Welhaast verveelde hem het kantoorwerk, hij zeide het vaarwel en leefde van toen af geheel voor letterkundige werkzaamheden, te midden van welke hij den 13den October 1833 overleed. Onder de menigte werken, die hij oorspronkelijk schreef en vertaalde, verdient vooral melding zijn *Biografisch, Anthologisch en Critisch Woordenboek*, dat door van der Aa en Heringa vervolgd is. Als dichter maakte hij zich het eerst bekend door de stukjes die in de *Kleine dichterlijke Handschriften* voorkomen. In 1808 verscheen van hem de eerste zang van *de Zeevaart* naar Esmenard, de overige zangen bleven in de pen, van 1809 tot 1810 zijn bundel met *Puntdichten* ten getale van 900 stuks. Het 10de behelst eigenlijk zijne *Verhandeling over het Puntdicht*, met een aantal proeven uit verschillende dichters. Deze studie bragt hem op het denkbeeld om in 1821 eene keur van Puntdichten, uit de beste en voornaamste Nederlandsche dichters, onder den naam van *Epigrammatische Anthologie* in het licht te geven, die in 1834 met zijne *Verhandeling over het Puntdicht* en zijne *Puntdichten* in 3 deeltjes te Amsterdam bij C. L. Schleger op nieuw zijn uitgegeven. In 1814 leverde hij nog een *Gedenkboek van Nederlands verlossing* en in 1825 een *Bundel gedichten.* Zijn laatste dichtstuk: getiteld *Met God*, verscheen in 1831. In 1847 gaf hij een *eenvoudige en gemakkelijke aanwijzing om de Stenographie of kunst van snelschrijven, door middel van slechts twee karakters te leeren, volgens de uitvinding van dr. Erdmaun* (m. een pl.).

Voorts heeft men van hem:

De staatkundige dood van Bonaparte Dithyrambe. Amst. 1815.

Bij 't graf van mijne moeder. Ald. 1806.

Apophtegmata of gouden spreuken van P. C. Hooft. Amst. 1822.

Het vrijheidsfeest. Divertissiment n. h. Hgd. van J. H. Desauw. Amst. 1795.

Nieuwejaarswensch aan het Amsteld. publiek uit naam der akteurs en aktrices van den schouwb., 1 *Jan.* 1798.

De wederkomst van den Hollandschen Patriot, blijspel n. h. Fr. van Le Roy. Ald. 1795.

De Zegepraal der Vrijheidsvrinden. Nationaal trsp. met zang, Ald. 1799. 8°.

De Edelmoedige overwinnaars of de zege der Vrijheid; trsp. n. h. Fr. van de Burgeresse Molé, met zang. Ald. 1799.

De overtocht over de Waal of de Republikeinsche Gelieven, trsp. m. zang, gev. n. h. Fr. van Le Roy. Ald. 1795.

Robert of de Struikroovers, trsp. Ald. 1796.

De ongeduldige, blsp. gev. n. h. Fr. van Lantier. Ald. 1795.

De Fransche helden, of de Belegering van Saint-Jean de Lone; trsp. gev. n. h. Fr. van D'Ussieux. Ald. 1796.

Catherine of de Schoone Pachster, trsp. gev. n. h. Fr. van J. Candeille. Ald. 1796.

De Weduwe en het Rijdpaard, blsp. n. h. Hgd. van A. von Kotsebue. Ald. 1796.

De Negers, trsp. gev. n. h. Hgd. van A. von Kotsebue. Ald. 1796.

Paulus en Virginia, trsp. met zang, gev. n. h. Fr. Ald. 1797.

Alexandrine en Linval, blsp. m. zang, gev. n. h. Fr. Le Jokei van Hoffman. Ald. 1797.

De verwarde Schaking, blsp. gev. n. h. Hgd. Der Wildfang, van A. von Kotsebue. Ald. 1798.

De Volksverdrukker gestraft, of het Leenrecht, trsp. gev. n. h. Fr., Les Crimes de la Noblesse van de burgeresse Villeneuve. Ald. 1797.

De kwakzalvers, blsp. gev. n. h. Fr. van Pignault-le Brun. Ald. 1798.

De Huwelijkskeus, blsp. gev. n. h. Hgd. van Ch. H. Spiess. Ald. 1798.

De Bloedverwanten, blsp. gev. n. h. Hgd. van A. von Kotsebue. Ald. 1798.

De Man zonder Complimenten, blsp. gev. n. h. Fr. van F. P. A. Leger. Ald. 1799.

Descartes te Utrecht, trsp. n. h. Fr. van Bouilly. Ald. 1800.

Het Geheim, blsp. met zang, gev. n. h. Fr. van Hoffman.

Pinto of de omwenteling van Portugal, historisch blsp., gev. n. h. Fr. van Lemercier. Ald. 1801.

Het Gevaarlijke der Vertrouwelijkheid, trsp. n. h. Fr. van Mevr. de Beaunoir. Ald. 1801.

Het Schimpdicht, trsp. gev. n. h. Hgd. Das Epigramm van A. von Kotsebue. Ald. 1801.

Mevrouw de Sevigné, trsp. n. h. Fr. van J. N. Bouilly. Ald. 1806.

Het vaderlijk Huis, trsp. (zijnde het vervolg op de Jagers, een tafereel van zeden van het land) uit het Hgd. van A. W. v. Iffland in het *Zedelijk Schouwtooneel*, D. XIII.

Apollineum. Amst. 1824, 2 dn.

Historisch Archief, 1ste d. Amst. 1825.

De kleine Zimmerman. Amst. 1825, 3 dn.

Ook gaf hij de *Gedichten van A. van der Woordt*, Amst. 1829, in het licht.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*; *Cat. d. Bibl. van Ned. Letterk.* (Reg.); *Alphab. Lijst van van Cleef*, bl. 188, 189.

WITSEN of WITSZ (JACOB), afstammeling van een aanzienlijk geslacht en zoon van Hendrik Jansz. Witsen [1]), was de stamhouder van het later zoo vermaarde Amsterdamsche geslacht van dien naam. Hij vestigde zich daar om koophandel te drijven en huwde Alyt of Alida Gerbrands, die hem 6 kinderen schonk. Zijn zoon Gerrit Witsz of Witsen was schepen, en in 1609, 1612, 1613, 1615, 1616, 1620, 1621 en 1625 burgemeester van Amsterdam. Dezelfde waardigheid bekleedde ook zijn achter-kleinzoon Cornelis Jansz. Witsen, in 1606 te Amsterdam geboren, in 1653, 1658, 1662, 1667 burgemeester, in welk laatstgenoemde jaar hij deze waardigheid met die van hoofdschout verwisselde. Wij vinden zijne titels opgenoemd in de aan hem in 1665 opgedragene *Gezantschapsreize van Joan Nieuhof naar China.* Zijn naam werd zelfs gegeven aan een Nederlandsch fort op de Grein- of Olifants-kust in Afrika, op eene plaats vroeger Tacaroy of Tacorary genoemd, doch ter zijner eere herdoopt in *Fort Witsen.* Wagenaar heeft in zijn *Amsterdam*, zijn portret naar de schilderij op de krijgsraadkamer te Amsterdam geteekend en door Houbraken gesneden, opgenomen. Wat

---

[1]) Dit geslacht in het laatst der vorige eeuw reeds meer dan 200 jaar op de regeeringslijsten te Amsterdam bekend. Het was aan de aanzienlijkste geslachten, heette oorspronkelijk Wits, Witz of Witse en was het eerst in Noord-Holland te platten lande, aan het toen genoemde Witsmeir heden Schagerwaard geheeten, later te Akersloot, een dorp in Kennemerland, waar het het Huis van de Noort bewoonde, naar hetwelk het zich eenigen tijd noemde, gevestigd. Men vond in de kerk van Akersloot een glas met het wapen beschilderd en in het koor een fraaijen grafzerk met hetzelfde wapen.

meer is, van Loon nam in zijne *Nederl. Gedenkpenningen* twee penningen op ter zijner eere geslagen. Zijne spreuk was: *candide et cordate* (opregt en kloekmoedig).

Hij huwde Catharina Opsie, dochter van Lambert Lambertsz. Opsie en Grietje Gerbrands, die hem 3 zonen schonk. Een van deze was Cornelis Corneliss. Witsen, kapitein in dienst der algemeene staten, een dapper held, gelijk bleek in de verdediging van het Huis Kronenburg bij Loenen tegen de Franschen in 1672 en uit zijn manmoedig gedrag in den slag bij Senef. Hij deed ook vele reizen in de landen ten Oosten en ten Zuiden van de Middellandsche zee. Hij droeg (zegt men) gelijk vele andere reizigers »het wapen van Jeruzalem met dat van Bethlehem, nevens een gekruisten Christus in zijn vel van zijn arm, en overleed ongehuwd, in den ouderdom van 36 jaren, aan de gevolgen van een val van het paard.

WITSEN (Lambert Corneliss.), broeder van den vorige, begaf zich even als zijn broeder Cornelis in dienst der algemeene staten. De koning van Frankrijk beloonde zijne dapperheid met de ridderlijke waardigheid en Willem III stelde hem in 1673 aan tot kolonel van een regiment voetknechten in dienst der vereenigde gewesten, en Amsterdam in 1676 tot sergeant-majoor en eersten wachtmeester der stad, in plaats van Jacob Bicker. Hij huwde Sara Nicits, dochter van Denys Nicits, voornaam koopman te Amsterdam, die hem elf kinderen schonk.

WITSEN (mr. Jonas), jongste zoon van dr. Cornelis Jansz. Witsen en Catharina Opsie, was in 1673 commissaris van Amsterdam. Hij had groote zucht voor kunsten en wetenschappen, deed vele reizen om betrekkingen met geleerden aan te knoopen en was zeer gezien bij Karel XI, koning van Zweden. Van zijne reizen weêrgekeerd, huwde hij Sara van Eey, dochter van een aanzienlijk en vermogend koopman te Amsterdam, doch slechts 9 weken na deze echtverbintenis overleed hij in den ouderdom van 29 jaren, een zwangere weduwe nalatende, die een zoon baarde, geheeten Jonas Jonasz. Witsen, eerst secretaris van Amsterdam, in 1714 dijkgraaf van Amstelland, dijkgraaf van den hoogen Zeeburg en Diemerdijk en eindelijk in 1715 schepen zijner geboortestad. Niet lang mogt hij deze aanzienlijke posten bekleeden, daar hij den 31sten Mei van dit jaar overleed. Hij was een kundig liefhebber van zeldzaamheden en schilderijen, waarvan hij een aanzienlijk kabinet had verzameld.

Hij huwde Elisabeth Baseliers, eene vermogende erfdochter uit Suriname, jonkvrouwe Isabella Maria Hooft, jongste dochter van mr. Gerrit Hooft, burgemeester van Amsterdam en bewindhebber der O. I. compagnie. Zij schonk hem 6 kinderen, onder welken:

WITSEN (mr. Jonas), den 6den Aug. 1705 te Amsterdam geboren, in 1727 commissaris van zijn geboortestad en in datzelfde jaar secretaris, in 1733 schepen en in 1765 burgemeester. Hij was erfgenaam van zijn vaders kabinet en even als deze een groot kenner van schilder- en teekenkunst. Hij herstelde de vervallen stads-teekenschool, waarover hij in 1765 het opperbestuur aanvaardde. Hij zelf beoefende ook de teekenkunst, blijkens *Een landschap met drie hengelaars aan een water*. In 1731 huwde hij met Alberta Maria Pels, jongste dochter van Jan Lucas Pels, vermaard koopman te Amsterdam en Johanna Schuyt die hem een zoon schonk.

WITSEN (mr. Nicolaas), broeder van den vorige, werd den 10den October 1707 te Amsterdam geboren, in 1729 commissaris, in 1736, 1738 en 1739 schepen aldaar. Hij beoefende de etskunst. Op den *Catalogus* van mr. J. van Buuren, baillin van Noordwijkerhout enz. te Leiden en 's Hage 1808, komt voor een extra raar door dezen Witsen geetst werkje, voorstellende: *Geschiedenissen uit het eerste boek van de Metamorphosis.*

WITSEN (Nicolaas), zoon van burgemeester Cornelis Jansz. Witsen en Catharina Opsie, werd te Amsterdam geboren. Het is onzeker of hij ook te Amsterdam gestudeerd heeft, doch zeker dat hij den 11den Julij 1664 te Leiden in den senaat tot doctor in de beide regten werd bevorderd op eene Dissertatie *de Senatusconsulto Macedoniano*. Hierna ondernam hij, gelijk toen gebruikelijk was, eene reis door Europa. Hij vergezelde eerst, onmiddelijk na zijne promotie, als edelman van gezantschap, anderen zeggen als secretaris van legatie, den ambassadeur Jacob Boreel naar Moscow in den zomer van 1664, en keerde drie jaren later terug (1667) naar die hofstad, waar hij toenmaals door den Czaar Alexis Michaelowitz zeer minzaam ontvangen werd. Tusschen die twee tijdstippen in, was hij eerst in 1665 in het vaderland teruggekeerd, en had daarop in 1666 het Oosten en Zuid-Oosten van Europa bezocht. Na zijn terugkomst werd hij (1671) in den stedelijken raad van zijn vaderstad en twee jaren later tot schepen verkozen, en als zoodanig verhief ook hij in 1672 zijn stem ter afkeering van der Fransche pogingen tegen Amsterdam en verklaarde hij »nooit te zullen toestaan om met eenig accoort het juk van een onverdraaglijken vijand op den hals te halen; en ofschoon alle steden tot die lafhartigheid mochten komen te vervallen, waardoor deze stad zoude gesteld worden in den nood, om de gezamentlijke magt van zoo groote vijanden alleen af te keeren, dat het dan nog eerlijker en edelmoediger was voor de religie en vrijheid en voor vrouwen en kinderen in 't harnas te sterven." Vele jaren was Witsen gedeputeerde zijner stad ter vergadering der staten van Holland en van daar tot die der statengeneraal. Ook in 1677, toen de oorlog met Frankrijk nog altijd blaakte, en misschien reeds vroeger, was hij, bereids op 36-jarigen leeftijd, gedeputeerde te velde. Ook in den successie-oorlog werd hij andermaal (1703) met die waardigheid bekleed. In den herfst van 1681 stond hij aan het hoofd eener commissie om de Fransche refugiés te Amsterdam het burgerregt, vrijheid van gilden en van de stedelijke lasten en accijnsen voor 3 jaren toe te staan, hun gelden voor gereedschappen en goederen voor te schieten en hunne fabrikaten, zoodra die gereed waren, aan te koopen.

Deze voorslag, door den raad aangenomen, en binnen acht dagen in Frankrijk bekend zijnde, gaf duizenden aanleiding zich te Amsterdam neêr te zetten. Geen wonder dat de Italiaan Gregorio Leti, zelf een vlugteling om der godsdienstwille, Witsen *consolateur des François affligez* noemde.

Na in 1688 veel tot den togt van Willem III naar Engeland te hebben bijgedragen, werd hij, op verzoek van dien vorst, door de staten van Holland, met E. van Weede van Dijkveld ter gelukwensching des konings gedeputeerd, daarna in gezantschap gezonden naar datzelfde Groot-Brittanje, waar de monarch toenmaals een persoon van zoo veel verdiensten bij zich verlangde; misschien was het ook wel ten deele, gelijk Macaulay schreef: »*that Witsen seems to have been selected for the purpose of proving to all Europe that the long feud between the house of Orange and the chief City of Holland was at an end.*"

Witsen stelde van deze ambassade een dagverhaal op, waarvan Scheltema uittreksels mededeelde. Zij zijn zeer merkwaardig en bevatten menigen opmerkelijken wenk voor staatkunde en hofleven. Hij sloot zijn verhaal aan de staten van Holland gedaan aldus: *my bejegenden gedurende mijn verblijf in Engeland vele wederwaardigheden, ik ontving veel zuurs en zoets, bespeurde vele wisselvalligheden en ijdelheid des Hofs, en zag zelfs in mijn persoon dat een vergeten burger best is.* En echter was deze man jaren lang de vriend van Czaar Peter en Willem III.

De kennis met den eerste was waarschijnlijk aangevangen, toen Witsen eerst een kaart en daarna zijn werk over *Noord- en Oost-Tartarye* had uitgegeven, een werk dat den Czaar veel meer van zijn rijk leerde, dan hij zelf vroeger wist. Het was deels uit gevoel van dankbaarheid aan Witsen, deels het bewustzijn der voordeelige handelsbetrekkingen, die onze staat, vooral in de 16de eeuw had aangeknoopt, welke de vorsten voor ons Vaderland grondvestte. Geheel het bekende werk van Scheltema's *Rusland en de Nederlanden* levert hiervan de meest doorslaande blijken.

Witsen bekleedde 13 malen de burgemeesterlijke waardigheid te Amsterdam, doch, *in alle netelige ambten in gevaarlijke tijde bekleed had hij zich niet eenen vijand, niet eenen berisper gemaakt.* Nederig van harten, weigerde hij den titel van baron, hem door koning Willem aangeboden. Ook sloeg hij het curatorschap der Leidsche hoogeschool, hem door denzelfden vorst aangeboden, af.

Witsen had zich te Amsterdam of te Leiden zóó geoefend in de wis- en sterrekunde, dat hij ter eerstgenoemde plaats,

nog als jongman in het openbaar twee redevoeringen, eene *over de Zon* en eene *over de Staartsterren* gehouden had, de laatste waarschijnlijk bij gelegenheid der komeet van April 1664. Vooral trok hem zeevaart en scheepsbouw bijzonder aan, dermate dat hij kort na zijn tweede tehuiskomst uit den vreemde zich aan het schrijven zette en reeds na twee of drie jaren zijne Aeloude en hedendaagsche scheepsbouw en bestier, 500 à 600 bladzijden, het licht deed zien [1]), een werk dat elk deskundige door den rijkdom van zaken en de naauwkeurigheid van bewerking beiden als opgetogen hield. Antonides van der Goes wijdt in een zijner *Gedichten* uit in lof over dit werk en meer dan honderd jaren na de verschijning er van bragt de destijds Amsterdamsche geleerde J. F. van Beeck Calkoen daaraan een regtmatige hulde.

Witsen, die, naauwelijks 40 jaren oud, bereids in 1682 burgemeester geworden was, zag zich terstond benoemd tot een der twee commissarissen uit het collegie van burgemeesteren tot opzigt van de buitenwateren, het diepen der wallen en de verdere modder en graafwerken en leverde als zoodanig reeds het volgend jaar met zijn ambtgenoot de Vicq hierover consideratien in, wier verdiensten nog in onze dagen erkend zijn. Niet te verwonderen dan ook dat hem den 14den Maart de betrekking van commissaris over de pilotage werd opgedragen en hij als zoodanig, nog in 67-jarigen ouderdom, den 8sten Julij 1708, op de Zuiderzee in persoon tegenwoordig was bij eene peiling van het Vlieter- en Ter Schellinger Zeegat of Stroom, waarvan een geteekende kaart in kopy van 1781 bij wijlen mr. Bodel Nyenhuis berustte. Ja nog vier jaren later (1712) legde hij de laatste hand aan de peilingen en opnemingen voor eene groote kaart van den Texel- en Vliestroom in twee bladen [2]). Van zijne ervarenheid in de natuurkunde werd te zijner tijde in de *Philosophical Transactions*, en later tijd nog door van Swinden gewaagd.

Hij bood Cornelis de Bruin krachtdadig hulp bij de uitgave van diens beide langdurige reizen, ook was hij Pieter Kolbe in zijne reis naar en *Beschrijving van de Kaap de Goede Hoop* behulpzaam. Hij hield briefwisseling met Jacobus Tollius, Struys droeg ook zijn *Drie reizen in Europa en Azie* (1647—1673) aan hem op, in zijn ouderdom deed hij de reizen van IJsbrand Ides naar China met een kaart in het licht verschijnen.

Beroemde reizigers en geleerden, dr. O. Dapper, Reeland, Hendrik Nieuhof, Simon de Vries, Casparus Commelin en anderen droegen hunne reizen, kaarten en natuurkundige werken op aan den man, sedert wiens naam reeds door zijne *Landkaarten van het Noorder- en Oosterdeel van Azie en Europa, van Nova Zembla tot China* in vier bladen groot fol. aan den Czaar opgedragen in het licht verschenen, als aardrijkskundige gevestigd was.

Deze kaart werd *zóó* hoog geacht dat zijne opgaven geruimen tijd, in de eerste helft der 18de eeuw en totdat de kaarten van Kirilow, Homann en Hase aan Noordelijk Aziё nieuw licht bijzetten, als hoofdbron geraadpleegd werden. Het zou de grenzen van ons bestek verre te buiten gaan, indien wij al de namen der personen en de titels der werken en gedichten, die zij aan Witsen toewijdden, opsomden. Velen zijn door Bodel vermeld en zijn lijst zou echter nog merkelijk hebben kunnen uitgebreid worden. Wij mogen niet stilstaan bij zijne uitgebreide briefwisseling met vele geleerden van zijn tijd en slechts met een paar woorden van zijne ervarenheid in de teekenkunst gewag maken. Nagler noemt hem een verdienstelijk teekenaar en graveur, hij zelf toch had meer dan honderd platen in zijn werk *over den scheepsbouw* geteekend.

Hij bezat eene uitmuntende boekverzameling, een kabinet van voorwerpen van natuurlijke geschiedenis, schilderijen, oudheden en penningen, de laatste door Charles Patin en Joachim Oudaan geroemd, terwijl eenige zijner oudheden thans in het museum van Oudheden te Leiden bewaard zijn.

[1]) Amst C. Commelin, Broer en J. Appelaer 1671 fol. met meer dan 100 platen, die hij meest alle zelf geteekend, enkele over den nieuwen scheepsbouw, in zijns vaders nalatenschap door dezen geteekend, gevonden had.

[2]) *Bij eygen herhaalde pijlingen en lange ondervindingh, midsgaders uyt mondeling verslag en aenwysing van verschyde ervarene lootsluyden ontworpen en ter neder gesteld door Nicolaas Witsen, Cons. Amstel in het jaar* 1712, *geteekend door Isaak de Graaf.*

Hij overleed den 10den Augustus 1717, toen hij zijn 76ste levensjaar bereikt had. Weinige maanden te voren had Czaar Peter hem nog bij zijn krankbed bezocht. Zijn lijk werd naar Egmond op den Hoef vervoerd en aldaar in de kerk der Herv. gemeente begraven. Eenigen tijd daarna is daar ter plaatse door toedoen zijner nagelatene betrekkingen een ovale toetsteen in den westelijken kerkmuur ingemetseld met een opschrift in vergulde letteren. Zijne spreuk was, *Labor omnia vincit*, welke wij ook op twee gedenkpenningen ter zijner eere geslagen, aantreffen. Meermalen is zijn afbeelding geschilderd en gegraveerd door Munnikhuizen, Houbraken en Schenk.

Hij huwde den 27sten December 1674 met Catharina Hochepied, bij wie hij een zoon Cornelis en 2 dochters, doch volgens anderen 4 dochters verwekte.

Zie *Epistol. J. A. Fabricii ad H. Wetstenium, praemissi Bibl. Lat.*, Vol. II; J. Molleri, *Monitum de falsa Plagii liter.*; Morhofii *Polyt. Litt.*, T. I. p. 957; Pars, *Index Bat.*, p. 313—316; *Museum Milano-Viscontian.*, P. II. p. 281, n°. 979; Oudendorpii *Descriptio Leg. Papenb. passim*; Schultinghe, *Praef. ad Jurispr.*, *Ante Justin.*, 6, 3; Saxe, *Onom*, T. V. p. 191; *Anal.*, p. 114, 654; Graevius, *ad Florum*, IV. XI. 6, p. 500; C. Patin, *Quatre Relations Historiques*, p. 202; *Biogr. Univ.*; *Biogr. génér. méd.*, *Bibl. d'un homme de goût*; Baur, *Hwb.*; Jöcher; *Conv. Lex.*; *Philosophical Transactions*, Vol. XVIII. n°. 210 (*N. Witsen's Letter to Mart. Lister with two Draught of famous Persepolis*); *Het Geslacht Witsen: Nav.*, IV. 274; P. Bol, *Handboek over de familie v. N. Witsen*; Wagenaar, *V. H.*, D. XV. bl. 425, 426, 427, 428, 429, 430, 440, D. XV. bl. 20, 21, 22, 27, 31, 33, 36, 44, 45, 93, XVII. bl. 290; Dez., *Amsterd.*, D. VI. bl. 23, 50, 66, 78, 142, 168, D. XI. bl. 343; Bilderdijk, *V. G.*, D. IX. 288, D. X. bl. 136, 204, 228; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Dez., *Peter de Groote in Holland en Zaandam*; *Rusland en de Nederl.*; van Kampen, *Bekn. Gesch. d. Ned. Lett. en Wetens.*, D. II. bl. 77, 78, 79, D. III. bl. 142; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. VI. St. I. bl. 360—365, 404; Dapper, *Histor. Beschr. v. Amst.*, opdr. en 205; Dez., *Beschr. v. Afrika*, bl. 436; van Loon, *Nederl. Gedenkp*, D. III. bl. 71; Commelin, *Beschrijv. v. Amsterd.*, D. II. bl. 1200; *Amsterd. Hervorming in* 1578, bl. 178; B. v. d. Brink, *Overz. v. h. Ryks-Archief*, bl. 148; Koenen, *Fransche Vluchtel.*. bl. 76, 362; Dez., *Voorb. over de Gesch. van Scheepsb. en Zeevaart*, bl. 146; van Kampen, *Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 390; Busching, *N. Grogr*, 1, 2, 512; J. Koning, *Verh. over Beeldsnyde*, bl. 3; *Opgave en Beschryv. van de Handschriften, nagelaten door G. Cuperus*, bl. 25—33; *Verspreide bijzonderheden over Mr. Nicolaas Witsen enz.*, *door Bodel Nijenhuis* in Nyhoff's *Bijdr. over Vaderl. Gesch. en Oudheidk*, D. X. St. III. (waaruit wij vooral dit art. getrokken hebben); Halma; Kok; Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm; Nagler, *Navorscher*, D. XI. bl. 332, D. XII. bl. 71, 108; Muller *Cat. v. portr.*; Groese, *Hist. Quaker*, p. 10 (voorr.); Ken. Digbaei *dissert. de vegitatione plantarum etc.*; Ab. Almalovenii, *Opuscula*, p. 8; Tollii *Epist. Iten.*, p. 237—246; Keuchenii *Mus. Juven*, p. 188; Brouckhusii *Poëm.*, p. 305; Francii *Posth.*, p. 284; Cl. Bruin, *Zedad.*, D. II. bl. 557; Antonides van der Goes, *Ged.*; *Chr. v. h. Hist. Gen.* (Reg.)

WITSENBERG (Michael), den 9den Oct. 1786 te Koeverden geboren, kwam 14 jaren oud op de ingenieurschool te Zutphen, terwijl hij tevens als cadet bij het 3de bataillon der 6de halve brigade werd ingelijfd. Na als buitengewoon-ingenieur in 1806 eenige maanden garnizoen te Woerden gehouden te hebben, volgde hij later het leger bij den veldtogt in Duitschland. Hij nam deel aan het gevecht bij Gross-Berckel en eenige gevaarlijke verkenningen en bevond zich in 1807 te Groningen en in 1808 te Amsterdam belast met onderscheidene werkzaamheden te Durgerdam en Diemermeer. In 1811 werd hij als luitenant bij den staf der artillerie naar Gulik en kort daarop naar Bonn verplaatst om opmetingen te doen en kaarten te ontwerpen. Intusschen tot 2den kapitein bij het eerste bataillon benoemd, bleef hij echter aan den staf der genie verbonden en deed o. a. opmetingen in Keulen, en zag zich in Jan. 1812 naar Wezel verplaatst en bevorderd tot 1sten kapt. der sappeurs. In April van dit jaar vertrok hij naar Biberich om het opzigt te houden over de werkzaamheden van het fort *Napoleon*. Daaruit sproot zijne benoeming tot kapitein der 2de kl. bij den staf van 't keizerlijk corps der genie. Hij voldeed gedeeltelijk aan het bevel om het stadje Buderich, als hinderlijk aan het fort, af te breken. In 't laatst van December werd hij naar Wezel geroepen, waar hij bij de belegering dier stad door de geallieerden gewigtige diensten bewees (1814), zoodat de generaal Lanberdière hem tot ridder van 't legioen

van eer voordroeg. Ontslagen uit den Franschen krijgsdienst, kwam hij den 19den Mei te Amsterdam, werd voorloopig aangesteld tot 2den kapitein-ingenieur en belast de fortificatien te Schoonhoven en Nieuwpoort op te nemen. In 't laatst van 1814 werd hij naar Utrecht gezonden om met eenige onder hem gestelde officieren het terrein rondom die stad te onderzoeken voor eene inundatie en leverde hij in Febr. 1815 aan den inspecteur-generaal Krayenhoff een rapport in, 't geen diens goedkeuring zóó wegdroeg, dat hij met de uitvoering belast werd. Voor dat het echter ten einde liep, werd hij naar Bergen in Henegouwen verplaatst om de ontwerpen tot bevestiging dier stad en van het naburig Binche op te maken. In Maart 1818 werd hij, na tot kapitein der 1ste klasse bevorderd te zijn, naar Charleroi gezonden, om de versterking dier stad te bevorderen; vervolgens met hetzelfde doel naar Ommen in Overijssel, waarbij hij dan tevens den last ontving tot het doen van waterpassingen in den omtrek van het fort Bourtagne en het aanleggen van een verlaat te Koeverden. Verder was hij werkzaam te Delfzijl en de Langakkerschans met den generaal-majoor Siderius en den hoofdingenieur van den waterstaat Karsten, bij het onderzoek der waterafleidingen op de Hannoversche grenzen, en later met den generaal majoor de Man tot regeling dier grenzen met Nederland. In Febr. 1825 deed hij gewigtige diensten, toen de prov. Groningen door geduchte watervloeden geteisterd werd. Een jaar daarna ontving hij zijne benoeming tot majoor-ingenieur en werd hij naar Ostende verplaatst tot herstelling van hare vestingwerken. De arbeid werd voortgezet tot in 't najaar van 1830, toen het oproer in Belgie uitbarstte. Bij ongesteldheid van den kommandant nam hij vrijwillig het kommando dier vesting op zich en wendde alle pogingen aan tot demping van het oproer. Met achterlating van al zijne goederen, nam hij de wijk naar Vlissingen, kreeg daar bevel zich naar Breda te begeven en die vesting onverwijld in den best mogelijken staat van verdediging te stellen. Hier bleef hij tot 1836 en stelde zijn *Memoriaal voor de officieren der genie* (Breda 1837) op. In Dec. 1837 tot luitenant-kolonel bevestigd, werd hij tevens tot kommandant van 't korps mineurs en sappeurs benoemd, welke betrekking hij tot het laatst van 1843 waarnam. In November van dit jaar, zond hij, op aanschrijving van den minister van oorlog, ten dienste der Spaansche regering, berigten in omtrent het stelsel van opleiding en de wijze van dienst bij 't batt. mineurs en sappeurs, alsook omtrent de fortificatie-opzigters. Vervolgens werd hij benoemd tot kolonel en directeur der 2de directie van fortificatien, vertrok hij van Arnhem naar Nijmegen, waar hem de commissie werd opgedragen om zijne beschouwingen mede te deelen aangaande de verdediging der Oostelijke grenzen, bijzonder van den IJssel. Hij zond 30 April 1846 een verslag in, onder den titel: *Memorie betrekkelijk de verdediging van de Oostel. grenzen des rijks en voornamelijk van den IJsel en Boven-Betuwe.* Bij den bagchelijken toestand van 1844 was de koning op het denkbeeld gekomen of men 't gevaar van de dijkbreuken niet zou kunnen beletten, door het aanbrengen en doen springen van mijnovens in de ijsdammen. Hieromtrent heeft W. onderscheidene verslagen ingeleverd en proeven genomen.

In 1849 werd hij, tengevolge van ligchaams-ongesteldheid op pensioen gesteld. Hij verhuisde met zijn gezin naar Kampen, waar hij na een langdurig lijden den 4den Nov. 1852 overleed. Hij had 12 kinderen van welke één zoon en 4 dochters hem overleefde.

Zie *Militaire Spectator*; Kobus en de Rivecourt.

WITT (mr. ANDRIES DE), verkeerdelijk de With genoemd, zoon van Cornelis de Witt en diens eerste vrouw Johanna Heymans, werd 16 Junij 1573 te Dordrecht geboren, bezocht aldaar de Latijnsche school, onder Nansius en Marcellus, en liet zich 2 Mei 1601, onder den hoogl. Petrus Pauw, te Leiden als student in de regten inschrijven, reisde vervolgens door Duitschland, Frankrijk en Engeland, werd aan een vreemde hoogeschool tot meester in de beide regten bevorderd, en te Dordrecht wedergekeerd, met regeeringsposten overladen. In 1603 werd hij veertig, in 1606 secretaris van de weeskamer, in 1618 secretaris, en raadpensionaris van de gevangenneming van Oldenbarneveld af tot de aanstelling van Anthony Duyck. Weinig vinden wij van hem in deze betrekking aangeteekend, alleen is er een verhaal van hem over het gebeurde bij de toelating van Daniel de Hartaing, heer van Marquette en Francoys Aerssens van Sommelsdijk in de ridderschap van Holland. Voor de waarneming van het ambt van advocaat van Holland, gedurende twee en half jaar (Aug. 1618—1621), erlangde hij *f* 5000. Den 20sten December 1620 werd hij raad-ordinaris in den hove van Holland, Zeeland en Vriesland, en in 1631 commissaris-politiek der provinciale synode. Hij huwde den 24sten Mei 1604 Elizabeth van den Honert, dochter van Thomas van den Honert en Ida de Jonge Willemsdochter. Hij stierf den 26sten November 1637, zij in 1653. Zij lieten tien kinderen na. Andries de Witt was de broeder van den rekenmeester Jacob de Witt en oom van den raadpensionaris Jan de Witt.

Zie Balen, *Beschrijv. v. Dordr.*, bl. 1320; Wagenaar, *Vad. Hist.*, D. XVIII. bl. 131; Scheltema, *Staatk. Ned.*, Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WITT (CLARA DE), dochter van Johan de Witt Cornelisz., penningmeester van de landen van Altena, secretaris en burgemeester van Woudrichem en van vrouwe Adriana van Hedichuyzen, trouwde mr. Johan van Someren, die eenige gedichten op haar vervaardigde en zich over haar afsterven trachtte te troosten door het overbrengen der *Goddelycke Overdenckingen* van Johan Gerards, in 1647 te Dordrecht uitgegeven.

Volgens Overstege en anderen was zij eene gelukkige beoefenares der dichtkunde. Zij overleed den 5den Febr. 1647, na slechts 4 maanden en achtien dagen gehuwd te zijn.

Zie v. Someren, *Uytsp. d. Vernuften*, bl. 158, 349, 350, 376; Schotel, *Avondstonden*, bl. 151.

WITT (CORNELIS DE), zoon van Frans de Witt en Lidewy van Beveren, werd den laatsten April 1545 te Dordrecht geboren. Na door Frankrijk en Italie gereisd te hebben, werd hij schepen (1575, 1576, 1579, 1584, 1585), veertig (1581) en burgemeester zijner geboortestad, welk laatste ambt hij 18 maal (1586—1620) bekleedde. Hij werd ook dijkgraaf van Mijnsheerenland van Moerkerken, ordinaris gecommitteerde ter vergadering der staten van Holland en West-Vriesland, negenmaal (1593—1618) gecommitteerd in het collegie van gecommitteerde raden van Holland, viermaal (1596, 1597, 1598, 1599) ter admiraliteit in Zeeland. Ook was hij raadsheer in den rade van Vlaanderen te Middelburg residerende (1596—1599), wegens de staten van Holland en West-Vriesland, gedeputeerde te velde en woonde als zoodanig het beleg van Grave door prins Maurits bij (Sept. 1602). Men verhaalt dat hij den laatsten April 1576 in commissie van staat reizende naar Geertruidenberg, op den Biesbos door de vrijbuiters van Mons. Dragon werd gevangen genomen. Onder hen waren drie overgeloopene Dordrechtsche burgers, op elk van wier lijven 100 daalders was gesteld. Onder belofte van, zoo ze hem buiten hechtenis hielpen, vrijspraak en elk 100 daalders te ontvangen, roeiden zij hem den 2den Mei daaraanvolgenden naar Dordrecht. Hij verkreeg van prins Maurits hun pardon en gaf aan elk de toezegde som. Hij huwde den 28sten April 1568 Johanna Heymans, Andries dr., en na haar dood, 2 Sept. 1603, Cornelia van Beverwijk. Hij overleed den 3den April 1622. Hij was de vader van Andries de Witt bovengenoemd.

Zie Balen, *Beschryv. van Dordr.*, bl. 1087, 1318; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WITT (mr. CORNELIS DE), zoon van mr. Jacob de Witt, (die volgt) en van Anna van den Corput Johansdr., werd den 25sten Junij 1623 te Dordrecht geboren. Hij genoot het onderwijs van Pieter van Godewyck (die hem later zijne *ms. beschrijving van Dordrecht* opdroeg), Beeckman en Michaelius in de Latijnsche school, ontving ook onderwijs in de muzyk, dansen en al wat toen tot een deftige opvoeding behoorde en werd op 18jarigen leeftijd te gelijk met zijn jongeren broeder Johan, student in de regten te Leiden. Den 24sten October 1641 lieten beide hunne namen door den rector Otto Heurnius in het *album studiosorum* schrijven en namen bij Bernardus

Schotanus hun intrek. Na voleindigde studie deed hij en zijn broeder een reis door Frankrijk, Zwitserland en Italie, promoveerde waarschijnlijk te Orleans in de regten en trad na zijn tehuiskomst, den 21sten September 1650, in het huwelijk met Maria van Berckel, geboren den 31sten Mei 1632, dochter van Johan van Berckel, ontvanger-generaal van Holland en van Elizabeth Prince. Reeds toen was hij sedert 1648 tot aanzienlijke regeringsposten beroepen, bekleedde achtereenvolgens de posten van schepen 1648, 1649, 1658, 1659), ruwaard, bailjuw en opperdijkgraaf van den lande van Putten (1654 enz.), baljuw van de Beijerlanden (1660 enz.), dijkgraaf van Mijnsheerenland van Moerkerken (1657 enz.), burgemeester zijner geboortestad (1666 tot 1667), ordinaris gecommitteerde ter vergadering van de staten van Holland en West Vriesland; gecommitteerde in het collegie van de gecommitteerde raden van Holland (1663, 1664, 1675, 1669, 1670, 1671), ter admiraliteit te Rotterdam (1652, 1653, 1654), curator der hoogeschool (1666 tot 1672). In 1665 en 1666 was hij gevolmagtigde te velde wegens de staten generaal in den oorlog tegen den bisschop van Munster. Ook had hij in dezelfde betrekking aandeel aan de luisterrijke onderneming op de Theems bij Chattam en Rochester, alsmede aan de overwinning op de Fransche en Engelsche vloten, derhalve aan de roemrijkste bedrijven in deze zeeoorlogen, waarin hij vele blijken van dapperheid en beleid gaf.

Toen de ruwaard (dus werd hij in de wandeling genoemd) den 17den September 1667 van „de Engelsche expeditie" te Dordrecht terugkwam, werd hij feestelijk ontvangen. „Wanneer" — lezen wij in Godewyck's *Ms. Beschryv. dier stad* — „sijn Ed. met het yacht, 't welck deftigh gemonteerd was, met sijn andere byhebbende yachten de stadt begon te naderen, wierden thien groote metaelstucken gelost, die op 't Groote-Hooft stonden, met 250 musckettiers cierlyk gemonteerd, genomen uyt de elff vaendelen, die braeff in batailje stonden, hebben lustich onder 't canon met de musketten vuer gegeven. De stucken werden drymael gelost, de trompetten bliesen, en daer was een groot gejuych en vrolykheit by vele menschen, omdat de victorie de vrede verhaest heeft. Als zijn Ed. uyt het yacht tradt op het Groote-Hooft, alwaer hy van de Magistraet verwacht wierdt, die hem congratuleerde over de victorie, was er sulck een gedrangh van volck, dat men de straet niet en conde gebruycken. Sijn Ed. wierdt geaccompagneert van de Magistraet tot aen sijn logement, en wert aldaer verwelcomt van sijne familie en bloetvrienden." Denzelfden avond was de stad geïllumineerd, brandde men pektonnen, en des anderen daags werd in de Engelsche kerk eene *Oratio in honorem* C. Wittii gehouden, ook werd hem bij zijn komst te Leiden, in naam der hoogeschool, met een plegtige rede geluk gewenscht. Petrus Godewyck, Lambert van den Bosch, Willem de Beveren, J. Oudaan, Barth. Abba, L. van de Roer, en vele anderen, vervaardigden bij die gelegenheid Welkomstgroeten en Lofdichten. Deze was echter de eenigste eer niet, die hem van wege de stad te beurt viel. Reeds den 30sten Julij had de Oud-Raad, op voorstel van den burgemeester mr. Hugo Repelaer het volgende besluit genomen: „Tot gedagtenisse van de heroïque daden, wijsheyd, voorsigtigheyd ende courageuse conduites van den Heer Cornelis de Witt, regerende Burgemeester deser stad, als haer Hog. Mog. gedeputeerde op 's lands vloote in de heerlycke victorie, den 20, 21, 22 en 23 Junij onder Gods genadigen zegen op het Ryck ende de capitaalste schepen van Engeland bevogten, „een tafereel te doen schilderen, ende in de groote saal op te hangen, behelsende het contrefeytsel van den Heer de Witt, mitsgaders d'attaque op het fort van Cheyrenesse en de veroveringe van 't selve; het veroveren, ruïneren ende verbranden van de schepen omtrent Chattam, ende op de riviere Rochester c. a., invoege als het selve op het cierlykste ende bequaemste sal werden geordonneert, met een korte en bondige inscriptie ofte vers ter materie dienende, en ten dien eynde Heeren Commissarissen uit 't midden van 't gerecht gecommitteert."

De vervaardiging dezer schilderij werd opgedragen aan Jan de Baan, die er drie jaren over arbeidde. Eerst den 3den Junij 1670 werd in den Oud-Raad „de inscriptie van het exploict op Chattam" (o. a. in het Latijn en Nederduitsch te vinden in *Het derde deel van 't swart Toneel-Gordijn opgeschoven voor de heeren Gebroederen* Kornelis *en* Jan de Witt. Anno 1678, bl. 20 en volgg.) „gearresteerd", en in *Tresor. Reken.* van dat jaar vindt men de volgende posten: „Bet. Jan en Matthys Payen, over 't vergulden van de lijst tot de schilderij van den Ed. Heer Cszn. de Witt, Oud-Burgemeester dezer stede, Ruward van Putten, 450 £. Bet. aan Pieter de Bruyn en Henrick de Jong over 't snijden van den lijst tot de schilderye, die ter eere van de Hr. Ruward van Putten te gedachtenisse is gemaect van 't heerelyck oorlogsfeyt over sijn beleyt op de Riviere van Chattam, 195 £." Toen deze schilderij op de groote zaal van het stadhuis was opgehangen, werden er lofdichten, o. a. door A. van Overbeke, David van Hoogstraten, en andere dichters, op vervaardigd. Het is bekend dat het Dordsche graauw haar in het oproer van 1672 verscheurde. De brokken werden echter later, toen Romein de Hooghe haar in plaat zou brengen, door Houbraken van de plunderaars voor weinig geld gekocht, of aan hen ontfutseld, bij elkander gevoegd en daarnaar eene schets vervaardigd. Behalve deze schilderij was er nog een modèl van, dat later in bezit van den heer Pompe van Meerdervoort kwam. Het is naar dit modèl dat A. Schouman de teekening vervaardigde, die door Fokke gegraveerd werd, en bij Wagenaar, *Vad. Hist.*, D. XIII, voorkomt. Deze schilderij was eene der oorzaken van den oorlog tegen Karel II[1]). Volgens Bilderdijk, *Geschied des Vaderl.*, D. IX, bl. 181, was zij „jammerlijk geordonneerd, misteekend en even slecht gekleurd". Waar de stukken van de origineele en de modèlschilderij zijn, is onbekend; doch bij mevrouw de douairière Hoogh, geb. de Witt, te Dordrecht, bevindt zich de gouden kop, in 't hol van welks deksel men leest: „Extract compendieus, den 2den Julij 1667. Op 't geproponeerde van de Heeren G. Raden, en by Staten goet gevonden, dat aan Heer Cornelis de Witt als Gevolmagtigde van den Staat op 's Lants vlote, gedirigeert en uytgevoert hebbende het fameus exploict van 21, 22 en 23 Julij 1667, op de riviere van London en van Rochester in 't werk gestelt, vereert sal worden een goude kop, daer op 't voorsz. exploict uytgebeelt zy, en dat tot een Gedenkteecken in zijne Familie, en voor de posteriteyt. Accordeert in substancie met de Resolutie van de Staten, Herb. van Beaumont."

Even als op de schilderij, bestaan er vele Engelsche en Nederduitsche gedichten op dezen kop, zoo als van Andreas Colvius, Henricus Francken, Antonides van der Goes, R. Paget en anderen.

Ofschoon in genie, kennis en ondervinding, verre voor zijn broeder, den raadpensionaris moetende onderdoen, ontbrak het hem echter geenzins aan kracht van ziel noch aan eerlijkheid van bedoelingen, zoodat d'Estrades hem opnoemt onder de vier mannen, die volgens hem in Holland niet waren om te koopen.

Zijn onwrikbare standvastigheid bleek wel aan den tegenstand dien hij te Dordrecht bood aan de afschaffing van het *Eeuwig edict* (waarbij het stadhouderschap werd vernietigd). „Er zijn mij (zeide hij) op zee zoo vele kogels over 't hoofd gewaaid, dat ik er geene meer vrees en liever een kogel wil afwachten dan dit geschrift (van afschaffing) teekenen." Doch de tranen zijner vrouw en kleine kinderen vermogten meer op hem dan bedreigingen. Naderhand valschelijk door den snooden Tichelaar van prinsenmoord beschuldigd, stond hij den pijnbank manmoedig, onder 't opzeggen van eenige regels van Horatius, door. Hij werd bij vonnis, schoon er van geen mis daad vermeld werd, in het van zijne ambten en uit Holland gebannen. Dit vonnis baarde veel opzien en wordt door Burnet beoordeeld als eerder gerigt te zijn geweest naar den stand der zaken dan naar den eisch der wetten.

Hij zou den 20sten Augustus 1672 losgelaten zijn geworden, dan toen volgde de schrikkelijke moord van hem en zijn broeder door de Haagsche burgers.

Hij liet 5 kinderen, 2 zonen en drie dochters na. De oudste zoon mr. Jacob de Witt, den 29sten November 1653 te Dordrecht geboren, verliet kort na den geweldigen

[1]) De Engelschen achtten het eene grief dat de kroon van Engeland op dit stuk onder de voeten van den overwinnaar geplaatst was. Zulks is echter het geval niet geweest.

dood van zijn vader het land (26 Aug. 1672), doorkruiste Duitschland, Zwitserland en Italië, hield zich inzonderheid te Genève, Rome en Padua op, verwierf aldaar (1675) den titel van doctor in de regten, vertrok vervolgens naar Hongarye en Oostenrijk en stierf den 22sten Junij 1675 te Weenen aan de kinderpokken en werd buiten die stad begraven. Johan de Witt (die volgt), Anna den 11den November 1667 te Dordrecht geboren, Maria, aldaar geboren den 19den October 1669 en gehuwd met Arend Muys van Holy, burgemeester van Dordrecht, raad- en rentmeester-generaal van Zuid-Holland, een man van veel beleid, beraad en kloekmoedigheid en dapper voorvechter van de privilegien zijner geboortestad. Wilhelmina de Witt te Dordrecht den 8den Juli 1671 geboren en gehuwd met haren neef Jan de Witt.

Er zien brieven van dezen C. de Witt het licht, anderen zijn nog in ms. verspreid. In de *Kron. van het Hist. Gen.*, jg. XIV. bl. 228 vindt men een brief van hem *over het opzeilen van de Teems in* 1667. Ald. 7 jg. bl. 131. *Over den mislukten aanslag van 's lands vloot op eenige Engelsche Virginie-vaarders in de haven van Foy, na den zeeslag bij Chattam in* 1667; *Briefwisseling tusschen J. en C. de Witt in* 1672, in J. C. de Jonge *Onuitgegen stukken*, bl. 239.

Zie E. van der Hoeven, *Leeven en dood der doorlucht. Heeren Gebroeders de Witt*, Amst. 1708, 4°. m. pl.; Aitsema; *Holl. Merc.*; de Clercq; Brandt, *Lev. van de Ruyter*; Wagenaar; van Wijn; Cerisier; Bilderdijk en latere geschiedschrijvers met de aangeh. autheuren; Scheltema, *Anal. Wittiana*, in *Mengelw*, D. V. bl. 67, 105, 262 (ook over J. de W.); Schotel, *Wittiana*, in *Vad. Lett.*, 1856, D II. bl. 514, 605, 655; *Kerk. Dordr.*; Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1327; *De oorlog der Advocaten*, bl. 219; Kluit, *Gesch. der Holl. Staatsreg.*, D. III. en *Bylag.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Oostkamp, *Lev. van C. de Witt*; van Kampen, *Karakters*, D. II. bl. 224; J. C. de Jonge, *Neerl. Zeew.*; *Illustre school*; *Keizerl. stadhoud. koningl. bezoek in de Groote Kerk te Dordrecht*; Dez., *Brief aan Prof. Vreede*; Dez., *Leidsche Hooges.*, bl. 228, 253, 297, 303, 354, 355; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. IIb. bl. 412, 448—453, D. IIIa. bl. 135, 374; D. II. bl 23; *Journal of Dag-Register of Verbael van alle hetgeene in 's Lands vloote onder de superintendentie ofte oppergesag van den Edelen Heer C. de Witt gebeurt is, en specialyck door haar Hoog-Mogende daartoe gecommitteerd is geweest in den jaere* 1672. *Alle origineele stukken en eigenhandige Brieven van de heeren heeren Raadpensionaris Johan de Witt, de admiraal de Ruyter en andere voornaame mannen, nopende gemelde vloote met het origineel portrait van C. de Witt door J. Visscher*, 8 D. in linnen banden, voorkomende op *Catalogus enz. van maniscripten enz., nagelaten door J. en C. de Witt* (1792); G. L. F. van Kinschot, *Stukken betreffende het regtsgeding, gevoerd tegen C. de Witt, beschuldigd van aanslag op het leven van Willem III in het jaar* 1672 in *Ber. v d. Hist. Kr.*, D. 21. St. 2, bl. 15; *Nav.* V. 279, VII. 12, IX. 34; Hoogstraten; Kok; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Muller, *Cat. v. portr.*; *Biogr. Univ.*; *Biogr. gener. mod.*; Mad. de Zouteland, *Vie de C. et J. de Witt*, Utrecht 1702, 2 vol. 12°.; *Journal de L'Assemblée nationale*; 1 *Juillet* 1855; Beeckerts à Thienen, *Panegyricus dictus C. de Witt*, L. B. 1667 fol.; G. Josselin, *Eer en leer van wijlen den Heer C. de Witt verdedigt.* Amst. 1774 8°.; *Histor. verhael en politike bedenkingen aengaende de bestieringhe van staet en oorloghssaken, voorgevallen onder de bedieningen van C. en J. de Witt*; *Resolutie ende Verbaal van 't gebesoigneerde v. d. Ed. Heere C. de Witt*, 1668; *'t Verheerlick Nederlandt enz. onder 't opperbeleyt van C. de Witt*, 1668; *Waerachtigh verhael van 't gepasseerde tusschen Willem Tychelaer en Mr. C. de Witt enz.*; *Consideratie tot begryp ende overtuyging van de innocentie van C. de Witt*, 1672 4°.

WITT (Cornelis de), heer van Jaarsveld, zoon van Johan Johanszoon en Wilhelmina de Witt, Cornelis dochter en dus de kleinzoon van de twee martelaars van staat in 1696 te Dordrecht geboren, studeerde te Leiden, bekleedde verschillende waardigheden in zijne geboortestad, werd eindelijk burgemeester en curator der Latijnsche school te Dordrecht en curator der hoogeschool te Leiden. Scheltema noemt hem een der voornaamste regenten van Holland, die de aanzienlijkste commissien van staat met veel lof bekleedde. Hij huwde in 1718 zijn volle nicht Catharina Wilhelmina van den Honert, dochter van Herman van den Honert en Anna de Witt en stierf den 14den October 1769, 7 kinderen nalatende. Johan (die volgt), Anna de Witt, geb. 21 Junij 1722, jong gestorven. Wilhelmina Maria de Witt, geb. 8 October 1723, ongehuwd gestorven, een zoon geb. 21 Sept. 1724, kort na de geboorte overleden 24 October 1725, mr. Herman Cornelis de Witt, geb. 12 September 1728, huwde 7 April 1761 met Magdalena Cornelia Back, geb. 1 Maart 1742. Hij stierf 23 Januarij 1778, nalatende twee kinderen, namelijk Cornelis de Witt, geboren 17 Mei 1772, overleden 12 Februarij 1773, Maria de Witt, geboren 19 April 1777, gehuwd 3 September 1798 met mr. Hermannus Pieter Hoog, geb. 2 Jan. 1769, overleden 8 December 1847 te Dordrecht, nalatende twee kinderen.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl. Ned. Jaarboeken*, 1769, D. II. bl. 1337; Schotel, *Illustr. school*; Dez., *Wittiana*; Siegenbeek, *Gesch. d. L. H.*, D. II. bl.

WITT (mr. Cornelis de), heer van Jaarsveld, zoon van mr. Johan de Witt, en Abigael Constantia Roos, te Dordrecht den 20sten Aug. 1743 geboren, studeerde te Leiden en huwde den 1sten April 1784 Emerentia van Renten, weduwe Bach.

Hij zou de schrijver zijn van *Gemeenzame Gesprekken, gehouden tusschen bijzondere goede vrienden.* Dordrecht 1784. 8°.

Zie Schotel, *Wittiana*; van Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 1732.

WITT (Frans de), zoon van Cornelis de Witt en Beatrix van Slingelandt, werd in 1516 te Dordrecht geboren, deed eene reis van 6 jaren door Frankrijk, Spanje, Baskes en Portugal en keerde in 1538 in zijn geboortestad terug, waar hij tot regeringsposten werd geroepen. Hij huwde 19 Februarij 1539 Lidewy van Beveren en na haar dood (10 November 1557) den 29sten Junij 1565 Katharina van Beverwyck. Hij overleed den 10den Januarij 1565, bij zijn eerste vrouw 7 kinderen nalatende.

Zie Balen, bl. 1316.

WITT (mr. Gijsbert de), zoon van Cornelis de Witt en Elizabeth van Haarlem, Anthonis dr., den 19den Julij 1611 te Dordrecht geboren, studeerde te Leiden, werd j. u. d. vertrok naar Brasilie en werd „Politycke Raad in de Conquesten van Brasil, president van den raad van justitie, directeur eerst over de districten van Rio de St. Francisco en van de Lagoas, daarna over de provincien van Paraiba en van Rio Grande: kolonel over 9 compagnien burgers van het Reciffe en Mauritzstad, gedurende de belegering van deze.” Ook was hij „commissaris in de Bahia de Todos Os Santos, afgezonden van wegen de generale geoctroyeerde West-Indische compagnie en tweemaal commissaris van den koning van Portugal, afgezonden van de H. M. statengeneraal der vereenigde Nederlanden.” Hij huwde den 14den Mei 1645 in Brazilie donna Anna Pais d'Altro, in 1612 geboren. Zij overleed den 14den Mei 1674, nalatende mr. Cornelis de Witt, geb. 30 Junij 1647, kinderloos gestorven 21 September 1671 en Elizabeth de Witt, den 23sten September 1651 geboren en den 12den April 1675 ongehuwd gestorven.

Zie Balen, bl. 1303.

WITT (mr. Jacob de), derde zoon van Cornelis de Witt Fransz. en van Johanna Heymans, werd den 7den Februarij 1589 te Dordrecht geboren. Hij genoot het voortreffelijk onderwijs van Gerardus Johanneez. Vossius, bezocht vervolgens de hoogeschool te Leiden, werd doctor in de beide regten en reisde naar de gewoonte dier dagen door verschillende landen van Europa, Duitschland, Frankrijk, Engeland en Italie. In zijn geboortestad teruggekeerd, schijnt hij zich op den houthandel te hebben toegelegd, „doch hij deed slechte zaken zoodat men hem zelfs „den banckroetkoopman” noemde.” Hoe dit zij; zijne aanzienlijke geboorte, niet minder dan zijne talenten riep hem spoedig tot regeringsposten en eervolle betrekkingen. Achtereenvolgens werd hij raad (1618), veertig (1620), schepen (1620, 1621, 1624, 1625, 1628, 1629, 1632, 1633, 1636, 1637), en burgemeester zijner geboortestad (1639, 1640, 1646, 1647, 1654, 1655), ontvanger van de gemeene middelen te Dordrecht (1625—1637), dijkgraaf van Mijnsheerenland van Moerkerken (1622), ordinaris-gecommitteerde ter vergadering der staten van Holland en W.-Friesland, gecommitteerde in 't collegie van de staten generaal der vereenigde Nederlanden (1648), van de gecommitteerde raden (1637, 1638, 1639, 1649, 1650), ter rekenkamer van Holland (1643, 1644, 1645). Den 4den

Mei 1657 werd hij raad en meester van de rekeningen der domeinen van de staten van Holland, welke betrekking hem noopte zijn woonplaats te 's Hage te nemen. Het is bekend, hoe hem als lid der gecommitteerde raden van Holland, en een der voornaamste ijveraars voor de afdanking van het krijgsvolk, Willem II, op eigen gezag, deed in hechtenis nemen en met 5 andere regenten van Hollandsche steden naar Loevestein voeren. De Witt had voornamelijk de aanspraak van Capelle van Aartsbergen, vanwege de algemeene staten te Dordrecht gehouden, zeer krachtig beantwoord.

Het ontslag uit alle posten van bewind, was de voorwaarde zijner staking uit den kerker. Zijne zonen weigerden op deze voorwaarde tot zijn ontslag mede te werken, om den schijn zelf van eenige schuld voor te komen. De staking volgde echter spoedig. Zijn ambteloos leven duurde echter niet lang, de dood van Willem II maakte hierin verandering, twee dagen daarna werd hij reeds in zijn posten hersteld. Men vindt van hem gemeld dat hij het gebeurde in 1650 niet vergeten kon en dat de gestadige herinnering aan Loevestein een prikkel was tot tegenkanting zijner zonen aan de pogingen tot de verheffing van den prins van Oranje.

Het heeft hem aan geen openlijke bewijzen van achting voor zijn persoon en bekwaamheden ontbroken. Hij woonde, volgens de commissie van den staat, den 13den Januarij 1635, de begrafenis bij van graaf Ernst Casimir, stadhouder van Friesland. In 1644 en 1645 vertrok hij aan boord eener vloot onder den vice-admiraal Witte Cornelisz. de Witte als extra-ordinaris ambassadeur wegens H. H. M. aan de kronen van Zweden en Denemarken. Toen de beide andere gezanten reeds spoedig naar het vaderland terugkeerden, keerde hij eerst in den zomer van 1645 terug met den roem aan het vaderland uitstekende diensten te hebben bewezen, en door Christina van Zweden beschonken met een gouden penning. In 1653 vertrok hij als gezant naar Lubek, om den vrede tusschen Polen en Zweden te bewerken.

Men verhaalt van Jacob de Witt dat zijn levenswijs zeer eenvoudig was, hij hield geen carosse en slechts een of twee vrouwelijke dienstboden. Zijne zeden waren uiterst gestreng en onbuigzaam zijn karakter. Een zijner huisvrienden de predikant Petrus Wassenburgius prees zijne deftigheid en vroomheid en noemde hem een »kerckelyck man", een ander leeraar Jacobus Borstius: »een man achtingswaardig door zijne hooge bedieningen en lieftallige deugden." Later werd hij stug en menschenschuw. Zoo beschrijft hem o. a. de graaf de Guiche in zijne *Mémoires*: »c'est un vieillard qui tient fort du cynique, qui n'a frequentation avec personne et qui semble être au desespoir lors qu'il est obligé de converser avec quel qu'un. On le trouve encore tous les jours seul dans les promenades au milieu du reste des hommes, pour qu'il temoigne assez d'antipathie." De Witt was toen een grijsaard van 80 jaren en hield zich op zijne dagelijksche wandelingen bezig met het »mediteeren zijner *Stichtelijke gedichten*, *Lofsangen en* 83 *korte gebedekens*," na zijn dood in het licht gegeven. Deze laatste, *zuchtingen van syn verlangende siele tot synen hemelschen Vader opgesonden*, vervaardigde hij in zijn 86ste levensjaar. Zij getuigen van een vroom gemoed, doch hebben evenmin als zijne overige *Uitboezemingen* eenige dichterlijke waarde. Na zich in October 1672 »wegens hoogen ouderdom en zwakheid van zijn betrekking bij de rekenkamer geexcuseerd te hebben," vertrok hij naar Dordrecht, waar hij den 10den Jan. 1674 ontsliep en in de St.-Catharina kapel in de Groote kerk begraven werd. Zijn beeldtenis en die zijner vrouw, door Maas geschilderd, berust bij de familie van der Dussen te 's Hage. Hij huwde den 9den October Anna van den Corput, dochter van Johan van den Corpert, schepen te Breda en rentmeester der Hooge- en Lage Zwaluwen, en van Marie Buysen, geboren den 24sten April 1599, overleden den 23sten Jan. 1645. Deze echt was met zeven kinderen gezegend, van welke drie in jeugdigen ouderdom overleden en vier, twee zoons en twee dochters, in leven bleven. De beide zoons waren de beroemde Cornelis en Johan de Witt. Zijne dochter Johanna de Witt, den 30sten October 1617 te Dordrecht geboren, was den 9den Julij 1637 gehuwd met mr. Jacob van Beveren, heer van Swijndrecht, toen reeds lid der regering te Dordrecht, dijkgraaf van den Alblasser- en watergraaf van den Nederwaart. Maria, den 22sten December 1628 te Dordrecht geboren, huwde den 1sten October 1641 mr. Diderik Hoeufft, heer van Fontaine Peureuse en domheer ten dom van Utrecht. Jacob de Witt was bevriend met vele geleerden van zijn tijd en o. a. in briefwisseling met G. J. Vossius. J. Lydius, Borstius en Oudenhoven droegen hem eenige hunner geschriften op, Jacob Cats, van Someren en van Nispen wijdden hem hunne gedichten.

Zie, behalve Aitsema, *Holl. Mercurius*, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Le Clercq, Bilderdijk, Arend en andd. geschiedschrijvers; Balen, *Beschrijving van Dordrecht*, bl. 96, 1020, 1323, 1324; van der Capellen, *Gedenkschriften*, D. II. bl. 292 volgg.; Beaufort, *Leven van Willem II*; De Crane, *Oratio de Vossior. familia etc.*, p. 10, 56; Vossii *Epistolae*; Scheltema, *Staatk. Nederl*; van Kampen, *Karakterk.*, D. II. bl. 200; Dez., *Gesch. d. Ned. Lett. en Wetens.*, D. III. bl. 68; Witsen Geysbeek, *B. A. C. W.*, D. VI.; Schotel, *Keizerl. Stadh. en Kon. bezoek in de Groote kerk te Dordr.*; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.* en de schrijvers over *Loevestein*.

WITT (mr. JOHAN DE), oudste zoon van Johan de Witt Johansz. en van Balia Stokmans Johans dochter, werd den 5den October 1618 te Dordrecht geboren, studeerde te Leiden en werd reeds vroeg in de regering zijner geboorteplaats geroepen. In 1647, 1648 was hij raad, schepen in 1649, 1650, 1657, veertig in 1662, gecommitteerde ten beleide in 1672, meermalen gecommitteerd te vergadering van de staten van Holland en West-Vriesland, gecommitteerde raad van de staten van Holland 1660, 1661, 1662, alsmede ter vergadering der staten-generaal 1664, 1665, 1666. In 1665 werd hij extra ordinaris gedeputeerd aan den keurvorst van Brandenburg, vervolgens ambassadeur extra-ordinaris aan den koning van Denemarken, Noorwegen enz., in 1670 aan den koning van Polen. Na dien tijd werd hij tot geen staatsbedieningen meer geroepen. Hij huwde 5 Dec. 1660 Petronella Gisberta van Wouw, dochter van Bartholomeus van Wouw, ridder van de koninklijke orde van Frankrijk, die 13 dagen na haren trouwdag stierf, en den 9den October 1667 Catharina, dochter van Herbert van Beaumont, secretaris en charterbewaarder van Holland en West-Vriesland. Hij overleed den 27sten October 1676, een zoon en een dochter nalatende.

Men houdt hem voor den schrijver van het *Public gebedt*. 's Hage 1707, 3 dn. (2e dr.)

Zie Balen, bl. 1310; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; P. Paulus, *Verkl. v. d. Unie van Utrecht*, D. I. Voorr. bl. IX. Inl. bl. 76; Tydeman op Bilderd., *V. G.*, D. IX. bl. 324, 325; v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WITT (mr. JOHAN), zoon van mr. Jacob de Witt en Anna van den Corput, werd den 24sten Junij 1623 [1]) te Dordrecht geboren. Met zijn broeder Cornelis, bezocht hij de Latijnsche school aldaar en legde zich toe op de oude talen onder Godewyck, Beeckman en Michaelis, welke beide laatste hem genegenheid voor de reken- en wiskunde inboezemden. Het was ook waarschijnlijk Michaelis, die hem tot de beoefening der dichtkunst opwekte. In zijne jeugd schreef hij reeds menig gedicht onder de spreuk van *Candide* in de *Dordsche Kraam* en andere jufferboekjes. Een zijner tijdgenooten [2]) schreef: »dat hij een zoet vloeijend poeët was,

---

[1]) Johan de Witt werd den 24sten September 1625 te Dordrecht geboren. Opmerkelijk dat van twee groote staatsdienaars in de doopregisters der steden, waarin zij geboren werden, geen melding wordt gemaakt en wel van Johan de Witt en Bruno van der Dussen. Dat de Witt echter ter genoemde plaats en dag het levenslicht aanschouwde is ontwijfelbaar, ofschoon sommigen den 25sten van die maand als zijn geboortedag vermelden, wijl Balen die de genealogie der de Witten, waarin den 24sten wordt opgegeven, die in zijne *Beschrijv. v. Dordrecht* voorkomt, uit handen van de familie zelve ontving; de Witt zelve dien datum bij zijn inschrijving als student te Leiden opgaf en zijne eigene dochter Anna, den 13den Aug. 1673 aan de huisvrouw van mr. Pieter de Graeff, heer van Zuid-Pols-broek, zwager van Jan de Witt, schreef: dat haar vader den 24sten September 1625, na den middag tusschen een en twee geboren en den 5den October daaraanvolgenden gedoopt werd.

[2]) *Hist. Verhaal en Politique Bedenkingen*, *aeng. de Bestieringe v. d. HH. C. en S. de Witt.* Amst. 1677. *Het Ontroerde Nederl. door de wapenen des konings van Vrankrijk.* Amst. 1674. Alleen Balen, zijn stad en tijdgenoot, vermeldt zijne dichtgave niet.

als hij er zijn werk van wilde maken." Gelijk zijn stadgenooten de beroemde staatsman en dichter der *Tijdsnipperingen*, de geestige en krachtige Simon van Beaumont, en de niet minder vermaarde burgemeester Cornelis van Beveren, de *Cid van Corneille* en Racines *Mithridate* in Nederduitsche verzen vertolkte, zoo gaf hij in jeugdigen leeftijd eene dichterlijke overzetting van den *Horace* en *Curiace* [1]) van den eerste. Hij zond zijn handschrift aan den beroemden tooneelspeler Adam Karel Tsjermes, die het waarschijnlijk nazag en onder de letters J. J. Z. D. W. D. V. (Johan Jacobszoon de Witt Dr. Jur.) op nieuw in het licht gaf.

Doch niet alleen in zijn jeugd maar ook in rijperen leeftijd beoefende hij de dichtkunst. Zoo was hij den 11den April 1662 een der genoodigden op het huis Ilpendam, bij de voltrekking van de echtverbintenis tusschen Pieter de Graeff en Jacoba Bicker. »Nadat menige gast in proza en poezy hunne zegenwenschen hadden uitgestort, vroeg de raadpensionaris het woord en sprak daarop elk der aanwezigen afzonderlijk in dichtmaat aan, hun dank zeggende voor de hulde toegebragt aan de zuster zijner echtgenoote en aan zijn zwager, wiens deugd en bekwaamheden hem waardig maakten om te deelen in de glorie, waarmede de naam van de Graeff reeds gedurende een eeuw op 's lands geschiedrol prijkte [2])." De Witt was echter geen zoetvloeijende dichter. Zijne minnedichten zijn stroef en stijf, zijn *Horace* onderscheidt zich ongunstig van den lossen en vrijen trant waarop zijne stadgenooten de snaren tokkelden. Men wil dat hij onder onze dichters Cats en onder onze proza-schrijvers Hooft het meest bewonderde en de lezing van beide aanbeval: onder de Latijnsche dichters was Horatius zijn lieveling; hij droeg steeds een exemplaar van diens *Poëmata* bij zich, doch zijn voornaamste lust bestond in de beoefening der wiskunde [3]), »de Mathesis en deszelfs toepassing op alle bedrijven was zijn stokpaardje als het ware; diepe algebraische berekening was uitspanning voor hem." Men wil dat de Witt stroef en hoog was in gezelschappen, zulks wordt echter weêrsproken. Hij toch was in zijn jeugd een bevallig danser, ofschoon zijn vader het met Petrus Wussenburgius, die zijn *Dansfeest der dochteren van Silo* aan hem opdroeg, eens was, dat het dansen een ijdele lichtzinnigheid en gansch verwerpelijk in een Christelijken staat was, en toen hij burgemeester was, de dansscholen te Dordrecht verbood. Hij bespeelde ook de viool en nam, blijkens zijne brieven, deel aan de genoegens der zamenleving. Den 24sten October 1641 lieten de beide broeders zich door den rector Otto Heurnius als studenten in de regten inschrijven, en namen in de woning van Bernardus Schotanus, hoogleeraar in de regten, hun intrek. Niet alleen legden beide zich op de regten toe, maar Johan genoot nog daarenboven even als Christiaan Huygens het onderwijs van mr. Frans van Schooten in de wiskunde. Welke vorderingen hij onder dien leidsman in dit vak maakte, blijkt o. a. uit zijn door den hoogleeraar Frans van Schooten in 1659 te Amsterdam uitgegeven werk *Elementa Curvarum Linearum* [4]). Volgens den hoogleeraar Moll, die de Witt rangschikt onder de voornaamste wiskundigen die Nederland heeft voortgebragt, onderscheidt zich dit stuk door nieuwheid en oorspronkelijkheid van bewerking en door die sierlijkheid van zamenstelling en ontwikkeling, welke de Franschen, van wiskundige werken sprekende, gewoon zijn *elegance* te noemen." Dezelfde hoogleeraar gewaagt ook van een in 1671 door de Witt geschreven stuk *Over de waerde der Lijfrenten in proportie tot losrenten*. »Dit werk (schrijft hij) door Hudde onderzocht en goedgekeurd is allezins merkwaardig, het is een blijk van het genie en de kundigheden van Jan de Witt, die, na zooveel jaren den staat bestuurd te hebben, van de oefeningen zijner jeugd nog dit alles levendig had bewaard, hetgeen het Vaderland in latere dagen kon te pas komen." In 1645 zegden beide broeders de hoogeschool vaarwel en gingen in October op reis naar Frankrijk, Zwitserland en Italie. Beide werden in een Fransche stad, waarschijnlijk Orléans tot doctoren in de beide regten bevorderd [1]). Na hunne terugkomst begaf zich Jan de Witt naar 's Hage, waar hij zich op de praktijk toelegde, doch slechts voor korten tijd, wijl de regering van Dordrecht hem reeds in 1650 in plaats van mr. Nicolaas Ruysch, tot griffier van de algemeene staten benoemd, tot haren pensionaris aanstelde.

Nu opende zich voor hem een ruim veld, om de begrippen van vrijheid, hem door zijn vader ingeboezemd, en door overdenking en oefening aangekweekt, in praktijk te brengen. In 1651 werd hij in de commissie benoemd om aan de staten van Zeeland het benoemen van Willem III, toen nog een kind, tot kapitein-generaal over de krijgsmagt van den staat te ontraden. In 1656 werd hij andermaal met denzelfden last in dat gewest bekleed, toen men aldaar, ten voordeele van den prins van Oranje, nog op hoogeren toon sprak en hem tot stadhouder wilde verheffen, bij welke gelegenheid hij zich bijzonder deed gelden, en zich door geene bewegingen van het graauw, in het openen van zijnen last ter staatsvergadering van Zeeland liet afschrikken.

Ondertusschen was hij na eenigen tijd, gedurende de ongesteldheid van Adriaan Pauw dien post te hebben waargenomen, na diens overlijden, met algemeene stemmen tot zijn opvolger als Raadpensionaris van Holland benoemd en ontving hij bij de aanvaarding zijner bediening van de staten eene akte van indemniteit, bij welke men hem vergoeding beloofde voor al de nadeelen, welke hem uithoofde van de waarneming van zijn ambt mogten worden toegebragt. En het is in dezen hoogen post, dat hij 19 jaren aan het hoofd van Holland, ja men mag zeggen der republiek stond en meermalen de scheidsman van Europa was. De gewigtigste geheimen van den staat werden aan hem toevertrouwd en onder deze de geheime verstandhouding in Engeland, vanwaar hij kondschap kreeg dat de protector Cromwell en andere voorname lieden tot vrede van den staat neigden en het was op zijn aandrang, dat er een brief en afgevaardigden werden afgezonden om dien vrede, ook in dit land zoo gewenscht, te bevorderen. Cromwell ondertusschen de betrekking tusschen de huizen Stuart en Oranje in aanmerking nemende, vorderde in de eerste plaats dat de jonge prins van de burgerlijke en krijgswaardigheden zijner voorvaderen zoude blijven uitgesloten, welk voorstel de Witt, den 4den Mei 1654 bij Holland deed doorgaan. De uitlevering der akte (akte van Seclusie) baarde Holland, zoowel bij andere gewesten, als ter algemeene staatsvergadering veel moeijelijkheid, en verwekte niet weinig achterdocht bij het graauw, weshalve de staten te rade werden om hun gehouden gedrag in dezen te verdedigen. Zij lieten te dien einde eene *deductie* door de Witt opstellen, waarin het regt van Holland tot de afgifte van zulk eene akte betoogd wordt, en die eene der zoo vele meesterstukken is, die uit de pen van den raadpensionaris zijn gevloeid. Tot nog toe was hij niet in den huwelijken staat getreden, doch deed zulks den 16den Februarij 1655 te Amsterdam met Werdela Bicker, dochter van Jan Bicker, burgemeester van Amsterdam en raad der admiraliteit aldaar en van Agnes de Graeff, dochter van Jakob de Graeff, vrijheer van Zuid-Polsbroek en burgemeester van Amsterdam, welk huwelijk plegtig gevierd en door vele dichters, o. a. door Joost van den Vondel bezongen werd. Terwijl de Witt zich te Amsterdam bevond, bewerkte hij, door zijn invloed, dat, bij de verandering der regerings lieden, zijne denkwijze toegedaan, verkozen werden. In hetzelfde jaar werd hem opgedragen de geschillen, in Overijssel opgerezen, bij te leggen, en het was door zijn invloed dat de aanstelling van een veldmaarschalk, door het overlijden van den heer van Brederode opengevallen en naar welke post de stadhouder van Friesland en anderen dongen, eerst op de lange baan geschoven werd en vervolgens geheel achterbleef. Ofschoon overigens een voorstander van godsdienstige vrijheid, deed hij echter in 1663 de formulieren voor de kerkgebeden doorgaan, waaruit de prins van Oranje werd uitgesloten.

---

[1]) Bilderdijk noemt ten onregte den neef van den raadpensionaris J. de Witt den vertolker van dit treurspel (*Geschied. des Vaderl.* D. X. bl. 20).

[2]) Koning, *het Huis Ilpendam*, bl. 33, 34.

[3]) Van Haren, *Geusen*, bl. 354; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. II. bl. 501.

[4]) *Edita opera Francisci à Schooten in Academia Lugduno-Batava Matheseos Professor. Amstelaed. Apud Ludov. et Daniel Elzevirios* 1659. Van Schooten gaf het eerst achter de *Introductie ad Geometriae methodum* van Erasmus Bartholinus, ook wordt het gevonden bij de *Opera Omnia* van Descartes door Blaeu in 1683 gedrukt.

[1]) Hun *Diarium* wordt bij de familie Hoog te Leiden bewaard.

Sedert het jaar 1663 vertoonde zich, naar gelang het gemeenebest gewigtige zaken om handen had, meer en meer zijne dooralepene staatkundige bekwaamheden. De toekomstige eischen van Lodewijk XIV, gehuwd met eene infante van Spanje, op de Spaansche Nederlanden, ondanks den afstand van alle eischen op de Spaansche Nederlanden, vooruitziende, wist hij door verscheidene hersenschimmige plannen den Franschen gezant Estrades jaren lang om den tuin te leiden, 't geen naderhand de oorzaak werd van den haat van Lodewijk tegen dezen staatsman. Ondertusschen had het Fransche bestuur, in weerwil van het verdedigend verdrag, reeds in 1662 met de staten gesloten, Engeland tegen hen opgehist, waarvan ten laatste een oorlog met dat rijk het gevolg was. Karel II, hoezeer de staten, in het beklimmen van zijn vaderlijken troon, hem de hand hadden geboden, verklaarde hun den oorlog, die reeds voor de oorlogsverklaring, op de eilanden van kaap Verd, door de Engelschen was begonnen. Met zeer vele omzigtigheid wilde de Witt een besluit doen nemen, waardoor de Ruiter, die zich thans in de Middelandsche zee bevond, tot het hernemen der sterkten aldaar gemagtigd werd, zonder dat iemand der Engelsche partij toegedaan zulks naar Londen kon overbrieven. Bij de hieropvolgende oorlogsverklaring werd de Witt tot een der gemagtigden op de vloot van den vice-admiraal Cornelis Tromp benoemd, wien het opperbevel over den aanstaanden zeetogt werd opgedragen, doch die door de Ruiter, bij diens terugkeer in het vaderland, vervangen werd. Bij deze gelegenheid gaf de raadpensionaris eene proeve van zijne ervarenheid in de wis- en zeevaartkunde. Tot hiertoe hadden namelijk kundige loodsen en stuurlieden in het begrip gestaan dat er niet meer dan 10 streken op het kompas waren, waarmede men de vloot konde in zee brengen; doch de Witt, bij naauwkeurig onderzoek bevonden hebbende, dat dit met 28 streken kon geschieden, nam met eigen handen het dieplood, peilde het dusgenoemde Spanjaardsgat, (sedert eenigen tijd ter zijner eere Heer Jan de Wits diep genoemd) en bragt in Augustus 1665, ter verbazing van een ieder, de vloot in zee. De oorlog met Groot-Brittanje werd echter met gering voordeel gevoerd, en de Witt voor een landverrader uitgekreten. In weerwil daarvan verflaauwde hij niet in den krijg, en wist, toen beide mogendheden zich tot den vrede geneigd toonden, de zaak zoo voorzigtig te beleggen, dat 's Hage, waar zoowel Karel II als eenige provincien den vredehandel wilden aanvangen, door tusschenkomst van Frankrijk afgekeurd, en Breda daartoe verkozen werd, vreezende, dat de Engelsche afgevaardigden te veel invloed te 's Hage zouden verkrijgen om de bevordering van den prins van Oranje door te drijven. Terwijl men te Breda over den vrede handelde, kreeg men kennis van den toeleg van Lodewijk XIV op de Spaansche Nederlanden, die weldra door een inval gevolgd werd. Het te velde brengen van een leger en het aanstellen van een legerhoofd werd dus noodzakelijk. Voorziende dat de prins van Oranje hiervoor in aanmerking zou komen, wilde men zorgen dat deze als krijgsbevelhebber geen genoegzamen invloed had om het tooneel van 1650 te kunnen vernieuwen, 't geen aanleiding gaf tot het zoogenaamde *eeuwig edikt*, dat in Julij 1667 met algemeene stemmen werd goedgekeurd, en waardoor zich de prins van Oranje voor altoos verstoken zag van het stadhouderschap van Holland, en zelfs, met bewilliging der staten dier provincie, geen stadhouder van Zeeland of eenig ander gewest zou worden, ten ware hij voor altoos afzag van de waardigheid van kapitein en admiraal-generaal, terwijl tevens den prins de magt benomen werd zich vele vrienden te maken. Geen wonder, dat vooral op het hoofd van de Witt, dien men voor den hoofdbewerker van het eeuwig edikt hield, het misnoegen neerdaalde, waarvan zich weldra de treurigste blijken vertoonden. In het laatstgemelde jaar trad men, op aanzoeke van Engeland, met hetwelk de vrede werd gesloten, door bewerking van den ridder W. Temple, met dat rijk in een nader verbond, waarbij zich vervolgens ook Zweden voegde (*Triple alliantie*). Uit den inhoud er van bleek, dat de Witt, die het inzonderheid had helpen tot stand brengen, gansch niet in de belangen van Frankrijk stond, gelijk hem door velen werd nagegeven, 't geen ook bleek uit de besluiten der staten van Holland, weinige dagen voor dit verbond genomen, volgens welke men des noods Frankrijk door de wapenen zou noodzaken om in de voorgeslagen vredesvoorwaarden te bewilligen, als ook uit de verklaring van Temple „dat de Witt een regtschapen Hollander was, en noch het gemoed noch de neiging had van eenen Franschman." Lodewijk beschouwde dit verband zoo zeer tegen zijn belang dat hij eerst vruchteloos onzen staat, en naderhand met beter gevolg den veilen Karel II er van zocht af te trekken, en met hem een verbond sloot, waarbij de vereenigde gewesten reeds onderling verdeeld werden. Daar de toebereidselen in Frankrijk en Engeland een kort aanstaanden en verderfelijken oorlog aankondigde, zat men hier te lande ook niet stil. De Witt kon echter de aanstelling van den prins van Oranje tot legerhoofd niet beletten, doch hij bewerkte dat deze waardigheid aan hem alléén voor éénen veldtogt werd opgedragen, en deed tevens, bij den voorspoed der Fransche wapenen, den voorslag, om zoowel 's lands penningen en krijgsbehoeften, als ook de vergadering der algemeene staten naar Amsterdam te verleggen, waarvan het eerste ook geschiedde. Ondertusschen werden alle rampen, die het land overkwamen, aan de Witt geweten en zóó hoog klom de verbittering, dat hij den 21sten Junij 1672 omtrent middernacht uit de vergadering van Holland naar huis keerende, alleen van een knecht, die een brandende toorts droeg, vergezeld, bij het *groene zoodje* door 4 gewapenden werd aangevallen, van welke één hem een houw in den hals gaf, waarna men hem op den grond smeet, en hem vervolgens nog een wond tusschen de schouders en een ander tusschen de ribben toebragt. De baldadigheden aan dit gruwelstuk, Jacob en Pieter van der Graaf, zonen van den raadsheer van dien naam, Borrebach en Cornelis de Bruin namen dadelijk de vlugt en alleen de eerste werd gevat en reeds acht dagen later onthalsd. De overige moordenaars keerden, toen de tijden veranderd waren, naar 's Hage terug, waar zij ongehinderd woonden, en Borrebach, die postmeester was, zelfs zijn ambt behield. Terwijl de Witt, wiens wonden niet doodelijk waren, echter zijn huis moest houden, hadden er gewigtige gebeurtenissen plaats. Het eeuwig edict werd vernietigd, de prins tot stadhouder en kapitein-admiraal-generaal aangesteld. De lang opgekropte woede was losgebroken, het regende schotschriften, waarin men de Witt van vervreemding van 's lands penningen, verwaarloozing van het leger, lage baatzucht en van landverraad beschuldigde, waartegen zich de Witt overtuigend verdedigde. Uit het koele onthaal dat hij na zijn herstelling bij den prins, dien hij met zijn hooge waardigheden geluk wenschte, ontving, maakte hij op dat zijn dienst niet langer van nut kon zijn en legde hij den 4den Augustus 1672 zijn ambt met een deftige aanspraak neder, verzoekende, zooals hem in 1653 en 1658 was toegestaan, zitting in den hoogen raad te mogen nemen. In het besluit om hem zijn ontslag te verleenen, maakte de prins aanmerkelijke veranderingen, de dankbetuiging voor bewezene diensten was zeer schraal, doch de zitting in den hoogen raad werd hem vergund. Het overige zijner treurige geschiedenenis is algemeen bekend. In weerwil der smeekingen van zijne dochter en vrienden begaf hij zich naar de gevangenpoort, waar heen men hem gelokt had, en welhaast volgde een tooneel, dat zoowel de Haagsche bevolking die het aanrichtte, als de Haagsche regering die het toeliet, tot onuitwischbare schande strekt. Verschillend zijn de beoordeelingen van de Witt, doch hierin stemmen alle overeen, dat hij, zoo niet de grootste, zeker een der grootste staatslieden zijner eeuw is geweest. Dit getuigen zijne brieven met de onderscheidene gezanten van den staat in Frankrijk, Engeland, Zweden, Denemarken, Polen en elders op elke bladzijde, terwijl zijne groote bedrevenheid in de belangen der staathuishoudkunde en statistiek des vaderlands, vooral der provincie Holland, uit zijne staatkundige geschriften is op te maken. Daarenboven was hij zeer gelukkig in de keus zijner gezanten bij de verschillende hoven, en hij bezat eene mate van beleid, die men zelden aantreft. Dit beleid ging met stipte eerlijkheid, onbaatzuchtigheid en warme vaderlandsliefde gepaard. Van zijne onomkoopbaarheid gaf d'Estrades een schitterende getuigenis, en toen men, na zijn deerlijk uiteinde, terwijl de gemoederen zoo geneigd waren om iets ten zijnen laste te vinden, zijne papieren, zelfs zijne bijzondere brieven, op last der staten onderzocht werden, vond men *niets dan eerlijkheid*, en Willem III, die reden had om hem niet te beminnen, hield hem nogthans voor een der grootste mannen

zijner eeuw, die den staat getrouwelijk gediend had. Burnet noemde hem opregt, gulhartig, vrij van laster en kunststreken. Hij verstond de kunst van te zwijgen, de der stadhouderlijke partij toegedane Kluit roemt zijn eerlijkheid. Tot zijn afkeer van het stadhouderschap bragt en zijn opvoeding en het voorbeeld van zijn vader en de bekende gezindheid der Dordsche regering het hunne toe; doch hoe groot die afkeer moge geweest zijn heeft hij echter uitstekend voor de opvoeding van den jongen prins gezorgd. Zijne werkzaamheid was voorbeeldeloos. »Hij ontwierp, schreef Wagenaar, de brieven, instructien en andere acten van aanbelang, hij onderhield briefwisseling met de gezanten van den staat aan alle hoofden, en handelde daarenboven dagelijks met de uitheemsche gezanten te 's Hage. De staat van 's lands geldmiddelen was door hem in uitstekende orde gebragt." Het aantal der brieven; resolutien en andere stukken onder zijn staatsbestuur geschreven is zeer talrijk, en de uitgegevene niet te vergelijken met die, welke nog in 's lands en andere archieven bewaard worden en onuitgegeven zijn.

Aan deze werkzaamheden waren dus ook de diensten, die hij aan zijn vaderland bewees, geëvenredigd. Nimmer heeft Nederland zoodanigen invloed op het lot van Europa gehad als onder zijn raadpensionarisschap. In dit opzigt noemde men hem den Perikles en den Laurens de Medicis van zijn geboorteland. Kluit zelf noemt zijn bestuur de gouden dagen der republiek. Zij, die zijn karakter schetsten, gewaagden ook van zijne groote eenvoudigheid, onwrikbare standvastigheid en godsdienstigheid. Die standvastigheid ontaardde echter niet zelden in stijfhoofdigheid en hardnekkigheid. Met laakbare onverzettelijkheid kantte hij zich tegen de blijkbare volksstem, die den prins tot stadhouder begeerde. Wagenaar, hoezeer zijn partij toegedaan, schrijft aan die hardnekkigheid een groot deel der rampen toe, die zijn vaderland troffen. Ook waren de middelen die hij soms bezigde, om zijn doel te bereiken, niet altijd te prijzen. Men denke aan het toegeven aan Cromwell's voor den staat beleedigenden eisch tot uitsluiting van den prins van het stadhouderschap en andere hooge waardigheden. Ofschoon er nog geen standbeeld voor hem verrees, heeft Nederland geen staatsman gekend, die zoo buiten als binnen'slands grooter eere heeft genoten. Zijn naam leeft in de geschiedenis der wereld. Alle geschiedschrijvers van zijn tijd hebben van hem gesproken. Zijn leven is door vele uitheemsche en vaderlandsche pennen beschreven. Vele dichters hebben in schier alle beschaafde talen zijn lof bezongen, zelfs bestaat er een bundel, alleen lofdichten, op de beide broeders behelzende. Zijn treurig einde heeft treurspeldichters, romanschrijvers, schilders en plaatsnijders rijke stoffe voor hun pen, penseel en stift gegeven. Ontelbaar zijn de afbeeldingen die van het gelaat der broeders is vervaardigd, hunne borstbeelden bestaan in marmer en gips, schepen en booten dragen hunne namen, en toen het gerucht verspreid werd dat de gulden beker na den togt van Chattam aan Cornelis de Witt gegeven in den vreemde zou verkocht worden, ging er aan alle zijden van het land een weeklagt op.

Jan de Witt was heer van Zuid- en Noord Linschoten, Snellerwaard, Heeckendorp en IJsselvere. Zijne huisvrouw overleed den 1sten Julij 1668, nalatende: Anna de Witt, geboren 27 December 1655, huwde 30 Julij 1675 mr. Herman van den Honert, zoon van mr. Johan van den Honert, raad-ordinaris in het hof van Holland, Zeeland en Vriesland en na Cornelia Hallincg, secretaris van Dordrecht; Agneta de Witt, geboren 16 Junij 1658; Maria de Witt, geboren 22 September 1660; Johan de Witt (die volgt); Jacob de Witt, geb. 10 November 1667.

Men heeft:

De Resolutien der Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt van Consideratie, ende oock voor de toekomende tyden dienende genomen zedert den aenvangh der bedieningen van den Heer Johan de With als Raedtpensionaris van denselven Lande; beginnende den tweeden Augusti 1653 *ende eyndigende met den negenthienden December* 1668. Utrecht 1706, 2 dn. Van de *Resolutien* en *Consideratien* bestaat ook eene uitg. van 1719. Amst. en 's Hage 12°.

Zij waren een herdruk van het in 1672 bij Jacob Scheltus in fol. onder het oog van de Witt onder denzelfden titel uitgegeven werk dat echter alleen aan de leden der toenmalige regering was uitgedeeld, niet in den handel gekomen, en, volgens de voorrede van den herdruk in 1709, *niet dan zeer raer en voor een swaren prijs te bekomen was.*

In 1717 verscheen bij denzelfden uitgever Wm. van de Water, in 4°. in 2 deelen: *Secrete Resolutien van de Edele Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, genomen sedert de aanvang der bedieninge van den Heer Johan de Witt, als Raadtpens. van derzelven Lande; En door denzelfden Heer onderscheidentlyck van de Resolutie van Consideratie, die op zich zelfs een bysonder werk uitmaken, by een vergadert. Beginnende met den jare* 1653 *en eindigende met den jare* 1668. In 1723—1725 zagen in 6 deelen, mede in 4°. bij H. Scheurleer te 's Hage in het licht:

Brieven geschreven en gewisselt tusschen den Heer Johan de Witt enz. ende de Gevolmagtigden van de Staten der Vereenichde Nederlanden, so in Vranckryck, Engelandt, Zweden, Denemarken, Poolen enz. Beginnende tot den jaar 1669 *in cluys.*

Op welk werk in het later te vermelden *Verbael* van H. van Beverningk een afzonderlijk zeer uitvoerig register uitkwam.

De *Resolutien*, *Consideratien en Advyzen* werden in het Fransch vertaald. Amst. 1725 5 dn. Of er van het eerste werk (*Resolutions importantes*) meer dan een deeltje, loopende tot den 30sten Nov. 1676 verscheen, is mij niet gebleken. De 4 deeltjes *Lettres et Negociations*, ofschoon een compleet werk met een algemeen register, bevat echter niet alles wat in de 6 deelen voorkomt.

Verbael gehouden door de Heeren H. van Beverningk, W. Nieupoort, van der Perre en A. P. Jongestal, als Gedeputeerden en Extraordinaris Ambassadeurs van de Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, aen de Republyck van Engelandt, waerin owstandighlyck gevonden werdt de Vredehandelinge met gemelde Republyck onder het Protectoraet van Cromwel, en alle het gepasseerde omtrent de berughte Acte van Seclusie des Prince van Oranje by Cromwel gepretendeert. Vervallende ook de Tydt en Saecken die aen den Brieven van de Raedtpensionaris J. de Witt en verdere Ministers, omtrent de Engelsche Negociatie ontbreecken. 's Hage 1724, 1 d. in 4°.

Deductie ofte Declaratie van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, behelsende een waerachtigh ende grondich bericht van de Fondamenten der Regeeringe van de Vrye vereenichde Nederl. enz. ingestelt ende dienende tot justificatie van 't Verleenen van seeckere Acta van Seclusie, raeckende 't employ van den Heere Prince van Orangie, by de Staten op den 4den Mey 1654 *ghepasseert. Mitsgaders enz.* 's Hage 1654 in 4°.

Welk werk in 1794, zonder vermelding van den eersten druk, ook is uitgegeven onder den titel:

Staetstucken uit de pen van Mr. Jan de Witt, in leven Raedp. v. Holland. Dordrecht bij de Leeuw en Krap. 8°.

Briefwisseling tusschen den Raadp J. d. W. en zijn broeder C. d. W. Ruwaard van Putten in het jaar 1672.

Briefwisseling tusschen Hieron. van Beverningk en den Raadp. J. d. W. in J. C. de Jonge, *Verhand. en Onuitg. Stukken*, D. I en II.

Nedermeyer van Rosenthal, *Geheime Brieven van de Gezanten Beverningk en Nieuwpoort aan den Raadp. J. d. W.* in 1653 en 1654, in Nyhoff's *Bydr.*, X. 285.

Brief van J. d. W. aan Stellingwerf in 1654, in *Kron. v. h. Hist. Gen.*, 5 jg. 381.

Brieven van J. d. W. en van den Vice-admiraal Gelein Evertsen 1655, in *Kr. v. h. Hist. Gen.*, 8 jg. 359.

Vijf Brieven v. d. Raadp. J. d. W. in *Alm. Holl.*, 1850, 61.

R. W. Tadama, *Merkwaard. Brief van J. d. W. aan H. v. Beverningk* 15 *Mei* 1672 in Nyhoff's *Bijdr. N. R.* D. I. bl. 305.

G. van Hasselt, *Brief van J. d W. aan N. Ruysch en G. Fagel, griffier der Staaten* in *Geld. Maandw.*, I. 277.

Brief v. d. Raadp J. d. W. in *Ber. v. Zeevaartk*, 1850, X. 214 en een in Schotel's *Brief aan Prof Vreede*, bl. 17.

M. Stuart, *Iets ten geleide van het Facsimile van eenen eigenhand. brief van den Raadp. J. d. W. aan Joh. Wolph. v. Brederode van* 21 *Aug.* 1655 in *Vad. Lett.*, 1807. II. 262.

Commission des Rathp. J. von W. von 1653, *nebst den Veranderingen von Jahre* 1749 in *Hist. Portef.*, 1788, n. X.

Op den Catalogus van Mss. nagelaten door J. en C. de Witt, Leiden 1791 komen o.a. voor:

Register der Brieven by ende tusschen den Heere J. d. W. en de Heer Willem van Nieupoort, Ambassadeur in Engeland ende Heeren van Beverwaart hun Extra Ambassadeur van Engeland, geschreeven ende gewisseld sedert den jaare 1654 *tot den jaare* 1666. 4 d.

Register der Brieven by ende tusschen J. de W. en de Heer Willem Boreel, ordin. *Ambassadeur in Frankrijk en de Heer Coenraad van Beuningen, extraord. minister van Frankrijk en de Heer Pieter de Groot ordin. Ambassad. in Sweeden, geschreeven ende gewisseld van den jaare* 1653 *tot den jare* 1669, 6 d. ms.

Register der Brieven geschreeven ende gewisselt tusschen de Heeren Michiel van Goch, als Ambassadeur van de H. M. Heeren Staaten-Generaal en den Heer J. de W. sedert de jaaren 1664 *tot* 1667. Ald. n°. 36.

Deductie ofte declaratie van de Staten van Hollandt ende West Vrieslandt, behelzende een warachtig ende grondich bericht van de fondamenten der regeeringe van de Vrye vereenichde Nederlanden. 's Grav. 1654. 4°.

't Intrest van Holland, ofte gronden van Hollands welwaren door P. V. D. H. (Pieter de la Court.) Amst. Cyprianus van der Gracht, Leyden bij de Hackii 1662. 8°. In ditzelfde jaar verscheen nog eene uitgave bij J. C. van der Graft (denkelijk ook bij de Hackio). Ten onregte vindt men soms Cornelis van Hoven of Emanuel van der Hoeven als schrijver genoemd. Het is vertaald o. d. titel *Memoires de Jean de Witt.* In hoeverre er grond bestaat voor de bewering dat de raadpensionaris J. de Witt de hand heeft gehad in de hoofdstukken XXIX, XXX en XXXIX—XLIII, wordt behandeld in de *Gids* 1853, bl. 513 en v. v., 1867, bl. 1 enz.

Waardye der Lijfrenten, naar proportie van Losrenten. 's Grav. 1671 fol.

Horace, Treurspel naar het Fr. van Corneille door J. J. Z. D. W. D. J. (Johan Jacobsz. de Witt, doctor juris of de Jonge. Dordr. 1647. Ald. 1670. 8°.

Horace en Curace Treurspel, m. d. spr. *Tantae molis erat Romanam arbem condere door J. D. W.* (Johan de Witt) Amst. 1699. 8°. Schotel, *Tilb. Avondst.*, bl. 129; *Nav.*, D. IV. bl. 19.

De Dordsche Kraam. Dordr. 1640, met de spreuk *Candide.*

Onuitgegevene stukken van J. d. W. Dordr. 1794.

„Nagenoeg zijn er twee eeuwen verloopen sedert de dood van Jan de Witt, dien men, hoe men hem overigens moge beoordeelen, zonder overdrijving onder de grootste staatslieden, die in de geschiedenis des Vaderlands kunnen worden aangewezen, mag tellen. En toch zocht men nog vruchteloos naar eene geschiedenis van het leven van dien zeldzamen man, beschreven, zoo als men zulks in deze eeuw mag verwachten, nu door het openstellen van archieven en van vele andere bronnen aan iedereen de gelegenheid wordt gegeven om kennis te nemen van hetgeen sedert eeuwen daarin door de zorg onzer voorouderen is bewaard gebleven." Deze klagt van Thorbecke, voor 40 jaren [1]) geuit, heeft nog geen weerklank gevonden [2]), wij kunnen dus slechts vermelden, wat hier en daar over de Witt verspreidt is in verschillende vroegere en latere geschriften.

Zie, behalve onze geschiedschrijvers van dien tijd, de Pamflettenverzamelingen van Tiele, Rogge en Muilman, het leven van de broeders door v. d. Hoeven en door een anonymus 1677, 8°. Amsterd. bij J. H. B., de aangehaalde werken van Simons en Thorbecke, Balen, *Beschrijv. v. Dordr.*, bl. 1316; Schotel, *Wittiania;* Brief aan Prof. Vreede, *Illustre school; Keizerl. Stadhoud. en koningl. bezoek in de Groote kerk te Dordrecht, H. v. Beverningk en B. van der Dussen; Hist. Verhaal van de Politiq. bedenkingen aang. de bestiering van C. en J. de Witt*, 1677; Scheltema, *Staatk. Nederl.;* Kluit, *Hist. d. Holl. Stadsreg.*, D. III. bl. 305—307, 311, 312, 318—322, 339; F. A. van Hall, *Lofrede op J. d. W.;* Siegenbeek, *Het bestuur van den Raadp. J. d. W. beschouwd uit het oogpunt van minister. verantwoordelijkheid;* (over zijn karakter); Wagenaar, D. XIV. bl. 182 volgg.; van Haren (bij Scheltema, t. a. p.), *Naamlijst van alle de voor- en tegenschriften rakende het karakter van J. d. W. met derzelve prijzen*, 2de dr. door prof. Tydeman uitgegeven achter D. X. en XI der *Vad Gesch.* van Bilderdijk, verg. *Navorscher*, D. II. bl. 201; van Kampen, *Vad. Karakterk.*, D. II. bl. 201 volgg.; (Wagenaar) Egt en *waar karakter van J. d. W. getrokken uit de Brieven van d'Estrades;* Siegenbeek, *Verhandeling over J. d. W. als inleiding tot de mededeeling van een brief van dien staatsman*, in van Kampen's *Magazijn*, D. II. III. 333—364; H. J. van der Heime, Jan de Witt, *Tegenover Frankrijk* in *Gids* N. R. II. a 273; J. R. Thorbecke, *Over het bewind van de Witt, naar aanleiding van Johan de Witt en zijn Tyd door P. Simons* in *Driemaand. Tijdschrift*, 161; P. Simons, *Jan de Witt en zijn tijd*, ook ook in het Hgd. overgezet; H. Warnsinck, *Herinnering aan J. en C. de W.* in *Tijdstroom*, I. 27; J. W. van Sypenstein, *Willem Frederik, prins van Nassau en J. d. W., eene bijdrage tot de geschied. v. d. eerste stadhouderlooze regering* 1850—1864, 1650, 1664 in *Gesch. Bijdr.*, D. I; Dez., *De geheime handelingen van den Raadp. de W. en de gezanten van Beverningk en Nieupoort met Cromwell, betreffende de uitsluiting van den prins van Oranje uit het bewind in* 1653 *en* 1654. Ald. II. I; Scheltema, *Anal. Wittiana* in *Mengelw.*, D. V. bl. 67, 105, 242; H. Peters, *Johan de Witt* in *Hist. Zeitschr.*, 1865, XIII. 112; *Johan de Witt* in *Wetens blad*, 1865, II. 271; D. Veegens, *J. de W. als publicist.* Gedr. 1867; Fruin, *het aandeel van J. de Witt aan het Intrest van Holland* (1663) in *Gids*, 1865, II. 459; Moll, *Bijdr. tot de Gesch. d. wisk. wetenschap in Nederland* in N. v. Kampen, *Gesch. d. Ned. Lett. en Wetens.*, D. III. bl. 139—142; A. van Sypensteyn, *de Raadpens. de Witt en de wonderdokter* (1873); F Combes, *J. d. W. en Sir W. Temple beschouwing naar de onuitgegevene Fransche briefwisseling betrekkelijk de Triple Alliantie in 't kon. Archief te 's Hage* in *Wetens. Blad*, 1865, III. 227, 1669; *Dagverhaal van de mishandeling der Heeren de Witt. Anno* 1672, *met stukken en bewijzen. Eigenh. geschrev. en geteekende brieven van J. d. W., gedrukte stukken de broeders betreffende, copy van de brief van den scherpregter Jan Corstraansz. aan mevr. de Witt; aanteekeningen van een oog- en oorgetuige van den moord.* Zie *Cat. C. v. Alk. en P. v. d. Schel.*, bl. 12; J. Oudaan, *Rotterd. en Haagsche Aanteek.*, ms. Ald. bl. 12; G. L. F., *Moord der Gebroeders de Witt* in *Kron. Hist. Gen.*, 2 jg. 360, *Nav.*, VI. 215; *Thomas Ryswyck, de schoenlapper die uit dankbaarheid de lijken van J. en C. de Witt van het Groene Zootje hielp afnemen* in *Vad. Lett.*, 1828, II. 35, *Mengelw.* IV*b*. 356; Oudaan, *Haegsche Broedermoord, Trsp. en Aenmerkingen op de beschuldigingen van L. van den Bos tegen de Witt;* F. Duim, *de Broedermoord van K. en J. de Witt, Trsp.;* M. N. V., *Tragedie van den bloedigen Haeyh. ofte broedermoord van beyde de Witten den 20sten van Oestm.* Amst. 1672. 4°.; *Swart tooneelgordijn, vertoonende de lauwerbladen op het graf der de Witten.* Amst. 1678 3 d. met pl. (2e dr.); G. L. F. van Kinschot, *Moord der gebroeders de Witt* in *Kron. v. h. Hist. Gen.*, 2 jg. 360; *De Dordsche en Haegsche Anatomie;* R. Fruin, *de schuld van Willem III en zijne vrienden aan den moord der Gebr. de Witt* in *de Gids* 1867, I. 201; J. W. v. Sypensteyn, *de tegenwoordigheid van den admiraal C. Tromp bij den moord aan de Gebr. de Witt gepleegd*, 20 *Aug.* 1672 in *Gesch. Bijdr.*, II. 95; *Begraafplaats van J. en C. de W.* in *Nav.*, II. 215, III. 209, *Bybl.*, XII. 225, 286, 1853, CXXXVII, CXLV, CLXXX, (*Voorste vinger*); Schotel, *Brief aan Vreede;* *Nav.*, VI. 306, V. 279; *De woning van J. d. W.* in *Med. Haagsche Vereen*, II. 32; *Nav*, XI. 224, XII. 58, 186; Koning, *het slot Ilpendam;* Brandt, *Lev. v. de Ruyter;* J. C. de Jonge, *Gesch. v. Neerl. Zeew.*, D. II. bl. 244*a*., 316, 29*b*., 149—151, 217, 229; III*a*. 69, 81—84, 174; Schotel, *Afstammelingen van de Witt* in *Europa*, 1860, III. 227; *Nav.* IX. 84 (*de Graven*) *Nav.*, V. 31, 176, *Bybl.* 1853, XII. VI. 240, XII. 318, 345, XIII. 134, 166; van Haren, *de Geuzen*, bl. 354. Gedichten van Vondel, Vos, Duim, Loosjes, Spex, Francius; Brouckhusius, Hoogstratanus, Halma. Woordenboeken van Hoogstraten, Kok, Nieuwenhuis, Verwoert, Kobus en de Rivecourt, Muller, *Cat. v. portr.;* Dercksen, *de Poortersdochter enz.* Het XIVde deel d. *V. H.* van Wagenaar werd na zijn verschijnen hevig aangevallen, doch mannelijk verdedigd, ook door J. de Groot in een uitmuntend Lat. dichtstuk tegen de lasteraars van de schimmen van Oldenb. en J. de Witt, door J. de Kruyff en Lublink de Jonge meesterlijk verdedigd; *Cat. v. Boeken in de Bibl. van Mr. Jan de Witt door zijn discipel den Pensionaris Vivien*, een blaauw boekje in 4°., *Appendix* op den *tweeden Appendix*, *sleutel van de Boekenkast van de Witte bibliotheek* (Dichts.); Scheltema, *Gesch. en Letterk. Mengelw.*, III. 111, 116, 119—123, 126; Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. IV; Schotel, *Tilb. Avondstond;* *Nav.*, IV. 134, V. 18. Geschriften; *Nav.*, VIII. 189, 311, IX. 285, IV. 135, V. 19; *Bybl.*, 1855, CXII. (elementa), XI. 90; *Ad manes violatos J. d. W.* (Lat. Holl.); *Memoriae J. et C. de W. monumentum hocce posuit G. P. C. mente non gente Batavus* (1672) 8°.; R. G. J. C. Bake, *de deliberationibus J. d. W. cum Francica habitis super Provincias Belgo-Hispanicas.* L. B. 1834; *Works of Temple, Burnet, Macaulay; Lettres et Negoç. d'Estrades, d'Avaux; Voltaire Siècle de Louis XIX*, T. I. bl. 160, 197; *Biogr. Univ.; Biogr. Gen. mod.;* E. van der Hoeven, *Vie* etc.;

---

[1]) *Beoordeel van J. de Witt en zijn tijd door mr. J. Simons* 1836, herdrukt in *de Hist. Schetsen door Mr. J. R. Thorbecke* (1860) bl. 1.

[2]) In Frankrijk en Engeland arbeiden twee geleerden aan een leven van J. d. W., doch er is nog niets van in druk verschenen. Ook het plan van mr. Sypensteyn en dr. Schotel om het huiselijk leven van den raadp. te schetsen, heeft bij gebrek aan sympathie bij onze landgenooten geen voortgang gehad.

vert. en Fr. par mad. de Zoutelande, Utrecht, 2 vol. 12°.; *Mémoires de J. d. W. grandpens. de Holl.*, par mad. de Zoutland, La Haye 1702. Ratisb. 1709. 8°.; Mignet, *négociations de Hollande en 1672, mort des frères de Witt* in *Revue des Revues. Année VII.* T. XI. *Brux.*, 1841, p. 373; E de Parieu, *Jean de Witt vingt ans d'interrègne dans le stathouderat au 17e siècle* in *Séanc. de l'Acad* 1858, XLIII. 373; *Memoires de Guiche;* Gourville, *Memoires;* Basnage, *Annales des Prov Unies;* Le Clerc, *Hist. des Provinces Unies*, Samson, *Vie de Guill. III.* Mignet, *Negociations rélatives à la succession d'Espagne; Briefe uber die neueste Literatur*, XIII. 56; J. de Witt *en zyn Tyd*, overgez. in 't Hgd. door Ferdinand Neumann, *Erfurt*, 1835, 1836, 2 dn. 8°.; *Conv. Lexic*; Jöcher; A. S. C. Wallis, *Prins Willem III en de moord der Gebr. de Witt*, Utr. 1875, Dez., *Johan de Witt, drama in 5 Aufzugen.*

WITT (Johan de), zoon van den vorige, werd den 27sten Mei 1662 te Dordrecht geboren. Den 15den Junij 1673 werd hij met de heerlijkheden Zuid- en Noord-Linschoten, Snelrewarde, Heekendorp en IJsselvere verlijd. Hij was toen een leerling van Samuel Munckerus, rector der Latijnsche school zijner geboortestad, die hij na het houden eener oratie *de libertatis commodis* verliet. Na het meesterschap in de rechten verkregen te hebben, bezocht hij Duitschland, Zwitserland, Italie en Griekenland. Op deze reis verzamelde hij vele handschriften, zeldzame werken, oudheden, o. a. de steenen kist van den bisschop Marcellus (later door Papenbroek aan de Leidsche bibliotheek vereerd), gesteenten en penningen, die den grondslag legden tot zijne vermaarde verzameling, waarvan de Catalogus door den hoogl. Graevius is opgemaakt en in het licht gegeven en door D. van Hoogstraten bezongen. De Witt was een geleerd man, ervaren in de meeste levende en doode talen. Zelfs maakte hij Latijnsche verzen, die de goedkeuring van den Broucke, Jensius en Francius wegdroegen. Inzonderheid was hij bevriend met den predikant, later hoogleeraar, Salomon van Til, die hem zijn *Dicht-, zang- en speelkonst der ouden* opdroeg en bij zijn huwelijk met zijne nicht Wilhelmina (1692) een bruiloftsgedicht vervaardigde. Zulks deden ook Casper Brandt, van den Broucke, Jensius, Hoogstraten en anderen. Hij stierf in 1701, bijna te gelijker tijd met zijn echtgenoote aan de kinderziekte »tot algemeene droefheid en bitteren rouw der stad en der geleerdheid", na eenige jaren, behalve andere posten, die van secretaris van Dordrecht bekleed te hebben. David van Hoogstraten, Janus Brouchusius, Petrus en Willem Rabus hieven bij die gelegenheid rouwdichten aan, en Jan van Hoogstraten *Doleantie en rouw over het afsterven van den Rd. Heere Mr. J. de Witt en Mevrouw Wilhelmina de Witt aan Mevrouw de Bisniardonne*, wiens dood (5 Augustus 1706) ook door hem in een lijkdicht werd betreurd. Zij lieten drie kinderen na, Wendela Maria, geboren 1688, gestorven 1709, Johan (die volgt), Cornelis (die voorgaat).

Zie J. van den Broucke, *Poem.*, p. 70, 71, 90; Francii *Poëm.*, p. 387, 456; Hoogstratani *Carmina*, p. 222, Brouckhusii *Poëm*, p. 12, 455; *Nederl. en Lat. Keurdichten*, D. I. bl. 233, 277, 404, 501; Brandt, *Poezy*, bl. 70; Graevius, Voorr. de *Bibl. Witt.* (Dordr. 1701); Rabus, *Boekz. v. Europa*, 1701, bl. 170, 171; Schotel, *Wittiana*; Dez., *Iets over eenige afstammel. van de Witt*; Dez., *Illustre school.*

WITT (Johan de), zoon van den vorige, in 1694 te Dordrecht geboren, huwde Maria Catharina Theresia (of Maria Johanna) van der Heen, wed. van Heydenryk. Hij ging tot de R. C. kerk over en was bevriend met Pieter Winters, priester, kanonik van de Collegiale kerk van St. Gomer te Leer in Brabant en stierf in 1751. Hij was *Finantieraad van zijn keizerlijke en koninkl. Majesteit* te Brussel.

Zijn zoon Johan bekleedde te Brussel het ambt van ordinaris-deurwaarder van de rekenkamer, later dat van raadsheer in den raad van finantien. Hij overleed in 1791. Zijne belangrijke verzameling mss., die meest alle behoord hadden aan C. en J. de Witt, werd in Oct. van dat jaar te Leiden verkocht.

Zie Schotel, *Iets enz.*; Dez., *Keizerl. Stadhouderl. en Koningl. bezoek in de Groote kerk te Dordrecht*, *Navorscher*, Jaarg. XIII. bl. 218.

WITT (Joost de), zoon van Nikolaas de Witt en Michaëlis van Loon, was in de regering van Dordrecht en ontvanger van den 200sten penning aldaar. Hij huwde in 1617 Maria van Mewen en stierf in 1625. Hij beoefende de poëzy en liet verscheidene dichtstukjes na, die in de Jufferboekjes van zijn tijd bewaard zijn gebleven.

Zie Balen, bl. 1394.

WITT (Maria de) was niet, gelijk mr. Scheltema meende, de echtgenoot van Diderick Hoeufft, heer van Fontaine Penreuse, maar de dochter van Thomas de Witt en van Jacomine Thibouts, te Dordrecht geboren 29 Nov. 1622 en den 16den April 1643 gehuwd met Gooswijn Houffelager Henricksz., raad te Dordrecht, gestorven 1644, één zoon nalatende. Zij was dichteres. Een harer gedichten is onder de *Mengeldichten* van J. Cats opgenomen.

Cats beantwoordde dit gedicht en noemde haar in dit antwoord *Eene eerbare konstrycke Jonckvrouw.* Het blijkt dat zij ook Latijnsche gedichten vervaardigde. Bij haar afsterven vervaardigde J. van Someren een krachtigen lijkzang.

Zie Scheltema, *Geschied. en Letterk. Mengelwerk*, D. III. St. III. bl. 168; Schotel, *Letterk. Avondst.*, bl. 147; Balen, bl. 1396; Cats, *Mengeld.* (uitg. v. Feith), D. X. bl. 52; van Someren, *Uitsp. d. Vernuft.*

WITH (Frederik de), zoon van Jan de With en Wikje Minnema, werd den 3den Julij 1754 te Dokkum gedoopt, in 1776 advokaat voor het hof van Friesland, in 1780 kommies voor 's lands gemeene middelen, wegens Oostergoo en Stroobos, welk ambt hij in 1796 ten gevolge der tijdsomstandigheden verloor. Hij bleef ambteloos tot 1816, toen hij, na in 1815 tot lid der provinciale staten benoemd te zijn, tot lid der gedeputeerden werd gekozen. Die betrekking verwisselde hij met die van grietman van Oost-Dongeradeel in 1820 en bekleedde dien post tot in 1824, toen hij dien nederlegde. Hij overleed ongehuwd den 2den April 1837 en werd op het kerkhof te Oenkerk begraven.

Zie van Sminia, *Vervolg v. d. Naaml. van Grietmannen*, bl. 11.

WITT (Emanuel de), in 1607 te Alkmaar geboren, waar hij bij zijn vader, die schoolmeester was, de reken- en meetkunst leerde. Meer smaak in de schilderkunst hebbende, oefende hij zich onder Evert van Aalst, stil-leven-schilder te Delft. Aanvankelijk hield hij zich bezig met portretteren en historieschilderen, later legde hij zich op de bouw- en doorzigtkunde toe en begaf zich met het gelukkigst gevolg tot het schilderen van kerken en andere gebouwen van binnen te zien, waarin hij zijne tijdgenooten overtrof. Hij wist in zijne kunstwerken naauwkeurigheid van teekening met eene treffende verlichting der voorwerpen door invallende zonnestralen te vereenigen. De niet karig aangebragte stoffaadje was goed geteekend, goed van koloriet, kwik getoetst. Te Amsterdam gevestigd, schilderde hij vooral het inwendige der kerken te dier plaatse met hare orgels, praalgraven, preêk en ander gestoelte af. Op de verkooping van Ploos van Amstel gold zijne afbeelding van het inwendige eener *Gothische kerk f* 505. Zijn talent werd naar waarde beloond, doch zijn grillig karakter, zijne verwaandheid en lasterzucht verwijderden een ieder van hem. Hij leefde steeds in onmin met zijn kunstbroeders, bijzonder met Gerard de Lairesse. Op zijn ouden dag werd hij behoeftig, geraakte hij in schulden en maakte, 85 jaren oud, een einde aan zijn leven.

Zie Houbraken; van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WITT (Steven de). In 1567 deed de hertogin van Parma een sterke schans aan de vaart te Vianen opwerpen, die zij deed bezetten door kapitein Steven de Witt met een vaandel voetknechten en eenige boeren.

Brederode, die heimelijk verstand met de zijnen in Vianen hield, gaf bevel die schans te overvallen; want, aldaar de sluis meester geworden zijnde, meende hij Utrecht en Amsterdam ligtelijk te zullen dwingen, doch dit mislukte; want Steven de Witt, den koning altijd getrouw, beschermde niet slechts de schans, maar kreeg zelfs ook gevangenen, op den 26sten of 30sten Mei. Tot loon hiervan werd Steven tot drossaard van de stad en lande van Vianen aangesteld, door den koning tot ridder geslagen en met een gouden penning vereerd met zijn afbeeldsel en op het ruggestuk in een krans van eikenloof »ob patriam defensam VI non. may IƆLXVII."

Zie *Utr. Volksalm.*, 1853, bl. 147.

WITTE VAN HAEMSTEDE, volgens de meeste schrijvers natuurlijke zoon van graaf Floris V bij Agnes van der Sluis, werd omstreeks 1275 of 76 geboren. Hij werd door zijn vader teder bemind en met de heerlijkheid Haemstede begiftigd en gaf reeds vroeg blijken van dapperheid. Toen hij zich te Zierikzee bevond, was het grootste gedeelte van Holland en Utrecht reeds in handen der Vlamingen, waarop hij met een slecht bemand vaartuig die stad verliet en te Zandvoort voet aan wal zette, de verlossing van het vaderland als doel zijner komst bekend maakte en zich naar Haarlem begaf. Hier werd hij met opene armen ontvangen en riep het volk bij de ontrolling zijner banier met de Hollandsche Leeuw beschilderd: »Hij is graaf Floriszoon, Gode zij dank dat hij hier gekomen is." Men zwoer hem trouw en met eene van alle zijden aanrukkende schaar trok hij de stad uit en versloeg een groote bende Vlamingen te Hillegom. Naauwelijks had zich dit heugchelijk nieuws verspreid, of alles kwam in beweging en welhaast verlieten de Vlamingen het land. Zijn verdere lotgevallen zijn niet vermeld. Ter gedachtenis zijner overwinning werd de plaats, waar ze behaald werd, het *Mannepad* genoemd en er later door den hoogleeraar D. J. van Lennep een gedenkteeken opgericht

Zie, behalve onze chronyk- en geschiedschrijvers: H. W. Tydeman, *over W. v. H.* in *K. en Letterb.*, 1826, D. I. bl. 241—245, 276, 292, 308; *Bilderdijks gevoelen dat W. v. H. geen bastaard is geweest aan zijn eigene redenering getoest.* Ald. 1838, I. 456, II. 196; N. Carbasius, *over de verschillende gevoelens aangaande de afkomst van W. v. H.* in *Mnemosyne*, 3 R. bl. 190; *Iets over Jonkh. W. v. H.* in *K. en Letterb.*, 1825, II. 354, 371; Tydeman op Bild., *V. H.*, (Register); Kobus en de Rivecourt.

WITTE (ADR. DE), van Antwerpen, gaf in het licht:
Een gheestelyck Cloosterke, ghenaemt Hemelvart. Leven. 1577.

Zie *Cat. Serrure*, T. II. p. 28.

WITTE (BOUDEWIJN DE), zoon van Jacob de Witte, bailjuw van Goes en van Elisabeth van der Myle, werd in het laatst der 16de eeuw te Goes geboren. Na verschillende ambten in en van wege Zeeland bekleed te hebben, werd hij in 1625 secretaris der staten, in plaats van Johan Boreel, en volgde in 1630 dezen staatsman als pensionaris op. Hij diende den lande, was eerlijk en naarstig, nam het ambt van vertegenwoordiger van den eersten edele waar, toen de lastbrief van Manmaker als vervallen werd beschouwd, en is den 23sten Maart 1641 op zijn verzoek ontslagen, met behoud van tractement en vrijlating om de vergaderingen bij te wonen, hetgéen hij ook deed. Hooft noemt hem »een bekwaam persoon, maar geneigd tot het maken van goeden cier".

Zie de la Rue, *Staatk. Zeel.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Hooft, *Brieven*, N°. 230; *Lijst der Gecomm. Raden en Ministers*, bl. 27, 31; Kobus en de Rivecourt.

WITTE (CORNELIS DE), broeder van Pieter de Witte (die volgt), was een goed landschapschilder. Hij behoorde in 1573 tot de lijfwacht van den hertog van Florence.

Zie van Mander; Immerzeel; Kramm.

WITTE (JAN DE) was een voornaam kunstschilder te Brussel, toen hij door Alva, met verbeurdverklaring zijner goederen, werd gebannen. Op uitnoodiging van hertog Christoffel van Wurtemberg ging hij naar Stuttgard om de laatste hand te leggen aan de bijna voltooide plafonds in zijn paleis. Met zijn medebanneling Nicolaes van Orley beschilderde hij twee jaren, tot aan den dood des hertogs, de plafonds en vervaardigde patronen voor de tapijten, die de zalen moesten versieren. In 1569 vertrok de Witte naar Keulen, en was aldaar werkzaam voor de kerken, werd er lid van het schildersgenootschap, burger en huwde er.

Zie *Messager des Sciences historiques* etc. Gand 1862, p. 183; Kramm.

WITTE (JOHAN DE), schoonzoon van de Ruiter, werd bij de inneming van Naarden (Sept. 1674) door dapperheid uit werd en deswegens door den prins met het gebied over een schip van oorlog begiftigd.

Zie *Verwoard Europa*, D. II. bl. 287; *Ontsierd Nederl.*, D. II. bl. 610; *Fransche, Engelsche en Nederl. Oorlogen*, D. III. *Vervolg*, bl. 37; J. C. de Jonge, *Neerl. Zeew.*, D. III. bl.   ; Brandt, *Leven van de Ruiter*.

WITTE (MICHIEL WITTE DE RUITER DE), kleinzoon van den admiraal de Ruiter. Zijn vader was Johan de Witte (boven gemeld) en zijne moeder Cornelie de Ruiter. Hij werd van jongs af onder het oog van zijn grootvader voor den zeedienst opgeleid, klom weldra tot den rang van luitenant op, vergezelde in die betrekking zijn vader in 1683 naar de Oostzee, bepaaldelijk naar Gothenburg. Op zijn tehuisreis werd 's lands vloot den 16den November van dat jaar beloopen door zoo hevigen storm, dat verscheiden schepen met man en muis een prooi der golven werden. Dit rampzalig lot trof ook onzen de Witte, toen hij reeds de duinen der vaderlandsche zeestranden in 't oog had. »De jonge de Witte" schreef Brandt, »was een jongeling van ongemeene hoope, daar waarlijk een groot admiraal in stak."

Zie Brandt; Kok.

WITTE (LIEVEN DE), te Gend geboren, bloeide in den aanvang der 15de eeuw en was zeer ervaren in het schilderen van gebouwen en perspektiven. Vroeger had men in de St. Bavo te Gend geschilderde glazen naar zijne teekeningen. Een zijner schilderijen *de overspelige vrouw*, moet door zuiverheid en levendigheid van koloriet hebben uitgemunt.

Zie Immerzeel.

WITTE (NICOLAAS DE), een Deen, werd in 1641 door Tromp en Witte aan het collegie van Amsterdam tot kapitein of luitenant aanbevolen. Dit vond toen zwarigheid, later komt hij als scheepsbevelhebber bij onze zeemagt voor.

Zie de Jonge, *Neerl. Zeewez.*, D. I. bl. 554.

WITTE (PIETER) of *Candido*, in 1548 te Brugge geboren, bloeide ten tijde van Karel van Mander te Florence, schilderde in olieverw en boetseerde in klei. Hij heeft met Vasari te Rome voor den paus gearbeid en vervaardigde voor den groothertog van Toscanen tapijt-patronen en andere kunstwerken. Hij trad vervolgens in dienst van Maximiliaan, hertog van Beijeren en schilderde alle versierselen in diens paleis te Munchen. Jan en Raphael Sadeler bragten vele zijner teekeningen, o. a. de *Hermieten van Beijeren*, en Gilles Sadeler de *vier Kerkvaderen* in koper. De Witte was ook een uitmuntend beeldhouwer en architect, bouwde in den aanvang der 17de eeuw het keurvorstelijk paleis te Munchen en vervaardigde het *Praalgraf van den keizer Lodewijk van Beijeren*, met 16 standbeelden versierd, in de L. V. kerk aldaar. Hij overleed in 1648 te Munchen. Zijn zoon Willem, in 1585 te Munchen geboren, werd hofschilder van den keurvorst.

Zie Immerzeel; Kramm.

WITTE (PIETER DE) of PETRUS ALBUS, in 1628 te Amsterdam of te Antwerpen geboren, studeerde in Italie onder Claude Lorraine Hij schilderde landschappen en was een der geestigste kunstenaars van zijn tijd.

Zie Nagler; Kramm.

WITTE (PETRUS DE), in 1645 predikant te Koudekerk, in 1650 te Hoorn, in 1653 te Delft, in 1656 te Leiden, waar hij in 1669 overleed.

Hij schreef:

Delfschen donder-slagh ofte aenspraecke aan de gem. van Delf, by een schricklick oordeel Gods. Amst. 1654. Uytr. 1694 12°.

Dry-zegen lauwer-kroon aen C. Tromp. (1673) in plano.

Wederlegging der Sociniaansche dwalingen. Amst. 1661. 4°.

Catechisatie over den Catechismus. Amst. 1658, 1724, 1728. In 't Duitsch en 't Engelsch en andere talen overgezet. Van hem bestaan twee portretten.

Zie Rogge, *Bibl. der Contra-rem.*, bl. 163; *Nav.*, D. XII. bl. 87; Abcoude, *Naaml.*, bl. 412; Koecher, *Gesch. v. d. Heidelb. Catech.*, bl. 335; Muller, *Cat. v. portr.*

WITTE (THEODOOR DE) of WITTIUS, waarschijnlijk in de 16de eeuw te Utrecht geboren, studeerde te Leuven, werd licentiaat en priester en was in 1603 in die betrekking te Dordrecht, later te Utrecht en als provicarius te Middelburg werkzaam.

Hij schreef een *Officium Sanctorum Provinciae. Ultraject.* en gaf ook onder den naam van Christophorus Faber Lovaniensis eenige Nederd. werkjes in het licht.

Zie *Bat. Sacra*, T. II. p. 143; Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 825; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 450; Witte, *Diarium Biograph. ad an.* 630; Plaecaeus, *de Script. Pseud.*, p. 276; Burman, *Traj. erud.* p. 450; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt.

WITTE of DE WITH (WITTE CORNELISZOON) werd den 29sten April 1599 te Hoogendijk, niet ver van de stad Brielle, uit den burger- of boerenstand geboren. Na vele bedrijven vergeefs beproefd te hebben, begaf hij zich, na eenige kleinere togten, op zijn 17de jaar in dienst van de O.I. maats., en vertrok als kajuitwachter in 't begin van 1616 naar O. Indië. Zijn goed gedrag en onvermoeide ijver trokken de aandacht van den gouverneur Jan Pietersz. Koen, die hem een geruimen tijd als lijfknecht en hofmeester bij zich hield. Te gelijk deed hij den dienst van korporaal op het fort Jacatra, nu Batavia, dat hij hielp verdedigen tegen de inwoners des lands. Hij onderscheidde zich door zijn dapperheid, werkte krachtig mede tot behoud dier sterkte en hielp de stad Jacatra, niet verre van die sterkte, veroveren. In 1620 in het vaderland teruggekeerd, ging hij over in 's lands dienst, waarin hij eerst den rang van schipper, toen van luitenant en daarna die van scheepsbevelhebber bekleedde. In dezen laatsten rang nam hij deel aan den togt van den zeevoogd l'Hermite (1623), die tot afbreuk van den vijand naar Amerika werd gezonden. Na buitengewone blijken van kloekmoedigheid bij verschillende ontmoetingen gegeven te hebben, in een van welke hij zwaar gewond werd, stak hij naar de Molukken over, die op aanstoking der Portugezen en Spanjaarden in opstand tegen de Nederlanders geraakt waren. Met 3000 man, van welke W. 2 vaandels aanvoerde, ging het op den vijand los, zesmaal geraakte onze held met de inwoners in gevecht, verbrandde en vernielde vele Indiaansche dorpen en verwoeste eenige duizende nagelboomen, wendde toen de boeg naar Batavia, en keerde in 1626 met een rijke retourvloot naar het vaderland terug. In 1628 werd hij als kapitein en raad op het schip van den admiraal Pieter Pietersz. Heyn, door de W.I. Compagnie aan het hoofd eener vloot geplaatst, die uitgerust was om de Spaansche zilvervloot te veroveren. Aan de wakkerheid van W. was men grootendeels de verovering dier vloot verschuldigd.

Na den dood van Piet Heyn, die hem zeer genegen was geweest, kreeg hij weêrzin in den dienst en besloot hij voortaan als bijzonder burger te leven. Spoedig keerde hij echter tot zijn vorigen stand terug, doch liet dien, door onmin met sommige scheepsbevelhebbers, wederom varen. Ondertusschen waren zijne verdiensten niet onopgemerkt gebleven, daar er in 1637 zelfs sprake was dat hem of Tromp de waardigheid van luitenant admiraal zou ten deel vallen, en toen de eerste haar bekwam werd W. tegelijkertijd tot vice-admiraal van Holland en West-Vriesland verheven. De benoeming van Tromp tot luitenant-admiraal schijnt bij W. de eerste aanleiding geweest te zijn tot het misverstand tusschen de beide vlootvoogden. Zulks was grootendeels aan het jaloersch en wrevelig karakter van den laatste te wijten. Met geen zijner opperhoofden of togtgenooten, Wassenaar weiligt uitgezonderd, kon hij in vrede leven. Bij vele gelegenheden geraakte hij in hevige twisten met Tromp, leefde met Jan Evertsen gedurig in oneenigheid, en toen de Ruiter, in wien zachtmoedigheid een der hoofddeugden was, onder hem een togt moest ondernemen, werd door 's lands overheden raadzaam geoordeeld schriftelijk aan W. bevel te geven hem op een minzame wijs te bejegenen. Ja, na den dood van Tromp, durfde hunne hoogmogenden, hoezeer zij ook anderszins zijn persoon genegen waren, hem het gebied over 's lands vloot niet geven, wijl hij wegens zijn ruwen inborst, en zijne te groote gestrengheid, die aan wreedheid grensde, bij het scheepsvolk ten sterkste gehaat was, waarvan hij de duidelijkste bewijzen ondervond, toen verschillende schepen, op onderscheidene tijden, zesmaal weigerden hem als bevelhebber in te nemen, en de geheele vloot eenmaal met ééne stem verklaarde wegens zijne ongehoorde gestrengheid, onder zijne bevelen niet te willen staan. Doch groote gebreken gaan vaak met groote hoedanigheden gepaard. Zoo bezat hij een onbegrensde vaderlandsliefde, zelfsvergeting en zelfsopoffering in het uur van gevaar, onvergelijken heldenmoed, gepaard met uitstekende bekwaamheden.

Gedurende een groot deel van den zomer van 1639 was W. met Tromp in het kanaal kruisende om een groote Spaansche vloot, die krijgsbenden naar de Nederlanden moest overbrengen, te bestrijden. Toen deze vloot, die veel talrijker dan de onze was, in September verscheen, wilde Tromp langzaam terug trekken, W. stelde zich hier tegen. »Men moest bij deze gelegenheid toonen trouwe dienaars van het vaderland te zijn, met elkander leven en sterven."

Tromp werd door den ontembaren moed van W. aangevuurd. Men besloot gezamenlijk een aanval op de Spanjaarden te doen en nu werpt W. zich met ongehoorde stoutheid in het gros der vijanden. Van alle zijden wordt hij door zware galjoenen omringd; zijne zeilen worden aan flarden geschoten, zijn schip wordt doornageld, zijn achtersteven geraakt in brand; maar niets schrikt hem af; hij beantwoordt rustig het geschut des vijands met het donderend metaal van zijn boord, doet alles voor zich wijken, en keert als overwinnaar tot Tromp weder, aan wiens boord hij *beguist, besmeert, al hinkende en ontoonbaar* kwam, hem op scherpen toon vragende: *of hij nu wel getoond had metalen berg te vreezen?* Door dit gevecht en verschillende daarop volgende schermutselingen werden de Spanjaarden belet de plaats hunner bestemming te bereiken en gedwongen een schuilplaats in de Engelsche haven Duins te zoeken. Zoodra de tijding daarvan in het vaderland bekend was, besloot men terstond de dapperen, die den vijand besloten hielden, te helpen, en in minder dan 14 dagen was, tot verbazing van geheel Europa, eene vloot van meer dan 100 schepen, onder de Nederlandsche vlag vereenigd. Met deze magt werden Castiliens fiere zeelieden aangetast en een groot aantal hunner schepen veroverd of verbrand.

In de 5 volgende jaren hield W. zich bezig met de verjaging en bestrijding der Duinkerksche roovers en deed door de bescherming en bevestiging van onzen koophandel gewigtige diensten. In 1644 werd hem het bevel opgedragen over een magtige vloot naar het Noorden tot handhaving van den koophandel en tot bijlegging van de geschillen tusschen de kroonen van Zweden en Denemarken. Op dezen togt nam hij 900 koopvaarders onder zijne bescherming. Ook in het volgende jaar werd hij naar het Noorden gezonden met bevel den koophandel te beschermen en zich volstrekt onzijdig tusschen de beide mogendheden te houden. Hij gedroeg zich zóó dat de staten hem, na zijn terugkomst, met een gouden keten beschonken. Ondertusschen verkeerden onze bezittingen in Brasilie door den opstand der Portugezen, in groot gevaar, en werd derwaarts onder bevel van W. een vloot gezonden. Hier ondervond hij van de hooge regering veel tegenwerking, de volksplanting vond hij in droevigen toestand, er heerschte gebrek aan alles, ook voor 's lands vloot, en na herhaaldelijk vergeefsche pogingen te hebben aangewend om verlof tot het verlaten van Brasilie te verkrijgen, ging hij met 2 schepen naar het vaderland onder zeil. Zoowel de algemeene staten als de W.-I. compagnie waren hoogst hierover gebelgd. Hij werd op last der algemeene staten op de Voorpoort gezet, gedelegeerde regters werden benoemd om de zaak te onderzoeken en over zijn gehouden gedrag vonnis te vellen. De gevangenneming van den vlootvoogd werd echter door Holland als een inbreuk op zijne souvereiniteit beschouwd en bepaald dat W. met geweld door den procureur-generaal der provincie uit zijn gevangenis zou ontslagen worden.

Hierop werd hij, na 23 dagen op de Voorpoort gezeten te hebben, op last van den prins ontslagen, doch in zijn herberg bewaakt. Drie maanden later werd hij op nieuw naar de Voorpoort overgebragt en zijne zaak onderzocht, met het gevolg dat de fiscaal Jacob de Silla hem van pligtverzuim beschuldigde, groote ongehoorzaamheid aan de bevelen der hooge regering van Brazilie tegen hem inbragt, en ambtshalve den dood en verbeurdverklaring zijner goederen tegen hem eischte. Doch vier bekwame pleitbezorgers namen zijne verdediging op zich, met het gevolg dat hij alleen tot het verlies zijner wedde sedert zijn vertrek veroordeeld werd. Ook moest hij de kosten zijner gevangenis en van het regtsgeding voldoen. Weldra stond hij weder aan het hoofd onzer vloot, nadat Tromp, uithoofde van zijne ontmoeting met Blake, in ongenade was gevallen. Wederom kweet zich W., naar de middelen welke hij bezat, uitnemend. Den 8sten October 1652 ontmoette hij den veel sterkeren vijand. Zijn schip wordt aan zeilen, aan touwwerk en rondhout zwaar beschadigd, en, na weinig tijds ligt hij als reddeloos, onbekwaam om over den eenen of anderen

boeg te wenden. Onze held blijft des vijand niets schuldig. Met mannenmoed beantwoordt hij het geweld der Britten, die hem van alle zijden omringen en bij handhaaft de eer zijns vaderlands en eigen roem van het begin des strijds tot aan den ondergang der zon. Den volgenden dag keerde hij, genoodzaakt door de herhaalde lafhartigheid van velen, naar het vaderland terug. Eerlang verkregen de lafhartigen loon naar werken; sommige scheepsbevelhebbers werden in hunnen dienst geschorst, anderen eerloos en onwaardig verklaard het vaderland te dienen.

Wij ontmoeten vervolgens de Witte den 12den en 13den Junij 1653 in den tweedaagschen zeeslag tegen de Engelschen onder Tromp. Hier onderscheidde hij zich wederom door zijn gewone kloekmoedigheid. Zulks deed hij niet minder in den strijd van den 10den Augustus van datzelfde jaar, toen hij, nadat Tromp gesneuveld was, Jan Evertsen en de Ruiter door groote schade genoodzaakt waren in de Maas te wijken, en velen, eer en plicht vergetende, de vlugt kozen, met 7 kloeke medehelpers het geweld en de gansche magt den aandringenden vijanden weêrstond en week omdat hij alleen de groote overmagt der Britten niet kon bedwingen. Maar hij wijkt allengskens, niet als vluchtende maar vechtende, hij wacht van tijd tot tijd den drom der vijanden af, wijst ze telkens terug. Ten laatste verlaat de vijand de Nederlandsche vloot en hij droeg de eer weg 's lands vloot in het uiterste gevaar behouden en de eer van den staat gehandhaafd te hebben. Na den dood van Tromp werd hem, na een hevigen twist, tusschen hem en Evertsen, het tijdelijke bevel over de vloot gegeven, totdat Wassenaar tot oppervlootvoogd benoemd was. Onder dezen had hij het bevel over de Nederlandsche vloot in den oorlog tusschen de Deenen en de Zweden. In een gevecht met den Zweedschen vice-admiraal Bielkenstein sneuvelde hij door twee kogels getroffen, na een onverschrokken verdediging van zijn schip den 8sten November 1658, in den ouderdom van bijna 60 jaren. Zijn lijk werd door den koning te Elseneur in rouwgewaad gehuld en van een grooten hofstoet omringd met plechtigheid ontvangen. Ook in Nederland vereerde men de nagedachtenis van den grooten held en rigtte men op 's lands kosten ter zijner eere een praalgraf op.

Viermaal was hij gehuwd, van welke zijne derde huisvrouw, Hester de Meester in 1654 overleed, hem nalatende elf minderjarige kinderen.

Zie, behalve *Holl. Mercurius*, Aitsema, Wagenaar, van Wijn, Cerisier, Bilderdijk, Arend; J. C. de Jonge, *Neerl. Zeew.*, D. I. bl. 318, 328, 380, 507, 511, 532, 550, D. IIa. bl. 55—61, 69, 115, 193, 259; Dez., *Levensbeschrijving van W. van de W.* in *Onuitg. stukken*, D. I; Dez., *Lev. v. Evertsen;* Brandt, *Lev. v. de Ruyter; Doorl. zeeheld;* A. van der Cappellen, *Gedenks.*, D. II. bl. 224; G. W. Vreede, *Iets over W. C. d. W.* in Visser's *Tijds.*, I. 38; Dez., *Kron. Hist. Gen.*, 2 jg. 171, *Nav.* 1867, 58, 217; Bizot, *Nederl. Historiepen.* (afbeeld. v. h. praalgraf); Kok, Nieuwenhuis, Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WITTE Jansz. (Vreeswijk de) hield in de twisten over den Utrechtschen bisschopsstoel tusschen Zweder van Culemborg en Rudolf van Diepholt de zijde van eerstgenoemde en nam, toen Diepholt reeds op den bisschopszetel gevestigd was, in 1427 deel in eenen aanslag om Utrecht op het onverwachts te overrompelen, door des Vrijdags na kruisvinding, des morgens ten zeven ure, de Witte Vrouwenpoort in te nemen en daar door Culemborgs volk in de stad te brengen, deswege werd de Witte toen de aanslag ontdekt was uit Utrecht gevlugt zijnde voor eeuwig uit de stad gebannen, terwijl zelfs zijne vrouw en kinderen gelast werden uit de stad te gaan en dus zoowel als hij gebannen.

Zie Burman, *Utrechtsche jaarb.*, D. I. bl. 343.

WITTE (Gerhard), of *Candidus*, van Antwerpen, bloeide in de 16de eeuw en schreef:

Diarium rerum in Belgio ab 1566 *usque ad* 1580 *gestarum*, in 1580 met andere Hollandsche geschiedschrijvers door Sigm. Feyerabend in fol. en in 1583 in 8°. uitgegeven.

Zie Val. Andreas; Sweertius; Jöcher; Foppens.

WITTE (Adriaan de) of *Candidus*, jesuit te Antwerpen, stierf in 1568 te Leuven.

Hij schreef *Trajectum in Coelum.*

Zie Val. Andreas; Sweertius; Jöcher.

WITTE VAN CITTERS (Jhr. mr. L. de), den 2lsten Junij 1780 te 's Hage geboren, bekleedde daar verschillende eereposten, ook was hij lid van den gemeenteraad, van het burgerlijk armbestuur, president, kerkvoogd enz. Men roemt zeer zijne bekwaamheid, ijver en trouw. Hij overleed aldaar in het begin van Augustus 1862. Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw.

Zie *Haagsche Cour.*, 7 Aug. 1862.

WITTE (Jacob Eduard de), in 1763 te Amsterdam geboren, was in 1782 vaandrig in Nederl. dienst, toen hij met P. van Brakel, boomkweeker te Boskoop, een aanslag smeedde om het eiland Schouwen den Engelschen in handen te spelen. Van Brakel verklapte het verraad, en de Witte liep groot gevaar zijn hoofd te verliezen, doch een gekibbel tusschen de staten en den stadhouder of eene burgerlijke dan wel militaire regtbank den landverrader moest veroordeelen, gaf aanleiding dat hij den 21sten Mei 1784 tot eene gevangenis van 6 jaren en een eeuwige ballingschap uit Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht veroordeeld werd. Hij hield zich ondertusschen op de gevangenpoort te 's Hage bezig met het schrijven van eenige werkjes in proza en poëzy van sentimentelen inhoud, en waarvan de bladjes met bijna even zooveel dwarsstreepjes als woorden zijn gevuld. Zij toonen dat hij weinig geest, smaak, gezond oordeel en volstrekt geen taalkennis bezat. Geestig wordt de nietigheid van den poëtaster door Helmers aan de kaak gesteld in de *Voorrede* van zijn *Socrates*. Sints 1793 liet hij niets van zich hooren, doch in 1828 trad hij onder den naam van Witte van Haemstede als schrijver van *Tafereelen voor denkenden* op. Zijn sterfjaar is onbekend.

WITTE (Jan de), Hollandsche loods, nam in 1618 deel aan de Spaansche expeditie naar het Nauw (détroit) van Le Maire, onder de broeders Bartolome Garcia en Gonçalo de Nodal.

Zie Tiele, *Navig. Neerl.*, p. 315, 316.

WITTE (Maria de). Zie Maria de Witt.

WITTE (Joan de), advocaat te Amsterdam, vierde in 1644 zijn vijftigjarige praktijk. Bij dien gelegenheid vervaardigde Vondel een gedicht, gelijk ook bij zijn huwelijk met C. de Ros.

Zie Vondel (uitg. van v. Lennep), D. V. bl. 516, D. XII. bl. 229.

WITTEBROODT (Martin), beeldhouwer van Brugge, bloeide in de 2de helft der 16de eeuw te Audenaarden.

Zie Kramm.

WITTEL (Casper van), in 1647 te Utrecht geboren, werd door M. Withoos in de teeken-, schilder- en bouwkunst onderwezen. Hij legde zich op het miniatuur-schilderen toe, en zijne stukjes waren zeer gewild. Later bezocht hij Italie en te Rome en vervaardigde daar en elders schilderijen van gebouwen, perspectief-voorstellingen en landschappen voor vorsten en aanzienlijken. Op uitnoodiging van Lodewijk de la Cerda, hertog van Medina-Coeli, onderkoning van Napels, vestigde hij zich aldaar en verwierf zóó diens gunst dat die vorst een zijner zonen tot petekind aannam en ten doop hield. Tengevolge van eene omwenteling, die te Napels uitbrak, keerde hij naar Rome terug, en hield zich daar bezig met het schilderen van zeehavens, in den smaak van Canatelli. Hij overleed in 1746. Zijn zoon Lodewijk maakte zich onder den naam van *Vitelli* wereldberoemd als bouwmeester.

Zie Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivecourt.

WITTEM (Henr.) leefde in het laatst der 16de eeuw en beoefende de poëzy, blijkens zijn gedicht bij den vrede, 20 Aug. 1585, tusschen den hertog Alexander van Farneze en de stad Antwerpen gesloten.

Zie Sweertius; Jöcher.

WITTENHUIS (Augustinus) werd als S. M. C. in 1664 te Haskerdyke predikant en aldaar afgezet 14 April 1686.

Hij vertaalde uit het Engelsch een tractaat, getiteld: *De verderfelijkheid des oorlogs*, *Levit.* 26: 25. Leeuw. 1677. 12°.

Zie Jac. Engelsma, *Predik. onder de Class. v. Zevenwouden*, bl. 131.

WITTENOOM (Cornelis), dichter in de 17de eeuw.

Men heeft, behalve verspreide gedichten in *Apollo's Harp*, het *Stamboek van J. Heiblock*. *Utrechts Zangprieeltje*, *de CL Psalmen van den koninckliijken propheet Davidt, volgyndt in Lentemaand*, *An.* 1682 te Amsterd. 4°.

Zie v. d. Aa, t. a. p. bl. 389.

WITTEVEEN (Frederik), zoon van Hermannus Witteveen, te Purmerend, waar zijn vader predikant was, den 23sten Mei 1736 geboren, genoot het onderwijs van Herm. Phocillides, D. E. Tol, predikant te Lemmer en Wynjeterp en van J. H. Muller, rector te Dokkum, studeerde te Groningen, zette zijne studien te Utrecht voort, werd proponent in 1759, predikant te Haskerhorne en Oudehaske, overleed in 1764. Petrus Nota, predikant te Oldehorn, vervaardigde bij die gelegenheid een Latijnsch gedicht. Hij behaalde in 1763 den prijs bij het Stolpiaansch legaat voor zijne *Verhand. over de eigenschappen, dewelke uit het bestaan van een noodzakelijk weezen, noodzakelijk voortvloeit.*

Zie *Boekzaal der Geleerden*, 1764, bl. 327, 341; Engelsma, *Predd. onder de Class. van Zevenwouden*, bl. 161; Pauw en Veeris, bl. 235; *N. gel. Europa*, XIX. 682, *Boekz.*, 1763*b*, 481, 1764*a*, 327.

WITTEWRONGEL (Petrus), zoon van Gilles en Margareta Loopers, te Middelburg geboren, werd achtereenvolgens predikant te Renesse (1632), Zierikzee (1636) en Amsterdam (1638), waar hij 7 December 1662, in den ouderdom van 53 jaren, overleed. Twee zijner zonen, Christiaan en Petrus, hebben insgelijks het predikambt bekleed, de eerste te Noord-Scharwoude en te Brielle, de ander te Berkel en te Leerdam. Hij heeft zich verdienstelijk gemaakt op het pad der praktikale godgeleerdheid door zijn *Christelycke huyshoudinghe.* Amst. 1655 in 8°.. meer uitgebreid onder den titel: *Oeconomia Christiana ofte Christelicke huyshoudinghe, vervat in twee boecken, tot bevorderinge van de oeffeningen der ware godsaligheydt in de bysondere huysgesinnen, naar den regel van het suyvere woord Gods te samen gesteld.* Amst. 1661, 2 d. 4°. In het 2de stuk van dit werk ijverde hij tegen het tooneel en bijzonder tegen het brengen van gewijde stoffen op het tooneel, en vooral tegen den *Lucifer*, dien Vondel in zijn *Tooneelschilt* of *Pleitrede voor het Tooneelrecht* verdedigde, terwijl hij in zijn *Uitvaert van Orfeus* de predikanten en vooral Wittewrongel bespotte.

Wittewrongel hield ook in 1657 de kerkelijke rede ter inwijding van het diakonie-weeshuis te Amsterdam. Hij huwde Apollonia van de Wille van Middelburg, die hem 2 zonen schonk.

H. F. Waterloos en anderen maakte verzen op zijn afbeelding.

Zie F. Pauw en Veeris, *Kerk. Alphab.*, bl. 235; De la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 198; Paquot, *Mém.*, T. I. p. 304; Glasius, *Godgel. Nederl*; Brandt, *Lev. van Vondel*; Schotel, *het Tooneel en de Geestelykheid*; Vondels' werken (uitg. van v. Lennep), D. VI. bl. 315, 316, 327, 340, 341; *Holl. Parnas*, bl. 168; Ypey en Dermout, *Gesch. d. Ned. Herv. kerk*, D. III. bl. 23; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WITTICHIUS (Christophorus), den 7den October 1725 te Brieg in Neder-Silesien geboren, waar zijn vader superintendent van alle hervormde kerken des hertogdoms was, ontving zijne eerste opleiding in zijne geboortestad, bezocht in 1742 de hoogeschool te Bremen, waar hij vier jaren bleef. Eerst voor de regtsgeleerde studien bestemd, ging hij weldra tot de godgeleerdheid en wijsbegeerte over, waarin hij de rigting volgde van Descartes. Uit Bremen begaf hij zich naar Leiden, waar hij ook vier jaren, alleen door een korten uitstap naar elders afgebroken, doorbragt.

In zijn vaderland weergekeerd, werd hij tot hoogleeraar in de wiskunde te Herborn benoemd, en ontving tevens de bevoegdheid om afzonderlijk onderwijs in de godgeleerdheid te geven. Kort daarna werd hij hoogleeraar in de godgeleerdheid en predikant te Duisburg. Van hier werd hij, na een kort verblijf aan de pas opgerichte school te Nijmegen geplaatst. In 1656 aanvaardde hij aldaar het professoraat in de theologie en werd eershalve tot doctor in de godgeleerdheid benoemd. Gedurende de 16 jaren, die hij aldaar vertoefde, oogstte hij grooten roem in, in weerwil van den strijd, dien hij om zijne Cartesiaansche gevoelens moest voeren, en gaf menig theologisch en wijsgeerig geschrift in het licht. Curatoren der Leidsche hoogeschool wisten hem in 1671 aan deze te verbinden en den 16den November van dat jaar trad hij als hoogleeraar in de godgeleerdheid op. Hier sprak hij steeds voor een talrijk gehoor en handhaafde hij zijnen roem. Wel kon het niet anders of hij, die voor het hoofd der Cartesianen werd gehouden, moest ook hier met vele onaangenaamheden kampen. Hij wist ze echter te boven te komen door bescheidenheid en gematigdheid, in weerwil zelfs van de besluiten tegen den Franschen wijsgeer door de staten van Holland, ook met toepassing op hunne hoogeschool, genomen.

Hij overleed den 19den Mei 1687 aan de gevolgen eener beroerte. A. van Zylvelt, A. de Blois en A. Blooteling hebben hem in plaat gebragt.

De zeldzaamheid zijner werken verklaart het feit dat aan de talenten van dezen geleerde geen volle regt is wedervaren.

In 1656 verscheen van zijne hand: *Consideratio theologica de stylo scripturae, quem adhibet cum de rebus naturalibus sermonem instituit.*

Drie jaren vroeger had hij in het licht gezonden, blijkens deze *Consideratio*: *Dissertationes duae, una de usu et abusu scripturae in rebus philosophicis, altera de Cartesii sententia de quiete terrae.* Tegen de op hem gerigte aanvallen verdedigde hij zich in dit werk.

Disputationes Theologicae sexdecim de regula credendi, contra Valerianum magnum. Neom. 1656.

Disputationes de fundamento verae religionis. Ibid. 1663.

Causa Spiritus Sancti. L. B. 1678.

Consensus Veritatis in Scriptura divina et revelata cum veritate philosophiae, a Cartesio detectae. Ibid 1682.

Exercitationes Theologicae et Oratio de Oraculorum Divinorum veritate et Gentilium falsitate. Ibid. 1682.

Investigatio Epistolae Pauli ad Romanos. Ibid 1685.

Annotationes in Cartesii meditationes, curante S. van Til. Dordr. 1688.

Theologia Pacifica. L. B. 1671.

Cum appendice 1683, *defensa.* Amst. 1689.

Investigatio Epistolae Pauli ad Hebraeos. Accedunt positiones sive aphorismi universum theologiam adumbrantes. L. B. 1691.

Antispinoza et Commentarius de Deo et ejus attributis, 4°., ook in 't Holl. vert.

Zie J. Gronovii *Orat. fun. in Wittich*; Saxe, *Onom.*, T. V. p. 186; Königii *Bibl. Vet. et Nov.* (die hem verkeerdelijk *Clivensem* noemt), *Cat. Bibl Bunav.*, T. I. Vol. II. p. 1703; *Musei Mazzuchelliani*, T. II. *Tab.* CXXXIII. N°. VI; Domela Nieuwenhuis, *de Comm. Cartesii*; Rouhem, *Acad. Neom.*, p. 16, 17; Bayle, *Dict*, T. IV. (v. *Christophire*); *Compend. Gel. Lexik.*, S. 2525; van Loon, *Historiepenn.*, D. III. B. IV. bl. 349; Ypey en Dermout, *Gesch. d. Herv. kerk*, D. II. bl. 456; Siegenbeek, *Gesch. d. L. Hooges.*, D. I. bl. 189, 209, II. *Bijv. en Toev.*, bl. 148, 149; Bouman, *Geld. Hooges.*, D. I. bl. 263, D. II. bl. 650, 655; Sepp, *Het godsd. onderwys in Nederl.*, D. II. bl. 145 vlg., 180, 233, 240, 270, 293, 306, 350, 366; Glasius, *Godg. Nederl.*; Schotel, *L. H.* in *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 44; Soermans, *Acad. Reg.*, bl. 43, 79; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WITTICHIUS (Jacobus), geboren te Aken den 11 Jan. 1671, zette zijne akademische studien voort te Leiden, waar hij in 1711 onder T. A. van der Honert eene verhandeling verdedigde *de natura Dei*, die later, toen hij te Groningen als hoogleeraar in de wiskunde in aanmerking kwam, aanleiding gaf tot hevige twisten tusschen A. Driessen, Van den Honert en Wittichius. Intusschen was hij als hoogleeraar in de wijsbegeerte werkzaam tot in 1718, toen curatoren der Leidsche academie hem een leerstoel in dezelfde betrekking aanboden. Hij aanvaardde zijn post met eene rede *de celsitudine et evidentia in quibus illa philosophiae partibus inveniatur*, waarna het geschil, schoon het nog eenigen tijd aan geen schotschriften ontbrak die er betrekking op hadden, ophield. In 1725 werd hem het onderwijs in die redekunde opgedragen. Twee jaren later bij het nederleggen van het rectoraat sprak hij *de affectibus animi* en in 1735, bij dezelfde gelegenheid, *de indignitate et inutilitate tormentorum in quaestionibus reorum.* Tot hoogleeraar in de wiskunde aangesteld, hield hij eene redevoering *de infinito prout in eo Geometrae versantur.* Hij overleed 18 October 1739. Zijne afbeelding vindt men in de effigies bij van der Aa. Niet hij, maar zijn vader, broeder van Christ., heeft na zijn dood in 1691 diens *Antispinoza* en

zijn *Commentarius de Deo*, in 1695 door Abraham van Poll in 't Holl. vertaald, uitgegeven.

Zie Gronovius in *Orat. fun.*; Siegenbeek, t. a. p. D. II. bl. 180, 181; te Water, *Narratio*, p. 208; Ypey en Dermout, *Gesch. d. Ned. Herv. Kerk*, D. III. bl. 249—253; Jöcher.

WITTIGS (Pieter), den 10den November 1772 te Rotterdam geboren, werd in het gereformeerd burgerweeshuis aldaar opgevoed en oefende het bedrijf van kamerbehanger uit. In zijne snipperuren beoefende hij met lust kunsten en wetenschappen en inzonderheid de dichtkunst. Meer dan 20 jaren was hij een ijverig lid van de Rotterdamsche maatschappij *Verscheidenheid en Overeenstemming*, die zijn nagedachtenis, na zijn afsterven, den 21sten September 1823, plegtig vierde, bij welke gelegenheid Gilles de Meyer eene lijkrede hield, waarachter eenige zijner *nagelaten Gedichten* zijn gevoegd. Zijne gedichten en verhandelingen zijn afzonderlijk gedrukt en afzonderlijk verschenen.

Hij huwde Teuntje Maria de Vos.

Zie *Lijkreden en lijkzangen, uitgesproken in de Maats. verscheidenh. en overeenstem. te Rotterdam, ter nagedachtenis van Pieter Wittigs.* Rott. 1823; v. d. Aa, *N. B. A. O. Wb.*; Schotel, *Tollens en zijn Tijd.*

WOELWIJK (J.).

Arrenberg vermeldt *Alle zijne Theol. werken.* Amst. 5 d. 8°.

WOENSEL (Jacob van); dichter, bloeide in het laatst der 18de eeuw. Van der Aa vermeldt zijn Lijkzang op R. Schutte (1785).

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WOENSEL (J. van), waarschijnlijk dezelfde, schreef: *Zedige bedenkingen over de algemeene welmeenende aanbieding in het Evangelium.* Amst. 1779, met *Vervolg.*

Zie Arrenberg, bl. 182.

WOENSEL (J. van) gaf in het licht: *Wassende graadige Paskaart van de Zwarte zee, opgemaakt uit de Observatien van J. H. van Kinsbergen.* Amst. fol.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. III. bl. 202.

WOENSEL (Pieter van), zoon van dr. Joan van Woensel en van Susanna Margaretha Zandwijk, werd te Haarlem in de Remonstrantsche kerk gedoopt 10 Januari 1747. Gelijk zijn vader tot geneesheer bestemd, werd hij daartoe aan de Leidsche hoogeschool voorbereid en aldaar op 23 November 1770 tot med. doctor bevorderd na openbare verdediging van een *Specimen academicum inaugurale, sistens quaedam miscellanea medica.* Kort daarop in Russischen dienst getreden, bekleedde hij onder Catharina II achtereenvolgens de betrekkingen van doctor bij het hospitaal en bij het kadettenkorps te Petersburg, en die van doctor der marine van de Zwarte zee, terwijl hij tijdens zijn verblijf in Rusland tevens tot hofraad verheven werd. Later in het vaderland teruggekeerd, dreef zijne aangeborene woeligheid en zucht tot avonturen hem in 1784 tot het ondernemen eener reis door Turkye, Anatolië, de Krim en Rusland, als vrucht waarvan na zijne terugkomst twee deelen met *Reisaanteekeningen*, naamloos uitgegeven, het licht zagen. Vervolgens tot doctor der marine te Amsterdam aangesteld, nam hij ook aan het politieke leven zijnes tijds deel door de uitgaven van een humoristisch jaarboekje *De Lantaarn* geheeten, waarvan vijf deeltjes, met door hem zelf geteekende platen voorzien, in 1792, 1796, 1798, 1800 en 1801 verschenen. De vier eerste jaargangen dragen den pseudoniem Amurath Effendi, Hekim Bachi op den titel: eerst het aanhangsel tot *de Lantaarn* van 1800, *de Bijlichter* geheeten, verscheen onder den eigen naam des schrijvers, die zich in de voorrede daarvan tevens als auteur der voorafgegane jaargangen bekend maakte. Behalve deze geschriften heeft men nog uit zijne jeugd een antwoord op eene door de Hollandsche maatschappij uitgeschreven prijsvraag over *De kunst van waarnemen*, dat, schoon onbekroond gebleven, evenwel door den auteur werd uitgegeven (Amsterdam, 1772), en uit zijne laatste levensjaren een tweede werk over Rusland, getiteld: *Rusland beschouwd.* (Haarlem, 1804). Van Woensel overleed ongehuwd te 's Gravenhage aan de gevolgen eener beenbreuk, en werd volgens het grafboek der Kloosterkerk op 21 April 1808 in een choorgraf aldaar bijgezet. In 1863 leverde Adr. van der Willigen in den bundel *Vruchten van de Rederijkkamer de Wijngaardranken te Haarlem* eene opzettelijke hulde aan zijne nagedachtenis, terwijl in later tijd Busken Huet in den *Volksalmanak* der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen voor 1864, en in een Gids artikel van December 1863 (ook onder zijne litterarische Fantasiën opgenomen) de aandacht op nieuw op dezen vaderlandschen humorist gevestigd heeft.

Zie Kobus en de Rivecourt. *Familieberichten.*

WOENSEL (Petronella van), dochter van den schout bij nacht Joan van Woensel en van Anna Helena Kampe, broedersdochter van den voorgaande, werd geboren te Zwolle 11 Mei 1785. Zij was eene niet onverdienstelijke bloem- en fruitschilderes en genoot als zoodanig de eer met het onderwijs van prinses Marianne der Nederlanden in de schilderkunst belast te worden. Zij overleed te 's Gravenhage 12 December 1839.

Zie Kobus en de Rivecourt; *Kunst- en Letterbode*; Immerzeel; Kramm. *Familieberichten.*

WOERDEN (Herman van), alzoo genoemd omdat hij Heer dier stad was en in hare nabuurschap aanzienlijke bezittingen had. In de gedurige vijandelijkheden tusschen Holland en 't Sticht hield hij de zijde van het laatste en verkreeg van bisschop Jan van Nassau het slot te Montfoord voor een som geld te pand, om alzoo zijn geliefd ontwerp, de vernedering van Holland, voort te zetten. Hij raakte echter nevens Gijsbert van Amstel, die het slot Vreeland in pandschap had, in geschil met de Stichtenaren, die thans voor een poos met graaf Floris V in goed verstand leefden. Deze tuchtigde van Amstel om den tol, welke hij tot merkelijke schade van die van Utrecht op den Vechtstroom had aangelegd, en Herman van Woerden wijl hij van Amstel te hulp gekomen was en tegen de Stichtenaars vele vijandelijkheden had gepleegd. Zijne bezittingen te Woerden en omstreken werden niet alleen verwoest en plat geloopen, maar ook het beleg geslagen voor het kasteel van Montfoort. Een gansch jaar lag de graaf voor het slot en na het verlies er van was Herman genoodzaakt buiten'slands de wijk te nemen, terwijl de bisschop hem met ballingschap en verbeurdverklaring zijner goederen strafte.

Na zich eenigen tijd buiten'slands opgehouden te hebben, keerde hij terug en verzoende hij zich met den bisschop en den graaf. Opmerkelijk zijn de voorwaarden van het verdrag, door Matthaeus in zijn werk *de Nobilitate* vermeld. Hoofdzakelijk komen zij hier op neer: Herman droeg zijn goed in de heerlijkheid Woerden den grave op en ontving het wederom van hem te leen. Hij mogt zijn dochter buiten diens toestemming niet uithuwen; het steenhuis dat Herman te Woerden had laten bouwen, moest hij steeds voor den graaf openhouden, en aldaar of elders een burgt bouwen, dien hij tegen elk, uitgenomen tegen den bisschop, moest verdedigen. Ook mogt hij buiten 's graven bewilliging geen ballingen te Woerden ontvangen. Dit verdrag werd op Palmzondag 1287 geteekend, ook door verscheidene edelen, die zich borg stelden, en bij het niet nakomen van het verdrag met 120 man tegen hem zouden optrekken. Floris begiftigde nu ten teeken zijner opregtheid van Woerden en van Amstel met den titel van raad, en gaf hen boven andere edelen deel aan de regering. Deze vriendschap was van geen langen duur. Gelijk bekend is nam van Woerden deel in de zamenzweering tegen den graaf. Hij was het die het eerst het masker afligte, 's graven paard bij den toom greep en hem deze woorden toevoegde: „Meester, uwe hooge sprongen hebben een einde, gij zult ons niet langer ringelooren, of het u leed zij of lief, gij zijt onze gevangene", er met een vloek er bijvoegende: „dat hij Holland nooit weer zien zoude". Na den gepleegden moord vlood ook Herman buiten het land. Hij keerde echter, doch niet naar Holland, terug en verdronk waarschijnlijk door het omslaan van de schouwe met den heer van Renesse, in het overvaren van de Lek bij Kuilenburg.

Zie Melis Stoke, (uitgave van Huydecoper); Goudhoeven; van Leeuwen; Wagenaar; Bilderdijk; Arend; Kok enz.

WOERDEN (Hugo Jansz. van) drukte van 1494 af »aen die vischmarkt" of »die vischcapelle te Leiden", en was nog in 1517 te Leiden gevestigd. Zie Moll en de Hoop Scheffer *Studiën en Bijdragen*, I. I. 89, 182.

WOESTHOFF (A. A.), dichteres, bloeide in het laatst der vorige en begin der tegenwoordige eeuw. Men vindt van haar een uitvoerig dichtstuk: *De gevolgen van het spel* in de *Kleine dichterl. Handschriften.*

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WOESTHOVEN (Catharina Rebecca). Zie hier achter.

WOESTHOVEN (Maria Petronella), zuster der vorige, zag den 2den November 1760 het levenslicht te Damwoude, legde zich met ijver op talen en wetenschappen toe en was ook geen onverdienstelijk dichteres, blijkens hare gedichten in de *Kleine dichterlijke Handschriften* voorkomende. Afzonderlijk gaf zij in het licht:

Nederland en Frankrijk in Maart 1815. Lierzang 2de druk. Amst.

Het huwelijk van Z. K. H. Willem Frederik George Lodewijk, prins van Oranje, kroonprins der Nederlanden en Z. K. H. Anna Paulowna, grootv. van Rusland. Amst. 1818.

De mensch geschikt voor de eeuwigheid, in 1788 door *Kunstliefde spaart geen vlijt* met zilver bekroond.

In 1785 trad zij in den echt met Samuel Elter, notaris te Amsterdam, waar zij 26 Jan. 1838 overleed.

Zie *Levensschets* van M. P. Elter geb. Woesthoven vóór hare *Gedichten* door J. J. L. ten Kate; v. d. Aa, *N. B. W.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. I. bl. 279. *Part. berigt.*

WOERTMAN (Dirk), in 1718 te Utrecht geboren, was aldaar in 1764 raad in de vroedschap en gecommitteerde ter staten generaal, in welke betrekking hij vele blijken van beleid en schranderheid gaf. Na het overlijden van D. van Lochorst, heer van ter Meer, behield hij het meeste gezag in de staatsvergaderingen tot 1705, toen hij secretaris der financien van 't Sticht van Utrecht en twee jaren later adjunct-secretaris van staat. Hij stierf ongehuwd in 1764.

Zie Scheltema, *Staatk. Ned.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WOESTINE (Rogier van der), een schilder te Gend, komt in de schepenboeken aldaar van 1352—1369, onder den naam van *Rogier den Scildere*. Zijn vader was Siger of Zegheren van der Woestine, die mede als *Zegheren den Scildere* in gemelde rekeningen voorkomt. Zijn werk is meestal in lijmverwen geschilderd. Rogier had tot meester Pieter van der Kalchovene, onder wien hij gedurende 23 jaren aan het prachtig *Verhemelte* in O. L. V. kerk te Doornik arbeidde.

Zie *Messager des sciences hist.*, p. 151, 239; Kramm.

WOLBERSIUS (Johannes), Latijnsch dichter te Franeker, gaf in het licht:

Otia Franecerana cum aliquot carminibus, postea elucubratis. Gron. 1725.

Zie Hoeufft, *Parn.*, p. 217.

WOLDE (Leonardus van), taalkundige, geb. omstreeks 1740, was predikant te Schelluinen en te Gorinchem, overleed in Jan. 1769. Hij was een der oprichters der Maatschappij van letterkunde op 11 Julij 1766.

Hij gaf in het licht:

Wederlegging van Jonas Kortens gevoelens over het Paradijs in Boekz. 1764.

Twee Redevoeringen over G. Bonnet, De waare en behoorl. kennis van J. C.; De verdraagzaamheid. Utr. 1767.

Verhandeling der verbuiging onzer zelfstandige naamwoorden in hunne onderscheidene naamvallen en *Verh. over de verbuiging der stoflijke Adjectiva.* 1767.

De Maats. van Ned. Letterk. bezit een ms. van hem:

Brief van L. van Wolde aan F. van Lelyveld, betreffende de pas opgerigte maats. der Nederl. Letterk., 27 Aug. 1766.

Zie *Cat.* D. I. bl. 60, D. III. bl. 29; Brans, *K. R.*, bl. 99, 109.

WOLF (Jacob de), te Groningen in het midden der 17de eeuw geboren, was een verdienstelijk historieschilder, die volgens Nagler niet naar verdiensten bekend is. Hij leefde sentaam en overleed in 1685. De dichter L. Smids vervaardigde bijschriften op zijne schilderijen.

Zie Immerzeel; Kramm; Nagler.

WOLF (A.), dichter van een *Vreugdezang en Heilwensch aan W. C. H. Friso, stadhouder enz. ter gelegenheid van den 36 verjaeringe, op den 1 September* 1747. Haarlem 1747.

Zie *Cat. d. Maats. van Ned. Letterk.*, D. III. bl. 120.

WOLF (A. de), dichter, woonde te Fynaart en gaf in het licht:

Roem van vrije genaden tot Jehova's lof, zijnde eenige Geestelijke liederen. Dordr. 1772.

Zie *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, D. III. bl. 86.

WOLFERDUS (Michael), den 18den October 1627 te Bremen geboren, voltooide zijne studien, aan het gymnasium aldaar aangevangen, te Groningen en werd aldaar tot doctor in de wijsbegeerte, later in de godgeleerdheid bevorderd, na het verdedigen eener *Dissertatio Theol. exhibens dilucide expositam, solide devictam, a Socinianorum calumniis vindicatam meritorum Christi ad salutem electorum necessitatem.* Fran. 1654. Vier jaren te voren was hij rector te Franeker geworden, en in 1655 benoemden hem curatoren der hoogeschool te Harderwijk tot hoogleeraar in de godgeleerdheid: hij aanvaardde dit ambt met eene redevoering, getiteld: *Ignis sacer altaris sive oratio inaug. habita.* Hij was een vijand van het Cartesianisme, en, met geheel zijn ziel aan zijn leermeester Marcsius gehecht, kon hij het niet dulden dat men, onder zijn ambtgenoot van Thiel, eene dissertatie verdedigde, waarin diens eere te na was gekomen. Hij beklaagde zich daarover aan den senaat. Hij was een geleerd man, wien ook tijdelijk het onderwijs in het Hebreeuwsch en de metaphysica werd opgedragen. Hij gaf, behalve de genoemde orationes, in het licht: *Assertiones theol. de re trapezytica.* Hard. 1666. Hij overleed 11 Januarij 1664, een jeugdige weduwe, Anna Onnens, nalatende.

Zie Bouman, *Geld. Hooges.*, D. I. bl. 194 verv. 198, II. bl. 695; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WOLFERT, WOLFERSZ. of WOLFAERT (B.), bekwaam schilder van landschappen met figuren en beesten.

Zie Kramm.

WOLFF (.), volgens sommigen te Utrecht geboren, woonde te 's Hage en was van beroep schilder, doch zonder naam. Voor of omstreeks 1787 in het huwelijk getreden, had hij noch geld noch bestaan, en om zich van levensbehoefte te voorzien, verkocht hij de meubelen die hij bij zijn trouwen gekregen had, voor zijn deur. Toen dit middel was uitgeput, kwam hij als gezel in de werkplaats van den destijds beroemden rijtuig- en beeldjesschilder Dirk van der Aa te 's Hage. Daar leerde hij vaardig kinderbeeldjes en beesten teekenen, en paste die kunst, met behulp van de diamantstift op drinkglazen toe, en vond daarin een middel van bestaan. Die glazen, onder den naam van *Wolfsglazen* bekend, worden in kabinetten bewaard.

Zie *Navorscher*, D. III. 1853, bl. 217; Kramm.

WOLFF (Adriaan) werd in 1707 te Amsterdam geboren, 28 Febr. 1729 proponent, 25 Junij 1730 predikant in de Beemster, waar hij 29 April 1777 overleed, oud ruim 70 jaren. Hij was gehuwd eerst met Wilhelmina Kayzer, later met Elizabeth Bekker, en heeft zich als godgeleerde en dichter bekend gemaakt.

Als dichter door de *Bedijking van de Beemster.* Amst. 1763, 1773. 4°., als godgeleerde door *'s Lands verplichting aangedrongen op den Dank- Vast- en Bededag, alsmede op bysondere Beemster dankdag.* Amst. 1741. 4°.

Het gelukkig voorteeken van Nederlands verlossing in de verkiezing van W. C. H. Friso enz. tot stadhouder enz. aangewezen in eene Leerrede over Richter. 11: 18. Hoorn 1747.

Vreugdezang en Heilwensch van den Godsdienst, Vrijheid, Geleertheid, Overvloedt en Krijgsdapperheid in de Vereenigde

Nederlanden aan W. C. H. Friso, ter gelegenheid van zijn 36ste verjaardag, den 1sten Sept. 1747. 4°.

De Hand des Heeren ten goeden van Nederland. 4°.

Twee Dank- en Boetpredikatien over Jeremia VIII: 6—10 en *Historisch berigt aangaande het bedijken van de Beemster.* Amst. 1758. 8°.

Verklaring van Lukas II: 2 in *Boekz.* 1761*a.* bl. 274—291.

Onderwijs in de Goddelijke waarheden. Amst. 8°.

Schets der dadelijke Godgeleerdheit. Hoorn 8°.

Verklaring van den Brief aan Philemon. Amst. 1756. 4°.

Uittreksels uit de schriften van J. W. Lusing, betrekkelijk de Muzikale Dichtkunde. Gron. 1758.

De Christen-Godsdienst, alleen uit Jezus getuigenissen en bevelen aangewezen. Purmerend 1771.

Redevoering over de vrijheid van godsdienst in West-Friesland, Kennemerland en Waterland. Amst. 1772.

Adr. Wolff en deszelfs huisvr. El. Bekker, Aanspraak en Gedicht aan zijne Doorl. Hoogheid Willem den Vijfden enz. Met een verhaal van Hoogstdeszelfs Reize door de Middel-Beemster den 21sten Julij 1773. Hoorn 1773.

Ontwerp eener berijming der Nederd. Psalmen in *Boekz.* 1760*a.* bl. 558—570.

Zie Glasius, *Godgel. Nederl.;* Pauw en Veeris, *Kerk. Alphab.*, bl. 235; Keppel, *Naamrol v. Pred*, bl. 179; Maurik; Abcoude, Arrenberg; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Boekz.* 1777*a.* bl. 679—682.

WOLFF (BENJAMIN), in 1758 te Dessau in het Anhaltsche geboren, werd voor de geneeskunde opgeleid, doch hij had meer neiging voor de schilderkunst, waarin hij zich onder bekwame leiding te Berlijn, Dresden, Weenen en Rome oefende naar de meesterstukken der oudheid en die der 17de eeuw. Hij vervaardigde op zijn reizen door Duitschland en Italie portretten en familiestukken in miniatuur en olieverw. Eindelijk vestigde hij zich te Amsterdam, waar hij ook kloeke historiestukken schilderde en teekeningen naar schilderijen vervaardigde, o. a. een fraaije naar de *Schuttersmaaltijd* van Van der Helst. In 1803 maakte hij te Parijs voor den raadpensionaris Schimmelpenninck een copy naar de beroemde schilderij van Dou, de *Waterzuchtige*, en te Amsterdam teruggekeerd voor denzelfden een familiestuk. Hij werd opzigter van het rijksmuseum te Amsterdam en overleed in 1825. Tot de vele door hem vervaardigde portretten en teekeningen behooren de portretten van prins Willem I en M. de Ruiter, naar de schilderijen van Miereveld en F. Bol.

Zie Immerzeel; Kramm.

WOLFF (ELISABETH). Zie DEKEN (ELIZABETH).

WOLFF (GERARD) is waarschijnlijk schrijver van *Kort Verhaal van het gepasseerde te Leyden* den 8sten Febr. 1725 geschreven en opgeteekend door G. W. 4°.

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 4769.

WOLFF (HENDRIK DE), schildknaap, heer van Potegem en Eertbrugge, zoon van Johan de Wolff, door bisschop Frederik van Baden verlyd met de heerlijkheid van Westerrode, waarom hij en zijne nakomelingen sedert dezen titel bij hun naam voegden, en van Henrica van Stengelen, in 1520 te Kampen geboren, kwam in 1547 in den raad dier stad, en werd tot de voornaamste en meest gewigtige commissien geroepen, die door Revius (die hem verkeerdelijk Henricus dye Wolphius noemt) geboekt zijn. Later werd hij burgemeester dier stad. Dikwerf vergezelde hij Arend tho Boecop, trok verscheidene malen naar den graaf van Arrenberg, verwelkomde Alva bij diens komst te Kampen, handelde met den inquisiteur Quarré, bewaarde de burgers voor vervolging bij vreemde regters en weerde den regtsdwang van kanselier en raden over Kampen. Bij den aanval van den graaf van den Berg op de stad, handelde hij met de eerste afgezondenen, later, na de verovering, met den graaf zelven en erlangde in al zijne verrigtingen den roem van vaderlandsliefde en wijsheid.

Hij huwde Françoise Jansen, gezegd Mastaing, die hem de heerlijkheden Potegem en Eertbrugge ten huwelijk bragt. Hij overleed in 1589.

Zie Revius, *Daventr. ill.* passim; Ferwerda, *Wapenboek*, D. II. *genealog. de Wolff;* Scheltema, *Staatk. Nederl.;* Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WOLFF (J. S.) in 1779 of 1780 te Rotterdam geboren, behaalde in 1808 de premie van *f* 2000 door koning Lodewijk uitgeloofd voor de best gegraveerde kunstplaat. Zij bestond uit een *Zinnebeeldige voorstelling op de Godsdienst.*

Op de tentoonstelling te 's Hage 1830 zag men van hem een prent naar de schilderij van J. François, zinspelende *op de geboorte van den prins van Oranje.* Ook heeft men van dezen meester twee kloeke platen, voorstellende de veldslagen van Jena en Eilau.

Zie Immerzeel.

WOLFARTSZ (GERRIT) oefende te Haarlem in het midden der 15de eeuw de schilderkunst uit. Hij schilderde o. a. in 1455 het wapen in stadsbanier.

Zie J. Koning, *Verh. over de Boekdrukkunst*, bl. 370.

WOLFS (JOH. CHRIST.) wordt door Arrenberg vermeldt als schrijver eener *Reis naar Ceylon benevens een berigt van de Hollandsche regering te Jaffanapatnam* 1785, 's Hage 1783. 8°.

WOLFSEN (ALEYDA), eene uitmuntende schilderes van portretten in de tweede helft der 17de eeuw. Er zijn er onder die voor het werk van Const. Netscher kunnen doorgaan. Onder de familie-portretten van mr. A. Verhuel te Arnhem bevonden er zich twee.

Zie verder Kramm.

WOLLEBIUS (JOH.).

Abcoude vermeldt van hem:

Godgeleertheid. Amst. 1671. 8°.

Begenadige Sondaars Heerlijke hemel. Amst. 1729. 8°.

Over het hoogste goed. Amst. 8°.

Wollebius en Eenhoorn, *van het hoogste goed.* 1745. 8°.

Zie Abcoude; Arrenberg.

WOLPHIUS (JOH.) schreef:

Tractaat van 's Menschen leven ende ziele. Amst. 1689. 12°.

Zie Abcoude.

WOLSHOVEN (.) schreef:

Redelijke Christen. 8°.

Zie Abcoude.

WOLSCHOLDT (HENDRIK), beeldhouwer, woonde te 's Hage, waar hij ook stierf. In 1665 was hij lid der confrerie-kamer aldaar.

Zie Kramm.

WOLTERBEEK (JOHANNES LEONARDUS), werd predikant te Waverveen, Loenen en Amsterdam, waar hij van 1796 tot 1845 werkzaam was. In het laatstgenoemde jaar werd hij emeritus en overleed 19 Januarij 1853, in 89 jarigen ouderdom.

Hij gaf in het licht:

Onderzoek naar de oogmerken, waarmede, en de wijs hoe de lijdensgeschiedenis van den Heiland moet overwogen worden. Amst. 1802. 8°.

Leerrede over de hooge voortreffelijkheid van het Evangelie van Christus, en den invloed daarvan op de bediening van hetzelve. Tekst Rom. 1: 16., *uitgespr. bij gelegenheid van de viering zijner vijftigjarige Evangeliebed. op den 19den Nov.* 1837. Amst. 1837.

Kerkelijke rede bij de plegtige inhuldiging van Z. M. Willem II, koning der Nederlanden, in de Nieuwe kerk der Nederd. Herv. Gem. te Amsterdam op den 28sten Nov. 1840, 2de dr. Amst. 1840.

Proeve over het plan, hetwelk de stichter des Christendoms tot heil der wereld ontwierp; eene bijdrage tot de bewijzen voor de waarheid van de Christelijke Godsdienst. Uit het Hoogd. naar de vierde geheel omgew. uitgave, en met aanteekeningen van J. L. W. 2de verm. druk. Gron. 1837.

Zie *Boekz. d. Gel. Wereld*, 1853, D. I. bl. 126, 282.

WOLTERBEEK (JAN IZAAK) werd den 19den September 1773 te Utrecht, waar zijn vader Johannes Wolterbeek predikant was, geboren. Hij promoveerde den 14den December 1796 op eene dissertatie *de Gangraena*, werd eerst doctor en

later professor in de geneeskunde in zijn geboortestad. Den 17den September 1817 deed hij zijne intrede met een *Or. de natura observanda et prudente imitanda summo medici officio.* Den 26sten Maart 1832 legde hij het rectoraat der hoogeschool neder met eene rede *de naturae humanae constantia ad praestantiam medicinae vindicandam et vero ad ipsam medicorum fortitudinem sustinendam egregie adhibenda.* In 1838 werd hij op zijn verzoek emeritus, nam evenwel de lessen van zijn opvolger a Suermon, na den dood van dezen, 10 Febr. 1840, eenigen tijd waar. Hij zelf stierf 18 Sept. 1853. Hij was gehuwd met Cornelia van der Kam.

Zie dr. H. J. Broers, *Ter Nagedacht. v. J. I. Wolterb.* in *Utrechtsche Studenten-alm.* 1854; Heringa, *de Auditorio*, p. 161.

WOLTERBEEK (Jan David), gaf in 1785 te Zutphen een bundel *Stichtelijke Gedichten en Gezangen* in het licht, die niet zonder verdiensten zijn.

Zie Witsen Geysbeek, D. VI. bl. 555.

WOLTERBEEK (Constantijn Johan), vice-admiraal, oudste zoon van Jan David Wolterbeek en van Sybilla Paulina Sanderus, werd den 5den April 1766 te Steenderen in Gelderland, uit een geslacht van Saksischen oorsprong, geboren. Ofschoon voor den kansel bestemd, vergunde zijn vader hem evenwel later om overeenkomstig zijne neiging, in de zeedienst te treden. Hij werd dan, in 1782, als kadet geplaatst op het schip *Schiedam*, waarmede hij zijne eerste reis, en wel om de Noord, volbragt. In 1783 werd hij als luitenant-titulair overgeplaatst op *de Bellona*, met bestemming naar Demerary en Essequebo. Hij keerde in October 1785 terug en Wolterbeek werd als luitenant-effectief overgeplaatst op de transportbrik *de Snoek*, bestemd naar de Middellandsche zee.

In Mei 1786 teruggekeerd, weigerde hij dienst te doen op de, tot verdediging der stad Utrecht, aldaar aangelegde handbatterijen, welke weigering hem zeer euvel werd afgenomen. Hij wilde liever in zeedienst blijven en de onaangenaamheden die uit zijne weigering voortsproten noopten hem het aanzoek te doen om in Russischen dienst over te gaan. Intusschen moest hij met de brik *de Leeuw* eene tweede reis naar de Middellandsche zee ondernemen en toen hij hiervan in Mei 1788 terugkeerde, waren 's lands omstandigheden zoodanig veranderd, dat hij van zijn plan om den Nederlandschen dienst te verlaten afzag. Hij deed nu weder eene reis naar Oost-Indie en woonde in 1791 eene expeditie in de Moluksche eilanden bij, waar hij zich bijzonder onderscheidde, onder anderen door het vermeesteren eener hoofdsterkte op Goram, waar hij met eigen hand de Nederlandsche vlag plantte.

Na zijne terugkomst in Nederland werd hij geplaatst op *de Spion*, standplaats Bath. Het gelukte hem toen eene Fransche kanonneerboot het eerst te enteren en te vermeesteren, en voorts een gaffeljagt te nemen nadat zijne sloep was in den grond geschoten en hij met de bemanning in eene andere was overgesprongen. In 1794 werd hij als eerste officier geplaatst op het schip *Brakel*, behoorende tot een eskader, hetwelk eene talrijke koopvaardijvloot naar Indië moest geleiden. Te Plymouth binnengeloopen, werd daar echter op gemeld eskader het embargo gelegd, waarop in 1796 de verbeurdverklaring der schepen en de gevangenschap der bemanning volgde. Wolterbeek werd echter op zijn woord ontslagen en begaf zich toen naar Holland.

Geen actief kommandement, ten gevolge van zijn aan de Engelschen gegeven woord, mogende aannemen, bekwam hij het bevel over een wachtschip, voor Amsterdam liggende, in welke betrekking hij bleef tot na zijne uitwisseling in 1798; toen hem het bevel over een fregat werd opgedragen. Intusschen was hij reeds bevorderd tot kapitein-luitenant, en ook dien rang bekleedde hij slechts korten tijd, daar hij in 1799, en dus op 33-jarigen leeftijd tot kapitein ter zee werd benoemd. Te gelijker tijd kreeg hij het kommandement over het linieschip *Johan de Witt*, behoorende tot het eskader dat onder de bevelen van den vice-admiraal de Winter in de Maas was gestationeerd. Tot 1801 diende hij onder hem, maar werd toen ingedeeld bij het eskader van den vice-admiraal Hartsinch, waarmede hij eene reis naar Amerika deed. Na zijne terugkomst werd hem door den raad van marine de taak opgedragen een plan te ontwerpen tot theoretische en practische opleiding van jonge lieden voor den zeedienst, waaromtrent in 1803 een uitgebreid ontwerp door hem werd ingediend. Tot uitvoering daarvan werd het fregat *Euridice* tot zijne beschikking gesteld. Hij rigtte het onderwijs daar volgens zijn denkbeelden in, en bragt zoo doende eene inrigting tot stand, die, later naar Feijenoord overgebragt, vele uitmuntende officieren aan de marine geleverd heeft. Spoedig na zijne benoeming tot kommandant van de *Euridice* bekwam Wolterbeek het bevel over de zeemagt van de monden der Maas, waar hij de vele moeijelijkheden zijner positie met beleid te boven wist te komen. In 1806 zag hij zich door eene ongesteldheid genoodzaakt tijdelijk zijn ontslag uit den dienst te nemen, waarop hij zich op zijn landgoed Bronkhorst, in Gelderland, vestigde.

Na verloop van twee jaren liet zijne kwaal hem toe weder in dienst te treden. Hij werd nu benoemd tot escader-brigadier, en voerde achtereenvolgens het bevel over eene flotille in de Wester-Schelde en over de divisie voor de Willemstad, waar hij zich met goed gevolg tegen de Engelschen staande hield. Na de inlijving van Nederland en het Fransche keizerrijk zijn ontslag genomen hebbende, bood hij in 1813 dadelijk zijne diensten weder aan, waarop hij, bij de nieuwe organisatie der marine in 1814 tot kommandeur van den Breeden Wimpel en vervolgens tot kommandant der flotille op de Zuiderzee werd benoemd. Al dadelijk werd hij toen ook bestemd om, zoodra de koloniën weder in onze handen zouden wezen, het bevel te voeren over de zeemagt in Oost Indië, terwijl Willem I hem in 1816 met het ridderkruis van de Militaire Willemsorde 3de klasse begiftigde.

In het volgende jaar de reis naar de koloniën aangenomen hebbende, ontving hij nog vóór zijne aankomst de kennisgeving van zijne benoeming tot schout bij nacht. Te Batavia gekomen, werd hij al dadelijk belast met het onderzoek van verschillende zaken, de marine betreffende; hij bragt voorts in 1818 met veel overleg de overname van Malakka tot stand en bewees verder nog verscheidene goede diensten in dit voor onze koloniën moeijelijk tijdsgewricht. Eene door hem tegen Palembang aangevoerde expeditie moest hij zien mislukken, tengevolge der onvoldoende middelen waarmede zij werd ondernomen. Eene tweede expeditie voor een groot deel naar zijne aanwijzing later ondernomen had betere gevolgen, maar Wolterbeek was toen reeds naar Nederland teruggekeerd.

Na driejarige rust, die hij voor zijne gezondheid volstrekt behoefde, werd hij in December 1823 tot bevelhebber van het eskader in de Middellandsche zee benoemd. Al dadelijk had hij onaangenaamheden te vereffenen met den Dey van Algiers, welke in een oorlog dreigden over te gaan; hij handelde ten deze met zooveel overleg, dat de koning hem met het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw begiftigde. Verschillende moeijelijkheden met Tripoli en Tunis werden nog door hem met goed gevolg beëindigd, waarop hij in 1828 naar Nederland terugkeerde. De koning betuigde hem zijne groote tevredenheid over al zijne handelingen en benoemde hem in 1830 tot directeur-generaal en kommandant der marine in het departement van de Zuiderzee.

In 1844 werd hij op pensioen gesteld en overleed in 1845.

Zie *Zeevaartk. berigt* 1845; Verwoert; J. C. de Jonge, *Gesch. v. h. Ned. Zeewezen*, D. VI*a*. bl. 263, 447, VI*b*. bl. 547.

WOLTERING (D.) gaf in het licht:
Dertiental vragen over de inwendige roeping voorgesteld en beantwoord. Leid. 1782. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 585.

WOLTERS (Johann Hermann Gerhard) werd in 1777 te Kleef geboren, waar zijn vader lid der rekenkamer was, en vertrok, na diens spoedig gevolgden dood, met zijne moeder naar Amsterdam, legde aldaar op de Latijnsche school de gronden zijner studien om die in de oude letterkunde aan de Harderwijksche hoogeschool voort te zetten. Naauwelijks 20 jaren oud, werd hij tot rector aan de Latijnsche school te Dokkum beroepen, vervolgens werd hij praeceptor aan die te Groningen, waar hij, na het conrectoraat en vervolgens het rectoraat te Harderwijk bekleed te hebben, eerst tot conrector, vervolgens tot rector en in 1818 tot hoogleeraar in de bespiegelende wijsbegeerte en fraaije letteren benoemd werd. Tevens belastte men hem met het onderwijs in de Oostersche taal.

Als rector-magnificus 1828—1829 aftredende, hield hij eene *Or. de literarum Orientalium studiis ab Arabica potius quam ab Hebraea lingua inchoandis.*

Hij was een uitstekend letterkundige en stierf te Groningen 30 Maart 1840.

Zie *Gron. Gedenkb.*; *Kunst- en Letterb.*, 1840, D. I. bl. 241, 242; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WOLTERS (HENRIETTE VAN PEE), dochter van den Amsterdamschen historie- en portretschilder Theodorus van Pee. Zij werd den 5den Dec. 1692 te Amsterdam geboren, door haar vader in de schilderkunst onderwezen en legde zich vooral op het miniatuur-schilderen toe, sedert zij een miniatuurportretje van Christoffel Lebron, bij wien zij eenige lessen in dit kunstvak nam, gezien had. Eerst vervaardigde zij in dien trant keurige copijen naar schilderwerken van van Dyck en andere groote meesters. Spoedig echter nam zij de natuur tot model, en schilderde op meesterlijke wijze in klein bestek zelfs voor braceletten een menigte miniatuurportretten van weêrgalooze schoonheid, die naar verdiensten toegejuichd, door vorsten en aanzienlijken gezocht en met *f* 60 tot *f* 400 betaald werden. Czaar Peter en de koning van Pruissen Frederik Wilhelm vereerden haar met hunne bezoeken en poogden haar over te halen zich te Petersburg of Berlijn te vestigen. De Czaar verzekerde haar eene jaarwedde van *f* 6000. Zij bedankte hoffelijk en bleef te Amsterdam. Hare portretten waren zeer uitvoerig geschilderd en die hun afbeeldsel van haar verlangden moesten zich getroosten twintigmaal voor haar te zitten, telkens 2 uren lang. Zij huwde Hermanus Wolters en overleed in 1741. Ter harer eere bestaan vele gedichten. Haar portret komt voor bij Houbraken, van Gool en Descamps, die, gelijk ook Immerzeel, haar leven schetsten.

Zie Kok, Kramm, Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

WOLTERS (HERMAN), echtgenoot van de laatste, beoefende ook de kunst en overleed in 1755 of 1758 in het proveniershuis te Haarlem, waar hij zich met zijn vrouw had ingekocht.

Zie Kramm.

WOLTERS (STEPHANUS), welligt de vader van den vorige, die de kunst als liefhebber beoefende. Onder zijn portret door Verkolje naar Kneller vervaardigd (1684) leest men: *amator artium.*

Zie Kramm.

WOLZOGEN (LODEWIJK), afkomstig uit een aanzienlijk geslacht, zoon van Ludovicus Johannes, vrijheer van Nieuhausen, die uit Oostenrijk om de vervolgingen ter zake de godsdienst naar ons vaderland geweken, zich te Amersfoort gevestigd had, werd aldaar 1633 geboren. Tot predikant bestemd, oefende hij zich te Utrecht in de godgeleerdheid en tot proponent bevorderd, reisde hij door Frankrijk, Italië, Duitschland en Zwitserland, waar hij verschillende hoogescholen bezocht en lessen van beroemde mannen bijwoonde; het langst echter vertoefde hij te Genève. Na zijn terugkomst werd hij predikant bij de Waalsche gemeente te Groningen, vervolgens te Middelburg, van waar hij in 1664 te Utrecht beroepen werd, terwijl hem tevens eersthalve den titel van buitengewoon hoogleeraar in de kerkelijke geschiedenis werd opgedragen. Toen hij echter zijne lessen met voorbeeldeloozen ijver gaf, werd hem eerst een jaargeld toegekend en nadat hij voor het beroep naar de Leidsche academie bedankt had in 1670 tot gewoon hoogleeraar benoemd. Niet lang mogt men zich in zijn bezit verheugen, daar hij als hoogleeraar in de kerkelijke geschiedenis en predikant der Waalsche gemeente naar Amsterdam vertrok. Hier maakte hij zeer veel opgang, en zoo hoog stond hij in de gunst van de regering, dat zij hem een aanzienlijke burgerbetrekking aanbood, die hij echter afsloeg en bleef zijn kerkelijke bediening tot zijn dood waarnemen, 13 November 1690.

Veel moeijelijkheden verwekte hem zijn werk *de scripturarum interprete contra exercitatorem paradoxum* Traj. 1668, na en over het werk van den Spinozistischen geneesheer Ludovicus Meijer door hem in het licht gegeven. Ongelukkig slaagde hij, naar het oordeel der Cartesiaansche wijsgeeren en anderen, in zijn wederlegging van dit boek. Meer dan twintig mannen van groote bekwaamheid, en onder deze van der Waeijen, Nethenius, Koelman, de Raadt, Vogelzang, namen de pen tegen hem op. Zulks zou voor Wolzogen, wijl hij geacht werd van den weg der waarheid te zijn afgedwaald, zeer onaangename gevolgen hebben gehad, zoo hij in de staten van Utrecht geen magtige beschermers had gevonden. In 1669 verscheen echter in het Latijn en Fransch een geschrift dat de orthodoxie van Wolzogen handhaafde, door het gunstig oordeel hetwelk sommige hoogleeraren en doctoren in de godgeleerdheid hadden uitgebragt, wereldkundig te maken: (*Judicia variorum professorum et doctorum theologiae*). Eerlang verscheen een bitter en scherp tegenschrift: *Theologorum quorumdam judicium de libro L. Wolzogen de interprete scripturarum*, in het licht, waarin Wolzogen met zwarte kleuren als een vijand der hervormde kerk werd afgebeeld. De staten van Utrecht namen dit euvel op, verboden het in hun gewest en drongen ook bij de regering van Deventer aan om de predikanten Rijssenius en Colonius, die als schrijvers bekend geworden waren, ernstig te bestraffen. Tot de hevigste tegenstanders van Wolzogen, behoorde ook Labadie. De Utrechtsche hoogleeraar verzette zich niet alleen schriftelijk tegen hem en trad als verdediger van het synodale besluit tegen hem op; maar hij was ook een zijner ernstigste bestrijders. Van zijne hand verschenen: *Fides orthodoxa, sive adversus Johannem de Labadie censurae in libellum de interprete scripturarum.* Traj. 1668 en in *Apologie pour la Synode de Naerden*, 1679.

Zijn overige schriften zijn:

Oratio de Sole Justitiae. Traj. 1664.

Orator sacer sive de ratione concionandi. Ibid. 1671.

Dissertatio critico-theol. de correctione scribarum in 18 *scripturae dictionibus adhibita, quam alii a Judaeis correptas, alii mutatas, aut aliter scriptas, aliterque lectas, alii mendas manuensium incuria illapsas, alii plures, alii pauciores esse putant.* Harder. 1689.

Na zijn dood verschenen:

Leigh. Diction. de la langue sainte traduit par Wolzogen. Amst. 1703. 4°.

Explication de la prière que l'on appelle la confession de peckez, avec la demande d'une bonne conscience devant Dieu. Amst. 1700. 8°.

Zie *Lettres sur la vie et sur la mort de M. Louis de Wolzogue*, Amst. 1692 8°.; Burman, *Traj. erud*, p. 467; Le Long, *Bibl. Sacra*, T. II. p. 1023; Vossius, *Epist.* CCXLI; Morhov, *Polyh.*, T. II. l. II. p. I. CXVII. § I. T. III. l. IV. § XI; Crenii, *Animadv. Phil. et Hist.*, T. VIII. p. CLIX; Spanhem., *Elench. Controvers*, p. 632, T. III. *Oper.*, p. 999; Bayle, *Dict. hist.*, T. IV. p. 57; G. Voetii *Disp. Theol.* in *Addendis;* Heringa, *de auditorio*, p. 163, 169, van Lennep, *Mem. Amst. Ath.;* Paquot, *Mem.*, T. I. p. 591, suiv.; Kok; Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt; Verwoert; Glasius, *Godgel. Nederl.;* Ypey, *Gesch. d. Herv. kerk*, D. II. bl. 375; Kist en Royaards *Archief*, D. II. bl. 348 2de Ser.; Muller, *Cat. v. portr.;* Arrenberg, *Biogr. Univ.; Biogr. génér. med;* Jöcher.

WOLDE (LEONARD VAN) gaf „als proponent ter Heiligen dienste":

Wederlegging van Jonas Kortens gevoelens over de ligging van het Paradijs in Boekz, Febr. 1664, p. 161.

WOMMEL (CYPRIANUS STAPERT VAN). Zie VOMELIUS.

WONDER (PIETER CHRISTOFFEL), zoon van Johan Jacob Wonder en Anna Geertruy Bergfeld, den 10den Januarij 1780 te Utrecht geboren, ontving, daar hij bestemd was zijn vader in de leerlooijerij en zeembereiding op te volgen, slechts onderwijs voor uitspanning. Toen hij zich later geheel aan de kunst wijdde, beoefende hij de natuur en de voortbrengsels van uitstekende meesters.

In 1802 bezocht hij de beroemde galerij van Dusseldorp en copieerde daar eenige schilderijen van oude meesters, o. a. van Anthony van Dyck en Rubens. Ook teekende hij op de akademie naar de beste afgietsels der antieken. In 1804 te Utrecht teruggekeerd, vervaardigde hij een menigte portretten en familiestukken, in grooter en kleiner bestek, later hield hij zich bij uitsluiting bezig met gezelschapstukjes, bij gewonen dag- en zon-, lamp- en kaarslicht. In 1807 rigtte hij en Jan Kobell met eenige liefhebbers en beoefenaars der kunst te Utrecht een nieuw teekengenootschap op, dat in 1814 de benaming van Genootschap, onder de zinspreuk:

Kunstliefde aannam, en waarvan hij tot zijn vertrek naar Engeland in Mei 1828 bestuurder was. Hij vertoefde te Londen tot in 1831 en heeft daar belangrijke werken volvoerd en veel personen van den Engelschen adel en gezelschapsstukken in Terburg's trant afgebeeld, o. a. op lord Murray's verzoek een groot stuk, voorstellende eene *Kunstgalerij*, waarin al de voornaamste schilderijen uit bijzondere kabinetten en de eigenaars dier stukken in onderhoudende groepen, goed gelijkend zijn afgebeeld. Deze schilderij, de Murray-galery genaamd, is in Junij 1856 voor 500 £ verkocht. In zijn vaderland (1831) teruggekeerd, leverde hij nog menig stuk op de tentoonstellingen en in kabinetten en vormde bekwame leerlingen, zoals C. Kramm en H. A. Winter. Reeds in 1817 had de maatschappij *Felix Meritis* hem de gouden eerepenning toegewezen voor zijn *Musicerend gezelschap*. Hij was lid der kon. acad. van beeld. kunsten te Amsterdam en overleed in 1852. Zijne nagelaten kunst werd den 6den April 1853 te Utrecht verkocht. Kramm vermeldt eenige zijner portretten en vervaardigde zelf dat van den beroemden kunstschilder.

Ook vervaardigde Wonder een *Alphabetische lijst van de geboorte- en sterfjaren der voornaamste oude Nederl. kunstschilders en beeldhouwers*, na zijn dood door A. Cook uitgegeven.

Zie Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivecourt; A. Cook, *Levensschets van Wonder*. Utr. 1880.

WOON werdt door Abcoude vermeld als schrijver van *Welriekende bloemkens*. 1663 8°.

Zie *Naamr.*, bl. 414.

WOORDHOUDER (Toussaint) leefde te Rotterdam in de 2de helft der XVIIIde eeuw. Men vindt van zijne poëzy in de *Kleine dichterlijke Handschriften*.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WOORDT (Antony van der), zoon van Jan van der Woordt en Jozina Woutersen, werd den 3den Nov. 1769 te Vlissingen, waar zijn vader koophandel dreef, geboren, ontving zijn eerste onderwijs bij een Franschen stadskostschoolhouder. Daar zijn zoon geen lust in den koophandel had, liet zijn vader hem privaat-onderwijs geven door van Royen, toen rector der Latijnsche school. In 1787 verliet zijn vader, een hevig patriot, Vlissingen en vestigde zich te Amsterdam. Hier genoot van der Woordt het onderwijs van den rector van Ommeren, later dat van Wyttenbach en anderen aan het Athenaeum te Amsterdam, totdat hij in 1789 naar Leiden vertrok, waar hij in 1791 meester in de regten werd. Hij stierf te Amsterdam den 28sten Sept. 1794 aan de gevolgen van een val van zijn paard. Volgens eenparige getuigenis zijner vrienden was van der Woordt een edel mensch, braaf burger, verlicht wijsgeer en uitstekend dichter, bevriend met Bellamy, Tholen, van Royen, Kantelaar, Serrurier, Ockerse, Wenckenbach, Strick van Linschoten enz. Zijne gedichten zijn rijmeloos en niet minder dan die van Bellamy. In 1795 bezorgde zijn vriend Wenckenbach er eene uitgave van en in 1843 gaf hij ze op nieuw in het licht met een *Levensberigt aangaande den dichter* en zijn silhouet. Witsen Geysbeek bezorgde een nadruk der eerste uitgave. M. C. van Hall, H. van Royen en A. Simons bielden lofredenen op hem. Strick van Linschoten wijdde hem een gedicht.

Zie P. H. A. J. Strick van Linschoten, *Gedicht*, bl. 172, 176, met de aanteek. A. Simons, *Verhand.*, bl. 206—224; Des., *Gedicht*, 1834; Wenckenbach, *Levensb.*; van Kampen, *Beknopte Geschied. der Letteren en wetenschap*; De Vries, *Gesch. d. Ned. dicht.*; Ockerse, *Gedenkz. op het graf van Bellamy*, bl. 154, 314; Witsen Geysbeek, *Woordenb.*; Voorrede van zijn nadruk van v. d. W., *Gedichten*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Collot d'Escury, *Holl. roem.*

WOR (Dirk), van Dordrecht, was kapitein der Watergeuzen, en zeilde, na de inneming van den Briel (waarbij hij hoogstwaarschijnlijk tegenwoordig was) met zijn schip, en eenige andere onder zijn bevel, de rivier op. Nog voor Dordrecht aan de zijde van Oranje overging, 14 Junij 1572, hield hij de stroomen rondom die stad in onrust. De regenten van Dordrecht zonden schepen tegen hem en zijne Geusen. Doch het bleek spoedig wie deze schepen ten vijand hadden, want toen het volk van Wor het klooster Eemstein genomen en in brand gestoken had, en door de Spanjaarden van Rotterdam vervolgd werd, waren het juist de schepelingen tegen hem gezonden, die op de Spanjaarden schoten en hem tot de terugtogt dwongen. Kort daarna ging Dordrecht bij verdrag aan Entens over. Van Wor heeft in de geschiedenis niet meer gesproken.

Zie Balen, *Beschrijv. v. Dordrecht*, bl. 242; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 45; van Groningen, *Gesch. d. Watergeuzen*, bl. 337, 486.

WORDANUS, rector te Tiel. Men leest van hem een 4-regelig vers in het Latijn op een steen voor de Burenschen poort uitgehouwen, betreffende het beleg van Tiel in 1528.

Zie Slichtenhorst, *Toev.*, bl. 44; Rink, *B. v. Tiel*, bl. 51, *Beschrijv. v. Tiel* bij Blaeu's *Stedeboek*.

WORM (Nicolaas van der), min bekend etser, die in de 2de helft der 18de eeuw, waarschijnlijk te Leiden, bloeide. Op de verkooping van mr. J. van Buren, bailliuw van Noordwijkerhout, te 's Hage werden in 1808 verkocht: 27 *stuks geëtste prenten door Nicolaas van der Worm, alle naar originele teekeningen van Christina Chalon, in deze collectie berustende, zijnde alle drukken op Chineesch papier.* Worm maakte ook verscheidene prenten van de *Sledevaart* in 1774 en 1775 door het tooneelgezelschap *Veniam pro laude* te Leiden gehouden naar A. Delfos en P. C. la Fargue, waarbij Le Francq van Berkhey een zinnebeeldige verklaring schreef en uitgaf. Leiden 1776. 8°.

Zie Weigel, *Kunstlager Catalog.*, 1846, N°. 15781; Kramm.

WORMER (Henricus) of WORMERIANUS, te Wormer geboren, leefde te Keulen, en gaf aldaar in 1514 in het licht:

Epitomen Astronomiae.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 173.

WOUD (Jan Cornelis). Zie WOUDANUS (Jan Cornelis).

WOUDANUS (Jan Cornelis), teekenaar en graveur, bloeide in de 2de helft der XIVde eeuw. Hij teekende o. a. het *Theatrum anatomicum* te Leiden, waar op het Cadaver les wordt gegeven en het portret van David Jorisz. door Cornelis van Sichem gegraveerd. Ook graveerde Woudanus het portret van Jos. Justus Scaliger.

Zie *Tooneel der Hoofdketteren*, Middelb. 1666 fol.; Kramm; Nagler; Muller, *Cat. v. portr.*, N°. 2720.

WOUDE (J. van der). Op den *Catalogus van dr. G. Munnicks van Cleeff*, Utrecht 1860, bl. 5 komt voor een prent: *de 17 Nederlandsche provincien, zinnebeeldig voorgesteld met de steden Amsterdam en Antwerpen naar J. v. d. Woude.*

Zie Kramm.

WOUDE (Cornelis van der) woonde omtrent 1645 te Alkmaar. Hij gaf in het licht: *Kronijk van Alkmaar met zijn dorpen.* Alkmaar 1645, 2de dr., Alkmaar 1658, 8°., 3de dr., Alkmaar 1679, 8°., Amsterd. 1725, 8°., Amsterd. en Alkmaar 1742, 1743, 's Gravenh. 1746, 4°., m. pl. van A. Rademaker. De Chronyk loopt van 855 of 860 tot 1645 en de tweede druk tot 1658. Ook beoefende hij de dichtkunst en was lid van de rederijkkamer *de Lauwerier:* Hij komt als zoodanig voor in *Vlissings Redens Lusthof.* Zijn spreuk was *Altijdt strijdt.*

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*; Foppens, *Bibl. Belg.*; de Wind, *Bibl. v. Ned. Geschieds.*, bl. 476, 592; Bodel Nijenhuis, *Topogr. lijst*; van der Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WOUDE en WARMOND (Jan van den), tweede zoon van Jakob van den Woude en Warmond en van Florentia Bugge, was een dapper krijgsman, waarvan hij vele proeven gaf in den oorlog tegen de Friesen, zoodat hij in 1396 tot ridder werd geslagen. Hij was in 1377, 1390, 1394 hoogheemraad van Rijnland, deed Warmond tot een hooge heerlijkheid en onversterfelijk erfleen verheffen, stichtte aldaar in 1410 een klooster voor behoeftige adellijke jonk-

vrouwen en drie jaren later, ter plaatse waar het oude slot van Teylingen lag, door de hertogen Aalbert en Willem van Beyeren, ten dien einde ten geschenke gegeven, een klooster van reguliere monniken van de orde der Cisterciensen. Door koop werd hij in 1416 eigenaar van de heerlijkheid Alkemade. Zijne vrouw, Agnes, dochter van heer Jan van Kruiningen, overleed in 1400. Hij overleed in 1417, 2 kinderen nalatende.

Zie *Ned. en Kleefs Oudh.*; Kok; van Leeuwen.

WOUDE en WARMOND (Jacob van den), uit hetzelfde adelijk geslacht gesproten, zoo niet medeplichtig aan den moord van Floris V, was hij er echter en uit dien hoofde genoodzaakt met vele edelen dit Vaderland te verlaten. Door toegebragte hulp en betoonde dapperheid tegen den Utrechtschen bisschop, een vijand van Holland, gesteund door magtige voorspraken, hernam hij de verloren gunst en ontving in 1403 verlof naar zijn bezittingen terug te keeren. Hij overleed nog in hetzelfde jaar. Hij was gehuwd met Sophia, dochter van Gerrit van Egmond en Elizabeth van Stryen, en liet een zoon na.

Zie Melis Stoke; *Devisie-Chr.*; Wagenaar, *V. H.*; Bilderdijk, *Gesch. des Vaderl.*; Kok.

WOUTER VERHEE, omtrent het midden der XVIde eeuw te Gouda geboren, broeder van Jan Verhee, schepen van Amsterdam, had zich te Enkhuizen ter woon neergezet. Terwijl hij daar woonde, verscheen er in 1581 een inboorling dier stad uit Spanje, waar hij koning Philips II meer dan 22 jaren als lijfwacht gediend had. Hij kwam in schijn om een broeder te bezoeken, doch inderdaad met brieven van het Spaansche hof, met schoone beloften, toezegging van genade en vergeving aan allen die zich aan den Spaanschen koning wilden onderwerpen. Met deze brieven liep de hellebardier rond bij hen, van welke hij zich een goeden uitslag meende te kunnen verzekeren en onder anderen bij Wouter, die een afschrift van het verleidend schrijven magtig werd. Omtrent dien tijd begaf deze zich naar Haarlem bij zijn vriend Dirk Voltertsz. Coornhert en deelde hem den inhoud van dit afschrift mede. Deze oordeelde dat hij dit heimelijk handelen aan de wethouderschap van Enkhuizen reeds had behooren mede te deelen. Te Enkhuizen weergekeerd zond hij het afschrift naar Coornhert, die nog dienzelfden nacht dat zijn vriend hem verlaten had, naar 's Hage reisde, waar hij reeds bij voorraad kennis gaf van hetgeen hem ter ooren was gekomen, met belofte van zijn zeggen nader te zullen bevestigen door het afschrift. De Haarlemsche burgemeester van der Laan leverde het geschrift ter staatsvergadering in, die eenige soldaten uit Monnikendam en Edam naar Enkhuizen zond. Deze bezetten Enkhuizen, namen den hellebardier en die men voor medepligtigen hielden in verzekering.

Zie Brandt, *Beschrijv. v. Enkhuizen*; Bor, *Nederl. Oorl.*

WOUTELAARS (H.) gaf in het licht:
Korte aanmerkingen over zeker naamloos lasterschrift, mitsg. een klaar vertoog van de evang. leer; ter verantwoording voorgesteld. door H. W. 1731.

Zie Rogge, *Bibl. v. Contra-Rem. geschriften*, bl. 263; *Nav.*, D. XIV. bl. 175.

WOUTERS (Roelof), een verdienstelijk dichter, die kort voor zijn dood in 1807 te Amsterdam een bundel *Stichtelijke Gedichten en Gezangen* in het licht gaf, die naast die van Lussing, van Alphen en Trip een plaats verdienen.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI. bl. 561; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WOUTERS (Wybe), den 25sten December 1762 te Sneek geboren, een vloeijend dichter en lid van het genootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt.* Hij verkreeg bij dit genootschap een accessit voor de *Opwekking van Lazarus*, onder de *Prijsvaersen* er van, opgenomen. Men vindt verder zijne poezy in de *Poëtische Mengelstoffen* en het *Weekblad en Maandschrift van het Departement Groningen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.* Hij overleed als boekhandelaar te Groningen.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenb.*

WOUTERS (Jacoba), in 1753 te 's Hage geboren, werd opgeleid voor het tooneel door den vermaarden Corvers. Eerst verbonden aan het Rotterdamsche tooneelgezelschap, onder directie van mej. de Bruin, trad zij in 1779 voor 't eerst op in den rol van *Rafael* in Vondel's *Gysbrecht van Amstel* en in die van *Roosje*, in 't kluchtspel van *Kloris en Roosje.* Daarna wekte zij de algemeene opmerking in het treurspel. Vereenigd met Ziezenis geb. Wattier verhoogde zij den luister van het Lamberger tooneel. Zij huwde den tooneelspeler Dirk Sardet en overleed te Amsterdam in Febr. 1813.

Zie Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WOUTERS of WOUTIERS (Michelina), schilderes in de eerste helft der 17de eeuw. Zij schilderde portretten o. a. dat van *Andreas Cantelmus*, *Regis Scotiae Generalis*, dijstuk in wapenrusting, in het verschiet een veldslag, waarnaar P. Pontius in 1649 eene gravure vervaardigde.

Zie Nagler; Kramm.

WOUTERSZ (Jan), glasschilder te Utrecht, bloeide in het midden der 17de eeuw.

Zie Dodt, *Archief*, D. IIIb.; Kramm.

WOUTERSZ (Kryn), van Enkhuizen, grootschipper, een kloek en kundig zeeman, leefde omtrent 1573. Hij heeft de tegenwoordige gedaante en inrigting der groote masten van groote schepen uitgevonden.

Zie Brandt, *Beschryv. v. Enkhuizen*; Kok.

WOUWER (Christiaen van de), te Antwerpen geboren, vestigde zich als "figuersnijder" te Amsterdam, waar hij den 6den Febr. 1588 huwde met Margriet van den Kerckhove, weduwe van Hans Pietersz. Hij was toen 24 jaren en woonde op den Zeedijk.

Zie *Navorscher*, 1858, D. VIII. bl. 326; Kramm.

WOUWER (Johan van de) of WOWERIUS, in 1574 te Hamburg geboren. Zijn vader was derwaarts geweken om de vervolgingen wegens den godsdienst te ontgaan. Genoegzaam bedreven in de kennis der geleerde talen, ging hij in 1592 naar Leiden, waar hij vijf jaren vertoefde, ter voortzetting zijner letteroefeningen. Hier knoopte hij met de geleerdste mannen o. a. met Heinsius en Baudius verbindtenissen aan. Uit Leiden reisde hij naar Frankrijk en Italie, en vertoefde 2 jaren te Rome, waar hij bij de hooge geestelijkheid, ook bij sommige kardinalen zeer in achting was. Ook had hij toegang tot den Paus, die hem met veel genegenheid ontving en een jaarwedde aanbood, zoo hij zich te Rome wilde vestigen, hetgeen hij afsloeg. In zijn vaderland weergekeerd, werd hij raad van den graaf van Oost-Friesland, die hem naar 's Hage afvaardigde om met de staten der vereenigde gewesten, eenige zaken het graafschap en de wederzijdsche belangen betreffende in onderhandeling te treden. Vervolgens vertrok hij van wege den Oost-Frieschen graaf in dezelfde hoedanigheid naar het hof van Jan Adolf, hertog van Holstein, die zooveel genoegen in hem vond dat hij hem bij eede deed beloven in Holsteinschen dienst te treden. Eerst werd hij raad van hertog Jan Adolf, vervolgens gouverneur van Gottorp. Hij verviel in een kwijnende ziekte, die hem den 12den Maart 1611 in het graf sleepte. De hertog liet zijn lijk naar Sleeswijk overbrengen en in de hoofdkerk dier stad statelijk ter aarde brengen. Men wil dat van der Wouwer zeer roemzuchtig was en bij uitersten wil bepaalde dat aan ieder, die na zijn dood een lijk- of lofrede op hem hield, een legaat van 60 Joachims-daalders zou worden uitgekeerd. Uit de brieven van D. Baudius blijkt niet onduidelijk met hoe weinig oprechtheid velen dier lofredenaars zijn te werk gegaan.

Hij gaf in het licht:
Petronius Arbiter cum notis.
Sidonius Apollinaris.
De cognitione veterum novi orbis.
Minutius Felix.
Julius Maternus Firmicus de errore profanarum religionum Basil. ap. Frobenium 1603 8°.
Apulejus.
Panegyricus ad regem Daniae.
Polymathia. Hamb. 1604. 4°.

Notae Epidicticae in Tertulliani Librum de umbra.

Epistolarum Syntagma I. Hamb. 1619. 8°.

Syntagma Graeca et Latina de Bibliorum interpretatione, nunc primum in lucem emissum ex Bibl Geverhardi Elmenhorsti. Hamburg 1618

Hij hield briefwisseling met J. Scaliger, J Mathaei Wacherus, Henricus Wotton, Marius Velserus, D Baudius, J. Gruterus, E. Puteanus, D. Hoeschelus, T. Segetus, P. Verdungius, F. Bergius en anderen.

De uitgever zijner *Syntagma* geeft een lijst van schriften, die hij nog van plan was uit te geven.

Zie *Vita J. Wouweri* vóór zijn *Syntagma*; Saxe, *Onom*, T. IV. p. 151, anal 579, A. Fabricius, *Bibl Antiq*, C XXI. § 8; Burman, *Praef. ad Valesii Emendationes*, *Stell.* 2 pl. 2; Scaliger, in *Scaliger. Sec.* Voc., *E Puteanus* en *Houwerius*; Morhovii *Polyh. Litter.*, p. 6. 7, 300, 301, 312, 864, 978; J. Molleri *Homonymoscop.*, p 733–736; Crenii *Animadv. Philol*, § I C. VI. p. 91, 92, P. III. p 162, P V. p. 145, 166—168, P VII. p. 121, 122 P XI p. 17, 18, P XV. p. 40—42; B. G. Struvius in *Thes Var. Erud.*, *S. Bibl. antiq*, 1705 mens., Nov. p. 537–544; *Cat Bibl Bunav.*, T. I. V. II. p. 1706 1707; Fabricius, *Bibl Lat.*, T. I p 222; Burman, *Syll. Epist*, T. II. p. 28, 221, 345, 348, 356, 446, 556, T. II p. 179, 189, T. III. p. 87, 506, T IV. p 9; Graevii *Cohors Musar.* p 289; Jonsius, *de script. hist. philis.*, C I C. 10; Bayle, *Dict. Hist.*, c. v; Baillet, *Jugem.*, T. II. p. 452, 207; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 195: Kok.

WOUWER (Christiaan van de), zoon van den Bredaschen schepen Jan van de Wouwer, was in 1576, hetzij bij leening, hetzij bij provisie, predikant te Geertruidenberg. In 1582 werd hij bij provisie predikant te Dordrecht en in 1584 te Leiden waar hij tot in 1587 in dienst bleef Hij was een hoogmoedig, twistgierig en woelziek man. Ook nam hij deel aan de bekende zamenzweering tegen de regering en nadat deze ontdekt was, nam hij waarschijnlijk de wijk naar Antwerpen. Hij werd van de vergiffenis, den 25sten van Wijnmaand 1587 in naam van prins Maurits, van het raadhuis te Leiden afgekondigd, uitgesloten.

Zie Balen, *Beschrijv. v. Dordrecht*; van Goor, *Beschrijv. v. Breda*, bl. 223; Brandt, *Reform.*, D. I. bl. 738, 741, 742; Wagenaar, *V. H.*, D. VIII. bl. 258 volgg.; Bisschop, *Leic. oproer*; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 195, 196; Kok.

WOUWERMAN (Jan), zoon van Paulus Wouwerman, broeder van Philip (die volgen), werd, volgens sommigen, in 1629 te Haarlem geboren. Hij legde zich, onder zijn vader, op het landschapschilderen toe. Zijne schilderijen zijn zeer zeldzaam, ook wijl velen in den trant van Jan Wijnands zijn geschilderd en met J. W. beteekend, voor stukken van Wijnands doorgaan. Er is maar één stuk bekend, voluit met *J. Wouwerman* beteekend, berustende in het museum *Boymans* te Rotterdam. Hij overleed in 1666.

Zie Houbraken; Immerzeel; Kramm; Kok.

WOUWERMAN (Paulus), vader van Philip, Pieter en Jan Wouwerman, woonde te Haarlem, en was volgens Houbraken „een historieschilder van geringe soort".

Zie Houbraken; Kramm.

WOUWERMAN (Paulus), zoon van Philip Wouwerman, in 1668 te Haarlem geboren, werd in 1680 als discipel in het St. Lucasgild te Antwerpen opgenomen en aldaar Carthuizer en stierf in het klooster dier orde in 1761, in den ouderdom van 93 jaren.

Zie Kramm.

WOUWERMAN (Philip of Philippus), zoon van Paulus Wouwerman, in 1620 te Haarlem geboren, ontving het onderwijs van dezen en van Jan Wynands. Spoedig streefde hij dezen meester op zijde in het afmalen van woeste en duinachtige streken. Welhaast werden die eenzame doch schilderachtige oorden met voorwerpen, die er meer leven en beweging aan gaven, bevolkt. Het landschap werd bijwerk en bestemd om zijne beelden en paarden groepen te beter te doen uitkomen. Nu eens koos zijn onuitputtelijk rijke geest tot onderwerp een deftig landschap met personen van beide kunne, zich met den opgang der zon ter jacht begevende, of tegen het vallen van den avond vermoeid terugkeerende; dan stelde zijn scheppend vernuft krijgslieden voor, kamperende, na volbragte rust ten strijde optrekkende, of, met den vijand slaags geraakt, proeven van dapperheid gevende, of lafhartig, een weerloos gehucht plunderende. Ook vond hij, ter afwisseling menigmaal behagen in kabinetstukjes van beknopten bestek, eener hooibouw, hoefsmitse, dorpsherberg in een hei, een paardewet of rijbaan voorstellende. En al wat hij volbragt was geestig van ordonnantie, keurig en juist van teekening, kloek en malsch van penseel, harmonieus en natuurlijk van kleur, oordeelkundig van licht en bruin en doorgaans helder en zilverachtig van toon".

En echter kon zulk een meester een geruimen tijd het brood voor zijn gezin niet verdienen. Pieter van der Laar, die nagenoeg in hetzelfde vak werkte en Italie bezocht had, bleef geruimen tijd den lauwer der voorkeur betwisten aan hem, die maar zelden zijne studien tot buiten den omtrek zijner woonplaats uitgestrekt had, terwijl zijne aangeborene blohartigheid hem lang afhankelijk deed blijven van de baatzucht van lieden die handel dreven in de kunst. Eindelijk trok de pastoor Cornelis Catsz, die in zijn buurt woonde en met zijne omstandigheden was bekend geworden, zich zijn lot aan, en gaf hem *f* 600 te leen. Nu kon hij, op zijn gemak, blijmoedig en onafhankelijk arbeiden. Uit dankbaarheid schilderde Wouwerman voor hem een *St. Hubertus, van zijn paard afstappende om voor het wonderbare hert te knielen* Groot is het aantal schilderijen, die hij in zijn korten levensloop (hij bereikte slechts 48 jaren) heeft vervaardigd. Het museum te 's Hage bezit negen stuks van dezen meester: de *Groote Veldslag*, een der kapitaalste die van hem bekend zijn, eene *Legerplaats*, een *Landschapje met figuren en paarden*, een *Jagtpartij*, eenige *Boeren te voet en te paard*, een *Binnenstal* en pendant de *Rijschool* en een *Hooibouw* Het Amsterdamsche museum bezit een *Bergachtig Landschap*, een *Paardewed*, *de Overrompeling van een dorp* (kapitaal), een *Reigerjagt*, een *Boerengevecht*, een *Veldgezigt* en *Hertenjagt*, de *Rijschool* en een *Landschapje*.

Op de verkoopingen van Muller en Verbrugge van der Pot en anderen werden verscheidene zijner schilderijen voor meer dan *f* 3000 verkocht en voor zijne kapitale stukken *f* 10 000 besteed. In 1841 werd voor zijne schilderij, voorstellende *het vatten van een Spion* te Parijs 40 000 francs betaald. Op de verkooping van Goll gold *een Rust van Jagers* *f* 6000, op die te Londen, 1848, een klein stuk *la Charette embourbée* *f* 3460, op die van Mechlenburg te Parijs, een *Paardenmarkt* *f* 80,000 francs, *St. Hubert*, 7200 francs, op die van Putureau te Parijs, 1857, *Halte de Cavaliers*, 50 000 francs, *Marche d'une armée* 12,600 francs, *Paysages sablonneux* 30 000 francs, te Rome gold op de verkooping van den kardinaal Fesch, *de terugkomst van de Jagt* 68,727 francs en een kleine bataille 25,420 francs. Houbraken vermeldt dat Wouwerman vele zijner teekeningen liet verbranden, doch zulks wordt weêrsproken door het groot aantal teekeningen die van hem aanwezig zijn of liever waren. Bij den brand van het koninklijke slot te Kopenhagen is een *Boek vol met uitmuntende teekeningen*, door Wouwerman vervaardigd, verloren geraakt.

In de verzameling van Goll van Frankenstein was een gevulde portefeuille, die niet dan teekeningen van hem inhield. Ook voor deze werden aanzienlijke sommen besteed. Op de verkooping van Eyl Sluiter, werd o. a. voor een *Landschap met een paard* en *beeldjes* op perkament met O. I. inkt *f* 600, voor een *Manège* ook met O. I. inkt *f* 825, op die van de Vos voor een *Landschap met een achteruitslaand paard en meer stoffaadje*, ook met O. I. *f* 1,030 en voor een dito *f* 1,220, op die van Clausin te Parijs voor het *Pissende paard* *f* 1085: 50 betaald. Op de verkooping van Verstolk van Soelen gold het *Pissende paard* *f* 1321, *le manège* *f* 1002.

Het zal wel naar de 1000 schilderijen loopen die Wouwerman vervaardigde, Smith heeft er in zijn *Catalogue* 525 vermeld. Het museum *de L'Ermitage* in Rusland bezit er 29, dat te Dresden 63. Wouwerman heeft niet meer dan één plaatje geetst, het stelt voor *een paard in profil.* Het werd in 1800 op de verkooping van Ploos van Amstel met *f* 60, later op die van den grave von Fries met *f* 505 betaald. Wouwerman stierf te Haarlem in Mei 1668. Hij is meermalen afgebeeld.

Zie Houbraken; van der Willigen; Immerzeel; Kramm; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. . bl. ; Smith's *Catalog. of Dutch and Flemish. Painters*, T. I. *Geschichte der Königl. Kupferstichtsamml. zu Copenhagen*; R. Weigel, *Supplém. au Peintre graveur de A. Barsch*, S. 68; *Musée de la Holl.*; *Mnemosyne* St. XVIII. bl 368; Kok; *Levensschetsen van beroemde mannen en vrouwen*, D. VIII. bl. 229; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Saxe, *Onom.*, T. IV. bl. 548; *Kunst- en Letterb.*, 30 Mei 1825.

WOUWERMAN (Pieter), zoon van den vorige, volgens sommigen in 1626 te Haarlem geboren en in 1683 gestorven. Hij schilderde stalletjes, pleisterplaatsen, herbergen, vooral valkenjagers te paard met beeldjes gestoffeerd; alles net geteekend, uitvoerig geschilderd, doch niet krachtig, los en teekenachtig genoeg. Teyler's stichting bezit een geteekend portret van hem.

Zie Houbraken; v. d. Willigen; Immerzeel; Kramm; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WRANGEL (Carel Gustaaf), graaf van Sylfnitzburg, 13 Dec. 1613 te Stokholm geboren, later een beroemd Zweedsche vlootvoogd geworden, bragt een geheel jaar hier te lande door om zich in de zeevaartkunde en het bouwen van schepen te oefenen. Volgens sommigen heeft hij bij onze zeemagt gediend.

Zie *Biogr. Univ.*, *Biogr. génér. moderne*; J. C. de Jonge, *Gesch. v. h. Ned. Zeew.*, D. I. bl. 551.

WRICHT (S.) komt bij Abcoude voor als schrijver eener *Verhandeling over de wedergeboorte, sonder welke niemant kan salig worden*, met een voorr. van D. Isaac Bindt. 's Grav. 1740. 4°.

Zie *Naaml.*, bl. 415.

WRIGHT (Benjamin) bloeide in het begin der 17de eeuw en wordt bij Kramm vermeld als drukker van de *Afbeeldinghe der stad Jeruzalem* enz.

Zie Kramm.

WRITS (Willem), een Amsterdamsch burger, richtte in 1787, met slechts 40 leden, het genootschap *Felix Meritis* op. Hij was een bekwaam plaatsnijder en teekenaar. Kramm vermeldt van hem 6 *stuks gezigten van Hollandsche dorpen; 6 stuks van de Vechtstroom naar J. de Beyer, twee stuks van Hilversum; de teekenakademie te Amsterdam.*

In den *Atlas van de voornaamste afbeeldingen van Amsterdam voor kinderen* komen er 11 stuks voor. Zijn portret is naar de teekening van W. Hendriks door C. L. B. Claessens gegraveerd.

Zie Kramm; Verwoert.

WTENBOGAERT (Johannes) werd den 11den Februarij 1557 te Utrecht geboren. Hij was een zoon van Augustijn Peterszoon Wtenbogaert, onder-koorzanger en schoolmeester bij de canonisie van St. Pieter en Helena of Heylwich Hamel. Na het eerste onderricht van zijn vader ontvangen te hebben bezocht hij sedert zijn tiende jaar de Hiëronymusschool. Daar hij zich op de studie der rechtsgeleerdheid wilde toeleggen kwam hij achtereenvolgens onder de leiding van mr. Antonius Buyser, mr. Johan Bogaert en den notaris Dirk van Buyzen. Reeds vroeg had hij, door het lezen van allerlei geschriften, de denkbeelden der hervorming in zich opgenomen. Hij was een der ijverigste hoorders van Duifhuis prediking. Na een tijd lang in dienst geweest te zijn van een der secretarissen van graaf Jan van Nassau te Arnhem besloot hij zich aan de godgeleerdheid te wijden, om later als predikant in de hervormde kerk op te treden. Hij sloot zich aan bij de Consistorialen te Utrecht, die hem tot voorlezer in de Minderbroederkerk aanstelden. In 1580 zond de magistraat hem op stadskosten naar Geneve, om aldaar zijne verdere opleiding te ontvangen. Wtenbogaert hoorde er de lessen van Beza en Perrot en leerde er Casaubonus, Arminius en anderen kennen. Over Zurich, Basel, Straatsburg en Heidelberg kwam hij in 1584 te Utrecht terug, waar hij weldra tot predikant bij de Consistorialen werd voorgesteld. Hij doorleefde hier moeijelijke dagen. De wijze waarop, op gezag van Leycester, aan het zelfstandig bestaan van de gemeente van Duifhuis een einde werd gemaakt, was weinig geschikt om hem voor de Calvinisten in te nemen, waarvan hij bovendien in opvatting van sommige leerstukken verschilde. Na het vertrek van Leycester stak de partij van Duifhuis, waarbij zich de regering had aangesloten, het hoofd weder op. Men besloot alle predikanten door anderen te doen vervangen, en den 17den December 1588 kreeg Wtenbogaert met Helmichius, Sopingius en Royenburgh zijn ontslag.

Door toedoen van Maurits en Oldenbarneveld werd Wtenbogaert in Maart van het volgend jaar tot predikant in den Haag beroepen, na verschillende uitnoodigingen te hebben afgeslagen. Wel is waar nam hij dit beroep onder zeker voorbehoud aan, daar hij door de Utrechtsche regering slechts voorwaardelijk was ontslagen, maar hij is toch onafgebroken tot aan zijn vlucht in 1618 predikant in den Haag gebleven, ofschoon er meermalen pogingen werden aangewend om hem aan zijne geboortestad op nieuw te verbinden, en hij zelf in later jaren bij herhaling er op aandrong, dat men hem weder vrij zou laten. De persoonlijke kennismaking met 's lands advocaat en met den stadhouder was voor zijn volgend leven van het hoogste gewicht. Oldenbarneveld, die in Wtenbogaert een man naar zijn hart had gevonden, bediende zich van hem als bemiddelaar in de kerkelijke twisten, die te Hoorn, Gouda en elders waren ontstaan, en benoemde hem in 1591 in de gemengde commissie van kerkelijken en politieken, die de kerkorde van 1591 ontwierp. Als predikant was hij weldra door zijne groote welsprekendheid en zijn beminnelijk karakter bij allen geliefd. Louise de Coligny vertrouwde hem de opleiding toe van haren zoon Frederik Hendrik. Haar ten gevalle werd de hofkapel afgestaan tot het houden van godsdienstoefeningen in de Fransche taal, waartoe Wtenbogaert werd aangesteld. De staten behandelden hem met de meeste onderscheiding en zorgden voor eene vrije woning.

Het is niet mogelijk hier in een kort bestek al de bijzonderheden te vermelden uit Wtenbogaerts veel bewogen leven. Jaren achtereen was hij een der gewichtigste personen in de republiek, en werd zijn naam niet zelden in eenen adem genoemd met dien van Oldenbarneveld en andere staatslieden. Wij kunnen in dit overzicht slechts het voornaamste aanstippen. Het was niet zonder beteekenis dat Maurits hem in 1589 als veldprediker verlangde. In die betrekking was Wtenbogaert in het volgend jaar tegenwoordig bij den bekenden tocht naar Vlaanderen. Sedert vergezelde hij den prins op bijna al zijne veldtochten, ook gedurende het bestand, hoewel hij weigerde zich als hofprediker geheel uitsluitend aan zijn dienst te verbinden. Wtenbogaert verkeerde met Maurits, die geregeld bij hem ter kerk ging, op vertrouwelijken voet, totdat de noodlottige kerkelijke geschillen eene verwijdering maakten. Hij behartigde 's prinsen belangen, toen hij gemoeid werd in de onderhandelingen over het bestand, en hield eene plechtige redevoering bij gelegenheid dat Maurits de ridderorde van den Kouseband ontving.

Er waren in de Nederlandsche hervormde kerk sedert 1572 twee partijen. De strenge Calvinisten stonden vijandig tegenover eene richting, die in meer dan een opzicht van de rechtzinnige kerkleer afweek en zich niet door de onderteekening aan de Nederlandsche confessie wilde laten binden. Wtenbogaert had zich geschaard aan de zijde der vrijzinnigen, die steun vonden bij Oldenbarneveld en de staten van Holland. Dit bleek duidelijk, toen hij in 1613 het beroep van Arminius te Leiden bevorderde. Het werd daarom betrokken in den strijd, die in 1605 tusschen Arminius en Gomarus uitbrak en op verre na niet geëindigd was, toen de eerste in 1609 stierf. Bij de conferentiën tusschen beide hoogleeraren in de staten-vergadering was hij tegenwoordig, en zoodra Arminius gestorven was, trad hij aan het hoofd van al zijne geestverwanten op, om de bedoelingen der Calvinisten te verijdelen. Zij toch drongen aan op eene nationale synode, die uitspraak zou doen over het leerstellig geschil. De staten-generaal hadden de synode toegestaan, mits dat daarin de belijdenisschriften zouden worden herzien. De kerkelijken wilden hiervan niet weten. Wtenbogaert had zitting gehad in eene commissie, die de synode zou voorbereiden, doch waarin beide partijen het niet eens konden worden. Toen nu de kerkelijken en de classie van Alkmaar en elders duidelijk toonden, dat zij alle predikanten tot

onderwerping wilden dwingen, door, onder bedreiging van schorsing en afzetting, de onderteekening van confessie en catechismus te eischen, stelde Wtenbogaert eene remonstrantie aan de staten van Holland, die in eene vergadering van vrijzinnige predikanten werd geteekend. Daarin waren hunne denkbeelden omtrent het leerstuk der voorbeschikking, waarover de strijd liep, en hunne grieven uiteengezet.

In den strijd tusschen remonstranten en contra-remonstranten, die hierop volgde en met de veroordeeling van de eersten op de Dordsche synode eindigde, treedt Wtenbogaert overal op den voorgrond. Door zijne bemiddeling werd Vorstius, ten spijt van Gomarus, tot opvolger van Arminius te Leiden benoemd. Hij had ook de hand in de voorstelling van Episcopius. Hij was een der voornaamste onderhandelaars van remonstrantsche zijde in de Haagsche en Delftsche conferentien. In een belangrijk geschrift verdedigde hij het recht van de staten om in kerkelijke aangelegenheden handelend op te treden. Oldenbarneveld bediende zich van hem, toen hij eene verklaring van den Engelschen koning wilde uitlokken ten gunste van zijne kerkelijke politiek. Wtenbogaert stelde de kerkorde, die in Utrecht door de staten van dat gewest werd ingevoerd. Hij werkte met de Groot aan de resolutie tot vrede der kerk, die in 1614 door de meerderheid in de staten-vergadering van Holland werd overgenomen en trad als hare verdediger op. Zoo trachtte hij op allerlei wijze eene kerkelijke beslissing van het godgeleerd geschil tegen te houden en die niet anders dan op de uitwerping der remonstranten kon uitloopen, en ondersteunde hij alle pogingen tot bevordering der onderlinge verdraagzaamheid. De tegenstand der kerkelijke partij werd echter bedenkelijk, toen vele staatslieden zich van haar bedienden tegen Oldenbarneveld, en Maurits in de twisten werd gemengd. Er ontstond eene verwijdering tusschen Wtenbogaert en zijn Haagschen ambtgenoot Rosaeus, die tengevolge had dat de laatste zich met zijne volgelingen afscheidde. Gelijk reeds elders geschiedde, begonnen de contra-remonstranten in den Haag afzonderlijke godsdienstoefeningen te houden. Men weet hoe zij zich van de Kloosterkerk meester maakten, en toen Maurits in 1617 openlijk daar ter kerk ging, was het niet langer twijfelachtig, of Wtenbogaert en de remonstranten zouden zich moeten onderwerpen. De meerderheid in de staten-generaal, gesteund door eene machtige minderheid in de staten van Holland, wist ten laatste de synode door te drijven. In die dagen van spanning werd Wtenbogaert door Oldenbarneveld en de Groot betrokken in allerlei zaken, die hun later tot misdaad zijn aangerekend. Hij was even als deze staatslieden het mikpunt van den laster, die hem verstandhouding met Spanje en de Jezuïeten verweet. Na veel moeite gelukte het hem den band los te maken, die hem aan zijne gemeente verbond, ofschoon hij in den Haag bleef tot den 29sten Augustus, den dag van Oldenbarnevelds gevangenneming. Toen begaf hij zich naar Rotterdam waar hij zich eenige dagen schuil hield. Op raad van zijne vrienden, alsmede van Louise de Coligny, nam hij echter de wijk naar de Zuidelijke Nederlanden.

Hij vestigde zich te Antwerpen, waar hij enkele vrienden vond. Weldra voegde Taurinus, de schrijver van de Weegschael, zich bij hem, die echter ziek werd en stierf. Diens plaats werd spoedig ingenomen door Grevinchoven van Rotterdam, die insgelijks was uitgeweken. Van de remonstrantsche predikanten die te Dordrecht veroordeeld en op last van de staten-generaal naar Waalwijk vervoerd waren, sloten de voornaamste, zooals Episcopius en Cupus, zich eerlang bij Wtenbogaert aan. Onder zijn beleid kwamen de ballingen te Antwerpen in eene vergadering bijeen, waarin de grondslagen der remonstrantsche broederschap werden gelegd. Intusschen was Wtenbogaert door den Haagschen kerkeraad eervol ontslagen, maar kort hierop door de provinciale synode van Delft onverhoord veroordeeld en afgezet. Dit kerkelijk vonnis, werd in 1619 door een politiek gevolgd. Na driemaal vruchteloos bij klokslag te zijn ingedaagd, zag hij zich in Mei door de vier en twintig rechters voor altijd gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard. Hem bleef nu niet anders over dan in den vreemde een verblijf te zoeken. In de Zuidelijke Nederlanden werd hij met onderscheiding behandeld. Hij genoot de eer van mannen als Peckius, Spinola, ja zelfs van den Spaanschen gezant de la Queva, uitnoodigingen tot bezoeken te ontvangen. Zij hadden daarmede bedoelingen, die Wtenbogaert maar al te goed doorzag, en daarom besloot hij tegen het einde van het bestand naar eene andere schuilplaats om te zien. Hij vestigde daartoe het oog op Frankrijk.

In het voorjaar van 1621 vertrok Wtenbogaert naar Parijs. De samensprekingen aldaar met Jeannin en de Boissise gaven hem de zekerheid, dat hij in Frankrijk veilig zou zijn. Hij ging dus met Episcopius en Cupus daarheen en vestigde zich te Rouaan. Vijf jaren heeft hij hier gewoond, ofschoon hij soms weken in Parijs doorbracht bij de Groot en enkele geestverwanten onder de Fransche predikanten. Door briefwisseling en geschriften bleef hij voor de remonstranten rusteloos werkzaam. Met de Hugenoten, die zich voor de Dordsche canons verklaard hadden, liet hij zich niet in. Herhaaldelijk werd hij, even als in Antwerpen, aangezocht, om tot de Roomsche kerk over te gaan. Ofschoon hij zulke aanzoeken steeds onvoorwaardelijk afsloeg, werd hij toch door allen die hem kenden, zooals de president van Normandie, de Rieu zeer geacht. Toch verlangde Wtenbogaert in eene andere omgeving te leven. In 1624 stond hij gereed naar Hamburg en van daar naar Frederikstadt te gaan, toen hij bijna in handen zijner vijanden was gevallen. Hij bleef te Rouaan tot na Maurits dood. Op de gunstige berichten die hij van vertrouwde vrienden had ontvangen, alsmede van Episcopius, die in April 1626 naar Holland vertrok, besloot ook Wtenbogaert heimelijk in het vaderland weder te keeren. Eer hij hiertoe overging schreef hij tweemaal naar Frederik Hendrik, dien hij te Antwerpen persoonlijk had ontmoet. Den 26sten Augustus zette hij te Rotterdam voet aan wal.

In de eerste maanden moest hij zich zooveel mogelijk schuil houden. Zeer gaarne had hij den prins persoonlijk gesproken, maar deze achtte dit niet raadzaam, ofschoon hij genoeg liet blijken, dat Wtenbogaert geen leed zou geschieden. Een verzoek van de generaliteit, op het advies van eenige rechtsgeleerden, om zich te mogen verdedigen tegen de beschuldigingen waarop zijn vonnis rustte, werd afgeslagen. Onafgebroken was hij werkzaam om de intrekking der plakkaten tegen de remonstrantsche samenkomsten en het ontslag der gevangenen op Loevestein te bewerken, en ofschoon al zijne pogingen hiertoe vruchteloos schenen te zijn, zoo moet het toch voor een deel aan zijn invloed worden toegeschreven, dat de remonstranten eerlang te Rotterdam, Amsterdam, den Haag en elders vrij vergaderden, ja zelfs ongehinderd kerken bouwen konden, terwijl geene enkele poging werd gedaan om de gevangenen na hunne ontvluchting te vatten. Hij waagde het zelfs meermalen te preeken. Dikwijls werd hij aangezocht om zich even als vroeger tot bemiddelaar te laten gebruiken, ten einde de breuk in kerk te heelen, maar na al het gebeurde was er voor het oogenblik aan geene verzoening te denken. Wtenbogaert wijdde daarom al zijne krachten aan de belangen der remonstrantsche broederschap, waarvan hij het hoofd bleef tot aan zijn dood. Hij gaf haar eene handleiding tot het godsdienstig onderricht en eene kerkorde. Tot de laatste jaren woonde hij weder in zijn eigen huis, dat na de verbeurdverklaring eerst door een kamerheer van Maurits, daarna door Rosaeus was bewoond. Daar ontsliep hij ook den 4den Sept. 1644, na tot het laatst, in het genot van een krachtig lichaamsgestel, met ongemeene helderheid van geest, gearbeid te hebben voor de zaak waaraan hij zijn geheele leven had gewijd. Wtenbogaert was een man van groote scherpzinnigheid. Letten wij op de breede rij zijner geschriften, waarvan wij het noodeloos achten de titels op te sommen, sedert daarvan Rogge in zijne *Bibliotheek der remonstrantsche geschriften* eene volledige bibliografische beschrijving heeft gegeven; leggen wij daarnevens zijne talloze brieven, die thans allen door denzelfden bij het historisch genootschap te Utrecht zijn uitgegeven, dan vragen wij: hoe heeft Wtenbogaert, te midden van zulk een woelig en zwervend leven, tijd kunnen vinden tot eene schriftelijke werkzaamheid van zulk een omvang. Hij was ongemeen vlug met de pen, maar de inhoud zoowel zijner kleinere als grootere werken getuigt tegelijk van zijne zeldzame kennis, als van helderen blik. Bovendien muntten bijna al zijne geschriften niet enkel uit door degelijkheid van inhoud als door keurigen vorm. Van onschatbare waarde zijn steeds zijne *Kerckelicke*

historie op zijn Leven, kerkelijke bedieninge en zedige verantwoording, die eerst na zijn dood het licht zagen. Wtenbogaert is ongetwijfeld een der merkwaardigste mannen in de Nederlandsche protestantsche kerk van de eerste helft der 17de eeuw. Als strijder voor de vrijheid van onderzoek en tegen het formuliergezang, voor de vrijheid van godsdienstoefening en tegen elke gewetensdwang, is hij een echte zoon der hervorming geweest.

Wtenbogaert is tweemalen gehuwd geweest, maar heeft geene kinderen gehad. Zijne eerste vrouw was Anna van den Broeck. Na haar dood in 1607 hertrouwde hij met Maria Petitpas, weduwe van François aux Brebis, uit Wesel.

Van hem bestaan verschillende portretten, die echter meerendeels slechte kopiëen zijn van goede origineelen. Miereveld schilderde zijn portret, dat door Delff in plaat werd gebragt. Wij hebben eene uitmuntende gravure van Rembrandt. Ook werd hij door Vinkeles en Houbraken in koper gebragt.

Even als ons bestek slechts toeliet enkele hoofdpunten uit Wtenbogaerts levensgeschiedenis aan te stippen, zoo is het onmogelijk alle bronnen te noemen, die over hem zijn te raadplegen. Wij laten hier de voornaamste volgen.

Zie Saxe, *Onom.*, T. IV. p. 215; Burman, *Traj. erud.*, p. 434—445; Crenii *Animadv. Phil*, P. XIII. p. 133, 134; Paris, *Ind. Bat.*, p 217, 218 (met zijn portr.); J. Fabricii *Hist. Bibl.*, P. IV. p. 498—500; Chaufepié; Wagenaar, *V. H.*, D. IX. bl. 86, D. X bl. 58 enz; *Biogr. Univ.*, *Biogr. mod.*; Rogge, *Bibl. van Rem. Pamfl.*, bl. 87, 218; Wtenbogaerts *Leven*, *Oorspronck en voortganck der kerck geschillen*, *Kerkel. historie*, *Brieven en onuitgegeven stukken*; Trigland's *Kerck. geschiedenis*, Baudart's *Memorien*; Brandt, *Historie der reformatie*, Regenboog, *Geschied. der remonstranten*; Tideman, *Geschied. van de vestiging der remonstr. broederschap*, Ypey en Dermout, *Geschied. d. Ned. herv. kerk*; *Leven van N. Mann en Vrouwen*, v 51; Kist en Royaard's *Arch.*, D. V. bl. 178, D. IX. bl. 508; *Arch.*, D VII bl 88, 176, D. IX bl. 38; *Jaarb v Wet. Theol*, D I. bl. 298, D. II. bl 76; *Godgel. Bijdr.*, D. XXXII. bl. 904; *Arch. v h. Hist. Gen.*, 4 jg. bl. 255; Halma; Hoogstraten; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; *Woordenb. der zamenl.*; Glasius; Muller, *Cat. v. portr.*, en verder alle werken, aangehaald in Rogge's *Joh. Wtenbogaert en zijn tijd*, 3 dln. Amst. 1874—76.

WTENBROEK (Mozes). Zie UYTENBROEK. WTENWAEL. Zie UITENWAEL. WTENWEERDE. Zie UTENWEERDE. WTHOECK of WTHOUCK (Heyndrick). Zie UITHOECK (Heyndrick).

WTTEWAALL (mr. Hendrik Asuerus), heer van Stoetwegen, was in de Utrechtsche geschiedenis zeer bekend. Hij was van 1746 tot 1748 burgemeester en werd in 1752 van wege zijn weêrstand tegen de stadhouderlijke recommandatiën uit de vroedschap verwijderd.

Zie Thorbecke, *Levensschets van G. Wttewaall*, bl. 3.

WTTEWAALL (Gerard) werd den 29sten April 1716 te Utrecht, weinige maanden na de terugkomst zijns vaders uit Oost-Indië, geboren. Zijn grootvader was de bovengemelde, zijn vader had in de O. I. den post van opperhoofd van Gorontale bekleed en was »een man van een regt en vrij oordeel en groote belezenheid, naarstig en een christelijk gedrag." Reeds in prille jeugd had zijn zoon lust om ter zee te varen, doch zag uit liefde jegens zijne moeder van zijn wensch af en kwam den vader te gemoet, die hem liefst voor het regterlijke bestemd had. Hij bezocht de Hieronymus-school en vervolgens de hoogeschool, waar hij van 1793—1801 bleef, zette daar zijne studie der oude letteren, vooral ook het Grieksch met den grootsten ijver voort en doorlas meer dan eenmaal de *rei rusticae scriptores* met de pen in de hand. Ofschoon de regtsstudie zijn voorname akademietaak was, oefende hij zich met geen minder ijver in de natuurkunde onder Rossijn en in de wijsbegeerte onder Hennert. Den 28 Nov. 1801 werd hij na het verdedigen van theses, doctor in de beide regten en vestigde zich te Utrecht. Hij was reeds in 1800 hoogheemraad geworden van den Lekdijk bovendams, eene betrekking die hij tot 1830 bekleedde, bedankte voor een professoraat te Deventer en van fiscaal op de vloot, doch aanvaardde de betrekking van schepen zijner geboortestad 1803. Na de inlijving in het Fransche keizerrijk, gevolgd door de ontbinding der bestaande regtbank, was Wtewaall niet over te halen om zich op nieuw te laten plaatsen. Zijn afkeer van het Fransche bestuur was zóó groot, dat hij, bij de komst van Napoleon te Utrecht, gecommitteerd om den keizer op te wachten, sulks rondelijk weigerde te doen. Ontslagen van zijn ambt als schepen, begaf hij zich ter woon naar buiten en werd hij landbouwer. Zijne natuurkundige, inzonderheid botanische studiën, altoos in gemeenschap met zijn broeder, den med. doctor Jan Wttewaall getrouwelijk voortgezet, kwamen hem nu te stade. Hij had met zijn broeder een tuin op Wickenburch aangelegd tot kweeking eener volledige inlandsche Flora en in 1809 Wildenow's handleiding in 't Nederduitsch uitgegeven. Hij was reeds in 1808 lid der commissie van landbouw geworden, waar hij, meermalen als spreker optrad. Toen zich op 't eind van December 1813 de runderpest te Utrecht openbaarde, werd hij door die commissie aan het hoofd gesteld van het bestuur der buitengewone maatregelen, waardoor de verschrikkelijke ramp bij den oorsprong gestuit en alzoo van het land moest worden afgewend. De veepest werd gelukkig gestuit, doch het kostte hem zijne gezondheid. In het volgende jaar sloeg hij het aanbod van een leerstoel der landhuishouding en botanie af, doch acht jaren later liet hij zich door zijn vriend Prof. Tydeman bewegen het hoogleeraarschap in de landhuishoudkunde te Leiden aan te nemen. Hoe hij die begreep verklaarde hij voor het groot publiek bij zijne inwijdingsrede van 1822 en vervolgens in 1828 bij de nederlegging van het rectoraat der universiteit. Aan hem vooral is Leiden de inrigtingen tot bevordering der landhuishoudkunde verschuldigd. Hij bezweek op zijn landverblijf onder Houten, voor het geweld eener kortstondige ziekte, in den ouderdom van 62 jaren, den 6 Julij 1839.

Behalve zijn inwijdingsrede te Leiden *over de landhuishoudkunde, uithoofde van hare belangrijkheid, de bescherming van 's Rijks regering waardig*, in *Annales Acad. Lugd. Bat.* 1822—1823, en zijne *Or de agricultura salutis publicae vero fundamento*, in *Annales* 1828—1829, gaf hij nog in het licht: *Bijdragen tot de Staathuishoudkunde en de Statistiek*, 2 stukjes.

Ook schreef hij eenige stukjes in het Tijdschrift der *Maats. tot bevordering der nijverheid* en in *den Vriend des Vaderlands* en was belast met de redactie van het tijdschrift door de Nederl. Huishoudelijke Maatschappij uitgegeven.

Hij was lid van verschillende letterk. genootschappen, o. a. van het *Kon. Ned. Instituut* en directeur van het *Utrechtsch Genoots.*

Zie Siegenbeek, *Gesch. d. Leids Hoogesch.*, D I. bl. 436, D. II. bl. 140—143, 262; Thorbecke, *Levensschets van G. Wttewaall* in *Kunst- en Letterb.* voor 1838, D. II. bl. 421—427, 434—442; *Handel d. Jaarl. vergad. d Maats. v. Ned. Letterk.*, 1839, bl 7; *L. Student. Almanak*, 1839. bl. 129; Scheltema, *Mengelw.*, D III. St. II. bl. 1 volgg.; *Aanh. op het Woordenb. van Nieuwenhuis*; Kobus en de Rivecourt.

WTTEWAALL (Jan), tweede zoon van den vorige, werd den 6 September 1810 te Utrecht geboren. Van zijne jeugd af had hij groote voorliefde voor de botanie en wat den jeugdigen student bijzonder aanlokte was de kennis der inlandsche Flora. Tot zijne menigvuldige togten door verschillende oorden van het vaderland behoorde die naar het Beekberger woud op de uitgestrekte heide tusschen Apeldoorn en Zutphen, dat door kruidkundigen nog onbezocht was, en waarvan hij in het *Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis en physiologie* van Prof. J. van der Hoeven en W. H. de Vriese, D. III. bl. 1—6 eene korte beschrijving gaf. Terwijl hij te Leiden studeerde, barstte het oproer te Brussel uit. Ook hij en zijn oudere broeder B. Wttewaall achtten het hun pligt het vaderland met de wapenen in de hand te dienen en werden opgeschreven in het corps jagers der Leidsche hoogeschool. Na den veldtogt tot de studie teruggekeerd, bleef Wttewaall zich bij voorkeur op de botanie toeleggen, in welke wetenschap hij verschillende belangrijke onderzoekingen deed, ook op praktisch gebied. Als vruchten daarvan zijn een klein opstel *over de vertakking der inlandsche grassoorten* in het aangehaalde tijdschrift opgenomen, en twee verhandelingen, waarvan eene *over het nadeelige van het snoeijen van opgaande boomen* te Utrecht in 1837 uitgegeven en de andere *over het ontstaan, den en de vormveranderingen van den stengel*, in het vermelde tijdschrift opgenomen werd. In 1839 behaalde hij den doc-

teralen graad op eene *Dissertatio oeconomica de arborum sylvestrium plantatione.*

Sedert vestigde zich Wttewaall te Voorst en trad aldaar als theoretisch en praktisch beoefenaar van den landbouw op, rigtte bij zijne boomkweekerij een boerderij op, waar hij, vrij van vooroordeelen, al datgene invoerde wat hij in vreemde werken nuttigs en bruikbaars opgeteekend, gevonden of door eigen nadenken verworven had.

In 1841 gaf hij te Zutphen zijne *Opmerkingen wegens de appel- en peerboomgaarden in Nederland* in het licht, in 1847 stichtte hij de *Algemeene Landhuishoudelijke Courant*, van dat weekblad, eerst in 4°, later in fol. verschenen, bestaande uit 9 jaargangen (1852—1860) met houtgravuren.

Deze *Landbouw-Courant* heeft een nieuw leven in onze landbouw letterkunde opgewekt en bevat hoogst belangrijke artikelen van Wttewaall's hand. De roem der uitgebreide kennis van den redacteur verbreidde zich meer en meer, zoodat hij in 1851 door 's lands regering belast werd met het zamenstellen van het jaarlijksch verslag van den landbouw. Ook had hij een groot aandeel in het stellen van het *Verslag van de Koninklijke Nederl. Tentoonstelling van Landbouw te Arnhem*, uitgebragt aan Z. M. den Koning door de centrale commissie (1855). Door zijne statistischen werkzaamheden had hij leeren inzien dat er eenige millioenen jaarlijks verloren gingen ten gevolge van onbekendheid met de middelen om de schadelijke insecten van onze producten af te weren of wel hen door afdoende middelen te bestrijden. Zijn opmerking kwam ter oore van de hooge regering en hij werd met Prof. G. Mulder en mr. S. C. Snellen van Vollenhoven gecommitteerd om der regering een plan dienaangaande in te dienen. Hun plan droeg echter de goedkeuring der regering niet weg; doch Wttewaall was niet uit het veld geslagen. Hij besloot met goedkeuring der regering een werk over de schadelijke insecten te schrijven, doch het meest bij het besluit blijven, daar de tweede kamer der staten-generaal de post van kosten, die zulk een werk vereischt, verwierpen.

Nu besloot Wttewaall tot het opstellen van een Compendium, zijne 800 en eenige waarnemingen, doch hij overleed voor het ter perse ging, den 8 Augustus 1862. Hij huwde den 30 Junij 1848 mej. H. E. van Eelde, die hem twee zonen schonk, waarvan een overleed. Behalve de gemelde werken gaf hij nog in het licht:

Over het verleenen van premien voor het dooden van wezels en andere zoogenoemd schadelijk gedierte.

De bosschen in de gemeente Voorst en omstreken, in verband beschouwd met het loof harken.

De dieren die jagt maken op insecten.

Schadelijke insecten in *Volks-Almanak der Maats. tot Nut van 't Algemeen.* 1860.

Zijn vriend Snellen van Vollenhoven schreef zijne biografie.

Zie *Ned. Spectator* 1862, bl. 258, 291, 298.

WUBBELS (Jan), leerling van J. M. Cook, opzigter over het kunstkabinet van Hope, in het door hem gebouwde lusthuis (Paviljoen) bij Haarlem, in 1794 naar Engeland overgevoerd. Ook teekende en schilderde hij.

Zie van Eynden en van der Willigen, D. II. bl. 414; Kramm.

WUCHTERS, WUGTERS of WOGTER (Abraham), zwager van Carel van Mander, *de Jonge* en met hem in 1630 of 1639 naar Kopenhagen vertrokken. Vijf en twintig jaar bekleedde hij aldaar de betrekking van hofschilder. Met verlof van den koning, die hem »zijn conterfeiter en geliefden Abraham Wugters" noemde, vertrok hij in 1664 naar Soroë, zette daar zijn kunst voort en overleed niet lang na 1680. Hij schilderde portretten en historieele onderwerpen.

Zie Kramm.

WUCHTERS (D.) bloeide tusschen 1510—1600 en schilderde graauw in graauw, zooals een schilderij voorstellende *de koningin van Scheba geschenken aan Salomo brengende.*

Zie Kramm.

WUDRIAN (V.) vermeldt Abcoude als schrijver van *Krijgsschole of merkteeken des Christendoms.* Amst. 1638. 8°.

Zie Abcoude, bl. 416.

WULFFAERT (Adrianus), in 1804 te Goes in Zeeland geboren, werd op twaalfjarigen leeftijd door zijn ouders naar Brugge gezonden om aldaar aan het Athenaeum opgeleid te worden. Zij gaven echter spoedig aan zijn verlangen toe om tot schilder gevormd te worden. Hij begaf zich onder de leiding van Ducq en bezocht tevens de academie te Brugge, waar hij achtereenvolgens de eerste prijzen behaalde.

Na den dood zijns meesters, in 1829, begaf hij zich tot zijn verdere bekwaming naar Parijs, van waar hij een jaar later, weder naar Belgie vertrok, en te Gend den eersten prijs in het historieele vak behaalde met zijn voorstelling van *Mars, die Venus bij het graf van Adonis vertroost.* Hij leverde aldaar op de tentoonstelling van 1835 vier schilderijen, *de Schipbreuk*, *de Rust*, *een Zeeuwsch feest* en *het Ontwaken* voorstellende, voor welke de koninklijke maatschappij van schoone kunsten hem een medaille toewees en het lidmaatschap schonk. In 1836 zag men van hem op de Brusselsche tentoonstelling *een Visioen van Ste Philomene* en te 's Hage in 1839 een groote historieele voorstelling *de dood van de Ruyter*, door den koning aangekocht en in Maart 1844 aan de adelborsten te Medemblik vereerd, uit erkentelijkheid voor hunne vaderlandsliefde in de bijdragen tot de vrijwillige leening.

Een andere schilderij, *het Waken en Slapen* ten onderwerp hebbende, werd door prinses Albert van Pruissen aangekocht. De kerk van Menen bezit van hem een *Tafereel uit het leven van St. Vaast*, die van Westkerke een *Tafereel uit het leven van St. Omer*, de patroon dier gemeente, die te Goes *de Heiland in zijne benauwdheid in den hof Gethsemané, terwijl de Engel hem komt versterken* en *de H. Maagd als de bijstand der Christenen en troost der bedroefden.* Hij was te Antwerpen gevestigd en gehuwd met Clara Rooman, ook eene verdienstelijke schilderes.

Zie Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivécourt.

WULFRAAT (Matthys), in 1648 te Arnhem geboren, zou voor geneeskundige worden opgeleid, doch verkoos zich liever in de schilderkunst te oefenen, onder Abraham Diepraam. Hij zette zich te Amsterdam neder en vervaardigde verdienstelijke historieele voorstellingen, moderne binnenhuizen in het klein. Hij heeft zich ook te Frankfort eenigen tijd met portretschilderen bezig gehouden en overleed in 1727. Zijn portret bestaat.

Zie Houbraken; Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivecourt.

WULFRAAT (Margaretha), dochter van den vorige, die tevens haar leermeester in de schilderkunst was, werd in 1678 te Arnhem geboren. Zij schilderde, schrijft Immerzeel, met een vaste hand en een vleiend penseel, in den smaak van Gaspard Netscher, uitvoerige portretjes en fraaije kabinetstukjes met historieele en mythologische voorstellingen. Hare naakten waren delikaat en de verschillende kleedingstukken wist zij naar eisch uit te drukken. Vooral roemt men hare *Cleopatra*, *Semiramis* en twee stukjes met *Jagtnimfen.* De graveur Picart noemde haar »een wonder in de kunst" en »de roem van hare sekse". Zij was zeer nederig en bereikte den ouderdom van 60 jaren. Haar portret vindt men bij van Gool.

Zie Immerzeel; Kramm; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WULLEN (mr. P. van), leefde in het laatst der 18de eeuw. Hij beoefende de Nederduitsche poëzy en vervaardigde in 1777 een treurzang *op het overlijden van E. V. Visch*, echtgenoote van Prof. Abdias Velingius.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

WURTZ (F.) gaf in het licht:

Chirurgie. Amst. 1647. 4°.

WUYSTER (Gerardus), predikant te Grootbuyzen en Avenhorn, aan de Lind en te Heer Oudelands-Ambacht 1772, te Schipluiden 1776, te Purmerend en te Breda 1784, waar hij overleed.

Hij gaf in het licht:

Die heb ik ook gelezen, of uittreksels, uitlegkundige- en godgeleerde aanteekeningen uit beroemde schrijvers. Breda 1822. 8°.

Zie Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 31, 47, 176.

WUYTIERS (Cornelis Johannes Brachman), in 1692 te Utrecht geboren, werd in 1715 gekozen tot aartsbisschop der zoogenoemde Cleresye. Benedictus XIII keurde in eene bul deze keus hoogelijk af, en inzonderheid de handelwijze der geestelijken, die daarmede ingestemd hadden, met name zekere Donker, van wien verklaard werd dat hij door Gods regtvaardig oordeel getroffen, overleden en een eeuwige verdoemenis was te gemoet gegaan. Donker, die nog leefde, (hij overleed 13 Julij 1731), had de stoutheid deze bul van den kansel af te lezen, om de misleiding te doen blijken; waaraan de H. Vader ten doel stond. Wuytiers wordt zeer geprezen wegens zijn godgeleerde kennis en geestelijken ijver. Ook zou hij te Amsterdam eenige wonderen verrigt hebben. Hij overleed in 1733.

Zie Dupac de Bellegarde, *Abrégée de l'Eglise Metropolit. d'Utrecht;* Kobus en de Riveoourt.

WUYTZ (J.) schreef:

Belijdenis van de ware Hervormde Religie tegen de dwalingen der Roomsche kerke, in het openbaar gedaan in de groote kerk te 's Hertogenbosch, 4°. derde druk.

Eenige texten uit het concilie van Trenten en den Roomschen Catechismus, welke aangehaald en niet uitgedrukt zijn in de bovenstaande belijdenis. 's Hertogenb. 1754.

Zie Arrenberg.

WIJ (Gerrit Jan van), heelmeester te Amsterdam, lid van het kunstgenootschap aldaar, behaalde in 1778 de gouden medaille bij het Amsterdamsch geneeskundig genootschap *Servandis Civibus* voor zijne verhandeling op de vraag: *Kunnen wij ons overtuigd houden dat een waare kanker zonder afzetting nimmer tot geneezing is gebragt?*

Nog schreef hij:

Verhandeling over eene bijzondere bereiding en gebruik van de bijtende sublemaat in de Venus-ziekte door proeven onderzogt en bevestigd. Amsterd. 1777.

Heelkundige Mengelstoffen, m. pl. 2 dn. Amst. 1785.

Zie Arrenberg; *Boekzaal*, 1779, bl. 49.

WIJBO (Joris) of DE VLAMING, ook Georgius OCHAMUS SYLVANUS, geb. in 1530, predikant te Antwerpen van 1560–1567, gestorven in 1570 te Londen.

Hij gaf in het licht:

Gheestelycke liedekens gemaeckt ende ook sommige byeenvergadert. Door mr. Joris Wijbo, alias Sylvanus. Noyt maer eens ghedruct ende nu de tweede mael ghedr. ende van nieus oversien. Hier achter *M. Joris laetste predicatie. Met noch een corte beschrijvinghe zijner zieckte ende afscheydtkus uit deser werelt, ende sommige epitaphien* enz. *Noch hierby sommige gheestelicke liedekens noyt te voren in druck geweest om te singhen ofte te lesen. Tot Gorcum voor Jasper Troyen, woont tot* Dordr. 1596. 8°.

Zie te Water, *Tweede eeuwgetij*, bl. 21—23, 62, Gerdes, *Euang. Renov.*, D. III. bl. 81, 217; H. van Haemstede, *Jubelpreek*, bl. 41 (die zijne schriften vermeldt); 's Gravensande, *Tweeh. jar. gedchat. der eerste Syn.*, bl. 223; Brandt, *Hist. der Rem.*, D. I; J. v. Wesenbeeck, *Beschrijv. v. d. Staat der Religie; Magdalena*, 1858; Rogge, *Bibl. d. Contra-rem.*, bl. 9; *Navorscher*, D. VI. bl. 127, 217.

WIJBRANDT (Michiels van Beetgum). De bibliotheek van Ned. Letterk. te Leiden bezit van hem een hands.:

Stichtelijke Rijmen enz. van Jean Baptista Houwaert, by een vergadert ende in deese ordre gestelt door W. M. v. B. A°. 1616.

Zie *Cat. d. Maats.; Nav.*, D. IV. bl. 320, D. V. bl. 122; *Vries. Volksalman.*, 1846, bl 127—128.

WIJCK (Jhr. Carel van der) werd den 1sten Februarij 1797 te Zutphen geboren uit Herman Jan Jhr. van der Wijck en Cornelia Constantia van der Muelen. Door zijn vader, een man van uitgebreide kundigheden, werd zijne opvoeding zoodanig bestuurd, dat hij reeds vroeg was toegerust met die wetenschappen, die voor iederen krijgsman nuttig en voor den ingenieur onontbeerlijk zijn. Nadat de gebeurtenissen van 1813 aan Nederland zijn onafhankelijk volksbestaan hadden teruggegeven, werd de jeugdige van der Wijck juist op zijn zeventienden verjaardag benoemd tot kadet bij het bataillon pontonniers, mineurs en sappeurs. Weinige maanden later, den 7 Mei 1814, werd hij aangesteld tot 2den luitenant ingenieur, en als waarnemend adjudant toegevoegd aan zijn vader, destijds kolonel-ingenieur en directeur der 1ste directie van fortificatiën. Gelijk zoovele anderen in die dagen, had hij zijne bevordering geenszins aan eigen verdiensten te danken, doch hij bewees later meer dan voldoende, dat men in hem geenen onwaardigen begunstigd had. Gedurende het jaar dat nu volgde, was hij onverdroten werkzaam op het bureau zijns vaders, en ging hij, onder diens leiding, ijverig voort zich tot een bekwaam vestingbouwkundige te vormen. Hij was reeds destijds bestemd voor den dienst in 's lands overzeesche gewesten, maar toen in de lente van 1815 de troon van Frankrijk op nieuw door keizer Napoleon beklommen was en de legers der verbondene mogendheden zich in België verzamelden, vond hij de gelegenheid zijne eerste schreden op het oorlogsveld nog op Europeschen bodem te doen. De kolonel-ingenieur van der Wijck werd als generaal majoor belast met de functien van adjudant-generaal bij het leger te velde en met het kommando der veld-ingenieurs; zijn zoon volgde hem als adjudant — 4 Mei 1815 — en nam in die hoedanigheid deel aan de veldslagen van Quatre-Bras en Waterloo, en aan het blokkeren van Quesnoy en Valenciennes. Hoezeer hij zich met ijver van zijne verpligtingen gekweten heeft, zoo waren de handelingen van den jeugdigen ingenieur, te midden der groote gebeurtenissen van 1815, niet van dien aard, dat zij bijzonder in het oog konden vallen, en dus ook hier eene afzonderlijke vermelding eischen.

Na den tweeden troonsafstand van keizer Napoleon, vertrokken de troepen, voor Oost-Indie bestemd, derwaarts en ging ook hij, na den 5den September 1815 tot 1sten luitenant-ingenieur bevorderd te zijn, op den 29sten October daaraanvolgende van Texels reede naar Java. Den 13den Mei 1816 kwam hij te Batavia aan en werd hij onmiddellijk bij het wapen der genie in de 1ste groote militaire afdeeling in dienst gesteld. Weldra had men hem daar leeren kennen als een ijverig en kundig ingenieur, zoodat hij reeds, te rekenen van den 24sten Augustus 1817, werd bevorderd tot kapitein en op den 1sten Januarij 1818, als eerstaanwezend ingenieur voor Banka en Palembang, naar Muntok werd gezonden. Nu was van der Wijck op een tooneel, waar hij eerlang bewijzen zou niet slechts ingenieur, maar ook soldaat en aanvoerder van soldaten te zijn.

Na eenigen tijd op Banka verwijld te hebben, verzelde hij den commissaris Muntinghe naar Palembang, en kwam daar in de maand Junij van 1818 aan. Gelijk men weet, werd Muntinghe met uitgebreide volmagt naar Palembang gezonden, om de verwikkelingen ten einde te brengen, die tusschen ons en den sultan gerezen waren. Die verwikkelingen werden, tijdens het verblijf van Muntinghe aldaar, nog vermeerderd door de bemoeijingen van den Engelschen luitenant-gouverneur van Benkoelen, sir Stamfordt Raffles, die weleer gouverneur van Java geweest en den Nederlanders zeer ongenegen was. Raffles ging zoo ver van te beweren, dat de Nederlanders geen regt hadden zich met de inwendige aangelegenheden van het Palembangsche rijk te bemoeijen, dewijl de sultan een door Engeland voor onafhankelijk erkend vorst was. Hij zond voor de oogen der Nederlanders, onder kapitein Salmond, een gewapend gezantschap aan dien sultan, dat met hem eene soort van of- en defensief verbond sloot, ten doel hebbende alle Europeanen, behalve de Engelschen, uit Palembang te verdrijven. Hoewel dit tractaat voor Muntinghe geheim bleef, zoo had Salmond niettemin de onbeschaamdheid de Britsche vlag op den door hem bewoonden dalm te hijschen, een overmoed, die onmogelijk lijdelijk kon worden aangezien. Toen Muntinghe niet terstond antwoord ontving op eenen brief, waarin hij den Engelschen op stelligen toon had uitgenoodigd, niet alleen die vlag te strijken, maar ook zich onmiddellijk van Palembang te verwijderen, besloot hij zich van hunne personen meester te maken en hen met geweld het grondgebied van den sultan, onzen vasal, te doen ontruimen. De kapitein van der Wijck kreeg last dit besluit

ten uitvoer te brengen; voorwaar eene moeijelijke taak, want het gold hier het handhaven onzer eigene waardigheid, zonder die eener bevriende natie te kwetsen.

Reeds in den avond van den 4den Julij waren alle toegangen tot het verblijf der Britten door onze troepen bezet, en toen zij op daartoe gedane uitnoodiging, overgebragt door den kapitein luitenant ter zee Bakker en van der Wijck, hunne wapens niet wilden overgeven — de vlag was bij zonsondergang gestreken — en zich niet onder bescherming der Nederlanders stellen wilden, drong van der Wijck ten 8 uur van den volgenden morgen den dalm binnen, wekte den kapitein Salmond en beval hem, namens den commissaris Muntinghe, zijn detachement de wapenen te doen afleggen en zich met hetzelve naar de overzijde der rivier te laten geleiden, ten einde daar de verdere bedoelingen van den commissaris te vernemen. Na eenige tegenspraak onderwierp Salmond zich aan dezen eisch, maar hij wilde als krijgsgevangen beschouwd worden, en drong er op aan dat van der Wijck hem en zijn luitenant den degen zou ontnemen. Hierin echter mogt van der Wijck nimmer bewilligen. Salmond met de zijnen moesten onschadelijk gemaakt worden, maar hen als krijgsgevangenen te bejegenen, zou eene daad van vijandschap tegen Engeland geweest zijn. Hij liet zich dan ook geenszins in dien strik vangen; hij behandelde zijne arrestanten wel met gestrengheid, doch ook met al die heusche voorkomenheid, waarop een officier van een vreemd, maar bevriend leger kan aanspraak maken, en het is zoowel aan zijn overleg en aan zijne gepaste wijze van handelen, als aan de voortreffelijke maatregelen van Muntinghe te wijten, dat wij zonder verdere botsingen onze waardigheid tegenover Engeland en ons gezag tegenover Palembang konden handhaven.

Ongeveer een jaar later, nadat de sultan van Palembang intusschen zijn troon had moeten ontruimen, om dien te zien bezetten door zijn broeder Badar-Oedin, die weleer van de regering vervallen was verklaard, bekwamen de Nederlanders de overtuiging, dat de man, dien zij in aanzien hadden verheven, slechts een huichelend verrader was geweest. Op den 12den Junij 1819 wierp hij het masker geheel af en liet hij een gedeelte onzer troepen onverwacht uit zijnen dalm aangrijpen; de onzen, hoezeer overvallen, verdedigden zich niet alleen hardnekkig, maar dreven de Palembangers zelfs binnen hunne sterkte terug. Deze werd nu den volgenden dag eerst hevig van de korvetten *Ajax* en *Eendragt* uit kanon beschoten, en vervolgens door de onzen bestormd. De eerste aanval was vruchteloos, want men vond slechts steile muren en nergens eene opening, waar langs het binnendringen mogelijk was. De beide korvetten haalden nu voor de poort van den dalm en poogden die met haar geschut te vernielen, maar de verdedigers zetteden haar open en sloten haar niet voor dat eene aanvals kolonne haar bereikt had. Van der Wijck was een dergenen, die zich aan het hoofd van deze kolonne bevonden; met geveld geweer ging hij de infanterie en de met bijlen gewapende matrozen voor; hij kwam nog tijdig genoeg om de punt zijner bajonet tusschen de poort en den deurpost te brengen, maar zijne krachten, vereenigd met die van kapitein Weinrich, die zijne sabel insgelijks in de opening gebragt had, schoten te kort om het geheel sluiten van den toegang te beletten. Zij beproefden nog er met bijlen eene opening in te hakken, maar te vergeefs, want het hevig vuur, dat door de schietgaten der poort gemaakt werd, dwong hen tot den aftogt.

Toen men het vruchtelooze had ingezien der pogingen, om met de voorhanden middelen den kraton te nemen, werden de landtroepen allen ingescheept, hetgeen niet zonder tegenstand van den vijand en zonder belangrijke verliezen geschiedde.

„De commissaris Muntinghe" zoo schrijft A. Meis, in zijn *Verhaal van den Palembangschen oorlog van* 1819 *tot* 1821 [1]), „wilde nu aan de Peladjoe, dezelfde plaats die sultan Badar-Oedin naderhand zoo geducht heeft doen versterken, positie blijven houden, en alleen de zieken en gewonden naar Muntok zenden, vermits men op eenen spoedigen aanvoer van munitiën van daar konde rekenen, en het toch niet waarschijnlijk was, dat de vijand twee met troepen bezette korvetten zou durven en kunnen nemen. Ook de kapitein-ingenieur van der Wijck, een officier die reeds toen onmiskenbare blijken van die echt militaire deugden en talenten gaf, welke hem in het vervolg van tijd de algemeene achting bij het leger in zulk eene hooge mate verworven hebben, drong er hartstogtelijk op aan, daar stand te blijven houden; maar dewijl de kapitein-luitenant Bakker verklaarde dat de schepen met geene mogelijkheid konden blijven liggen, ging de commissaris er toe over naar Muntok te stevenen, ten einde daar versterking in te wachten, die hij in persoon te Batavia ging vragen.

„Had men aan de Peladjoe den toevoer van munitiën kunnen blijven inwachten, en vervolgens weder opwerken tot aan den kraton, dan waren, naar alle waarschijnlijkheid, de groote toerustingen, die voor de expeditien van 1819 en 1820 gemaakt zijn, en de daarmede verbonden opofferingen aan bloed, geld en materieel, niet noodig geweest."

Van der Wijck verzelde den commissaris Muntinghe naar Batavia, en werd van daar onmiddellijk tot het doen van rapport naar den gouverneur-generaal baron van der Capellen gezonden, die destijds op reis was. Van zijne zending teruggekomen, ontving hij, 10 Aug., te Batavia den last zich onder de bevelen te stellen van den kolonel Bisschoff, kommandant der landtroepen, bestemd om deel te nemen aan de expeditie, die door den schout-bij-nacht Wolterbeek nog in hetzelfde jaar tegen Palembang zou aangevoerd worden. Den 30sten kwam hij te Muntok op Banka aan en begon onmiddellijk alles in gereedheid te doen brengen, wat ten dienste der genie behoorde medegevoerd te worden. Den 17den en 18den September ging de expeditie onder zeil, en den 17den October kwam zij, na tallooze moeijelijkheden overwonnen te hebben, op 1½ kanonschot voor de batterijen van Palembang ten anker. De beide volgende dagen gingen verloren in eene vruchtelooze briefwisseling met den sultan, en den 20sten ging van der Wijck op ontvangen last de vijandelijke stellingen verkennen. Hij had het geluk daarvan eene naauwkeurige schets aan den schout-bij-nacht te kunnen overhandigen, die den volgenden dag daarnaar zijne beschikkingen nam en het vuur tegen de Palembangers liet beginnen. Dit vuur was allerhevigst, maar werd niet minder geducht beantwoord; de sultan had den tijd, die sedert den terugtogt der Nederlanders verstreken was, uitermate goed besteed en zulke krachtige middelen van tegenweer weten te verzamelen en te stichten, dat men, helaas! andermaal te kort schoot. De schepen der Nederlanders hielden af en verwijderden zich van onder het bereik der vijandelijke kanonnen. Zij hadden de overtuiging opgedaan, dat men des sultans versterkingen moest omtrekken, of onverrigter zake terugkeeren. Dientengevolge gaf de schout-bij-nacht Wolterbeek aan den kapitein van der Wijck last, eene verkenning te gaan doen, en de mogelijkheid eener omtrekking te onderzoeken. In den vroegen morgen van 24 October ging deze, met den kapitein Laemlin en een detachement flankeurs, op den regter oever van de Soensang of rivier van Palembang, aan wal; hij zocht den geheelen voormiddag te vergeefs naar een pad, dat hem door de wildernis kon voeren; wel gelukte het hem soms met veel moeite eenige honderde schreden voorwaarts te dringen, maar dan ook werd het woud weder zoo digt, dat het een muur geleek, of de bodem zoo week en moerassig, dat men vreesde er doorheen te zinken. Zonder het doel bereikt te hebben, moest hij zich weder naar boord begeven.

Toen de uitslag dezer verkenning aan den schout-bij-nacht Wolterbeek was medegedeeld, en de inmiddels met den sultan aangeknoopte onderhandelingen geen gunstig gevolg hadden, gaf de aanvoerder bevel tot den aftogt, en op den 7den November bevond van der Wijck zich weder te Muntok. De tijd, die hij nu tusschen de afgeloopene en de volgende expeditie naar Palembang op Banka doorbragt, verstreek alles behalve in rust en ledigheid. Reeds toen het eiland Banka door ons van de Engelschen werd overgenomen, heerschte daar ontevredenheid, verwarring en menigmaal openlijk verzet tegen het gezag der Europeanen. Het was den onzen nog niet mogen gelukken de goede orde aldaar te herstellen, en thans, nu ons aanzien voor Palembang zulk eene ernstigen knak had gekregen, namen de ongeregeldheden op Banka, ook door de aanblazingen en toegezonden hulp van Badar-Oedin, op eene schromelijke wijze toe. Deze stand van

[1]) Dit verhaal komt voor in den *Militairen Spectator* 10de deel.

zaken had ten gevolge dat de troepen, die van Palembang teruggekeerd en op Banka ontscheept waren, nog aanzienlijk versterkt moesten worden en gedurende de jaren 1819 en 1820 aanhoudend in beweging waren. Deze bewegingen waren hoofdzakelijk gerigt tegen oproerige inlandsche hoofden, die zich door een gewijzigd bestuur der tinmijnen in hunne ongeoorloofde inkomsten verkort zagen, en zich tegen ons te weer stelden door verzet te land of rooverijen ter zee. Hun aanhang en overmoed nam zelfs zoodanig toe, dat zij van verweerders aanvallers werden, en dat het noodig was de hoofdplaats Muntok en eenige andere belangrijke punten in staat van verdediging te brengen. Deze taak werd aan den eerstaanwezenden ingenieur van der Wijck opgedragen, en nadat hij zich hiervan had gekweten, nam hij deel aan de meeste en belangrijkste togten en ondernemingen, die gedurende het genoemde tijdvak op Banka plaats grepen.

Nadat hij zich den 17den September 1820 had onderscheiden bij het nemen van Mendare, een roofnest, dat ten verblijf strekte van zekeren Batin Barien, een der aanvoerders van de opstandelingen, vertrok hij den 1sten October met eene expeditie, onder den luitenant-kolonel Keer, van Koba naar de rivier Bantal. Men wist dat raden Kling, een der voornaamste en meest te duchten muiters en zeeroovers, in de moerassen dier rivier eene sterke benting had gebouwd, en dat zijn medestander raden Ali zich in de nabijheid van een dergelijk werk onledig hield. Op de rivier gekomen zijnde en zich overtuigd hebbende, dat de verschansingen van raden Kling werkelijk in de nabijheid waren, werd aan van der Wijck — den 9den October — opgedragen zich te vergewissen of de berigten aangaande raden Ali eveneens op waarheid steunden. Het gelukte van der Wijck, niet alleen de begonnen versterkingen van Ali te vinden, maar zelfs die te vernielen. Daarvan verslag gedaan hebbende, werd hij onmiddellijk weder uitgezonden ter verkenning der benting door raden Kling bezet. Hij bevond, dat het onmogelijk was op geschikten afstand van die benting te landen, en dat de aanval van de zijde der rivier over het algemeen met zeer veel zwarigheden zou gepaard gaan; hij bood zich echter aan eene kolonne te geleiden, die naar zijn oordeel van het zeestrand zou kunnen vertrekken, om de sterkte met kans op goeden uitslag van de landzijde aan te tasten. Dit aanbod werd gereedelijk aangenomen, en reeds den volgenden morgen ten uitvoer gebragt. Nog twee andere kolonnes, waarvan de eene door den luitenant kolonel Keer zelven en de andere door radja Akil, een onzer bondgenooten, werd aangevoerd, werkten tot de onderneming mede. De eerste zou van de rivierzijde de sterkte uit sloepen beschieten, de tweede zou al tiraillerende, door het kreupelhout der moeras, tegen haar oprukken. »Ten 12 uur op den middag begon het tirailleurvuur — ook dat van van der Wijck; — de bezetting der benting beantwoordde dit onmiddellijk met kanon- en lillaschoten; spoedig liet zich ook het vuur uit de ligte stukken onzer sloepen hooren, en nu deed kapitein van der Wijck, onder het slaan van den stormmarsch en met een *hoerah!* op de benting aanrukken, de manschappen van radja Akil wedijverden met die van van der Wijck om de eersten te zijn; de luitenant der pionniers de Fruij, de sergeant Schuurman en de flankeur de Jager, waren de eersten die eene der flanken beklommen; radja Akil drong nu ook met de zijnen naar binnen en de sloepen onderhielden een levendig vuur; de vijand, zich van alle kanten besprongen ziende, verliet zijne batterijen, trachtte zich nog aan den rivierkant te verzamelen en stand te houden, maar werd ook hier spoedig door de moedige aanvallen, onder kapitein van der Wijck en radja Akil, overhoop geworpen. In minder dan 10 minuten waren de onzen geheel meester van deze belangrijke en door 300 man verdedigde stelling, en dit met *eene magt die niet meer dan de helft der vijandelijke bedroeg.*" Raden Kling werd onder de dooden gevonden en tot de gekwetsten aan onze zijde behoorde de kapitein van der Wijck. Een der eersten in de vijandelijke sterkte zijnde, zag hij hoe een onzer inlandsche soldaten het leven bedreigde van eene vrouw; hij schoot toe en redde haar van een wissen dood; maar naauwelijks had hij zich van haar afgewend, of het boosaardige wijf beloonde zijne edelmoedigheid door hem met een klewang eenen gevaarlijken houw in het achterhoofd toe te brengen.

Van zijne wonde hersteld zijnde, werd hem bevolen eene nieuwe nederzetting voor onze troepen te Toeboealie te ontwerpen, de uitvoering daarvan evenwel aan anderen over te laten, en vervolgens met den kapitein der artillerie Theunissen eene inspectie-reize over het geheele eiland te doen, ten einde de vereischte plannen te kunnen indienen tot het daarstellen van een goed en zamenhangend verdedigingstelsel. Deze werkzaamheden hielden hem onledig, tot hij daarvan afgeroepen werd door de toebereidselen, die het wapen der genie vorderde, voor den togt van den generaal-majoor de Kock naar Palembang.

Op den 16den Mei scheepte van der Wijck zich in op de *Kombang-Jati*, met zijne onmiddellijken chef den luitenant-kolonel ingenieur Cochius, die bij deze expeditie aan het hoofd der genie en pionniers stond. Het verdere personeel, benevens het materieel der genie, vond zijne plaats op denzelfden bodem.

Toen de vloot voor de batterijen van Palembang was aangekomen, kreeg van der Wijck bevel op den 12den Junij eene verkenning mede te maken, die, op den regter oever der Soensang, door den chef van den staf des opperbevelhebbers en de chefs der infanterie, der artillerie en der genie moest verrigt worden. Men stapte aan wal, ter plaatse waar van der Wijck die in het vorige jaar tot hetzelfde einde had gedaan. Door hem voorgegaan, strekte men de verkenning iets verder uit dan toen; doch men stiet, na ongeloofelijke moeijelijkheden doorworsteld te hebben, weder aan den Soensang en moest, zonder het doel bereikt te hebben, naar boord terugkeeren. Dit doel was een weg te vinden, die de onzen kon voeren naar de Peladjoe, eene rivier die bij Palembang in de Soensang valt, zoodat de stad bij het punt ligt waar de beide stroomen zamenvloeijen. De linkeroever dier rivier was eveneens met sterk gewapende batterijen bezet; die batterijen moesten almede verkend worden; men moest onderzoeken of men ze ook, van den regter oever der Peladjoe, zou kunnen enfileren, en of men die rivier misschien zou kunnen oversteken, om de vijandelijke verschansingen in den rug te nemen. Den volgenden morgen, ten half zes, zette men andermaal voet aan wal en ging de poging hervatten. Van der Wijck was weder aan de spits. Met de bijl in de hand en geleid door het kompas, drong men door struiken en besschen, met behoedzaamheid overschreed men moerassen, en met de grootste koelbloedigheid waagde van der Wijck zich hier en daar alleen, te midden van argwanende inlanders, tot het bekomen van inlichtingen. Eindelijk bereikte men de Peladjoe; uit hooge boomen werden nu des vijands stelling en de loop der rivier naauwkeurig opgenomen, en men ontwaarde dat het enfileren der batterijen mogelijk zou wezen, indien slechts geschut van voldoend kaliber aldaar ter plaatse kon gebragt worden; dit had men echter in den opmarsch gezien dat ondoenlijk was. Het overtrekken der rivier werd bevonden wel eene koene onderneming, maar geene onmogelijkheid te zijn.

Des avonds om vijf uur was men weder aan boord terug. Daar de opperbevelhebber tot het doen overtrekken der Peladjoe besloten had, werd aan van der Wijck opgedragen aan den zeer moerassigen oever der Soensang eene ontschepingsplaats, eene soort van landhoofd, te bouwen. Dit hield hem den geheelen 15den Junij bezig, en den volgenden dag verzelde hij de 600 man, die onder den kolonel Bisschof met ligt geschut en met pontons over land naar de Peladjoe werden gezonden. Ofschoon de weg reeds eenigzins gebaand was, kostte het aan de pionniers, onder van der Wijck, een *ongehoorden arbeid*, om hem geheel geschikt te maken voor den marsch van zulk eene magt, met alles wat er toe behoorde. Even voor den middag bereikte men de Peladjoe, maar de onzen waren door den vijand ontdekt en werden gedurende den ganschen dag, zoowel uit grof geschut van de overzijde der rivier, als uit lilla's van vijandelijke praauwen, hevig beschoten; den volgenden nacht rees het water bijzonder hoog, zoodat het terrein, waarop zij zich bevonden, daarmede $1\frac{1}{2}$ voet bedekt was; de hoofdaanval, dien zij moesten ondersteunen, kon door tegenwind geen plaats grijpen; het was onmogelijk hier nog 24 uren te vertoeven, en men was derhalve genoodzaakt den toeleg op te geven en naar boord terug te keeren.

Op den 24sten Junij, den dag der roemrijke overwinning

bij Palembang, was van der Wijck met een detachement van 25 pionniers bij de troepen waarmede de kolonel Bisschof de batterijen van Gombora nam. Nadat de vijand die sterkte verlaten had, ontving hij last de vlugtelingen te vervolgen en de noodige posten uit te zetten; later scheepte hij zich met zijn detachement weder in en nam deel aan het veroveren der Peladjoe-batterijen. Toen die verovering volbragt was en door onvoorzigtigheid de bamboezen gebouwen, welke achter de wallen stonden, waren in brand geraakt, werd aan hem en zijne pionniers het blusschen opgedragen. Moeijelijk en gevaarlijk was die taak, door het vele buskruid in die huizen geborgen. Van der Wijck deed met de grootste koelbloedigheid alles wat in zijn vermogen was; hij stelde zijn leven menigmaal op het spel, maar eindelijk moest men de hoop opgeven, en niet alleen de bamboezen woningen, maar ook de batterijen, die bijna geheel van hout waren vervaardigd, met al het kostbare verdedigings-materieel wat zich nog daarop bevond, lijdelijk door de vlammen zien verteren. Den volgenden dag was hij met zijne pionniers ijverig behulpzaam bij het opruimen van het paalwerk in de rivier, ten einde aan de schepen een doortogt te openen voor het geval, dat de kraton welligt met geweld moest genomen worden; dit was echter overbodig en op den 1sten Julij had van der Wijck de zelfvoldoening, in dit vorstelijk verblijf de laatste handelingen bij te wonen in eene krijgsverrigting, tot wier welgelukken hij, naarmate van zijnen rang, zooveel had bijgedragen. Schoon was dan ook de belooning, die hem daarvoor te beurt viel, want reeds na den 15den Junij 1821, voor zijne vroegere verrigtingen te Palembang en Banka, tot ridder 4de klasse der militaire Willemsorde te zijn benoemd, ontving hij thans van die orde het onderscheidingsteeken der 3de klasse.

Tot in Augustus 1822 bleef van der Wijck nu den dienst van eerst aanwezend ingenieur voor Banka en Palembang waarnemen, en begaf zich toen naar Batavia om mondeling voorstellen te doen en inlichtingen te geven over nieuwe werken van verdediging in deze beide gewesten aan te leggen. Te Batavia nam hij tevens de dienst van eerstaanwezend ingenieur in de 1ste groote militaire afdeeling waar, en keerde in December naar zijn vorigen werkkring terug, om aan de officieren der genie de noodige verklaringen en ophelderingen te geven over de versterkingen, die de regering thans besloten had aldaar te doen bouwen. Zoodra alles geregeld en de uitvoering reeds begonnen was, ontving hij in Mei 1832 bevel de functien van eerstaanwezend ingenieur in de 2de groote militaire afdeeling te aanvaarden. Tot in Februarij 1824 ging hij daarmede voort en werd toen naar Batavia geroepen, om, gedurende eene, veel tijds vereischende, inspectie reis van den luitenant-kolonel Cochius naar de Molukken, de werkzaamheden van directeur der fortificatien en der civiele gebouwen waar te nemen. Ook het jaar 1824 verliep dus voor hem onder werkzaamheden van den vrede; maar nadat hij den 9den Januarij 1825 tot majoor-ingenieur was bevorderd, begaf hij zich naar Makassar, om, onder het opperbevel van den generaal-majoor van Geen, als chef der genie aan den oorlog op Celebes deel te nemen.

Den 30sten Januarij kwam hij daar aan en begon al dadelijk de forten Rotterdam en Valkenburg in oogenschouw te nemen, en de noodige voorstellen ter hunner verbetering aan den opperbevelhebber voor te dragen en doen uitvoeren. Vervolgens werd hij door den majoor Gambier, chef van den staf, vergezeld, naar Maros gezonden, ten einde die districten naauwkeurig te verkennen.

Hij kweet zich weder op eene uitstekende wijze van zijne taak, en na op Makasser teruggekomen te zijn, de werken der stad verbeterd en het noodige materieel voor de genie ten dienste van den veldtogt verzameld te hebben, scheepte hij zich op de *Fatal-Barri* in. Op den 1sten Maart kwam de vloot voor Bonthain ten anker en begon de ontscheping. De vijand ontruimde zijne versterkingen te Biangkeke en Batto-Balla zonder slag of stoot, en den 4den ging de generaal met zijne hoofdmagt op marsch ten einde de vlakte tusschen Bonthain en Boele-Komba te zuiveren. Tegen zijne verwachting kon hij zich nog dienzelfden nacht in Boele Komba nederslaan, en deze uitkomst was hij verschuldigd aan de pogingen van van der Wijck. Toen de generaal van Geen zijne troepen op den 4den, des middags ten twaalf uur, het bivak had laten betrekken, en wel op eene plaats, die daartoe bij gebrek aan beter gekozen maar overigens niet zeer geschikt was, kreeg van der Wijck bevel ten 8 uur, met 18 man infanterie en 10 huzaren, eene veldontdekking te doen. Toen, hij een kwartieruurs gemarcheerd had, ontwaarde hij eene kleine vijandelijke benting, op wier wallen zich aanvankelijk, eenige verdedigers vertoonden, die haar evenwel in overijling verlieten toen hij, in weerwil zijner geringe magt, bestendig bleef naderen. Na die sterkte behoedzaam binnengetrokken te zijn, stelde hij zijne troepen op tusschen haar en een aantal kampongs, die op korten afstand voor hem lagen; de naastbijzijnde liet hij doorzoeken, en alles geheel verlaten en van den vijand geen spoor vindende, besloot hij hier stand te houden en aan den generaal berigt te zenden, bij liet er bijvoegen, dat de hier stroomende rivier Ponree zoet water in overvloed had, en dat de vlakte ook in andere opzigten uitmuntend geschikt was, om den troepen ten bivak te strekken; hij liet den generaal wijders verzekeren, dat het verder voortzetten der veldontdekking hem zeer raadzaam toescheen, maar dat hij geene troepen genoeg had, om zich te midden van zoovele kampongs te begeven. Dit verslag werd op zijn verzoek overgebragt door den chef van den staf, die hem vrijwillig gevolgd was. Tegen half zes ontving hij, met het bevel zijne beweging te vervolgen, de verzekering, dat de gevraagde versterking binnen weinige oogenblikken zou opdagen. De generaal van Geen met zijn staf, een sterk geleide huzaren en eene compagnie infanterie, verscheen in persoon en rukte met van der Wijck tot Boele-Komba voort.

In den nacht, die op dezen togt volgde, kreeg van der Wijck eene vermaning van koorts, dit herhaalde zich en weldra lag hij, tot zijn leedwezen, geheel op het ziekbed nedergeworpen. Hij bleef zich niettemin, zooveel zijn krachten het toelieten, met de aangelegenheden van zijne dienst bezighouden. Toen de Nederlanders zich te Badjoa hadden gevestigd, was zijne koorts geweken, maar gevoelde hij zich nog zeer zwak, in weerwil daarvan hield hij zich bezig met het doen opwerpen en later met het slechten der verschansingen, die aldaar aanvankelijk noodig, maar later overtollig werden geacht. Op den 9den April kwam hij, eenigzins in krachten toegenomen, met de expeditie weder te Makassar aan. Reeds gedurende de reize van Badjoa derwaarts, had hij van den generaal van Geen de vereerende opdragt ontvangen, het sterke Soepa, dat thans aan de beurt lag om door de onzen genomen te worden, te gaan verkennen. Den 24sten April stevende hij derwaarts, verzeld van den 1sten luitenant adjudant van Geen en den luitenant der artillerie Rutte, die vóór den oorlog te Soepa geweest was. Bijgestaan door deze beide officieren, kweet hij zich, hoewel de koorts hem weder overvallen had en hij zich zeer zwak gevoelde, op zulk eene voortreffelijke wijze van zijne taak, dat de generaal van Geen, na den val van Soepa, verklaarde: »Het is gebleken, dat de plaatsen voor den aanleg van batterijen, welke door den hoofdofficier waren aangewezen, voor het geval dat Soepa zich zou verdedigd hebben, met zeer veel oordeel en juistheid waren gekozen." Hij voegde er bij: »Iemand, die met de plaatselijke gesteldheid van Soepa naauwkeurig bekend ware geweest — dat hier geenszins het geval was — had voorzeker zich niet beter van deze taak kunnen kwijten."

Toen onze troepen bij Soepa geland en de voorwerken dier sterkte genomen hadden, was van der Wijck op den 25sten Julij belast met het doen der verkenning, die door den majoor Coehoorn gedekt werd. Na het in onderwerping komen van den koning van Soepa, op dienzelfden dag, was het eveneens van der Wijck die de voor ons geopende poort, tegenover den Tamarindeboom, het eerst in bezit nam, in weerwil dat de Soepaërs, in strijd met de bevelen van hun' vorst, zich daartegen schenen te willen verzetten, en die nog voor zonsondergang, door het doen slechten van slechts eenige met oordeel aangewezen gedeelten der werken, de stad Soepa geheel buiten staat van verdediging stelde, al had ook de koning met zijne nog sterke bezetting van zijn reeds gegeven woord willen afwijken en weder de wapens tegen ons opvatten.

Weinig tijds nadat de veldtogt op Celebes was afgeloopen, en nadat van der Wijck naauwelijks zijne verantwoording van gebruikt materieel enz. had opgemaakt, en nog niet volkomen van zijne ziekte hersteld was, kreeg hij reeds weder bevel zich met den majoor Sollewijn naar Borneo in te

schepen, ten einde de nieuwe krijgsverrigtingen op dat eiland bij te wonen en de fortificatie-werken aldaar in oogenschouw te nemen. Op den 1sten Augustus vertrok hij derwaarts, maar zijn verblijf op Borneo was kort, daar hij, even als Sollewijn met zijne troepen, wegens den uitgebarsten opstand van Diepo-Negoro, in September naar Java moest oversteken.

Reeds den 15den van die maand was hij tegenwoordig bij het gevecht van Demak, en bij de gelukkige overwinning aldaar door den generaal van Geen op den prins van Serang behaald. Vervolgens begaf hij zich naar Djokdjokarta en onderscheidde zich op den 24sten October bij den togt naar Daging, door den luitenant-generaal de Kock in persoon aangevoerd. Gedurende den verderen loop van den regentijd van 1825 op 1826 was hij te Djokdjokarta belast met het bestier der genie-zaken. Talloos waren de werkzaamheden aan dit bestier verbonden, want met de sterkte der troepen nam ook de menigte van zieken in en om Djokdjokarta aanhoudend toe, en er moest dus niet alleen gezorgd worden voor kazernering en stalling, maar ook voor zieken-inrigtingen, voor magazijnen, voor woningen van officieren enz.; daarbij waren er rondom de hoofdplaats een aantal punten te versterken, en ook dit greep naar zijne voorstellen en onder zijn toezigt plaats. Eene der belangrijkste verschansingen, door hem opgeworpen, was die te Pesangan. Aan het hoofd eener kolonne, was hij zelf in den aanvang bestendig op de plaats om den arbeid te beschermen, en deed hij menigen togt in den omtrek, ten einde dan eens alleen, dan eens in verband met de bewegingen van majoor Duperron uit Magelan, het noorden van Mataram en het zuiden van Kadoe van opstandelingen te zuiveren. Van Pesangan teruggekeerd, trad hij nog menigmaal uit den eigenaardigen werkkring van den ingenieur, om aan het hoofd eener troepen-afdeeling krijgsondernemingen van meerder of minder belangrijken aard te besturen. Hij bleef zich naderhand zelfs weder een geruimen tijd met eene kolonne te Pesangan vestigen, om in den omtrek de brandals (opstandelingen) te bestoken, rukte naderhand in Djokdjokarta binnen en was, na zich op den 28sten Mei 1826 onderscheiden te hebben, bij het nemen van de versterkte dessa Kembang-Aroom, op den 9den Junij tegenwoordig bij de roemrijke bestorming van den kraton Pleret, door den kolonel Cochius. Groot was het aandeel, dat van der Wijck had in het welslagen dezer gewigtige onderneming, waaruit de bloedigste en langdurigste strijd voortvloeide, die gedurende den geheelen oorlog plaats vond. Hij was onder anderen een der eersten die de hooge en steile muren beklommen, en het is te wijten aan de onverschrokkenheid en aan de volharding, die hij te midden van het grootste gevaar aan den dag legde, dat de eerste troepenafdeeling, die in den kraton was nedergedaald, niet geheel in de pan werd gehakt, en dat drie dappere officieren — de kapitein de Stuers met den luitenants de Fraij en Vurstemberg — die zwaar gewond op de schietstelling aan de binnenzijde van den muur lagen, niet jammerlijk door den vijand werden afgemaakt.

In de maand Julij daaraanvolgende nam hij, bij de troepen door den kolonel Cochius aangevoerd, als chef der genie deel aan den veldtogt van Dixo. Na de rampspoeden, die de onzen in den aanvang van Augustus troffen, rukte hij met deze troepen weder naar Djokdjokarta en hield zich daar ijverig bezig, om de stad meer en meer in staat van tegenweer te stellen. Tot in de maand December 1826 bleef hij daar, aanhoudend voortgaande op verschillende punten bentings op te werpen, daarin woningen en magazijnen te plaatsen, en deze, benevens de schansen, kampementen en gebouwen, die reeds elders in den omtrek bestonden, te verbeteren of in goeden staat te onderhouden. Tusschen dit alles moest hij zich menigmaal met eene kolonne op marsch begeven, tot het afhalen en begeleiden van levens- en krijgsbehoeften voor Djokdjokarta, of het onderhouden der gemeenschap tusschen deze stad en Stile of Magelan.

Op den 11den December werd hij door den kolonel Cochius, aan het hoofd eener mobiele kolonne, naar Kalidjenking gezonden. De vijand hield destijds op eene schromelijke wijze huis in het zuiden en zuidwesten van Kadoe, en scheen deze residentie tot elken prijs te willen bemagtigen. Van der Wijck moest men hierin, gezamenlijk met den kolonel Cleerens, die te Minoreh stond, verhinderen. De goedgeslaagde krijgsverrigtingen dezer beide hoofdofficieren deden den overmoed des vijands bedaren en hem van het vermeesteren van Kadoe afzien. Diepo-Negoro trok zich in de tweede helft van Januarij 1827 naar Loano terug, en ondernam gedurende de eerste weken in die oorden niets meer dat eenige vermelding verdiende. Zijne tegenspoeden hadden zelfs den afval ten gevolge van eenige hoofdaanvoerders, die daartoe reeds sedert geruimen tijd door de onzen waren aangespoord.

Den 24sten Maart rukte van der Wijck weder te Djokdjokarta binnen, en bleef voorloopig aldaar soortgelijke diensten bewijzen, als voor zijn jongste vertrek uit de hoofdstad naar Mataram.

Intusschen werd het leger, dat in de vorstenlanden van Java te velde was, in mobiele kolonnen verdeeld en van der Wijck kreeg de 4de voor goed onder zijne bevelen. Na op den 30sten Mei den vijand te Sambirotto opgezocht en verjaagd, en den 10den Junij de onderneming der onzen tegen Passer Kembang ondersteund te hebben, sloeg hij zich den 13den in een kampement bij Tempel neder. Hier bleef hij tot in het einde van 1827. Het doel zijner zending was, om, in overeenstemming met andere langs den grooten weg geëchelonneerde kolonnes, de gemeenschap tusschen Magelan en Djokdjokarta te onderhouden, den vijand, waar hij zich in de nabijheid vertoonde, aan te vallen en te verslaan, en vooral te zorgen hem uit het Padjangsche te houden en naar het westen, over de Progo, te dringen. Het aantal togten en meer of min ernstige gevechten, door hem ondernomen en geleverd, is zoo groot, dat alleen de beknopte vermelding daarvan vele bladzijden zou beslaan. Wanneer men daarbij overweegt, dat hij als hoofdofficier der genie, waar het slechts eenigzins kon, zich te bemoeijen had met den opbouw der talrijke schansen, die te dier tijde gesticht werden, dan zal het wel geene verwondering baren, dat de krachten van een ligchaam, 't welk gedurende drie jaren onophoudelijk aan vermoeijenissen en ontberingen was blootgesteld, eindelijk waren uitgeput en dat van der Wijck, hoezeer lang en vruchteloos daartegen geworsteld hebbende, ten slotte geheel magteloos op het ziekbed lag nedergeworpen. Ware hij met minder dienstijver en met zeer zucht naar rust en gemak bezield geweest, dan had hij zich al voor lang op eene eervolle wijze van het tooneel des oorlogs kunnen verwijderen, want reeds den 17den Mei 1827 was hij benoemd geworden tot chef van de 3de afdeeling (genie) van het militair departement; maar op zijn uitdrukkelijk verzoek had men hem nog voorloopig bij het leger te velde doen verblijven. Thans echter was een verlof tot herstel van gezondheid naar Nederland noodzakelijk geworden, en den 1sten Februarij 1828 vertrok hij van Batavia derwaarts.

In Nederland werd hij den 17den Julij 1828 aangesteld tot luitenant-kolonel bij de genie in Oost-Indië, en kort daarna genoot hij de onderscheiding, benoemd te worden tot lid eener commissie, die „aan den minister voor de marine en de koloniën de noodige voorstellen moest doen omtrent de meest geschikte, zoo militaire als staatkundige, maatregelen tot demping van het bestaande oproer en het herstel en de bevestiging der rust op Java." In eene vleijende missive van 3 April 1829, werd hem door genoemden minister 's konings tevredenheid betuigd in de belangrijke werkzaamheden dier commissie.

Geheel hersteld zijnde, scheepte hij zich den 20sten October 1829 weder in en kwam den 26sten Februarij 1830 op Java terug. Den 22sten Maart daaraanvolgende werd hij aangesteld tot chef van de 3de afdeeling (genie) van den algemeenen staf en nog in hetzelfde jaar — 4 December — ontving hij de vereerende en gewigtige benoeming tot chef der genie in Nederlandsch Indië.

Het was in deze betrekking, dat hij zich bezig had te houden met die hoogstbelangrijke aangelegenheid, die hem tot onvergankelijken lof verstrekt en die zijnen naam zal doen leven, zoolang Nederland zich in het bezit van Java verheugt. Wij bedoelen het verdedigingsstelsel van Nederlandsch Indië in 't algemeen en dat van het genoemde eiland in het bijzonder. Tijdens het bestuur van den luitenant-generaal van den Bosch, als gouverneur-generaal, ontving hij bevel, in overeenstemming met bepaalde beginselen door dezen hoogen

ambtenaar vastgesteld, over die zaak de noodige voorstellen en ontwerpen in te dienen. Na rijp beraad en na menigvuldige en dikwerf langdurige onderzoekingen, die dan eens in het kabinet en dan eens op het terrein plaats grepen, bood hij zijne plannen aan, die zoo voortreffelijk werden bevonden, dat het stelsel van verdediging, dat ons het bezit van het onschatbare Java moet waarborgen, later bijna geheel naar zijne begrippen werd geregeld. Toen zijne denkbeelden, voor zooveel noodig aangevuld door de beschouwingen van den luitenant-generaal van den Bosch en den generaal-majoor en den generaal-majoor Cochius, kommandant van het leger, den vorm van een volledig voorstel aan de hooge regering van het moederland hadden aangenomen, en toen na veel arbeids de vereischte teekeningen, begrootingen, enz. waren gereed gekomen, werd aan van der Wijck — die intusschen op 29 Januarij 1834 tot kolonel benoemd was — de vereerende taak opgedragen naar Nederland te vertrekken, »met het algemeene plan van verdediging van Java door hem ontworpen," (zoo luidt de uitdrukking voorkomende in zijn officielen staat van dienst), en dienaangaande in persoon de noodige inlichtingen en ophelderingen te geven.

Den 5den Julij 1835 scheepte hij zich in en had het genoegen zijne ontwerpen ook in Nederland den hoogsten bijval te zien verwerven. Bij koninklijk besluit van 7 December 1836 werd hij benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en de minister van kolonien ontving van Z. M. den last hem te doen weten, dat deze benoeming »ten bewijze strekte van 's konings bijzondere tevredenheid wegens het door hem bereids verrigtte, met betrekking tot het plan van verdediging van Nederlandsch Indië." In hetzelfde kabinets rescript van 7 December 1836, waarin deze woorden voorkomen, werd bepaald, dat op de dagorder in Indië zouden bekend gemaakt worden, als zich onder het opzigt van den kolonel van der Wijck bij de uitwerking van het hierboven vermelde plan te hebben verdienstelijk gemaakt, de kapitein der genie Schönemarck, de 1ste luitenant der genie Kortz, de 2de luitenants der sappeurs von Neidschutz, von Etzdorff, Mangin en Claisse, de 1ste en 2de teekenaars Peterman en Snel, de kadet onderadjudant Busscher, de onderadjudanten Tuhrop en Wijttenbach, en de sergeant Ernst. De meesten dezer laatsten hadden onder de onmiddellijke leiding van den 1sten luitenant Kortz gestaan en waren door hem tot bekwame regtlijnige teekenaars gevormd.

Nadat dit plan thans in al zijne bijzonderheden geregeld en vastgesteld was, vertrok van der Wijck weder naar Java, om tot de uitvoering over te gaan. Den 10den Augustus 1837 kwam hij daar aan, en werd kort daarop — 18 December — benoemd tot kolonel-directeur der genie en inspecteur der sappeurs. Nu evenwel begonnen de grootste moeijelijkheden voor hem eenen aanvang te nemen. Het plan van verdediging kwam hierop neder, dat de drie voorname steden van Java: Batavia, Samarang en Soerabaija versterkingen zouden bekomen; de beide eersten zouden slechts citadellen verkrijgen, maar de laatste zou geheel omwald worden; voorts zouden de belangrijkste reeden én havens aan de zuidkust eveneens door permanente werken worden verdedigd. Het werd derhalve aan eenen Europeschen vijand onmogelijk, zich op eenig punt der kust, waar hij eene veilige reede vond en dat in staat was hem hulpbronnen te verschaffen, in voldoende veiligheid neder te slaan, zonder dat hij vooraf genoodzaakt was in eene geregelde belegering te slagen. En het zegt reeds niet weinig den vijand, bij eene onderneming over zee, tot het medevoeren van alles wat tot een geregeld beleg behoort verpligt hebben. De hoofdmagt der Nederlanders zou zich wijders, bij eenen aanval van buiten, van de stranden terug trekken, zoodat de vijand, wilde hij haar opzoeken, genoodzaakt was tot vermoeijende marschen, in een hem ongewoon klimaat en langs bijna ongebaande paden, of langs wegen die hier en daar door kleine forten versperd waren. *Die hoofdmagt zou zich nederslaan in Midden-Java, in het dal van Ambarawa*, onder het geschut eener sterke en geheel nieuw te bouwen vesting. Het dal van Ambarawa wordt omgeven door bergen, die, naar het zuiden een bijna onafgebroken keten vormende, zich tot aan het zeestrand uitstrekken, en die ook naar het noorden, in verband beschouwd met de rivier Toentang, eene lijn van verdediging vormen, welke tot aan de zee voortloopt. Uit het dal van Ambarawa kan men derhalve — naarmate van de zijde waar de vijand zich vertoont — werkzaam zijn, zoowel ten oosten als ten westen van deze lijn die Java in twee deelen scheidt. De *stelling* van Ambarawa heeft daarenboven nog het voordeel, dat men van daar een waakzaam oog kan houden op de handelingen des sultans van Djokdjokarta en die des keizers van Solo. Het geheele dal was naauwkeurig verkend en ieder slagveld, dat zich daar aanbieden kan, moest reeds vooraf tot eene verdedigende stelling voor de onzen worden geschikt gemaakt. Buiten en behalve deze werken moesten er ook nog versterkingen worden aangelegd te Ngawi en te Gombong; door deze zou men vaste punten hebben te midden der gewesten, die pas onlangs van de vorstenlanden afgenomen en onder ons gezag gebragt waren. Bovendien zou men door het fort te Ngawi meester blijven van de bevaarbare rivier van Solo, welke de stad van dien naam in gemeenschap brengt met straat Madura. Bij deze beknopte uiteenzetting van het stelsel van verdediging van Java, gewagen wij niet van de reeds bestaande en daarmede in verband gebragte versterkte punten langs de groote wegen, of in de hoofdsteden van Soerakarta en Djokdjokarta; het aangehaalde zij voldoende om te doen zien dat, was het ontworpene eenmaal tot stand gebragt, daarmede op het gebied van den vestingbouwer het mogelijke zou gedaan zijn, om ons het voortdurend bezit van Java te waarborgen. Men zou dan niet alleen met voordeel iederen aanval van buiten kunnen afslaan, maar ook, door het plaatsen van welvoorziene sterke punten nabij of te midden van die bevolkingen, wier oproerigheid vooral te vreezen was, aan deze bestendig het straffende zwaard voor oogen houden en hen alzoo tot rust dwingen.

Uit het opgenoemde blijkt ook vooral, welke uitgebreide en veelvuldige werkzaamheden van der Wijck thans had te besturen, en, zouden deze werkzaamheden reeds in Europa van vele moeijelijkheden zijn verzeld geweest, nog zooveel te meer was dit op Java het geval, waar men verstoken was van een aantal hulpbronnen daar voorhanden.

De ijver, de volharding en de scheppende geest van van der Wijck en van de officieren der genie, onder zijne bevelen werkzaam, wisten echter alle bezwaren voor te komen.

Het eerste blijk van goedkeuring dat van der Wijck ontving voor de wijze, waarop het tot stand brengen der verdedigingswerken van Java plaats greep en vorderde, was zijne benoeming tot adjudant in buitengewonen dienst van Z. M. den koning op 26 Januarij 1841. In het volgende jaar — 29 Junij 1842 — werd hij bevorderd tot generaal-majoor, buiten bezwaar van 's rijks schatkist, en wel bij gelegenheid, dat door den minister van kolonien aan den koning werd aangeboden het laatst ontvangen verslag over den staat der buitengewone verdedigingswerken in Indië, waarbij »de bijzondere aandacht van Z. M. zich heeft gevestigd op de diensten, die voortdurend daarbij bewezen worden door den bekwamen hoofdofficier, die thans aan het hoofd geplaatst is van het wapen der genie."

Wanneer Van der Wijck reeds in zich zelven lust en krachten vond om spoedig voort te gaan met het verwezenlijken der schoone plannen, ten dienste van den lande door hem ontworpen, dan zal het wel geen betoog vereischen, dat hij dien lust, na zulke aansporingen, nog voelde toenemen. Het loon daarvoor bleek ook niet uit; reeds in het volgende jaar — 14 September 1843 — werd hij benoemd tot generaal-majoor effectief, doch onder de uitdrukkelijk door den koning gestelde voorwaarde: dat men daardoor de zekerheid zou verkrijgen van de voortduring zijner diensten. In dien rang verliepen er nu eenige jaren, die hij bijna geheel wijdde aan het voortzetten der hem opgelegde taak, tot hij op 1 Januarij 1848, door het vertrek van den luitenant-generaal Cochius, tijdelijk tot bevelhebber van het Indische leger werd verheven. In deze hoedanigheid had hij eene handeling te besturen, waarvan de ongunstige uitslag, helaas! de rest van zijn leven verbitterde. Wij bedoelen de tweede expeditie naar Bali. Wij zullen die expeditie hier niet beschrijven, hoe vreemd dat ook schijnen moge, nadat wij in deze levensschets reeds zooveel plaats aan 's mans bedrijven in het oorlogsveld hebben ingeruimd. Maar dit herdenken zijner vroegere verrigtingen tegenover den vijand, moest dienen, om de overtuiging te wekken, dat hij niet slechts ingenieur, maar vooral ook aanvoerder van troepen was; het

moest bewijzen dat aan van der Wijck, die in Europa hoofdzakelijk als een vestingbouwkundige vol kennis en ervaring bekend was, met het volste regt en het volste vertrouwen het bevel over deze expeditie kon worden opgedragen. Wat haren gang betreft, die is onder zijn toezigt beschreven, en deze beschrijving is, door hem zelven nader opgehelderd, in het licht gegeven, onder den titel: *„Krijgsverrigtingen tegen het eiland Bali in 1848 enz., door J. van Swieten, chef van den staf bij die expeditie."* Hebben nu zijne eigen woorden het betoog niet kunnen leveren, dat hij, in weerwil der mislukking, heeft gehandeld gelijk een bekwaam en braaf bevelhebber moest handelen, dan zullen onze redeneringen dit evenmin doen, maar dan ook zal dit bewijs ten volle versterkt worden, door de derde en laatste expeditie naar Bali. Toen immers bleek het, dat er, zelfs met grooter strijdkrachten, niets anders overschoot dan den weg in te slaan, dien van der Wijck gevolgd had, en dat men, om te slagen, tot een geregeld beleg van Djagaraga — waartoe hem de middelen ontbraken — zou hebben moeten overgaan, zonder de moedige en schoone, maar niet vooraf beraamde, omtrekking van den luitenant-kolonel de Brauw.

Hij ontsliep den 30sten Junij 1852.

Part. berigt. Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, 1854, I deel.

WUST (Christoffel), den 4den December 1801 te 's Hertogenbosch geboren, werd, daar zijn ouders ambachtslieden waren, voor een ambacht opgeleid, doch legde zich in zijne snipperuren toe op het teekenen en schilderen te Dordrecht onder P. Fontijn, vestigde zich in 1840 te Bergen op Zoom en schilderde huiselijke onderwerpen en portretten. Op de Haagsche tentoonstelling van 1843 was van hem aanwezig eene voorstelling van *een meisje dat St. Nicolaas-geschenken aan een visschers huisgezin uitdeelt.*

Zie Immerzeel.

WYBODE (Jacob), prins der rederijkerskamer te Thielt. Hij overleed in 1564.

Zie Serrure, *Vad. Mus*, D. V. bl. 103.

WIJCK (Thomas) werd in 1618 te Haarlem geboren, bezocht Italie en vervaardigde aldaar, vooral te Napels, vele schetsen (die hij later voor zijne schilderijen gebruikte) van strandgezigten die hij met fraai geteekende en in de eigenaardige costume van onderscheidene volken voorgestelde beeldjes stoffeerde. Ook schilderde hij Italiaansche markten, kwakzalvers op hunne stellaadjes, goudzoekers, geleerden in hunne werkplaats, studeervertrekken enz. rijk gestoffeerd, alles in vele opzigten in den stijl van Pieter van Laar.

Zijn kunst onderscheidde zich door een aangenaam en warm coloriet, een vet penseel, eene geestige ordonnantie, eene goede groepering van figuren en een hem bijzonder eigen effect en harmonie. Hij kwam ten tijde de restoratie te Londen, waar hij met werk overladen werd. De graaf van Burlington bezat van hem *eene Parade in St. James-park, met Karel II en zijne hofgrooten wandelend in de maliebaan.* Tot zijn voornaamste werken behooren een *Gezigt van Londen vóór den brand.* Wijck heeft volgens Bartsch 21, volgens Weigel 26 plaatjes geetst. Een stel er van gold op de verkooping van den grave von Fries ƒ130. Zijn portret en dat zijner vrouw is door Frans Hals geschilderd.

Zie Houbraken; van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm, *Supplem. au Bartsch;* Burger, *Musées de Hollande;* Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIJCK (Jan van), bijgenaamd *van Battel*, omstreeks 1640 te Haarlem geboren, werd, onder leiding van zijn vader een bekwaam schilder van veldslagen en jachten en bracht het grootste deel van zijn leven in Engeland door. Zijn voornaamste stukken zijn *de bataille van de Boyne, de belegering van Namen*, een gevecht in den achtergrond van Kneller's afbeeldsel van den hertog van Schomberg te paard en verscheiden gezigten in Schotland. Ook gaf hij een werk uit over *de Jagt en Valkerij.*

Zijn portret is door G. Kneller geschilderd en door J. Faber gegraveerd.

Zie Houbraken; van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm.

WIJCK (Jan van der), bijgenaamd *van Bartel*, in 1549 of 1551 decoratie-schilder van Karel V en met Jan van Lathem uitsluitend belast, om alles wat in kunstzaken ten koste van het hof te Brussel moest verricht worden te verrichten. Hij illumineerde ook vele handschriften.

Zie *Messager des Sciences hist.*, 1858, p. 87.

WIJCK (Adriaan van), den 28 September 1641 te Rotterdam geboren, werd in 1664 pastoor te Kethel. Hij trad in 1686 met een openbaar geschrift tegen de veroordeelde leer van Jansenius op en verzette zich sedert met alle krachten tegen diens aanhang. Zulks gaf aanleiding tot hevige botsing, vooral met Petrus Kodde, die hem met onvermoeiden ijver vervolgde. De nuncius te Brussel en het hof van Rome werden met de zaak gemoeid. Eindelijk bemoeiden zich de staten van Holland met den twist en namen den 10den Mei 1704 eene resolutie, waarbij o. a. den baillluw van Rijnland gelast werd van Wijck aan te zeggen, binnen tweemaal vierentwintig uren Delfland en binnen acht dagen Holland en West Friesland te ruimen met bedreiging dat hij, na dien tijd in hun gebied gevonden wordende, als perturbateur der gemeene rust zou worden gestraft. Ofschoon de pastoor zich aan dit vonnis onderwierp, bediende hij op zijne uitwijking de mis met gesloten deuren te Werkhoven, waarop hij gevangen genomen en naar Utrecht vervoerd werd, waar men hem tot eene geldboete van ƒ100 veroordeelde. In vrijheid gesteld, week hij naar Emmerik en werd vervolgens rector van het nonnenklooster te Kalkar.

Zijne geschriften betrekkelijk de Jansenistische kerktwisten en zijn geschil met Kodde zijn:

Den oprechten Catholyk, thonende dat Godt aan alle menschen, niemand uytgenomen, een genoegzame genade geeft om te kunnen zalig worden, handelende oock in 't bysonder over de ongeloovige Heydenen ende de ongedoopte kinderen. Rott. 1686.

Den Catholyken theologant, ofte theologische verhandeling aengaende de Goddelijke gratie, 1688.

Den Toetsteen van het boekje, genaemt Rechtmaetig onderscheid enz. anders genaemt het boekje met de drie Colommen, ofte Korte bemerkingen over de daerin vervatte leerstukken, aengaende de erfzonde, de praedentinazy, de dood van Christus, ende syne gratie; werdende daerby aengewezen een rechtmaetige overeenkoming tusschen de leere der Gereformeerden en der soogenaemde Jansenisten, rakende derselve stoffen. Rott. 1690.

Kort en getrouw verhael van 't gene onlangs is voorgevallen tusschen den Eerw. Heer L. van Rhijn, pastoor te Pijnacker en mij, 1692.

Vriendelijke Zendbrief aen alle zoogenaemde Jansenisten, 1693.

Eenvoudigh verhael van 't gene voorgevallen is wegens seker geschrift: Vriendelycke Zendbrief, enz. 1694.

Onderrigting voor alle Catholiken aengaende het lezen der H. Schrift. Rott. 1699, waartegen verscheen *Echo ofte Weergalm der Keteltrommel ofte beantwoording op de onderrigting op de onderrigting voor alle Catholieken.* Keulen (ofschoon in Holland gedrukt) 1699.

Ad eminentissimos ac reverendissimos S. E. Cardinales et inquisitores supremos supplicatio Adriani van Wyck. Apud J. C. van Erckel, crisis supplicationis R. P. A. van Wyck. Delph 1694.

Tegenberigt voor d'Eenvoudigen, wegens het lezen der H. Schrift. Rott. 1700.

Tractatus Theologicus de praedestinatione Coloniae. 1706.

Formularium Papae Alexandri VII adversus haeresin Jansenistarum. 1709.

Zie *Kerk. Plakaatb.*, D. I. bl. 643; Verv.; *Groot Plakaatb.*, D. V. B. II. 1ste titel; Paquot, *Mém.*, T. II. p. 644, *Suiv. R. C. Jaarb. voor* 1843, bl. 110; Glasius, *Godgel. Nederl.;* Kobus en de Rivecourt.

WIJCK (Wilhelmus Henricus van) was sedert 1631 predikant te Waterveen en overleed aldaar in 1653.

Hij schreef:

Christelijke bedenkingen over Job XIX vs. 28. Amsterd. 1647.

Catholyk Theologant. 8°.

Toetsteen. 8°.

Gods vaststaande Fundament. 12°.

Geestelijke bedenkingen.

Over de zeven laatste woorden van Jezus Christus.

Zie Paauw en Veeris; van Maurik; Glasius.

WIJCK (J. VAN) was stads-chirurgijn te Rotterdam.

Hij schreef:

Lesse uyt lust en liefde tot de heelkunst, bevattende in zig de Erubriulcia of Kunst om vrouwen te verlossen, zoo door den gewonen als ongewonen weg, de omstandigheden die een vroedmeester kan ontmoeten, enz. Rott. 1744. 4°.

Verhandeling over de sympatie, waaragter gevoegt is een wandelpraatje tusschen een burger doctor en chirurgijn. Rott. 1746. 8°.

Verhandeling der Spier-, Band- en Peesgezwellen, doormengt met Aanmerkingen, benevens een Vertoog, betreffende de ingenomen schadelijke planten en gepaste hulpmiddelen daartegen, enz. Rott. 1746. 8°.

Een borstgezwel in een vrijster waargenomen, hetwelk onder de in de heelkunst zeldzaam voorkomende gebreken mag gesteld zijn, omstandig betoogt, na eene voorafspraak bij wijze van Toeëigening aan den heelmeester J. van Rythoven, en te zien uyt de aanteekeningen, door den gemelde van het gebrek gehouden, benevens de aanteekeningen en aanmerkingen betreffende het stuk, gemeen gemaakt door enz. Rott. 1747. 8°.

Van de Pees-gezwellen. Rott. 1747. 8°.

Proeve eener redelijke heelkunst, enz. Rott. 1745. 8°. 2de dr.

Verhandeling over het Been gezwel.

Zie Abcoude; Arrenberg; *Boekzaal der gel. wereld*, 1754, n°. 468.

WIJCK (MICHIEL ANTHONY VAN ASCH VAN), deken van het kapittel van St. Salvator of Oud-Munster te Utrecht, dichter uit de laatste helft der 18de eeuw. Hij was een vriend van Schutte, wiens *Stichtelijke Gedichten* hij in 1762 met een vers vereerde. Hij was gehuwd met Cornelia Snoeck. Hij overleed den 28sten Nov. 1804.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenb.*

WIJCK (HUBERT MATTHIJS ADRIAAN JAN VAN ASCH VAN), tweede zoon van den vorige, werd den 14den October 1774 te Utrecht geboren, ontving eene godsdienstige opvoeding, genoot in de voorbereidende studien het onderwijs van den rector der Hieronymiaansche school dr. Samuel Nijhoff en bezocht vervolgens de hoogeschool te Utrecht. Zijn ouders waren gewoon den zomer geheel of gedeeltelijk door te brengen in of in de nabijheid der stad Gorinchem, waar zijn moeders vader lid van de regering en in andere hooge betrekkingen geplaatst was. De beide familien behoorden tot de stadhouderlijke Oranje partij, en daar deze, te dier stede, even als elders na de herstelling der afgezette regeringsleden in hunne posten (1787—1788), er zooveel mogelijk op uit was de jeugdige telgen van geslachten aan haar toegedaan, duurzaam aan zich te verbinden, zoo was ook de jonge van Asch van Wijck, pas even 19 jaren oud, in het laatst der maand December 1793 tot raad in de vroedschap en kort daarop tot luitenant-kolonel der schutterij aldaar aangesteld geworden. Dat hij toenmaals reeds student was aan de Utrechtsche hoogeschool blijkt uit een request van hem omtrent twee jaren later, in het eerste jaar der zoogenaamde Bataafsche vrijheid, ingediend aan de provisioneele representanten van het volk van Holland, ten einde van deze de toestemming te erlangen, om zich tot voortzetting zijner begonnen studien langer te Utrecht te mogen ophouden, daar zulks in het algemeen door het pas opgerigte Comité van Waakzaamheid was voorgeschreven. Ruim 5 jaren lang genoot hij het onderwijs, en was hij een der ijverigste leerlingen van C. W. de Rhoer en Pieter Boudam. Den 8den December 1798 maakte hij aan zijne akademische loopbaan een einde door het onder Boudam verdedigen eener diss. *de origine atque progressu dominii* met een gedicht van zijnen vriend Frans Beelaerts, later raadsheer in den hoogen raad. Intusschen was hij door verandering of, gelijk men toenmaals zeide, zuivering van het regeringspersoneel van zijne posten te Gorinchem ontzet, en begon hij als ambteloos burger zijn maatschappelijk leven, zonder van de heerschende partij eenige bediening te willen aannemen.

Na den dood van zijn vader (1804) liet hij zich als advocaat bij den hove van Utrecht inschrijven, en werd genoegzaam gelijktijdig deken van het kapittel van St. Salvator of Oud-Munster, in welk collegie hij reeds in 1798 kort na zijne promotie, door renuntiatie zijns vaders, als kanunnik was opgenomen geweest. Eerst in Junij 1810, kort voor het vertrek van koning Lodewijk, liet hij zich zijne benoeming tot lid der vroedschap te Utrecht welgevallen, doch werd den 13den Junij van het volgende jaar wederom ontslagen. In Maart 1811 deed hij als gemagtigde van het kapittel van Oud-Munster, een reis naar Parijs om eene poging aan te wenden om Napoleon van zijn besluit af te brengen de geestelijke goederen en de zoogenaamde kapittelen te vernietigen. Hij kwam echter onverrichter zaak terug. Nadat de Franschen Utrecht verlaten hadden, werd hij lid van het stedelijk bestuur en in 1814 advocaat-fiscaal voor de middelen in de provincie Utrecht, doch daar deze nieuwe waardigheid onvereenigbaar was met het stedelijk bestuur, legde hij in 1816 zijn lidmaatschap in de nog immer provisioneele stadsregering neder. In 1822 werd van Asch van Wijck door de provinciale staten van Utrecht tot lid der 2de kamer verkozen, eene onderscheiding die hem 18 jaren lang onafgebroken mogt te beurt vallen. Opmerkelijk is zijn advys van den 27sten Januarij 1825 bij eene der beraadslagingen over het nieuwe Nederlandsche burgerlijk wetboek, toen hij zoo krachtig betoogde, dat zijns inziens eene geheel nieuwe bewerking daarvan de voorkeur verdiende boven eene letterlijke overneming van een zeer groot gedeelte der bepalingen van het Fransche wetboek. Vooral straalt de verlichte, maar tevens bezadigde staatsman door in zijne redevoering van den 2den December 1828, bij gelegenheid van het drukpers-voorstel van de Brouckère. Hij zweeg ook niet toen kort daarop de Belgische oppositie het ellendig middel van de zoogenaamde petitien te baat nam, om de gezindheid des volks tegen het gouvernement en het regeerend stamhuis meer en meer te ondermijnen. In het merkwaardig tijdperk van 1830—1831 onderscheidde hij zich als volksvertegenwoordiger dermate door zijne heldere en onbekrompen zienswijze, dat men hem op het einde der zitting reeds voorspelde, dat hem in de volgende zitting de eer van het voorzitterschap zou te beurt vallen, met welke waardigheid hij dan ook in October van datzelfde jaar bekleed werd. Wij mogen van Asch van Wijck niet verder op zijn diplomatieke loopbaan volgen en vermelden slechts nog, dat hem in 1827 het voorzitterschap in den stedelijken raad te Utrecht werd aangeboden, en dat hij achtereenvolgens door het kiezers-college tot lid van den stedelijken raad, door den koning tot ridder der orde van den Nederl. Leeuw en staatsraad in buitengewonen dienst benoemd en tot den adelstand verheven werd. In 1838 legde hij zijne betrekking als burgemeester neder en werd vervolgens lid der eerste kamer.

Van Asch van Wijck was van zijn jeugd af een grondig beoefenaar der vaderlandsche geschiedenis en vooral ook van zijn geboortestad. Hoe overkropt ook met bezigheden, wist hij echter tijd te vinden de drukpers met voortbrengselen van zijn pen te verrijken. Zoo bezitten wij van hem, behalve de menigvuldige gedrukte adviezen, uitgebragt in de zitting der tweede kamer, twee allermerkwaardigste geschriften, opgesteld en uitgegeven, toen ook hij met vele anderen nog hoop had op eene grondwetsherziening (1840), namelijk: *Iets over de verantwoordelijkheid der ministers, volgens de Grondwet van* 1815, *door een lid van de Staten-Generaal* en *Geschiedkundig overzigt van het Nederlandsche verkiezingsstelsel.*

Met betrekking tot de provincie en de stad Utrecht bezitten wij van zijne hand een aantal merkwaardige stukken. Hij werkte er aan mede en leverde er soms bouwstoffen voor. Tot zijne opstellen behooren: *Frezenburg* (1836); *over het oude muntregt der stad Utrecht* (1837); *de bisschoppen Coenraad en Walram, verdedigers van het gezag van keizer Hendrik de IVde*, 1085 (1838); *Het beeld van den Heiligen Johannes den Dooper* (1839); *Bijdrage aangaande den Bulderikstoren* (1840) en eindelijk: *Het slot te Horst onder Rhenen* (1852).

Een werk van grooteren omvang is verder zijne *Geschiedenis van het oude Handelsverkeer der stad Utrecht*, waarvan vier stukken het licht zien 1838—46. Het werk vangt aan van de vroegste tijden en loopt tot de 14de eeuw.

Voorts schreef hij *Over de instellingen van het Hooger Onderwijs in Utrecht, vóór de oprigting der hoogeschool in den jare* 1636; *de stad Utrecht in hare betrekking tot de Hoogeschool, in dezelve gevestigd.*

Van Asch van Wijck was curator der hoogeschool, directeur van het prov. Utr. genootschap, correspondent van het kon. Ned. Instituut, lid der maats. van Nederlandsche Letterkunde.

Hij was in 1830 lid der staats-commissie tot herziening der grondwet, in 1839 tot onderzoek der financieele aangelegenheden des rijks, in 1842 tot onderzoek van de koloniale remises uit de Oost-Indiën. In 1835 werd hij lid der staats-commissie tot den verbeterden afloop der rivieren. In zijne betrekking van heemraad van de Rhenensche, Nuden- en Achterburgsche hooilanden, en in die van heemraad van de rivier de Eem, als ook door het bezit van aanzienlijke landerijen in dat gedeelte der provincie, dat tegen Gelderland aanligt, had de geschied- en oudheidkundige van Asch van Wijck reeds sedert een aantal jaren den toestand dier landstreek gemaakt tot het onderwerp zijner bijzondere studie, en aan dit grondige en met ijver voortgezette onderzoek hebben wij de verschijning van drie ten dien opzigte allerbelangrijkste werken te danken. In 1832 verscheen zijne *Proeve van verbetering van den afloop van het water in de landstreek tusschen de Veluwsche en Utrechtsche Bergheuvelen gelegen in de Geldersche vallei genaamd*, dat spoedig gevolgd werd door *Proeve over den ouden loop der rivier de Eem*, terwijl hij eindelijk tien jaren later (1842) zijne denkbeelden, in de eerste proeve voorgesteld, nader ontwikkelde in een werk, getiteld: *De verbetering der waterafleiding in de Geldersche vallei, in verband met de daarstelling eener kanaalvaart in deze landstreek* met een kaart. In 1843 werd hij tot het hoofd eener staats commissie benoemd, ter verbetering van den Geldersche vallei en het was te midden zijner werkzaamheden in die belangrijke betrekking, dat de hoogst achtenswaardige man den 21sten Julij van dat jaar overleed.

Hij huwde Kenau Hasselaer, derde dochter van mr. Pieter Alexander Hasselaer, commissaris der stad Amsterdam en Anna Margaretha Lijnslager en liet 6 kinderen na.

Zie Nepveu, in den *Utrechtsche Volksalm.* 1844, waar zijn portret voorkomt.

WIJCKENBURGIUS (Theodorus) was predikant te Alphen 1623, Haarlem 1637, gestorven 1655.

Hij gaf in het licht:

Rebecca van Tweelingen swangher of LV predicatien over Romeynen VII. Haarlem 1658. 4°.

Bethesda voor de ellendigen, suchtende over de worstelinghen van Ezau en Jacob. Haarlem 1650. 12°.

Sam. Garey, Korte ontvouwinge van de Papistery, overgezet door T. W. 4°.

Berouw van Petrus 4°.

Roede Gods. 12°.

Zie Abcoude; *Navorscher* (Reg.); Rogge, *Bibl. der Contr.-rem. geschrift*, bl. 165.

WIJCKERSLOOT (Johannes van), kunstschilder, bloeide in het midden der 17de eeuw en schilderde in den stijl van Gerard Terburg. Hij vervaardigde o. a. het portret van den godgeleerde Abraham van Brienen, raad van den aartsbisschop van Utrecht, in aartsbisschoppelijk costuum, afgebeeld in de *Batavia Sacra* van van Heussen en van Rijn.

Van hem bestaat een zeldzame prent: *Amersfoortsche feestelijke groote Steentreckinge* naar Gic. Wyckersloot, S. van Lamsweerde enz. gr. in breed fol.

Zie Immerzeel; Kramm.

WIJCKHUYS (Charles), Nederduitsch dichter uit de eerste helft der 17de eeuw.

Hij gaf in het licht:

Verscheyden Bruylofts-Dichten ende Liedekens ghedicht ende gecomponeert by verscheyde Gheesten. Leid. 1611.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenb.*

WIJDTMANS (N.), waarschijnlijk dezelfde met W. Weytmans, een kunstgraveur. Hij leefde in het laatst der 16de en den aanvang der 17de eeuw en vervaardigde o. a. *een platte grond der stad Gorinchem.*

Zie Kramm.

WIJELANT (Guillaume), illumineur te Rijssel in het laatst der 15de eeuw.

Zie Kramm.

WIJENHOVEN (Pieter), architect van Karel V te Brussel in 1551.

Zie Kramm.

WIJERS (Jan), beeldhouwer te Utrecht, in het laatst der 16de eeuw.

Zie Dodt, *Archief*, D. VI. bl. 238.

WIJERS (Matthijs) was schrijver van:

Onderrichtige van veelen grondelycke hoochwichtighe Articulen. Door een hooch-van-Godt verlichten M. W. By Dierik Muller (1568) 4°.

Dat Boeck der Spreucken inhoudende veel schone onderwysingen (1560).

Zie v. Doorninck, *Anon. en Pseud.*, n°. 3228.

WIJK (Joan van), Nederduitsch dichter, leefde in het laatst der 18de eeuw te Gorinchem.

Men vindt zijne gedichten o. a. in het *Gorinchemsche passieboekje.*

Zie v. d. Aa, t. a. p.

WIJK JACOBUSZ. (Roeland van) werd, op den 4den Februarij 1801, te Amsterdam geboren. Hij genoot tot aan zijn twaalfde jaar het onderwijs van zijnen vader, den kundigen Jacobus van Wijk Roelandszoon, en, toen omstandigheden dezen verpligtten eene reis naar de Middellandsche Zee te doen, woonde hij, gedurende een jaar, het onderwijs van zijnen oudoom W. J. van Wijk, in zijne geboortestad bij, waarna hij als secondant geplaatst werd bij J. L. A. Charpentier, Fransch en Nederduitsch onderwijzer te dier stede, die vroeger als zoodanig eenige jaren bij zijnen vader was werkzaam geweest. Hier verbleef hij, tot dat deze, na diens terugkomst in het vaderland, als kostschoolhouder te Hattem beroepen werd. Door kinderlijke liefde gedreven, begaf van Wijk zich nu onverwijld naar het ouderlijk huis, ten einde zijn vader, zoo veel in hem was, behulpzaam te zijn, en van toen af stond hij zijnen vader dan ook in alle opzigten met getrouwheid en ijver bij. IJverig oefende hij zich in zijne tusschenuren vooral in de wiskunde, waarin hij, zoowel als in de natuurkunde, groote vorderingen maakte, maar ook tevens in alles, wat den onderwijzer noodzakelijk is; zoodat hij naauwelijks de bij de wet vereischte jaren had bereikt, of hij legde achtervolgens met lof de examens als onderwijzer van den derden, tweeden en eersten rang af, en ontving tevens het regt om in de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen onderwijs te geven, in welke talen hij zich niet alleen met de gronden, maar ook met alle de klassische schrijvers bekend had gemaakt; terwijl hij, bij dit alles, zijnen vader ijverig behulpzaam was in het zamenstellen van diens *Algemeen Aardrijkskundig Woordenboek.*

Toen eenige der leerlingen van het Hattemer instituut van A. Booiman, destijds predikant aldaar, later te Scheveningen, onderwijs in de oude talen ontvingen, betoonde van Wijk zich ook dadelijk genegen, om van dit onderwijs gebruik te maken, hoewel hij dit naderhand weder varen liet. Toen echter zijn vader eens, zeer toevallig, een bezoek ontving van diens ouden vriend, den Hoornschen rector J. S. Swaan, wist deze hem zulk eenen lust voor de beoefening der oude talen in te boezemen, dat hij, van stonde aan, zich met ijver daarop begon toe te leggen, hetwelk hij door correspondentie met genoemden heer, onder diens leiding, voortzette, tot dat zulks door 's rectors overlijden werd afgebroken. Nu echter liet hij deze studie in geenen deele varen, maar genoot eenmaal 's weeks het onderwijs van den geleerden Zwolschen rector G. Leen. Intusschen nam hij altijd het schoolwerk waar, zoo dat hij alles in zijne tusschenuren gereed maakte, en dat wel in de school, in het bijzijn der jonge lieden, over welke hij tevens het toezigt hield.

Op raad van Dr. Leen begon van Wijk nu zelf onderwijs in de talen te geven, en werd kort daarna tot deelgenoot van zijnen vader benoemd. Toen, ingevolge koninklijk besluit, degenen, die, zonder eenen academischen graad te bezitten,

onderwijs in de oude talen gaven, zich moesten aangeven, verkreeg hij een tijdvak van tien jaren, om zich tot den vereischten graad te doen bevorderen; zoo lang een uitstel kon echter zijne eerzucht niet dulden; in de eerst daaropvolgende vacantie begeeft hij zich naar Leiden, alleen met het oogmerk, om te vernemen, wat hij wel zoude moeten weten, ten einde den graad van candidaat in de letteren te bekomen. Hij vervoegde zich ten dien einde bij de hoogleeraren in dat vak, onder anderen ook bij den hoogleeraar Hofman Peerlkamp, die hem raadde, niet te vertrekken, voor hij zijn candidaats-examen had ondergaan, waartoe men hem ten volle bekwaam oordeelde. Dit examen, alzoo op den volgenden dag bepaald zijnde, werd door van Wijk afgelegd, en hij zag zich dienvolgens, reeds bij zijne terugkomst te Hattem, tot den graad bevorderd, tot welke bekoming hij gemeend had, eerst na maanden oefenens, de bekwaamheid te zullen bezitten.

In 1828 vertrok van Wijk, met zijnen bekwamen vader, als hoofdonderwijzer van het stads-instituut, naar Kampen, en was ook daar steeds tot voldoening van ouders en bestuurders werkzaam. Met den rang van candidaat in de letteren had hij echter geenszins het toppunt van zijn streven bereikt, neen, ook dien van doctor in de letteren wenschte hij te bekomen, en dit doel mogt hij bereiken, na in het jaar 1831, te Leiden eene dissertatie *de Humanitatis et Philosophiae Graecae primordiis* verdedigd te hebben. Drie jaren daarna zag hij zich, in plaats van den toen overleden Weytingh, tot rector bij de Latijnsche scholen te Kampen aangesteld, aan welken werkkring hij, na een lijden van acht maanden, den 27sten November 1839, door den dood ontrukt werd.

Reeds in 1824 had van Wijk met zijne volle nicht, Petronella Aaltje van Wijk, een huwelijk aangegaan, waaruit negen kinderen gesproten zijn. Als lid des departements *Kampen* van de maatschappij: *tot nut van 't algemeen*, getroostte hij zich onderscheidene commissien, deed altijd met genoegen redevoeringen, die gaarne gehoord werden, terwijl hij, als voorzitter van dat departement zoodanig gezien was, dat men hem zelfs dien post levenslang wilde opdragen, hetgeen hij echter meende te moeten van de hand wijzen. Als lid van het muzijkgezelschap legde hij allen ijver tot bevordering der schoone kunsten aan den dag. Met genoegen, misschien met te veel ijver, nam hij, na het overlijden van den conrector Laurentius, ook diens werkzaamheden, tot de vervulling der daardoor veroorzaakte vacature, waar.

Hoewel geen vriend van voor de pers te arbeiden, is men hem toch nog voor eenige zeer nuttige werkjes, betrekkelijk de opvoeding der jeugd, dank schuldig.

Van zijne uitgegevene stukken kennen wij, behalve onderscheidene recensien en opstellen in den *Vriend des Vaderlands* en in de *Bijdragen tot het schoolwezen: Geschenk voor knapen en jongelingen, omtrent de geheime zonden der jeugd; tweede geschenk, of welk beroep zal ik kiezen; Eene omwerking van* Rehm, *Regelen van voorzigtigheid voor Ouders en Leermeesters; Verhandeling over de emancipatie der Jeugd, door het Kamper Departement der Maatschappij:* Tot Nut van 't Algemeen *uitgegeven; Tafels voor de Algemeene Geschiedenis; Handleiding voor de Natuurkunde* en *Leerboekje voor de Grieksche taal* (voor eigen gebruik).

Part. ber.

WIJK ROELANDSZ. (Jacobus van), den 28sten Januarij 1781 te Woerden geboren, werd opgeleid voor een stand, van welken hij geen luister ontleende, maar dien hij zelf vereerd en verhoogd heeft. Reeds op zijn dertienjarigen leeftijd was hij ondermeester op de stadsschool te Oudewater, maar had het geluk op zijn vijftiende jaar onder de kweekelingen te worden aangenomen der toen juist door het Amsterdamsche departement der maatschappij: tot nut van 't algemeen opgerigte kweekschool voor onderwijzers. Hier vooral legde hij de grondslagen voor hetgeen hij later geworden is. Eerlang werd hij ook hier ondermeester en kort daarop als hoofdonderwijzer geplaatst bij eene door dat departement ingerigte school voor jongelingen. In 1809 werd hij, op verzoek der Amsterdamsche vrijmetselaars-loge, stichter van het eerste instituut voor blinden. De meerdere uitbreiding echter noopte hem zich uitsluitend weder tot zijne eigene school te bepalen. Doch in het ongelukkig tijdsgewricht, dat nu volgde, werd het departement door gebrek aan fondsen genoodzaakt deze school op te heffen, en van Wijk, sedert 1800 met Amelia Godefrida Brunner gehuwd, geraakte met zijn gezin buiten bestaan. Nu nam hij een tijdlang in zijne vaderstad, als voorlezer, den kerkedienst waar, werd kort daarop huisonderwijzer bij een deftige familie, en liet zich, na de herstelling des vaderlands, door den kapitein ter zee H. M. Dibbetz overhalen, om, als gouverneur van diens zoon, met hem een reis naar de Middelandsche zee te ondernemen. Met de *Kenau Hasselaer* verliet hij in het najaar van 1814 het vaderland, bezocht de voornaamste Spaansche en Italiaansche zeehavens, nam aan boord ook den post van godsdienstleeraar waar, en keerde in 1814 behouden in het vaderland terug.

Ruim een jaar daarna verwierf hij den eersten onderwijzersrang en werd kostschoolhouder te Hattem en in 1828 te Kampen. Hij bewees door een menigte geschriften groote diensten. Maar niet minder groot was zijn lust inzonderheid voor aardrijkskundige studien. Zijn *Algemeen Aardrijkskundig Woordenboek* (Dordrecht 1821—1826, 7 deelen 8°.), gevolgd door een *Supplement* in 4 deelen (1835—1839); zijne met aanm. en bijv. voorziene overbrenging van Vollrath Hoffmann's *Aarde en hare bewoners*, 3 dn. (Amst. 1835—1839) en zijne, in gemeenschap met dr. R. C. Bennet geschreven en in 1828 bij het provinciaal Utrechtsch genootschap bekroonde verhandeling *Over de Nederlandsche ontdekkingen*, waren daarvan belangrijke vruchten. De maatschappij van letterkunde en andere genootschappen benoemden hem tot lid. Z. M. verhief hem in 1842 tot broeder der orde van den Nederl. Leeuw. Hij overleed den 25sten Sept. 1847.

Zie *de Tijd*, D. VI. bl. 340, waar ook zijn afbeelding voorkomt; *Handel. der Maats. van Ned. Letterk*, 1848; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*; Kobus en de Rivecourt.

WIJKERSLOOTH (Cornelius Ludovicus Baron van) van Schalkwijk, oudste zoon van mr. Henricus Jacobus baron van Wijkerslooth van Weerdestein en van Anna Maria baronesse van Schalkwijk, werd geboren te Haarlem in Mei 1786. Reeds vroeg gaf hij bewijzen van eenen goeden aanleg en schrander oordeel en, na zijne voorbereidende studien in Duitschland te hebben volbragt, begaf hij zich naar de hoogeschool te Leiden om in de regten te studeren. Na gedurende eenige tijd de lessen der akademie te hebben gevolgd, begreep hij te moeten voldoen aan de sedert jaren bij hem bestaande neiging tot den geestelijken stand en begaf hij zich naar het seminarium om zich aan de godgeleerdheid te wijden.

In 1811 te Paderborn tot priester gewijd, werd hij spoedig benoemd tot professor in de theologie te Warmond. In die betrekking onderscheidde hij zich door eene grondige kennis der schriftuur, duidelijke voordragt en vooral door een onbegrensden ijver tot bevordering van de theologische studien, terwijl hij zich door zijnen minzamen omgang den vriend zijner ambtgenooten en leerlingen wist te maken. Ten einde de theologische studien met meer vrucht beoefend zouden kunnen worden, stichtte hij in 1815 met zijne vrienden van Bommel en van Niel het klein seminarie van Hageveld, hetwelk weldra vele verdienstelijke jongelingen voor alle standen der maatschappij, maar vooral voor de theologie vormde. In de behoefte naar een geschikt lokaal voor het groot seminarie had men tot in 1822 niet kunnen voorzien, toen de ijverige van Wijkerslooth met de hulp zijner geachte collega's, de handen aan het werk sloeg en voornamelijk door de bijdragen zijner familie bijgestaan, er in mogt slagen een gebouw daar te stellen, dat de katholieken van Holland eere aandeed.

Toen verschillende omstandigheden het klein seminarie van Hageveld, waarvoor hij met zijne vrienden zooveel had opgeofferd, deden sluiten en het groot seminarie als het ware ontvolkte, was hij steeds ijverig in de bres om voor de belangen der katholieken te spreken, en jaren lang was hij een der ijverigste bepleiters van vrijheid van godsdienstonderwijs.

In 1831 vestigde hij zijne aandacht op het onderwijs, dat de r. k. jongelieden uit den fatsoenlijken stand hier te lande meestal buitenslands genieten, en hij stichtte het instituut te Katwijk, waarbij bij eene godsdienstige en nationale opvoeding een deugdelijk onderwijs werd gegeven en waaruit reeds vele

bekwame jongelieden in verschillende standen der maatschappij eene eervolle plaats bekleeden.

Nadat sedert jaren de katholieken hier te lande het voorregt moesten missen, om niet alleen hunne gewone kerkelijke hierarchie te hebben, maar zelfs om hunne geestelijke op hun eigen bodem tot den priesterstand te wijden, zoodat hunne jonge geestelijken naar buiten's lands moesten reizen, om er de H. wijdingen te ontvangen, begreep Z. H., dat zoo al de kerkelijke hierarchie niet kon worden ingevoerd, er ten minste iemand met het bisschoppelijk karakter moest worden bekleed, en de keuze van Z. H. viel op Wijckerslooth, die in 1833 benoemd werd tot bisschop van Curium. Men weet hoe ijverig hij was, om in de betrekking van bisschop niet alleen de Hollandsche zending, maar in geheel Nederland, de katholieken van dienst te zijn.

In 1840 bezocht hij de graven der apostelen te Rome en werd bij die gelegenheid benoemd tot huis-prelaat van Z. H. en adsistent bij den pauselijken troon.

In datzelfde jaar werd hij benoemd tot kommandeur der orde van den Ned. Leeuw en in 1847 tot kommandeur van de pauselijke orde van den H. Gregorius. Zijn leven en zijn vermogen veil hebbende voor al wat de godsdienst en der lijdende menschheid nuttig kon zijn, stichtte hij ook een huis voor ouderlooze kinderen en oude en gebrekkige vrouwen; maar hij mogt de voltooijing van het daarvoor bestemde gebouw niet zien, daar de voorzienigheid hem te midden der werkzaamheden den 10den November 1851 tot zich riep.

De katholieken verloren in hem een waardig voorbeeld van opregte godsdienst, de behoeftigen in het algemeen een edelmoedigen helper en de maatschappij een harer sieraden.

Algemeen Handelsblad 15 November 1851.

WIJMES. Abcoude vermeldt zijne *Heelkondige geschillen.* Amst. 1662. 4°.

WIJN (Hendrik van), zoon van Abraham van Wijn en Margaretha van Dijk, werd den 20sten Junij 1740 te 's Hage geboren. Elf jaren oud, trad hij als kadet in dienst bij de dragonders van den generaal Berge de Trips. Ongeschikt voor den krijgsdienst, verliet hij hem en bezocht drie jaren later de Lat. school, onder den rector Ouwens, vervolgens de hoogeschool te Leiden, waar hij de lessen van Ruhnkenius, Oudendorp en Scheltinga bijwoonde. In 1764 verkreeg hij den graad van mr. in de regten, na het verdedigen eener *dissert. quaedam circa Jus Aggerum sistens.* Gedurende zijn verblijf te Leiden legde hij zich reeds op de vaderlandsche geschiedenis, taal- en letterkunde toe en was lid van een gezelschap aan den opbouw der moedertaal gewijd (*linguaque et animo fideles*), later *minima crescunt.* Van Wijn, die reeds vroeg de dichtkunst beoefende, las in deze bijeenkomsten zijne gedichten en taal- en geschiedkundige opstellen voor en was een der grondleggers der maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden. Na de hoogeschool verlaten te hebben, vestigde hij zich als advocaat te 's Hage, wijdde zijne snipperuren aan de beoefening der geschied- en oudheidkunde, gaf verschillende geschriften in die vakken in het licht en knoopte met vele binnen- en buitenlandsche letterkundigen correspondentie aan. In 1771 werd hij tot pensionaris van den Briel benoemd, waar hij zijn geschied- en oudheidkundigen arbeid vervolgde en buitengewone bekwaamheden als staatsman openbaarde. Dit had ten gevolge, dat hij te Haarlem als pensionaris in aanmerking kwam en hem die betrekking door Dordrecht werd aangeboden. Hij bedankte echter, maar nam het pensionarisschap te Gouda aan. Negen jaren nam hij die betrekking waar, gedurende welke hij een ijverig deel nam aan de hevige onlusten, die toen in ons vaderland uitbraken. In 1788 legde hij het pensionarisschap neder, doch bleef zijn verblijf te Gouda houden en wijdde zich geheel aan de studien. In 1802 werd hij, voorloopig voor den tijd van vijf jaren, tot archivaris der Bataafsche republiek en na dien tijd tot vast archivaris benoemd, waarop hij zich te 's Hage vestigde. Koning Lodewijk bejegende hem met onderscheiding, schonk hem de ridderorde der Unie en het lidmaatschap der tweede klasse van het koninklijk instituut van kunsten en wetenschappen. Ook werd hij lid eener commissie ter onderzoeking van de titels, onderscheidingen en orden, welke, van vroege tijden af, in deze landen in gebruik waren geweest. Koning Willem I bevestigde hem in zijn post en schonk hem de Leeuwenorde. Op 76-jarigen ouderdom begaf hij zich nog naar Henegouwen om de aldaar berustende staatsstukken als wettig eigendom der Noordelijke gewesten naar 's Hage te voeren. Van Wijn was lid van vele binnen- en buitenlandsche genootschappen en overleed 26 of 27 September 1831. Zijn portret vindt men voor 's mans leven door J. C. de Jonge.

Hij schreef:

Nebucadnezar's wanhopige overpeinzing en berouw, een berijmde brief in *N. Bijdr. tot opbouw der Vad. Letterk.*

Over de beteekenis der woorden Paën. Beën, Piën. Land Raaroof. Loo en Louwmaand. Ald.

Bruiloftsgedicht op zijne zuster Cornelia van Wijn.

Brielsche vreugdezang, ter gedachtenis van het tweehonderdste jaar der vrijheid, verschenen en gevierd in den Briele op den eersten van Grasmaand 1772, achter C. Cleyns' *Dankoffer voor de eerstelingen van Nederl. Vrijheid.*

De Klagt van Cornelia, dochter van Lucius Scipio Metellus aan haren echtgenoot Cnejus Pompejus enz. (berijmde brief).

Onderzoek, of het gebruik der letteren, oudtijds den Germanen onbekend geweest zijn, in *Werk. v. d. Ned. Maats. van Letterk. te Leiden.* D. IV.

Over de Bellen. Ald. D. II.

Schets van het leven en bedrijf van Heer Nikolaas, Heere van Putten en Stryen. Ald. D. V.

Onderzoek nopens het jaar in hetwelk Lodewijk, koning van Germanie aan den Utrechtschen bisschop Hingerus de vrijheid zijner kerke bevestigd hebbe in *Verhand. v. h. Zeeuwsch Genoots. te Vlissingen*, 1773.

Dertigtal regtsgeleerde vragen. 's Hage 1777. 8°.

Bijvoegsels en Aanmerkingen op de Vaderlandsche Historie van Wagenaar (het grootste gedeelte).

Historische en Letterkundige Avondstonden.

Huiszittend leven, in V stukken.

Iets over de Keur van Gui van Henegouwen aan de stad Amsterdam, in het begin der XIVde eeuw in *Verhand. der 2de kl. van het Instit.* 1818.

Verslag en beoordeeling van eenige oudheid- en geschiedkundige werken in *Jaarboeken der wetenschappen en kunsten in het koningrijk der Nederlanden.*

In de Biographie Universelle ancienne et moderne, levensberigten van *C. van Baarle, Pieter Huyzinga Bakker* en anderen.

Zie J. C. de Jonge, *Levensschets van H. v. Wijn;* Siegenbeek in de *Hand. d. Maats. van Ned. Letterk.*, 1832; v. d. Aa, *N. B. A. C. Woordenb.; Kron. v. h. Hist. Genoots.*, 6 jg. bl. 364; *Cat. d. Maats. van Ned. Letterk.*, *Nav.* VIII. bl. 144; Huberts enz., *Biogr. Woordenb ;* Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WIJNALDA (Age), geboren te Dokkum den 17den October 1712 en overleden den 19den October 1792 als rustend leeraar bij de Doopsgezinden te Haarlem, liet zulk eene eervolle nagedachtenis na, dat, toen zijn vriend A. Loosjes Pz. een fraai afbeeldsel van hem door Is. de Wit Jz. liet graveeren, hij daaronder het volgende bijschrift voegde:

De eenvouwdige Ernst en Deugd schijnt nog van 't aangezigt
Des grijzen Leeraars af, die, als een eerlijk Christen,
Der Doopsgezinden Schaar geleerd heeft en gesticht,
Vervreemd van ijdele eer en waangeleerde twisten...:
Wie ziet dat grijze hoofd in zo verheven licht
En voelt geen stil ontzag voor dien geliefden Vader?
Die derft en Menschlijkheid en Christlijkheid te gader.

Fr. Muller vermeldt dit portret als N°. 6266 *a*.

WIJNANDS of WIJNANTS (Jan), te Haarlem geboren, bloeide in het midden der 17de eeuw. Nopens hem meldt Immerzeel: »Sommigen geven hem op als de leermeester van Philip Wouwerman. Zooveel is zeker, dat men in den doorgaanden zilverachtigen toon der gronden en verschieten eene in 't oog vallende overeenkomst in het werk van deze uitmuntende landschapschilders bespeurt. Al het werk van Wijnands onderscheidt zich door eene eenvoudige waarheid, die hij in de omstreken zijner woonplaats met het oog eens geoefenden meesters aan de natuur heeft afgezien en met een

vleijend en aangenaam penseel op het doek heeft weten voor te stellen. Zijne duingronden zijn onbeschrijfelijk schoon en getrouw in kleinigheden aan de waarheid. Adriaan van der Velde, Jan Lingelbach, Philip Wouwerman en anderen verdubbelden de waarde zijner schilderijen door hunne stoffaadjen." Kramm noemt hem een der parelen van Nederlands kunstroem. In meest alle rijks musea vindt men zijn kunst, vooral in die van Amsterdam en 's Hage. Twee zijner schilderijen werden te Parijs met 7600 en 4500 francs betaald. Het jaar van zijn overlijden is onbekend.

Zie van Eijnden en van der Willigen; Immerzeel; Kramm; Kobus en de Rivecourt; Verwoert.

WIJNANDTS (Willem), dichter in den aanvang der 17de eeuw, schreef o. a. een *Lofdicht over de heerlycke victorie in het veroveren van de silver vloot.* 1629 4°.

WIJNBEEK (Abraham), een der laatste leden der Leidsche Kamer *de Witte Acolyen*, onder de zinspreuk: *Liefde is het Fondament*, gaf eenige losse rijmstukjes in 't licht betreffende tot de Leidsche eeuwfeesten in 1774 en 1775, en een treurspel *Albinus en Rosemondt.*

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. C. Woordenb.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIJNBEEK (Henricus), zoon van Johannes Wijnbeek en Johanna van de Kasteele, den 17den November 1772 te Leiden geboren, werd ondermeester op de school van den onderwijzer Crabbe, vervolgens op de kostschool van A. van Bemmelen, ontving privaat-onderwijs in de Grieksche en Latijnsche talen van den rector der Latijnsche school Wensink, studeerde onder Luzac, Wyttenbach en van der Keessel en werd den 27sten Mei 1808 doctor in de regten. Door invloed van den hoogl. Rau, werd hij docent van den veertienjarigen zoon van den raadpensionaris Schimmelpenninck en bragt met diens gezin een geruimen tijd o. a. te Maastricht, Spa en Parijs door. In 1812 verliet hij Parijs om zijn kweekeling naar Leidens hoogeschool te vergezellen. In 1814 trad hij op als landsambtenaar en werd directeur der Nederlandsche Staatscourant, die toen opgerigt werd. In 1816 werd hij commissaris der Latijnsche scholen, welke titel in 1818 veranderd werd in dien van inspecteur der Latijnsche scholen in de Noordelijke provincien. Als zoodanig maakte hij zich zeer verdienstelijk, even gelijk later ook als inspecteur van het middelbaar en lager onderwijs. In 1850 ontving hij een eervol ontslag.

Hij huwde 1. Louise Maria van Alderwerelt; 2. mej. van Tricht en overleed in 1866. Hij was ridder der orde van den Ned. Leeuw en lid van onderscheidene geleerde genootschappen.

Hij gaf in het licht:

Handleiding tot het onderwijs der Nederduitsche taal voor eerstbeginnende op de Athenaea en Collegien.

Latijnsche Grammatica, ten gebruike der Athenaea, Collegien en Latijnsche scholen, 2 dn. Brussel 1825.

Hij vertaalde *Proeve van Jezus geschiktheid als leeraar en over zijne leerwijze ten voorbeeld van Godsdienstleeraar. Uit het Hoogd. van Ernst Gottlieb Winkler, Diaconus te Neunhellingen.* Gron. 1814.

De kluizenaar van Chaussie Antin. Dordr. 1813, 2 dn.

Zie zijn levensschets onder die in 1867 door de Maats. v. Ned. Letterk. uitgegeven.

WIJNBERGEN (Johan van), zoon van Wickman van Wijnbergen en Christina Mevis, genaamd Pannekoek, uit een oud Geldersch geslacht gesproten, bewees den staat gewigtige diensten in het krijgs- en staatswezen, als kapitein, gouverneur van 's Gravenweert en gecommitteerde ter vergadering der staten-generaal. De staten van Gelderland hielden toen eenigermate de zijde van Leicester, doch toen Deventer in 1587 door het verraad der Engelschen aan de Spanjaarden was overgegeven, stemde van Wijnbergen er mede in dat er deswege een scherpe brief aan den landvoogd werd gezonden. De staten van Utrecht hierover gebelgd, eischten de terugroeping van van Wijnbergen. Hieraan werd nog in hetzelfde jaar gehoor gegeven, doch hij verkreeg later zitting in de vergadering der algemeene staten. Hij huwde Machteld van Doorniek en overleed kinderloos in 1602. Hooft getuigt van hem: "dat zijne werken uitwezen dat hij den vaderlande getrouw, onbesmet van staatzucht, een verfoeijer van scheurmakerij, voorstander van orde en een loffelijke telg van den edelen stamme van Wijnbergen was."

Zie Bor, B. XXII. bl. 65, 76—78; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt.

WIJNBERGEN (Johan van), vrijheer van Horsen tot Oldenaller, zoon van Sybert van Wijnbergen en Aaltje Dounninez, werd in 1590 geboren. Hij had lust tot het krijgsleven en trad van tijd tot tijd in dienst van Austerlandsche mogendheden, en bragt zijn eerste dienstjaren in Italie, Zweden en Denemarken door. Onder het bewind van Maurits, Frederik Hendrik en Willem II voerde hij het krijgsbevel als commandeur van Rijnbeek, gouverneur van Sluis en Vlaanderen en gouverneur van 's Hertogenbosch. Hij huwde Cornelia van Welderen, dochter van Aart van Welderen, burgemeester van Nijmegen en overleed in 1658 kinderloos.

WIJNBERGEN (Seward of Zybert van), heer van Oldenaller, zoon van Wolter van Wijnbergen en Judith van der Meijerbrugge. Hij was een der eerste edelen, die in 1648 zijne studien te Harderwijk begon. In 1655 werd hij in de ridderschap der Veluwe beschreven en bekleedde den post van gewoon gedeputeerde van dat kwartier en had verscheidene jaren zitting in de vergadering der algemeene staten. Zoo trad hij in 1676 op voor de steden en in 1684 over de ridderschap van Veluwe. Als burgemeester van Harderwijk had hij zitting in de vergadering van curatoren en schraagde, in die betrekking, naar vermogen, de wankelende akademie. Met van Hell en den heer van Ruurlof ontving hij een gouden penning, ter waarde van *ƒ* 100 op de munt van Harderwijk geslagen voor hunne buitengewone diensten aan de academie bewezen. Hij bereikte hooge jaren en overleed kinderloos den 16den Dec. 1703.

WIJNBERGEN (Ditmar van), heer van Horssen, tot de beide Pollen en Beukelo, broeder van den vorige, trad in krijgsdienst, werd luitenant kolonel van een Geldersch regement en voerde in 1672 het bevel te Rees, toen deze stad door de Franschen werd belegerd. De gedeputeerden te velde, die bij het aanrukken van den vijand de stad verlieten, hadden hem meerdere versterking toegezegd, die hij echter niet bekwam. Hij verdedigde haar moedig, totdat men buiten zijn toestemming een verdrag sloot, dat de stad in handen des vijands leverde. In hetzelfde jaar hielp hij Naarden winnen, en kweet zich dapperlijk in 1690 in den slag bij Fleurus, waar hij het bevel voerde over een brigade infanterie. Twee jaren later voerde hij als generaal-majoor het bevel over de Staatsche troepen te Namen en voor de bezetting van het fort William. Ofschoon 80 jaren oud en uitgeput van vermoeijenissen liet hij zich in een der bressen dragen, om dáár met den degen in de vuist zijne laatste krachten ter verdediging te beproeven, dit was de eenige voorwaarde, onder welke hij aan het verdrag zijn stem wilde geven. De overwinnaar eerbiedigde de heldhaftigheid van den grijsaard en een afzonderlijke bepaling vergunde hem om zich bij zijne wapenbroeders op het kasteel te vervoegen. Nadat het fort William in handen der Franschen was, hield het kasteel van 23—30 Junij de belegering uit, waarna de bezetting een vrijen aftogt verkreeg met alle krijgseer.

In 1669 huwde hij Anna van Appelthorn.

Zie Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

WIJNCKELMAN (Isaac), zoon van Jacob Wijnckelman en Maria Hurgronje, werd in 1723 te Vlissingen geboren, en burgemeester zijner geboortestad. Hij sloot in in 1748, op last van Willem IV, een verdrag over het uitwisselen van krijgsgevangenen op zee gemaakt en bezorgde met lof sommige zaken wegens genomene schepen. Hij bekleedde aanzienlijke ambten en had groote bekwaamheden, waarvan hij gebruik maakte in regeringszaken en als commisgeneraal bij de admiraliteit in Zeeland. Hij bevorderde kunsten en wetenschappen, en was een der stichters van het Zeeuwsch genootschap te Vlissingen, dat hij inwijdde met een redevoering over den voorgang der wetenschappen in de XVIIIde eeuw. Hij huwde 1. met Magdalena Johanna Scho-

rer en 2. met Susanna Johanna de Cruys en overleed in 1790. Dr. A. Drijfhout, predikant te Middelburg, hield in het Zeeuwsch genootschap eene lofrede op hem, die niet gedrukt is.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt.

WIJNEN (DOMINICUS VAN), in 1661 te Amsterdam geboren, werd van zijne jeugd af voor de kunst opgeleid, ontving verder het onderwijs van Willem Doudijns, historieschilder te 's Hage en oefende zich naar de natuur. Verder bezocht hij Duitschland, Italië en hield zich verscheidene jaren te Rome bezig met het afteekenen en schilderen van antieke en moderne kunstwerken. Hij vervaardigde oorspronkelijk voorstellingen van kluchtigen aard, vol van uitdrukking, breed en meesterlijk gepenseeld, doch daar hij zeer verkwistend was, verkeerde hij telkens in verlegenheid. Veel aanmoediging vonden de beeldsnijders Francois en Bonaventura Overbeek bij hem te Rome: hij deed den eenen voor hem schilderen, den anderen boetseren, nam beide met zich mede naar het vaderland en schonk hun de reiskosten. Het eerste werk, dat van Wijnen en Oversteeg schilderden, waren verscheidene komische tafereelen uit de Roomsche schilderbend, van welke enkele door den graveur Pool in plaat zijn gebragt.

Zie van Eijnden en van der Willigen; Immerzeel.

WIJNEN (OSWALD). Volgens Immerzeel in 1739 te Heusden geboren en te Amsterdam overleden. Hij zou volgens hem een leerling van Jan van Huysum geweest zijn, 't geen Kramm ontkent, wijl deze in 1749 overleed. Hij nam echter dezen meester tot model, en werd een goed bloem- en fruitschilder. Ook gaf hij les in de teekenkunst.

Zie Immerzeel; Kramm.

WIJNEN (GEERAERT of GERRIT), in 1648 te Arnhem uit een aanzienlijk geslacht geboren, ontving een wetenschappelijke opvoeding, oefende zich op de Latijnsche scholen in de oude talen en zette zijne studien aan de kwartierschool te Nijmegen voort en won door zijne vlugheid van bevatting en leergierigheid de genegenheid van den hoogleeraar Tiranen of Kranen, die hem in de wijsbegeerte onderwees. Deze was een ijverig voorstander der leer van Descartes en Wijnen, die hierna zijn voetspoor drukte, volgde hij naar Leiden, waar hij tot hoogleeraar in de wijsbegeerte benoemd was. Hier werd hij ook een der ijverigste leerlingen van Rasius, promoveerde in de philosophie en werd hem te Duisburg een leerstoel in de wiskunde aangeboden. Hij nam deze niet aan maar wel die van Harderwijk. In Julij 1693 aanvaardde hij aldaar zijn hoogleeraarsambt in de wiskunde en verhoogde ongeveer 30 jaar den luister der Geldersche hoogeschool. Hij gaf geen werken in het licht. Als academisch rector sprak hij in 1713 bij het neêrleggen zijner bediening *de immortalitate animi*. Zijne wijsgeerige gevoelens wikkelden hem in onaangenaamheden met zijne ambtgenooten.

Hij overleed den 29sten Mei 1722. Zijn ambtgenoot A. Rotgers hield eene lofrede op hem.

Zie Bouman, *Geschied. d. Geld. Hoogeschool*; Kobus en de Rivecourt.

WIJNENDALE (ARENT VAN), geboren te Gouda, komt in 1585 als kunstschilder voor.

WIJNGAERDE (ANTONIE VAN DEN), een Belgisch kunstenaar, in dienst van koning Philips II, vertrok in 1561 met zijn gezin naar Spanje. In 1582 vond men in de galerij van het paleis *Prado* verscheidene schilderijen van Antonie de Bas Vinas, voorstellende de Zeeuwsche eilanden met de steden, havens enz.

Zie *Messager des Sciences hist.* 1861, p. 90; Kramm.

WIJNGAERDEN (DANIEL OEM VAN), heer van Werkendam, zoon van Johan Oem van Wijngaerden en Jacomina de Witt, president van den hove, in 1619 te Dordrecht geboren. In 1666 in de ridderschap van Holland beschreven, lid van de vergadering der staten-generaal en, van wegen dezelve in verscheidene commissien en bezendingen gebruikt. In 1669 wilde men hem naar Frankrijk zenden, doch hij verzocht van de reeds op hem uitgebragte keus ontslagen te zijn. In 1672 vertrok hij naar Denemarken en in 1682 sloot hij met anderen een verdrag met Frankrijk, zoo het scheen tot bevordering der rust van Europa. Hij erfde van zijn neef Karel Oem van Wijngaerden vele heerlijkheden in Holland en was, ook door zijn huwelijk met Catharina van Zuidland, erfdochter van Renesse, een der rijkste ingezetenen van Holland. Hij overleed in 1688.

Zie Wagenaar, D. XV. *Byv.* XIII; Scheltema; Kobus en de Rivecourt.

WIJNGAERDEN (mr. FLORIS OEM VAN), zoon van Jan Oem van Wijngaerden en Catharina van Egmond-IJsselstein, werd te Dordrecht geboren, studeerde te Leuven in de rechten, en werd raad van den hove van Holland, en diende als zoodanig Philips de Schoone en Karel V, gedurende 15 jaren. Gedurende dien tijd was hij ook »superintendent van den regiment en policie der stede van Leyden" (1500—1510), gedurende welke hij »die voirs. stede van Leyden brachte tot sulcken staet dat se machtig was te betaelen alle die jaerlycke renten ende lasten van den steede ende daerenboven was machtig zijn G. H. jaerlicks matelicken te dienen in en synden Genaden beiden ende affairen enz." Ook werd hij »geordonneert totten ontfanck van de penningen, die nootelyck waeren geheeven ende opgebeurt te worden tot beschermenisse van den lande van Holland, overmits die oorloge van Gelre". Ofschoon hij zulks getrouwelijk deed, verwierf hij echter de goedkeuring van den keizer niet en werd als raad-ordinaris ontslagen, zonder dat hij eenig salaris genoot, terwijl er een aanmerkelijke som in overschot was. Hierop werd hij op bevel van Karel V pensionaris van Dordrecht, wier rechten hij moedig voorstond en verdedigde, vooral in den twist over het stapelrecht. Hierdoor maakte hij zich vele vijanden en haalde hij zich inzonderheid den haat van den advokaat van Holland, Albregt van Loo, die tevens raad van den vorst was, op den hals. Op vele beschuldigingen ten hove aangebragt, werd hij afgezet en uit Dordrecht gebannen, 't geen hij vooral aan den wrok van den stadhouder van Holland, graaf Hendrik van Nassau, bij wien hij reeds vroeger in ongunst geraakt was, toeschreef.

Kort daarop, toen de politiek van de landsregeering een andere richting had genomen, werd hij in zijn eer en waardigheid hersteld. Men schrijft die herstelling doorgaans aan de tusschenkomst van paus Adriaan, zijn vriend, en den gewezen leermeester van Karel V toe, doch, volgens den hoogleeraar Fruin, zonder grond, omdat de pensionaris te gelijk met de zaak, die hij gediend had, met het recht van Dordrecht, gezegevierd heeft.

Aan veranderde inzichten van 's keizers raad, niet aan de gunst van een beschermheer, was het herstel van mr. Florys toe te schrijven. Dat hij zich evenwel aan Adriaan, toen nog bisschop van Tortosa zoowel in het belang van de stad als van zich zelve gewend heeft, blijkt uit het door hem opgesteld *Register* aangehaald in de door de maatschappij van Ned. letterkunde uitgegeven *Informacie upt Stuck der verponding*, waarin wij vermeld vinden dat de stad den 29sten April 1518 »aen mijnheer de Tortosa cardinael", een brief van credentie heeft gezonden »van hetgeen mr. Florys hem vanwege de stad zou laten weten" en dat mr. Florys dien brief »met seeckere instructie ende een inventaris", door zijn neef Aerndt van Wijngaerden heeft laten bestellen. Dat daarop den 2den Aug. antwoord gekomen is van den kardinaal, van 16 Juli inhoudende dat hij nog geen tijd heeft gehad om de stukken te onderzoeken, maar dat hij, zoodra hij gelegenheid had, ze visiteren zou, »end' deerinne doen" etc welk antwoord juist geen groote belangstelling en dienstvaardigheid toonde. Voornamelijk deed hij zich kennen in het proces, door de stad Dordrecht tegen de overige steden van Holland ter zake der verponding gevoerd. Hij was een geleerd en bekwaam staatsman, en een groot tegenstander der hervorming, beweerende, dat men het vuur in zijn beginsel dempen moest.

Hij huwde Arnoldina van Duvenvoorde en overleed voor 1540.

Zie Wagenaar, D. IV. bl. 413 en *Nalez.*, bl. 219, 220; Balen, *Beschryv. v. Dordr.*, D. I. bl. 11, 1340; van de Wall, *Handv. v. Dordr.*, bl. 338; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Schotel,

Kerk. Dordr., Inl.; van den Bergh, *Gedenkst.*, D. III. bl. 247, 348, 354; *Informacie op 't stuck der verpond.*, voorber.; R. Fruin, *Korte autobiografie van Mr. Florys van Wyngaarden;* van Leeuwen; Kok.

WIJNGAERDEN (Jacob Oem van), zoon van Floris Oem en Otteline van den Coulster, gezegd Alkemade, in 1525 te Dordrecht geboren, omhelsde vroeg de leer der hervormden, nam deel aan het verbond der edelen, werd voor den bloedraad gedaagd en gebannen met verbeurdverklaring zijner goederen. Hij bleef aan de zaak der vrijheid getrouw, hield briefwisseling met Willem I en verscheen in 1572 wegens de ridderschap ter eerste staatsvergadering te Dordrecht, ook was hij bij den vredehandel te Breda en bij de opdragt der grafelijkheid aan den prins van Oranje en teekende de acte namens de edelen. Met name werd hij in 1574 van de algemeene vergiffenis uitgesloten. In het volgend jaar werd hem Engeland verboden en ontmoette onaangenaamheden te Gouda, waarvan hij in 1574 en 1575 gouverneur was. Hij huwde 1. Hessel Mulert, 2. Johanna van Zuilen van Nyevelt; 3. N. van Schwartsenberg en overleed in 1604.

Zie te Water, *Verb. d. Edelen*, D. III. bl. 387; Beverwyck, *Beschryv. v. Dordr.*; Kok; van Leeuwen; Scheltema, *Staatk. Nederl.*.

WIJNGAERDEN (Jacob Oem van), zoon van Gerard Oem van Wijngaerden en Catharina Croesinck. Hij werd in 1613 beschreven in de ridderschap van Holland en bekleedde tot aan zijn dood de gewigtigste commissien van staat. In 1621 was hij de eerstbenoemde van het gezantschap naar Engeland om op nieuw een verbond met dat rijk te sluiten. Hij huwde Anna van den Rijne en overleed in 1650.

Zie Wagenaar, D. X. bl. 426; Scheltema, t. a. p.; van Leeuwen; Kok.

WIJNGAERDEN (Bernardus), predikant te Deventer 1647, te Leiden 1641, gestorven 1682.

Hij gaf in het licht:

Een tractaet van den Sabbath ende den dagh des Heeren (van David Primerose door B. Wijngaerden ende S. Althusium. Leid. 1652. 12°.

Consideratien raeck. 't stuck van leening. Vraegswyze voorgestelt met antwoort door S. Maresius. Daar achter *Klare en krachtige bewijs redenen, enz.* 1652.

De Bewijs redenen volgen onder dezen afzond. titel.

Klare en krachtige Bewijs-redenen, thoonende dat de houder van de leenbanck te Leyden ende ook alle banck-houders, levende volghens ordonnantie haar van de Christ. overicheyt voorgeschreven, niet behooren van 't H. Avondtmaal gheweert te worden. Gestelt door B. W. en P. Cabeliau. Leyden 1657.

Zie Rogge, *Bibl. van Contra-Remonstr. Geschriften*, bl. 97.

WIJNGAERDT (Tobias Govertsz. van den), leeraar bij de vereenigde Vlaamsche, Friesche en Hoogduitsche doopsgezinden te Amsterdam, gaf in het licht:

Oogh-water, voor de Vlaemsche doops ges. gemeente te Amsterdam om af te wasschen het glimpsandt haer door eenige Aenmerckingen als oock door M. Comans ende J. van Halmael in de oogen geworpen, omdat sy niet en souden sien de billykheyt van den voorslagh der XI artyck. Door T. G. Wijngaerdt ende syn mede-standers aen Dr. Gal. Abrahamsz. ende syn medestanderen overgel. den 20 *Dec.* 1663, *by J. van Someren*, 1664.

Vrede presentatie gedaen door T. G. v. d. W. ende syne medestemmers, dienaren der vereen. Vlaamsche, Vriesche en Hoogduytsche doops-gezinde gemeente tot Amsterdam aen hare mede-dien. Dr. Galenus Abrahamsz. ende syne medestemmers. Amst. 1664.

Zie *Naaml. der Doopsgez. schrijvers*, bl. 233; Rogge, *Geschrift. d. Ned. Herv. kerk*, bl. 67.

WIJNGAARD of WINGAARD, meer bekend onder den naam van de Vinea, was een beroemd contrapuntist der 16de eeuw, leerling van den bekenden Utrechtschen kapelmeester Obrecht. Denkelijk was ook Wijngaard te Utrecht woonachtig. Volgens Fetis zou hij te Antwerpen geboren, er kapelaanzanger geweest en in 1499 overleden zijn. Glarean geeft van hem in zijn *Dodecachorda* twee notetten in vier stemmen.

Zie *La Hollande musicale* 1858; Gregoir, *Schets van Ned. toonkunstenaren*, bl. 71.

WIJNKEL (P. van), landschapschilder, die een klein landschap etste, 4°.

Zie Nagler; Kramm.

WIJNKES (Johannes), archivaris bij den generalen staf te Weltevreden, overleed 16 Junij 1868 aan boord van het Nederl. barkschip *Ter Nate*, kapitein Cars, in den ouderdom van 44 jaren.

Part. ber.

WIJNKIUS (Charles), van IJperen, gaf in het licht:

Himni, quorum usus est in Ecclesiastico Dei cultu, una cum aliquot praeclaris Canticis, opera et studio Fratris Caroli Wijnkii Ypsensis. Gandavi op. Grit. Manilium, 1573. 8°.

Gheleyen de Coninck, dichter van Poperinghe, gaf er eene vertaling van in Vlaamsche verzen.

Zie *Cat. Serrure*, II. 10.

WIJNPERSSE (Dionysius van de), geboren den 18den Maart 1724 te Middelburg, waar hij de Latijnsche school bezocht, die hij met een Latijnsch gedicht *in laudem Medioburgi* verliet. Hij studeerde te Utrecht in de godgeleerdheid en wijsbegeerte en verkreeg in 1745 de waardigheid van doctor der wijsbegeerte, na het verdedigen eener *dissertatio de legum Dei physicarum harmonia*, na reeds twee jaren vroeger onder Horthemels eene dissert. *de Libertinismo* verdedigd te hebben. Van Utrecht vertrok hij naar Leiden, waar hij nog twee jaren zijne studien voortzette, waarna hij in 1749 het predikambt te Baarland in Zuid-Beveland aanvaardde. Van hier vertrok hij naar Zierikzee. In 1752 werd hij tot hoogleeraar in de wijsbegeerte te Groningen benoemd en aanvaardde deze betrekking met eene *Oratio de emolumentis philosophiae e religione Christiana ortis*, Gron. 1752. De akademische senaat benoemde hem *honoris causa* tot doctor der godgeleerdheid. Groot was de opgang zijner wijsgeerige lessen te Groningen. Uit alle oorden des vaderlands stroomden jongelieden naar de noordelijke hoogeschool. Tweemaal hield hij bij plegtige gelegenheden redevoeringen, als rector vierde hij de nagedachtenis der prinses-gouvernante met een lofrede (*Serenissima et regia princeps Anna*, *Wilhelmi IV vidua*, *Belgii Gubermatrix*, *ex auctoritate publica*, *die* 3 *Martii* 1759 *laudata.* Bij het aftreden als rector hield hij in hetzelfde jaar eene *Oratio de Recentiorum meritis*, *specialim Belgarum in philisophiam naturalem.*

Curatoren gaven hem een blijk van hoogachting door hem ook het buitengewoon professoraat in de godgeleerdheid aan te bieden, waarvoor hij echter bedankte. In 1768 werd de beroemde man hoogleeraar te Leiden. Hij aanvaardde deze betrekking den 29sten Mei 1769 met een *Oratio de humanae naturae praestantia.* Toen hij in 1779 als rector aftrad, sprak hij de *recta philosophia ejusque usu in vita et doctrina morali.*

In 1772 werd hij te Groningen tot gewoon hoogleeraar in de theologie benoemd. Hij sloeg deze aanbieding af, en bleef te Leiden. In 1805 verkreeg hij zijn emeritaat, in 1808 werd hij door een beroerte getroffen en hij overleed den 8sten October van dat jaar,

Hij huwde in 1751 Anna Diderica Thiens, in 1791 gestorven, hem drie zonen nalatende (die volgen).

Van de Wijnpersse had groote verdiensten. Hij was een man van uitstekende vermogens van geest en hart. Aan helderen godsdienstzin en warme vroomheid paarde hij een effen gemoed, dat te midden van schrik en beroeving zijn kalmte niet verloor. Dit toonde hij bij de noodlottige ramp, die Leiden in 1807 trof. Grooten roem verwierf hij zich als wijsgeer en godgeleerde. Toen hij als wijsgeer optrad, was de Carthesiaansche philosophie haren val nabij en was die van Wolff en Leibnitz meer en meer in aanzien gekomen. Van de Wijnpersse toonde reeds dadelijk zelfstandig te denken, het goede van alles aannemende, maar het verkeerde even juist beoordeelende. Hij was een eclectisch wijsgeer en bewandelde zijn eigen weg. Eigenaardig verbond zich met zijne wijsgeerige denkwijze een warm en hartelijk geloof aan het evangelie; van hier dat hij

tegen alle philosophische bespiegelingen, die het Christendom vijandig waren of schenen, ernstig waarschuwde, zelfs nog op een en tachtigjarigen ouderdom, toen hij dit van het Kantianisme vreesde, in *Eenige bespiegelingen der Kantische wijsgeerte door Eclecticus.* 's Grav. 1805, zoo fiksch en scherpzinnig geschreven, dat niemand onder dien pseudoniem den grijzen hoogleeraar vermoedde.

Tot zijne wijsgeerige werken behooren zijne *Institutiones metaphysicae.* L. B. 1764, 1789 en *Institutiones Logicae* 1767, L. B. 1799, later nog eens herdrukt. Hem werd in 1771 door 's lands staten met zijn ambtgenoot Allamand het beoordeelen opgedragen van de middelen voorgeslagen ter beteugeling van het Haarlemmermeer. Het gevolg hiervan was zijn gedrukt rapport over de *verschillende consideratien der gecommitteerden tot het opgeven van middelen ter beteugeling des Haarlemschen meers.* Zes jaren later zag hij zich met denzelfden hoogleeraar belast met de beoordeeling der ontwerpen tot verdieping van het Y. Zijne *consideratien over de verschillende middelen tegen de toenemende verlanding van het Y voor de stad Amsterdam*, ook door den druk gemeen gemaakt, waren hiervan het gevolg. Zijn uitmuntend kabinet van naturalien gaf hem aanleiding tot het schrijven van een stuk *de oculo mundi*, een lichtgroene, veranderlijke steen, voorkomende in *Act. Phys. med. Acad. natur. Curios.* T. III, vertaald in *Natuurkundige Verhandelingen.* Amst. I St. bl. 78, en tot het leveren eener *Verhandeling over het natifijzer* in *Natuurk. Verhandel. van de Bataafsche Maats.* te Haarlem III St. 2, bl. 101 verv. Als Christenwijsgeer nam hij de verdediging der Evangelieleer tegen hare bestrijders zeer ter harte. Toen een Engelsche kerkleeraar in 1777 (*Mengelw. der Vaderl. Letteroef.* D. VI. Stuk 13) beweerde dat er ook buiten het Christendom vergeving der zonden te bekomen was, nam hij de pen daartegen op en schreef zijn *Verhandeling over de vergeeflijkheid der zonden.* Utr. 1778. In 1794 bekroonde het Haagsch genootschap zijn *Betoog der ware en eeuwige Godheid van den Heere Jezus Christus tegen hedendaagsche bestrijdingen* met goud.

Hij was lid der *Academia naturae curiosorum*, der Holl. maatschappij en van het Zeeuwsch genootschap.

Zie Muntinghe, *Act. Saec.*, p. 117; *Gron. Gedenkb.*; Siegenbeek, t. a. p., D. I. bl. 285, 299, II. bl. 119, *Toev. en byl.*, bl. 216, 217; Glasius, *Godgel. Nederl*; Aanh. op Nieuwenhuis, Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*

WIJNPERSSE (Jacobus Thiers van de), zoon van den vorige, in 1761 te Groningen geboren, legde zich op de geneeskunde toe, doch oefende slechts twee jaren de praktijk in zijn geboortestad uit. Er werden 3 prijsverhandelingen van hem door het prov. Utrechtsch genootschap bekroond, o. a. een *over den Kinkhoest.*

Ook gaf hij uit:

G. Hewsoni rubrarum sanquinis particularum etc. descriptio. L. B.

De Sanguinis natura.

Descriptio systematis lymphatici cum praef. J. D. Hahn cum icon. Traj. 1783.

Hij overleed den 6 April 1788.

Zie Nieuwenhuis; Kobus en de Rivecourt.

WIJNPERSSE (Johannes Hulsius van de), broeder van den vorige, den 13den December 1764 geboren, studeerde te Leiden en Utrecht, aanvaardde het predikambt in 1787 aan de Bildt, in 1787 te Zierikzee, in 1794 te Amersfoort, in 1795 te 's Gravenhage. Hij was van 1797—1810 directeur van het Haagsch genootschap, in welks werken voor 1808 een aanspraak van hem voorkomt.

Zie H. Royaards, *het Haagsch Genootschap*, bl. 174 verv.; Glasius, *Godgel. Nederl.*

WIJNPERSSE (Samuel Johannes van de), broeder van den vorige, den 11den October 1758 te Groningen geboren, studeerde, onder de leiding van zijn vader, in de wijsbegeerte en godgeleerdheid en aanvaardde in 1789 in de eerstgemelde het professoraat te Groningen. Niet lang bekleedde hij deze betrekking, daar hij weldra het beroep van predikant te Amsterdam aannam. Hier bleef hij werkzaam tot in 1796, toen hij, met sommige zijner ambtgenooten, de toenmaals gevorderde staatkundige verklaring weigerende, insgelijks geremoveerd werd. In 1803 werd hij buitengewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte te Leiden en twee jaren later in de boven natuur- rede- en zedekunde. Den 12den November 1803 aanvaardde hij de eerste betrekking met eene *Oratio de amore Dei erga se ipsum, omnis inter homines juris et omnium nostrorum officiorum fonte*, de andere den 20sten September 1805 met eene *Oratio de vi et efficacia consuetudinis.* In deze betrekking arbeidde hij tot 1822, en niet altijd, daar hij bij zijne leerlingen niet zoo hoog stond aangeschreven als zijn geleerde vader, niet zonder verdriet. Hij verkreeg in het genoemde jaar zijne rust en mogt haar nog ruim 20 jaren genieten. Hij overleed in 1842.

Hij gaf in het licht:

Dissertatio de lucido marino.

Institutiones philosophiae moralis. Zalt-Bommel 1808.

Verhandeling ten betoge dat de strafoefende geregtigheid Gode waardig is. 1798.

Betoog van het eeuwig en onveranderlijk onderscheid tusschen zedelijk goed en kwaad. 1799.

Beide door het Haagsch genootschap bekroond.

De zegepraal des geloofs over de uiterste radeloosheid over 1 *Sam. XXX vs.* 6. Amst. 1798.

De verheugde Kamerling, over Hand. VIII vs. 39. Ald. 1798.

Gods vrijmagtig oppergebied over de Watervloeden, over Psalm XXIX vs. 10. Ald. 1799.

Het zondig vooruitloopen van het toekomende of het onbedachtzaam bepalen der doeleinden en uitkomsten van de Goddelijke wegen, zoolang die nog verborgen zijn. Ald. 1798.

Het verdorvend kind tot zijnen vader wedergekeerd, over Luc. XV vs. 18. Ald. 1798.

Zie Siegenbeek, t. a. p. bl. 373, 374, 436, II. *Bijv en Toev.*, bl. 246, 247, Nieuwenhuis, (Aanh.); Glasius, *Godgel. Nederl.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Siegenbeek, in *Hand. d. Maats. v. Letterk.*, 1842; *Gron. Gedenkb.*

WAANDERS. Blijkens de Bat. Courant van 30 Maart 1822, had op den 22sten dier maand te Soerabaija de plegtige inwijding plaats eener geheel nieuw opgerigte Roomsche kerk. Deze stichting is men verschuldigd aan de welgeslaagde pogingen van den R. C. pastoor Waanders en werd tot stand gebragt uit de milde giften der ingezetenen van N.-I. De inwijding geschiedde in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke vergadering, waarvan de meesten zelfs niet tot de R. C. godsdienst behoorden. De mis werd gelezen door den pastoor te Samarang *Prinsens.* Een gouden miskelk prijkte op het altaar, met het opschrift: *»Godsdienst en dankbaarheid; Soerabaija* 1821", zijnde een geschenk van de ingezetenen van Soerabaija aan Waanders, als eene erkentenis voor de goede diensten, welke hij staande het woeden der *cholera morbus*, in het algemeen, maar bijzonder aan de militairen bewezen heeft, zoo door het afstaan van het hen nog niet voltooide kerkgebouw, ten gebruike van een binnen-hospitaal, als door het troosten en bemoedigen der zieken.

Hij overleed te Soerabaija 9 Nov. 1833.

Part. berigt.

WANUM (Arie van), zoon van Joannes van Wanum en Maria Lugte, werd den 20sten December 1733 te Dordrecht geboren, teekende watergezigten en overleed te Dordrecht in 1780.

Zie van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Smits van Nieuwerkerk, *Dortsche Schilders.*

WARDENAAR (Willem) was van 1800—1803 opperhoofd van den Nederlandschen handel in Japan en in 1808 extraordinair raad van Indië. Hij overleed te Batavia 12 Nov. 1816, oud ruim 53 jaren.

WARDENBURG (Jan Frederik Christiaan), kolonel ter zee, zoon van Frederik Christiaan Wardenburg, kanselarij raad, en van Sophia Lange, geboren te Raststed in het hertogdom Oldenburg, den 15den December 1776. Hij trad in dienst als adelborst bij de admiraliteit te Amsterdam, den 15den April 1791, destijds 15 jaren oud, en werd geplaatst aan boord van 's lands fregat *Alarm*, kapitein Aegidius van Braam. In December van datzelfde jaar deed hij eene reis met 's lands fregat *Dolphijn*, kapitein Albert Spengler, naar de kust van Guinea en de West-

Indiën. Staande die plaatsing werd hij den 22sten October 1792 tot luitenant-titulair benoemd. Ten gevolge van den oorlog met Frankrijk, kwam hij eerst in September 1794 in Holland terug en werd hij als luitenant-effectief overgeplaatst op 's lands fregat *Alliance*, kapitein Cambier. Den 1sten April 1795 werd hij bescheiden op 's lands fregat *Brave*, kapitein-luitenant Jacobson, van waar hij in October overgeplaatst werd op 's lands fregat *Enkhuizen*, kapitein-luitenant *de Cerff*, met welken bodem hij, na nog eerst op 's lands fregat *Sirène* te zijn overgegaan, eene reis deed, als eerste officier, naar *de Kaap de Goede Hoop*. In de Saldanhabaai door de Engelschen krijgsgevangen gemaakt, keerde hij in Mei 1797 met een kartelschip in Nederland terug. Van 1798 tot het jaar 1810 kommandeerde hij meest altijd kleine vaartuigen of stations, zoo bij de flotille als binnen 's lands. Hij woonde dan ook de flotille-gevechten bij tusschen Vlissingen en Boulogne.

Gedurende de Fransche overheersching werd hij te Amsterdam geemployeerd als *commandant-superieur des depôts*. Tijdens de omwenteling van 1813, werd Wardenburg, den 1sten December, benoemd tot kommandant eener divisie op de Zuiderzee. Den 10den Maart 1814 marcheerde hij echter met een korps gewapende matrozen naar Naarden, waar hij tot den 12den April bleef. Vervolgens bekwam hij het kommandement over de korvet *Eendragt*, vertrok hij daarmede in December 1814 naar de Middellandsche Zee en was tegenwoordig bij de overwinning van Algiers op den 27sten Augustus 1816, waarvoor hem toegekend werd de decoratie der Militaire Willemsorde van de derde klasse.

Zie de Jonge, *Geschiedenis van het Zeewezen.*

WELL (Arnoldus van) Arnolduszoon, zoon van Arnoldus van Well en Juydik van Westervoort, geboren te Dordrecht den 8sten Jan. 1773, was een landschap-, vooral wintergezichten-schilder. Hij huwde I. met Helena Landmeter (1790), II. met Pieternella de Graaf. Hij overleed te Dordrecht den 3den Januarij 1818.

Zie van Eynden en van der Willigen; Immerzeel; Smits van Nieuwerkerk.

WELL (Egbert van), broeder van den vorige, werd den 16den October 1774 te Dordrecht geboren, beoefende, gelijk zijn broeder, de schilderkunst, huwde I. (1790) Wilhelmina van Os, II. (1804) met Christina Goedmans. Hij overleed te Dordrecht den 1 April 1830.

WELDIJK (Jacobus) werd geboren te Haarlem, den 1sten October 1763. Reeds vroeg ontdekte men in den leergierigen jongeling lust en aanleg tot het leeraarambt, tengevolge waarvan hij, nog jong zijnde, op de Latijnsche scholen gekomen, zich met zooveel ijver op de oude talen toelegde, dat hij wel toegerust, en met meer dan gewone kunde, de akademische loopbaan te Leiden intrad, waar hij het onderwijs en de vriendschap genoot van D. van de Wijnpersse, Ruhnkenius, Valckenaer en vooral van H. A. Schultens, die hem naderhand *zelfs tot* leidsman *zijner zonen koos*. Zoo kwam hij, met een helder hoofd, verlicht door eene gezonde wijsbegeerte, met een eerlijk en waarheidlievend hart, en met grondige kennis der oude talen tot de godgeleerde studien, en werd daar gevormd tot dien schriftverklaarder, welke met vele zijner tijdgenooten zooveel bijdroeg tot den verbeterden smaak in het prediken, en tot de bevordering eener meer gezonde uitlegkunde, in de hervormde kerk.

In het laatst van zijne akademische loopbaan, gaf hij eene proef van zijn ijver en goede smaak, door de vertaling van de akademische inwijdings-redevoering van zijnen leermeester B. Broers, *de literarum s. studio, praecipuo theologi munere.*

Met den hoogsten lof in de beide examina tot den predikdienst toegelaten, werd hij beroepen in de gemeente van Egmond aan Zee. Daar arbeidde hij met vlijt, lust en toejuiching, gedurende den tijd van drie jaren, doch vertrok in October 1791 naar de Bedijkte Schermer. Hier bedankte hij onder andere voor Gorinchem, maar volgde in April 1795 de beroeping naar Bloemendaal op, waar hij ruim 2 jaren arbeidde. Van daar werd hij beroepen in de hervormde gemeente van Gouda, maar bedankte, doch in het jaar 1797, andermaal derwaarts beroepen, volgde hij die roepstem op.

Te Gouda kwam hij in dien moeijelijken tijd, toen politieke twisten het vaderland verdeelden en de partijzucht daar ook hevig woedde. Weldijk evenwel had een grooten toeloop, en bleef daar, algemeen geacht, werkzaam tot het jaar 1814, wanneer hij van zijn leeraars-ambt afstand deed, om zich op zijn buitenverblijf te Limmen, geheel aan den huisselijken kring, aan het welzijn dergenen die hem omringden, en aan andere bezigheden toe te wijden.

Hij was, sedert zijn verblijf te Limmen, ook altijd in kerkelijke betrekking, hetzij als onderling van het klassikaal bestuur van Alkmaar, of als zoodanig bij het provinciaal kerkbestuur van Noord-Holland. Voor het zendeling-genootschap ijverde hij met kracht, en prees in de algemeene vergadering van 1809, daar het doen der redevoering hem was opgedragen, de hulpvaardigheid den verkondigers van het evangelie aan, naar 3 Joan. vs. 5—8; welke leerrede naderhand in druk verschenen is. Ook in zijne betrekking als schoolopziener, eerst in Zuid-, naderhand in Noord-Holland, was hij vele jaren met ijver bezig, en zelfs na zijnen dood is het gebleken hoe bemind en geacht hij bij de meeste onderwijzers was.

Tweemaal is hij gehuwd geweest; eerst met mejufvrouw Joanna Jakoba Kneges, en in het jaar 1803 met vrouwe wed. C. G. C. de Mey, geb. Schippers. Hij overleed den 6den November 18 .

Part. berigt.

WICHERS (Hendrik Ludolf) werd geboren te Groningen op den 10den Februarij 1747. Zijne ouders waren mr. Arend Ludolf Wichers, burgemeester der stad, en vrouwe Wibbina Gerlacius. Hij stamde af uit een oud Nederlandsch geslacht, hetwelk, oorspronkelijk van Antwerpen, ten tijde van den hertog van Alba, naar Groningen was gevlugt, waar de stads regering haar gezag en eigene wetgeving, zelfs onder Karel V en Filips II, meer dan elders, bewaarde en handhaafde. De eerste, die uit dit geslacht hier geboren werd, was, in 1616, Johan Wichers, die naderhand huwde met Clara Gockinga, eene kleindochter van Scato Gockinga, oud-syndicus der Ommelanden. Sedert den tijd, dat deze familie zich in Groningen gevestigd heeft, zijn de nazaten onafgebroken tot de eerste ambten van de stad, van de provincie en van de generaliteit benoemd en daarin met roem werkzaam geweest.

Onze Wichers verloor zijnen vader reeds in den jare 1760, toen hij naauwelijks den ouderdom van dertien jaren had bereikt. Na de Latijnsche scholen te Groningen te hebben afgeloopen, werd hij, den 5den Julij 1764, onder de kweekelingen der hoogeschool aldaar ingeschreven, en voldeed met den meesten ijver aan zijne zucht voor de wetenschappen, onder de leiding der hoogleeraren D. van de Wijnpersse, D. G. van der Keessel en F. A. van der Marck. Behalve de regtsgeleerdheid, en voornamelijk het *natuur-* en *volkenregt*, beoefende hij vlijtig de *bovennatuur-* en *zedekunde*. Bij het vertrek van zijnen leermeester, den hoogleeraar van de Wijnpersse, naar Leiden, verdedigde hij onder denzelven, in het jaar 1767, eene academische verhandeling, *de moralitate juramentorum*. Hij werd tot doctor in de regten bevorderd op den 9den Junij 1770, bij welke gelegenheid hij in het openbaar verdedigde zijne *dissertatio inauguralis: De principio juris cogendi.*

In 1771 gehuwd, wijdde hij de eerste daarop volgende jaren aan de pleitzaal, maar meer nog aan zijne geliefde letteroefeningen. Als eene vrucht van deze kan men beschouwen het werk, hetwelk hij ten jare 1777 uitgaf, en aan prins Willem V opdroeg, onder den titel: *Lex hominum communis, secundum mentem Hugonis Grotii proposita et dijudicata*, waarin hij het stelsel van dien beroemden Nederlander, over dit onderwerp voorgedragen in deszelfs werk, *de jure belli ac pacis*, ontwikkelde en beoordeelde.

Na achtereenvolgelijk verschillende aanzienlijke ambten met den grootsten roem bekleed te hebben, werd Wichers in den jare 1786 door de provinciale staten gekozen als eerste gecommitteerde tot regeling, verbetering of herstelling der *Quotes* of *Aandeelen* der onderscheidene provincien in de generaliteits-uitgaven. In dezen werkkring, waartoe eene groote huishoudelijke kennis, niet alleen van het gewest zijner woning, maar van al de gewesten van ons vaderland, vereischt werd,

volharde hij met den meesten ijver; hij bevorderde daarbij de belangen des vaderlands, inzonderheid die van Groningen, en bragt, na voleindigde werkzaamheden, in September 1790, een uitgebreid verslag daarvan uit.

In den jare 1795 werd Wichers, met vele zijner ambtgenooten, die der stadhouderlijke regering waren toegedaan, uit al zijne betrekkingen ontslagen verklaard, en keerde daarop tot den stand der ambteloozе burgers weder. Hij verwijderde zich toen geheel van het woelige tooneel des openbaren levens, en ging op zijn eenzaam en klein buitengoed, Hoogema geheeten, de rust en stilte van het landleven genieten.

Alle aanzoeken, welke hij van achtingswaardige mannen ontving, nadat de eerste beroering der omwenteling voor meerdere bedaardheid en koeler nadenken had plaats gemaakt, om weder deel aan de regering te nemen, wees hij standvastig van de hand, oordeelende, dat hij van zijnen eed, op de oude constitutie gedaan, niet ontslagen was, zoo lang de erfstadhouder van zijne regten geen' afstand had gedaan. Naderhand echter werd hij daarvan, door dien vorst zelven, bij eenen brief uit Londen, verwittigd, en nu aarzelde hij dan ook niet langer, om de hem opgedragene ambten te aanvaarden en weder eene meer werkzame loopbaan in te treden.

In het jaar 1802 werd hij benoemd tot voortdurend voorzitter van den raad van financien in de provincie Groningen. Doch naauwelijks had hij dit ambt aanvaard, of hij werd, als raad in het *Collegie van Thesaurier-Generaal en raden van financiën*, naar 's Hage geroepen, en bleef in dien post werkzaam, tot aan de aanstelling van den raadpensionaris mr. Rutger Jan Schimmelpenninck in April 1805, die hem dadelijk in den raad van state benoemde, in welken raad hij onafgebroken zitting hield, ook toen Louis Napoleon, in Junij 1806, op den troon van Holland werd geplaatst. In de maand Mei 1807 werd hij tot landdrost der provincie Groningen benoemd, en keerde naar zijne geboortestad terug. Bij de insmelting van ons vaderland in het Fransche keizerrijk, werd hij door Napoleon, in December 1810, aangesteld tot prefect van het departement van de Wester-Eems, totdat hij in Maart 1813, toen de ondernemingen des keizers meer en meer werden uitgebreid, maar zijn geluk ook meer en meer begon te waggelen, met andere Nederlandsche prefecten, onder het genot van een behoorlijk pensioen, door eenen Franschen prefect werd vervangen.

In November 1813 verlieten de Franschen den vaderlandschen bodem, en Willem I kwam, als souverein vorst, tot de regering van Nederland. Deze riep, in 1815, Wichers weder naar 's Hage, en stelde hem aan tot directeur-generaal van de indirecte belastingen en van de convoijen en licenten, in welke betrekking hij de eer had, den koning, in 1816, een nieuw stelsel van belastingen vóor de convoijen en licenten, of voor de heffing der regten van in- en uitvoer, aan te bieden, en dat ontwerp bij de staten-generaal te verdedigen, met dat gevolg, dat hetzelve bij de wet van den 8den October 1816 werd aangenomen. In 1818 werd hij in den staatsraad geplaatst, doch, op zijn aanhoudend verzoek, in 1820 daaruit eervol ontslagen, met behoud van het buitengewone lidmaatschap. De groote begeerte van zijne echtgenoote, om weder in hare geboortestad bij hare kinderen en kindskinderen te zijn, bepaalde hem vooral tot dit verzoek. Hij vertrok dan, in October 1820, weder naar Groningen, ruim 73 jaren oud, om daar de rust te genieten, op welke hij, na een zoo werkzaam leven, alle aanspraak had.

Onder de eerbewijzen, welke hij op zijnen langen levensweg genoot, mogen wij opnoemen, dat hij, in 1789, werd aangesteld als curator der Groningsche hoogeschool, en deze betrekking, welke hij met 1795 verloor, op nieuws in den jare 1815 terug bekwam, totdat zijne hooge jaren en het toenemend verlies van zijn gezigt hem noopten, dezelve neder te leggen; dat hij, in 1807, door den koning van Holland, met de beide ordelinten, die van Verdienste en die van de Unie, werd versierd; in 1811, door den Franschen keizer, tot lid van het Legioen van Eer en tot baron van het rijk verheven; in 1818 door onzen koning met het kommandeurskruis der orde van den Nederlandschen Leeuw begiftigd en in den Nederlandschen adelstand geplaatst werd.

Ook onder zijne veelvuldige ambtsbezigheden, bleef de overledene, zoolang hij nog in de kracht van zijn leven was, steeds menig uur wijden aan de letteroefeningen, vooral aan die, welke van eenen geschied- en staatkundigen aard waren. Hiervan moge getuigen zijne verhandeling *over de oude Groninger munten, voornamelijk die in het Stadsboek voorkomen*, geplaatst in het derde deel der werken van het genootschap: *Pro excolendo Jure Patriae*, in 1781 uitgekomen, en vooral zijne belangrijke *Verklaring van het Tractaat van Reductie*, uitgegeven in twee stukken, te Groningen, in 1794. Maar veel meer nog getuigen hiervan de handschriften, welke hij heeft nagelaten, meest over den vroegeren staat der regering van dit gewest. Wij zouden te breedvoerig worden, indien wij ze, bij deze gelegenheid, allen wilde opgeven. Alleen moeten wij hier nog noemen vijf geschiedkundige verhandelingen, waarin wij meermalen 's mans schranderheid en diepe kennis van den toestand van dit gewest, en van deszelfs oude staatsvormen, lotgevallen en belangen, bewonderd hebben; handelende de eerste over den inhoud der unie van Utrecht, voornamelijk met betrekking tot de provincie Stad en Lande; de tweede over het Tractaat van Reductie; de derde over de twisten, welke daarna tusschen de Stad en de Ommelanden hebben plaats gegrepen, met de vonnissen over dezelve, onder den titel: *Repertorium van zaken, in de regering van Stad en Lande voorgevallen, van* 1601 *tot* 1748; de vierde over de Stads Jurisdictien; en de vijde over de regering van Groningen en de Ommelanden, sedert de reductie van 1594.

Hij bezat een scherp oordeel, eenen helderen geest, een vast geheugen. Zijn ligchaam, buitengewoon sterk en krachtig, bleef tot in hoogen ouderdom volkomen gezond. In den gezelligen kring was hij vrolijk en opgeruimd, spraakzaam, belangrijk en aangenaam; in zijnen werkkring als regent bij uitstek arbeidzaam, streng in zijne pligtsbetrachting, hoogst eerwaardig. Hij leefde zeer eenvoudig en geregeld, bereikte den ouderdom van ruim 93 jaren, en stierf met eenen kalmen geest.

Part. berigt.

WIEDEL (Friedrich Daniel Joseph van) was in 1802 predikant bij de evangelisch Luthersche gemeente te Veere, later te Kampen en te Alkmaar, waar hij zijne bediening in 1816 nederlegde en twee jaren later te Groede weder opvatte. In 1821 werd hij emeritus en in 1832 overleed hij.

Hij gaf in 1809 *Leerredenen over verschillende onderwerpen* in het licht:

Part. ber.

WOPKENS (Thomas). Deze geachte letterkundige werd in 1700 geboren te Leeuwarden, waar hij tot de studien werd opgeleid door den rector Isaäc Valckenaer, van wien hij een der beste leerlingen was. Aan het athenaeum en seminarie der remonstranten te Amsterdam bereidde hij zich tot het leeraarsambt en zag zich in 1726 tot proponent bij de Doopsgezinden bevorderd. In weerwil de gemeenten van Harlingen, Leeuwarden, Middelburg en Dordrecht hare keuze op hem vestigden, schatte de Amsterdamsche gemeente zijne gaven zoo hoog, dat zij hem voor het waarnemen van 26 predikbeurten tegen eene vergoeding van *f* 400 voorloopig aan zich verbond, ook om hem in de gelegenheid te stellen zijne studien te volmaken. Van zijn ijver en letterkundige bekwaamheden gaf hij intusschen eene proeve door de uitgave van aanteekeningen op eenige philosophische geschriften van Cicero, getiteld: *Lectionum Tullianarum* (Amst. 1730, 8°.); een geschrift, dat in het oog van kenners zoo groote waarde had en behield, dat het na honderd jaren door Ferd. Handius te Jena in 1729 op nieuw werd uitgegeven.

Te Harlingen werden zijne leerreden met zooveel genoegen gehoord, dat hij zich in 1729 in die aanzienlijke gemeente beroepen zag en daar in 't volgende jaar zijne intrede deed. Hij bleef dien bijval genieten, doch vond zich in 1746 verpligt wegens zwakte en ongesteldheid zijne betrekking neder te leggen. In ambteloozе rust, aan de letteren gewijd, leefde hij daar nog tot zijn overlijden in 1755.

Een fraai geschilderd portret van hem berust thans in de stedelijke kunstverzameling van zijne geboorteplaats.

Zie over hem en zijne overige geschriften: Saxe, *Onomasticon*, VI. 461; Sepp, *Joh. Stinstra;* Boot, *de hist. Gymn.*, Leov. 29; Eekhoff, *Biblioth. v. Leeuw.*, 58, 68; Eekhoff, *Kunstverzam. v. Leeuw.*, 52, 218.

WUBBEN (Frederik Allard Ebbinga), zoon van dr. Christoffel Wubben en Adriana Hendrika Ebbinga, den 13den Julij 1711 te Deventer geboren, verkreeg in 1810 de aanstelling als verwalterscholtus en in 1811 die van maire der gemeente Staphorst. Na de omwenteling van 1813 bleef hij de betrekking van hoofd van het plaatselijk bestuur bekleeden en ontving eerst in 1852 zijn ontslag als burgemeester. In 1833 werd hij heemraad van het 11de dijkdistrict van Overijsel, en een jaar later notaris te Staphorst, welke laatste betrekking hij tot 1862 waarnam. In 1845 werd hij lid der provinciale staten van Overijssel. Hij overleed den 26 Junij 1874.

Hij beoefende de oudheidkunde, inzonderheid van zijn gewest, schreef verschillende stukken in den Overijsselschen almanak van oudheden en letteren, vervaardigde beredeneerde later logussen van de archieven van Hasselt en Genemuiden en het is aan zijne bemoeijingen te danken dat het archief der Essensche leenen door de provincie Overijssel werd aangekocht.

Afzonderlijk gaf hij in het licht:

Plaatsbeschrijving der gemeente Staphorst, provincie Overijsel, met eenige oudheidkundige bijvoegselen. Gron. 1835.

Aanteekeningen van Mr. J. ter Stege, vermeerderd met Nalezingen en Bijvoegsels. Meppel 1859.

Geschiedenis en Beleg der stad Hasselt, in den jare 1657. Zwartsluis 1861.

Zie *Levensschetsen der leden v. d. Maats. v. Ned. Letterk.*, 1876.

WUST (Christoffel), zoon van Johan Conrad Wust en Henrietta Cunigunda Muller, den 4den December 1801 te 's Hertogenbosch geboren, was portret- en genreschilder. Hij huwde te Dordrecht den 19den Juni 1823 met Hendrika de Zeeuw. Hij overleed te New-York den 11den April 1850.

WUST (Alexander), zoon van Christoffel en Hendrika de Zeeuw, den 15den December 1837 te Dordrecht geboren, vertrok in jeugdigen leeftijd met zijn familie naar New-York, waar hij, in weerwil van vele bezwaren, waarmede landverhuizers in Amerika te kampen hebben, alleen door vlijt en volharding, zonder eenig geregeld onderrigt zich een waardige plaats in de kunstenaarswereld wist te veroveren.

In zijn jongelingsjaren naar zijn vaderland teruggekeerd, bragt hij eenigen tijd in den Haag door, waar hij door zijn stoute opvatting en oorspronkelijkheid de aandacht op zich wist te vestigen. Zijn rustelooze geest verhinderde hem lang op dezelfde plaats te vertoeven, hij vertrok weder naar Amerika, waar hij verscheidene zwerftochten deed door bosschen en wildernissen, alleen door een gids vergezeld, en waar hij die indrukken kreeg, die hem in staat stelde om die indrukwekkende schilderijen te vervaardigen, die zijn naam voor goed vestigden en hem driemaal op verschillende tentoonstellingen de gouden medaille verwierven. Men vindt schilderijen van hem in het Dortsch museum en bij jonkhr. F. J. van den Santheuvel. Hij huwde 1. met ... Norton, 2. met Maria Gossi, overleed te Antwerpen 3 Mei 1876.

Zie Smits van Nieuwerkerk, *Dortsche schilders.*

WIJNSTOCK (Pt.), predikant te Durgerdam, schreef: *Aenmerckinge ende wederlegginge van het Sociniaansche schrift, begr. in* 19 *Artyckelen met een Byvoeghsel van dr. Galenus Abrahamsz. ende David Spruyt.* Amst. 1659 12°.

WIJNSZ (Jelle Adriaansz.). Toen deze verdienstelijke wiskundige den post van dijkgraaf van Medemblik of van de vier Noorderkogge bekleedde, spande hij zijn vernuft in om iets ter betere beveiliging der zeewering uit te vinden. De vrucht zijner nasporingen was in het jaar 1594 het leggen van krebbingen buiten aan de Wierdijk in Zee, tot bescherming er van tegen den geweldigen aandrang en zwaren slag van het water. Zoo heilzaam werd op de proef deze uitvinding bevonden dat men er zich sedert altoos van bediend heeft. Voor den Spanbroekerdijk, bewesten de Twiskerbrug, werd de eerste krebbing geslagen. Toen in 1588 het Staatsche leger voor Medemblik lag, met oogmerk om de stad te bemagtigen en Sonoy voorstelde om den dijk bij Medemblik door te steken, al het land onder water te zetten en het leger van daar te verjagen, verzette Wijnsz er zich met zooveel kracht tegen dat het werk geen voortgang had.

Zie Burgers, *Kron. van Medemblik;* Kok.

WIJNTRACK ( ) schilderde hoenders, ganzen en ander tam gevogelte en door binnenwateren bespoelde landschappen, met een schrik penseel en groote naauwkeurigheid. In het kabinet van Gildemeester bevond zich een *Dorpsgezigt bij eene brouwerij, met watervogels gestoffeerd*, dat *f* 465 gold.

Zie Immerzeel.

WIJS (Ary), te Rotterdam uit burgerlieden geboren, tijdgenoot en vriend van Smits, de Haes, Hoogvliet, Versteeg en andere toen bloeijende dichters. Ook beoefende hij de poëzy, blijkens zijn in 1745 te Rotterdam uitgegeven dichtwerk, getiteld: *'s Heilands kruisgeschiedenis in* 348 *dichttafereelen*, met lofdichten vereerd.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p.

WIJS (Hermannus), tooneeldichter uit den aanvang der 18de eeuw. Hij gaf in het licht: *De drie verliefde Nichten*, uit het Fransch vertaald; *Gemeenebest of de gestrafte Ondankbaarheid*, zinnespel; en *De ontdekte gewaande Tovery* of *de ontrouwe staatsjuffrouw*, blijspel, allen in 1705 te Leiden gedrukt.

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p.; Huberts, *Biogr. Woordenb.*

WIJS (Jacob) werd den 12den Januarij 1793 te Amsterdam geboren, bezocht de Latijnsche en doorluchtige scholen zijner geboortestad, studeerde van 1811—1813 te Utrecht, werd predikant te Overveen, Bloemendaal, Schiedam en 's Gravenhage, waar hij den 17den Maart 1828 overleed.

Hij gaf in het licht:

Zestal leerredenen over den toekomstigen staat. Schiedam 1821.

Leerrede over de zaligheid der vroeg stervende kinderen. Ald. 1821.

Leerredenen over Rom. IX, X en XI, 2 dn. 's Hage 1824.

II. *Over Genesis I—III.* 's Gravenh. 1826.

Leerrede over Rom. V: 12—21. Ald. 1826.

In 1828 verscheen te 's Hage zijne *Nagelatene Leerredenen* met zijn korte biografie er voor.

Zie ook Glasius, *Godgel. Nederl.;* Kobus en de Rivecourt.

WIJS (D. of D. de), een stempelgraveur van weinig verdiensten, bloeide in het begin der XVIIIde eeuw. In de *Beschrijving der Nederl. Historiepenningen*, D. I. bl. 22, 31 en 60 worden drie stuks van zijn werk beschreven.

Zie Wap, *Astrea*, 1854, bl. 196; Kok.

WIJS (Albert de), in den aanvang der 16de eeuw te Amersfoort geboren, bezocht, om zich op de regtsgeleerdheid toe te leggen, verscheidene buitenlandsche hoogescholen. Spoedig verspreidde zich de roem zijner kundigheden. Deze baande hem den weg ten keizerlijken hove. Hij werd raad en bekleedde dien post onder de keizers Ferdinand I en Maximiliaan II. Na een afwezigheid van twintig jaren bezocht hij als een vorst, van een aanzienlijken stoet vergezeld, zijn geboorteplaats en vertoefde er eenige dagen. Op een van dezen noodigde hij de wethouderschap, zijne nabestaande en de overige aanzienlijken dezer stad op een koninklijken maaltijd, schonk zijn aandeel aan de vaderlijke erfgoederen aan zijne zuster en keerde naar het keizerlijke hof terug. De keizer zond hem als gezant naar den sultan te Konstantinopel, waar hij den 21sten October 1568 overleed en in de voorstad Pera, in de kerk der Franciskanen, onder een marmeren tombe begraven werd.

Zie A. Matthaei *Rer. Amersf. scriptores;* Kok.

WIJSE (Joris de), tooneeldichter.

Hij gaf in het licht:

Lactanii en Nicole, 1646.

De voorzigtige Dolheit, 1650.

Zie Witsen Geysbeek en Huberts.

WIJSMAN (J.), kunstgraveur, die verscheidene prenten vervaardigde, o. a. de portretten van Ds. *J. C. Meijer*, generaal *Daandels* en *J. G. H. Halen*, een *Paardenwed* bij eene

stad naar Ph. Wouwerman. Hij woonde en stierf te Amsterdam, waar zijne nagelaten kunst in 1828 werd verkocht.

Zie Kramm.

WIJSSING ( ). In het prentwerk door Houbraken en Tanjé uitgegeven, komt voor het door hem geschilderde portret van prins *Willem III.*

Zie Immerzeel.

WIJT (JACOBUS), hofschilder van keizer Karel V, vergezelde hem in 1546 tijdens den oorlog in Duitschland. Hij was een verdienstelijk kunstschilder.

Zie *Ursachen des Deutschen Kriegs unter Kaiser Carl des fünften, von Frederik Hortledern*, T. II. S. 333, Kramm.

WIJT (JOHANNES), een kloosterling te Windesheim, vertrok naar Rome, en keerde van daar in 1432 terug, met zich brengende onderscheidene voorregtsbrieven van paus Eugenius IV, waaronder een (van den 6 December 1431) welke de broeders onder de bescherming stelt van de proosten van Munster, Utrecht en Keulen, hen beschrijvende als voorbeelden van een deugdzaam vroom leven.

Zie Delprat, *Broedersch. v. Geert Groote*, 2e dr. bl. 240.

WIJTEN (GERARD), geboren te Soetermeer, beoefende de poëzy in den smaak van J. Cats, wiens vriend hij was. In 1650 gaf hij te Leiden in het licht:

Den lof van de herderinne Roselyne, haer toegeschreven van den herder Thiter enz., gedeeltelijk in proza.

Hemelschen Minnebrief, gesonden aan de herderinne Roselyne van den herder Thiter.

Het houwelyck van herderinne Roselyne en den herder Thiter, gegrond op Gods eere en de bevorderinge van haerder beyder salichheyt.

WIJTFELT (GERYT JANSZ. VAN), wapenschilder te Utrecht, bloeide in 1538 en 1539.

Zie Kramm.

WIJTHAMA (JELLE SYBES VAN), in 1540 te Leeuwarden geboren, bekleedde in 1579 het burgermeesterschap aldaar en was tevens lid der gedeputeerde staten, toen hij met Baert Idsaerda naar Utrecht werd gezonden, om namens Friesland de ratificatie der nadere Unie over te brengen, die hij ook heeft geteekend.

In 1580 was hij een der afgevaardigden namens het lid der steden, die het innemen en slechten der blokhuizen te Leeuwarden en te Harlingen op de beste wijze bezorgden. „Hij was een ijverig patriot van groote deugden, verstand en courage die, in de zeer gevaarlijke troebelen en beginselen der veranderingen niet heeft gevreesd zijn goed en bloed in het uiterste gevaar en zwarigheid te stellen voor het gemeenebest.”

Hij huwde Anna van Cranenburg, weduwe van Jan Groen van Keulen en dochter van Jan Cronenburg en Bauk Adelen.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*

WIJTMAN (MATTHEUS), in 1650 te Gornichem geboren, werd door Henrik Verschuring en Johan Bylaert van Utrecht tot kunstschilder opgeleid. Hij bepaalde zich tot het schilderen van allerlei gezelschappen, in den smaak van Netscher. Zorgvuldig bewerkte hij achtergronden, uit schilderachtige landstreken bestaande. Later legde hij zich op het maken van bloemen en vruchten toe. Hij overleed in 1668.

Zie Houbraken, Kok; Kramm; Immerzeel.

WYTTENBACH (DANIEL) werd op den 7den Augustus 1746 te Bern, uit een aanzienlijk en door roem van geleerdheid vermaard geslacht, geboren. Zijn vader, mede Daniel Wyttenbach geheeten, was hoogleeraar in de godgeleerdheid te dier stede. Naauwelijks 8 jaar oud, werd hij op de openbare school aldaar besteld, ten einde in de beginselen, vooral der Latijnsche letterkunde, te worden onderwezen. Twee jaar later, vergezelde hij zijn vader naar Marburg, werwaarts deze, ter bekleeding van den post van hoogleeraar in de godgeleerdheid geroepen was. Eerst bezocht onze Wyttenbach ook daar de openbare school; doch niet lang daarna werd hij door zijnen vader aan het bijzonder onderwijs van een geleerd jongeling, met name Jacob Jarger, later hoogleeraar in de wiskunde te Rintelen, toevertrouwd. Vier jaren achtereen genoot de jeugdige Wyttenbach, nevens zijne broeders en zusters, onder het toezigt van zijnen vader, het onderwijs van den genoemden huisleeraar, dat zich, behalve tot de geschiedenis, aardrijkskunde en de Latijnsche en Grieksche taal, ook tot het Hebreeuwsch uitstrekte, en, in vele opzigten, voor hem van groote nuttigheid was. Nu werd hij, ook met de kennis der Fransche en Hoogduitsche taal- en letterkunde toegerust, bekwaam geacht om de lessen der hoogleeraren in de stad zijner inwoning te volgen. Gedurende ruim 3 jaar, waarvan ieder, naar de gewoonte, op de hoogescholen in Duitschland aangenomen, eenen dubbelen academischen cursus bevatte, legde hij zich, met veel ijver, op den geheelen omvang der wijsbegeerte en letteren toe; waarna hij tot de studie der godgeleerdheid, tot welke zijn vader hem, van den aanvang af, bestemd had, overging. Dan zoo gering was de lust, dien hij tot voortzetting dezer studie, zoo groot daarentegen de neiging, welke hij ter voortdurende beoefening der oude letteren, bijzonder der Grieksche, aan den dag legde, dat zijn vader wijsselijk begreep, den smaak van zijnen zoon niet te moeten dwingen. Hij gaf hem derhalve volle vrijheid, om zich voortaan aan zijne geliefkoosde letteroefeningen geheel over te geven. Van deze vrijheid gebruik makende, hield Wyttenbach, thans 18 jaar oud, zich van 1764—1768 in het vaderlijke huis met de gezette en naauwkeurige lezing en beoefening der voornaamste Grieksche schrijvers onvermoeid bezig. Terwijl hij met die van Plato, boven anderen zijn' lievelingsschrijver, onledig was, kwam hem, het *Lexicon* van Timaeus op dien wijsgeer, door Ruhnkenius, met aanteekeningen uitgegeven, in handen. Het licht, in die aanteekeningen verspreid, deed hem voor de geleerdheid en den smaak van haren schrijver een' zoo diepen eerbied, eene zoo vurige bewondering opvatten, dat hij, van nu af, niets meer verlangde dan zich door eenige proeven van zijne vorderingen bij dezen aan te bevelen. Doch, ter behoorlijke uitwerking van die proeve geene genoegzame hulpmiddelen te Marburg vindende, verzocht en verkreeg hij van zijnen vader de vrijheid, om zich, voor eenigen tijd, naar Göttingen te begeven, waar hij hoopte in den vermaarden Heyne een' begunstiger en bevorderaar van zijne studien te zullen vinden. In de laatste helft van 1768 te dier stede gekomen, zag hij zich in zijne hoop geenszins te leur gesteld, daar Heyne hem, met de uiterste dienstvaardigheid, alle verlangde hulpmiddelen verschafte, zijnen ijver aanvuurde en hem, door zijne aanbeveling, met Ruhnkenius in kennis bragt. Ook gaf hij zijnen jeugdigen vriend den heilzamen en door dezen gaarne en met ijver gevolgden raad, om de kennis der Latijnsche letteren, waarin hij tot hiertoe slechts geringe vorderingen gemaakt had, bij die der Grieksche te voegen. Op het laatst van Lentemaand des jaars 1769, verscheen te Göttingen de eerste openbare proeve van Wyttenbach's geleerdheid in een geschrift, aan Ruhnkenius opgedragen, en ten titel voerende: *Epistola Critica ad Vir. Cel.* D. Ruhnkenium, *super nonnullis locis Juliani Imp. cui accesserunt animadversiones in* Eunapium *et* Aristarchum. Zeer gunstig werd deze proeve door Ruhnkenius en zijnen ambtgenoot Valckenaer opgenomen; en de minzame en vereerende brieven, die Wyttenbach van deze beide mannen, door hem als de twee hoogste gezagvoerders in het rijk der letteren geeerbiedigd, ontvangen mogt, gaven natuurlijk krachtig voedsel aan zijn reeds lang opgewekt verlangen, om te Leiden eenigen tijd hun onderwijs en omgang te genieten. Hij gaf dit verlangen, door Heyne ondersteund, aan zijnen vader te kennen; die ook in dezen zich, ter voldoening aan zijne begeerten, bereid verklaarde. Hij aanvaardde hierop in 1770 de reis naar Leiden, en zag, bij zijne komst aldaar, zijne verwachtingen, hoe hoog ook gespannen, nog overtroffen. Ook vonden beide geleerden in zijne verstandelijke hoedanigheden, zijne ongemeene geleerdheid, en blakenden ijver tot hare uitbreiding, zoo groot behagen, dat zij niets meer verlangden, dan hem voor altijd aan Holland te verbinden. Gelukkig bood zich daartoe eerlang eene gunstige gelegenheid aan, daar het remonstrantsche kerkgenootschap voor deszelfs

kweekschool te Amsterdam eenen hoogleeraar in de wijsbegeerte en letteren zocht. Op aanbeveling van Ruhnkenius en Valckenaer, werd Wyttenbach ter bekleeding van dien post geroepen. Hij aanvaardde hem, op den 19den van Slagtmaand des jaars 1771, met eene redevoering: *De conjunctione Philosophiae cum elegantioribus Literis.* Aangenaam was zijne komst te Amsterdam aan allen die de oude letteren op prijs stelden, bijzonder aan Pieter Fontein, die hem eene vaderlijke genegenheid toedroeg, en den edelaardigen, toen reeds als Latijnsch dichter vermaarden, en sedert, als zoodanig en als letter- en oudheidkundige, tot nog grootere vermaardheid opgeklommen Hieronimus de Bosch, met wien hij twee jaar later dezelfde woning betrok, en ook, nadat deze zamenwoning, die elf jaar voortduurde, een einde had genomen, tot aan deszelfs dood, vriendschap onderhield. Met ongemeenen lof bekleedde hij den hem opgedragenen post, daarbij lessen gevende in de redeneer- en bovennatuurkunde, mitsgaders in de Grieksche taal, welke laatste hij niet slechts voor de voedsterlingen der Remonstrantsche kweekschool, maar ook voor alle letterminnende jongelingen, en wel kosteloos, openstelde. Inmiddels verzuimde hij niet, ook door de uitgave van geleerde schriften, het nut der letteren en zijnen eigenen roem te bevorderen. Reeds in 1772, gaf hij het boekje van Plutarchus, *de sera numinis vindicta*, met zijne aanteekeningen in het licht, als voorlooper eener nieuwe, door hem voorgenomene uitgave van de werken van dien beroemden Griekschen wijsgeer en geschiedschrijver, en leide daardoor zijne bevoegdheid voor die moeijelijke taak aan den dag. In 1777 maakte hij, doch zonder voor als nog zijnen naam op den titel te melden, eenen aanvang met de uitgave van zijne *Bibliotheca Critica*, een beoordeelend tijdschrift, aan de oude letterkunde gewijd, dat door geheel het geletterd Europa, met de hoogste goedkeuring ontvangen werd, en, met uitzondering van eenige weinige stukken van eene andere hand, onzen Wyttenbach alleen tot schrijver had. Het kwam, eerst met kortere, naderhand met langere tusschenstanden, bij stukken, ten getale van twaalf te voorschijn, die te zamen 3 deelen uitmaken, en waarvan het laatste, in den jare 1808. in het licht verscheen. Eerst bij de uitgave van het negende stuk, het eerste van het derde deel, openbaarde hij, in eene keurige opdragt aan P. Fontein, zijnen naam. Na 8 jaren den bovengemelden post van hoogleeraar bij de kweekschool der remonstranten te hebben waargenomen, aanvaardde hij, den 25sten van Wijnmaand des jaars 1779, den hem opgedragenen post van hoogleeraar in de wijsbegeerte aan de doorluchtige school te Amsterdam, met het houden eener hoogst voortreffelijke redevoering: *de Philosophia, auctore* Cicerone, *laudatarum artium procreatrice et quasi parente.* Nu voegde hij, bij zijne vroegere wijsgeerige lessen, nog andere, de geschiedenis der wijsbegeerte betreffende, en werkte eerlang een gedeelte daarvan breeder uit in eene keurige en geleerde Latijnsche verhandeling, ten antwoord op de vraag van het Stolpiaansche legaat: *Kan het, door de kracht der rede alleen, en op welke gronden, bewezen worden, dat er niet meer dan één God is? En zijn er ook volken of wijsgeeren geweest, die aan deze waarheid, zonder hulp eener Goddelijke openbaring, tot hen overgebragt, kennis gehad hebben?* welke verhandeling door bezorgeren van het genoemde legaat met den uitgeloofden eereprijs bekroond werd. Niet lang daarna, 1781, gaf hij een leerboek over de redeneerkunst, ten behoeve zijner toehoorderen, onder den titel: *Praecepta artis logicae* in het licht, waarin, naar het oordeel van deskundigen, duidelijkheid en bondigheid aan zuiverheid en bevalligheid van stijl en voordragt vereenigd waren. In 1782 stelde Teyler's godgeleerd genootschap eene vraag voor, betreffende de gevoelens der oude wijsgeeren over de onsterfelijkheid der ziel, op welke vraag Wyttenbach een zoo geleerd en fraai geschreven antwoord in de Latijnsche taal inzond, dat de voorstellers geen oogenblik aarzelden hem den uitgeloofden eereprijs toe te kennen. Terwijl hij dus, door de gedurige uitgave van geleerde schriften, zijnen roem, als wijsgeerig en critisch beoefenaar der Grieksche en Latijnsche letterkunde, meer en meer vestigde en uitbreidde, leide hij tevens zijne geschiktheid, om door zijn onderwijs edelaardige jongelingen in liefde tot de wijsbegeerte en letteren te ontvonken, en daarin de schoonste vorderingen te doen maken, aan den dag. Eene luisterrijke proeve hiervan kwam in den jare 1783 te voorschijn in de keurig bewerkte en, onder zijne voorzitting, met bijzonderen lof verdedigde verhandelingen van twee zijner uitmuntendste kweekelingen, B. P. van Wesele Scholten en P. Nieuwland. Die van den eersten had tot opschrift: *Dissertatio Philosophico-Critica de Philosophiae Ciceronianae loco, qui est de natura Deorum;* die van den tweeden: *Dissertatio Philosophico-Critica de Musonio Rufo, Philosopho Stoico.* In 1785 werd hem de opengevallen leerstoel in de Grieksche en Latijnsche letterkunde en historie, enz. aan het Amsterdamsche athenaeum aangeboden; welk aanbod hij, met heusche weigering van een schier gelijktijdig aanzoek, om den overledenen, beroemden Valckenaer, in het onderwijs der Grieksche letteren, aan de Leidsche hoogeschool op te volgen, uit liefde tot de stad zijner inwoning aannam. Op den 18den van Grasmaand aanvaardde hij zijnen nieuwen post met eene schoone redevoering: *De vi et efficacia historiae ad virtutis studium.* Met den loffelijksten ijver en de weldadigste vruchten voor de studerende jongelingschap, vervulde hij de onderscheidene pligten van dezen veel omvattenden post, en bragt daardoor niet weinig toe, om den bloei van het Amsterdamsche athenaeum meer en meer te doen toenemen. De bezorgers er van en de regeering der stad toonden zich daarvoor ook erkentelijk, door, ter gelegenheid dat hij de opdragt van eenen leerstoel in de Grieksche letteren en zedelijke wijsbegeerte, hem door de regering van zijne geboortestad Bern gedaan, had van de hand gewezen, zijne jaarwedde, uit eigene beweging, aanzienlijk te vermeerderen. Van zijnen werkzamen ijver ten nutte der letterminnende jeugd getuigt, onder vele andere proeven, ook de uitgave van eene verzameling van uitgelezene plaatsen uit de voornaamste Grieksche geschiedschrijvers, (*Selecta principum Historicorum Graecorum*) ten gebruike bij zijne lessen, in den jare 1793 in het licht verschenen; eene uitgave, die tevens aan meer geoefenden hoogst welkom was, zoo om de sierlijke en hoogst belangrijke voorrede, als om de voortreffelijke aanmerkingen, waarvan hij haar deed vergezeld gaan. Te midden der bezigheden, aan zijnen post verbonden, verzuimde hij niet om, zoo door de voortzetting zijner *Bibliotheca Critica*, als inzonderheid door het vervolgen van zijne groote onderneming, de uitgave der *Opera Moralia* van Plutarchus, aan de gansche geletterde wereld en de nakomelingschap van nut te wezen. In 1794 was die arbeid zoo verre gevorderd, dat hij schier den geheelen door hem verbeterden tekst der genoemde werken, met de voorrede, naar Oxford kon overzenden, alwaar zijne uitgave, volgens eene vroeger gemaakte overeenkomst met de bestuurders der geleerde inrigting en drukkerij te dier stede, zou in het licht verschijnen.

De groote omkeering van zaken in den jare 1795 had geenen merkelijken invloed op de omstandigheden en het lot van Wyttenbach, die aan de zwevende burgergeschillen nimmer eenig deel had genomen, en, om de loffelijke vervulling van zijne ambtspligten, door de verstandigen van alle partijen even zeer geacht werd. Hij genoot derhalve, te midden der algemeene onrust, eene zoo gewenschte rust, en gevoelde zich tevens aan zijn aangenomen vaderland en bijzonder aan de stad zijner inwoning zoo zeer verknocht, dat de bestuurders van zijne geboortestad, in den jare 1797, hunne pogingen op nieuw zagen mislukken, om een' zoo beroemden burger in hun midden te doen wederkeeren. In het volgende jaar nogtans hadden er omstandigheden plaats, die hem bewogen van standplaats te veranderen. In dat jaar namelijk, overleed zijn vaderlijke vriend Ruhnkenius, eene ongelukkige weduwe met twee dochters, van welke de oudste, even als hare moeder, blind was, in bekrompene omstandigheden achterlatende. Curatoren der Leidsche hoogeschool hervatteden nu dadelijk hunne reeds vroeger vruchteloos aangewende pogingen, om Wyttenbach aan die hoogeschool te verbinden, onder aanbieding niet slechts van zeer vereerende voorwaarden, maar ook onder belofte, dat zij, in gevalle hij aan hunne wenschen voldeed, niets onbeproefd zouden laten, om het lot der beklagenswaardige familie van zijnen vriend te verzekeren. Deze belofte, die ook kort daarna vervuld werd, was het voornamelijk, waardoor hij zich ten laatste liet overhalen, om naar Leiden te verhuizen, waar hem de post van hoogleeraar in de oude letterkunde, in dezelfde uitgestrektheid, als hij dien te Amsterdam bekleedde, te gelijk met dien van opziener

over de akademische boekerij was opgedragen. Hij aanvaardde dien post, op den 4den van Bloeimaand des jaars 1799, met eene redevoering: *De adolescentia* Davidis Ruhnkenii, *in exemplum proposita adolescentibus Batavis, bonarum artium studiosis.* Dat hij ook hier, ten nutte der studerende jeugd, met geen' minderen ijver en geen min gelukkig gevolg, dan te voren, in gelijke betrekking te Amsterdam, werkzaam was, zal naauwlijks melding behoeven, en is uit verscheidene fraaije en doorwrochte verhandelingen van kweekelingen zijner school, ten overvloede kenbaar geworden. Voorts kwam, nog voor het einde des genoemden jaars, een der heerlijkste gedenkstukken van zijne veel omvattende en grondige geleerdheid, van zijn scherpzinnig oordeel, kieschen smaak, levendig vernuft, en zijnen zuiveren en te gelijk hoogst bevalligen schrijftrant, zijn *Vita* Davidis Ruhnkenii te voorschijn. Onder eene afwisseling van gunstige, en min gunstige omstandigheden, in welke Wyttenbach, met de stad zijner inwoning, de hoogeschool, binnen dezelve gevestigd, en het vaderland, in meerdere of mindere mate deelde, zette hij, tot groot voordeel en uitstekenden luister der Leidsche akademie, de dubbele taak, aan welke het grootste deel van zijn vroeger leven was toegewijd geweest, het onderwijs namelijk der jeugd, en de uitgave van geleerde schriften, nog achttien jaar onafgebroken voort. Tot die schriften (om thans van de voortzetting zijner uitgave van Plutarchus, te Oxfort in het licht verschenen, en in Duitschland nagedrukt, doch, helaas! niet geheel voltooid, en van zijne geleerde aanteekeningen op Eunapius en andere stukken te zwijgen) behooren voornamelijk zijne uitgave van den Phaedon van Plato, wel, in de eerste plaats, ten behoeve zijner akademische lessen ondernomen, doch met zulke aanmerkingen verrijkt, dat hij daardoor de gansche geletterde wereld aan zich verpligtte, en de drie deelen van het werk, ten vervolge van zijne *Bibliotheca Critica* strekkende, en tot titel voerende: φιλομαθίας τὰ σπωράδην, waarvan het eerste in 1809, het derde in 1817 te voorschijn kwam. Van het laatstgenoemde jaar af, toen de gunstige bepalingen der nieuwe wet op het hooger onderwijs in ons vaderland den meer dan zeventigjarigen grijsaard eene eervolle rust verzekerden, noodzaakte hem de meer en meer toegenomene verzwakking van zijn gezigt en de vermindering van zijne ligchaamskrachten, niet alleen de voortzetting, althans van een gedeelte zijner akademische lessen, waartoe anders zijne zucht om nuttig te zijn hem, ook geheel onverpligt, zou genoopt hebben, maar ook schier van allen geletterden arbeid, geheel te staken. Sedert bragt hij, nog ruim 2 jaar, in eene rust door, die door het besef van ligchamelijk onvermogen, bij volkomene helderheid van geest, voor hem veelzins pijnlijk was, tot hij, eindelijk, ten gevolge van herhaalde aanvallen van beroerte, op den 17den van Sprokkelmaand des jaars 1820, in den ouderdom van ruim 73 jaren, zachtkens uit het leven scheidde. Van zijn bijzonder leven, dat, wegens de afzondering, die hij beminde, weinig merkwaardigs opleverde, zij alleen gemeld, dat hij, in een' ver gevorderden ouderdom, zich door het huwelijk verbond met eene nicht, dochter van zijne zuster, die, gedurende 20 jaar, zijne huishouding loffelijk bestuurd, en door hare trouwhartige zorg en hare liefde tot de letteren zijn leven niet weinig veraangenaamd had. De voorname reden van deze verbindtenis was zijne zucht, om haar, na zijn overlijden, nevens een' achtbaren en algemeen geëerbiedigden naam (dien zij, gelijk vroeger haren eigenen van Gallien, door de uitgave van verscheidene fraaije, wijsgeerige en letterkundige schriften in de Fransche taal, luister bijzette) een onbezorgd levenslot, het regtmatig loon van hare hem bewezene diensten, te verzekeren. Voorts was hij, hoezeer, gelijk wij reeds zeiden, weinig in het gewoel der menschen verkeerende, en zich, bij voorkeur, op het stille land onthoudende, waar hij zelfs de dertien laatste jaren van zijn leven bestendig woonde, nogtans verre af, van zich voor beminnaars der letteren, en bijzonder voor leergierige jongelingen ongenaakbaar te stellen, maar ontving hen veeleer gaarne bij zich, en stelde den schat zijner kunde en ervarenis gereedelijk voor hen open. Schoon voor eer en roem niet ongevoelig, was hij echter van ijdele praalzucht zoo afkeerig, dat de uiterlijke eerbewijzen, hem, zoo binnen als buiten zijn aangenomen vaderland, opgedragen, voor zooverre hij die aanvaardde, naauwelijks ter kennis van zijne vertrouwdste vrienden kwamen. Hiertoe behoort zijne benoeming tot lid van het Latijnsche genootschap te Jena, in 1802; tot lid van het koninklijk Nederlandsch instituut, bij deszelfs oprigting in 1808; van de koninklijke maatschappij der wetenschappen te Göttingen, in 1811; van de keizerlijke orde der reunie ten tijde der Fransche overheersching (eene eer, welke hij, van die overheersching zoo zeer, als iemand, afkeerig, niet dan zuchtend en enkel veiligheidshalve aannam); zijne aanstelling eindelijk tot buitenlandsch geassocieërde der derde klasse van het koninklijk instituut (*Academie des inscriptions et belles lettres*) te Parijs, in 1814, en tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, niet lang na hare instelling door koning Willem I.

In *N. Arch. Phil. u. Paed.* 1827, II. 50, komen voor *Litterae ineditae D. Wyttenbachii ad J. C. Bangium.*

Zie Mahne, *Vita Wyttenbachii; Elogium Hemsterhusii et vita Ruhnkenii* (ed. Bergmann) *Galerie des Contemporains; Dict. Biogr.;* Siegenbeek, *Gesch. d Leidsche Hoogeschool;* Verwoert; Kobus en de Rivecourt, *Konst- en Letterbode.*

WYTTENBACH (Jeanne Galien), vrouw van den vorige, te Hanau geboren, vestigde zich na zijn dood te Parijs, ontving den 28sten Julij 1827 het diploma van doctor in de philosophie van de universiteit van Marburg. Zij overleed in 1823 in de omstreken van Leiden. Zij gaf o. a. in het licht:

Theagène. Paris 1815, 1825. 12°.

Banquet de Léontin. Paris 1817. 12°.

Alexis. Paris 1823 12°., in het nieuw Grieksch vertaald Acad. 12°.

Symposiaques ou Propos de table. Paris 1823. 12°.

Zie Mahne, l. c. *Journal des Scavants*, 1823, p. 521, *Dict. biogr. moderne.*

WOESTHOVEN (Catharina Rebecca), was de dochter van Jan Woesthoven, kornel en later luit.-kol. in dienst van den staat, en Wiepkje Jacobs, van Dokkum, en werd in Mei 1763 te Damwoude in Friesland geboren. Bij groote gaven naar ligchaam en geest, bezat zij ook die over poëzy, blijkens hare ode: *Lazarus opwekking*, welke te Amsterdam werd uitgegeven in hetzelfde jaar 1785, dat zij met den dichter mr. Willem Bilderdijk, die haar onder den naam van Odilde bezong, in den echt werd verbonden. Beide groote geesten verstonden elkander echter niet duurzaam. Hunne echtscheiding werd in 1802 geregtelijk uitgesproken. Zij hertrouwde in 1809 met Johan Librecht van Westreenen, die ook van haar is gescheiden, waarna zij 1 Mei 1828 overleed. Bijzondere berigten over haar zijn in 1873 uitgegeven in het werkje: *Bilderdijk's eerste huwelijk, naar zijne briefwisseling met vrouw en dochter* (1784—1807), *medegedeeld door zijn aangehuwden kleinzoon J. O. ten Brummeler Andriesse.*" Leiden 8°.

AANWIJZING DER PERSONEN

IN DIT DEEL VERMELD.

BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

X.

XAVERY (Albert), beeldhouwer, van wien twee levensgroote *Stroombeelden* vermeld worden door Kramm.

Zie v. d. Willigen, *Lev. d. schilders*, IV, 138.

XAVERY (Franciscus), zoon van Jan Baptist Xavery (die volgt), te 's Hage geboren, leerling van zijn oom Gerard Josephus Xavery en Jacob de Wit te Amsterdam, vestigde zich eerst te 's Hage, waar hij in 1768 als lid van *Pictura* werd ingeschreven, vervolgens te Amsterdam, eindelijk te Rotterdam, schilderde bevallige landschappen met beeldjes en beestjes gestoffeerd. Ook beschilderde hij waaijers, een heerschende mode, die aan vele kunstenaars werk verschafte.

Zie v. d. Willigen; Immerzeel; Kramm.

XAVERY (Gerardus Josephus), broeder van Jan Baptist Xavery, te Antwerpen geboren, werd in 1741 lid van *Pictura* te 's Hage. Hij schilderde landschappen met beeldjes en beestjes gestoffeerd.

Op de verkooping van J. O. Husly te Amsterdam waren van hem twee galante stukjes, zijnde *Arlequinades*, in den smaak van Watteau.

Bij P. Schenke te Amsterdam verschenen de volgende etsen van hem:

Aardige verzameling van koorddansers, goochelaars, kunstspringers. 4°.

Het nieuw geopende Italiaansch tooneel met Arlequinades, met Holl. en Fransche verzen van Van Halen, 17 blz. met titel. 4°.

Het Italiaansch tooneel, voorstellende liefdesgevallen, met verzen als boven. 17 blz. met titel. 4°.

Portret van H. Velst, met Holl. vers.

De Stul der Weduwe en Wees. 4°.

Naar zijne teekening graveerde P. Tanjé in 1747 het fraaije portret van den *griffier Fagel* en van *C. Bijnkershoeck*.

Zie v. d. Willigen, Kramm.

XAVERY (Jacob), zoon van Jan Baptist Xavery, werd in 1736 te 's Hage geboren, genoot onderwijs in de kunst van Jacob de Wit en werd een bekwaam schilder van land- en watergezigten, dieren, bloemen en geschiedkundige onderwerpen. Hij hield zich ook bezig met het schilderen van kamers en koetsen, kleine landschapjes met welgeteekende beestjes en beeldjes.

Hij was steeds te Amsterdam gevestigd, waar Gerrit Braamcamp zijn magtige beschermer was. Deze bezat 24 schilderijen van zijne hand, waaronder zijn portret, waarnaar R. Vinkeles graveerde, dat van Jacob Crescant enz. Hij beschilderde ook verscheidene zalen in Braamcamp's woning, *Sweedenrijk* genaamd, en in 1771 voor *f* 136,000 verkocht. Houbraken graveerde naar zijne schilderij het portret der gevierde danseres *Monti* (1768). Na Braamcamp's dood vertrok hij in 1769 met zijn gezin naar Parijs.

Zie v. d. Willigen; Kramm.

XAVERY (Jan Baptist), in 1697 te Antwerpen geboren, vestigde zich, na Italië bezocht te hebben, te 's Hage. Hij was een uitstekend beeldhouwer, van wien in vele kunstverzamelingen boetseersels en beeldhouwwerk gevonden werd.

In het huis Te Bosch bij 's Hage bevinden zich van hem de in marmer gebeitelde borstbeelden van *Willem IV* en *diens gemalin*. Ook vindt men proeven van zijn uitstekend talent in het wit marmeren beeldwerk onder het orgel in de groote kerk te Haarlem, het marmeren *Praalgraf van den baron van Friesheim* te Heusden, van den *baron van Welderen* te Tiel. De *standbeelden de regtvaardigheid en der voorzigtigheid* op den voorgevel van het stadhuis te 's Hage, het *standbeeld van Mars* op het voorplein van het kasteel te Breda zijn van zijn hand, gelijk ook de *beeldtenis* van den griffier Fagel in wit marmer uitgehouwen.

Hij vervaardigde ook de graftombe van *Menno, baron van Coehoorn, generaal der artillerie der Vereenigde Nederlanden*, in de kerke van het dorp Wijkel en die van den Frieschen edelman *Sicco van Goslinga, grietman van Franekeradeel.*

Hij was een kunstvriend van den beroemden L. ten Kate en overleed in 1752 of 1753.

Zie v. d. Willigen; Immerzeel; Kramm; *N. Fries. Volksalm.* voor 1856, bl. 76; *Navorscher*, D. XIX, bl. 151, 858.

XAVERY (Pieter of P. R.), beeldhouwer, van wien te Utrecht nog vele boetseerwerken, alle uit het buitenverblijf *Zijde-Balen*, berusten. Het gebouw over de Papengracht het *wapen der stad Leyden* is aan beide zijden versierd met zittende beelden, voorstellende de *Geregtigheid* en *Voorzigtigheid* in 1672 door Xavery gebeiteld.

Kramm bezat van hem *een fraai geboetseerde en gebakken groep*, voorstellende *Maria met het kind Jezus en Joseph* en andere.

Zie v. d. Willigen; v. Mieris, *Beschryv. v. Leiden*, I, 386; *Utr Volksalm.*, 1851.

XAVERY (T.) Van dezen bezat Braamcamp eene teekening, voorstellende *eene herderin, met verscheidene beesten, en een landschap, een watertje doorwadende*, naar N. Berchem, 1761, dat op de verkooping der teekeningen van dien kunstliefhebber *f* 8,15 gold.

Zie Kramm.

IJ.

YAER (James), leeraar bij de Schotsche gemeente te Kampvere, gaf in het licht: *Kerkreden, uitgesproken in de Engelsche kerk van Middelburg, op den 6den van Herfstmaand* 1761, *toen het orgel voor de eerste maal onder het kerkgezang speelde. In 't Eng. en Ned. over elkander.* Middelb. 1762.

Zie Steven, *Hist. of the Scottish church*, p. 294; *Boekz. d. Gel. Wer.*, 1762, a, bl. 253.

IJCK (Cornelis van), te Amsterdam geboren, ontving van zijn vader, grootvader en ooms onderwijs in het vak van scheepstimmeren. Gedurende vele jaren oefende hij zich er in, verwierf groote kennis en bekwaamheid, en gaf in het licht:

De Nederlandse scheepsbouwkunst opengestelt, vertoonende na wat regel of evenredigheid in Nederl. meest alle schepen werden gebouwd; mids masten, seilen, ankers, touwen enz. daer aen gepast: soo uit de schriften van onder de jonger bouwmeesters, als ook bij eigen ondervindinge, tot nut van alle jonge bouwmeesters en knegten enz. Delft en Amst. 1697 met vele pl. in fol.

Men heeft een uittreksel uit dit werk in 't fransch vertaald met vele stukken uit andere Nederd. schrijvers, als: Witzen, Allard, enz. Amst. 1719.

Zie Abcoude, *Aanh.*, bl. 240; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

IJCKBERG (P.) gaf in het licht:

De Bazuyne van Sodom en Gomorrha. Amst. 1659. 12°.

Zie Abcoude, t. a. p. bl. 240.

YDS REINSZOON, grietman van Gaasterland, stierf den 3den Maart 1579 en werd te Harick begraven.

YDSEN (Rein), zoon van den vorige, werd in 1575 griet van Gaasterland, en door het volk van Sonoy, bij gelegenheid van een strooptogt in die grietenij (willens of onwillens),

medegenomen. In 1580 gaf hem de graaf van Hohenloo last om een vaandel speerruiters in de Zevenwolden aan te werven, dat door Rienk van Camminghą in de kerk te Roordahuizum werd gemonsterd. Bij de belegering van Groningen, door Hohenloo in hetzelfde jaar ondernomen, was hij met zijn vaandel waalsche soldaten, benevens nog 5 andere, in de voorhoede en werd vervolgens door den veldheer naar de schans te Aduard gezonden, welke hij, na een dapperen tegenstand, moest verlaten en zich met het overschot zijner krijgsbende, naar den Opslag bij Delfzijl begeven. Het volgende jaar verdedigde hij met den Deenschen bevelhebber Steyn Maltes, die daarvoor met een keten, ter waarde van *f* 600 werd beloond, met een gelukkig gevolg de schans te Nieuwe zijl. Bij een inval van het volk van Verdugo in Gaasterland, gelukte het hem de plunderaars, die vooral te Balk slecht huisgehouden hadden, op hun terugtogt over de Tjeukemeer te onderscheppen, en den buit en de gevangene weder te ontnemen. Hij overleed den 17den Februarij 1584.

Zie Schotanus, *Hist. v. Friesl.*, bl. 791, 859, 861, 892, 924; v Sminia, *N. Naaml. v. Grietm*, bl. 379.

YDZARDA (Baerte). Zie ID ZAERDA.

YEMANTS (Mauricius) en Jacob Jacobs van der Meer bezorgde 10 Jan. 1477 den eersten Nederlandschen bijbel.

Zie Möll en V. de Hoop Scheffer, *Studiën en Bylagen*, bl. 54, Boxhorn, *Ned. Hist.*, bl. 179.

YLPENDAM (Jacob van). Zie ILPENDAM.

YMAN (Jacob), pensionaris van Brugge, afgevaardigde ter vergadering van de Algemeene Staten, waar zijne dienst in vele gewigtige aangelegenheden gebezigd werd. Hij teekende de Unie van Brussel, 1577.

Hij komt meermalen in de *Notulen der Algemeene Staten* voor.

Zie J. C. de Jonge, *Unie v. Brussel*, bl. 78.

IJNTEMA (Jacob Wijbrand), te Amsterdam in 1779 geboren, was, gelijk zijn vader, boekhandelaar, uitgever en redacteur der *Vaderlandsche Letteroefening*, die zich reeds bijna 120 jaren staande houdt. Hij plaatste in dit tijdschrift vele gedichten, meest puntdichten van zijnen luimigen aard. Hij behoorde tot de Doopsgezinde gemeente en overleed op zijn buitenverblijf te Arnhem den 16den Febr. 1858.

Zie *Handelsblad* 20 Febr. 1858; Kobus en de Rivecourt.

YPELAAR (Abraham), zoon van Jacobus Ypelaar, schipper of kapitein der O. I. Compagnie en Alida van Rijschoten, werd den 3den Mei 1736 te Amsterdam geboren. Hij werd opgeleid tot diamantslijper, welk beroep hij eenigen tijd als meester heeft uitgeoefend, tevens in diamanten handel drijvende. Reeds voor zijn zestiende jaar begon hij lust te krijgen tot het nasporen en beoefenen van de natuurlijke historie der insecten en de werken van Leeuwenhoek, Swammerdam en anderen te lezen. De voorwerpen door hen beschreven of afgebeeld waren voor hem zoo vele sporen tot verder onderzoek, en die zelve te beschouwen. Hij kwam destijds in kennis met de Mol en van der Hagen, die zich niet zonder lof met het vervaardigen van microscopische voorwerpen bezighielden, en de lust ontwaakte ook bij hem hierin zijne krachten te beproeven, daar hij zulks het beste middel oordeelde, om aan zijn zucht tot onderzoek der voor het oog verborgene wonderen te kunnen voldoen. Geholpen door zijne verworvene bekwaamheden, als diamantzetter, in het behandelen en bewerken van kleine voorwerpen, bragt hij het in dit vak tot zulk eene hoogte, dat men de door hem vervaardigde voorwerpen boven die der gemelde personen stelde; tevens slaagde hij allergelukkigst in het anatomiseren van kleine insecten en stelde daardoor vele verborgenheden voor het gewapend oog zigtbaar, waaraan niemand zijner voorgangers scheen gedacht te hebben, ten minste nimmer door hen werd ten uitvoer gebragt. De voor vele ingezetenen van ons vaderland verderfelijke oorlog met Engeland in 1780 had hem, die destijds het diamantzetten verwisseld had met den handel ter zee, zulke zware verliezen doen lijden, dat hij zich genoodzaakt zag, door zijn kunstarbeid, een middel van bestaan te zoeken. Hij arbeidde te zamen met Martinus Sas *), wiens vrij aanzienlijk vermogen door hem in Ypelaars' handel belegd, ook geheel verloren was.

Hun arbeid kreeg van toen af een fabrijkmatige strekking; hetgeen tot hiertoe stukswijze was behandeld, werd nu meer systematisch tot klassen en soorten gebragt. De drie rijken der natuur werden nu voorwerpen hunner nasporing en bewerking.

Meer dan 20 groote kabinetten werden door hen aan vermogende liefhebbers afgeleverd, ieder eenige honderden voorwerpen (de allergrootste tot 1800 stuks toe) inhoudende, als „kleine insekten, de uit- en inwendige deelen van eenige derzelven, vischschubben, houtsneden, praeparaten van heesters, planten, bloemen, zaden, vliezen, pluizen en kiemen, plantdieren, zeeplanten, koraalgewassen, schelpen, geheele en doorgesnedene horentjes, steenzwammen, zanden, delfstoffen, als goud, zilver, koper, ijzer, tin- en loodertsen, halve metalen, dropsteenen, versteeningen enz.", alles op de keurigste wijze geschikt en ingerigt, om door het microscoop, hetzij als ondoorzigtbare of doorzigtbare voorwerpen beschouwd te worden.

Eene groote menigte kleine kabinetjes en laadjes zijn, behalve groote kabinetten, door hun aan liefhebbers en geleerden, ook buiten 's lands afgeleverd.

Zij zonden eenige proeven van hunnen arbeid naar de openbare tentoonstelling van kunsten en handwerken, op last van 't gouvernement, in 1806 te Utrecht geopend.

Hunne microscopische voorwerpen trokken aller aandacht. Vooral deed zulks een laadje met 36 voorwerpen, waarvan de meeste met het ongewapend oog niet konden gezien worden, en de glaasjes zich aan hetzelve als ledig vertoonden, die b. v. de teeldeelen van en bloedvaten van vlieg, mug, luis, vloo bevatten, alsook de oogvliezen der kleinste insecten, waarin het getal der facetjes bewees, dat de meeste insecten meer dan 3000 oogen hebben (dit laadje moest *f* 108 gelden).

Vooral werden deze voorwerpen door den hoogleeraar Rosijn bewondert en de Minister van Binnenlandsche Zaken schonk aan de vervaardigers een zilveren medaille, en kort daarna ontvingen zij last een kabinetje van microscopische voorwerpen te vervaardigen. Vreemden kwamen zoo uit Duitschland als uit Frankrijk hun atelier bezoeken, en werd hunnen naam meer en meer beroemd. Beide kunstenaars overleden na een ziekte van weinige dagen, Ypelaar den 6den December en Sas 24 uren daarna den 7den December 1811.

Of Ypelaar nagelatene beschrijving der natuurlijke historie van de menschenluis, de vloo, de gaasvlieg en de walvischluis met de afbeeldingen van G. Jongelius zijn uitgegeven, is ons onbekend.

Zie *Alg. K. en Letterb.*, 1811, p. 403—407; 1812, bl. 210—216; *Jaarboeken v. d Staat d. kunsten en wetens.*, St. II, bl. 198; Kobus en de Rivecourt.

YPEY (Annaeus) werd den 24sten September 1760 te Leeuwarden geboren, volbragt zijne theologische studiën aan de Friesche hoogeschool, en aanvaardde in 1784 het predikambt bij de hervormde gemeente van Jutrijp en Hommerts, onder de classis van Sneek, vertrok in 1788 naar Suawoude en Tietjerk, in 1790 naar Oenkerk, Geekerk en Wijns, in 1793 naar Gapinge op Walcheren, en aanvaardde in 1794 het beroep naar Sas van Gent. Deze plaats hadden de Franschen zóó geteisterd, dat hij noch pastorij, noch kerk vond. Hij nam dus zijn verblijf te Middelburg, waar hij twee jaren ambteloos doorbragt. In 1795 nam hij het beroep naar Ethen en Drongelen in Noord-Brabant aan, en in 1799 werd hij tot hoogleeraar in de kerkelijke geschiedenis te Harderwijk benoemd. Hij aanvaardde zijn ambt den 11den Junij 1800, met eene oratie *de vera religione, humanitatis sensui ubivis gentium excitando apprime accommodata* (Harder. 1800). Ofschoon hij, naar den letter der toenmalige staatsregeling den titel van hoogleeraar in de godgeleerdheid niet mogt dragen, gaf hij echter privatim theologische lessen, en nam zelfs, toen Pareau de Geldersche hoogeschool had verlaten, met zijn ambtgenoot Clarisse het onderwijs in het oostersch op zich. De kerkhistorie bleef echter zijn hoofdvak, waaraan hij zich geheel wijdde, 'tgeen zijn rectorale oratie, *plus osten-*

*) Zoon van Hubertus Sas en Anna Loman, te Amsterdam 30 Jan. 1754 geboren, leerling van Ypelaar.

ditur, religionis opinionem apud omnes gentes iisdem niti fundamentis, ten volle bewees. Toen de Geldersche hoogeschool was opgeheven, werd hij in 1812 door den grootmeester der keizerlijke universiteit tot hoogleeraar in de theologie te Groningen benoemd, welk ambt hij aanvaardde met eene oratie *de studiis theologiae dogmaticae recte regendis* (Gron. 1818). In 1831 werd hij emeritus en in den nacht tusschen 4 en 5 April 1837 overleed hij ongehuwd.

Hij was een zelfstandig godgeleerde: de beoefening der kerkelijke geschiedenis was echter zijn sterkte. In 1798 gaf hij te Utrecht in het licht:

Beknopte letterkundige geschiedenis der systematische godgeleerdheid. 3 dln. 8°. Hoogere waarde echter heeft zijne *Geschiedenis der christelijke kerk in de achttiende eeuw.* Utrecht 1812. 12 dln. 8°. Voorts gaf hij met den hofprediker J. J. Dermout: *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde kerk.* Breda 1819. 4 dln. 8°.

Hoogst gewigtige bijdragen tot de algemeene of de Nederlandsche kerkgeschiedenis zijn ook zijn *Vervolg* op *Hameldveld's algemeene kerkelijke geschiedenis der christenen; Beknopte geschiedenis van de hervorming der christelijke kerk in de 16de eeuw.* Gron. 1819; *Leerrede ter gedachtenis van de groote verdiensten der Nederlandsche vaderen, betrekkelijk het tijdvak der kerkhervorming met aanmerkingen en bijzonderheden uit de kerkelijke geschiedenis.* Ald. 1817; *Geschiedenis van het Patronaatregt, anders genoemd kollatie-regt, in verband met het christelijk kerkbestuur.* 2 dln. Breda 1829; *Historisch berigt van de overgave der Augsburgsche confessie.* Gron. 1830.

Als kerkredenaar stond hij niet op gelijke hoogte als de uitstekende redenaars van zijn tijd. Hij gaf slechts eene leerrede in den bundel van *Akademische leerredenen.* 1832, eene *Akademische leerrede ter gedachtenis van den Hoogleeraar H. Muntinghe.* Gron. 1824 en *Akademische leerrede ter gedachtenis van T. A. Clarisse.* Ald. 1829.

Tot zijne godsdienstige werken behooren:

Verzameling van eenige, op een evangelischen toon gestelde Psalmgezangen, uit onze gewone berijming gekozen. Amst. 1806; *Zedeboekje voor christelijke dienstboden.* Leeuw. 1790; *Bijbelsche geschiedenis, een leerboek voor kinderen.* Utr. 1818. 2de uitg.; *Bedestondrede op een Dank-, Vast- en Bededag.* Gron. 1814. 8°.

Groot waren zijne verdiensten als beoefenaar der Nederduitsche taal- en letterkunde blijken zijne *Taalkundige aanmerkingen over verouderde en min verstaanbare woorden in de Staten-overzetting des Bijbels.* Gron. 1807; het daarop met W. C. Ackersdijck geleverde *Vervolg.* Ald. 1811: *Beknopte geschiedenis d. Nederlandsche tale.* 2 dln. Ald. 1832. Ook elders vinden wij belangrijke proeven zijner taalkundige studiën, zoo als in het *Taalk. Magazijn* van A. de Jager. *Proeven van taalkunde uit een in het oud Nederduitsch geschreven werk van den Carolingischen tijd* (Psalmen), vervolgd door Clarisse.

Behalve dit alles gaf hij in den *Almanak voor de Akademie van Groningen voor* 1815 aanteekeningen op de Holl. vertaling zijner *Or. de studiis theologiae* cet., bewerkte hij met Mr. H. C. Feith *de oudheden van Groningen en het Goorregt.* Gron. 1836 en gaf hij met een *Voorrede* en *Vervolg* J. J. T. Schmid: *Kort begrip der christelijke kerkgeschiedenis voor volk en jeugd.* 2 dln. Gron. 1818, 1819. 3de druk.

Zie H. C. van Hall, *Orat. Rect.* in *Annal. Acad. Gron.* 1836—1837, p. 17; Bouman, *Memor. Clarissii*, p. 63; Dez., *Gesch. d. Geld. Hoogesch.*, D. II, bl. 461, 529, 612, 680; Siegenbeek, *Aanspr. bij de Maats. van Ned. Letterk.*, t. a. p. 1837, v. Kampen, *Gesch. d. Ned. kunst en wetens.*, D II, bl. 546, III, 217; *Aanh. op Nieuwenhuis*, IX, bl. 513; Glasius, *Godg. Nederl.*; Muntinghe, *Acta saec.: Gron. gedenkb.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Eekhoff, *Bibl. van Leeuw.*, bl. 24, 69, 98, 311; Dez, *Museum der sted. kunstvers.*, bl. 34, 54, 211; Muller, *Cat. v. Portr.*; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.* (Res.); *Kunst en Letterb.*, 1837, I, 262; Sepp, *Pragm. Gesch.* (Reg).

YPEY (Adolphus), zoon van Nicolaas Ypey, werd d.d. 14 Junij 1742 te Franeker geboren, bezocht aldaar in 1762 de hoogeschool en werd 5 jaren later met eene dissertatie *de igne*, tot A. L. M. et Phil. Dr. bevorderd, bij welke gelegenheid hij tot aanmoediging van de Staten van Friesland een premie van *f* 250 ontving. In 1769 promoveerde hij als med. dr. met eene dissertatie *de putritudine*, vestigde zich in zijn geboortestad, verkreeg spoedig een lectoraat in de botanie (1772), waarbij 4 jaren later gevoegd werd dat van medicinae legalis en in 1779 van anatomiae. In 1785 werd hij professor in de wis- en krijgsbouwkunde met den titel van med. en anat. prof. Zamenloopende omstandigheden veroorzaakten dat eerst zijn inhuldiging in 1788 plaats had. Hij sprak toen *de Frisiae salubritate nativa optimaque eandem conservandi augendique ratione.* In 1795 als vriend van het huis van Oranje van zijn professoraat ontzet, vestigde hij zich als geneesheer te Amsterdam en werd in 1805 in zijn eer en waardigheid te Franeker hersteld als med. inprimis pathologiae et praxeos professor, welk ambt hij aanvaardde met eene rede *de praecipuis quae nostra inprimis aetate inclaruerunt, medicorum systematibus.* In 1819 beriepen hem curatoren der Leidsche hoogeschool tot opvolger van N. Paradijs, en aanvaardde hij zijn professoraat met eene *oratio de incrementis quae a medio inde seculo XVIII cepit medicina.*

Hij overleed 28 Febr. 1820 en vond in den hoogleeraar Smallenburg een waardig vereerder zijner nagedachtenis. Zijn portret is door L. Portman in 't koper gebragt.

Hij schreef: *Introductio in materiem medicam.* Leyd., Amst., Utrecht 1800. 8°.

Principia anatomico-physiologica, L. B. 1817. 8°.

Principia Anatomico-physiologica. L. B. 1817.

Elementorum medicinae practicae, editio posthuma. Ad manuscripta defuncti anctoris reducta et aucta studio D. J. Braber, cum praefatione M J. Macquelyn L. B. 1818—1827. 4°.

Institutio medicinae practicae. L. B. 1819.

Systematisch handboek der beschouwende en werkdadige scheikunde, ingericht volgens de leiddraad der chemie voor beginnende liefhebbers door W. Henry. Amst. 1804—180 . 5 dln.

Verbetering en bijvoegsels tot het systematisch handboek der beschouwende en werkdadige scheikunde, ingericht volgens den leiddraad der chemie voor beginnende liefhebbers van W. Henry, om te dienen tot opheldering en uitscheiding van gemeld werkje. Amst. 1808—1810. pl. 3 dln.

Handleiding tot de physiologie, ofte tot de kennis van het maaksel en van de werking der deelen, uit welke het menschelijke ligchaam is te zamen gesteld. Amst. 1809.

Verhandeling over de opslorpende tepelen der plantgewassen in *Verh. v. h. Zeeuwsch Genootsch.* 1773, bl. 363.

Verhandeling over de vraag: welke zijn de geschiktste middelen om den gemeenen man en one vaderland, zoo ten platten lande, als in de steden tot het gewillig gebruik maken van de inenting der kinderpokjes aan te moedigen en om deze praktijk op de minst kostbare wijze, zonder gevaar van de besmetting te verspreiden, aan hun toe te dienen in *Verhand. v. h. Bataafsch Genoots. v. Proefonderv. Wijsbeg.* 1779. D. IV, bl. 99.

Vertoog over de voortreffelijkheid van de inenting der koepokken boven die der natuurlijke kinderziekte. Amst. 1809.

Aanmerking van de ademhaling in *Verh. v. d. Holl. Maats.* 1782, bl. 199. *Algem. Kunst en Letterb.* 1797, D. VII, St. 2, bl. 152, 198.

Vervolg op de 600 afbeeldingen der artsenij-gewassen. Amst. Sept. 1801—1811. 8°. 65 Tab. naar het leven, gekl. met derzelver Nederl. en Lat. beschrijving, 1e deel.

Aanmerkingen aangaande de beste manier, om het afkooksel van den koortsbast te bereiden in *Algem. Konst- en Letterb.* 1819, D. XIX, St. 2, bl. 241.

Iets over den oorsprong en het gebruik der veerkrachtige hars of het caoutchouc. Ald. 1801, D. XVII. St. II, bl. 487.

Aanmerkingen over de ligging van zieken bij het zetten van klijsteeren. Ald. 1807, D. XVII. St. 2, bl. 178.

Aanmerking aangaande de betrekkelijke eigenschappen van sommige kwikmiddelen. Ald. 1808. D. XVII, St. 2, bl. 445.

Bericht aangaande eene gemakkelijke en voorspoedige uitdrijving van een lintworm. Ald. 1802, D. XII, St. 2, bl. 359.

Bericht aangaande de uitwerksels eener doorgeslikte omgekromde speld in de keel, slokdarm en maag. Ald. 1797. D. VII. St. 2, bl. 324.

Verdediging der leere van de nieuwere scheikundigen, aangaande de oorzaak der dierlijke warmte bij heetbloedige dieren. Ald. 1799. D. IX. St. 2, bl. 77.

Aanmerkingen aangaande de geneeskundige krachten der geoxygeneerde zelfstandigheden. Ald. 1801. D. XI, St. 2, bl. 378.

Aanmerkingen over den aard der uitwasemingen van bedorven water. Ald. 1782, D. IV, St. 2, bl. 438.

Antwoord aan J. F. Michell, strekkende tot verdediging der denkbeelden der schrijvers aangaande de schadelijkheid der dampen van rottend water in *Algem. Vad. Letteroef.* 1783. D. V. St. 2, bl. 53.

Verhandeling over de kwijling der kwaadaardige te zamenvloeijende pokjes in *Verh. v. h. Genoots. servandis livibus*, 1777, bl. 87.

Verhandeling over het uitwendig gebruik en misbruik van Spaansche vliegen in het algemeen en bijzonderlijk met betrekking tot de vlek- of rotkoortsen, welke sedert eenige jaaren in ons vaderland zoo sterk gewoed hebben. Ald. 1776, bl. 89.

Verhandeling over het onderscheid tusschen delfstoffelyke en plantenzuren en over den invloed van dit onderscheid op de geneeskunde. Ald. 1781, bl 1.

Verhandeling over het ligchamelijk levensbeginsel in *Werk. v. h. Bat. Genoots. v. Proefonderv. Natuurk.* 1788, D. VII, bl. 61.

Handboek der materies medica ofte aanwijzing der kentekenen en kragten der voornaamste geneesmiddelen ens, ook dienende tot bevordering van het gebruik der Bat. Apotheek. Amst. 1811. Tweede, verbeterde druk. Amst. 1818.

Handboek der materies medica, verbeterd en met de nieuwste ontdekkingen vermeerderd, uitgegegen door H. Bosscha. Dordr. 1830—1831.

Iets over de gevolgtrekkingen, welke men uit sommige verschijnselen, die by eenige misgeboorte worden waargenomen, met betrekking tot de werkzaamheden des herzengestel in den gezonden staat van den mensch mag afleiden in *Hedend. Vad. Bibliotheek*, 1809 D. V. St. 2 bl. 393.

Waarnemingen van eenige stoffen die de verrotting bevorderen of tegengaan in *Verh. v. d. Holl. Maats.* 1776, bl. 89.

Zie Te Water, *Narratio*, Siegenbeek, *Gesch. d. L. H*, D. I, bl. 391, 483; D. II, 250, 251; Holtrop, *Bibl. Med. Chir.* p. 609=611; *Konst. en Letterb.*, 1820, I, 147; Nieuwenhuis, *Woordenb. Aanh.*; Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat. v. portr.*, Eekhoff, *Leeuw. Bibl.* 270. 271.

YPEY (Nicolaas) in 1714 te Bergum geboren, werd in 1732 student aan de Franeker hoogeschool, waar hij de wiskunde en wijsbegeerte beoefende. Vervolgens studeerde hij nog 2 jaren te Leiden en eenigen tijd te Parijs, waar hij met onderscheidene geleerden in betrekking kwam, o. a. met Bolidor, die hem inlichte omtrent de vestingbouwkunde. In 1741 was hij steeds in 't gevolg van den Prins van Oranje W. K. H. Friso om dien te onderrichten in de werkzaamheden der genie, volgens de beginselen van den beroemden Coehoorn. In 1743 werd hij lector in de wiskunde te Franeker, in 1744 buitengewoon en 1747 gewoon hoogleeraar, en 1744 ook met den titel van hoogleeraar in de vestingbouwkunde begiftigd. Hij sprak bij gelegenheid dat hij zijn gewoon hoogleeraarambt aanvaardde *de munimentis*. De Staten van zijn gewest, bedienden zich van zijne kunde bij de raming der belastingen, waarop ook zijn oratie doelde, in 1764 als aftredend rector gehouden *de ordinariorum tributorum natura optimoque ea exigendi modo.* Hij ontwikkelde zijne gedachten omtrent de begrooting der bondgenootschappelijke behoefte van 't gemeenebest in eene *Verhand. over de quota's der 7 Vereen. Prov. en om die van ieder provincie wiskunstig te berekenen* (Harl. 1781—1784 en 2 tafels), terwijl men ook zijn raad innam wat den waterstaat en het dijkwezen betrof. Toen in 1774 veler gemoederen zich met bijgeloovigen angst vervulden over de rampen, die op den zeldzamen zamenstand der planeten tegen den 8sten Mei zouden volgen, vervaardigde Ypey, op verzoek der Staten, eene teekening met een geruststellend berigt, 't welk bij publicatie ter bedaring der gemoederen werd afgekondigd. Hij overleed den 14 Junij 1785.

Zijne schrifte zijn:

Oratio de ordinariorum Tributorum natura optimoque, ea exegendi modo, habita quae Magistratu Academico abiret. Fran. 1765, 4o. opgedragen aan Willem V.

Commentarius de rebus gestis M. Coehorni, ook in 't Ned. vert. m. aanteek. Fran. 1772.

Oratio de munimentorum utilitate ac praecepuis rationibus, quare pleraque opera obsessa brevi expugnantur, necnon de locis, in quibus condenda sunt, in magnifica defensione diu propugnari possint 1784.

Grondbeginselen der kegelsneden. Amst. 1769.

Verhandeling over de zeedyken. m. pl.

Verhandelingen, den vestingbouw betreffende. Nieuwe uitg. m. pl. Amsterd. 1793.

Over de beginselen op welke het problema is gegrond, om gegeven veelhoek een met het meeste voordeel te versterken, 1775. *Verh. d. Holl. Maatsch.* D. III.

Over de profilen der vestingen. Ald. 1758.

Oplossing van 3 vraagstukken in de vestingbouwkunde. Ald. 1760. D. V.

Over eenige sterrekundige stoffen. 1765.

Over de voor- en nadeelen die men door een werk op verschillende wijzen te maken verkrijgt. Ald. 1770.

Over de gewelven.

Zie Nieuwenhuis, Verwoert, Kobus en de Rivecoert; Poggendorff, *Handwörterbuch.* Th. II, S. 1386.

YPEY (Nicolaas), kleinzoon van den vorige, zoon van Matthijs Ypey, die verschillende staatkundige betrekkingen en laatstelijke die van Griffier der Staten van Friesland vervulde, werd den 23sten December 1794 te Leeuwarden geboren. Na zich in de oude talen onder Valentijn Slothouwer in de oude talen geoefend te hebben, bezocht hij in 1810 met zijn tweelingbroeder Leonardus de hoogeschool te Groningen, werwaarts een andere broeder Eco reeds drie jaren vroeger vertrokken was. Van daar ging hij naar de hoogeschool te Leiden, waar hij zich onder de hoogleeraren Brugmans, Sandifort, du Pui, Krauss en vooral onder zijn oom Prof. Arnoldus Ypey, op de geneeskunde toelegde, en in 1815 tot med. dr werd bevorderd, na het verdedigen zijner *Dissert. medica inauguralis de actone frigoris in corpus humanum potissimum aquae frigidae in morbis typhoideis* (L. B. 1815) aan zijn oom Dr. Julius Vitringa Coulon, geneesheer te Leeuwarden, opgedragen.

Hij zette zich als geneesheer te Leeuwarden neder en oefende er verscheidene jaren de praktijk uit. Ook werd hij in plaats van Dr. Coulon tot lid van den stedelijken raad benoemd. Den 28 Mei 1828 trad hij in het huwelijk met Baudina Looxma en bewoonde met haar en een eenigen zoon, na zijn praktijk neêrgelegd te hebben, na het overlijden van zijn schoonvader mr. A. B. Looxma, het buitenverblijf Vijverburg onder Rijperkerk nabij Leeuwarden. Het was hier dat hij zich nevens de rustige beoefening van de wetenschappen, aan zijne neiging voor het landleven toegaf, Vijversburg uitbreidde en verfraaide en de aangrenzende landen bepolderde en een groot gedeelte der Bergumerheide ontginde, waarmede hij in den aanvang van 1849 een aanvang maakte. Toen Koning Willem III in 1852 Friesland bezocht, nam hij ook die ontginningen in oogenschouw en achtte die zoo verdienstelijk dat hij, den eigenaar de ridderorde van den Nederl. Leeuw schonk. Sedert ging Ypey onverdroten voort zijn aanzienlijke bezittingen te verbeteren, en nam krachtdadig deel aan het stichten van een school, kerk met onderwijzers woning te Klein Veldlust. Bij de feestelijke inwijding der school, 22 Nov., 1864 sprak hij eene hartelijke rede uit, die gedrukt en uitgedeeld is.

Met milde hand droeg hij bij tot het stichten van een Nationaal monument tot dankbare herinnering aan de verlossing des Vaderlands in 1813 en de overwinning van Waterloo en ook voor de stichting van een gedenkteeken van de overwinning bij Heiligerlee. Doch elke gebeurtenis van algemeen belang welke, ook in het klimmen zijner jaren, zijne geestdrift en deelneming op. De maatregelen der hooge regering in de zaak van de veepest gaven hem in 1867 aanleiding om daarover zijne denkbeelden, als oud medicus in de Leeuwarder Courant van 8 Jan. en 20 Febr. mede te deelen. Daarna schreef hij uitvoerige stukken over de verdediging des vaderlands en betoonde hij zich een ijverig voorstander van 's Lands weerbaarheid, als eene ontwikkeling van nationale kracht (*Leeuw. Courant* 15 Maart 1867 en 20 Oct. 1868) Om die kracht te versterken, trachtte hij steeds nuttige instellingen, zoo als het Nederlandsch Mettray, de Nederlandsche en de Brusselsche Maatschappijen van Weldadigheid, te Leeuwarden het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde te schragen.

Hij stierf den 12den September 1869.

Zie verder: W. Eekhoff, *ter vereering der nagedachtenis van Dr. N. Ypey.* Leeuw. 1869.

YPEREN (Karel van), in de stad van den naam geboren, beoefende de schilderkunst in de 16de eeuw, en was als schilder in water- en olieverw zeer geacht, ook teekende hij veel voor de glasschilders. Hij overleed in 1563 of 1564.

Zie Immerzeel.

YPEREN (Jan Thomas van). Zie THOMAS (Jan).

YPEREN (Laurens van), gezegd de Vlaming, een beeld-

snijder, die onder toezigt van Philippus Viart van Rouaan, het fraaie koorgestoelte in de cathedraal aldaar, in 1460 vervaardigde.

Zie Le Comte de La Borde, *Essai d'un Catalogue des Artistes originaires des PaysBas*; Kramm.

YPEREN (Marius van). Van hem bestaan in hands. *Bijschriften op de letter A. B. C. met 29 fraai geteekende en gekleurde miniaturen* 1558. Atlas formaat.

Zie Koning, *Naamlijst van eenige zeldz. boeken*, bl. 209.

YPEREN (Urbanus van), te 's Hage geboren, was een der 47 kunstenaars, die in 1656 aldaar een nieuwe kamer van Pictura stichtten. Hij was een leerling van Johannes Mijtens en portretschilder.

Zie Kramm.

YPMA (M.) schreef: *Merkwaardige verplaatsing van de afscheiding der pis naar de long en genezing der daardoor ontstane verzwering door loodsuiker* in *Konst. en Letterb.* 1814. D. XXIV, St. 2, bl. 674.

Zie Holtrop, t. a p. 411.

YSBRAND, bijgenaamd Gottschmitt of de goudsmid, was burger van Leeuwarden en werd ten jare 1505 aangesteld tot waardijn in de Vorstelijke Munt van Friesland te Leeuwarden gevestigd.

Zie v. d Chijs, *de Munten van Friesl., Gron. en Drenthe.* Bl. 148, 149.

YSBRANDS of YSBRANDI (Eko), secretaris der Staten van Friesland te Jelrum geboren, nam deel aan het verbond der Edelen, was een ijveraar voor de vrijheid en vriend van den Prins. Graaf Joost van Schouwenburg schonk hem zijn vertrouwen en benoemde hem tot lid van het nieuwe Hof te Franeker. Later werd hij secretaris van Gedeputeerden, vervolgen der Staten van Friesland. Hij was een man van groote bekwaamheid en beleid, had een groot deel aan het veroveren en slechten der blokhuizen en speelde een voornamen rol in de twisten in Friesland, die in het lichtder 16e eeuw eene scheuring der Staten en de vergadering van een deel derzelve te Franeker ten gevolge hadden. Karel Roorda was zijn vriend en schreef hem 25 Maart 1593 den vermaarden scherpen brief over Graaf Willem Lodewijk.

Hij schreef te Franeker, werwaarts hij zich met vier leden van het college (Johan van Hottinga, Hajo Roussel, Kempo Sjoerds Wiarda, Epo Andries) begeven had, den Landsdag uit. Wytze van Camminga was zijn medehelper te 's Hage. Hij werd afgezet, doch nadat de verschillen eenigzins waren bijgelegd hersteld, en bleef tot zijn dood in groot aanzien en gezag, en, om zijne uitstekende bekwaamheden bij de Nassau's gezinden ontzien. Sibrandus Lubberti kende hem in zeker gedicht aan de edele en vrije Friezen toegewijd den voorrang onder de verdedigers des vaderlands toe, doch de nederige man keurde dien uitbundigen lof af.

Zijn zoon Isbrand Millinga, ook genoemd Dr. Isbrand Millinga, huwde den 29 Nov. 1607 te Leeuwarden met Katharina Viersen, en begeerde bij uitersten wil van den 12den September 1648 ter aarde besteld te worden in het graf van Mr. Eko te Stiens.

Zie Carolus, *de reb. gest. Billaei*, Lib. II, p. 107, Bor (die hem Eko noemt) *N. O.* B. VI, bl. 279, Winsemius, *Chron*, B. XVIII en XIX passim; B. Furmerii *Hyperaspistes Apologiae S. Petri de origine et antiquit. Frisiorum ad U. Emmium*, p 17, 18. Te Water, *Verb. der Edelen*, D. II, p. 485—487; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Kobus en de Rivecourt; over het geslacht, *Chr. v. h. Hist. Genoots.* te Utrecht (Reg).

YSBRANDS (Johannes), zoon van Heeronymus Ysbrands, werd in 1621 te Groningen geboren. Na den dood van zijn vader, hertrouwde zijn moeder Hylkje Noorddoorn met Tobias Iddekinghe, die hem voortreffelijk opvoedde. Te Groningen werd hij tot leeraar der wijsbegeerte en te Orleans tot meester in de regten bevorderd, waarna hij tot aanzienlijke ambten geroepen werd, terwijl hem de meeste stads- en staatscommissiën werden opgedragen. Zijne bekwaamheden muntten zóó uit in de Staten Generaal dat hem de ingewikkelste en belangrijkste zaken werden opgedragen en hij dagelijks bij Johan de Witt in achting steeg.

In 1656 trok hij met Van Dorp, Goverd van Slingerland en de Huijbert naar het Noorden en hielp a daar den vrede sluiten, vervolgens trok hij alleen naar den keurvorst van Brandenburg en keerde in 1659 terug. In 1665 bekleedde hij een buitengewone zending naar den koning van Zweden en in 1667 werd hij gebruikt tot den handel over het drievoudig verbond. In 1673 begaf hij zich met van Beverningh, van Nassau Odijk en van Haren naar Keulen om over den vrede te handelen en later zette hij dezen handel, doch ook vruchteloos, te Nijmegen voort. Vervolgens werd hij tot gewestelijke ambten geroepen, die hij tot zijn dood in April 1679 met lof bekleedde.

Als geleerd bevorderaar der geleerden en ijverig bezorger van de Groninger Akademie werd hij bijzonder geprezen in een programma door den hoogleeraar Henricus Eijsonius uitgegeven, die hem ook wegens zijne beminnelijk en zedelijke hoedanigheden prees. Hij huwde Anna Staakmans.

Zie Wagenaar, *V. H.* d. XII, blz. 185 393. D. XIV, bl. 245, 369, Scheltema, *Staatk. Nederl*; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

IJSERVEER (Willem Jansz. van), vermaard rederijker uit de laatste helft der 16de eeuw. Men vindt zijne poëzy o. a. in *Der Redenrijcke Constl efhebbers stichtelycke Recreat* e Leijd. 1599, en in de *Rederycker stichtige t' samenkomste te Schiedam*, in 1608.

Zie Witsen Geijsbeek *B. A. b. Wb.* D. VI bl, 560.

IJSEL (P van) schreef:
Over Psalm CX.
Noodlot van de kerke des Nieuwe Testaments Arnh.

Zie Abconde, bl 218.

YSKE (A. A.), vurig aanhanger van Willem V, behoorde tot de uitgewekenen in 1795. Hij overleed als gepensioneerd majoor der infanterie den 20 Maart 1857 in den ouderdom van bijna 92 jaren te Apeldoorn. Hij schreef in de *Navorscher* over de toedragt van de invasie door verscheiden officieren in 1792 beproefd, ten einde een diversie te geven ten voordeelen van de beproefde landing in hetzelfde jaar in N. Holland.

Part. ber.

IJSENDIJK (Elias van) Jr., dichter van *Gedachten bij het graf van J. C. Mohr.*

Zie Heringa, *Ned. dicht.*, bl. 88.

IJSSEL (Ch. van der), lid van het schilderscollegie te Utrecht in 1778. Hij schilderde behangsels en andere onderwerpen tot huisraad, en wist losse platte uitgezaagde voorwerpen zoo bedriegelijk te schilderen dat er velen door bedrogen werden. Ook schilderde hij decoratien met zinnebeeldige onderwerpen.

Zie *Gedagtenis van de Utrechtsche Akademie gevierd in Juli* 1766 bl. 102; Kramm.

YSENDOORN. Zie ISENDOORN.

IJSENHOUT, bekwaam glasschilder te Gouda, wien het eerst de zorg voor de Goudsche glazen, na den dood der gebroeders Grabeth, werd toevertrouwd.

Zie Kramm, *Goudsche glazen*, bl. 61.

IJSERMAN (P. H.) schreef:
Algemeene gronden der Nederduitsche Taal- en Spelkunde, gevolgd, naar de Rudim. der Maatsch. tot Nut van 't Algemeen. Amst. 1803 2de dr.
Onderwijs in de vervoegen der werkwoorden van de Fransche taal, Amst. 1811 2 stukjes.

IJSSELSTEIN (Gijsbrecht van), zoon van Arent van IJsselstein, maarschalk en rechter in den lande van den bisschop van Utrecht, weigerde in 1297 aan Graaf Jan van Holland krijgsvolk op zijn slot te IJsselstein te leggen om den bisschop te beoorlogen. De Graaf hierover vertoornd, deed Gijsbrecht vangen en zijn slot IJsselstein belegeren, 't welk door zijne vrouw Bertrade of Beatrix jaar en dag verdedigd, maar eindelijk bij gebrek van voorraad overgegeven werd, op voorwaarde dat de helft der bezetting daar 't lot op vallen zou, aan den wil des graven zou gelaten worden. Deze deed hen alle onthoofden en schonk de

heerlijkheid aan zijn gunsteling Wolphard van Borselen. Naderhand gaf Willem de Goede, graaf van Holland in 1308, ter bede van Guido van Henegouwen bisschop van Utrecht, de heerlijkheid weder te leen aan Gijsbrecht en aan Arent zijn zoon, bij opvolging, als oudste, en aan diens nakomelingen, zelfs in de vrouwelijke linie.

Zie v. d. Chijs, *de Munten der bisschoppen van Utrecht*, Wagenaar, *V. H.*, D. III, bl. 113, Kok *Tegenw. Staat v. Holland*, van Leeuwen *Bat. Ill.* bl. 996—999, *Hist. Utr. Chr.* I (Reg.) (over het geslacht).

IJSSELSTEIN (ALEXANDER), natuurlijke zoon van Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren en IJsselstein, nam in 1566 deel aan het Verbond de Edelen, en droeg het Geuzeteeken aan een rooden sluijer om den hals. Hij huwde Agnes van Haeften, vrouw tot Gameren, zuster van den bondgenoot Dirk van Haeften.

Zie Te Water, *Verb. d. Edelen*, D. III bl. 400, D. IV; bl. 459; G. v. Hasselt, *Onuitg. stukken*, d. I bl. 310, Wagenaar, *V. H*; D. VI, bl. 125; D. VII, bl. 196, Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

IJSSELSTEIN (CHRISTOFFEL of STOEFFEL VAN), door bastaardij afstammeling van Willem van Egmond, heer van IJsselstein. Hij onderteekende het verbond der Edelen, en stond van 1572 tot zijn dood toe in verstandhouding met Willem I. Hoe slecht hij bij de Spaanschen te boek stond, bleek uit het verbod van Elisabeth, Koningin van Engeland, om in haar rijk te mogen komen. Bij de Nassauschen daarentegen viel hem eer en aanzien ten deel. Hij was gouverneur van Heusden, Venlo en Geertruidenberg, in welke laatste stad bij dien post bekleedde tot 1574 Hij begaf zich als kolonel over zes vaandels, volgens bekomen last, naar Amsterdam om die stad aan de Spaanschen te ontweldigen. Ook liet hij zich in 1581 door die van Overijssel bewegen om een aanslag tegen Goor te beproeven. Deze onderneming liep echter ongelukkig af. Hij overleed, volgens sommigen, in dienst van koning Hendrik IV van Frankrijk, in 1595. Hij liet drie zoons na bij Magdalena van Alendorp.

Zie V. Leeuwen, *B. I.* bl. 950, Ferwerda, *Geslachtl*, *d.* I, st. 2, d. II st. 1; van Meteren, B. III, bl. 59. Le Petit, *Chron. hor.* XI p. 305; Bor, B. XI, bl. 313 (910); B. XIII, bl. 3 (900 921), 23 (949) B. XVI bl. 41 (285) Te Water, *Verb. d. Edel.* D. III bl. 401—402; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

IJSSELSTEIN (A. P. VAN) leefde in het laatst de 18de en begin der 19de eeuw. Hij beoefende de Nederlandsche poezij en gaf blijken van zijn talent in *de Kleine dichterlijke handschriften.*

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

IJSSELSTEIN (A. F.), een franschgezinde Hollander, of fortuinzoeker, die echter meesterlijk stillevens schilderde. De koninklijke akademie te Schleisshem bezit van zijn penceel *een doode haan op een tafel.* Hij leefde in 1672 te Utrecht.

Zie Kramm.

IJSSELSTEIN (C. H. VAN), waarschijnlijk broeder van den vorige, beoefende ook de Nederl. poezij en gaf als drie proeven er van in de genoemde *Handschriften.*

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

IJSSELSTEIN (WILLEM REYNIER VAN), den 8 December 1766 te Delft geboren, werd in Mei 1792 als predikant te Cellaershoek bevestigd en bleef daar tot zijn dood, schoon hem drie andere standplaatsen werden aangeboden. Hij besteedde veel tijd tot het zamenstellen van oorspronkelijke of tot het vertalen van uitheemsche werken, die echter alle zonder zijn naam het licht zagen, uitgenomen eene redevoering door hem op de algemeene vergadering van het zendeling genootschap gehouden in 1825, en in de *Vaderl. Letteroef.* 1825 opgenomen.

Hij overleed den 27 November 1831.

Zie Brans, *Kerk. reg.*; Glasius, *Godgel. Nederd.*; *Boekzaal, Julij* 1832, bl. 127 verv.

YVE (FRÉDÉRIC D'), abt van Maroilles, vierde zoon van Arnold d'Yve, ridder, heer van Ramès, behoorde tot den vierden tak van het aanzienlijk geslacht van Yve. Hij was abt van Maroilles in Henegouwen, eene beroemde abdij, gesticht in 667 en gelegen onder het kerkelijk gebied van Kamerijk. Een man van groote bekwaamheden in staatszaken zijnde, werd hij door de Algemeene Staten daartoe meermalen gebezigd, vooral bij gelegenheid der onderhandelingen tusschen de Staten en Don Juan. In het vervolg werd hij een der afgevaardigden, die, van wege de Algemeene Staten, den aartshertog Matthias tot landvoogd aannamen, en eindelijk werd hij in 1579 tot de vredehandeling te Keulen als een der vertegenwoordigers der natie verkozen; doch toen deze mislukte en een groot deel der zuidelijke gewesten zich met den koning verzoend had, bleef de abt eenigen tijd in Duitschland achter, verliet kort daarna de zijde der Staten en keerde onder de gehoorzaamheid des konings terug. Hij was zeer verkleefd aan den prins van Oranje en bevorderde diens verheffing tot ruwaard van Brabant. Vele zijner landgenooten namen dit zoo kwalijk op, dat men zwarigheid maakte hem in het verbond der Malcontenten op te nemen. Parma zag echter in belang des konings de zaak beter in; d'Yve teekende in 1577 de Unie van Brussel.

Zie No. 6 *des Pays-Bas*, T. VI, p. 178; Wagenaar, *V. H.*, D. VII, p. 154 178, 181, 315 en de door hem aangeh. schrijvers; J. C. de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 97; *Not. der Algem. Staten*, 1576—1578.

YVE (HENRY D'), ridder, heer van Yve (tusschen de Sambre en de Maas) en van Neufville, was de derde zoon van Jan, heer van Yve en Breangies, en van Josina de Grysperre, dochter van Willem van Grysperre, heer van Eeghem, schepen en burgemeester van het vrije van Brugge. In 1577 teekende hij de Unie van Brussel, en in 1598 was hij luitenant-generaal van Namen.

Zie No. 6 *des Pays-Bas*; *Suppl*, VI, p. 169, 185 (over het geslacht); J. C de Jonge, t. a. p, bl. 130.

IJVER (PIETER), een graveur, te Amsterdam, was een leerling van B. Picart, en dreef van 1730—1770 een uitgebreiden kunsthandel.

Hij leverde een vermeerderde en verbeterde beschrijving der etswerken van Rembrandt op den *Catalogue raisonné etc. par Helle et Glomy*. Paris 1751. 8°., onder den titel: *Supplément ou Catalogue raisonné de M.M. Gersaint, Helle et Glomy etc. Par Pierre IJver.* Amsterd. 1756. 8°. Hiernaar heeft Bartsch zijn vermaarden, geheel omgewerkten *Catalogue de l'Oeuvre de Rembrandt.* Vienne 1797. 2 vol. 8°. uitgegeven. Een *Supplément* van den *Chevallier De Claussin* volgde en dadelijk daarop eene door hem bewerkte geheel nieuwe uitgave, Parijs 1824—1828 in 8o., om het werk van den verdienstelijken Bartsch te verdringen.

Zie Nagler; Immerzeel; Kramm.

IJVER (JAN), zoon van den vorige, omstreeks 1747 te Amsterdam geboren, beoefende mede de kunst, verkreeg een zeldzame kunstkennis, maakte zich als makelaar in dit vak een beroemden naam. Hij liet een keurige en rijke verzameling prentkunst na, die den 26sten Maart 1816 te Amsterdam verkocht werd. Zijn portret bestaat.

Zie Kramm.

IJVES (A.) gaf in het licht een werk over de *Ziektens der oogen.* Leyd. 1738. 8°.

Zie Abcoude, *Naamr.*, bl. 418.

YVON (PIERRE) werd in 1646 te Montauban, waar de beruchte Jean de Labadie het predikambt bekleedde, geboren. Waarschijnlijk leerden zij elkander aldaar kennen. Na voleindigde studien te Genève volgde Yvon hem naar Holland en van daar naar Zeeland en was aldaar tot zijn vriend er het leeraarsambt bij de Waalsche Gemeente te Middelburg bekleedde. Onafscheidbaar aan elkander verbonden, volgde hij Labadie ook naar Friesland, zette zich te Wiewerd neder en werd na Labadie's dood (1674) het hoofd der Labadisten, en door zijn huwelijk met een der vier zusters Sommelsdijk, aan welke Wiewerd toebehoorde, heer van die plaats. Hij overleed in 1707.

Hij schreef:

Deux ennemis amis on preuve de l'accord des sentiments de Louys Wolzogue. Amst. 1669 8°.

Examen der XXI Artikelen rakende de Staet der ordinaire gereformeerde kercken. Herv. 1672. 8°.

Essentia religionis christianae patefacta, seu Doctrina plena et genuina foederum Dei omnium, imprimis vero novi et evangelici, ab antiquo Israelitico essentialiter distincti, et

cum gratia regeneratione et sanctitate semper conjuncti. Altona 1675. 8°.

Kurtzer Begriff underschiedlicher gottlosen und irrigen Reden und Sätze, so sich befinden in A. Bouringnon zwey Büchern; Licht de Welt und Grabe der falschen Theologie, Altona 1673. 8°.

Wahre und reine Lehre von der Praedestination. Ibid. 1673. 8°.

Tractat van de rechtveerdigmaking door 't Geloove. Amst. 1673. 8°.

De la prédestination et de la grâce, poème chrètien. On y a joint, pour l'affinité de la matière, le poème de Saint Prosper contre les Ingrats avec une description de la grace d'Adam et de celle de J. Chr. second Adam, et selon les sentimens et les paroles de Saint Augustin 1680, 4°., ook in het Latijn als *appendix* van een *Epistola de Praedestinatione et gratia ad S. R. August. Confess. theolog.* Amst. 1681. 12°.

Epist. de Sabbatho Christianorum perpetuo. 12°.

Petit Catechisme, en franç. et en flamand, 2e edit 1681. 8°.

L'impiété convaincue en deux traitez, dont le premier établit l'existence de Dieu et le second contient la défense de l'E. S par la réfutation du livre de Spinoze nommé Traité theologique politique. Amst. 1681. 8°.

Impietas convicta a Petro Yvone Pastore Eccles. Reform. quae ex mundo retracta Wiwerae in Frisia. Amst. 1681.

Emmanuel ou la connoissance du Seigneur Jésus, selon divers de ses principaux états en cinq traitez. Amst. 1681. 12°.

L'Homme pecheur ou la connoissance véritable de Soy même, selon tous les caractères du vieil Adam, en trois livres. Amst. 1682. 8°.

Voye au ciel ou Traitté de la prière. Amst. 1682. 12° in 't Holl. 1682. 12°.

Fidelle narré des Etats et des dernières paroles et dispositions de diverses personnes que Dieu a pris à soy du milieu de l'Eglise reformée recueillis à Wiewert en Frise. Amst. 1682. 12° in 't Holl. Amst. 1681. 12°.

Explication de la parabole de l'yvraye. Amst. 1683. 12°.

Leere van den heyligen Doop. Amst. 1683. 8°.

Preservatio tegen de verleiding. Amst. 1684 8° in 't Fr. vertaald. Franckf. 1687. 12°.

Idée de la vraye religion. Amst. 1684. 12°.

Ontdekking van de ware Religie uit het Fr. Amst. 1684.

Ontdecking van de ware Religie en van de verscheyde Merktekenen of Eygenschappen der selve onder 't Oude en Nieuwe Verbont, door P. Yvon. Herder der Gereform. en van de werelt afgesonderde Gemeynte, vergadert tot Wiewert in Frieslant. Uyt het Frans vertaalt. Amst. 1864. kl. 8°.

Preservatyf tegen de verleyding in ses Tractaten, nevens de bevestiging der Waarheden daerin behelst, door 't onderzoek van 't gene D. Brakel daer tegen ingebracht heeft en de verantwoording van sijn brieven, enz. Amst. 1684. kl. 8°.

Le Mariage Chrétien, la sainteté et ses dévoirs, selon les, sentimens de l'Eglise Reformée, retirée du monde et récueillis en partie maintenant à Wiewert. Amst. 1685.

Les ornemens mondains ou le luxe du siècle condamné par l'E. S. et les premiers pères de l'église. Amst. 1685. 12°.

La porte du Christianisme. Amst. 1685. 8°.

Het heyligè voor de heyligen. Amst. 1687. 8°.

Besluit van de schriften tegen W. Brakel. Frankf. 1687. 12°.

W. Brakels onbillike en verkeerde handelingen openbaaret. 8°.

Wiedergebohren oder kein Christe.

Handbüchlein des Gottseligkeit. 12°.

Over 't Nagtmael. Amst. 1867.

Boetvaerdige mensch. Amst. 1688. 12°.

Wahre und seligmachende Erkänntniss, Gottes und Jesu-Christi. Amst. 1869. 12°.

Cara ètre de la vieille et de la nouvelle alliance. 1702. 8°. in 't Holl. Rott. 1704. 8°.

Idée générale, ordre et dénouement de l'Apocalypse. Rott. 1706. 8°.

Actes publiés tam politiques, qu' ecclesiastiques, faits et données en temoignage de bonne conduite et vie des Sieurs J. de Labadie et Yvon. Amst. 1669.

Oprecht verhael van het leven, en gedrag en gevoelen van wijlen den Heer J. de Labadie uit het Fr. vertaald. Ald. 1754.

Examen der 21 artikelen rakende de gemeenschap der Gereform. kerken.

Generale aanmerkingen over het boek van Koelman.

Leere des H. Doops.

Getrouw verhael van den Staet en laetste woorden en dispositiën van Du Lignon.

De Tabernakel Gods ontdekt of de ware en rechte leere van de kerke.

Den regten aard van 't Oude en Nieuwe Verbond en weg des vredes. Amst. 1704. 8°.

Over het geloof. Rotterd. 1707.

Zie *La France Protést.; Bibliogr. Univ; Catalogue de la Bibliotheq. Walonne à Leyde; Nouvelle de la Republiq. des Lettres.* Nov. 1685; Glasius, *Godgel. Nederl*, Kok, Nieuwenhuis, Verwoert, Kobus en de Rivecourt en alle schrijvers die onder het art. *Labadie* genoemd zijn.

YVOY (Jan van Hangest-Genlis gezegd d'), ter onderscheiding van zijn broeder Jan van Hangest-Genlis, gezegd de Jonge Genlis, zoon van Adriaan van Hangest, Heer van Genlis, ridder, raad en kamerling van den koning van Frankrijk en van Claude du Mas, broeder van François, de partij der Hugenoten in Frankrijk toegedaan, werd na diens dood (te Straatsburg 1569), heer van Genlis, doch zonder die heerlijkheid te bezitten, wijl hij zich openlijk onder de Hugenoten had geschaard. In 1562 verdedigde hij Bourges 20 dagen tegen de troepen des konings. Eindelijk gaf hij die stad (men wil door vleijerijen van 't hof gewonnen) over. Weinig tijd daarna voegde hij zich weder bij de Hugenoten, en vertrok naar de Nederlanden, waar hij den prins van Oranje belangrijke diensten bewees, zich in 1570 voor hem van Valenciennes meester maakte, en door zijne relaties onder de protestanten van Frankrijk en den naam, dien hij in het leger van den prins van Condé had verkregen, bragt hij veel toe tot vermeerdering van diens leger. In 1572 begaf hij zelf zich met graaf Jan van Nassau naar Frankrijk, om onderstand van troepen te bekomen, waarin hij zoo slaagde, dat hij nog in hetzelfde jaar met eenig volk kwam afzakken tot ontzet van Bergen in Henegouwen, dat door de Spanjaarden werd belegerd. Doch door de geheime intrigues van het Hof van Frankrijk, ter verdediging van het Protestantisme, werd hij er het eerste slachtoffer van, als een voorbode van den daarop gevolgden St. Bartholoméusmoord. Door trouwlooze gidsen bij een hinderlaag der Spanjaarden geleid, verliet hem een deel van zijn volk, en werd hij gevangen genomen, naar het kasteel van Antwerpen gevoerd, en aldaar vermoord.

Hij huwde in 1562 te Bourges Johanna van Boucard, dochter van François, Ridder, Heer van Boucard, Grootmeester der Artillerie van den Prins van Condé en van Maria de Martigny.

YVOY (Nicolaas van Hangest-Genlis, gezegd d'), zoon van den vorige, volgde het voetspoor van zijn vader en oom, en diende onder Prins Maurits in de Nederlanden. In 1600 was hij kapitein en bragt hij veel toe tot de overgave der forten Crèvecoeur en St. Andries, commandeerde vervolgens in de Willemstad, was in 1629 kolonel, en overleed in 1635 of 1636. Hij werd in de Herv. kerk te Willemstad begraven met zijne wapen en dat zijner vrouw op zijn grafzerk.

Den 20sten Julij 1643 overleed zijne huisvrouw Geertruyd van Gladbeeck, dochter van Tieleman van Gladbeeck en van Josina Coopmans. Het huwelijk werd 20 Mei 1619 gesloten.

YVOY (Maximiliaan van Hangest-Genlis, gezegd d'), zoon van den vorige, werd den 14den Junij 1621 geboren en gedoopt. Reeds vroeg was hij kapitein in dienst der Staten der Vereenigde Nederlanden, werd vervolgens door den Prins in zijn Prinsdom Oranje gebruikt, en was aldaar in 1660 luitenant-gouverneur, onder den gouverneur en kapitein generaal grave van Dhona. In 1666 werd hij ingenieur en inspecteur-generaal over al de domeinen van het huis van Oranje.

In 1664 droeg de republiek van Genève hem het versterken en verbeteren dezer stad op, vereerde hem met een gouden, ter zijner eer geslagen penning en gaf hem en zijne wettige afstammelingen het burgerrecht der stad.

In 1673 werd hij aangesteld tot kwartiermeester-generaal der legers van de Staten der Vereenigde Nederlanden, en onderscheidde zich bij het beleg van Grave, tengevolge hiervan schonk de prins het pensioen dat hij en zijn vader op de Domeinen van Bourgondië had, ook na zijn dood aan zijn gemalin, en de survivance zijner compagnie op een

zijner twee zonen met de dadelijke aanstelling tot kapitein voor den oudste, Thomas Frederik, toen tien jaren oud. Ook stelde hij hem aan tot Kanunnik in het kapittel van Wijk te Duurstede; de Staten vereerden hem met een geschenk van *f* 3000. Hij was kwartiermeester-generaal van de legers, kolonel van de infanterie, inspecteur-generaal van 's Lands fortificatiën, commandeur van Schenkenschans toen hij, op zijn terugreis uit Zwitserland, in zijn jagt voor Keulen, den 14den of 24sten December 1686, overleed. Hij werd te Schenkenschans begraven. Hij huwde den 20sten Junij 1660 op het kasteel van Oranje Henriëtte Brouërs, dochter van Thomas Brouërs, kommandeur dezer op het kasteel van Oranje en van Maria Bouchat. Zij overleed te Nijmegen 10 Jan. 1699.

YVOY (Gaspard Samuel van Hangest-Genlis, gezegd d') zoon van den vorige, geboren en gedoopt te Genève den 24 Sept. 1667, klom in staten dienst op tot kolonel van de infanterie in kommandeur van Crevecoeur en kwartiermeester-generaal. Hij huwde 18 December 1713 Magdalena van Voorburg, dochter van Jan van Voorburg, hoofdschout van Rotterdam en Johanna Tromp. Hij stierf 14 Jan. 1729 kinderloos, Zijne weduwe hertrouwde met den baron Reck von Muhlhausen.

YVOY (Fredrik Thomas van Hangest-Genlis, gezegd d') broeder van den vorige, Heer van Bijnderen en Spreeuwestein, werd den 18den Februarij 1663 te Genève geboren, was reeds kapitein op zijn tiende jaar, werd in 1704 kolonel van een regement infanterie, in 1709 generaal majoor, in 1712 gouverneur van het land en de stad Quesnoy, voor de Staten der Vereenigde Nederlanden. Hij verdedigde deze stad, ofschoon de werken bij het laatste beleg veel hadden geleden, met dapperheid tegen de Franschen, zoodat hij gedurende het beleg papieren noodmunt met zijn wapen moest laten slaan. In 1715 werd hij commandeur van 's Hertogenbosch en onderhoorige forten, in 1718 kwartiermeester-generaal van de legers van den Staat. Hij overleed te 's Bosch den 24 October 1727 en werd in de kapel tot Nieuland begraven. Hij huwde den 11den December 1705 Johanna Alida van der Horst, dochter van Pieter van der Horst, advokaat fiskaal van de admiraliteit te Rotterdam en van Alida Maria Kievit, overleden te 's Bosch 14 October 1717 oud 35 jaren.

Zie Bosscha, Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

YVOY (Maximiliaan van Hangest-Genlis, gezegd d') zoon van den vorige, den 28sten Julij te 's Hertogenbosch geboren, werd in 1751 raad in de vroedschap der stad Utrecht en bekleedde wegens haar verscheidene zoo provinciale als stadscommissiën. Hij legde in 1781 zijn betrekking neder, overleed den 9den Maart 1785 en werd begraven in de St. Jacobskerk. Hij huwde Antonia Louisa de Leeuw, dochter van Daniël de Leeuw, Deken van het kapittel van St. Pieter te Utrecht en Cornelia Henriëtte van Wiede.

Zie Kok, *V. Woordeb.*

YVOY (Maximiliaan Louis), zoon van Daniël Cornelis Egbert van Hangest-Genlis, kolonel van de kavalerie en Maria Sybilla Voet van Binssen, werd den 18den September 1774 te op Zandwijk bij de Bild geboren, diende in 1791 met rang van luitenant in het regement Holl. garden te paard en eindigde zijn loopbaan als hofmaarschalk van Prins Frederik, dien hij, als zijn adjudant vergezelde bij zijn verblijf aan de Hoogeschool te Leiden. Hij was ridder en grootkruis van verschillende orden en lid van de Maats. v. Ned. Letterk. te Leiden. Hij overleed den 16den Mei 1840 in den ouderdom van 65 jaren.

Zie *Handel. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1840. bl. 41.

YVOY van Mijdrecht (Maximiliaan Louis van Hangest Genlis baron d'), zoon van Maximiliaan van Hangest gezegd d'Yvoy en Antonia Louisa de Leeuw, werd den 1sten September 1753 te Utrecht geboren, den 10den April 1778, luitenant-kolonel van de infanterie en kapitein-commandant in het regement Hollandsche garden te voet.

Hij was, toen hij in September 1831 in den ouderdom van 78 jaren overleed, lid van den hoogen raad van adel, bekleedde behalve andere ridderlijke waardigheden die van kommandeur der orde van den Nederlandsche Leeuw. Ook was hij opperschenker en kamerheer van den Koning, lid der Maats. van Ned. Letterk. te Leiden en correspondent der tweede klasse van het Kon. Ned. Inst. „Hij was een edelman, zoo als er weinigen zijn, een waardig onderzoeker van oudheden en geschiedenis, een man van kunde en geleerdheid."

Hiervan getuigen:

Bijdragen tot de Historie van het verbond en de smeekschriften der Nederlandsche edelen van de jaren 1565–1567, in het eerste deel der *Nieuwe werken van de Maats. v. Ned. Letterk.* Later uitgegeven. *Vermeerderd met eenige aanteekeningen en verrijkt met bijna alle fac-similes*, door jonkheer G. J. Beeldsnijder.

Voordragt van M. L. Baron van Yvoy van Mijdrecht, schrijver der twee brieven, geteekend Q. N. in den Alg. K. en L. bode 1826, *No.* 25 *en* 26 *nopens het in dat weekblad, in de Weegschaal en in de onlangs uitgeg. twee brieven, over de Ridderorde der S'. Jacobs Broederschap, geschreven door F. G. Baron van Lynden van Hemmen.* 's Gravenh. en Amst. 1828. 8°.

Verh. ten betoog dat er in Holland, ten tijde van graaf Willem VI, geene ridderorde van den Tuin is ingesteld, noch aldaar of elders immer bestaan heeft. Amst. 1827). 4°. In *Verh. der II Kl. van 't Kon. Ned. Inst. Dl. IV.*

Bekend is zijne medewerking bij het *onderzoek over de wettige of onwettige geboorte van Witte van Haemstede*, en zijne hulp verstrekt aan het *Utrechtsche Groot Placaatboek* door Musschenbroek vermeerderd. Minder is het bekend dat ook hij, nadat Willem I de handschriften en papieren van wijlen der pensionaris Heinsius had aangekocht, verzocht is die te lezen en het belangrijke vooral omtrent prins Willem den derden uit te geven.

Zie *Proces-Verbaal v. d. 25ste verg. v. h. Kon. Ned. Inst.*, bl. 20; *Handel. d. Jaarl. vergad. v. d. Maats. v. Ned. Letterk.* bl. 8, Kok; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.* D. II. bl. 44, 45, 50, 203.

YVOY (Paul Engelberth, baron d') zoon van Daniël Cornelis Egbert van Hangest-Genlis en van Maria Sybilla Voet van Winssen, den 20sten Aug. 1776 te Utrecht geboren, werd lid der Ridderschap en Prov. Staten van Gelderland, secretaris van curatoren der Geldersche Hoogeschool en overleed te Amsterdam den 19den April 1843, oud 66 jaren.

Zie Bouman, *Gesch. d. Geld. Hoogesch.* D. II, bl. 560; Kok.

Z.

ZAAGMAN (G. P.) Abcoude vermeldt van hem *Spaense Tyrannie.*

Zie *Aanh.* bl. 240.

ZAAGMOLEN of SAAGEMOLEN (Martinus), te Amsterdam geboren, leerling van Jan Luiken, was een middelmatig historieschilder en leermeester van Michael van Musscher. Zijne schilderijen zijn zeldzaam. In 1658 schilderde hij de *Villing van Bragandinus, gouverneur der stad Fama Augusta.* Deze schilderij gold 1767 te Delft op de auctie van J. A. van Konschot, *f* 36.75.

Zie Nagler, Immerzeel, Kramm, Kobus en de Rivecourt.

ZAAL (J), graveur, van wien o. a. bekend is een *Beerenjagt* naar Snijders, in stouten en meesterlijken stijl, doch minder naauwkeurig in teekening.

Zie Immerzeel.

ZAAN of ZAEN (Cornelis van der) behoorde tot het Amsterdamsche geslacht van dien naam, dat zoo vele beroemde zeehelden heeft voortgebragt. Hij diende onder de Ruyter en Tromp als kapitein in den eersten oorlog met Frankrijk en den derden met Grootbrittanje, en geraakte o. a. met zijn confrater Cornelis Teyloos in gevecht met een eenige Britsche schepen (Sept. 1672). Hij nam ook deel aan den oorlog in het Noorden 1672—1677, sloeg de Zweedsche schepen bij Malmoe en ontving mede van den Koning van Denemarken een gouden keten en een penning met 's vorsten beeldtenis.

Zie J. C. de Jonge, *Gesch. v. Neerl. Zeewezen.* D. II*b*, bl. 268, D. III*a*, bl. 197, D. III*b*, bl. 78.

ZAAN of ZAEN (Joris van der) ontmoetten wij het eerst als kapitein in den eersten Engelschen oorlog, 1652—1654. In den aanvang van den oorlog had er een hevig gevecht plaats tusschen hem en een Engelsch fregat over het strijken der vlag, waarin hij de eer van het Gemeenebest mannelijk verdedigde. Dapper streed hij onder den vice-admiraal de Witte tegen Blake, niet minder in den driedaagschen zeeslag, waarin hij zijn leven verloor (1653). Hij was toen kommandeur.

Zie J. C. de Jonge, t. a. p. D. II*a*, bl. 38, 65, 88, D. III*a*, bl. 112.

ZAAN (Willem van der), een der moedigste zee-kapiteins, die schier alle groote zeeslagen van den eersten en tweeden Engelschen oorlog heeft bijgewoond, en vervolgens tot den rang van schout bij nacht bevorderd werd. Uit lagen stand geboren, had hij door ijver, naauwgezetheid en getrouwe pligtsbetrachting zichzelve den weg tot roem en eer gebaand en werd voor een der voortreffelijkste kapiteinen van 's lands vloot, door de Ruyter, die hem een onbepaald vertrouwen schonk, erkend. Meermalen naar de Middellandsche Zee gezonden, was hij telkens de schrik der Algerynen, Tunezen en Tripolezen, van wie hij onderscheidene schepen in den grond boorde of vermeesterde. De westkust van Afrika, was, gelijk het noorden van Europa, getuige van zijne onverzaagdheid, en hij was en bleef een moedig verdediger der Nederlandsche vlag, tot dat hem, strijdende voor de eer, hetzelfde lot trof, dat een zijner broeders (Joris) voor 16 jaren (1653) had ondergaan. Hij sneuvelde den 16den Maart 1669, in een zeeslag tegen drie Algerijnsche fregatten.

De nagedachtenis van zulk een man verdiende vereerd te worden. Was hij door de admiraliteit van Amsterdam gedurende zijn leven 5 malen met gouden ketenen begiftigd geworden, na zijn dood wenschte diezelfde admiraliteit een gedenkteeken ter zijner eere te doen vervaardigen, hetwelk zijn roem tot het nageslacht zou overbrengen. Op haar bevel en ten haren koste werd te Amsterdam in de Oude Kerk een praalgraaf opgericht †).

Zie J. C. de Jonge, t. a. p. D. II*a*, bl. 116, 228, 299—308, D. II*b*, bl. 268, 457.

ZAAN (Willem van der), zoon van den vorige, kloekmoedig zeeman. Hij sneuvelde als zeekapitein in 1692, in een zeeslag tusschen 3 Fransche schepen, onder den ridder de Forbin.

Zie J. C. de Jonge, t. a. p. D. IV*a*, bl. 371—384.

ZAANDEN (Simon van), waarschijnlijk uit het aloud geslacht van dien naam. Hij woonde te Haarlem en was daar zeer gehaat onder het volk. Toen tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen in 1377 een opschudding ontstaan was, liep zijn huis gevaar onder den voet gehaald te worden en een goed deel der Haarlemsche poorteren, die nevens anderen bevel gekregen hadden om onder de stedebanier, tot stilling van oproer op te trekken, weigerde zulks uit haat tegen van Zaanden. Ondertusschen groeidde het oproer aan, ontstonden er gevechten en werd er bloedgestort. Van Zaanden wierp meer dan 60 aanvallers uit de vensters. Hertog Albrecht verleende den poorteren, die geweigerd hadden op te trekken eerst in 1380 vergiffenis, doch die baldadig bij het oproer waren geweest, bleven van den zoen uitgesloten. Eenige jaren later werden van Zaanden en Willem van der Winde in een ander oproer omgebragt.

Zie *Goudsche Chron.* bl. 111; Matthaei *Anal.* T. II, p. 701; Schrevelius, *Haarl.* bl. 238; van Mieris, *Charterb.* D. III, bl. 182, 261, 365, D. IV, bl. 111, 143, 339, 704; J. à Leydis, *Libr.* XXX, C. 64; Wagenaar, *V. H.* D. III, bl. 314, 315.

ZAANDEN (Willem van) was een der zaangezworene Edelen tegen het leven van Floris V en medepligtig aan het vermoorden van dien graaf. Na den moord had hij nevens anders een schuilplaats gezocht op het slot Kroonenburg. Bij de bemagtiging van dit slot door 's graven aanhangers en vrienden viel Willem van Zaanden in handen der Delftenaren, volgens anderen in die der Kennemers. Wagenaar verhaalt dat graaf Dirk van Kleef, 't slot vermeesterd hebbende, de edelen, die zich er op bevonden, gevangen nam. Hij begeerde dat hem hunne bewaring werd toevertrouwd, doch de Kennemers en Friesen stelden er zich tegen, grepen naar hunne wapenen en dreigden den dood aan elk, die hun de moorders durfde onthouden, zoodat de graaf, om 't volks woede te betengelen, genoodzaakt was het van Velzen en van Zaanden over te geven. Het volk, de edelen in zijn magt hebbende, stelde zijner woede geen maat meer. Velsen en Zaanden werden zoo vinnig aangetast en voortgesleept, alsof men ze levend wilde verslinden. Sommigen willen dat zij in deze razernij schielijk werden omgebragt.

Melis Stoke vermeldt zulks ook:

„Gheraerde van Velsen ende Willem van Zaenden,
„Trecten di knechte ende taenden,
„Als of si se alle wilde eten
„En doden daer toe zuldi weten".

Men wil dat bij die gelegenheid het stamhuis van de van Zaandens onder den voet is gehaald.

Zie Meles Stoke uitg. van Huydecoper. B. V. bl. 375 Scriverius, *Oud Batav.* bl. 279; Wagenaar, *V. H.* D. III, bl. 90; Hoogstraten, Kok, Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZAANDIJK (Hendrik), dichter van gelegenheidsversen o.a. *bij het afsterven van W. C. H. Friso* in *Aanhangsel op de Dichtk. Cypresson.* Hij bloeide in het midden der 18de eeuw.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

ZAANEN (mr. Remees Floris van), lid der Vroedschap te Haarlem, was de eerste, die zijne mederaden voorsloeg, „of men uit aanmerking der bewegingen te Amsterdam, waar nu reeds verandering in burgemeesteren en raden gemaakt was, zijne hoogheid (Willem IV) niet behoorde te verzoeken om ook te Haarlem te voorzien in 't stuk der regering" (1748).

Zie Wagenaar, *V. H.* D. XX, bl. 301.

ZAENREDAM. Zie SAANREDAM.

ZACHARIAS van Alkmaar, kunstschilder, die zich het meest buiten's lands ophield. Hij bloeide in de 16de eeuw en was een leerling van Kornelis Kornelisz. van Haarlem.

Zie van Mender en Kramm.

ZACHARIASZ. (Jan), zoon van Zacharias Janse (zie dat Art.), hielp zijn vader bij het vervaardigen van verrekijkers en deed later door diens uitvinding fraaije ontdekkingen aan den sterrenhemel, zoo omtrent de maan als den grooten beer, welker beschrijving en afteekeningen door hem aan Borellius zijn medegedeeld en door dezen koninklijken arts openbaar gemaakt.

Zie P. Borellius, *de viro Telescopii inventore*, p. 28, 37—41; De la Rue, *Gel. Zeel.* bl. 308.

ZACHTLEVEN. Zie SAFTLEVEN.

ZACUT of ZACUTO, in 1575 te Lissabon geboren uit een edel en oud geslacht. Zijn overgrootvader Abraham Zacut was een geleerde jood te Salamanka geboren, uitmuntende in de kennis der chronologie, geschiedenis en astronomie, schrijver van het boek *Juchasin*, een joodsche chronologie van de schepping tot 5260 of 1500. Hij werd in 1492 uit de staten van Ferdinand en Isabella verbannen. Zijn achterkleinzoon werd in den christelijken godsdienst opgevoed, en in het latijn en de fraaije letteren onderwezen. Hij bezocht de hoogescholen te Coimbra en Salamanka, waar hij in de philosophie en de geneeskunst werd onderwezen. Gedurende dien tijd verloor hij zijne ouders en geraakte daardoor in behoeftigen staat, doch hij zette zijne studien met ijver door en werd aan de hoogeschool van Seguenza, doctor in de geneeskunde. Toen Koning Philips IV in 1625 bevolen had, dat alle Joden Portugal moesten verlaten, week ook Zacut, ofschoon hij zich uitwendig als christen had gedragen, hetzelfde jaar naar Amsterdam, waar hij zich liet besnijden, den godsdienst zijner vaderen omhelsde, en zich als arts neêrzette. Weldra was hij de geliefde arts van alle rangen

*) Drie dezer gouden ketenen met de daaraan behoorende eerepenningen, de kogel, waarmede hij doodelijk gewond werd, den brief der Weduwe van der Zaan, ten geleide van het lijk van haren echtgenoot, benevens zijn afbeelding en dat zijner vrouw, beide ten voeten uit, berusten thans op de Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam.

† Zie dit praalgraf bij Commelin, *Beschrijv. v. Amsterdam* D. I, bl. 422 en Bizot, *Medal. Hist.* Zijn beeldtenis vindt men bij Kok.

en standen en vooral zeer gezien bij de armen, die hij regtelijk ondersteunde.

Hij onderhield briefwisseling met de geleerdste mannen in Europa en overleed te Amsterdam den 21sten Jan. (o. s.) 1642, in zijn 62ste levensjaar.

Hij schreef:

De Medicorum principum historia libri sex. In quibus Medicinales omnes Medicorum principum historiae utili et compendioso ordine dispositae proponuntur, paraphrasi et commentariis enarrantur, disputationibus, dubiis et Auctoris peculiaribus observationibus, illustrantur. Quorum primus liber nunc primum in lucem exit. Amst. 1629. 8o. *Ab auctore auctus* 1637. 8o.

Liber II in quo Medicinales omnes Medicorum principum historiae de Vitalium et Naturalium partium affectibus compendioso ordine proponuntur, enarrantur. Opus variâ et utili doctrina refertum. In eo principum placita a Neotericorum calumniis vindicantur. Amst. 1636. 8o.

Liber III, in quo Medicinales historiae de Uteri, Genitalium et inferiorum partium affectibus describuntur et compendiose explanantur. Ibid. 1637. 8o.

Liber IV, in quo Medicinales historiae de Febrium essentiâ, differentiis, causis, signis, prognosi et curatione affabre explanantur. Ibid. 1638. 8o.

Liber V, in quo Medicinales historiae de Venenis morbis venenosis et Antidotis, graphicè examinantur. Ibid. 1638. 8o.

Liber VI, in quo Medicinales omnes medicorum principum historiae proponuntur, quae in superioribus libris certam sibi sedem non determinarunt. Ibid. 1638. 8o.

Liber VII, de Medicorum principum historiâ, in quo proponitur curatio omnium morborum internorum. Addita est Pharmacopoeia et Introitus ad Praxin ejusdem. Ibid. 1641. 8o.

Liber VIII in quo proponitur curatio morborum, qua partes naturales et vitales infestunt. Ibid. 1641. 8o.

Liber IX, in quo proponitur curatio maliebrium morborum. Ibid. 1642. 8o.

Liber X, in quo proponitur curatio morborum qui vasa et corpus opprimunt, Ibid. 1642. 8o.

Praxis historiarum Liber XI et ultimus. Ibid. 1642. 8o.

Calculus non gigni in substantiâ, sed cavitatibus renum. Fernelii hallucinatio. Difficilis calculosorum curatio. Remedia praestantissima. Epist. ad Joh. Beverovicium. In *Beverov. tract. de Calculo.* L. B. 1638. 12o.

Zacuti Lusitani, Medici et Philosophi praestantissimi operum. Tomus I. — *Ed. postrema a mendis purgatissima.* L. B. 1649. fol. m. portr. — *Tomus* II. Ibid. 1649. fol. De 2 volumina te zamen Ibid. 1657. fol. 1667. 2 vol. fol.

Hij liet in handschrift na:

De Chirurgorum principum historiâ.

De regimine principum.

De juniorum medicorum erroribus.

De Medicâ doctrinâ selectâ.

Hippocratis et Galeni Epitome.

Zie brief van J. J. Pontanus aan Zacut bij Matthaeus in *Syll. Epist. Ep.* 120; *Zacuti vita ac Elogium, authore D. Ludov. Lemosio, Olysipponensi Aulae Regiae Medico ord.*; Bartolocci, *Bibl. Rabb.* I, p. 54—56; II, p. 807—811; Paquot, *Mém.*, T. I, p. 200.

ZAFF (Rud.), M. D. schreef:

Bijzondere aanmerkingen over het goet en kwaat gebruik der geneesmiddelen. Leyd. 1746. 8o.

Zie Abcoude, *Tweede Aanh.* bl. 173.

ZAMMEES (Johannes) tooneeldichter. Hij gaf in het licht:

De Moetwillige Bootgesel. Kluchtsp. Den laatsten druk. Amst. 1691.

Zie Witsen Gijsbeek en Verwoert, bl. 569.

ZAMORAMAS (R.) gaf in het licht:

Kunst der zeevaart. Amst.

Zie Abcoude, *Aanh.* bl. 240.

ZANDE (Mr. H. van der) gaf in het licht:

De doorluchtige minnaar trsp. Amst. 1713.

De dood van Elius Sejanus of Spiegel voor de vorsten guntelingen, trsp. Amst. 1716.

Demetrius of strijd tusschen de liefde en het staatsbelang Ald. 1716.

De ingebeelde dood, klsp. Ald. 1717.

Zie *Cat. d M. v. Ned. Letterk.* dl. 6, bl. 227; Witsen Geijsbeek, t. a. p. Verwoert.

ZANDE (Michiel van der). Deze Hollandsche kunstschilder woonde in het begin der 17de eeuw te Milaan.

Zie Kramm.

ZANDEN. Op een Catal. van 3 Mei 1741 komt van dezen schilder een *landschap* voor.

ZANDFOORT (Mr. Willem van), steenhouwer te Haarlem, was in 1466 de vervaardiger van de beelden en in 1467 van de leeuwen, die aan het Raad- of Stadhuis aldaar werden geplaatst.

Zie J. Koning, *Verh. over de Boekdrukkunst,* bl. 360; Kramm.

ZANDICUS of ZANTDIJK (Franciscus), geheimschrijver van Zierikzee, zijne geboortestad, sprak eene redevoering uit voor Karel V, toen deze vorst uit Afrika weêrkeerde. Zij werd ten tijde van Val. Andreas op het raadhuis aldaar bewaard.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*, p. 247; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. II, p. 600; *Oudh.* en *Gestigt. v. Zeel.*, bl. 94; De la Rue, *Gel. Zeel.*, bl. 204; Kobus en de Rivecourt.

ZANDVOORT. Zie SANTFOORT.

ZANTEN (Gerard Beukelsz. van) was een der gedelegeerde regters van Oldenbarneveld, Hoogerbeets en de Groot. Hij had zitting in het collegie van gecommitteerde Raden van Holland.

Zie Wagenaar, D. XI, bl. 341; Verwoert.

ZANTEN (Jan van), doopsgezind leeraar en arts te Haarlem, gaf in het licht:

Historie van het Symbolum of Geloofsformulier der Apostolis met oordeelk. aanmerkingen uit het Eng. Haarl. 1708.

Verhandeling van de genezing en verzagting der jigt door het drinken van melk, uit het Lat. van J. Jolacus. Ald. 1709.

Het leven van Socrates. Uit het Fr. van Charpentier, Ald. 1710.

Den ganschen plicht van een Christen. Ald. omstreeks 1715.

Oorzaken van het verval der Christelijke godsvruchtigheid of eene onzijdige beschouwing van den christelijke godsdienst. Door den schrijver van den ganschen plicht van een christen. Ald. 1718.

Verhandeling van Gods voorwetenschap en 's menschen vrije werking. Uit het Eng Amst. Ook vertaalde hij *Milton's verloren Paradijs.*

In den twist tusschen den remonstrantschen leeraar Bremer en de doopsgezinden, vertaalde hij *Aanmerkingen over den kinderdoop.* Leid. 1741. Hij was bevriend met Schijn en spoorde dezen tot het schrijven van zijne *Historia Mennonitarum* aan.

M. le Faucheur, Verh. over de uitspraak en gebaardemaking van eenen redenaar, alsmede P. Francius, bestieringen aangaande de uitspraak en gebaarm. enz. Uit het Frans en Latijn vert. door J. v Z. Amst. 1741. 8°.

Zie Paquot, *Mém*, T. II, p 469; Blaupot ten Cate, *Gesch. d. Doopsgez in Holl.*, D. II, bl. 87, 186; Glasius, *Godgel. Nederl.*; *Cat. d. Bibl. d M. v. L.*, 163; III, 81.

ZANTEN (Laurens van) schreef een pendant van L. van den Bos', *Treurtooneel der doorluchtige mannen*:

Treurtooneel der doorluchtige vrouwen, of op- en ondergang der vorstinnen en andere beruchte vrouwelijke personagien. M. pl. v. J. Luiken. Amst. 1699. 4°. Met voorr. van zijn zoon Abraham van Zanten.

Ook gaf hij: *Spiegel der gedenkweerdige geschiedenissen.*

Spiegel der gedenkweerdigste, wonderen onses tijds sedert het jaer 1600 *tot den jaere* 1660. Amst. 1661.

Zie *Nav.*, D. V, bl. 248; D. VI, bl 127, 142.

ZANTEN (Pieter van), in 1746 te Leiden geboren, vestigde zich te Rotterdam, waar hij zeer goede portretten schilderde. Ook dreef hij kunsthandel en overleed in 1813.

Zie Immerzeel.

ZAS (N.) is schrijver van een werkje *Over den dauw der dieren* en *de Welle des waters.* Rott. 1660. Ook beoefende hij de poëzij, gelijk zijn vriend Jonctijs.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

ZAS (T.) en J. Op den Akker vervolgden na den dood van J. Fereira in 1691 de Portug. bijbelvertaling, waarin deze gevorderd was tot het laatste hoofdstuk van den prof.

Ezechiel. Op den Akker bragt ook de Psalmen in het Port. over en mogt de invoering er van tot kerkgebruik, 18 Mei 1695 zien (Bnd. 15, 16).

ZASIUS schreef eene *Inleyding tot de ware wijsheid.* 8°.

ZASIUS (Lucas), „rectoir in de vermaerde schole tot Woerden," gaf in het licht:
Borgerlücke Huys-houdingh, blij-eindigh spel. Rott. voor Corn. van Damme. 1628. 4°.

Zie *Cat d Maats. v. N. L*, D. I, bl. 221.

ZASSEN (R. van) schreef:
Nuttig historisch verhaal van een waaragtige bekeering. Rott. 1729. 8°

Zie Abcoude, *Naaml.*, bl. 419.

ZAUNSLIFER (Petrus), geboortig van Oostzaan, zoon van Johannes Albertus Zaunslifer (van 1672—1678 predikant te Oostzaan) en kleinzoon van Otto Zaunslifer (geboortig van Brunswijk-Solms, als predikant van Amersfoort naar Groningen beroepen 10 Dec. 1645 en aldaar 3 Oct. 1678 overleden) werd student te Leiden 27 Junij 1695, in 1702 predikant op 's lands vloot onder den vice-admiraal van der Goes, en op den 10den Oct. 1707 door zijn broeder Otto Zaunslifer (predikant te Arnhem, vroeger te Overschie en te Heusden) tot predikant te Zoelen bevestigd. Naar Vianen beroepen, hield hij te Zoelen den 19den Sept. 1717 zijn afscheidsrede. Van Vianen vertrok hij in 1724 naar Amsterdam, waar hij den 24sten Dec. van dit jaar bevestigd werd en op den 18den Mei 1739 overleed hij in den ouderdom van 62 jaren. De lijkrede is door zijn ambtgenoot Leonard Beels over hen gehouden. Zijn eenige zoon Johannes, in 1733 tot predikant te Berkwoude beroepen, stierf nog voor zijne bevestiging. Hij is als schrijver van godgeleerde werken en dichter bekend door:
Gods kerk getroost en behouden over Ps. 23. 1711. 8°.
Messias voorloopers, Boetstemme en doop aan de Jordaanstroom over Matth. 3. 1713. 8°.
Tafereel der overdeftige zinnebeelden, gemaeckt naer de Deuchden, Ondeuchden, Gemoetsdriften der menschen, straffen Godts en zegeningen. Amst. 1720. 8°.
Voorrede voor *A. Bijnaeus, Geboorte en besnijdenis Christi.* Amst. 1739. 4°.
In hands. *Dagverhaal eener zeer aanmerckelijke reyse naar Spangien en Higos*, enz.

Zie Kist en Moll, *Kerk. hist Archief*, D II, bl. 452; Brans, *Kerk. Reg*, bl. 36; *Gron. passieb*, 1889, bl. 125; *Nav.*, D. XVI, bl. 338, 365; D XVII, bl. 18; Abcoude; v. d Aa, *N. B. A. C Wb.*

ZAVELEN (L. Leenders van) te Deutikom behoorde tot de menigte dichters, die *Lijktranen over den droevigen dood van Willem IV* stortten.

Zie v. d. Aa, *N. B. A. C. Wb.*

ZEEBERGH (Mr. Adriaan van), zoon van Ludovicus van Zeebergh, predikant bij de hervormde gemeente te Gorinchem, werd aldaar den 3den Junij 1746 geboren, studeerde te Leiden in de regten en werd, na het verdedigen eener *dissert. de exhibitione et custodiis reorum*, doct. in de regten, waarna hij zich als advocaat te 's Hage neêrzette, waar hij zamen woonde met den latijnschen dichter en advocaat Janus Grotius. Na een negenjarige praktijk werd hij raad en pensionaris der stad Haarlem, welk ambt hij den 2den December 1773, toen hij slechts 29 jaren oud was, aanvaardde.

Hij bleef niet vreemd aan de woelingen na het jaar 1781 en werd in 1787 afgezet. Sedert wijdde hij zich aan de belangen van Teijler's stichting, waarvan hij sedert 1780 directeur was, die hij vooral na 1795 behartigde. Meermalen na dit jaar geroepen tot het vervullen van gewigtige bedieningen, wees hij die niet geheel af, en was vaderland en stad zijner inwoning in vele aangelegenheden zeer nuttig. Zulks werd door koning Lodewijk, die hem tot ridder van de unie en staatsraad in buitengewonen dienst verhief en door den keizer zelven, die hem tot ridder van de orde der réunie benoemde, erkend. Hij overleed den 25sten September 1824. Zijn vrouw, Johanna Maria Kuits, dochter van burgemeester Anthonie Kuits, waarmede hij in 1776 gehuwd was, overleed in 1816 kinderloos. Hij was lid der Maats. v. Ned. letterk.

Zie *Handel.* 1825, bl. 42; Kobus en de Rivecourt, Verwoert.

ZEELANDER (Abraham Lion), in 1789 te Amsterdam geboren, behaalde in 1821 aldaar op stads teeken-akademie den hoogsten prijs, na reeds in 1814 dien bij de Maatschappij *Kunst zij ons doel* behaald te hebben. Van J. E. Marcus genoot hij onderrigt in de graveerkunst en sneed een aantal platen naar teeken- en schilderwerk van verdienstelijke meesters, bijv. een *Binnenhuis* naar G. Dou, 2 *Landschappen* naar Brondgeest, een *Binnenhuis* naar Noël, 2 *Paarden* naar Overbeek, 2 stuks naar Brondgeest en Teniers, 6 *Landschappen met beelden* naar eigene teekeningen.
Ook komen fraaije prentjes van hem voor in den *Nederlandschen Muzen Almanak*, en bragt hij de galerij van Z. M. Willem II in koper, een belangrijk bijvoegsel tot den beredeneerden catalogus van Nieuwenhuis. Hij was ridder van de orde van de Eikenkroon en overleed 15 Dec. 1856 te Amsterdam in den ouderdom van 67 jaren.
Zijn portret, door H. W. Caspari, komt in het Prentwerk van J. E. Marcus voor.

Zie Immerzeel, Kramm.

ZEELANDER (L.) is schrijver van:
Vaste gronden van 't katholijk geloof, wegens het sacrament des Altaars, beweert tegen J. v. d. Honert. 8°.
en *Vervolg der vaste gronden* enz. *tegen het antwoord van den Heer J. v. d. Honert.* 2de deel. Gent 1747. 8°.

Zie Abcoude.

ZEELANDER (Pieter de), „zee- en scheepsschilder," voerde te Rome den bentnaam van *Kaper*.

Zie Houbraken, D. II, bl. 441; Kramm.

ZEEMAN (A.) vervaardigde titels, vignetten, kleine afbeeld. van kastelen dorpen enz. o. a. voor C. Bruin, *Z. H. en N. H. Arcadia*, Amst. 1730, 1732. Ook heeft men een boekprent van hem: *hoe zij* (de Negers) *visschen vangen*, in den trant van Reinier Zeeman.

Zie Kramm.

ZEEMAN (Enoch). Ofschoon geboren Hollander, bragt hij een groot deel van zijn leven als portretschilder te Londen door Hij was in 1744 overleden. Ook zijn zoon Paul Zeeman beoefende dezelfde kunst, gelijk ook zijn broeder Isaak Zeeman, in 1751 overleden. Hij liet een zoon na, die schilder was.

Zie Immerzeel.

ZEEMANS (Jacobus) voer eerst ter zee, en was in 1720 organist en klokkenist te Breda. Hij vervaardigde ook de orgels te Voorschoten, Breda, de Leur en Leerdam.

Zie *Nav.* D. XII bl. 18a.

ZEEMAN (Joost), kunstschilder te Workum in Friesland. Kramm bezat eene door Veelwaard naar zijne teekening gesneden bewijs van *Lidmaatschap* van het dep. Workum der Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, 1801. Een aantal goede teekeningen van hem zijn in de Friesche kunstverzamelingen bewaard.

Zie Kramm.

ZEEMAN (Nicolaas). Van dezen tooneeldichter bestaan twee dramas:
De stomme schildwagt of bedrooge Minnaar; klsp. Amst. voor de liefhebbers 1759.
De Bedrogen dokter of de spekdieven.

Zie Witsen Geijsbeek t. a. p. D. VI, bl. 569, *Cat. d. Bibl v. N. Letterk.* d. 16 bl 227.

ZEEMAN (Reinier). Volgens Nagler en Kramm, niet in 1612 of 1616 te Amsterdam geboren. Hij heette eigenlijk Noom, doch hij noemde zich Zeeman wegens zijn vroeger zwerven op zee. Immerzeel vermoedt dat hij een tijd genoot was van Willem van de Velde den Ouden, de wijl de vorm zijner schepen naar dien van de laatsten gelijken. Hij hield zich te Berlijn met schilderen bezig, doch moet ook te Amsterdam zijn gevestigd geweest, wijl daar prenten naar zijn teekeningen, den omtrek der stad voorstellende, voorkomen. De gezigten van sommige zijner prentjes zijn in Frankrijk genomen. En als schilder en als teekenaar en graveur had hij groote verdiensten. Bij Nagler vindt men al zijne prenten, 177 stuks, met al de verschillende adressen.

Hij zelf heeft zijn beeldtenis geschilderd, waarnaar eene gravure door J. Faber is vervaardigd.

Zie Immerzeel; Kramm; Nagler, Barts, Muller.

ZEERIJP (P. VAN), te Amsterdam geboren, vervaardigde de de volgende tooneelspelen in rijm:

Arfleura en Brusanges, Droef- blij-eyndspel. Amst. 1646

De dood van Brutus en Cassius trsp. vert. op d' Amsterd. Schouwburg. Ald. 1633. Zijn zinspreuk was *Niet al te ryp.*

Zie Witsen Geijsbeek, t. a. p. *Cat. d. Maatsch. v. Ned. Letterk.* t. a. p.

ZEEUS (JACOB), zoon van Adriaan Zeeus, burgemeester te Zevenbergen en Dirkje Verdoolten, werd aldaar den 14 Februarij 1636 geboren, ontving eene beschaafde opvoeding en toonde reeds op zijn tiende jaar smaak voor de dicht- en meet- en schilderkunst. Zijn vader besteedde hem te Dordrecht bij Arnold Houbraken, die hem min of meer met het werktuigelijke der poezij bekend maakte. Van Dordrecht tehuis ontboden, verloor hij in 1699 zijne moeder. Nadat zijn vader kort daarop een tweede huwelijk had aangegaan, werd hij naar de Klundert gezonden om zich in de wiskunde te oefenen, waarin hij spoedig voldoende vorderingen maakte, om zijn examen als landmeter te kunnen doen. Na den dood van zijn vader, in 't begin van 1703, besteedde hem zijn stiefmoeder op het kantoor van hare schoonvader, den Procureur Voorhof, om de praktijk te leeren. In 1709 hertrouwde zij met Adriaan van Sprang, Burgemeester van de Klundert en trok met haren man derwaarts, terwijl Zeeus zich als Notaris en Landmeter te Zevenbergen neêrzette. Ondertusschen beoefende hij in zijne uren van ontspanning de poezy en vormde tevens zijn smaak door het lezen van goede dichters. Ook geraakte hij in kennis met Pieter Nuyts officier der vrijheid Etten, Leur en Sprundel, ook een beoefenaar der dichtkunst, die slechts een paar uren van hem af woonde. Beide vrienden bezochten elkander en hielde briefwisseling tot den dood van Nuyts, door wien hij ook kennis kreeg aan IJsbrand Vincent en andere leden van het Amsterdamsche Kunstgenootschap, *Nil volentibus arduum,* den Rotterdamsche boekverkooper Arnold Willes en andere dichters. Het eerste wat van hem, doch zonder zijn naam, verscheen was: *De ongeblankette wereld.* Schoon hij dit dichtstuk later verwierp, behelst het echter veel goeds en draagt blijken van's dichters gelukkigen aanleg voor de satyre, waarin hij later zoo wel slaagde, blijkens zijne berijming van het *derde Hekeldicht* van Juvenalis en vooral uit zijn *Wolf int Schaepsvel,* dat in 1711 voor het eerst verscheen, en spoedig gedrukt werd. In 1713 verscheen die tweede druk en in 1737 nogmaals onder zijne overgeblevene *Gedichten.* Aan dat gedicht heeft Zeeus zijn meest vermaardheid te danken. Moedig trekt hij daarin te velde tegen de snoode huichelarij der geestelijken, het schandelijk priesterbedrog en de bedorven zeden der valsche godsdienstleeraars van vroegeren en lateren tijd. In 1721 (Zeeus was den 27 Nov. 1718, gestorven) gaf de Delfsche boekverkooper Regnier Boitet zijne gedichten met koperen platen, met een voorwoord van Poot en lofdichten van Henriette, Elisabeth en Katharina Johanna de With, A. Hoppesteijn, M. de Ruynschen en anderen in het licht, en in 1726 zijn vriend Arnold Willes te Rotterdam, zijne *overgeblevene gedichten* 2de dr. beide in 4o uit. Zijn tijdgenoote hielden hem voor een „Fenix der dichteren". De Vries was met zijne poezy niet ingenomen, doch een ander meende dat hij een Nederlandschen Boileau had kunnen worden.

Behalve de genoemde gedichten en *Het IV Gezang uit het IIIden Boek van Horatius Flaccus, naar onze tyden geschikt en uitgebreit* Rott. 1712 8o. het *Derde Berispdicht in Nederd. Vaerssen toepasselijk uitgebreid en met aanteekeningen voorzien.* Amst. 1710 schreef Zeeus nog *Otto, Treurspel,* Delft 1721. Minder bekend in zijn twist met P. A. de Huijbert, Heer van Cruiningen, die in de voorrede van zijn blijspel de *Gewaande Artrologist* had beweerd, dat Vondel het tooneel niet verstond en geen kennis had bezeten van de eenheid van tijd, plaats en geschiedenis, noch van andere regels, die voornamelijk in het treurspel moeten waargenomen worden, waarop Zeeus een dichtstuk schreef: *De Zangberg in gevaar,* bestaande in tien coupletten en waarin hij Vondel's eer verdedigde even als zijn vriend P. de Bye deed in een dichtstuk, *De Zangberg buiten gevaar* en A. Nachtegaal. De heer van Cruiningen vatte hier op vuur en nam den geesel der Satyre in de hand in den smaak van *le Chef d'oeuvre d'un inconnu,* in een *brief aan den geleerde en roemzuchtigen Dr. Chrisosthomus Metanasius,* 's Hage 1715 *) en gaf in hetzelfde jaar *De Zangberg ontzet. Versiert met Zeeuwsche lappen* en een allegorisch plaatje onder den naam van L. van der Spits, waarin hij uit Zeeus gedichten alle oneigenaardige en verkeerde uitdrukkingen te pas bragt, en ten toon stelde, o. a. zijn ongelukkige vertaling van Juvenalis Satyra III van 207.

„*Et divina opus rodebant carmina mures,*
„*Terwijl de muren vast dien grooten rijkdom schonden,*

het woord *mures* in plaats van door *muizen* door *muren* vertalende waarvoor Zeeus nog scherper werd gehekeld in den *Brief van Dr. Chr. Matanasius aan den vernuftigen Papirius Carpitanius.* Wij kunnen te deze plaatse niet uitwijden over dezen Poetenoorlog, waarin ook de Haes werd gewikkeld met zijn *Knuppel onder de Hoenders* en die met den dood van Zeeus eindigde. Zijn portret is door Jac. Houbrake gegraveerd.

Zie Siegenbeek, *Gesch. d. Nederl. Letterk.*; De Vries, *Gesch. d. Ned. Dichtk.*, *Levensbeschrijving* vóór de *Nagel. Gedichten*; Witsen Geijsbeek, t. a. p., *Cat. d. Maatsch. v. Ned. Letterk.*; Kok, Hoogstraten, Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Huberts, *Chron. Handl.*; Muller, *Cat. v. portr.*

ZEEUW (CORNELIS DE), geboren van Enkhuizen, diende als kapitein op 's lands vloot, en behaalde, door zijn betoonde heldenmoed, grooten roem.

ZEEUW (JACOB DE), zoo genoemd naar de provincie zijner geboorte, leefde in het midden der XVde eeuw en verwierf wegens zijne geleerdheid, de priesterlijke waardigheid, voordat hij de daartoe vereischte jaren bereikt had. Tot prior van het nonnenklooster te Bajum aangesteld, nam hij dien post met onbaatzuchtigen ijver waar, doch haalde zich zoo den haat van R. Gabbinga, een edelman, op den hals, dat hij, op raad der zusters, het klooster verliet. Om aan zijne zucht voor de letteren te voldoen, begaf hij zich naar Leuven, legde er zich op de regtsgeleerdheid toe en, daarin den doctoralen graad verkregen hebbende, nam hij het bestuur der kerk te Sexbierum op zich, bezocht gedurig het klooster van Lidlum en maakte zich door zijn buitengewone milddadigheid bemind. Op aanbeveling van den abt van Mariengaarde, koos men hem tot pastoor te Leeuwarden, doch de weelde en wulpsheid der burgers veroorzaakten hem zooveel smart, dat hij met verlangen naar de stille kloostercel uitzag. Hieraan werd voldaan door zijn verkiezing tot abt van het Praemonstratenser klooster te Lidlum. Hij maakte zich verdienstelijk door het van de groote schulden, waaronder het belast was, te ontheffen. Zijn zwak en waterzuchtig gestel noodzaakte hem zijn ontslag te nemen, waarna hij te Miedum zijn overige dagen sleet. Hij overleed in 1492, vermaakte aan zijn klooster 300 goudgulden, terwijl zijn lijk te Lidlum werd begraven.

Zie *Oudheden en gestichten van Vriesland,* II, 195.

ZEEUW (LIEVE DE), te Enkhuizen geboren, kapitein op 's lands vloot, behaalde, door zijn dapperheid, grooten roem.

Zie Brandt, *Beschryv. v. Enkhuizen;* Verwoert.

ZEGELAAR (GERRIT) werd den 16den Julij 1719 te Loenen aan de Vecht geboren. Zijne ouders waren Hendrick Zegelaar en Johanna Terbrugge. Hij was stom en doof, even als zijne trouwe broeder. Hij werd geen onverdienstelijk schilder van binnenhuizen. Ook vervaardigde hij portretten en behangsels met groote figuren. Twee kabinetstukjes van zijn penseel, een *haringvrouwtje* en *een meisje met een doos onder den arm,* golden op de verkooping van Braamcamp *f* 213.

Te Utrecht berustte van hem de 5 *Zinnen,* door figuren uit het burgerlijk leven voorgesteld. Hij woonde te Amsterdam. Hij huwde Maria van der Steen, in 1801 over-

*) De pseudoniem van M. de Saint Hyacinthe, die genoemd werk in den Haag schreef en in 1712 uitgaf, bevattende een omslagtige commentarius van een Fransch straatliedje, om die geleerden ten toon te stellen, die lijvige commentariën op oude schrijvers maakten, welke slechts kleine toelichtingen behoefden.

leden; hij overleed te Wageningen den 24sten Junij 1794 en werd aldaar begraven. Hij schilderde zelf zijn portret.

Zie Immerzeel; Kramm.

ZEGERMAN (Jan), kunstschilder te Utrecht, in 1611 lid van het St. Lucasgild aldaar. Hij behoorde tot de commissie, die het Zadelaarsgild van het Schildersgild afscheidde.

ZEGERS (Frans), dichter uit de eerste helft der 18de eeuw. Men heeft van hem o. a. zinspr.:

Virtus vincit omnia.

De triomferende deugd, of de verijdelde wellust; trsp. Amst. z. j.

Mustaffa Soliman, of de verwoede wraakzucht; trsp. Ald. 1719.

De gestrafte vrijgeest; trsp., vert. op de Schouwb. Ald. 1720. m. pl.

Krispijn Praktisijn; blsp. Ald. 1720.

Zie Witsen Geysbeek, t. a p; *Cat. v. d. Bibl. v. Neerl. Letterk.*, D. I, 6, bl. 228.

ZEGERS (Guillaem of Ghilain), ridder, heer van Wassenhoven, ambachtsheer van Arentsberge en Ammers aan de Noordzijde der Lek, raad des konings te 's Hage. Hij werd in 1540 en 1549 onder de Hollandsche Edelen geteld, doch onbevoegd gerekend om ter dagvaart te verschijnen, waarschijnlijk om zijn vlaamsche afkomst. Hij overleed in 1564. Hij liet na: Jan (die volgt), Anthony, die trouwde met Maria Dormael en Ghilain (die volgt).

Zie Te Water, *Verb. d. Edelen*, D. III, bl 412, Goudhoeven, bl. 620; van Leeuwen, bl. 686, 762, 1062, de Wall, *Priv. v. Dordr.*, bl. 1299—1538.

ZEGERS VAN WASSENHOVEN, afkomstig uit een oud vlaamsch geslacht, in 1645 door Philips IV geadeld, zoon van Guilliaem of Ghilain Zegers, heer van Wassenhoven, ambachtsheer van Arentsberge en Ammers aan de Noordzijde van de Lek, raad des konings te 's Hage, in 1564 overleden. Hij woonde te Voorburg, toen hij door Alva werd ingedaagd, om zich te verantwoorden op de beschuldigingen dat hij met zijne broeders Jan en Willem van Treslong over tafel te Voorburg, in tegenwoordigheid van den priester, schandelijke en lasterrijke redenen tegen 't oude roomsch katholijke geloof en der godsdienst had uitgesproken; dat hij had deel genomen aan het breken van een beeld in de kerk van genoemd dorp; de verworpene en verfoeijelijke predikatiën der arinisten had bijgewoond en zelfs nevens zijn broeders tegenwoordig was geweest in de eerste preek op de ruiterkamp bij de vaart te Delft gehouden; dat hij veel verkeerd had met Sonoy, van Haeften en van Binkhorst, die onder de Verbondene Edelen behoorden en groote begunstigers van de ketters waren; dat hij hun teeken op de borst gedragen had, ten blijke dat hij van hun verbond een aanhang was en dat hij geweigerd had den gevorderden eed te doen gelijk door de edelen, die katholijk waren, in Holland geschiedde en uitdrukkelijk aan zich te houden de wapenen niet te willen opvatten tegen den hervormden godsdienst en zijn geweten. Daar hij niet verscheen werd hij gebannen met verbeurdverklaring zijner goederen.

Zie over het geslacht: *Nobiliaire des Pays Bas*, T. I, p. 285; T. II, p. 448, *Recueil général de Familles*; *Orig des N. R.*, p 215; *Quartiers général*, T. I, p. 220; Carpentier, P. III, p. 612, van Leeuwen, *Bat. ill.*, bl. 686, 762, 1042, Goudhoeven, *Chr.*, bl. 620, *Sentent. van Alva*, bl. 128, 130; Te Water, *Verb. d. Edelen*, D III, bl. 412; Kobus en de Rivecourt.

ZEGERS VAN WASSENHOVEN (Jan), broeder van den voorgaande, stond evenmin in de gunst van Alva, die hem den 23sten April 1568 voor altijd uit 's konings landen bandde met verbeurdverklaring van zijne roerende en onroerende goederen. Hij was verdacht van deelgenootschap aan het Verbond der Edelen; hij liet zich vinden in hunne bijeenkomsten; hij had sterk aangedreven op het teekenen van zeker geschrift, 'twelk men zeide, gekomen te zijn van Lodewijk van Nassau en, naar alle waarschijnlijkheid, het dubbel der gemelde verbindtenis was; dat hij doorgaans gewapend naar de preek der ketters reed; hunne leeraars aan zijn tafel noodigde; dat hij te Delft het nachtmaal naar de wijze der ketters had gehouden; dat hij, schoon meermalen daartoe aangezocht, geweigerd had den eed van trouw aan den koning te doen. Na zijne vlugt werden zijne goederen aangeslagen. Hij huwde Margaretha Oem van Wijngaerden, dochter van Jan Oem van Wijngaerden tot Kroonenstein, baljuw van den Haag, en van Catharina van Zijll.

Zie *Sententien van Alva*; bl. 40, 445; Te Water, *Verbond de len*, D III, bl. 415; Kobus en de Rivecourt.

ZEGHERS ( ), kunstschilder, bloeide in het midden der 16de eeuw te Oudenaarden. Hij schilderde in 1549 voor O. L. Vrouwen-gasthuis drie *crucifixen*, *St. Buerbele*, *St. Maria Magdalena*, *St. Agneta*.

Zie Kramm.

ZEGHERS of ZEGERS. Zie SEGHERS.

ZEGHERS (Hercules). Zie SEGHERS.

ZEHENDER (Abraham). Van hem bestaat een *Plattegrond van de stad Middelburg* met 32 wapens der leden van de regering dier stad.

Zie Kramm.

ZELDAM VAN GANSWIJK. Zie GANSWIJK.

ZELE (Jan van). Zie SELE (Jan van).

ZELHORST (Matthias). Volgens Foppens gedurende 31 jaren predikant der hervormde gemeente te Hengelo, doch hij begaf zich, d. 6 Julij 1645, van zijn dwaalleer teruggekomen, weder in den schoot der R. C. kerk, in den ouderdom van 59 jaren, waarna hij te Dusseldorp zijn verblijf nam en stierf.

Hij gaf van zijn bekeering verslag in *den Catholijcken Gereformeerden predicant ofte den onverwachten weghweijser tot de Catholycke waerheijdt enz.* Anno 1649 en 1658. 8°.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I, p. 89.

ZELST (Johan van), predikant te Burcharen en Hernen 1683, te Rossum en St. Andries 1685, te IJsselstein 1696, gestorven 1730, schreef:

De zieltogende Juda, treurrede, toegepast op het afsterven van William III enz. 1702.

Zie Rogge, *Bibl. v. Contrarem. en Geref. geschriften*, bl. 203.

ZEPPEL (Christiaan), een Hagenaar, leerling van den ouden Haag, bloeide omstreeks 1769, schilderde portretten en herstelde oude schilderijen.

ZERBOLT (Gerardus). Zie ZUTPHEN.

ZERVIS (Johan). Zie SERVIS (Johan).

ZESEN (Philip von), ridder, raadsheer van Zijne Hoogheid den prins van Anhalt, te Prioran in Meiszen geboren, leefde van 1619—1672, hield zich een geruimen tijd te Amsterdam, waar hij de betrekking van consul van Anhalt bekleedde, op, en gaf en schreef gedichten en gansche werken in de Hollandsche taal. In 1672 besloegen zijne schriften reeds 9 deelen in fol. 10 in 4°., 31 in 8°. en 25 in 12°. en 16°., terwijl toen nog 36 zijner werken voor de pers gereed lagen, wier titels bij Jöcher voorkomen. Tot zijne geschriften behoort o. a. zijne *Beschreibung von der Stadt Amsterdam u. s. w.* Amst. 1664. m. pl. 4°. en in 12°., Waar achter: *Appendix wegen die neuen Ergrösserung und Erweiterung der Stadt gestellt, durch P. von Aengelen.*

Volgens Wagenaar vindt men niet veel gewigtigs in deze beschrijving. Zij werd, terwijl zij gedrukt werd, in 4 maanden opgesteld. De schrijver vermeldt in de voorrede, dat hij reeds 22 jaren in de stad gewoond had en in 1662 met het burgerregt was vereerd geworden. Er verscheen ook:

Het vernieuwde Paradijs-Hofken, vol christel. deugden en andere gebeden van Joh Arent, vermeerderd door F. van Zeesen. Met pl. v. J. Luyken. Amst. z. j. kl. 8°.

Zie Witte, *Diarium Biogr*, T. II, ad 13 Nov 1619, p 171; Neumeister, *De Poetis Germ Lec*, XVII, Muller, *Cimbria literat*, Jöcher, Wagenaar, *Beschryv van Amst*, Voorr, bl XXVIII, XXIX, B. Huydecoper, *Proeve van taal- en dichtk*, bl 379, Bodel Nyenhuis *Biogr. lijst van Plaatsb.*, No 57, 1460; *Cat. J. Koning*, D. II, bl. 194 *Nav*, D. III, bl. 290, D IV, bl. 289, 295, Gervinus, *Gesch. d. Poetis. National-Literatur*, Th. V, S. 275—284, *Biogr. Univ.*

ZEURNER ( ) „hield zich onledig met landschappen en stadsgezigten af te beelden, namelijk op spiegelglas, waarvan

het gedeelte door de lucht verzilverd en al het verdere verguld is; daarop heeft hij op eene fraaije wijze de voorstellingen geëtst, en ze dan van achter gedekt, welke bewerking door het veranderen van het licht, op de verschillende afstanden van den beschouwer, een vreemd effect maakt."

Zie Kramm.

ZEVECOTE (Daniel), zoon van den volgende, in Grasmaand 1627 te Harderwijk geboren. Reeds in zijne kindschheid verloor hij zijn vader. Het blijkt niet dat hij, even als deze, de poëzij heeft beoefend. Hij ontving echter een geleerde opvoeding, werd in 1649 student in de geneeskunde aan de akademie zijner geboortestad, waar hij in 1655 en 1656 nog als doctor der wijsbegeerte voorkomt. In 1658 werd hij tot buitengewoon hoogleeraar in de wiskunde benoemd. Na drie jaren dezen post bekleed te hebben, overleed hij in het 34ste jaar zijns levens.

Zie behalve de *Oratio funebris* van Hermannides; Bouman, *Geschied. d Geld Hooges*, D. I, bl. 206, Kobus en de Rivecourt

ZEVECOTE (Jacob van), zoon van Franciscus en Maria Uteneechont, werd den 16^{den} Januarij 1590 te Gent geboren. Naauwelijks 16 jaren oud, toen hij de scholen nog niet had verlaten, bewonderde Jacob van Marcke reeds zijne gedichten. Hij was zwak van gezondheid, van een wispelturig en ontevreden karakter, hevig, vurig, werkzaam maar ontembaar in zijne driften, die hem van het eene uiterste tot het andere dreven. In zijne jeugd minde hij eene Gentsche schoone, die hij onder den naam van Thaumantis bezong. Ofschoon zij hem trouw had gezworen, bleef zij echter aan zijne liefde niet beantwoorden en werd op een ander verliefd. Dit trof hem zoo diep, dat hij besloot de wereld te verlaten en begaf zich in het klooster der Augustijnen te Gent, waarin hij gestudeerd had. De monnikskap bragt echter geen heul aan zijne smarten, heviger voelde hij in de eenzaamheid de driften woeden en het hart in nieuwe begeerten ontbranden. Rusteloos en ontevreden, dacht hij dat zijn zwervend leven hem meer rust zou geven, en nam, naauwelijks 20 jaren oud (1616), de pelgrimsstaf op en ging naar Rome. Hij trok door Lorreinen langs de oevers van den Rijn naar Basel en langs de St. Gothard over de Alpen naar Milaan, bezocht Bologne, Florence, Sienne en kwam eindelijk te Rome aan. Na een kortstondig verblijf, keerde hij langs Genua en Lyon naar zijn vaderland en gaf eene dichterlijke beschrijving zijner reis in eene latijnsche elegie aan Justus Hardouin.

Tot professor in de rhetorica in het collegie der Augustijnen te Gent en te Brussel benoemd, verveelde hem spoedig deze betrekking en ging hij in 1623 naar Leiden, om een bezoek af te leggen bij zijn vriend en bloedverwant Daniel Heinsius.

Hij ging tot de hervormde kerk over en bleef eenigen tijd te Leiden, trad aldaar in den echt en werd, in 1627, tot hoogleeraar in de welsprekendheid en geschiedenis te Harderwijk benoemd. Zestien jaren bekleedde hij dit hoogleeraarschap niet minder geacht wegens zijne talenten en geleerdheid, wegens zijne burgerdeugden. Weinige Nederlanders bespeelden de dichterlijke lier met meer kracht en gevoel. Ook zijne latijnsche gedichten worden teregt geprezen. Naar den trant dier tijden gaf hij op een gedeelte van Suetonius en Levius staatkundige aanteekeningen in het licht, die denzelfden gloeienden haat tegen Spanje ademen, die ook zijne gedichten bezielt. Maar het was met zijn pen alleen niet, dat hij zich als een ijverig voorstander van de vrijheid zijns vaderlands betoonde. Immers, in den zomer van 1629 deden de Spanjaarden en Croaten, onder den graaf van Montecuculi, een even onverwachten als verwoeden inval in de Veluwe; en trok dien geduchten vijand voor de muren van Harderwijk. Toen zag men den beroemden geleerde, nevens de geringste burger, op de bedreigde wallen in het geweer staan en zijn stadgenooten door woord en daad tot het treden van kloeken weêrstand aanmoedigen. Terwijl hij te Harderwijk gevestigd was, wijdde hij op nieuw zijne krachten aan de regtsgeleerdheid met zulk een gelukkigen uitslag, dat de Leidsche senaat hem honoris causa den titel van doctor in de regten verleende. Zijne huisvrouw Maria Wouters, schonk hem twee kinderen, één zoon Daniel en een dochter Marijtje, gedoopt den 29sten Oct. 1630. Haar ontijdige dood baarde den gevoeligen vader zoo grievende smart, dat hij den 17^{den} Maart 1642, in het 46ste jaar van zijn ouderdom, overleed. De hoogleeraar Boucorff vervaardigde zijn grafschrift.

Schriften:

J. Zevecotii, Gandensis ord. erem. S. Augustini, poëmata. Gandavi. Anno 1622. 8°. Antv. 1623.

Tertia editio adeo aucta ut nova videri possit. Antv. 1623. 8°. *Edit. ultima.* Amst. 1640. 8°. L. B. 1625.

Observata politica ad C. Suetonii Julium Caerarem. Amst. 1630. 24°.

Lucii Annaei Flori rerum romanarum libri IV. Accedant J. Z. J. U. B. observationes maxime politicae. Hardiveci 1633. *Editio altera.* Amst. 1638. 12°.

Verachtinge des doods. In 't latijn beschreven door Daniel Heinsius. Overgezet door d. Ed. en wijt vermaerden J. Z. Leijden 1623. 4°.

Beleg van Leyden. Treurspel. Tot Leijden. 1626. 4°.

Onzet van Leijden. Blij-eindig spel. Tot Harderwijk. 1630. 4°.

Emblemata ofte sinnebeelden met dichten verciert; Met noch andere verscheyden dichten door hem zelven Amst. 1838 in 12°. langw. form.

Gedichten van Jacob van Zevecote. Voor de eerste maal verzameld en uytgegeven door Jonkh. Ph. Blommaert. Gent, Rott. 1840. 8°.

Zie *Heinsii Poem.*; P. Cunaei *Epp.*; Boxhornii *Poem.*; Foppens, *Bibl. Belg.*, Val Andreas, *Bibl. Belg.*; Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 156; Peerlkamp, *de Poet. Lat. Neerl.*, p. 115; Struvii, *Act Liter. Fasc.* VII, p. 27; A. Matthaei *Syll. Epist.*, p 101, Willems, *Verh. over de Ned. taal en letterk.*, D. II, bl. 18—35; Kantelaar en Siegenbeek, *Euterpe*, D. I, bl. 69· Visscher, *Bloemlezing*, D. II, bl. 56; Collot d'Escury, *Holl. roem*, D. IV, 2, bl. 486*a*, Siegenbeek, *Bekn. gesch. d. Ned. letterk.*, bl. 111, 116, van Kampen, *Bekn. gesch. d kunst en wetens*, D. I, bl. 202, III, bl 89, Schrassert, *Beschrijv. v. Harderwijk*, D. II, bl. 144, Bouman, *Gesch d Geld Hooges.*, D. I, bl 1, 59, 108, 125; D. II, bl. 604, 622, 644; Witsen Geijsbeek, *B. A. C. Wb.*, D. VI, bl 587, Bodel Nyenhuis, *over Z's Ontzet van Leyden, blij-eindend spel in III Mnemorijne*, D. I, bl 229, Willems *Belg. Museum*, 1839; Blommaert, *voor de gedichten van J. Z.* Gent 1840; Dez, *Nederd. schrijvers van Gent*, bl. 8, 200, 204, 211, 231—288; Jonckbloet, *Ned. lett.*; Huberts, *Chr. Handb.*, Paquot, *Mém.* t a p.; *Messager des sciences historiq*, 1850, bl 222, Hoogstraten, Kok; Nieuwenhuis; Verwoert, Kobus en de Rivecourt, *Nav.* IV, 326, V, 126, 137, VI, 240, VIII, 130.

ZEVENDER (J. F. van der) bloeide in den aanvang der 17de eeuw en wordt door van der Aa onder de dichters van dit tijdperk gesteld.

ZEWEL (Willem). Zie SEWEL (Willem).

ZEIJDELAAR (Ernst), fransch kostschoolhouder te Weesp, beoefende de Nederd. taalkunde, blijkens zijn:

Nederduitsche spraakkonst, ten dienste der Nederlandsche Taalminnaars uit de werken der beste schrijveren en der beroemdste dichters verzamelt. Amst. 1791.

Belangrijk is de op bladz. 396—398 voorkomende Naamlijst van Nederd. taalkundige boeken.

Regelmaatige Nêderduitsche Spelkonst, òf Verh. over de zêsen-twintig Lêtteren van hèt Alphebèth. Amst. 1769. 4°.

Verh. over de spelling der Nederd. Taale, ter bevordering van regelmatigheid en éénparigheid in dezelve. Met bescheiden Aanmerkingen op de Verh. van N. Siegenbeek. Amst. 1803. 8°.

De Hoogduitsche spraakmeester, door Prof. J. C. Gottsched met het Nederduitsch door E. Zeijdelaar, en voorts met zeer veel bijvoegsels door A. A. van Moerbeeck, Leeraar der Doopsgezinden te Dordrecht. Dordrecht 1786. 2de dr.

Zie Ypeij, *Gesch. d Ned tale*, D. , bl. ; *Vad. Letteroef.* 1787, D. I, bl. 100, *Cat. d. Maats. v Ned Letterk.*, D. I, bl. 32, 33.

ZEIJL (Robert van). Naar eene teekening van dezen kunstenaar, voorstellende *de Boetvaardige Magdalena*, vervaardigde Willem van de Pas eene uitmuntende gravure met een achtregelig latijnsch vers. Hij leefde waarschijnlijk in den aanvang der 17de te Utrecht.

Zie Kramm.

ZHEPPEN (W.) gaf in het licht: *Bedenkingen tot Kerkevreede.* 4°.

Zie Abcoude, *Aanh.*, S. 241.

ZIEGMEIJER (C.). Arrenberg vermeldt van hem:

De weereldling ontdekt. Amst. 1750. 7de dr.

Nederig en vrijmoedig, doch tevens noodig discours. Amst. 4de dr. 8°.

Zie *Naamr.*, bl. 595.

ZIEREELS of ZIERENEEL (F.), kunstschilder, in de Meijerij van 's Hertogenbosch geboren, was in 1674 te Rome, waar hij den bentnaam van *de Lely* verkreeg.

Zie Houbraken, D. II, bl. 349, D. III, bl. 102.

ZIERICKZEE (Marten), door Guicciardijn onder de kunstschilders te Amsterdam vermeld.

Zie Kramm.

ZIERICKZEE (Thomas van), schilder, leerling van Frans Floris.

Zie v. Eynden, D. II, bl. 181; Kramm.

ZIERIKHOVEN (Catharina), verzonnen naam, onder welken Jacques Alexandre de Chalmot een *Kookkundig woordenboek* getiteld: *De Friesche keukenmeid en verstandige huishoudster.* Franek. 1772. 2de dr. heeft in het licht gezonden.

Zie Jacques Alexandre de Chalmot.

ZIERIKZEE (Johannes Aegidius) of Gillis, ook wel de Leeuw, de Levres, Leves of Leves genoemd, werd in de laatste helft der 12e eeuw te Zierikzee geboren. Van daar dat hij nu en dan Aegidius Walacrensis heet. Van zijne afkomst en eerste opleiding weten wij niets. Hij wordt ergens als zeer ervaren in goddelijke en menschelijke wetenschappen en zelfs Juris utriusque doctor genoemd, eene waardigheid, die hij waarschijnlijk te Parijs heeft verkregen. In zijn vaderland omhelsde hij den geestelijken stand en sloot zich aan de orde der Premonstratenser monniken aan, Wij vinden Aegidius ten jare 1214 gevestigd te St. Peters Leeuw in Z. Brabant, de hoofdplaats van 33 parochiën. Hier bekleedde hij de waardigheid van *plebaan.* Weldra echter wachtte hem een meer openbare en meer vreedzame werkkring. Toen de gravin Mathilde, gemalin van Eudes III, Hertog van Bourgondië, zich in de landen, haar tot huwelijksgoed afgestaan geldafpersingen veroorloofde, onder voorwendsel van penningen voor de kruistochten, brak er een algemeene opstand uit. De partijwoede der zoogenaamde Blauvoeten en Ingikrijnen (ook IJsengrinen) — de eene aanhangers van Heribert, Mathildas tegenstander, de andere volgelingen van Sigebert Ingeryk, krijgsoverste van Mathilde, overdekte het ongelukkige land met schrik en rouw. Aegidius bleef geen werkeloos toeschouwer en hem komt een deel toe in de bevrediging die in 1207 tot stand kwam. Alleen bleef zekere Ornandus of Druardus, met nog vier andere partijgangers, aan het hoofd van een bende gewapende den schrik der inwoners en versmaadde den aangeboden vrede. Aegidius begaf zich tot hem en stelde hem voor met zijn wapenbroeders ter kruisvaart te trekken, hij zelf wilde hun tot opperhoofd strekken. Met geestdrift wordt dit voorstel aangenomen en dadelijk ten uitvoer gebragt. Zij deden de reis over land naar Italie, waar zich de pauselijke legaat, Petrus Pelagius Galvani, Bisschop van Alba en Kardinaal, aan hun hoofd plaatste. Aegidius stond met dezen in de nauwste betrekking. Hij toch komt voor als zijn *Penetentiarius* of biechtvader. Omstreeks het midden van 1218 zeilden zij uit Brindes en kwamen tegen het einde van September in het leger der kruisvaarders bij Damiate aan. Bij den aanval op die stad (Dec. 1218) legde Aegidius zijne dapperheid en kloeke beradenheid treffelijk aan den dag.

Vermoedelijk behoorde hij tot de kruisvaarders, die gezegd werden, onder het oog der Saracenen, de schipbrug te hebben bestormd, en vier der vaartuigen, op welke zij steunde, als buit het juichende heir der kruisvaarders toe voerden. Bij die gelegenheid werd aan Aegidius of Gilles van Zierikzee de bijnaam geschonken, dien hij voortaan algemeen voerde, namelijk die van *Miles albus,* of *le Blanc Gensd'arme.* Ook muntte zijne dapperheid uit bij het innemen der stad Damiate. Hij stond ook hier, gelijk overal waar gestreden werd, vooraan, snelde te paard, de lans in de hand vooruit, de laatste poort stoof van zelve open (*nutu Dei ultroest aperta ei*) en de aanvallers werden meester van de stad. Van deze gewichtige gebeurtenissen stelde Aegidius een verhaal op in den vorm van een brief, gedagteekend uit Damiate, vier dagen na het innemen der stad (10 Nov. 1219). Vermoedelijk keerde hij met den kardinaal Pelagius naar Europa terug en werd door den Paus met buitengewone eer ontvangen. Eenige jaren later ontmoeten wij hem weder te Gent. Hier trad hij in het openbaar op tegen de woekeraars welker *usurarum veracitas* in hooge mate zijnen onwil opwekte. In 1226 verkozen hem de Premonstratensen te Middelburg tot hunnen abt, vier jaren later verliet hij wederom deze stad en werd bevorderd tot abt van het hoofdconvent der Premonstratensen te Vicogne in Henegouwen, waar hij den 26 Maart 1237 overleed.

Zie G. H. M. Delprat, *Joannes Aegidius van Zierikzee van het innemen van Damiate in* 1219 in Nyhoff, *Bydr.* d. V 75 volgg; Kobus en de Rivicourt.

ZIERIXZEËSSIS (Amandus), te Zierikzee geboren, trad in de orde der Franciscanen of Minnebroeders, studeerde in de Godgeleerdheid en werd voorlezer te Leuven, welke post hij tot zijn dood bekleedde. Hij was een zeer geleerd man, in de Grieksche, Hebreeuwsche en Chaldeeuwsche talen zeer ervaren. Ook schreef hij een chronyk van 't begin der wereld tot 1534 in zes boeken met den titel:

Scrutinium, vel venatio veritatis Historiae. Antw. 1534 *apud Sim. Cocum* 8, waarbij hij voegde: *De* LXX *Hebdomadibus Danielis* met een voorrede van Fr Titelmannus nopens des schrijvers leven en schriften.

Voorts schreef hij:

Commentarii in Genesim, Jobum et Ecclesiasten. — Dominicae Passionis historia Spritualis Militiae XII horae lib. 1.

De St. Annae conjugio.

De XL. Mansionibus.

De Sophe, rege Persarum, hoste Turcarum. Ms. weleer te Leuven bewaard.

Hij overleed te Leuven 6 Junij 1534.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.* p. 247, Boxhornii *Epist.* p. 76; Sweertii *Ath. Belgic.* p. 116, 119., Gerneri *Bibl.* p. 34; Guicciardini *Descriptio Belg.* p. 116; de la Rue, *Gel. Zeel.* bl 204 4; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZIERNEL (Jo). Naar zijne teekening graveerde Alb. Clouet de Gorcomsche Martelaars.

Zie Kramm.

ZIERVOGEL klom tot den rang van Vice-admiraal op.

Hij was Kommandeur van de orde van den Ned. Leeuw, Ridder van de Zwaardorde van Zweden en overleed te Delft den 1 Julij 1845, in den ouderdom van 73 jaren.

ZIESENIS (Anthonie) werd de 26 Dec. 1731 te Hannover geboren, had tot leermeesters in de teeken- en schilderkunst een zijner oomen J. F. Ziesenis en een zijner neven van denzelfden naam, een bekwaam Hof-portret-schilder. Hij vertrok ter voortzetting zijner studiën eerst naar Hamburg en in 1756 naar Amsterdam, waar hij op de teeken-Akademie naar het levend model begon te boetseren. Bij zijn komst alhier werkte hij nog eenige jaren als knecht of gezel bij verschillende meesters, als Mol, Schotsma en van Daalen, vooral bij den laatste een bekwaam beeldhouwer van sieraden die tevens een spiegelwinkel hield. Hierna begon hij op eigen wieken te drijven, terwijl hij tevens het onderwijs genoot van den Franschen beeldhouwer Hirman, die op dit pas van St. Omer te Amsterdam was gekomen, zich op de Akademie begaf, aldaar gedurende ettelijke jaren fraaje beelden boetseerde, voor verscheidene aanzienlijken vele stukken in marmer en hout vervaardigde en daarna naar St. Omer wederkeerde. Door dezen gerugsteund, legde hij zich met ijver toe niet alleen een kundig beeldhouwer maar tevens een statuurius te worden.

Hij werd in 1765 een der zes direktenren van de beroemde stads teeken-akademie later niet alleen stadsbeeldhouwer, maar tevens ook beeldhouwer van de Admiraliteit en der O. I. Compagnie, om de gehouwene sieraden aan de schepen te vervaardigen.

Hij vervaardigde o. a. twee levensgroote beelden, de *vrede* en *vrijheid* voorstellende, voor den raadpensionaris Stein, de sieraden aan de Muiderpoort, het beeldwerk aan den nieuwen schouwburg, de beelden van *Melpomene* en *Thalia* en het *Gedenkteeken voor den schout bij nacht Bentinck* in de nieuwe kerk, het groote *frontes ice van het werkhuis*, dat van het *Maagdenhuis* en de groep *boven het oude mannen en vrouwenhuis*, op de Kloveniersburgwal, het *praalgraf van den Baron van Essen* in de kerk te Barneveld, de *Buste van Prof. Camper* in de St. Pieters-kerk te Leiden. Hij overleed in 1801 verscheidene kinderen nalatende.

Zie *Konsten Letterbode* 1861; Immerzeel; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, v. Eynden en van den Willigen.

ZIESENIS (Bartlomeus Wilhelmus Hendricus), zoon van den vorige, omtrent 1762 te Amsterdam geboren, werd voor de bouwkunst opgeleid, doch beoefende tevens de teeken- en beeldhouwkunst. Tot architect van s'lands gebouwen aangesteld, zette hij zich te s'Hage neder, waar hij den 1 Mei 1820 overleed. Hij was lid der 4de kl. van het. Kon. Ned. Instituut, bouwde o. a. de de Luthersche kerk te s'Hage en huwde de beroemde tooneelspeelster Wattier.

Zie Immerzeel.

ZIESENIS (Joannes Wilhelmus Hendricus), broeder van den vorige, werd in 1770 te Amsterdam geboren, ontving zijn opleiding in de teekenkunst van de kunstschilders J. Andriessen en A. de Lelie, terwijl hij zich verder oefende op de Amsterdamsche teekenakademie, waarbij hij verscheidene eereprijzen behaalde. Reeds had hij groote vorderingen in de beeldhouwkunst gemaakt, toen ligchaamszwakte hem noopte zich tot de teekenpen te bepalen. Hij overleed in den ouderdom van 29 jaren.

Zie Immerzeel.

ZIESENIS (Johan George), in 1716 te Hannover geboren, portretschilder, te s'Hage gevestigd, waar hij zich in 1768 als lid van Pictura liet inschrijven. Hij vervaardigde de portretten van Willem V. diens gemalin en van verschillende aanzienlijken. Hij keerde naar Hannover terug, waar hij in 1777 overleed.

Zie Kramm.

ZILO (Adam). Zie Silo Adam.

ZILLESEN (Cornelis) maakte zich bekend door de uitgave van onderscheide geschriften en werken betreffende geschiedenis, staathuishoudkunde en waterbouwkunde. In 1781 gaf hij in het licht een *onderzoek der oorzaken van de opkomst, het verval en herstel der Vereenigde Nederlanden*. Behalve verschillende uitvoerige en kleinere staatkundige schriften 1) volgde in 1796, zijn *wijsgeerig onderzoek wegens Neêrlands opkomst, bloei en welvaart, het daarop gevolgd verval en wat de nog overgeblevene middelen tot herstel zijn*, zijne *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden* van 1793 tot 1798 in 6 deelen, van 1796—1803, in het licht verschenen en zijne uitvoerige *Beschrijving van den watersnood* in 1799. Na dezen tijd hield hij zich meest met onzen waterstaat onledig, gaf vroeger een plan ter voorkoming der overstroomingen, doch in 1817 een *wijsgeerige staathuishoudkunde, bijzonder voor het thans vergroote Koningrijk der Nederlanden*, waarbij hij twee jaren later nog een aanhangsel voegde, vooral op s'lands waterstaat betrekking hebbende. In 1820 liet hij volgen: *wis- en natuurkundig onderzoek van de oorzaken der menigvuldige allerschadelijkste rivieroverstroomingen welke sedert het jaar* 1704 *door ijsverstopping zijn voorgevallen* en drie jaren daarna eene *verhandeling over den tegenwoordigen ongunstigen waterstaat in het zuidelijke gedeelte van het Koningrijk der Nederlanden*, eindelijk gaf hij in 1825 nog: *Iets over de natuurlijke oorzaken der steeds toenemende zeeoverstroomingen op de kusten van het Noordelijk gedeelte onzes Rijks*.

Hij overleed den 25 Maart 1828 te Rotterdam in den ouderdom van 92 jaren.

Zie *Algem. Konst. en Letterb.* 4 d. XIII bl. 77. 1828 d. 1 bl. 227.

ZILLESEN (Willem Jan), zoon van de vorige in 1774 te Rotterdam geboren, studeerde te Leiden, en werd doctor in de letteren. Hij bekleedde het rectoraat der Latijnsche scholen te Middelburg, Arnhem, Rotterdam en Amsterdam. Te Middelburg werd hem ook het professorraat in de Grieksche taal opgedragen dat hij in 1803 plegtig aanvaardde. Ook kwam hij in 1810 als Hoogleeraar te Harderwijk in aanmerking. Hij overleed den 5 Sept. 1834, was lid van 't Zeeuwsch- en prov. Utrechtsch genootschap, en der Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden.

Hij heeft, behalve eene vertaling van Middleton's *Leven van Cicero*, de drie volgende redevoeringen uitgegeven.

De accurata linguae Graecae Latinaeque disciplina ad formanda puerorum ingenia accommodatissima Arnh. 1810.

De belli Gallici laudibus ejusque vi et efficacia ad ingruentem Barbariem propellendam. L. B. 1814.

De munere Rectoris gymnasii literarii. Amst, 1820.

Zie *Konst en Letterb.* 1834 d. bl. v. d. Capelle, *Or. funeb.* Siegenbeek, *Aanspraak. Lofrede bij de L. Maats.* t. 1835, Burman, *Gesch. de Geld. Hooges.* D. II. bl. 563; *Boeks.* 1803. *Aant. op* Nieuwenhuis; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

ZIMMERMAN (Joannes Decker) werd den 19 Dec. 1785 te Amsterdam geboren. Zijn vader David Zimmerman behoorde tot de patriotten en had als advokaat reeds voldoende praktijk, toen in 1791 de Oranjepartij triumpheerde en de schepenen hem de advokaterie verboden. Van zijn bestaan beroofd, nam hij met vrouw en kind de wijk naar Ouwerkerk, gedurende de week te Amsterdam zoekende, waarvan zich te generen. Later verwisselde het gezin de dorpswoning met een buitentje aan den Amstel, toen de vader te Amsterdam in de Hoogstraat bij de Kloveniers Burgwal een bierkelder opende. In 1794 begaf deze zich met zijn gezin naar Berbice en Demerary, waar de rechtspraktijk hem goede vooruitzigt beloofde, doch Joannes bleef te Amsterdam bij zijn oom en bezocht eene Hollandsche later een kostschool, waar hij honger leed, vervolgens een boerenschool aan de lage Vuursche, eindelijk een Fransche kostschool te Amersfoort.

Bij zijn oom teruggekeerd, genoot hij het onderwijs op de beroemde dagschool van Coenraad Wester, terwijl zijn vader, intusschen te Amsterdam teruggekeerd, hem in de mathesis, logica en zedekunde onderwees: ook ontving hij privaat onderwijs in de oude talen. Ondertusschen begon zijn vader in 1801 een boekdrukkerij met 36 persen waarop Johannes het letterzetten leerden weldra met het correctiewerk belast werd; ja zelfs met de zamenstelling van een maandblad van Oost- en West-Indië getiteld: *Oost en Westpost*, Doch voor het predikambt bestemd, genoot hij ook eenigen tijd onderwijs van Arend Fokke Simonz. en van den Lutherschen predikant Fortmeijer, werd in 1803 student aan het Athenaeum en vertrok in 1805 naar Göttingen, nadat de Amsterdamsche loge *la Charité* hem in de orde der vrijmetselaren had opgenomen.

Na zijne terugkomst in zijn vaderland, legde hij zijn examen af en werd tot vast propenent bij de Amsterdamsche Luthersche Gemeente aangesteld, in 1807 predikant te Zwolle en in 1808 te Utrecht, waar hij de gemeente gedurende 50 jaren bediende. Zimmerman heeft zich als kanselredenaar, ook door uitgegeven leerredenen verdienstelijk gemaakt. Tevens behartigde hij ijverig be belangen van zijn kerkgenootschap, van welks synode hij vele jaren president, en ook lid van vele belangrijke commissiën. In 1858, na het feest zijner 50jarige Evangeliebediening, nam hij afscheid van de synode en tevens zijn emeritaat. Hij overleed den 7 Junij 1867.

Zimmerman heeft zich verdienstelijk gemaakt door een menigte Feest- en Gelegenheidsleerredenen, Redevoeringen en Aanspraken. Zijne eerste leerrede was *over den toestand der dooden, naar Openb.* 14 : 13 Amst. 1810. in 1815 gaf hij een *tiental leerredenen*, in 1819 een tweede *tiental*, in 1837 en 1840 *twaalf leerredenen, ten deele over eenige min behandelde tekslen*, in het licht.

Aanzienlijk is ook het getal zijner afzonderlijk uitgegeven *gedichten* en *prozaschriften*, onder welke twee romans: *Lodewijk Herder of de gevolgen eener al te groote gevoeligheid: des harten* en *Juliaan en Gustaaf*, vervolg van den voorgaanden en beide onder den naam van A. J. Donker.

Hij was Redacteur van het Tijdschrift *Euphonia* 1814 en volg. 16 Jaargangen, waar uit hij getrokken heeft *Kinderen der vergetelheid*, 5 d. Amst. 1825—1828. Ook schetste hij met W. H. Warnsinck Bz. het leven van Petronelle Moens. Zimmerman was ridder van de orde van den Ned. Leeuw, Lid van verschillende letterkundige genoot schappen, ook van het Leidsche. De Hoogl. Domela

1) Onder deze telt men ook finantiële stukken een van welke in het *Vervolg* der *Vad. Hist.* d. X. 411 bl. 196 wordt vermeldt als bij de regeering ingediend, — een *Welmeenende Raad aan 't Vaderland* in 1783 eene *Wijsgeerige verklaring van de regten en pligten van den burger* 1796, eene *Wijsgeerige beschouwing der representative regeering* en een werk in 2 dn. dat in 1792 onder den naam van *Philaletus Batavus* verscheen, doch waarvan in 1792 een uitgave met zijn naam uitkwam. te weten *de eer van het Patrotismus der zeven vereenigde Gewesten verdedigd.*

Nieuwenhuis heeft zijn leven geschetst, gevolgd door een lijst zijner uitgegeven geschriften.

Zie *Bijlage tot de Hand.* van 1866.

ZIMMERMAN (Johan Christiaan), zoon van Johan Carl Zimmerman en Margaretha Brinkman, werd d. 4 September 1789 te Amsterdam geboren. Na aldaar zijne opleiding op het kantoor zijns vaders genoten te hebben, begaf hij zich op 20 jarigen leeftijd naar New-York, waar hij steeds in den handel werkzaam was. Hij was gedurende meer dan 25 jaren consul en later consul-generaal der Nederlanden. De Koning benoemde hem tot ridder der orde van den Ned. Leeuw. Hij overleed 23 Maart 1855 te New-York bij zijne huisvrouw, Sara Vos, 5 dochters en twee zoons nalatende van welke een, tijdens zijns vaders dood, Vice-consul te New-York was.

Part. ber.

ZING (A.) Van dezen kunstminnaar vermeldt Kramm eene teekening, voorstellende *een bergachtig landschap* met *eenig geboomte.* Kramm vermoedt dat hij een Duitscher was.

ZINGER of SENGER (Hans), door van Mander, Hans de Duitscher genoemd, in Hessen geboren, vestigde zich te Antwerpen, waar hij in 1543 in het St. Lucas-gild werd ingeschreven. Hij schilderde landschappen met waterverw, teekende voor de tapijtwerkers en vervaardigde fraaije houtsneden.

Zie Kramm.

ZIRIXAEA (Balduinus de), een Zeeuw, volgens Sweertius, van wien niets anders bekend is dan een ms. weleer. te Leuven berustende en getiteld *In IV Decretalium.*

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.* p. 153, Foppens, *Bibl. Belg.* Sweertii *Ath. Belg.* de la Rue, *Gel. Zeil.* bl. 188,

ZJERMEZ (Adam Karelsen of Karels), ook Adam Karels van Germes, beroemd tooneelspeler bij den Amstesdamsche schouwburg. Hooft, Brandt, van Baerle, Anslo, en anderen prezen hem als zoodanig en vergeleken hem met Roscius. Hij was, even gelijk deze van Cicero, de leermeester van den Hoogleeraar Francius en van Brandt in de welsprekendheid.

Hij overtrof zeker alle zijne tijdgenooten in de kunst van uiterlijke welsprekendheid en moet met het uitspreken van Brandts lijkrede op Hooft, wonderen hebben gedaan. Hij speelde den hoofdrol in het stuk van Hogendorp *Willem de I.* waarmede de Amsterdamsche schouwburg in 1607 geopend werd. Ook was hij zeer gezien bij den Raadpensionaris Jan de Witt

De door hem uitgegeven tooneelstukken, zijn zeer merkwaardige bijdragen tot de geschiedenis van de afgunst en kunstnijd der dichters en tooneelspelers van zijn tijd.

Zijn eerste drama, betiteld: *Vervolgde Laura, blijeindend treurspel.* Amst. 1615, 1679, is opgedragen aan de Regenten van het Amsterdamsche weeshuis. Hij zegt dat Jan Hendriksz. Glazemaker deze *Laura* eerst uit het Spaansch in Nederduitsch proza heeft vertaald en dat Casper van Baerle lang te voren er 300 regels van had overgezet. Verder verhaalt hij, dat zijn leermeester Rotrou hetzelfde stuk uit het Spaansch van Lopez de Vega in het Fransch heeft overgebragt.

Zijn tweede drama, getiteld: *Klaagende Kleazjenor* en *Doolende Doriste.* Amst. 1670, droeg hij op aan Mejufvrouw Kornelia Bikkers, wier vader hem vele beleefdheid betoond had. Weleer aan het Fransche hof ten tooneele gevoerd, was het op aanbeveling van Antony van Baarle, edelman van Prins Maurits Graaf van Nassau, die er de hand in had, door Adam Karels uit het Fransch overgezet. Zijn laatste drama is getiteld: *Eduard, anders standvastige weduwe, blyeind Hofspel.* Amst. 1660; alle te zamen uitgegeven te Leyden 1716. Zij hebben weinig dichterlijke waarde.

Zie Witsen Geysbeek, B *A. O. W. B* D VI bl 596, Wagenaar, Amst fol. III. St bl 249, Scheltema *Mengelwerk* Dl III St. III. bl. 120, Collot d'Escury, *Holl Roem* D. VI bl 145, *Aant.* (2) 604 Brandt, *Lev v Hooft,* bl. 22, De *Argus* 1826 No. 2. bl. 17 *Naamrol van Tooneelsp.* 1727, 1743, van v d Maick Leid 1774, *Navorscher,* Dl. III. bl 192. D IV bl, 157 *Bybl* 1855 bl. X. 4. Kok, Kobus en de Riverourt, *Cat d. Maats v. Ned. Letterk* D I. bl. 228.

ZÖCHER (Johan David), een architekt, die veel naam maakte door het aanleggen van buitenplaatsen in alle deelen van Nederland en van openbare wandelplaatsen van verschillende steden. Haarlem is hem de aanleg van den *Hout,* den Bolwerken en van het Kenau-perk verschuldigd. In den laatsten winter van zijn leven hield hij dagelijks het toezigt over de veranderingen aan het Hertenkamp. Hij was ridder van den Nederl. Leeuw, gehuwd met J D. Ratelband en overleed te Haarlem 8 Julij 1870 in den ouderdom van 80 jaren.

Part. berigt

ZOESIUS (Mr. Elbertus), zoon van den raadsheer Thomas Zoesius, was in 1609 en 1610 schepen, 1611 raad der stad Utrecht. Hij overleed den 20 Jan. 1622.

Zie van Bemmel, *Beschryving van Amersfoort,* bl. 430.

ZOESIUS (Gerard), in 1579 te Amersfoort geboren, begaf zich in 1598 te Doornik in de orde der Jesuiten, en vertrok met der woon naar Brabant.

Hij stierf den 30 Sept. 1628 te Mechelen in den ouderdom van 49 jaren. Hij heeft de volgende boeken uit het Latijn in het Holl. overgezet:

Modus confessionis generalis rite instituendae ex Francisco Arias, Brugis 1608.

Pugna Spiritualis Jo. Castanizae Benedi tini Mechl.nae 1618.

De praesentia Dei Francisci Arias. Additis considerationibus de castitate Ibid. 1619.

Prax s purae et rectae intentionis. Ibid. 1619 et 1623.

Via vitae aeternae Antonii Lucquet. Antv. 1620. 8.

Brevis narratio vitae Francisci.

Francisci a Villa regali et Johannis Ximenes, coadjutorum societatis Jesu ex vita P. Balthazaris Alvarez decerpta. Mechl. 1620.

Vita P. Thomae Sanchez et vita Margarethae Middleton. Ibid.

Tractatus de cultu pietatis erga B. Mariam virginem ex P Petro Antonio Spinello collectum. Ibid. 1620. 1628.

Pia exercitia animae devotae per societatem Jesu. Parisus edita Antw. 1628.

Compendium meditationum vitae et Passionis D. N. Jesu Christi, ex Vincentio Bruno. Ibid.

Relatio de Martyribus Indiae Orientalis. Mechl. 1622.

Narratio mortis quorumdam Religiosorum et al orum Chantianorum in quadam tumultuario seditione Insulorum ori.ntalium adversus Hispanos. Ibid.

Compendium vitae S. P. N. Ignatii Loyolae. Ibid. 1622.

Variae litterae missae a religiosis societatis Jesu, qui anno 1615.

e Belgica ad vineam Indiae occidentales excolendam abierunt Mechl. d. a.

Historia vitae et obitus serenissimad Margarethae Astriacae Hispaniarum reginae, conjugis Philippi Tertii a P Gusman conscripta Ibid. 1628.

Paradisus caelestium voluptatum revelatarum S. *Gertrudae, Lovanii* 1625 et 1629,

Cor Deo devotum P. Stephani Luzovick 1627.

Litterae Japonicae anno 1624. Mechl. 162?.

Zie Val Andreas; Foppens, Alegambi, *Bibl. Script. Soc. Jesu* in *Ger. Zoes,* Witte, *Diar. Biogr ad an* 1628; Burmani *Traj. erud., v.* 462, Teissier *Cat. Auctor. et Biblioth.* p 94; Lipeni, *Bibl Phil.* g. 550, 725, 754 1541, 727, 845, v, Bemmel, *Beschryv. van Amersf.*; Glasius, *Godgel. Nederl.* Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZOESIUS (Henricus), zoon van den vorige, in 1571 te Amersfoort geboren, legde aldaar de gronden zijner taalkennis, oefende zich vervolgens te Leuven in de Grieksche taal de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid, waarin hij het Rectoraat verkreeg Hij vond gelegenheid met den Graaf Christoffel van Elten eene reis naar Spanje te doen en vertoefde eenigen tijd aan de Hoogeschool van Salamanca, waar hij vele vrienden verwierf en bewonderd werd wegens zijne ervarenheid in de regtegeleerdheid in zoo jeugdigen leeftijd.

Te Leuven teruggekeerd, werd hij in 1603 Licentiaat in de regten en in 1606 hoogleeraar in de Grieksche taal. In weerwil der algemeene goedkeuring, die zijne lessen wegdroegen, trad hij een andere loopbaan in. Aartshertog Albertus schonk hem aldaar een leerstoel in de regten, nadat hij eerst den doctoralen graad had verkregen

Hij kweet zich zoo in deze betrekking dat hy in 1619 tot opvolger van P. Gudelinus die met veel lof de Pandecten verklaard had, werd aangesteld. Na 8 jaren in dien post werkzaam te zijn geweest, overleed hij den 26 Febr 1627 als rector der Academie en te midden der vreugde bedrijven van haar 2de jubelfeest.

Na zijn dood verschenen:

Commentarii ad Pandectas, Colon. 1651. 1658. 1689 fol Lovan. 1656 1675, 1710 fol.

Commentarii ad Institutiones Imperiales, Lovan. 1652 4°. *cum additionibus perpetuis.* Val. Andreas. Lovan. 1653 4°.

Commentarii in Jus canonicum Lovan. 1656. Colon. 1668 4°.

Commentarii paratitlares ad Codicem. Colon. 1710 4°.

Commentarii ad Decretales, Epistolas Gregorii noni. Colon. 1683 4°.

Lovan. 1647 (*ed. a Val. Andrea*) *cun Additionibus* Geijsman. Colon. 1692 4°.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.* o. 375 en *Fast. Acad.* Lovan. p. 47. 205; Foppens, *Bibl. Belg*; Miraeus de *Script. Secul.* XVII. p. 222 Witte, *Diar. Biogr.* ad an. 1627; Verhoeven apud *Matth. Rer. Amerf. Script.* p 54; Burman, *Traj. erud.* p. 466, Struvii *Bibl, Jur.* Cap. VI. § VII, *C.* XVII, § XV. Cap. XIII § XIV; Ludewig, *Praef. libri de vita Justin. et Theodorae*; *Grand Théatre Sacr. de Brabant T. I*; V Bemmel, *Beschryv v. Amersf.* Kok; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZOESIUS (Nicolaas), den 5 Augustus 1564 te Amersfoort geboren, studeerde te Leuven in de talen en de regten, en verkreeg den doctor.-graad in het laatste vak. Door zijne kunde en overgang tot den geestelijken stand, verwierf hij de gunst van Joh. Vandulle, bisschop van Doornick, dien hij als Secretaris op zijn reis naar Rome vergezelde en die hem na zijne terugkomst het kanonnikaat en officicaat der kerk van Doornick schonk.

Na den dood van de bisschop, werd hij kerkelijk raadsheer en requestmeester bij den hoogen Raad te Mechelen en eindelijk bisschop van s'Hertogenbosch (1615).

Hij bestuurde zijn bisdom, gedurende 10 jaren, in vrede rigtte te s'Bosch op nieuw het Seminarie op, dat onder Metsius en Masius was vervallen, ook stichtte hij voor het bisdom van s'Bosch te Leuven een tweede Seminarie of collegie voor Theologanten aan Willebrordes gewijd. Bij gelegenheid dat hij dit collegie bezocht, werd hij te Leuven door een zware ziekte overvallen, waar aan hij den 22 Aug. 1625 bezweek. Zijn lijk werd naar s'Bosch vervoerd en aldaar in de hoofdkerk begraven.

Hij schreef:

Vita Johannis Vandullii, Episcopi, Tornacensis. Duaei 1618. 8°.

Er bestaat een brief aan hem door Erycius Putseanus geschreven in de *Litterae Pastor. Zoesii* in de *Acta Decan. Christ Endov.*

Zie Val. Andreas. *Bibl, Belg.* p. 701; Foppens *Bibl. Belg.* I. p; Sweertii *Athen. Belg.* p. 585, *Catull. Tornac.* p. 154, Freher *Theatr. vir. Illustr*, p 1044; Verhoeven *apud Matth. Rer. Amersf. Script* p. 48. Héussen *Hist. Eccl.* p 198; Puteanus *Epp. Cent.*, III *Epist.* 70; Burman, *Traj. erud.* p. 466; van de Velde, *Synops* III 841, 842. *Grand Théatr. Sacr. de Brab* S. II. p. 11 p, XIX; *Katholyk Meyerysch Memoriboek* bl 88. Foppens. *Bisdom van s'Bosch* D II. bl. 245. Glasius *Godg. Ned.* van Heúrn. *Beschrijv van sBosch* I 235 van Bemmel *Beschryv. v Amersfoort.* Bor *Beschrijv. van sBosch* bl. 148; Wagenaar, *Vad. Hist.* D. X. bl. 692, Kok, Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZOESIUS (Thomas), te Amersfoort geboren, studeerde te Utrecht, werd aldaar Jur. utr. doctor, vervolgens Raadsheer in den Hove Provinciaal des lands van Utrecht. De burgerlijke tweespalt aldaar bewoog hem zijn ambt en zijne woonplaats te verlaten en op voorspraak van P. Buys, verkreeg hij in 1584 het buitengewone professoraat in de regten te Leiden, doch zeer tegen den zin van Burgemeesters, die hem van vijandelijke gezindheid tegen de Herv. godsdienst verdacht hielden, daar het niet bekend was of hij bij eede den koning van Spanje had afgezworen. Later werd hij gewoon hoogleeraar in dat vak tot in 1593, toen hij een eervol ontslag kreeg en naar Duitschland reisde, waar hem in Wurtemberg het hoog leeraarambt in de Regtsgeleerdheid werd opgedragen. Hij stierf in 1598 en was gehuwd met een dochter die hem een zoon (Elbertus) schonk.

Hij komt in de *Acta Curat.* te Leiden onder den naam van *Sosius* voor.

Hij schreef:

Commentarius in Codicem.

Zie Val. Andreas, *Fast. Acad.*; *Lovan.* p. 198; Foppens; Verhoeven, *ad. Matth. Rerum, Amersf. Script.* p. 54; Matthaei *Syll. Epist.* T. I. *Epist.* 1. 119 et 536; Burman, *Traj. erud*, p. 468; Siegenbeek, *G. D, L. H.* D. II. bl. 68; Schotel, *Leidsche Hooges. Acad. Tijds. voor het Kon. d. Nederl.* bl 15; v. Bemmel, *Beschrijv. v. Amerf.*; Kok, Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZOEST of SOEST (Gerard van), een bekwaam Hollandsch portre schilder, die zich tijdens de regeering van Willem III. (1689—1702) te Londen vestigde. Het portret van den Engelsche Rijkskanselier Clarendon is door Picart naar hem gegraveerd.

Zie Kramm.

ZOEST (P. van). Zie Soest.

ZOETEBROOD. Zie Soutebrood.

ZOMER. Zie Somer.

ZOMER (Jan Pieterz), den 19 Maart 1641 te Amsterdam geboren, dreef een uitgebreiden handel in schilderijen, teekeningen en prenten, en had zelfs een schoone en rijke kunstverzameling, blijkens den *Catalogus van 't heerlijk kunstkabinet van teekeningen en prenten bij een vergadert door den kunstvermaarden Jan Pieterz. Somer.* Amsterd. met zijn portret door A. van Halen, *Aquila* naar N. van Blomme, zwarte kunst. Hij was bevriend met J. Goeree en Feitama, die bijschriften onder zijn portret, door A. Boone in 1715 geschilderd en door N. Verkolje gegraveerd, vervaardigden.

Kramm schrijft dat het hem uit vele bescheiden gebleken is, dat hij een eerste kenner en opspoorder van prentkunst is geweest, die menig verdienstelijk kunstenaarswerk in het ware daglicht heeft gebragt, hetgeen daarna door velen met goed gevolg is voortgezet.

Zijn zinspreuk was *An haec mea vita.* Hij overleed den 18 Mei 1726.

Zie Immerzeel; Kramm.

ZONEREN. Zie Someren.

ZOMEREN (Henrick van), te Amsterdam geboren, waar zijn vader kastelein in het *Schild van Frankrijk* was, dreef kunsthandel. Aldaar landde Adriaan Brouwer aan en wekte hem tot schilderen op. Van Zomeren schilderde historiën, landschappen, bloemen, enz.

Zie Houbraken in het *Leven van A. Brouwer*; Kramm.

ZON (Sara Maria van), dichteres.

Zij gaf in het licht:

Gedagtenisviering der Nederlandsche vrijheit op het Eeuwgetijde van den Munsterschen vrede. Opgedragen aan Mr. Pieter Boddaert. Utrecht 1756.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. l. Wb.*, D. VI, bl. 598.

ZONHOVEN (Georgius van), Remonstr. predikant te Bleiswijk bij Leiden (1700), legde zijn dienst, uithoofde van ouderdom en zwakheid neêr in 1739, doch bleef curator seminarii, op verzoek der broederschap en overleed den 22sten November 1745.

Hij gaf in het licht:

Comoedia vetus of Bootmanspraatje, de tweede druk met meerder aenteekeningen opgehelderd en vermeerdert. Amst. 1733.

Kort verhaal van het beleg en ontzet der stad Leyden. Leiden 1744.

Ook beoefende hij de Nederd. poëzy, blijkens zijne dichtregelen in het *Stamboek van J. Koerten.*

Zie Tideman, *Rem. Broeders.*, bl. 875; v. d. Aa, *N. B. A. Wb*

ZONHOVEN (R. O. van) gaf een *Blyeindig treurspel van 't gevecht der dry Horatien ende Curatien, ende der Zuster moord Horatii, met derzelver gevolg, genomen uit Tito Livio, Rooms-History Schryver-Franeker. Ulderick Balck.* 1610. 4°.

Zie *Cat. d. M. v. Ned. Letterk.* D. I, 6, bl. 229.

ZOOLEMAKER (J. F.). Zie Soolemaker (J. F.).

ZORG of ZORGH (Hendrik Martensz), zoon van Marten Rokes, marktschipper van Rotterdam op Dordrecht in 1621 te Rotterdam geboren. Door goede en getrouwe zorg aan zijne betrekking verbonden, was hij meer onder den naam van Zorg dan onder dien van Rokes bekend. Hij was zijn vader behulpzaam in zijn beroep, doch zucht voor de schilderkunst openbaarde zich bij hem meer en meer. In

zijne rusturen zat hij met het penseel in de hand, zich na de natuur door kunst te beschaven en genoot hij het onderwijs van Teniers en Buitenweg, welke meesters hij geen schande aandeed. Na den dood van zijn vader nam hij diens bedrijf over, doch hij wist tijd uit te breken om aan zijne geliefkoosde neiging te voldoen. Zijn smaak viel eerst op het afbeelden van gezelschappen, boerenbinnenhuizen en keukens, daarna op het schilderen van woelige marktplaatsen met beeldjes en stallettjes met fruit, wild en visch, zeer uitvoerig en geestig. Hij werd een vermaard meester die in den stijl van Ostade schilderde.

Zijne stukken onderscheiden zich door een malsch penseel, aangenaam koloriet, keurigheid van uitvoering en worden vrij duur betaald, o. a. de *boerenkeuken* met 5 figuren, *f* 1150.

Bij Houbraken en Descamps komt zijn portret voor.

Zie aldaar en Kramm; Kobus en de Rivecourt.

ZORG (JAN PIETERSZ.), een kunstschilder en kunsthandelaar, omstreeks 1641 te Amsterdam geboren. Men schrijft de afbeelding *Vue de Leyden*, een wintergezigt met schaatsenrijders en verder ijsvermaak, door J. Bachely gegraveerd aan dezen Jan Zorg toe.

Zie Kramm.

ZORGDRAGER (CORNELIS GIJSBERTSZ), die in het laatst zijns levens, te Zaandam woonde en aldaar overleed, deed in 1690 zijne eerste reis als kommandeur voor rekening van Dirk Dirkz. Prutkooper, te Jisp, met een oude opgetimmerde buis, met 2 sloepen en 1 jol: de bemanning bestond uit 14 koppen. Voorwaar wel een klein begin. Zorgdrager heeft in het onderstaande werk zoovele nergens anders te vinden bijzonderheden bewaard, dat zijn arbeid gerekend kan worden van blijvende waarde te zijn, en de bron is geworden waaruit latere schrijvers geput hebben. Aan hem is dan ook voor een groot deel ontleend:

C. G. Zorgdrager's Bloeijende opkomst der aloude en hedendaagsche Groenlandsche visscherij. Waarin met eene geoefende ervarenheyt de geheele omslag deezer visscherij beschreven en wat daarin dient waargenomen, naauwkeurig verhandelt wordt. Uitgebreid met eene korte historische beschrijving der noord en gewesten, voornamelijk Groenlandt, IJslandt, Spitsbergen, Nova Zembla, Jan Maijen Eilandt, de Straat Deiris en al 't aanmerkelijkste in de ontdekking dezer landen en in de visscherij voorgevallen. Met bijvoeging van de walvischvangst in hare hoedanigheden, behandelingen, 't scheepsleven en gedrag Beschouwd door Abraham Mousbach. 's Gravenhage.

De eerste druk daarvan is bij Johannes van Oostenrijk, te Amst., uitgegeven en was schielijk uitverkocht, zoodat in 1727 bij P. van Tol en R. C. Alberts, te 's Hage, een tweede druk het licht zag, zoo als de geplaatdrukte titel vermeld, terwijl de bedrukte titel Amsterdam 1728 heeft.

De walvischvangst met vele bijzonderheden daartoe betrekkelijk. Amst. bij P. Conradt en Harlingen bij V. van der Plaats, 1784.

Zie Honig, *Oude Letterk. Stud.*, St. I, Afl. VI, bl. 169.

ZORGEN (CLEMENT VAN), hoogleeraar in de wiskunde te Amsterdam in de XVI eeuw, gaf in dichtmaat uit:

Het Etmael en het Klokkenspel, blijkens een *Puntdicht* van J. de Decker.

Zie de Decker, *Rijmoef.* D. II, bl. 157; van der Aa, t. a. p

ZOUDENBALCH (HUBRECHT) hield in de twisten over den Utrechtschen bisschopsstoel tusschen Zweden van Culemborg en Rudolf van Diepholt, de zijde van eerstgenoemde en nam, toen Diepholt reeds op den bisschopszetel gevestigd was, in 1427, deel in eenen aanslag om Utrecht op het onverwachts te overrompelen, door des vrijdags na de kruisvinding, des morgens ten 7 ure, de Witte Vrouwenpoort in te nemen en daardoor Culemborg's volk in de stad te brengen; deswege werd Zoudenbalch, toen de aanslag ontdekt was, uit Utrecht gevlugt zijnde, voor eeuwig uit de stad gebannen, terwijl zelfs zijne vrouw en kinderen gelast werden uit de stad te gaan en dus, zoowel als hij, gebannen.

Zie Burman, *Utrechtsche Jaarb.*, D. I, bl. 543.

ZOPKENS (J. H.) gaf in het licht:

Kort begrip der algemeene historie. Amst. 8°.

Zie Arrenberg, bl. 596.

ZOUKERS (JONAS), te 's Hage in 1679 secretaris der confrerie kamer *Pictura*, schilderde landschappen en gezigten in miniatuur, die zeer gewild waren.

Zie Kramm

ZOUTER of SOTERIUS (DANIEL). Zie Souter (Daniel).

ZOUTERIUS (PASCHASIUS), te Hondschoten geboren, onderwijzer der jeugd en Lat. dichter te Yperen, gaf in het licht:

Adolescentia s. de contemnenda voluptate et amplexenda virtute Carmine elegvaco. Antv. 1521.

Miscellanea Grammatices. Antv. 1524. 8°.

Zie Val, Andreas, *Bibl. Belg.*, Foppens, *Bibl. Belg.*.

ZOUTMAN (PIETER). Zie Soutman.

ZOUTMAN (JAN), middelmatig tooneeldichter uit de 2e helft der 17e eeuw. Witsen Geysbeek vermeldt zijn kluchtspel:

De verstelde en herstelde wet. Hoorn, 1765.

Zie *B. A. C. W.* D. VI, bl. 693; Verwoert.

ZOUTMAN (JOHAN ARNOLD) werd den 10den Mei 1724 geboren op den huize Kunstwijk, onder Gouda. Zijn vader, die denzelfden naam droeg als hij, was doctor in de geneeskunde, wijsbegeerte en de beide regten, en bekleedde de betrekking van pleitbezorger voor de geregtshoven van Holland en Zeeland, zijne moeder, Margaretha van Peteum, was de dochter van Harman van Peteum, minister en geheimraad des hertogs van Sleeswijk-Holstein en resident van dien vorst bij onzen staat. In Lentemaand 1737, nog geen 13 jaar oud, trad hij bij de Admiraliteit van Amsterdam als adelborst in zeedienst, vijf jaren later werd hij luitenant, vervolgens tot kommandeur en in 1750 door Willem IV tot extra-ordonnaris kapitein bevorderd. Negentien jaren daarna werd hij door Willem V tot supernumerair bij dat collegie benoemd.

Een groot aantal zeereizen tot bescherming van den handel werden door Zoutman gedurende al die jaren gedaan, toen hij een onsterfelijken roem verwierf door zijne dapperheid in den zeeslag bij Doggersbank tegen de Engelschen op Zondag 8 Augustus 1781 met de vloot waarover hem het opperbevel was toevertrouwd, voerende als schout-bij-nacht het schip *Admiraal de Ruiter*, van 64 stukken. Deze slag, waarin de eer der Nederl. vlag luisterijk werd gehandhaafd, is o. a. door J. C. de Jonge beschreven. Tot vice-admiraal benoemd, beschonk men hem tevens met een gedenkpenning, een gouden degen en een jaarwedde van *f* 2400, daarna eindigde hij zijn dagen in rust en stierf den 7den Mei 1793.

Den 14den Mei werd hem te Geertruidenberg een gedenkteeken opgerigt.

Zie J. C. de Jonge, *Ned. Zeewezen*, D. V, bl. 137, 543, 604—662; Kok, Verwoert, Kobus en de Rivecourt, Glasius, *Rede bij het graf van Zoutman* in *Ber. v. Zeevaartk.* 1846. VI, 601; *Nav.* VIII, bl. 59; *Gids, Mengelw.* VII, bl. 587.

ZOVITIUS (JACOBUS), niet gelijk Sweertius en Konigius te Breda, maar te Drieschor, op het eiland Schouwen, geboren. Hij noemde zich Drieschornanus en Triturbius. Hij was rector der Latijnsche scholen, eerst te Hoogstraten later te Breda, en maakte zich op 21jarigen leeftijd door een Latijnsch drama uit het O. en N. Testament bekend: *Ruth*, Antv. 1533. 8°,

Later schreef hij:

Ovis perdita. Col. 1539. Antv. 1540. 8°.

Didascalus comoedea. Antv. 1534, 1539. 8°.

Ook gaf hij:

Camina varia.

Adagia Latino Belgica, weleer in de Latijnsche scholen in gebruik.

Jacobi Zovitii et Sibaldi Heyden, *Colloquiorum puerilium formula, Latiné et Gallicé.* Paris. 1683, in 16°.

Zie Val. Andreas; Foppens; Sweertius; Koningius; de la Rue, *Gel. Zeel*, bl. 227, 235; Kok, Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Paquot, *Mem.*, T. I, p. 158; Peerlkamp, *Poet. Lat. Belg.* p. 84; *Oudh. en Gesticht. van Zeeland.*

ZICHEMUS (FRANCISCUS) te Lochem geboren, was Minderbroeder en Gardriaan der kloosters te Mechelen en Maastricht.

Hij schreef:
Explicatio in VII verba, quae in cruce Christus protulit.
Concio de Eleemozynae efficacia. Antv. 1556.
Enarratio in prophetam Jeremiam. Colon. 1549.
Exhortatio Laconica ad martem Traj. ad Mosam. 1554.

Zie Val. Andreas; Foppens.

ZIMMERMAN of TIMMERMAN (EVERARDUS) gaf in 1646 te Leiden uit, een *explicatio van Psalm LXXXIV, vs.* 5—8.

ZIMMERMAN (P.) schreef:
Hemels gebed Jesu 1668.

Zie Abcoude, bl. 422.

ZUBLI (AMBROSIUS JUSTUS), werd den 4den October 1751 in de Berbice geboren. Te Amsterdam zich aan den handel wijdende, beoefende hij in de uren die hem van zijn beroep overschoten de poezy. Na de omwenteling van 1795, lid van de nationale vergadering geworden, onderscheidde hij zich door gematigdheid en ernst, die hem bij eene opgewondene partij somtijds op miskenning kwam te staan. Hij stierf als ontvanger der belasting te Vlaardingen, den 9den October 1820.

In 1784 gaf hij zijn eerste dichtproeve in het licht, zijnde *Twee Bijbelsche dichttafereelen,* (Amst. 1784), vervolgens Drie tooneelstukken uit het Fransch: *Hamlet* 1786; *De edelmoedige dragonder,* 1790, en *Gesner of het Zwitsersch huisgezin.*

Hij was een goed dichter en zijn *Lierzang aan het Bataafsche Volk bij den aanvang van* 1798, waarin hij op eene nadrukkelijke wijze de rampen voorspelt, het gevolg der burgelijke verdeeldheden, is een uitmuntend en krachtig gedicht.

Ook gaf hij in het licht:
Lierzang aan Leydens burgerij. 1807.
Dichttafereelen van den winter, storm en overstrooming in 1809, *in drie zongen.*
Nederland verlost. 1813.
Bij de wederkomst van Lodewijk, koning van Holland. Amst. 1810.

In de Evangelische gezangen is van hem eene vertaling opgenomen.

Zie Witsen Geysbeek, *B. A. E. Woordenb.,* D. VI, bl. 598; Dr. Bennink Janssonius, *Gesch. v. h. Kerkgezang bij de Hervormd.* D. II, bl. 292; Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZUIDEWIND. Zie Art. Ens.

ZUIDHOEK (MARTEN JELLES), geboren te Zuiderhuizen in O.-Friesland, 6 Dec. 1737, werd door zijn ouders voor het schoolambt bestemd en op zijn 17den jaar schoolmeester en voorzanger te Loppersum in O.-Friesland. In 1762 werd hij meester en organist te Weender en in 1774 te Grietzijl. Hij was zeer ervaren in de hoogere rekenkunde en muzijk, waarvan hij de theorie verstond, terwijl hij meesterlijk het klavier, de viool en de dwarsfluit bespeelde. In 1766 werd hij lid van het Hamburger Genootschap der mathematische wetenschappen, en 3 jaren later medeoprichter van het Amsterdamsche Genootschap *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven.* In 1785 tot schoolmeester en organist te Bonda beroepen, bedankte hij, wegens de geringheid van zijn tractement, voor dien post. In het volgend jaar en begaf hij zich naar Groningen, waar hij lessen gaf in de hoogere rekenkunde. Door de Herv. gemeente werd hem in 1789 den post van schoolmeester en voorzanger in Veendam opgedragen, waarbij hij later (1806) ook het secretariaat waarnam van het daar gevestigde departement van de maatschappij het *Nut van t' Algemeen.*

Hij overleed den 21sten Junij 1817.

Hij schreef:
Rekenkundig mengelwerk. Groningen.
Rekenkundige bijzonderheden. Idem.
Weegkunst met praktijk. Idem.
Meetkundig rekenboek. Idem. 3e verm. druk. 1810.
Arethmetica of rekenkunst voor beginnende leerlingen. 8°. 3e druk. Idem. 1810.

Ook liet hij rekenkundige opstellen en hands. na.

ZUICHEM. Zie Viglius van Aytta.

ZULEN LAMBERTSZE (GERRIT VAN), een burger van Utrecht koos in de geschillen tusschen David van Bourgondie en Gijsbert van Brederode de zijde des eerst genoemden en werd diensvolgens in 1456 voor zijn leven lang ter stad uit gebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen bisschop weder in te komen.

Zie Burman, *Utrechts. Jaarb.* D. II, bl. 313.

ZULEN VAN NATEWISCH (JAN VAN), een burger van Utrecht, koos in de geschillen tusschen David van Bourgondie en, Gijsbert van Brederode, de zijde des eerst genoemden en werd diensvolgens in 1456 voor zijn leven lang ter stad uit gebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen bisschop weder in te komen.

Zie Burman, *Utrechts Jaarb.* D. II. bl. 314.

ZULEN VAN BLIKENBORCH (JACOB VAN), een burger van Utrecht, koos in de geschillen tusschen David van Bourgondie en Gijsbert van Brederode de zijde des eerstgenoemden en werd diensvolgens in 1456 voor zijn leven lang ter stad uit gebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen Bisschop weder in te komen.

Zie Burman, *Utrechts. Jaarb.* D. II. bl. 314.

ZULEN VAN BLIKENBORCH (GERRIT VAN), een burger van Utrecht, koos in de geschillen tusschen David van Bourgondie en Gijsbert van Brederode, de zijde des eerstgenoemden en werd diensvolgens in 1456 voor zijn leven lang ten stad uit gebannen, terwijl daarbij tevens bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen bisschop weder in te komen.

Zie, Burman, *Utrechts. Jaarb.* D. II. bl. 314.

ZUMBAG of ZUMBACH de KOETSFELT (LOTHARIUS), zoon van Carl Zumbag de Koetsfelt, kapitein in keizerlijken dienst, werd den 27 Augustus 1661 te Trier geboren. Hij werd op een Jesuitenschool zijner geboorteplaats opgevoed en oefende zich zoo daar als te Keulen in de wijsbegeerte en mathesis, in genees- en toonkunde, en werd in 1685 door den Trierschen Keurvorst tot zijn mathematicus en musicus was benoemd.

Na den dood van Koenraad Maximiliaan Heinrich in 1688, begaf hij zich om de vervolgingen der geestelijkheid wegens zijne vrijzinnige gevoelens te ontgaan naar Leiden, waar hij weldra de belangstelling van Dr. Paulus Herman, hoogleeraar in de kruidkunde wekte, dat deze hem in 1690 de bezorging opdroeg van de uitgave zijner *Florae Lugduno-Batavae flores* 8°.

Den 16 Julij 1613 erlangde hij er den doctorgraad in de geneeskunde op eene *Dissertatio de sudore et sudoriferis* (L. B. ap. Elsevier) aan zijnen leermeester Paulus Herman opgedragen. Hierop werd hij Lector Astronomiae, doceerde privatum wiskunde en wijsbegeerte en vervulde tijdelijk in 1697 de betrekking van organist in de Pieterskerk. In 1708 vertrok hij naar het Carolinum te Cassel als professor in de wiskunde en wijsbegeerte, eene waardigheid hem bij de oprigting van dat collegie dadelijk door den Landgraaf van Hessen opgedragen. Den 10 Maart van dit jaar aanvaardde hij die betrekking. Hij schreef zoo te Leiden als te Cassel onderscheidene geschriften, over sterre- en aardrijkskunde, over de wenteling van verschillende planeten, over de kleuren in den regenboog. Hij had het opzigt over de kunstkamers van den landgraaf van Hessen, gaf er in 1715 zijne *Vera methodus inveniendi longitudinem marinam* in 4°. uit, en werd er reeds kort na zijne aankomst in de maand November 1709 door den Frankforter geleerden reiziger, Baron van Uffenbach, bezocht, die zijne wiskundige lessen bijwoonde en zijne kijkers bewonderde. Hij huwde Theodore Day, dochter van eenen Leidschen wijnkooper en stierf te Cassel den 29 Julij 1727 en zijne vrouw den 11 Julij 1719, in den ouderdom van 47 jaren.

Zie Uffenbach's *Reisen,* 1, 2, 47, 63; Strieder, *Hessische Gelehrten Geschicht.* Th. XVII. S. 371; Jocher; Bodel Nyenhuis *de Leidsche Medicinae doctor, Coenradus Zumbag van Koetsvelt* in *Handel. en Mededeel. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1865; *Navorscher* d. XVI bl. 435.

ZUMBAG DE KOEVELT (CONRADUS), zoon van den vorige, werd in het eind van Mei 1697 te Leiden geboren. Hij vertrok in 1708 met zijn vader naar Cassel, doch werd reeds vroeg naar Leiden gezonden, waar hij den 3den Julij 1718 als student in de wijsbegeerte werd ingeschreven. In 1717 liet hem zijn vader naar Cassel terugkeeren om hem onder zijne leiding verder te oefenen. Reeds in hetzelfde jaar verdedigde hij openlijk aan het *Collegium Carolinum*, twee *Exercitationes — de scientia et opinione caeterisque cognoscendi et assentiendi modis* en *de cognatione veri* — onder voorzitting van zijn vader. In 1720 werd hij door zijn vader naar Leiden teruggezonden, om zich in de geneeskunde te oefenen. Hier studeerde hij onder 's Gravesande en den lector Coets in de wijsbegeerte en matheeis (waarin hij zelf onderwijs gaf) in de geneeskunde onder Frederik Rekkers, Albinus en Boerhaave, en werd 23 Jan. 1724 medic. doctor, na verdediging eener dissertatie *de vero in medicis inveniendo*.

Drie maanden later (12 April 1724) werd hij in 't chirurgijnsgild ingeschreven. Omstreeks 1724 schijnt hij begonnen te hebben, even als vroeger zijn vader, onderwijs als lector te geven. Drie en dertig jaren gaf hij van 's morgens vroeg tot 's avonds laat onderwijs in de wijsbegeerte en wiskunde. Ook hield hij zich spoedig bezig met sterrekundige waarnemingen. Zoo nam hij in 1829 een merkwaardig noorderlicht waar, waarvan hij, onder den naam van de *Wonderwerken Gods*, korf daarna tweederlei afdrukken en beschrijving in het licht gaf.

In 1730 gaf hij, behalve eene *beschrijving van weer en wind*. Leid. 4°., zijns vaders *geometria practica* in het licht, waaraan hij in 1748 nog andere *compendia* voegde. Omstreeks denzelfden tijd (23 Junij 1730) werd hij tot stads-geneesheer benoemd, en iets later (1731) lid en assessor van het *collegium chirurgicum*.

Onze doctor beoefende ook de poëzy. De Leidsche predikant Laurentius Steversloot had in 1730 eene berijming van den profeet *Jona* met aanteekeningen uitgegeven, die veel opzien baarde. Zumbag was het met hem en zijne overbrenging van des profeten woorden op Nederland niet eens. Hij liet dus zekere *Lofrijmen* uitgaan, die niet tot eer des kerkleers strekten. Steversloot reikte hem hierop in dichtmaat eene *Hand van broederschap*.

Eene tweede tegenvers verscheen onder den titel: *Dankrijm aan den Heere L. S.*, met taal- en letterkundige aanteekeningen, waarin S. nog al sterk gegispt werd, doch waarmede deze kleine letterkundige strijd eindigde: ook schreef hij verzen voor de acad. proefschriften zijner leerlingen en vrienden.

In 1762 teekende hij o. a. eene dagelijksche berekening af van den loop der zes voornaamste planeten voor het schrikkeljaar 1742.

Ephemeris geometrica seu planetarum primariorum ad annum Christi 1742 *currentem ad ductum Planitolabii in systemate copernici*. één folio blad.

In hetzelfde jaar spoorde Bolstra's *kaart van het Haarlemmermeer* hem tot nadenken over en het ontwerpen van een plan ter droogmaking van het Haarlemmermeer aan. Van dit plan gaf hij in 1743 een tweeden druk in het licht: *Korte schets, verhandelende van het droogmaken van de groote Meeren*. Leiden 1743, 4°., waarvan van Hasselt in 1838 het nut heeft uiteengezet.

Zijn vader was, zoo bij den keurvorst Maximiliaan Heinrich als te Leiden, onderwijzer in de toonkunst geweest en had te Leiden of te Cassel lessen over de theorie der toonkunst gegeven in 't Latijn *).

De zoon, die in hetzelfde vak lessen gaf, zond in 1743 een geschrift in het licht, getiteld:

Institutiones Musicae, of onderwijsingen rakende de praktijk van de muzijk en inzonderheid van den generalen bas, benevens de daaruit spruitende gronden van de compositie. Leiden. Met 8 bladen muzijk door hem zelven gegraveerd. (Ook graveerde hij den titel.)

In hetzelfde jaar verscheen er weder van hem een *Compendium*, zijnde *de eerste beginselen en praktikale instructie in de meet-, krijg- en bouwkunde*. Leiden 1748. 8°.

In 't volgende jaar gaf hij in het Latijn, zonder plaats van drukker en uitgever, in 4°, de beschrijving uit van een *Instrumentum novum sive horologium autobarum*, om de lengte zoo ter zee als te land te vinden. Hij zegt er van, dat zijn vader, door Christiaan Huygens voorgelicht, het uitvond, en dat het door hem vervaardigd en aan het publiek medegedeeld werd. In 1752 kwam hij op dit geschrift terug en gaf hij van het gebruik van dit *horologium autobarum*, aldus genaamd, omdat het door zijn eigene zwaarte naar omlaag daalt, eene nadere verklaring uit. Tusschen de jaren 1752 en 1759 verscheen van hem, doch zonder jaaropgave, in 't Fransch en groot folio, een krijgskundig plan uit ter betere verdediging der vestingen en ter besparing van menschenlevens, in het Hgd. opgenomen in het *Boehmisches Magazin für Ingenieurs und Artilleristen*, VII, No. 11, onder den titel van *Algemeine Methode die Festungen zu verstärken*.

Waarschijnlijk is hij ook de schrijver van *Plan d'une bateau avec lequel on peut aller au fond de la mer, et revenir à son grè et même naviguer entre deux eaux*. (Een duikerklok.)

In 1770 werd hij, op zijn verzoek wegens ouderdom, na 40jarigen dienst als stads-doktor, ontslagen en in 1779 als assessor Collegii Chirurgii. Hij overleed in 83jarigen ouderdom, op den 15den April 1780, en werd in de St. Pieters kerk begraven.

Zie Bodel Nynhuis, t. a. p., Siegenbeek, t. a. p.,; Gregoir, *Biogr. des artistes médicins*.

ZURCK (EDUARD VAN), conrector te Haarlem, heeft zich bekend gemaakt door de volgende werken, die de goedkeuring der geleerden niet wegdroegen, zoodat de schrijver der *Sapientiae Hyperborealis*, hem noemde *Eduardus* ὁ Σουρκιος.

Hij gaf in 1694 te Haarlem in het licht:

Ciceronis selectae orationes, waarvan de tweede uitgaaf (*denuo revisa et amendis in prima editione occurrentibus accuratiori modo purgata*. Ultraj. 1773), door een onbekende bezorgd werd. De vierde uitgaaf gaf Is. Ant. Nodell, *Editus in usum scholasticum Holl. et Westfr. ex decreto. Illustrissimorum ejus regionum Ordinum cum dedic. et praef. I. A. Nodell*. L. B. 1809. 8°.

Twee jaren later gaf hij de *Carmina* van Horatius uit met zijne *observationes maximam partem e Dacerio consarcinatae*.

en in 1706: *Oratio de felicibus Britannorum Batavorum et foederatorum successibus. Anno* 1706, *habita Harlemi in aula principis. Hagae Amst.* 1706. 4°.

Zijn voornaamste werk is de *Codex Batavus, waarin het algemeen Kerk-, Publyk- en Burgerlijk-Recht van Holland, Zeeland en het Ressort der Generaliteit, kortelijk begrepen*, enz. Delft 1711, 1738 (2e uitg.), Rotterd. 1757 (4e druk), Leyden 1764 5e dr., (de laatste drukken bezorgd door P. van der Schelling).

Hij huwde Anna Maria Schat en overleed omstreeks 1726.

Zie Saxe, *Onom*. T. V., p. 450; Schotel, *Leven van Alkemade en van der Schelling*, bl. 169; Kobus en de Rivecourt.

ZUHRMUHLEN (B.) Van hem bestaat een blijspel getiteld: *De Infante van Zamora, m. zang en gev. n. h. Fr.* Amst. 1784. kl. 8°, voorkomende in D. VIII der *Tooneel en Mengelpoëzy van het Genoots. onder de zinspr. Kunstmin spaart geen vlijt*.

Zie *Cat. der Maats. van Letterk.* D. I, 6, bl. 31.

ZUTPHEN (BERNARD VAN), Advokaat voor het hof van Utrecht, gaf in het licht:

Practycke der Nederlandsche Rechten. Leeuw. 1645, 1655. 4°

ZUTPHEN (GERARD VAN), aldus naar de plaats zijner geboorte genoemd, leefde in het midden der XIVe eeuw. Hij was voor zijn tijd een uitstekend geleerde, ervaren in de wijsbegeerte, theologie en welsprekendheid. Hij behoorde tot de Reguliere kanunniken en bekleedde een leerstoel bij de kapittelschool te Keulen nog in 1399.

Hij liet na:

Quaestiones sententiarum notabiles.
Sermonum variorum liber unus.
Quaestiones quodlibetanae.

Zie Val Andreas; Foppens; Kobus en de Rivecourt; Trithemius, *Catal. illustr. Vir.*, p. 139.

ZUTPHEN (GERARD VAN), bijgenaamd Zerbolt, in 1367 te Zutphen geboren, begaf zich, na de scholen zijner geboortestad doorloopen te hebben, ter vermeerdering zijner kennis,

*) De Kon. Bibl. te 's Hage bezit in 4°. *Tractatus de compositione Musicâ Zumbach de Koesfeldt*. 4°.

buiten 's lands en kwam naar een langdurige reis te Deventer in het Fraterhuis van G. Groote, en sloot een hartelijke vriendschap met Florentius Radewijn. Hier had hij gelegenheid zijne wetenschappelijke studiën uit te breiden en in praktijk te brengen. Ofschoon een geordend geestelijke, wilde hij de stichting van Florentius tot geen geestelijke orde hervormen, maar de beoefening der H. S. meer algemeen maken en niet binnen de kloostermuren gesloten houden. Het Latijn, waarin de Bijbel vertolkt was, was geen zoo heilige taal, dat men hem niet voor de leeken mogt overzetten. Naar zijn inzien moesten ook deze de H. S. lezen, uittreksels er uitmaken, boeken er over schrijven, de uitstekendste kerkvaders met elkander vergelijken en hunne spreuken verzamelen. Daartoe wenschte hij de scholen der broederschap ingerigt te zien. Geen kerkelijke banden mogten er gelegd worden en zij, die het kloosterleven verlangden, konden te Windesheim te Zwolle daaraan voldoen. Op eene terugreis uit Drenthe bezocht hij in dat klooster zijne voormalige leerlingen, werd er door een zware ziekte overvallen, die hem, op 31jarigen leeftijd, den 4den Dec. 1398 deed overlijden.

Van zijne schriften zijn slechts uittreksels overgebleven of hier en daar (b. v. te Wiesbaden) bewaard. Op Cat. van Serrure komt voor *Tractatus de spiritualibus ascensionibus*, in 't begin der 16e eeuw te Bazel gedrukt.

Revius gaf uittreksels uit mss. die in de bibliotheek te Deventer bewaard werden, b. v. *de utilitate lectionum sacrarum literarum in lingua vulgari.* — *De precibus vernaculis.*

Voorts vermeldt hij:

Tractatus de vestibus pretiosis. — *In quendam gradus Ecclesiasticos et praedicationis officium affectantem cujus intium consulit quidam clericus.*

De reformatione varium animae, qui incipit; Homo quidam descendit.

Ook Delprat heeft eenige uittreksel uit Gerard's geschriften gegeven.

Zie Valerius Andreas; Foppens; Trithemius; Christ. *Masseus Chron. ad annum* 1398; Hamelmannus, *de illustrib. viris Westphaliae*, lib. I; Revii *Devent. ill* p. 41; Moll, *Kerk. gesch. voor de Herv.*; Delprat, *Broeders, van Geert Groote*, 2e uitg., bl. 42; Kok, Verwoert, Kobus en de Rivecourt.

ZUTPHEN (Hendrik van), aldus naar zijne geboorteplaats in Gelderland genoemd; zijn eigenlijke naam was Hendrik Möller of Muller. Hij werd in 1488 geboren en reeds vroeg voor den geestelijken stand bestemd, waartoe hij de hoogeschool te Wittemberg bezocht en ook het onderrigt van Luther bijwoonde. Voor hij de hoogeschool verliet, verkreeg hij den graad van Baccalaureus, die hem het uitzigt gaf om doctor in de godgeleerdheid te worden. Even als zijn leermeester, verkoos hij den monnikenstand en trad in de orde der Augustijnen. Hij had reeds te Keulen den eersten rang onder den Prior bekleed, toen hij vervolgens te *Dordrecht* zelf Prior van het Augustijner klooster werd, dat door hem in 1516 in groot aanzien stond. Nadat Luther in 1517 tegen de aflaten was opgetreden, waren hij en Jacob Spreng, toenmaals Prior van het Augustijnen klooster te Antwerpen, onder de eersten in de Nederlanden, die hem aanhingen. Beide hielden briefwisseling met Luther en verlangden zeer hem te zien en te spreken. Zelfs beloofden zij hem in eenen brief, omstreeks het Paaschfeest van 1519 geschreven, naar Wittenberg te zullen komen, doch zij konden toen hunne belofte niet volbrengen. Eerst in 1521 begaf zich Hendrik derwaarts, en vernieuwde persoonlijk zijn betrekking met Luther, en deze, zich daarna op den Wartburg ophoudende, liet hem in een brief aan Melanchton vriendelijk groeten. Hij keerde naar de Nederlanden terug, trad, sedert de gevankelijke wegvoering van Jacob Spreng naar Brussel, in 1521 onder de monniken van het Augustijner klooster te Antwerpen in de voetstappen van zijnen voorganger, en was een niet minder ijverig voorstander van de hervorming dan deze. Bij de vernieuwde afkondiging van het Wormsche edikt van 1529, werd hij met al de monniken van het Augustijner klooster te Antwerpen gevangen genomen.

Op 's keizers last beval de landvoogdes Margaretha van Oostenrijk, een scherp onderzoek naar het geloof der gevangenen. Onverschrokken antwoordde hij op de artikelen, die hem ter beproeving van zijn geloof werden voorgelegd. Het volk vernam dit en stelde belang in den man, doch de raad van onderzoek had hem reeds tot den marteldood bestemd, en hij zou, in weerwil van het volk, dat hem lief had, met de overige monniken van gemeld klooster van Antwerpen naar Brussel worden overgebragt en zich daartoe van den nacht bedienen; doch eer die nacht kwam — het was in den avond van 29 September 1522, na zonsondergang — schoolden zich eenige duizenden, zoo mannen als vrouwen, zamen, stoven in razende woede naar zijnen kerker, braken met onstuimigheid grendels en deuren los en voerden hem in triomf naar zijn klooster terug.

Zich te Antwerpen niet meer veilig achtende, verliet hij de stad, van plan over Holland en Westfalen naar Wittenburg te reizen, toen het toevluchtsoord van schier allen, die om het geloof vervolgd werden. Hij kwam op zijne reis derwaarts te Bremen en hield hier, op verzoek van eenige aanzienlijke burgers, op Zondag 9 November 1522 eene leerrede in de Ansgarie-kerk. Aanstonds verzocht hem de gansche gemeente bij haar te blijven, 't geen hij niet van de hand wees, maar voor een tijdlang aannam. Doch ook hier was hij niet veilig voor de lagen, die hem gelegd werden. De overige geestelijken drongen bij den raad aan op zijne verwijdering. De raad bragt die klagt tot de opzieners der Ansgarie-kerk. *Deze* weigerden hem te ontslaan. *De* geestelijkheid leverde nu hunne klagt in bij den bisschop, die bij den raad aandrong Hendrik aan hem over te geven. De raad weigerde zulks. De bisschop liet daarop eene kerkvergadering buiten Bremen beleggen en daagde Hendrik er voor, doch de raad stond hem niet toe derwaarts te gaan. Hij werd in zijne afwezigheid veroordeeld en het keizerlijk edikt van Worms afgekondigd en aangeslagen. Ondertusschen ging hij voort met prediken, ook in meer verwijderde gewesten. In het dorp Meldorf, in het Detmarsche, een landschap in het hertogdom Holstein, stond een priester, met name Nikolaas Rose, die tot inzien der waarheid gekomen, in vereeniging met anderen, bewerkte dat Hendrik in het Detmarsche werd beroepen. Deze voldeed aan dien wensch en vertrok naar Meldorf. Het ontbrak ook daar niet aan zulken, die het indringen der nieuwe leer trachtten te beletten en wisten te bewerken, dat aan den priester te Meldorf gelast werd den vreemden monnik te laten vertrekken. Van Zutphen ging echter voort met prediken. Inmiddels hadden zijne vijanden een aanslag tegen hem gesmeed en een plan gevormd hem heimelijk op te ligten en te verbranden.

Hun voornemen gelukte, zij maakten zich van hem meester en sleepten hem aan een touw in het holst van den winternacht, schier naakt en barrevoets naar Heide, waar hij in een kelder opgesloten aan den hoon en spot zijner wachters was blootgesteld. Des morgens om acht uren kwamen zij op de markt te Heide bijeen, hielden onderling raad en veroordeelden hem ten vure. Het vonnis werd op de wreedaardigste wijze ten uitvoer gebragt. Luther was zeer getroffen, toen hij den marteldood vernam van eenen man, dien hij persoonlijk gekend en wiens ijver voor de waarheid hij zoo hoog geschat had. Hij stelde de geschiedenis van zijn uiteinde te boek en droeg die aan de Christenen te Bremen op, waarbij hij eene verklaring van den 9de Psalm voegde. Men vindt dit stuk in de meeste uitgaven van Luther's werken en eene vertaling er van in Paauw, *Europa's Lutherdom*, bl. 227—244. De Wette heeft wel de opdragt en de verklaring van den 9de Psalm, doch de geschiedenis van zijn uiteinde niet medegedeelt.

Nadat in 1825 de plaats, waar hij gemarteld werd tot een begraafplaats voor de gemeente te Heide was gewijd, kwam een reeds vroeger ontworpen plan, om een gedenkteeken voor den martelaar op te richten, tot rijpheid. Het is een eenvoudige obelisk ter hoogte van 14 voeten op een heuvel geplaatst, met het volgende opschrift op de voorzijde:

Dem Glaubens helden.
Henric von Zutphen,
Der dieses Feld durch sein Blut heiligte.
Geb. im Jahre 1488.
Gest. den 11 *Dec.* 1524.

Op de keerzijde leest men:

Errichtet
von der Heider Gemiente,
am 25 *Junij* 1830.

Zie *Nachricht über das dem Andenken Heinrichs von Zutphen am* 25 *Juni* 1830, *auf den Heiden Begrabnissplatze errichtete Monument. Als Beitrag zur Geschichte des Confessions-Jubiläums, herausgegeben von G.*

O. W. Schetelig, Pastor zu Heide in Norder-Ditmarschen. Altona 1830. Tegenover het titelblad staat eene afbeelding van het monument; *De Marteldood van Hendrik van Zutphen, een der monniken van het Augustijnen klooster te Antwerpen*, in *Bijdragen tot de Geschied. der Ev. Luth. kerk in Nederland*, 2e stuk; de *Monographie* van Heinr Muhlens; O. H. van Herwerden, *het aandenken van H. v. Z. onder zijne landhenooten vernieuwd* Gron. 1840 (zie *Vad. Letteroef. Julij* 1841, No 8. bl. 322 volgg.); Schotel, *Kerk. Dordr.* D. I, bl. 17, D. II, bl 752; Dez., *het klooster der August.*; *Bat. Sacra*, D. III, bl. 544; Brandt, *Hist. de Ref.*, D. 1, bl. 79—91; A. van Haemstede, *Martel. boek*, bl. 67—70; Pauw, *Omst. Levensb van Luther*, bl. 202; Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 180; Kist en Moll, *Kerk. hist. archif*, D. IV, bl. 7, 209; Kist en Roijaards, *K. Archief* (eerste serie) D. I, bl. 204, (tweede serie) D. II, bl. 38, D. V, bl. 267; De Wette, *Luthers Briefe*, Th. I, p. 42, § 341, Th. II. § 12. 265, 379; C. J. Trip, *Heinrich von Zutphen*, in *Hist. Theol. Zeits.* 1869; Gerdes, *Hist. Ev. renov*, c 28 en in append. p. 13—15; Verwoert, Kobus en de Rivecourt; Jocher; *Gensers Lex*; H. Heyen, *De dood van H. v. Z.*, in *Kal. v. d. in Ned.* 1857, 188; J. M. E. Dercksen, *H. v. Z*, in *Geld. Volksalm.* 1849. 3. Moll *Kerkgesch. v. Nederl.* II. II. III.

ZUTTERE, gezegd over d' Haghe, burger van Gent, schreef:

Eene Forme ende maniere der Conjugatien in Nederduytsch ende Francoys, door P. A. H. G. (P. A. Hyperphragme Gantois) Rott. 1576 8o.

Eene korte leerung, wie das alle Geloovigen in Christo, alsz eyn koren in der ärden, hitze und kalde lyden unde sterven moeten 1563 8°.

Een sachtmoedige samensprekinge van Cephas ende Arnobius, waerin by manierlyck ernstelyck ende grondelyck disputeren ende handelen door den Aucteur selve wt den Latyne in Nederduytsch gestelt. Gent (omstr. 1580) 8°.

Opgedragen aan den Prins van Oranje. onderteekend door P. A. H. Ingeboren burger van Gent (Petrus ab Haghe d. i. P. de Zuttere, gezegd over d' Hage).

Eene korte und eynvuldige Underwisung wt die Goddelicke schrift of men oock lasteren, ordeylen und schelten sal.

Zie v. Doorninck, *Anon. pseud.* No. 1511, 2627, 1503, 4560.

ZUYLEN (Jan van) leefde in de 17e eeuw te Utrecht als portretschilder. S. A. van Lamsweerde heeft een prent van Menard Lamzweerde naar van Zuylen gegraveerd.

Zie Nagler, Kramm.

ZUYLEKOM (Maria van), dichteres, te s'Hage geboren, droeg in 1786 hare *Mengelingen van Proza en Poëzy* aan de leden van het aldaar gevestigde genootschappen op. In 1790 verscheen haar treurspel *Osman en Ophelia.* Zij was lid van het Haagsche en Utrechtsche kunstgenootschap en gehuwd met de Witte van Haemstede.

Zie v. d. Aa. f. a. p.

ZWAAN (Martinus de) of Swaan, den 4 Jan. 1651 te Amsterdam geboren, wijdde zich aan den geestelijken stand, verkreeg in 1677 de priesterlijke ordening en werd 2 jaren later pastoor te Assendelft. Toen het collegie *de hooge heuvel* in 1683 van Keulen naar Leuven was overgebragt, werd hij tot president er van benoemd en bleef tot in 1692 werkzaam in deze betrekking. Hij keerde toen naar zijn vaderland terug en werd pastoor in den Hoek te Haarlem. Hij muntte als doctor in de theologie boven vele zijner ambtgenooten uit in geleerdheid, en zag zich als neef van den pauselijken vicaris Coddaeus in de toenmaligen kerkelijke twisten betrokken. Men kent hem twee geschriften ter verdediging der regten van het Haarlemsche kapittel, waarvan hij deken was, toe, namelijk *Motivum Juris* en *Refutatio responsi*, die echter anderen aan Z. B. van Espen toekennen. Hij zou zich voor zijn dood, 30 Maart 1713, met de pauselijk kerk verzoend hebben.

ZWAAN (C.). In het *Aanhangsel* op de *Dichtkundige Cypressen bladen* bl. 121 (1752) vindt men van dezen dichter een *Rouwklacht.*

Zie v. d. Aa. t. a. p.

ZWAAN (J. A. de), te s'Hage geboren, werd in 1816 als klerk den toenmaligen archivarius toegevoegd, en vergezelde dezen op zijn reis naar Belgie ter terugvordering van de te Bergen, in Henegouwen, berustende Hollandsch Charters. Later verving hij als Commies en Chartermeester de Fouw, die onder de voormaligen Staten van Holland in dezelfde betrekking bij het Rijks-Archief was werkzaam geweest. De gevorderde jaren van Wijn en de toenmalige ongunstige plaatsing van het Rijks-Archief gaven aanleiding, dat de Zwaan meer dan iemand anders zekere vertrouwdheid verkreeg met het onder zijn toezigt geplaatste depôt, zoodat hij in de gelegenheid was de aan van Wijn opgevolgde Rijks-Archivarissen met raad en daad bij hunne onderzoekingen bij te staan. Zeer naauwkeurig had hij zich met den gang der zaken bij de voormaligen collegien van Holland, bij de Staten-Generaal en den Raad van Staten weten bekend te maken, eene kennis van onschatbare waarde voor elk, die uit de Archieven licht wenscht te putten over den zamenhang der gebeurtenissen of den oorsprong van regten. Een proeve van zijn dienstijver gaf hij bij het redden en nader rangschikken van de overblijfselen van het archief van Marine na den brand van het Departement. Schoon niet tot ge leerde opgeleid, heeft hij echter der geschiedenis gewigtige diensten bewezen. Hij overleed den 28 Januarij 1862, in den ouderdom van 63 jaren. Zijne verdiensten zijn erkend door den koning, die hem tot ridder der orde van den Nederl. Leeuw, door den keizer van Rusland, die hem tot ridder der Stanislaus orde 3e kl., de New-York Historical society, het Provinciaal Utrechtsch Gedootschap en de Maats. van Ned. Letterk. die hem tot lid benoemden.

Zie J. C. de Jonge, *Leven van van Wijn*; Schotel, *Brief aan den Hoogl. de Wal over het Archief te s' Hage* bl. 15, 18, en bl. 18, 19, der Fransche vertaling; Dez. in *Levensb. d. led. v. d. Maats. v. Letterk.* 1865.

ZWAARDECROON (Bernard of Bernardus), van Amersfoort, een geleerd en godvreezend man, was leeraar der Quartani in de Hieronymus school te Utrecht, 1586—1589, toen hij onderwijser werd van graaf Floris II van Culemborg, dien hij naar Leiden volgde, waar hij van 1595 tot 1607 tot rector aan de Latijnsche school is geweest. In 1607 benoemde hem de regering van Utrecht tot rector der genoemde school, die onder zijn bestuur bloeide.

Hij bekleedde dien post tot 1619, toen hij ontslagen werd, wijl hij den door de Synode van Dordrecht gevorderden eed niet wilde afleggen. Sedert bleef hij te Utrecht, zich met wetenschappelijken arbeid bezig houdende, tot zijn dood. Wanneer die plaats had, is onbekend, doch hij leefde nog in 1623. Hij was gehuwd met Elizabeth van Loendersloot. Van zijne kinderen zijn ons bekend Jan, die van 1603—1609 lector of conrector tertii classis aan dezelfde school was en toen „van zijn ambt gelicentieerd werd wegens merckelijcke redenen den raad hiertoe moverende". Hij had tot vrouw, Margaretha van den Broek; voorts Wolphaart, die zijn broeder Jan opvolgde en in 1619 te gelijk met zijn vader werd afgezet, gehuwd met Emmetje van Beeck. Ook had hij maar eene dochter.

Casper Kinschot en Laurens Nyendalius vervaardigden Latijnsche gedichten onder de beeldtenis van Bernardus.

Zie Ekker, *De Hieronym. school te Utrecht*, bl. 62 volgg.; Schotel, *Floris II v. Palland*, bl. 185; O. Kinschotii *Poem.*, p. 164; Nyendalii *Poem.* p. 75; Orlers, *Beschrijv. v. Leyden*, bl. 217; Nijhoff, *Bijdr.*, D. I, bl. 85; Voet van Oudheusden, *Beschrijv. van Culemborgh*, D. I, bl. 251; *Dodt van Flensburg*, Utrecht, Tyds. *Voorheen en thans*, D. 12, bl. 167 enz., 185 enz.; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

ZWAARDECROON (Henricus), zoon van den vorige, te Leiden geboren. Hij was conrector aan de Latijnsche school te Leiden toen hij den 25 September 1619 zijn ontslag vroeg en verkreeg. Hij bleef echter te Leiden wonen tot dat hij in 1634 rector te Rotterdam werd en bleef tot in 1651, toen hij zijn eervol ontslag ontving.

Men wil dat hij de Latijnsche poëzy beoefende en beroept zich op de opschriften op het voetstuk van het standbeeld van Erasmus, doch deze zijn niet van hem maar van Heinsius. Hij heeft eene overzetting van Terentius gegeven, die vroeger zeer gezocht en viermaal gedrukt werd. (*P. Terentii Afri comoediae sex Belgice interpr. cum notis illustratae, op. a. st. H. Z.* (Lat. en Ned. proza) *ed altera* Rott. 1660 8°).

Hij was de Remonstrantsche gevoelens toegedaan en had dien ten gevolge met vele moeijelijkheden te worstelen. Zijn zoon, de geneesheer Petrus Zwaardecroon, verhaalde aan zijn schoonzoon Casper Brandt, met hoeveel kosten en moeite zijn vader in 1645 het lijk van de Groot

te Rotterdam, door misverstand aangehouden, van het arrest heeft ontslagen gekregen. Hij was in 1622 te Leiden gehuwd met Machtelt Jans van der Pluym en had 4 kinderen Bernard, Wilhelmina, Petrus en Hendrik.

Zie Verv, v h *Leven van de Groot door Cattenburch* bl 415; Brandt *Hist. d. Reform.* D. IV. bl. 938. Kan, *Gesch. v. h. Erasm. Gymnasium* bl. 636, 637 Ekkert t. a. p Schotel *Floris I en II van Pallant Aant.* N. 8. bl. 48, Scheltema, *Konst. en letterb* 1817 d. II. bl. 387.

ZWAARDECROON (Bernhard). Of deze ook een zoon was van voorgemelde is onzeker. Hij komt in 1647 als conterfeytsel en in 1648 als kunstschilder te Utrecht voor

Zie Ekker t. a. p. bl. 90; Kramm.

ZWAARDECROON (Henricus), zoon of volgens anderen kleinzoon van Henricus, in 1660 te Rotterdam geboren, vertrok in 1684 als adelborst met den commissaris-generaal A. van Rheede naar Batavia. Deze stelde hem 2 jaren later aan tot boekhouder, waarna hij in 1689 den rang van opper- en in 1694 dien van eersten koopman bekleedde. Bij eene fraaije en edele gestalte bezat hij vele verdiensten. Toen een voornaam regeeringslid te Batavia hem den last opdroeg om zekere jonge dame ten huwelijk te vragen, gaf deze tot antwoord: „indien gij voor u zelven deze vraag deed, zou ik met mijn antwoord niet verlegen zijn. In het laatst van 1694 werd hij als kommandant naar Jaffana-Patnam op het eiland Ceylon, gezonden en van daar in 1699 als directeur naar Suratte, waar hij zulke schitterende proeven van bekwaamheid in het behandelen van zaken toonde, dat de gouverneur Oudshoorn hem bij zijn terugkomst in 1703 tot eersten Secretaris der Hooge Regering aanstelde. Tot buitengewoone Raad van Indië geroepen, was hij in deze waardigheid werkzaam tot 1706, toen hij tot gewoon raad, en in 1720 tot gouverneur-generaal werd aangesteld. Zijn bestuur werd gekenmerkt, door de hulp aan den Javaan Scherkener bewezen in het dempen van een opstand door 2 zijner broeders; door den eersten koffieboom op Java te planten; door het fnuiken eener uitgebreide zamenzweering van zekeren rijken mesties P. Erberveld. Hij verduisterde zijn roem door het wederregtelijk verbeurd verklaren van 2 W. Ind. Comp. schepen, die onder bevel van den adm. J. Roggeveen van de expeditie ter ontdekking van onbekende landen te Batavia ter reede gekomen waren, en door den handel der Chinezen op Java te bevorderen.

Na groote schatten verzameld te hebben, legde hij 8 Julij 1725 zijn post neder en vertrok naar zijn buitengoed Cadanwang, dat hij verfraaid had en hij zijn vrienden gul onthaalde. Hij overleed

Zie Du Bois, *vies des Gouv. gener.*; *Lev. v. N. M. en W*, X. 49; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, Muller *Cat. v. portr.*

ZWAARDEMAKER (Dirk), oudste zoon van Jan Zwaardemaker en Aagtje Wendelberg, werd den 18den Junij 1791 te Zaandam geboren, ontving het onderwijs van J. H. Nieuwveen, toen kostschoolhouder aldaar, later te Leiden, en kwam in 1805 bij zijn oom K. Windelberg in de grutterij. In 1810 werd hij pelder met één molen en in 1816 verbond hij zich met zijn broeder Hendrik Zwaardemaker tot het werk van Commissiehandel, dat zij ruim 23 jaren gelukkig uitoefenden, terwijl zij ook de pelderij te zamen aanhielden en uitbreidden tot den dood van den oudsten broeder. Nagenoeg ten tijde dat hij in eigen werkkring werd geplaatst, kwam hij in kennis met den hoogleeraar S. Muller, toen predikant bij de Doopsgezinden te Zaandam Oostzijde, die hem doopte en zijn vriend werd. Hij had een onbegrensde zucht naar kennis, een zeldzame mate van gezond verstand, groote fijnheid en juistheid van oordeel, rijke oorspronkelijkheid van geest, was in verschillende openbare en kerkelijke betrekkingen en werd in 1831, in plaats van Cornelis de Vries, bestuurder der algemeene Doopsgezinde Societeit. Als lid van de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen, droeg hij verscheidene dichtproeven voor, die door zijn vriend S. Blaupot ten Cate, met zijn leven in 1840. alleen voor nabestaanden en vrienden, onder den titel *Dichtproeven, nagelaten door Dirk Zwaardemaker te Zaandam*, zijn uitgegeven.

Hij huwde den 14den Julij 1813 Neeltje Vos, die hem verscheidene kinderen schonk. Hij ontsliep den 11den Maart 1839.

Zie het aangeh werk van B. ten Cate; J. Boeke, *Verslag der Alg. Doopsgez. Societeit*, 1869, bl. 3

ZWANENBURG. Zie Swanenburg.

ZWANEVELD. Zie Swanefeld.

ZWANNE (Wiliam up de), schilder bij de blijde inkomst van Karel van Bourgondie te Brugge in 1468. Hij was 13 dagen werkzaam à 8 stuivers daags.

ZWART of SWART (Albert Gerrits), in 1813 geboren te Kuikhorne onder Bergum, genoot het kunstonderwijs van W. P. Ruwersma en W. B. van der Kooi en schilderde levensgroote portretten. Hij overleed in 1837 te Leeuwarden.

Zie Imerzeel en Kramm, Eekhoff, *Cat. Kunstverzam. van Leeuwarden*, bl. 48, 133, 318.

ZWART (H. Hinchliff), middelmatig dichter uit het laatst der 17e eeuw.

Zie van der Aa t. a. p.

ZWARTE (   ). Volgens Abcoude verscheen zijne *Poëzy* te Amsterdam in 1727. 8o.

Zie *Naaml.*, bl. 428.

ZWARTEN (Claes de), schilder te Iperen, arbeidde tegen 10 stuivers s'daags bij de blijde inkomst van Hertog Karel te Brugge in 1468.

ZWARTEHOND *) (Joachim Hendriks) werd in 1566 te Amsterdam geboren en verloor reeds in 1577 zijne ouders. Aan zich zelven overgelaten begaf hij zich in dienst van Jan Kakeler, kapitein ter zee voor Genemuiden, vervolgens van den zeekapitein Gerrit Krijnen, die voor Duinkerken kruiste. Wederom te huis gekomen, deed hij met schipper Loohman een reis naar Portugal. Tot nu toe had hij wegens zijn jeugd als putger of zwabber gediend, doch schipper Roemer Cornelis nam hem voor half man en deed met hem een reis naar Spanje. Daar deze echter aangehouden werd, ging hij over op een buis, gevoerd wordende door Cornelis Pietersz. van Edam, en voer met hem naar Condaad op Villa Mora. Op de terugreis werd de buis door een Engelsch zeeroover, kapitein Kalwel, genomen, moest Swartehond van Bristol naar Londen wandelen en nam aldaar bij een anderen Pieter Cornelisz. van Middelburg, te Portsmouth liggende, dienst, om naar St. Lucas te varen. Bij gebrek van vrijbrieven, werd hij gevangen en op de galeijen gezet, vervolgens bij eenen meester Nicolaas, als constapel op het „Kasteel van St. Lucas" geplaatst. Toen Francois Drake met zijn vloot aldaar aankwam en alles verbrandde, werd hij landwaarts medegevoerd en naar Bouançe gezonden om schepen, die aldaar lagen en tot de onoverwinnelijke vloot behoorden, te helpen toerusten. Hij ontvluchtte en ontmoette te Condaad een schipper van Medemblik, Kers. Jansz. Schout genoemd, met wien hij naar het vaderland terugkeerde. Hier werd hij door de staten van Zeeland ontboden, om mede te deelen hetgeen hij van de Spaansche vloot wist. Toen de Spaansche vloot in aantocht was, nam hij dienst onder den admiraal Maarten Zegersz, die met 36 schepen uitzeilde en voor Duinkerken ging liggen om den hertog van Parma met zijn vloot er binnen te houden. Na dezen togt nam hij dienst als soldaat en trok onder kapitein Hans Kraak naar het Huis te Dort, vervolgens onder jonkheer Johan van den Ende, naar Naarden, waar hij in bezetting werd gelegd. Voorts geraakte hij in 1593 in Schenkenschans, vervolgens voor Nijmegen om de vesting Knodzenburg te helpen opmaken, en eindelijk werd hij met zijn makker Hans van Dermonde, voor de vesting Derdendaal gevoerd, die door Maurits werd beschoten, waar hij zijn eerste heldendaad verrigtte, door den bevelhebber der vesting, Claas Boelen, in kluisters te slaan. Vervolgens nam hij deel aan de belegering van Zutphen en Koevorden, en wachtte te Deventer den veldtogt van Maurits, in welke deze Grol, Breevoort en andere plaatsen bemagtigde, af. Nadat hij ook daar blijken van dapperheid en beleid had gegeven, nam hij

*) Hij nam dien naam naar zijn huis den *Zwarten hond* aan.

wederom, met toestemming van kapitein van den Ende, dienst onder den admiraal Zegersz, toonde in de ontmoeting met een vrijbuiter van Biscayen grooten moed, doodde den stuurman en maakte zich van het schip meester.

Deze en andere heldendaden verwierven hem de gunst en achting zijner bevelhebbers, zoodat hij van matroos tot luitenant werd bevorderd, en toen hij omtrent 30 jaren oud was, stelde de admiraliteit te Amsterdam hem tot kapitein aan, om voor Duinkerken en Calais te kruisen. In 1597 convoyeerde hij de koopvaardijschepen naar Hamburg, daarna vergezelde hij op het schip „de Roode Leeuw" den admiraal van Enkhuizen, Jan Gerbrandsz, naar Duinkerken, en door prins Maurits, die van zijn onverschrokkenheid en moed gehoord had, te Dordrecht ontboden, kreeg hij den last met zijn volk in de belegering van 's Bosch te trekken.

In het volgend jaar ontving hij en kapitein Hartman last op een schip, de „Gulden Arend" genoemd, voor Grevelingen de wacht te houden en op het uit- en inloopen der Duinkerkers te passen. Door 5 Duinkerksche schepen overvallen, verdedigde hij zich tegen hen met de grootste kloekmoedigheid en redde zich uit hunne handen. Deze dapperheid en trouw was oorzaak dat hij in 1599 bij de vloot van jonkheer Pieter van der Does, buitengewoon luitenant-admiraal van Holland, als kapitein over 154 man en als raad van oorlog op het schip de „Gulden Leeuw" werd benoemd. Ofschoon in zeer slechten toestand, met nog slechts 9 gezonde mannen overig naar het vaderland terugkeerende, dreef hij (27 Jan. 1600) een Duinkerksche roover op de vlucht.

In 1602 voerde hij bij de vloot van den admiraal Obdam het bevel over „de Zon" voerende 36 lepelstukken. Door zijn beleid wist hij 6 vijandelijke schepen met suiker geladen in onze handen te doen vallen, hetgeen in 1603 door zijne benoeming tot vice-admiraal gevolgd werd.

In die betrekking had hij in het einde van 1603 het bevel over het schip „de Hollandsch Tuin", een der 7 schepen onder Paulus van Kaarden, op diens togt naar het Westen en liep, na veel buit gemaakt te hebben, na een reis van 17 maanden, behouden in Texel binnen. Na dezen togt begaf hij zich naar Amsterdam, van plan een stil leven in zijne bekende woning de „Zwarte Hond" te slijten. Hier bleef hij tot 1620, toen hij door de Staten van Holland en den prins verzocht werd, als vice-admiraal onder den admiraal Haalten zee te kiezen en de koopvaarders naar de Middellandsche zee te geleiden.

In 1621 werd hem, als admiraal, het bewind over een vloot van 3 oorlog- en 32 koopvaardijschepen toevertrouwd en tastte hij, 16 Oct. 1622, door verscheidene schepen versterkt, de Spaansche vloot, 24 schepen sterk, in de Straat van Gibraltar aan en joeg ze op de vlucht. Prins Maurits en de Staten huldigde zijn moed en dapperheid en de reeders schonken hem een gouden keten ter waarde van ƒ 700. Hij sloeg de aanbiedingen om in dienst van Denemarken en Zweden te komen af en overleed te Amsterdam 5 Junij 1627.

Zie *Leven en daden van J. H. Zwartenhond*. Amst. 1832, *Levensb. van Nederl. mannen en vrouwen*, D. VIII, bl. 1—44; J. C. de Jonge, *Neerl. heldendaden ter zee*, D. I, bl. 189; Wagenaar, *Amsterdam*, D. XI, bl. 289; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

ZWEDER VAN CULENBURG, een inwoner dier stad, behoorde waarschijnlijk tot het geslacht der heeren van Culenburg. Hij leefde blijkbaar in het laatst der 15e eeuw en schreef een Chronytje onder den titel van *Origines Culenburgicae* (in het Holl.) bij Matthaeus, *Analecta medii aevi* T. III. p. 589—656 4.) Het loopt van de jaren 1015 tot 1414 en bevat nog al eenige bijzonderheden nopens het geslacht van Culenburg en de lotgevallen der stad. Overigens is het een mengelmoes van al hetgeen den schrijver voor den geest kwam. Het eindigt met een recept, hoe zwaar de klepel van een klok zijn moet.

Zie de *Dedic. van Matthaeus* Paquot, *Mém.*, T. V. p. 218 De Wind, *Bibl. v. Geschieds.* D. I. bl. 88.

ZWEDER VAN CULENBURG, zoon van Gerard, heer van Culenburg, werd in 1408 Kanonnik ten Dom van Utrecht, in 1414 domproost te Utrecht. In 1423 werd hij, tegen den zin van de kapittels, die Rudolf van Diepholt gekozen hadden, door paus Martinus V tot bisschop van Utrecht verkozen en hield den 21 Augustus 1425, doch onder de ongunstigste omstandigheden, zijn intogt aldaar. Ofschoon hij beloofd had geen wraak te zullen nemen wegens het gedane beroep, hield hij echter geen woord en begon met den kerkban te slaan over Rudolf van Diepholt en allen die zijne zijde hielden, vooral de Overijselaren, Rudolfs warmste aanhangers, tot ergenis van alle goede ingezetenen der stad. Voorts brandde en moordde hij te Amersfoort wegens den ijver, aldaar voor Rudolf betoond, en zocht hulp bij den vreemde. Den 8sten Maart 1426 sloot hij een of- en defensief verbond met Philips van Bourgondië en Arnold, hertog van Gelderland. Te gelijker tijd nam Jan van Renesse Utrecht voor Diepholt in en sedert heeft Zweder de straten zijner hoofdstad niet meer betreden, ook de ridderschap en geestelijkheid kozen Rudolfs partij; de laatste en de kapittelen zeiden hem de gehoorzaamheid op. Zweder werd voor het domkapittel gedaagd, doch hij kwam niet, en beriep zich op den paus. Er volgden bloedige worstelingen tusschen de aanhangers van beide partijen, en toen Rudolf zich met Gelder verzoend had, bleef evenwel de kerkelijke scheuring voortduren. Paus Martinus, schoon van verschillende zijden aangaande Zweders en diens verdorven aard ingelicht, hield echter zijn partij tot zijn dood. Maar toen ook Zweder's broeder met Rudolf verzoend was (1431), vertrok hij naar Bazel, waar hij de 21sten Sept. 1431 stierf. Zijn testament berust in het archief te Culenburg.

Zie, behalve Beka, Heda, Buchelius, de *Bat. Sacr. of Kerk. oudh*; v. Rhijn. *Aank. op kerk. oudhed*, Matthaei *Anal.* T. V. p. 420 volgg, Busch, *Chron. Windesh.* T I p. 1, Revius, *Daventr. ill*, Burman. *Utr. Jaarb* Dl. 1 bl. 279—284 *Orig Culenb.*, Balen, *Beschryv. v. Dord.* bl. 774, Dumbar, *Kerk en wereldl. Deventer*, D II bl 103, Wagenaar, Arend, Roelants, *Gesch. v. Kerk. geschillen in het Bisdom van Utrecht*, Royaards, *Gesch. v d. Christ. Kerk. in Nederl.* D. II bl. 103 volgg, Mol, *Kerkel. Staat von Nederl.* II. 1. 184 198, II III. 132; *Cath. Meyer, Memorieboek*, bl. 75; Coppers en van Gils *enz. N Beschryv v. 't Bisdom van 's Bosch* D. I bl 1, Voet van Oudheusden, *Beschryv. van Culemb.*

ZWEERTS. Zie Sweerts.

ZWEERTS (Kornelus) zoon van den Amsterdamschen boekverkooper Hieronymus Sweerts werd in 1669 te Amsterdam geboren. Hij was een niet onverdienstelijk dichter, en beoefende ook de schilderkunst en de muziek. Men heeft van hem eenige tooneelspelen en gedichten.

Jacoba van Beijeren, Erfgravin van Holland, tripp. voor den Auth. 1690. (2 verschillende drukken in hetzelfde jaar), 1750; *met voorgen. pl. van J. Harrewyn, voorstellende Arx Rupelmondae*. Langw. 4°.

Rijkaart, muzijk-st. Ald. *P. v. d. Berge z. j. m. pl.*; onder de spreuk, *Ventilante Doctrina*.

Den verliefden Grijs bedrogen blsp.; Ald. 1722 *m. pl.*

Apollo en Dafne; op muziek gesteld door H. Anders. Ald 1696, 1697, 1698). Voorts gaf hij een *Inleiding tot de zang en speelkunst*. Amsterdam z. j. kl. 8°.

Gedichten 2 dn. m. pl. 4°. Amst. 1692.

Leerzame fabelen m. pl Ald. 1704. 8°.

Mengelzangen en Zinnebeelden Ald. 1694 8°.

Stigtelijke gezangen en zedeliederen op nooten. Amst. 1730 8°.

Zeeden- en Zinnebeelden over Davids Harpzangen met C 4, *prent verbeeldingen*. Amst. 1723. 8°.

Dichtkundige Zinnebeelden. Ald, 1736 8°.

Gezangen en Liederen. Ald. 1725 8°.

Hij was tijdgenoot en vriend van Moonen en Vollenhoven, Alewijn, Brandt, Rotgans, die zijne gedichten zeer prezen.

Tweemaal was hij gehuwd, 1. met Helena van Weeden, 2. met Johanna Elizabeth de la Fontaine met wien hij in 1726 zijne zilveren bruiloft vierde.

Zie Witsen Geijsbeek, B. A. C Wb. D. VI. bl. 596; De Vries, *Gesch d. Ned. dichtk.* D. I bl. 223, Siegenbeek, *Gesch. d. Ned. Letterk.*, Huberts, *Chron. lyst*; Abcoude; Arrenberg; *Cat. d. Maats. v. Ned. Letterk.*; Verwoert; Kobus en de Rivecourt, Muller, *Cat. v. portr.*

ZWEERTS (Philips), zoon van bovengemelde en vader der dichters Bruno en Cornelis Isaac Sweers of, Sweerts te Amsterdam gekoren, was daar Notaris en beoefende gelijk zijn vader, doch minder gelukkig, de nederduitsche poëzy. Hij gaf in het licht:

De beloonde deugd, en de gestrafte Wreetheit blij-eindendt treurspel. Amst, 1723.

Semeramis of de Doot van Nizus; *trsp.* Ald. 1729, 1745.

Scipio, trsp. Ald. 1737.
Merope, trsp. gev. n. h. Ital. van So. Maffei. Ald. 1740.
Gedichten. Amst. 1745.

Hij huwde Johanna Maria de Putter, die in 1799 overleed. Hij stierf in 1778, zijn portret is door Houbraken naar Troost in Koper gebragt.

Zie Witsen Geysbeek T. a. p. bl 598; De Vries t. a. p. D. 1 bl 223; Verwoert; Kobus en de Rivecourt; Muller, *Cat v. port Cat. d. Bibl. v d Maats. v. Letterk.*

ZWICKER (Daniël), een Unitarius, den 22 Januari 1612 te Dantzig geboren, werd dr. med. Hij ging van de Hervormden tot de Soccinianen over, doch was het echter met hen in alles niet eens. Hij sloot zich evenwel aan de bijeenkomsten der Moravische broeders, die de gemeenschap der goederen hadden ingevoerd en den krijg veroordeelden, met vrijheid zijn gevoelens te behouden. M. Ruarus trachtte hem wederom tot de Socinianen terug te voeren. Hij gaf verschillende werke in het Latijnsch, Duitsch en Hollandsch in het licht en is ook auteur van *Jrenici Jrenicorum* in 1654 in 4° en het vervolg in 1658 in 8° verschenen. Hij overleed te Amsterdam den 10 Nov. 1678. Zijn Nederduitsche sschriften vermeldt Rogge, in *Geschriften betreffende de Ned. Herv. kerk* bl. 39, 50.

Zie Sandu, *Bibl. Antetr.*; Jöcher.

ZWIETENNE (J. v.). Abcoude vermeldt hem als schrijver van *Geestelijke Steenrots* Amst. 1701. 4°. en van *Declaratie tegen Christus, de Koning.* Leijd. 1656. 12°.

ZWIGTMAN (Cornelis), in 1782 te s'Heerenhoek, een dorp in Zuid-Beveland geboren, werd aanvankelijk tot het vaderlijk bedrijf, het wagenmaken, te Wissenkerk, waar zich zijne ouders gevestigd hadden, opgeleid, doch hij toonde meer neiging voor de schilderkunst, nam de lessen aan de teekenakademie te Middelburg met het gelukkigst gevolg waar, en oefende zich in de penseel behandeling in de fabrijken van L. P. van Oppen en Fh. Gaal. Slechts weinige maanden mogt hem dat geluk te beurt vallen, daar de plotselinge dood van zijn vader hem dwong huiswaarts te keeren en diens bedrijf op te vatten. Sedert beoefende hij alleen de kunst als uitspanning. Ook was hij een beminnaar der nederduitsche poëzy en gaf twee luimige dichtstukjes in het licht, getiteld: de *Franschen in Noord Holland in* 1813 en *Jan Steen.* Zijn oudste zoon Marinus drukte zijn vaders voetstrppen en schilderde welgelijkende portretten.

Zie Immerseel.

ZWOLLE (Barthout van) werd den 7 Febrarij 1517 van wege den Keizer aangesteld tot Grietman van Gaasterland en *Recht* (mederegter) binnen Sloten.

Zie *Charterb.* 2 dn., bl. 344; v. Sminia, bl. 376.

ZWYNDREGT (L. van) scheef:
Verhandeling over den Hollandschen scheepsbouw en C. de Ruiter over het bouwen der koopvaardijschepen m. pl. s'Hage 4°.

Zie Arrenberg, bl. 598.

ZYBANDT (Abraham) te Amsterdam geboren was tooneeldichter in het midden der 17den eeuw. In 1654 verscheen zijn *Dollen Bruiloft,* in 1668 zijn *Verleyde Vriendt* beide in den smaak van Jan Vos.

Zie Witsen Geysbeek t. a. p., D. VI, bl. 599.

ZIJL (Gerrit van), ridder, zoon van Dirk van Zijl en Alyd van der Does, werd door graaf Willem VI tot verscheidene aanzienlijke bedieningen verheven en in 1427 tot een der 9 raden aangesteld ter besturing der belangen van het graafschap. Onder de regering van Philips van Bourgondiè was hij raad en kamerling van dien vorst. In 1453 wordt hij vermeld onder de raden in den hove.

Hij huwde Alyd, zuster van Jan Eggers, heer van Purmerend, die deze heerlijkheid aan zijn schoonbroeder ver kocht. Hij overleed 11 Maart 1453 en liet kinderen na.

Zie de *Genealogie* bij Kok en van Leeuwen.

ZIJL (B. van), kunstgraveur, in den aanvang der 18e Hij graveerde o. a. het portret van *Corn. Kuyk van Mierop,* predikant, te 'sGravenhage, overleden 1718, naar Volleven's.

ZIJL (Roelof van), een schilder, naar wien W. de Passe zijn *Magdalena-beeld* zou hebben gegraveerd.

Zie Nagler en Kramm.

ZIJL of ZIJLL (Dirk van), glasschilder te Utrecht. Te Gouda zijn drie glazen in de St. Janskerk door hem geschilderd, als:
No. 9, *De offerande van den priester Zacharias.*
No. 11. *De geboorte van Johannes den Dooper,* en
No. 13. *Jezus, 12 jaren oud, zittende onder de leeraren in den tempel te Jerusalem.*
Zij voeren de jaartallen 1560—1562.

Zie Kramm, *De Goudsche glazen* enz.; *Leven der schilders*; Nagler en Immerzeel.

ZIJL of ZIJL (Dirk van), waarschijnlijk kleinzoon van den vorige, bloeide een eeuw later en beoefende dezelfde kunst. In een te Gouda gesloopte kerk waren van hem een voorstelling *uit de jeugd van Jezus,* A°. 1646; en de *aanbidding der koningen in de stal te Bethlehem,* in 1662 in het „Huis met de Hoofden" te Amsterdam verkocht.

Zie Kramm.

ZIJL of ZIJLL (Gerard Pietersz. van), zoon van Pieter Gerritze, lijstenmaker te Leiden, werd aldaar (volgens sommigen te Amsterdam) geboren. Hij was leerling van Antoni van Dijck, in 1640 of 1641 overleden. Met dezen vertrok hij van Antwerpen naar Londen en nam zijn intrek in Westminster tegenover hem. Hij schilderde geheel in diens trant, zoodat men hem „van Dijke in 't klein" placht te noemen. Na van Dijk's dood vestigde hij zich te Amsterdam in de Kerkstraat, waar hij in 1653 of 1658 leefde. Zijne schilderstukken verbeelden meestal vrolijke gezelschappen van mannen en vrouwen, meest naar het leven geschilderd, en even als in de stukken van zijn leermeester, bewondert men in de zijne de handen der vrouwen. Zijn meesterstuk stelt voor den *Verloren zoon* te paard gezeten en afscheid nemende van zijn vader, op wiens gelaat kommer en angst sprekend zijn uitgedrukt.

Zie Houbraken, Immerzeel; Kramm; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

ZIJL of ZIJL Hendriksz. (Jan van), in het midden der 16e eeuw glasschilder te Utrecht. Hij schilderde ook voor de St. Janskerk te Gouda.

Zie Kramm; *Goudsche glazen* bl. 165 *Lev, d. schilders.*

ZIJL of ZIJLL (Jan van), eenige zoon van Rijer van Zijl, glasschilder te Utrecht, bloeide in het laatst der 16e eeuw.

Zie Kramm.

ZIJL (Otto van) of ZILIUS, 30 Julij 1588 uit een oud en deftig geslacht te Utrecht geboren, werd 8 jaren oud naar de Latijnsche school gezonden en oefende zich ook in het Grieksch en Hebreeuwsch. Op zijn 18 jaar trad hij in het genootschap der Jesuiten, gaf te Roermonde onderwijs in het Latijn, muntte als kanselredenaar, daar hij zeer bespraakt was, uit, en predikte vooral te Leuven en Brussel met grooten toeloop voor de broederschappen der H. Maagd. In het laatst van zijn leven bekleedde hij de post van Rector van 't collegie te s'Hertogenbosch en te Gend.

Hij overleed 12 Augustus 1656.

Hij gaf in het licht:
Ruraemonda illustrata, dat hij met den titel van *Ruraemundensium Rhetores, Lovanii,* 1613 heeft uitgegeven.
Historia miraculorum B. Mariae Sylvaeducensis, post captam urbem, ad D. Gaugerici Bruxellam translatae. Antv. 1632, 1638. 4°.
Mardochaeus triplex, seu de triplici Mardochaei fortuna, media, infima, summa libri tres, dat hij niet voltooid heeft.
Cameracum obsidione liberatum. Antv., 1650, 4°, 1656 8°. Francof 1654 en in *Lamorse Souèt Jesu.*
Uit het Grieksch bragt hij in het Latijn over:
Vita SS. Xenophontis et Mariae conjugum filiorumque Johannis et Arcadii uitgegeven door Bollandus in *Act. Sanctorum* XXVI Januarii, ook met den tite: *Vita et Miracula SS. Cyri et Johannis Martyrum,* bij Bolland XXXI Januarii,

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.* p 705; Foppens, *Bibl. Belg.* T. p. 137; *Miraeus de Script. Sec.* XVI C 284; Alegambe, *Bibl. Script. Societ. Jesu;* Dez. in *Biblioth. Latino—Hebraica* p 183; Gryphius, *de script seculi.* XVII p. 407; Placcius, *de Script. Pseudon.* N. 287, p 548; Burman, *Traj. erud* p. 468 469; Graevius, *Or de Acad. Traj. natal.*; Witte, *diar. biogr. ad annum.* 1656, v. Heussen, *Kerk Oudh.* d. II. bl. 140; *Grand Théatre Sacrée de Brabant* T. I. pt II. p. 195; Kok; Verwoert; Kobus en de Rivecourt.

ZIJL (PIETER VALKENDAEL VAN), uit hetzelfde geslacht in de 15^den eeuw te Utrecht geboren, reisde om de kundigheden in zijn vaderland verworven, verder uittebreiden, verkreeg te Rostock den graad van baccalaureus in de godgeleerdheid en eindigde zijne dagen als prior van het Regulierhuis in zijne geboortestad

Hij overleed 1486.

Hij schreef:

Explanatio in libros Sententiarum.

Vetus et Novum Testamentum per vocabula sub ordine Alphabetico destin tum.

Secunda secundae et liber Quaestionum de malo Doctoris sancti.

Sermones varii de tempo e et sanctis.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.* p. 765, Foppens, *Bibl Belg.*, p. 1017; Graevius, *Orat. cet.*; Burman, *Traj. Erud.*, p. 377; Halma, Hoogstraten; Kok.

ZIJLBERCH (D. VAN DER), schreef:

Cort verhaal van die myrakelen de welcke in diese vorle jaeren door die intercessie der heyl. maghet zyn geschiet. s'Hert. 1512 12

Zie Hermans, *Bydr.* II, 559, v. Doorninck, *Pseud. en Anon.* p 4763

ZIJLL (RIJER VAN), een glasschilder, die te Utrecht in het laatst der 16^den eeuw bloeide. Hij was in 1605 nog en leven.

Zie Kramm.

ZIJLL (ABRAHAM FERDINAND VAN), zeekapitein uit de school van de Ruiter, waaruit zoo vele voortreffelijke zeehelden voortgesproten zijn. Voor het eerst komt hij als bevelhebber van een schip van oorlog van 50 stukken *de Leeuwen* voor bij den beroemde togt op de rivier van Rochester in 1667, toen hij gesteld werd bij dat uitgezochte smaldeel, aan hetwelk onder den Lt.-Admiraal van Ghent opgedragen werd de vermaarde maar hagchelijke onderneming te volbrengen. Zes jaren later nam hij deel aan de krijgsverrigtingen in West-Indiën, toen onder de leiding van Cornelis Evertsen en Jacob Binckes den vijand in die oorden eene aanmerkelijk afbreuk werd toegebragt en Nieuw-Nederland veroverd. In 1676 was hij tegenwoordig bij de twee zeeslagen die door de Nederlanden en Denen aan de Zweden geleverd werden; in het laatste van welke beide gevechten van Zijll een vijandelijk fregat van 44 stukken veroverde. In 1688 bevond hij zich bij de vloot die Willem III. overbragt en twee jaren daarna deelde hij in den rampspoedigen, doch voor ons vaderland roemrijken zeeslag van Bevezier.

Sedert dien tijd nam hij deel aan alle ondernemingen en togten in de Middellandsche zee, in het Kanaal en de Noordzee, waar hij tot zijn dood toe het gebied voerde over een aanzienlijk eskader.

Zie Brandt, *Leven van de Ruiter*, bl. 518; J. C. de Jonge, *Neerl. Zeew.*, D. III*a*, bl. 348; bl. 58, 65, 234, 402, D. IV*b*, bl. 376, 522, 677, 112—117, 574

ZIJP (JAN VAN), inwoner van Batavia, vriend en kunstgenoot van H. J. Terkamp, wiens overzetting van het oostersche minnedicht *Bara's klagt, over het afzijn van haren minnaar Ahmedin* hij in vloeijende verzen overzette en in 1774 te Batavia uitgaf. Verwonderingswaardig is de overeenkomst tusschen dat en het *Hooglied* van Salomon. Behalve dit lied, vervaardigde hij nog andere losse dichtstukjes en een *Herderspel ten trouwdage van mynen vriend, Heer Deeleman met de deugdryke bruyd Ammarantha Jacoba Tuynzaat den* 16 *van Herfstmaand* 1767.

ZIJPE (JAQUES VAN DE) vervaardigde in onderscheiding van de *Hollandsche blyeindende treurspelen* een vlaamsch *droefeyendend treurspel*, getiteld: *Rampzaligen ondergangh van Tersides, Koning van Perseen, verweckt door wraeck ende weer wraeck van Thevoren ende Amurath.*

Zie Witsen Geysbeek, t. a. p.

ZIJLSTRA (DIRK PIETERSZ.), wijnkooper en lid der vroedschap te Franeker, gaf in het licht:

Gebeurtenissen van Franeker, zederd den 14 *Mey* 1787 *tot den* 20 *Dec.* 1789. Franek. 1790, 8°.

Korte historie en beschrijving van Franeker beginnende met den j. 1192 *en eindigende in h. j.* 1785. Franeker 1785, 8°; en later een vervolg daarop, get.: *Gebeurtenissen.*

Dit vervolg *na* het eerste.

Vroeger werd de hopman W. A. Aapkens, hierin op bl. 71 genoemd, verkeerdelijk voor den schrijver gehouden, ook door J. Scheltema, zoo als vermeld is in de *Bibliographie* van mr. Bodel Nijenhuis, bl. 245.

Zie v. Doorninck, n. 1541, 2030.

AANWIJZING

DER

PERSONEN

IN DIT DEEL VERMELD.

BIJVOEGSEL

OP HET

BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

A.

A (Arien), zeekapitein, te Hoorn, heeft, gedurende den tweeden Engelschen oorlog (1665—1667), met zijn galjoot, gewapend met slechts twee stukken, doch met 80 matrozen bemand, niet minder dan 32 vijandelijke koopvaarders vermeesterd en opgebracht.

Zie J. C. de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. II, 1, bl. 172.

AA (Abraham Jacob van der), zoon van mr. Pierre Jean Baptiste van der Aa en Francina Adriana Bertha van Peene, zag den 6den December 1792 te Amsterdam het levenslicht. Hij ontving het eerste onderwijs te Alphen en bezocht vervolgens de Latijnsche school te Leiden en werd in 1806 naar het Seminarium te Lingen gezonden. Een jaar later werd hij naar het ouderlijk huis teruggeroepen, en nu wenschte de 15jarige jongeling voor den boekhandel opgeleid te worden, doch zijn vader wilde dat hij zou studeeren. Hij werd in 1810 als student in de medicijnen te Leiden ingeschreven, doch het overlijden zijns vaders in 1812 en de conscriptie deden hem de studie vaarwel zeggen, en daar men hem de toezegging gaf dat hij als chirurgijns leerling bij de medicijnkist zou worden verplaatst, verkoos hij den zeedienst, in de hoop van allengs tot scheepsdoctor te worden bevorderd. Van deze toezegging kwam niets. Voorloopig in 1813 als „apprentif marin" op het fregat de „Kenau Hasselaer" geplaatst, werd hij, na de afkeuring van dit fregat, met de geheele bemanning op het nieuw gebouwde fregat de „Wezer" overgeplaatst. In September 1813 stak dit fregat met het fregat de „Trave" in zee, met het doel om zich met andere fregatten te vereenigen en de Engelschen zooveel mogelijk afbreuk te doen. Na in gevaar verkeerd te hebben van schipbreuk te lijden, werd de „Wezer" door de Engelschen genomen en de bemanning krijgsgevangen gemaakt, naar Plymouth vervoerd en op de pontons geplaatst. Twee maanden later werd de bemanning uitgenoodigd om zich onder de vanen van den Prins van Oranje te plaatsen. Van der Aa was een der eersten, die zich daartoe aanbood, waarop hij als tamboer bij een korps Hollanders te Yarmouth werd ingelijfd. Met dit korps, later het 10de bataillon infanterie van linie, keerde hij in Maart 1814 naar het vaderland terug en werd weldra tot kadet bevorderd, woonde den slag bij Waterloo bij en nam in 1817, met het leger uit Frankrijk wederkeerende, wijl er geen vooruitzicht van bevordering was, zijn ontslag en werd boekhandelaar te Leuven. Na in 1819 zijn handel aan kant gedaan te hebben, zocht hij zijn bestaan als onderwijzer in de Hollandsche taal, eerst te Leuven, later te Brussel, werd als zoodanig bij een bloeijende kostschool te Savre Moulin geplaatst, met welke inrigting hij zich naar Vilvoorden verplaatste. In 1826 werd hij particulier secretaris van den auditeur-militair te Antwerpen en bleef zulks tot dat de Belgische opstand hem dwong Antwerpen, met achterlating van al het zijne, te verlaten. Van alles beroofd, kwam hij als vluchteling te Breda aan, waar hij zich ter dispositie van den gouverneur der vesting stelde en als zoodanig de regering in deze hachelijke tijden gewigtige diensten bewees. Bij het sluiten van den vrede in 1839 uit deze betrekking ontslagen, wijdde hij zich voortaan uitsluitend aan letterkundigen arbeid, waarmede hij zich reeds vroeger bezig had gehouden. In 1841 vestigde hij zich met der woon te Gorkum, om zoo met meer gemak de uitgave van zijn hoofdwerk, het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* te besturen. Ook schreef hij hier een aantal belangrijke werken en begon in 1851 aan dit *Biographisch Woordenboek* te arbeiden.

Hij huwde Francina Johanna Jacob Gastelaars, die hem drie kinderen (een zoon en twee dochters) schonk, en overleed den 21sten Maart 1857.

Hij gaf in het licht:

Nederduitsche en Fransche Zamenspraken. Brussel 1822. 8°. 4de druk. Breda 1836, in het Hgd. vertaald.

De heer Geer of de bedrogen Huismeester, Blijspel met zang, uit het Fransch vertaald. Brussel 1823. 8°.

Vervolg op het eerste Leerboek van den heer Meijer. Brussel, 18— 8°.

Later herdrukt onder den titel: *Lees- en Vertaalboekje voor de hoogste k'asse der Fransche scholen.* Breda 1835. 8°.

Handboek voor Burgemeesters enz., uit het Fransch vertaald. Brussel 1823. 8°.

Aardrijkskundig Woordenboek van Noord-Braband. Breda 1832. 8°.

Herinneringen uit het gebied der Geschiedenis betrekkelijk de Nederlanden. Amsterd. 1837. 8°.

Het Metalen Kruis. Blijspel met zang. Amsterd. 18—. kl. 8°.

Segers, *Handleiding tot de meeste nuttige kunstmatige ligchaams-oefeningen,* vertaalt uit het Hgd. met platen. 1839. 8°. (anoniem).

Segers, *Handleiding tot eenige kunstmatige ligchaams oefeningen voor meisjes.* Breda 1840. Als boven.

Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden en het Groot-Hertogdom Luxemburg. Gorinchem 1841. kl. 8°.

Beknopte Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden. (Schoolboekje.) Gorinchem 1844. 8°. 5de druk. Arnhem 1857.

Nieuw Biographisch, Anthologisch en Critisch Woordenboek van Nederlandsche Dichters. Kunnende dienen als aanhangsel op P. G. Witsen Geysbeek Woordenboek van Nederlandsche dichters. Amsterd. 3 dln. 1844—46. 8°.

Geschiedkundige beschrijving van de stad Breda en hare omstreken, met platen en facsimilés. 's Gravenhage 1845. 8°.

Lodewijk XIV en zijne Tijdgenooten, naar het Fransch van Alex. Dumas. Amsterdam 1846. 8°. (Alleen het eerste deel zag het licht.)

Nederlandsch Oost-Indië, met platen, 4 dln. Amsterdam en Breda, 1846—1857. 8°. (Bevat alleen de beschrijving van het eiland Java.)

Beschrijving van de Krimpener- en Lopikkerwaard. Schoonhoven 1847. 8°.

Nederland, handboekje voor reizigers met kaartjes. Amsterdam 1849. kl. 8°.

De Wegwijzer in Amsterdam. Afzonderlijk uitgekomen in een gedeelte van dit werkje.

China en zijne bewoners, uit het Engelsch vertaald. (Kinderwerkje.) Amsterdam 1848. kl. 8°.

Lotgevallen van Willem Heenvliet ook op Borneo en Bali. Voor jongelieden bewerkt, met platen en kaarten. Amsterdam 1850. kl. 8°. (Volgens de voorrede beschreef van der Aa in dit boekje zijn eigen wedervaren op het fregat de „Wezer" en zijne krijgsgevangenschap.)

Biographisch Woordenboek der Nederlanden. Haarlem 1850—1857. 8°. (Van der Aa bewerkte dit tot het artikel Coehoorn.)

Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden. 13 deelen. Gorinchem, 1838—1849. 8°.

Beknopt Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden. Gorinchem 1855. 8°.

Bloemlezing uit den Hollandschen Spectator van Justus van Effen, in het *Klassiek letterkundig Pantheon.* 2 deeltjes. Schiedam 1855. kl. 8°.

Paren uit lettervruchten van Nederlandsche Dichteressen. Amsterdam 1856. 8°.

Ons Vaderland en zijne bewoners. Amst. 1855—1857. kl. met fraaije lithographiën en houtgravuren tusschen den tekst.

Ook was van der Aa redacteur van den *Zuid- en Noord-*

Hollandsche Volksalmanak. Gorinchem 1845, waarvan slechts de eerste jaargang verscheen; verder leverde hij onderscheidene bijdragen in het *Letterlievend Maandschrift*, in de *Bijdragen tot boeken- en menschenkennis; Vaderl. letteroefeningen; Vriend des Vaderlands; Algemeene Konst- en Letterbode; Mari en Martha; Astrea*; de *Globe*; in de *Navorscher*, enz.

Zijn portret vindt men voor deel I van het *Biographisch Woordenboek* en zijn leven is geschetst door den opvolgenden bewerker K. J. R. van Harderwijk.

Zie *Hand. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1857; Huberts, Elberts en van den Branden, *Biogr. Woordenboek van Noord- en Zuid-Nederland*, bl. 1.

AA, de *Jonge* (JACOB VAN DER), te 's Hage geboren, leerde de teeken- en schilderkunst bij zijn oom Dirk van der Aa, bezocht Italië en zette zich, na er twee jaren vertoefd te hebben, als portretschilder in zijn geboorteplaats neder, waar hij groote vorderingen maakte. Hij komt in 1769 als lid der confrèrie kamer te 's Hage voor en overleed in 1776.

Zie Kramm.

AALBERS (N. S.), zeekapitein, voerde het bevel over de brik *Merkuur*, behoorende tot het eskader in 1789 onder Zoutman naar Makasser, toi bijlegging der geschillen met den koning van Boni. In 1806 voerde hij het fregat *Pallas*. Hij raakte slaags met de Engelschen, doch werd reeds bij de eerste wending gewond. Na eene dappere verdediging was het fregat genoodzaakt de vlag te strijken.

Zie J. O. de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. VI. *a.* 256, *b.* 298.

AARTMAN (A.) Van dezen teekenmeester zijn bekend:

Twee Rijngezichten, gestoffeerd met beeldjes, gebouwen, geboomte en diverse vaartuigen, uitvoering met O. I. inkt, en

De vier stonden van den dagh, door huiselijke bezigheden vertoond, met verschillende stoffagie, met sapverwen geteekend.

Zie Kramm.

AARTSEN (LAMBERTUS), geboren te Zunderdorp, waar zijn vader, Antonius, toen predikant was en als emeritus overleed in 1776. Hij trad het eerst als predikant in dienst den 27sten Aug. 1774 te Voorhout, kwam van daar den 6den Maart 1791 te Assen en overleed den 4den Julij 1808, oud 58 jaar. Hij was lid van de toenmalige Maatschappij van Kunsten en Landbouw te Cassel. De Vaderlandsche Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, bekroonde, toen hij te Voorhout stond, driemalen zijne antwoorden op prijsvragen met een gouden medaille (uitgegeven *in Verhandell. dier Maatsch*, D. III, IV en VI.) Het beginsel dat de kerk was afgescheiden van den staat, trachtte hij in 1796 en 1797 te handhaven, waarover, even als over een 6tal lotingspreken, men zie Pareau, *de Oude Kerk te Assen*, bl. 109, 187, 214; Romein, *de Herv. Predikanten in Drenthe*, bl. 16.

ABBING (CORNELIS ALARD) werd den 10den October 1800 te Hoevelaken, waar zijn vader Tilemannus predikant was, geboren. Zijne moeder heette Johanna Christina van Deventer, uit Amersfoort. In 1805 legde zijn vader zijn dienstwerk neder en vestigde zich met zijn gezin te Amersfoort, en bleef daar tot zijn dood toe (1822) wonen. Op twaalfjarigen leeftijd bezocht hij de Latijnsche school aldaar, waar toen van Engelen rector en Lijnweber conrector was. Toen hij, na de schoolcursus in vier jaren (1812—1816) volbracht te hebben, nog te jong was om reeds naar de academie te gaan, genoot hij nog een jaar privaat-onderwijs ten huize zijner ouders, waarna hij zich als student in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Utrecht liet inschrijven, doch in 1820 ging hij tot de literarische faculteit over, waar hij de lessen van van Heusde en van Goudoever bijwoonde, werd in Februarij 1821 candidaat en deed in November 1822 zijn doctoraal examen.

Eerst in 1825 werd hij, na openbare verdediging zijner dissertatie, die hij te Hoorn, waar hij sedert April 1823 tot conrector der Latijnsche school benoemd was, vervaardigde, docter in de letteren. Reeds in December 1826 volgde hij den gestorven rector Joh. Sam. Swaan in die bediening op.

Ruim 45 jaren werkte Abbing in en buiten dezen werkkring met onverdroten ijver en wijdde den tijd, die hem restte, aan de beoefening der letterkunde in het algemeen en der klassieke in het bijzonder. Eindelijk werd met het einde van het schooljaar 1868 de Latijnsche school opgeheven en door een hoogere burgerschool vervangen en de rector, onder toekenning van een behoorlijk pensioen, een eervol ontslag verleend. Nog in hetzelfde jaar werd zijn jongste zoon als predikant bij de gemeente Heeze in Noord-Brabant en twee jaren vestigde ook hij zich aldaar, en stierf er den 26sten Junij 1872, in den ouderdom van 71 jaren.

Abbing huwde den 10den Juli 1828 met de Hoornsche jonkvrouw Barbara Maria Henriette Alewijn, oudste dochter van Mr. Fred. Alewijn en vrouwe Opperdoes, die hem den 22sten Januarij 1868 door den dood ontviel, hem verscheidene kinderen nalatende. (*)

Algemeen werd Abbing's uitgebreide kennis op hoogen prijs gesteld en verschillende letterkundige maatschappijen en onder deze die te Utrecht en Leiden benoemden hem tot lid.

Hij gaf in het licht:

Specimen literarium de Solonis laudibus poeticis. Quod pro gradu Doctoratus publico et solemmi examini submittit. C. A. A. ect. Traj. ad Rhen. 1825.

Zie *Bibl. Crit. Nova*, vol. I (1125), p. 274—277. *Jahrbücher von Jahn* (1827), vol. IV, p. 67—75.

ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ *id est:*

Stultitiae laus Erasmi Roterodami Declamatio. Ad fidem editionis antiquae Frobenii. Figuris Holbenianis ornata. Cum duabus Erasmi epistolis, ad Martinum Dorpium et ad Thomam Morum. Accessit dialogus Epicureus. Hornae 1839. Met nieuwe titels Lugduni Batav. 1853.

Zie *Godgel. Bijdragen*, XIV. D. 2e st., bl. 573—582.

Historia Graecorum et Romanorum literaria, In usum Iuventutis concinnavit Henricus Weytingh. Cura C. A. Abbing. *Editio tertia.* Hornae 1839.

Beknopte geschiedenis der stad Hoorn, en *Verhaal van de stichting, voltooijng en verfraaijing van de Groote Kerk tot op den brand, die haar vernielde op den 5 Augustus* 1838, met platen. Te Hoorn 1839.

Zie *Gids* voor 1842. D. I, bl. 98—103 en voor 1844, D. I, bl. 418—421; *De Vriend des Vaderlands.* D. XIII, bl. 870—873.

Anecdota (uitgegeven in de *Symbolae Litterariae.* Vol IV, Amstelod. 1840, p. 205—210.)

Geschiedenis der stad Hoorn, hoofdstad van West-Friesland, gedurende het grootste gedeelte der XVII en XVIII eeuw of vervolg op Velius Chronyk, beginnende met het jaar 1630. *Met aanteekeningen en bijlagen.* Hoorn 1841, 1842, 2 dln. 8°.

Zie *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1843, st. I, bl. 274—277.

Hugonis Grotii et Famiani Stradae Latinus. Loca selecta e Grotii Annalibus, et Stradae, de bello Belgico, Pars prime. Eddit et praefactur est. Hornae 1845. 8°.

Alleen is dit deel verschenen:

Levensberigt van Thade Pan in *Levensberigten achter de Handel. der jaarl. vergad. van de Maatsch. van Ned. Letterk.*, 1860, bl. 208—241.

Letterkundig leven van Marcus Tullius Cicero, in zijne kindschheid en jongelingsjaren. Hoorn 1866. 8°.

Zie Dr. *C. A. Abbing geschetst door Dr. W. H. Suringar* in *Levensschetsen* enz. door de Maatsch. van Ned. Letterk. uitgegeven 1873, bl. 145 volgg. Huberst, Elberts, van den Branden t. a p, bl. 2; Peerlkamp, *Taciti Agricola.* ed. 2de, p. 192.

ABBRING (J. H.), wiens levensbijzonderheden onbekend zijn, gaf in het licht:

Weemoedstoonen uit de geschiedenis van mijn leven of mijne reis naar Curaçao en vlugtige beschouwingen van hetzelve, gedurende mijn tienjarig verblijf op hetzelve. Gron. 1834.

Fragmenten uit mijne aanteekeningen. Gron. 1836, 2 dln.

(*) Telemannus Dirk Abbing, geb. 24 Sept. 1829, sinds 1854 controleur, later te Delft — Frederik Henderik Abbing, geb. 10 Febr. 1831, sinds 1865 notaris te Oosterblokker, overleden 17 Augustus 1871. — Johanna Christina Abbing, geb. 15 Aug. 1831, sinds 16 Sept 1879 gehuwd met J. H. W. I. Neomagus, notaris te Heeze. — Pieter Cornelis Abbing, geb. 10 Juli 1804. — Johan Christiaan Carel Abbing, geb. 18 Dec. 1835, sinds 1868 predikant te Heeze en Leende in Noord-Brabant, sinds 19 Mei 1870 gehuwd met Neomagus — Margaretha Christina, geb. 1840, overleden in 1846.

Het dal Kerah of de pelgrims-bogt. Een Perziaansch verhaal. Gron. 1836—37, 2 dln.

Geron of de oude op den berg, een boek voor ongewijden. Gron. 1837, 2 dln.

Keur van kleine, geschiedenissen en verhalen. Utrecht 1838—1839, 2 st.

Het Heelal of beschouwing van den Sterrenhemel tot opwekking van Godsdienst en Godsvereering. Amst. 1849.

ABELS (Jacobus Theodorus), te Amsterdam den 2^den^ Sept 1808 geboren, bezocht, na een vlijtige studie bij den vee-schilder Jan van Ravenswaay, in 1826 Duitschland. Vele jaren heeft hij te 's Gravenhage gewoond, gehuwd met eene dochter van den beroemden P. G. van Os. Tusschen 1849—1853 vermelden de catalogi der tentoonstellingen Haarlem als zijne woonplaats. Later vestigde hij zich te Arnhem. Te 's Gravenhage, Antwerpen en Gent verwierven zijne stukken medailles, in 1841 werd hij lid der Kon. Akad. van Beeldende Kunsten. Hij beoefende het Hollandsche, Geldersche en Drentsche landschap. Zijn boschgezigten dragen blijken van ernstige beoefening der natuur en boomsoorten. In 't bijzonder legde hij zich toe op het schilderen van dorps- en riviergezigten bij avond, brand en vooral maanlicht, welk laatste genre eene specialiteit van hem was. Hij overleed te Abcoude den 18^den^ Junij 1866.

Zie *Nederl. Spect.* 1864 22 September.

ABLIJN (Cornelis) vertaalde de *Novus Orbis* van Simon Grynaeus in het Hollandsch. *Thantwerpen in die Cammerstrate in de Arent teghen Scarabeum by my Jan van der Loe.* Anno 1563.

Zie Tiele, *Mém. Bibl. sur les Journaux des Navigat. Neerl.*, p. 110.

ACHTER (Franciscus Adrianus van) schreef:

Geloofsbelijdenisse van Franciscus Adrianus van Achter, geweesen Roomsch Priester, Augustijner monnik en Prediker. Mitsgaders leeraar in de redenerkunde en welsprekenheid te Gendt. Openlijk gedaan in de Groote Kerk der stad Schiedam op de ondervraging van Gerardus Klein, leeraar der Gereformeerde gemeente aldaar, den 21 Augustus 1754. Rotterd. 1755. 4°.

ACKERSDIJCK (Mr. Jan), zoon van Mr. Willem Cornelis Ackersdijck en Maria Elisabeth Bowier, werd den 22sten October 1790 te 's Hertogenbosch geboren, doorliep de destijds vrij gebrekkige Fransche en Latijnsche scholen aldaar en werd den 1sten September 1806 als student te Utrecht ingeschreven. Hij hechtte zich aldaar vooral aan van Heusde en de Rhoer, doch de vrees dat de Fransche keizer de Utrechtsche hoogeschool zou opheffen, gaf Ackersdijck aanleiding in 1810 een overhaast einde aan zijne akademische studiën te maken, door eene promotie op theses, die toonden, dat de staathuishoudkunde hem reeds toen niet vreemd was.

Hij vestigde zich als advokaat te Utrecht en had weldra een aanzienlijke praktijk. Na de heugelijke omwenteling van 1813, nam hij dienst als vrijwillig jager te paard, en trok als zoodanig naar Parijs. Te Utrecht teruggekeerd, hervatte hij de praktijk, doch weldra kreeg hij andere werkzaamheden. In 1816 belastte hij zich met het opmaken van den Catalogus van de bibliotheek der hoogeschool en kreeg hij de benoeming tot regter-plaatsvervanger bij de regtbank van eersten aanleg te Utrecht en in 1817 werd hij benoemd tot substituut-griffier bij dezelfde regtbank, en eenige maanden later tot secretaris van curatoren der hoogeschool, in welke laatste betrekkingen hij gebleven is totdat hem in 1825 een leerstoel aan de hoogeschool te Luik werd opgedragen. In dien tusschentijd deed hij, die een groote neiging tot reizen had, jaarlijks uitstapjes. Zoo bezocht hij achtereenvolgende alle landen van westelijk Europa, Iersland tot Kazan in Rusland en van Lapland tot Palermo.

Den 31sten October van het genoemde jaar aanvaardde hij zijne bediening te Luik, met eene *or. de utilitate quam studia inprimis historica et politica peregrinationibus capient*, doch hoezeer aangesteld bij de juridische faculteit, waren het geen regtskundige vakken, maar staathuishoudkundige, statistiek en staatkundige geschiedenis, die hij onderwees. Geen werkkring kon voor hem geschikter zijn dan deze.

In Augustus 1830 brak ook te Luik de omwenteling uit, die Belgie van Nederland heeft afgescheiden. Ackersdijck week dien ten gevolge naar Aken en zocht zijn troost in het reizen. Na een kort bezoek in het vaderland, vertrok hij weder naar Duitschland, waar hij tot in Julij 1831 bleef. Het langst vertoefde hij ditmaal te Berlijn, en woonde aldaar de collegiën bij van de hoogleeraren Hoffmann over statistiek, van von Raumer over geschiedenis en van Hegel over philosophie der geschiedenis. Intusschen had hij berigt ontvangen van zijne voorloopige plaatsing bij de universiteit te Utrecht, waaraan hij in 1840 voor goed als gewoon hoogleeraar verbonden werd, doch eerst in 1849 viel hem, na den dood van Brueys, het gewone collegie over staatshuishoudkunde ten deel. Negen en twintig jaren bleef hij als zoodanig werkzaam, toen hij in 1869 zijn emeritaat verkreeg. De laatste helft van dat jaar bragt hij nog in Engeland, Frankrijk en Duitschland door en overleed te Utrecht den 15^den^ Julij 1861.

Ackersdijck was lid van verschillende geleerde genootschappen, wier vergaderingen hij getrouw bijwoonde. Het meeste wat hij, buiten zijne *Reis in Rusland*, in het licht heeft gegeven, is verschenen in tijdschriften, als: *de Vriend des Vaderlands, Konst- en Letterbode, Tijdschrift van Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht, de Gids, Bijdragen tot de Staathuishoudkunde en statistiek*, door Mr. G. Wttewaal; *de Tijdgeest, Bijdragen tot de Nederlandsche en vreemde Koloniën, bijzonder betrekkelijk de vrijlating der slaven, Algemeen Letterl. Maandschrift, Nieuwe Bijdragen tot bevordering van het onderwijs en de opvoeding, Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek*, door Mr. B. W. A. E. Sloet tot Oldhuis; *Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje*, enz.

Soms gaf hij echter ook afzonderlijke kleine geschriften uit, zoo als in 1835, toen een wet was voorgesteld van den buitenlandschen graanhandel door schaalregten te belemmeren, bestreed hij dien maatregel in *Bedenkingen over de korenwetten*. Toen drie jaren later W. C. Mees, als student een geschrift had uitgegeven, en daarover heftig was aangevallen, vatte Ackersdijck de pen op ter verdediging van de wetenschap, die aan de Utrechtsche hoogeschool geleerd werd, en waarvan de leerling niet was afgeweken, in een stuk getiteld: *Iets over het ontwerp eener zoogenaamde giro- of handelsbank*.

Toen de regering in 1843 een conversieplan van een deel onzer nationale schuld had voorgesteld, keurde hij het hoogelijk af in: *Nederlands financiën, Nationale schuld* en een *Verbolg* op dit stuk.

In 1845 verscheen van hem, bij gelegenheid der inwisseling van oude munten, zijn *Nederlands Muntwezen*;

in 1849, toen de finantieele gesteldheid van ons vaderland weder zeer ongunstig scheen, een bemoedigend stuk: *over Belastingen en Bezuinigingen*; en

in 1850, bij de laatste regeling van het toezigt over s' Rijks munt, een opstel onder den titel: *Over het Collegie van Raden en Generaalmeesters van de Munt.*

Zeer juichte hij onze rustige staatshervorming van 1848 toe, en hoogelijk was hij ingenomen met den organiserenden arbeid van het krachtige gouvernement, dat van 1849 tot 1853 aan het bestuur was. Als blijk daarvan, liet hij zich in 1851 zijne benoeming tot lid van den gemeenteraad en tot lid van de provinciale staten welgevallen.

Tweemaal heeft de regering in belangrijke zaken, buiten het universiteits onderwijs, zijn dienst ingeroepen: in 1828 toen hij lid werd eener staatscommissie tot regeling van het hooger onderwijs, en in Jan. 1853, toen hij benoemd werd tot voorzitter van de opgerigte rijkscommissie voor statistiek.

Hij huwde Maria Anna Waltherthum, die hem twee dochters schonk, waarvan de oudste gehuwd is met zijn ambtgenoot Mr. C. W. Opzoomer.

Zie verder zijn biographie door W. C. Mees in *Handel. der Maats. van Ned. Letterk.* voor 1862. Huberts enz. *Biogr. Woordenb.*

ACOSTA (Uriel of Gabriel).

Zie Costa (*U. a.*)

ACRONIUS à BOUMA (Dominicus).

Zie Bouma.

ADAMI (Cornelius), in 1692 predikant te Bierum, in 1697 te Appingadam, gestorven in 1721.

Hij gaf in het licht:

Naamlijst van predikanten in de provincie van stadt Groningen en Ommelanden t' sedert de reductie.

Dat werkje in 1721 verschenen, werd in 1734 te Groningen *met eenige nieuwe Aanteekeningen verrijkt en vervolgt tot op 't einde van 't jaar* 1730, herdrukt.

ADAMS (C.), een graveur, volgens Brulliot, naar alle waarschijnlijkheid in Holland geboren. Men heeft van hem o. a. *het portret van den Generaal Coehoorn.*

ADAMS (Pieter), bouwmeester, te Utrecht geboren, onderwees eerst aan de militaire school te Delft de theoriën der bouwkunde, en werd van daar beroepen tot architect te Rotterdam. Hij was de bouwmeester van den *gevel van het stadhuis* aldaar aan de zijde der Kaasmarkt. Zijn laatste werk was het *koopmans- en winkelhuis* van A. Sinkel, bij de Waag te Utrecht. Hij was correspondent van het Kon. Ned. Instituut en overleed in Junij 1847.

ADAMS (R.), etser, bloeide in de tweede helft der 17de eeuw. Op de verkooping van den Grave von Fries, te Amsterdam, waren van dezen kunstenaar *zes stuks landschappen.*

Zie Kramm.

ADELAER (Court of Kurt Siverts). Zoo hij al, gelijk sommigen willen, geen Nederlander (*) van geboorte is, zoo is hij toch zeer jong uit Noorwegen naar Holland gekomen, waar hij in s'lands zeedienst trad en zich daarin, onder Marten Harpertszoon Tromp, aan wien hij door zijn huwelijk naauw verwant was, bekwaamde. Vervolgens had hij zich naar Venetie begeven, en door veelvuldige heldendaden in den krijg van dat gemeenebest tegen de Turken uitgemunt. Hierop naar Nederland wederkeerende, had hij zich ten tweedemale met eene Hollandsche vrouw in den echt verbonden en werd eenigen tijd daarna door den Deenschen koning Frederik III tot admiraal-generaal van dat rijk verheven. Nu rigtte hij het Deensche zeewezen geheel op de Nederlandsche wijs in en deed groote schepen naar Nederlandsch model bouwen, welke in dezen oorlog de gewigste diensten bewezen. Door het een en ander verwierf Adelaer zooveel vermaardheid, dat de raadpensionaris Johan de Witt, na het sneuvelen van Wassenaar Obdam in 1665, hem waardig keurde over de geheele Nederlandsche zeemagt het opperbevel te voeren, waarop hem het gebied werd aangeboden, hetwelk hij nogtans van de hand wees.

Hij overleed in 1675 te Kopenhagen.

Zie Tycho de Hofman, *Historiske Efterreminger om vel fortienet Danske Adelsmaend* III. 153—196. Dez. *Leben einiger wohlverdienten Dänen, Nouv. Biogr. génér.*; Stolberg, *Dänische Reichshistorie.* D. III, bl. 645; J. C. de Jonge, *Ned. Zeew.* D. II, bl. 104, 220, 251, D. III, bl. 45—54.

ADMIRAAL (B.) Deze schilder bloeide in 1662. Men heeft van zijn penseel de *ingang eener stad met een aantal figuren,* in den stijl van Weenix en Thomas Wyck.

ADOLFS (Jan) is de pseudoniem van B. Bekker, onder welke hij de *Waare oorsprong des satans, de voorlooper der Betoverde waereld* uitgaf.

Zie *Nav.* 366. D. XI, bl. 50.

ADRIAAN (Coenenz.) Bor vermeldt, dat den 15den November door den visscher Jongeneel te Scheveningen een wondervisch werd gevangen, hebbende "een crommen swerten beck ghelijck een haring beck, hert als hooren en ses langhe snebben, alle beset met ronde *napgens,* van fatsoen ghelijck deghene die by de ghemeene man die van de religie wilden wesen aen de hoeden ghedragen werden, en geus tekens ofte geuse *napkens* ghenaemt werden; hij was lang met de snebben omtrent seven voet, de ghemeene man noemde hem een geuse visch."

(*) Hij werd, volgens Hoffmann, in 1622 te Brevig in Noorwegen geboren.

Deze visch werd door Adriaan Coenensoon, een oud visscher te Scheveningen, gekocht. Hij liet hem te 's Hage uitschilderen, doch de schilder kon door het gedrang der menigte, om den visch te zien, en doordien ieder een dier *napgens* wilde hebben, zijn taak niet voleindigen; bovendien was de visch daardoor geschonden geworden. Het blijkt, dat de genoemde Adriaan een boek geschreven en waarschijnlijk uitgegeven heeft, *Van de wonderbaere vissc'en,* waarin hij zegt op den 21sten October 1546 nog zulk een visch gehad te hebben, dien hij voor 2 stuivers gekocht en weder voor *f* 7 verkocht had aan lieden die hem om geld lieten zien, wordende *Poelompe* genoemd. Den 22sten September 1583 verzocht hij aan die van den gerechte te Leiden zijn *gedroochde visschen en vischbour* "de aanstaende vrye jaermarkt en feest van de verlossinghe (ontzet van Leiden) te mogen laten sien, genietende van de persoon een *doyt* en die *tbouc* begeerde te zien een *oortgen.*

Zie Bor, *Oorsprong der Nederl. Oorlogen,* Ao. 1608, bl. 68, vs. *Nav.* D. XII, bl. 337.

ADRIANI (Arius), sedert 1788 predikant te Schildwolde, in 1795 te Dokkum, huwde Wibbima Emmen, dochter van den raadsheer R. Emmen te Groningen en A. M. Tjaden. Hij overleed den 25sten December 1830, in den ouderdom van bijna 75 jaren.

Hij schreef in 1826: *Ophelderinq oan eenige bijbelplaatsen,* waaraan hij in 1829 *Bijdragen tot zijn opheldering* heeft toegevoegd.

ADRIANI (Rudolph), zoon van de vorige, werd den 26sten Maart 1793 te Schildwolde geboren, en bezocht te Dokkum de Latijnsche school, die toen P. Hofman Peerlkamp, later hoogleeraar te Leiden, aan het hoofd had. Deze wist hem liefde voor de oude letteren in te boezemen, zoodat er zelfs vrees was, dat toen hij zijne akademische studiën aan het athenaeum te Deventer begon, dat hij, uitgelokt door het voortreffelijk onderwijs van den hoogleeraar Sluyter, de studie der letteren boven de godgeleerdheid zou verkiezen.

Toen de Friesche hoogeschool in 1811 was opgeheven, vervolgde Adriani zijne studiën, onder Wyttenbach, te Leiden, waar hij het baccalaureaat in de letteren ontving, waarna hij, tot de godgeleerdheid overgaande, de lessen van Te Water, Boers, van Voorst, later die van Clarisse, Suringar en van den lector Borger bijwoonde. Hij werd in 1816 onder de kandidaten der godgeleerdheid opgenomen en in 1817 te Wijkel beroepen. Van daar vertrok hij, na voor Grootebroek bedankt te hebben, in 1821 naar Bolsward, sloeg in 1825 een beroep naar Vlaardingen af, doch aanvaardde dat naar Rotterdam, waar hij den 7den Mei 1826 zijn intrede deed. Hij nam ten gevolge van ligchaams ongesteldheid in 1856 zijn emeritaat en overleed den 28sten November 1862.

Adriani was lang scriba van het klassikaal bestuur te Rotterdam en directeur van het Zendelinggenootschap. Toen zijne gezondheid hem belette deel te nemen aan de bijeenkomsten des bestuurs, bleef hij als lid der commissie tot het opstellen, verzamelen en uitgeven van kleine stukjes ter bevordering van Evangeliekennis en Godzaligheid, ook bij mingeoefenden, ijverig werkzaam. Niet minder dan 6 opstellen heeft hij daarvoor vervaardigd, t. w. No. 40, *Christelijke onderrigting van moed en hope of vriendelijke raad aan zwaarmoedigen;* No. 44, *Het voorbidden, een pligt der Christelijke liefde;* No. 50, *De Christelijke oefenschool naar 2 Petr. I: 5—11;* No. 58, *Iets over het geweten;* No. 84, *De oudste Psalm,* en No. 96, *Onze aardsche levenstaak.*

Voor het Hulp-Vrouwen-Zendelinggenootschap te Rotterdam schreef hij drie stukjes, getiteld: *De verhoogde Heer in het midden zijner gemeente; Wien te hooren?* en *De koop des Christens.* Ten behoeve van het Nederlandsch Tractaatgenootschap gaf hij uit No. 481, *Rust der ziel* en No. 484, *Het Godsbestuur in de geschiedenis van Jezus lijden.* Ook werkte hij geregeld mede aan het *Bijbelsch Dagboek,* van 1834 tot 1838, uitgegeven door Ds. J. E. Voet van Campen. Eindelijk gaf hij in 1839 en 1860 anoniem bij den boekhandelaars Hoog en Trinité, te Rotterdam, 6 stukjes in het licht: *Over de hooge belangrijkheid van het Kersfeest. — De Oudejaarsavond. — Goede Vrijdag. — Het Paaschfeest. — De Hemelvaartsdag. — Het Pinksterfeest,* die

bijeenverzameld den titel dragen van: *Onze Protestantsche Feestdagen.*

Sedert 1881 was Adriani lid van de *Maatschappij van Letterkunde.*

Hij huwde in 1810 met Adriana Jacoba van Marken, dochter van Bernardus van Marken, predikant te Hoorn, en van Maria Elisabeth de Vicq, die hem 1 3 kinderen schonk.

Zie *N. Rott. Cour.* 3 Dec. No. 884; van Harderwijk, *Rott. Pred.*, bl. . *Handel. der Jaarl. Verg. van de Maatsch. van Nederl. Letterkunde* 1863.

ADRIANI (H.) In 1599 verscheen bij Hier. Verdussen te Antwerpen den 4den druk in fol. van zijne *Catholycke Sermoenen op alle de Epistelen ende Evangelien van den gheheele iare.* In 1612 en 1620 werd dit werk in fol. bij dezelfde firma herdrukt.

ADRIAENS (JAN), te Gouda geboren, gaf in het licht:

Een gouden Cyborie des weerdigen H. Sacraments des outaers. In welcke dat allen simpelen ende ongheleerden menschen ghetoont wort, die warachticheyt ende weerdigheyt des heylighen Sacraments, opghemaect ende tsamen vergadert van broeder Jan Adriaens van der Goude, Minnebroeder tot Mechelen. Nemet in dancke F. J. G. Op 't einde: *Ende es gheprent Thantwerpen op dye Lombaerde veste teghen dye Gulden hant over. Bij my Symon Cock. Int jaer ons Heeren MCCCCC ende LIII* (1553) *den XVII December. Met Keys. Privil. van vier iare.* In kl. 8°.

ADRIENSSENS (A.), van Antwerpen, Jesuit, gaf in het licht:

Van des Cloostersen leven, oorspronck ende voortganck. Loven H.-Weele 1570. kl. 8°.

Van gehoorsaemheyt. Ibid. 1571. kl. 8°.

Zie *Catal. van der Willigen*, p. 31. No. 235.

AEDGERS (LIEUWE), koninklijk majesteits Grietman van Wymtritseradeel, huwde Catharina, dochter van Haitse Idsarda. Hij stierf kinderloos in 1576, in den ouderdom van 90 jaren.

Zie van Sminia, *N. Naaml. van Grietm.*, bl. 297.

AELTIUS (GODESCHALCUS) of ALTIUS, eerst predikant te Velp in Gelderland 1601. Van daar werd hij in 1606 naar Bolsward beroepen en in 1619 naar Arnhem, waar hij in 1649 overleed. Zijn zoons, kleinzoon en achterkleinzoon waren allen predikanten. Hij was dus het hoofd van een priesterlijk geslacht.

Hij gaf in het licht:

Querela Pacis, dat is Vreden-clacht, aen die vereenichde Nederlanden, waerinne de vrede haer beclaecht datse onder den schijn van vrede ofte trevis, beyde uyt die Kerkelijcke ende Burgelijcke regeringhe wort verdreven ende verbannen, Tot navolginghe des gheleerden en wiitberoemden D. Erasmi Roterodami, aldus ghestelt ende op den teghenwoordighen tijt ghepast, ter eeren Godes, ende waerschouwinghe des Vaterlandts. Leeuw. 1612. Met Ned. verzen van S. Siccama, secretaris van Bolsward, er achter.

Speculum veritatis ofte antwoordt op twee theologische Vraghen rakende het herte van de politie de Ziele van de Theologie. 1637.

Gelrica, dat is Gelders trompet voor desen genoemt Speculum veritatis het Spiegel der waerheid. Arnhem. 1644.

Zie Trigland, *Kerk. Hist.* D. II, bl. 70, Grevenstein, *Naamlijst der Predikanten te Bolsward en Workum*; de Jongh, *Naaml. v. Gelderl. Nav.* D. VII, bl. 32, 245; Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.*, bl. 195; Muller, *Bibl. v. Pamflet.* 1854; Rogge, *Bibl. v. contra Rem. Geschriften*, bl. 110.

AERLEBOUT (P.) was een niet onverdienstelijk dichter uit de 17e eeuw, van wien een gedicht getiteld: *Onweêr op zee van God gesteld door het aanlichten van den vreede tusschen Engeland en de Nederlanden*, voorkomt in den *Lagchende Apol.* D. II, bl. 125.

Zie le Jeune, *Bouwstof voor de Nederl. Letterk.*, bl. 69—72.

AERNSMA (CHRISTOFFEL), „doctor en advocaat voor Zijne Majesteits hof van Vriesland", was ten tijde van het stadhouderschap van Billy met het ontvangen van de toegestane propijnen belast. Hij teekende in 1577 de Unie van Brussel en was een man van groote ervarenheid.

Zie J. C. de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 169.

AERNSMA (GIJSBERTUS VAN). Zijn overgrootvader en grootvader, Albert en Gijsbertus, waren beide raden in het hof van Friesland en zijn vader Arent, kapitein. Hij was sedert 1628 grietman van Dantumadeel en woonde als Friesch edelman de lijkstatie bij van Willem Lodewijk. Hij huwde Catharina, dochter van Sybren Walta en Tiets van Holdinga, en had bij haar 2 dochters. Na zijn dood hertrouwde zij met Hessel Aysma en later met Johan van Aylva, grietman van Hemelumer Oldephaert. Hij overleed in 1631.

Zie van Sminia, t. a. p., bl. 122, 123; *Naam. de Raden*, Upco van Burmania in *Tab. Gen.*; *Stamb. van den Adel;* Winsemius, bl. 904; J. Starter, *Friesche Lusthof.*

AERSSEN (HYPPOLYTUS BEYEM VAN) studeerde te Utrecht in de rechten, werd in 1657 in de matricula der Friesche advokaten en in 1659 als burger van Leeuwarden ingeschreven. Hij beoefende de wiskunde en gaf in het licht:

Eygenschappen der Driehoecken met een half en anderhalf Rechtenhoek. Leeuwarden 1671. 4°., aan prins Hendrik Casimir opgedragen, en het bijvoegsel: *Vierkantinge en Deelinge der verscheydene Figuyren van circkelbogen besloten,* aan den raadsheer Johannes van Glinstra.

Zie Eechoff, l. a. p., bl. 118.

AINSWORTH (THOMAS) was oprigter van de fabricatie der calicots in Twenthe. Zijn monument is te Goor.

AGRICOLA (JOHANNES) was in 1584 volmagt ten landsdage wegens Zevenwouden, in 1593 secretaris van 's lands rekenkamer en grietman van Aengwirden. In 1600 werd hij tot commissaris politiek bij de synode te Sneek benoemd. Hij huwde met Ted Lieuwes en had eene dochter.

Zie van Sminia, bl. 337.

AKEN (F. VAN), patriottisch dichter uit het laatst der 18e eeuw te Leiden. Hij legde zijne patriottische gevoelens bloot in zijn *Vaderlandsche zangen voor de jeugd.* Amst. 1786. Ook arbeidde hij voor het tooneel.

Zoo schreef hij:

De matroos door list, blijspel. Amst. 1783.

De bedriegster gestraft, klucht-blijspel. Amst. 1785.

De wapening der Landlieden, kluchtspel. Amst. 1785,

De arristocraten ontmomd, treurspel door een vriend des volks. 1785.

De wanhoop der heerschzucht, of het Haagsche moordrot verstoord, tooneelspel. 1786.

De edelmoedige aanbieding, tooneelspel. 1786.

Elise, opera. Amst. 1786.

De zeldzame man. Amst. 1788.

Zie Huberts, enz. f. a. p., *Cat. de Bibl. v. d. Maatsch. van Letterkunde.* D. I, bl. 217, 312, 416, bl. 46

AKERSLOOT (ABRAHAM), kapitein ter zee, dapper zeeman, diende den lande tusschen 1713 en 1748. In 1722 vermeesterde hij en kapitein de Groot een Algerijn van 10 stukken en 117 man en een Saletijn van 14 stukken en 64 koppen, in de Spaansche zee en bij Kaap Finesterre.

Zie J. C. de Jonge, *Zeewezen*, D. V, bl. 21, 29, 30.

AKERSLOOT VAN HOUTEN (ANDRIES LOURENS) werd op den 8sten Maart 1794 te Boornbergum, grietenij Smallingerland in Friesland geboren en begon zijn roemrijke loopbaan als élève op de Koninklijke Hollandsche militaire school den 27sten Junij 1808, werd adelborst bij de lijfwacht te voet den 26sten April 1810, ging als vélite in Fransche dienst over bij het 2e regiment garde-grenadiers in October van hetzelfde jaar, werd den 8sten April 1811 benoemd als 2de luitenant bij het 129ste regiment infanterie van linie, bij welk regiment hij den 21sten November 1812 tot 1ste luitenant bevorderd werd. In dien rang den 15den Aug. 1813 overgegaan bij het 127e regiment infanterie van linie, keerde hij den 22sten Mei 1814 naar zijn vaderland terug, en werd den 26sten Junij van datzelfde jaar in Nederlandschen dienst

geplaatst als 1ste luitenant bij het 2e bataillon infanterie van linie. Den 12den April 1816 werd hij kapitein bij het 18e bataillon infanterie nationale militie en den 16den Aug. 1829 overgeplaatst bij de afdeeling grenadiers en den 5den Aug. 1837 gedetacheerd als kommandant van het 3e bataillon der afdeeling mobiele Utrechtsche schutterij, in welk jaar hij ook tot majoor werd benoemd. In 1845 werd hij tot luitenant-kolonel bevorderd en in 1847 gepensioneerd met den titel van kolonel. Hij had in 1812 den veldtogt naar Rusland, in 1813 dien in Pruissen medegemaakt en was bij het beleg van Spandaw, in 1814 bij het beleg van Wezel, in 1815 bij den slag van Waterloo. In den veldtogt in 1830—1834 maakte hij deel uit van het mobiele leger bij gelegenheid van den opstand in Belgie. Tweemaal werd hij gewond. Hij was ridder der Militaire Willemsorde 4e klasse, ridder der orde van den Ned. Leeuw en van de Stanislaus orde 2e kl., versierd met het Metalen kruis enz. Hij overleed te 's Hage in Oct. 1868.

Zie *Dagblad van 's Gravenh.* 20 Oct. 1868.

AKKERSLOOT (Adriaan). Toen Cornelis Tromp in 1676 als generaal-admiraal in dienst van den koning van Denemarken was getreden, nam hij voor zichzelven het grootste schip, „Christianus Quintus" geheeten, met 86 metalen stukken geschut en 670 man voorzien, op hetwelk hij 2 Nederlanders, Adriaan Akkersloot en Izaak Teunisz van Auten, tot kapiteins aanstelde.

Zie J. C. de Jonge, *Ned. Zeew.*, D. 3, bl. 56.

ALAERS (Fr.) schreef:
Kort vervat van alle menschelijcke insettinghen der Roomscher kercke, beghinnende van Christus tijden af tot nu toe. Noyt maer eens ghedruckt: En nu tweedemael ghecorrigeert. Te coope op de Cattevetse in den Tinnen Pot, bij Jasper Troyen. 1580, kl. 8°. De eerste druk verscheen te Frankfort 1560.

Zie *Bibliothèq. van der Willigen*, p. 24, No. 155; Muller, *Godgel. boeken*, No. 311.

ALARDIJN (Casparus), te Bremen geboren, werd in zijn 23ste jaar predikant te Sluis in Vlaanderen, daarna te Wezel en in 1680 te Arnhem.
Hij schreef:
Weg der rechtveerdigen of verklaring van den eersten Psalm.
Geestelyk Thee-gebruik.
Predikatie op den dood van P. Keuchenius. 1662.
Hij overleed in 1692.

ALBARDA (Mr. Binse) werd in 1797 te Leeuwarden geboren, studeerde tot advokaat te Groningen, werd vervolgens advokaat bij het provinciaal geregtshof van Friesland en was gedurende een reeks van jaren deken der orde van advokaten bij dat regtscollegie. Doch niet alleen in de pleitzaal, maar ook in de staatkundige wereld verwierf hij zich een welverdienden naam. Hij behoorde tot die kleine keurbende van vrijzinnigen, die het zoogenaamde stelsel van volharding en later van behoud bestreden, en kwam immer moedig en openlijk voor zijne meening uit. Zijne populariteit in de provincie Friesland was indertijd dan ook zoo groot, dat hij, om niet te spreken van zijne benoeming tot lid der dubbele kamer van 1840 en 1848, bij de eerste regtstreeksche verkiezingen in laatstgenoemd jaar, in niet minder dan drie van de vijf kiesdistricten zijner provincie tot lid der Tweede Kamer werd benoemd, welk mandaat hij echter, wegens bijzondere omstandigheden, na verloop van een jaar nederlegde. Lang was hij een krachtig en welsprekend lid der provinciale staten, doch in 1854 nam hij als lid dier vergadering zijn ontslag om zich vervolgens geheel aan het staatkundig leven te onttrekken.
Hij was ridder der orde van den Nederl. Leeuw en overleed te Leeuwarden in Junij 1862, in den ouderdom van 65 jaren.
Hij schreef:
Het heil van den staat de hoogste wet. Bijdrage tot eene verbeterde staatshuishouding in Nederland. Leeuw. 1846; daarna herdrukt.

Zie *Leeuw. Cour.* 12 Junij 1862.

ALBERDA VAN EKENSTEIN (Mr. Willem), kamerheer van Z. M. in buitengewonen dienst, ridder der orde van den Nederl. Leeuw, kommandeur van de Eikenkroon, overleed den 28sten Maart 1869 te Groningen, in den ouderdom van 77 jaren.

ALCMAER (J. C. van) zond in het licht een *Nieuw schriftuerlijck liedeboeken.* Hoorn 1631, 12°.

Zie Schotel, *Letter- en oudheidk. Avondstonden*, bl. III.

ALEGAMBE (Louis), heer van Hamel, Basinghien enz., behoorde tot een aanzienlijk geslacht, was omstreeks 1577 tweede prévôt en sedert 1586 grand prévot der stad Doornik. Hij bewees groote diensten aan den koning van Spanje in het terugbrengen zijner vaderstad onder de gehoorzaamheid van dien vorst en werd tot *groot baillüw van Henegouwen* door den hertog van Parma verheven. De aartshertog Albert maakte hem naderhand bij zijn blijde inkomst te Doornik, ridder. Hij teekende in 1577 de Unie van Brussel.

Zie *Jurisp.-heroïca.* T. I, p. 391; *Nob. des Pays-Bas.* T. I, p. 528. *Suppl.* III, p. 178; *Le vrai Suppl.*, p. 19; J. C. de Jonge, *Unie van Brussel*, p. 146, 147.

ALENDORP (Adolf van), eerst proost der St. Pieters kerk te Utrecht, later gouverneur van Schenkenschans en luitenant-kolonel in dienst der Staten. Hij overleed in 1628.

ALENDORP (Johan van), drossaard van Buren, raad van Willem I, overleed in 1569.

ALENUS (Andreas) of VAN ALEN, in 1510 te Herck of West-Sterck bij Luik geboren. Hier stond hij eenigen tijd aan het hoofd der Lat. school en vervolgens aan die van Hasselt. Hij vormde bekwame leerlingen en beoefende de Latijnsche poëzy, en gaf in het licht: *Sacrarum heroïdum libri tres*, waarin hij, in den trant van Ovidius, de heiligen van het O. en N. Testament brieven laat schrijven. Hij overleed in 1578.

Zie Val. Andreas; Foppens.

ALEWIJN (J.), eerste luitenant der koloniale marine, kommandant der brik „Schiwa", werd gewond en overleed in den aanvang der blokkade van de baai van Boni op den 20sten December 1824, in eene aanval op gewapende praauwen voor Tiero. Hij had zich voor op zijne sloep geplaatst (bestemd tot het enteren en bemagtigen dier vaartuigen), en werd door een geweerschot in het hoofd doodelijk gewond, tegelijkertijd ontving hij een tweede wond aan het been. Men hield hem algemeen voor een bekwaam officier, die ook bij andere gelegenheden bewijzen van uitstekende dapperheid had gegeven en van een onverschrokkenheid, die vaak aan roekeloosheid grensde. Hij was gedecoreerd met de Militaire Willemsorde.

Zie *Bataviasche Courant van* 25 *Mei* 1825.

ALLAMA (Syth) kreeg den 12den Februarij 1517 zijn aanstelling als grietman van Achtkarspelen van Floris van Egmond, stadhouder van Karel V.

Zie V. Sminia, *N. Naaml. van Grietm.*, bl. 105.

ALLEPLAS (Mr. Abraham van) gaf in het licht:
Dichtlievende bedenkingen over 's Heilands leven, Amst. 1774, en *Opwekking aan Neêrlands volk tot ware verootmoediging onder Gods gevoelige tuchtroede*, Rotterd. 1781.

ALSLOOT, landschapschilder, in 1550 te Brussel geboren en in 1600 overleden.

Zie Bryan—Stanley en Kramm.

ALTENA (Dirk van), predikant te Oestgeest, gaf in het licht:
Het tegenwoordighe ende toecomende oordeel Godts, in dese benaeude ende bedurven tijden enz. *Leyden gedr. by Jos. van den Nave, in de Sonneveltsteegh, in de gekroonde Bijbel.* 1651, kl. 8°.

Zie Soermans, *Kerk. Reg.*

ALTERT (Jansones), een Karmelieter monnik te Haarlem geboren, was voor zijn tijd een geleerd man. Hij schreef verscheidene geleerde verhande verhandelingen, o. a. eenige bijzonderheden omtrent *Petrus Lombardus.*
Hij overleed te Leuven in 1496.

Zie Val. Andreas.

ALTIUS (A.) was predikant te . . . . en gaf in het licht:

Hoogheisdt Salomonis overgezet in verscheid. Nederl. gedichten. Arnh. 1681, 4°.

ALTIUS (GODESCHALK. Zie Altius.

ALUTARIUS (HENRICUS) werd omtrent 1612 te Blankenham in Overijssel als predikant beroepen, in 1616 te Ouderkerk aan den Amstel, in 1619 te Woerden, in 1627 te Rotterdam en in 1632 te Gorinchem, waar hij in 1634 overleed.

Hij gaf in het licht:

Spieghel, ofte proef-steen der genaemde Lutherschen. Daerin betoont wort: Dat D. Mart. Lu herus, als oock de onveranderde Augsburgsche confessie accorderen met de Ghereformeerde kercke. 2. *Dat de hedendaeghsche ghenaemde Lutherschen niet en accorderen met D. Luthero. Amsterdam, M. Jz. Brandt,* kl. 8°.

Zie Veeris en Paauw, Vern., *Kerk. Alphab.*, bl. 6; v. Harderwijk, *Predd. te Rotterdam.* bl.

ALWERDEN (H. VAN) gaf in het licht:
Historie van M. M. Servetus. Rott. 1729, 4°.

AMANN (JAN), kunstgraveur, in 1623 te Amsterdam werkzaam was. Le Blanc vermeldt van zijn werk: *de Passie*, een reeks van 64 prenten in een netten en geestigen stijl in hout gesneden, een werk dat groote verdiensten heeft en te Amsterdam in 1623 met Latijnsche verzen er onder is verschenen. Waarschijnlijk was hij een Duitscher, die zich te Amsterdam heeft gevestigd.

Zie Kramm.

AMELRY (FRANSOYS) schreef:

Een schoon ende profijtelijcke uitlegginge, oft declaratie op ten C.XIII psalm van David enz. Gheprent Thantwerpen bi mi Symon Cock. (1551.)

Een Dyalogus oft tsamensprekinge van die kersten siele ende haer Sooelvvcuwe Schriftuerlyc onderwijs enz. Ald. 1551.

Een Dialogus ojt tsamensprekinge der sielen ende schriftuérlijck bewijs, die siele tot kennisse van haren Bruydegom treckende.. Ald. 1552.

Een devoet boecsken leerende hoe men God dienen sal. Ald. 1552.

Een seer costelic ende winnende troostelic hantboucxken, inhoudende diuersche sermoenen, ende bedynghen enz. Ald. 1551.

Een seer schoon Homelie oft sermoen wtgegheven by den grooten Baselius ertsbisschop van Cesarien enz. MDXLIII. Ghedruct Thantwerpen op die Cammerpoortbrugge in onser Vrouwenpant, by my Anthonis van der Haghen.

Zie *Godgel. boeken*, No. 814.

AMESHOFF (LOUIS HAMERSTER), in 1781 te Amsterdam uit een deftig en bemiddeld geslacht geboren, werd wel niet tot den geletterden stand opgeleid, maar ontving echter eene beschaafde opvoeding. Hij was een voorstander van kunsten en wetenschappen en wist die in verschillende betrekkingen als lid van den raad zijner vaderstad, medeoprigter van het genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen, enz. te bevorderen. Hij was ook lid der maatschappij van Nederl. letterk. en overleed den 28sten Junij 1842.

Zie *Handel. der jaarl. verg. van letterk.* 1843, bl. 4.

AMPT (ABRAHAM), geb. te Venlo 20 Mei 1780, was de oudste zoon van Carel George Ampt, geb. 18 Mei 1746 en overleden 2 Mei 1824 te Nijmegen, als generaal-majoor en kommandant dier vesting.

Zie over A. Ampt, het *B. W. D.* , bl. 20. Zijne broeders waren:

AMPT (HERMAN PHILIPPUS), geboren 2 September 1786, was een bekwaam, kundig en actief officier, lag gedurende geruimen tijd in de vestingen langs den Oder. Hier te lande, kommandeerde hij verscheidene buitenposten, voornamelijk die welke tot verdediging van Amsterdam moesten strekken. Hij sneuvelde als kapitein der artillerie den 26sten Augustus 1813 in den slag bij Bautzen.

AMPT (NICOLAAS CORNELIS), geboren den 6den Julij 1788, was luitenant bij de rijdende artillerie en hielp als zoodanig Oelst en Schill verslaan, waarbij hij een geweer veroverde. Naderhand was hij tegenwoordig bij den slag bij Friedland, streed in Saxen, Bohemen en bij Dresden. In het vaderland teruggekeerd, kommandeerde hij in 1809 eene batterij artillerie aan het Sloe, tijdens de landing der Engelschen te Vlissingen. Hij vertrok in 1811 op het fregat „Madura”, als officier à la suite van den generaal Janssens, naar Batavia. Hij was aldaar bij den aanval der Engelschen op de koloniën, verdedigde dapper het hem toevertrouwde punt, doch werd krijgsgevangen genomen en naar Engeland gevoerd. Hiervan ontslagen werd hij bij de komst van den erfprins in het vaderland tot diens adjudant en tot kapitein en kort daarop tot majoor verheven. Dapper streed hij te Quatre-Bras, en in den slag bij Waterloo werden hem twee paarden onder het lijf doodgeschoten, op het oogenblik dat de prins van Oranje gekwetst werd. Hij volgde de overwinnende vanen der bondgenooten naar Parijs, bleef na zijne terugkomst nog eenigen tijd adjudant van den prins, en besloot toen zijn verder fortuin in O.-Indië te beproeven. Als kolonel der artillerie vertrok hij derwaarts, maar na eenige maanden aldaar geweest zijnde, overleed hij in den ouderdom van nog geen 37 jaren te Batavia den 15den October 1825, aan de heerschende koortsen. Hij was ridder der Militaire Willemsorde en van de Nederl. Leeuw.

AMPT (MARTIN GEORGE), geboren den 19den Junij 1790, trad mede in den krijgsdienst en nam deel aan de storm op Straalzund en aan de verjaging van Schill en Oelst. Later vertrok hij, als officier sans troupe, naar Bayonne. Daar ingescheept naar Batavia, werd hij door de Engelschen gevangen genomen. Den 2 November 1813 kwam hij in Nederland terug, en nam als adjudant-majoor deel aan den slag bij Waterloo. Hij trok mede naar Parijs en diende vervolgens in het Nederlandsche leger als kapitein. Als zoodanig maakte hij den tiendaagschen veldtogt mede, streed in Brussel, bij Hasselt en Leuven; verdedigde de brug bij Berghem met zijne flankeurs tegen de Belgen en verwierf daarvoor de goedkeuring van den hertog van Saxen Weimar. Bij de komst der Franschen nam hij de wijk in de Citadel van Antwerpen en woonde de belegering bij tot aan de overgave, tijdens welke hij zich bij verscheidene uitvallen bij nacht in de Fransche loopgraven dapper onderscheidde. Met de bezetting der Citadel krijgsgevangen gemaakt, werd hij in cantonnement naar Bethune gezonden en keerde later naar het vaderland terug. Hij was ridder der Militaire Willemsorde en van den Nederlandschen Leeuw. Hij stierf als kapitein kommandant der Friesche mobile schutterij te Leeuwarden den 3den Julij 1836.

AMSTERDAM (SIMON VAN), bekwaam schilder, leerling van Frans Floris.

Zie van Mander. D. I, bl. 231; Kramm.

ANDREAE (Mr. JOHAN HENRICUS BEUCKER), eenige zoon van Mr. Daniel Herman Andreae, griffier bij de regtbank van eersten aanleg te Leeuwarden, en Catharina Elisabeth Huber, werd den 26sten October 1811 aldaar geboren. Nog geen elf jaren oud, verloor hij zijne moeder (28 Februarij 1822), zes jaren later (18 Maart 1828) zijn vader. Hij ontving het eerste onderrigt (1823—1826) op de school van P. Burggraaf, en vervolgens op het te Leeuwarden gevestigde instituut van Jean Paul Trautman van Genève. Daarna kwam hij op de praeceptorschool bij J. D. Ankringa, waarna hij (1828—1830) bij den rector H. Amersfoort te Sneek in huis was. Zijne voogden Mr. U. H. Wielinga Huber en T. Feenstra besteedden hem, na zijns vaders dood, bij van Marle, conrector der Latijnsche school te Zutphen in den kost. Hij bleef daar tot dat hij (Oct. 1831) student werd aan de hoogeschool te Utrecht, en verkeerde spoedig bij de hoogleeraren van Heusde, Goudoever, Schröder, Birnbaum en Ackersdijck op vertrouwelijken voet. In 1840 verkreeg hij, na verdediging van een *Specimen historico juridicum inaugurale de origine juris municipalis frisici,* den graad van doctor in de beide regten.

Na zijne promotie deed hij eene groote reis naar Italië, Sicilië en Griekenland, die nog tot Egypte, Syrie en Palestina zou uitgestrekt zijn, zoo niet de gezondheidstoestand zijner eenige overgeblevene zuster hem genoopt had terug te keeren. In Italie maakte hij kennis met vele geleerden, woonde te Turijn eene zitting der akademie bij en hield zich aldaar in

de bibliotheek der *academie des sciences* bezig met het schiften en catalogiseren van onderscheidene stukken, onze O.-Indische bezittingen betreffende, door den graaf Di Vidua verzameld. Vooral hield hij zich een geruimen tijd te Rome op en had daar zijn verblijf in het Hôtel van Thorwaldsen op den Monte Pincio. Het eerste gedeelte zijner reis deed hij alleen. Griekenland doorkruiste hij met den schilder Eichhorn, met wien hij kennis had gemaakt. In 1845 in zijn vaderland weergekeerd, gaf hij als eerste vrucht zijner reis *eenige Brieven uit Moréa en Athene* in het licht, vestigde zich als advokaat te Leeuwarden en begaf zich in Mei van dat jaar in den echt met Baukje Bolman. Al spoedig na zijne vestiging werd Andreae lid, vervolgens werkend lid en eindelijk penningmeester van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, en hield daarin verscheidene voorlezingen, die later gedrukt zijn. Ook werd hij een paar malen in commissien benoemd, b. v. in 1842 met Jhr. Mr. M. de Haan Hettema, om de briefwisseling tusschen Viglius van Aytta en Joachim Hopperus te onderzoeken, waarin zinsneden voorkomen in het Landfriesch, die bij de uitgave der brieven zijn weggelaten, en in 1847 in eene andere om te onderzoeken wat zou kunnen geschieden om op de beste wijze de archieven in ons vaderland voor de geschiedenis dienstbaar te maken. Ook had men het aan een door Andreae aan het genootschap gedaan voorstel te danken, dat de voormalige bibliotheek van het Franeker Attenaeum, na de suppressie dier inrigting, voor het grootste gedeelte voor Friesland bewaard is gebleven.

Kort nadat Andreae lid was geworden van het Friesch Genootschap werd hij ook lid van het destijds te Leeuwarden bestaande letterkundig genootschap *Constanter*, dat zich onder leiding van den dichter en geschiedschrijver van Halmael met het lezen en ophelderen van oude dichters, Spieghel, Vondel, Huygens, van Haren enz. bezig hield. Ook in die vereeniging trad Andreae dikwerf als spreker op en las er o. a. zijne brieven uit Moréa voor, alsmede over den oorsprong, bloei, val en vernietiging van de Orde der Tempelheeren, over Nederlandsch handelsbetrekking met Japan en over Aucke Stellingwerf. Ook van het Utrechtsch Genootschap en de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde was hij een werkzaam lid. Zoo leverde hij bij de eerstgemelde maatschappij, met zijn zwager Dirks, een uitvoerig rapport in over de Friesche regtsgeschiedenis, achter de *Aanteekeningen der Sectievergadering over* 1853—1854 gedrukt.

Ondertusschen was Andreae, na eenige jaren als advokaat gepraktiseerd te hebben, den 10[den] September 1851 tot burgemeester van Leeuwarden benoemd, eene betrekking, die hij tot zijn dood toe bekleedde. Als zoodanig gaf hij nu en dan bewijzen van persoonlijken moed, 't geen vooral het geval was bij den hevigen brand der kazerne, toen hij niet schroomde zich vooraan bij het gevaar te begeven en zelfs zijn leven in de waagschaal te stellen. Zijn moedig gedrag werd door den koning erkend, door hem het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw (vroeger had hij reeds het kommandeurskruis van de Eikenkroon ontvangen) te schenken. Als schoolopziender behartigde hij de belangen van het schoolwezen en der onderwijzers. Meermalen hield hield hij bij de jaarlijksche districtvergaderingen aanspraken, o. a. *over de waarde der volksbeschaving*, in het *Jaarboekje voor onderwijzers voor* 1851 opgenomen.

Reeds als student was hij in 1834 lid der orde van vrijmetselaren en opgenomen bij de loge *Res parvae crescunt* te Sneek, later werd hij te Leeuwarden lid van de loge *de Friesche Trouw*, waarbij hij de waardigheden van broeder voorbereider, daarna van tweeden opziener en laatstelijk van eersten redenaar vervulde. In die laatste betrekking heeft hij onderscheidene belangrijke redevoeringen en toespraken gehouden, waarvan er eene is opgenomen in het *Nederlandsch Jaarboekje voor Vrijmetselaren van* 5863. Onder zijne kleinere stukken behooren de recensie van eene te Leeuwarden uitgekomen brochure *de Grietmannen in Friesland, bijdrage tot de kennis en waardeering van het plattelandsbestuur der grietenijen in die provincie*, waarin op het behoud werd aangedrongen. Eene kritiek van van Leeuwen's uitgave van het *Beneficiaalboek*, door de Haan Hettema, in de *Amsterdamsche Courant* van Nov. 1846, gaf Andreae aanleiding tot een antikritiek in de *Leeuwarder Courant* van 15 Nov. 1850, waarin hij de handschoen opvatte voor van Leeuwen en tegen zijne gewoonte den recensent tamelijk scherp te regt wees. Eindelijk komt in het *Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek* nog zijn belangrijk rapport voor, betreffende een onderzoek naar den zedelijken en materiëlen toestand der arbeidende bevolking ten plattenlande en van de middelen om die zooveel mogelijk verbeteren.

Mr. I. Telting, aan wiens *levensschets van Andreae*, wij dit artikel ontleenen, houdt diens *specimen* voor het belangrijkste zijner geschriften. (*) Overigens hebben wij van zijne pen:

Over een aanteekening in het Chronicon Sablacense, in de kloosterbibliotheek te Subiaco, betrekkelijk de uitvinding der boekdrukkunst, in de *Konst- en Letterbode* 1842, No. 1.

Een bezoek te Pompeji. Reisfragment, in *Letterl. Maands.* 1847, No. 7. *Herinneringen aan Sicilië.* Ald. 1848; bl. 198, 215.

Herinneringen aan Italië. Leeuw. 1856.

Voorlezing over het leven van Anna Elisabeth Buma. Een zeer ontwikkelde en geleerde Friezin, in *de N. Friesche Volksalmanak voor* 1862, bl. 33—58.

Over het geleerde geslacht der Voorda's. 1865, bl. 76—86.

Eenige mededeelingen omtrent Joachim Hopperus en de briefwisseling tusschen hem en Viglius ab Aytta, in *de Vrye Fries*, D. V, bl. 123—143.

Hij overleed aan een plotseling toeval den 3[den] Maart 1865, in den ouderdom van 53 jaren.

Zie *Leeuw. Cour.* 10 Maart 1865; *Levensschets van B. A., door Mr. I. Telting;* Eekhoff, *Bibl. v. Leeuw.* 100.

ANDREAS (Cornelis), een ongeletterd man, die weinig oordeel en geen historische kennis bezat, in 1585 te Stavoren geboren, was organist te Harlingen, en vervaardigde een *Aanhangsel* op de *Kronyk van Occo Scharlensis en Vheterp*, die het eerst in 1597 in fol. en daarna in 4°. uitkwam. Hij overleed in 1639.

Zie de Wind, *Bibl. van Ned. Geschied.* D. I, bl. 10.

ANDREAS (Emmerik) was in 1436 abt van het klooster St. Michiel te Antwerpen, van de orde der Norbertijnen, was een beschaafd en geleerd man, die zich dagelijks eenige uren in de godgeleerdheid oefende. Hij liet na *Notationes in pleraque totius anni, ut et Quadragesima, Evangelia, et Epistolae.*

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg*, p. 202.

ANDREE (Jacobus) gaf in het licht:

Een Christelyke Predicatie van den leder Jacobs, Genesis 28. *Daerinne claerlyck ende eenvuldichlyck verclaert wordt welck den rechten trap tot den hemel is. Gepredict tot Straesborch en Munster. Anno* (15)65 *den* 18 *Decembris*, kl. 8°.

ANDRIESEN (A. J.) werd in 1831 tweede luitenant, doorliep alle rangen tot dat hij in 1865 luitenant-generaal en commandant van het leger van Ned.-Indië werd. In 1869 werd hij op zijn verzoek eervol ontslagen. Hij was ook buitengewoon adjudant van den Koning, ridder van de Militaire Willemsorde en van den Nederl. Leeuw. Hij overleed te Breda den 16[den] April 1872, in den ouderdom van 64 jaren.

ANDRIESSEN (J.), verdienstelijk onderwijzer, een lange reeks van jaren hoofd eener zeer gezochte school te 's Hage. Hij maakte zich bekend door verschillende werken over het onderwijs, als ook door zijne *Morgenwandelingen in en om 's Gravenhage*, 1832. Hij overleed te 's Hage den 18[den] Junij 1859, in den ouderdom van 73 jaren.

Zie *N. Rott. Courant* 21 Junij 1859.

ANDRIESZ (Jan) schreef:

Gouden Trompet blasende alarm ten oordeel. Hier is oock bygevoeght 't silvere Trompet, by Henr. Smith. Den 18[den] *druck.* Antw. 1685. 12°.

ANDRIESZ (Simon), in den aanvang der 16de eeuw te Amsterdam geboren, gaf in het licht:

(*) *Revue de Bibliographie analytique* No. 8, *Août* 1840, Paris p. 640; *Revue étrangère et Française de legislation*, Jan. 1842, sans p; 73; *Fries*, *Zeitschrift zur Belehrung und Unterhaltung*, 1842, No. 11. *Alg. Konst- en Letterb.* 1841. No. 11, bl. 170—172, 1149, No. 15, bl. 235. 1843, No. 8, bl. 126.

Die werkinge en operatie van de 7 Deuchden. Die destructie en affgrijsselijckheid van de 7 doodsonden metten straffinge van dien enz., vergadert door S. Andrieszn. van Amstelredamme. Antw. 1551.

ANGELKOT (Hermannus), in 1648 te Antwerpen geboren, was aldaar apotheker, huiswaard en vriend van den vermaarden J. Broekhusius. Behalve eenige losse dichtstukken, gaf hij enkele tooneelspelen in het licht, zoo als in 1682 de *Misantrope* van Molière, in 1689 *Soliman*, van de la Tuilerie en *De buitensponge herder* van Th. Corneille, door zijn zoon in 1714 uitgegegven, en eindelijk een kluchtspel *de Vechter*.

Zie Huberts t. a. p.

ANGELKOT (Hermanus), de jonge, broeder van de vorige, gaf, gemeenschappelijk met P. Langendijk, een vertaling van Addisons treurspel *Cato*. Hij gaf er ook een van Th. Corneille's *Don Cesar d'Avalos*, onder den titel van *Don Cesar of de broederlijke minnaar*, 1767, en eindelijk het kluchtspel *'t Vrouwtje van Ephese*. 1721.

Zie Huberts t. a. p.

ANTHING (G. W. H. Baron) kwam in 1816 op Java met het linieschip „Admiraal de Ruyter", als luitenant-generaal en kommandant van het leger in Nederlandsch Indië, en keerde in 1819 naar Nederland terug. Hij was ridder der Milit. Willemsorde 5e klasse, officier van het Legioen van Eer en kommandeur der orde van Dannebrog.

Part. berigt.

ANTONIDES (Meinardus), zoon van Theodorus Antonides, was predikant te Onderwierum en Westerdynhorn in Groningen, een man van vlug verstand, naauwkeurig oordeel en ijver. Hij overleed in 1776, en scheef *over het lijden van Jezus Christus*. Gron. 1753.

Zie Kobus en de Rivecourt.

ANTRINGERUS (Michael). Zie Michael Eytzinger.

ANTWERPEN (Barent Dirksz van) is de opsteller eener thans zeldzame tragi-comedie: *De behoudten onnozelheid.* Amst. 1612.

APPELMANS of APPELSMAN (G.) bloeide omstreeks 1677 als graveur. Hij graveerde portretten en andere boekprenten voor den handel, o. a. het portret van Thomas Bartholinus en eenige prenten voor de 8°. uitgave uitgaaf van zijn werk *Anatomia Bartholiana* etc. L. B. 1674. Zij zijn, schrijft Kramm, met zorg bewerkt, doch wat stijf en schots.

Zie Kramm.

ARBON (J. C.), den 25sten Mei 18.., te Rotterdam geboren, stond op nog geen 20 jarigen leeftijd bij 'slands regering gunstig om zijne bekwaamheden bekend, en werd hem de betrekking van examinator der stuurlieden enz. bij de marine opgedragen. Later werd hij lector in de wiskunde bij de Erasmiaansche school te Rotterdam, en in 1821 bij de invoering van het metriekstelsel van maten en gewigten tot arrondissements-ijker benoemd, welken post hij tot zijn dood toe bekleedde. Ten jare 1828 werd door hem het algemeen meisjes-, vrouwen en weduwenfonds opgerigt, nadat iets vroeger de maatschappij voor weezen haar bestaan voornamelijk aan hem te danken had gehad, gelijk later de maatschappij voor levensverzekering; inrigtingen, welke van zijne diepe en grondige kennis op het gebied van kansrekening, ten opzigte van levenskansen getuigen. Tot openlijk erkenning van zijne verdiensten in onderscheidene betrekkingen, met name als lid der commissie voor het berekenen van den zeemans-almanak, werd hij in December 1844 tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd. Aan zoo uitstekende verdiensten paarde hij een hooge mate van kennis der nieuwere talen, ook van die der zuidelijke en noordelijke volken van Europa, wier spraak hier te lande slechts schaars gekend en beoefend wordt, en ook in dit opzigt strekte hij velen tot vraagbaak. Hij overleed te Rotterdam den 23sten Mei 1857, en werd op de begraafplaats te Hillegersberg ter aarde besteld, waar de onderwijzer P. K. Gorlitz een voortreffelijke toespraak hield.

Zie *Rott. Cour.* (oude) 28 Mei 1857.

AREND (Dr. Johannes Pieter) werd den 6den November 1796 te Amsterdam uit burgerlijke ouders geboren. Hij genoot het eerste onderrigt in zijne geboorteplaats in de school van het departement van het Nut van 't Algemeen. Na het verlaten der school werd hij bestemd voor het vaderlijk bedrijf, 't welke hij vier jaren later verwisselde voor de betrekking van kantoorklerk bij een Duitsch handelshuis, waarop hij zeven jaren werkzaam was. Gedurende dien tijd, maakte hij zich de Fransche, Engelsche, Duitsche, Italiaansche en Spaansche, zelfs de Grieksche en Latijnsche talen eigen, zoodat hij zelfs de dichters in al die talen behoorlijk kon verstaan. Een daarop gevolgd tweejarig verblijf te Hoorn, bragt hem in kennis met geleerde mannen, o. a. met den rector der Latijnsche school Swaan, met wien hij zijne studiën in de oude talen voortzette, terwijl hij van Stahl de Deensche taal leerde. In 1823 naar Amsterdam teruggekeerd, leefde hij aldaar als privaat docent en nam hij de redactie op zich van het *Tijdschrift voor binnen- en buitenlandsche letterkunde*, waarin verscheidene stukken van zijn hand voorkomen. Toen hij echter tot lector in de Hoogduitsche en Engelsche taal en in de beginselen der wiskunde aan de Doorluchtige school te Deventer, in 1824, was beroepen, beletten hem zijne veelvuldige werkzaamheden, die taak voort te zetten. Behalve het schrijven van onderscheidene verhandelingen en stukken van geschied- en letterkundigen aard, een paar werkjes over de Hoogduitsche taal, eene vertaling van Dante's *Inferno*, leerde hij gedurende de jaren 1830 tot 1836 de Portugesche, Angelsaksische, IJslandsche, Gaelische en Oud-Boheemsche talen aan. Deze uitgebreide taalstudie moest voornamelijk strekken om hem in staat te stellen tot het schrijven van een groot en belangrijk werk, 't welk hij toen ondernam, namelijk: *Eene geschiedenis der dichtkunst en fraaije letteren in Europa*, waarvan het eerste deel, loopende van het jaar 500—1101 genoegzaam geheel afgewerkt werd. Zijne in het jaar 1842 te Amsterdam in 't licht gegeven *proeve eener geschiedenis der dichtkunst en fraaije letteren onder de Angelsaksen* maakt een gedeelte dier geschiedenis uit. De voortzetting van dit werk werd een wijl gestaakt door zijne verplaatsing naar Medemblik als leeraar in de Engelsche en Italiaansche talen, ook in de Spaansche taal aan het koninklijk instituut voor de marine (1837).

Hij verliet nu Deventer, na een eervol ontslag uit zijne betrekking aan de Doorl. school aldaar, van wier feestviering, wegens haar 200jarig bestaan in 1830, hij, op uitnoodiging van curatoren, eene *beschrijving*, vervaardigd had, die op stadskosten werd uitgegeven, en waarvoor hij van curatoren een geschenk in zilver ontving. Ook te Medemblik was Arend niet minder werkzaam, zoo als blijkt uit zijne *Handleiding tot aanleering der Spaansche taal*, en zijn *Manuel de la littérature Espãnole*, in 1838 en 1839 uitgegeven.

De voortzetting van zijn hoofdwerk *de Geschiedenis der dichtkunst en fraaije letteren*, waarmede hij zich bezig hield, werd in 1839 afgebroken door het schrijven eener *Algemeene geschiedenis des vaderlands*, welke taak hij, na rijp beraad, op zich nam. Een berigt van inteekening werd rondgezonden, en een getal van ruim 2500 inteekenaren stelde tot de uitgaaf in staat. Hij bewerkte de beide eerste deelen, loopende van de vroegste tijden tot aan de afzwering van Philips II in 1581, en de vijf eerste afleveringen van het derde deel, waarin de geschiedenis tot in 1585 wordt voortgezet.

In den loop van 1854 verscheen nog van zijne hand eene vertaling van Adolfo de Castro, *Geschiedenis der Spaansche Protestanten*.

Toen (1850), ten gevolge der vereeniging van het Instituut voor de marine te Medemblik met de Militaire Acad. te Breda, Arend uit zijne betrekking aan de eerstgemelde inrichting eervol ontslagen was, ontving hij eene benoeming tot lector in de nieuwere talen aan het gymnasium te Doesburg en eene als leeraar in de vaderlandsche geschiedenis aan het gymnasium te Amsterdam. Hij meende de laatstgenoemde te moeten aannemen. Hij nam echter maar één jaar die betrekking waar, en verzocht zijn ontslag, om behoorlijk aan zijne *geschiedenis des vaderlands* te kunnen werken, doch hij overleed den 5den October 1855.

Aan openlijke eerbewijzen heeft het hem niet ontbroken. De senaat der Leidsche hoogeschool benoemde hem in 1844 honoris causa tot doctor in de letteren, dekoning in 1845 tot ridder der orde van de eikenkroon. De Maatsch. van Nederl. Letterkunde te Leiden, het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en het Oudheidkundig Genootschap te Utrecht benoemden hem tot lid. Ook ndere genootschappen schreven zijn naam op de rolle hunner leden.

Hij huwde in 1824 met G. W. Abbink. Vijf kinderen werden uit dien echt geboren (vier zonen en eene dochter). De laatste stierf in jeugdigen leeftijd, zijn oudste zoon in 1850 als luitenant in het Indische leger te Samarang. Zijn leven is geschetst door A. Beeloo in de *levensberigten der Maatsch. van Ned. Letterk.* Zijn portret vindt men in het *Album der schoone kunst er van* 1862.

ARENT (Meyster), beeldsnijder te Utrecht, komt in de Rekeningen van 1390 voor.

Zie Kramm.

ARENTZEN (D. R.), schilder in den stijl van Gerard Hoet. Kramm vermeldt van hem een kabinetstukje, voorstellende de *Samaritaansche vrouw met Jezus bij de put.*

ARENTZOEN (Claes) was in 1378 schilder te Utrecht.

Zie v. Eynden en v. d. Willigen, *Leven der Schild.* D. I, bl. 4. Kramm.

ARIENSZ (Joan). Van Mander schrijft van hem in een bijblad van zijn *Schilderboek* (1604), »dat hij een Leidsch schilder was en seer geestich van landtschap, en ander deelen der consten, wonder versieringh van aerdige gebouwen." Hij had veel landen bezocht en was toen een man in 't beste van zijn leven.

ARNTZENIUS (Mr. Pieter Nicolaas), advokaat-generaal bij den Hoogen Raad der Nederlanden, werd den 20sten Julij 1802 te Amsterdam geboren. Hij bekleedde eerst de betrekking van commies-griffier en in 1838 werd hij, bij de invoering der nieuwe regterlijke organisatie, tot substituut-griffier bij den Hoogen Raad benoemd. In Nov. 1841 werd hij advokaat-generaal bij dit regterlijk collegie. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, gehuwd met J. H. van der Meersch en stierf te 's Hage den 20sten Junij 1857, in den ouderdom van 55 jaren, en werd den 23sten op de begraafplaats Eik-en-Duin ter aarde besteld. Hij schreef een gedicht en een voorberigt voor de uitgave der *Nagelaten Gedichten* zijns vaders, Mr. R. H. Arntzenius, Haarlem 1825, 2 dln.

Zie *Amst. Cour.* 23 Junij 1857; *Haarl. Cour.* 24 dito.

ASBECK (Tjaling Menno Watze Baron van) zu Berge und Munsterhause, ridder der Militaire Willemsorde 4e kl., kamerheer des konings in buitengewone dienst en militie commissaris over de kantons No. 9—16 in de provincie Friesland, was eenige zoon van Gerrit Ferdinand van Asbeck zu Berge und Munsterhausen en Petronella Agatha Baronnesse van Plettenberg, werd 16 Jan. 1795 geboren, werd in 1807 in zijne jeugd page bij koning Lodewijk Napoleon en later bij keizer Napoleon I. In 1812 deed hij als eerste luitenant bij het 14e regiment Fransche kurassiers den togt mede naar Rusland, waar ook hij vervolgens al de verschrikkelijkheden verduurde, waarmede het groote leger destijds had te kampen. In latere jaren bekleedde hij de betrekking van grietman van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde, en maakte hij tot 1850 deel uit van de provinciale vertegenwoordiging. Overigens nam hij als majoor der Friesche schutterij deel aan de krijgsbedrijven in België, na den opstand van 1830.

Hij huwde den 20sten September 1818 te Heerenveen Elbrig, dochter van Epke Roos van Bienema en Sara Susanna Bergsma, den 15den Dec. 1797 te Leeuwarden geboren. Hij overleed te Leeuwarden den 24sten Februarij 1855, in den ouderdom van 60 jaren.

Zie *Handelsblad* 27 Febr. 1855; v. Sminia, *Verv. op de Naaml. van Grietmannen,* bl. 30.

ASMUS (Franciscus Carolus Henricus) was hoofd van de chirurgie op Java in 1808, in 1809 fungerend chirurgijn en chef, regent van het hospitaal te Batavia en in 1811 chirurgijn en chef. Tijdens en nog eenige jaren na het weder in bezit nemen van Nederlandsch Indië in 1816, was hij chef van den geneeskundigen dienst aldaar. Hij overleed den 23sten Mei 1821, in den ouderdom van 56 jaren.

Part. berigt.

ASSEN (Mr. Cornelis Jacobus van), zoon van Johannes van Assen en Anna Klasina Jongstra, werd den 25sten Augustus 1788 te Harlingen geboren en van zijn jeugd af voor de hoogere studie opgeleid. Na van den rector Greydanus zijn eerste opleiding ontvangen te hebben, zette hij zijne studiën te Franeker voort en werd weldra een der meest geliefde leerlingen van de hoogleeraren aldaar. Na den 12den October 1809, onder praesidium van zijn leermeester H. W. Tydeman, eene *disputatio juridico-litteraria de M. Tullii Ciceronis Oratione pro Aulo Cluentio Avito* verdedigd te hebben, begaf hij zich naar de hoogeschool te Leiden, waar hij van de lessen van Wyttenbach, van der Keessel, Smallenburg, Hageman en Kemper te hebben bijgewoond, den 14den September 1810 te Franeker, op de verdediging van 30 uitgewerkte theses, doctor in de regten werd. Hij vestigde zich als advokaat te 's Hage, waar hij bekend werd met Gijsbert Karel van Hogendorp en de vriendschap met Kemper aankweekte. Na de omwenteling te 's Hage werd hij (28 November 1813) door het algemeen bestuur naar de noordelijke provinciën afgevaardigd, om haar mede te deelen, dat Holland het Fransche juk had afgeschud. Hij verhaastte, door een gesprek met prins Lapupkin, het voorwaarts rukken der kozakken, die zich in Friesland en Groningen bevonden en werkte daardoor mede, dat Amsterdam zich voor den prins van Oranje verklaarde, vóórdat de mogendheden ons vaderland als een op de Franschen veroverd grondgebied konden beschouwen. Willem I erkende deze verdiensten van den jeugdigen advokaat, door hem onder de eerste ridders der orde van den Nederlandschen Leeuw te benoemen en hem, bij besluit van den 5den October 1814, tot secretaris van Prins Frederik der Nederlanden aan te stellen. Toen de prins, in het najaar van 1814, de Leidsche hoogeschool bezocht, vergezelde hem zijn secretaris bij de lessen der hoogleeraren. Weldra werden de studiën van den prins door de terugkomst van Napoleon afgebroken. De prins verkreeg een kommando over een afdeeling van het leger, dat langen tijd te Valenciennes zijn hoofdkwartier had. Aldra vervoegde zich van Assen bij hem, en volgde hem bij zijn bezoek te Parijs in het najaar van 1815. Van Parijs teruggekeerd, deed hij in het volgend jaar met Jonkhr de Geer van Jutphaas eene reis, waarbij instellingen van het akademisch onderwijs in Duitschland werden bezocht. Te 's Hage teruggekeerd, hield hij zich vooral met letterkundigen arbeid bezig, onderwees de grootvorstin Anna Paulowna, de Hollandsche taal en maakte haar met de vruchten onzer uitstekendste letterkundigen bekend, vertolkte de Latijnsche redevoering van den hoogleeraar Kemper in 1816 bij gelegenheid van het neêrleggen van het rectoraat gehouden, trad in de Maatsch. van Ned. Letterk. te Leiden als spreker op en behaalde eene gouden medaille bij de Maatsch. van wetenschappen te Haarlem.

In 1819 vergezelde hij prins Frederik der Nederlanden, die in dat jaar met zijn neef, den prins van Pruissen (later koning van Friederich Wilhelm), Zuid-Duitschland en Zwitserland bezocht. Na de volbragte reis werd hij referendaris bij den raad van state en in 1821 tot hoogleeraar in de regten te Leiden benoemd, welk ambt hij aanvaarde met eene *or. de studio Juris Romani hoc ipso tempore diligenter tuendo.* Den 9den Febr. 1831 sprak hij, bij gelegenheid dat hij zijn rectoraat nederlegde, *de immoderata libertatis cupiditate Europae calamitatum effectrice,* later in het Fransch vertolkt onder den titel: *du désir immodéré de la liberté considéré comme la cause des calamités, qui affligent l'Europe;* eene redevoering, die aan velen aanstoot gaf.

Kort na het uitspreken dezer rede, werd van Assen tot staatsraad in buitengewonen dienst benoemd, en tijdelijk gecommitteerd tot de uitoefening der functiën van secretaris-generaal bij den admiraal en kolonel-generaal van het leger, prins Frederik der Nederlanden, terwijl hij later aan den prins veldmaarschalk werd toegevoegd, ten einde te adviseren op alle zaken, omtrent welke deze zijn gevoelen

mogt willen innemen en verder alle zoodanige rapporten of andere stukken te ontwerpen, die door den veldmaarschalk aan hem mogten worden opgedragen.

In 1833 keerde van Assen naar Leiden terug en na 1836 voegde hij bij het onderwijs in het Romeinsche regt dat in het hedendaagsche, eerst volgens den code civil en na 1839 volgens de nieuwe Nederlandsche wetgeving. Na bijna 40jarigen dienst, verkreeg hij zijn emeritaat. Bijna 400 oudleerlingen vereenigden zich om hem bij die gelegenheid een kostbaar geschenk, zijnde een door Royer gebeeldhouwde groep, aan te bieden. Den 17den Junij 1859 hield hij zijn laatste les in het groot auditorium.

Hij overleed te Velp op zijn buitenverblijf den 18den September 1859. Van Assen was lid van vele binnen- en buitenlandsche genootschappen en ook commandeur van de orde der Eikenkroon. Hij liet eene weduwe (Anna Maria van Royen) en kinderen na.

Zijne schriften:

Dissertatio Juridico-literaria de M. Tullii Ciceronis oratione pro Aulo Cluentio Avito. Franeq. 1809.

Quaestiones juridicae inaug. Ibid 1810.

Het beeld van Ariadne in de beeldengalerij te Parijs, in *Mnemosyne* 1815.

Opgave der verzameling van standbeelden en andere voorwerpen der oude beeldhouwkunst in het Paleis van de Louvre te Parijs. Ald. 1815.

Hulde aan Christian Gottlieb Heyne. 's Hage 1806.

J. M. Kemper, redevoering over de lotgevallen van onzen leeftijd. Uit het Latijn. Ald. 1816.

Verhandeling over de beste leerwijze op de Latijnsche scholen, bekroond door de Maatsch. van Wetenschappen te Haarlem. Haarl. 1818. 2e dr. 1828.

Perikles van Athene. (*Twee voorlezingen in de Maatsch. van Letterk.*) 's Gravenh. 1819.

Over de begrippen van kieschheid bij de Ouden, in het *Magazijn* van van Kampen. 1827.

Oratio de studio Juris Romani etc., in *Annales Acad. L. B.* 1821.

Twee voorlezingen over het staatsbestuur, volgens Cicero, in het aangeh. *Magazijn* 1826 en 1827.

Annatatio ad Institutionum Gaji commentarios. Lib. I. L. B. 1826.

Over de aditio haereditatis, als grondslag der verpligting tusschen erfgenaam en legataris, in *Bijdrag. tot de regtsgeleerdheid.* D. IV, bl. 177, 1829.

Twee voorlezingen over de vrijheid van spreken en schrijven te Athene en te Rome, in het aangeh. *Magazijn.* 1830.

Het onwettige der petitiën aan de Staten-Generaal of Art. 161 *der Grondw.* Leiden 1829.

De Hooge Raad van Nederland of eenige bedenkingen op Art. 176 *en* 182 *van de Grondwet.* 's Hage 1830.

Wenken, herinneringen en aanteekeningen uit de dagen van Nederlands herstelling. Leiden 1830, 2 stukjes.

Aanspraak van den rector magnificus aan het vrijwillige jagercorps uit de studenten, in *Studenten Almanak* 1831 en bij Roemer, *Gedenks. van den uittogt der studenten.*

Oratio de immoderata libertatis cupiditate etc., in *Annales Acad. L. B.* en afzonderlijk ook in het Fransch vertaald.

Verhandeling over de uitdrukking van smart in de beeldende kunsten, in de *Rec. o. d. Recent.* 1833, No. 6.

Romeinsche regtspleging en Romeinsche zeden. (*Voorl. gehouden in de openbare zitting van de* 3e *klasse van het Kon. Ned. Inst.*), in *Jaarb. voor Regtsgel.* D. III, 1835.

Adnotatio ad Gaji Instit. Commentarios. Editio altera. L. B. 1838.

Over het snel-, geheim-, cijfer-, schoon- en verschrift bij de Ouden, in *Gids* 1844, No. 6.

Over het Manuale Latinitatis fontium juris civilis Romanorum, thesauri latinitatis epitome, in *Nedrl. Jaarb. voor Regtsgel.* D. I. 1839.

Geschiedenis der openbare voorlezingen of redevoeringen der oude Sophisten en Rhetoren, over vrije onderwerpen. 1840. (Niet gedrukt.)

Vragen en opmerkingen, Romeinsche regt betreffende, in *Ned. Jaarb. voor Regtsgel.* D. III, bl. 152, 400, 770, D. IV, bl. 441, 771, D. V, bl. 380, D. X, bl. 570, D. XII, bl. 763. *Nieuwe Bijdr. tot Regtsgeleerdheid* D. V, bl. 219.

Het Nederlandsche huwelijk en de betrekkingen tusschen ouders en kinderen, in *Ned. Jaarb.* D. III, bl. 625. (1841).

Over de vredemakers, eene plaatselijke regtskundige Instelling, in *Nieuwe Bijdr. tot Rechtsgel.* Dl. I, bl. 72, D. V, bl. 237. 1841.

Over de meer zedelijkheid ademende bepalingen in de Fransch—Nederlandsche dan in de Fransche wetgeving, en aanstipping der punten, waarin wij hierin nog van vreemden, vooral van Duitschers kunnen leeren. (Niet gedrukt.)

Reisfragmenten. Herinneringen uit een reis door Duitschland. (Niet gedrukt.)

Eenige aesthetische aanmerkingen over den pas verschenen Muzen-Almanak. (Niet gedrukt.)

Eenige denkbeelden over de redactie der Titels: Van justitie en Regterlijke magt volgens de Grondwet van 1815. (Nooit gedrukt.)

Over de bewijzen van billijkheid, regtsschapenheid en menschlievendheid in het meestal voor het droogste van alle wetboeken gehouden Wetboek van burgerlijke regtsvordering. (Niet gedrukt.)

Voorlezing over J. H. van der Palm in *N. werken van de Maatsch. v. Ned. Letterk.* D. VI, bl. 180.

Aanmerkingen op Mr. Jacob van Lennep's Proeve van verduitsching der Grondwet, (later omgewerkt in de *Taal der grondwet.*) 1844.

De Taal der Grondwet, eerste stuk. Leid. 1844.

Nalezing op de manuale Latinitatis in *Ned. Jaarb. van Regtsgel.* D. VI, bl. 150. 1844.

De graad van doctor in de regten, in *Ned. Jaarb. van Regtsgel.* Dl. VI, bl. 544. 1844.

Beredeneerde vermelding van eenige woorden onzer moedertaal, naar aanleiding van Weiland's woordenboek. (Niet gedrukt.)

Opmerkingen bij het voorstel tot herziening der Grondwet, in *Tijdgenoot* 1845, bl. 204 en 225.

Alphabetische lijst van taalkundige opmerkingen over de bastaardwoorden, aan de Commissie van taal- en letterkunde bij de Maatsch. der Ned. letterk. ingeleverd. (Niet gedrukt.)

Leiddraad voor het collegie over het Burgerlijk Wetboek. Leid. 1846.

De taal en stijl der geregten in *N. Bijdr. van Regtsgel.* D. V, bl. 86. 1847.

De taal en stijl der Grondwet. Leid. 1848. 2e stuk.

Over Alliteratie in onze moedertaal in *N. Nederl. taalmagazijn* 1854.

Eene beschouwing der verschillende Nederl. staatsregelingen van 1799 *tot op koning Lodewijk Napoleon* in *N. Bijdr. tot Regtsgel.* D. II, bl. 224.

Annotatio ad Gaji Instit. Comm. libr. primum. Editio tertia emendatior, L. B. 1849.

Verklaring van Pandecten-plaatsen, behoorende tot de geregtelijke geneeskunde der Romeinen, in *Ned. Jaarb. voor regtsgel.* D. X, bl. 201, 570. D. XI, bl. 5, D. XII, bl. 433.

Over Bilderdijk's politieke stellingen, in zijne Gedichten geopenbaard. (Ongedrukt.)

Vlugtige aanmerkingen op de Indische wetboeken, in *Regtsk. Tijds. Themis.* 1850, bl. volgg.

Over leven, geluk en dood, naar de begrippen der Ouden, in *werken der Holl. Maatsch.* 1850.

Beschouwing over de Triades. (Ongedrukt.)

Aanmerkingen op het Burgerlijk Wetboek, in *Themis.* D. XII, bl. 104, V. XIII, bl. 566 en *Tweede verzameling,* D. IV, bl. 156, D. V, bl. 209.

Over de eereblijken, welke van landswege aan uitstekende mannen bij de Grieken en Romeinen en vooral in Nederl. zijn uitgereikt, in *Recensent.* 1855.

Aanmerkingen over de opschriften van de hoofdstukken van de Grondwet. (Ongedrukt.)

Opmerkingen over J. Bosscha's leven van Willem II. (Niet gedrukt.)

Opmerkingen over de oude keuren der stad Leiden en hare achtereenvolgende herzieningen, vooral in betrekking tot de geschiedenis onzer taal en enkele uitdrukkingen aan het Rechtswezen ontleend. (Niet gedrukt.)

Levensberigt van Mr. Gerlach Cornelis Johannes van Massow, in *Handel. der Maats h. van Letterk.* 1852.

De toestand van het onderwijs in de Fransche rechtsscholen

in het laatste gedeelte der vorige eeuw, in *N. Bijdrage tot Regtsgel.* D. IV, bl. 280.

Nalezing op het manuale Latinitatis etc., in *N. Bijdrage tot Regtsgel.* D. IV, bl. 287.

Kritiek over het lied van J. van Beers: de Blinde. (Niet gedrukt.)

Leiddraad voor het collegie over het Burg. Wetboek. Verkorte en herziene uitgaaf. Leiden 1854.

Adnotatio ad Gaji institutionum Comm. librum secundum usque ad locum. de legatis. L. B. 1855.

Lineamenta extrema Juris privati Justianei secundum textum Institutionum. (*Personal.*) L. B. 1855.

Leveamenta extrema juris privati Justianei secundum textum Instititionum. (*Res et Jura in re.*) L. B. 1856.

Proeve van verklaring van een enkel artikel (1411 *van het Burgerlijk Wetboek*) *ter aanbeveling van monographiën*, in het *Regtsgel. Tijds. Themis* 1856.

Scholiën op de Grondwet. N. Bijdrage over Regtsgel. D. VII, bl. 5. 1857.

Over de Trilogie, zigtbaar in de Godenleer van de oude volken. (Ongedrukt.)

Lineamenta extrema juris privati Justineanei (*Obligatio*). L. B. 1858.

Eene Nederlandsche overbrenging van de geschiedenis van Verginia's dood door Lavius vergeleken met het verhaal daarvan door Dionysius Hallicarnassensis en over de navolging dier geschiedenes bij de nieuwere schrijvers. (Niet gedrukt.)

Proeve der redefiguur, door de Grieken paronomasia door de Romeinen annominatio, bij ons letter- of woordverzetting te heeten. (Ongedrukt.)

Zie *Annales Acad. L. B.* 1859; Siegenbeek, *Gesch. der L. H.* D. IV, bl. 427, 484, D. II, bl. 261; Mr. de Bosch Kemper, *Levensberigt van C. J. van Assen*, in *Hand. der Maatsch. van Ned. Letterk*, 1860, bl. 135; door Mr. H. J. Koenen, in *Jaarb. Kon. Akad. van Wetens.* 1859, bl 96; Mr. David H. Levysohn Norman, in het *Regtsk. Tijdschrift Themis; Weekblad van het Regt* van 19 Sept. 1859; Huberts enz. *B. W.*; *Onze Tijd* 1860; *N. Bijdr. R. en W.*, VIII, IX, 699; Muller, *Cat. v. Port.*

ASSIGNIES (Anthoine d'), jongste zoon van Leo, heer van Assignies, een kasteel en eene heerlijkheid in Artois, nabij Aire, bekleedde reeds onder Karel V groote waardigheden. zoo als die van *Mestre de Camp de Cavallerie et d'Infanterie.* Hij onderteekende als eerste overheidspersoon (avoué) van Terouanne de Unie van Brussel 1577. Karel V had hem in 1554 tot ridder geslagen. Hij liet 2 zonen na, uit welke de marktgraven van Assignies en de graven van Oisy zijn voortgesproten. Hij overleed in 1590.

Zie *Nob. des Pays-Bas*, p. 50; *Suppl.* I, p. 262—264; J. C. de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 87.

AUBERMONT (Charles d'), heer van Ribaucourt en Planceques, groot-baillau van Dendermonde, was onder de Algemeene Staten bevelhebber van een bende Waalsche voetknechten. Met de overige Walen keerde hij tot den koning weder en werd in 1590 tot ridder geslagen. Hij teekende de Unie van Brussel in 1577.

Zie *Nob. des Pays-Bas*, T. III, p. 105; Sanderus, *Flandr. ill.*, T. III, p. 236; de Jonge, *Unié van Brussel*, bl. 79, 80.

AUMERI (J. F. d'), med. doctor, oud-inspecteur der zeebadinrigtingen te Scheveningen, waaromtrent hij een zeer belangrijk geschrift heeft in het licht gegeven. Hij was gehuwd met J. J. Keer en overleed aldaar 8 Junij 1856, in den ouderdom van 76 jaren.

Zie *Handelsblad*, 11 Junij 1856.

AUZON DE BOISMINART (Willem Pieter d') sproot uit een aanzienlijke Fransch protestantsche familie in het oud-adelijke Poitou, die zich, na de herroeping van het edikt van Nantes, in de Nederlanden had gevestigd. Zijn grootvader was de eerste, die op dezen gastvrijen bodem te Utrecht in 1694 geboren werd, terwijl zijn vader in 1772 luitenant werd bij de Hollandsche artillerie. Willem Petrus werd in December 1776 te Maastricht geboren en was bestemd om de militaire loopbaan te betreden. Op 12jarigen leeftijd werd hij te Breda als kadet bij de Artillerie aangenomen en hij diende het vaderland onder de stadhouderlijke regeering van 1788—1793. Van 1795—1797 zien wij hem met zooveel andere getrouwe Nederlanders in ondergeschikten rang in dienst onder Oranje-Nassau-Dillenburg in het toenmalige *rassemblement.* Nadat het zich had opgelost, trad hij, op het voorbeeld van prins Frederik van Nassau, in Oostenrijkschen dienst. Hij werd door de Franschen krijgsgevangen genomen, weigerde over te gaan in een Fransch-Poolsch legioen, en vond gelegenheid zich naar Londen te begeven, waar hij in 1800 en 1801 ingedeeld werd bij 't regiment jagers van de Hollandsche brigade op het eiland Wight. Daarna trad hij als 2e luitenant in dienst van Oranje-Nassau-Fulda. In 1806 werd hij in het leger van het koningrijk Holland geplaatst bij den staf van den generaal Quaria, die eene missie vervulde te Berlijn. In 1810 werd hij ingedeeld bij 't 124ste regiment keizerlijke infanterie en kort daarop bij eene nieuwe hier opgerichte compagnie regimentaire artillerie, waarvan hij met den rang van 1sten luitenant het commando kreeg. Na den tocht naar Rusland bijgewoond te hebben, trad hij in Pruissischen dienst, in 1814 werd hij kapitein der infanterie van onzen staat, en in 1815, na gearbeid te hebben bij het departement van oorlog, majoor-onderinspecteur 2e klasse. Daarop kreeg hij, na het volbrengen van een eervolle commissie, den titel van adjudant-intendant. In 1819 verliet hij de militairen dienst, vestigde zich te IJselstein en werd in 1824 kommandant-directeur van het invalidenhuis te Leiden, waar hij den 2den Januarij overleed, na vier jaren te voren nog bevorderd te zijn tot den honorairen rang van luitenant-kolonel. Hij was ook ridder van den Ned. Leeuw en lid van de Maatsch. van Ned. Letterkunde.

In 1816 huwde hij Sophia Maria de Groot Steffry, dochter van den emeritus predikant van dien naam, woonachtig te Schoonhoven. Na haar dood (1840) hertrouwde hij in 1843 met Petronella Jacobs, zuster zijner eerste vrouw. Hij overleed 2 Jan. 1870.

Hij gaf in het licht:

De Russische veldtogt. 's Hage en Amst. 1824. 2e druk Amst. met platen en een kaart.

Gedenkschriften. Eerste deel. Tijdvak van 1788—1806. Amst, 1841.

Idem. Tweede deel. Tijdvak van 1806—1840. Ald. 1843.

Een woord in betrekking tot het onderwerp rakende het krijgswezen van onzen staat. Utrecht 1847.

Onpartijdige beschouwing der groote staatkundige aangelegenheden van den dag in Nederland, door een echt constitutioneel koningsgezinde. Utrecht 1857.

Hansje en hare kiekens. Uit het Hgd. van Eberhard. Utrecht.

Proeve eener herhaalde beschouwing over het wenschelijke der stichting van een asyl voor ontslagen oud-gediende krijgslieden van onze Nederlandsche en Indische zee- en landmagt. Utrecht 1859.

Krijgsmansdeugd, aangewezen in een viertal edele voorbeelden. (De Ruyter, van Ziethen, Drouet, Havelock.) Utrecht 1859.

De gedenkdag van Waterloo, beschouwd in het licht der geschiedenis en van het nationaal pligtgevoel. Utrecht 1860.

De Nederlandsche vlag. Utrecht 1862.

Een waardige stichting. Rotterdam 1863.

Moskou en Waterloo. Amst. 1863.

Herinneringen van een officier uit het tijdvak van 1798 *tot en met* 1815. Amst. 1863.

Zie zijn *Levensschets* door J. H. Burlage, uitgegeven door de *Maatsch. van Ned. Letterk.* 1870.

B.

BAAREN (Philippe van den), omstreeks 1600 in de Nederlanden geboren, was een bloem- en fruitschilder, van wien twee schilderijen, een *fruit- en bloemstuk* met een vaas waarin een vrouwebuste, in de Weener kunstgalerij is te zien.

BAARSEL (C. van), teekenaar, in het begin der 18e eeuw. Er bestaat van hem een fraaije *kaart van wijk* 1 *der stad Amsterdam*, weleer in bezit van G. Lamberts, directeur van het Trippenhuis-Museum te Amsterdam.

Zie Kramm.

BAARSEL (W. C. VAN), mogelijk een kleinzoon van de vorige, als uitstekend graveur, van land- en zeekaarten bekend. Hij overleed te Amsterdam den 17den April 1854, in den ouderdom van 68 jaren.

Zie *Konst- en Letterb.* 1854. No. 16.

BAART DE LA FAILLE (JACOB), zoon van den Groningschen hoogleeraar Jacob Baart de la Faille en Johanna Avitia Adriani, werd den 25sten Junij 1795 te Groningen geboren. Dertien jaren oud (1818) werd hij student aan de hoogeschool zijner geboorteplaats en 4 jaren later phil. doctor, na de verdediging van eene *dissertatio continens explicationem germanae Cl. Hutchesoni sententiam de sensu morali.* Vijf jaren wijdde hij zich daarna aan de beoefening der geneeskunde, onder leiding van de hoogleeraar Driessen, Thuessink, Stratingh en Bakker. Een en andermaal verdedigde hij als leerling van den laatste *theses continentes theoriam de Biologia.* Den 24sten Mei 1817 werd hij, na de verdediging eener belangrijke *dissertatio de Aphyxia, inprimis neomalorum* tot med. dr. en niet lang daarna tot doctor in de verloskunde bevorderd. Reeds in 1814 werd hij, op voorstel van zijn leermeester Thuesink, aangesteld als diaconie-geneesheer bij de armen zijner geboortestad, wier behandeling toen bijna geheel aan hem werd overgelaten.

Na in 1816 de voornaamste academiën in Duitschland bezocht te hebben, legde hij zich voornamelijk op de verloskunde toe, en behandelde in 1826, toen de provincie Groningen door de koortsepidemie geteisterd werd, meer dan de helft van alle armen in zijne woonplaats, en had het geluk, door een vroegtijdig gebruik der toen pas bekend wordende chinine, een zeer groot aantal lijders te redden. In het volgende jaar verwisselde hij de armen-praktijk met een zeer uitgebreiden werkkring als geneesheer en vroedmeester, en had door zijne ervaring en gelukkige behandeling het voorrecht in de moeijelijkste gevallen als verloskundige overal geraadpleegd te worden. In 1832 werd hij benoemd tot hoogleeraar in de verloskunde en medicina forensis en aanvaardde den 21sten December van dat jaar zijn ambt met eene *Or. de novis, quas recentiori praesertim tempore varia systemata medicinae fecerunt.* Drie jaren later droegen de curatoren hem tevens het onderwijs in de inwendige kliniek op. Een groot hospitaal en eene uitgebreide ambulatoire kliniek, vooral ook van kinderziekten, leverden hem een rijk aantal verschillende ziekten ter behandeling, en in 1847, 1848, 1854 en 1855, toen in Groningen de cholera hevig woedde, werden hem in eene afzonderlijke afdeeling van het ziekenhuis de choleralijders van de arme klasse toevertrouwd.

Een goed diagnostisch oog, gepaard met een scherp oordeel, een gelukkig geheugen enz., schonken hem het vertrouwen in de geheele provincie Groningen, zoodat hij daar overal als consulent in de genees- en verloskunde geraadpleegd werd. Behalve lid van verschillende binnen- en buitenlandsche genootschappen, werd hij in 1840 ridder der orde van den Ned. Leeuw, in 1838 lid en in 1857 president der provinciale geneeskundige commissie te Groningen. In 1848 werd hij benoemd tot lid eener staats-commissie om de geneeskundige wetten te herzien en het geneeskundig onderwijs te regelen. In 1849 hield hij als aftredende rector magnificus eene *Oratio, qua disquiritur num generi humano major vitae cultus sit causa perpetua increscentis debelitatis et degenerationis, tam corporis quam mentis, an vero humanum genus per ipsum illum cultum hucusque progressum fuerit et in posterum ulterius fiunt progressus.*

In 1842, toen hij zijn 25 jarig feest als med. dr. vierde, boden de Groningsche geneeskundigen hem zijn portret, als bewijs van vriendschap en hulde, aan. In 1857 ontving hij van zijne leerlingen een kostbaar geschenk, bij gelegenheid van zijn 25 jarig professoraat; vroeger ontving hij, wegens 25 jarigen belangloozen dienst als consulent-geneesheer van het Instituut voor Doofstommen, van de hoofddirectie een gouden medaille met toepasselijk randschrift. In 1865 werd hij, wegens 70 jarigen ouderdom, emeritus professor, maar hield nog een jaar zijne lessen tot op de komst zijner opvolgers. En toen hij het onderwijs in Junij 1866 geheel vaarwel zeide, boden zijne oud-leerlingen hem een schitterend geschenk in zilver, een bewijs hunner erkentelijkheid, aan. Na een zeer pijnlijk lijden van verscheidene maanden overleed hij den 19den Mei 1867. Vijf dagen later zou hij het 50 jarig feest als arts gevierd hebben, ter nagedachtenis waarvan ook zijne vrienden hem een gouden eerepenning hadden doen vervaardigen. Deze penning, waarop aan de eene zijde 's mans welgelijkend borstbeeld en aan de keerzijde een toepasselijk embleem, met het randschrift *per decem lustra semper vigilans* is afgebeeld, werd hem nog vier dagen voor zijn dood vertoond. Bij zijn graf werd aan zijn stoffelijk overschot eene welverdiende hulde toegebracht door ambtgenooten, leerlingen en vrienden. Ook de leden der loge l'Union provinciale van Groningen, aan wier hoofd hij stond, volgden met een groote schare van Groningen's ingezetenen de baar, die zijn stoffelijk overschot naar het schip voerde, dat het naar Jelsum, een dorp bij Leeuwarden, zou overbrengen. Zijne echtgenoote, Juliana Lucie van Wageningen, die hem zeven kinderen had geschonken, overleefde hem. Verscheidene kleinere schriften over hygiène en diaetica werden door hem vooral in onderscheidene tijdschriften uitgegeven, b. v.:

Opmerkingen betreffende de rapporten over de geneesk. staatsregeling, 1843, gevolgd in 1845 door eene uiteenzetting van zijn gevoelens over de toen aan de Tweede Kamer aangeboden staatsregeling der geneeskunde.

De digitali purpurea et de digitalino in specie. Gron. 1846.

Verhand. over granditas tuboterina, met pl. Gron: 1867, 4°.

Keering by vernaauwd bekken over anomale dubbelvormen van de canalis genitalis femeninus. Gron. 1808.

Cystosarium. 1865.

Strictura uteri. Vernaauwing van de bekkeningang. Kephalatripsie osteomalacie. — Sectio caesarea. irer de febris puerperalis, irer collapsus post partum Pathogeneris de eclampsia parturentium.

Ook verscheen er van hem een redevoering uitgesproken in eene vereenigde vergadering van het Natuurk. Genootsch. en de afdeeling van de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen, ter gedachtenis van zijn vriend den burgemeester Mr. H. de Ranitz. 1867.

Hulde aan de nagedachtenis van G. Bakker.

Hij bezat eene rijke bibliotheek, waarvan twee catalogussen verschenen zijn bij R. J. Schierbeek te Groningen 1868, de een van medische, de andere van boeken in verschillende vakken, waaronder hoogst zeldzame. Rijk was ook zijne verzameling van penningen, munten, platen en autografen, door G. Theod. Bom te Amsterdam geveild.

Zie *Gron. Gedenkb.*; J. G. Ermerins, *Oratio qua collegarum proximo Anno defunctorum L. G. Pareau, Nicol. Mulder en Jacobi Baart de la Faille, memorium recolvit*; *Voorbericht* van het 1ste deel van de *Cat. der Bibl. van J. B. d. l. F.*; Hooft van Iddekinge, *Jaques Baart de la Faille* in de *Revue Numismatique Belge*, T. V, 4e serie (met afbeeld. der medaille; hem even voor zijn dood vertoond en beschreven in het *Vervolg op van Loon*, No. 485; *Gron. Volksalm.* voor 1830; *Bijvoegsel tot de Prov. Gron. Cour.* 21 en 25 *Mei* 1867.

BACKER (CATHARINA), gehuwd met Allart de la Court van der Voort te Leiden, die een der rijkste kunstkabinetten van ons vaderland heeft bezeten, wijdde zich als weduwe geheel aan de kunst toe en bereikte eene aanzienlijke hoogte in het vak van bloemen en vruchten. Ook heeft zij nog andere onderwerpen geschilderd, die in de familie worden bewaard. Het kabinet is in September 1766 te Leiden verkocht.

Zie Kramm.

BACKER (Jonkh. Mr. CORNELIS), zoon van Mr. J. W. J. Backer, advokaat te Groningen, en Josina Petronella Sichterman, werd den 20sten November 1798 geboren, en na de school van de Graaf en een paar jaar de Latijnsche school bezocht te hebben, aan de leiding van Dr. W. J. Koppius, predikant te Blijham, toevertrouwd. Aan de hoogeschool te Groningen waren de beide eerste jaren aan belletrie en het aanleeren van de Engelsche en Italiaansche talen gewijd. Nadat hij tot de eigenlijke regtsstudie was overgegaan, waren het vooral van Enschut en Twist, die hem tot zich trokken. Na zes jaren de akademische lessen te hebben bijgewoond, promoveerde hij op 19 Junij 1821 met een grondige en uitgewerkte dissertatie *de periculo quod assecuratrus est*, en droeg haar op aan zijn oom, Cornelis Backer de Jonge, lid van den raad van Amsterdam, en bekend uit de school van Adr. Kluit. Te

Amsterdam als advokaat gevestigd, herlas hij *Tacitus* met den dichter J. van Lennep en hield van tijd tot tijd voorlezingen in onderscheidene wetenschappelijke inrigtingen. Een dezer voorlezingen: *Verhandeling over den beperkten invloed des handels op de beschaving der oude volkeren*, is geplaatst in *Vad. Letteroef.* voor 1823, bl. 756—772. Overigens werden hem onderscheidene zaken ter behandeling door Mr. J. B. Meijer opgedragen en was hij gedurende 1½ jaar commissaris van het marktwezen te Amsterdam.

In 1826 huwde hij Johanna Maria Leopoldina Catharina Brandtzen uit Arnhem, en zag de inleiding tot het eerste hoofdstuk zijner memorie over de zoogenoemde conflicten van de attributie onder den titel: *Verhandeling over het voorwerp van regterlijke beslissing in burgerlijke zaken, vooral in afscheiding beschouwd van den werkkring der administratie*, in het eerste deel der *Bijdragen tot regtsgeleerdheid en Wetgeving* van den Tex en van Hall het licht. Ook leverde hij in dezelfde *Bijdragen* een lezenswaardige schets en beoordeeling van het overzigt der gevoelens van de voornaamste schrijvers en wijsgeeren over regt, staat en politiek, door Fredrick van Raumer, Leipzig 1826, uitgegeven onder den titel: *Ueber der geschichtliche Entwickelung der Begriffe von Recht, Staat und Politiek*, en van den met den eersten prijs bekroonde verhandeling van den later Münchenschen staatsraad G. L. von Maurer, getiteld: *Geschichte der Alt-Germanischen und namentlich Alt-Baerischen oeffentlich-mundlichen Gerichtsfahrens* enz. Geen wonder, dat een man van zoo veelzijdige kunde en voorbereiding tot regter, administrateur en staatsman, reeds in Junij 1826 tot lid van het provinciaal Utrechtsch genootschap en in 1827 tot regter-suppleant bij de regtbank van eersten aanleg te Amsterdam en tot lid der Maatsch. van Ned. Letterk. te Leiden benoemd werd.

Van zijn jeugd af een liefhebber van teekenen, aanleggen van tuinen en bloemen, huurde hij in 1830 een buitengoed Noord-Crailo boven Naarden en kocht weinigen tijd later het stuk heidegrond, waarop hij in 1833 het heerlijk gelegen Larenberg stichtte, alsmede het omliggend terrein ontgon en daarbij gaandeweg, niet alleen broeibakken voor vervroegde groenten, maar ook koude en warme kassen voegde.

Bij de keur van boeken, die hij in meer strenge wetenschappen bezat, werden nu de beste schrijvers over tuinbouw en landhuishoudkunde verzameld, en vervolgens eene statistische en staathuishoudkundige studie van Gooiland gemaakt, waarvan de resultaten kenbaar zijn, uit de instellingen en statuten eener maatschappij ter bevordering van de cultuur in Gooiland, onder directie van C. Backer en A. Perk, alsmede uit de inleiding en het eerste hoofdstuk van het in 1838 uitgekomen *iets over Gooiland, de ontginning van hetzelve en de regten van het domein als eigenaar en gebruiker*.

Ondertusschen was hij in 1832 benoemd tot lid der regtbank van eersten aanleg te Amsterdam, en in 1838 als regter in de arrondissements regtbank aldaar overgegaan en daarin gebleven tot zijn eervol ontslag den 1sten November 1850, wegens aanvaarding van het 18den October te voren hem opgedragen commissariaat des konings in Overijssel. Twee jaren te voren was hij door de staten van Noordholland met 61 van de 70 stemmen tot buitengewoon lid der tweede kamer, met op 2 na de meeste stemmen tot kiezer te Amsterdam met 27 van de 33 stemmen tot lid van den stedelijken raad in plaats van E. de Burlett, en met 276 van de 356 uitgebrachte stemmen in het tweede district van het hoofddistrict Amsterdam tot lid der eerste tweede kamer, ingevolge de grondwet van 1848, benoemd.

Aan zijne pogingen tot kennismaking met en voorziening in sommige behoefte van Gooiland, had hij welligt zijn lidmaatschap der commissie in N. Holland, waarvan hij in 1837 door Huydecoper van Maarseveen is opgevolgd, te danken. In zijn *iets over Gooiland*, in 1848, tijdens zijne verkiezing voor de dubbele kamer, uitgegeven, trachtte hij door geschiedkundig onderzoek eenig licht te verspreiden over eenen zeer ingewikkelden regts-toestand en de oplossing van dezelve te doen strekken tot bevordering der cultuur van een niet onbelangrijke landstreek. Hierop werden o. a. in de *Jaarboeken* van den Tex en van Hall, eenige opmerkingen gemaakt, waarop Backer liet volgen in de *Nederl. Jaarb.* voor 1840 de meer bepaalde beantwoording der vraag: *Wie zijn geregtigden tot het gebruik van de gemeente van Gooiland.*

Tegen beide stukken kwam in 1842 uit: *Verslag omtrent den oorsprong en den aard der gebruikregten op de heiden en weiden in Gooiland, bijzonder met betrekking tot de vraag: welke de geregtigden zijn tot het gebruik, door A. Perk, secretaris van stad en lande van Gooiland en agent van het domein.* Daartegen zond Backer nog in hetzelfde jaar in het licht: *Verdediging van het regt van de stad Naarden en van de dorpsgemeenten Laren, Hilversum, Huizen, Blaricum en Bussum op de heiden en weiden van Gooiland.*

Hoezeer de tweede kamer van 1849 en 1850 zijne kunde, ijver en bekwaamheid op prijs stelde, blijkt doordien zij hem herhaalde keeren tot rapporteur, ondervoorzitter en voorzitter eener afdeeling benoemde, 't geen uit het register op de *Bijbladen* van 1847—1858 blijkt, en toch behandelde hij zijne regterlijke bediening te Amsterdam van 1848—1850 niet als bijwerk. In 1860 en in 1863 verschenen twee naamlooze brochures van zijne hand *over de onderstandpligtigheid* en de *Burgerschappen.*

Op den 11den October 1858, kort na de voltooijing van het Overijsselsche kanaal, werd hij tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en in April 1862 tot grootofficier der orde van den Eikenkroon benoemd. Reeds was hij in 1830 tot den adelstand met het praedicaat van jonkheer verheven. Hij overleed den 30sten Junij 1862.

Zie verder zijn leven geschetst door J. van Doorninck, in *Levensb. der Maatsch. van Ned. Letterk.* 1866.

BACKER (G.). Zie Bakker (Gerbrand).

BACKER (François de), portretschilder, in dienst van Johan Willem, keurvorst van de Paltz, voor wien hij zeer schoone tafereelen en vooral portretten vervaardigde. Na den dood van den keurvorst (1716) vertrok hij met de keurvorstin Anna Louisa de Medicis, naar het hof van haar vader, Cosmus III, te Florence. In 1721 bevond hij zich te Rome, waar hij zijn eigen afbeeldsel vervaardigde, dat hij der keurvorstin ten geschenke gaf. Nog wordt vermeld, dat hij kamerschilder van den keurvorst van Mainz was en door hem met een gouden ketting werd begiftigd.

Zie Kramm.

BACKHUYSEN (Gerard of Gerrit), broeder van Adolf Backhuysen, de jonge, kleinzoon van den grooten zeeschilder van dien naam. Hij beoefende de schilderkunst blijkens het portret van *Wilhelmus Vink, med. dr. te Rotterdam*, in koper gebragt door P. Tanjé, en dat van *Cornelis van Oeveren, wagenmaker op het Haagsche Veer*, voorstander van Willem IV in 1747, ook door Tanjé gegraveerd,

Zie Kramm.

BACKHUISEN (F.) gaf uit:
Bewijsschrift, dat de Apostolische stoel het volle geestelijke regtsgebied over de Holl. zending altijd gehad heeft. Utr. 1726. 3 dn. 8°.

BADERS (Ernestus), omstreeks 1648 te Leeuwarden geboren en in 1668 als student te Franeker ingeschreven, werd litt. art. magister, beoefende de Lat. dichtkunst blijkens zijne *Camaenae juveniles. Ad Ser. Nassav Princ. Henricum Casimirum. Editio nova et auctior.* Leov. 1678. 24°. Van deze uitgaaf bestaan er nog twee edities, onder den titel van *Poëmata. Dediata Nob. Exc. Dom. Wilh. ab Haren et Theotardo ab Aylva, Viris non uno munere domi forisque illustribus.* Leov. 1684, 8°. en onder die van *Poëmata varii argumenti Heroica, Lyria, Elegiaca.* Leov. 1702, 8°.

Zie Eekhoff, *Bibl. van Leeuw.*, bl. 156; Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 195.

BADON GHYBEN (Jacob), zoon van Joannes Badon Ghyben en Elisabeth Knipschaer, werd den 30sten Junij 1798 geboren te Arnhem, waar hij tot zijn 13de jaar op de gewone scholen het aanvankelijk onderwijs genoot. Toen zijn vader in 1811 als ontvanger der directe belastingen te Zutfen werd geplaatst, vond de jonge Badon daar eene uitstekende gelegenheid om aan zijnen lust voor wiskundige studiën te voldoen aan het Wis- en Aardrijkskundig Instituut van het departement Zutfen der Maatschappij „Tot nut van 't Algemeen", onder de leiding van den heer J. P. Kretsch-

mer. Niettegenstaande zijn bijzonderen aanleg en groote voorliefde voor de wis- en natuurkundige studiën, werd Badon voor den ambtenaarsstand bestemd, en, na aanvankelijk op het kantoor van zijnen vader werkzaam te zijn geweest, in 1826 benoemd tot surnumerair bij de administratie der directe belastingen en in- en uitgaande regten en accijnsen in de provincie Gelderland, ter standplaats Zutfen. Hij verwaarloosde echter zijne wis- en natuurkundige studiën daarbij zoo weinig, dat men hem, bij het overlijden van den heer Kretschmer in 1826, den geschiksten persoon vond om als diens opvolger op te treden. De betrekking van leeraar aan het Wis- en Aardrijkskundig Instituut te Zutfen nam hij, gelijktijdig met die van surnumerair bij de belastingen, waar tot het jaar 1828, toen hij bij de oprigting der Koninklijke Militaire Akademie te Breda, vooral op aanbeveling van den Utrechtschen Hoogleeraar Schröder, tot leeraar der 2de kl. in de wiskunde aan die instelling werd benoemd. In 1830 werden, ten gevolge van den Belgischen opstand, de lessen aan de Militaire Academie geschorst, en in 1832 de cadetten van de genie en den waterstaat tijdelijk aan het instituut voor de marine te Medemblik geplaatst, waar hun wiskundig onderwijs gedeeltelijk aan Badon werd opgedragen. Bij de heropening der Akademie in 1836, werd hij bevorderd tot leeraar der 1ste klasse, in 1842 tot lector, terwijl hem in 1845 de onderscheiding te beurt viel van door Z. M. tot ridder der orde van den Ned. Leeuw te worden benoemd. In 1846 werd Badon aan het hoofd van het wis- en natuurkundig onderwijs aan de Militaire Akademie gesteld; een veelomvattende werkkring, die nog aanzienlijk werd uitgebreid, toen in 1850 het Instituut voor de Marine met deze instelling werd vereenigd. Hij behield daarbij nog steeds den titel van lector, welke hij eerst in 1855 met dien van hoogleeraar verwisselde. Intusschen nam zijne hardhoorigheid, een gebrek dat zich langzamerhand bij hem had geopenbaard, meer en meer toe, en was oorzaak dat hem in 1860 een eervol ontslag uit zijne betrekking moest worden verleend. Ruim negen jaren genoot hij eene welverdiende maar nog altijd zeer bezige rust, en overleed op 31 Januarij 1870 te Breda, in den ouderdom van 71¼ jaar.

Was Badon uitstekend als onderwijzer, en had hij welligt zijn wedergade niet in duidelijkheid van voordragt en juistheid van uitdrukking, geen minderen roem verwierf hij zich door zijne menigvuldige wiskundige geschriften, die, althans wat de grootere betreft, wel meerendeels oorspronkelijk ten behoeve van het onderwijs aan de Militaire Akademie werden opgesteld, maar ook daar buiten grooten opgang maakten door de oorspronkelijkheid, helderheid en grondigheid, waardoor zij zich kenmerkten, en die hem ook eerst in 1848 het corresponderend lidmaatschap der eerste klasse van het toenmalig Kon. Nederl. Instituut van Wetenschappen, en na diens herschepping in de Kon. Akademie van Wetenschappen, het gewoon lidmaatschap van dit ligchaam verwierven. Voorts was Badon van 1830 tot 1858 eerste secretaris (tevens voorzitter van de wetenschappelijke commissie) van het Wiskundig Genootschap te Amsterdam, onder de spreuk: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, als hoedanig hij toen door den hoogleeraar C. J. Matthes werd vervangen; en sedert 1845 lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen.

Badon was in 1829 gehuwd met, zijne tegenwoordige weduwe, Jaqueline Jeanne van Hamel. Van de tien kinderen, welke zij hem schonk, overleefden hem slechts drie dochters en twee zonen, die als kapitein der artillerie en der genie eene eervolle plaats in het Nederlandsche leger bekleeden.

De belangrijkste geschriften van Badon zijn de volgende:

Beginselen der stelkunst, door J. Badon Ghyben en H. Strootman. Breda 1838. (8e druk 1873.)

Beginselen der stelkunst, 2e stuk, door J. B. G. en H. S. Breda 1841. Later herdrukt onder den titel: *Beginselen der hoogere stelkunst* 5e druk 1870.

Beginselen der hoogere meetkunst, door J. B. G. Breda 1842, 4e druk 1875.

Beginselen der meetkunst, door J. B. G. Breda 1844. 7e druk 1874.

Beginselen der differentiaal- en integraalrekening, door J. B. G. Breda 1847. 2e druk 1861.

Kort begrip der hoogere meetkunst, door J. B. G. Breda 1848. 2 druk 1858.

Gronden der beschrijvende meetkunst, door J. B. G. Breda 1858. 3e druk 1869.

Bijdragen tot bevordering van het onderwijs in de wiskunde, door J. B. G. 5 stukjes. Breda 1860—1866. (Eene aanvulling van zijne *Beginselen der meetkunst*.)

Beginselen van de statica der vaste ligchamen, door M. C. F. Simon, onder medewerking van J. B. G. Breda 1868—1872.

Verhandelingen in de werken uitgegeven door het Wiskundig Genootschap: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven:*

Verhandeling over het Theorema van Sturm, betreffende de hoogere-magts vergelijkingen. (Nieuwe wis- en natuurkundige verhandeling van het genootschap, D. I, 1836.

Over den cirkel, die drie gegeven cirkels raakt. Ibid. D. I, 1839.

Opsporing van de middelspunts-doorsneden eener ellipsoïde, die met elkander overeenkomen ten aanzien van inhoud, vorm of excentriciteit. Archief, uitgegeven door het genootschap 1869.

Als eerste secretaris van dit genootschap was hem voorts de redactie opgedragen van de *verzamelingen van wiskundige voorstellen en opgaven*, door het genootschap van 1830—1858 in het licht gegeven, — een zeer omvangrijke arbeid, die o. a. ook de beoordeeling van de ingekomen oplossingen in zich sloot.

Verhandelingen in de werken van het *Kon. Nederl. Instituut*, later *Koninklijke Akademie von Wetenschappen:*

Over de stabiliteit der evenwigte bij drijvende ligchamen. Tijdschr. voor de wis- en naarkund. wetenschappen, uitgeg. door de 1ste klasse van het Kon. Ned. Instituut, D. IV, 1850.

De stand der drijvende balken, proefondervindelijk toegelicht. Verslagen en mededeelingen der Kon. Akad. van Wetensch. D. IV, 1856.

Onderzoek, hoe de rigtingen van de hoofdassen der ligchamen en de waarden hunner momenten van traagheid ten opzigte van die assen in verband staan met het als oorsprong gekozen punt. Verhandeling der K. A. van W. D. III, 1856.

Over de bepaling van de sphærische aberratie der linzen. Versl. en meded. Dl. VII, 1857.

Oplossing van een stelkundig problema, betrekking hebbende tot het vinden van den grootsten last, die door eenige steunpunten kan gedragen worden. Verhand. D. VII, 1859.

Bijdrage betreffende het vraagstuk van Malfatti. Versl. en mededeel. D. XII, 1861.

Beschouwing over de betrekkingswijzers der vierkantswortels uit onvolkomen vierkanten. Versl. en meded. D. XVII, 1865.

Nieuwe bijdrage tot het vormen der vergelijkingen, die de uit één hoekpunt getrokkene zijden en diagonalen eens regelmatigen veelhoeks tot wortels hebben. Versl. en meded. Tweede reeks, D. I, 1866. Van deze verhandeling is eene Fransche vertaling opgenomen in de *Archives Neerlandaises*. Tome I.

Beschouwing van den regelmatigen 257-hoek. Versl. en meded. 2e reeks, D. II, 1867.

Over eene bijzondere eigenschap van evenwijdige krachten, wier som gelijk nul is. Versl. en meded. 2e reeks, D. II, 1868.

Part. berigt.

BAERDT VAN SMINIA (Jhr. Mr. Hobbe), zoon van Hector van Sminia en Wiskje van Haersma, werd den 30sten Sept. 1797 te Leeuwarden geboren. Na het onderwijs van Valentinus Slothouwer aan de Latijnsche school genoten te hebben, werd hij in 1815 student te Groningen, en den 9den Dec. 1821 op eene dissertatie *de Pactis*, doctor in de beide regten. Spoedig daarop werd hij lid der ridderschap van Friesland en der provinciale staten, en na overlijden van zijn oom Willem Livius van Sminia, in diens plaats grietman van Tietjerksteradeel (18 Febr. 1823). Hij vestigde zich met jonkvrouwe Wiskje Coehoorn van Scheltinga, met wie hij zich den 15den Junij 1823 in den echt had verbonden, in zijn familiehuis te Bergum. Na den dood van zijn kind, die een sterken indruk op hem had gemaakt, zonderde hij zich af en zocht voedsel voor zijn verslagen geest in goede boeken, bepaalde eerlang zijne neiging tot de geschiedenis van Friesland en in 1827 verscheen zijne *Geschiedenis van de onlusten tusschen de Schieringers en de Vetkoopers in Friesland.* De schrijver het onvolkomene van dit geschrift inziende, begon dat onderwerp in andere vorm meer algemeen te bewerken tot eene *Verhandeling over den toestand van Friesland in het laatste gedeelte der middeleeuwen*, een belangrijk, doch niet uitgegeven geschrift.

Zijne bijzondere kennis van dat duistere tijdvak gaf hem

later weder de pen in de hand om in meer aangenamen vorm romantische tafereelen uit het leven der hoofdpersonen van dat tijdvak, als een reeks van bijdragen tot de geschiedenis der onlusten tusschen de Schieringers en Vetkoopers in den *Frieschen Volksalmanak* mede te deelen. Geen onderwerp boeide hem echter meer dan het opsporen en bewerken van *levensbijzonderheden van beroemde mannen*. Als eerste proeve gaf hij in 1834 de levensschetsen van Tjaard Mockema en Wybe Jarichs Jelkema in *Mengelwerk der Leeuw. Courant*, No. 14 en 28. In 1837 volgde zijn *Nieuwe naamlijst van grietmannen met geschiedkundige aanteekeningen*. Eene voortzetting van dit werk gaf hij in 1851, toen ook hij, onder den veranderden naam van burgemeester, aan het hoofd van zijn gemeentebestuur bleef in de *Naamlijst van de grietmannen, die van* 1816 *tot* 1851 *hoofden van de gemeenten ten platten lande in Friesland zijn geweest*. Ook had hij als tot aanvulling van zijn *Naamlijst* een uitvoerige *Geschiedenis van het geslacht Camstra* bewerkt.

In 1841 gaf hij te Leeuwarden, *Wandelingen van mijnen oud-oom den opzigter door een gedeelte van de provincie Friesland, bevattende eene plaatselijke geschiedkundige beschrijving van de merkwaardigheden der grietenij Tietjerksteradeel. Uit de nagelaten papieren van een dorpspredikant, bijeenverzameld door H. van Rollema*.

Op gelijke bevallige wijze gaf hij in den *Friesche Volksalmanak* voor 1844 eene uitvoerige beschrijving van de antieke *orxma-state* te Menaldum met historische herinneringen omtrent hare vroegere bewoners uit het geslacht van Camstra. Van tijd tot tijd deelde hij ook de vruchten zijner studiën mede in de *Vrije Fries* (Sminia was sedert de vestiging van het Friesch genootschap lid) mede. Zoo als: *over het geslacht Aebinga, over den potestaat Juw Hettes Dekama, over den kapitein Haring van Harinxma, enz.*, alsmede in den *Volks Almanak*: *over het geslacht Hillama, over Sierp Galama, over den raadsheer Jarich van Ockinga, over den hoveling Rienck Bockema, over Oegeklooster en Noordwolde* en over verschillende personen bij afbeeldingen van de *Friesche kleederdragten uit de 16e eeuw*.

In de laatste jaren zijns levens hield Sminia zich bezig tot het onderzoeken van *alba amicorum*, die hem aanleiding gaven tot de mededeeling van een aantal historische bijzonderheden. Drie dezer belangrijke *overzigten* zijn opgenomen in D. VIII van de *Vrije Fries*, ook gaf hij een meer algemeen verslag daarvan in den *Volks Almanak* voor 1858.

Van Sminia was gedurende vele jaren uit den stand der edelen, lid der staten van Friesland, werd in 1848 daaruit afgevaardigd als lid van de dubbele kamer der Staten Generaal tot herziening der grondwet, ook was hij ridder der orde van den Nederl. Leeuw en curator van 's rijks athenaeum Franeker.

Hij overleed den 25sten Julij 1858 en werd te Vadkerk begraven. Zijn levensberigt door Eekhoff vindt men onder de *levensberigten* der *Maatsch. van Ned. Letterk*, 1859.

Zie ook Eekhoff, *Bibl. van Leeuw.*

BAERLE (Susanna van), dochter van Jan Hendriksz. van Baerle, volgens Alb. Thijm bewindvoerder der O. I. C., en Jacomine Hoon, woonde met haar broeder en zuster te Amsterdam, toen C. Huygens met haar in kennis kwam. Zij werd den 8sten Maart 1599 in de Oude Kerk te Amsterdam gedoopt en was eene schoone en geestige brunette, die zich in de kringen, waarin zij verkeerde, onderscheidde door haar geest en talent. Haar schildertalent leert een versje van Brosterhuizen ons bewonderen. Door spel en zang boeide zij het oor, ook maakte zij verzen. Wij leeren haar uit de gedichten van Hooft en Huygens kennen. Zij huwde in April 1627 met Huygens, aan de bruiloft zat ook de oude Justinus van Nassau aan. Jacob v. d. Burgh schreef bij die gelegenheid een *echtgedicht*, van Baerle een *Epithalamium*. Zij overleed den 10den Mei 1637.

Zie van Vloten, *Tesselschade Roemers en hare vrienden*, bl. 65; *Vaderl. Letteroef.* 1821, bl. 168; *Dietsche warande*, D. VI, bl. 471; Koning, *Slot te Muiden*; Hooft's *Brieven*; *Gedichten*, D. I, bl. 265, 282; *Nederland* 1870, D. II, bl. 39 volg., 249; Huygens, *Korenbl.* (1648), bl. 1047; Jorissen, *C. H. Studien*, I, bl. 200 volgg.; Schinkel, *Nadere bijzonderheden*, I. bl. 1; *Archives de la maison de Nassau*, T. III, p. 16; *Versch. Ned. Gedichten*, I, bl. 116; Barlaei, *Poëmata*, I, II, p. 385; *Epist.*; *Momenta Desultoria*, p. 86, 699; *Vondels Werken* III, 805.

BAERS (Parasius), predikant te Hoogkarspel in 1580, Leeuwarden in 1590, Bergen op den Zoom in 1605.

Hij schreef:

Een geestelycke, schriftmatige voorberijdinge tot den heyligen, hoochweerdigen sacramente des Avondmaels, ghepredickt ende uitghegeven door . . . Tot Francker, 1600, kl. 8°.

Zie Eekhoff, *Bibl. van Leeuw.*, bl. 88; Paauw en Veeris, bl. 12.

BAERLL (Adriaen van), stempelgraveur. Van hem is een gedenkpenning (1781) op het zeegevecht bij Doggersbank. Die medaille stelt voor twee schepen in gevecht. Van het eene gaat uit: *Hoezee, de Brit ruimt de zee*, op den 5den der Oogstmaand 1781. Aan de keerzijde:

»O Batavier! God staeft u regt.
»Daar Zoutman met zijn helden vegt,
»Herstelt hij de eer der vrije vlag,
„Trots overmagt in eenen slag."

Zie *Astrea, IVe jaarg.*, bl. 218; *Cat. v. h. Penning- en Muntkabin. van P. Smidt van Gelder*, No. 4098; Kramm.

BAERLL Adzn. (J. van), zoon van de vorige. Op den bovengemelden *Catalogus* komen 2 penningen van hem voor, nam. *op het sluiten van het commercie-tractaat tusschen America en de stad Amsterdam* en *op de alliantie tusschen Frankrijk en de Nederlanden tegen Engeland*, door de Rotterdamsche burgers.

Zie Kramm.

BAKE (John), zoon van Herman Adriaan, heel- en verloskundige te Leiden (zie dat artikel) en Margaret Mitchell, dochter van een Engelsch predikant te Rotterdam, werd den 1sten September 1787 in genoemde stad geboren. Ofschoon aanvankelijk tot de studie der regtsgeleerdheid opgeleid, openbaarde zich reeds op de Latijnsche school zijne neiging tot de oude letteren, eene neiging die, door het voortreffelijk onderwijs van den toenmaligen conrector F. T. Bosse ondersteund, eindelijk over de toekomstige loopbaan des leerlings besliste. Hij behoorde later met van Heusde tot de uitstekendste leerlingen van Wyttenbach, wiens lessen hij van 1804—1810 bezocht. Hij eindigde zijne literarische studie met het verdedigen eener dissertatie over *Posidonius van Rhodus*, die Wyttenbach met een *Epistola critica* begeleidde.

Bakhuizen ten Brink, wien wij hoofdzakelijk deze levensschets danken, getuigde van dezen arbeid, dat hij een schat van kennis en belezenheid bevat, schitterde van fijn vernuft en bewonderingswaardige netheid en verbindingsgave. De uitgaaf van Posidonius werd in 1820 door die van Cleomedes Κυκλικη Θεωρία gevolgd. Reeds onder het bewerken van Posidonius had Bake ontdekt, dat een aanzienlijk gedeelte van de fragmenten van dezen aan Cleomedes ontleend waren en hoeveel behoefte er aan een verbeterden tekst van den laatsten bestond, en herstelde dien vooral door een vlijtig en oordeelkundig vergelijken van de handschriften, welke vooral de Leidsche en Parijsche boekerijen hem opleverden. Grooten lof zwaaide destijds Letronne (*Journal des Savants* 1821, p. 707 volgg) aan deze nieuwe uitgave toe. Ondertusschen was Bake ook in 1810, na verdediging van eenige juridische theses, hoofdzakelijk echter van letterkundigen inhoud, tot doctor in de regten bevorderd, en hij dacht er aan zich te Amsterdam als advokaat neder te zetten en zich daar inzonderheid op de handelspraktijk toe te leggen; maar eer dat voornemen tot uitvoering kwam, werd hem een eigenaardige werkking aan de Latijnsche school te Leiden aangewezen. Zijn vorige leermeester Bosse bekleedde daar toen het rectoraat en Bake werd hem als conrector toegevoegd.

Niet lang intusschen na de herstelling der hoogeschool, bleek het, dat de litterarische faculteit daar dringend versterking behoefde. Wyttenbach en Tollius waren beide bejaard. Tollius, ofschoon hij nog aan het onderwijs deelnam, had in 1815 het emeritaat verkregen; Wyttenbach had voor een groot deel het gebruik van het gezicht verloren. De keuze voor den buitengewonen leerstoel viel op Bake, en hij aanvaardde den 25sten November 1815 zijn ambt met eene *Oratio de principum Tragicorum meritis, praesertim Euripidis*. Twee jaren later, toen ook Wyttenbach zijn 70 jarigen leeftijd had bereikt, volgde zijn benoeming tot gewoon hoogleeraar, welke betrekking hij den 14den Junij 1817

aanvaardde met eene *Or. de custodia veteris doctrinae et elegantiae praecipuo Grammatici officio.* In een Latijn, dat toen den keurigen stijl aankondigde waarin Bake later zou schrijven, werd uiteengezet, hoe onvolledig de kennis was der Grieksche oudheid, zoo als zij tot ons was gekomen; echter volledig genoeg om te bewijzen, hoe de overeenstemming tusschen denken en zijn, handelen en spreken, in geen volkomener vorm uitgedrukt was dan bij de Atheners; hoe het de eerste pligt van den grammaticus was, die door een oordeelkundige uitlegging aan te toonen; maar hoeveel omvang van kennis en van lectuur, vooral hoeveel fijn en geoefend oordeel er noodig was om die Grieksche oudheid, welke als een gebroken en verontreinigd beeld voor ons lag, tot hare oorspronkelijke eenheid en zuiverheid te herstellen.

Behalve deze beide oraties heeft, voor zoover mij bekend is, Bake nog 2 akademische redevoeringen gehouden, een bij gelegenheid (9 Februarij 1825) dat Nauta more majorum, tot doctor werd bevorderd en een de *humanitatis laude* bij het nederleggen van het rectoraat in 1829, een der voortreffelijkste gedenkstukken van Bake's Latijnsche stijl. Zij was geheel in overeenstemming met het merkwaardig advies, dat hij juist omstreeks denzelfden tijd en op uitnoodiging der commissie voor het hooger onderwijs uitbragt.

Ook bezitten wij van hem eene Hollandsche redevoering *over de welsprekendheid.*

Voor Bake was de akademische loopbaan een loopbaan van rozen en lauwren, hij bezat de gunst van alle weldenkenden en de invloed van zijn onderwijs werd door een uitgezocht tal van voortreffelijke leerlingen bewezen en gestaafd, door proefschriften, die blijvende waarde hebben behouden, zoo als, om enkele te noemen, die van van de Wijnpersse, Elink Sterk, van Westrik, Bakhuizen ten Brink en vooral die van Groen van Prinsterer.

Naast de taak om de studerende jongelingschap te vormen, begreep Bake dat een ander en zwaarder taak op de schouderen van den hoogleeraar der oude letteren was neergelegd. Het was waardiglijk den last te torschen van den roem door Hemsterhuis, Valckenaer, Ruhnkenius en Wyttenbach voor de Leidsche hoogeschool verworven, en toen hij die last ontving van den wakkeren Meinardus Tydeman, de verzamelingen van Scaliger, Vossius, Perizonius en de *ana* dier drie genoemde mannen te helpen onderzoeken, schiften en in orde te brengen. De vrucht van dien arbeid was in 1849 zijne *Apsinis et Longini Rhethorica.* Ruhnkenius had vroeger de beroemde ontdekking gedaan van het fragment Τεχνη ρητορικα van Longinus te midden van het gelijknamige boek van Apsines. Welke bewijzen er voor die ontdekking bestonden, waar Longinus te midden van Apsines aanving en welke volgens Ruhnkenius de grenzen waren van het fragment, was een raadsel zóó ingewikkeld, dat Wyttenbach alleen het scheen te kunnen, maar niet te willen oplossen, en dat zelfs de beroemde F. A. Wolf op eene ongepaste wijze met de geheele ontdekking den spot had gedreven. Van toen af gevoelde zich Bake, vooral door eerbied voor Ruhnkenius, tot onderzoek geprikkeld, inzonderheid door de schriften van Seguier en Spengel over hetzelfde onderwerp en vooral toen de winderige Walz de ongewasschen handen aan den tekst van Apsines had geslagen, zonder den raad en teregtwijzingen van zijn schranderen en geleerden vriend Twekh af te wachten.

Een van Bake's beste vrienden was de hoogleeraar Jacobus Geel, wien hij het eerste deel zijner *Scholica hypomnemata*, gelijk Geel zijn *Gesprek op den Drachenfels* en zijn *Dio Chrysostomus* aan Bake, toewijdde. De eerste vruchten van zijn omgang met Geel was het plan van de *Bibliotheca critica nova*, die met medewerking van Peerlkamp, Hamaker en Thorbecke van 1825 tot 1851 in 6 deelen verscheen. In deze werden door Bake de geschriften, over de Grieksche antiquiteiten en Cicero beoordeeld. Deze *Bibliotheca* werd door de *Scholica hypomnemata* (1837—1862) gevolgd, waarin hij herhaaldelijk plaatsen van Demosthenes, Isocrates en Lysias toelichtte en door conjecturen verbeterde. Vooral hield hij zich met het toelichten en herstellen van den tekst van Cicero, zijn meest geliefkoosde schrijver, bezig, waarvan o. a. zijn uitgave van *Cicero de legibus*, L. B. 1837 en de *Oratore*, Amst. 1863, de vruchten waren, als ook zijne *disputatio de temperanda admiratione eloquentiae Tullianae* en *de emendando Ciceronis oratore ad M. Brutum.*

Het was onder de ingeving van Bake, dat een zijner voortreffelijkste leerlingen de eerste Catilinaria had verworpen; anderen stonden op als verdedigers van hare echtheid en onder anderen van dat beroemd exordium, dat eenmaal door Bake zelven als een proeve van Latijnsche welsprekendheid was aangevoerd. Bake nam partij voor zijn leerling, en dreef zijne meening tot die hoogte, dat hij aannam te bewijzen dat in de besproken oratie geen drie woorden achtereen goed Latijn of overeenkomstig het spraakgebruik van Cicero waren.

In weerwil dat Bake niet zelden met uitstekende geleerden verschilde, stond hij echter hoog in den vreemde als de waardige vertegenwoordiger der Leidsche philologie aangeschreven. Ook op het terrein der staathuishoudkunde en finantie heeft Bake zich eenigen tijd bewogen en anoniem en met zijn naam verscheidene brochures in het licht gegeven.

Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en lid van vele buiten- en binnenlandsche genootschappen, ook van het Kon. Ned. Inst., later der Kon. Maatsch. van Wetenschappen.

Bake is tweemaal gehuwd. Eerst met Elizabeth Nicoline Sara Hoogvliet, den 25sten December 1820, 27 jaar oud, gestorven en vervolgens met Johanna Maria van Roijen. Diep trof hem het lang voorzien afsterven zijner tweede echtgenoote. Van dat oogenblik af zonken zijne krachten ineen, ofschoon zijn geest tot het laatst zijn veerkracht behield; eindelijk stierf hij den 26sten Maart 1864, kinderen nalatende. (*)

Zijn leerling en vriend Bakhuizen van den Brink, schetste zijn beeld en Lindemans, die hem in 1817 bezocht, geeft in zijn *Iter in Batavoram susceptum* een tafereel van zijn huisselijk leven. Zijn portret bestaat in steendruk.

Hij gaf in het licht:

Posidonii Rhodii Reliquiae doctrinae coll. atq. illustr. J. Bake. Acc. J. Wyttenbachii annot. L. B. 1810.

Prolusio scholastica de antiquissima Atheniensium Philoxena cet. (Lugd. Bat.) 1811.

Oleomedes de sublimibus c. vers. Lat. Balforei et animadv. J. Bake, L. B. 1820. 8°. *Ceomedes ex recens. Bakii c. adnot. ed. C. C. T. Schmidt.* Lips. 1822, 8°.

Over het fragment van Longinus. 8°.

Over de vraag: of Plutarchus de auteur is van het stuk περὶ ὕψους.

Narratio rerum Academicarum se Rectore. 1828—1829, 4°.

De Xenophontis Republica Athen. et de Vectigalibus Athen. Traj. ad Rhen. 1831.

(*Nova acta liter. Soc. Rheno-Traj. pars IV.*)

Verhandeling over den invloed der Philologie, 8°.

Opstel over Reuvens, Hamaker, 8°.

Parentatio H. A. Hamakeri. L. B. d. 15 Oct. 1835, 8°.

Redevoering over de welsprekendheid. Leyd. 1836, 8°.

Scholica hypomnemata. L. B. 1835—1862, 5 vol.

Korte aanspraak over den Hoogl. J. H. van der Palm, ter opening der vergadering van de Leydsche afdeeling der Maatsch. van Fr. Kunsten en Wetenschappen. d. 15 Sept. 1840.

Cicero de legibus ed. J. Bakè. L. B. 1842, 8°.

Epist. ad L. C. Luzac (repet. ex 11 vol. Schol. Hypomn.) Carolo Timol. Zumptio.

Over het verband tusschen grondbezit en staatsburgerschap te Athene, 8°.

Epist. ad C. F. Hermann. L. B. 1844.

Gedachten over de publieke schuld. Leid. 1844.

Brief aan den heer Y. D. C. Suermondt over eenige vragen betreffende ons Muntstelsel. Leiden 1845.

Over de vertegenwoordiging der wetenschap. Leiden 1846, 8°.

Theses ad Disput. de locis praecipuis Humaniorum literarum quas praec. J. Bake et Hofman Peerlkamp.

Brief aan C. A. den Tex over de graanwet. Leiden 1847, 8°.

Apsinis et Longini Rhetorica ed. J. Bake Oxonii. 1849. 8°.

(*) Zijne eerste vrouw schonk hem drie kinderen: Peggie, gehuwd met den muntmeester Herman Adriaan Bake, Nicoline Johanna Cornelia, gehuwd met N. J. B. Kappeyne van de Coppello, thans rector aan het gymnasium te Amsterdam, en Frans, die stierf. Zijne tweede vrouw schonk hem Wihelmina, gehuwd met Lodewijk Royaards, predikant te Oosterwijk; zij overleed den 25sten Nov. 1844; Jan, propenent en hulpprediker te Pau in 1864 aan eene borstziekte overleden, en Frans Cornelis, ingenieur van de staatsspoorwegen, gehuwd met mejufvrouw Holleman. De tweede vrouw van Bake overleed 23 December 1863.

De emendando Ciceronis Oratore ad M. Brutum. L. B. 1856.

Over de Akad. boekerij te Leiden. (*Konst- en Letterbode* 1858, 8°.)

Levensschets van Dr. A. van Goudoever voor de Verh. der Maatsch. van Ned. Letterk. 1858.

Over de methode van onderzoek naar de echtheid of de onechtheid van de op naam van Cicero gestelde eerste Catilinaria. Amst. 1859.

Rapport der commissie van toezigt over Philologische nasporingen in de Spaansche bibliotheken. (*Overgedr. uit de Versl. en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Afdeel. Letterk.* 1860. D. V, bl. 181.

Lodewijk Caspar Luzac. (*Konst- en Letterbode* 1861, 8°.

Cicero de Oratore. ed. J. Bake. Amst. 1863, 8°.

Emendatur liber tertius Ciceronis de Oratore in Mnemos. V—VII (1858.)

Disputatio de lege comitiorum apud Aeschinem Timarch. §53 (Ibid.)

Curae secundae ad Brutum Ciceronis. (Vol. VI.)

Atakta. (Vol. 8, 9.)

De Nimothetarum tribunali in Atheniensium civitate. Vol. V.

Over den stijl van Demoythenes. 8°.

Over de studie der Grieksche Inscriptien.

Voor wie zijn de Gymnasien ingesteld? (1840.)

Over de kwestie van het staats-examen.

Advies wegens het voorstel van C. G. Cobet, Delprat, Roorda en Bake ropp. omtrent het staats-examen.

Op den *Catalogus* zijner nagelaten bibliotheek, den 13den en 14den October 1865 te Leiden door Brili en Nyhoff verkocht, komen nog vele boeken voor in margine door zijn hand beschreven.

Zie F. Lindemanni *Orationes Selcte*, XIV; Siegenbeek, *Gesch. der Leidsche Hooges.*, D. I, bl. 427, 429, 445, 446, D. II, bl. 257, *Jaarb. der Kon Akademie van Wetensch* 1865; *Annales Acad. L. B.* 1864—1865; *L. Studenten Alm.* 1865; *Brieven van A. R. Falck*, 1ste reeks, bl. 231; Muller, *Cat. v. portr.*

BAKHUIZEN TEN BRINK (Mr. REINIER CORNELIS), den 25sten Febr. 1810 te Amsterdam geboren, genoot aan het gymnasium dezer stad, onder den rector Zillesen, zijn eerste opleiding tot de wetenschap. Daarop hoorde hij, bestemd voor het predikambt, de lessen der hoogleeraren van het athenaeum, vooral die van van Lennep, wiens aandenken hij later gevierd heeft in een artikel in den *Konst- en Letterbode.* Na te Amsterdam een poos gestudeerd te hebben, vertrok hij naar Leiden, om aldaar zijne studiën te voltooijen. Hier gaf hij zich hartstogtelijk aan de genoegens over die de akademiestad toen aanbood en hij had in dat studentikoos leven geheel kunnen ondergaan, had hij niet te Leiden twee mannen gevonden die hem voor de wetenschap behielden, Bake en Geel. Wat hij aan den eerste te danken had, heeft deze in warme taal uitgesproken in zijn *Ter nagedachtenis van H. C. Bakhuizen van den Brink.* (*Jaarb. der Kon. Akad. van Wetenschappen* 1865.), en wat de andere voor hem was, blijkt uit zijne brieven en erkent hij zelf in zijne *Epistola critica ad Jacobum Geelium*, opgenomen in Deel V der *Symbola litteraria.* Geheel verdiept in de studie der Grieken, liet hij die der godgeleerdheid varen, maar daarentegen verbond hij aan de philologie de studie der wijsbegeerte. Daarvan getuigt o. a. zijne in 1842 geschrevene *dissertatio continens varias lectiones de historia philosophiae antiquae.* Na zijne promotie kwam hij nog eens naar de akademiestad terug en hield daar toen eenige voorlezingen om de geschiedenis der wijsbegeerte, die zoo gewaardeerd werden, dat men er aan dacht om hem den leerstoel dier wetenschap te Leiden op te dragen.

Volgens zijn biografist liggen tusschen zijn eersten studiecursus te Leiden en zijne promotie eenige jaren, die hij te Amsterdam doorbragt. Hij begon daar zijn loopbaan als schrijver. Die loopbaan deelt zich van zelf in drie tijdperken, het eerste toen hij bij uitsluitend philologie en fraaije letteren beoefende, het tweede waar hij buitenslands eerst Grieksche codices, daarna allengs meer andere opzocht, het derde toen hij eerst in België, vervolgens aan het rijksarchief de geschiedenis des vaderlands tot het hoofdonderwerp zijner studiën koos, en waarin hij tot aan zijn dood toe met ijver volhard heeft.

Bakhuizen's eerste optreding als schrijver viel juist in een tijd van reactie of omwenteling in onze letterkunde, toen te Leiden een club opstond, die zich den naam van het *Jonge Holland* toeëigende, te Utrecht door de *Gekortwiekte Faam* sprak en zich te Amsterdam het tijdschrift *de Gids* (1837) vestigde, Bakhuizen werd een der eerste deelgenooten van het laatste en wierp zich met alle kracht, maar ook met allen overmoed, die hem eigen was, in het strijdperk. De eerste aanval was tegen de oude *Letteroefeningen*, vervolgens tegen de *Muzen-Almanakken.* In den aanvang schreef hij anoniem, gaf ook eenige novellen en had de hand in die van anderen, met zijn naam verschenen, in den eersten Jaargang van *de Gids*, *Vondel met roskam en rommelpot* en de beoordeeling der nieuwe uitgave van Hooft's *Warenar*, door den hoogleeraar de Vries. Ook arbeidde hij aan het jaarboekje *Tesselschade*, aan den *Vriend des Vaderlands* en waarschijnlijk aan andere tijdschriften. Een jaar na zijne promotie begaf hij zich over België naar Duitschland. Blijkens zijne briefwisseling met Geel en Bake, bezocht hij ten bate der philologie, het nazien en het naauwkeurig collationeren van vooral Grieksche codices, de bibliotheken te Bonn, Heidelberg, Wolfenbuttel, Berlijn, Breslau, Krakau, Praag en Weenen en mogelijk nog andere en geraakte bij die gelegenheid met de coryphaeën der wetenschap b. v. Welcker, Ritschl, Brandes, Jahn, Schneidewind, Hase, Ohmel, enz. bekend, legde zich te Praag en Weenen, waar hij zich het laatste ophield, zoo op het Boheemsch toe, dat hij op reis de *novellen van Tyl*, toen de meest gevierde geschiedschrijver, kon lezen. Het was te Luik, maar vooral te Weenen, dat hij van de studie der letteren tot die der geschiedenis overging. Te Weenen ontdekte hij o. a. twee handschriften, die hem boven anderen aantrokken. Het eene een bundel stukken over 's prinsen krijgstogt in 1568, het andere een register, de briefwisselinge bevattende tusschen Philips II en de landvoogdes Margaretha. Van het eerste maakte hij uittreksels, dat hij zich later ten nutte maakte, het laatste schreef hij af ter uitgave; dit plan kwam echter niet tot rijpheid. Hij hield zich sedert uitsluitend met het opsporen en lezen van bronnen, vooral voor de geschiedeni van den opstand tegen Spanje, bezig. Gelijk Kluit en de zijnen de staatsgezinde traditie, zooveel het grafelijk tijdvak aanging, opruimden, zoo daagde hij de Geuzentraditie voor de vierschaar. Zoo onderzocht hij in zijne *cartons over de geschiedenis van den Nederlandschen vrijheidsoorlog* den toestand van den opgestanen adel, zijn gewigt, zijne bedoelingen en wat zijne plaats is in den grooten kampstrijd. Een ander onderzoek betreft den bekenden Geuzenhoofdman van Brederode. Een andere heeft *den tienden penning* ten onderwerp, naar aanleiding van een gelijktijdig vlugschrift te Weenen bewaard. *Andreas Bourlette* en *Nicolaas de Hammes* zijn de titels van twee andere opstellen, maar de eerste leent slechts zijn naam voor een kritisch verhaal van 's prinsen togt over de Maas in 1568 en den roekeloozen aanslag op Luik, door prof. Borgnet in het Fransch overgezet en in de *Revue nationale* van 1847 en 1848 uitgegeven. Eindelijk behoort hiertoe nog zijn werkje over het huwelijk van Willem I en Anna van Saksen, waarop zijn in het Fransch geschreven opstel *Rubens à Siegen* een toevoegsel is. Jammer dat zijne te Brussel gedane nasporingen nopens de inquisitie niet door hem zijn bewerkt.

Gedurende zijn verblijf in Belgie ondersteunde hem de Nederlandsche regering, die eindelijk zijne bekwaamheden had leeren waarderen in zijnen arbeid, en ontving meermalen van hem hoogstbelangrijke rapporten betreffende het archiefwezen en de nog ongebruikte bronnen voor de geschiedenis onzer vrijheid, die door de Jonge en Groen van Prinsterer zeer gewaardeerd werden; bovendien had hij eenen aangenamen letterkundigen omgang met bekwame en geestige Belgische geleerden, en schreef ook nu en dan in Belgische maandwerken, o. a. *la rétraite de Charles Quint, analyse d'un Ms. Espagnol contemporain*, in *Compte rendu de la Comm.-royale d'histoire.* 1850.

Niet lang daarna keerde hij naar Holland terug en vestigde hij zich te Leiden, en in 1851 werd hij als ambtenaar bij 's Rijks archief te 's Hage aangesteld. Zijne taak was een bij de regering ingekomen overzigt van de Nederlandsche archieven om te werken en volledig te maken. Op raad van den rijksarchivaris werd besloten zich vooreerst tot het Rijks-archief en de overige te 's Hage berustende verzamelingen te bepalen, en in 1854 verscheen het eerste stuk van het overzigt,

nog voor dat de archieven uit het oude lokaal naar 's konings gewezen paleis op het Plein was overgebragt en geordend. Na het overlijden van den rijksarchivaris J. C. de Jonge, volgde hij hem in die betrekking op. Doch de ijver waarmede hij zijn taak vervulde, belette hem niet belangrijke vruchten van zijn pen aan het publiek mede te deelen.

Hiertoe behoort zijn doorwrochte verhandeling over de beteekenis van het woord *visscherij*, in vroegere stukken zijn opstel over het eiland Marken of *Marker hoofd* in de *Vrije Fries, de eerste staatsvergadering van Holland* en zijne *Hecmundensia* in het tijdschrift het *Rijksarchief*.

De roep zijner buitengewone talenten deed hem ook voor andere werkzaamheden zoeken. Zoo werd hem in 1861 het lidmaatschap van den hoogen raad van adel opgedragen en gelijk vroeger die der commissie voor internationale ruiling. In 1858 benoemde hem de regering tot afgevaardigde op het internationaal congres voor den letterkundigen eigendom te Brussel. In 1863 droeg zij hem met anderen het examen der aspirant-commiesen van staat op, in 1855 en 1864 dat der aspiranten voor het middelbaar onderwijs. In 1861 werd hij tot curator van het Haagsche gymnasium benoemd en nam ook werkzaam deel aan de volledige hervorming dier instelling. Hij was lid van verschillende letterk. genootschappen, doch voor geen wetenschappelijk ligchaam arbeidde hij ijveriger dan voor de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Belangrijk vooral waren de rapporten over *Simplicius*, over de bronnen voor de Nederlandsche krijgsgeschiedenis, over het Charterboek, over Leoninus, over den letterkundigen eigendom, zijn uitvoerig gemotiveerd voorstel tot het bearbeiden der geschiedenis van onzen waterstaat, en zijn *Leven van John Bake*.

Hij overleed den 15[den] Julij 1865.

Zie L. Ph. C. van den Bergh, *ter gedachtenis van Mr. R. C. Bakhuizen van den Brink*, in *Jaarboek van de Kon. Akademie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam* 1866 (waaraan wij onze schets ontleenden); *Spect.* 225, 288, 393, *Bakhuizen ten Brink, door C. Busken Huet, Sept.* 1869, *No.* 349.

BAKKER (Jhr. Mr. C.), zoon van Jhr. J. W. J. Bakker en vrouwe Sichterman, werd in 1799 regter in de arrondissements regtbank te Amsterdam, voorts lid van de Prov. staten van Noordholland en van de tweede kamer der Staten Generaal. Zoo groot was de achting, die hij genoot, dat van de 2300 kiezers, 2269 hunne stem op hem uitbragten. In het laatst van 1849 werd hij gouverneur van Overijssel, en onder zijn bestuur genoot dat gewest veel welvaart en werd zeer ontwikkeld. Hij was ridder der orde van den Nederl. Leeuw, grootofficier van de Eikenkroon, kommandeur der 1ste klasse der Guelpen orde van Hanover, enz. en stierf te Zwolle 1 Julij 1864.

Part. berigt.

BAKKER KORFF (Mr. J.) werd op den 4[den] Julij 1789 te Amsterdam, waar zijn vader notaris was, geboren, ontving van zijn jeugd af eene letterkundige opvoeding en volbragt zijne studiën in de oude letteren en de regtsgeleerdheid aan het Athenaeum in zijn geboortestad. Den 22sten Julij 1808, dus op 19 jarigen leeftijd, werd hij doctor in de beide regten aan de hoogeschool te Leiden, en in hetzelfde jaar was hij te Amsterdam als hoofdcommies ter factorij van het departement van koophandel en koloniën werkzaam, en inzonderheid belast met de behandeling van de stukken betreffende de Rhijnvaart. In 1818 werden aan hem door den minister Falck vele moeijelijke werkzaamheden bij het ministerie van binnenlandsche zaken opgedragen en bij kon. besluit van 26 Februarij 1822 de behandeling van het openbaar onderwijs, de nationale nijverheid en de koloniale zaken, welke beide laatste in het volgend jaar inzonderheid aan hem werden toevertrouwd. In 1827 werd hij benoemd tot referendaris bij het ministerie van binnenlandsche zaken en inzonderheid belast met de werkzaamheden van de administratie der nationale nijverheid en sedert 1841 was hij geplaatst aan het hoofd der 9e afdeeling. Hij genoot het volle vertrouwen van Goldberg en Falck, en op verlangen van den minister van buitenlandsche zaken, baron Verstolk van Zoelen, werden aan hem vele werkzaamheden aan dat departement opgedragen, zoodat hij bij twee departementen werkzaam was. Bij het sluiten van tractaten met buitenlandsche mogendheden of het voeren van onderhandelingen werd zijne uitgebreide kennis en scherpzinnig oordeel te hulp geroepen. Toen in 1849 de afdeeling, waarbij hij werkzaam was, werd opgeheven, werd hij tevens eervol ontslagen met toekenning van wachtgeld. Was Bakker Korff om zijne grondige geleerdheid, edele gevoelens en onvermoeide werkzaamheid hooggeacht, in zijne handelingen blonk zijne liefde voor het vaderland en het huis van Oranje uit. In 1813 vatte hij de wapenen op en verliet hij zijne vrouw en kinderen en in 1830 namen hij en zijn oudste zoon als vrijwilligers dienst bij de Haagsche schutterij. Ook bragt hij groote geldelijke offers aan zijn vaderland, niettegenstaande hij geenszins bemiddeld was. Ofschoon met vele ambtsbezigheden overladen, wist hij nog tijd te vinden tot beoefening van het staatsregt en de wijsbegeerte. Hij was mede-arbeider aan het *Tijdschrift voor wijsbegeerte* en van het *Athenaeum, Tijdschrift voor wetenschap en kunst*.

In 1830 verschenen zijne *Beschouwingen van de regterlijke magt* en in 1840 zijne *Voorlezingen over gelooven en weten*, van Dr. J. E. Erbman, met eene voorrede.

In 1844 schreef hij *over de noodzakelijkheid van de beoefening der wijsbegeerte*, en in het volgende jaar zijne *Aanteekeningen op het voorstel tot herziening der Grondwet.*

In 1869 gaf hij in het licht: *De Schildwacht of beschouwingen over staatsrecht en staathuishouding* in 3 deelen en *Brieven over de brieven van Mr. J. C. Lipman aan Mr. G. Groen van Prinsterer.*

In 1831: *Nederland en zijne Koloniën*, in 2 dln.

In 1858: *het gymnasiaal onderwijs door Joh. Heinrich Dernhardt* (?), met eene *voorrede*, en

in 1860: het *Leesboek des Christelijken geloofs* en *Leven van Dr. Ph. Marheineke*, met eene *voorrede.*

Daarenboven schreef hij vele beoordeelingen van geschriften over godsdienst, staatkunde en wijsbegeerte, zoo als van Opzoomer, Pierson en anderen en hij was de hoofdredacteur van het *Goudsche Kronykske.*

Door zich bijna elke ontspanning te ontzeggen en steeds rusteloos te arbeiden, was het mogelijk dat hij zoovele en zulke uitstekende bewijzen van zijne kennis en schranderheid gegeven heeft. Hij was ridder der orde van den Ned. Leeuw, der orde van St. Anna 2e kl. met brillanten, commandeur der orde van den Verlosser en lid van verschillende geleerde genootschappen. Hij overleed te Leiden den 6[den] Febr. 1861.

Zie verder *Dagblad van Zuidholland, van den* 10 *Maart* 1869.

BALFOORT (Dirk), rector der Latijnsche school te Culenborg, stierf aldaar 3 Nov. 1865, in den ouderdom van 74 jaren, eene weduwe (P. Greve) nalatende.

Hij schreef: *De laudibus poëticis Apollonii Rhodii.* Traj. ad Rhen. 1825.

BALLIN (Jean), monnik te Clermaritz, eene beroemde cesterciense abdij bij St. Omer. Hij was een Vlaming van geboorte, en waarschijnlijk uit Brugge, toen de reformatie in zijn vaderland de overhand kreeg, daaruit gevlugt.

Hij liet een belangrijk stuk na, in 1582 of 1583 vervaardigd, dat voorkomt in *l'Union, révue religieuse, Avril* 1855, bl. 78—84, en vertaald door H. Q. Janssen, in zijn *Kerkhervorming te Brugge* is uitgegeven.

Zie ald. D. II, bl. 286.

BANK (M. A. van der), geb. te Dordrecht, werd predikant bij de Waalsche gemeente te Luik en te Utrecht, waar hij overleed.

Hij schreef:

La liberté Chrétienne. Sermon par l'Ep. aux Galates etc. Vs. 13. Liège 1825, 8°.

La voix du Pasteur au sein des malheures de la Patrie. Utrecht 1831.

Sa Prière du Roi. Sermon sur I Rom. III: 9a, prononcé Dimance ce 13 *Mai* 1849.

Le lendemain du couronnement de sa Majesté le Roi des Pays-Bas Guillaume III. Utrecht 1849.

Le Samaritain charitable rappellé au souvenir des Chrétiens de ces jours. Sermon sur l'Evang. de St. Luc X : 37[b], *prononcé Dimanche ce* 24 *Avril* 1853. *Suivi d'une traduction de la lettre pastorale adressée par la commission Synodale aux eglises reformés des Pays-Bas.* Utrecht 1852.

Un témoignage de réconnaisance. Sermon sur le Pseaume

LXXI, vs. 16—21, *en commémoration de* 40 *années de ministère Evangélique, prononcé ce* 22 *Avril* 1855.

Zie *Catal. de l'Eglise Wallonne à Leide.* 2e supplem., p. 57.

BAREND (Doove) was de vader van den beroemden kunstschilder Dirk Barendszen. Volgens van Mander was hij een tamelijk goed schilder, van wien (1604) op het stadhuis te Amsterdam gezien werd een tafereel, voorstellende de opschudding door de wederdoopers verwekt, die in 1535 de stad trachtten te vermeesteren. Zijn portret vindt men in de *Levens der schilders* van van Mander. 8e uitg.

Zie Kramm.

BARKENWERD (Wilhelm), architect te Utrecht. Hij leidde den bouw der St. Victors-kerk te Xanten van 1487 tot 1492.

Zie H. C. Scholten, *Auszuge aus den Baurechnung der St. Victors-Kirche zu Xanten,* S. VII; Kramm, Barlaer.

BARLAER (A.), vermoedelijk een Zeeuwsch portretschilder. Hij schilderde o. a. het portret van Cornelis van den Brande, overste van een regiment infanterie, overleden 1652, en gegraveerd door Reinier van Persijn.

Zie de la Rue, *Heldh. Zeit.,* bl. 142; Kramm; Muller, *Cat. van Portr.*

BARNEVELDT (Hendrik van), omstreeks 1759 te Utrecht geboren, gaf aldaar onderwijs in de teekenkunst, o. a. aan Kramm. Hij was een bekwaam behangselschilder en overleed in 1833 aan de cholera morbus.

Zie Kramm.

BART (Pieter), te Antwerpen geboren, vestigde zich te Leiden, waar hij den 31sten 1601 Aryaentje Gerijt Schaecken huwde, en het volgend jaar, in de Lockhorststraat naast de groote of Latijnsche school, een huis kocht, waar hij als teekenaar en graveur tot zijn dood toe heeft gewerkt; want hij is aldaar overleden en den 17den Maart 1605 in de St. Pieters kerk begraven.

Den 16den Januarij 1607 hertrouwde zijne weduwe met Geryt Harmensz, borduurwerker van Gyver, gelegen in Vrouwkenslant, weduwenaar van Marytgen Huygen.

Bart graveerde deels gezichten of prospecten van Nederlandsche steden, deels plattegronden daarvan. De gezichten zijn om den vorm der gebouwen en om het uitwendig costuum der personen, op den voorgrond afgebeeld, opmerkelijk. De plattegronden stellen de steden geheel en al in opstand voor, en niet alleen de openbare gebouwen zijn aldus daarop afgebeeld, maar ieder woonhuis in het bijzonder. Zijn stijl kan vergeleken worden met die van H. Wierix en zelfs met den trant van George Penoz.

Men heeft van hem:

Een *prospect van Dordrecht,* waarschijnlijk van 1596, 2 bladen langw: 4°.

Het *plan van Amsterdam* 1599, in 4 groote bladen met den titel: *Amsteldamum, urbs Hollandiae primaria, emporium totius Europae celeberrima.* Ook bestaat er een kleinere uitgaaf op één blad, 1597.

Tot ditzelfde plan behoorde een tweetal prospecten dier stad. Het eene van den kant van het IJ, het andere van de landzijde genomen. 1599, 1601.

Afbeelding der stad Franeker, 1598, met figuren van verschillende standen, één blad langw. 4°.

Een andere afbeelding dier stad, vlak van het noorden gezien, 1601.

Van dezelfde stad was reeds in 1598 een plattegrond verschenen op één blad plano.

Het *groote slot van Aldegonde, West-Souburg in Walcheren,* 4°. 1598.

Plattegrond van Embden, in fol. van 41 duim breed en 30 hoog, 1599.

Plattegrond van Leiden, één blad in folio, 1600.

Prospect van Leiden, die stad voorstellende van de Z.-W. zijde aan den rechterboord der Delftsche Vliet, langw. 4°., 1601.

Leeuwerden, de hooftstadt van Frislant, Leoverdia, metropolis Frisiae, één blad in folio, 1603.

Voor die stad had hij in 1602 een breed prospect fraai gegraveerd, dat den heer Bodel Nijenhuis onbekend bleef.

Het stadhuis van Middelburg.

Prospect der stad Utrecht van de zuidzijde gezien, 6 blad. langw. 4°, 1603.

In zijn geest is ook de *plattegrond der stad Hoorn,* bij Velius, 4e dr. 1740.

Beleg en innaame der stad Nijmegen door Prins Maurits, 14 Oct. 1591, in *Orlers, Nass. Laurencrans.*

Beleg van Grave 18 *Julij*—20 *September* 1602.

Afbeelding van het vervollich v. S Exc na den vijant als zij de vlugt genomen hadden, in fol.

Slag bij Nieuwpoort 1600, fol.

60 plaatjes *vita Christi,* in zilver gesneden.

3 zeer schoone ronde ronde plaatjes, als boven voorstellende *Kruisiging en Opstanding.*

60 stuks houtsneden in *'t Gulde gebedeboek met allen zijn figuren des levens Jesu, seer devoit, vierich ende salich aller menschen. Van nieuws oversien ende verbeterd.* Z. j.

Zie J. T. Bodel Nijenhuis, *de Leidsche graveur Pieter Bast,* in *Handel. en Meded. v. d. Maatsch van Ned. Letterk.* 1872, bl. 89; Kramm.

BART (Jan), te Duinkerken in 1650, volgens Vroljjkhert te Middelburg, geboren, verliet het ouderlijke huis en nam te Amsterdam als scheepsjongen dienst. Hij zou door de Ruiter tot een bekwaam zeeman gevormd zijn, verliet in 1672 onzen dienst, werd vrijbuiter te Duinkerken en later zeekapitein in dienst van Lodewijk XIV om in beide betrekkingen onzen koophandel veel afbreuk te doen. Hij overleed 17 April 1702.

Zie A. Richer, *Vie de J. Bart;* Paris 1780, 12°, 1782, 12°, 1784, 12°, 1798, 12°, 1813, 12°, 1815; 12°; L. E. Pourier, *Eloge hist. de J. Bart,* 1807, 8°, portrait; N. N. van der Est, *Hist. de J. Bart,* Paris 1841, 8°.; *Hist. de J. Bart chef d'Escadre sont Louis XIV,* Paris 1843, T. 2, V. 8, *Leben der berühmten Seefahrers J. Bart.* Leipzig 1792, 1807, 8°. Portr.; *Nouv. Biogr. Gener.; Hist. de la Marine Franc., par Eugène Sue;* Wagenaar, D. XVI, bl. 153, 258, 265, 317; Kobus en de Rivecourt.

BARTELMEUS Pieterszoon (Broeder), geboren te Amst., Regulier buiten Haarlem, was bloeiende in de 16e eeuw als illuminateur en afschrijver. O. a. schreef hij in 1561 op papier een *Getijdeboek, tot gebruyc ende behoef van suster Aechte Pietirs syn suster, wonende te t' Amstelredam in Sinte Claren Convent in de Nes.*

Zie Koning, *Cat.* I, bl. 22.

BASTIAEN Dircxsz. is schrijver van een een zeer zeldzaam boekske, getiteld: *Klein Boet-Boecxken ofte Aenwijsinghe uit de H. S.* Gevolgd door *Sommighe Liedekens.* Delft Jan Andriesz (1610?), 12°.

Zie *Cat. v. d. Willigen,* bl. 35.

BASA (Franciscus), een Italiaan, smeedde, kort nadat Jean Jauregui den prins verraderlijk had door 't hoofd geschoten, met zekeren Spanjaard Nicolaas Salcedo, een Waal Nicolaas Hugot of Laborde, en waarschijnlijk met den jongen graaf van Egmond, een zamenzwering tegen het leven van den prins. Deze werd echter ontdekt en Basa vermoordde zich zelven in den kerker te Brugge.

Zie Janssen, *Kerkh. te Brugge,* D. II, bl. 231; 232.

BASSE (Barthold Ernst van), griffier van den hove provinciaal van Holland van Julij 1557 tot in het begin van 1583. Kort daarop overleed hij.

Royaards gewaagt van hem en van zijn *Memoriaal of Quaatclapper* in *N. Kerk. Archief,* D. III, bl. 322.

BASTING (J. H. C.), geboren te Enkhuizen den 20sten September 1817, mogt het door zijn wilskracht, zijn stalen ijver en zijn veel omvattende taalkennis, bijna geheel door eigen studie verkregen, gelukken de vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden, door hem kortheidshalve *het Roode Kruis* (wapen van Zwitserland) genoemd, in het leven te roepen, en vooral later met hulp van generaal Knoop, in Nederland te grondvesten, doch niet dan na het overwinnen van vele bezwaren, ja zelfs van vermogende tegenwerking. Toch was het op zijn ziek- en sterfbed voor hem een troostende gedachte, dat hij zoo boven bidden en denken, een doel had bereikt, waarvoor hij waarschijnlijk zijn leven, door te arbeiden boven zijne krachten, had opgeofferd.

Hij overleed den 24sten September 1870, te 's Gravenhage,

in den ouderdom van 53 jaren. Zijn lijk werd te Eik-en Duin ter aarde besteld.

Professor J. Bosscha zegt in zijn geschrift *Het Roode Kruis*, nopens Basting: »Den officier van gezondheid dr. J. H. C. Basting komt de eer toe, het eerst onder ons vuur te hebben gevat op het lezen van *Un souvenir de Solferino*. Hij vertaalde het, gaf het uit in April 1863 en noodigde in eene inleiding en een naschrift andere belangstellenden uit, met hem een kongres, dat in September te Berlijn stond gehouden te worden, te gaan bijwonen. Dat kongres was wel een bijeenkomst van beoefenaars der statistiek, maar de statistiek had met cijfers bewezen dat er in den oorlog driemaal meer soldaten omkomen door gebrek aan verzorging dan er gedood worden door den vijand, en nu zou te Berlijn een voorstel besproken worden, om de bedoeling van Dunant (*den Geneefschen burger J. Henry Dunant, schrijver van genoemd werkje over Solferino*) aan een opzettelijk onderzoek te onderwerpen in een kongres te Geneve te houden, den 26 Oktober van hetzelfde jaar 1863. Op het congres te Berlijn verscheen van onze Nederlanders alleen Basting; de toenmalige minister van oorlog, hem op zijn verzoek verlof verleenende om zich buitenlands te begeven, had hem aanbevolen van deze zaak naauwkeurig kennis te nemen. Het viel juist Basting te beurt, als rapporteur eener sectie, in wier handen het voorstel van Geneve gesteld was, een verslag uit te brengen, waarvan de konklusie door hem met woorden van belangstelling werd aanbevolen. Het gevolg was, dat op voorstel van den voorzitter, graaf von Eulenburg, minister van handel, nijverheid en publieke werken in Pruissen, onder een algemeene toejuiching besloten werd aan de uitnoodiging naar Geneve den steun der vergadering te geven. Op dit kongres te Geneve nam nevens Basting de oud-officier der Nederlandsche zeemagt C. W. M. van de Velde deel aan de beraadslagingen, en van hetgeen daar besloten is, heeft wederom Basting ons verslag gegeven in *Eene roepstem tot mijn vaderland*, uitgegeven in April 1864."

In *Mannen van beteekenis in onze dagen*, dat bij den uitgever Kruseman te Haarlem het licht zag, lezen wij, in eene beschouwing over J. Henry Dunant en *Het roode kruis*, over dr. Basting het volgende:

»Een ijverig deel aan de werkzaamheden, zoowel te Geneve als te Berlijn, werd genomen door onzen geachten landgenoot dr. J. H. C. Basting, thans eerste officier van gezondheid tweede klasse bij het bureau van den inspekteur der geneeskundige dienst bij de landmagt, als vertegenwoordiger der Nederlandsche regering. In Basting vond Dunant een mede-arbeider zoo als hij dien moest hebben, wilde hij zijne schoone plannen tot verwezelijking zien komen. De heer Basting, bezield met dezelfde liefde voor de edele taak welke Dunant zich had opgelegd, voortvarend in het ontwerpen en uitvoeren van maatregelen, even ervaren theoretikus als bekwaam praktikus, bezit bovendien een groot voordeel dat Dunant mist: de begaafdheid zich in verscheidene talen te kunnen uitdrukken, en behalve de groote diensten door den Nederlandschen officier van gezondheid aan den Geneefschen burger bewezen om een internationale instelling in het leven te roepen, die onzer eeuw tot lof en eer strekt, was de hulp, welke de heer Basting als tolk — om de zaak doodeenvoudig bij haren waren naam te noemen — aan Dunant in de vergadering verleende, voor hem van onschatbare waarde, trouwens door hem erkend."

Part. berigt.

BATTEM (J. VAN) arbeidde in den trant van Gerard van Battem. Kramm vermeldt van hem eene teekening, voorstellende *een boschrijk landschap, waarin een talrijk gezelschap zich vermaakt, fraai met dekverw* en *de Wijzen uit het Oosten, het kind Jezus aanbiddende en geschenken offerende.*

BAUD (JEAN CHRÉTIEN Baron), den 24sten October 1789 te 's Gravenhage geboren, genoot te Anholt en Feijenoord zijn opvoeding en werd ter laatstgemelde plaats meer bijzonder gevormd voor den zeedienst. Onder het eerste Fransche keizerrijk tot officier der marine aangesteld, vergezelde hij den divisie-generaal Janssens, door Napoleon, na de inlijving van Holland bij het keizerrijk, tot gouverneur-generaal van Z. K. Ms. bezittingen ten oosten van Isle de France benoemd, aan boord van het fregat »La Meduse" naar Java, waar hij in April 1811 te Banjoewangie aanlandde. Van deze plaats reisde hij met dien landvoogd, die hem aan zijn staf toegevoegd en met de functiën van particulier secretaris belast had over land naar Buitenzorg en vervolgens naar Batavia, waar op den 16den Mei 1811 de plegtige overgave van het bestuur door Daendels aan Janssens, in tegenwoordigheid van Baud plaats had. Kort na zijn aankomst verkreeg hij zijn ontslag als zeeofficier en werd als commies ten gouvernements secretarie aangesteld met behoud zijner functiën van particulier secretaris van den gouverneur-generaal, welke betrekkingen hij waarnam tot de overgave van Java aan de Engelschen.

Baud werd in November 1811 benoemd tot *chief assistant in the translators office* en, bij de intrekking van dat bureau, tot hoofdcommies ter secretarie van het gouvernement. In Augustus 1813 deed hij aan boord van de »Admiraal Drury" als supercarga eene reis naar China en Kamschatka, die ongelukkig afliep.

Na zijne terugkomst, bood hij op nieuw zijne diensten het bestuur aan, dat hem in 1814 aanstelde tot *first assistant in the secretary's office at Batavia.* In deze betrekking werkte hij, onder de bevelen van de secretarissen van het Britsch bestuur, en was hij o. a. ook belast met het registreren der *Public Recordings* van den luitenant-gouverneur in Rade, zoodat hij zich met al de handelingen van dat regeringscollegie kon bekend maken.

Toen in 1816 het eiland Java weder aan Nederland was gekomen, werd Baud door den gouverneur-generaal baron van der Capellen tot gouvernements-secretaris aangesteld.

Bij de inwijding der hooge regering van Nederlandsch-Indië werd hij aangesteld tot algemeene secretaris en werkte in die veelomvattende betrekking ijverig mede om eene regelmatige uitvoering te geven aan de bij het regerings-reglement van 22 December 1818 aangenomen beginselen van bestuur.

Na een tienjarig verblijf op Java, keerde Baud in Aug. 1821 naar het vaderland terug met zijne echtgenoote Wilhelmine Henriette Senn van Basel, met welke hij den 17den Augustus 1815, gehuwd was en hem drie kinderen schonk.

Te 's Hage gevestigd, benoemde Willem I hem tot lid en secretaris der commissie, belast met het ontwerpen der artikelen van overeenkomst, waarop die vereeniging, later bekend en beroemd onder den naam van Nederl. Handelmaatschappij werken zou. Hierop werd hij directeur voor de Oost-Indische zaken bij het departement van nationale nijverheid en koloniën. Den 6den September 1832 vertrok hij, aan boord der »Prinses Marianne", als vice-president der Indische regering wederom naar Java, om den gouverneur-generaal van den Bosch bij te staan en hem bij vertrek op te volgen, hetgeen in 1834 geschiedde. Hij zelf vertrok, na het bestuur van Nederlandsch-Indië aan de Eerens overgedragen te hebben, twee jaren later naar het vaderland terug. De koning ontving hem met onderscheiding op het Loo en benoemde hem kort daarna aan tot staatsraad in buitengewonen dienst. In 1840 werd hij benoemd tot minister van koloniën, ten vervanging van den graaf van den Bosch. Hij bleef minister tot 1848, toen koning Willem II, na eene ruime grondwets herziening te hebben toegezegd, zijn toenmalig ministerie veranderde.

Van 1850—54 trad hij in de tweede kamer op als afgevaardigde van het hoofdkiesdistrict Rotterdam en daarna in 1858 voor dat te Amsterdam.

In den laatsten tijd nam hij weinig of geen deel meer in de publieke aangelegenheden des lands. Hij was een man van een ernstig, vasthoudend karakter en zoowel in zijne staatkundige als koloniale politiek uit volle overtuiging streng behoudensgezind met eenige overhelling in de laatste jaren naar iets meer vrijgevige denkbeelden en tempering van het stelsel, waarvan hij de kiemen had helpen leggen. Hij was een sierlijk redenaar, die altoos, ook door hen, die met hem in gevoelen verschilden, met onverdeelde aandacht werd gevolgd en wiens redevoeringen uitmunten door zaakrijkheid, beknoptheid, ongedwongen voordragt en groote en veelzijdige kennis van het onderwerp. In het burgerlijk leven was hij voorkomend, hulpvaardig en hoogst weldadig en zonder eenigen ophef. Hij was grootkruis der orde van den Nederl. Leeuw, der Leopolds orde van België en lid van verschillende

letterkundige genootschappen o. a. van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, ook was hij een der oprigters van het Koninglijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië te Delft en in de Bijdragen door dat Instituut uitgegeven, zijn onderscheidene opstellen van zijn hand geplaatst, die van zijnen wetenschappelijke talenten getuigen. Onder deze verdient zijn uitgewerkte *Proeve van eene geschiedenis van den handel en het verbruik van opium in Nederlandsch-Indië* genoemd te worden.

Hij overleed den 27sten Junij 1859 te 's Gravenhage, en werd den 1sten Julij ter aarde besteld. P. Meijer schetste zijn leven.

Zie *Konst- en Letterbode* 1860; *Gids. Maart* 1860, *Levens. van de Maatsch. van Ned. Letterk.* 1860.

BAUER (Johan Godlieb) was factuurbewaarder op het negotiekantoor te Batavia in 1803, in 1816 lid der adviserende commissie, welke commissarissen-generaal zich toevoegden ter beoordeeling en behandeling van hun nog vreemde zaken. De overige leden waren N. Engelhard. Mr. Hr W. Muntinghe, L. Zegers Veeckens, J. G. van den Bergh en W. Berckhoff, secretaris was J. A. van Middelkoop. Deze commissie werd in Nov. 1817 ontbonden.

Zoowel onder van der Capellen als onder Daendels was hij president van de algemeene rekenkamer in Nederlandsch-Indië.

Hij overleed te Batavia 16 Aug. 1823, oud 57 jaren. Na zijn dood werd zijne benoeming tot Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw ontvangen.

Part. berigt.

BAUER (J. H. C.), luitenant-kolonel bij het leger in Nederlandsch-Indië. Reeds in 1823 bevond hij zich als kapitein-kommandant in de Padangsche bovenlanden, toen de luitenant-kolonel Raaff tegen de Padries was opgetrokken. Hij stond aan het hoofd van den aanval tegen de versterkte kampongs Kotta-baroe en Pandoe-Sikee en werd bij die gelegenheid op den 9den December ernstig gewond. Voor zijn uitmuntend gedrag werd hij in Mei 1824 ridder der Militaire Willemsorde 4e klasse, waarin hij later tot de 3e klasse bevorderd werd. Daarna nam hij een roemrijk deel aan den oorlog op Java van 1825—1830, en na het eindigen daarvan vinden wij hem weder van 1831—1835 op Sumatra bij alle gevechten, die in dat tijdvak noodig waren om dat eiland, volgens de inzigten van den gouverneur-generaal van den Bosch, aan het Nederlandsch gezag te onderwerpen. Bauer had toen den rang van luitenant-kolonel en was kommandant der troepen op de Westkust van Sumatra. Hij overleed te Salatiga den 5den November 1836. Na zijn dood werd zijne benoeming ontvangen tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij bezweek aan eene ziekte, welke hij door de vermoeijenissen van den Sumatraschen oorlog bekomen en die aanleiding gegeven had, dat hij kort te voren in het militair gezag aldaar was vervangen geworden.

Part. berigt.

BAUR (Gaspard), in Frankrijk geboren, studeerde te Sedan, koos vervolgens den krijgsdienst en werd luitenant onder de koninklijke hulptroepen. De vervolgingen, die de Hervormden in zijn land moesten verduren, noodzaakten hen de wijk naar Holland te nemen. Te Leiden vatte hij genegenheid op voor de dochter van professor Gaillard. Daar deze zijne dochter alleen aan een godgeleerde wilde uithuwelijken, ging Gaspard in de theologie studeren, werd in 1681 als predikant bij de Waalsche gemeente te Leeuwarden beroepen en kreeg Susanna Gaillard ten vrouwe. Hij overleed er in 1733 en was de grootvader van den beroemden hoogleeraar L. G. Valckenaer en de overgrootvader van moederszijde van J. A. de Chalmot.

Zie Chalmot, *Woordenb.*; Kobus en de Rivecourt.

BAUR (Johan Anthonius), was te Harlingen, portretschilder en leermeester van zijn zoon Baur (Nicolaas), in 1767 te Harlingen geboren. Deze begon als behangschilder en bepaalde zich later tot kabinetstukjes. Vooral muntte hij uit in zee- en watergezigten met schepen. In 1807 zijn twee gezigten van hem op de tentoonstelling te Amsterdam en Rotterdam door koning Lodewijk voor het rijks museum aangekocht. In het Haagsche museum vindt men van hem vier stuks schilderijen, de *slag bij Algiers* voorstellende.

Hij stierf te Amsterdam in 1820.

Zie Eekhoff, *de Stedel. Kunstverz. van Leeuw.*, bl. 318, 319.

BAZELER (Guillams). Van hem bestaat een zeldzaam boek in 1682 te Kampen uitgegeven en getiteld: *Den nieuwen sontvloet. vertonende den oorspronck, begin en eynden van alle hoge watervloeden in 't Christendom en in 't bijzonder in Neerl. voorgevallen enz.* Het werk is geheel onzin.

BECK (H.) is schrijver van het tooneelspel *de schadelooze afdwaaling*. Amst. 1799.

BECHER (A. Jules), in 1803 te Manchester geboren, studeerde in 1824 in de regten te Leiden en vestigde zich te Elberfeld als advokaat. Na den dood van zijn vader in 1835 werd hij redacteur van het *Journal du Commerce* te Keulen, en vestigde zich in 1836 te 's Hage, werd docent aan de muziekschool en lid der Maatschappij van Toonkunst. In 1839 verliet hij 's Hage, woonde te Londen, Weenen en Baden, en hield zich met de beoefening der letterkunde en muziek onledig.

Zijn voornaamste werken zijn:
Lieder, uitgegeven bij Beuster, te 's Hage.
2 *ouvertures*.
Monologue voor klavier. 1845.
Quatuor p. instruments à cordes. 1847.
In hands.:
Der Tod Cesar's. Opera.
5 *Quatuors op.* 12 *à* 16,
Symphonie de ré mineur.
Ouverture-fantaisie p. orchestre.
Capriccio p. orchestre.
Adagio p. orchestre.
Fantaisie élégiaque p. violon.
Concerto p. cor.
Marche funèbre p. choeur et orchestre.
Verscheidene *aria's, trio's, Lieder, choeurs à 4 voix d'hommes.*
6 *humorisken p. piano, canons*, etc.

Te Weenen, waar hij met Jellinek redacteur van den *Radikale* was, liet hij zich te veel met politieke zaken in en werd gefussileerd.

Zie Gregoir, *Biogr. des Artistes Musiciens Neerl.*, p. 9.

BECKER (Friedrich) arbeidde als zendeling te Palingkan, onder de Dajakkers.

In 1836 uit ons vaderland te Banjermassing aangekomen, had hij weinig lust daar te blijven, en begaf zich met de zendeling Barnstein naar Poelepetak en in 1840, na kort te voren zich met de oudste dochter van den zendeling Brückner in het huwelijk te zijn getreden, voor goed onder de Dajakkers. Hij begon zich terstond op hunne taal toe te leggen en was binnen korten tijd in staat die te spreken. Eerst behandelden zij hem met eerbied en hoorden naar zijne prediking, doch zij wilden volstrekt geen afstand doen van hunne onkuischheid, dronkenschap en heidensche gruwelen, en naarmate hij zich daartegen verzette, begonnen zij hem te plagen. Het eenigste wat hem nog eenigen moed gaf was eene school, door hem met 2 knapen begonnen. Hij vond vervolgens eenigen steun in zekeren Nicodemus, een zijner leerlingen, die door den resident van Banjermassing naar Palingkan was gezonden, en o. a. de heidensche drinkgelagen op Zondag verbood. Becker zocht door werken van liefde de afkeerige horden te winnen, vertaalde de vier Evangelisten en Zahn's *Bijbelsche geschiedenis* in de Dajaksche taal en reisde naar Java om beide te laten drukken. Toen hij na een vierendeel jaar terugkwam, was alles te Palingkan veranderd. Van de bejaardsten bezochten 80 à 100, nu hoogstens 20, de kerk en de scholieren waren op 7 na verdwenen. Drie jaren lang duurde deze bange toestand; doch Becker verloor den moed niet.

Hij begon zijn arbeid weder met lust, ondernam reizen in het binnenste des lands, onder vele gevaren en moeijelijkheden en ging op eenige plaatsen verder dan ooit een Europeaan het gebragt had, altijd het Evangelie verkondigende. Op Palingkan zelf verzamelde hij een kring van losgekochte slaven rondom zich, die hem ja wel verdriet, maar later toch ook stille vreugde verschaften. De resident werkte hem verder

in de hand, door te gelasten, dat zijne school moest bezocht worden, en op nabijgelegene kampongs gelukte het hem ook nog twee scholen op te rigten, in welke hij 2 hoopvolle Dajaksche jongelingen tot schoolmeesters kon aanstellen.

Zoo mogt Becker in 1846 jubelen: „Nu is de lente voor Borneo gekomen, en wel eene lente, zoo als Borneo sedert de schepping der wereld er nog geen gezien heeft." De kerk moest vergroot worden, Christelijke liederen klonken over de velden. De zendeling Beijer, die hem tot hulp gezonden werd, vond een school met 150 kinderen en verder nog kleinere scholen.

Doch Becker mogt het morgenrood slechts zien. Van een bezoek op Java, om onderstand voor de zendingzaak, teruggekeerd, werd hij krank, liet zich met vrouw en kinderen naar Banjermassing voeren, waar hij den 23sten September 1849 stierf.

Zie *Maandber.* 1849, No. VII, bl. 103, 1856, No. 6.

BECKIUS (Jac.), pastoor te Luxemb., gaf in het licht:
Geestelycke afmetingh onses tegenwoord. Christendoms en predick-ambts in Duytslandt oft het beyde Christelyck ende Apostolisch sy: Alsm. Mysterium Crucis, dat is: verborgentheyt des Cruyces Christi enz. Z. pl. 1642, kl. 8°.

BECKMAN (Mr. H. Wiarda) was raadsheer in het provinc. geregtshof in Noord-Holland gedurende ruim een jaar (van 14 Jan. 1857—April 1858) minister voor de zaken van Hervormde eeredienst, daarna lid van den raad van staten bij de reorganisatie van die staatsinstelling. In het vorig jaar was hij een van die leden, die in het collegie zitting bleef houden. Hij behoorde tot de afdeeling justitie van den raad van state, was ridder van den Nederl. Leeuw en overleed te 's Hage den 9den April 18 .

BEEK (P. v. d.), kunstgraveur in den aanvang dezer eeuw. Van zijn arbeid bezitten wij een ovaal van *Gebh. Lebr. von Blücher, koninklijk Pruissisch generaal-veldmaarschalk*, in pointilleer-manier in 't koper gebragt, middelmatige kunst.

Zie Kramm.

BEEKE (Bernardus) bloeide in het midden der vorige eeuw en schreef het kluchtspel:
De jaloerse minnares of de bedroogen vrek. 1756.

BEELDEMAKER (A. O.), kunstschilder, b. v. van een *meisje met een hondje voor zich*, in den trant van Maas, door Kramm vermeld.

Zie Kramm.

BEELDESNIJDER (Jacob de), beeldhouwer te Haarlem, vervaardigde in 1432 voor de Groote Kerk aldaar een „predikstoel vol werks en kunst".

Zie Scrivelius *Beschr. van Haarlem*, bl. 23; Kramm.

BEELDSNIJDER VAN VOSHOL (Baron Gerard Johannes), zoon van Johannes Beeldsnijder, schepen te Amsterdam, en van Henriette Everdina Beeldsnijder, werd in genoemde stad den 30sten Mei 1791 geboren. Hem viel een letterkundige opvoeding ten deel. Ten jare 1813 was hij als luitenant onder de Amsterdamsche schutterij bij het beleg van Naarden. Op 26 jarigen leeftijd trad hij in den echt met Martina Adriana Maria van Toulon, en gaf zich op den huize Rupelmonde aan zijn lust tot het aankweeken van bloemen en zeldzame planten over. Na een verblijf van 9 jaren aldaar, vestigde hij zich te Utrecht, werd lid van de provinciale staten en legde zich toe op het verzamelen van prenten, portretten en handschriften, vooral tot opheldering der Nederlandsche geschiedenis en werd directeur van het Zeeuwsch Genootschap en lid der Maatschappij van Letterkunde en andere genootschappen.

Met behulp van geleerde vrienden gaf Beeldsnijder de volgende geschriften in het licht:
Verbond en smeekschriften der Nederlandsche Edelen van den heer Baron d'Yvoy van Mijdrecht, vermeerderd met aanteekeningen en verrijkt met bijna alle de facsimilés. Met twee tabellen. Utrecht 1837, 8°.
Drie stukjes medegedeeld in de Kronyk van het Historisch Genootschap te Utrecht. 1851, 8°.
J. Jansz. Beeldsnijder, met facsimilé. (1577—1588.)
Facsimilés van onuitgegevene brieven en andere belangrijke stukken van beroemde mannen. 6 afleveringen. Utrecht (1837), 4°.
Het Album van Joannes Narsius van Dordrecht, lijfarts en geschiedschrijver van Gustavus Adolphus, koning van Zweden. Utrecht 1837, 8°.
De Jesuiten en de Minnebroeders uit Maastricht verbannen in 1638.
Mislukte aanslag van 's lands vloot op eenige Engelsche Virginie-vaarders. 1667.
Hij overleed te Utrecht den 19den April 1853.

Zie *Hand. der Maatsch. der Ned. Letterk.*, 1853; *Biogr. Woordenb.* van Huberts, enz.

BEELT (.... de), Kramm vermeldt van hem een *Zeestrand, gestoffeerd met figuren.*

BEEN (G. van), kunstgraveur, bloeide in het midden der 17e eeuw in Holland. Van hem gaan o. a. uit: *De jonggehuwden in armoede* en *een ezel die gewasschen wordt.* Volgens Kramm is dit laatste niet door hem gegraveerd.

Zie Le Blanc; Kramm.

BEEN (Bernard Jansz), in 1600 komponist te Utrecht. Hij bragt de *geschiedenis van de slach in Vlaanderen* ten jare 1602 in muziek, waarvoor hij 12 pond Vl. ontving.

Zie Gregoir, *Schets van de Ned. Tooneelk.*, bl. 12.

BEER (Govert de), een boerenzoon uit Friesland, was grutterskuecht te Alkmaar. 's Namiddags de paarden naar het land brengende, speelde hij met een lederen bal, den kinderen ontnomen, en verwonderde zich dat die, omhoog geworpen, achter hem neerviel. De oorzaak daarvan wenschende te weten, wendde hij zich tot een boekenist, die hem de *Wiskundige beginselen der natuurkunde* van Pibo Steenstra gaf. Hij kon dit boek niet begrijpen, waarin de schrijver telkens naar zijn vroeger werk: *Grondbeginselen der wiskunde* verwees, en bragt het dus 's anderdaags terug, met verzoek het aangehaalde werk te mogen hebben. De koopman meende, dat hij het niet zou verstaan; hij wilde het niettemin beproeven, en reeds drie weken later kwam hij het eerste boek weer huren, gelijk vervolgens de *Grondbeginselen der sterrekunde.* Hij oefende zich op zijn zolderkamertje, des nachts bij het licht van een kaarsje, zoo vlijtig, dat de advokaat Panneboeter, door den boekverkooper van zijn leerlust onderricht, hem ontboden hebbende, verbaasd stond over zijne kennis en hem deed aanstellen aan eene diaconieschool en tot lector aan het natuurkundig genootschap N. S. S. S. voor een populairen cursus over de natuur- en sterrekunde. Tweemalen 's weeks hield hij met den meesten bijval zoodanige lezingen en telde de latere hoogleeraar Nieuwenhuis onder zijne leerlingen, die hij ook met de geschriften van Spinosa en Descartes in kennis bragt. Toen Pieter Nieuwland lector in de wis- en zeevaartkunde te Amsterdam werd, was ook het oog op de Beer geslagen, maar werd hem de voorkeur niet verleend, omdat hij geen andere dan zijn moedertaal verstond.

Zie Domela Nieuwenhuis, *de zelfontwikkeling op het gebied van wetenschap en kunst; Nav.* D. XVI, bl. 180, 385.

BEENEVELT (Jacoba). Van deze kunstenares bestaat een zeer behangselachtig geschilderd altaarstuk, voorstellende *Christus verheerlijkt op den berg Thabor.*

BEERT (S. van), waarschijnlijk een Hagenaar, medeoprigter der Kamer van Pictura aldaar, in 1656 en van 1660, 1662 hoofdman dier kamer, in 1665 naar elders vertrokken of overleden.

In deze Kamer waren van hem in 1657 een *varkensmarkt* en eene *fabel van Aesopus, daar de satyr wegloopt, omdat de boer heet en koud blies uit eenen mond.*

Hoet vermeldt van hem:
Een keukentje.
Een korte gaerdetjen.
Een binnenhuisje, daar eens vrouw bezig is met slagt van een varken schoon te maken. 1648.
Een markt vol gewoel, in 1743 voor *f* 18 verkocht.

Zie Hoet; Kramm.

BEERTA Jr. (JACOB) gaf in 1778 te Groningen een bundel gedichten uit, getiteld: *Proeven van gedichten.*

Zie v. d. Aa; Huberts.

BEGA (ABRAHAM). Zie Begijn (Abraham) en Kramm.

BEGIN (PIETER), organist en carillonneur, in het einde der 18e eeuw te Nijmegen geboren, heeft in het licht gegeven: *Korte verhandeling over het zingen en spelen in de Hervormde kerk van Nederland.* Nijmegen 1790.

De kleine muziekschool ter uitoefening van het Psalmgezang. Veere 1790.

Zie Gregoir, *Artistes Musiciens etc.*, p. 10.

BEGRAM VAN JAARSVELD (Mr. P. D.) werd den 18den Dec. 1790 te Leiden geboren, den 10den October 1812 doctor in de regten, bij keizerlijk decreet van Napoleon, gegeven in het hoofdkwartier te Moskou, substituur-officier van justitie, in 1823 officier van justitie en in 1838 president der arrondissements regtbank te Gorinchem. Hij bleef zulks tot zijn overlijden te Gorinchem 23 Julij 1866. Hij was ridder van den Ned. Leeuw en kommandeur van de Eikenkroon.

Part. berigt.

BEIMA (Dr. ELTE MARTENS) werd den 11den Febr. 1801 te Oostermeer uit burgerlijke ouders, Marten Eltes Beima en Jeltje Simons van der Woude, geboren. Reeds vroeg had hij lust in lezen en schrijven en maakte hij op de dorpsschool groote vorderingen. Vervolgens bleef hij zichzelven oefenen, vooral in de wis- en sterrekunde, hoewel hij een groot deel van den dag zijn vader hielp in het bakkersbedrijf, met oogmerk om hem daarin op te volgen. Er was echter eene geheel andere bestemming voor hem weggelegd. In die jaren zijner jongelingschap was predikant te Oostermeer Hermannus Bouman, van Idaard geboortig, die zich hier en vervolgens te Finsterwolde door zijne godgeleerde studiën zoo onderscheidde, dat hij van daar beroepen werd tot hoogleeraar te Utrecht, van welke akademie hij langer dan 40 jaren een groot sieraad was. Die trok zich Beima aan en aan diens catechisatiën en verdere opleiding en aansporing had hij veel te danken: ook ontving hij onderwijs van hem in de Fransche taal. Bij zijn voortgezette studien, zoowel in het berekenen als teekenen van wis- en sterrekundige onderwerpen, genoot hij den omgang van een commies bij de belastingen, Weenink geheeten, die veel liefhebberij in de werktuigkunde had.

Toen in 1823 Arjen Roelofs van Hijum en Sieds Rienks van Hallum eenige teleskopen vervaardigd hadden, welke, voor de tentoonstelling te Haarlem bestemd, op het gouvernementsgebouw te Leeuwarden ter bezichtiging gesteld waren, gaf dit aanleiding, dat de toenmalige gouverneur van Friesland, jhr. I. Aebinga van Humalda, een beminnaar der wetenschap en voorstander van hare beoefenaars, zich den jongen Beima aantrok. Hij verzocht van hem berekeningen en teekeningen van de eklipsen, medegedeeld in den almanak, welke hij in 't vorige jaar begonnen was uit te geven. Deze voldeden zoo wel en de jongeling gaf zooveel blijken van aanleg, dat deze edelman hem en zijne ouders voorstelde, om hem op zijne kosten te laten studeren in de wis- en natuurkundige wetenschappen. Dit aanbod werd gretig aangenomen en Beima in 1824 als student te Leiden ingeschreven, waar hij vooral een steun vond in den hoogleeraar C. Ekama, die in hem een uitstekend mathematisch genie hoopte te vinden. IJverig maakte nu Beima gebruik van de lessen van Ekama, en toen deze reeds in het volgend jaar overleden was, van zijn opvolger Uylenbroek en van de andere hoogleeraren in de aanverwante vakken. Hij had zich een schat van kennis verworven, toen hij in 1842, na het uitgeven eener uitvoerige dissertatio in 4°., *de Annulo Saturni*, tot math. mag. et phil. nat. doctor bevorderd werd. Hij gaf daarin de vruchten van een diepzinnig onderzoek over dit merkwaardig natuurverschijnsel, door vele afbeeldingen toegelicht, en bewerkte dit geschrift in meer populairen vorm in het Nederduitsch, dat in 1843 verscheen onder den titel van *Verhandeling over den ring van Saturnus, van zijne eerste ontdekking af tot op den tegenwoordigen tijd. Een leesboek voor alle standen, me 40 afbeeldingen op 4 steendruk platen.* In weerwil van deze jarenlang voortgezette astronomische studiën, was hij verpligt zich op een geheel ander vak van wetenschap toe te leggen. Dr. F. Kaiser toch was prof. Uylenbroek als lector in de sterrekunde opgevolgd en had dit vak ook geheel en waardig ingenomen. Curatoren der Hooge school boden Beima nu de betrekking van conservator aan 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, en wel in het vak van mineralogie en geologie aan. Het ordenen, beschrijven en onderzoeken van de rijke verzameling delfstoffen, welke het Museum uit het kabinet van den beroemden Bruckman te Brunswijk en door latere aankoopen had verkregen, was nu vervolgens zijn levenstaak. Hij vervulde die met liefde en ijver en getrooste zich groote opofferingen om zich de kostbaarste werken aan te schaffen, zoodat hij eerlang eene schoone en uitgebreide bibliotheek bekwam (*). Ongehuwd leefde hij tusschen deze zijne beste vrienden, die zijne kamers eerlang zoo vulden, dat er naauwelijks plaats overbleef voor de vrienden, die hem bezochten.

Als geleider van een jong Friesch edelman, vergaarde hij op eene reis door Europa en het Oosten veel kennis en bezocht hij de aanzienlijkste inrigtingen en geleerden, met wien hij vervolgens in briefwisseling bleef. Sommigen hunner werken als de *Geologie* van Leonhard, in 3 dln. (1841—8850) en de *Kosmos*, van Alexander von Humboldt, in 5 dln. (1846—1863) heeft hij overgebragt en met zijne aanteekeningen verrijkt. Van dit laatste werk gaf hij daarna een veel vermeerderde uitgaaf (1863). Nog vertaalde hij eene *populaire Géologie* van Leonhard (1846), een *overzigt der aardrijkskunde*, van Hoffmann (1854) en de *aarde voor den zondvloed*, van Figuier en Frans (1866).

Als oorspronkelijk werk gaf hij eene *Natuurkundige beschrijving van den Aardbol*, in de nieuwe uitgaaf van Uilken's *Volmaaktheden van den Schepper.*

Zóó leefde, zóó werkte Beima bijna 50 jaren lang te Leiden aan de bevordering der wetenschap, te midden van een aangenamen kring van geleerden en burgers, die zijne eenvoudige braafheid vereerden en zijne altijd belangrijke gesprekken en mededeelingen op prijs stelden. Jaarlijks kwam hij zijne familie en vrienden in Friesland bezoeken, en was hij bij allen en in alle kringen welkom. Hij overleed den 24sten Febr. 1873, in 72 jarigen ouderdom.

Hij was lid van verschillende geleerde genootschappen o. a. van de Maatsch. van Ned. Letterk., wier lid W. Eekhoff van hem een *levensberigt* gaf in de *Leeuwarder Courant* van 28 Dec. 1873, overgenomen in de *Leidsche Courant* van 24 Jan. 1874, door ons hier gevolgd.

BEIJR (MATHEUS DE), pastoor te Halteren, schreef: *Afweyringh des doodt-steecks van de transubstantiatie, den welken eenen pred. hem beroemt ghegheven te hebben.* 1638.

Zie Rogge, *Geschrift. van de Ned. Herv. Kerk*, bl. 117.

BEIJERINCK (JAN ANNE), jongste zoon van den inspecteur in het 1ste district der Bovenrivieren, Willem Beijerinck en Baukje Maria Dibbets, te Lent bij Nijmegen geboren. Zijn vader overleed in 1808, doch onder leiding van zijn oudsten broeder, M. G. Beijerinck, in 1851 als hoofdingenieur van den waterstaat in Zuid-Holland eervol ontslagen, zette hij zijne studiën zoo gunstig voort, dat hij in 1816 aangesteld werd tot assistent bij het onderzoek omtrent de vereischte middelen tot verbetering der uitwatering van de districten Nijmegen en Maas en Waal. Zijne praktische kennis bezorgde hem in October van dat jaar eene benoeming tot opzigter bij de blees- en pakwerken tot ontzet van den Varikschen Schaardijk in den Tielerwaard, en in 1819, onder de leiding van de inspecteur-generaal Blanken, het toezigt op eenige kunst- en aardewerken, die werden uitgevoerd tot het maken van het Groote Noord-Hollandsche Kanaal, tusschen Amsterdam en het Nieuwe-Diep. In 1821 vervaardigde hij een kaart van den vaarweg tusschen Vreeswijk en Amsterdam, en in de beide volgende jaren deed hij de vereischte opnemingen voor het ontworpen Zederikkanaal. In 1824 tot élève-aspirant benoemd, bleef hij werkzaam bij de uitvoering der genoemde kanalen en onderscheidde zich zoo, dat hem door Blanken het digten van den op 4 Febr. 1825 ontstanen doorbraak in den Waterlandschen Zeedijk te

(*) Die voor de natuurkundige wetenschappen rijke en prachtige bibliotheek is in Nov. 1874 verkocht. De belangrijke catalogus bestaat uit meer dan 7000 nommers.

Burgerdam en later het doen der opnemingen en waterpassingen voor het ontworpen kanaal door het eiland Voorne werd opgedragen.

In weerwil dezer werkzaamheden zette Beijerinck zijne theoretische studiën streng voort en na een in Julij 1825 te Delft afgelegd examen, werd hij benoemd tot aspirant-ingenieur bij den waterstaat. Den 2den Maart 1826 werd hij toegevoegd aan den hoofdingenieur J. W. de Thomèse te 's Gravenhage, en belast met de opnemingen en voorbereidende werkzaamheden betrekkelijk de droogmaking van de Zuidplas in Schieland en daarna met het opmaken van een ontwerp van een kanaal van 's Gravenhage naar de Noordzee bij Scheveningen, en na de eerste aanbesteding der werken tot droogmaking van den Zuidplas, werd aan hem, onder toezigt van den hoofd-ingenieur J. W. de Thomèse en D. J. Thomkins, de leiding van dit belangrijk werk opgedragen, hij vestigde zich daartoe te Moordrecht. De staatkundige gebeurtenissen waren oorzaak dat de droogmaking in November 1830 werd gestaakt, in Julij 1831 weder langzaam voortgezet, in 1835 krachtig hervat. Gedurende 1835 tot 1843 bekleedde Beijerinck de betrekking van commissaris voor het opnemen en ijken der Rijnschepen, en werd in 1832 bevorderd tot ingenieur van den waterstaat 2e kl. In 1835 vervaardigde hij, met den ingenieur F. W. Conrad, een ontwerp van indijking en vergrooting der stad Rotterdam en werd in datzelfde jaar geraadpleegd over de droogmaking en het in cultuur brengen van uitgestrekte moerassen in den omtrek van Nieuw-Orleans in de Noord-Amerikaanschen staat Louisiana. Toen het voortzetten der werken aan den Zuidplas besloten was, wijdde Beijerinck zich geheel aan dit belangrijk werk en bleef het besturen tot het tijdstip dat de groote waterplas in een vruchtbare polder herschapen was.

Den 6den Nov. 1839 werd hij, bij ministerieele beschikking, met zijn ambtgenoot P. Kock toegevoegd aan de commissie belast met de algemeene leiding van de droogmaking van het Haarlemmermeer. Hij ontwierp het plan en bestuurde de uitvoering van den ringdijk tusschen Halfweg en de Oude-Wetering, van de beide stoomgemalen te Halfweg en Sparendam, van de gebouwen der stoompomp-werktuigen de Leeghwater, de Cruquius en de Lijnden en van de verkaveling van den nieuwen polder. Toen het meer in 1852 droog was en de verkaveling aanving, benoemde de koning hem tot ridder van den Nederl. Leeuw. In 1854 werd hij hoofdingenieur van den waterstaat der 2e kl. en met den dienst in de provincie Zeeland belast. Hier gaf hij nuttige wenken, zoowel bij het uitvoeren der zeewerken, als bij de beoordeeling der ontwerpen van de Nederl. Maatschappij tot indijking der open aanwassen in de Ooster-Schelde en van den Zeeuwsch-Limburgschen spoorweg. Den 30sten December 1857 tot hoofdingenieur van den waterstaat der 1e kl. bevorderd, werd hij in April 1858 belast met den dienst in de provincie Zuid-Holland. Hier opende zich voor Beijerinck een nieuw veld van werkzaamheden en behalve den arbeid, aan zijn rijksbetrekking verbonden, zag hij zich nog met vele commissien, zoo buiten- als binnenlands belast. Den 28sten Maart 1866 werd hij benoemd tot inspecteur van den waterstaat en hij bleef in die betrekking te 's Hage gevestigd. Hij maakte o. a. in dat jaar een ontwerp in groote trekken tot het afsluiten, indijken, droogmaken en in cultuur brengen van het gedeelte der Zuiderzee bezuiden de voor den afsluitdijk bestemde lijn van Enkhuizen over Urk naar het Keteldiep bij Kampen, waardoor de IJssel hare vrije uitstrooming in de Zuiderzee behield en dat dus van minder omvang was dan het door den ingenieur B. S. G. van Diggelen in 1849 uitgegeven onderwerp tot bedijking en droogmaking der Zuiderzee en der Friesche Wadden in de Lauwerzee. Het ontwerp heeft sedert tot grondslag gediend aan de verschillende commissien die door de regering benoemd zijn om over de mogelijkheid tot uitoefening dezer grootsche onderneming een oordeel uit te spreken. In 1867 was hij voorzitter eener door den koning ingestelde commissie voor het verruimen en verbeteren van den Krommen Rijn tusschen Wijk bij Duurstede en Utrecht, en lid der commissie, die belast waren met het doen van voorstellen tot het wettig regelen der rijks- en provinciale bijdragen aan de calamiteuse polders van Zeeland enz. enz.

Verscheidene geleerde genootschappen verkozen den werkzamen en kundigen man tot lid. De koningen van Denemarken, Italië en der Nederlanden versierden zijn borst met ridderorden. In 1870 verzocht en verkreeg hij ontslag uit 's rijks dienst en den 27sten Maart 1874 overleed hij te 's Hage.

Hij gaf in het licht:

Verhandeling ter beantwoording eener door het Bataafsch Genootschap van Proefondervindelijke Wijsbegeerte uitgeschrevene prijsvraag, betreffende: »het maken van een voldoend ontwerp tot regelmatige vergrooting der stad Rotterdam met eene gelijke beveiliging derzelve tegen hooge vloeden, zonder dat de scheepvaart daardoor belangrijke verhindering ondervinde. Met goud bekroond.

Geschied- en waterbouwkundige beschrijving der droogmaking van den Zuidplaspolder in Schieland, in *Verhandeling van het Kon. Inst. van Ingenieurs* 1851.

Memorie van F. W. Conrad, D. J. Storm Buysing en J. A. Beijerinck, betreffende den aanleg eener zeehaven te Scheveningen. 1855.

Stukken betrekkelijk de bedijking en droogmaking van de kleine plassen in Schieland, uitgegeven door het hoogheemraadschap van Schieland in 1859.

Rapport van den minister van binnenlandsche zaken door wijlen den hoofdinspecteur van der Kun en den hoofdingenieur J. A. Beijerinck over hun bezoek van eenige havens in Belgie en Frankrijk in 1864. Op 's rijks kosten uitgegeven.

Nota, betreffende de beantwoording der vraag gesteld sub B in 's Konings Besluit van 10 Julij 1866, No. 68, houdende de benoeming eener commissie van onderzoek naar het drinkwater in de door de thans heerschende epidemie meest geteisterde gemeenten. 1866.

Proeve van een ontwerp tot afsluiten, indijken, droogmaken en in cultuur brengen van een gedeelte der Zuiderzee. 1866.

Zie zijne biografie door J. F. W. Conrad, voor de *Maatsch. van Ned. Letterkunde.*

BEIJERMAN (Mr. Hugo), zoon van Jacob Pieter Beijerman, procureur en notaris, en Maria Jacoba Lichtevoort, werd den 5den Febr. 1791 te Rotterdam geboren, kwam op zijn tiende jaar onder de leiding van Ds. Adriaan Uijtenhoven te Brouwershaven en ontving later, met zijn vriend G. H. M. Delprat, privaat onderwijs van Nodell, rector der Erasmiaansche school te Rotterdam. In 1808 werden beide als studenten te Leiden ingeschreven. Beijerman wijdde zich aan de regten en werd in 1811, na openbare verdediging van *Theses*, jur. utr. doctor, hield zich gedurende een jaar te Parijs op, zette zich vervolgens als praktiserend advokaat in zijne geboorteplaats neder en wijdde den tijd, die hem van zijn praktijk overbleef, aan letteren en kunst. Na twee of drie jaren werd hem eene uit een finantieel oogpunt zeer belangrijke zending naar de Vereenigde Staten aangeboden en vertrok hij herwaarts. Teruggekeerd, viel hem de onderscheiding te beurt tot lid der Holl. Maatsch. van kunsten en wetenschappen benoemd te worden en mocht hij zich met A. Bogaers opgenomen zien in een kleinen kring van vrienden, Tollens, Reesema, Messchert, Nierstrasz Jr., wier omgang hem een krachtigen spoorslag tot eigen ontwikkeling was. Hij hield voorlezingen bij genoemde maatschappij, oefende zich steeds in de kennis der ouden, doch vooral in de regtspraktijk.

In 1829 werd hij uit zijn vriendenkring, die sedert met Limburg Brouwer vermeerderd was, geroepen en als onderwijzer in de staatkundige aardrijksbeschrijving en de geschiedenis van de scheepvaart en den oorlog ter zee benoemd aan het nieuw op te richten Koninklijk Instituut der Marine te Medemblik, dat hij den 28sten Aug. van dat jaar inwijdde. In 1831 werd hij tot hoogleeraar in de Nederlandsche geschiedenis, taal- en letterkunde te Deventer benoemd en aanvaardde den 3den Mei zijn taak met eene redevoering *over de noodzakelijkheid om aan de studerende jongelingschap reeds vroegtijdig eene grondige kennis mede te deelen van de taal, letteren en geschiedenis des vaderlands, zoowel tot vermeerdering van eigen geluk in volgende maatschappelijke betrekking als tot bevordering van 's lands toekomstig welzijn.* In het midden van 1839 benoemden curatoren der Doorl. school te Amsterdam hem tot opvolger van van Kampen. Hij behandelde voor zijne studenten *Rhetorica, Stijl en Middel-Nederlandsche Letterkunde* en buiten den arbeid voor zijne colleges was hij werkzaam voor het Kon. Instituut, waarvan hij sedert 1842 lid was, wijdde even

als te Deventer een deel zijner krachten aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en had, als lid van het hoofdbestuur, een merkwaardig aandeel in de zamenstelling van de wet op het lager onderwijs. Slechts een enkele maal bewoog hij zich op politiek terrein, doch op zestig jarigen leeftijd gaf hij nog zijne krachten ten beste bij de oprichting eener handelschool te Amsterdam. Ook was hij een verdienstelijk dilettant op muzikaal gebied en bragt op uitnoodiging van Felix Meritis op het concert ter nagedachtenis van den ontslapen van Bree, een diep gevoeld woord van hulde aan zijn vriend, die als componist en muziek-directeur meer dan het vierde eener eeuw stond aan het hoofd der voornaamste inrichtingen van de toonkunst te Amsterdam toegewijd. Den 8sten Jan. 1857 sprak hij ter gelegenheid van het 225jarig bestaan van het Athenaeum Illustre eenige toepasselijke woorden, erlangde in 1865 zijn emeritaat, en verliet Amsterdam voor 's Gravenhage, waar zijn eenige zoon zich gevestigd had en ontsliep den 13den Junij 1870.

Hij gaf in het licht:

Theses juridicae. L. B. 1811.

Over het schrijven van de geschiedenis der Nederlanden. 's Hage 1828.

Redevoering over het hoog belang dat het Koningrijk der Nederlanden ook thans nog heeft bij eene welingerichte marine. Leeuwarden 1829.

Over de noodzakelijkheid om de studeerende jongelingschap eene grondige kennis mede te deelen van de taal enz. Deventer 1831.

Toen, nu en dan, in *Overijss. Alm. Tweede jaargang,* bl. 252—268.

Angerona door Aegidius Albertinus. Ald. *Derde jaargang,* bl. 262—273.

Redevoering ten betoog dat het geenzins de Engelschen zijn, zoo als Montesquieu zegt, maar de Nederlanders, die terzelfder tijd de drie gewichtige zaken de godsdienst, de vrijheid en den handel ten meesten maatschappelijken nutte wisten aan te wenden. 1839.

Bijdrage tot een verslag van de belangrijke werken, welke in het vak der Nederlandsche taal, gedurende het jaar 1840 *zijn in het licht verschenen,* in *Jaarb. van het Kon. Ned. Inst. van wetensch., letterk. en schoone kunsten voor* 1840. Amst. 1840.

Voorlezing over het Cluys-werck van Constantijn Huygens, in *Vad. Letteroef.* 1842.

Iets over vrijdom van briefport voor de leden der Tweede Kamer, in *Tijdgenoot,* 1843, bl. 232—238.

Heeft onze Republiek zich na den Utrechtschen vrede van 1713 *ten onrechte aan de buitenlandsche politiek onttrokken?* in *Vad. Letteroef* 1843.

Bijzonderheden rakende een gezantschap door onze Republiek in 1615 *naar het Noorden afgevaardigd, ter bemiddeling van den vrede tusschen Zweden en Rusland?* in *Vad. Letteroef.* 1844.

Philips II, Antonie Perez en de Aragonezen. Eene bijdrage om den eerste als mensch en koning te leeren kennen, in *Jaarb. van het Kon. Ned. Inst.* 1844, bl. 85—103.

Met wat hart hebben de Staten van Holland en Oldebarneveld den graaf van Leycester in 1585 *uit Engeland verwelkomd?* in *Vad. Letteroef.* 1846.

Aanspraak ter aanwijzing van de staathuishoudkunde, vooral in onze dagen, in *Werken der Maats. tot Nut van 't Algem.*

Oldenbarneveld, de Staten van Holland en Leicester in 1580, *alsmede terechtwijzing van den heer J. A. Mensinga en antwoord aan den hoogleeraar M. Siegenbeek.* Deventer 1847.

Algemeen stemrecht behoudens maatschappelijke orde door Dr. W. Cnoop Koopmans en Mr. Hugo Beyerman. Amst. 1848.

De geschiedenis des vaderlands, een kostbaar erfgoed voor Nederlandsche kindren, en hun op de scholen noch te onthouden, noch verminkt voor te stellen, in *Werken der Maats. tot Nut van 't Algemeen.* Amst. 1852.

De geschiedenis eener openbaring van Gods wereldbeheer en eene leerschool van levenswijsheid. Losse blaadjes der werken tot Nut van 't Algemeen. Amst. 1856.

J. B. van Bree herdacht. Amst. 1857.

Feestrede ter gelegenheid van het 225-*jarig bestaan van het Athenaeum Illustre te Amsterdam.* Amst. 1857.

Zijn leven, door Joh. Dyserinck geschetst, vindt men in de *Levensberigten* der leden van de Maats. van Nederl. Letterk. 1871.

Men vindt zijn portret in *Amsterd. Stud.-Almanak* 1849.

BEKKER (Johannes Henricus), de zoon van den beroemden Balthasar Bekker, was van 1705 tot 1737 predikant te Jelsum bij Leeuwarden.

Hij schreef:

Sterfbedde van Dr. Balth. Bekker. Amst. 1698.

BELL (Robertus) werd den 9den Febr. 1793 uit onbemiddelde ouders te Amsterdam geboren, op 12-jarigen leeftijd in 1805 kweekeling, in 1810 eerste ondermeester der armenscholen. Na de vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland werd hij aangezocht om in Belgie den post van hoofdonderwijzer te bekleeden, doch hij wilde Amsterdam niet verlaten, waarna in 1819 zijne benoeming tot hoofdonderwijzer der stads armenscholen, een betrekking die hij 50 jaren vervuld heeft, volgde. Ook onderwees hij, in den tijd die hem van de stadsscholen overbleef, aan de huizen en in een paar bijzondere scholen. Tot zijne leerlingen in de wiskunde behoorde o. a. de hoogleeraar Bierens de Haan. Hij had uitstekende verdiensten als onderwijzer, beoefende ook de Hollandsche taal- en letterkunde en zijne benoeming tot lid der Maatschappij van Ned. Letterkunde inzonderheid aan zijne verdiensten ten opzigte van het *Nederlandsch Woordenboek, uitgegeven door Dr. M. de Vries en Dr. L. A. Te Winkel,* te danken.

Hij nam ook een ijverig deel aan de zamenstelling van een werkje, getiteld: *Belooning voor betoonde vlijt en goed gedrag op de stads armenscholen te Amsterdam,* destijds, na het 50 jarig feest van het verbeterd onderwijs op die scholen, in dat jaar gevierd, tot prijs gegeven, waarvan later z. j. te Amsterdam een tweede druk verscheen.

Ook gaf hij anoniem een *Bloemlezing* met enkele taal- en geschiedkundige toelichtingen, in de *Volksletterkunde,* uitgegeven door *de vriend van armen en van rijken.*

Ook bestaat er van hem een bundeltje gedichten voor vrienden gedrukt en getiteld: *ter gedachtenis,* Amst. 1832, voornamelijk door medewerking van het genootschap Nut en Genoegen bezorgd. Er zijn nog verspreide gedichten van zijne hand, die van zijn aanleg voor de poëzy getuigen.

Hij overleed den 28sten Maart 1874, toen hij den ouderdom van bijna 81 jaren bereikt had.

Mr. Jeronimo de Vries schetste zijn leven, dat voorkomt in de *Levensberigten* der leden van de Maatsch. van Ned. Letterk. 1875.

BENNINK JANSSONIUS (Dr. Roelof). Zie Janssonius (Dr. Roelof Bennink).

BENTHEIM (Christoffel Bernhard, Graaf van), tweede zoon van den regerenden graaf van dien naam, die, na eenige togten als vrijwilliger gedaan te hebben in 1686 als luitenant bij de Admiraliteit van Amsterdam in dienst trad en daarna tot kapitein ter zee door koning Willem bevorderd werd. Ofschoon minder in de gelegenheid om uit te munten, toonde hij een bekwaam, moedig en ijverig zeeman te zijn, waarvan hij bij de belangrijke overwinning van La Hogue, in de bogten naar de Middellandsche Zee en andere gelegenheden ontegenzeggelijk blijken gaf. Hij sneuvelde in 1697 op den togt, onder kapitein van Zijl, naar West-Indie.

Part. berigt.

BENTIVOGGLIO (Guido), in 1579 te Ferrare geboren, volbragt zijne letteroefeningen te Padua, vestigde zich te Rome en kwam in gunst bij Clemens VIII, die hem tot zijn kapelaan en bij Paus Paulus V, die hem tot referendaris en aartsbisschop van Rhoden benoemde en hem als nuntius naar Brussel zond en later naar Frankrijk, waar hij in 1621 tot kardinaal werd benoemd. Lodwijk XIII schonk hem in 1622 het bisdom van Riez in Picardye, en de Abdij van St. Valery, van welke laatste hij in 1627 afstand deed ten voordeele van zijn neef, het bestuur van 't bisdom toevertrouwende aan den bisschop van Senez, om er zich later geheel van te ontslaan om zich beter te wijden aan zijne werkzaamheden te Rome.

Hij hield zich eenige jaren in Nederland op en schreef:

Verhaalboeken van de Nederl. provintien, door R. Carpentier,

Nederl. Historiën, door Glazemaker overgezet, die ofschoon niet vrij van partijdigheid, door Hooft geprezen worden.

Hij overleed te Rome in 1644. Al zijne werken zijn in 1668 te Venetie in 4° uitgegeven.

Zie *Biogr. Univ.*, *Biogr. gen. mod.*; Dodt van Slensburg, *Grond. beoef. d. Geschied.* bl. 11.

BERCKEL (Mr. HENDRIK ADRIAAN VAN), zoon van mr. Hendrik van Berckel, wethouder en burgemeester van Delft en Gijsberta Maria Albertina van der Kun, werd den 9den Augustus 1809 te Delft geboren. Na zeven jaren de lagere school bezocht te hebben, werd hij eerst op het collegie Hageveld, en toen dat in 1825 gesloten was, op de Latijnsche school te Delft in de oude talen onderwezen, vervolgens studeerde hij in de regten te Leiden, promoveerde 26 Jan. 1831, op eene dissertatie de *Sortibus* en vestigde zich in 's Hage. In Julij 1832 deed hij met den heer Serturier een reis door Duitschland en Zwitserland naar Napels en over Frankrijk terug. Van nu af bewoog hij zich ontvermoeid in het praktische leven, oefende zich in de notarieele praktijk te Delft, waar hij in 1842 plaatsvervanger van den kantonregter werd. Inmiddels had hij in 1838 den eed afgelegd als advocaat van den Hoogen Raad der Nederlanden en werd den 21sten 1846 bij dat collegie benoemd tot lid van het bureau van consultatie in plaats van mr. C. M. van der Kemp. Reeds in 1838 werd hij door den raad van Delft benoemd tot armbezorger en regent van het Weezen-, Oude Mannen- en Vrouwenhuis der R. K. gemeente. Later bekleedde hij, behalve andere betrekkingen, die van curator van het gymnasium te Delft en eindelijk die van regter in de arrondissements regtbank te Rotterdam. Van Berckel bleef gedurende zijn leven de oude talen beoefenen, vooral echter maakte hij de politieke en judicieele zijde van de levensform der Nederlandsche Maatschappij tot het voorwerp zijner studiën, en telkens wist hij de vruchten van zijn onderzoek zoo handig in de natuur- en het volksleven te retrempeeren, dat zijne betoogen waarlijk schilderijen geworden zijn, „tintelender van kracht dan de laatste doeken van Alma Tadama".

Hij schreef:

Een Hollandsch dorp in de XIV eeuw in *Dietsche Warande*.

De armenzorg van ouds burgerlijk. Delft 1857.

Het vaan als regtsteeken in *Dietsche Warande*.

Beoordeeling van Rietstaps Armorial, en van van den Berghs zegel- en wapenkunde, in de *Gids*.

Beginselen van het oud Duitsch of zoogenaamd Middeneeuwsch regt. (Onuitg.)

Levenschets van mr. A. A. J. Meijer, in *Handel. der Maatsch. van Letterkunde* 1866.

Recensie van *Leen- en Papier-Adel* in *Gids* 1865.

Iets over de Arrondissementsraad van Rotterdam. 1811—1818. (Onuitg.)

Rotterdam geschetst in zijne voornaamste gebouwen. Rott.

Hij huwde 2 Mei 1843 te Antwerpen Elisa Maria Antonia van de Vin, die hem 5 kinderen schonk. Hij overleed . Zijn leven is geschetst door J. A. Alberdingk Thijm en door de Maatsch. van Ned. Letterk., waarvan van Berckel lid was, uitgegeven.

BERENSTEYN (PAUWELS VAN), in 1548 te Delft geboren, verkreeg verschillende regeringsposten in zijne geboortestad, als die van raad, schepen, burgemeester en thesaurier. Hij woonde in 1625 nog de begrafenis van prins Maurts bij en had het voorregt zijn gouden bruiloft met 12 kinderen en 30 kindskinderen te mogen vieren, welke gebeurtenis door een gedenkpenning vereeuwigd is.

Zie van Loon, *Ned. Hist. Penn.* II, 161.

BÊRE (AREND JULIANUS CAREL DE), oudste zoon van den luitenant-kolonel Daniel de Bêre en van vrouwe Adriana Maria Eck van Teissterband, werd den 2den October 1753 te Biezen geboren. Hij huwde den 13den Junij 1773, te Koudum, zijnde toen vaandrig in het regiment van den generaal-majoor Bentinck, Redeviva van der Haer, dochter van Jan Willem van der Haer en van Nicasia de Jonge. Hij had den rang van kapitein titulair en vendrig effectif toen hij den 5den September 1777 op zijn verzoek met den rang van majoor werd ontslagen. Zijn broeder, die kadet was, volgde hem in den laatsten rang op. Na in 1779 benoemd te zijn als grietman van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde, nam hij deel in de staatkundige bewegingen, was lid der afgescheiden staten te Franeker. Daarom week hij na 1787 uit en begaf zich naar Frankrijk, bevond zich onder de Bataven in het leger van Dumouriez en kwam als zoodanig in 1795 in het vaderland terug, waar hij eene groote rol speelde onder de patriottische partij.

Zie van Sminia, *Grietmannen*, 312; *Stamboek van den Frieschen adel*, D. I, bl. 139 en *Part. ber.*

BÊRE (CYPRIANUS DE), broeder van den vorige, werd omstreeks 1760 bij Steenbergen geboren. Reeds zeer jong trad hij als kadet in 's lands dienst, werd in 1777 vendrig effectif, in 1783 kapitein en in September van dat jaar kapitein-commandant in het regiment van den generaal-majoor Houston. In 1793 woonde hij den veldtogt tegen de Franschen in Belgie bij en was tegenwoordig bij de gevechten van Lincelles en Werwic. In eerstgenoemd gevecht veroverde hij, met zijne compagnie grenadiers, drie stukken op den vijand.

Na de omwenteling van 1795 verliet hij den dienst en leefde ambteloos op zijn buitenverblijf bij Bergen op Zoom. Na Neêrlands herstelling in 1813 was ook hij bedacht om het vaderland van de Franschen te helpen bevrijden en hij bood zijne diensten den souvereinen vorst aan; zijne onverschrokkenheid deed hem weldra voor het vaderland sneuvelen. Toen het Engelsche leger, onder sir Thomas Graham, in het begin van 1814 Bergen op Zoom ingesloten had, besloot de Bêre, in overeenstemming met zijn schoonzoon, den toenmaligen kapitein der genie J. E. van Gorkum, die zich in het Engelsche leger bevond, als toegevoegd aan den staf van den generaal Th. Graham, een plan te beramen om de stad bij verrassing te vermeesteren. Volgens hun plan had de aanslag in den nacht van den 8sten op den 9den Maart 1814 plaats en wel met het gewenschte gevolg; de Engelschen geraakten binnen de vesting en de zaak zoude gelukt zijn, ware zij niet door te geringen magt en met te weinig zamenwerking der kolonnes ondernomen, zoodat de stad in den morgen van den 9den Maart weder moest verlaten worden. Hevig was de strijd geweest; in den aanvang sneuvelden of werden gekwetst vele der hoofdofficieren, die den aanval bestuurden, waardoor groote verwarring onder de troepen ontstond, vooral daar de strijd in den nacht plaats had.

De Bêre, die als gids der 2de kolonne den aanval over het ijs der grachten geleidde, en de troepen bij den Zoomsluis op den wal en zoo binnen de stad wilde brengen, stortte zwaar gewond op het ijs der gracht neder, en viel den volgenden dag met vijf wonden bedekt in handen der Franschen. Vervolgens als krijgsgevangene gereclameerd en aan zijne bloedverwanten wedergeven, is hij in den schoot der zijnen den 14den Maart 1814 ten huize van zijn zoon, Christiaan Lach de Bêre, aan zijne wonden overleden. en den 16den Maart, op orde van den generaal en chef van het Engelsche leger, naar Wouw vervoerd, alwaar hij met de eer aan een hoofdofficier verschuldigd, ter aarde is besteld.

Hij was in 1783 te Bergen op Zoom in het huwelijk getreden met Catharina Johanna Elisabeth van Hoek, bij wie hij één zoon en eene dochter heeft nagelaten. Zijn oudste zoon verdronk in 1807 te Leuven, waar hij studeerde, nog geen 28 jaren oud.

De dichteressen Petronella Moens en Adriana van Overstraten hebben zijn dood bezongen; de laatste maakte op hem het volgende grafschrift:

„De Bêre, der braven vriend en held, rust in dit graf!
„Zijn dapperheid, zijn trouw, deed hem, vol wonden, sneeven;
„Zijn naam, door Engeland op der helden rol geschreven,
„Dwingt eeuwig 't nageslacht en hulde en eerbied af."

Het wapen van de familie de Bêre is een veld van keel, waarop twee gekruiste degens van goud.

Zie Le Grand, *Verh. van de verrass. van Bergen op Zoom*, p. 80, 107, 138, en *de aanteeken.* (de 3de kolonne aldaar genoemd, moet de 2de zijn); Bosscha, *Geschied. der staatsomwentel. in Nederl.*, D. III, bl. 190—194, uit familie berigten aangevuld

BERGERAC (JEAN MARTEILHE DE) schreef:

Memoires d'un Protestant condamné aux Galères de France pour cause de religion. Rotterdam chez J. D. Beman & Fils 1757.

Van dit werk bestaat eene Hollandsche en Engelsche ver-

taling van hetzelfde jaar en bij denzelfden uitgever. Het oorspronkelijke is herdrukt te

Paris Société Ecoles. du Dimanch à l'Agence 16 rue de l'Abbaye. 1865.

Bergerac was door aanhuwelijking verwant aan het geslacht van Mr. J. P. Amersfoord.

BERGH (Pieteri Theodoor Helvetius van den), den 18den Febr. 1799 op een buitenverblijf nabij Zwolle geboren, sleet zijn eerste jeugd te Nijmegen, de woonplaats zijner ouders, met welke hij later naar 's Hage vertrok. Daar vond hij zijn werkkring als ambtenaar in de bureaux van het gouvernement van Zuid-Holland, doch zwak van gestel en lijdend aan oogziekte, moest hij vroegtijdig zijn pensioen vragen en zijne ambtelijke betrekking neêrleggen.

Van een kunstlievenden aanleg, was hij gelukkig beoefenaar, zoowel van de toonkunst als van de fraaije letteren; ook was hij een uitmuntend schaakspeler. De Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst telde hem onder hare oprigters, terwijl hij vroeger met Weiland, den vertolker van Jean Paul, een *Magazijn voor toon- en schilderkunst* had zamengesteld en uitgegeven, en het genootschap Oefening kweekt Kennis benoemde hem tot lid van verdiensten, later eerelid. Hij werd het eerst bekend in 1838 door de opvoering van zijn berijmd blijspel *de Neven.*

Op *de Neven* volgde een kleiner berijmd blijspel in één bedrijf, *Heronymus Janmaar,* beide met bijval ontvangen.

In 1841 verscheen een nieuw tooneelwerk in 5 bedrijven, dat als tegenhanger van *de Neven, de Nichten* werd betiteld, doch dat niet in dichtmaat was behandeld.

In 1853 verscheen bij A. C. Kruseman te Haarlem, een *Bundel proza en poëzy,* in 1860 herdrukt. Hij bevat behalve een drietal vertalingen in proza, een 45tal dichtstukjes, meest in vrolijken trant.

Na zoo buiten- als binnenlands met geneeskundigen, doch te vergeefs geraadpleegd te hebben, werd hij eindelijk blind. Zijn laatste werk was *een Theepraatje,* dat bij Ter Gunne het licht zag.

Hij huwde in 1865 Maria Francina Bredé en overleed te 's Hage den 10den Oct. 1873.

W. J. van Zeggelen schetste zijn leven voor de Maats. van Letterk. waarvan hij lid was.

Zie *Levensb.* 1875.

BERG (Samuel Johannes van den), den 10den Jan. 1814 te 's Gravenhage geboren, werd, na de kostschool van P. van der Veen, te Wassenaar, en drie jaren de Latijnsche school bezocht te hebben, tot apotheker opgeleid, ten einde wijlen zijn vader in de zaak, die reeds meer dan honderd jaren door de familie van den Bergh gedreven was, op te volgen. Dit geschiedde in 1814, en sedert leefde hij tot zijn dood toe voor dat vak en de poezy, en was hij de medeoprigter van het letterkundige genootschap Oefening kweekt Kennis. Ook werd hij herhaaldelijk geroepen in 't bestuur van de Maats. Tot Nut van 't Algemeen, en zijne daar en elders voorgedragen dichtstukken, ademen een onafhankelijken geest en warme vaderlandsliefde.

„Hij beijverde zich" schreef ten Kate van hem, „om als dichter het verledene aan zijn volk voor te stellen als leerschool der toekomst". Ook op menig ander gebied dan dat der vaderlandsche herinneringen of opwekkingen, wist zijne muze den weg te vinden of te banen, en de greep in 't volle menschenleven, naar Göthe altijd belangrijk, was zijn meesterhand niet vreemd. Zijne verdiensten werden erkend door verschillende letterkundige genootschappen, ook door de Maatschappij van Letterkunde, die hem tot lid, door den koning, die hem tot ridder van de Eikenkroon benoemde, en door koning Leopold, die hem de Leopolds orde schonk. Hij huwde in 1840 Maria Johanna de Kruyt, die hem 7 kinderen, een zoon en zes dochters schonk. Hij overleed 22 December 1868.

Men heeft van hem:

Oden van Anakreon. (Met Ten Kate.) Gron. 1837.

Uitheemsche bloemen. Utrecht 1839.

De gevangene op den Kaukasus, naar Puschkin. 's Gravenhage 1840.

Trudesinde, eene legende. 1861. (Niet in den handel.)

Godgewijde zang en snaar Th. Moore. Utrecht 1841.

Erico XIV op Grijpsholm. 's Gravenh. 1841.

Het licht van den Haarlem, naar Th. Moore. 1843.

De zeeroover, naar Lord Byron. Haarlem 1843.

Edmund's Mandoline. (*Minneliedrren.*) Haarlem 1844.

Lara naar Byron. 1845.

Een dichtbundel voor mijn vaderland. Haarlem 1848.

Ballad̃en en gedichten. Schiedam 1853.

Evangeline, naar H. W. Longfellow. (Met B. Ph. de Kanter bewerkt.) Haarlem 1856.

Nieuwe gedichten. Schiedam 1856.

Fantazy en leven. Ald. 1859.

Longfellow's gedichten. Haarlem 1861.

Geest en Hart. Liederen, Duitsch'ands dichters nagezongen. Ald. 1861.

Heden en verleden. Schiedam 1864.

De Geuzen, Epiesch gedicht, naar Seyffard. Deventer 1864.

Reintje de Vos, naar 't Hoogd. van Hartman. Utrecht 1865.

Uit mijn zomer. Schiedam 1868.

Henoch Arden, naar Alfred Tennyson. 's Gravenh. 1869.

Met W. Hofdijk gaf hij uit: *Gedenkboek der oprigting van het monument ter herinnering aan den volksgeest in* 1830 en 31. 1850.

Zie zijn *levensbeschrijving,* door W. J. van Zeggelen, in *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1869; Huberts en Elberts, *Biogr. Woordenboek.*

BERGSMA (Cornelis Adriaan), zoon van mr. Willem Bernardus Bergsma en diens tweede vrouw Sjoukje Scheltema, werd geboren te Leeuwarden 12 Mei 1798.

Met goeden uitslag legde hij zich toe op de beoefening der natuurwetenschappen, eerst te Franeker later te Utrecht. Gedurende zijn studententijd beantwoordde hij tot driemaal toe uitgeschreven academische prijsvragen; zoowel te Groningen als te Utrecht en te Leiden werden zijne antwoorden den gouden eereprijs waardig gekeurd.

In 1825 tot doctor in de geneeskunde bevorderd op eene dissertatie: *de Thea,* vestigde hij zich als geneesheer te Hoorn, maar werd reeds na verloop van weinige maanden benoemd tot hoogleeraar in de wiskunde te Gent.

Ten gevolge van de afscheiding van België, werd hij in 1831 benoemd tot hoogleeraar in de plant- en huishoudkunde te Utrecht.

Hoewel door de omstandigheden aan de beoefening van een geliefkoosd vak ontrukt, legde hij zich met verjongden moed toe op de vakken van wetenschap, die hij zich thans zag toevertrouwd. Getuige de vele geschriften, die sedert van zijne hand het licht zagen.

Hij was in 1828 gehuwd met vrouwe Johanna Theodora van Schermbeek en overleed in 1859. Uit zijn huwelijk zijn zes zoons en drie dochters geboren.

Part. berigt.

BERKHOUT (Arend Jan), zoon van Volkardus Berkhout, predikant te Schermerhorn, werd aldaar den 18den October 1777 geboren. Na den dood van zijn ouders, vestigde zich zijne moeder te Alkmaar, en wijdde zich aan de opvoeding van dezen eenig overgebleven zoon.

Hij doorliep de Latijnsche scholen en veel bragt tot zijn ontwikkeling toe de kennismaking met Jacob Weldijk, toen predikant in de bedijkte Schermer, later te Bloemendaal eindelijk te Gouda. In 1794 vertrok hij naar de hoogeschool te Leiden en verliet haar, na zijne theologische studien voleindigd te hebben, in 1801. In 1802 beriep hem de Herv. gemeente van Etershem en Schardam, in 1804 die van Woudrichem en 13 jaren later, in 1817, die van Zaandijk, waar hij in 1856 emeritus werd.

Zijne meer dan gewone bekendheid in de theologische wereld, bezorgde hem meer dan eene eervolle betrekking, ook die van lid der Synode van Noord-Holland, bij welke gelegenheid hij de openingsrede in de Kloosterkerk te 's Hage hield (1828). Bijzonder verdienstelijk maakte hij zich voor de opleiding der jeugd en het onderwijs, inzonderheid na zijne benoeming tot schoolopziener en tot lid der provinc. schoolcommissie in Zuid-Holland, Noord-Brabant en Noord-Holland, en toen hij deze betrekking tot hooge ouderdom had bekleed, legde hij ze, gelijk ook zijn lidmaatschap van het Nederlandsch Onderwijzers Genootschap, neder; het laatste benoemde hem tot eerelid.

Ofschoon Berkhout weinig aanspraak maakte op den titel van letterkundige, daar verreweg het meeste wat hij schreef en door den druk gemeen maakte in onmiddelijk verband stond tot zijne betrekking van leeraar en schoolopziener, en de meeste dichtstukjes of verhandelingen van zijne hand in tijdschriften enz. verspreid, anoniem geplaatst of slechts met zijne initialen geteekend zijn, zoo erkende toch de Maats. van Nederl. Letterkunde zijne verdienste als fiksch en bondig schrijver, door hem in 1834 onder hare leden op te nemen. Ook was hij lid van andere vooral van philantropische maatschappijen en ridder van de orde van den Nederl. Leeuw.

Hij is tweemaal gehuwd geweest, met Diderika Hermina Hermanna Geers, dochter van den predikant Diderik Geers, te Loenen op de Veluwe, en met Elizabeth van Doorn, dochter van den kolonel van Doorn, in dienst van Willem V, en Jacoba Wilhelmina van Ouwenaller. Hij overleed den 24den April 1858.

Van hem zijn in druk verschenen:

De spreuken van Salomon. Een leerboek voor de scholen. Gorinchem 1811.

Dit werkje is kort na de uitgaaf door de Fransche politie opgehaald en zijn de exemplaren opgevoerd naar Amsterdam, waar zij, bij de omwenteling van 1813, met het huis waarin zij waren, verbrand zijn.

Een vers in de *lijkzangen op D. Boot*, in leven predikant te Heusden. Ald. 1811.

Krumacher's catechismus des Bijbels. Amst. 1816. De vragen tusschen [ ] zijn door B. ingevoegd.

Nog iets over het houden onzer ringsvergaderingen en derzelver nuttige strekking. In *Nieuwe bijdragen tot bevordering van de kennis en verbetering van de Eeredienst enz.* D. I, st. 3, bl. 418.

Verhandeling over de vraag: wat leeren de schriften des N. Verbonds van de aanbidding van den Zaligmaker? in Krom's *N. Christ. Magazijn*, 2e D., 1e st., bl. 1.

Is het wezen of schijn, waarheid of dwaling, als men boven allen het sterfbed v n een Christen roemt. Ald. 4e dl., 1e st., bl. 64.

Proeve eener beknopte geschiedenis van het lager onderwijs in ons vaderland. Amst. 1821.

Gezangen bij Jezus dood en begrafenis. Zaandam 1824.

De vereeniging en deelneming in zoovele goede inrigtingen een teeken van den goeden geest in ons vaderlands en de beste waarborg tegen het Rijk der duisternis. Eene Verhandeling (anoniem), in den *Recens. ook der Recensenten*, 17e D., No. 9.

Dat er kommer en gebrek, dat er zooveel knellende behoefte is, is niet God, maar der menschen schuld. Ald. 1853, No. 4.

Troostgronden en uitzigten om ook nu bij de zware ramp des vaderlands alles goeds van God te verwachten. Leerr. over Jes. 63, *vs.* 1, 2 *en* 5a. Amst. 1825.

De commissie voor de Grieken te Zaandijk aan hare medeburgers. Zaand. 1825.

De mensch een raadsel. Anoniem dichtstuk in den *Rec. ook der Recens*, 19 D., No. 7.

Redevoering over de dweeperij, in van Kampen's, *Magazijn voor wetens., kunst en letter.* 7e dl., 1e st., bl. 1.

Redevoering over den invloed des Christendoms op slavenstand en dienstbaarheid.

Nederland en de Maatschappij van Weldadigheid. Anomiem dichtstuk. Beide in *Vriend des Vaderlands*, 1e 8ste st., bl. 623—659.

Oefening voor jonge lieden, die reeds de scholen verlaten hebben, voor het departement Koog en Zaandijk. Een verslag in Suringar's *Herinneringen en wenken ter onderhouding van het geleerde voor jonge lieden*, 3e D., 1ste st., bl. 85.

Waarom gelden doorgaans in het menschelijk oordeel meer de gaven des verstands dan deugd en adeldom des harten? (anoniem) in *Rec. ook der Rec.*, 21e D., No. 1, bl. 15.

Leerrede over Psalm 7, *vs.* 17 *en* 18. *Ter gedachtenis van zijne 25jarige Evangeliedienst.* Zaand. 1828.

Voorlezing ter wijziging van den leeslust van jonge lieden, in Suringar's *Herinneringen enz.*, 3e D., 2e st., bl. 156.

Over het verband tusschen ongeloof en bijgeloof. Voorlezing, in den *Rec. ook der Rec.*, 22e D., p. 3. *Mengelw.*, bl. 97.

B. F. Tydeman aan den heer A. J. Berkhout, met *Berkhout's antwoord* in *Rec. ook der Rec.*, 22 D., No. 7, bl. 269.

Nog een woord aan den heer B. F. Tydeman. Ald., D. 22, No. 10, bl. 403.

Redevoering over het onderscheid van grondbeginsel in de vroegere en tegenwoordige Nederl. opvoeding. (Anoniem.) Ald. D. 23, No. 10, bl. 418.

Moed en kracht werkdadig betoond, bij vertrouwen op God, het eenige meer zeker middel tot redding des vaderlands. Leerrede over 1 *Sam.* 14 *vs.* 6. Amst. 1830.

Voorlezing over het gebruik van zoovele wenschen in huis en in de zamenleving, in den *Rec. ook der Recens.*, 23e D., No. 11. *Mengelw.* bl. 474.

Herinneringen aan den dag der openbare belijdenis voor onze aankomende leden.

Gezangen op Jezus Hemelvaart. Zaand. 1834.

Redevoering bij het 50jarig bestaan van de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen. Ald. 1835.

Het 200jarig bestaan van ons Christelijk bedehuis. Leerr. over 2 *Chr.* 6 *vs.* 20 *en* 21. Ald. 1842.

Feestrede ter gedachtenis mijner 25jarige Evangeliedienst in de Hervormde gemeente van Zaandam, over Hand. 26 *vs.* 22 *en* 23. Ald. 1843.

Afscheid van de Evangeliebediening, mijn laatste woord aan de gemeente te Zaandijk. Leerrede over 2 *Timoth.* 4, *vs.* 7, 6.

Behalve kleine stukjes in de *Evangelische Kerkbode*, het *Algem. Letterl. Maandschrift* enz.

Ontleend aan 's mans levensbeschr. door A. Beeloo, voor de *Handel. der jaarl. verg. der Maatsch. v. Letterk.* 1858.

BERKHOUT (Nanning), zoon van Victor Jacobus Berkhout en Margaretha Jacoba Rappel, werd den 7den Maart 1784 te Maarsen geboren, en te Haarlem, werwaarts zich zijne ouders ter woon begeven hadden, opgevoed. Hij bezocht aldaar de Lat. school en vervolgens de akademie te Leiden, waar hij in de theologie studeerde. Na in 1806 tot proponent te zijn aangenomen, werd hij beroepen te Woudenberg, in 1808 te Velsen, waar hij met Mina Antonia Hubrecht, dochter van mr. J. J. Hubrecht, secretaris van Leiden, en A. M. van Valkenburg (1818) in het huwelijk trad, in 1817 te Velsen en in 1823 te Leiden, waar hij den 2den November 1854 overleed.

Berkhout had groote verdiensten als Evangelieprediker en heeft als zoodanig veel in geschrifte geleverd. Zoo gaf hij gedurende 5 jaren (1834—1838) maandelijks minstens één stuk in het *Dagboek, ten gebruike bij de huisselijke Godsdienst*, door zijn ambtgenoot J. E. Voet van Campen uitgegeven.

Ook gaf hij eene *opwekkende rede*, uitgesproken in de algem. vergadering van het Nederl. Zendeling Genootschap 1840, *toespraken*, door hem gehouden in de vergadering van het Bijbelgenootschap, afdeeling Leiden, in de jaren 1831, 1833, 1848, 1853, en levensberigten van W. N. Munting en J. E. Voet van Campen, in de *Bijdragen der Maats. van Letterk.*, en van H. Cats, in de *Boekzaal*, in het licht.

Zijn leven is door zijn ambtgenoot J. H. G. van Itterson geschetst en komt voor onder de *levensberigten* der leden van de Maats. van Ned. Letterk., waarvan Berkhout lid was.

BERKUM (Hendrikus van), den 13den Novemb. 1814 te Wanswerd geboren, werd predikant te Wolsum, te Stiens en te Nieuw Beerta, waar hij den 5den Nov. 1870 overleed.

Hij gaf in het licht:

Een preek over de liefde, in de *Morgenster* 1852, No. 2 en 3.

De togt naar Ameland, een dichterlijk verhaal. Leeuw. 1850.

De Labadie en de Labadisten, een bladzijde uit de geschiedenis der Ned. Herv. kerk, 2 dln. Sneek 1851.

Antoinette Bourignon, een beeld uit de kerkelijke geschiedenis der 17e eeuw. Sneek 1853.

Schortinghuis en de Vijf niesten, een bladzijde uit de geschiedenis van het Kerkelijk leven in het Oldampt. 1730—1750. Ald. 1859.

Voorts vertaalde hij eenige werken over kerkgeschiedenis.

Zie Huberts en Elberts, *Biogr. Woordenb.*; de *Boekzaal* 1870, Eekhoff, *Bibl. van Leeuw.*, bl. 233, 301.

BERLIJN (Rudolph), uitstekend violonist, bloeide in zijne geboortestad Groningen in het midden der 18de eeuw. Op kosten dezer stad werd hij naar Duitschland gezonden om zich daar in de muziek te oefenen. Hij vestigde zich te Mannheim en genoot er het onderwijs van C. Stamitz, een

violonist van grooten naam. Berlijn stierf in het laatst der vorige eeuw.

BERLIJN (A. W.), komponist, in 1817 te Amsterdam geboren, ontving les van B. Koch op de piano en de viool. De hauboïst M. L. Krek zich bij toeval te Amsterdam bevindende, nam hem onder zijne leiding. In 1839 vertrok hij naar Leipzig waar hij veel nut had van den raad van Dr. Flinck, een uitnemend contrepointist. In 1843 voerde hij, op uitnoodiging van Koning Willem II, eenige zijner dramatische composities uit, waarvoor hij vereerd werd met het officierskruis van de Eikenkroon. Berlijn heeft meer dan 260 werken gecomponeerd, van welke verscheidene in 1844 in het conservatoire te Brussel werden uitgevoerd. Zijne symphonie in re majeur, aan L. Spohr gewijd, werd te Cassel den 17den November 1857 onder directie van dezen uitgevoerd.

Berlijn was de stichter van het Muzikants-Weezenfonds en de liedertafel Oefening baart Kunst. Hij vervaardigde vele opera't voor het Théâtre Français te Amsterdam en van 1836 tot 1842 werden er aldaar 12 balletten, een opera en 3 drama's met koren door hem gecomponeerd en opgevoerd. In 1840 stelde hij de opera *Die Bergknappen*, gedicht van Körner, door van Lennep vertaald, zamen, en in 1842 voerde men zijn opera *Proserpina* op. vervolgens *le Lutin de Culloden*, in twee acten, tekst van M. Ch. Loery, waarvan verscheidene fragmenten op het concert, door Berlijn den 3den Mei 1846 te Parijs gegeven, zijn uitgevoerd. In 1847 werd hij tot orkestmeester van de stadsschouwburg te Amst. benoemd. Ook was hij directeur van de liedertafels Vriendschap en Kunst en Zanglust, en overleed in Januarij 1870 te Amsterdam.

Zie Gregoir t. a. p., bl. 14; *Amst. Court.* 21 Jan. 1870.

BERNARD, Hertog van Saksen Weimar. Zie Saksen Weimar.

BERNARDI (J. H.), in 1708 of 1709 te 's Gravenhage geboren, leerling van Pieter van Dijk, schilderde middelmatige portretten en overleed in 1765 of 1766 te 's Hage.

BERNARDI (S.). Volgens Le Blanc een kunstgraveur te Amsterdam, in de eerste helft der 18e eeuw.

BERNHARDT (A.), luitenant-kolonel bij het 10de bataillon infanterie van het Nederl.-Indisch leger., muntte door beleid en dapperheid uit in de oorlogen op Java en Sumatra. Hij overleed den 1sten Junij 1854. Het korps officieren van het genoemde bataillon plaatste ter zijner eere een bericht in de *Jav. Courant* van 14 Junij 1856.

BERNIERA (Johan Angelus), een Italiaan van geboorte, doch hier te lande gevestigd en van den Herv. godsdienst, schreef:

Tijdverhaal der Nederl. Geschiedenis van 1579—1701. Utrecht 1701. 8°.

Histoire Ecole siasticae a reformatione ad nostra tempora compendium. Ultraj. 1703. Ed. 2. Ultraj. 1753.

De laatste uitgave is bezorgd door den hoogl. Guil. ab Irhove.

Zie de Wind, *Bibl. van Geschieds. Aanh.*, bl. 10; van Hasselt, *Gelet. Maandw.*, I, 354; de Bond, *Bibl. van Geschied., Aanh.* bl. 10; *Navorscher*, D. VII, bl. 136, 285, D. VIII. bl. 18.

BERNLEF was een Friesch zanger, die in de 8ste eeuw leefde, met zijne vrouw te Holwerd bij Dokkum woonde, en daar wijd en zijd in den omtrek op winteravonden bij de landlieden de groote daden der oude Friesen en die van hunne koningen bezong. De zanger was blind en zijne vrouw riep Ludger, den heiligen man uit het Zuiden, die de armen het Evangelie verkondigde en menige weldaad deed in hare woning, toen deze op een Evangelische reis, ook in Holwerd kwam. Het gelukte Ludger den blinde te genezen, en straks had hij in hem een geloovigen broeder in den Heer gewonnen. Bernlef bezocht den Apostel en deze leerde hem de psalmen, die hij nu in plaats van zijne oude wilde liederen over vete en krijg onder zijne landgenooten zong. Hij bleef zijn nieuwen godsdienst tot in hooge ouderdom getrouw en doopte tijdens de vervolging der Christenen door de Saksen, 18 kinderen, waarvan slechts twee in leven bleven.

Zie Moll, *Kerkgeschied. van Nederl.*, D. I, bl. 180.

BERSE (Caspar), de Nederlandsche Xaverius, zoon van Franciscus Berse en Agnes ....., werd in 1515 te Goes geboren, studeerde te Leuven, verkreeg in 1536 den graad van meester in de wijsbegeerte, nam dienst onder Karel V in den oorlog met Frans I, die twee jaren duurde, Het krijgsleven moede, betrok hij een der kluisen van den berg Montserrat in Spanje en wijdde zich, onder leiding der Benedictijnen, die den top bewoonden, aan de beoefening der strengste boetvaardigheid. Weldra werd hij echter het kluisenaarsleven moede en begaf zich naar Lissabon, waar hij bij een edelman Sebastiaan Morales, grootschatbewaarder van Joan III, koning van Portugal, in dienst trad. Daar leerde hij Ignatius P. Simon Rodriguez, een der eerste leden der Societeit van Jesus kennen en begaf zich in 1546 in die orde. Eerst kwam hij als leekenbroeder in het noviciaat, hervatte vervolgens zijne studiën, werd tot priester gewijd, en omstreeks Januarij 1548 naar Figueiro gezonden om aldaar de priesterlijke bediening te vervullen. Niet lang daarna vertrok hij met eenige zendelingen naar Indië. Op reis had hij met hevige stormen te worstelen, doch kwam behouden te Mozambique, op de Oostkust van Afrika, de gewone aanlegplaats der schepen, die naar Indië voeren, aan, en verkoos het hospitaal boven het paleis van Ferdinand Sosa, gouverneur-generaal van het Oostelijk Afrika, waar hij liefderijk voor de kranken zorgde. Volgens zijn eigen verhaal, was hij hun predikant, biechtvader, geneesheer, ziekenverzorger, huisknecht en kok. Na 16 dagen op dit eiland vertoefd te hebben, werd de reis voortgezet en den 3den September wierp de „St. Pieter" (zoo heette het schip dat de paters voerde) voor St. Goa het anker. Terstond werden zij door eenige paters van het Pauluscollegie ook in naam van Franciscus Xaverius, verwelkomd. Spoedig trad Berse als leeraar op, terwijl hij tevens in het collegie onderricht gaf. Soms predikte hij 5 of 6 maal in de week voor een onafzienbare schare, en haalde een groot-brahmin tot zijne leer over. Van Goa werd onze missionaris door den overste van het Pauluscollegie naar Chale, eene Portugeesche sterkte op de kust van Malabar, tusschen Calicut en Tanor, gezonden, om aldaar een huis te stichten, waar de novicen der societeit konden worden gevormd, doch Xaverius, die hem op reis ontmoette, keurde dit plan niet goed en keerde met hem naar Goa terug, van waar Xaverius hem kort daarna naar Ormuz, meer dan 500 mijlen van Goa verwijderd, zond, terwijl hij zelf naar Japan vertrok. Hier volhardde hij in zijn moeijelijke en gewigtige taak, predikte en doopte vele Joden en Saracenen, bezocht de kranken en trachtte alles voor allen te worden, terwijl hij zelf een toonbeeld van alle christelijke deugden was, en de algemeene liefde genoot.

Te Goa teruggekeerd, benoemde Xaverius, na zijn wederkomst uit Japan, hem tot rector van het Pauluscollegie en provinciaal van Indië. Hij ontsliep in den nacht van St. Lucas, den 18den October 1559, in den ouderdom van 38 jaren, waarvan hij er ruim 7 doorgebragt had in de Societyt van Jesus en vijf in de missie.

Zie *C. Berse, of de Nederl. Francıscus Xaverius, eene bijdrage tot de geschied. v. Jesus in Indië v.* 1546—53, door W. v. N., Soc. Jes. Rott. 1870.

BERTELIUS (Johannes), in 1566 te Leuven geboren, werd in 1596 abt van een Benedictijner klooster te Luxemburg en daarna van de abdij van Epternach. Deze abdij werd in 1596 door Hollandsche krijgsknechten geplunderd en de abt gevankelijk naar Nijmegen gevoerd, waar hij 5 maanden later, na een betaling van 16,000 daalders, werd ontslagen.

Hij schreef o. a.:

Catalogus et series Episcoporum Epternacensium; Historia Luxemburgensis etc. Een uitvoerig werk met meer kunde en vlijt dan smaak en kritiek zamengesteld.

Hij overleed in 1607.

Zie Val. Andreas; F. Foppens.

BERTELMAN (Jan George), werd den 21sten Januarij 1762 (volgens Gregoir 1782) te Amsterdam geboren, ontving het onderwijs van den muziekmeester C. Ranitz op de viool, doch door den dood van zijn vader, was hij genoodzaakt reeds vroegtijdig les te geven om in zijn onderhoud en dat zijner moeder te voorzien.

Eigene oefening vormde hem tot een groot kunstenaar en componist, hoewel zijne lessen hem niet veel tijd overlieten om vele compositien te leveren.

In druk gaat van hem uit:

Requiem voor drie mannenstemmen met orgel accompagnem.
Missen voor vier stemmen met orkest.
Melodiën d. Evang. gezangen bij de Herv. gem. v. drie stemm.
Quartet voor twee violen, alt en violoncelle.
Liederen en romans, fantasiën, variatiën enz. *voor piano forte en viool.*

Hij was lid van verschillende muziekgezelschappen, van de de 4e kl. van het K. N. Instit. en ridder van den Ned. Leeuw.

Hij overleed den 25sten Jan. 1854 en werd in de Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven. Zijn vrienden lieten het volgende grafschrift voor hem vervaardigen:

Jano Georgio
Bertelman
Nat. 1782, *Dec.* 1854.
Mus. Mag. Amst.
anima, pietate
vitae, modestia,
Artis praestantia.
Aeque magno.
Amic. et Cult. p.
1854.

Zie Gregoir l. a., p. 15, 16; *Verslag der algem. vergad. van het Kon. Ned. Inst.*; *Part berigt.*

BERTELSMANN (Ch. A.), componist, geb. in 1811 te Gütersloh in Westphalen, vestigde zich in 1829 te Darmstadt en werd een leerling van den beroemden organist Ch. Rinck. Omtrent dien tijd plaatste hij in een muziekaal tijdschrift voor orgelmuziek eenige door hem vervaardigde compositien.

Eenige jaren later werd hij onderwijzer in de zangkunst te Soest (Groot-Hertogdom van den Neder-Rijn) en in 1838 te Amsterdam, waar hij *Eutonia*, in 1839 opgerigt, dirigeerde. Ook deed hij zulks het groote muziekfeest in 1853 te Arnhem gevierd.

Men heeft van dezen meester vele compositien, o. a.: *Drei Gesänge für vierstimmigen Männerchor.* Elberfeld bij F. W. Arnold: 1°. *Mein Vaterland,* 2°. *Wonne der Wehmuth,* 3°. *Soldaten Trinklied.*

Aurora, verzameling van koren.
Nederlandsche Liedertafel, verzameling van koren.
De dood van Willem II. elegie voor vier mannenstemmen, woorden van J. J. Landmeter. Amst. bij Eck en Lefebvre.
Drei Gesänge für eine Singstimme. Leipsich C. F. Peters.
4 *Lieder für eine Singstimme, woorden van J. Landmeter.* Amst. bij Th. J. Roothaan. Op. 22.
Glöckentöne. Lied für 4 Männerstimmen. Op. 27.
Zwei komische Gesänge für Liedertafeln. Op 29.
Vier Gesänge fur vierstimmigen Männerchor. Op. 46.
Wein-constitution, air met koor.
Nocturne fantastique pour piano.
Drei Lieder für eine Sopran oder Tenorstimme. Op. 40 enz.

De laatste jaren van zijn leven waren niet gelukkig. In zijn jongste *Lieder* stortte hij zijn hart uit in de volgende regels:

Keinen Ruhm, kein Glück
Lass ich zurück.
Hab' nichts als Schmerzen besessen.

Hij overleed te Amsterdam den 20sten November 1861.

Zie Gregoir, t. a. p., p. 17, 18.

BEUSECHEM (J. M. van), drossaard der Bataviasche Ommelanden in 1804, sjahbandar te Batavia 1808, omgaand regter in de Wester Afdeeling 1819, vervolgens president van den Raad van Justitie te Batavia en, dit nog zijnde, werd hij in 1832 door den gouverneur-generaal van den Bosch belast met het zamenstellen eener statistieke beschrijving van Nederlandsch Indië, welke naar Nederland gezonden werd en waartoe hem ter hulpe waren toegevoegd de gewezen resident van Pekalongan M. H. Halewijn en de hoofdcommies ter algemeene secretarie J. P. Cornets de Groot. (Zie deswege het geschiedkundig overzigt der beoefening van kunsten en wetenschappen in Nederlandsch Indië in het *Tijdschrift van N. I.* 1839, bl. 108.)

Hij overleed te Batavia in 1847, en was ridder der orde van den Nederl. Leeuw.

Part. Berigt.

BETZ (Gerardus Henri), zoon van Johannes Hendrik Betz, olieslager te Breda, en Maria Moolenbergh, werd den 30sten October 1816 aldaar geboren, ontving zijn opleiding in het instituut van Provily, kostschoolhouder eerst te Moerdijk, en later te IJsselstein. Op 15jarigen leeftijd werd hij geplaatst op het notariskantoor van Roggen te Wijchen, waar zijn oudste broeder toen predikant was. Die werkzaamheden schenen weinig aantrekkelijks voor hem te hebben, zoodat, na een verblijf aldaar van 2 of 3 jaren, zijn vader hem in de ouderlijke woning terug nam, om in het olieslagers bedrijf zich te oefenen; doch ook dit beviel hem niet. In 1837 werd door zijn vader een koffie- en aardappelstroop fabriek te Kralingen aangekocht, die door zijn beide zonen (de andere was apotheker te Breda, doch die zaak leverde geen genoegzaam bestaan op) werd gedreven onder de firma „Gebroeders Betz". Later, omstreeks 1848, na het overlijden van zijn broeder, en nadat het terrein der fabriek voor een deel door de RijnspoorwegMaatsch. was aangekocht, werd zij verplaatst naar Delftshaven. In 1850 ging zij in andere handen over.

Ondertusschen was hij in 1841 in het huwelijk getreden met mejufvrouw van Staveren, dochter eener bemiddelde weduwe te Amsterdam. Hij bragt toen zijn woonplaatst over naar Rotterdam, waar hij stil en gelukkig leefde, en, daar de werkzaamheden der fabriek niet bijzonder tijdroovend waren, had hij gelegenheid in overvloed om aan zijne zucht tot eigen oefening te voldoen. Te Rotterdam trad hij in 1849 in kerkelijke betrekking en leerde men hem kennen in zijn buitengewonen aanleg tot organiseeren en administreeren. In 1854 werd hij lid van den gemeenteraad en tevens tot president van het burgerlijk armhuis benoemd.

Daar wachtte hem eén moeijelijke taak, waarin zijn organiserend talent uitblonk. Niet slechts werd toch in dit jaar de armenwet uitgevaardigd, waardoor de armbesturen eene geheel nieuwe organisatie moesten ondergaan, maar juist omstreeks dien tijd is er in 't openbaar opgewezen hoezeer het armbestuur te Rotterdam in al zijne deelen regeling en orde behoefde. De uitmuntende inrichting, waarin die tak van openbaar leven thans verkeert, is grootendeels zijn werk.

Groot was het deel dat hij in 1858 en 1859 nam aan het regelen der gemeente finantiën te Rotterdam; ook was hij de steller van het rapport der financiëele commissie, waarin aan den raad voorstellen tot organisatie werden gedaan, die voor een groot deel werden aangenomen. Maar weldra wachtte hem een belangrijker werkkring.

In 1859 moest, ten gevolge van de herziening der tabel voor de verdeeling der kiesdistricten, Rotterdam nog een derden afgevaardigde verkiezen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en zoozeer had Betz het vertrouwen zijner stadgenooten weten te winnen, op zulk eene wijze had men zijne talenten leeren waardeeren, dat hem met eene groote meerderheid die gewichtige zending werd opgedragen.

Ook nu waren het weder vooral de financiëele belangen van het vaderland, waaraan hij zich bij voorkeur wijdde. Meer en meer schoot de overtuiging bij hem vaster wortels, dat ons financiestelsel, vooral ook de gemeente-accijnsen, eene belemmering waren voor de vrije ontwikkeling der welvaart van de natie, en eene algemeene hervorming eigenlijk eene levensquaestie was voor het land. Vooral in de laatste redevoeringen die hij bij de beraadslagingen over de begrootingswetten in November en December 1861 uitsprak, en die als resultaat van zijne studiën en werkzaamheden als lid der Kamer beschouwd kunnen worden, blonk deze overtuiging helder uit; zij kon gelden voor het programma van 't geen hij, in een nieuweren en hoogeren werkkring zou hebben te verrigten. Toen Thorbecke in Jan. 1862 voor de tweede maal met het zamenstellen van een kabinet werd belast, viel zijn keus onmiddelijk op Betz, om hem tot minister van financiën te benoemen. Het vierjarig tijdvak waarvan hij aan het hoofd der finantiën stond, kenmerkte zich door de meest doortastende hervormingen, die de schitterende zijde van het tweede ministerie Thorbecke zijn geworden. De strekking van ons werk gedoogt niet Betz verder op zijn politieke loopbaan te volgen; zulks is dan ook reeds geschied.

Reeds voor zijn optreding als minister was Betz gewoon voor de pers te werken. In 1857 ving hij met mr. J. A. Fruin en mr. P. P. Hubrecht, de uitgave aan van de *Bijdragen tot de kennis van staats-, provinciaal- en gemeentebestuur in Nederland,* waarin menig opstel van zijn hand voorkomt. Onmiddelijk na zijne terugkomst tot het ambteloos

leven, trad hij ook tot dit tijdschrift terug en vervolgde o. a. zijne uitstekende *financieele beschouwingen*. Ook werd hij in 't laatst van 1866 mederedacteur van het *Tijdschrift van Nederlandsch-Indië*, waarin in de eerste aflevering een reeks van artikelen, onder den titel *Het koloniale vraagstuk* van zijn hand voorkomen. In 1867 verschenen te 's Hage de bekende *Politieke beschouwingen*, waarvan het tweede gedeelte de *koloniale politiek* bevat, welk uitvoerig geschrift van de hand van Betz is.

Hij overleed den 20sten Mei 1868 en den 23sten Mei werd zijn stoffelijk overschot naar het graf gedragen.

Zie verder van Hoëvell *Een blik op het leven van Gerardus Henri Betz*, in *Tijdschrift voor Ned. Indië*. 1868, bl. 419 volgg.; de *Economist*, 1868, bl. 419; *N. Rott. Cour.*, 23 Mei 1868.

BEVERVOORDE (ENGELBERT VAN). Toen de noodlottige opstand, die in Augustus 1830 losbrak, zich nog niet deed vermoeden en er voor den jeugdigen militair geene vooruitzigten bestonden, kreeg men berigt van den oorlog in 1825 op Java uitgebroken. Daardoor ontstond bij velen, vooral bij jonge officieren van het leger, ook bij Bevervoorde, de lust om zich aldaar een betere toekomst voor te bereiden. Spoedig onderscheidde hij zich aldaar door zijne dapperheid en beleid, zoodat hij toen de oorlog was geëindigd, den 10den Maart 1831, tot ridder van de Militaire Willemsorde werd benoemd. Welhaast bood zich de gelegenheid aan nieuwe laauweren te plukken.

Zoo lang de oorlog op Java duurde, had gebrek aan middelen de noodzakelijkheid doen ontstaan om ter Westkust van Sumatra slechts defensief te ageren, doch zulks had ten gevolge dat de euvelmoed onzer vijanden zoo hoog gestegen was dat het hoofd des bestuurs besloot daaraan paal en perk te stellen en aan den kolonel Elout, die met civiel- en militair gezag te dier Kust bekleed werd, de taak opdroeg om het offensieve te hervatten en den vijand ten onder te brengen. Elout vertrok dien ten gevolge in den aanvang van 1831 naar Padang. Hij begreep dat het wenschelijk was bij de onderneming van zulk een moeijelijke taak, zich door een bekwaam officier als adjudant te doen ondersteunen en zijn keus viel op Bevervoorde, die zich in den oorlog op Java zoo gunstig had leeren kennen. Met veel onderscheiding nam hij deel aan de gevechten die in de VII kotta's te Naras en op verscheidene andere plaatsen ter Westkust van Sumatra geleverd werden. Doch niet lang na zijne aankomst ter gemelde Kust, begreep de kolonel Elout, dat hij van Engelbert's bekwaamheid en van zijne bijzondere geschiktheid om met den inlander om te gaan, in het belang van het Gouvernement, voordeeliger partij kon trekken door hem te belasten met het civiel gezag in het regentschap Priaman. Het was in die betrekking, dat hij zich hoog verdienstelijk maakte. Door onvermoeiden ijver wist hij zich hoog verdienstelijk te maken. Door onvermoeiden ijver wist hij met voorname vijandelijke opperhoofden correspondentie aan te knoopen, uhn vertrouwen te winnen, en velen hunner tot onderwerping aan het Gouvernement over te halen, zoodat hij door overreding verkreeg, wat anders met de wapens zouden hebben moeten gewonnen worden, en een uitgestrekt grondgebied zich aan het Nederlandsch gezag onderwierp, terwijl hij ook door zijn onvermoeid streven er veel aan toebragt, dat de beruchte Toeankoe Nan Tjerdik van Naras, die na de overmeestering van zijne verblijfplaats, de wijk naar elders genomen had, in 1832 bij het gouvernement in onderwerping kwam, eene zaak welke van het hoogste belang geacht werd. Toen daarna in 1832 onze troepen naar Bondjol en Rau oprukten, bewees Engelbert op nieuw gewigtige diensten. Hij werkte ijverig mede om de bevolking dier gewesten tot onderwerping over te halen, en aan hem werd de regeling van ons gezag in die gewesten, waarvan het bestuur voor eerst met dat van het regentschap Priaman vereenigd werd, voor een groot gedeelte toevertrouwd.

Toen in Januarij 1833 de conspiratie van de gezamenlijke Padries en Maleijers tegen het Nederlandsche gouvernement, te Bondjol en op eenige andere plaatsen, op eene zoo noodlottige wijze uitbrak, bevond Engelbert zich in het landschap Rau, alwaar, onder zijne leiding, te Pademan Tinggi, eene redoute (het fort Amerongen genaamd) was opgeworpen. Onbewust van hetgeen te Bondjol en te Loeboe-Sikaping, alwaar onze posten afgeloopen en hare bezettingen vermoord waren, was voorgevallen, vertrok Engelbert met slechts een zwak eskorte van Maduresche soldaten van Rau naar Priaman, alwaar zijne tegenwoordigheid vereischt werd.

Kort voor zijn vertrek, ontving hij een brief van den Toeankoe Moeda, die door de onzen tot regent over Bondjol en onderhoorigheden was aangesteld, en die hem aanraadde, om zich op den voorgenomen tocht door een sterk geleide te doen vergezellen, omdat hij voor den geest dier bevolking niet durfde instaan. Engelbert stelde echter in de gezindheid van die bevolking een te goed vertrouwen, en sloeg op die waarschuwing, helaas! geen acht. Op zijn eersten marsch naar Soender, alwaar hij des nachts verblijven moest, trof niets bijzonders zijne aandacht. Den volgenden morgen van daar weer afmarscherende, ondervond hij wel eenige moeijelijkheden ter bekoming van transportmiddelen, maar ook dit baarde hem geen wantrouwen. Op den verderen marsch naar Loeboe Sikaping, geen kwaad vermoedende, met zijne Madurezen in de schaduw gezeten zijnde, om van de vermoeijenis wat uit te rusten, viel er onverwacht een schot uit het naastgelegen woud, waardoor een der Maduresche soldaten, die voor Engelbert stond, doodelijk getroffen werd. Ziende naar de plaats van waar het schot gekomen was, ontwaarde hij een Padrie, die met de kwartiermuts van een jager van het 1ste bataillon gedekt, weg liep. Nu begon Engelbert met de zijnen voor het eerst kwaad te vermoeden, waarom hij den marsch naar Loeboe-Sikaping, welke post niet meer ver af was, met waakzaamheid voortzette, daar hij begreep, dat de bevolking vijandig geworden was, het niet meer mogelijk zijn zoude, den terugtogt naar Rau te volbrengen. In de vlakte gekomen zijnde, vond hij aldaar een menigte Padries, welke hem spottender wijze toeriepen: Gaat maar naar Loeboe Sikaping, daar zult gij koelies, daar zult gij levensmiddelen vinden! enz. Te Loeboe Sikaping aangekomen zijnde, vertoonde zich een schrikkelijk tooneel voor zijne oogen. Hij vond onze sterkte afgeloopen, de bezetting op de gruwzaamste wijze vermoord, en in de aldaar gevestigde infirmerie niets dan lijken. Het hopelooze van zijnen toestand nu in zijnen geheelen omvang inziende, daar geen terugtogt meer mogelijk was, vergaderde Engelbert zijne Madurezen om zich, en bad hen, hem te verlaten, en zich van hunne militaire kleeding en wapens te ontdoen, zich te verspreiden en op zoodanige wijze ieder voor zich redding te zoeken, iets dat niet hopeloos was, terwijl hij zich en hen allen voor verloren hield, wanneer zij bij elkander bleven, daar zij zich dan nergens onopgemerkt zouden kunnen ophouden, en zijne blanke kleur hem bovendien verraden zou. Maar de Madurezen waren niet te bewegen om alleen op hun zelfbehoud bedacht te zijn; vast besloten zij, om Engelbert tot het uiterste bij te staan, en met hem te ontkomen of te sneven. Engelbert verliet dan met zijne zwakke, getrouwe bende, dit akelig schouwtooneel, met het voornemen om zich zoo mogelijk door de vallei van Alahan Pandjang, langs Bondjol, naar de Padangsche bovenlanden, alwaar onze hoofdmagt zich bevond, te begeven. De vijand betwistte hem nu echter den aftogt, en vervolgde hem onder een gestadig vuur, waardoor sommige der Madurezen ligt gekwetst werden; zich met bedaardheid verdedigende, gelukte het hem echter eene rivier op een uur afstands van Loeboe Sikaping te bereiken, en door de duisternis begunstigd, in het daar achtergelegen gebergte van Bondjol de wijk te nemen.

Ruim acht dagen zwierf Engelbert met de zijnen, van levensmiddelen beroofd, in het gebergte rond. Over dag hielden zij zich steeds in het digtste van het bosch verborgen, terwijl zij des nachts trachtte zich naar de zijde der Padangsche bovenlanden te begeven, daartoe den loop der rivieren tot rigtsnoer nemende. Het zwerven in de digte, bijna ontoegankelijke bosschen, had hunne kleeding geheel vernield, terwijl, aangezien zij niets dan bladeren en wortelen van boomen, en wat wilde pisang tot voedsel hadden, hunne krachten door gebrek geheel waren uitgeput, en Engelbert die bovendien van geen sterke ligchaamsbouw was, naar eene schim geleek. Langzamerhand waren zij echter reeds ver gevorderd, om het doel hunner wenschen te bereiken, toen zij ongelukkiger wijze ontdekt werden door eene vrouw, welke in het rijstveld arbeidde, en die dadelijk naar eene nabijzijnde kampong liep, om te berigten dat zij Orang poetih (Europeanen) gezien had. Weldra werd nu Engelbert met zijne zwakke bende, door vermoeijenissen en ontberingen, niet meer in staat

zich door eenen spoedigen aftogt te redden, met overmagt aangevallen. De Madurezen verdedigden zich manmoedig, doch het gevecht was slechts van korten duur, daar hun voorraad patronen, die in het vorig gevecht bij Loebo-Sikapping reeds zeer verminderd was, nu weldra geheel uitgeput werd. De Padries openden een levendig vuur, hetwelk de Madurezen spoedig dood of gekwetst deed nederstorten, tot dat Engelbert met slechts twee hunner, die door gebrek aan patronen geen schot meer doen konden, overbleef. Deze beide Madurezen werden van achteren aangegrepen en gevangen genomen. Verwonderd dat Engelbert, in weerwil van hun hevig vuur niet gewond was geworden, schreef hun bijgeloof hem onkwetstbaarheid (betoeah) toe; ofschoon slechts met een reeds gebroken sabel gewapend, durfde geen hunner hem naderen, maar wierpen zij hem met lansen en steenen, tot dat hij op de knieën nederzeeg. Als over hun eigen wreedheid verbaasd, had er een oogenblik pozing plaats, maar nu trad een hunner hoofden voorwaarts, stiet hem met geweld zijne kris in de borst, haalde hem het hart uit het lijf, en wierp het den zijnen toe, zeggende: „Ziet dan of het hart van dezen Europeaan anders is dan het onze." De beide gevangen genomen Madurezen werden in den beginne zeer zorgvuldig en afzonderlijk bewaakt; vervolgens trokken de Padries van hen partij om de behandeling te leeren van de percussiebussen, welke zij op de bezetting van Bondjol hadden buit gemaakt. Daar de waakzaamheid langzamerhand verslapte, ontstond er verstandhouding tusschen de onze en deze beide Madurezen, en vormden zij het plan, om bij de eerste geschikte gelegenheid te ontsnappen. Dit gelukte hun, toen de Padries later naar Rau oprukten, om de onzen aldaar aan te tasten. Bij het zwemmen over de rivier Masang, welke zeer gezwollen was, verloor een hunner het leven, zoodat het slechts een der Madurezen gelukken mogt, tot de zijnen weder te keeren. Het is deze Madurees, die van het omkomen van Engelbert en zijne lotgenooten, bij zijne terugkomst een omstandig verhaal deed aan den luitenant J. G. Boelhouwer, die destijds tijdelijk in Indië diende, en den luitenant Engelbert van Bevervoorde in het civiel gezag over het regentschap Priaman opgevolgd was

Aan Engelbert was kort voor zijnen dood, ter belooning van zijne ter Westkust van Sumatra bewezen diensten, eene buitengewone bevordering te beurt gevallen, doch hij heeft het genoegen niet mogen genieten daarvan kennis te dragen.

Zie H. M. Lange, *Militaire Spectator*, 8 D. 1840.

BEVERVOORDE TOT OUDMEULEN (Jhr. H. J. van), was in 1810 officier der garde d'honneur, en werd als zoodanig in 1812 als adjudant geattacheerd aan den staf van den Prins van Neufchâtel en Wagram, waarbij hij den veldtogt in Rusland onder Napoleon bijwoonde. Hij begaf zich op hoog bevel in Jan. 1813 tot den Prins Aartsthesaurier van het Keizerrijk, Hertog van Plaissance, Gouvern.-Gener. der Hollandsche gewesten, residerende te Amsterdam, die, gedurende de volksbeweging in 1813 de wijk naar Frankrijk nam en hem ontsloeg.

Daarop vervoegde hij zich, bij den generaal Kraijenhoff, bood dezen zijne diensten aan en werd terstond tot diens luitenant-aide de camp benoemd. Hij nam ijverig deel aan de verrigtingen en operatiën van den generaal als gouverneur van Amsterdam en omliggende sterkten, ter herkrijging van 's lands onafhankelijkheid en ter benadering der terugkeering van Oranje. Hij doorliep vervolgens de hoogere rangen, een voor een tot en met dien van luitenant-kolonel, in welken hij in 1852 werd gepensioneerd.

In 1814 was hij bij de belegering en overgave der vesting Naarden en in 1815 behoorde hij tot de bezetting der vesting Bergen in Henegouwen. Hij werd door koning Willem III benoemd tot ridder van den Nederl. Leeuw en ontving de versierselen dier orde te Tilburg uit 's vorsten eigen handen. Hij was gehuwd met E. van Westrenen van Themaat en overleed te 's Hage den 18[den] Julij 1858.

Zie *Amsterd. Cour.*, 21 Julij 1858.

BLAAUW (Henri Thierry de), zoon van Dirk de Blaauw, onderwijzer in de meetkunde te 's Gravenhage en Hendrika van der Vis, werd den 21[sten] Julij 1818 te 's Hage geboren. Na den dood zijns vaders vereenigden zich eenige zijner leerlingen en vrienden om voor de opvoeding van dien zoon te zorgen. Na het gymnasium doorloopen te hebben, werd hij in 1835 als student in de godgeleerdheid te Leiden ingeschreven en in 1844 als predikant te Gapinge beroepen, van waar hij in 1847 naar Hoorn vertrok. In 1852 kreeg hij gelijktijdig een beroep van Zwolle en Leiden. Hij aanvaardde het laatste en bleef daar werkzaam tot aan zijn dood den 11[den] Mei 1858. Hij huwde in 1852 M. A. Tak, van Middelburg, die hem met de geboorte van een dochter en zoon verblijdde.

De Blaauw was een man van buitengewone geleerdheid en bewees zijne verschillende gemeenten, vooral als herder, belangrijke diensten. Hij was lid der Maatsch. van Nederl. Letterk. Zijn vriend J. Kneppelhout schetste zijn leven voor de Maatschappij.

Zie *Handel.* 1858.

BLEEKRODE (S.) in 1814 geboren, studeerde te Leiden en werd hoogleeraar bij de Kon. Akad. tot opleiding van burgerlijke ingenieurs enz. te Delft. Hij onderscheidde zich door groote werkzaamheid, waarvan de talrijke door hem in onderscheidene tijdschriften geplaatste opstellen en enkele door hem afzonderlijk uitgegeven geschriften, getuigen. In deze alle treedt eene bijzondere rigting op den voorgrond, het scheen niet zoozeer zijn doel te zijn door zijn schrijven der wetenschap of het onderwijs bevorderlijk te zijn, maar meer bepaald zijne kennis en zijne talenten ten nutte van de nijverheid te besteden. Zijn eerste werk was zijn *Technologische handboek*, dat wel is waar weinig oorspronkelijks bevat, maar dat toen voorzag in eene behoefte, tot wier vervulling vóór dien tijd in ons land slechts weinig of niets gedaan was. Gedurende verscheidene jaren was hij een der hoofdredacteurs van het *Tijdschrift*, uitgegeven door de Maatschappij tot bevordering van Nijverheid te Haarlem, later werkte hij mede aan het *Tijdschrift van de Volksvlijt* en laatstelijk nam hij geheel alleen de redactie op zich van het *Nieuwe Tijdschrift voor de Nijverheid*, waarin hij het voornaamste trachtte te verzamelen wat in buitenlandsche tijdschriften over de nijverheid gevonden wordt en voor onze landgenooten wetenswaardig kon geacht worden.

Het verzamelen van allerlei statistieke opgaven op industriëel gebied was steeds zijn lievelingsarbeid en inderdaad mag gezegd worden, dat hij de gaven bezat van dit met talent te doen. Gedurende 7 jaren gaf hij daarvan het bewijs in het door hem geredigeerd *Jaarboekje*, dat voor vele industrieelen eene vraagbaak was, wanneer het te doen was om de beschrijving van nieuwe toestellen of bereidingswijzen, of als men aangaande de productie van het een of ander handelsartikel statistische opgaven verlangde. Dat het hem ook aan geen talent ontbrak van hetgeen hij zag, goed te zien en te beschrijven, blijkt uit zijne in het *Algemeen Handelsblad* opgenomen artikelen over de Londensche tentoonstelling van 1851, die later ook afzonderlijk zijn uitgegeven. Hij deed die beschrijving vergezeld gaan van allerlei statistische mededeelingen aangaande de productie van verschillende aldaar ten toongestelde artikelen door hem aan verschillende tijdschriften en officieele opgaven ontleend, die voor den industrieel niet zonder waarde waren.

Zijn onderwijs te Delft bepaalde zich tot mineralogie, geologie en metallurgie, waarbij hij in de laatste jaren nog de beginselen van dier- en plantenkunde voegde.

Hij overleed in het begin van Januarij 1862 op 47jarigen leeftijd.

Schriften:

Verzameling van uitgelezene verhandelingen over de leer van de ziekte der kinderen. Groning. 1836. gr. 8°.

Algemeene en bijzondere Technologie; een handboek tot eene wetensch. en pract. kennis van handwerken, ambachten, kunsten, manufacturen en fabrijken, volgens derzelver tegenwoordig verband. Gron. 1842. 2 dln. Met atlas in 4°.

De nieuwe verbeteringen en uitvindingen met betrekking tot de wind- en korenmolens. Gron. 1845. gr. 8°. Met 6 platen.

Bijdragen tot de Homoepathie door S. B. en J. F. P. Schönfeld, in vereenig. met meer geneeskundigen. Gron. 1836. 1 stuk. gr. 8°.

Jaarboekje van wetenschappen en kunsten enz., onder redactie van S. v. B. Rotterd. 1847.

Verzameling van uitgelezene verhandelingen over de leer van de ziektens der kinderen, overgenomen uit de voornaamste geneesk. werken en tijdschriften, door S. B. Gron. 1836. 1 st.

De tentoonstelling der nijverheid en kunsten van alle volkeren, te Parijs gehouden in 1856. 1—3 aflev.

De tentoonstelling der nijverheid van alle volken te Londen. Geschiedenis en beschrijving der tentoonstelling enz. 2e verm. uitg. 's Gravenh. 1852. roy. 8°.

De werktuigen voor land-, tuinbouw en veeteelt. Verslag der Tentoonstelling van landbouw-werktuigen te Londen in 1851, *enz.* 2e uitg. 1854. gr. 8°. Met houtgr.

Algemeene Encyclopaedie voor handel, scheepvaart, nijverheid en landbouw, met betrekking tot alle handel- en oeconomische wetenschappen, onder redactie van J. J. van Alberda, S. Bleekrode en anderen. Amst. 1858.

E. H. Hartman, over metalen dakbedekkingen met lood, zink, gegalvaniseerd ijzer en koper, enz. Met een voorwoord van S. B. Amst. 1859. gr. 8°.

Opus posthumum; bevatt. den laatsten arbeid aan het nieuw tijdschrift, gewijd aan alle takken van volksvlijt, nijverheid, landbouw, mijnwezen, handel, spoorwegen, telegraphie en scheepvaart, onder redactie v. S. B. Rott. 1861. gr. 8°.

Nieuw Tijdschrift gewijd aan alle takken van volksvlijt, nijverheid, landbouw, mijnwezen, handel, spoorwegen, telegraphie en scheepvaart, onder redactie van S. B. Rotterd. 1859—1861.

Verhagen en Bleekrode, Beschouwingen over de Meekrap bereidingen. Goor 1852. 8°.

Het praktisch volksboek. Museum voor natuur, kunst en wetenschap. Uitgegeven onder medewerking van S. B. 1856—1862. Sneek. kl. fol. Met houtgr. en pl.

De Volksvlijt. Tijdschrift voor nijverheid, handel en scheepvaart. Uitgeg.

Zie *Nederl. Spectator*, 1862, bl. 17.

BLOM (Mr. Gerard Theodoor) overleed den 1sten Mei 1828, na sedert 1818 in de verschillende betrekkingen van lid van het hoog geregtshof, van waarnemend resident van Batavia, secretaris-generaal van het gouvernement en van president van den raad van justitie, en laatst die van procureur-generaal bij het hoog geregtshof van Ned. Indië, advokaat-fiskaal bij de hooge militaire vierschaar, dirigerend lid van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen en van direkteur van het verhoogde millitaire weduwen- en weezenfonds te hebben waargenomen. Hij was een man van buitengewone bekwaamheden, trouw en van een voortreffelijk karakter.

Zie *Javasche Courant*, 1 Mei 1828.

BLUME (Carel Ludwig), zoon van Christiaan Nicolaas Ludwig Blume, koopman te Brunswijk, en Melusine Caroline Sophie Blume, werd den 9den Junij 1796 te Drechsler, geboren. Toen Duitschlands wakkere zonen te wapen werden geroepen om het gemeenschappelijke vaderland van de vreemde overheersching te helpen bevrijden, kon niets den jeugdigen Blume weêrhouden om aan die roepstem gehoor te geven; de vertoogen van zijnen meer vooruitzienden voogd mogten niet baten; Blume offerde het grootste gedeelte van het hem overgebleven ouderlijk erfdeel op om zijne uitrusting te bekostigen en sloot zich als vrijwilliger aan bij het in den bevrijdings oorlog zoo beroemde Lützowsche jagercorps. Later begaf hij zich naar Nederland, legde het voor de betrekking van militair apotheker 2e klasse gevorderd examen af en werd den 29sten September 1814 door het geneeskundig bestuur over de Hollandsche armee tot die betrekking benoemd en den 6den April 1815 als zoodanig geplaatst bij de ambulance voor de tweede divisie der mobile armee in Belgie. Aan onzen beroemden Sebald Justinus Brugmans toegevoegd, toen deze gecommitteerd werd, om uit Parijs terug te halen wat derwaarts uit Nederlands natuurhistorische verzamelingen tijdens de Fransche overheersching was te zamen gebragt, kweet Blume zich uitnemend van zijn taak, zoodat Brugmans hem aanspoorde zich verder met de borst op de natuurhistorische en geneeskundige wetenschappen toe te leggen. Blume volgde dien raad en werd den 9den Julij 1817 aan de Leidsche hoogeschool tot medicinae doctor bevorderd.

Den 6den Oct. 1817 ontving hij, na afgelegd examen, zijn diploma als officier van gezondheid 2e klasse bij de armee of hospitalen, en werd den 28sten dier maand bij het Leidsche hospitaal geplaatst.

Den 11den Januarij 1818 eervol ontslagen met den rang van chirurgijn-majoor, werd hij den 28sten Maart daaraanvolgenden tot officier van gezondheid 2e klasse bij de troepen in Neêrlands Indië en den 28sten Mei van hetzelfde jaar tot officier van gezondheid 1e klasse benoemd.

Kort na zijn aankomst te Batavia werd Blume aangesteld tot adjunct van den directeur tot de zaken van landbouw, kunsten en wetenschappen, welke laatste betrekking door den hoogleeraar Reinwardt bekleed werd. IJverig en weetgierig als hij was, onderscheidde zich Blume weldra in zijn nieuwen werkkring en wist zich onmisbaar te maken. Den 1sten Julij 1826 erlangde hij, toen commissaris voor den burgerlijken geneeskundigen dienst, tot welke betrekking hij den 12den Augustus 1823 benoemd was, verlof om naar Europa te gaan. Blume had zich zijn verblijf in Indië ten nutte gemaakt om een schat van belangrijke natuurhistorische voorwerpen bijeen te brengen en zich daarvoor menig geldelijk offer getroost; al zijne beschikbare oogenblikken had hij aan het maken dezer verzamelingen, aan natuurhistorische onderzoekingen en vooral aan de studie der kruidkunde besteed. Oorspronkelijk was Blume niet zoozeer botanicus als medicus, doch hij had veel lust voor de beoefening der natuurhistorische wetenschappen in het algemeen en voor die der vergelijkende ontleedkunde in het bijzonder; later door de noodzakelijkheid gedrongen, legde hij zich met hart en ziel op de studie der kruidkunde toe. Hij had namelijk het wenschelijke betoogd om voor den geneeskundigen dienst in O. I. gebruik te maken van de inheemsche planten, in de plaats van vele van verre aangevoerde, dikwijls mindeugdzame medicamenten, die meermalen door de reis zeer geleden, ja alle geneeskracht verloren hadden. Men sloeg acht op den door hem gegeven wenk en droeg hem zelven den last op om betreffende deze aangelegenheid het noodige onderzoek in het werk te stellen en later bepaalde voorstellen te doen. Ten einde zich naar eisch van deze lastgeving te kwijten, moest Blume de Flora onzer O. I. bezittingen, waaromtrent in die dagen nog zoo weinig bekend was, bestudeeren. Hij deed dit met de gebrekkige hulpmiddelen die hem ten dienste stonden, op een wijze, die ons bewondering afdwingt voor zijn geestkracht, vasten wil, helderen veelomvattenden blik en zijn uitstekende talenten. Immers, toen hij naar Europa terugkeerde, was zijn naam als kruidkundige, door de uitgave van eenige belangrijke werken, reeds gevestigd.

Kort na zijn aankomst in Nederland deed Blume de noodige stappen om het plan ten uitvoer te leggen tot verwezelijking waarvan hij de reis naar Europa ondernomen had' de uitgave namelijk op groote schaal van een werk over den plantengroei in onze O. I. bezittingen, en weldra zagen de eerste afleveringen der *Flora Javae* het licht. Blume schijnt zijn voornemen om spoedig naar O. I. terug te keeren, voorloopig uit het hoofd gesteld te hebben en dat voor goed te hebben laten varen toen hij in 1829 door Koning Willem I tot directeur van 's Rijks Herbarium te Brussel, met den rang en titel van hoogleeraar, benoemd was, en hij zich den 29sten April van hetzelfde jaar met Johanna Aletta Wilhelmina Waardenburg in den echt verbond. Het Rijks Herbarium, waarvan de door Blume bijeengebragte verzameling (1) de voornaamste grondslag was, werd vooral door de zorg van J. B. Fischer, daar Blume afwezig was, bij het uitbreken der revolutie, met groote moeite gered en later naar Leiden overgebragt. Blume wist, door zijne menigvuldige betrekkingen, in 's Rijks Herbarium vele schatten uit allerlei oorden der wereld te zamen te brengen, waardoor hij, onder de krachtige medewerking der hooge regering deze belangrijke inrigting gemaakt heeft „tot een sieraad van Nederland niet alleen, maar van ons geheele werelddeel waarin zij naast soortgelijke verzamelingen te Weenen, Berlijn, Parijs en Londen eene waardige plaats inneemt."

Te Leiden en des zomers op een buiten nabij Wassenaar, wijdde Blume zich onverdeeld aan zijne kruidkundige studiën en aan de belangen der aan zijne zorgen toevertrouwde inrigting. Bij veel voorspoed was ook menige smartelijke beproeving 'zijn deel; bij vele eerbewijzen, die hij zoo buiten- als binnen

(1) De zoölogische heeft Blume, tegen het genot eener lijfrente, aan het Rijk afgestaan. Zij bevindt zich in 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden.

s lands mogt ontvangen, was ook hij, even als zoo menig ander groot man, aan de miskenning van ijverzuchtigen vijanden blootgesteld. Gedurende zijn verblijf in de O. I. had Blume veel gewerkt en tot stand gebragt, reeds toen en later, na zijne terugkomst in Europa, gewigtige diensten bewezen. Vele waren zijne bemoeijingen in het belang van den tuin van Buitenzorg, waarover hem het oppertoezigt was opgedragen; de cultures in het algemeen gingen hem zeer ter harte, in het bijzonder echter willen wij hier vermelden, dat de kaneel- en tabakscultuur zeer veel aan hem te danken heeft gehad, dat hij zich ook bijzonder voor de vanielje en ramécultures heeft beijverd en vooral dat hij het gouvernement heeft bewogen tot het overbrengen van den kinaboom naar Java. Ook was hij de eerste, die het denkbeeld opperde en op de uitvoering herhaaldelijk ernstig aandrong.

Op Java was Blume als kundig en ervaren arts hoog in aanzien, steeds wordt met dankbaarheid erkent, wat hij deed in het algemeen voor den geneeskundigen dienst in Nederl. Indië, in het bijzonder voor de vaccinatie en ter bevordering van het gebruik van in O. I. voorkomende geneesmiddelen en de geneeskundige praktijk aldaar.

Door zijne kruidkundige geschriften heeft hij zich een blijvende naam verworven. Behalve eenige kleine stukken, gaf hij de volgende werken in het licht:

Catalogus van eenige der merkwaardigste gewassen in 's lands Plantentuin te Buitenzorg.

Tabellen en platen van de Javasche Orchidéen.

Bijdragen tot de Flora van Nederladsch Indië.

Enumeratio plantarum Javae, etc.

Museum botanicum Lugdono-Batavum. L. B. 1849. 8°.

Rumphia s. commentationes botnaicae inprimis de plantis Indiae Orientalis. Amst. 1836. 44 fol.

Antwoord aan den heer W. H. de Vriese. Leid. 1850.

Collection des Orchidées les plus remarquables de l'Archipel Indien et du Japon. Amst. 1858. Livr. 1 et 1. Avec pl. coloriés, een gedeelte der *Flora Javae.*

Flora Javae et insularum adjacentium. Nova series cum imaginibus majore ex parte naturae coloribus expressae. Amsteiod. 1859. fol.

Museum Botanicum Lugduno-Batavum s. stirpium exoticarum novarum vel minus cognitarum ex vivis aut siccis brevis expositio et descriptao, L. B. 1850—57. Ib. 8 Maj.

Opheldering van de inlichtingen van den Heer F. Junghuhn. Leyd. 1859. 8°.

Het zijn vooral de *Flora Javae* en de *Rumphia*, welke de bewondering van geheel de beschaafde wereld hebben verwekt; de voortzetting van eerstgenoemd werk is het laatste gewrocht van zijne hand, dat hij de wetenschappelijke wereld ten beste gaf; daarvan zagen 12 afleveringen het licht, die uitsluitend zijn gewijd aan de behandeling van de merkwaardige orchideën, waaraan hij reeds vroeger zijne krachten beproefd had en tot wier kennis hij zeer belangrijke bijdragen leverde; de daarbij behoorende platen zijn, met eenigzins gewijzigden Fransche tekst, ook afzonderlijk, onder den titel van *Choix d'Orchidées, etc.* uitgegeven.

Blume heeft gedurende zijn leven veel eer genoten. De Leidsche senaat schonk hem in 1845 honoris causa den titel van *Matheseos magister* en *Philos. Natur. doctor.* Hij was commandeur en ridder van verschillende orden, met meer dan eene medaille vereerd, lid van de Konink. Academie van Wetensch. in Nederland, der Koninkl. Academie van Wetensch. te Stockholm, het Fransche Instituut, de Caesarea Leopoldino-Carolina, der Academia Naturae criuosorum, der Holl. Maats. van Wetensch. te Haarlem, der Linnean Society te Londen, der Societas Caesarea Naturae Curiosorum Mosquensis, van het Kon. Botan. Gesellschaft te Regensburg, der Societas Medico-Botanica Londinensis, der Natuurk. Vereeniging in Ned. Indië, enz.

Blume overleed den 3[den] Febr. 1862, eene weduwe en 7 kinderen nalatende. Zijn portret vindt men voor de *Flora Javae.*

Zie *Ned. Spect,* 1862, bl. 57; *Annales Acad.* L. B. 1862.

BOCKHOLTZ (J. VAN) werd 18 October 1816 benoemd tot commissaris om het bestuur van Banjermassing op zich te nemen. Hij kwam er den 23[sten] November en werd door den Sultan goed ontvangen. De staat van zaken was er ellendig. Het fort bevatte slechts bouwvallige huizen, die op instorten stonden, de kazernen waren zoo slecht, dat de troepen in een peperpakhuis gelegerd moesten worden, het residentiehuis was in een onherstelbaren toestand. De Engelschen hadden alles verwaarloosd, het kruid medegenomen, de affuiten der kanonnen lagen in stukken gebroken, een troep bannelingen zwierf rond, zonder toezigt, geheel aan zich zelf overgelaten. Eer aan eenige verbetering te denken viel, moest van Bockholtz eene overeenkomst met den Sultan hebben tot stand gebragt. Zoodanig contract werd op den 1[sten] Januarij 1817 gesloten. Daarop werd door hem het bestuur georganiseerd en J. B. Benoit tot adsistent resident aangesteld. Deze bragt van lieverlede in alles orde en regelmaat. Van Bockholtz keerde naar Batavia terug toen den goeden gang van zaken voldoende verzekerd was.

In Junij 1818 werd hij ook naar de Westkust van Borneo gezonden. De vorsten te Pontianak en Sambas hadden zelf verzocht, dat op die plaatsen eene Nederlandsche bezetting komen mogt. Van Bockholtz verrigtte hier echter weinig, daar hij meestal ziek was, hetgeen hem belette om met voortvarendheid te werk te gaan. Hij werd derhalve teruggeroepen en in November 1818 vervangen door den majoor Nahuijs. In het jaar 1819 was hij te Batavia lid der hoofdcommissie van verponding.

Zie *Levensschets P. G. van Overstraten,* door Mijer-Brocham. 1840—44. bl. 211 noot.

BODEL NYENHUIS (Mr. JOHANNES TIBERIUS), zoon van Everardus Bodel Nyenhuis en Magdalena Henrietta Luchtmans, werd den 23[sten] Nov. 1797 te Amsterdam geboren, bezocht de Latijnsche scholen te Leiden, onder rector Bosse, werd in 1812 aldaar als student ingeschreven en koos tot verkrijging van het doctoraat in de regten tot onderwerp zijner dissertatie *de Juribus Typographorum et Bibliopolum in regno Belgico.* L. B. 1819. Bij gelegenheid zijner promotie schreef Bilderdijk, wiens voorlezingen over de geschiedenis des vaderlands hij had bijgewoond, een gedicht. Na zijn promotie kwam hij terstond op het kantoor van Luchtmans, maar trad eerst met zijne meerderjarigheid in Jan. 1821 op als deelgenoot in diens oudenen nieuwen boekhandel en drukkerij, waarin hij 30 jaren werkzaam is geweest en ook in deze betrekking was hij een ijverig voorstander der fraaije wetenschappen, die sinds voor velen een vruchtbare vraagbaak was door zijne uitgebreide kennis. Alles wat door Luchtmans in die jaren werd uitgegeven, ging door zijne handen en is door hem veel vermeerderd en verbeterd geworden. Zoo maakte hij o. a. een uitvoerig register op Siegenbeek's *Gesch. der Hoogeschool* en de *Table des Matières* op de *Archives* van Groen van Prinsterer.

Na anderhalf jaar deelgenoot in de zaak van Luchtmans werkzaam te zijn geweest, trad hij den 14[den] Augustus 1822 in den echt met Sophia Theodora, oudste dochter van den hoogleeraar H. W. Tydeman. Op deze huwelijksverbindtenis vervaardigde mevrouw Bilderdijk een gedicht. Na haar dood, 20 Juli 1825, trad hij 10 April 1829 in een tweede huwelijk met Cornelia Gerardina Brillenburg, aan wier zijde hij 39 gelukkige jaren mogt beleven.

Had hij geene kinderen in zijne beide huwelijken; met vaderlijke zorg verzorgde en behandelde hij zijne verzameling portretten en houtsneeplaten, plaatsbeschrijvingen en kaarten, aan de uitbreiding waarvan zijn levensdoel scheen verbonden te zijn. Hij was een echte verzamelaar, een liefhebber bij wien de goede en verkeerde gevolgen van de liefhebberij zich ongestoord konden ontwikkelen. Als bemiddeld man kon hij, zonder zich opofferingen te getroosten, veel geld besteden tot aankoop van prenten en kaarten, waartoe zijn werkkring in de zaak van Luchtmans hem ruimschoots de gelegenheid bood. Daarenboven werd de uitstekende verzameling atlassen en kaarten van alle deelen der aarde van den baron van Heeckeren van Walien in 1834 bij verkoop zijn eigendom en hij bleef zijn collectie tot zijn dood toe vermeerderen en uitbreiden. Dat hij voor de cartographie bouwstof en kennis bezat is door hem betoond in 1839, toen hij zijne 63 kaarten van de provincie Utrecht met van der Monde en in 1846 met Eekhoff 115 kaarten van de provincie Utrecht, na 8 jaren zoekens, beschreef en beoordeelde. In 1851 gaf hij de lijst zijner 46 kaarten van Drenthe en in het *Jaarboekje*

der Posterijen die van zijne postkaarten en afstandswijzers van zijn land. Van 1854 tot 1873 leverde hij aan den Belgischen kapitein der genie A. du Jardin aanvullingen op diens lijsten van Belgische kaarten en plattegronden in die jaren gedrukt; want daar Bodel lange jaren voor de afscheiding van Belgie had verzameld, bezat hij 30 portefeuilles van die gewesten. Nog deelde hij in 1861, naar aanleiding van een prijsvraag, een lijst van kaarten en platen met betrekking tot waterrampen mede.

Ook schreef hij twee uitvoerige verhandelingen over kaartteekenaars en graveurs, die over *Floris Balthazar en zijne drie zonen*, in 1845 als correspondent der 2e kl. van het Koninkl. Ned. Instit. voorgelezen en de in 1851 bij de Maatschappij van Fraaije kunsten voorgedragen, *over den kaartteekenaar en graveur Pieter Bart.*

Behalve zijne beroemde verzameling van kaarten, bezat Bodel eene uitnemende bibliotheek en hoe goed een gebruik hij er van maakte, toonen, behalve zijne verslagen en beoordeelingen, registers, rapporten en kleinere mededeelingen, *Levensberigt van Mr. P. van Musschenbroek* in *Hand. der Maatsch. v. Letterk.* 1824, bl. 38; *Konst- Letterb.* D. II, bl. 67, 68.

Over het ontzet van Leyden van Jac. Zevecotius, in *Mnemes. 3e reeks*. I. bl. 229—255.

Opgave van beschrijvingen der gewesten, steden en plaatsen in het Kon. der Ned. Met 2 vervolgen, in *Vriend der Vaderlands.* 1830, bl. 205—207; 1831, bl. 188—215; 1834, bl. 863—893.

Aanteekeningen van den Leidschen Hoogleer. Ev. Bronckhorst, rakende de Gesch. der Hoogesch. van Leiden. Eerste gedeelte. 1591—1595, in *Akad. Tijdschrift.* I. 1830, bl. 223—230.

Leven van Joachim Bodel, in *Konst- en Letterb.* 1833. I. 309—313.

Over den Nederl. Geschiedschrijver Jacques du Clercq. Ald. 1832. II. 171—174.

Iets over St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee. Ald. 1832. II. 310—320.

Dr. Johannes Smetius als Nederd. dichter, in *Kist en Royaards Archief voor Kerkgeschiedenis.* D. IV (1833), bl. 227—230.

Over het leven en de letterk. verdiensten van Frederik de Houtman, in *N. Werk. d. Maatsch. der Nederl. Letterk.* D. III, 2, bl. 301—340.

Over Augustinus van Teylingen, in *Konst- en Letterb.* II. 223.

De wederopneming van Pierre Ainslé in de gemeenschap der Herv. Kerk, nadat hij in de hitte der geloofsvervolging in Frankrijk dezelve had afgezworen. in *Kist en Royaards t. a. p.* D. VI (1835), bl. 259—260.

Liste alphabétique d'une collection de portraits d'imprimeurs, libraires, fondeurs de caractères d'éprenves. Leid. 1830—1868. 7 *Lestes.* 4°.

Over de uitspanning der voormalige Gildebroeders, in *Schull en van der Hoop's Bijdr. Mengelw.* V. 83.

Iets over de walvischaardige dieren op de kusten van Nederland gestrand of gevangen, in *Konst- en Letterb.* 1836. I. 153—156, 163—169, 331—335.

Lijst van den letterarbeid van Dr. B. A. Nauta, in *Hand. der Maatsch. van Letterk.* 1839, bl. 12—14.

Over Jac. Zevecotius' Latijnsche treurspelen Maria Stuarta en Maria Graeca, in *Willems Belg. Mus.* III. 293—396.

Nog iets over de Van Langren's (of Langeren's), in *Konst- en Letterbode.* 1840. I. 257—275.

Merkwaardig stuk betreffende de Nederd. Herv. gemeente te Keulen in 1619 *en bijzonderheden van den predikant Nic. de la Planque*, in *Kist en Roijvards Archief.* X. 385—397.

Levensbijzonderheden van den Nederl. Geschiedschrijver Joh. Pontanus, meest geput uit deszelfs Album, in *Nijhoff's Bijdr.* II. 88—109.

Brief van 27 *Aug.* 1840 *aan Dr. W. R. van Hoëvell, inhoudende nalezingen op eene verhandeling getiteld: Geschiedkundig overzigt van de beoefening van kunsten en Wetenschappen in Nederl.-Indie*, in *Tijds. v. Neerl.-Indie.* III jaarg. 2e dl., bl. 154—167.

Iets over Guillaume of Willem Mostaert van Alkmaer. in *Z. en N. Holl. Alm.* 1845, bl. 167—172.

Over de Nederlandsche landmeters en kaartgraveurs en kunstgraveurs Floris Balthasar en zijne 3 *zonen*, in *Instituut.* V. 1845, bl. 216—367.

De Evangelie-bestrijding der Protestantsche lichtvrienden in Noord-Duitschland, ten spiegel voor de Hervormde, ja voor geheel de Protest. Kerk in Nederl. Leiden. 1845.

Bijvoegsel tot Römers Abdij van Marienweerd; over een oude kaart van 1664, in *Kist en Roijaards Archief.* D. V. bl. 231—232.

Een standbeeld voor Graaf Jan van Nassau I, in *Konst- en Letterbode.* 1846. II. 100—105.

Tweeërlei gebed van de voormalige Directie van den Levantschen handel en Navigatie en Middellandsche zee, weleer te Amsterdam gevestigd, in *Kist en Roijaards Archief.* D. VI, bl. 492—494.

Stukken betreffende de beschuldiging tegen de leer en de beroeping van Ds. A. Rutgers van der Loef, ingeleverd bij het klassik. bestuur van Leyden. Leyden. 1847. 4°.

Waar ligt de Anna-Paulowna polder, in *O. G. Heldring. de A. P. Polder.* Amst. 1847. 1e *aanhangsel*, bl. 36, V 41.

Nog iets over Henrik Piccardt en *Naschrift tot iets over H. Piccardt*, in *Gron. Volks-Almanak.* 1847, bl. 809—112 en 140.

Toevoegsel tot een stukje van Prof. Lauts over de beoefening der aardrijksk. in Nederl., in *Konst- en Letterb.* 1848. I. 193—196.

Geteekende en gegraveerde portretten van Mr. W. Bilderdijk. Ald. 1849. II. 179—185.

Levensberigt van D. P. (G.) Humbert de Superville en van F. A. T. Baron van Reiffenberg. Handd. der Maats. van Ned. Letterk. 1849, 1850.

Verhand. over de verdiensten van den Leidschen graveur P. Bast, in *Hand. en Meded. v. d. Maatsch. v. Ned. Letterk.* 1852, bl. 89—110.

Bewijzen van Christel. liefde door beroemde Nederlanders aan Roomsch Catholieken, bovenal aan Jesuiten missionarissen in de 17e eeuw (in N. Amerika) betoond, in *Christ. Stemmen.* 1852.

Levensberigt van F. W. van Mauvillon, in *Handd. v. d. Maatsch. d. Ned. Letterk.* 1852. 82, 83.

Naamlijst der afgestorven leden v. d. Maatsch. van Ned. Letterk. 1852.

Rectification de la Description d'un plan topographique de Gond., in *Messager der Saences. histor. de Belgiq.* d, 1855. p. 3.

Levensberigt van A. Brown, in *Handel. v. d. Maatsch. enz.* 1856. 78—83.

Levensberigt van Mr. Nicol. Corn. Witsen, in *Nijhoff's Bijdr.* D. X, bl. 260—279.

Die Buchhändler Familie Luchtmans in Leiden, in *Lempersz. Bilderhefte zur Geschichte des Bücherhandels Köln.* Liefr. IV. fol.

Levensberigt van W. Stevens, in *Handel. v. d. Maatsch. enz.* 1857. 176—183.

Jonas Michaëlius, eerste pred. d. Ned. Herv. Gemeente op Menhattans of Nieuw Amsterd., in *Kist en Moll. Kerkhist. Archief.* D. I. bl. 365—388. In het Eng. overgezet door den gezant van N. Amerika te 's Gravenh. H. O. Murphry.

Latijnsche handelsbrieven door het handelshuis S. en J. Luchtmans op het einde der 18e *eeuw naar Spanje geschreven. Facsimile.*

Brieven van den Zweedschen kanselier J. A. Salvius aan Hugo de Groot met inleiding van J. T. B. N., in *Handel. v. d. Maatsch* 1862, bl. 91—130.

Bijvoegselen op Jonas Suyderhoef; Verzeichniss seiner Kupferstiche beschrieben von Johann Wussin in Wuien, in *Naumann's Archiv. fur die Zeichn.-Kunste. Leipz.* Overgenomen door Dr. A. van der Willigen in zijne *Aanteek. over Haarlemsch schilders.* Haarlem 1866, bl. 192—204.

Aandeel aan het *Repertorium der verhand. en bijdragen betreffende de geschied. des vaderlands, uitgegeven door de commissie voor geschied. en oudheidk. van de M. v. N. L.* Leiden 1865, 1875.

Aandeel aan het *register van Dissertateinnen en Oratien enz.* Leiden 1866.

Bibliogr. plaatsbeschrijvingen van het Koningrijk der Nederlanden. Amst. 1862, 1868.

Beschrijv. v. d. graveerkunst, voorstellingen van den slag van Heiligerlee van 1513 *tot* 1869, in *Bijdr. v. d. geschied. en oudheidk. van de Prov. Groningen.* VI D. 1 aflev.

Levensberigt van Dr. L. J. F. Janssen, in *Handel. v. d. Maatsch. v. Letterk.* 1869.

Daarenboven behoorde hij tot de medewerkers van v. d. Aa's *Biogr. Woordenboek*, redigeerde hij met zijn schoonvader H. W. Tydeman, de IIIe serie der *Mnemosyne* en gaf vele artikelen in de *Navorscher* en elders.

Bodel was lid van vele letterkundige zoo in- als buitenlandsche genootschappen. Groot was de verpligting die vooral de Maatsch. van Ned. Letterk. aan hem had, zij benoemde hem bij het vieren van hun eeuwfeest tot eerelid.

Hij overleed te Leiden den 3sten Januarij 1872, in den ouderdom van 74 jaren. Zijn portret bestaat in steendruk en photografie. Hij vermaakte zijne rijke collectie kaarten en platen aan de bibliotheek der hoogeschool te Leiden.

Zie W. D. du Rieu, *Levensberigten der Maatsch. van Nederl. Letterkunde*, 1873; Dr J. L. C. Wijnmalen, in *Ned. Spect.*, 18 Januarij 1872; T. Muller, in *Algemeen Adresboek v. d. Nederl. Boekhandel*, Amst. 1873, 18e jaarg.; Huberts, Elberts enz.; *Biogr. Woordenboek d. N. en Z. Ned. Letterk.*

BOEIJE (Mr. Iman) bekleedde verschillende betrekkingen was in het laatst van zijn leven staatsraad in buitengewonen dienst en hoofd-administrateur bij het departement van financiën. Hij was commandeur der orde van den Ned. Leeuw, ridder der orde van St. Wladimir 3e kl., commandeur der orde van Konstantijn met de ster, commandeur 3e kl. van de Guelpen orde, commandeur der Danneborgs orde van Denemarken en der orde van de Zon van Perzie; ridder der 2e kl. van de ster der orde van den Rooden Adelaar van Pruissen en van de IJzeren Kroon van Oostenrijk. Hij overleed 17 Febr. 1860 te 's Hage.

Part. berigt.

BOEKEN (Johannes), zoon van Johannes Dirk Meynders Boeken, van Witmond in Oost-Friesland, en Margaretha Jans van Leuningen, van Amst., werd den 15den Oktober 1668 te Amsterdam geboren, door Do. Henricus Vos tot de studie opgeleid, en begaf zich in het laatst van 1686 naar de hoogeschool te Giessen, verwisselde deze een jaar later met die van Jena en bezocht ook in 1690 die van Leipzig. Pas in het vaderland teruggekeerd werd hem reeds het beroep naar de Luthersche gemeente te Monnikendam aangeboden. Twee jaren later (1692) werd hij met het lot tegen Wilkens van Haarlem te Rotterdam beroepen. Terwijl hij aldaar in dienst was werd de gemeente door hevige twisten verscheurd, en hem op eene synode te Amsterdam een stoot toegebragt, aan de gevolgen waarvan hij den 19den October 1697 overleed, in den ouderdom van 29 jaren. Den 25sten October werd hij plegtig in het graf der gereformeerde predikanten bijgezet en des avonds van dien dag door den Amsterdamschen leeraar H. Vos eene lijkrede op hem gehouden. Het ontbrak ook niet aan rouwklagten, tranen, treur- en twistgedichten, lijkpligten, lijkgedachtenissen, enz.

Hij gaf in het licht:

Notulen opgestelt bij forme van Relaes, van 't gene aan hem, als gecommitteerde van de Rotterdamsche gemeente, ter synodale vergadering tegenwoordig zijnde tot Amsterdam is wedervaren op den 26 Junij 1698. Troost-dicht aan de Lutherschen kerk binnen de stad Gouda over het afsterven van den Eerw. Godzal. Welgel. Heere D. Laurentius Lange. Rotterdam 1697. 4°.

Zie H. Vos, *Paulus; heylige onverschilligheyt in leven of in sterven.* Rott. 1697. 4°; J. C. Schultz Jacobi, *Geschied. d. Ev. Luth. Gem. te Rotterd.*, bl. 166—214, 419.

BOERS (M. F. W.) was Meerman's letterkundige vriend en eerste advocaat der Oost-Indische Compagnie. Hij overleed in 1816.

BOERS (L. A.), luitenant, onderscheidde zich door de verdediging van de Lunette St. Laurent bij het beleg van Antwerpen, 1832. Hij werd later bij het Indisch leger overgeplaatst, deed zich aldaar als een dapper officier kennen en was de oudste kolonel bij de infanterie en kommandant der eerste militaire afdeeling op Java, toen hij in 1862 overleed.

Zie J. Bosscha, *Ned. Heldendaden te land.* D. III, bl. 764.

BÖESEKEN (Susanna Maria), den 12den Maart 1821 te Lunteren in Gelderland geboren, huwde van Velthoven, kapitein ter koopvaardij, met wien zij in 1861 naar Cheribon vertrok, waar zij den 23sten Jan. 1866 overleed. Zij was geene onverdienstelijke romancière en dichteres. Verscheidene harer novellen plaatste zij in tijdschriften, en hare losse gedichten o. a. in de *Evangelie Spiegel: Maria en Martha, Gelderland, Tijdstroom*, enz.

Afzonderlijk verschen van haar:

Twee gevangens op het slot van den Bergh. 's Hage 1848.

Alomenon, Een geschiedk. verhaal. Schiedam 1851.

Hillegonda, oorspronkelijk Nederlandsch verhaal uit den grafelijken tijd. Amst. 1852.

Zie Huberts, enz. *Biogr. Woordenboek.*

BÖESEKEN (Mijnaldina Adriana Antoinette), zuster der voorgaande, den 12den Junij 1825 te 's Heerenberg geboren, was eerst pleegzuster en daarna adjunct-directrice in de cellulaire gevangenis te Amsterdam, waar zij den 23sten November 1871 overleed.

Zij schreef:

De Pleegzuster. 's Hert. 1854.

Judas de Maccabeer. Ald. 1856.

Geerke van den Elzenpas. Amst. 1862.

Een verhaal op waarheid gegrond. Ald. 1862.

Voorts plaatste zij verschillende losse gedichten en prozastukken in den *Evangeliespiegel, Maria en Martha* en *Tijdstroom.*

Zie Huberts t. a. p.

BOETSELAER (Mr. Pieter Alexander Baron van), in 1758 te Amsterdam geboren, was "een man in vele wetenschappen ervaren, van vaste trouw, heilige beginselen van godsdienst, regt en pligt, nooit wankelende, zoo wel edel door verdiensten als door geboorte, den eerenaam van verdienstelijk burger waardig."

Hij bekleedde de betrekkingen van vice-president van het amortisatie-syndicaat, lid van den raad te Amsterdam, curator van het Athenaeum en der Latijnsche scholen, hoofdbestuurder en voorzitter van den raad van bestuur van de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten, president van de sub-commissie van weldadigheid, en was kommandeur der orde van den Nederl. Leeuw. Hij overleed te Amsterdam den 28sten Oct. 1826 in den ouderdom van 68 jaren.

Zie *Amst. Cour.* 20 *Oct.* 1826.

BOGAERDE VAN TER BRUGGE (Jhr. André Jean Louis Baron van den), den 7den Julij 1787 te Gent geboren, was de zoon van André François Eugène en Maria de Larebeeke van ter Brugge, en werd door een gesupprimeerd kloostergeestelijke, die den eed van haat tegen het koningschap geweigerd had, in de Vlaamsche, Fransche en Latijnsche talen en door een Vlaamsch schilder in het teekenen en schilderen onderwezen. Zoodra de Nederlanden van de Fransche overheersching bevrijd, zich onder éénen scepter vereenigd zagen, werd hij in 1816 lid der provinciale staten en der ridderschap van Oost-Vlaanderen. Den 3den Julij 1820 werd hij burgemeester van Waesmunster, waar hij zich met zijn ouders gevestigd had. Twee jaren later werd hij districtscommissaris van het Land van Waes en vestigde zich te St. Nicolaes ter woon. Wat hij in die beide betrekkingen tot stand heeft gebragt, daarvan strekt bijna elke bladzijde zijner *Beschrijving van het Land van Waes* tot getuigenis. In 1828 werd hij tot districts- en militie-kommissaris naar Gent verplaatst. Hier vond van den Bogaerde meer tijd voor zijne liefhebberij studiën, bouwde er een geheel nieuw huis, begon zich meer bepaald op toe te leggen een kabinet van schilderijen te verzamelen. Naauwelijks was hij echter voor goed te Gent gevestigd of koning Willem I, bij wien van den Bogaerde om zijn practischen geest en gematigde denkwijze gunstig bekend was, benoemde hem den 4den Febr. 1830 tot gouverneur der provincie Noord-Brabant. Naauwelijks was hij met het beheer van dit gewest bekend geworden of de Belgische revolutie brak uit en hij was in de gelegenheid bewijzen te geven, dat hij met hart en ziel de belangen van den koning en het oude Nederland was toegedaan, zonder de moeijelijkheden te ontzien, welke hij als Belg van geboorte en grondbezitter in Vlaanderen te verduren had.

Ondanks de tegenkanting kweet hij zich steeds in zijne hooge betrekking, als ware hij een geboren Nederlander, en

ontving hij van den koning menig blijk van persoonlijke hoogachting. Zoo werd hij in 1831 ridder, in 1840 kommandeur der orde van den Nederl. Leeuw, in 1838 staatsraad en in 1840 kamerheer des konings. Besloten zich met zijn gezin duurzaam in ons vaderland te vestigen, kocht hij in 1835 de grondheerlijkheid Heeswijk en Dinther aan en herbouwde het oude kasteel, zoodat de buitenmuren met allerlei beeldhouwwerk uit den voortijd versierd en het inwendige geschikt werd tot eene verzameling van schilderijen, oud- en zeldzaamheden, alles smaakvol bijeengebragt, terwijl al de vensterramen met oud geschilderd glas voorzien waren. Tot aan zijn dood ging hij voort zijn ridderlijk verblijf met allerlei kunststukken en oudheden te voorzien. Bekend als schrijver over het district St. Nicolaes, voorheen het Land van Waes, vond bij hem het aanzoek van vele zijden gereeden ingang om ook eene statistieke beschrijving der provincie Noord-Brabant in het licht te geven. Een prospectus van dit werk werd in 1833 rondgezonden. De staat van oorlog waarin wij ons bevonden deed deze onderneming staken. Doch hij stond aan het hoofd eener commissie die het plan ontwierp tot een provinciaal genootschap van kunsten en wetenschappen, dat hij den 8sten Maart 1837 met eene rede inwijdde In 1842 werd hij eervol uit zijn ambt ontslagen en op dienzelfden dag tot opperschenker en groot-officier van het huis des konings benoemd. Sedert trok hij zich op zijne goederen te Heeswijk en Dinther terug, wijdde zich geheel aan den landbouw en de beoefening van kunsten en wetenschappen.

Hij overleed den 12den Jan. 1855, in den ouderdom van 67 jaren. Hij huwde den 21sten Februarij 1821 jonkvrouwe Eugenie Therèse Barbe Gislaine der erfridders Papelans, graven de Morghoven, gezegd van der Strepen. Hij was eerelid en lid van vele binnen- en buitenl. genootschappen van kunsten en wetenschappen, landbouw, nijverheid, enz. Zijne levensgroote afbeelding versiert een der wanden van het gebouw van 't prov. N. Brab. Genoots. en, door den directeur der teekenschool D. Dubois opsteen gebragt, voor den *Almanak voor de prov. Noord-Brabant* van den jare 1839 den 25sten jaarg.

Hij schreef:

Het district van St. Nicolaes, voorheen Land van Waes, provincie O.-Vlaanderen, beschouwd met betrekking tot deszelfs natuur-, staat- en geschiedkunde, gevolgd door eene bijzondere beschrijving van elke stad, dorp of gemeente in hetzelve gelegen. St. Nicolaes 1825. 3 dln. 8°. Met afbeeld.

Proef op de aanmoediging en uitbreiding der linnenweverijen in Oost-Vlaanderen. Gent. 12°.

Rapport sur la culture et la manipulation de la garance, à la Société d'Agriculture et de Botanique à Gand, in *Messager des Scienses et des Arts de Gand, pour l'année* 1828.

Vlugtig overzigt der geschiedenis van Belgie en die van Polen, toegepast op de tegenwoordige gebeurtenissen tot 1 *Jan.* 1831. 's Bosch 1831. 8°.

Essai sur l'importance du commerce, de la navigation et de l'industrie dans les provinces, formant le Royaume des Pays-Bas, depuis les temps les plus reculés jusqu' en 1830. La Haye et Brux. 1845. 3 vol. 8°.

Ook in het Nederduitsch:

Proeve over de belangrijkheid van den handel, de scheepvaart en de nijverheid in de gewesten die van 1813—1830 *uitmaakende het Koningrijk der Nederlanden, uit de beste bronnen en van af de vroegste tijden tot den jare* 1830. 's Hage 1845. 8°.

Zijn leven, geschetst door C. R. Hermans, vindt men onder de *Levensber. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1856; Huberts, in *Biogr. Woordenb.; Panthéon Biograph. Univers,* 1856; *Jonrnal de Gand du V Févr.* 1820; *de Aardbol, Beschrijv. der Nederl.* bl. 578; *Geschied- en Aardrijksk. beschrijving van Noord-Brabant,* bl. 81.

BOGAERS (Adrianus), zoon van Frans Bogaers en Maria Elisabeth Guicherit, werd den 6den Jan. 1795 te 's Gravenhage geboren, bezocht vroeg de hoogeschool, promoveerde op zestien-jarigen leeftijd te Leiden in de regten en werd terstond advokaat. Nevens de regtsgeleerdheid beoefende hij de wiskunde, waarin hij als landmeter een goed examen aflegde. Achtervolgens werd hij benoemd tot regter en tot onder-voorzitter der arrondissements-regtbank te Rotterdam. Den 15den Julij 1828 trad hij in den echt met Maria Elisabeth Gleichman, die hem op 31 Maart 1829 een zoon en dochter nalatende, ontviel. Eerst in 1832 op 37jarige leeftijd deed Bogaers zijne intrede in de letterkunde met een dichtstuk *Volharden* (11 Novemb. 1832), een klein gedicht, dat een man openbaarde in wien de poëzy en het kloekste verstand met de rijkste vinding vereenigd waren. Eens het ijs gebroken zijnde, bruischte Bogaers als 't ware de poëzywereld in. In 1855 gaf hij *Jochebed*, „een tafereel tintelend van gloed en gevoel, prachtig van versbouw, getuigende van ongemeene meesterschap over vorm en taal". Weldra volgde *de tocht van Heemskerk naar Gibraltar*, door de Holl. Maatsch. met goud bekroond. Dit keurig gedicht werd 5 jaren later gevolgd door *Adams eerstgeborene*, „Dat gewrocht meer tweespraak dan verhaal, is zoo kiesch als dichterlijk in fiksche alexandryne gelijk zijn *Jockebed* behandeld, waarmêe Bogaers de reeks van gedichten van langeren adem besloot."

Op dezen trits van dichtstukken volgden, na een tijdruimte van 16 jaren, drie bundels tot het verhalende vak behoorende. In 1856 verschenen zijne *Balladen* en *Romancen*, waarvan hij in 1862 eene tweede uitgave bezorgde, doch ruimschoots verrijkt met andere soortgelijke stukjes, zoodat het een nieuwen bundel mag heeten, en den veranderden titel van *Balladen en andere dichtstukjes* ten volle rechtvaardigt. Reeds in 1852 waren zijne *Dichtbloemen uit den vreemde* verschenen. In 1859 sloot Bogaers zijne dichtbundels met de *Gedichten*, „eene geurige verzameling, eene terugspiegeling van wat geestigs, wat vernuftigs, wat luimigs door hem ook was geschreven." In 1851 bekroonde de Koninkl. Akademie van Belgie zijn overheerlijken *Lierzang* ter nagedachtenis van de koningin van Belgie. In 1857 verscheneu: *Het Metalen Kruis* 27 *Aug.* 1856, in 1857 *Toll ns* (bij den dood van Tollens), *bij de onthulling van het standbeeld van Tollens* (24 Sept. 1860), *Jubelzang* 1813—1863. In 1871 gaf N. Beets, Bogaers *gezamelijke gedichten*, zooveel mogelijk naar tijdsorde gerangschikt, in 2 dln. in het licht. Op lateren leeftijd hield hij zich bijzonder met de taalstudie bezig en verrijkte hij de *Taalgids* met vele bijdragen, die met anderen door prof. Brill te Rotterdam in 1872 onder den titel van *Taalkundige opstellen* werden in het licht gegeven.

Van Bogaers werkzaamheid op taalkundig gebied, getuigen ook zijne glasariums op dichters de XVII eeuw, a. o. op de werken van van Anna Bijns, Vondel, Bilderdijk, van welke eenige door den druk aan het publiek zijn medegedeeld.

Voorts bestaat er van zijne hand eene *Verhandeling over de uiterlijke welsprekenheid*, die door de Holl. Maatsch. werd bekroond.

Bogaers was een vurig beminnaar van reizen, heeft bijna geheel Europa doorkruist en overleed den 11den Augustus 1870 te Spa, eene dochter, jonkvrouwe Elize Bogaers, nalatende.

Hij was ridder van den Ned. Leeuw en lid van vele letterkundige genootschappen, o. a. van de Maats. v. Ned. Letterk., op wier verzoek F. A. Snellaert zijn leven beschreef, die voorkomt onder hare *Levensb.* van 1871.

Zie ook Huberts, enz., *Biogr. Woordenb.*; Schotel, *Tollens en zijn tijd*; *Spectator* 1870.

BOIJE (Henricus). Zie Boie (Hendrik).

BOIS (Lodewijk Hendrik du), den 22sten Mei 1786 te Heusden geboren, werd op 12jarigen leeftijd als kadet geplaatst bij het eerste bataillon Bataafsche artillerie, met bepaling van de lessen aan de artillerieschool te Breda bij te wonen. Hij verkreeg den 16den April 1802 den rang van tweeden luitenant bij dat bataillon en den 15den Julij daaraanvolgenden dien van eersten luitenant bij het Indische leger en vertrok naar Suriname. In 1806 keerde hij naar het vaderland terug, werd aldaar ingedeeld in het vaste corps artillerie, en in 1808 kapitein tweede klasse bij het Koninkl. corps der artillerie en genie. Bij de aanhechting van Holland aan Frankrijk in 1812, benoemde de keizer hem tot kapitein der artillerie 1e kl., in 1814 verkreeg hij een eervol ontslag uit Franschen dienst en wijdde sedert zijn leven aan zijn vaderland. In 1817 werd hij majoor, in 1820 luitenant-kolonel, in 1830 kolonel.

In 1802, 1803 en 1804 nam hij deel aan de krijgsbedrijven in de kolonie Suriname, werd door de Engelsche krijgsgevangene gemaakt en nam na zijn ontslag (1816) achtereen-

volgend deel aan de krijgsverrigtingen in het Hessische, Hannoversche, Zweedsche, Pommersche en Saksische, van 1806—1810. In 1810 was hij bij de verovering der vestingen Hamelen en Nieuwerburg, kommandeerde hij de artillerie in de linie van Amsterdam, het front van Noord-Holland en, bij het Fransche leger geplaatst, werd naar het leger van Portugal gezonden.

In 1811, 1812, 1813, 1814. nam hij deel aan de voornaamste veldslagen en gevechten in Spanje en had het bevel over de artillerie in de belegerde citadel van Begonne, toen hij den Franschen dienst verliet. In 1815 nam hij deel aan de veldtogt met en van Frankrijk, diende gedurende den opstand in Belgie in de Citadel van Antwerpen, bij het mobiele leger. Na zijn pensioen verkregen te hebben, vestigde hij zich te s'Bosch, waar hij in Julij 1867 overleed, in den ouderdom van 81 jaren.

Part. berigt.

BOJONS (Cristoffel Godlub) was in 1807 Kapitein aide de Camp en in 1808, tijdens Daendels, Majoor Kommandant van fort Lodewijk, bij Soerabaija.

Later opgeklommen tot Kolonel, keerde hij in 1821 naar Nederland terug en verongelukte met de Arinus Marinus volgens het verhaal daarvan in de Javasche Courant van 17 Maart 1821.

Part. berigt.

BILT LA MOTTE (Cornelis van Erlach van der), zoon van Mr. Zywert Diederik van der Bilt la Motte en Perina van Loo, werd den 8 Augustus 1829 te 'sHertogenbosch geboren, vertrok met zijn ouders met ter woon naar s'Gravenhage, later naar Goes en eindelijk, nadat hun niet aanzienlijk vermogen tot niet was versmolten, te Bezoijen in Noord-Baabant. Hij werd eerst bij den Haagschen boekhandelaar K. Fuhri besteld. Toen deze gefailleerd was, kreeg hij eene plaatsing bij eene Engelsche Maatschappij, die zich ten doel stelde indijkingen te bewerkstelligen aan de Z. O. zijde van Zuid-Beveland in den omtrek van Fort Bath. Doch welhaast moest hij ook deze betrekking vaarwel zeggen en zich naar Noord-Brabant, waar zijn ouders zich gevestigd hadden, begeven. Hier begaf hij zich om in zijne behoefte en die zijner ouders te voorzien, tot het schrijven van novellen, terwijl hij tevens, eerst bij de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, vervolgens bij het *Haagsch Dagblad*, later te Brussel bij een courant werkzaam was, later werd hem de redactie van de *Rosendaalsche Courant* opgedragen. Hij was lid der Maatsch. van Nederl. Letterk. en overleed den 8sten October 1868.

Zijne talrijke novellen en schetsen vindt men in *Europa*, de *Vaderlandsche Letteroefening*, *Nederland*, *Holland*, *Vergeet mij niet*, *Almanak voor het goede*, *Gelderland*, enz.

Afzonderlijk verschenen:

Het oude huis en eene vertelling voor meisjes. 1855.

Een kerkgang te Tilburg. 1855.

De roman van Blijdenhoeven, benevens andere verhalen en gedichten. 1857.

Wandeling op de Delftsche tentoonstelling van oudheden. Ao. 1863.

Schetsen over Java. 1858, enz.

Hij vertaalde ook uit het Engelsch van Ashferd Owen, *Georgine*, *Drietal novellen uit den vreemde.*

Otilia Wildermuth,

Nora, een levensbeeld nageschetst.

Zie zijn levensberigt door Dr. Wijnmalen, in *Bijlage tot de Hand. der Maatsch. van Ned. Letterk.* 1869; Huberts, *Biogr. Biogr. Woordenb.*

BINGER (Gerson), violonist, zoon van L. Binger, in 1774 te Amsterdam geboren, ontving zijn muzikale opleiding van Proeger te Amsterdam, en liet zich op zeven jarigen leeftijd aan het Hof te 'sHage hooren. Hij onderscheidde zich vooral in de uitvoering van zware stukken, op het eerste gezigt, had een uitstekend geheugen en speelde de studiën der groote meesters van zijn tijd uit het hoofd.

Hij verloor vroeg zijn vader en was genoodzaakt naar Duitschland te vertrekken om in zijn onderhoud te voorzien. Te Mannheim speelde hij met den beroemden Viotti die verbaasd was over Binger's spel.

Te Amsterdam teruggekeerd, huwde hij, ging naar Londen en keerde van daar naar Amsterdam terug. Doch zijn talent was zeer afgenomen, en daarenboven werd hij doof. Hij keerde in 1841 naar Londen terug en overleed eenige tijd later. Van 16 kinderen overleefde hem slechts één.

Zie Gregoir, p. 19.

BISCHOFF (Benjamin), generaal-majoor, kommandant van het Indische leger, werd den 22sten Sept. 1787 te 'sGravenhage geboren. Zijne ouders, later verhuisd naar Loenen, waren Benjamin Bischoff en Catharina du Moulijn. Zijn vader behoorde tot den militairen stand, doch had het daarin niet verder gebragt dan tot den rang van sergeant. Intusschen had de jeugdige Benjamin door zijn gunstigen aanleg, de aandacht op zich gevestigd van den generaal Janssens, door wiens bemiddeling hij in 1801 als cadet bij het 1e bataillon mariniers en in 1802 als zoodanig bij het 9e bataillon jagers geplaatst werd, welk laatste bataillon met dien generaal, na den vrede van Amiens tot gouverneur van de Kaap de Goede Hoop benoemd, in datzelfde jaar derwaarts vertrok. Op den 25sten Maart 1805 werd de cadet Bischoff toen nog geen 18 jaren oud, tot tweeden luitenant bij dat corps benoemd, wonde als zoodanig in 1806 de verdediging van de Kaap tegen de Engelschen bij en kwam, nadat die kolonie door de onzen verloren was, tengevolge der deswege met den vijand geslotene capitulatie op 11 Junij 1806 in het moederland terug. Reeds op den 20sten Julij van dat jaar zag hij zich weder in dien rang bij het 3e regiment jagers geplaatst, doch die plaatsing werd op 17 Februarij 1807 gevolgd door de benoeming tot eersten luitenant adjoint bij den staf van den als gouverneur-generaal naar Indië bestemden generaal Daendels. De oorlog met Engeland maakte het destijds noodzakelijk, dat de derwaarts bestemde officieren den overtogt deden op schepen onder onzijdige vlag. De eerste luitenant Bischoff deed hem uit dien hoofde in dat jaar over Noord-Amerika, op een schip dier natie en werd spoedig na zijn aankomst te Batavia en wel op 16 Mei 1808 benoemd tot kapitein-adjudant bij het regiment dragonders op Java, welke benoeming den 24sten Junij 1809 gevolgd werd door die tot luitenant-kolonel bij hetzelfde regiment. Hij had toen den ouderdom van 22 jaren nog niet had bereikt. „Eene schoone loopbaan voorwaar, maar ook geheel den man waardig, die ze betrad."

In dien rang woonde hij den veldtogt in 1809 en 1810, onder de onmiddelijke bevelen van den gouverneur-generaal Daendels tegen het rijk van Bantam, bij en werd hij, bij het nemen eener vijandelijke batterij aan het hoofd van zijn escadron te Bazâr Pet'je nabij Pandeglang, zwaar aan den linkerarm en in de linkerzijde door een geweerkogel gekwetst, met dat gevolg, dat die arm steeds stijf is gebleven. In 1811, toen de Engelschen eene landing te Batavia deden, onderscheidde hij zich herhaaldelijk door zijnen koenen moed en onder anderen door het redden van den generaal Alberti, die de vijandelijke troepen op den weg naar Meester Cornelis voor de zijnen aanzag, doch zijne vergissing bespeurende, zijn paard omwendde, waarop de vijand hem een salvo uit de geweren nazond, waardoor de generaal elf wonden bekwam, van het paard stortte en gevaar liep krijgsgevangene te worden. De luitenant-kolonel Bischoff, zich met zijn escadron in de nabijheid bevindende, vloog op den vijand in, dreef dien terug en ontzette den reeds omsingelden generaal, die daardoor behouden in het kamp te Meester Cornelis terugkwam. Na de capitulatie van Java in dat jaar, werd de luit.-kol. Bischoff als krijgsgevangene, welk lot hij met zooveel anderen deelde, over Bengalen naar Engeland gebragt, alwaar hij bleef tot dat in het einde van 1813 Nederland het Fransche juk afgeworpen en het zijn plaats als onafhankelijken staat in de rei der volken hernomen had. Alstoen keerde ook hij naar het vaderland terug en werd op 20 Februarij 1814 als majoor bij het 8e bataillon landmilitie geplaatst. Op 17 September 1814 kreeg hij eene benoeming tot luit.-kol. bij het 1ste bataillon van het 5de regiment van linie, bestemd naar Indië, doch Napoleon I in Maart 1815 van Elba in Frankrijk teruggekeerd zijnde, zoo werden de troepen naar Oost- en West-Indië bestemd, tot eene brigade gevormd en bij het leger te velde gevoegd, door welke omstandigheid de luit.-kol. Bischoff het beleg van Quesnoy en Valenciennes met zijn bataillon bijwoonde, doch reeds in Aug. 1815 naar zijne vorige garnizoensplaats, Haarlem, was teruggekeerd, waarna het inschepen der troepen naar Oost-Indie aan den Helder

in October en het uitzeilen op den 29sten dier maand plaats greep.

De luit.-kol. Bischoff werd met het grootste gedeelte zijns bataillons op Z. M. linieschip de „Amsterdam" ingescheept en bereikte Batavia met dien bodem den 17den Mei 1816. Twee maanden later vertrok hij aan het hoofd van 400 man van dat bataillon als kommandant naar Makassar. De Engelschen waren aldaar destijds met de Bonieren in oorlog, doch bij de komst der Nederlanders hielden de laatsten zich stil, zoodat er gedurende het verblijf van den luit.-kol. Bischoff, dat voortduurde tot in April 1818, aldaar niets belangrijks voorviel. Hij benuttigde intusschen zijn ledigen tijd, leergraag als hij was, tot vermeerdering zijner wetenschappelijke kennis, vooral omtrent het wapen der artillerie en was op 1 Januarij 1817 benoemd tot 2de kolonel en op 20 September van dat jaar (alstoen 30 jaren oud) tot kommandant van het 5de regiment infanterie. Bij zijne terugkomst op Batavia in Mei 1818 aanvaardde hij het bevel over dat, geheel uit Europeanen bestaande, 2000 man sterke regiment en werd op 23 Junij 1818, ingaande van 9 December 1817, hij hetzelve benoemd tot kolonel. Op 20 Julij 1818 werd hem de betrekking opgedragen van inspecteur der troepen, in welke hoedanigheid hij onmiddelijk eene inspectie hield over het leger op Java en in de Molukken. In het begin van 1819 te Batavia teruggekomen, trad hij aldaar in het huwelijk met Elizabeth van Heemskerk van Beest, oudste dochter van den kolonel ter zee van Heemskerk van Beest, uit welk huwelijk een zoon en twee dochters zijn gesproten; zijnde die zoon als eerste luitenant der genie te Palembang noodlottig om het leven gekomen.

In datzelfde jaar nam de sultan van Palembang zulk eene werkdadige vijandelijke houding tegen de Nederlanders aan, dat het noodig geoordeeld werd eene sterke expeditie derwaarts te zenden, waarvan het opperbevel aan den schout-bij-nacht Wolterbeek, opgedragen, terwijl dat over de daartoe behoorende landmagt aan den kolonel Bischoff toevertrouwd werd. Die expeditie had geen gelukkigen uitslag en de kolonel keerde met het grootste gedeelte der troepen, die geen deel hadden genomen in de gevechten, als moetende de vijandelijke batterijen eerst door de zeemagt vernield en tot zwijgen gebragt worden, hetwelk niet gelukt was, naar Batavia terug, alwaar hij bleef tot in April 1821, toen hij hetzelfde bevel verwierf bij de tweede expeditie tegen Palembang, onder het opperbevel van den generaal-majoor De Kock. Intusschen was ook door de komst van den generaal-majoor van Geen, die benoemd werd tot kommandant der infanterie en cavallerie, de betrekking van inspecteur der troepen ingetrokken en de Bischoff weder geplaatst bij het 18e regiment infanterie, het voormalig 5de.

De tweede expeditie tegen Palembang liep gelukkiger af, en de overwinning was volkomen en te danken aan het beleid en de gepaste maatregelen van Bischoff bij het landen der troepen en het bestormen der vijandelijke batterijen, niet minder aan den bedaarden moed, waarmede hij die hagchelijke onderneming bestuurde, waarbij een sloep, waarin hij zich bevond, zoo lek werd geschoten, dat hij zich door het zwemmen naar eene andere redden moest. Z. M. koning Willem I beloonde hem voor die gewigtige diensten door de benoeming tot ridder der Willems Orde van de 3de klasse.

Van die expeditie in Augustus te Batavia teruggekomen, bleef hij aldaar aan het hoofd van zijn regiment, zonder deel te nemen aan de intusschen plaats hebbende kleinere oorlogen op Sumatra, Borneo en elders, tot op het laatst van 1824, wanneer er gedurende het verblijf van den gouv.-gen. van der Capellen te Makasser hevige onlusten met Boni uitbraken. Hij werd toen benoemd tot gouverneur en militaire kommandant van Makasser en vertrok derwaarts aan het hoofd van 1000 man om voorloopig en tot de komst van den generaal-majoor van Geen, opperbevelhebber van de gansche expeditie, dat kommandement uit te oefenen, terwijl hij eerst later en wel op 30 Julij 1825, toen Boni getuchtigd was, de civiele betrekking van gouverneur aanvaardde. Ook aan die tuchtiging nam de kolonel Bischoff als kommandant der eerste kolonne een werkdadig deel en de generaal van Geen gewaagde van hem in zijne rapporten met den meest mogelijken lof, hetwelk voor beiden te prijzenswaardiger was, dewijl het bekend was, dat zij over de wijze van het voeren van dien oorlog zeer in gevoelens verschilden. Evenzoo kon de kolonel Bischoff, als gouverneur van Makasser, zich niet vereenigen met de bezuinigende maatregelen van den kommissaris-generaal Du Bus de Gisignies, die hij als zeer schadelijk en onhoudbaar voor dat gouvernement beschouwde en hij besloot zoowel om die reden, als omdat hij door eene hevige buiksongesteldheid, de spruw, die deerlijk zijne krachten ondermijnde, aangetast was, om eervol ontslag uit zijne civiele en militaire betrekkingen en pensioen te verzoeken, welke beide hem bij gouvernements besluit van 5 Junij 1827 werden toegekend, waarop hij zich met zijne familie te Batavia den 18den November van dat jaar aan boord van het particulier schip „Schoonverbond" naar Nederland inscheepte en den 10den Maart 1828 aan den Helder aankwam.

In Indië miste men echter ongaarne den wakkeren, beleidvollen, moedigen krijgsman, op wien menigmaal het oog geworpen was, als ten volle berekend voor de moeijelijke taak tot beëindiging van den in 1825 op Java uitgebrokene, zoo kostbaren, steeds voortdurenden oorlog. Bij zijn kortstondig verblijf te Batavia, voor zijn vertrek naar Nederland, bood de kommissaris-generaal Du Bus de Gizignies, die hem toen eerst leerde kennen en waardeeren, hem onder nadere goedkeuring eene benoeming tot generaal-majoor, kommandant van het Indische leger aan, doch hij moest uithoofde van den ongunstigen staat zijner gezondheid, tot welker herstel een koel klimaat geëischt werd, dit aanbod van de hand wijzen. Intusschen werd hij in Nederland, voornamelijk ten gevolge van schrijven uit Indie, spoedig aangezocht om die betrekking werkelijk te aanvaarden. Zijne gezondheid eenigzins hersteld zijnde, nam hij die aan, werd daartoe bij Z. M. besluit van 11 September 1828 benoemd, vertrok reeds in December met Z. M. fregat „Nehalennia" weder naar Indië, onder vergunning de Kaap de Goede Hoop aan te doen, erzoo noodig eenigen tot verder herstel zijner gezondheid te verblijven, waarvan hij slechts voor een korten tijd gebruik maakte en kwam den 13den Mei 1829 te Batavia aan. Doch niet dadelijk kon hij zich naar het leger te velde begeven. Verre van hersteld te zijn, had zijne ziekte zijne krachten gedurende de reis nog meerder ondermijnd en hij rust noodig. Hij bleef te Batavia tot in het begin van Julij, doch hij kon het verlangen om de eervolle taak, die op hem rustte, te volvoeren, niet langer wederstaan, hoe zwak hij ook nog was. Hij begaf zich op reis naar het leger te velde, hij bleef één dag te Buitenzorg, bij den kommissaris-generaal Du Bus de Gizignies en vertrok toen naar Tjipannas, waar hij een hernieuwde aanval zijner buikziekte kreeg. De daar aanwezige adsistent-resident en inspecteur der koffijkultuur Fischer, geleidde hem daarop naar Tjanjor, te zijnen huize, alwaar hij binnen 24 uren, in den ouderdom van nog geen 42 jaren, bezweek.

„De generaal Bischoff was krijgsman met hart en ziel, echter zonder eene te overdrevene vooringenomenheid met zijnen stand. Hij had zich zelve gevormd, want leiding en opvoeding waren hem in zijne jeugd weinig ten deel gevallen en niettemin bezat hij veel wetenschappelijke kennis, vooral in het krijgskundige, was zeer belezen en de Engelsche, Fransche en Hoogduitsche talen waren hem evenzoo eigen als zijne moedertaal. Streng in zijne bevelen, doch tevens hoogst regtvaardig en billijk, daarbij beleefd jegens zijne ondergeschikten, in den hoogsten graad bezorgd voor hen en het welzijn van den soldaat tot in de geringste kleinigheid nagaande en behartigende, was hij door allen, die onder hem gediend hebben bemind. Moedig in het veld, doch bedaard, koen, beleidvol, zelfs in de hagchelijkste oogenblikken van het gevecht, een stoutmoedig ruiter tevens, zoo bezat hij alle vereischten van een voortreffelijk generaal. Hij voerde eene goede pen en had voor zijnen tijd veel kennis van Indische zaken. Ook waren zijne inzigten omtrent de Indische staatkunde meerendeels juist en gegrond. Bekend met het karakter van de Bonische vorsten door zijn vroeger verblijf te Makasser en vooruitziende, dat daardoor, vooral ten gevolge van den trotschen aard, die hen bezielt, groote botsingen bij de komst van den gouverneur-generaal aldaar ontstaan zouden, die bloedige gevolgen konden hebben, zoo was hij de eenigste, die in 1824 den baron van der Capellen afried zich derwaarts te begeven, in tegenovergesteld geval een geduchten oorlog voorspellende. De tijd leerde, dat hij gelijk had en zijne inzigten omtrent het gouvernement van Makas-

zer zijn mede door den tijd bevestigd. Onwillekeurig boezemde hij allen die hem naderden eerbied en hoogachting voor zijnen persoon in, welken indruk verhoogd werd door zijn schoon, mannelijk gelaat en geëvenredigde, eenigzins gezette, meer dan middelmatige gestalte, terwijl zijne gewoonte om, te voet zijnde, zijnen stijven linkerarm steeds op den rug te doen rusten, zijne uit de natuur eenigzins trotsche houding eene statigheid bijzette, welke dien onwillekeurigen indruk nog vermeerderde. Strikt eerlijk in al zijne daden en handelingen, stierf hij onvermogend."

Part. berigt.

BOEKE (JAN), den 14 April 1805 te Zaandam geboren, werd tot zijn 19de jaar voor den handelstand opgeleid, leerde vervolgens gedurende anderhalf jaar de Latijnsche en Grieksche talen bij Ds. van der Lee, doopsgezind leeraar op een naburig dorp, werd in 1824 kweekeling aan het Doopsgezind seminarie te Amsterdam, in 1829 proponent, gedurende een half jaar doopsgezind leeraar te Nijmegen, in 1830 te Amsterdam. Hij huwde Jenny de Stoppelaar Blijdensteim en overleed op den huize Rhijn en Vecht te Breukelen, den 9 Juli 1854.

Boeke was een uitmuntend herder en leeraar, meest werkzaam op maatschappelijk gebied, en zeer bemind bij zijne gemeente, oprichter der Louise-bewaarschool te Amsterdam, lid van het hoofdbestuur van het Bijbelgenootschap en van het Nut van 't Algemeen.

Hij gaf, behalve een paar Nuts-Verhandelingen, (*Schuitepraatje over de beleefdheid. — Over het dierenplagen. — Iets over onze wijze van begraven*), in het licht:

Handleiding bij het onderwijs in de christelijke geloof- en pligten-leer. Amst. Joh. Muller 1851 2e dr.

Schriftuurlijke Katechismus. Ald.

Eenvoudige en beknopte Handleiding bij de voorbereiding tot den doop. Ald. 1841.

Part. berigt.

BOGAARDT (FREDERIK), adsistent resident te Palembang, geboren op de vaste kust van Indie, te Chinsurati, van waar zijn vader, met het geheele gezin, in 1826 naar Batavia overkwam, toen onze bezittingen op de vaste kust, volgens het Londen's traktaat van 17 Maart 1824, aan Engeland waren overgegeven. Na bij de algemeene secretarie tot eersten kommies te zijn opgeklommen, werd hij in 1836 aangesteld tot adsistent resident te Palembang. Eerst verloor hij er zijne echtgenote en op den 15 December van hetzelfde jaar, 1837 zich bevindende in de binnenlanden, werd hij door de bevolking onverhoeds aangevallen en om het leven gebragt, en werd aldus het sein gegeven tot eenen algemeenen opstand. Er zijn meer landsdienaren die in Indië op deze wijze vielen als politieke slagtoffers.

Frederik Bogaardt liet uit zijn echt met mejufv. Vos twee kinderen na. Hij had verscheidene broeders en zusters, van welke laatste eene huwde met den heer Charles Ferdinand Pahud, oud gouverneur generaal van Nederlandsch Indië.

Part. berigt.

BOLTEN (THEODORUS), hofprediker van koning Willem III te Londen, gaf in het licht:

Lijkrede over de woorden II Samuel I. vs. 19, *op het droevig en smartelijk afsterven van Willem de derde, uytgespr. den* 15 *Maart* 1702 *in de Kon. Kapel te St. James.* Amst. 1702.

Zie Rogge, *Geschriften betref. de Ned. Herv. kerk.* bl. 162.

BOM (WILLEM) is schrijver van: *Onfeilbaarheid der roomsche kerk, door S. Episcopius en W. Bom.* Rott. 1687.

Zie Rogge, *Bibl. der remonstr. gesch.* bl. 47.

BOMHOFF Hz. (DIRK), den 2 April 1792 te Vaassen geboren, verhief zich door eigene werkzaamheid der geestes van papiermakers jongen tot een der eerste taalkundigen van ons land. Vele jaren was hij beëedigd translateur en huisonderwijzer te Zutphen.

Behalve vele school- en woordenboeken ten gebruik bij het onderwijs, schreef hij:

Nieuw handwoordenboek voor de spelling der Nederlandsche taal verrijkt met eenige duizende woorden, die in dagelijksch gebruik zijn en in woordenboeken niet voorkomen. Zalt-Bommel 1846, 1852 (2 dr.)

Nieuw groot woordenboek der Ned. taal, waarin alle gebruikelijke woorden opgenomen, hunne verschillende beteekenissen verklaart, en waar zulks noodig is, met voorbeelden gestaafd. Met een voorberigt van L. A. te Winkel, Voorburg, (later te s'Hage, Leiden en Arnhem) 1852—1857 voorts leverde hij vele bijdragen in het *Mag. van Ned. Taalkunde* in.

Hij overleed 2 Jan. 1860.

Zie Huberts enz. *Biogr. W. B.*

BOON MESCH (ANTHONI HENDRICUS VAN DER), zoon van Hendrik Carolus van der Boon Mesch en Elizabeth Jacoba van Braam, broeder van Adrianus Leonardus, werd den 15 April 1804 te Delft geboren, bezocht aldaar de Latijnsche school en genoot tevens het onderwijs van Van Eyben, apotheker van het Gasthuis, in de scheikunde. In 1821 werd de Latijnsche school te Delft met de Akademie te Leiden verwisseld, waar zijn broeder Hendrik toen het onderwijs in de scheikunde waarnam. Gedurende de vijf jaren die hij aldaar doorbracht, beantwoordde hij drie prijsvragen, die met goud werden bekroond. Twee waren van scheikundigen, een van letterkundigen inhoud.

In 1826 verliet hij de hoogeschool, na verdediging eener dissertatie *de montibus igne ardentibus Insulae Javae eorumdemque lapidibus,* die de onderscheiding wedervoer in het Duitsch te worden overgezet. Spoedig na zijne promotie (26 Julij 1826) werd hij tot Lector in de scheikunde bij het Indische collegie in de Industrieschool te Leiden en kort daarna (6 Jan. 1829) tot buitengewoon hoogleeraar in de scheikunde aangesteld. Den 24 Mei 1829 aanvaardde hij zijne bediening met eene *or. de Chymiae artibus conjunctae fine et officio.*

In deze oratie vinden wij de rigting aangewezen waarin v. d. B. M. zich in zijn volgend leven bij voorkeur heeft bewogen. De toepassing der scheikunde op fabriekwezen en landbouw was toch het terrein, waarop wij hem steeds met het meeste genoegen werkzaam zien. In 1836 werd hij gewoon hoogleeraar, en na het overlijden van Prof. Wttewaal werd hem het collegie in de landhuishoudkunde opgedragen.

Toen hij in 1848 de rectorale oratie *de rebus academicis nostra praesertim aetate justo pretio habendis* zou houden werd hij in het uitspreken er van verhinderd door den dood zijner echtgenoot, Adriana Daniela Hermanna Mobachius Quaet. Sedert dien treurigen dag had hij nimmer den moed de rectorale oratie bij te wonen.

Daarna heeft v. d. B. M. nog 25 jaren de betrekking van professor in de schei- en landhuishoudkunde waargenomen.

Den 6 October 1859 mogt hij het nieuwe chemische laboratorium met een plegtige redevoering openen.

Behalve zijne dagelijksche collegien over de scheikunde hield v. d. B. M. nog openbare lessen, in de scheikunde van meer populairen aard voor nijveren en landbouwers, ook nam hij spreekbeurten waar in de maatschappij *Diligentia* te s'Hage, (waar van hij in 1833 buitengewoon honorair lid was) en in de eerste klasse van het Kon. Ned. Inst. (later de koninklijke akademie van wetenschappen), waarvan hij lid was. In vereeniging met zijn medeleden G. J. Mulder en G Simons werd door hem een uitvoerig onderzoek ingesteld naar de ondeugdzaamheid en de spoedige vergankelijkheid van het papier en de middelen om deze gebreken te ontdekken. Niet minder dan 84 soorten handpapier en 30 soorten machinaal werden onderzocht.

In het Ve deel de *Verslag en Mededeel. van de Kon. Akad. v. wetens.* vinden wij een belangrijk stuk van hem, *over de bepaling van alcoholgehalte in vloeistoffen, die behalve alcohol en water nog andere stoffen bevatten.* In dit en veel andere stukken toonde hij een eigenschap te bezitten die door vreemden dikwijls in de Hollandsche geleerden wordt gewaardeerd, namelijk een ruime kennis van de Geschiedenis in de literatuur van het behandelde onderwerp.

In het VIIe deel dier zelfde *Verslagen en Mededeelingen* wordt de uitslag medegedeeld van het onderzoek van water door F. W. Conrad bij een zijner reizen naar Egypte en Palestina uit de Doode zee medegebragt.

Eene der belangrijkste onderzoekingen waaraan v. d. B. M.

bij de Koninkl. Akademie heeft deelgenomen was die over de oorzaken van zelfontbranding van stoffen in schepen geladen

Behalve van de Akademie was hij ook lid der Maatschappij ter bevordering der Nijverheid, wier algemeene vergaderingen hij 44 jaren als afgevaardigde, directeur of voorzitter en sedert 1871 als eerelid bijwoonde. Van 1833 tot 1872 nam hij onafgebroken deel aan de Redactie van het door die Maatschappij uitgegeven tijdschrift.

Behalve van de gemelde was v. d. B, M, lid van vele inlandsche en buitenlandsche genootschappen, ridder van de orde van den Nederl. Leeuw, commandeur der orde van de Eikenkroon en vervolgens Groot-officier.

Hij overleed den 12 Augustus 1874, en werd te Delft, zijne geboorteplaats, begraven.

Zijn leven werd door A Vrolik voor de Levensschetsen de Maats. van Ned. Letterk., waarvan v. d. B. M. lid was, geschreven.

Behalve de vermelde geschriften gaf hij in het licht.

Commentatio in quaestionem chemicam: veram fermentationis venosae naturam investigare et indolem huic fermentationi producendae idonei determinare nec non e sufficienti experimentorum serie eruere, quaenam sint aeris carbonici in hac fermentatione partes 1821, en *Annales Acad. Gandav.* 1820—1821.

Commentatio ad Quaestionem literarium: *Quaeritur commentatio Historico-antiquaria in qua* 1°. *exponantur quaecunque ad censum et censuram Romanorum pertinuerunt et* 2°. *Fasti censorum exhibeantur, e quibus appareat, accurate citatis veterum locis, quid a censoribus, muneris sola ipsorum ratione habita dignum memoratu peractum sit* in *Annal. Acad. Gandav.* 1822—1823.

Responsio ad quaestiomem physicam; *Exponantur humi sive terrae fertilis natura, criterii et usus* in *Ann. Lugd. Batav.* 1824—1825.

Dissertatio de montibus igne ardentibus insulae Javae eorumdemque lapidibus. L. B. 1826.

Oratio de Chymicae artibus conjunctae fine et officio. L. B. 1829.

Leesboek der scheikunde met toepassing op kunsten en fabryken 3 dn. 1831.

Over den invloed der natuurkundige wetenschappen op de nijverheid, 1834.

Over de foeselolie 1836.

Over de beoefening der natuurkundige wetenschappen voor den landbouw in Nederland 1846.

Oratio de rebus Academicis nostra praesertim aetate, justo pretio hebendis. 1848.

Redevoering gehouden als voorzitter der Maats. der Nederl. Letterk. te Leiden 1850, in *Hand* en *Nederl. dier Maats.* 1850.

Levensbericht van Jhr. Mr. J. W. van Vredenburch. Md. 1850.

Onderzoek der vulkanische asch van den vuurspuwenden berg de Kloef op Java, in *Versl. en mededeel. der Kon. Acad. v. Wetens.* 2d *R.* 1e *D.* 1865.

Verslag over een stuk ijzer afkomstig van een zeer grooten meteor steen, bewaard in den kraton van den Soesoehoenan van Soerakarta, in vereeniging met E. H. von Baumhauer in *Verslag.* 2e R. 11e D. 1866.

Behalve vele kleine mededeelingen, bevat het *Tijdschrift der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid* nog vele stukken van den Hoogl v. d. Boon Mesch, die alle opgenoemd worden in zijn *Levensb.* door A. Vrolik in de *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1876.

BOONZAJER (Cornelis Gerardus), zoon van Cornelis Boonzajer, rector der Latijnsche school te Gorinchem en Johanna Cornelia van Appeltere, werd den 15den Augustus 1788 te Gorinchem geboren, den 28sten December 1808 aangesteld tot Procureur voor het geregt van Heeren Schepenen van Gorinchem, en den 19 April 1809 tot Notaris. Den 1 September 1854 verzocht en verkreeg hij zijn eervol ontslag.

Van den 15 November 1850 was hij ambtenaar van den burgerlijken stand, en van 6 Junij 1854 nam hij bovendien de betrekking van Wethouder waar. Den 12 Februarij 1858 ontving hij zijn ontslag.

Boonzajer beoefende de dichtkunst, doch het vak waaraan hij vooral zijne krachten wijdde, was de munt- en penningkunde. Reeds in 1805 begon hij te verzamelen en de catalogus zijner collectie werd na zijn dood door den hoogl. van der Chijs vervaardigd en uitgegeven. Veel dienst bewees hij aan de uitgave van het *vervolg op* van Loon en liet eenige handschriften dit vak betreffende na.

Bij de beoefening der penning- voegde hij die der oudheidkunde en had ook een kabinet van oudheden bijeengebragt, en niet alleen was hij steeds bereid anderen bijtestaan; maar in 1849 gaf hij met Jonkr. J. G. W. Merkes in het licht: *Geschiedkundige aanteekeningen betreffende het slot Loevestein.* Nog had hij verschillende handschriften over oudheidkundige onderwerpen zamengesteld.

In een almanak over de provinciën Zuid- en Noord-Holland, in 1845 door A. J. van der Aa uitgegeven, plaatste hij een handschrift betreffende het voormalige klooster ter Hem, buiten Schoonhoven, en een lijst der boeken, en dit klooster gedrukt. De bibliotheek der Maats. van Ned. Letterk. bezit van hem eene *lijst van de uitgaven der werken van Hugo de Groot.* Ook gaf hij zeer vele bijdragen (alle met de letters C. G. B. geteekend) in den *Navorscher.* Boonzajer was lid van verschillende letterkundige genootschappen huwde in 1813 Helena Sophia Bernardina Andres, die hem den 8 Januarij 1831 door de dood ontrukt werd. Hij overleed den 4 April 1863.

Zie zijn levensberigt, door J. H. Holwerda, achter de *Hand. de Maats. v. Ned. Letterk.* 1863 Huberts enz. *Biog. Woordenb.*

BOOTSMA (Epo van) was de zoon van Hessel van Bootsma, die in 1548 te Kollum woonde en van His Heringa van Camstra. Epo huwde met Rinthje Gabbes van Aesgema en woonde met haar te Kollum, vrij zeker op de aldaar gelegen „Bootsma-state". Hij werd in Januarij 1568, te gelijk met zijnen zwager Frans Huyghes ingedaagd en, wegens niet-verschijning, den 8sten September daaraanvolgende verbannen. Het jaar zijner terugkomst bleef ons onbekend, maar zeker is het, dat hij later, welligt in 1579, grietman werd der gemeente Kollumerland c. a. Onder zijn bestuur, ten jare 1583, vindt men het eerst melding gemaakt van het plan, om het Dokkumer-diep af te sluiten, hetwelk onder zijn opvolger hervat, doch eerst in 1729 werd tot stand gebragt. In 1584 deed hij vrijwillig afstand van de grietenij en werd Jelger van Feytsma in zijne plaats benoemd.

Zie *Stamboek van den Frieschen adel*, *Bootsma*, gen. 1 en 2 en aantt., *Camstra*, aant. 47; en *Resolutieboeken van Kollumerland.*

BOXMAN (Mr. Abraham), zoon van Daniel Boxman en Margaretha Spijker, werd den 17den October 1796 te Gorinchem geboren, werd, tien jaren oud, toevertrouwd aan de zorg van den predikant A. J. Berkhout te Woudrichem, vervolgde zijne studie aan de Latijnsche school te Gorinchem, onder den rector G. W. Boot, en werd in 1811 tot de hoogeschool gepromoveerd. Reeds te Leiden legde hij zich op de dichtkunst toe en stichtte met eenige andere studenten een dichterlijk gezelschap, onder de zinspreuk: *Door oefening leert men*, op. Blakende van vaderlandliefde nam hij in 1813 en 1815 de wapenen op, en den 15den Maart 1816 werd hij doctor in de beide regten, na het verdedigen eener dissert. *de Legicus Roma norum Sumptuarus.* Na te 's Hage zijn eed als advokaat te hebben afgelegd, ging hij tot voortzetting zijner studiën naar Göttingen, waar hij Heeren over de geschiedenis en Bouterweck over de aesthetiek hoorde. In de ouderlijke woning teruggekeerd, hield hij zich alleen met de oude en nieuwe letterkunde onledig en hield voorlezingen in het letterkundig genootschap *Bescheidenheid en verlichting*, gaf verschillende dichtstukken in het licht. Spoedig werd hij tot eervolle betrekkingen geroepen. In 1819 werd hij lid van den gemeenteraad, waarin hij tot zijn dood toe zitting had, in 1832 wethouder en in 1842 burgemeester, welke betrekking hij tot 1854 bekleedde. Ook werden hem andere bedieningen opgedragen, zooals die van auditeur bij de dienstdoende schutterij, lid van den militieraad, plaatsvervangend regter in de arrondissements regtbank te Gorinchem. Ook was hij een trouw regent van eenige godshuizen, curator der Latijnsche school en lid van verschillende commissiën. Niet alleen werden hem de stedelijke maar ook gewestelijke belangen

opgedragen. In 1848, toen de storm der staatsveranderingen in Europa losbrak, werd hij door de Provinciale Staten van Zuid-Holland als lid van de Dubbele Kamer geroepen, voor welke betrekking hij in 1850 bedankte om zijne zitting te nemen in de Eerste Kamer (7 Oct.), waarin hij tot zijn dood toe werkzaam was.

Gelijk in geheel zijn overig leven, wijdde Boxman steeds zijn snippeluren aan de beoefening der letter- en vooral der dichtkunde. Verscheidene zijner gedichten hadden de eer in vreemde talen te worden overgezet. Zijne verdiensten werden door den koning, die hem de Leeuwen-orde schonk en door letterkundige genootschappen, die hem met het lidmaatschap vereerden, erkend.

Hij was gehuwd met Margaretha Sophia Cappelhoff, die met haren eenigen zoon en hare beide dochters hem beweende, toen hij den 1858 overleed.

Er bestaan verscheidene portretten van hem, o. a. een in den *Muzen Almanak* van 1828.

Hij gaf in het licht:

Verhandeling over de dichtkunst, beschouwd als beschaafster van het menschelijk geslacht in *Mnemosyne van Tydeman en van Kampen.* D. IV.

Verhandeling over de dichtkunst, beschouwd als geschiedschrijfster van het menschelijk geslacht. Ald. D. VII.

Verhandeling over Zoroaster en zijn Godsdienstig leerstelsel, in *van Kampen's Magazijn.* III, 1.

Redevoering over den zegenrijken invloed der Fransche omwenteling op beschaving en volksgeluk, in *Letteroef.* 1829.

Nieuwe geschiedenis der Jesuiten. — Statistieke bijzonderheden. — Toovenaars en Heksen-processen. — Aanteekeningen van allerlei aard, geteekend Braccander of Br., in *Alg. Letterlievend Maands.* 1822.

Teregtwijzing omtrent bibliotheken. Ald. 1828.

Over de rijmklanken y en ei, in *Letteroef.* 1820.

Proeve over de beste inrigting van het onderwijs voor de geringere standen. Gorinchem 1821.

Reistafereelen van een Hollander, in *Letteroef.* 1836 en 1840. (Zonder naam.)

Reisindrukken van een Hollander, in *De Tijd* 1846. 1ste D. (Zonder naam.)

Voorts een menigte *Recensien*, vooral van de werken onzer nieuwe dichters in *Letteroef.*

Verschillende *gedichten* in de *Studentenzangen*, Leiden 1822, in de *Mnemosyne, Letterlievend Maandschrift, Dichterl. Gedenkrol van Nederlands verlossing, Gedenkschrift wegens het 4e eeuwgetijde*, door V. Loosjes, *Gedenkzuil voor Feith, Verhaal der feestel. ontvangst te Gorinchem* 1833, *Gedenkboek der feestel. te Leiden, Almanak voor het verstand en hart* in 1826, *Liefde en vriendschap* 1827, *Alm. voor het schoone en goede, Almanak voor Blijgeestigen, Aurora, Vergeet mij niet, Ned. en Belg. Almanak.*

Gedichten, Rotterdam 1823.

Dichterlijke nalatenschap, Middelburg 1862, uitgegeven door Ds. J. J. L. Ten Kate.

Zie *Alg. Konst- en Letterbode*, 5 April 1856; van Kampen, *Gesch der letter. en wetens.* III D.; bl. 201; *Gorinchemsch Nieuws- en Advertentieblad*; 9 April 1856; *Nieuws- en Advertentieblad* van 2 April 1856; *Handelsblad* 31 Maart (2e editie); Dr J. W. Elink Sterk, *Levensb.* in *Levensb. van Letterk.* 1856; Muller, *Cat. van Portr.*

BORRET (Eduardus), zoon van Mr. Anthonius Josephus Lambertus Borret, gouverneur van N.-Brabant, en Maria Vermeulen, werd den 17den Augustus 1816 te 's Hertogenbosch geboren, studeerde te Leiden in de regten en promoveerde den 28sten Junij 1839 met eene dissertatio *de summi imperii civilis origine, deque variis ejusdem formis praesertim de monarchia.* Hij werd in 1841 substituut-officier bij de arrondissements regtbank te Maastricht, in 1846 advocaat-generaal bij het provinciaal geregtshof, in 1848 lid van de Tweede Kamer, in 1853 lid van den Raad van State, in 1861 bij de reconstructie herbenoemd tot staatsraad en in 1866 minister van justitie. Hij werd in 1856 ridder en in 1866 commandeur van den Nederlandschen Leeuw, in 1864 commandeur der orde van den H. Gregorius de Groote. Hij huwde Henrica Cornelia Johanna van Berkel en liet 5 kinderen na, toen hij den 10den November 1867 te 's Hage overleed.

Part. Berigt.

BORSIUS (Jacobus), zoon van Jacobus Laurens Borsius en Maria Frederika de Roô, werd den 5 Januarij 1802 te Amsterdam geboren en na de Latijnsche school en het Athenaeum bezocht te hebben, te Leiden theol. doctor, na verdediging eener dissertatio *de primorum Christianorum hominum vita privata.* Hij werd vervolgens predikant bij de Hervormde Gemeente aan de Meerne, vervolgens van 1830—1833 te Zierikzee en eindelijk te Middelburg, waar hij den 20 October 1857 overleed.

Hij was een uitstekend herder, gemoedelijk leeraar, lid van hoogere en lagere kerkbesturen ook van de synode, en beoefend het voorliefde der kerkelijke geschiedenis." Menig opstel van zijne hand werd van 1833 tot 1857 in onderscheidene tijdschriften geplaatst. Zoo gaf hij in het *Archief voor Kerkel. geschiedenis* van Kist en Royaards, later van Kist en Moll: een *Historisch overzigt van de geschiedenis onzer zoogenaamde Formulieren van eenigheid tot op de Synode van Dordrecht* in 1818 en 1819, (1 D. IX. bl. 285—376) en eene, voor de kennis van het Separatisme in Nederland zeer belangrijke mededeeling van eenige onbekende *bijzonderheden aangaande Mr. Jacob Roggeveen.* (*N. Serie* d. 1 bl. 237—362). Voorts: *de onuitgegevene akten der vergadering van eenige Gereformeerde predikanten, uit de onderscheidene gemeenten der Vereenigde Nederlanden in 1610 te Amsterdam bijeengekomen*, (d. III. bl. 197—264); eene doorwrochte *monographie van Mr. Hermannus Faukelius* (D, IV. bl. 133—346), *een verslag over Antonius Walaeus*, D. VIII. 41—53), *eene mededeeling over Dr. Johannes Sneepsius, predikant op de vloot van de Ruyter van* 1661—1662. *Kerk. hist. Arch*, 1857, bl. 341—368.

De *Evangelische Kerkbode* van 1842 en 1843 bevat zijne opstellen over den *Regenburgschen Bisschop J. M. Sailer; over het Huis van Wesenbeke; over Luthers' opvatting van de hoofdleer der Evangeliums;* het Tijdschrift *de Hervorming*, voor 1847 en 1848, een *berigt over de heropening der abdij of nieuwekerk te Middelburg; gedachten over den orgelbouw;* de aankondiginge van Hooijers *Kerkel. Wetten.* In het jaarboekje *Zeeland* voor 1852 vindt men van hem een *onuitgegevenen brief van de Vlaamsche Gemeente na de onderlinge zamenkomst te Gent in* 1576 enz. In 1853 verschenen te Middelburg zijne *Leerredenen.* Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en lid van verschillende genootschappen. Zijn ambtgenoot J. J. L. ten Kate schetste zijn leven voor de Maats. van Ned. Letterk. waarvan hij ook lid was.

BORSKI (Gerard van Wieringen), den 29 Januari 1800 te Vleuten geboren, werd rector aan de Lat. school te Delft. Hij gaf in het licht:

Handleiding tot de Mythologie. Zier. 1846 (5e dr. 1854).

Handleiding tot de theoretische beoefening van den Ned. proza-stijl. Delft 1853—57 3 stukken.

Handleiding voor de praktische oefening in de zinsontleeding naar de 2de verb. en verm. uitgave van het werk van den Hoogleeraar T. Roorda over de dee'en der rede en de redeontleding. Delft 1856, 1860 2e dr.

Hij voerde een pennestrijd tegen dr. L. A. te Winkel en den hoogleeraar J. Pijnappel Gz. over Roorda's *Logische Analyse.* Voorts schreef hij Bijdragen in de Jager's *Taalk. Magazijn.* Hij overleed te Delft 3 Februari 1869.

Zie Huberts enz. *Biogr. W. B.*

BOSCH (Leonard Eduard), den 27sten April 1792 te Utrecht geboren, en sedert 1833 tot aan zijn dood stadscourantier. In de laatste jaren echter liet hij de hoofdredactie en de materieele belangen van het *Utr. Dagblad* aan zijne zonen over en bleef zijn vrijen tijd aan de beoefening van Utrechts oude geschiedenis toewijden. Sedert 1834 uitgever en van 1841 redacteur van den *Utrechtschen Volksalmanak*, heeft hij zich verdienstelijk gemaakt door zijne bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde zijner geboortestad. Behalve een menigte opstellen in het door hem geredigeerde jaarboekje, gaf hij in het licht:

De Willemskazerne, voorheen de Wittevrouwen-abdij te Utrecht. Utrecht 1829.

De kompagnie vrijwillige jagers der Utrechtsche hoogeschool. Utrecht 1831.

Iets over paus Adriaan VI. Utrecht 1835.
Gedenkboek der Utr. schutterij, 2 st. 1835—1852, m. pl.
Hij overleed te Zeist den 3 Mei 1865.
Zijn portret vindt men met een bijschrift van Dr. Wap, in den *Utrechtsche Volks-Almanak*, 1866.
Zie Huberts, enz., *Biogr. Woordenb.*

BOSCH KEMPER (DE). Zie Kemper.

BOSSCHA (Mr. JOANNES), zoon van Herman Bosscha en Helena Scheers, werd den 10 den Maart 1797 te Harderwijk, waar zijn vader toen Rector aan de Latijnsche school was, geboren. Hij verliet met het vaderlijke gezin eerst Harderwijk voor Groningen (1804), daarna Groningen voor Amsterdam, waar zijn vader tot rector der Latijnsche scholen was benoemd. Na de Latijnsche scholen in beide laatst genoemde plaatsen doorloopen te hebben, werd hij den 20 Maart 1812 gepromoveerd tot de Akademische studiën en verwierf den 30 Nov. 1817 te Utrecht den graad van dr. in de letteren. Nog voor hij de Akademie verliet, werd hij aangesteld tot praeceptor in de laagste klasse der Latijnsche school te Amsterdam, en twee jaar later tot praeceptor te 'sHage. Tien jaren bleef hij in die betrekking, toen hij in 1828 tot hoogleeraar in de geschiedenis en letterkunde aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda werd benoemd. Hij vervulde die eervolle taak van 1828 tot in 1830, toen de Bredasche Akademie tijdelijk werd opgeheven, ten gevolge van den opstand van België, en van 1830, na de hervatting van de lessen aan de Militaire Akademie tot op het einde van 1838, toen hij het hoogleeraarambt te Amsterdam ontving. In die tusschenruimte van 1830 tot 1836 was Bosscha werkzaam als Auditeur Militair bij den krijgsraad binnen de vesting Breda.

Den 7 November 1838 werd Bosscha door den Amsterschen Gemeenteraad benoemd tot Hoogleeraar aan het Atheneum illustre in de Grieksche en Latijnsche letteren, geschiedenis en oudheden.

Hij bleef aan die instelling werkzaam tot in Junij 1853, toen hij, tot lid der tweede kamer gekozen, zich gedurende eenige jaren aan de staatkunde heeft gewijd, eerst als volksvertegenwoordiger, later als minister van Hervormde eeredienst. Den 12 Maart 1861 trad Bosscha af als minister, zijne staatkundige werkzaamheden hielden toen op en het rustige leven ving voor hem aan, dat den 10 December eindigde.

Bosscha begon zijn letterkundige loopbaan met de voltooijing der uitgave van de werken van Appulejus naar de bewerking van Oudendorp en Rhunkenius. In 1818 nam hij de voortzetting er van op zich en bragt die in 1823 geheel ten einde door het uitgeven van 2 lijvige kwarto deelen (het eerste deel was in 1786 te Leiden verschenen). Gedurende zijn verblijf te Breda schreef hij het klassieke werk „het gulden boek van onzen roem": *Neêrlands heldendaden te land*, waarvan hij in 1868 een tweede geheel omgewerkte uitgave bezorgde. In het begin van 1865 volgde *Het leven van Willem II*, uitmuntend van stijl, meesterlijk geschetst, meer een lofrede dan geschiedenis. Ook van dit werk verschenen nog twee uitgaven.

Bosscha was reeds in zijn jeugd een niet ongelukkig beoefenaar der poëzy en behaalde in 1816 de zilveren medaille (aan Katharina Wilhelmina Bilderdijk viel de gouden ten deel) bij de koninklijke maatschappij van kunsten en wetenschappen met een cantate op den slag van Waterloo, en ofschoon hij later geen proeven van dit talent meer mededeelde, zoo toonde hij zijn gansche leven door een uitmuntend beoefenaar der schoone kunsten te zijn. Hiervan getuigt zijne (den 19 September 1840 tot voorzitter dor Holiandsche Maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen benoemd) in die maatschappij gehoudene redevoering onder den titel van *proeve van beantwoording der vrage, welke verpligtingen rusten er op de regeeringen ten aanzien van kunsten en wetenschappen.*

Reeds kort na zijne komst te Amsterdam was hij tot lid van den Raad van bestuur der Koninklijke Akademie van beeldende kunsten benoemd, en dat hij zich niet alleen met den titel tevreden stelde, blijkt uit zijne voordrachten van 1841 tot in den aanvang van 1845 gehouden *over historische onderwerpen, toegepast op het gebied der schoone kunsten.* Hij sprak niet slechts voor de leerlingen, maar ook voor de directeuren de vier kunstscholen en zijne medeleden in den raad van bestuur.

Ook gaf Bosscha, behalve zijn Akademisch onderwijs, gedurende 5 jaren (1842—1847) aan het Israëlitisch seminarium te Amsterdam lessen over geschiedenis stijl en welsprekendheid. De beperktheid van ons bestek gedoogt niet dat wij ons bezig houden met de optelling van al de anonyme vlugschriften, waarin hij de vraagstukken van binnenlandsche staatkunde behandelde of waarin hij, even als Groen van Prinsterer, Nederlands recht op een onafhankelijk volksbestaan verdedigde tegen de aanmatigingen der Duitsche geleerdheid, te vaak de dienaresse der Duitsche staatkunde, evenmin bij de eerebljken die hij gedurende zijn 78jarig leven van genootschappen die hem tot lid en van vorsten, die hem tot ridder benoemden, ontving.

Alleen mogen wij niet onvermeld laten, dat Bosscha zeer veel aandeel genomen heeft aan de stichting der vereeniging van het *Roode Kruis* •

Ook is hij de steller van het verslag van *La Société Neerlandaise de secours aux militaires blessés pendant la guerre* de 1870—1871.

Verg. *Nederl. Spect.* 1875, bl. 104 W. J. Knoop, *Levensb. v. J. Bosscha* in *Jaarb. d. Kon. Akademie van wetenschappen* 1875. Huberts enz. t. a. p.

BOSSCHA (PETRUS), broeder van den vorige, werd den 21sten October 1789 te Deventer geboren. Hij ontving zijn eerste opleiding aldaar, vervolgens zijn akademische te Harderwijk, waar hij het onderwijs van Jan ten Brink, te Groningen, waar hij dat van Joh. Ruardi genoot, te Amsterdam, waar hij de lessen van van Lennep, Cras en Kemper bijwoonde. In 1810 promoveerde hij te Harderwijk in de regten en liet zich als advokaat bij het keizerlijk geregtshof inschrijven. In 1815 werd hij te gelijk te Dordrecht tot rector en te Deventer tot hoogleeraar in de oude letteren en geschiedenis benoemd. Hij nam de laatste betrekking aan en aanvaardde haar met eene oratio *de Gisberto Cupero*; en gaf gedurende bijna 40 jaren onderwijs tot hij in 1854, bij de vernieuwing van het athenaeum, honorair hoogleeraar werd. Hij overleed den 6den Januarij 1871 in het midden der zijnen.

Hij huwde op 14 Julij 1819 Elisabeth van der Schaft te Heemstede, aan wie hij eenige dichtregelen wijdde, die in *Nederl. Muzen Alm.* 1822, bl. 219, voorkomen.

Niet weinige proeven gaf hij van zijne philologische neiging en liefde voor de Latijnsche poëzy. Behalve de dichters der oudheid beminde hij bij voorkeur de neolatijnsche. Toen hij nog student was, gaf hij eene nieuwe uitgaaf der Galatea van Reland (H. Relandi, *Galatea cum aliorum poëtarum locis comparata a P. Bosscha Herm. fil.* Amst. 1809) met de afbeelding van Reland, de *Lijkrede van Joseph Serrurier*, Latijnsche verzen van d'Orville, Hoogstraten, Bosscha zelven en zijn aanteekeningen op de 13e elegie.

Tien jaren later gaf hij de *Poëmata* van zijn vader, aan zijne broeders Hendrik en Johannes toegewijd, in het licht (Dord. 1820).

Hierop volgde (L. B. 1821) in 2 deelen een nieuwe uitgaaf der werken van *Janus Secundus* (*Joannis Nicolai Secundi Hagani opera omnia; emendatius et cum notis adhuc meditis Petri Burmanni Secundi, denuo edita, curâ P. Bosscha etc.*),

In 1837 gaf hij eene bloemlezing van Latijnsche dichters: (*selecta principum poëtarum recentiorum diversis popu'is atque aeta tibus carmina latina collegit et de vita poëtarum pauca monait P. B.* Amst.

Gansch niet eens met de weelderige critiek van professor Peerlkamp op Horatius, schreef hij: *Vindiciae Horatianae adversus nuperam censuram a cl. viro Petro Hofman Peerlkamp editum scripsit P. B. etc.* Dav. 1836.

Voor de eer der oude letteren trad Bosscha nog eenmaal in het strijdperk met een naamloos uitgegeven stukje: *de mutandae academicae disciplinae in patria nostra necessitate.* Dordr. 1841.

In 1860 was het 50 jaar geleden dat Bosscha zijn professoraat had aanvaard. Als bewijs van erkentelijkheid droeg hij curatoren een geschrift op over Catullus (*Tentamen criticum in constituendo et exponendo poëmate Callimachi Catulliano de coma Berenices scripsit P. B.* Dordr. 1841), met een gedicht van Bilderdijk. Op eene allezins

inhumane wijze werd deze arbeid van Bosscha gehekeld in *de Gids* voor 1862.

Hij zelf beoefende de Latijnsche poëzy, waarvan ten bewijze strekten een gedicht ter inwijding der nieuwe gehoorzaal van het Athenaeum. (*Dedicatio novarum aedium quae in usus publicos Athenaei illustris, quod est Daientriae extrui curarunt amplissimi urbis magistratus solemniter facta.* D. 25, Oct. 1838. 12° als mede:

Guilelmo II regni Neerlandici moderatorem solemni ritu capessenti feliciter. cet. 4°.

Voor zijne historische collegies stelde hij een *Compendum* op, terwijl zijne politieke gevoelens bekend zijn uit zijn *gemeenzame brieven over vaderlandsche belangen.* Amst. 1838.

Voorts gaf hij een *Brief aan een lid van de Tweede Kamer* en *Nederlands toekomst.* Dev. 1845.

Als eigenlijk historieschrijver is hij niet opgetreden. Hij gaf alleen verschillende kleine opstellen in den *Overijsselsche Almanak*, die meest geschied- of letterkundige onderwerpen behandelen, zoo als *Emilie van Nassau, Alber ten Stephanus, Wijand Pighius, twee geleerde kunstenaars uit de 16e eeuw, een zwarte bladzijde uit de geschiedenis van Overijssel*, waarin hij min bekende bijzonderheden mededeelde nopens den inval van Karel van Gelder in 1510, naar den tijdgenoot Bernard Wittius.

Ook gaf hij eene overzetting van Prof. K. Hagen's *Geschiedenis van den jongsten tijd.* Sneek 1848.

Meer zelfstandig was de in 1860 verschenen *Geschiedenis van oostelijk en noordelijk Europa gedurende het merkwaardige tijdvak van 1686—1716; opgehelderd door onuitgegeven brieven en andere oorkonden van Nederlandsche staatsmannen.* Zalt-Bommel.

De handschriften van Gijsbert Cuper gaven hem aanleiding tot dit werk, gelijk ook tot het schrijven van *Handschriften nagelaten door G. Cuper*, in *Overijss. Almanak*, 7e jaarg., bl. 151—165, en *Opgave en beschrijving van de handschriften nagelaten door G. Cuperus, voorafgegaan door een korte levensschets*, waarvan slechts ééne aflevering verscheen.

In 1849 bezorgde hij eene Latijnsche briefwisseling tusschen Leibnitz en Cuper, (*G. G. Leibnitzii et G. Cuperi epistolae mutuae ab a.* 1702 *usque ad* 1713. Traj. ad Rhen.)

en in 1855 een stukje over de gecommitteerden te velde en G. Cuper in die betrekking, in 20e jaarg, van den *Overijss. Almanak*, bl. 119—150.

Eindelijk moeten wij nog een woord van Bosscha's verdiensten als Nederlandsch dichter in het midden brengen. Als zoodanig behoorde hij tot een vroeger tijdvak. Reeds in 1810 verscheen zijn *Lierzang bij de inlijving van* 1810.

Vervolgens gaf hij een *Feestzang bij den intogt van Napoleon in Amsterdam*, en *Vaderlandsche zegepraal.* Amst. 1815.

In 1830 volgde *Aan Nederlands dappere jongelingschap bij haren zegenvierenden terugtogt uit het leger naar de onderscheidene hoogescholen* 24 *Sept.* 1831. Dev.

Na de invoering der grondwet 1848 was het hem behoefte den koning den dank van Nederland toe te brengen (*Dank van Nederland aan Z. M. den koning in Maart* 1848. Dev.)

Voorts gaf hij bij plegtige gelegenheden dichtstukken in het licht, zoo als: *Dichterlijke inwijding van de gehoorzaal in het nieuwe gebouw ten dienste van het Athenaeum illustre te Deventer op* 2 *Oct.* 1838.

Vijftigjarig jubilé van het departement Deventer der Maats. tot Nut van 't Algemeen den 15 *Nov.* 1847.

Het tweede eeuwfeest van het Athenaeum illustre te Deventer, enz.

Bosscha was ridder der orde van den Ned. Leeuw en lid van verschillende geleerde genootschappen.

Zie zijn *levensb.* door Mr. G. Mees, in *Levensberigten der Maats. van Ned. Letterk.* 1871; *Verslag van het verhandelde in de Algemeene Vergadering van het Prov. Utr. Genoots. van* 1871, bl. 38; Huberts *Biogr. Woordenb.*

BOSCHEIDEN (Adriaan van), den 26sten Augustus 1685 te Haarlem geboren, werd predikant te Voorschoten. Terwijl hij hier stond, vergezelde hij in 1715 en 1716 van Duivenvoorde en van Borselen naar George I in Engeland, en bezocht Cambridge en Oxford. In 1718 werd hij van Zwolle te Leiden beroepen en hield daar den 8sten Febr. 1725 eene leerrede *voor 't 125ste jaar der stichting van de hoogeschool*, die in 4° gedrukt is. Hij overleed in 1739.

Zie *Naaml. der predikanten van Leiden*, achter het *Leidsche Passie-boekje.*

BOSWEL (George Henri James Eliot), een Brit van afkomst, maar den 17 Februarij 1830 te Amsterdam, waar zijn vader wijnhandelaar was, geboren, bragt zijne kinderjaren door in Gelderland en kwam als knaap in s'Hage. Op zijn 16e jaar werd hij klerk in dienst bij het departement van koloniën en klom op door zijn ijver tot den rang van referendaris, hem in 1865 verleend. Uitstekend waren de diensten, die hij in deze betrekking bewees, onkrenkbaar zijn trouw, onverdroten zijn ijver, zoodat de Koning in 1873 zijn borst met het ordeteeken van den Nederl. Leeuw versierde. Ook was hij een gelukkig beoefenaar onzer letterkunde en een onzer populairste dichters.

Zijn gedichten, die van humor tintelen en uit het leven gegrepen zijn, zijn slechts weinige in getal, doch rijk van gehalte. Zij dragen den titel van *in een bandje.* De uitgave van een tweeden bundel heeft hij niet mogen beleven. Hij was lid van verschillende letterkundige vereenigingen te s'Hage en der Maats. van Ned. Letterk. te Leiden. Hij stierf te Voorburg 18 Junij 1874 en werd 20sten plegtig te Eikenduinen ter aarde besteld. Hij was gehuwd met Sara Anna Johanna Gijsberti Hodenpijl.

A. Ising vervaardigde zijn levensschets voor de Maats. v. Ned. Letterk. 1875. Cramer en van Zeggelen gaven zijne *Gezamelijke gedichten* in het licht.

Zie ook *Herinnering van G. H. J. Elliot Bosveld* (door de Baron mr. van Heemstra verzameld); *Dagblad v Zuid-Holland en s'Gravenh.* 12 *Juni* 1874. Huberts enz. *Biogr. W. B.*

BOUMAN (Klaas Harms), den 2den Maart 1785 te Kropswolde geboren, begon reeds als boerenknecht te Noorddijk de poëzy te beoefenen en, aangemoedigd door Driessen, Spandaw, Sannes en Modderman, vormde hij zich geheel door eigen oefening tot dichter. Hij was sedert 1821 kruidenier te Groningen, later deurwaarder van de directe belastingen, en na 1854 leefde hij ambteloos te Beerta, waar hij 7 Maart 1870 overleed. Zijn zoon Hermannus Bouman, hoofdonderwijzer te Beerta, met Dr. Salverda de oprigter van het tijdschrift *de Schoolbode*, heeft zich even als zijn vader door zijne schriften bekend gemaakt. Van diens vader bezitten wij:

Heidespruitjes. Groningen 1820.

Verspreide gedichten of vruchten van ledige avonduren. Groningen 1831.

Herfstvruchten. Groningen 1855.

Zie Huberts, enz., *Biogr. Woordenb.*

BOUMAN (Hermannes), zoon van Luttonius Bouman, predikant te Peize in Drenthe en later te Ydaard in Friesland en van Lucretia Welmina van der Swaagh, werd ter laatstgemelde plaats den 11 Febr. 1789 geboren, ontving zijne eerste letterkundige opvoeding te Harderwijk en te Elburg, bezocht vervolgens het Gymnasium Velavicum te Harderwijk, genoot daar het onderwijs van Gerardus Knoop en mr. Jan ten Brink, en studeerde verder in de theologie aan de Hoogeschool aldaar onder Pareau, Nieuwhoff Clarisse en Ypeij, waarna hij proponent en predikant te Oostermeen en Eestrum (Friesland) werd.

Deze standplaats verwisselde hij weldra (1815) met Finsterwolde in Groningen, waar hij werkzaam bleef tot dat hij, vooral door invloed van Heringa, in 1822 tot gewoon hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Utrecht werd benoemd, waar hij den 20sten Mei zijn ambt aanvaardde met eene *or. de Belgio disciplinae theologicae nostra inprimis aetate sede pulcherrima et maxime opportuna*, terwijl hij den 1sten Junij zijn betrekking als academieprediker aanving. De vakken, waarin hij onderwees, waren de *theologia naturalis* en de *exegesen en kritiek van het N. T.*, waarbij later de *exegesen van het O. T.* en de *encyclopaedia theologica* gevoegd werd, terwijl hij in 1855, na den dood van Pareau, op verzoek van curatoren, de lessen in de Arabische taal en letterkunde tijdelijk opvatte.

Algemeen droeg de onverdroten ijver van den overigens zwakken geleerde de bewondering weg, en men weet niet wat meer toe te juichen de buitengewone kennis van Bou-

man of de keurige en uitgezochte Latijnsche stijl waarin hij zijne collegiën voordroeg, een stijl, die hem door zijne grondige beoefening der Ouden was eigen geworden.

Groot is het aantal der leerlingen, die in zijn school gevormd zijn; onder deze zijn uitstekende mannen. Tweemaal bekleedde hij de rectorale waardigheid, ook wijdde hij het tweede eeuwfeest der Utrechtsche hoogeschool (1836) met een plegtige feestrede in. Vele grootere en kleinere geschriften gaf hij in het licht, doch geen verdient meerder onderscheiding dan zijne *Geschiedenis van de voormalige Geldersche hoogeschool* en zijne *Chartae Theologicae*, behelzende hoogst belangrijke bijdragen, inzonderheid van tot deel der theologische wetenschap waaraan zijn leven was toegewijd, en het onovertroffen gedenkteeken van piëteit en trouw, zijn *Memoria J. Clarisse Theologi.*

In 1859 ontving hij zijn emeritaat en den 14 Mei 1864 was zijn sterfdag. De Hoogl. van Oosterzee was zijn lofredenaar.

Vele geleerde genootschappen verkozen den geleerden Bouman tot lid, de koning schonk hem de ridderorde van den Nederl. Leeuw. Bij zijn echtgenoot, de oudste dochter van Marcus Jan Adriani, predikant te Oude-Pekel-Aa, in de classis van Winschoten, had hij twee dochters en twee zonen Luttonius Bouman predikant te Schiedam Marcus Jan Bouman, predikant te Hoevelaken.

Zijn voornaamste schriften zijn:

Vlugtige Bedenkingen over de handhaving en bevordering van het gebruik der Nederl. taal in de Zuidel. Provinciën in *Recens. o. d. Recens.* 1818. *Mengelw.* bl. 441—464.

Tweetal Redevoeringen ter aanbeveling van het Bijbelgenoots. door Bouman en Contius. Gron. 1819.

Boekbeoordeeling in *Bijdragen tot de beoefening en geschiedenis der Godgel. wetens.* Dl. VIII. IX. X. XIII.

Iets over het besluit van de Synode der Hervormden ter kerkelijke viering van des konings verjaardag. Ald. Dl. IX. bl. 191—204.

Orat. de Belgio, disciplinae theol. etc. in *Annales Rheno-Traject.* 1823—1824.

Aan de Protest. Leeraren in ons Vaderland, ter gelegenheid van hetgeen in deze dagen door de Roomsche kerk tegen de Protest. ondernomen wordt. Een broederlijk woord. In *Heringa's Kerkel. raadvrager en raadgever.* II. 1 1—46.

Nu of nooit, vaderlandsche ontboezeming, na het ontstaan van het oproer in een gedeelte van België. Utr. 1830. *Tweede en met een bijvoegsel vermeerd. druk.*

Thans, meer dan ooit. Moed en kracht met vertrouwen op God alleen. Ald. 1832.

Or. de Historia philosophiae de Deo sapientiae magistra, in *Ann. Acad. Rheno Traj.* 1829—1830.

Leerrede in de Vaderl. Leerredenen. Utr. 1831.

Redevoering ter Godsd. inwijding van het tweede eeuwfeest der Utr. Hoogeschool. Utr. 1836. Ook opgenomen in *Annal. Acad Rheno. Traj.* 1836—1837 en in *het Gedenkboek van het* 2den *eeuwfeest door van den Bergh.*

Levensberigt van Luttonius Bouman en *Boekz. der Gel. wereld Dec.* 1836.

Jod. Heringa Elz. als voorganger der chr. gemeente geschetst in eene Leerrede. Utr. 1840.

Jod. Heringa Elz. als voorstander van het Vaderland en deszelfs heilzame instellingen enz. geschetst. Eene Reden met aanteek. en Bijvoegsels Utr. 1840.

Broederlijke toespraak aan allen, die de hervormde kerk liefhebben en om haren vrede bidden. Utr. 1842.

Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare Hoogleeraren. Utrecht. 1844 1847 2 dn.

Oratio et Instituta Academica quae saeculo 17 fuerunt, in patria cum iis quae nunc ibidem sunt breviter comparans, et memoriam celebrans Frederici Sig. Alexander Nicol. Corn. de Fremery, Joh. Fr. Schröder. Traj. ad. Rh. 1845.

Memoria Joannis Clarisse Theologi. Ald. 1850.

Chartae Theologicae Lib. 1 Ald. 1853. *Lib.* II. Ald. 1857 4.

Een woord ter aandenking van den Hoogl. A. Niermeyer enz. in *Jaarb. voor wetens. Theol.* XIII. 2. bl. 243—254.

Leerrede ter aandenken van H. J. Royaards. Met voorber. en aanteek. Utr. 1854.

Leerredenen ter aandenken van vrienden en bekenden. Utr. 1860.

De Godgeleerdheid en hare beoefening in Nederland, gedurende het laatste gedeelte der vorige en den loop der tegenwoordige eeuw. Utr. 1862. Een strijdschrift tegen Sepp's bekende prijsverhandeling over de *Geschiedenis der Vaderl. Theologie.*

Zie *Utrechtsche cour.* v. d. 17 *Rotterdamsche* v. d. 18 *Schiedamsche courant* van den 19 Mei 1864; van Oosterzee, *Levensb. v. Bouman bij de Maats. v. Ned. Letterk.* 1864; *Boekzaal* 1812, 1815, 1823. *Dec.* 1836; Heringa, *de auditorio., Annal. Acad. Rheno Traj.* 1829—1830, 1862—1868.

BOURICIUS (F. D.), klom op tot den rang van vice-admiraal, directeur en kommandant onzer zeemagt in O. I., adjudant van den koning in buitengewone dienst, ridder der Militaire Willemsorde, kommandeur der orde van den Ned. Leeuw en van de Sardinische orde van St. Mauritius en Lazarus.

Hij overleed op zijn terugreis naar Nederland aan boord van Z. M. fregat „de Ruyter”, den 6den Mei 1859, in den ouderdom van 60 jaren en werd den 24sten daaraanvolgenden te Vlissingen begraven.

Zie *Handels- en Effectenblad* 1859, No. 146; *Handelsblad* 20 *Mei* 1859; *Haarl. Courant* 1 *Junij* 1859.

BOUWMEESTER (Johannes Adrianus), in 1793 te Rotterdam geboren, werd eerst tot goudsmid opgeleid en kreeg onderwijs in de teekenkunst van P. Luyten en later van den jongen Langendijk. Hij behaalde in 1828 den gouden eerepenning met het teekenen naar het naakt model bij het kunstgenootschap aldaar. Hij was vaardig in het schilderen van decoratieve stukken en landschappen met figuren. Vooral echter muntte hij als teekenaar uit. Hij onthield zich eenige jaren te Utrecht, keerde in 1842 weder naar zijn geboorteplaats en overleed er in 1848.

Zie Kramm.

BOUSQUET (Mr. Isaac) vertrok in 1816 als ambtenaar der eerste klasse naar Java met het linieschip „Nassau” en werd te Batavia dadelijk aangesteld tot lid in den raad van financiën. Nog onder van der Capellen werd hij benoemd eerst tot resident van Batavia in 1821, vervolgens tot algemeenen secretaris in 1822, en tijdens Du Bus de Gisignies in 1828 tot lid in den raad van Indië. Onder het bestuur van van den Bosch verkreeg hij in 1831 pensioen en overleed in 1833 te Pekalongan. Bousquet was een zeer schrander en ijverig man, die algemeen geacht en geëerd was. Hij was ridder der orde van den Ned. Leeuw.

Part. berigt.

BOWIER (Jan), med. doctor, zoon van Abraham Bowier, was in 1819 inspecteur der militaire hospitalen en vervolgens chef van den geneeskundige dienst in Ned. Indië. Hij overleed, in den ouderdom van 31 jaren, den 28sten Maart 1823. Na zijn sterven werd zijne benoeming tot ridder der orde van den Nederl. Leeuw ontvangen. In het IXe deel der *Verhandelingen van het Bat. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, bl. XXXII, wordt van hem gezegd: „Als mensch, als geneeskundige, als beoefenaar van kunsten en wetenschappen, werd hij door het bestuur, door het leger en door eene uitgelezen vriendenschaar diep betreurd”.

Part. berigt.

BOX (Henri), referendaris bij het ministerie van justitie, verwierf historischen roem als redacteur van het *Journal de la Haye*, een Nederlandsch regerings orgaan, na de invoering der grondwet van 1848 opgehouden. Na de opheffing van dit dagblad, keerde hij tot het ambteloos leven terug. Tot kort van zijn overlijden, gaf hij vele bijdragen in het *Dagblad van 's Gravenhage* over Thorbecke, wiens vriend hij was. Box was kommandeur der orde van St. Stanislaus, ridder van de Eikenkroon, versierd met het Zilveren Kruis en overleed den 20sten of 21sten Augustus 1872 te Pau (beneden Pyreneen), in den ouderdom van 75 jaren.

Part. berigt.

BRAAM (Jacob Andries van) was in 1800 buitenregent der godshuizen te Batavia en van het gesticht der peunisten, van 1803—1807 opperkoopman en licentmeester. In 1808 werd hij eerste president van het hof van den keizer van Soerakarta, en president van den raad van Indië onder het bestuur in Ned. Indië van Daendels. Hij verving den schout bij nacht Buyskes

in die functiën. Destijds (1809) werd hij aangesteld tot kommandeur der orde van de Unie. Den 1sten Febr. 1812 verliet hij Batavia en was in Nov. van dat jaar te Londen, volgens het bekende werk van Daendels, deel I, bijlaag 22. In 1817 werd hij belast met de wederovername onzer bezittingen op de vaste kust van Indië, alwaar hij het gezag in handen stelde van den resident te Chinsurah, van Overbeek. Van Braam kocht tot het doen der reis naar Coromandel en terug naar Batavia, een schip voor 70,000 rijksdaalders. Naar zijn gevoelen behoorden de gemelde bezittingen te worden aangehouden, ofschoon met opofferingen. Commissarissen-generaal dachten daarover anders en wenschten een ruil met Sumatra. Het Londen's traktaat van 17 Maart 1824 beslistte aldus.

Bij de eerste wederzamenstelling van den raad van Indië in 1819 werd hij tot lid daarvan benoemd. Hij overleed kort daarna te Batavia den 13den Mei 1820. Zijne weduwe, A. W. van Rijck, hertrouwde in Aug. 1821 met Joseph Drury, kapitein bij de Engelsche marine.

Part. berigt.

BRAU (Jhr. Mr. W. M. DE), den 24sten April 1810 te Zierikzee geboren, studeerde te Leiden, zette zich in 1854 als advokaat te 's Hage neêr, werd vervolgens lid der regtbank en later aan het parket van het regtscollegie verbonden, eerst als substituut-officier, vervolgens als officier van justitie, welke betrekking hij tot zijn dood toe bekleedde. Hij muntte door buitengewone regtskennis uit. Van 1850—1853 was hij lid der Eerste Kamer voor Z.-Holland en vervolgens der Tweede Kamer voor het hoofddistrict Gouda. Hij overleed te Haarlem den 18den Januarij 1874 werwaarts hij zich des morgens had begeven.

Part. berigt.

BRAUN (CATHARINA) geb. Brouwers, in 1778 te 's Hage geboren, ontving hare muzikale opleiding van den kapelmeester Graf. Haar schoone stem werd zeer toegejuicht in de schouwburgen te Hamburg en Berlijn, waar zij Hurka tot leermeester had. In 1788 begaf zij zich naar Leipzig, Weenen, Munster, Dresden, enz. In 1804 huwde zij den violoncellist Daniel Braun, geboren te Kassel in 1767. Eenige jaren na haar huwelijk verliet zij het tooneel.

Zie Gregoir, bl. 25.

BREE (JOHANNES BERNARDUS VAN), den 29sten Januarij 1801 te Amsterdam geboren, beroemd als virtuoos, componist, orkestmeester en muziekonderwijzer, overleed te Amsterdam den 14den Februarij 1857.

Hij was muziekdirecteur van Felix Meritis en Caecilia, eerelid der Maats. tot bevordering der Toonkunst, der Philharmonische Societeit Santa-Caecilia te Rome en ridder der orde van den Nederl. Leeuw.

Part. berigt.

BREEN (ADAM VAN), kunstschilder en dichter te 's Hage, vervaardiger van het werk *Le Maniement d'armes de Nassau, avec rondelles, piques, espées et targes, représentés par figures par A. v. B.* Impr. à la Haye 1618, in fol., fig. col.

Zie Kramm.

BRESTER ALBERTUSZOON (JAN), werd den 7den Mei 1805 te Amsterdam uit burgerouders geboren. Reeds vroeg was hij lid der Maatschappij V. W. aldaar. De eerste verzen, die hij in druk gaf, verschenen in 1824 in het Jaarboekje door die Maatschappij voor hare leden uitgegeven. Openlijk trad hij het eerst met zijn naam in de *Vaderl. Letteroef.* op. Zijn meest populaire voortbrengselen zijn zijne zoogenaamde *IJsstukjes*, waardoor hij zich geen minderen naam verwierf dan door zijne veelal gelukkige navolging van den Allemanischen dichter Hebel, zijn geestverwant, even als Claudius, die beide onmiskenbaren invloed op hem uitoefenden.

Hij overleed den 4den November 1862. Zijne *Verspreide en nagelatene gedichten* zijn te Deventer bij A. ter Gunne met zijn portret uitgegeven. A. J. de Bull schetste zijn leven voor de Maats. van Ned. Letterk., waarvan Brester sedert 1853 lid was.

BREUK (HENDRIK ROELOF DE), zoon van Jan de Breuk en Cornelia Dorothea Haartman, den 25sten Septemb. 1814 uit deftige burgerouders te Haarlem geboren, ontving onderwijs op de te Haarlem gevestigde kweekschool, vervolgens op het gymnasium, van waar hij in 1833 naar de akademie te Leiden vertrok. Hij promoveerde in 1839 tot doctor in de letteren met eene dissertatie *de Quaestione quid annuum consulatus Romani tempus profuerit et nocuerit Reipublicae.* Terstond na zijne promotie trachtte hij aan het een of ander gymnasium geplaatst te worden en toen zulks mislukte, werd hij in 1840 onderwijzer in de oude talen aan het stedelijk instituut van L. O. Cnopius te Zwolle. Later (1843) werd hij eigenaar eener boekdrukkerij te Leiden en wijdde hij zich sedert onafgebroken aan dat vak tot dat hij zich in 1851 te IJsselstein vestigde, waar hij aan het stedelijk instituut het onderwijs in de oude talen op zich nam, het verwaarloosd stedelijk en het kerkelijk archief van 1661 af regelde. Het stedelijk bestuur erkende zijne diensten met een geschenk in zilver. In 1857 werd hij docent in de Hollandsche taal- en letterkunde en geschiedenis aan het gymnasium te Gouda, waar hij den 24sten September van dat jaar overleed.

De Breuk had de gave der improvisatie en was dichter, doch zijne verzen zagen, behalve dat voor de Evang. Luth. weezen van 1848, zonder zijn naam het licht of waren voor kleinere kringen bestemd, zoo als zijne *feestrede ter gelegenheid van het 26jarig bestaan van het muzykgezelschap Musis sacrum op den 4 Jan.* 1853, slechts voor de leden was gedrukt.

In de *Handd. voor de Maats. van Ned. Letterkunde* van 1858, werd opgenomen den door hem vervaardigden *Inventaris van een Hs. uit het archief van Buren.*

In de kronyk van het *Hist. Genootschap te Utrecht* komen vruchten van de Breuk's geschiedkundige nasporingen voor, b. v. een *Brief van Philips den Schoonen.*

Hij vertaalde den roman *Rosa Clark* van Fanny Fern. ('s Hage 1847) en het *Handboek voor de philosophie*, van F. J. H. Altrecht, doch zonder zijn naam.

In het *Jaarboekje voor Christelijke weldadigheid* van 1861 plaatste hij *het Christendom het eenige ware levensbeginsel.*

Hij rigtte in 1854 het tijdschrift de *Rederijker* op en was lid van verschillende letterkundige genootschappen, o. a. van de Maats. van Ned. Letterk., waarvoor J. E. Inckel zijn levensberigt schreef.

De Breuk huwde 1. Johanna Helena Hazenberg, 2. Geertruida Johanna Bazendijk. Hij liet 6 kinderen, 4 uit het eerste, 2 uit het tweede huwelijk na.

BROEK (LAMBRECHT VAN DEN), den 30sten Augustus 1805 uit geringe ouders te Rotterdam geboren, kreeg in zijn jeugd weinig en slecht onderwijs, doch ontwikkelde zich door zelfopoffering en werd op voorspraak van zijn begunstiger, den predikant Cox, op een handelskantoor geplaatst. In 1824 plaatste hij zijn eerste vers in den *Muzen-Almanak* van Immerzeel, die zijn gids op den baan der letterkunde werd. Behalve losse verzen en kinderboekjes, gaf hij in het licht:

De Batavieren, in 4 zangen. Leeuw. 1833.
Vaderlandsche poëzy. Amst. 1832.
Nieuwe gedichten. Rotterdam 1834.
Ernst en luim. Poëtische verscheidenheden. Rott. 1836.
De ondergang van Jeruzalem. Dichtstuk. Rott. 1836.
Nederlands verlossing in 1813 *herdacht. Feestz.* Amst. 1838.
De reis naar Java, dichterlijk tafereel. Rott. 1832.
Feestzang ter inwijding van de nieuwe beurs van Amsterdam. Amst. 1845.
Het Celibaat. Een schets naar het leven. Amst. 1846.
Lied in de lente van 1846. Amst. 1847.
De bededag 2 *Mei* 1847. *Dichtstuk.* Rott. 1847.
Herinneringen aan Nederlands verlossing in 1813. *Dichtstuk.* Rott. 1847.
Proeve van gedichtjes voor kinderen van alle standen. Amst. 1847.
De schipbreuk. Dichterlijk tafereel. Rott. 1847.
Bloemen. Lied.
Olijfbladeren. Evangelische dichtstukjes voor de jeugd. Rott. 1850.
De jaargetijden. Luim en ernst. Haarlem 1851.
Schetsen en omtrekken. Luimige (Humoristische) dichtstukken. Rott. 1852.
Oost west, 't huis best, poëzy en proza voor de jeugd. Warmond en Amsterdam 1852.

Veertien Photografiën. Wijk bij Duurstede 1854.
Kleine gedichtjes voor jonge kinderen. (5 tientallen.) Rott. 1854—55.)
Een schipbreuk, de loods en de visscher. Drie zeetafereelen. Tiel 1855.
Dichterlijk Mozaik. Alkmaar 1856.
Geïllustreerde album voor de jeugd. Dichtstukjes en gezangen. Rott. 1856.
Gedichten. Amsterdam 1857.
Vaderlandsche Muze. Nieuwe gedichten Rotterd. 1857.
Kindergedichtjes. (3 stukjes.) Leiden 1858.
Kleine gedichtjes. Leiden 1858.
Stoute jongens en meisjes. Een prenteboek. Leiden 1859.
Versjes en vertelsels voor jongens en meisjes. Amst. 1859.
Nacht en Dageraad of Nederland en Spanje. Dramatisch-Allegor. voorstelling. Amst. 1861.
Bloemen en bladeren geplukt en geschikt. Amst. 1861.
Souvenir. Poëzy voor Hollands schoonen. Leiden 1862.
Zomergroet. Gedichtjes voor de jeugd. Leiden 1862.
Buitenlust. Kleine landelijke vertellingen. Haarl. 1862.

Hij was ook medewerker, onder het psd. *Celibatarius*, aan het *Humoristische Album.*

Anoniem gaf hij uit:

Grootvader Peter Kras, praatjes van een oud Zeeman. Rotterdam 1859, en

Prof. Celibatarius, zijne redevoeringen, kamergedichten, enz. Rotterdam 1862.

Hij overleed 16 December 1863.

A Bogaers gaf zijne *Nagelatene gedichten*, met eene aanprijzende, voorrede en een schets van 's dichters leven door H. Maronier, in het licht.

Zie zijn leven door Maronier; Huberts enz., bl, 66; Schotel, *Tollens en zijn tijd.*

BROERE (Cornelis), geboren te Amsterdam, den 10den November 1803, was eere-kamerheer van Z. H. paus Pius IX, kanunnik van de Kathedrale kerk te Haarlem en hoogleeraar aan het seminarium te Warmond, waar hij den 28sten December 1860 overleed. Tot aan dood was hij hoofdredacteur van het tijdschrift *de Katholiek.* Hierin schreef hij vele artikelen. In dat tijdschrift plaatste hij o. a. drie zangen over een onafgewerkt heldendicht: *Constantyn.*

Ook schreef hij eenige vlugschriften.

Zie Huberts, t. a. p.

BROES (Willem), zoon van Petrus Broes, werd den 19 October 1766 te Amsterdam, waar zijn vader predikant was, geboren, studeerde te Amsterdam en sedert 1785 te Leiden, werd in 1790 predikant te Voorschoten, ging vervolgens als opvolger van Martinet naar Zutphen, daarna naar Leiden, waar den 12den Januarij 1807 bij het springen van het kruidschip zijn woonstede een puinhoop werd en hij zijne goederen en boeken verloor. In 1808 werd hij predikant te Amsterdam, waar hij lid werd der commissie voor de nieuwe kerkelijke organisatie, was meermalen lid en voorzitter der synode en trad vaak als spreker in belangrijke en moeijelijke commissien op. Als prediker verwierf hij veel roem; hij beoefende de staatkunde voor zoo ver zij de kerk betrof, aan de vaderlandsche en kerkelijke geschiedenis wijdde hij zijn tijd en vlijt. Alle deelen der godgeleerdheid waren hem eigen. Overigens was hij belezen, arbeidzaam verdraagzaam en in alle opzichten een merkwaardig en zeldzaam man, die weldadig, zachtmoedig, nederig, veel nut stichtte en de algemeene achting genoot.

Hij was het, die het *Christelijk Maandschrift voor den beschaafden stand,* later onder eenigzins gewijzigde titels verschenen, grondvestte en de Zondagsschool te Amsterdem stichtte. Aan eer heeft het hem niet ontbroken. Zoo verkreeg hij den titel van *Theologiae doctor.* Hij was lid van verschillende geleerde maatschappijen en ook van het Kon. Ned. Instituut, Ridder en later Commandeur van de orde van den Ned. Leeuw. Hij overleed den 7 Jan. 1858 in den ouderdom van 90 jaren.

Broes is niet dan in gerijpten leeftijd als schrijver voor het publiek opgetreden, Zijne eigenlijke schrijvers loopbaan is eerst regt te Amsterdam ingetreden.

Hij gaf in het licht:

Bundel van aanspraken, gebeden en leerredenen op den 18 *en* 25 *van Louwmaand* 1807, *door Roldanus, Egeling, Rau, Schotsman, Proper, Broes.* Leiden 1807. Amst. 1810, 12, 15.
Leerredenen. 3 dn. 2e dr. Amsterdam.
Leerredenen over bijbelsch-historische onderwerpen. Amst. 1814.
Leerredene bij aanleiding van het afsterven des hoogleeraars E. A Bunga. 2e dr. Amst. 1820.
Berigt omtrent het leven, karakter en de laatste godsdienstige aandoeningen der beruchte vergiftigster H. R. Nepping. Leiden 1812.
Proeve van aanmerkingen over de leerwijs van Jesus. Amst. 1825.
De Engelsche Hervormde kerk, benevens haren invloed op onze Nederlandsche. Delft 1822. 2 dn.
Willem de Eerste, in betrekking tot de scheuring der 17 *vereenigde Nederl. gewesten in de* 16e *eeuw.* Amst. 8°.
De kerk en de staat in wederzijdsche betrekking volgens de geschiedenis. 4 d. 5 st. Amst. 1832.
Onderzoek over de vereeniging der Protestanten.
Philips van Marnix, heer van St. Aldegonde, bijzonder aan de hand van Willem I. Amst. 1838—1840. 3 dn. 8°.
De Evang. godsdienst, haar inhoud en hooge waarde opengelegd in breeden teksten, ten gebruike van de kerkelijke leerreden en den Bijb. Almanak, in 7 *hoofdst., benevens een aanhangsel enz.* Amst. 1847. 3 dn. gr. 8°. *Nieuwe uitgaaf.* 1848. gr. 4°.
Over het grondwettige en schadelijke van een concordaat tusschen Nederland en Rome. Naar E. Munch H. Royaards en andere schrijvers. Gron. 1841. 2e *verm. dr.* 1841. gr. 8°.
Charlotte de Bourbon aan het ziekbed van den Prins-van Oranje. (Amst.?) 1850.
De Bijbel uit God. Gegeven voor staf op den weg van het hobbelig leven. Afscheidswoord. 1858. gr. 8°.
Een vredewoord. Amst. 1858. gr. 8°.
Een woord over de hervorming der Roomsch Kath. kerk. Een Erasmiaansche lektuur, zamen voor Roomsch Katholieken en Protestanten. Amst. 1856. gr. 8°.
Randschrift tot het werk: Evangelische godsdienst, haar inhoud en hooge waarde opengelegd in breeden tekstenrol, ten gebruike van de kerkelijke leerrede en den Bijbelschen almanak. Amst. 1850. gr. 4°.

Voorts gaf hij vele bijdragen in verschillende tijdschriften, inzonderheid in het *N. Christ. Maands.*, zoo als *vergelijkende proeven van Nederd. Psalmberijming.*

Zie *Konst. en Letterb.* 1858 bl. 17. J. Prins *Necrol. van W. B.* in *Godgel. Bijdr.* XXXII. 90; J W. A. van Hengel, *Levensb. van* W. B. in *Letterk. Hand. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1858 bl. 85; A. H. Terhoeven, *Ter gedachtenis van W. B.* en *Christ Maandschrift.* 1858 bl. 100; J. Steenmeijer, W. B. *in leven, karakter, werkzaamheden,* Arnhem 1858; Huberts enz. *Biogr. Woordenb.*

BROCX (Arnold), den 26sten Aug. 1779 te Waalre in de prov. N. Brabant geboren, werd den 2den Febr. 1797 jur. utr. doctor te Leiden, vestigde zich als praktiserend advokaat en notaris te Brielle en bekleedde aldaar ook het ambt van substituut-baljuw van het eiland van Voorne en vervolgens verscheidene andere betrekkingen, b. v. van hoofd der afdeelingen en later administrateur van het armwezen der gevangenissen. Hij werd voorts als raad-adviseur verbonden aan het ministerie van binnenlandsche zaken en later secretaris-generaal van het ministerie van waterstaat, nijverheid en koloniën, laatstelijk griffier.

Ten gevolge der suppressie van het ministerie van binnenlandsche zaken bij de inlijving van ons land, tijdelijk teruggekomen zijnde binnen de stad Brielle en aldaar de betrekking van notaris weder uitoefenende, heeft hij gedurende de moeite- en zorgvolle dagen der in staat van beleg verklaarde en op den gedenkwaardigen dag van bevrijding der Brielenaren de functie van maire aldaar vervuld, door den Franschen commandant daartoe in requisitie gesteld, waaraan hij zich niet eerder heeft onderworpen, dan nadat herhaalde aandrang van de aanzienlijkste ingezetenen hem als het ware noodzaakte om alle eigene verkiezing voor het algemeen belang ter zijde te stellen. Hij ontving dan ook al dadelijk, na den bevrijding des lands, de ondubbelzinnigste blijken van goedkeuring, door de bevestiging, bij algemeene stemmen, in deze zijne betrekking. Weinig dagen later keerde hij in zijne ambtsbetrekking bij het herstelde ministerie terug.

Hij was ridder der orde van den Nederl. en overleed

Part. berigt.

BROKLAND (CORNELIS), in de eerste helft der XVe eeuw te Montfoort geboren, vestigde zich als med. doctor te Saint-Amour, in Bourgondie. Hij was een beroemd toonkunstenaar, en gaf in het licht:

Instruction methodique pour apprendre la musique reüé et corrigée par Corneille de Montfort, dit de Brokland. Lyon 1587, *chez de Tournes.* Dit werk zag reeds in 1573 te Lion het licht, onder den titel: *Instruction facile pour appendre la musique pratique, sans aucune gamme en la main et ce en seize chapitres.*

Brokland heeft ook eenige liederen uitgegeven.

Cordinet de musique contenans plusieurs belles chansone françaises à quatre parties. Lyon, Jean de Tournes. 8°.

Zie Gregoir, *Schetsen der Ned. Toonkunst*, bl. 14.

BROUWER (SJEERP), werd den 8sten Febr. 1798 te Franeker geboren. Zijn vader Jan Brouwer was leeraar bij de doopsgezinden te Leeuwarden, bekend door onderscheidene geschriften. Na aan de Latijnsche school aldaar het onderwijs van den rector Slothouwer genoten te hebben, studeerde hij te Franeker, vervolgens te Leiden, werd den 20sten Julij 1813 gedwongen als zoogenaamd garde d'honneur zijn geboortegrond te verlaten, doch keerde weldra in het vaderlijk huis terug en zette zijne studiën voort tot in 1815, toen hij met de Leidsche jagers als sergeant-majoor uittrok. Te Leiden teruggekeerd, promoveerde hij in de medicijnen en de verloskunde (1816) en begaf zich met zijne vrienden van Rappard en Boxman naar Göttingen, waar hij zich als student liet inschrijven en woonde er de leercursussen bij, o. a. van Himly en Blumenbach. Vervolgens bezocht hij Heidelberg en Tubingen en reisde door Zwitserland. Te Leiden weêrgekeerd, verkreeg hij den 16den October 1817 den graad van doctor in de wijsbegeerte, na verdediging eener dissertatie *de circulorum, tangentium centrorum situ in curvis.* Nog voor zijn promotie behaalde hij den uitgeloofden prijs op het gebied der sterrekunde, over de vraag *quibus formulis construuntur horologia polaria supra plana Tetraëdri, Hexaëdri; vel Cubi et dodecaedri; sive qua formula construitur solarium supra planum quodlibet datum.*

In 1819 huwde hij Sjuwke Cats en vestigde zich als geneesheer te Leeuwarden, doch werd in 1823 te Groningen tot hoogleeraar in de wis- en natuurkunde beroepen, in plaats van J. Baart de la Faille, en aanvaardde den 8sten Oct. 1823 zijn post met een *or. de mathescos utilitate universa praecipue patriae nostrae.*

Twaalf jaar arbeidde hij in die betrekking, gaf uitbreiding aan het kabinet van natuurkundige instrumenten en in het licht:

Rekenkundige stellingen (1831).

Goniometrische formulen.

Beginselen der vlakke en vlakte in bolvormige driehoeksmeting. 1833.)

Iets over de hygrometers, bijzonder over dien van Daniel en den psychrometer van prof. August, in *Bijdragen tot de natuurk. wetenschap, uitgegeven door van Hall, Vrolik en Mulder.* D. VI, bl. 277—299.

Aanmerkingen over den differentiaal barometer en een voorslag over een nieuwen zeebarometer.

Een paar waarnemingen over het gloeijen der platinaspons door waterstofgas en den elektrischen vonk, bij den galvanischen toestel uit een element behoorende.

Tijdens de hevige volksziekte te Groningen in 1825—1828, waaraan vele beoefenaren der geneeskunde aan de besmetting waren bezweken, nam hij nog eens de medische praktijk op. In 1828 als rector aftredende hield hij een rede *de iis, quae anno proxime elapso Academiae nostrae acciderunt.*

In 1835 zijn ontslag bekomen hebbende, begaf hij zich naar Friesland en hield te Leeuwarden bij het natuurkundig genootschap belangrijke voorlezingen. Onverwacht werd hij in 1842 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In die betrekking gaf hij nameloos in het licht:

Bedenkingen over geldleeningen en ophelderingen van een tabellarisch overzigt daaromtrent, alsmede opgave van de voordeelen, welke het gevolg zouden zijn geweest van de uitvoering der wet tot regeling der openbare schuld. 's Hage 1843.

In 1854 gaf hij te Leeuwarden: *Vergelijking der voor- en nadeelen van het plan tot vrijwillige conversie der Nederlandsche staatsschuld, voorgesteld door den heer J. Dinger te Amsterdam, met de uitkomst der berekening op twee tabellen.*

Hij diende den 26sten Julij 1845 zijn ontslag in als lid der kamer. Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en overleed te Leeuwarden den 30sten Julij 1856.

Zie *Konst- en Letterb.* 1856, bl. 110, 115. *Gron. Gedenkb.*, bl. 134.

BROUWER (Mr. ABRAHAM SAMUEL VAN LIMBURG), zoon van Petrus van Limburg Brouwer en Susanna Johanna Aleida Ipera Wiselius, werd in 1829 te Luik geboren en ontving zijne opvoeding en onderwijs te Gent, studeerde aldaar in de rechten en letteren en promoveerde 18 Maart 1850 in de rechten, op eene dissertatie *jur. exhibens doctrinam juris Romani de actionum cursu, maxime secundum Savignii sententiam.*

Ten gevolge van den dood zijns vaders (1847) vestigde de jonge rechtsgeleerde zich met zijne moeder te Amsterdam, en al spoedig (1852) vond zijn degelijk opstel over *Savonarola* een plaats in de *Gids*, dat (1853) gevolgd werd door eene *historische karakterstudie over Frans I en Karel V.* Weldra nam de redactie van dit tijdschrift hem in haren kring op, en gaf hij sedert een aantal belangrijke bijdragen er in.

Brouwer, vrijdenker op het gebied van godsdienst en wijsbegeerte, was in het staatkundige eerst een liberaal uit de school van Thorbecke, later in eigene richting. In een gedrukt opstel bestreed hij de antirevolutionaire staatsleer en ijverde voor de hoogste vrijheid van den staat. Dat zijn geest zich niet minder met wijsbegeerte en letterkunde bezig hield, bleek uit zijn *Leven van een denker*, naar aanleiding van Auerbach's *Spinoza*, zijne beoordeeling der *Evangeline* van mevrouw van Calcar en van den roman *Eritis sicut Deus.*

Ook hield hij zich bezig met geschiedenis, theologie, taalstudie, muziek, beeldende kunsten en van deze takken zijn ook zijne verdere geschriften de vruchten. Onafgebroken deelde hij die in de *Gids* mede, terwijl hij zijne artikelen van kleineren omvang, van satirieken en actueelen aard, in den *Nederlandschen Spectator, Tijdspiegel, Nederland, Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* en *de Dageraad* mededeelde.

In 1865 bedankte Brouwer voor het professoraat in de regten te Groningen, doch aanvaardde in het volgend jaar de betrekking van wetenschappelijk ambtenaar aan het rijksarchief te 's Hage. Hij ving zijn arbeid aan met het ordenen der bescheiden van den Levantschen handel, vervolgens van de grafelijke rekeningen, eener groote serie registers van de rekenkamer van Holland, bewerkte voor het oorkondenboek van Holland en Zeeland het Boergoensche tijdvak en deelde in 1869 de uitkomsten van zijn arbeid mede.

Onder dit alles ging hij onvermoeid voort in het leveren van belangrijke wetenschappelijke bijdragen en beoordeelingen in de *Gids* en andere periodieke werken.

Ondertusschen was B. in 1864 in het staatkundig leven praktisch opgetreden, daar het distrikt Almelo hem naar de Tweede Kamer had afgevaardigd. In Februarij nam hij plaats in de liberale rijen der linkerzijde. Den 9den Maart voerde hij 't eerst het woord in de discussie over 't beheer der geldmiddelen in Nederlandsch Indie. Later nam hij deel aan de discussiën over de te Leiden te vestigen afdeeling van onderwijs van rijkswege in de Indische taal- en volkenkunde, verdedigde krachtig het lager- en middelbaar onderwijs; ook vond de St. Agatha-kwestie in hem een onpartijdig beoordeelaar. Hij nam deel aan de debatten over het geneeskundig staatstoezigt (Maart 1865), de tarieven van in- en doorvoer in N. Indië, de zegelwet, enz. Het oude Indië was jaren lang een onderwerp van zijne diepgaande studie. Hij leerde Sanskrit en beoefende de bronnen zelve der Indische beschaving. Van deze studiën gaf hij in de werken van het Instituut, in het *Tijdschrift voor N. Indië*, in den *Ned. Spectator*, in *Tijdspiegel* en *Nederland*, maar vooral in *de Gids*, de vele vruchten te genieten. Met elk jaar drong hij dieper door in de mijnen van Indische wijsheid en Indische poezy; Brouwer's wijsgeerige studiën hadden het groote doel den gang der menschelijke ideën, vooral omtrent het oneindige, het absolute, omtrent het wezen der dingen na te vorschen. Daartoe strekten ook zijne Indische studiën.

Na verschillende proeven van Indische letterkunde gaf hij er eene in het *Boek der Koningen*, waarin eenige voorvallen en ideën worden aangetroffen, die later in den roman *Akbar* zijn bewerkt.

Bij de gemakkelijkheid, waarmede hij talen leerde en ten

einde ook andere vereischte bronnen te kunnen bestuderen, leerde Brouwer ook eerst Arabiesch en gaf eenige proeven van Arabische poëzy; toen leerde hij Hebreeuwsch en hij schreef zijn opstel over de *Kabbala* en een nieuwe beschouwing van den *Prediker*. In de laatste jaren van zijn leven kon men hem bezig vinden met het leeren van de Chineesche taal. Eene vrucht van zijne kennismaking daarmede was eene studie over *Confucius*. Zijn meesterstuk was een zijner laatst bewerkte, zijn *Akbar*, waarin hij, gelijk zijn vader in den *Diophanes* en *Charicles*, in bevalligen vorm zijne kennis van Stellas, de zijne van Indië schetste. Hij teekende in hem en zijne tijdgenooten de ontmoeting en strijd van velerlei godsdienstrichtingen en hoe men er boven kan staan. Natuurlijk gaf hij ook hierbij het Indische leven te aanschouwen, en hoe schoon hij dit deed, getuigen zijne *Indische landschappen*, zijn *Feizi*, zijn *Iravata*.

Hij bleef werkzaam aan het archief en zijn Indische studiën tot aan zijn dood, den 13den Februarij 1873. C. Vosmaer schetste zijn beeld voor de *Levensbeschrijvingen* van de Maats. van Ned. Letterk. te Leiden, waarvan Brouwer lid was. Achter die schets vindt men de breede lijst van al zijn geschriften.

BROWN (Alef), den 20sten Junij 1795 te Arnhem geboren. Zijn vader, vroeger in Franschen dienst bij de genie, was aldaar sedert 1778 als instituteur gevestigd. Na de Latijnsche scholen, onder den rector W. J. Zillesen, doorloopen te hebben, studeerde hij te Leiden in de godgeleerdheid, en werd in 1819 predikant te Ellekom, in 1828 te Harderwijk en eindelijk in 1833 te Leiden, waar hij den 1sten Junij 1856 overleed. Hij was lid der Maats. van Ned. Letterk., gaf onder zijn naam niets in het licht, doch men vindt opstellen van zijne hand in het *Dagboek* van Dr. Voet van Campen 1836—1838. Mr. Bodel Nyenhuis schreef zijn biografie voor de Maats. van Nederl. Letterk.

BRUGGENCATE HERMZ. (Gerrits ten), den 23sten Maart 1803 te Almelo geboren, was daar handelaar in kruideniers en koloniale waren, en beoefende in zijn snipperuren de poëzy. Zijne gedichten in Jaarboekjes en Maandschriften verspreid, zijn later in een bundel verzameld en met den titel van *Gedichten* te s'Hage 1838 in het licht gegeven.

Hij overleed te Almelo den 6 Maart 1853.

Zie Huberts enz. *Biogr. Wb.*

BRUGMANS (Mr. Antonie), zoon van mr. Pibo Antonius en neef van Sebaldus Justinus Brugmans, den 22sten December 1799 te Amsterdam geboren, werd in 1824 tot j. u. doctor gepromoveerd en vestigde zich als advokaat te Amsterdam. In 1830 trok hij uit als kapitein bij de mobile Noord-Hollandsche schutterij en maakte in dien rang den tiendaagschen veldtogt mede, waarin hij de Militaire Willemsorde verwierf. Te Amsterdam teruggekeerd, hervatte hij zijne praktijk en was sedert een reeks van jaren een sieraad der Amsterdamsche balie. Toen hij stierf (Jan. 1877) was hij deken der orde van advokaten, sedert 40r jaren secretaris van het collegie Zeemansboop; voorzitter der averij-commissie en der commissie van pilotage.

Zie *Amsterd. Cour.* 17 Jan. 1877. *Part. ber.*

BRUGSMA (Barend), den 16den September te Groningen geboren, was eerst hoofdonderwijzer en vervolgens sedert 1861 directeur van s'Rijks kweekschool voor onderwijzers. Hij was medewerker aan het *Ned. Tijdschrift voor onderwijs en opvoeding* en schreef, behalve eenige schoolboeken en vertalingen:

Kort overzigt der leer van de opvoeding en het onderwijs. Gron. 1835, 1863 (7de dr.).

Brieven over eene reis naar Oldenburg, Bremen, Hanover en Osnabruck met opmerk. bijzonder ten aanzien van het lager onderwijs. Gron. 1836.

Opvoed- en onderwijskunde, opmerkingen gemaakt op eene reis in de Pruis. Rijnprovinciën en Nassau en Frankfort. Leiden 1839.

Brugsma overleed den 8 September 1868. Zijn zoon Dr. A. L. Brugsma was leeraar in de nieuwere talen aan het gymnasium te Leeuwarden en overleed 15 Nov. 1858 in den ouderdom van 39 jaren.

Zie Huberts t. a. p. *N. Rott. courant* 21 Nov. 1858.

BRUINING (Petrus), zoon van Gerardus Bruining en Wilhemina de Kemp, werd den 19 December 1802 te Berkel geboren. Reeds op 12jarigen leeftijd trad hij in dienst als mousse aan boord van een van 's lands schepen en werd na als stuurmansleerling en buitengewoon adelborst een kruistogt naar de Middelandsche zee te hebben gemaakt, in Februarij 1817 voor 's rijks rekening toegelaten op de artillerie- en genieschool te Delft.

In drie jaren had hij aldaar zijne studiën volbragt, en keerde in 1820 weder als adelborst der 1ste klasse tot het werkelijk zeeleven terug. Hij werd spoedig tot buitengewone diensten gebruikt, en in 1821 den luitenant ter zee J. C. Rijk, later minister van marine, toegevoegd, ten einde hem behulpzaam te zijn in het vervaardigen van kaarten der zeegaten van de Maze en Goedereede. In 1823 tot buitengewoon luitenant ter zee en in 1826 tot luitenant ter zee 2de klasse bevorderd zijnde, bleef hij steeds en bijna onafgebroken in activiteit voortdienen, zich overal door zijn praktische kennis en uitstekende hoedanigheden onderscheidende. Op zijn 26ste jaar werd hij tot belooning van zijn gehouden gedrag bij de expeditie van Celebes (1828) benoemd tot ridder der Militaire Willemsorde.

In 1831 was hij tegenwoordig bij de vijandelijkheden tegen Belgie op de Schelde en werd hij daarvoor in eene legerorde eervol vermeld. Ook de verdediging der citadel van Antwerpen woonde hij bij en verkreeg, na zijn terugkomst uit de krijggevangenis, in 1833 nog eene eervolle vermelding.

Gedurende drie jaren (1835—1838) vervulde hij als luitenant ter zee 1ste kl. de betrekking van adjudant van den kommandant der zeemagt in Oost-Indië, en genoot daarna drie jaren verlof om voor eigen rekening een koopvaardijschip te kommanderen. Nadat hij zich aldus in het voeren van een onafhankelijk kommando geoefend had, werd hem in 1844 het bevel toevertrouwd van s'rijks schoener *De Lancier*. Met dat vaartuig bezocht hij de kust van Guinea, tot het voeren van onderhandelingen met de inlandsche vorsten, in het belang van den Nederlandsche handel. Hij kweet zich uitmuntend van deze taak, en begaf zich van daar naar Indië, waar hij tot 1847 bleef. Bij zijne terugkomst in het vaderland werd hij gedetacheerd bij het ministerie van marine tot het voltooijen en in orde brengen van: 1°. een nieuw reglement op de eerbewijzingen en saluten voor de vloot; 2°. eene instructie voor de kommandanten van eskaders; 3°. eene instructie voor kommandeerende officieren van schepen; 4°. eene instructie voor de kommandanten van wachtschepen; 5°. een reglement op den inwendigen dienst van 's rijks schepen en vaartuigen van oorlog. Vooral dit laatste had veel moeijelijkheden in en is door Bruining, volgens eenparig oordeel der officieren, met veel talent zamengesteld.

Verder werd hij nog met den 1sten luitenant ter zee Jorissen afgevaardigd tot het opnemen en beschrijven onzer rivieren en gaten in de Zuider-kwartieren met betrekking tot de landverdediging.

Het uitvoerig rapport daarover is aan het comité van discussie ingediend. Reeds in 1842 had Bruining de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw ontvangen en in 1846 was hij benoemd tot kapitein-luitenant, doch zijne plaatsing aan het ministerie was niet van langen duur. Welligt sprak hij wel eens al te heftig zijne meenigen uit, die, blijkens zijne geschriften, in strijd waren met den toenmaligen minister van marine en meer overeenstemden met die van den lateren minister van marine, den vice-admiraal Enslie, wien door Bruining in zijne brochures grooten lof werd toegekend. In April 1849 werd hij uit zijne betrekking aan het ministerie eervol ontslagen en tot kommandant van de brik „de Sperwer" benoemd. In Junij van dat jaar ontving hij het kommandeurskruis van de Eikenkroon, doch keerde reeds in October van hetzelfde jaar ziek van zijn kruistogt terug, en werd in het hospitaal te Willemsoord (Nieuwediep) verpleegd. Van dezen tijd af mogt Bruining geen gezond oogenblik meer slijten. In October 1851 werd hij, op zijn verzoek, gepensioneerd, sedert wijdde hij zijne scherpe, maar bekwame pen aan de belangrijkste marine-quaestiën en overleed den 9den December 1855.

Men heeft van hem eene scherpe *beoordeeling van een beschrijving eener reis naar Nieuw-Guinea*, door den officier der koloniale marine Kolff in *Letterlievend Maandschrift* 183 , voorts de onder zijne medewerking voltooide *Regle-*

menten op de inwendige dienst, de verbewijzingen enz. enz. bij de zeemagt. 's Graveoh. 1848.

De positie van den Helder, in de *Verhandelingen en berigten betrekkelijk het zeewezen enz. door Jacob Swart. Jaargang* 1851.

Beschouwingen over een verbeterd militair strafwetboek, naar aanleiding van eene brochure van Mr. A. M. de Rouville. Ald. Jaargang 1852.

De oorlogs-matroos en de woekeraars geschetst door Veritas. Een anoniem vlugschrift, waarin ook de kwade praktijken, die in de zeeplaatsen gebezigd worden ten nadeele van de afbetaalde matrozen of paspoort-klanten aan den dag worden gebragt en aan de kaak gesteld.

Eenige denkbeelden betrekkelijk het militaire wezen en de opleiding bij de marine. Nieuwediep 1852.

Tegen dit werkje schreef van Heusden, hoogleeraar aan de akademie te Breda, eenige bedenkingen in den *Militaire Spectator* van Nov. 1852, die wederom beantwoord werden door Bruining, in *Verh.* enz. *jaargang* 1853, No. 1.

Twee belangrijke stukken *over de reede van Batavia.* Ald. *jaarg.* 1852, 1853.

Gedachten over maritieme onderwerpen, door X. Utrecht, W. F. Dannenfelser. In 5 stukjes, uitgegeven in 1854 en 1855. In deze, in den vorm van vlugschriften verschenen boekjes, handelt de schrijver over het zeewezen, de politiek en de defensie van ons land, de doelmatigste inrigting onzer oorlogschepen, hun getal enz., alles met eene begrooting der kosten. Men verwijt hem dat zijne becijferingen niet alle den toets kunnen doorstaan en later gaf de gepensioneerde kapitein-luitenant Modera over dat onderwerp eene brochure in het licht, getiteld:

Wisseling van gedachten met den heer X. 's Gravenhage van Stockum, 1855.

Part. mededeeling.

BRUIN (Reint le). Hij werd geboren te Zutphen en door Dr. Kam, te Berkel, van Augustus 1817 tot Mei 1818, voor de gewigtige betrekking van zendeling in Nederlandsch Indië voorbereid. Door het Nederlandsche zendelinggenootschap, in de maand Junij 1818, naar Java afgevaardigd, werd hij van daar, door den gouverneur generaal, in overleg met het Javaasch medewerkend zendelinggenootschap, naar Timor gezonden en hij koos, in het begin van 1820, Koepang tot middenpunt zijner werkzaamheid, die zich van daar over de omliggende gewesten van Timor, alsmede over de naburige eilanden, inzonderheid Rotti, uitstrekte. Door zijne nederige en beminnelijke inborst, won deze merkwaardige man de achting en vriendschap van den resident J. A. Hazaart, die zijne pogingen op wakkere wijze ondersteunde, en reeds in Julij 1820 kon Le Bruin, na weinige weken verblijfs, zijn hart in een brief naar Rotterdam in dankbare vreugde uitstorten, wegens de onverwachte hulp die hem was ten deel gevallen, en den zegen dien hij op zijn arbeid ondervond. Hij verbond zich later in het huwelijk met eene vorstendochter van Amfvang, die, gelijk haar geheele stamhuis, den hervormden godsdienst beleed, en baande zich daardoor ongetwijfeld te beter den weg tot de harten der bevolking.

De gemeente te Koepang bevond zich tijdens de komst van Le Bruin in diep verval; de christenen die er nog uit vroeger tijd waren, hadden sedert 20 jaren schier alle opleiding en onderwijs gemist. Er bestond, wel is waar, nog eene school, doch slechts aan 8 kinderen werd er een hoogst gebrekkig onderrigt gegeven. Le Bruin vatte zijne taak met vorigen ijver aan, reisde onvermoeid rond, stichtte kleine gemeenten in den omtrek van Koepang, bragt op die plaats de oprigting van een hulp-zendeling genootschap tot stand, schreef of vertaalde in het Maleisch, voor ouden en jongen, onderscheiden geschriften, onder anderen eene vertaling der Evangelische gezangen, en wist onder de verwaarloosde Koepangsche christenen zulk een vuur van ijver te ontsteken, dat zij, in de plaats der door de aardbeving van 1795 vernielde kerk, een nieuw en voegzaam bedehuis uit eigen middelen stichtten. Door vrijwillige medewerking van onderscheiden regenten verzamelde Hazaart, met geringe kosten, de noodige materialen, terwijl hij, even als den oud secretaris Tielman, den bouw met eene aanzienlijke gift ondersteunde; en in 1826 mogt zich deze gemeente in de voltooijing harer nette kerk verblijden 1). Maar vooral ook op het onderwijs der jeugd was den aandacht van Le Bruin gevestigd. Hij stichtte een bijzonder schoolfonds, waartoe de Inlandsche hoofden niet onaanzienlijk bijdroegen, en in 1842 bezat Koepang eene wel ingerigte Maleische school, waarin 93 kinderen om niet in lezen, schrijven en de beginselen van den godsdienst onderwezen werden, benevens eene Hollandsche school, waarin 28 leerlingen onderrigt in de Nederduitsche taal, het schrijven en rekenen ontvingen. Nog drie andere scholen werden in de naburige Kampongs, en vijf alleen op het eiland Rotti opgerigt. Zoo bleef Le Bruin gedurende bijna tien jaren, onder het genot eener bijna onafgebroken goede gezondheid, onvermoeid werkzaam, tot het noodlottig jaar 1829 ook aan zijn nuttig leven eene einde maakte. Terwijl bijna geen huis te Koepang van kwaadaardige koortsen verschoond bleef, en ook zijne echtgenoot daardoor werd aangetast, werd Le Bruin in Mei van genoemd jaar, in den bloei van zijn leven, aan zijn schoonen werkkring ontrukt.

Zie *Het Eiland Timor,* door P. J. Veth, overgedrukt uit *de Gids,* 1855.

BRUMUND (Jan Frederik Gerrit), den 23sten Augustus 1814 te Amsterdam geboren, werd eerst student in de godgeleerdheid aan het Athenaeum Illustre, later te Utrecht, en in 1839 tot de prediking in de Hervormde kerk toegelaten. Van den aanvang zijner studien had hij zich voor den dienst der Oost-Indische kerk voorbereid, legde zich in den loop van 1840 nog onder de leiding van ds. Lenting te Zeist op de Maleische taal toe en vertrok, na zich met Catharina Henriette Roelofs in den echt verbonden te hebben, naar Indië, en werd spoedig na zijn aankomst (1841) predikant te Soerakarta en onderhoorigheden. In den aanvang van 1842 werd hij naar Amboina verplaatst, waar hij zijne vrouw en eenig kind verloor en zelf door hevige koortsen gefolterd, verlof ontving om een bezoek aan Java te brengen. Hier werd hij met den predikdienst in het Rembangsche belast, vervolgens predikant bij zijne eerste gemeente te Soerakarta, waar hij 5 jaren onafgebroken werkzaam bleef en ruim gelegenheid had om aan zijn zucht voor de beoefening van land- en volkenkunde te voldoen, en deelde er de vruchten van, onder den titel van *Indiana,* mede. Ondertusschen was hij in April 1851 tot predikant der eerste klasse te Soerabaija benoemd, waar hij o. a. zijn zoo veel gerucht makend stuk *de Maleische Cristenen hebben geen bijbel* in het licht zond en tot voorzittend directeur van het aldaar gestichte departement tot Nut van 't Algemeen werd benoemd. In 1854 verwisselde hij Soerabaija met Batavia, waar hij in het bestuur van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen geplaatst werd en den gouverneur-generaal Duymar van Twist op eene reis naar de Molukken mogt vergezellen. De Archaeologische studiën, waarvan Brumund zulke schoone proeven in de *Indiana* had gegeven, waren oorzaak dat hij in 1857 last ontving de afbeelding van den kolossalen tempel van Boro-Boedoe in de residentie Kadoe, door Wilsen en Schönberg Müller geteekend en door Mieling te 's Hage op steen gebragt, te beschrijven. Na een verblijf van 16 jaren keerde Brumund met verlof naar Nederland terug. Toen hij in 1859 weder in Indië gekomen was, verzocht hij een aanstelling als reizend predikant van Pontianak cum annexis op Borneo tot dat hij zijne bediening bij de gemeente te Batavia weder zou kunnen opvatten. Dit geschiedde reeds in Augustus 1861 en hij bleef in die gemeente werkzaam tot dat hij den 17den Mei 1862, op zijn verzoek, eervol uit den dienst der Indische kerk ontslagen werd. Hij overleed den 12den Maart 1863 te Malang op een oudheidkundige reis voor het Bataviaasch genootschap. Hij liet bij zijne tweede vrouw Clasine Petronella Susanna Pieter, een tiental kinderen na.

Hij gaf in het licht:

Een reisje door de residentie Bantam, in *Tijds. van Nederl. Indië.* Jaarg. III, D. II, bl. 687—705.

1) De kerk kan 400 menschen bevatten. In 1828 schonk het Rotterdamsche Zendelinggenootschap er een fraai orgel voor. Zie *Herinneringen uit den levensloop van een Indisch ambtenaar, medegedeeld door E. Francis. Batavia* 1856, 2e deel, bl 226.

Proeve over de Aroe-taal. Ald. Jaarg. VI, D. II, bl. 321—340.

Aanteekeningen gehouden op eene reis in het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel. Ald. Jaarg. VII, D. II' bz. 39—89. 215—299.

Berigten omtrent de Evangelisatie van Java. Amst. 1854 book gedeeltelijk medegedeeld in het *Maands. voor den (eschaafden stand.* 1822, No. 4, 5 en 6.

Indiana, verzameling van onderscheiden aard, over landen, volken, oudheden en geschiedenis van den Indische Archipel. Amst. 2 stuk. 1853, 1824.

Verslag van den staat van het departement Soerabaija der Maatsch. tot Nut van 't Algemeen over het 19e *maatschappelijk jaar* 8851—1852. *Benevens een overzigt sedert de oprigting in* 1839. Soerabaija, 1853.

Het volksonderwijs onder de Javanen. Prijsantwoord uitgegeven door de Maats. tot Nut van 't Algemeen in Oost-Indië. Batavia, 1857.

Fragmenten mijner reize door de Minahassa. Batavia, 1856, in het *Tijdschrift ter bevordering van Christel. leven in Nederl. Indië.*

Fragmenten mijner reize door de Molukko's, Makjan en Batjan. Batavia, 1856, in het *Tijdschrift van het Bat.Gen.* D. V.

Te Boro-Boedoer, in *Tijdschr. voor Neerl. Indië.* Jaarg. 1851, D. II, bl. 252—260, 273—284, 358—396.

Schetsen eener overlandreis. Een halve dag te Aden. Ald. bl. 209—228.

Schetsen eener mailreize van Batavia naar Maastricht, op reis en thuis vervaardigd. Amst. en Batavia. 1862.

Het landbezit op Java, in *Tijdschrift voor Ned.-Indië.* Jaarg. 1859, D. I, bl. 47—56, 87—104.

De voortdurende Godsdiensttwisten in de Christelijke kerk. No. 1 van *Maand. Leerrede door HH. predikanten in Ned. Oost-Indie. Jan.* 1862. Bat. 1862.

Bijdrage tot de geschiedenis der Kerk van Batavia, in *Tijdschr. voor Ind. taal- en volkenkunde, uitgeg. door het Bat. Gen.* D. XIII, Afl. I en II.

Zijn *Levensberigt* werd door prof. Veth voor de *Levensberigten der Maats. van Ned. Letterk.* 1864 vervaardigd.

BUCHNER (Willem Frederik) werd den 9 December 1780 geboren te Rheinheim in het groothertogdom Hessen-Darmstadt, waar zijn vader de genees- en heelkunde uitoefende, terwijl ook zijn grootvader in de stad Darmstad geneeskundige was. Op 15jarigen leeftijd trad hij in militairen geneeskundigen dienst, onder leiding van zijn oom E. C. Buchner, destijds chirurgijn-majoor te Leiden, later stads med. doctor en lector in de anatomie en chirurgie te Kampen; nam tevens de lessen aan de hoogeschool te Leiden waar en werd reeds in 1796, onder het Bataafsch gouvernement, bevorderd tot aide-majoor en in 1799 tot chirurgijn-majoor. In dit jaar maakte hij den veldtocht mede in Noord-Holland, bij gelegenheid van de landing der Engelschen, en in het jaar 1800 nam hij deel aan dien in Duitschland.

Intusschen vond hij steeds gelegenheid zijne studien voort te zetten, zoodat hij den 9 Februarij 1801 aan de Universiteit te Wurzburg, waar hij 4 maanden in garnizoen bleef, tot doctor in de genees- en heelkunde bevorderd werd. Na zijn terugkomst in Nederland, werd hij geplaatst aan het hospitaal te Leiden als officier van instructie en belast met het onderwijs in de ontleed- en natuurkunde van den mensch. In 1802 toen de vrede te Amiens gesloten was, vroeg en verkreeg hij eervol ontslag uit s'lands dienst, en een beroep als stadsdoctor te Gouda, op voordragt van prof. Brugmans, dat hij aanvaarde, waar hij tot zijn dood de praktijk der genees- en heelkunde heeft uitgeoefend. Dikwerf werd hij in consult geroepen, zoo als te Rotterdam, Dordrecht, Gorinchen, Leiden enz. Vier zijner werken werden met goud en zilver bekroond. Hij overleed in Augustus 1855.

Men heeft van hem:

Verhandeling over de vraag: Kunnen uit eene op ontleeden natuurkundige gronden zich steunende verklaring der omgekeerde wormwijze beweging met de daarvan afhankelijke toevallen en verschijnselen, regelen over de kunstbehandeling afgeleid worden. Amsterdam 1817. Bekroond door het heelkundig genootschap te Amsterdam.

Verhandeling over de heerschende ziekten in uitgestrekte droogmakerijen 1822. Bekroond door de Haarlemsche Maatschappij van wetenschappen.

Verhandeling over den invloed der Noord-Hollandsche droogmakerijen na 1668 *op de gezondheid der ingezetenen* Utrecht 1826. Bekroond door het Prov. Utrechts genootschappen.

Geneeskundig handboek 1822—39. Bekroond door het Genootschap *Uno Anerio* te Amsterdam.

Aanteekeningen en opmerkingen betrekkelijk den Aziatische Braakloop te Gouda 1834. Met 9 tabellen en platte grond.

Verslag van de epidemie der kinderpokken, gedurende de jaren 1831 *en* 1832 *te Gouda waargenomen, benevens aanteekeningen en opmerkingen betreffende de kinder- en koepokken.* Amst. 1834.

Beschrijving van een wanschapen kind, met een gesloten aars en opening van den endeldarm in de pisblaas. Met afbeeldingen.

Bijdragen tot de Gen. Topographie en Statistiek van Gouda, 1852.

Kleinere stukjes in de *Jaarboeken van Arti Salutiferae. Konst en Letterbode en Archief van Dr. Heije.*

Part. berigt.

BUDDINGH (Dirk), zoon van Arien Buddingh en Johanna Vermeer, den 18den December 1800 te Driel in Gelderland geboren, ontving onderwijs zoo in de school van zijn dorp als te Heteren en Nijmegen, werd secondant te 'sHage op de school van Oudemans en Dill. Hij trad vervolgens als privaatonderwijzer op, en vestigde zich eindelijk, na zich in 1818 met Jacqueline Catharine Eichholz door den echt verbonden te hebben, te 's Hage, waar hij zelf een tweeledig Instituut voor onderwijs opende, waarbij zijne zeer bekwame echtgenoote aan het hoofd der jonge dames afdeeling als leermeesteres optrad, zoo als Buddingh reeds aan de spits der jonge heeren afdeeling stond. Negen jaar later drong hem de dood zijner echtgenoote naar een anderen werkkring om te zien. In 1842 benoemde hem de minister van binnenlandsche zaken, baron Schimmelpenninck van der Oye, tot leeraar in de Hoogduitsche taal en letterkunde bij de oprigting der Delftsche akademie, waaraan hij 22 jaren tot op het tijdstip harer opheffing (1864) is verbonden geweest, de laatste 2 jaren tevens als leeraar voor de Aardrijkskunde en Bibliothekaris. Bij de herschepping der Akademie in eene Polytechnische school kreeg hij zijn pensioen, en vestigde hij zich onder Abcoude bij Utrecht, waar zijne tweede echtgenoot Albertha Sara Ogterop zich met de opleiding harer eenige dochter bij de drie dochters zijner eerste vrouw bezig hield. Toen deze dochter eerst als dames institutrice en later als directrice der hoogere burger damesschool te Utrecht was gevestigd, vertrok Buddingh derwaarts en overleed er den 16 April 1874.

Zeer groot is het aantal zijner geschrevene werken. Zijn biografist vermeld er tot 111 stuks toe, behalve een legio van verscheidene kleindere geschriften.

De voornaamste zijn:

Sulzer's gesprekken over de schoonheid der natuur. 1824.

Sulzer's Zedek. bespiegelingen. 1824.

Aanleiding tot de kennis der letterkundige geschiedenis van de Nederlanden. 1825.

Opvoedingsleer in den geest des Christendoms. 1826—27.

De Mentor, Weekblad. 1827.

De Paedagoog. Magazijn voor opvoeding en onderwijs. 1828—1829.

Schetsen der Nederl. geschiedenis. 1829.

(Alle te 's Hage uitgegeven.)

Tijdstroom, Wet. Handboek voor het Koningrijk der Nederl. Amst. 1830.

Grammaire Française. Rotterdam, 1832.

Principaux événements de l'histoire Universelle. Ald. 1832

Merkwürdige Begebenheiten aus der al'gemeine Weltgeschichte, Ald. 1833.

Leçons de géographie Universelle. Amst. 1833.

Archief voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs. 's Gravenh. 1833.

Algemeene geschiedenis van opvoeding en onderwijs. Amst. 1834.

Over de vorming, verheffing en veredeling van den onderwijzer. Gron. 1834.

School-Atlas der Nederlanden. Rott. 1834.

- Chronologie des principaux événements de l'Histoire des Pays-Bas. Amst. 1834.
Beautés de l'histoire des Pays-Bas. Amst. 1834. Z.-Bom. 1838.
Hollandsch Penningmagazijn voor de jeugd. Weekbl'd. 's Hage, 1835.
Savanna, Jaarboekje voor onderwijzers en opvoeders. Rott. 1835.
De Noordsche Godenleer. Utr. 1836.
Ontwerp eener algemeene kindelschool. Ald. 1836.
Handboek der Noordsche mythologie. Utr. 1837.
De ontdekking van Amerika. 's Gravenh. 1838.
Histoires tirées de l'Ecriture Sainte. 's Hage 1840.
Beschrijving van Zuid-Holland. Amst. 1841.
Zak-Atlas van het Koningrijk der Nederl. 's Grav. 1842.
Geschiedenis van opvoeding en onderwijs in Nederland. Leiden 1842.
Drinkplegtigheden der Germanen. 's Grav. 1842.
De Koninklijke Akademie ter opleiding van Ingenieurs te Delft. 's Gravenh. 1842.
(Een reeks van brochures.)
Verhandeling over het Westland. Leid. 1844.
Alemannia, Deutsches Lesebuch. 's Gravenh. 1845.
Geschiedenis van opvoeding en onderwijs. Leiden 1846.
Natuurkundige aardrijksbeschrijving. Haarl. 1846—1847.
Algemeene statistiek van handel en nijverheid. Amst. 1847.
Jaarboek voor handel en nijverheid. Amst. 1847.
Leitfaden zur Unterricht in der Deutschen sprache. 's Grav. 1847.
Avondstonden eens kluizenaars. Delft 1848.
Bardenhain, Geschichte der Deutschen Literatur. 's Grav. 1848.
Geschied- en letterk. Archief. Ald. 1850—52.
Jaarberigten voor algemeene statistiek voor landbouw, handel en nijverheid. Haarlem 1851—58.
Kerk, school en wetenschap in de Vereenigde Staten van N. Amerika. Utrecht 1852—1853, 3 dln.
De zendeling voor stad en dorp. Weekbl. Amst. 1853—58.
Dordtsche stemmen. 3 dln. Dordr. 1853—56.
Dr. J. Dowling's Geschied. der Roomsche kerk. 3 dln. Ald. 1853—57.
Theutonia. Deutsches Uebungsbuch. 's Hage 1854.
Wandelingen door de Betuwe. Tiel 1854—60.
Een menigte brochures over *schoolwezen en schoolwet.* 1856—60.
Geschiedenis der Dietsche Taal en poezy. Gorinch. 1859.
Geschied. en letterk. archief. Gorinch. 1859.
Het boetregt Delft 1862. (Niet in den handel.)
Poddem of Poddinghem. Tiel 1863.
Nieuwe wandelingen in de Betuwe. Ald. 1865.
Mijn laatste woord over den dichter Jacob van Maerland. Utrecht 1874.

Zie het *Boetregt* (waarin zijn stamboom voorkomt); Dr. Wap, *Levensbeschr. van Budding* in de *Levensb. van de Maatsch. v. Nedrl. Letterk.* 1867; Huberts, enz.; *Biogr. Woordenb.*

BUDDINGH (Steven Adriaan), zoon van Steven Adriaan Buddingh 1) en Catharina Elisabeth Carpers, werd den 25 Maart 1811 te 's Hage geboren, studeerde te Leiden, waar hij tijdens de Belgische revolutie, de wapenen aangordde, promoveerde in 1833 aldaar, na de verdediging eener *Dissertatio continens annotationem brevem in loca quaedam difficiliora, quae leguntur Cap. VIII Evangel. Johannis* en vertrok als gouverneur van een der kinderen van een Resident naar Indie. Daar werd hij spoedig hulpprediker en vervolgens predikant te Batavia (1836). Ook was hij achtereenvolgens secretaris, vice-president (1847) en president, (1849) van het Javaansch medewerkend Zendelingen van het O. I. Bijbelgenootschap, waarvan hij eene nieuwe uitgaaf bezorgde van het N. Testament in de laag Maleische taal.

In 1841 werd hij lid der commissie voor de vereeniging der Hervormde en Evangelisch Luthersch gemeente in Nederl. Indië en bewerkte in deze betrekking twee nieuwe formulieren voor doop en nachtmaal, vooral was hij zeer werkzaam als lid en secretaris (1844) van de collegie van bestuur over de Protestantsche kerk in Nederl. Indië. Ook was hij schoolopziener en lid der hoofdcommissie van onderwijs in Ned. Indië. Niet minder werkzaam was hij als mede-directeur van het Parapattan-Orphan-Asylum en lid van verdiensten van het Genootschap ter zedelijke verbetering der gevangenen, en zeer werkzaam lid van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen. In 1850 werd hem een tweejarig verlof naar Nederland verleend, wegens aptonie of verlies van stem. Aldaar aangekomen en hersteld, deed hij een buitenlandsche reis door Belgie, Frankrijk, Duitschland en Engeland en nadat hem het doen eener inspectie-reis over de Protestantsche kerk en het schoolieren in Ned. Oost. Indie was opgedragen, vertrok hij weder derwaarts en nadat in 1857 dezen geeindigd was, keerde hij naar Nederland terug, waar hij den 29 Juli 1869 overleed.

Hij gaf in het licht:
Rymelary. Leiden 1833.
Lijkrede enz. op den dood van Alex. Hamilton door E. Nott, A. M. Amst. 1836 8°.
Leerrede over de vertroosting der weezen Belaire 1839.
Cantate en gezangen bij de inwijding der Willemskerk te Batavia 1839.
Allerlei. Bat. 1861—62.
Leerrede enz. bij gelegenheid der schoolkolekte voor de heeren van het Parapattan orphan asylum. Bat. 1842.
Kerk-toespraak aan de Hervormde en Luthersche Gemeente te Batavia. Bat. 1840.
Kerkrede bij de plechtige inwijding van de kerk te Buitenzorg. Bat. 1845.
De doodstraf getoest aan de gezonde Rede- en Menschkunde enz. Bat. 1846.
Hoe oud zijt gij? Godsd. overdenking naar Genesis XXVII: 86 Bat. 1846.
Handleiding ter gеb uike bij onze catechisatien, te zamen met D. J. G. G. Berkhars. Bat. 1847. 1857.
Onderzoek naar de reden waarom Jezus verboden heeft Hem als den Christus openbaar te maken. Bat. 1847.
Twaalftal kerkel. reden. Bat. 1847.
Geschiedenis en beoordeeling van het Pantheisme of afgodendom. Bat. 1849—50.
Indische Archief 4 dln.
Projet d'un plan d'association pour fonder une société paternelle en faveur des condamnés à mort, Kampen. 1851 (vertaling en omwerking van de *doodstraf getoest.*)
Overlandmail-reis van Rotterdam naar Java, via Southampton. Bat. 1852.
Overlandmail-reis van Batavia naar Nederland. via Triest. Arnhem 1857.
Naamlijst der predikanten en zendeling-leeraren in N. O. Indie van 1615—1857. enz. Bat. 1857.
Proeve eener chronol. histor. schets. van de lotgevallen der Prot. Kerk in Ned. Indie van 1615—1857. Arnhem 1857.
Nederlandsche Oost Indie. Reizen van Java, Madura, Makasser Rott. 1859—1861 3 dn. m. post. 27 pl. en facsimilé.
Voyage en Danemarck, en Norvége et Suède. Arnhem 1869.

Behalve deze werken heeft hij nog vele verhandelingen en in Nederlandsche en O. I. tijdschriften, alsook verscheidene gedichten uitgegeven.

Hij was kommandeur van de orde van den Nederl. Leeuw en van die der Eikekroon, ridder der Poolsorde, der Leopoldsorde, enz. en lid van verscheidene binnen- en buitenlandsche genootschappen. Zijn leven is voor de Maats. van Nederl. Letterk. bewerkt door D. Buddingh.

BUMA (Anna Elisabeth), den 16den December 1750 te Ysbrechtum geboren, beoefende de poëzy, verstond acht talen en vertaalde een Engelsch werk. In den *Friesche Volks-Almanak* van 1862 vindt men *Dichtproeven* van haar, benevens hare groote geleerdheid en beminnelijke deugden. Zij overleed te Leeuwarden den 23sten Augustus 1825.

Zie Huberts, enz.

BUMA (Mr. Wiardus Willem), zoon van Mr. Bernardus Buma en van Rollina Maria Siccama, werd den

1) Hij was eerst predikant te Driebergen later te Kaag, waar hij in 1824 overleed. Hij gaf in het licht 2 leerredenen over *het bestuur van onze levenswijze om lang te leven enz.* Leiden 1817.
Zijn grootvader was mr. Steven Adriaan Buddingh, die eerst te Harderwijk, later te Leiden in de regten studeerde, den 21 Mei 1754 promoveerde met eene *Dissertatio de Origine et Natura Contractus feudalis* (21 Mei 1754) en vele jaren de betrekking van secretaris in zijne geboortestad bekleedde. *Boekz. der gel. Wereld* 1825, bl. 790, 791.

11[den] Oct. 1802 te Leeuwarden geboren, genoot het onderwijs van Valentinus Slothouwer in de Latijnsche school, werd in 1819 student in de regten te Groningen, promoveerde in 1822, vestigde zich als advokaat te Leeuwarden en oefende er tot Julij 1831 de praktijk uit, terwijl hij in dat tijdvak nog andere betrekkingen bekleedde. In 1829 werd hij lid der Provinciale Staten en van 1831—1845 der Gedeputeerde Staten van Friesland. Bepaaldelijk met opzigt tot de provinciale waterstaatsoelangen en het provinciaal finantiewezen was Buma een hoogst nuttig lid van dit collegie.

In 1842 werd hij uit het midden van dat collegie benoemd tot voorzitter van de provinciale, commissie van onderwijs, terwijl de raad hem in 1845 tot curator van het stedelijk gymnasium benoemde. In 1834 verkozen hem de Provinciale Staten tot lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal, doch hij wees deze benoeming af. In datzelfde jaar werd hij regter-plaatsvervanger bij de regtbank van eersten aanleg en in 1845 tot raadsheer in het prov. geregtshof van Friesland en in 1865 tot president er van benoemd.

Behalve zijne brochuren, van welke vooral die van kerkregterlijken aard melding verdienen, was Buma een ijverig medewerker in het tijdschrift *de Vrije Fries*.

Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en lid van verscheidene geschied- en letterkundige genootschappen.

Hij gehuwde met Maria de With, dochter van Jan Minnema de With, notaris te Buitenpost, en Catharina van Haersma, die hem 12 kinderen schonk, van welke hem 7 overleefden. Hij overleed den 10[den] September 1873.

Hij gaf in het licht:

Adres aan de Provinciale Staten van Friesland, buitengewoon vergaderd op den 2[den] Mei 1854, *ingdiend betrekkelijk het Dokkumerdiep.*

Het verlaat bij Leeuwarden, a. *niet begrepen in den Leppebrief van* 1477; b. *wel van ouds het eigendom van de kerk van Oldehove,* in het *Fr. Weekblad* van 15 Nov. 1855, onder het pseudoniem *Leovardia-Frisvus.*

Wandeling langs de Friesche kust kort na den watervloed van 1825, in *de Vrije Fries.* 1825, D. XII, bl. 135.

Berigt nopens den storm in den nacht tusschen den 20 *en* 21 *November* 1776, *volgens het handschrift van Mr. Lollius Adema, in leven Secretaris van Wijnbritseradeel* Ald. D. IX. bl. 295.

Reclamatie tegen het, ter inzage van belanghebbenden in April 1865 *ter secretarie van het Dijksbestuur der contributie van de vijf deelen zeedijken binnendijks tot klassificatie der eigendommen in deze contributie.* Leeuw. 1868.

Het regt der hervormde floreenpligtigen ten platten lande in Friesland op de verkiezing van predikanten en op het beheer van de Kerkgoederen, toegelicht en verdedigd door de hervormde Kerkvoogden van den dorpe Weidum in Maart 1842 *met een naschrift over art.* 15 *van het Algemeene Reglement op het bestuur der Nederl. herv. Kerk.* 1816. Leeuw. Dec. 1849.

De onbevoegdheid van de Algemeene synode der Nederlandsche Hervormde Kerk. tot het regelen van het beheer der plaatselijke Kerkegoederen, nader betoogd door de hervormde Kerkvoogden van den dorpe Weidum bij berigt van 4 *April* 1851, *benevens het als bijlage daarby gevoegd arrest van 't Provinciaal Geregthof van Friesland van den* 15 *January* 1851 *over de pastorygoederen van Eernewoude. Garyp en Suameer.* Leeuw. Junij 1851.

Geschied- en regtskundige nota over de voormalige pastoriegoederen van de dorpen Ysbrechtum. Tjalhuizum en Terns en de grieteny Wijmbritseradeel. Leeuw. 1856.

Extract uit het Kerce-boek van Wirdum van 1555—1620 in *de Vrije Vries.* Dl. VIII. bl. 439.

Des Bisschops eerste geregt, of Aleph van Alewa en Anna van Deeckema. Ald. D. IX. bl. 177.

De regeling der quotisatie en van de kosten van het bestuur der Nederl. hervormde kerk die door de Algemeene Synode is voorgenomen, bestreden door de Hervormde Kerkvoogden van dorpe Weidum en hun berigt van 21 *December* 1863. *Leeuw. Febr.* 1864.

Ontwerp Reglement op de administratie der Kerkelijke fondsen en de kosten van de eeredienst. Leeuw. *Aug.* 1869.

Antwoord van de Hervormde Kerkvoogden van den dorpe Weidum aan de Algem. Synode der Ned. Herv. kerk enz. Leeuw. *Dec.* 1872.

Antwoord van den heer D. H. Andreae te Kollum, handelende namens eene commissie uit Gedeputeerde staten van Groningen, op een voorstel betreffende de afsluiting van het Reitdiep door een dijk van de Zoutkamp tot Nittershoek. Leeuw. 1868.

Schiermonnikoog. — De Lauwers. — De Schalbalg in *de Vrije Fries* D. XII. bl. 389.

Merkwaardige oude drinkhoren van den Patroon van Roordahuizen. Ald. d. IX. bl. 65.

Requist om Suffridus Petri tot landschaps historieschrijver te benoemen. Ald. D. XI. bl. 198.

Gedeputeerde staten van Friesland protesteren tegen Sicco van Dekema, die den titel van Heer van Jellum had aangenomen. Ald. D. VII. bl, 370.

Ephemerides Leovardienses. Ald. Dl. IV. bl. 387.

Sententie van het oude Hof van Friesland van 1516. Ald. D. XI. bl. 393 enz.

Zie zijn leven, geschetst door Mr. I. Telting, in de *Levensberichten* der leden van de Maats. der *Ned.* Letterk 1874; Huberts, enz.

BURLAGE (mr Joost Hendrik), zoon van Joost Rudolph Burlage en Hendrica Weiman, werd den 19 Februari 1806 te Amsterdam geboren, ontving het gewoon lager onderwijs op het Instituut van Van Kinsbergen te Elburg en werd, nadat hij eenigen tijd bij den burgemeester van Zoest werkzaam was geweest, op zijn 20[ste] jaar, student in de regten te Utrecht, diende in 1830 en 1831 als vrijwilliger, keerde na den tiendaagschen veldtogt naar de Hoogeschool terug, en werd in 1831, na het verdedigen eener dissert. *de proxenetis praesertim Amstelodamensibus,* jur. utr. doctor. In 1837 werd hij te Amsterdam commissionair in effecten. Burlage was zeer gehecht aan het huis van Oranje en kwam voor 1848 in kennis en betrekking met den toenmaligen kroonprins, die als koning Willem III. hem veel bewijzen zijner gunst en o. a. de orde van den Nederlandsche leeuw en de officiersorde van de eikenkroon schonk. Tot het groot aantal zijner vrienden behoorden o. a. B. W. A. E. baron Sloet tot Oldhuis en Jhr. A. J. Beelaerts van Blokland. Beiden had hij reeds op de school te Elburg leeren kennen; met den eersten hield hij dichterlijke briefwisseling tot zijn dood. In 1873 gaf Sloet op zijn aansporing, voor zijne vrienden, dus buiten den handel, zijn bundeltje getiteld: *Herfstdraden* in het licht. Als dichter maakte Burlage reeds als student te Utrecht naam.

De toen door hem in den Studenten-Almanak geplaatste verzen gaf hij in 1836 met eenige anderen met den titel van *Herrinnerings offer.* m. pl. te Utrecht in het licht.

Hierop volgden: *Akademische tafereelen, ontworpen en geschetst tijdens het tweede eeuwfeest der Utrechtsche Hoogeschool,* Utr. 1839;

De nieuwe beurs van Amsterdam. Amsterdam. 1845;

Verleden en heden, een lied den Koning gewijd. Amsterdam 1863. (anoniem).

De Jobsiade d. i. het leven, de gevoelens en daden van Hieronymus Jobs den candidaat, uit het Hgd. Amst. 1848.

Onthoudt uw dag, een gelegenheidsstuk in vier bedrijven met een schoone dichterlijke toewijding aan de vereeniging het *Metalen Kruis;*

Iets over den Zeeuwchen dichter Beronicius.

Aan den zwaarverminkten zeeman J. C. Pieter 1856 ten zijnen voordeele uitgegeven;

Metalen Kruis-mijmeringen van een hardnekkig zondaar 1858.

Aan Neêrlands laatste vlag op het grondgebied van Belgie herdrukt met den titel: *Aan Neêrlands laatste vlag op de citadel van Antwerpen;*

De fraternisatie tusschen het Yzeren kruis van Belgie en het Metalen kruis (ter ontrading eener te nauwe verbroedering tusschen de oude strijders).

Aan de mannen van Naarden met de zilveren medaille 1863.

Een stem uit het Metalen kruis aan het ramtorenschip Prins Hendrik der Nederlanden, 1867.

De laatste droom van Sjoerd Zeepema.

Inspectie over de zes jaren te paard, van den gewezen dragonder P. Dekker Jr. Amst, 1852.

De gepasporteerde onderofficier der cavallerie.

Behalve het gemelde tooneelspel, bewerkte hij, een vurig beminnaar van het tooneel, nog verschillende andere zoo als: *Zij is krankzinnig.* — *Arthur of zestien jaren later.* — *Maurice, Marcel, Vreugde baart angst.* — *Kruiwagens.* — *Mama*, en *de erste bruidsdag.* Ook vertaalde hij het *Encomium Guilielmi I* van zijn zijn vriend Boot in het Hollandsch.

Het schoonste eereteeken dat hij zich verworven heeft is de oprigting der vereeniging van het *Metalen Kruis* en de op last van den Koning op een wit marmeren plaat gebeitelde dichtregels voor het monument van van Speijk op de jongens binnenplaats van het burgerweeshuis te Amsterdam.

Hij huwde Annette Volck (1838) en overleed den 10den December 1873, 3 kinderen nalatende.

Zie zijn levensschets door C. P. Boot in *Levensberichten der Maats. v. Nederl. Letterk.* 1874; Huberts t. a. p. Hofdijk, *Gedenkboek der feestv. van het met. kruis.*

BUSCH KEIZER (Izaak) werd den 1sten Mei 1805 te Groningen geboren, behaalde als student aldaar de gouden medaille bij de faculteit der letteren en bespiegelende wijsbegeerte te Luik, voor het schrijven eener verhandeling behelzende eene vergelijking der gevoelens van Plato en Aristoteles over den aard en de beginselen der dichtkunst. In 1828 werd hij predikant der Hervormde gemeente te Weterwijtwerd, in 1838 te Mensingerweer en Maarslag. Op het gebied der godgeleerdheid heeft hij zich verdienstelijk gemaakt zoo door Huffels *Handboek, voor praktische theologie* en verscheidene godsdienstige werken in onze taal over te zetten als door oorspronkelijke geschriften en door een tal van verhandelingen in *Waarheid en liefde*, onder welke over *Gebeds-verhooring*, het laatst door hem bewerkte stuk, niet de minste waarde heeft. Hij was medeoprigter van het gezelschap, dat dit tijdschrift uitgaf. Ook maakte hij zich verdienstelijk als lid van verschillende kerkelijke besturen.

In de laatste jaren werd hij berhaaldelijke tot de synode geroepen, en man hij o. a. ijverig deel aan het zamenstellen van den nieuwen vervolg-bundel Evangelische gezangen.

Hij was een vereerder der Duitsche literatuur en dichtkunst en leverde zelf nu en dan een gedicht b. v. eene vertaling van Staudenmayers *Christelijk Textboek* Gron. 1861 uit het Hgd. in Nederlandsch dicht. Ook was hij een vurig beminnaar der muziek en der beeldende kunsten, blijkens zijne vertaling of liever overzetting van *Erwin van Steenbach in het leven een roman in den hoogeren styl.* (1860).

Hij huwde Margaretha Lucretia Elizabeth van Heyningen Bosch en overleed de 2de Augustus 1867.

Zie: *Waarheid in liefde*, 1877 bl. 855.

BUSER (Jacob Theodoor) den 27sten September 1789 te Lochem geboren werd voor de studie opgeleid, doch moest wegens de ongunstige tijden de Hoogeschool te Harderwijk verlaten en zich door het geven van privaat onderwijs in zijn onderhoud voorzien. In 1813 werd hij terstond met den rang van Sous-luitenant in den Franschen dienst ingelijfd, doch ging op het laatst van dat jaar in Nederlandschen dienst over, en maakte den veldtocht van 1815 mede. Na in 1821 eervol als 1ste luitenant ontslagen te zijn, keerde hij tot het privaat les geven terug, diende van 1830—34 als kapitein bij de mobiele schutterij van Overijssel, werd daarop griffier bij het vredegerecht te Hasselt, in 1838 bij het kantongerecht te Zwolle, welk ambt hij in 1853 nederlegde. De Groninger hoogeschool benoemde hem honoris causa tot lit. doctor. Hij stierf te Zwolle 30 Maart 1868. Als dichter en letterkundige maakte hij zich naam door *Dichterlijke verrukkingen*, Yperen 1817; *Krijgsgezangen* Nijm. 1828 2e dr. 1838; *Liederen van Anakreon en Saffo*, Zwolle 1826; *Dichterlijke Kleinigheden* Ald. 1839 *Nieuwe krijgsliederen.* Kampen 1859; *Uit de dierenwereld, humoristische legende door een ex-schoolmeester*, Dec. 1860; *Burleske rijmen en pennekrabbels door C. O. Helarides* (psd.) Kamp. 1860; *Voor Nederlands dapperen; Soldatesque liederen poesie*, Dev. 1862; *Enschedé in puin*, 1862; *Vrede met zichzelven, met den evenmensch en met God, gemoedelijke en stichtelijke rijmen voor burger en landman* (onder het Psd. Arie Verhoeven). Assen, 1864; *Klaroengalmen, Nationale liederen*, Dord. 1867; *Humoristische Rijmelaryen* onder het Pseud. M. Hilarides Dord. 1867. Behalve een paar *Handleidingen voor de Krijgsdienst*, schreef hij in proza: *Onze gewaarwording en gevoel, bijdrage tot de kennis van ons zelf*, Gron. 1845; *Vijftig jaren terug. Herinneringen uit mijn milit. leven, voor, bij en na Ned. herstelling in* 1815. Dev. 1863.

Zie Huberts. ens. *Biogr. Woordenb.*

BUYSKENS (Mr. Pieter), beroemd regtsgeleerde, zoon van den admiraal Arnold Adriaan Buyskens en Eva Clasina van Romunde, werd den 31sten October 1794 aan den Helder geboren. Hij genoot zyne opleiding voor de hoogeschool bij den predikant Wigeri aan de Beverwijk, werd in 1814 student aan de Leidsche hoogeschool, maakte in 1815 deel uit van de compagnie Leydsche jagers, onder bevel van den kapitein Trip, en teruggekeerd verwierf hij de doctorale waardigheid in de beide regten, na verdediging eener dissertatie de *Crimine flagellatae annonae.* Na het verlaten der hoogeschool vestigde hij zich als advokaat te 's Hage en trad later in de magistratuur op. In 1826 werd hij regter in de regtbank van eersten aanleg te Alkmaar, in 1827 officier van justitie bij dezelfde regtbank, in 1832 officier van justitie bij de arrondissements regtbank te Leiden en in 1844 raadsheer en later vice-president bij het provinc. geregtshof in Zuid-Holland. In 1849 werd hem het lidmaatschap van den gemeenteraad te 's Hage opgedragen. Hij overleed den 14den December 1863. Behalve ridder van den Nederl. Leeuw, was Buyskens lid van verschillende letterkundige genootschappen. Zijn leven is door D. Tieboel Siegenbeek voor de *Levensberigten* der Maats. van Ned. Letterk. geschetst.

BUYSING (Duco Johannes Storm), den 30sten December 1802 te Leeuwarden geboren, werd in 1816 kadet bij de artillerie- en genieschool te Delft, in 1822 élève aspirant van den waterstaat, in 1828 aspirant ingenieur, in 1834 ingenieur der tweede klasse en in 1835 benoemd tot leeraar in de waterbouwkunde te Medemblik. In 1836 volgde hij de verplaatsing der kadets uit Medemblik naar Breda, waar toen de Militaire Akademie weder in werking kwam. Toen bij de oprigting der Kon. Akademie voor Technische Wetenschappen te Delft, de opleiding van jongelieden tot den dienst bij den waterstaat van de Militaire Akademie naar de Delftsche was overgebragt, werd Buysing van zijne dienstbetrekking te Breda ontslagen en ging tot den gewonen dienst bij den waterstaat terug, en wel bij dien in de provincie Limburg. Doch reeds in 1846 werd hij benoemd tot lid der speciale commissie tot het afnemen der eindexamens aan de Delftsche akademie en bij den aanvang van 1847 verving hij den ingenieur F. Beyerinck in het leeraarsambt in de waterbouwkunde aldaar. In 1849 werd hem den rang van hoofdingenieur verleend, doch hij bleef zijn onderwijs als hoogleeraar aan de Delftsche Akademie voortzetten tot in 1862, toen hij in den Raad van State werd geroepen. Meermalen werd zijne hulp in moeijelijke en gewigtige gevallen ingeroepen, en hij tot belangrijke commissiën gebruikt. Ook nam hij een werkzaam aandeel aan de oprigting van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs en was hij lid van het bestuur. Hij was lid van de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam en van vele andere geleerde maatschappijen; ook was hij ridder der orde van den Nederl. Leeuw. Hij overleed, na een langdurig lijden, den 16den Augustus 1870.

Behalve eenige opstellen in de werken van het Kon. Instituut en in de *Verslagen en mededeelingen* der Konikl. Akademie te Amsterdam, heeft Buysing in het licht gezonden zijn voortreffelijk en beroemd werk:

Handleiding tot de kennis der Waterbouwkunde, in 2 dln. met een Atlas in folio van 78 platen, waarvan de eerste druk, die *f* 32 kostte, verscheen in 1844, de tweede met 96 platen in 1858 en de derde met 100 platen in 1864.

Zijn leven door I. P. Delprat komt voor in de *Jaarboeken der Kon. Akad.* 1871; Eekhoff, *Cat. der Bibl. v. Leeuw.* 144.

BYLANDT (Otto Anna, Graaf van), den 31sten December 1766 te 's Hage geboren, werd edelman van de kamer van Willem V en zijne gemalin, en belast met het toezigt over de studien van den erfprins van Oranje, later koning Willem I, aan de Leydsche hoogeschool, waar ook hij zijne studien volbragt. In 1783 tot vaandrig-supernumerair met den rang van luitenant bij de Hollandsche

gardes te voet benoemd, klom hij (1787) op tot brigadier in de gardes du corps met den rang van brigadier. Achtereenvolgend werd hij (1792) lid van den Raad van Kolonien, kamerheer bij den prins van Oranje (1804), der koningin van Holland (1806), later (1808) haar eerste kamerheer en chavalier d'honneur, kamerheer van Napoleon (1810), kamerheer honorair van koning Willem I (1822). Gedurende vele jaren was hij hoogheemraad, later hoofdingeland van Rijnland en sedert 1850 landkommandeur van de ridderlijke orde ten Balye van Utrecht. Vele bewijzen van achting en tevredenheid vielen hem ten deel, zoo wel van koning Lodewijk, keizer Napoleon als koning Willem I. Ook was hij lid van de Maats. van Ned. Letterk. te Leyden. Hij huwde in 1789 of 1790 Agatha Wilhelmina Twent en overleed den 20sten Februarij 1857 op Boschdal in de gemeente Prinsenhage bij Breda, in den ouderdom van 90 jaren.

Zijn leven is geschetst door L. H. W. baron van Aylva Rengers, voor de *Levensberigten* der Maatsch. van Ned. Letterk. te Leyden 1857.

BREUHAUS DE GROOT (Frans), in 1796 te Leiden geboren, was aldaar eerst koekebakker, legde zich in zijne snipperuren op de teeken- en schilderkunst, toe en had na het onderwijs van B. van den Broek genoten te hebben, het geluk eenige wenken van den heer Bertus, in de behandeling van het penseel te bekomen en werd eindelijk door Schelfhout in het bestuderen der natuur, een bekwaam schilder van landschappen en strandgezichten.

In 1830 ontdeed hij zich van zijne zaak en vestigde zich te 's Hage, leefde vervolgens geheel voor de kunst en overleed aldaar in November 1875.

Zie Immerzeel. *Part. ber.*

BREUHAUS (Frans Arnold), zoon van Frans Breuhaus de Groot, den 13den Junij 1824 te Leiden geboren, was een uitstekend marineschilder. Hij overleed te Brussel den 23sten Junij 1872.

Zie Immerzeel.

CALISCH (Moritz) werd den 12den Apri 1819 te Amsterdam geboren. Zijn aanleg voor de kunst ontwikkelde zich het eerst bij J. A. Kruseman, die hem onder zijne bekwame leerlingen telde. Hij schilderde genrestukken, portretten en historische ordonnantiën. In 1841 trokken twee stukken van hem ter Haagsche tentoonstelling de aandacht: *Koning Francois I bij het sterfbed van Leonardo da Venci* en *de dood van Demosthenes;* en op de Groningsche expositie ten zelfden jare: een *tafereel uit het leven van de Groot.* In 1834 ontving hij van het teekengenootschap te Rotterdam de dubbele zilveren medaille en *f* 150 wegens zijne bekroonde schilderij: *Bezoek bij eene kraamvrouw in een visschersgezin,* Zijne bekroonde schilderij, *Lodewijk Napoleon hulp biedende in den watersnood* werd in 1855 ter wereldtentoonstelling te Parijs opgemerkt. De historische galerij in de zalen van *Arti* bezit van zijn hand: *Karel V bezoekt het graf van Willem Beukelsz. van Biervliet in* 1550. Hij overleed te Amsterdam den 14den Maart 1870.

Zie Immerzeel; *Ned. Spect.* 1170, bl. 134.

CAMP (H. F. G.), werd den 6den December 1821 te Mons geboren, ontving zijn opleiding als Civiel Ingenieur aan de Delftsche Akademie. Z. M. de Koning benoemde hem tot zijn architekt. Ook vervulde hij een geruimen tijd de betrekking van Lid van den Gemeenteraad en van raad in het bestuur der teekenakademie te 's Hage. Later benoemde hem de koning tot Hofraad met het toezicht op de opvoeding van Prins Alexander. Hij was Lid van het Instituut van Ingenieurs en vervulde jaren lang het voorzitterschap in den raad van die Instelling. Hij was Ridder van de Orde van den Ned. Leeuw, Kommandeur van die der Eikekroon en overleed te 's Hage den 24sten November 1875.

Part. Berigt.

CANNAARTS (Henricus Johannis) in 1808 door Daendels, uithoofde van zijne militaire verdiensten, bevorderd van kapitein tot luitenant-kolonel en benoemd tot kommandant te Soerabaija onder den kolonel en adjudant Generaal voor de marine zaken H. M. de Kock, tevens kommandant militair in den Oosthoek van Java. Hij overleed te Tjipaijong bij Buitenzorg den 3den September 1822, oud 42 jaren. Zijne weduwe was J. J. G. van Meurs

Part. ber.

CANNEMAN (Elias), zoon van Gerrit Canneman, koopman te Amsterdam en Gesina Alida van der Souw, werd den 25sten Januarij 1777 aldaar geboren. Aanvankelijk voor het Notariaat bestemd, werd echter dit vak spoedig door hem verlaten, en hij in 1795 Adjunct-Secretares van de generale Beleenbank voor de provincie Holland. Twee jaren requireerde hem de agent van Finantiën der Bataafsche Republiek (Gogel) om als chef de bureau aan diens departement op te treden. Na in 1802 tot Griffier bij het Departement van Finantiën benoemd te zijn, werd hij in 1815 aangesteld tot Secretaris-Generaal bij den Secretaris van Staat voor de Financiën, en bleef tot diens dood in vertrouwelijke briefwisseling met Gogel, toen en nog lang daarna hoofd van dat departement, en nam, bij diens afwezigheid te Parijs het beheer van dat departement ad interim waar. Niet minder belangrijk was zijne briefwisseling met R. J. Schimmelpenninck.

In 1811 opende zich een andere werkkring voor hem en werd hij aangesteld tot Directeur der directe belastingen in het Departement der monden van de Maas, welke betrekking hij tot 1813 bleef waarnemen.

Ook hij was lid van het voorloopig bestuur, in afwachting van den Prins van Oranje en de steller der afkondiging die zulks den volke bekend maakte, legde zijne betrekking als Directeur der belastingen neder en aanvaarde die van Commissaris-generaal van Financiën, waartoe het Algemeen Bestuur benoemd was. Verschil van rigting tusschen hem en den Souverein was oorzaak dat hij in April 1814 als zoodanig aftrad, en tot Lid van den Raad van State werd benoemd, waarop spoedig volgde de benoeming tot President der Commissie van liquidatie van den achterstand in plaats van Mollerus; van gewoon Staatsraad en Commissaris-generaal der liquidatie, die zijne verplaatsing naar Parijs noodzakelijk maakte. Na herhaalde malen zijn ontslag gevraagd: doch niet ontvangen te hebben, kreeg toen alles geregeld was, de zucht naar het vaderland en eigen huis en haard de overhand, en begaf hij zich (1819) zonder ontslag naar Nederland. Rustig en stil was nu gedurende eenige jaren het leven van Canneman, doch ofschoon van openbare bemoeijing verzadigd, kon hij zich niet voor altijd aan alles onttrekken. Hij werd lid van den stedelijken Raad te 's Hage en medebestuurder der Maatschappij Diligentia aan natuur- en letterkunde gewijd. Vermelding verdient het dat hij (1832) de eerste aanleiding gaf tot de liberale grondwet, die in 1848 tot stand kwam.

Verschillende Commissiën werden hem opgedragen, zooals die van Commissaris des konings bij de Nederl. Handelmaatschappij, Voorzitter der Nederlandsche Stoombootmaatschappij enz. Ook was hij Grootkruis der Orde van de Eikekroon. Hij overleed den 6 October 1861 op zijn landgoed Hartestein bij Oosterbeek in Gelderland. Zijne echtgenoot Geertruy Antonia van Vloten overleed op 27 October 1827; van zijne 9 kinderen overleefden 6 hunnen vader.

Zijn leven is geschetst door A. G. C. Alsche voor de Maats. v. Ned. Letterk., waarvan Canneman lid was.

CAPADOSE (Abraham), Portugeesch Israeliet, werd den 22sten Augustus 1795 te Amsterdam geboren, studeerde te Leiden in de medicijnen en promoveerde den 24sten Junij 1818 op eene Dissertatie *de Foetu intra Foetum.* Hij was een groot vereerder van Prof. S. J. Brugmans, blijkens zijne Lofrede door de Maatschappij vaa Kunsten en Wetenschappen met zilver bekroond. Hij en zijn vriend Isaac da Costa verkeerde veel met Bilderdijk. Den 20sten October 1822 werd hij met da Costa en diens echtgenoote door Dr. Egeling te Leiden gedoopt. Praktiseerende te Amsterdam bestreed hij in menig geschrift de vaccine, gelijk hij met volharding nog in zijn laatste levensjaren deed.

Reeds toen nam hij deel in den kerkelijken strijd (zie o. a. *omstandig verhaal van de wederroeping der benoeming van den Heer H. Brasz als ouderling der Ned. Herv. Gemeente*)

en gaf velerlei geschriften van stichtelijken aard, zoo wel vertaald als oorspronkelijk in het licht: onder anderen *Ontboezeming over het Concordaat* 's Hage 1841.

Het despotismus zich uit het liberalismus ontwikkelende s' Hage 1846.

De Hervorming verdedigd. 's Hage 1856.

Londen bezocht in 1851. Amst. 1853.

Revolutie en Contra-revolutie, beschouwd uit een schriftuurlijk oogpunt. Amst. 1860.

Rome en Jerusalem. Utr. 1851.

De kracht des geloofs of bijzonderheden uit het leven en lijden van D. Matamoros, gevangen om zijne geloofswille in Spanje. Amst. 1863.

Woorden van den souvereinen vorst der Nederlanden in 1813, *herinnerd aan vorst en volk in* 1863. 's Hage 1863.

Herinneringen uit Spanje. 's Hage 1864.

Jehovah-Jezus in 3 deelen (1833—1844) aan het betoogen der Godheid van Jezus Christus gewijd.

Door asthmalijden belemmerd in de uitoefening der medische praktijk enz. wijdde hij zich met toenemenden ijver aan de evangelisatie en was zoo wel persoonlijk werkzaam in zondagscholen, bijbellezingen als door aanprijzing en bevordering van gemeenschappelijke werkzaamheid op dat gebied; blijkens de door hem opgerichte *vereeniging van vrienden Israëls* (tot verspreiding van meer kennis omtrent de oud- nieuwtestamentische profetien betreffende de Joden, als ook de *Nederlandsche Protestantsche Vereeniging,* die in 1853 door hem gesticht was, en waaraan hij tot aan zijn dood zijn beste krachten van hart en geest wijdde. Deze laatste vereeniging had tijdens zijn afsterven 24 evangelisten in haar dienst, die op verschillende plaatsen over 't geheele land verspreid arbeidden.

Met groote instemming bezocht hij in 1846 de *general assembly* der schotsche *free charit* en met niet minder warmte sloot hij zich aan de Evangelische alliantie, aan wier internationale vergaderingen te Londen, Berlijn, Genève en Parijs hij een werkzaam aandeel nam. Aan de deputatie uit de Evangelische alliantie aan de koningin van Spanje gezonden om vrijstelling te vragen van Matamoros en de andere vervolgde Protestanten was hij een der warmste deelnemers. (Zie *Herinneringen uit Spanje* 1864, *IJver des geloofs en de Kracht des geloofs*). Ter kenschetsing van zijn kerkelijk standpunt in zijn laatste levensjaren kunnen wij uit vele geschriften wijzen op *of scheiden of scheiding* 1866.

Hij was gehuwd: 1 met Adriana van der Hoeven. 2 met Hendrika Jacoba Abrahams. Uit zijn eerste huwelijk had hij drie kinderen Esther, gehuwd met den predikant H. C. Bervoets, Hendrik Christiaan gestorven en Mr. Isaac, gehuwd met A. G. van Hoytema, die de voetstappen zijns vaders volgt.

Capadose overleed 16 December 1874 te 's Hage.

Zie Huberts, *Biogr. Wb.*; Brinkman, *Naaml. v. Boeken.* *Part. berigt.*

CASEMBROOT (Jean Louis de), den 31sten Januarij 1798 geboren, trad in 1814 in dienst als kadet van de artillerie op de kadetten-school te Delft. Den 21 Maart 1815 tot tweeden Luitenant bij de veldartillerie benoemd, klom hij allengskens op tot Majoor en werd in 1841 gedetacheerd naar de Kolonie Suriname als kommandant der artillerie. Den 19 April 1846, op verzoek, van die betrekking ontslagen, werd hij in hetzelfde jaar bij het 2e regiment artillerie geplaatst, van waar hij in 1848 bij de veldartillerie overging, bij welk korps hij in 1852 tot luitenant-kolonel, en vervolgens tot kolonel en kommandant en eindelijk in 1868 tot generaal-majoor benoemd werd.

Hij maakte in 1815 de veldtogten in de Nederlanden en Frankrijk mede, was in 1830 in de vesting Breda in garnizoen, en behoorde van 1832—1834 tot het mobiele leger. Hij was Ridder van den Nederl. Leeuw, bezat het metalen kruis en overleed te 's Hage den 17 Julij 1867.

Part. berigt.

CHANGUION (Antoine Nicolaas Ernest), te 's Hage 15 December 1803 geboren, was eerst huisonderwijzer, later student in de Godgeleerdheid te Leiden, vervolgens hoogleeraar in de oude talen aan het Zuid-Afrikaansche Athenaeeum in de Kaapstad. Hij werd later het hoofd eener eigen inrichting voor onderwijs en nam veel deel aan de beweging tegen het herscheppen van het Kaapland in een strafkolonie en ten gunste van eenen constitutioneelen regeringsvorm.

Sedert 1865 naar Europa teruggekeerd, hield hij meest zijn verblijf in Zuid-Duitschland of Zwitserland.

Zijne schriften zijn:

Geslachtwijzer der Ned. taal. Rotterd. 1842.

De Nederl. taal in Zuid-Afrika hersteld; zijnde eene handleiding tot de kennis dier taal, naar de plaatselijke behoeften van het land gewijzigd. Rott. 1844.

Bezwaren tegen het oprigten eener theol. kweekschool in de volksplanting, eene reeks van brieven afzonderlijk geplaatst in de „Zuid-Afrikaan". Kaapstad 1854, welk geschrift ook tegengeschriften uitlokte.

Part. berigt.

CHARANTE (Nicolaas Antonie van), den 19 December 1811 te Rotterdam geboren, werd in 1837 predikant te Rockanje, in 1846 te Zaandam. O.Z., waar hij den 9 Sept. 1873 overleed.

Hij vervaardigde verscheidene gelegenheids- en kindergedichten en bijdragen in tijdschriften, almanakken, jaarboekjes enz. zooals in *Maria en Martha, Moederschool, Keur van scherts en luim, het Zondagsblad, Christ. dagboek voor kinderen, Museum voor de jeugd enz.*

Afzonderlijk verschenen

De Bijbel voor jonge kinderen. Schied. 1855 4 dln. m. pl.

De jonge vrouwen (n. h. Fr.) Schoonh. 1854.

Kinderleven. Krommenie 1855.

Photographiën van kleine menschen voor groote menschen nageschetst. Schoonh. 1857.

De Levensgeschiedenis van Robinson Crusoë. Rott. 1862.

Novellen en Vertellingen. Ald. 1863.

Zie Huberts.

CHIJS (Pieter Otto van der), zoon van J. van der Chijs en A. S. Bagelaar, werd den 22 Augustus 1802 te Delft geboren, doorliep de scholen aldaar en werd in 1820 student te Leiden. Aldaar besteedde hij zijne vrije uren tot het vormen van aankomende jongelingen voor de klassieke studie op het beroemde opvoedingsgesticht van de Raad te Noordhei: behaalde de gouden medaille op twee prijsvragen en promoveerde den 3 October 1828 met eene *commentarius geographicus in Arrianum de expeditione Alexandri magni,* waarvan de kaart door den later zoo beroemde Prof. Kaiser werd geteekend.

In 1835 werd hij benoemd tot Directeur van het penningkabinet der Leidsche Hoogeschool met den titel van buitengewoon hoogleeraar, welke post hij bekleedde tot zijn dood den 4 November 1867. V. d. Chijs was een man van veelzijdige kundigheden en grooten ijver en het bevorderen van al wat goed en edel was. Hij was een warm voorstander van kunsten en wetenschappen en zelf een der vermaardste penningkundigen van zijn tijd, waarvan hij in vele, ook afzonderlijk uitgegeven geschriften treffende blijken gaf. In de laatste jaren van zijn leven hield hij zich bezig met de bezorging der uitgave eener *beschrijving van al de munten onzer voormalige hertogen, graven, heeren en steden,* waarvoor hij van Teylers genootschap de gouden medaille had behaald.

Hij huwde in 1830 Helena Catharina Maas, die hij overleefde.

Behalve een menigte bijdragen in den *Vriend des Vaderlands* (vroeger de *Star,* waarvan hij Redacteur was), bijdragen in *Nieuwenhuis' woordenboek, het Woordenboek der Zamenleving, de Recensent der Recensenten, Algem. Kunst- en letterbode, Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk. van Nijhoff, Drentsche volksalmanak, Handel. d. Maats. v. Ned. Letterk.* en vele andere periodieke werken, verschenen van hem:

Responsio ad Quaest. in Acad. Gandavensi propositam de M. Tullii Ciceronis aequo vel iniquo de Graecis Judicio. Gandavi 1826. 4°.

Responsio de pecore etiam in aestate semper in stabulis retinendi. L. B. 1827. 4°.

Commentarius Geographicus in Arrianum de exped. Alexandri magni. L. B. 1828. 4°.

Verhandeling over het nut der beoefening van de algemeene, d. i. onder, middeleeuwsche en hedendaagsche munten penningkunst. Leiden 1829. 8°.

De Engelsche armen en de Nederlandsche Maatschappij van Weldadigheid. Amst. 1830. 8°.

Academisch Tijdschrift voor het Koningrijk der Nederlanden. Leiden 1839. Eerste Jaarg. in 2 st. 8°.

Naamloos uitgegeven en niet verder verschenen.

Tijdschrift voor algemeene Munt- en Penningkunde. Leid. 1833—1843. 1e Dl. en 2e Dl. 1 tot 3 stuk. 8o.

Bescheidene aanmerkingen op het ontwerp van wet tot regeling van het Nederl. Muntwezen ingediend bij de Tweede Kamer der St. Gen., 25 Maart 1847. Leiden 1847. 8o.

Het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool in 1867. Leid. 1867, na zijn dood verschenen.

Beschrijvingen van al de munten onzer voormalige hertogen, graven, heeren en steden. Haarl. 1851—1867. 9 d. 4°. m. pl.

Van der Chijs was lid van vele buiten- en binnenlandsche genoodschappen.

Zijn leven is geschetst door Meijer in de *Levensberichten der leden v. d. Maats. v. Ned. Letterk. te* Leiden 1869.

CHRISTEMEIJER (Jan Bastiaan), in 1794 geboren, was in zijn jeugd in dienst en woonde o. a. den slag van Waterloo bij. Later werd hij ambtenaar bij het Prov. bestuur te Utrecht en leefde de laatste jaren van zijn leven te Amsterdam. Hij overleed aldaar 1 Jan. 1872.

Hij schreef:

De wiskunde, dichtstuk. Utrecht. 1818. 8o.

Tafereelen uit de Geschiedenis der lijfstraffelijke rechtspleging en bijzonderheden uit de levens van geheime misdadigers. Amst. 1821. Meermalen herdrukt.

Oorkonden uit de gedenkschriften van het strafrecht en uit die der menschelijke misstappen. Amst. 1821.

Verscheidenheden, verhalen van gemengden inhoud m. pl. Amst. 1821.

Vrolijke tafereelen aan de vrienden van leven en gezelligheid toegewijd Amst. 1822.

Kleine vertellingen, anekdoten en andere verstrooide opstellen. Amst. 1824.

Nieuwe tafereelen uit de geschiedenis der lijfstraffelijke regtspleging. Amst. 1828. Meermalen herdrukt.

Vaderlandsche uitboezemingen. Utr. 1830.

Landelijk schoon uit het Sticht van Utrecht en omstreken. Utr. 1836.

Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het sticht van Utrecht. Schoonh. 1837. 2 dl.

Hulstbloemen. Een zestal dichterlijke bijdragen. Schoonh, 1838.

Nieuwe bijdragen tot de geschiedenis van het strafregt. In verhalen. Schoonh. 1838.

Proeve van eene algemeen bevatt. beantw. der vraag wat is de reden dat wij, op het eerste aanschouwen van sommige menschen een zeker gevoel of van behagen, of van mishagen omtrent hén bij ons waarnemen. Eene bijdrage tot mensch- en zielkundig onderzoek. Schoonh. 1840.

Mengeloogst, behelzende verspreide en andere verhalen, vertellingen en kleinere opstellen van gemengden inhoud. Utr. 1842—1848.

Willem de Clercq en Thomas Ainsworth in 1832 *te Hengelo. Eene bijdrage tot de Geschiedenis van onze vad. nijverheid* enz. Amst. 1845.

Merkwaardigheden uit het gebied der menschelijke lotgevallen, de geschiedenis van het strafregt en die des Vaderlands. Nieuwe en verspreide verhalen. Amst. 1857. 2 dln.

Vedelklanken, verzamelde rijmelarij van vrolijken inhoud. Utr. 1857.

Schakeringen op letterkundig en ander gebied. Amst. 1863.

Bij een avondbezoek op 18 *Junij aan het slagveld van Waterloo. Dicht. herinnering. Met geschied- en letterk. aanteek.* Utr. 1863.

Geschiedverhaal der merkwaardige levensredding van een Ned. onderofficier der Kavallerie in den laten avond van 18 Junij 1815. Utr. 1865.

Herinnering van een oud-strijder van 1818—1815, *aangaande Quatre-Bras en Waterloo.* Utr. 1865.

Zie Huberts enz. Brinkman.

CLERCQ (Pieter le), secretaris van de Indische regering onder van der Capellen, daarna van 1821—1825 resident van Kadoe, van 1825—1826 resident van de Preanger regentschappen, van 1826—1827 resident van Cheribon, van 1828—1834 resident van Samarang en, na een verlof naar Nederland, van 1837—1839 weder resident van de Preanger regentschappen, waar hij in Febr. 1839 is overleden. Hij was gehuwd met een der dochters van den Raad van Indië *Bousquet.*

Le Clercq versloeg in Januarij 1822 eene rooverbende in Kadoe en in Sept. 1823 maakte hij deel uit eener commissie tot bevestiging van den nieuwen keizer van Soerakarta Pakoe Boewono VI.

Part. berigt.

COCHIUS (Frans David) den 17[den] December 1786 te Valburg in Gelderland geboren, ontving zijn opleiding aan de militaire school te Zutphen, werd in 1808 2[de], en in 1810 1[ste] Luit., in 1811 Kapitein der genie. Gedurende dien tijd was hij werkzaam te Amsterdam en in Zeeland, tijdens de inval der Engelschen en bij de bevestiging van den Helder, toen hij in 1812 last ontving zich naar het groote leger in Rusland te begeven. In Duitschland vernam hij de terugtogt van het leger en werd ingedeeld bij het observatie korps van de Elbe en woonde met dat corps de gevechten en veldslagen bij van Möckern, Lutzen, Bautzen, Hanau, van de Catzbach, Löwenberg, werd te Leipzig ligt gewond en ontkwam met een klein gedeelte van het corps over de Elsterbrug, even voor dat deze in de lucht vloog. Hierna hielp hij de vesting Huningen in den Elzas tot aan de abdicatie van Napoleon in 1814 verdedigen.

In het vaderland teruggekeerd, werd hij in denzelfden rang bij het Nederl. leger overgeplaatst en woonde als kapitein-ingenieur van het hoofdkwartier van den prins van Oranje, den slag van Quatre-Bras en ten deele die van Waterloo bij. In October 1815 vertrok hij met de eerste expeditie naar Java en werd, na de overgave der kolonie, tot eersten aanwezenden ingenieur bij de 1ste militaire afdeeling van Java benoemd. In 1817 werd hij majoor, in 1821 luitenant-kolonel, terwijl hij tevens gedesigneerd werd tot kommandant der genie voor de expeditie tegen het weerspannige Palembang. Hij nam deel aan de vermeestering der geduchte vijandelijke werken aan de Gombora en de Sladsoe en de inneming van den Kraton. De koning erkende zijne diensten door zijne benoeming tot ridder van de Militaire Willemsorde 2e klasse.

In 1823 werd hij directeur der fortificatiën, civiele gebouwen en werken in Ned. Indië en in December 1825 kolonel. Hij nam een werkzaam deel in den Java-oorlog, die, terwijl hij op een inspectiereis te Soerakarta was, te Djocjokarta uitbrak, en trad als chef op. Na het eindigen van den oorlog was hij op het punt naar het vaderland terug te keeren, toen de gouverneur generaal van den Bosch hem deed voorstellen het bevel over het leger te velde op zich te nemen. Hij gaf hieraan gehoor en voerde het bevel er over tot in Maart 1835, toen hem het bevel over het leger in Nederl. Indië werd opgedragen. Ondertusschen was hij in 1832 benoemd tot generaal-majoor en ridder van de orde van den Nederl. Leeuw. Toen in December 1836 de Padrie oorlog op Sumatra's Westkust door onze aanhoudende en mislukte aanvallen tegen het geduchte Bondjol, brandpunt van dezen oorlog, zulk een ongunstige wending nam, dat den onzen de moed begon te ontzinken, vertrok de kommandant van het leger in Maart 1837 in persoon naar Sumatra's Westkust, alleen een honderdtal vrijwilligers medenemende, om het geleden verlies eenigzins aan te vullen. Het gelukte hem het geduchte Bondjol den 16 Augustus van dat jaar te doen vallen. Hij ontving hiervoor het Kommandeurs-kruis der Willemsorde en verkreeg de sterkte die door ons te Bondjol werd opgericht den naam van generaal Kochius. In 1841 werd hij benoemd tot adjudant des konings in buitengewonen dienst en in 1843 luitenant-generaal. In 1844 had, onder zijn bevel, de welgelukte expeditie tegen het rijk van Balie Balining plaats.

In 1848, op zijn verzoek gepensioneerd, vertrok hij naar Nederland en werd tot Groot-kruis van de orde van de Eikekroon benoemd. De koning bood hem de portefeuille van het ministerie van oorlog aan, die hij echter weigerde. Hij overleed in Junij 1876.

Zie dagblad van Utrecht 12 *Junij* 1876.

COOK (Mr. Hendrik), zoon van Conrad (*) en Bartha Lamberts werd den 16 Junij 1794 te Almelo geboren, bezocht te Deventer, werwaarts zich zijne ouders ter woon begeven hadden, de Latijnsche School onder den Rector Johannes Sterke, vervolgens het Athenaeum van waar hij den hoogl. de Brueys naar Utrecht volgde. Driemaal werden hier zijne prijsverhandelingen met den gouden eerepenning bekroond en hij in 1821 tot doctor in de beide regten bevorderd met eene dissert. *de argumento ab analogia ejusque legis interpretatione differentia.* Hij had zich te Deventer als advokaat neergezet toen hij aldaar door het vertrek van Holtius naar Utrecht tot hoogleeraar in de regten beroepen werd. Hij aanvaardde den 13 Junij 1822 zijn ambt met eene *or. de philosophico jurisprudentiae studio ad fructus utilissimo et ad voluptatem suavissimo*, die zoo wel door inhoud als door het voortreffelijk latijn, dat al zijne schriften in die taal kenmerkt, uitmuntte. Ook werd hij tot lid der plaatselijke school-commissie en in 1825 tot lid der provinciale Staten van Overijssel benoemd.

In 1825 verving hij Kemper als Hoogleeraar in het Natuur-, Staats-Volken en Strafregt met eene *Or. de juris publici Universitatis studio ad civitatis pacem otiumque fructuosissimo.* In zijne school werden vele uitstekende mannen gevormd, ook behoorden de Erfprins van Oranje, onze tegenwoordige koning, en de overledene Prins Allexander tot zijne leerlingen. Tweemaal bekleede hij het rectoraat. Behalve het professoraat, vervulde hij nog verscheidene betrekkingen o. a. die der stedelijke regering en der provinciale staten van Zuid-Holland, ook werd hij tot lid der dubbele kamer (1848) en tot arbiter in belangrijke zaken benoemd, terwijl het hem aan geen eerbewijzen, zoo door het lidmaatschap van geleerde genootschappen als door zijne benoeming tot Ridder van den Nederl. leeuw en Groot-officier der hertogelijke Eikekroon ontbrak.

Hij huwde met Aleida Maria Engelberts en overleed den 20 October 1866, vijf kinderen nalatende.

Behalve de gemelde schriften, bezit men van zijne pen:

Dissert. de Alea, continens responsionem ad quaestionem ab ordine Ictorum in Accademia Rheno-Trajectina propositam, quid alea, quid aleator sit? praenio ornata, die 2 Aprilis 1818.

Commentatio de fine poenis proposito cum ex rei veritate, tum ex doctrina Jctorum Romanorum. Resp. ad Quaestionem ab ordine Jctorum in Acad. Groning. propositam, 8 *Oct.* 4818 *praenio ornata.*

Commentatio de Judiciis juratorum. die 8 *Febr.* 1821 *ex sententia ord. Jctorum Acad. Lugduno-Batavae praemio ornata.*

Or. de jure gentium Europaeo temporum, nostrorum conversionibus vehemener labefactato. L. B. 1836.

De regten der Stad Leiden op het Haarlemmer-meer; verdedigd door Mr. H. C. Leyd. 1843 (als handsc. uitgegeven)

De regten der Nederduitsche Hervormde Gemeente te Leyden op het Huiszittenhuis aldaar verdedigd door M. C. Leijden 1849. Als boven.

Natuur- Staats- en Volkenregt, als Handboek voor hunne Koninklijke Hoogheden Willem Allexander Paul Frederik Lodewijk, Erfprins van Oranje en Willem Allexander Frederik Constantijn Nicolaas Michael, Prins der Nederlanden. enz. Als voren.

Zie Prins, *Or. de Schola et Ecclesia, in re christiana arcte conjunctis nec unquam disjungendae;* Mr. J. D. W. Pape. *Levensb. d. Maats. van Ned. Letterk. te Leid.* 1867.

CONRAD (Hendrik Willem), zoon van den beroemden Inspecteur-Generaal F. W. Conrad en Wilhelmina Brosterhuijzen, den 15den Februarij 1800 te Spaarndam geboren, werd na de oprigting der Artillerie- en Ingenieursschool te Delft in 1814 benoemd tot Kadet en in 1817 tot aspirant-ingenieur van den waterstaat. In de groote oefenschool van den Inspecteur-Generaal J. Blanken Jz. begon hij zijne practische loopbaan en spoedig zag hij zich met het vertrouwen van zijn beroemden chef vereerd, die hem belastte met de directie over de uitvoering van een gedeelte der werken van het Nieuwediep en aan het groot Noord-Hollandsch Kanaal en later de voortzetting van den bouw van het achterdok te Hellevoetsluis aan hem opdroeg. In 1824 en 1825 werd hij belast met de directie over de werken van het Zederik-kanaal en in het laatst van 1825, nadat hij tot Ingenieur van de 2e klasse was bevorderd, in Noord-Brabant geplaatst. Behalve zijn werkzaamheden als provinciaal Ingenieur, bleef hij belast met de voortzetting van den bouw van de stoomwatermolens aan den Arkelschen dam. Niettegenstaande zoovele werkzaamheden beantwoordde Conrad een prijsvraag door de Holl. Maats. van Wetens. te Haarlem uitgeschreven en behaalde de uitgeloofde gouden medaille en *f* 150. Van 1829 tot 1840 was Conrad als Provinciaal-Ingenieur van Zuid-Holland werkzaam. De zeewerken van Goedereede, de plannen door hem ontworpen van een kanaal door Goedereede en van een kanaal naar Scheveningen, getuigden van zijne kunde en werkzaamheid; verschillende geschriften op den Waterstaat betrekking hebbende, werden door hem achtervolgens in het licht gegeven, die later vereenigd, onder den titel van *verspreide Bijdragen* gedrukt en uitgegeven zijn. In 1834 werd Conrad tot Ingenieur, 1e klasse bevorderd. Hij bleef belast met den dienst van Z. H. en werkte mede aan de eerste ontwerpen voor de droogmaking van het Haarlemmer-meer, bij welk grootsch werk Conrad als Ingenienr werd aangesteld. Reeds in 1839 had Conrad de vergunning verkregen den Raad van Administratie der Hollandsche ijzeren-Spoorweg Maatschappij als adviseur bij te staan en voor te lichten, totdat hem in 1840 een onbepaald verlof uit 's Rijks dienst werd verleend om als Ingenieur-Directeur zijne diensten uitsluitend aan de belangen dier Maatschappij te wijden. Deze betrekking opende hem een ruim veld om zich als technisch en praktisch Ingenieur te onderscheiden. Zijne benoeming tot Ridder van de orde van den Nederlandsche Leeuw in 1842 was eene hulde aan Conrad als Spoorweg-Ingenieur gebragt. In hetzelfde jaar bekroonde The Institution of Civil Engineers te Londen, zijne *beschrijving van het Katwijksche kanaal,* het groote werk door zijn vader uitgevoerd, met de zilveren Telford-medaille.

In 1843 tot lid van het Engelsche Instituut van Ingenieurs benoemd, droeg hij aan die vereenigingen zijne beschrijving van den Spoorweg van Amsterdam naar Rotterdam op, welke beschrijving, door den Secretaris Charles Manby in het Engelsch vertaald, de eer van de bekrooning met de Walker-premie te beurt viel.

De indruk, die The institution of Civil Engineers op Conrad maakte, gaf hem aanleiding tot het stichten van een Nederlandsch Instituut van Ingenieurs, waartoe v. d. Kun en Simons hem de hand boden.

Tot zijn dood toe bleef hij een werkzaam deel daaraan nemen en genoot hij als voorzitter de onverdeelde liefde en achting zijner medeleden. Tot de invoering der Telegrafie in Nederland heeft Conrad belangrijk medegewerkt. Zijn ontwerp van een plan van een tentoonstellingsgebouw voor de eerste tentoonstelling te Londen, werd eene eervolle vermelding waardig gekeurd en ontving hij als inzender en als lid van de Jury en voor bewezene diensten, bij de verplaatsing van het tentoonstellingsgebouw naar Sydenham, drie medailles.

Na, op zijn verzoek, zijn ontslag als Ingenieur-Directeur, waartoe hij in 1852 benoemd was, verkregen en zich voor den dienst bij den waterstaat beschikbaar gesteld te hebben, werd hij in 1854 Hoofd-Ingenieur van de 1e klasse. Hem viel de onderscheiding ten deel bij de doorgraving van de landengte van Suez aangewezen te worden om Nederland bij het onderzoek van een der belangrijkste ontwerpen op gebied der waterbouwkunde te vertegenwoordigen, terwijl hem het voorzitterschap der internat. commissie werd opgedragen. Tweemaal reisde hij naar Egypte, doorkruiste met den Ingenieur Schneitter de woestijn in verschillende rigtingen en trad met volle overtuiging als voorstander van het Suezkanaal op; eene overtuiging, die hij in verschillende geschriften, waarvan onderscheidene van in het Engelsch, Duitsch en Italiaansch zijn vertaald, als ook in de Konink. Akademie van Wetenschappen, waarvan hij lid was, heeft medegedeeld. Zijne bevordering tot kommandeur der orde van den Nederlandsche Leeuw en zijne benoeming tot vertegenwoordiger van den Onderkoning van Egypte bij de Maatschappij, die de doorgraving ondernemen zou, waren bewijzen van de hooge vereering zijner verdiensten.

*) Hij promoveerde tot doctor in de regten 31 Jan. 1771 op eene *Dissert. de Jure postliminii,* waar achter Lat. gedichten van J. H. Hoeufft en van Petrus Burmannus Secundus.

In 1856 was Conrad lid van de staatscommissie tot onderzoek van de vermoedelijke gevolgen der doorgraving van de Landengte van Suez voor den handel en de reederijen van Nederland, en twee jaren later werd hij bevorderd tot Inspecteur van den Waterstaat in de 2e Inspectie. Met v. d. Kun en Fynje nam hij ijverig deel aan de verbetering der Nederl. rivieren. Het onderzoek van een ontworpen kanaal door Holstein tot verbinding van de Noord- met de Oostzee werd hem opgedragen, en zijn Rapport, in het Duitsch en Engelsch (in het Fransch gesteld) vertaald. Ook riep de Senaat der stad Hamburg zijn voorlichting in tot het opmaken van een ontwerp tot betere uitwatering van de voorstad Hammerbroek, en na het overlijden van v. d. Kun, volgde zijne benoeming tot Hoofd-Inspecteur van de Waterstaat. Toen de voorgenomene afdamming der Oosterschelde en van het Sloe, en de daaruit voortgevloeide bedenkingen van het Belgisch Gouvernement, dat zich op de Groote Mogendheden, die medegewerkt hadden tot het traktaat van 1839 beroepen had, waarna een Engelsch, Duitsch en Fransch ingenieur het onderzoek over het gerezen verschil tusschen de Belgen en Nederlanden was opgedragen, en ieder zijn afzonderlijk gevoelen in een afzonderlijk verslag had doen kennen, gaf Conrad een onpartijdige kritiek, zijn gevoelen te kennen in *Considérations sur les rapports des Ingénieurs étrangers chargés d'examiner les questions qui se rattachent au barrage de l'Escaut oriental.* Hij voldeed aan de uitnoodiging der Deensche regering om als beoordeelaar op te treden van de verschillende ontwerpen voor eene haven op de kust van Jutland en de voorgestelde kanalen tusschen de Lümfjörd en de zee, en was, in weerwil zijner zwakke gezondheid, bij de opening van het Kanaal van Suez en de feesten daaraan verbonden tegenwoordig; op zijn terugreis overleed hij 1 Februarij 1870.

In 1825 trad hij in den echt met Jacqueline Marie Braber, die hem 9 kinderen schonk.

Zie *Levensberigt van F. W. Conrad, voorzitter en een der oprigters van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in eene Bijdrage tot de geschiedenis van den Waterstaat van zijn' tijd door G. W. Fynje; Jaarboek van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen* 1870; *Nederl. Spect.* 1870, bl. 70.

CONSTANT REBECQUE DE VILLARS (JUSTE THIERRY Baron DE), oudste zoon van Willem Anne Baron de Constant Rebecque en F. G. C. Baronnesse van Lijnden van Hoevelaken, geboren te 'sHage in 1786 en opgebracht aan de militaire akademie te Berlijn, werd in 1803 tot luitenant bevorderd en twee jaren later tot adjudant in het regiment van prins Lodewijk van Pruissen. Zijn eervol gedrag in den slag van Auerstadt, waar hij gewond werd (14 Oct. 1806), verwierf hem de zeldzaam gegeven orde van »Le Mérite". Na den vrede van Tilsit (1808) nam hij zijn ontslag uit het Pruissische leger, om in Oostenrijkschen dienst over te gaan. Te Weenen geplaatst aan het ministerie van buitenlandsche zaken, werden hem gewigtige zendingen te Berlijn, Frankfort en Dresden opgedragen; doch toen de oorlog in 1809 uitbrak, verlangde hij wederom in militairen dienst te treden, en woonde o. a. met onderscheiding de veldslagen van Regensburg, Aspern, Wagram en Znaim bij. In 1812 werd hij, nevens vijf andere hoofdofficieren en den veldmaarschalk Baron Lutterman, belast met de reorganisatie der ligte infanterie. Te gelijker tijd ontving hij van den Keizer van Oostenrijk de benoeming tot kamerheer. De trouwe en gewigtige diensten door hem in de Italiaansche veldtogten van 1813 en 1814 bewezen in de gevechten van Meensebano, Roverbello, enz., alsmede als kommandant der stad Turijn en de forten van Fenestrelles, werden evenzeer op de vleijendste wijze erkend door zijne verheffing tot ridder der Sardinische orde van St. Mauritius en Lazarus en de ontvangst der militaire medaille. De Napelsche veldtogt tegen Murat gaf hem op nieuw de gelegenheid zijn moed en beleid aan den dag te leggen. Onder het bevel staande van den luitenant-generaal Graaf Neipperg, bezette hij o. a. de steden Urbino, Fosombrano en Tilotrano, werd tot kommandant der Calabrische Kust aangesteld en verkreeg na den oorlog, van den koning der beide Sicilien de orde van den H. Ferdinand. Na den vrede van Parijs, keerde hij naar zijn vaderland terug en trad met den rang van majoor in het Nederlandsche leger, in garnizoen te Mechelen, Bergen en Nieuwpoort, werd in 1816 bij den generalen kwartiermeesters staf geplaatst, in 1821 tot adjudant van Z. K. H. den prins van Oranje en in 1822 tot gouverneur van diens zonen, eene betrekking die hij tot 1834 vervulde, benoemd. In 1849 werd hij generaal.

Zijn gezondheid dwong hem zich in het Zuiden te vestigen. Hij begaf zich naar Nizza en Zwitserland, waar hij ten huize Elizée, nabij Lausanne, in den ouderdom van 82 jaren, den 8sten October 1867 overleed. Koning Willem I schonk hem de orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij huwde in 1825 Wilhelmina Baronnesse van Lijnden van Hemmen. Behalve eene dochter, gehuwd met Victor Cesar Baron de Constant Rebecque, kapitein der artillerie in Zwitserland, zoon van August Baron de Constant Rebecque, kapitein der garde te Berlijn, en halve broeder van Willem Anne, liet hij een zoon na, Willem Anne Baron de Constant Rebecque, officier der kavallerie in Wurtemburgsche dienst (1847—1850), later kamerheer des konings, majoor-kommandant van het 12e bataillon schutterij in Gelderland, gehuwd (1854) met Emma Eugenie Gravin van Rechteren Ahnem.

Part. berigt.

CONSTANT REBECQUE DE VILLARS (JULES THIERRY Baron DE), tweede zoon van Willem Anne, werd den 13den September 1787 geboren, bezocht de militaire akademie te Berlijn en werd in 1803 tot officier benoemd bij het regiment dragonders van Brunswijk. In 1805 verkoos hij over te gaan in denzelfden rang bij de Pruissische huzarenregiment van Pletz, waarmede hij den veldtogt van 1806 bijwoonde onder kommando van den hertog van Weymar. Vervolgens maakte zijn regiment deel uit van het corps van Blücher, dat, door een overmagtigen vijand omringd, verpligt was een schuilplaats binnen Lubek te zoeken, welke plaats echter spoedig daarop stormenderhand werd ingenomen. Na den vrede van Tilsit verliet de Constant den Pruissischen dienst en trad in 1811 in dienst als luitenant bij de jagers te paard der garde, terwijl hij tevens tot kamerjonker benoemd werd. Als ordonnansofficier van den kroonprins van Wurtemberg maakte hij de campagne van Rusland mede. Na het sluiten van den vrede, verliet hij den dienst en volgde in 1814 zijn vader naar 's Hage, waar hij kamerheer werd van koning Willem I.

Bij het uitbreken der vijandelijkheden in 1815, verzocht hij bij het leger te worden geplaatst, waarop hij als kapitein bij den generalen staf werd toegevoegd aan de ligte cavalleriebrigade van den generaal Ghygny. Op het oogenblik dat in den slag bij Waterloo op een honderdtal passen van de vijandelijke ruiterij de prins van Oranje aan den schouder gewond en diens paard onder hem dood werd geschoten, had de Constant het voorregt bij tijds te kunnen afstijgen om den vorst, door bloedverlies verzwakt, op te vangen en hem op zijn paard te doen overgaan. Zelf voegde hij zich bij de tirailleurs van Nassau en zette den strijd voort tot dat hij een paard, van zijn ruiter beroofd, machtig kon worden, waarna hij naar zijn generaal terugreed. Na den veldtogt werd hij tot ridder van de Militaire Willemsorde benoemd, verliet den militairen stand en hervatte hij zijn dienst als kamerheer tot aan zijn overlijden.

Part. berigt.

CONSTANT REBECQUE (THEODORE GUILLAUME THIERRY VICTOR DE), oudste in leven gebleven zoon van Jean Victor, werd den 2den Mei 1803 te Berlijn geboren. In 1818 trad hij in dienst als kadet op de artillerie- en genieschool aldaar, en werd reeds in 1821 als tweeden luitenant bij het corps rijdende artillerie geplaatst. Hij was tegenwoordig bij de in Brussel geleverde gevechten in 1830, waar hij een kogel door de chako kreeg en tengevolge van zijn dapper gedrag aldaar tot ridder van de Militaire Willemsorde benoemd werd. Voorts nam hij (1830—1834) deel aan de bewegingen en campagnes in Belgie. In 1840 werd hij benoemd tot chef van den staf van prins Alexander en vergezelde hij dezen op zijne reizen, laatstelijk naar Madera, waar hij den laatsten adem van den betreurden vorst opving. Hij werd daarop met de moeijelijke taak belast de zaken en de nalatenschap van den overledene te regelen, van welke taak hij zich met de meeste kieschheid kweet. In 1848 werd hij adjudant van koning Willem II en behield die betrekking bij Willem III. In 1856 als kolonel bij den generalen staf gepensioneerd, overleed hij te 's Hage den 12den Jan. 1858. Hij was, behalve ridder der Militaire Willemsorde,

ridder van het Zwaard van Zweden en van de Wurtembergsche Kroon, kommandeur der orde van de Eikenkroon en was versierd met het Militairen kruis.

Part. berigt.

CONSTANT REBECQUE (CHARLES THEODOOR JEAN Baron DE), tweede zoon van Jean Victor, den 16den September 1805 geboren, ontving zijn eerste opleiding te Vaassen en werd, na zijne studiën te Leiden volbragt te hebben, den 17den Junij 1829 als doctor in de beide regten gepromoveerd en reeds den 20sten September daaraanvolgende benoemd tot commies van staat, in welke betrekking hij den 8sten October 1829 bij de Tweede Kamer werd gecommitteerd. Bij het uitbreken der onlusten in Belgie, trok hij als schutter bij het 1ste bat. 1ste afd. 's Gravenhaagsche schutterij uit, werd vervolgens als 1ste luitenant honorair bij de generale staf geplaatst en nam als zoodanig deel aan den tiendaagschen veldtogt. Door den chef van de staf bij Bautersen naar den prins van Oranje gezonden, om dien te verwittigen dat de vijand een batterij op de straatweg opstelde, die de prins opreed, hield hij dezen staande, waardoor gelukkiger wijze het paard in stede van den vorstelijken berijder getroffen werd. Te midden van het moorddadig vuur dier batterij terugrijdende, wierp de Constant's paard zich verschrikt op den grond, en, zich niet kunnende bewegen, bleef deze gedurende geruimen tijd in die hagchelijke positie aan een kogelregen blootgesteld. De aankomende batterij van den 2den luitenant Fransich redde hem van een wissen dood. Zijn dapper gedrag verwierf hem de Militaire Willemsorde. In het burgerlijk leven teruggekeerd, hervatte hij den dienst als commies van staat en werd als zoodanig (1836) bij de Eerste Kamer gecommitteerd. In 1838—1840 en 1841 werd hij achtereenvolgend referendaris 2 kl., kamerheer des konings in buitengewone dienst en referendaris 1e kl. bij den Raad van State, waarbij hij in 1842 tot secretaris bevorderd werd, welke betrekking hij tot 1865, toen hij op zijn verzoek, schoon noode, zijn ontslag verkreeg, waarnam. Hij was ridder der orde van den Ned. Leeuw en groot-officier van de Eikenkroon, en overleed den 17den September 1870. Den 12den Oct. 1832 was hij in den echt getreden met Juliana Frederika Baronnesse d'Ablaing van Giessenburg, die hem twee zonen schonk, Victor Carel, geb. 16 Mei 1830, den 11den Mei 1860 als 1ste luitenant der genie gestorven, en mr. Jan Daniel Cornelis Carel Willem, geb. 9 April 1841, den 16den Dec. 1869 gehuwd met Henriette Sara Hora Siccama.

Part. berigt.

CONSTANT DE REBECQUE (WILLEM Baron DE), geboren 6 Januarij 1807, peetekind van den kroonprins, later koning Willem II, genoot zijn militaire opleiding te Delft, werd in Julij 1824 als adelborst 1ste klasse geplaatst aan boord van de korvet „Pollux" en maakte daarmede de reis rondom de wereld, waarbij hij het voorregt genoot tegenwoordig te zijn bij de ontdekking van een tot dien tijd onbekend eiland 177° 38′ ooster lengte en 7° 10′ zuider breedte, hetwelk Nederlands eiland gedoopt werd. Te Samarang aangekomen, den 15den September 1825, onderscheidde hij zich in den veldtogt van Java tegen Diepo Negoro en was tegenwoordig bij de gevechten van Damah, Boejaran en Patjitoe. Op de terugreis noodzaakte een hevige orkaan den „Pollux" te Ile de France binnen te loopen, om zijn groote averij te herstellen. Van daar uitgezeild kwam hij den 30sten Nov. 1827 te Texel aan. Slechts voor 80 dagen vivres aan boord zijnde, was het niet te verwonderen, dat er op die reis, die 123 dagen duurde, weldra scorbut en hongersnood uitbrak, welke toestand bij de aankomst in het vaderland dan ook 28 slagtoffers geëischt had.

Na als luit.-ter-zee 2de klasse aan boord van den „Dolphijn" een kruistogt door de Middellandsche zee gemaakt te hebben, liep zijn bodem de Schelde binnen, alwaar hij den 3den Aug. 1831 zijn deel had aan het vermeesteren van het fort Marie. Tengevolge hiervan ontving hij het ridderkruis der Militaire Willemsorde.

Aan boord van Z. Ms. linieschip „De Zeeuw", waarop Z. K. H. prins Hendrik geplaatst was, deed hij in 1834 een reis naar de Oostzee, bij welke gelegenheid hij het geluk had een vijftiental Deensche schipbreukelingen in een hevigen storm te redden, voor welk feit hij door Z. M. den koning van Denemarken benoemd werd tot ridder der Dannebrogs orde. In 1835 deed hij aan boord van de „Maas" een reis naar de West, en werd in 1837 benoemd tot adjudant van den schout bij nacht Lucas, kommandant der zeemagt in Nederl. Indië, alwaar hij tot 1840 bleef, toen hij voor redenen van gezondheid met een jaar verlof naar het vaderland terugkeerde.

Van 1843—1847 onderscheidde hij zich als eerste officier aan boord van verschillende bodems, en wel voornamelijk bij de expeditie van Bali en de ontscheping te Beliling, voor welke daad hij benoemd werd tot kommandant van Z. M. stoomschip „Vesuvius" en tot ridder van den Ned. Leeuw.

Met dezen bodem vervolgde hij steeds met veel geluk de talrijke zeeroovers, verbrandde op de kust van Macassar en van Sambawa een twaalftal rooversprauwen, gewapend te zamen met ongeveer 55 vuurmonden en 350 manschappen, toen in 1848 de slechte staat van gezondheid door onvermoeide dienstijver veroorzaakt, hem noodzaakte naar Europa terug te keeren. Gepensionneerd als kapitein-luitenant ter zee, wijdde hij zijn overige leven aan de verbreiding der positivistische denkbeelden als aanhanger van de school van Aug. Comte. Verscheidene werken over dezen philosophie werden door hem uitgegeven, en door steeds Europa rond te reizen trachtte hij die denkbeelden zooveel mogelijk te verspreiden.

Na een hevige doch kortstondige ziekte, werd hij in Februarij 1862 te Florence aan zijn werkzaam leven door den dood ontrukt.

Part. berigt.

COOL (THOMAS), den 12 December 1831 te 's Hage geboren, werd leerling van J. F. J. van den Berg aan de teekenakademie aldaar.

In twee jaren voltooide hij het 4 ellen lange doek, voorstellende: *Chartas en de Kluizenaar Aubry bij het lijk van Atala, den nacht voor hare begrafenis, in gepeins en gebed doorbrengende.*

Het prijkte op de tentoonstellingen te 's Hage, Rotterdam, Amsterdam, Parijs (1853—1855). Van 1857—1860 schilderde hij te Parijs van de uit mevrouw Bosboom Toussaint 's novelle wel bekende schilder *Jan Woutersz. Cuyk en schout Jan van Drenowaart, en hun gesprek over den godsdienst door den inquisiteur beluisterd* (1857) *en Aben Hamet, de laatste der Abencerages* (1859) *en de Francisca da Rimini* (1861).

Van 1861—1865 woonde Cool te Antwerpen, en van daar zond hij de, aan Andersens novelle ontleende, *Kranke jongeling*, die van zijne legerstede de zonnestraaltjes opvangt voor zijn bloempot, naar de Rotterd. tentoonstelling, 1862.

Grooten lof behaalde hij op zijn in 1863 geexposeerd schilderij *In zijn hoekje.* Voorts schilderde hij de *Boerenweelde* (1865). *Een verrassend kykje, Manette* en *Huiswaarts*, die in 1865 te Amsterdam werden geexposeerd. *Boerenramp* (1866) was de tegenhanger van *Boerenweelde op inspectie*, mede van 1866, stelt een landman, die zijne bijenkorven inspekteert voor, en zijn *Eerste werk*, een boer die naar het weder ziet te zien.

In 1861 werd hij leeraar aan de militaire school te Breda en overleed den 29 Aug. 1870 te Dordrecht.

Zie verder *Ned. Spect.* 1870 H. 354 volgg.

COOP à GROEN (ROELOF), Opperkoopman en tweede Gouverneur van Ambon in 1796, terwijl *Chassé* daar Gouverneur en Directeur was.

Onder Daendels was hij landrost of resident op Banda. Op het vernemen van het overgaan van Ambon aan de Engelschen, zond hij alle specerijen naar Batavia en daarvoor werd hij door Daendels geprezen en beloond. Zie deswege het bekende werk van Daendels van 1814. bl. 73.

In Junij 1817 werd Coop à Groen met *I. Du Puy* naar *Banka* gezonden om de gedragingen van den toenmaligen resident *Heijnis* te onderzoeken. Zij voerden er het bestuur tot de komst van den Kommissaris voor Palembang en Banka *Mr. H. W. Muntinghe.* Na afloop dezer zending, werd *Coop à Groen* ontvanger Generaal te Batavia. Hij overleed daar den 30 October 1826, oud 64 jaren.

Part. berigt.

COQUEREL (ATHANASE LAURENT CHARLES) werd den 27

Augustus 1795 te Parijs geboren, en door zijne moeder Mrs. Helene Williams, die zich in de Engelsche letterkunde naam heeft verworven, opgevoed en voleindigde zijne studien aan de Protestantsche universiteit te Montauban, waarop hij in 1816 tot leeraar in de Hervormde kerk werd bevorderd. Men bood hem de plaats van leeraar aan der bisschoppelijke kerk op Jersey aan, doch hij sloeg dit aanbod af, wijl hij de geloofsartikelen der Anglikaansche kerk niet wilde onderteekenen. Daarop werd hij predikant bij de Waalsche gemeente te Amsterdam en liet zich ook te Utrecht, Leiden en elders hooren. Op raad van den beroemden Cuvier, die Holland bezocht, verliet hij, na een 12jarig verblijf, Amsterdam en keerde naar Parijs terug, waar hij in 1830 predikant en in 1833 lid van het consistorie werd. Hier ging, even als in Holland, een grooten roep van zijne welsprekendheid en edel karakter uit, doch zijne vrijzinnige begrippen omtrent de verdiensten der goede werken en de praedestinatie gaven de Orthodoxen grooten aanstoot en bragten hen in vele zwarigheden. Zulks belette echter niet dat zijne populariteit meer en meer toenam en een deel zijner gemeente zijne gevoelens werd toegedaan.

Coquerel niet tevreden met zijne gevoelens van den leerstoel te verkondigen, deed zulks ook in drie door hem gestichte periodieke bladen: *de Protestant*, van 1831 tot December 1838, *Le Libre examen*, van Januarij 1834 tot Julij 1836 en *le Lien* in Januarij 1841.

Voorts gaf hij in het licht:

Biographie Sacrée 3 b. 1837.

Histoire Sainte et analyse de la Bible (1838 en 1842).

Réponse à la vie de Jesus de M. Strauss. (1841).

Orthodoxe et moderne (1842).

Le Christianisme experimental (1847).

Christologie ou Essai sur la personne et l'oeuvre de Jésus Christ. (2 t. 1858) in het Engelsch, Hollandsch en Duitsch overgezet.

Méditations choisis de l'Ancien et du Nouveau Testament (1858).

Projet de desciplîne pour les Eglises Reformées de France avec une Introduction historique et des notes, presenté à la commission du Conseil Central. Genève 1861.

Observations pratiques sur la Prédication par A. C. un des Pasteurs de l'Eglise réformée de Paris. Paris Genève Amsterdam 1860.

Behalve deze gaf hij nog acht deelen *Sermons* van 1819—1852 in het licht.

Gedurende de Februarij omwenteling mengde zich Coquerel in de Staatkundige bewegingen, verscheen te Parijs in de Clubs en liet zich als gematigd Republikein tot Kandidaat van het departement de Seine aannemen. Met 109934 stemmen werd hij tot gedeputeerde benoemd en nam in het Arbeid-committé zitting.

Na de verkiezing van 10 December weigerde hij het eerste ministerie Louis Napoleon zijn ondersteuning niet en stond voor de expeditie naar Rome en de herstelling van s'pausen wereldlijke souvereiniteit De 2 Dec. 1851 maakte aan zijn staatkundigen loopbaan een einde. In 1865 werd hij ten gevolge van zijn gematigd oordeel over Renan's *Vie de Jesus* van zijn evangeliebediening ontzet. Hij overleed den 10 Jan. 1868.

Zie F. von Schickler, *Nécrologie du Pasteur A. Coquerel* in *Bulletin de la Société Protest.* 1868. XVII. 95; *Nekrologie van A. L. C. Coquerel* in *Uns. Zeit.* jrg. IV. 1868 I. 809; *Cat. de l'Eglise Wallonne* à Leide.

COQUEREL FILS (ATHANASE), zoon van den vorige, te Amsterdam geboren, predikant te Parijs, overleed aldaar 24 Julij 1874, in den ouderdom van 55 jaren. Hij was een der werkzaamste leden der *Société de l'histoire de la Protestantisme Français.* Zijn biografist Fernand von Schickler noemt hem *l'ami des Haag, le biographe de Wolggang Schuch, l'historien des Calas et des Forçats pour la foi.* Hij schreef:

l'Histoire de l'Eglise reformée à Paris, depuis ses mystérieux débuts jusqu'à la fin du règne de Henri IV.

Ook had hij het plan uit te geven: *une reédition augmentée des Eglises du Desert* van zijn oom Charles Coquerel.

Zijn dood was een zwaar verlies voor het protestantisme.

Bij gelegenheid van het 300 jubilé der Leidsche hoogeschool werd hij honoris causa theol. doctor.

Zie *Bullet. Histor. de la Société de l'Hist. du Protest.* 1876, p. 388, 384.

COSTA (ISAAK DA), zoon van Daniel da Costa, een geacht handelaar te Amsterdam, en van Rebecca Ricardo, werd den 14den Januarij 1798 aldaar geboren. Van zijne vroege kindsheid af werd de vlugge en levendige knaap door meesters in allerlei vakken onderwezen en, bij zijn ongeloofelijk vroege ontwikkeling, reeds op achtjarigen leeftijd op de Latijnsche school opgenomen. In 1811 verliet hij haar met het uitspreken van een door hem zelven vervaardigd Latijnsch dichtstuk over *de twaalf werken van Herkules.* Een jaar later vervaardigde hij zijn eerste Hollandsch vers, *de lof der dichtkunst,* door zijn leermeester Lemans in het Hebreeuwsch vertaald, en in 1813 verscheen zijn dichtstuk *De verlossing van Holland,* waarmede hij op eene waardige wijze aan de zijde van Bilderdijk (die toen een bundel *Hollands verlossing* getiteld, in het licht gaf) optrad en het was ook in dien tijd dat hij met dezen en D. J. van Lennep in kennis geraakte. In 1815 werd hij student te Amsterdam en kwam bij Bilderdijk in huis wonen, hetgeen op zijne vorming en smaak van ontzaglijk grooten invloed was; met Bilderdijk ging hij in 1817 naar Leiden, promoveerde in 1818 in de regten, na het verdedigen van een proefschrift *de conditionibusi* L. B. 1818 vv.) en in 1821 in de letteren, bij welke gelegenheid hij een *Specimen exhibens Quaestiones de Phil. Theor. et Litter. Human.* (L. B. 1821) verdedigde.

In hetzelfde jaar liet hij den Israëlitischen godsdienst varen, om de Hervormden aan te nemen, voor welken hij van dien tijd een ijverig apostel werd. Na zijn doop en dien zijner echtgenoote, vestigde da Costa zich te Amsterdam, waar hij zich weldra bezig hield met het voordragen aan eenige zijner vrienden aldaar van de denkbeelden door hem uit het onderwijs van Bilderdijk geput over de taalwetenschap in het algemeen; vervolgens behandelde hij op dezelfde wijze de worstelingen over de leer van zonde en genade, zoo als die eerst op de kerkvergaderingen van Carthago, Milevum en Oranje, later in de 17de eeuw in ons vaderland hebben plaats gehad. Hij bewerkte sommige gedeelten van de laatste voor de pers; zij verwekten een storm van tegenstand. Na dien tijd echter gaf hij in 1823 het meest gerucht makende van al zijne werken, *de Bezwaren tegen den geest der Eeuw,* bij de verschijning van welk geschrift een kreet van verontwaardiging opging en zich vele letterkundigen van hem verwijderden, maar voorstanders der oude beginselen in kerk en staat sloten zich bij hem aan. Zijne Zondags-avond godsdienstoefeningen, eerst voor zijne huisgenooten, later voor een uitgebreider kring gehouden, gaven aanleiding dat hij zich meer op grondige bijbelkennis toelegde; ook heeft hij voor weinige meer ontwikkelde vrienden voorlezingen over de *Handelingen der Apostelen* in 1826 en 1827 in het licht gegeven.

In 1830 begon hij voor de meer beschaafde en aanzienlijkste ingezetenen van Amsterdam voordragten te houden over vaderlandsche geschiedenis en letterkunde, terwijl hij zich bezig hield met de bearbeiding van Bilderdijk's meesterstuk *De ondergang der eerste wereld,* waarover hij van 1836 op 1837 een reeks van voorlezingen hield. Van dien tijd (1838) is ook zijne schoone en belangrijke vergelijking van Goethe en Bilderdijk, die eerst in de *Stemmen en Beschouwingen,* daarna (1847) in de uitgave van Bilderdijk's *Epos* eene plaats gevonden heeft. Door deze en andere literarische studiën, onder welke zijn *Vijf en twintig jaren* en *Wachter wat is er van den nacht?* (1847) was het laatste tijdperk van Da Costa's dichterlijke loopbaan voorbereid. Tot dat bij hernieuwing optreden als dichter gaf hem zijne benoeming tot het lidmaatschap van het instituut, waar hij tweemaal het voorzitterschap bekleedde, aanleiding. In 1844 bewees da Costa aan het vaderland, den koning en 's lands hooge regering een gewigtigen dienst door de uitgave van zijn *Nederlanders! blijft vereenigd met het oog op God,* welke niet weinig heeft bijgedragen tot bevordering van het volteekenen der zoogenaamde vrijwillige leening van 1844. Tweemalen, in 1841 en 1845 kwam hij een oogenblik in aanmerking voor een hoogleeraarsambt te Amsterdam, doch telkens sprong dit af. Bij de herziening der grondwet in 1848, zweeg da Costa, die zich in zijn *Politieke Poezy* over de openbare aangelegenheden van landen en volkeren vaak treffend en met juistheid had uitgelaten, ook niet. Hij schreef eene meesterlijke brochure *Het oogenblik.* De dood van koning

Uitgave van J J van Brederode

J. da Costa

Willem II gaf hem aanleiding tot het dichten van den plegtstatigen lijkzang *Rouw en Trouw*. Het laatste tijdvak van zijn leven was de tijd zijner betrekking als bestuurder en voorganger van het seminarium der vrije Schotsche kerk (1852—1860), terwijl hij met het houden van openbare voordrachten over godgeleerdheid en bijbel, zich niet tot Amsterdam bepaalde, maar zulks ook in andere steden deed. Van die voorlezingen zijn een menigte later in het licht gegeven. Zijn biografist mr. Koenen, heeft ze allen vermeld, gelijk ook zijn overige godgeleerde, politieke en literarische groote en kleine geschriften. Doch da Costa heeft vooral ook als dichter uitgeblonken, bekleedde als zoodanig zoo al niet de eerste rang ten minste een der eerste.

Slechts eenmaal trad hij nog jongeling als treurspeldichter op. Zijn grootsch plan, om de lotgevallen van het volk Israël door de loop der eeuwen heen in een Episch gedicht te leveren, heeft hij niet voltooid, maar er toch afzonderlijke proeven van gegeven. Zijn laatste literarische arbeid was *over den Mensch en Dichter W. Bilderdijk*. Algemeen was de hulde aan da Costa toegebragt. De koning schonk hem de orde van den Nederlandschen Leeuw, alle binnenlandsche en vele buitenlandsche godgeleerde en letterkundige genootschappen boden hem het lidmaatschap aan; allen die over onze letterkunde zoo in den vreemde als in het vaderland schreven, gaven hem hoogen lof. Zijne compleete dichtwerken zijn door Ds. ten Kate te Haarlem in 1870 uitgegeven: eene kompleete opgave van al zijne werken vindt men achter het levensbericht van mr. Koenen. Hij huwde Jonkvrouwe Hanna Belmonte. Deze echt werd met 9 spruiten gezegend, van welken slechts een zoon en twee dochters overbleven.

Zie behalve de geschiedenissen onzer Letterkunde van Hofdijk, den Hollander, Jonckbloet en anderen, het *Biogr. Woordenboek* van Huberts, Elberts en van den Branden, Kobus en de Rivecourt, Verwoert; Koenen in *Handel d. Maats. van Ned. Letterk.* voor 1860; *Ned. Spect* 1861, bl. 97, 105, 113; *Ned. Bibl.* IV. 1868 13; *Onze Tijd* XXVI. 1860, 290; *De Tijdstroom* 1859, No. 11, bl. 134—148; Beets, *Herinneringen aan* Mr. Da Costa; Egeling, *Leerr. over Rom.* XI, 5; Bilderdijk's *Brieven.*

COSTERUS (PIETER JACOB), zoon van Pieter Costerus en Lysbert Pieters Kat, werd den 3 October 1806 te Edam geboren. Na het verlaten der school, werd hij in eene handelszaak geplaatst, doch later verkoos hij het predikambt waartoe hij zich zoo op de Latijnsche school te Hoorn, als aan de Akademie te Utrecht voorbereidde. In 1830 nam hij dienst bij de vrijwillige jagers, in 1833 nam hij het conrectoraat aan de Latijnsche school te Oldenzaal aan en verdedigde in 1834 te Utrecht eene dessert. in *Eurededexe Philosophiae locum qui est de amore.* In 1835 aanvaarde hij het conrectoraat te Hoorn en in 1840 dat te Arnhem, vervolgens werd hij rector te Sneek en lid van de tweede kamer der Staten generaal, welke laatste betrekking hij bekleede van de opening der zitting op den 13de Februarij 1849 tot de ontbinding der Kamer 20 Augustus 1850. Hij aanvaarde nu weder zijne betrekking te Sneek en overleed aldaar den 16 Maart 1861. Behalve een groot aantal artikelen, vooral over opvoeding, onderwijs en staatkunde, schreef hij *over Vaderlandsliefde*, Utrecht 1838, *over Ironce, Comedie snr Latijne* 1839.

D.

DALE (JOHAN HENDRIK VAN), zoon van Abraham van Dale en Petronella Johanna Du Bois, werd den 15den Februarij 1828 te Sluis geboren en aldaar in Mei 1856 hoofdonderwijzer aan de openbare school en in het volgende jaar archivaris der stad. Hij overleed den 19den Mei 1872. Hij was oprigter der Kamer van Rhetorica te Sluis en lid der Maatschappij van Nederl. Letterkunde.

Behalve in den *Navorscher*, in het Jaarboekje *Cassandria*, waarvan hij medeverzamelaar was, en in den *Oude Tijd*, gaf hij vele schoolboeken in het licht. In 1856 begon hij met zijn vriend H. Q. Janssen de *Bijdragen tot de oudheidkunde en geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen*, in het licht te geven, hiervan zijn zes deelen verschenen, het laatst in 1863.

Van zijne taalstudie vindt men bijdragen in de *Taal- en Letterbode* en in den *Taelgids*: ook gaf hij verdienstelijke taalboekjes voor de lagere school, een *Taalkundig Handboekje of Alphabetische Lijst van alle Nederl. woorden, die wegens spelling of taalkundig gebruik aan eenige bedenkingen onderhevig zijn*, en een *Nieuw Woordenboek der Ned. Taal*, 1872—74.

Voorts: 24 *Mei* 1862 *Een Parel aan de kroon der Gedenkdagen van het westdeel van Zeeuwsch-Vlaanderen.*

Een blik op de vorming der stad Sluis en op den aanleg van hare Vestingwerken van 1382—1587. 1870.

Zie verder zijn levenschets door H. Q. Janssen in *Levensberigten der Maatsch. van Ned. Letterk.* 1872; Huberts, enz.; *Biogr. Woordenboek.*

DAM (JACOB VAN), zoon van eenvoudige landlieden, die hun talrijk kroost geen ander onderwijs dan in de dorpsschool konden laten geven. Hij werd den 10den Maart 1785 te Aarlanderveen geboren. Na den dood zijns vaders, in 1803, moest hij zijn broeder behulpzaam zijn in het boerenwerk. Zijn onveranderlijke leerlust bragt hem in kennis met ontwikkelde menschen, die hem in de keus zijner boeken en studiën voorthielpen. Zoo vormde zich van Dam tot dichter. Na den dood zijner moeder hield hij de boerderij aan, was tevens veearts en beoefende in zijn snipperuren de dichtkunst. Hij overleed in zijne geboorteplaats den 26sten December 1865.

Hij gaf in het licht:

Gedichten. Haarl. 1821.

Nieuwe en verspreide Gedichten. Gron. 1840.

Gedachtenisbundel voor mijne kinderen en vrienden, gedrukt als handschrift. Leiden 1857,

Zie Huberts t. a. p.

DAM VAN BRAKEL (W. VAN), zoon van Dirk Willem van Dam en Maria Aletta van Wageningen, te Rotterdam geboren, was een ijverig verzamelaar van oudheden en tevens beoefenaar der vaderlandsche geschiedenis. Van de laatste getuigen zijne beide geschriften:

De oorsprong van Loevestein en Monnikenland, met geschiedkundige aanteekeningen. Gor. 1856, met kaarten; en

Lotgevallen van Heer Fulco en de Abdij van Bern, met portr. en teekeningen. 's Bosch, 1854.

Zie *Levensschets van van Dam van Noordeloos;* Huberts, *Biogr. Woordenboek.*

DAM VAN NOORDELOOS (Mr. JACOB VAN), jongere broeder van den vorige, den 29sten December 1791 te Rotterdam geboren, studeerde te Utrecht in de regten, vestigde zich te Rotterdam, werd aldaar lid van den Gemeenteraad, der Provinciale Staten van Holland en van de Staten-Generaal. Hij was een ijverig beoefenaar onzer letterkunde, de mæcenas veler geleerden, en verzamelaar eener belangrijke bibliotheek, wier boeken hij met zijne aanteekeningen verrijkte. Hij was medearbeider aan Schull en v. d. Hoop, *Bijdragen tot de boeken- en menschenkennis, de Navorscher* en het *Biogr. Woordenboek.*

De Koning benoemde hem tot ridder der orde van den Ned. Leeuw, ook was hij lid van vele letterkundige genootschappen.

Hij overleed den 19den Februarij 1872. Dr. A. de Jager schetste zijn leven voor de Maatschappij van Nederl. Letterk. te Leiden.

DAM (JAN VAN), broeder van de beide vorigen, was een voornaam liefhebber der penningkunde. Hij bezat een eenig kabinet. Hij overleed den 27sten Maart 1858, in den ouderdom van ruim 78 jaren.

Zie de *voorrede* van de *Catalogus* van zijn beroemd kabinet.

DAM VAN ISSELT (EDMOND WILLEM VAN), zoon van Willem van Dam van Isselt en Geertruida Elizabeth Nahuys, zag den 20sten Februarij 1796 te Breda het levenslicht, werd in 1806 kadet-aspirant bij het wapen der artillerie, verliet in 1809 den dienst en werd in 1812 student te Utrecht. In 1813 trad hij wederom als tweede luitenant bij het 1ste regiment dragonders in dienst. Van November 1813 tot het eind van 1815, met slechts een korte tusschenpozing, in de gelederen, was hij inmiddels door den souvereinen Vorst benoemd tot heraut van wapenen. Op het einde van 1815 eervol ontslagen, vestigde hij zich op zijn geliefd Ravestein bij Geldermalsem, werd in 1823 lid

der Provinciale Staten en in 1829 der Tweede Kamer. Ook was hij houtvester, dijkgraaf van de Tielerwaard, opziener van het schoolonderwijs. In 1830 gordde hij op nieuw de wapenen aan en werd majoor van een vrijwillig jagercorps, dat dadelijk werd aangewezen voor de bekende expeditie in 't Maas-Waalsche, om daar de woelingen in de geboorte te smoren. Ons bestek gedoogt niet van Dam aan 't hoofd zijner jagers, die den tiendaagschen veldtocht medemaakte, en in zijn staatkundigen loopbaan te volgen. Het is genoeg te melden, dat van Dam, na het eindigen van de onlusten, zijn oude plaats in de Tweede Kamer weder innam tot 1849. Drie jaren later werd hij lid van de Eerste. Hij overleed te Geldermalsem, 9 Februarij 1860. Als dichter maakte hij zich bekend door verschillende gedichten in bekende jaarboekjes, b. v. *voor de Vrijmetselaars*, waarin hij een getrouw mede-arbeider was, onder welke: *Hulde aan de helden van Huisduinen, Fanatisme, Hassar of de Negers, Chattam, in tien bladzijden uit de Geschiedenis van Neerlands roem en grootheid.* Haarlem 1859. enz.

Afzonderlijk verschenen:

Eersttelingen, 1816.

Gedichten, 1823.

Leonard en Lotje, 1827.

Nederland, 1832.

Herman, 1856.

Als populair dichter heeft hij zich een verdienstelijken naam verzekerd.

Voorts verschenen van hem vele politieke brochures o. a. twee fransche, een van tamelijken omvang, aan een lid der *Assemblée legeslative sur la situation politique de la France.* Leeuw. 1832.

Van Dam had 8 ridderkruizen en was lid van meest alle vaderlandsche letterkundige genootschappen; ook buitenlandsche erkende zijne verdiensten.

Zie *Amst. Courant* van 16 Februarij 1840; *Konst- en Letterbode*, No. 7; *Europa*, No. 6; Burlage, *Levensber. van E. W. v. D. v. I* in *Handel. der Maatsch. v. Ned. Letterk.* 1860; L. E. Bosch Sr, *Levensschets* enz., in *Utr. Volksalm.* 1860, 136; J. M. E. Derksen, *E. W. v. D. v. I.* in *Geld. Volksalm.*; Huberts, *Biogr. Woordenb.*

DAMBENOYS (Baron HENDRIK FREDERIK CHRISTOPH FORSTNER VAN), werd den 15den Augustus 1792 te Maastricht geboren, en trad in 1811 als kadet in Wurtembergschen dienst. In 1812 werd hij tot 2den luitenant, in 1815 tot 1sten luitenant bevorderd. Na met roem de veldtogten van 1814 en 1815 tegen Frankrijk te hebben medegemaakt, ging hij in 1816 als 1ste luitenant-adjudant bij den generalen staf in Nederlandschen dienst over. Den 28sten December 1826 werd hij tot kapitein benoemd en hij bewees vervolgens van 1831—1833 als geattacheerd bij de Koninkl. Militaire Akademie groote diensten aan het land. In dat tijdvak werd hij eerst en later officieel verheven tot chef van de 2de brigade der 2de divisie infanterie en in 1834 tot majoor aangesteld. Van 1835—1838 was hij toegevoegd aan den erfprins, en daarna, 28 Jan. 1839 tot chef van den staf der 2de divisie infanterie aangesteld. Hierop werd hij, 15 December 1840, aan het hoofd van den staf van den Prins van Oranje geplaatst, en in 1841 zag hij zich tot luitenant-kolonel benoemd. Een nieuw bewijs van vertrouwen werd hem geschonken, toen hij in 1843 met de hoofdleiding van het topographisch bureau werd belast. In 1849 werd hij tot de betrekking van gouverneur van 's konings zonen geroepen en meer bijzonder met de opvoeding van den Prins van Oranje vereerd, welk ambt hij bekleedde tot 1850, als wanneer zijn mandaat in dat van intendant voor de opvoeding van 's Konings zonen werd veranderd. Inmiddels was hij 5 October 1845 tot kolonel, in 1852 tot generaal-majoor en in 1854 tot luitenant-generaal benoemd. Als Minister van Oorlog fungeerde hij van 10 Julij 1852; na zijn aftreden verkoos de Koning hem 2 Januarij 1858 tot zijn adjudant-generaal en schonk hem den 1sten Junij van datzelfde jaar, op zijn verzoek, een eervolle rust. Hij overleed in Maart 1870 te Utrecht, in den ouderdom van 77 jaren.

„Zeldzaam (getuigde de openlijke bladen) zal voorzeker een krijgsman ten grave dalen, wiens staat van dienst een zoo welsprekende getuigenis doet hooren van krijgsmansmoed en vorstentrouw, als die van dezen ontslapen bevelhebber. Zoowel in den bevrijdings-oorlog van 1814 en 1815 als tijdens den opstand van België, verwierf hij de schoonste lauweren en moest zelfs zijn bloed voor de goede zaak vloeijen. Niet enkel echter op het strijdveld, maar ook in dagen van vrede wist hij zich nuttig en onmisbaar te maken. Aan de opleiding van den Prins van Oranje had een gewigtig deel, gelijk hij reeds aan diens vader, onzen tegenwoordigen veelbeminden Koning, Willem III, gewigtige diensten bewees. Wat hij als Minister voor het leger was, daarvan kunnen zoo vele maatregelen loffelijk getuigen, dat hij gedurende zijn veeljarig bestuur ten bate onzer defensie heeft genomen. In elk opzigt, mag naar waarheid worden gezegd, muntte de heer Forstner uit, daar hij in elke betrekking, hem opgedragen, met ongewonen ijver en meer dan alledaagsch talent zich van zijne taak steeds kweet. Het vaderland verliest dan ook in hem een zijner meest moedige zonen en Oranje een vriend boven al in nood en dood.

De maatschappij, zijne omgeving en zijne betrekkingen, waaraan hij zoo innig gehecht was, zullen ook zijn afsterven nog lang gevoelen en beweenen, want de ontslapene paarde aan krijgsmansmoed ook burgerdeugd, aan kloekheid van geest minzaamheid in den omgang en aan een helder hoofd een liefdevol hart, door diepen godsdienstzin geheiligd."

De overledene was: ridder der militaire Willemsorde 4e kl., grootkruis kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw; grootkruis van de orde der Eikenkroon, ridder van de orden van St. Alexander Newsky en van den Witten Adelaar van Rusland; grootofficier van het Legioen van Eer van Frankrijk; grootkruis van de orde van Isabella la Catolica van Spanje, kommandeur der orde van de Wurtembergsche Kroon en ridder van Militaire verdiensten; kommandeur der orde van den Zähringer Leeuw van Baden.

Part. berigt.

DAMEN (HENDRIK), te 's Hage geboren, werd na loffelijk afgelegde examina in den jare 1744 tot heelmeester bevorderd, en heeft zoowel door zijne uitgebreide praktijk in die stad, als ook in de provintie, ten gevolge zijner aanstelling tot 's lands heelmeester en operateur, een welverdienden naam verworven heeft.

Sedert 1750 tot hoofdman en 1754 tot Decanus van het Collegium Chirurgicum verkozen zijnde, bleef hij tot aan zijnen dood in die betrekking werkzaam.

Na eene 36 jarige praktijk, en dus op reeds gevorderden leeftijd, werd Damen genoodzaakt eene vrij hevige polemiek te voeren, betrekkelijk de bezwaren die velen uit het publiek inbragten tegen de maatregelen die er van wege het collegium chirurgicum behoorden genomen te worden tegen zekeren Jacques Raijnaud, die, uit Frankrijk herwaarts overgekomen, ofschoon geen geneeskundige zijnde, een onfeilbaar geneesmiddel tegen den kanker en de kankerachtige verzweringen beweerde te bezitten.

In weerwil der verbodswetten tegen de onbevoegde uitoefening van eenigen tak van geneeskunde, had deze Raijnaud verscheidene lijders behandeld, en werd er van deze geneeswijze, door advertentiën in de *Haarlemsche- Rotterdamsche- en Haagsche Couranten* van dien tijd, grooten ophef gemaakt.

Velen toch, zoo als thans nog het geval is, dweepten niet dien vreemdeling, en beschermden hem op alle mogelijke wijze.

Het Collegium Medicum et Chirurgicum genoodzaakt zijnde hem deswege te achtervolgen, leden beiden veel tegenstand, vooral door P. Lijonnet en A. Perrenot, die, blijkens het register der notulen van het laatstgenoemde chirurgische collegie, de genees- en heelkundige faculteiten, meer dan 3 jaren, (van 1777 tot 1780), bezig hielden.

Op al deze advertentiën in de nieuwsbladen verscheen er in 1779 eene in druk uitgegevene *verdediging van de collegiën der Haagsche Doctoren en Chirurgijns.* Maar dit middel, hoezeer in gematigde bewoordingen opgesteld en voor den druk door eenige regtsgeleerden nagezien, mislukte, en ging van kwaad tot erger; want in 1780, trad Mr. P. Lyonnet secretaris der cijfers van H. H. M. in eene *verhandeling over het geneesmiddel van* Jacques Raijnaud enz. 's Hage bij H. H. van Drecht 1780; openlijk tegen gemelde verdediging te velde en ontzag zich niet, in zeer scherpe bewoordingen, het crediet der gevestigde genees- en heelkundigen te ondermijnen.

Dit was te veel. H. Damen nam den handschoen der

faculteit zoo onwaardig toegeworpen op en schreef, zijne *Heelkundige waarnemingen aangaande de gezwellen bekend onder den naam van* Tumores Cystici, *voorafgegaan door een voorberigt* (groot 40 pag.) *dienende tot beschei lene wederlegging der onbescheidene lasteringen door den heer mr. P. Lyonnet, in zijn onlangs uitgekomen werk genaamt verhandeling over het geneesmiddel van Jacques Raynand* enz. 's Hage bij C. Plaat 1780. Hiermede schijnt deze strijd geëindigd te zijn, want uit het register der notulen blijkt het dat het collegie der chirurgen niet verder bemoeijelijkt is geworden. J. Raynaud verliet de stad en beide polemici zijn eenigen tijd daarna overleden.

H. Damen had 3 kinderen. Eene dochter, gehuwd met den procureur van Brakel, en twee zoons, waarvan de oudste, Johan Christiaan als heel- en verloskundige 's vaders voetstappen volgde en Pieter, die als advocaat voor den Hove van Holland en West-Friesland de roem der balie was en eene zeer aanzienlijke juridische praktijk uitoefende.

Part. berigt.

DAMEN (Johan Christiaan), niet minder beroemd dan zijn vader werd deze na welvolbragte studiën den 21 Mei 1770 tot heelmeester en 2 October 1771 tot vroedmeester bevorderd en na het overlijden zijns vaders, tot de eervolle betrekking van 's lands heelmeester en operateur geroepen en aangesteld.

Met den beroemden hoogleeraar, P. Camper bevriend, onderhield hij met dezen eenen onafgebroken wetenschappelijken omgang en stond ten allen tijde het huis van Damen voor dien uitstekenden geleerde open.

Het ontging den magistraat van 's Gravenhage niet, zich van Damen's talenten in het belang van het openbaar onderwijs in de geneeskunde te bedienen, want tot lector in de verloskunde aangesteld, hield hij den 23sten April 1789, in de Engelsche kerk, zijne intrede en bekleedde alzoo voor het eerst een leerstoel, die te 's Hage vroeger nimmer bestaan had, maar waardoor tevens in eene behoefte voorzien werd, die door de toenemende bevolking met erkentelijkheid mogt toegejuicht worden, te meer nog omdat er in dien tijd geen verloskundigen bestonden en de praktijk alleen aan vroedvrouwen was toevertrouwd, waar onder sommige waren, die lezen noch schrijven konden.

Professor Huijbers, aan wien het lectoraat in de ontleednatuur- en heelkunde sedert eene reeks van jaren was opgedragen, uithoofde van zijn klimmenden leeftijd, aan den magistraat zijn ontslag uit deze betrekking gevraagd en eervol bekomen hebbende, begreep dit collegie geen waardiger opvolger dan in Damen te kunnen vinden, en alzoo werd hem den 29sten Januarij 1789 het Lectoraat in die wetenschappen opgedragen, dat door hem dan ook getrouw tot den 15de Februarij 1798 vervuld werd, derwijze dat hij vele jongelingen vormde, die het vaderland tot eer en der kunst tot roem verstrekt hebben.

De staatkundige verandering van het algemeen bestuur des vaderlands, scheen plotseling een einde aan zijn lectoraat te maken, want in dien tijd geene beëedigde verklaring voor de municipaliteit willende afleggen, werd hij ontslagen, doch in A° 1803, bij een veranderd staatkundig begrip der regering, wederom in zijne waardigheid hersteld.

Als verloskundige bekleedde Damen een aanzienlijken rang onder zijne tijdgenooten. Immers, met den hoogleeraar Camper de zoo dikwerf door Osborne en Sigault besprokene kunstbewerking onder den naam van schaambeenssnede bij vernaauwde bekkens bekend, behandeld hebbende, was hij de eerste die in 's Hage deze verloskundige operatie verrigtte, en tweemalen, eerst in 1783 en later in 1785, op eene en dezelfde vrouw, met den besten uitslag ten uitvoer bragt. Deze waarnemingen aan professor Camper medegedeeld, werden door dezen in de *Algemeene Vaderlandsche Letteroeffeningen* van genoemde jaren geplaatst en bovendien in afzonderlijken druk uitgegeven.

Niet lang na zijne herstelling in het lectoraat, mogt hij die onderscheiding overleven, want op den 2den September 1804 bezweek hij aan de gevolgen eener slepende ziekte, slechts eene dochter nalatende, die in 's Hertogenbosch gehuwd zijnde, in middelbaren leeftijd overleed.

Part. berigt.

DEINSE (Adriaan van), broeder van Anthony, werd 3 Mei 1773 te Sluis in Vlaanderen geboren. Zijne ouders waren Johannes van Deinse en Johanna Margaretha Willemse. Hij genoot zijne opvoeding te Middelburg, waarheen zijne ouders in 1779 vertrokken. Na de Latijnsche scholen te hebben doorloopen, ging hij in 1790 of 1791 naar de Leidsche hoogeschool. Later evenwel vertrok hij naar Utrecht, waar hij zijne studiën voleindigde. In 1796 proponent geworden, werd hij in hetzelfde jaar te Oost-Kapelle op Walcheren predikant; en huwde den 27sten November 1797 met Anna Tengbergen. Het volgende jaar vertrok hij naar Schoondijke en in 1803 naar Zaandijk, overal met onvermoeiden ijver en eene hem eigenaardige levendigheid en moed, arbeidende en door allen hooggeacht. Als schoolopziener deed hij, vooral bij de invoering der schoolwet in 1806, goede diensten. Later werd hij tot predikant in de zuidelijke gewesten beroepen, en ging in 1816, door den Koning aangesteld, naar Ostende. Daar heeft hij eene Hervormde gemeente gesticht en gevestigd. Bijzonder was hij bij de aldaar wonende Engelschen werkzaam. Eerst predikte hij voor de Presbyterianen, nam later den ritus der Episcopalen aan en hield in dien arbeid vol tot 1830. Hij legde zich bijzonder toe op de studie der Engelsche taal, waaraan wij verscheidene nuttige werken, uit die taal voortgebragt, te danken hebben. Zeer ijverde van Deinse voor den bloei des Zendelingsgenootschap, reisde meermalen naar Londen, en correspondeerde wijd en zijd met verschillende voorstanders van dat genootschap, te Montreal in Canada, de Kaapstad, Calcutta en Bona, was lid van het klassikaal bestuur van Brussel, van het Provinciaal bestuur van Limburg en werd tweemaal afgezonden tot de Synode te 's Gravenhage. Hij wist de studie der Hollandsche taal- en letterkunde te bevorderen en wijdde zijne krachten aan het heil van allerlei ongelukkigen, en zooveel mogelijk aan de uitbreiding der Hervormde kerk.

In het jaar 1830, bij den Belgischen opstand, moest hij Ostende verlaten, schoon de Engelsche consul, zijn vriend, hem drong om zich onder de Engelsche bescherming te stellen. Hij ontkwam met achterlating van alles op eene visscherspink naar Zeeland, hield zich bij zijn schoonzoon, den predikant van Driel te Brezelinge eenigen tijd op, bevverde zich als prediker met nieuwen moed, zoowel ter genoemde plaats als op de vloot te Hansweert gestationeerd, of hield zich met het vertalen van verschillende werken onledig. In 1832 vestigde hij zich bij zijnen zoon, den predikant J. J. van Deinse, te IJsselmonde, was altijd werkzaam en zag zich de godsdienstige belangen der Nederlandsche krijgsgevangenen van de Citadel van Antwerpen te St. Omer opgedragen, waardoor hij veelmalen met den schout bij nacht Coopmans en de generaal Chassé in aanraking kwam. Zijn ijver voor Bijbel- en Zendelinggenootschap was oorzaak, dat het Engelsch genootschap *for promoting Christian knowledge* hem de nieuwe uitgave eener Statenvertaling des Bijbels opdroegen, ten behoeve der Nederlanders in de Engelsche Koloniën; een werk, dat hij met veel vlijt en ijver volbragt. De dood zijner gade, den 9den Mei 1850, trof hem diep. Naar Zeeland gereisd, overleed hij te Bieselingen den 12den Junij 1851. Hij liet drie zonen en eene dochter na. Zijne werken, meest vertalingen, zijn in de boekenlijsten vermeld, uit bijzondere berigten opgemaakt.

DEKKER Jr. (Pieter), den 12den Mei 1812 te Koog aan de Zaan geboren, gaf onder het psd. Philip, behalve eenige brochures:

Dromilius. Zes jaren te voet, schetsen, fragmenten en episodes uit het Holl. infanterie leven. Amst. 1852.

Onder zijn eigen naam:

Zes jaren te paard, nieuwe schetsen, fragmenten en episoden uit het Holl. dragonder leven. (Eerst bij gedeelten uitgegeven in het *Leeskabinet*.) Amst. 1852.

Hij overleed in 1861.

Zie Huberts, enz., *Biogr. Woordenb.*

DELIAN (Frans Jacob Lodewijk), in Febr. 1784 te Rotterdam geboren, was onderwijzer en voorzitter van het *Genootschap van Taal- en Dichtkunde* te Antwerpen.

Hij schreef *Gedichten* en *Tooneelwerken.* Hij speelde een der hoofdrollen in zijn drama: *De behoeftige Vader of de*

kwade Zoon, toen het in 1815 te Antwerpen werd opgevoerd. Hij stierf aldaar 1 Mei 1821.

Zie Huberts, enz.

DELPRAT (GUILLAUME HENRI MARIE), zoon van Daniel Delprat en Françoise May, werd den 2den November 1791 te 's Hage geboren. Op zesjarigen leeftijd werd hij aan de zorg zijner te Rotterdam wonende grootmoeder van vaderszijde, Marie Anne Humbert, toevertrouwd, met wien hij in 1799 naar Berlijn, hare geboortestad, vertrok, om er ruim twee jaren te vertoeven.

In 1801 naar Rotterdam teruggekeerd, werd hij tot het Collegium Erasmianum, onder den rector J. A. Nodell toegelaten en in 1807 student te Leiden, in 1812 als proponent toegelaten, in 1813 bij de Waalsche gemeente te Leeuwarden als predikant beroepen en in 1825 lid van de plaatselijke schoolcommissie aldaar; sloeg een beroep naar Rotterdam, Amsterdam, Groningen en Brussel af, doch toen hij later wederom als predikant te Rotterdam werd verlangd, nam hij dat beroep in 1826 aan. Hij was daar een reeks van jaren lid en voorzitter van de Rotterdamsche afdeeling voor de zedelijke verbetering der gevangenen, schoolopziener van het 8ste district van Zuid-Holland en vice-president van de provinciale commissie van onderwijs te 's Hage. Hij huwde eerst Louiza Egbertine Adama, ten tweede Anna Cats, dochter van mr. Epo Cats, regter te Leeuwarden, en Anne Renardina Manger. Hij overleed den 31sten December 1870, twee kinderen nalatende.

Delprat heeft zich als godgeleerde, prediker en grondig beoefenaar der kerkelijke geschiedenis bekend gemaakt. Het Utrechtsch genootschap bekroonde hem tweemaal met goud, in 1819 voor zijn antwoord op de prijsvraag *over den voortgang en verbreiding der boekdrukkunst in de 15e en 16e eeuw* en in 1829 voor zijne verhandeling *over de broederschap van Geert Groot*, waarvan later een tweede veel verbeterde uitgaaf verscheen.

Als theoloog maakte hij zich, behalve door eenige belangrijke recensiën, bekend door eene *Leerrede op het derde eeuwfeest der kerkhervorming* en eene verhandeling *over het dierlijk magnetismus toegepast op de wonderen en voorspellingen in de H. S.*

Aanzienlijk is het aantal zijner geschriften over geschied-, letter- en oudheidkunde; zoo als: *Levensbijzonderheden van Valentinus Slothouwer; Levensberigt van J. A. Nijhoff;* verhandelingen *over den doop van Radboud; Berigt aangaande de laatste levensjaren van Prins Willem I; Brief van Philips van Bourgondie, Bisschop van Utrecht; Alva en Lodewijk XVIII; Johannes Aegidius van Zicriksee*, in Nijhoff's *Bijdragen*.

Afzonderlijk verschenen: *Mémoires rélatifs à la guerre de succession de* 1706—1709 *et* 1710 *de Sicco van Goslinga etc. par Mrs. U. A. Evertsz et G. H. M. Delprat.* Leeuw. 1837, en *Lettres médites de Juste Lipse* etc. In de *Geschiedenis der Christelijke Kerk in Nederland* en *Tafereelen*, plaatste hij opstellen *over de strekking der Leidsche en Franeker Hoogescholen.*

In het *Archief* van Kist, Royaards en Moll komen van zijne pen voor: de uitgave eener redevoering van zijn aanverwant Manger; *de allereerste series lectionary der Leidsche Hoogeschool*; *Verslag omtrent eenige handschriften in de Koninklijke boekerij betrekkelijk de Fraterhuizen*; *Brief van Petrus Datthenus, Koning Jacobus van Engeland* en *Gerson Bucerus*; *Berigt over Cochlaeus*; *Beschrijving van de kloostercel van een wereldgezinden monnik*; *Geschiedenis van het St. Aagten-Klooster te Delft*; *Dordrecht onder Kerkelijk interdikt*; *het Bisdom Utrecht en 't Graafschap Holland onder kerkelijken ban* enz.

Ook gaf hij belangrijke bijdragen in de *Verslagen en mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen, Vaderlandsche Letteroefeningen, Recensent der Recensenten, Navorscher*, enz.

Talrijk zijn ook zijne geschriften over opvoeding en onderwijs, doch meest alle in periodieke werken geplaatst.

Zie 's mans leven door Mees in de *Levensschetsen door de Maatsch. van Ned. Letterk* 1872, *Spectator* 1871, bl. 6; A. de Jager, *Herinneringen aan Delprat*, in *Rotterd. Courant.*

DENYS (JACOB), omstreeks den jare 1670 te Leiden geboren, heel- en verloskundige, begon na den grondslag tot zijne vorming in zijne geboortestad gelegd te hebben, zijn praktischen loopbaan als heelmeester op een van 's lands schepen van oorlog. Na eenige reizen in die hoedanigheid gemaakt te hebben, keerde hij naar Leiden terug, alwaar hij zijn letteroefeningen onder de leiding van den hoogleeraar Jan Jakob Rau voortzette. In dien tijd tot stads heel- en vroedmeester bevorderd zijnde, onderhield hij zijne betrekking tot dien beroemden heelkundige, met wien hij zich vooral op de steensnijding toelegde, derwijze zelfs dat laatstgenoemde geene kunstbewerking van dien aard, dan met medehulp van zijn voormaligen leerling verrigtte.

Hierdoor bekwam hij zooveel ervaring, dat Rau al die gevallen aan hem toevertrouwde, welke hij zelf niet kon ten uitvoer brengen.

Na den dood van Rau werd aan Denys de betrekking van 's lands operateur van den steen opgedragen, waardoor hij weldra voor den meest beroemden lithotomist in Nederland erkend werd.

Zijne verhandeling *Heelkundige aanmerkingen over den steen, het steensnijden*, enz., te Leiden in 1730 verschenen, werd in dien tijd voor een der beste werken over dit onderwerp gehouden, dermate zelfs, dat zij in 1731 in het latijn uitgegeven, door de letterkundige wereld verspreid en allerwege door de desbevoegden zeer gunstig beoordeeld werd.

Geene mindere vermaardheid erlangde Denys in de verloskunde. En geen wonder! Immers deze tak van geneeskunde, die sedert de helft der 17e eeuw (1663) door Hendrik van Roonhuyzen in Nederland geplant, zoo weligen wortel schoot, wier ontwikkeling gedurende eene eeuw, een gewigtigen invloed op deze kunst uitoefende, moest ongetwijfeld de oplettendheid der buitenlandsche geneeskundigen opwekken en in den vreemde de grondslagen eener wetenschap leggen, die thans aan alle hoogescholen, haren eigen leerstoel verkregen heeft! Erkentelijk voor al die verdiensten der Nederlandsche verloskundigen, vindt men in de nieuwste Duitsche, Engelsche en Fransche *Handboeken*, hunne namen gespeld, en onder deze bekleedde Jakob Denys geen der onaanzienlijksten.

Sedert 1706 de verloskunde tot het onderwerp zijner studiën gekozen hebbende, werd hij 1725 door een verloskundig collegie te Leiden, 1719 opgerigt, tot vroedmeester en voorlezer ter onderwijzinge van vroedvrouwen binnen de stad Leijden, benoemd, en verscheen in 1733 zijne *Verhandeling over het ampt der vroedmeesters en vroedvrouwen*, in 4°. Zulk eenen opgang maakte dit werk, dat het niet alleen in het Latijn vertaald werd, maar dat ook Boerhaave in zijne *Method. stud. med. emaculata*, daarvan schreef: »dat dit boek meer verdiende bekend te zijn, want dat onder al de werken die er bestonden, hij er geen kende, dat zoo uitmuntend geschreven was".

Ook Haller in zijne *Bibliotheca Chirurgica* verklaarde, dat »de waarnemingen in dit werk vervat, rijk van stof en duidelijk beschreven zijn, weshalve dit boek de meeste oplettendheid der lezers verdient".

Het sterfjaar van Denys is niet juist bekend, maar dit weet men uit de verhandeling van P. Camper, *Over den Roonhuysiaanschen hefboom*, voorkomende in de *Mémoires de l'Academie Royale de Chirurgie.* Tom. 15, p. 227. 1774, dat Denys in 1744, door Trioen, een niet minder beroemd genees- en verloskundige, in zijne betrekking van onderwijzer der vroedvrouwen te Leiden werd opgevolgd.

Zie N. F. J. Eloy, *Dictionaire historique de la Médicine ancienne et moderne.* Tom. 2, p. 24. Mons 1778. E. C. J. von Siebold, *Versuch einer Geschichte der Geburtshülfe.* II Band, pag. 229. Berlin 1839.

DERMOUT (ISAAC JOHANNES) werd den 31sten Januarij 1777 te Hoorn geboren, waar zijn vader, Jacob Dermout, toen het predikambt bekleedde, zijn moeder was Anna Constantia, dochter van Johannes Horthemels, hoogleeraar in de wijsbegeerte te Utrecht. Na de Latijnsche scholen in zijne geboorteplaats, Rotterdam en Amsterdam, (waar zijn vader het leeraarsambt bekleedde) het Athenaeum Illustre aldaar en de Utrechtsche hoogeschool bezocht te hebben, werd hij predikant te Zeyst, Amersfoort, Zutphen en 's Hage, waar hij den 17den April 1805 zijne intrede deed. In 1816 werd hij tot vaste secretaris der Synode benoemd, eene betrekking, die hij omtrent 30 jaren met ijver bekleedde: ook werd hij secretaris en later voorziter bij de provisioneele

commissie voor de zaken der Protestantsche kerk in Nederlandsch Oost- en West-Indie en medebestuurder van het Nederl. Zendelinggenootschap, ook benoemde hem Koning Willem I tot zijn buitengewonen en vervolgens tot zijn gewonen hofprediker. Willem I benoemde hem tot ridder en Willem II tot kommandeur van de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Hij overleed den 22sten October 1867. Dermout maakte zich als godgeleerdprediker naam, ook als kerkelijk geschiedschrijver bekend door de volgende werken:

Leerredenen op de verlossing des vaderlands, door J. J. D en J. Sluiter. 's Gravenh. 1814.

Openbaar plegtig verslag van den staat en de werkzaamheden van het Ned. Bijbelgen. 1815. 's Hage, 1816.

Kerkelijke rede ter inleiding van de Algem. Synode in 1817. 's Hage, 1817.

Kerkelijke rede bij de bediening des H. Doops aan den tweeden zoon van Z. K. H. den Prins v. Oranje. 's Hage, 1818.

Leerrede ter aanprijzing van het leeraarsambt. 's Hage, 1819.

Leerredenen (VIII). Dordr. 1819.

Geschiedenis der Nederl. Hervormde Kerk, door A. Ypey en I. J. Dermout. IV deelen, met *Aant.* Breda, 1819—1827.

Synoda'e Leerrede na vervulling der vijf en twintigjarigen Evangeliedienst 's Hage, 1823.

Nieuwe Leerredenen. (VIII), 's Hage, 1823.

〃 〃 *Tweede bundel.* Dordr. 1827.

Kerkelijke rede ter gedachtenis van H. M. Frederica Louiza Wilhelmina Koningin der Nederlanden. 's Hage, 1837.

Leerrede ter vijf en twintigjarige gedachtenis van Nederl. verlossing in 1813. 1ste en 2de druk. 's Hage, 1838.

Kerkelijke rede ter gedachtenis van Z. M. Koning Willem I. 's Hage, 1844.

Tiental Leerredenen. Dordr. 1846.

Afscheidsgroet. Uitgegeven door J. Moll Jzz. 's Hage, 1869.

Zijn leven is geschetst door prof. van Oosterzee voor de *Levensbeschr. der Maatsch. van Letterk.* 1868.

Zie ook *Dagbl. van Zuid-Holl.* 's Grav. d. 26 Oct. 1867, *Stemmen van waarheid en vrede.* 1868. II. bl. 183—186; *Geloof en vrijheid.* 1868. D. 1, bl. 190; J. A. Kramer, *Lijkkrans op het graf van I J. Dermout.* 's Grav. 1867; C. Sepp, *Geschied der Theol. in Nederl.*, 2de dr. bl. 290, J. Hartog, *Geschied. van de predikkunde en Evangeliepred. in de Prot. Kerk. van Nederl.* bl. 399—400, *Boekzaal* 1847, D. I, bl. 368.

DESPAR (Henriette Wilhelmine Mathilde). Haar vader zoowel als hare moeder waren afkomstig van Fransche refugié's. De eerste was een Amsterdammer, hare moeder, dochter van Daniel Louis, Fransch predikant te Zwolle, zuster van Dan. Jean Louis, predikant te Amsterdam. Zij werd aldaar den 17den Dec. 1765 geboren, huwde in 1808 L. H. Bähler en stierf in 1847. Zij beoefende de Ned. dichtkunst en gaf in 1825 te Leiden in het licht een bundeltje getiteld *Poëzy.* Hare nagelaten *Dichterlijke Handschriften*, van 1782 tot 1847, gaven Dr. J. T. Bergman aanleiding tot het opstellen van een verhandeling over haar, onder den titel van *Eene minbekende Neerlandsche dichteres.* Hieruit blijkt, dat zij ook een paar proza-stukjes heeft uitgegeven: *Het oude licht en het nieuwe licht in de godsdienst met elkander vergeleken in een briefwisseling tusschen vrienden uit den beschaafden stand.* Amst. 1826, en

Godsdienstige zamenspraken tusschen Waarmond en Onvast, ingerigt naar de behoefte van onzen tijd. Ald. 1832.

En toen in 1832 voor het eerst de zoo gevreesde Aziatische braakloop zich ook in ons vaderland begon te vertoonen, wierp zij de vraag op: *Heeft een Christen vrijheid om de cholera volstrekt en onbepaald af te bidden,* z. n. bij Hoveker, te Amsterdam.

Zij beoefende ook de Fransche poezy. Het schoone hemelsvaartslied *Cant. XXV des cantiques pour le culte public,* is van hare hand.

Haar man uit Zwitserland herwaarts overgekomen, was eerst hulpprediker te 's Hage en sedert 1798 Fransch predikant te Zwolle. Hij stierf in 1837. Beide echtelingen waren zeer bevriend met Da Costa, van wien een in zijn *Compleete dichtwerken* niet voorkomend dichtstukje aan mevr. Bähler, in het opstel van Dr. Bergman is overgenomen.

Mevr. Bähler schonk haren echtgenoot 3 zonen, C. D. Louis Bähler, als predikant te Poortvliet in 1857 overleden; L. H. Bähler, in 1864 met de zijnen naar Amerika vertrokken; de jongste Henri D. F., weleer apotheker te Amsterdam, is in de kracht van zijn leven overleden.

DESTOUCHES (Gicquel), ridder en adjudant-generaal der marine in Oost-Indië in 1809 en als zoodanig chef der toenmalige marineschool te Samarang.

DIBBETS (Livius Lambertus), werd den 15den Maart 1843 te Utrecht geboren. In 1860 als student ingeschreven aan de hoogeschool aldaar, wijdde hij zich aan de beoefening der klassieke letteren en de theologie. Tot proponent bevorderd in het laatst van 1866, aanvaardde hij den 20sten October 1867 de betrekking van predikant bij de Hervormde Gemeente te Oosterwijk aan de Linge. Gedurende den korten tijd, dat hij hier werkzaam was, verwierf hij zich in groote mate de achting en liefde zijner gemeente door zijn beminnelijk karakter en door den ijver waarmede hij hare belangen behartigde. Mede ten gevolge van dien ijver werd hij in het voorjaar van 1869 aangetast door eene borstziekte, die hem dwong zijn werk te staken en reeds den 28sten Januari 1870 overleed hij te Utrecht. Gehuwd is hij niet geweest.

In den derden en vierden jaargang (1869 en 1870) van het tijdschrift *Geloof en Vrijheid* komen een paar verhandelingen voor van zijne hand. De eerste, getiteld: *Eene moeielijke quaestie opgelost,* handelt over eene poging om eene bedenking tegen de echtheid van het Johannes-Evangelie te weêrleggen. De andere, die eerst na het overlijden van den schrijver het licht zag, behelst onder het opschrift: *Een seminarie voor inlandsche evangeli-ten,* eene warme en gemotiveerde aanbeveling van het plan tot stichting eener zoodanige Kweekschool op Java.

DIEST LORGION (J. J.) werd te Groningen geboren, studeerde aldaar, werd in Mei 1862 proponent en promoveerde den 11den December te 's Hage tot Theol. Dr., na verdediging eener Dessertatie over *Regnerus Praedinius* en na in het huwelijk te zijn getreden met Catharina Valter bevestigde hem zijn vader 25 Jan. 1863 als predikant in O.-I.

Kort na zijne aankomst te Batavia, werd hij aangesteld tot predikant te Amboina. In den nazomer van 1866 werd hij door een kwaal aangetast die hem noopte een binnenlandsch verlof aan te vragen, ten einde tot herstel zijner gezondheid eenigen tijd in de bovenlanden van Menado aan het Meer van Tondano door te brengen. De stoomboot waarmede hij dit verlof hoopte te ontvangen, bragt hem zijne benoeming tot predikant te Buitenzorg, en in 1868 werd hij naar Padang overgeplaatst.

In 1869 werd hij ernstig ziek waarop hij zich met zijne echtgenoote naar het hooger gelegen Padang-Padjan, waar hij den 17den Julij ontsliep. Zijn vader E. J. Diest Lorgion gaf in 1871 te Groningen zijne *Letterkundige Nalatenschap* in het licht.

Zie de *Voorrede.*

DIJKEMA (H) een Groninger schreef: *Proeve van eene geschiedenis der Landhuishouding en beschaving in de Provincie Groningen.* Hij overleed, na velerhande lotsverwisselingen in betrekkelijk jeugdigen leeftijd.

DION (Lambert) geboren te Maastricht, was zeer beroemd als organist (famosus organista). Hij stierf in Italie den 22sten Augustus 1868.

Zie Gregoor, *Schetsen van Nederl. Toonkunstenaars,* bl. 18.

DOEFF (Hendrik) den 2 December 1777 te Amsterdam geboren, werd in 1803 opperhoofd van Neerlands handel op Decima en wist zich daar te handhaven gedurende al de jaren van de Fransche overheersching. Hij keerde in 1819 naar zijn vaderland terug en overleed, den 19den October 1835 te Amsterdam. Men heeft van hem:

Herinneringen uit Japan 1833.

Zie Huberts enz., t. a. p.

DOMA (Pibo van), geboren zoon van Jacob Pijkes van Doma, ijzerkramer te Leeuwarden, van wien Henr. Neuhusius getuigde dat hij »inter Levoardienses mercatores primarius vir" was, en van Sjouck Foegelsangh. Zijn geboortedag was den 9de Mei 1614. Misschien studeerde hij eerst te Franeker. Men vindt althans een vers

van de hand van Pibo van Doma, SS. LL. Studiosus, achter de quaestiones selectae van Johannes van Glinstra, die deze in het eerste begin van 1634 verdedigde. Later, den 4den Mei 1634, werd hij student aan de Leidsche hoogeschool. Opmerkelijk is het dat hij twee jaren daarna (den 14den Augustus 1636) wederom als student in de regten te Leiden werd ingeschreven. In 1637 trouwde hij als candidaat in de regten, na voldongen proces, Doedtje Tadema; kort daarna werd hij J. U. D. aan de Franeker universiteit en nu trad hij den 4den Mei 1637 als advocaat bij het Hof op. Men ontmoet hem in 1642 als Volmagt ten Landsdage voor de grietenij Kollumerland. Den 5den December 1650 was hij ontvanger en dijkgraaf van diezelfde grietenij. Intusschen blijkt uit het testament zijner moeder, dat hij in het begin van laatstgenoemd jaar rekenmeester der provincie geweest is. Van Doma heeft in 1651 als president de groote vergadering der Staten-Generaal geopend *). Naar Friesland teruggekeerd, deed hij den 18den April met zijne mede-afgevaardigden rapport van het verhandelde op die vergadering. In plaats van Livius van Scheltinga werd hij den 16den April 1651 tot Landssecretaris benoemd. Ook werd hij in 1657 vroedschap van de stad Leeuwarden, en niettegenstaande hij door eene staatsresolutie van den 12den April 1661 als zoodanig werd ontslagen, trad hij later van 1664—1666 toch weer in die betrekking op. Tevens was hij van 4 Junij 1659 tot 16 Junij 1664 Landsadvocaat. Van deze betrekking werd hij wegens ongehoorzaamheid jegens het collegie der Gedeputeerde Staten vervallen verklaard. Eindelijk werd hij den 22sten December 1666 raadsheer, en nu leidde hij als zoodanig tot zijnen dood (vóór April 1675) een meer rustig leven. Behalve met zijne vele ambtsbezigheden, hield hij zich ook meermalen onledig met de Latijnsche poëzy. Bij verschillende schrijvers vindt men daarvan sporen. Zijn familieleven was niet altijd gelukkig. Twistziek van nature, maakte hij zich het leven onaangenaam door talrijke procedures, vooral met zijne aanverwanten, die hij in ruime mate bezat, door zijne drie huwelijken. Zijne eerste vrouw was de straks genoemde Doedtje Tadema. Na haren dood trad hij in het huwelijk met Joostje van Aysma, later met Theth van Jeltinga. — Zijn stoffelijk overschot rust te Kollum.

Stamboek, D. I, blz. 352; D. II, blz. 243; Joh. van Glinstra *Theses selectae*. Fran. 1634; *Naamrol*, blz. 43 vlg. 46; *Charterb.*, D. V, blz. 470 vlg., 530; Aitzema t. a. p., D. III, blz. 565. — Schotanus, t. a. p., blz. 282. — Henr. Neuhusius, *Poëm.*, pag. 199 vlg. 218, 243. — Rein. Neuhusius, *Poëm. Juvenil*, blz. 69 vlg., 281 vlg. Dezelfde, *Epistolae*. pag. 9, 154, 498. — Baders, t. a. p., pag. 68, die een lijkdicht op hem maakte. — J. Sickenga, *het Hof van Friesland*, Leiden 1869, bl. 219.

DONKER CURTIUS (Mr. Boudewijn), geboren te Helmond 4 April 1746, werd tot de rechtsgeleerde studiën op geleid, en na te Leiden gepromoveerd te zijn, vestigde hij zich te 's Hertogenbosch.

Op 13 Julij 1774 huwde hij Jonkvrouwe Cornelia Hendrica Strachan dochter van Sir William Strachan baronet en won bij haar elf kinderen.

In het begin van 1795 werd hij door de Staten Generaal der Nederlanden benoemd en aangesteld tot secretaris van het Commité van Algemeene zaken van het bondgenootschap te lande. Hij aanvaardde dien post en bekleedde hem tot in Jan. van het jaar 1798, toen hij daarvan uit eigen beweging afstand deed omdat de toen aangenomen staatkunde en regeeringswijze van een partij demagogen met zijn gevoelen onvereenigbaar waren.

In 1801 werd hij benoemd tot raadsheer in het Hoog nationaal gerechtshof en later tot president. Na de inlijving met Frankrijk werd hij een der presidenten van het keizerlijk gerechtshof.

Onder de fransche overheersching van 1810—1813 was hij en zijne familie bekend wegens hunne bijzonderen afkeer van dat bewind en moesten zij daarom veel verduren en vele gevaren doorstaan.

Onder anderen werd zijn jongste zoon Mr. Dirk Donker Curtius, ofschoon reeds bij plaatsvervanging in de fransche legers dienende, geroepen in persoon onder de zoogenaamde Eeregarde van den franschen Keizer Napoleon te dienen.

*) Onjuist wordt hij als zoodanig door Thooft, *Diss. de magno concilio Ordinum Belgii Foederati anni* 1651, Lugd. Bat. 1840, Pibo *Donia* genoemd.

Op de volgehouden weigering hadden er hevige tooneelen plaats tusschen den prefect de Stassart en Donker Curtius, waarvan een gevolg was dat Donker Curtius in 70 jarigen ouderdom genoodzaakt was zich te Parijs te komen verantwoorden, waar de Keizer zijne regtvaardiging aannam en hem zelfs in den adelstand verhief met den titel van *Baron*. In November 1813 werkte Donker Curtius met den Graaf van Hogendorp tot afschudding van het juk en stemde voor de adhaesi van het hof aan de toen ondernomen bevrijding van de fransche overheersching.

Hij werd dan ook door den Souvereinen Vorst der Nederlanden benoemd tot lid der Commissie, aan welke opgedragen werd de aanwijzing der Notabelen aan welke de ontworpen grondwet ter goed- of afkeuring zou worden voorgesteld, en na de instelling der Ridderorde van den Nederlandsche Leeuw, werd hij ook met die ridderorde vereerd.

Hij stierf te 's Hage den 6 Febr. 1832 als kamerpresident van het Hoog Gerechtshof.

Part. berigt.

DOOREN (Maria Catharina van) werd 30 April 1769 te Rotterdam geboren en behoorde tot den zeer fatsoenlijken stand. Haar vader, in zijn handelsbetrekkingen met rijkdommen gezegend, liet haar, als laatstovergeblevene van den tak harer familie zeer bemiddeld achter. Zij bleef ongehuwd. Het scheen voor haar, haar gansche leven door, eene behoefte des harten te zijn, wel te doen en anderen met hare goederen te dienen. In 1832 kwam zij op het denkbeeld eene inrigting op te rigten, die de weldadigste stralen voor arme en behoeftige gezinnen binnen Rotterdam verspreiden zoude. Hare inrigting werd den 12 Aug. 1832 geopend en ter gelegenheid van de viering van het 25jarig bestaan, werd er een gedenkpenning geslagen gewijd aan hare nagedachtenis. Het gesticht bevindt zich op de Hoogstraat te Rotterdam.

Op den gevel leest men:

Maria Catharina van Dooren's vrouwengesticht van Weldadigheid.

DOORNINCK (Mr. Jan van), zoon van Martinus van Doorninck en Adriana Maria Lamberts, werd den 10den September 1809 te Deventer geboren.

Hij ontving zijn opleiding aan de Latijnsche school en het Athenaeum, maakte den tiendaagschen veldtogt mede, werd in 1832 student te Leiden, waar hij in 1836 in de regten promoveerde na het verdedigen eener *Dissertatio Historica Juris Publici continens historiam instituti Cancillarii et Cancilliariorum in Tran ialania a Carolo V et Philippi II introducti.*

In October van dat jaar voor het Hoog-Geregtshof te 's Hage als advokaat beëedigd, zette hij zich voorloopig te Deventer neder. Hij wijdde zich echter liever aan het bearbeiden van archieven dan aan de advocatie en verzamelde op verzoek van J. D. Graaf van Rechteren in de archieven van Kampen bouwstoffen voor eene geschiedenis van den handel der Overijsselsche steden en van Kampen in het bijzonder, toen zij nog deel uitmaakte van het Hanze-verbond. In 1836 werd hij tot Provinciale Archivaris van Overijssel benoemd en was een der werkzaamste leden van de in 1858 opgerichte *Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.* Hij overleed de 22 Maart 1869. Behalve een menigte Rapporten, Memoriën, enz. waarvan de voornaamste door zijn biographist zijn vermeld, schreef hij o. a.

Antwoord op de prijsvraag.

Quaenam fuerunt Frisiae termini pro diversis aetatibus diversis in quas partes fuit divisa et quae regiones illis fuerunt comprehensae. Hujus argumenti expositio ab antiquis inde temporibus quibus Frisii in historia innotuerunt, ad nostra usque tempora deducantur, met goud bekroond door de Groninger Hoogeschool.

Belangrijkheid der Overijsselsche Archieven uit een mercantiel en wetenschappelijk oogpunt beschouwd in *Overijs. Alm.* 1838.

Arend toe Boecop op het blokhuis te Genemuiden in het jaar 1572. Ald.

Noodmunten van Kampen in 1578 *tijdens het beleg dier stad door den Graaf van Rennenberg geslagen.* Ald.

Tollijst uit het midden der 14 *eeuw.* Ald.

Hoe is de stad Kampen aan het regt van eigendom en aanwas der Kamper-eilanden gekomen in *Verslag. en Mededeel. der Vereeniging tot beoef. van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.*

Cameraarsrekeningen der stad Deventer, loopende van 1337—1344 in *Codex diplom.* van het Histor. Genoots. te Utrecht 1849.

Namen van Scholten, Ambtmannen en Drosten van Twentme in *Overys. Alm.* 1851.

Namen der Drosten van Vollenhove, eertijds Schulten van Vollenhove genoemd, met eenige aanteekeningen ten aanzien der echtgenooten en andere familiebetrekkingen van eenige derzelven. Ald.

Bijdrage tot de uitwendige geschiedenis der Republiek met bijzondere toepassing op deze provincie, sedert September 1787 *tot Februarij* 1795 *met bijlagen.* Ald.

Het Alliantie-tractaat met Frankrijk van 16 *Mei* 1795. Ald. 1852.

Lijst van provisioneele Representanten des volks van Overijssel sedert 5 *Febr.* 1795 *tot* 29 *Jan.* 1799. Ald.

Het tweede deel van den Tegenwoordigen staat van Overijssel, eene voortreffelijke beschrijving der voormalige Overijsselsche belastingen. Ald. 1843

Chronologische Register van het oud Provinciaal Archief van Overijssel 1827—1865 4 stukken.

Hij bezorgde de uitgave van:

J. W. Racer, *Aanmerkingen omtrent de Grondbeginselen der zes eerste titele van het Landregt van Overijssel en Memorie over de Hofhoorigheid.*

Geslachtkundige Aanteekeningen ten aanzien van de Gecommitteerden ten Landdage van Overijssel sedert 1610—1794 *met eenige berigten omtrent de voormalige havezaten in dat gewest.* Hiervan verscheen slechts het eerste stukje.

Zie zijn levensberigt door Mr. J. I. van Doorninck in *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1870; Huberts, t. a. p.

DOREN (Jan Baptiste Jozef van), den 2de Maart 1791 te Gent geboren, nam in 1822 dienst naar Indië. In 1845 kreeg hij zijn pensioen als onderintendant der 1ste klasse met den rang van majoor en overleed te Bergen-op-Zoom 14 Augustus 1878.

Hij schreef:

De dienst van den hoofdofficier en den officier in 't algemeen van het Ned. leger aan dien in overzeesche bezittingen getoetst. 's Hage 1851.

De Javaan in het ware daglicht geschetst, benevens eenige inlichtingen over het binnenl. bestuur op Java. Ald. 1851.

Herinneringen der laatste oogenblikken van mijn verblijf in de Molukko's. m. pl. Ald. 1852.

Bijdragen tot de kennis der zeden, gewoonten en geaardheid der Chinezen in het algemeen, doch van die op Java en onderhoorigheden in 't bijzonder. Utr. 1853.

Twee episoden uit de geschied. van Palembangs hoofdstad of de wreedaardigheid van den Sultan Machmoed Badar Oedin. 's Hage 1853.

Vrijmoedige Beschouwingen over het aanleggen van volksplantingen voor Ned. behoeftigen en bedeelden in Ned. Indië. 's Hage 1853.

Fragmenten uit de reizen in den Indischen Archipel enz. 2 dn. m. pl. Amst. 1852—1854.

Herinneringen en schetsen van Ned. Oost-Indië. Vervolg op de fragmenten uit de reizen in die gewesten 2 dn. m. pl. Amst. 1857—1859.

Thomas Matulesia, het hoofd der opstandelingen van het eiland Hominoa, na de overname van het bestuur der Molukken door den landvoogd J. A. van Middelkoop in 1817 m. pl. en krt. Aanteek. Amst. 1857.

Boeroe en Manipa, aant. en geschiedk. feiten met tab. en pl. Amst. 1859.

Bij wien ligt de schuld van de gruwelijke gebeurtenissen tot Bandjirmasin en het zich verspreiden van duizende fanatieke Mekkagangers op Java. Amst. 1861.

De openstelling van Japan voor vreemde staten 1858, *volgens de zoo wel uitgegevene als niet uitgegevene bronnen, met* gelith. pl. Amst. 1861.

Beknopte Geogr. beschrijving van Oud- en Nieuw Griekenland, met karakterschetsen zijner volken, 2 dn. m. pl. Amst. 1864.

Vijandelijke inval in 1864 *door de vereenigde Austro-Pruissische troepen in de Holsteinsche en Sleeswijksche Hertogdommen.* Amst. 1864.

De terugkomst der Nederlanders en de uitbreiding van hun gezag op het eiland Borneo, volgens officieele bronnen. Amst. 1865.

Beknopte Biographiën van de voornaamste bevelhebbers van het Anglo-Bataafsche en Pruisische leger, gedurende de veldslagen van Ligny op 18 *Junij* 1815. Amst. 1865.

Strategisch verhaal van de veldslagen tusschen het Fransche leger en dat der geallieerden op 15, 16, 17 *en* 18 *Junij* 1815 *op Mont Saint Jean met de kaart van de slagorde der verschillende legerkorpsen voor den aanvang van den slag.* Amst. 1865.

Noodzakelijk handboek van hen die naar Nederl. Indië vertrekken bewerkt op ondervinding. Amst. 1866.

De Moluksche landvoogden van het jaar 1615—1818. Amst. 1867.

Voorts schreef hij nog brochures, anticritieken, vertalingen enz.

Zie Huberts enz. t. a. p.

DORN SEIFFEN (Mr. Gerardus), zoon van Joannes Georgius Dorn Seiffen en Maria Elisabeth van den Bergh, werd 24 April 1774 te 's Gravenhage geboren. Hij ontving het eerste onderwijs te Arnhem, werd vervolgens te Amsterdam tot de studie der geneeskunde opgeleid, doch legde zich later op de letterkunde toe, werd conrector te IJsselstein, en vervolgens sedert 1801 als praceptor, conrector en rector in weerwil van verschillende beroepen naar elders, het aan Gymnasium te Utrecht verbonden. Te Utrecht promoveerde hij in de regten, in 1817 werd hij doctor in de letteren *honoris causa* en in 1820 Lector aan de Hoogeschool dier stad. In 1849 verkreeg hij zijn emeritaat en overleed 17 November 1858. Dorn-Seiffen maakte zich als beoefenaar der geschiedenis en letterkunde bekend.

Hij gaf in het licht:

Diss. de jure foeminarum apud Romanos tam veteri quam novi Tr. ad Rhen. 1802.

Ed. alt. additamentis priore multo auctior. Ibid 1818.

Proeven van Lierzangen van Horatius in *Bibliotheek van Oude Letterk.* Amst. 1801. D. I.

Onomasticum poëticum s. nomina propria eorumque derivata imp. Hor. Virg. et Ovid. explicata Tr. ad. Rhen. 1108. Herdrukt in 1828 met bijvoeging van *Catullus, Tibullus en Propertius,* onder den titel *Lexicon poëticum* Lad.

Liederen van Anakreon en Klaagzang van Moschus op den dood van den herder Bion, in de oorspr. maat. Amst. 1802.

Karakterschets der Helden van de Iliade van Homerus. Haarlem 1812.

Grieksche Spraakkunst, Amst. 1815, 1818, 2e dr. 1822. 3e 1826. 4°. 1831. 5°. 1841. 6e Utr.

Aardrijksbeschrijving der oude volken met de nieuwe vergeleken. D. I. Amst. 1816.

Handboek der oude Staten van Heeren uit het Hoogd. vert. met aanmerkingen. Zutphen 1818, 1820. 2e dr. 1828.

Vestigia vitae nomadacae tam in moribusquam in legibus Romanorum conspicua. Tr. ad. Rd. 1819.

Carthago en zijne Staatk. in handelsbetrekkingen beschouwd. Naar het Duitsch van Heeren. Amst. 1820.

Schoonheden uit Grieksche dichters, in dichtmaat vertaald. Amst. 1821.

Grammatica Latina in usum scholarum. Zutphen 1822. Ed. II. 1827.

Handboek der nieuwe staten van Europa van Heeren. Uit het Hoogd. vert. met aanmerk. 2 dn. Zutphen. 1823.

Heeren Ideën over de staatkunde, handel en verkeering der oude volken. Uit het Hoogd. met aanm. en pl, Rotterd. 1824—1827. 6 dn.

Verkorten Latijnsche spreekkunst voor de scholen. Zutph. 1825. 1845. 2e *aanzienlijk vermeerderde en verbeterde druk.*

Handl. tot de alg. Gesch. voor het onderwijs in de Gymnasien 1e *gedeelte Oostersche volken.* Breda 1827, 1832, 1838, 1849.

Id. 2e *ged. Grieken.* Ald. 1827, 1834, 1843.

Id. 3e *ged. Romeinen.* Ald. 1828. Amst. 1837. 1854.

Id. 4e *ged. Middeleeuwen.* Breda 1833. 2e dr. 1846.

Handboek tot de alg. Geschied. Grieken. Breda 1828, 1132, 1847.

Handleiding tot de algem. Geschied. 5e gedeelte. Breda 1830. *Nieuwe Geschied. tot* 1829. In 1835 2e dr. bewerkt tot 1835.

Précis de l'Hist. univ. 1e *partie. Hist. des peuples en Orient* Breda 1830.

Handb. tot de alg. Geschied. III *Romeinen.* Breda 1830. Amst. 1833. 1854.

Handb. tot de alg. Geschied. IV. *Middeleeuwen.* Breda 1831. 1838.

Handb. tot de alg. Gesch. V. *Nieuwe Geschied.* 1e Stuk tot 1832. Breda 1834. In 1858 2e druk voortgezet tot 1838.

Handb. tot de Alg. Gesch. V. *Nieuwe Geschied.* 2 st. tot 1832. Breda 1834. *In* 1848 2e dr. tot 1838.

Chron. tabellen der Stamhuizen en Vorsten van Europa van 800—1838. Breda 1837. In 1851 3e dr. tot 1850. Ald.

Geslachtstabellen der Koningen van Europa van 800—1800.

Overzigt der Staten en Regeringsvormen van Europa. Breda 1840. In 1851. 2e dr. aangevuld *tot* 1852. Ald.

Gelijktijdig overzigt der voornaamste gebeurtenissen der algem. Gesch. Breda 1840.

Leer der accenten in de Grieksche taal. Utr. 1842. Later met eenige veranderingen en verbeteringen ingevoegd in de 1e Uitg. der *Grieksche Spraakk.*

Rythmua doctrina s. Prorodiae Lat. appendix. Tr. ad. Rhen. 1845.

Voortgang der beschaving zigtbaar in de Geschiedenis des Volks. Breda 1847.

Latinae loquendi formulae ea usum scholasticum. Tr. ad Rh. 1851.

Melvische vertaling der XXIV *zangen van de Ilias van Homerus.* Utrecht 1855.

In de *Symbolae litterariae* (Utr. by Broese) van 1838.

Comparatio inter Phoenoces et Neerlandis. In die van 1844 *de Graecorum studio pulchri ejusque origine.* In die van 1846 *Carmina Gaaeca.*

In Utrechtsche Volksalm. van 1842 en 1843. *Grafschriften en Puntdichten.*

Zie Huberts enz. *Biogr. Woordenb.*; Ekker, *de Hieronym school, Levensb. d. Maats. v. Nederl. Letterk.* 1859; A. de Jongh, *Epitaphium Gerardi Dorn Seiffen* Tr. ad Rhen 1858. *Kunst en Letterb.* 1858 bl 385; *Utr. Volksalm.* 1859, bl. 131.

DOYER (Hendrik), zoon van Assuerus Doyer, predikant bij de Doopsgez. Gemeente te Crefeld en te Zwolle, den 15den Maart 1791 in eerstgenoemde stad geboren, boekhandelaar en uitgever te Zwolle, beoefende de Nederduitsche poëzy en gaf in het licht:

Lofdicht op Mr. R. Feith en hulde aan R. Feith. Zwolle 1826.

Tafereel van Nederlandsch Watersnood. Zwolle 1830 en eenige losse gedachten.

Hij overleed op Vechterdam onder Zwollenkerspel.

Zie Huberts.

D'OZIJ (Reinier) was Algemeen Secretaris van Kommissarissen Generaal 1816—1819 en daarna lid in den Raad van Indië. Met zijn ambtgenoot Mr. H. J. van de Graaff, werd hij in 1826 door den Kommissaris-Generaal Du Bus de Gisignies naar Nederland opgezonden. Beiden vertrokken den 2 Nov. 1826 op het schip „Java Paket", Kapitein H. Kortkemeijer 't welk in het gezigt der vaderlandsche kust verongelukte op den 1 Maart 1827 bij het inzeilen van de Deurlo. Ook de andere passagiers verloren het leven T. A. van Angelbeek, L. J. Le Jeune en J. G. G. Kilian.

In 1820 was hij benoemd tot Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

DRESSELHUIS (Dr. Johannes ab Utrecht) zoon van den predikant Harm Dressselhuis en Catharina ab Utrecht, werd den 30sten September 1789 te Kampen geboren, studeerde te Utrecht in de Godgeleerdheid, werd in 1810 predikant te Hoofdplaat en in 1819 te Wolfaartsdijk, was sedert 1835 schoolopziener en overleed den 23sten 1861 te Middelburg. Zijn overschot rust te Wolfaartsdijk, waarop een gedenkteeken werd geplaatst door zijne vrienden en vereerders. Hij maakte zich door een reeks van geschriften als godgeleerde geschied- en oudheidkundige bekend. Vooral maakte hij zich verdienstelijk omtrent de geschiedenis van ons vaderland, inzonderheid Zeeland.

Behalve een menigte kleinere stukken in verschillende tijdschriften, gaf hij afzonderlijk in het licht:

Redevoering, voorstellende het ondersteunen der Bijbelgenootschappen a's een volstrekten eisch der menschenliefde. Middelb. 1817.

Het district van Sluis in Vlaanderen. Midd. 1819.

De lente. Eene leerrede over Psalm CIV, 30b. Middelb. 1820.

De Provincie Zeeland. Middelb. 1828 (Met J. de Kanter Philz.).

Wandelingen door Zuid- en Noord-Beveland. Goes 1832.

Oorspronkelijke stukken, betreffende de uitvinding der verrekijkers binnen de stad Midd. Midd. 1832. (Met J. de Kanter Philz.).

De Provincie Zeeland, in hare aloud. gesteldheid en geregelde wording beschouwd. Midd. 1836. (In de *N. werken van het Zeeuwsch Genoots.*).

Verhandeling over het Evangelie van Lukas. 's Hage 1839. (In de *werken van het Haagsch Genoots.*).

Twee leerredenen ter inwijding van een nieuwe gemeente en kerk te Wilhelminadorp en ter bevestiging van eenen jongen leeraar (A. Niermeijer). Goes 1841.

Wandelingen door het eiland Walcheren. Midd. 1842.

Brief aan een vriend over de afdamming van het Sloe. Midd. 1843.

Nog iets over de afdamming van het Sloe. Goes. 1843.

De godsdienstleer der aloude Zeelanders. Midd. 1843. (In de *werken van het Zeeuwsch Genoots.*).

De Hervormde Gemeente te Goes sedert het begin der Hervorming. Gron. 1864.

De Waalsche gemeenten in Zeeland voor en na de herroeping van het Edict van Nantes. Bergen op Zoom. 1848.

Tabel, aanduidende de al of niet plaatsgehad hebbende veranderingen ten aanzien van de schoolvertrekken in het 8ste schooldistrict van Zeeland, de stad Goes uitgezonderd, sedert het jaar 1820 *met daarbij behoorende toelichting.*

Feestgezangen bij de Gedachtenisviering van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en het Departement Goes den 17den *Nov.* 1834.

Gezangen voor de algemeene vergadering der Zuid-Bevelandsche onderwijzers vereeniging en van de afdeeling Zeeland van het Nederlandsch onderwijzersgezelschap 29 *Julij* 1856. Goes.

Zie verder *Dr. H. Q.* Janssen in *Archief, vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen.* Dl. V, 1—54. *Levensber. v. de Maats. v. Ned. Letterk.* 1863; Huberts enz. t. a. p.

DRIEL (Petrus Laurentius van), Majoor bij het Indisch leger, zoon van Johannes van Driel en van Maria Stam, geboren te Utrecht den 2 Augustus 1782. Volgens zijn staat van dienst, vertrok hij den 22 Junij 1807 als 2e Luitenant der Infanterie, naar Batavia, alwaar hij aankwam den 25 Maart 1808 en den 16 Mei 1808 bevorderd werd tot 1e Luitenant bij het 3e regiment van linie. In hetzelfde jaar reeds trok hij op „tegen de muitelingen te Jambie." Den 21 April 1809 werd hij, bij het voormelde korps, tot kapitein bevorderd en deed hij onderscheidene expeditiën in het Bantamsche, terwijl hij in 1811 de affaire van Meester Cornelis bijwoonde. In 1817 bood hij gedurende vier keeren bij dag en zeven malen bij nacht tegenstand aan de muitelingen te Saparoea en hernam het fort van Loekoe, ter zake waarvan hij bevorderd werd tot Majoor en plaats-Majoor te Weltevreden en tot Ridder der Militaire Willemsorde van de derde klasse. In 1818 werd hij aangesteld tot kommandant der troepen in het Cheribonsche. De dienststaat is gedagteekend van Kali Tandjom (Cheribon) 17 Mei 1819.

Part. berigt.

DROUET (Louis Francois Philippe), zoon van Francois Drouet, barbier te Amsterdam, werd aldaar in 1792 geboren, en was een leerling van den fluitist A. Dahmen. Zeer jong zonden zijne ouders hem naar Parijs, waar hij in het conservatoire werd opgeleid. Welhaast (omstreeks

1812) trad hij met groote bijval als fluitist in de concerten op. Keizer Napoleon I benoemde hem tot zijn fluitist en koning Lodewijk de XVIII tot zijn eersten fluitist. Naar Londen vertrokken stichtte hij er een fabriek van Instrumenten, doch zonder wel slagen.

In 1818 reisde hij door Holland, en was gedurende een jaar orkestmeester te 's Hage. In 1819 verliet hij deze stad reisde, om zoo te spreken, door geheel Europa en vestigde zich in Zwitserland.

In 1840 werd hij kapelmeester van den hertog van Saksen-Coburg. Achttien jaren later verliet hij deze stad en liet zich gedurende een reeks van jaren in Duitschland met de grootsten bijval hooren. Ook gaf hij vele, algemeen verspreide composities in het licht o. a. *Méthode complète de flûte en 4 parties, Mayence Schot* (Fransch en Duitsch).

Duos pour flûte et piano avec M. Herz.; 6 *duos faccle op, 74*; 5 *Concertos etc. Hij woonde in* 1861 *te Frankfort a/M.*

Zie Gregoir, p. 64; *Pierer's Universal Lexikon* 3e Aufl. 3e Band S. 117.

DRUENEN OF DRUNEN (Jan Robbertsz van) was een man van groot aanzien. Hij teekende in 1574 namens de stad Utrecht, waarvan hij burgemeester was, de acte der aldaar geslotene Unie. Meermalen werd hem de vereerende last opgedragen om namens de stad met prins Willem I te handelen, welke vorst in hem veel vertrouwen stelde, omdat hij een der grootste bevorderaars van de zaak der vrijheid was. Na 's vorsten dood stond hij aan het hoofd der commissie van stadswegen benoemd om met Frankrijk te onderhandelen over de opdragt dezer landen aan den Franschen koning Hendrik III. Hij helde tot de Fransche zijde over. Na de mislukking daarvan begon die met Engeland, en van Druenen werd andermaal met Floris Thin, advokaat der Staten, namens Utrecht ter Algemeene Staten afgevaardigd. Zij deelden later aan den Raad het met Engeland geslotene verdrag mede.

Hij werd in 1585 buiten het bewind gesloten en met hem bijna de helft van dien Raad, ten gevolge van Staatkundige meeningen.

Zie N. van den Monde, *Tijdschrift van geschiedenis, oudheid en statistiek van Utrecht.* D. II, bl. 6—9, 12, *Chr. v. h. Hist. Genootsch. van Utrecht.* D. XI. Register.

DUNKLER (Francois), den 17 Mei 1779 te Rastadt (Baden) geboren, leerling van F. Woke bassonist te Baden. Zeer jong volgde hij zijn vader, die aan het hoofd der muziek van een Regiment stond naar Pruissen, en toen dit in het Oostenrijksche leger was ingelijfd (1791—1793) werd Dunkler 2e bas bij het 4e bataillon vrijwilligers en namdeel aan de gevechten te Kaiserlautern en Laubach. Het leger werd naar Holland en Brabant gezonden, onder den naam van leger van de Sambre en Maas. In het gevecht te Montauban werd Dunkler door een bajonetsteek gekwetst. Zijn brigade kreeg bevel naar Italië te vertrekken, waar zij zich met de brigade van den generaal Augereau vereenigde.

Na als eenvoudig soldaat gediend te hebben, werd de jonge Dunkler bassonist bij het 43e bataillon en vervolgens bij de 85e brigade. Zijn regiment werd naar Egypte gezonden, nam deel aan de veldtochten van St. Jean d' Acre en van den Mont-Thabor en later aan die van Austerlitz, Pruissen, Polen en Wagram. In 1810 benoemde men hem tot chef de musique van het 3e Regiment Carabiniers te paard en deed hij in deze betrekking den veldtocht naar Rusland mede. In 1815 was hij aan het hoofd der muziek van het 5e Regiment paardevolk in Holland. Toen dit regiment ontbonden was, vertrok Dunkler voor de tweede maal naar Rusland (1816) als muziekmeester bij het 10e en 18e regiment.

In 1819 ontmoette wij hem te Luik als chef de musique bij het regiment onder den kolonel George. In 1829 riep hem Prins Frederik naar 's Hage om het beroemde muziekkorps der Grenadiers op te richten. Hij ontving in 1849 zijn pensioen. Koning Willem benoemde hem tot ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij overleed te 's Hage in 1861.

Hij is vader van de niet minder beroemden Frans en Emile Dunkler.

Zie Gregoir, p. 65, 66.

E.

EEKMA (Petrus) is schrijver eener *Handleiding tot de Nederduitsche taalkennis.* Leeuw.

Hij overleed te Heerenveen 16 Juli 1824 in den ouderdom van 75 jaren.

Zie Huberts, enz.

EERTWEGH (Hubertus Constantinus), den 31sten Augustus 1837 te Nederwaart (Limburg) geboren, werd voor het schoolwezen opgeleid en eerst onderwijzer bij het lager onderwijs te Tegelen. Na in 1868 zijn examen voor het middelbaar onderwijs te hebben afgelegd, werd hij leeraar aan de Hoogere burgerschool te Sneek, waar hij 21 Julij 1870 overleed.

Hij schreef.

De bevestiging van Neerlands onafhankelijkheid herdacht. Venlo 1865.

De spoorweg in aanbouw (lied). Ald.

De laatste dagen van Venloo's beleg 1511. *Hist. dram. schets in twee tafereelen.*

Zie Huberts, enz.

EGBERTS (Alexander), den 10den October 1782 te Deventer geboren, werd door den Hoogleeraar Fransen van Eck tot onderwijzer in den godsdienst opgeleid en bekleedde de post van Catechiseermeester en Krankenbezoeker in zijne geboortestad, waar hij den 14 Ocotber 1862 overleed. Behalve bijdragen in dicht en ondicht in *Vaderl. Letteroef. Overijs. Almanak* enz. gaf hij in het licht:

Beknopt dagverhaal van het gebeurde te Deventer gedurende het beleg van 1813—1814.

Zedekundig Handboek voor Vrouwen. Dev. 1837, beide in proza en poezy.

Hulde der vriendschap aan de nagedachtenis van C. Fransen van Eek. Dev. 1830.

Fabelen voor kinderen. Dev. 1840.

Zie Huberts, enz.

EHNLE (A. J.), in 1819 te 's Hage geboren, oefende zich in de schilderkunst onder leiding van C. Kruseman en gaf spoedig blijken van uitmuntenden aanleg. Met J. P. Koelman reisde hij naar Italië en onderscheidde zich na zijne terugkomst als genre schilder, doch vooral door het schilderen en teekenen van portretten, die door goede gelijkenis en uitmuntende behandeling uitmuntten. Hij was custos der kunstverzamelingen van Teyler's stichting en overleed 4 April 1863.

Zie *N. Rott. Cour.* 9 April 1863. No. 93.

ELLINGHUIJZEN (A. A.), Luitenant ter zee der 1e klasse bij de Nederlandsche Marine, Ridder der Militaire Willemsorde, overleed als Gouverneur der Molukkos den 18 Dec. 1836, oud 49 jaren. Hij huwde den 29sten September 1821 te Pasoeroean ten huize zijns broeders met Lucie Borwater.

Part. berigt.

ELLINGHUIJZEN (Johannes Cornelis) was in 1804 tweede gezworen klerk bij het Collegie van Schepenen te Batavia en in 1809 auditeur militair en griffier bij den hoogen raad van Justitie aldaar, later, onder van der Capellen, van 1818—1825 resident te Passaroean. Hij overleed te Samarang 28 Dec. 1825, oud 44 jaren.

Part. berigt.

EMANTS (Balthasar), den 3 September 1818 te 's Hage, waar zijn vader secretaris was, geboren, bekleedde eerst de betrekking van kantonregter te Voorburg en vervulde als regter in de arrondistements-regtbank menigwerf de taak van regter-commissar. Later werd hij regter in de arrondissements regtbank te 's Hage, en lid der provinciale Staten voor het hoofddistrict dier gemeente. Hij leverde proeven van zijn regtgeleerd- en geschiedkundig onderzoek in de *Themis*; vooral trokken zijne volksregterlijke nasporingen over het vaak betwiste vraagpunt van den eigendom van het zeestrand de aandacht. Hij hield zich ook onledig met ge-

schiedkundige nasporingen omtrent zijne geboortestad en was lid van de kommissie van beheer en toezigt over de verzameling van geschied- en oudheidkundige voorwerpen.

Hij overleed in 1871 in den ouderdom van 53 jaren.

Part. Berigt.

EMDEN (Egbert van), te 's Hage geboren, begon zijn loopbaan ten burele van den beroemden advokaat Meijer. Weinige jaren nadat de West-Indische koloniën aan het moederland teruggekomen waren, zette hij zich met der woon te Parimaribo neder, en kwam door zijn huwelijk in naauwe betrekking met een der familien, welke als het ware den grondslag van de eenmaal zoo gewigtige kolonie Suriname hadden gelegd. Hij maakte zich met hare behoeften, hare geschiedenis en uitzigten in vollen omvang bekend, werd tot lid van den Kolonialen Raad benoemd en vervulde verscheidene andere betrekkingen, waaronder in den laatsten tijd, die van president van het collegie van kleine zaken. Hij genoot het bijzonder vertrouwen van den landvoogd, admiraal Rijken werd door hem naar het moederland gezonden om bij de regering en de Staten-generaal de belangen van Suriname te doen gelden. Hij was Ridder der orde van den Nederlandsche Leeuw en hij overleed te 's Hage 14 Junij 1814 werwaarts hij tot herstel zijner gezondheid was vertrokken.

Part. berigt.

ENGELHARD (Pieter), kommissaris voor den Inlander in de Jacatrasche bovenlanden in 1791, in plaats van Guitard. In 1798 werd hij lid van het Collegie van Heemraden te Batavia, en in 1808 President van Schepenen aldaar en vervolgens tot 1811 Minister Resident aan het hof van den Sultan van Djokjokarta.

Part. berigt.

EIJKEN (Johannes Albertus van), werd den 29sten April 1823 te Amersfoort geboren, ontving het eerste muzikale onderwijs van zijn vader, organist en muziekdirekteur aldaar. Zijn goede aanleg openbaarde zich spoedig, en op twaalfjarigen leeftijd was hij reeds zoo voordeelig ontwikkeld, dat hij als pianist en violist, zich in het openbaar deed hooren en op het gebied der kompositie geen vreemdeling meer was. In 1845 en 1846 studeerde hij aan het conservatoire te Leipzich onder Mendelsohn, Hauptmann, Gade, Becker, Richter, Klengel en Plaidy, en tijdens zijn verblijf aldaar, werd hij reeds gunstig vermeld in het tijdschrift *Signale für die musikalische Welt.* De vermaarde Joh. Schneider te Dresden legde de laatste hand aan zijne vorming als organist

Vooral in deze laatste hoedanigheid heeft van Eijken zich een welverdienden roem verworven, sedert hij in 1848 tot organist der Remonstrantsche kerk benoemd werd, welke betrekking hij in 1853 verwisselde met die aan de Zuiderkerk te Rotterdam, alwaar hij ook als onderwijzer aan de muziekschool werkzaam was. Een bijzonder bewijs van waardering zijner verdiensten was zijne aanstelling tot organist aan de gereformeerde kerk te Elberbeld, waar hij van 1854 tot aan zijnen dood bleef. Even als in Nederland, werd in Duitschland zijn oordeel ontelbare malen ingeroepen, waar het de keuring van nieuw gebouwde orgels of de benoeming van organisten gold, en gaf van Eijken een concert op den reus der instrumenten, dan ontbrak het nimmer aan belangstelling der hoorders. Dikwijls ontving hij daartoe de meest vereerende uitnoodigingen, zooals in 1856 te Hannover, waar de koninklijke familie zijn concert bijwoonde en bij de inwijding der Basilike te Trier, toen hij door den koning van Pruissen aangewezen was het orgel te bespelen.

Maar niet alleen als organist maar ook als pianist trad hij meermalen op en zijne medewerking als violist, hetzij bij strijkkwartetten of in orkesten was steeds welkom en bewees in ieder opzigt dat hij de toonkunst met allen ijver beoefende, hetgeen vooral blijkt uit de vele kompositiën door hem bij zijn leven in het licht gegeven of nagelaten. De *Maatschappij tot bevordering der toonkunst* bekroonde en gaf hem eene eervolle melding en benoemde hem in 1861 tot lid van verdienste, van 1849—1853 was hij direkteur der liedertafel te Rotterdam. Hij overleed te Elberfeld.

Zie verder Gregoir, p. 192—194.

ENSCHEDÉ (Mr. Johannes), oudste zoon van Mr. Johannes Enschedé en Johanna Elisabeth Swaving, den 7den Maart 1785 te Haarlem geboren, ontving zijn opleiding tot de hoogeschool door den predikant Wigeri te Beverwijk, werd in 1801 student in de regten te Leiden, en verkreeg in 1805 den graad van Mr. in de regten. Onverwijld nam hij zijns vaders plaats als hoofd van de firma Johannes Enschedé en Zonen te Haarlem in en belastte zich bijzonder met het bestuur van de *Opregte Haarlemsche Courant* tot in November 1811, toen, bij besluit van keizer Napoleon, die als nieuwsblad werd gesupprimeerd en veranderd in een advertentieblad. In 1815 aanvaardde hij op nieuw de redactie van de Courant en wel geheel tot 1829 toen hij medearbeiders kreeg. Hij bleef echter er aan mede arbeiden tot in 1865. Enschedé nam ook ijverig deel aan de behartiging der openbare en stedelijke belangen, door zich te stellen aan het hoofd der beweging, die Haarlem van het juk der Franschen heeft verlost. Op verlangen van eenige zijner vrienden schreef hij het gebeurde in de dagen van November 1813 in het breede op, voor zoover zulks de stad Haarlem aangaat en liet deze aanteekeningen bij gelegenheid van den 50-jarigen verjaardag der gebeurtenissen van 1813 drukken.

Hij werd lid van den eersten stedelijken Raad van Haarlem, na het einde der vreemde overheersching, aangesteld en bleef zelfs onafgebroken tot 1850 en werd in verschillende belangrijke commissiën gebruikt.

Van 1840—1850 was hij lid der Tweede Kamer, in 1809 werd hij Leenman in de Hooge vierschaar van Kennemerland en Brederode en lid der kleine bank van Justitie, in 1843 regter plaatsvervanger in de regtbank te Haarlem, in 1814 regter van instructie in die regtbank en in 1827 auditeur militair.

Hij was gehuwd (1810) met Catharina Hillegonda van Walré, die hem 10 kinderen schonk, hij was Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en Kommandeur van van de Eikenkroon en stierf den 8sten October 1866. Zijn leven is geschetst door de *Levensberigten* der Maats. v. Ned. Letterk. 1867.

EPKEMA (Petrus), den 20sten Febr. 1792 te Enkhuizen geboren, promoveerde in de letteren en werd rector te Haarlem en te Amsterdam. Na deze laatste betrekking neêr te hebben gelegd, had hij eenige jaren eene privaatinrichting tot voorbereiding voor hooger onderwijs. Hij overleed te Amersfoort 15 Jan. 1871.

Hij gaf o. a. in het licht:

Epistola critica de Oratione prima in Catilinam frustra a cicerne abjudicata. Amst. 1857.

Middelen ter genezing der oude ingekankerde kwalen van J. F. Reitz, voorgeschreven door een oud practicus. Amst. 1856.

De rede van Cicero tegen Catilina vertaald, verdedigd en opgehelderd. Amst. 1862.

Wat zegt Daleth? En wat van Daleth zeggen? 1863. Naar aanleiding van eene beoordeeling van laatstgemeld werk door zekeren Daleth in de *Letteroefeningen* van 1863.

Virgilius en zijne navolgers, benevens eene proeve van dichterlijke vertolking van Aneis II, vs. 1—107 in *Vad. Letteroef.* van Febr. 1868.

Herziening der proeve van Dichterlijke vertolking van Virgilius. Amst. 1868.

De Antigone van Mr. C. W. Opzoomer getoetst aan de Antigone van Sophoklesi en aan de regelen der taal en kunst. Amst. 1868.

Zie Huberts, enz. t. a. p.

EVERS (Willem Staats), den 6den November 1785 te Arnhem geboren, studeerde en promoveerde in de rechten en was later procureur-generaal bij het Provinciaal geregtshof van Gelderland, ook lid van den gemeenteraad te Arnhem. Hij overleed den 9 December 1864.

Hij schreef:

Iets over Arnhem naar aanleiding van zijne begrooting over 1848. Arnhem 1848.

Eenige conclusiën en belangrijke zaken meerendeels vicariën, handregten, erfpachten, grondregten, markenvereenigingen en visscherijen betreffende voor het prov. geregtsh. v. Gelderl. genomen. Zutphen 1857. 2 dn.

Lessen van wijsheid uit de oude Latijnsche dichters. Arnhem. 1851.

Zie Huberts, t. a. p.

EVERTSZ (Mr. ULBE AREND), zoon van Arend Everts en Geertje Dirks, den 6den Aug. 1799 te Joure geboren, werd voor de Akademie voorbereid door Petrus Johannes Romar, eerst conrector der Lat. scholen te Franeker, later Griffier bij het vredegeregt van het Kantor Akkrum, die zich te Joure had gevestigd en bezocht in 1815 het Athenaeum te Franeker, vanwaar hij, na verdediging eener Dissertatie de *Homeri auctoritate apud Jureconsultos* (Leov. 1819) naar Leiden vertrok. Van daar begaf hij zich naar Groningen, waar hij na de openlijke verdediging eener *Dissertatio de morte civili* in 1822 den graad van meester in de regten bekwam. Hij zette zich te Joure als advokaat neder, doch werd kort daarop Regter in de Regtbank te Heerenveen, in 1838 President der Arrondissements regtbank aldaar, in 1847 Raadsheer in het Provinciaal Geregtshof in Friesland, twee jaren later lid van den Hoogen Raad der Nederlanden. Hij overleed te 's Hage den 26sten Maart 1860. Evertsz was ook schoolopziener en in kerkelijke betrekking, Ridder der orde van den Nederl. Leeuw en lid van verschillende geleerde genootschappen.

Inzonderheid was hij een ijverig lid van het Friesch Genootschap, waarbij hij dikwerf als spreker optrad, terwijl in *de Vrije Fries* onderscheidene belangrijke verhandelingen van zijne pen zijn opgenomen. Ook gaf hij niet minder belangrijke bijdragen in den *Friesche Volksalmanak*, en met Dr. H. Amersfoordt een handschrift uit, getiteld: *Verhaal van de verrigtingen der Jezuieten in Friesland, door Pater Willem van der Heyden*, Leeuw. 1842.

In de Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving komen nog drie opstellen van hem voor.

Zie verder zijn leven geschetst door Mr J. Dirks voor de *Levensber. der Maats. van Ned. Letterk.* 1860; *Weekblad van het Regt* Nº. 2177, 28 Junij 1860; *Dagblad van 's Gravenh.* 28 Maart 1860.

EYCK VAN ZUILICHEM (Mr. F. F. N.) werd den 26 Aug. 1810 te Utrecht geboren. Reeds in zijn jeugd had hij eene besliste voorliefde voor de architectuur, wijdde zich aan de studie er van, en maakte zulke vorderingen, dat hem in een onzer groote steden de betrekking van architect werd aangeboden. Hij studeerde in zijne geboorteplaats, trok in 1830 met de studenten naar het leger en was voorts vele jaren Burgemeester van Maartensdijk, waar hij den 30sten December 1875 overleed op zijn buitenverblijf Eijckenstein, waar hij bijna zijn geheel leven had gesleten.

Behalve vele bijdragen in de *Kronijk van het Historisch Genootschap*, in de *Geldersche en Utrechtsche Volksalmanakken*, *Vrije Fries*, *Konst- en Letterbode*, enz., gaf hij:

Kort overzigt der Middeleeuwsche Kerken. — Bouwkunde in Nederland in *Tijdschrift voor Oudheden van Utrecht van Van der Monde* 1844. In 1849 verscheen een geheele omwerking en uitbreiding van het *Overzigt* in de *Berichten van het Historisch Genootschap* (11.1) en in 1851 werd die schets aangevuld met een *Kort overzigt van den bouwtrant der Middeleeuwsche Kerken in Friesland en Groningen* (*Kronijk van het Historisch Genootschap* V.)

Kort overzigt over de oude versterkingen en kasteelen in ons land uit de XIe eeuw. Montfoort 1855.

Dit werk werd in 1850 gevolgd door *Les Églises romanes des Pays-Bas* (zijn hoofdwerk) en in 1868 door *Le Style ogival des eglises des Pays-Bas.*

Zie *Ned. Spectator.* 1876.

F.

FEENSTRA (THIJS) werd den 17den Augustus 1765 te Franeker geboren, en had het ongeluk reeds op zijn twaalfde jaar een waardigen vader te verliezen. Als de oudste van het talrijk gezin, dat deze achterliet, legde hij zich sedert met geringe hulpmiddelen, doch met grooten ijver op den handel, maar ook gelijktijdig op de wetenschappen toe. Het scheen of hij deze laatste bijna vaarwel moest zeggen, toen hij, reeds op zijn achttiende jaar, in het huwelijk trad met Binske Scheltinga, en zich met der woon te Dokkum vestigde. Doch hier leerde hij aan het huis van zijne vrienden Herke en Taco Schoncgevel een achtingswaardig gezelschap kennen, waarin de letteren en wetenschappen als uitspanning werden beoefend. Hoe jong en beschroomd ook nog, zag hij zich in dien even aangenamen als nuttigen vriendenkring opgenomen, en leerde daarin achtereenvolgens mannen als Stuart, Westerbaen, de Crane, Siegenbeek en anderen kennen en waarderen. En die verkeering was voor hem zoo belangrijk, dat hij niet slechts met die geleerde en later zoo beroemde mannen bestendig eene trouwhartige vriendschap onderhield, maar tot aan zijnen dood bleef erkennen, alles, wat hij in de wereld geworden was, aan de opleiding in dat gezelschap dank te weten. Zijne gelijktijdige oefeningen met Stuart in de wis- en natuurkunde, geschiedenis enz. werden echter afgebroken door de omwenteling van den jare 1795, waarin hij door den drang der omstandigheden medegesleept en daardoor weldra in openbare betrekkingen geplaatst werd. Zoo werd hij reeds dadelijk onder de Provisioneele Volksrepresentanten opgenomen en in 1798 tot Lid van het Intermediair Administratief Bestuur van het voormalig gewest Friesland, gelijk in 1802 tot Lid van het Departementaal Bestuur van Friesland benoemd.

Na de heugelijke omwenteling van het jaar 1813 werd hij bij de zamenstelling van een nieuw stedelijk bestuur reeds dadelijk tot *Lid van den Raad der stad* Leeuwarden en in 1821 tot Burgemeester benoemd, in welke betrekking hij in 1824, bij de nieuwe organisatie van het bestuur, aan het hoofd der regering geplaatst werd. Nadat hij zich, in verbinding met andere leden van den Raad, veel moeite gegeven had ter herstelling van de stedelijke financiën, die onder het Fransch bestuur en door latere rampen zoo veel geleden hadden, zijn er sedert door zijne ijverige bemoeijingen gewigtige ondernemingen tot stand gebragt en belangrijke verbeteringen in deze stad uitgevoerd. Het zal genoeg zijn onder deze slechts te herinneren aan de vernieuwde bestrating der stad en de verbeterde straatverlichting, het wegbreken der stadspoorten en de daarop gevolgde aanleg van plantsoenen, kade, veemarkt enz.; de aanbouw van de kazerne Prins Frederik en van het Militaire Ziekenhuis; de aanleg van den versch-water-vijver, de Stedelijke Begraafplaats, en verscheidene andere stichtingen, verbouwingen en verbeteringen en meer, waardoor het uitwendig aanzien dezer stad in die jaren zoo gunstig is toegenomen. Inzonderheid was bovendien het *schoolwezen*, waaraan hij reeds voor 1795 te Dokkum vele verbeteringen had toegebragt, een onderwerp, waaraan hij hier ter stede, naar een geregeld plan, eene aanzienlijke uitbreiding heeft gegeven, zoodat weinige steden des vaderlands zich op eene dergelijke verzameling *stads-scholen* kunnen beroemen als Leeuwarden toen reeds bezat. In zijne overige betrekkingen als Lid der Staten van Friesland, gelijk vroeger ook van de Commissie van Landbouw en als lid van verschillende commissiën en nuttige inrigtingen, nam hij steeds een werkzaam deel in alles, wat het algemeen belang kon bevorderen.

Hij verzocht in het begin des jaars 1840 zijn eervol ontslag uit zijne betrekking tot het stedelijk Bestuur; bragt daarop nog eenige maanden in rust op zijn buitengoed Schierstins te Veenwouden door, en ontsliep, na bestendige afneming zijner krachten, den 23 November 1840, nadat hij weinige dagen te voren in de hoofdstad was teruggekeerd.

Hij was Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Zie W. Eekhoff in de *Leeuwarder Courant* van Dingsdag den 26 Januarij 1841.

FESCH (WILLEM DE), in Holland geboren, was van 1725—1731 Zangmeester in de Cathedrale te Antwerpen.

Zie Gregoir, *Artistes Musiciens Belges et Artistes Musiciens Neérl*

FODOR (JOSEPH), zoon van een Hongaarsch officier, werd in 1750 te Venlo geboren. Hij was leerling van een uitnemend muziekmeester aldaar en van Benda te Berlijn. Hij begon omstreeks 1790 zijn musikale loopbaan te Parijs en schitterde welhaast op vele concerten, waarvan hij eenige zelf componeerde. In 1794 vertrok hij naar Rusland en vestigde zich te Moskou, waar hij in 1826 overleed. Gregoir vermeldt eenige zijner werken.

Zijn dochter Josephine Fodor in 1793 te Parijs geboren, was een der uitstekendste zangeressen van haar tijd.

Zie Gregoir, *Artistes Musiciens Neérl.* p. 74.

FODOR (Charles), broeder van den vorige, was een der uitstekendste pianisten van zijn tijd, werd in 1754 te Venlo geboren, vestigde zich omstreeks 1780 te Parijs en overleed er in 1790. Zijne musikale werken worden door Gregoir t. a. p. genoemd.

FONTAINE (Alfred Desiré G. de la), zoon van Servais Joseph de la Fontaine en van Jeanne Marie Vranc, werd geboren te Namen 21 Febr. 1787. In het jaar 1805 werd hij éleve bij de militaire school te Fontainebleau en in 1807 tweede Luitenant bij het 75 regiment Fransche Infanterie. Als zoodanig maakte hij in 1807 en 1808 de veldtogten mede in Pruissen en Polen en in 1809 in Spanje, alwaar hij den 28 Julij, bij de affaire de la Reine gewond werd door een kogel in de regterzijde en een in het regterbeen. In 1811 werd hij, bij hetzelfde regiment bevorderd tot Adjudant Majoor en in 1812 tot kapitein, en aide de camp van den Generaal Meerlin. De veldtogten in Duitschland en Rusland werden door hem medegemaakt, en in het volgende jaar 1813, als kapitein bij het 1e regiment jagers, die in Sicilien. In 1814 was hij adjudant van den Luitenant Generaal Grouchij; in Februarij van dat jaar werd hij chef d'escadron en in Julij 1815 kolonel. Intusschen was hij Officier van het legioen van Eer geworden. Na eervol ontslag uit den Franschen dienst bekomen te hebben, werd hij in Februarij 1818 aangesteld tot tweeden Kolonel bij de kavallerie in Nederlandschen dienst, bestemd voor Oost-Indië. Hij vertrok den 1 Maart naar Java, met het schip *Arinus Marinus* en kwam den 9 Augustus te Batavia, van waar hij kort daarop als militaire kommandant naar Makasser gezonden werd.

Door gestadige toegeeflijkheid gedurende meer dan eene halve eeuw, was aldaar het Europesche gezag zoo diep gezonken, dat het bij de Celebesche vorsten achterstoud, toen het in 1816 weder door ons werd aanvaard. Het rijk van Boni in oorlog met de Engelschen, tijdens hun tusschenbestuur op en buiten Java, had wel dadelijk, bij de aankomst van den Nederlandschen Kommissaris P. T. Chassé, alle vijandelijkheden gestaakt, doch weldra matigde het zich eene onwettige en ondragelijke opperheerschappij over de overige vorsten aan. Dit bragt eene onaangename spanning te weeg. Zekere Aboe Babar, die reeds tijdens het Britsch bestuur, de rust van Celebes gestoord had, waagde in de maand Augustus 1819 een inval op 's Gouvernements grondgebied, welke zeker in verband stond met de plannen van den koning van Boni. Men besloot toen tot krachtige maatregelen (*Bataafsche Courant* van 2 Oct. 1819).

Onder den bestaanden toestand van zaken op Celebes en bij de waarschijnlijkheid van den vredebreuk met den koning van Boni, mogt de nederlaag van Aboe Babar worden beschouwd als eene gebeurtenis van vrij groot gewigt. Ware het dezen gelukt onze troepen bij Beba te verslaan, dan zou die overwinning de leus geweest zijn tot een openlijke oorlogsverklaring van Boni. Thans echter maakte de nederlaag van dien geduchten rebel een zeer voordeeligen indruk. Tot belooning der goede diensten van de la Fontaine werd hij den 3 Julij 1820 benoemd tot Ridder der Militaire Willemsorde 3e klasse. In 1821 werd hij bestemd om deel uit te maken van de expeditie naar Palembang als Chef van den Generalen staf, blijkens het geschiedkundig verhaal van deze expeditie, te vinden in den *Militaire Spectator* van het jaar 1842. Volgens dat verhaal onderscheidde hij zich herhaaldelijk; en de Generaal de Kock, opperbevelhebber der expeditie, verklaarde dat hij hem, als een geexprimenteerd officier, door zijnen goeden raad, dienstig was geweest. Na de behaalde overwinning, werd hij belast met het overbrengen naar Batavia van den gevangen genomen Sultan, aan boord van het fregat *Dageraad*. Bij 's Konings besluit van den 14 November 1821 N°. 36, behield deze zich onder anderen voor eene nadere beschikking te nemen, *omtrent de belooning welke aan den Kolonel* de la Fontaine *zoude kunnen worden verleend, wegens zijn uitstekend gedrag bij de gemelde expeditie*. Intusschen werd hij in Augustus 1821 aangesteld tot Kolonel en in September van dat jaar benoemd tot resident en militaire Kommandant van het eiland Banka, in vervanging van den Luitenant Kolonel Jan Willem Keer. De onlusten, welke hier bestaan hadden, waren naauwelijks geëindigd. Onder zijn bestuur herstelde zich de zaken langzamerhand en werden de tinmijnen weder winstgevender. De jaren 1822 en 1823 verliepen daarmede. In October 1824 werd Muntok door een zwaren brand bijna geheel verwoest en heerschten daar sedert eenigen tijd hevige koortsen, waaraan, op den 21 December 1824, de la Fontaine zelf, in den ouderdom van slechts 37 jaren, bezweek, en op den 13 Februarij 1825 ook zijne echtgenoot Gislaine Josephine Marguerite Dartes, met nalating van vier kinderen.

Part. berigt.

FRANK (Pieter), omstreeks 1770 geboren, hij vestigde zich omstreeks 1787 als onderwijzer in de muziek te Leeuwarden, waar hij organist der Wester- en later der Grootekerk werd en tot zijn dood bleef. Hij overleed den 13 April 1847, eenige composities in mss. nalatende.

FRANK (Richeus Regnerus Elgersma), in 1829 te Leeuwarden geboren, volgde zijn vader als organist der Grootekerk aldaar op, hoewel hij toen slechts 18 jaren oud was. Hij bezat groote muzikale gaven en wist door gevoelvol orgel- en pianospel zijne hoorders te boeijen. Hij overleed den 6den October 1858, eenige composities in mss. nalatende.

Zie Gregoir; *Caecilia*, 1858, N°. 20.

FRANTZ (Johan Godfried), den 20 November 1838 te Amsterdam geboren, studeerde aldaar en te Utrecht in de geneeskunde, zette zich als geneesheer te Amsterdam neder en vertrok later als zoodanig naar Batavia. In 1873 keerde hij, tot herstel zijner gezondheid naar het vaderland terug, en overleed den 20 October van dat jaar aldaar.

Behalve eenige humoristische schetsen in eenige tijdschriften, gaf hij onder den pseudoniem van Verax in het licht: *De opvoeding van den geneesheer als mensch en als geneesheer*. Amst. 1862.

FREMERY (Mr. Petrus Isaacus de) werd den 6den September 1776 te Leiden geboren. Zijn vader Jacobus de Fremery was Tresaurier dier stad en tevens Secretaris der Hoogeschool aldaar: zijne moeder heette Maria Verwaal. Hij studeerde aan de Hoogeschool zijner geboortestad in de regten en verdedigde in 1801 eene dissertatie *de rationibus veterum Jurisconsultorum*. Een jaar later werd hij in plaats van Voorda als professor juris civilis et hodierni te Franeker, en in 1805 tot professor juris naturae, gentium et civilis nec non juris puplici in plaats van Cannegieter aan dezelfde hoogeschool benoemd. Hij bleef echter te 's Hage, waar hij zich terstond na zijne promotie gevestigd had en werd daar tot zijn dood toe in verschillende gewigtige betrekkingen geroepen en in vele moeielijke commissiën gebruikt. Hij werd onder de voornaamste regtsgeleerden van zijn tijd gerekend en overleed den 15 November 1862.

Zie zijn leven onder de *Levensber. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1863.

FRISCKMUTH (J.), van Duitschen afkomst, was in 1790 onderwijzer in de muziek te Amsterdam. In dat jaar gaf A. Olofsen van hem in het licht: *Korte en zaakelijke onderwijsinghsgedagten over de beginselen en onderwijzingen van 't Clavecimbaal*. De Clavecimbel had zich in de 18e eeuw zeer ontwikkeld, in de 17e eeuw had dit muziekinstrument slechts 45 toetsen.

G.

GANZ (Salomon), in 1784 geboren, vestigde zich in 1848 te 's Hage, waar hij eerste viool in den Franschen schouwburg werd. Hij dirigeerde ook concerten, was violonsolo der Kapel van Koning Willem I en orkestmeester bij *Diligentia*, in 1821 opgericht. Hij begaf zich naar Besançon en vervolgens naar Parijs, waar hij in 1850 overleed.

GANZ (Simon), violoncellist, in November 1784 te Offenbach geboren, leerling van Raappe, vestigde zich in 1819 als onderwijzer in de muziek te Rotterdam. In 1829 stichtte hij het genootschap *Eruditio musica*, waarvan hij directeur

werd. Hij werd later onderwijzer op de violoncel bij de Maatschappij van Toonkunst en overleed te Rotterdam den 28 Mei 1861.

Zie Gregoir.

GEMPT (BERNHARDT TE), in 1792 geboren en opgevoed te Schüttorff in het Graafschap Bentheim, waar zijn vader Burgemeester was, studeerde te Groningen, en werd in 1813 predikant te Batenburg en tevens administrateur en rentmeester der grafelijke goederen in en nabij die stad. Hij bekleedde vele kerkelijke bedieningen, beoefende, behalve de Godgeleerdheid, ook de sterre- en letterkunde, en was vele jaren correspondent van de *Algemeine Protestantische Kirchenzeitung*. Behalve het bekroonde antwoord op eene door het Haagsche Genootschap bekroonde prijsvraag over de wonderverhalen in het Evangelie van Mattheus, gaf hij in 1838 eene overzetting Bretschneider's *Proeven van beantwoording op de vraag: wat leert de H. S ten aanzien van het goddelijk regt der vorsten?* Ook schreef hij een stuk *over Joh Tauler, den mystiek uit de XIVe eeuw en de Godsvrienden* en beantwoordde een prijsvraag door 't Nut van 't Algemeen uitgeschreven en bekroond over de *opvoeding*. Hij beoefende ook de Latijnsche en Nederduitsche poëzy en vestigde de aandagt der Maatschappij van Nederl. Letterkunde op een hands., het *boec van Merline* getiteld en toegeschreven aan Jacob de Coster van Maerland. Hij overleed den 14 Mei 1864.

Te Gempt was Lid der Maatschappij van Letterkunde. Zijn biographie is door H. Fangman voor de *Levensberigten* dier Maatschappij geschetst.

Zie *Levensb.* 1864.

GÉNESTET (PETRUS AUGUSTUS DE), den 21 November 1829 te Amsterdam geboren, studeerde aldaar aan het Seminarie der Remonstrantsche Broederschap en werd in 1852 predikant te Delft.

Na het overlijden zijner vrouw (20 Nov. 1859) begaf hij zich naar Amsterdam, en legde weinige maanden later, ten gevolge zijner geschokte gezondheid, het predikambt neder. Hij overleed den 2 Julij 1861 te Rosendaal bij Velp. Zijne vrienden rigtten een eenvoudig gedenkteeken, door den kunstenaar Tetar van Elven ontworpen, op den Godsakker, waar zijn overschot rust, op.

Hij was een onzer uitstekendste en geniaalste dichters. „In alle genren en het zij bij den vrolijken toon of den weemoedigen aanslaoeg, was natuur en waarheid zijn onveranderlijke leus." Hij gaf 3 bundels gedichten uit onder de titels: *Eerste Gedichten*. Amst. 1851; *Leekedichtjes* Amst. 1860; *Laatste der Eerste* Amst. 1860. Alle drie zijn, na een paar herdrukken beleefd te hebben, met eene uitvoerige levensschets van den dichter verzameld door P. A. Tiele onder den titel: *De dichtwerken van P. A. de Genestet*, 2 dln., Amst. 1868. 2e dr. 1871. Volksuitgave 1874.

Zie ook zijn leven in *Levensberigten der Maats. v. Ned. Letterk.* door Busken Huet 1862; J. C. Zimmerman, *Onze jong gestorven vriend de Génestet* in *De Gids* 1861. 18. 229; Busken Huet, *Nekrologie van ens.* in *Ned. Spect.* 1861, bl. 217; Huberts, enz.

GENT (JACOBUS MARINUS VAN), zoon van Cornelis Jacobus van Gent en Catharina Christina Margaretha Moltzer, werd den 4 November 1809 te Leiden geboren, ontving het onderwijs van den rector F. A. Bosse aan de Latijnsche school, studeerde vervolgens aan de hoogeschool zijner geboortestad, sloot zich in 1830 bij de Leidsche Jagers aan en nam deel aan den tiendaagschen veldtogt.

Te Leiden teruggekeerd nam hij het onderwijs in de oude talen aan het Instituut van Dr. de Raedt te Noordhey op zich en verwierf gedurende zijn verblijf aldaar den titel van doctor in de letteren, na verdediging eener dissertatio *de Archelao Macedoniae rege* (1834). In 1838 werd hij praeceptor, later prorector aan de Latijnsche school te Delft en overleed 24 November 1867.

Behalve zijne dissertatie gaf hij in 1838 eene overzetting in het licht van *Chr. Fr. T. Haackes Abriss der Griechischen und Römischen Alterthumer*, waarvan in 1848 een tweede druk verscheen, voorts eene *Tabula Historicorum Graecorum*, in 1842 *een Epistola critica de Duridis Samii reliquiis ad Jan. Ger. Hullemannum*, in 1851 (Leidae) *Homeri Iliados Rhapsodia I. critica annotatione aucta*, in 1864 *Annotationes criticae in P. Virgilii Maronis Aeneidem.*

Zie *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1868.

GEUNS (STEVEN JAN MATTHIJS VAN), zoon van Steven Jan van Geuns en den 15 December 1795, alzoo eerst na diens dood, te Utrecht geboren. Op vijfjarigen leeftijd werd hem het zesde deeltje van van den Berg en Martinet's nieuw geschenk voor de jeugd opgedragen. Hij toonde veel aanleg en ontving zijne opleiding aan de Latijnsche school te Utrecht, vooral van den Rector S. Nijhoff; aan de hoogeschool aldaar volbracht hij zijne letterkundige en rechtsgeleerde studiën vooral onder van Heusde en de Rhoer. De uitnemende proeven hiervan zijn het in 1817 met goud bekroonde antwoord op de aan Utrecht's academie uitgeschreven prijsvraag: *Quam vim habuerunt apud Romanos foeminae in res eorum politicas, temporum civilium temporibus? Adjiciatur huic disquisitioni foeminarum Romanarum characterismus*, in 1818 aldaar in druk verschenen, en zijne *Dissertatio inauguralis de infamia, legibus Romanorum constituta.* (Traj. 1823), waarmede hij het Doctoraat in de rechten verwierf. Sedert bleef hij te Utrecht woonachtig en als lid van den Stedelijken Raad en der Provinciale Staten en langen tijd als eerste Secretaris van het Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, inzonderheid ten nutte van scholen en armwezen werkzaam, tot hij den 10 April 1849 aldaar aan eene leverziekte bezweek.

In 1843 was hij afgevaardigde ter zitting van de N. Herv. Synode, als onderling van het Utr. Prov. Kerkbestuur.

In 1824 gehuwd met Jacoba Roosendael, die in 1853 overleed, liet hij vier zonen na: Steven Jan, later officier van Justitie, Wolfert Abraham Johannes, doctor in de wis- en natuurkunde, beide te Utrecht, Joan Hendrik, penningkundige te Arnhem en Jan Jacob, advocaat en schoolopziener te 's Gravenhage.

Part. berigt.

GHIJSBERT, een der oudste Utrechtsche organisten der St. Salvatorskerk, leefde in de eerste helft der 16e eeuw.

Zie Gregori, *Schetsen van Ned. Toonkunstenaars*, bl. 21, 22.

GODEFROY (PIETER JOHANNES), chef van den Geneeskundigen dienst in Nederlandsch Indie. Als Chirurgijn Majoor bewees hij gewigtige diensten bij de expeditie in 1819 tegen Aboe Bakar op Makasser en bekwam daar de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Hij overleed te Batavia in 1851, nalatende zijne weduwe Anna Maria Christina Ross, waarmede hij den 14 Nov. 1824 gehuwd was. Zij was weduwe van den Luitenant-Kolonel Otto George Veltman Muntinghe, die overleden was te Batavia 27 October 1822.

Part. berigt.

GOLDMANN (Jhr. C. F.), den 3 Augustus 1799 te Batavia geboren, trad in 1818 in 's lands civielen dienst. Na verschillende ondergeschikte bedieningen bekleed te hebben, werd hij in 1834 resident van Timor, later van Riouw en Bantam. Vele diensten bewees hij den lande vooral als resident van Riouw. In 1843 ging hij uit 's lands dienst, doch welhaast was hij weder werkzaam bij het opnemen en constateren van de grenzen van het Nederlandsche en Portugesche gebied op Timor en onderhoorigheden, en bewees ook hier gelijk vroeger te Riouw en later als Gouverneur der Moluksche eilanden gewigtige diensten, inzonderheid in 1858 en 1860 bij de expeditie op het eiland Ceram, en het is dan ook vooral aan hem te danken, dat die volkomen slaagde. Hij was Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw, van de militaire Willems-orde en Kommandeur van de orde van de Nederlandschen Leeuw.

Hij overleed te Soerabaya den 21 Januarij 1862.

Part. berigt.

GORKUM (JAN EGBERT VAN), den 28 November 1780 te Arnhem geboren, werd op 18jarigen leeftijd opgenomen bij de artillerie- en genieschool te Zutphen en in 1800 aangesteld tot elève bij de genie, in 1802 benoemd tot extraordinair ingenieur. In 1807 ging hij als geographisch ingenieur en luitenant-adjunct bij den generalen staf over, waarbij hij in

1808 tot eersten-luitenant geographisch ingenieur benoemd werd. Na de inlijving van het koningrijk Holland in Franschen dienst overgegeven, werd hij in 1811 tot kapitein bij de Sappeurs bevorderd en in 1812 als kapitein bij de Genie geplaatst. Onder den generaal Kraijenhoff, en later onder den Franschen generaal La Maison wijdde hij zich aan opmetingen voor de groote kaart van Holland en die van de Departementen Maasland, Amstelland en Utrecht, terwijl hij een werkzaam deel nam aan het ontwerp omtrent de verdediging van Amsterdam. In 1813 bewees hij uitstekende diensten bij het in staat van verdediging stellen van Antwerpen. In 1814 verliet hij den Franschen en trad hij in Nederlandsche dienst en was de ontwerper van een aanslag op Bergen op Zoom, een der laatste punten, die zich nog in handen der Franschen bevonden. Ten gevolge van zijn uitstekend gedrag bij de affaire van Bergen op Zoom werd hij den 8 Maart 1814 majoor, en 14 jaren later benoemde hem George IV tot honorair companion van de militaire Bath-orde. Overeenkomstig de bepalingen van het vredestractaat den 3e April 1814 te Parijs gesloten, waren o. a. de steden, forten en vestingen met hunne approvisionementen, gelegen op Walcheren en Cadzand, benevens alle burgerlijke en militaire gouvernements-eigendommen van Frankrijk, en eindelijk het één derde gedeelte der Fransche vloot, die te Antwerpen of elders op de Schelde of in de Zeeuwsche wateren gelegen was, tot gemeenschappelijk eigendom van Engeland, Frankrijk en Nederland verklaard. Deze goederen moesten overgenomen worden van den Franschen generaal, Baron d'Abbeville, door Lodewijk XVIII, ten dien einde als commissaris voor Frankrijk benoemd. De bondgenooten droegen aan van Gorkum de taak op deze onderhandelingen ten einde te brengen.

In 1815 werd hem de taak opgedragen van instructiën voor den generalen staf van de legerafdeeling onder bevel van den Prins van Oranje, te vervaardigen, en bij Waterloo had men het grootendeels aan zijn beleid te danken, dat het Engelsch-Nederlandsch leger van de noodige minutie voorzien werd door het herstellen van de belemmerende gemeenschap op den weg van Brussel naar Waterloo. In 1817 tot luitenant-kolonel benoemd, werd hem de taak opgedragen met den Franschen generaal Mauvillon de grensscheiding tusschen Frankrijk en Nederland te bepalen en in kaart te brengen. Aan het hoofd gesteld van het bureau der militaire verkenning, eerst te Kortrijk, daarna te Gent gevestigd, bewees van Gorkum, in 1820 tot kolonel bij de genoemde staf bevorderd, uitstekende diensten. Onder zijne leiding klom de vermaardheid van dat corps tot zulk een trap, dat het Nederlandsch topographisch bureau beschouwd kan worden als een oefenschool voor bijna alle Natiën van Europa. Fransche, Engelsche, Oostenrijksche, Pruisische, Zwitsersche en Italiaansche officieren begaven zich naar Nederland om op het topographisch bureau de wijze te leeren waarop daar een terrein in kaart werd gebragt.

In 1818, toen het topographisch bureau te Kortrijk was gevestigd, toonde hij de mogelijkheid aan een kanaal te graven, ten einde de Leije te Kortrijk te verbinden met de Schelde. Het duurde echter tot in 1861 eer dat kanaal geopend werd. Gedurende de Belgische onlusten werd het bureau naar Leiden overgebracht of liever werd er op de puinhoopen er van een nieuw gesticht, waarvan het eerste werk bestond in het vervaardigen van de kaart der grensscheiding tusschen Noord-Nederland en de Belgische provinciën.

In 1834 werd van Gorkum tot generaal-majoor bij den generalen staf en directeur der militaire verkenningen benoemd. In 1839 werd hij door den kolonel Nepveu als chef van dien staf opgevolgd, en op pensioen gesteld. Hij trok zich op een kleine bezitting bij Bergen op Zoom terug en overleed te Vuren den 8 Februarij 1862. Hij was ridder van verschillende ordes. Na zijn dood verscheen van hem te Leiden:

De bestorming der vesting Bergen op Zoom op den 8sten Maart 1814.

Zie *Milit. Spectator* 1862; *Levensberigt der Maats. van Nederl. Letterk.* 1863.

GÖRLITZ (PAULUS KOENRAAD), te 's Hage den 9 Januarij 1785 geboren, genoot zijne opleiding tot onderwijzer op verschillende scholen en opende in 1806 te Rotterdam eene bijzondere school. Gedurende zijn loopbaan als onderwijzer deed hij veel tot opbouwing van den vervallen toestand van het onderwijs, tot verbetering der examens enz. In 1857 werd hij Direkteur der Kweekschool te Rotterdam, waar hij 16 Nov. 1861 overleed.

Hij schreef:

Gedachten over onderwerpen het lager onderwijs betreffende (met medewerking van van Driel) Amst. 1820.

Verhandeling over de Naamvallen in *Taalk. Magazijn.* 1835.

Met L. Schlimmer gaf hij:

De belangrijkheid van onderwijzers vereenigingen in Nederland. Rott. 1839.

Het nationaal volksonderwijs in Nederland. Rott. 1841.

Bedenkingen over de zedelijk godsdienstige opleiding in de openbare scholen. Een woord aan den Tijdgenoot. Rott. 1844.

Geschiedkundig overzigt van het lager onderwijs in Nederland. Leid. 1849.

Zie *Levensber. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1862; Huberts, enz.

GRAAF of GRAF (CHRISTIAAN ERNEST), zoon van den componist Jan Graaf in het vorstendom van Swartzenburg geboren, werd kapelmeester van den Graaf van Schwartzenburg en later van den Prins van Oranje 's Hage (1782).

Hij gaf te Amsterdam en te 's Hage, behalve eenige simphoniën en concertos voor de viool in het licht:

Duo économique pour un violon à deux mains et deux archets, op. 27 *Berlin chez Hum el.*

6 *duos pour violon et alto, op.* 28.

Pot-pourri à 4 *mains.* Ald. 1797.

Fables pour le chant avec clavecin.

Sonate pour piano et violon op. 38.

Proeve over de natuur der Harmonie en de generaal bas, benevens een onderricht eener korte en regelmatige becijfering etc. 's Hage 1782.

Sei Quentetti, compostii dedicate a sua Altezza Reale Madama la Principessa d'Orangia et de Nassovia etc. da C. E. Graaf, Maestro di capella etc. Opera VIII. Amst.

Hij componeerde bij gelegenheid van den tusschen Frankrijk en Engeland gesloten vrede, waarbij de Bataafsche Republiek hare Koloniën terugkreeg, een Oratorio uitgevoerd in de Luthersche Kerk.

Hij overleed in den aanvang dezer eeuw. Burney spreekt van hem in zijne muzikale reizen.

Zie behalve Fetis, Gregoir, bl. 23.

GRAAFLAND (Mr. HENDRIK HOOFT), zoon van Mr. Ferdinand Tolef Hooft Graafland, substituut-officier bij de regtbank van eersten aanleg te Breda en van Gertrude Friderique Josina Hasselaer, werd den 12den Januarij 1820 ter gemelde plaats geboren, ontving aldaar het onderwijs van de predikant James, bezocht het gymnasium en de hoogeschool te Utrecht, waar hij in 1851 het meesterschap in de regten verkreeg, na verdediging eener dissertatie *De debitis publicis.*

Na eenigen tijd bij de stedelijke administratie te Utrecht geplaatst te zijn, werd hij gemeente-ontvanger aldaar, welke post hij tot zijn dood, den 10den October 1866, waarnam. Graafland bekleedde ook verschillende betrekkingen en was lid van zoo in- als buitenlandsche letterkundige genootschappen.

Hij gaf in het licht:

Grondtrekken der Staatshuishoudkunde, uit het Engelsch. Utrecht 1852.

Een geneesmiddel der armoede of de lof der spaarzaamheid. Utrecht 1854.

Zie *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1867.

GRAVENWEERT (JAN VAN 's), zoon van Hendrik van 's Gravenweert, hoofd van een West-Indisch handelshuis en lid der regering van Amsterdam en Ignatia Louisa Carbanel, werd den 25sten Aug. 1790 te Amsterdam geboren, studeerde aldaar en promoveerde in 1810 te Utrecht in de regten na verdediging eener dissertatie *de morte civili tam apud Romanos quam apud Francos.* Een jaar later werd hij ontvanger van de Registratie te Amsterdam en in 1813 Inspecteur der Registratie van Noord-Holland, uit welke betrekking hij in 1821 eervol werd ontslagen. In

1829 vestigde hij zich te 's Hage, en werd in 1830 referendaris bij het ministerie van Buitenlandsche zaken. In 1834 benoemde hem de Koning tot Staatsraad in buitengewonen dienst. Te midden dezer werkzaamheden ondernam hij groote reizen, zoo als naar Frankrijk, Engeland, Italie, Sicilie, Malta, Rusland, Turkijë, Klein-Azië, Syrie Palestina enz. In 1844 betrok hij zijn buitenverblijf *Ottum* bij Oosterbeek, waar hij den 29sten Maart 1870 overleed. 's Gravenweert bekleedde als dichter een eersten rang in zijn tijd en was een groot bewonderaar en voorstander van kunsten en wetenschappen, vooral van het tooneel. Vele letterkundige genootschappen plaatsten zijn naam op de rollen hunner leden en verscheidene ridderorden versierden zijn borst.

Hij schreef:

Theseus, treurspel n. h. Fr. van Mazoièr. Amst. 1806.

Ifigenia in Tauris n. h. Fr. van Guymond de la Touche. Amst. 1807.

Brittannicus n. h. Fr. van Racine. Ald.

Ninus de Tweede naar Brifait. Ald.

Coriolanus n. h. Fr. van La Harpe. Ald.

Twintig jaren later werkte hij van Haren's onspeelbaar *Agon, Sultan van Bantam* om.

Regulus, in vier zangen. Amst. 1813.

Verspreide Lettervruchten. Ald. 1619.

Vertaling van *Homerus Ilias* in Nederd. verzen. Ald. 1818—1829. 4 d.

De Odyssea van Homerus. Amst. 1823. 4 d.

De beide laatste werken in 1853 te Haarlem herdrukt.

Gods redding uit gevaren. Cantate door Benocci op muzijk gebracht ten behoeve der slagtoffers van den vreeselijken watersnood, den 15den Maart 1825 te Amsterdam uitgevoerd en door de Chavonnes Vrugt in het solo allermeesterlijkst voorgedragen.

De echt,. door Wijsheid en Schoonheid plechtig gevierd, een tooneelvoorstelling bij gelegenheid van het huwelijk van Prins Frederik der Nederlanden. Ald. 1824.

Gedachten over den invloed der laatste Staatsgebeurtenissen op de inkomsten en bezittingen der ingezetenen en de herstelling der vredesprijzen. Amst. 1825.

Marco Bozaris. Ald. 1824.

Tasso te Rome. Ald. 1824.

Gedenkstuk van Lucerne in *Ned. Muzen Alm.* m. portret door Casparie.

Recueil de Pièces diplomatiques. 's Hage 1831.

Pompeji, dichtstuk in de Jaarboeken van het Kon. Ned. Inst. Amst. 1835.

Blik op de voornaamste wetenschappelijke en letterkundige instellingen in het Koningrijk der Nederlanden. Amst. 1829.

Essai sur l'histoire de la littérature Neerlandaise. Amst. 1830.

Het Noorden en het Oosten. 2 dn. Amst. 1840, 1841.

Het Nederlandsche volksfeest bij het huwelijk van Koning Willem III (gelegenheids tooneelstuk). Amst. 1859.

Het oogenblik en de toekomst. Amst. 1848.

Het ontwerp van Grondwet in April 1840 *met de Grondwet van* 1848 *vergeleken.* Amst. 1848.

Ook arbeidde hij aan het door het Kon. Ned. Inst. uitgegeven *Glossarium* op de werken van Hooft, en gaf vele bijdragen in proza en poëzy, in de verschillende Tijdschriften en Almanakken.

Zie *Levensberigt d. Maats. van Ned. Letterk.* 1870; Huberts, enz. *Nederl. Spectator* 1870.

GREUVE (Fredericus Christianus de), zoon van Godewijn Christiaan de Greuve fransche kostschoolhouder te Amsterdam en Allda Auber, werd aldaar den 6den December 1792 geboren. Voor den geestelijken stand bestemd, ontving hij onderwijs aan de Katholyke Universiteit te Munster; en het Seminarie te Warmond, werd hulpgeestelijke te Amsterdam en Utrecht. In 1825 werd hij pastoor te Werkendam en Hoogleeraar aan het Collegium philosophicum te Leuven, waar hij den 17den October v. d. j. een Latijnsche redevoering hield *over de heilzame vruchten van het Collegium philosophicum* te wachten. Na de Belgische revolutie werd hij Hoogleeraar in de philosophie te Groningen, ging van de R. C. tot de Protestantsche kerk over en overleed den 29sten April 1863.

Hij gaf in het licht:

Letterhof voor Roomsch-Katholyke. Amst. 1822.

Dichtbundel. 's Hertogenb. 1823. 1824. 2 dn.

Vertaling van J. M. Sailers *beknopte herinneringen aan jonge lieden.* 's Hertogenb. 1825.

Wederlegging van Ph. van Heusde's eerste proeve van wijsgeerige navorschingen in de talen. Hoe komt de mensch tot waarheid? door een beoefenaar der wijsbegeerte. Gron. 1837.

Brieven (acht in getal) *in antwoord op de Brieven van den Hoogleeraar van Heusde over het beoefenen der wijsbegeerte, inzonderheid in ons vaderland en in onze tijden, met bijvoeging van aanmerkingen over deszelfs taalnavorschingen.* Gron. 1838.

Het leven van Jezus critisch verdedigd *tegen Dr. David Friederich Strauss.* 3 stukk. Gron. 1840—1847.

Aan den napluizer van Prof. Opzoomer's redevoering over de wijsbegeerte, den mensch met zich zelven verzoenende. Gron. 1848.

Over de noodzakelijkheid om de begrippen van ruimte en tijd zoo naauwkeurig mogelijk te bepalen en de hooge beteekenis van het oneindige wel in waarde te houden, rectorale oratio in Annal Acad. 1840—49. bl. 587—629.

Over het dualisme der menschelijke rede in Letterl. Maandschr. voor 1854.

Mededeelingen van eenige opmerkingen omtrent de wijsbegeerte als wetenschap in verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. 1857. d. II.

Redeneerkunde. Eene handleiding bij de beoefening der wetenschap. Gron. 1862.

Zie Gron. *Gedenkb.*; *Levensberigt d. Maats. van Ned. Letterk.* 1864. *Nederl. Spect.* 1863.

GOLSTEIN (Jan Karel Baron van), zoon van Evert Jan Benjamin, Baron van Golstein en Frederika Everdina Anna Baronnesse van der Capellen, den 30sten Mei 1794 te Arnhem geboren, werd in 1805 als leerling op de Latijnsche school en in 1809 als student op de hoogeschool te Utrecht ingeschreven, in October 1811 tot doctor in de beide rechten bevorderd waarna hij zich als advokaat te Utrecht vestigde.

In 1815 trad hij in dienst bij de Compagnie vrijwillige jagers te paard, die na den slag bij Waterloo naar Parijs trok. In 1816 bereisde hij Duitschland, bezocht er de voornaamste Hoogescholen en in 1826 Engeland. In 1823 werd hij tot plaatsvervangend rechter bij de toenmalige rechtbank van eersten aanleg en in 1825 tot substituut-officier bij hetzelfde collegie te Utrecht drie jaren later (1828) tot substituut-advocaat fiscaal voor 's Konings Zee- en Landmagt bij het Hoog Militair Geregtshof aldaar en in 1840 tot lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal benoemd, waarin hij zich tegenover de regering op een geheel onafhankelijk standpunt plaatste.

Hij behoorde tot hen, die voor de Tweede Kamer meer invloed op den gang der zaken verlangden en uitbreiding wenschten op haar toezigt op het beheer van 's rijks geldmiddelen Belangrijke vraagstukken betrekkelijk de koloniale aangelegenheden trokken steeds zijn aandacht. Hij bragt mede de herziening der Grondwet tot stand, en werd tengevolge daarvan in het kiesreglement door het kiesdistrikt Utrecht tot lid der nieuw zamengestelde Tweede Kamer gekozen en in Sept. 1849 tot haren voorzitter en in 1858 tot minister van buitenlandsche zaken benoemd. In 1860 legde hij zijn portefeuille neder en benoemde hem de koning tot minister van staat.

Kort daarop werd van Golstein door het Hoofddistrikt van Amersfoort op nieuw tot lid der Tweede Kamer gekozen en zoowel bij de ontbinding der Kamer als bij periodieke aftredingen, telkens herkozen. Eerst tengevolge van de wijziging die dit kiesdistrikt later ondergaan heeft, mocht hem bij de aftreding van Junij 1869 dit voorregt niet meer te beurt vallen, doch in hetzelfde jaar kozen hem de Staten van Utrecht tot lid der Eerste Kamer.

Van Golstein maakte zich als staatsman en regtsgeleerde door verschillende geschriften bekend, die in de *Bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving van den Tex en van Hall* 1828, 1829, 1830 en in Thomis *Regtskundig Tijdschrift door* Mr. Dav. H. Levyssohn, Mr. A. de Pinto, en Mr. N. Olivier d. II, in *Tijds. van Sloet voor Staathuishoudkunde. Gids* enz. zijn opgenomen.

Hij huwde Adolphine, Wernardina Barones van Pallant, dochter van Andries, Baron van Pallant en Alberdina Enphrosona Thalea Aglae van Neukirchen, genaamd Nyvenheim, was Directeur van het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Curator der Utrechtsche Hoogeschool, Grootkruis der orde van Adolf van Nassau, Ridder Grootkruis van de orde van de Eikekroon, Grootkruis der Christus orde van Portugal. Hij stierf den 17den Februarij 1872.

Zie *Arnh. Cour.* 21 Febr. *Utr. Volksalm.* 1872, (waar ook zijn portret voorkomt); Mr. W. C. D. Olivier, *Herinner. aan Mr. J. R. Thorbecke*, bl. 76; *Parlementaire Portretten door Sagittarius*; *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1873.

GORTER (Simon), wiens vader en grootvader voorgangers bij doopsgezinde gemeeenten waren geweest, werd den 11den December 1838 te Warns geboren en te Amsterdam voor het leeraarsambt gevormd. Na voleindigde studiën werd hij in 1861 predikant bij de Doopsgezinde gemeente te Aalsmeer en in 1863 te Wormerveer.

Door de tering aangetast, begaf hij zich met zijn gezin in December 1864 naar Arcachon, keerde in 1866 naar Nederland terug en hervatte zijn dienstwerk. Verpligt om zijn leeraarsambt neêr te leggen, vestigde hij zich als Hoofd-redacteur van het *Nieuws van den Dag* te Amsterdam, waar hij den 5den Junij 1871 overleed.

Hij was de 21sten November 1862 in den echt getreden met Johanna Catharina Lugt en was lid der Maatschappij van Letterkunde.

Hij gaf vele, waaronder zeer belangrijke, opstellen in den *Almanak van het Amsterdamsche Studentencorps*, in *de Gids* (Jaarg. 1867, 1868, 1869, 1870), in den *Almanak der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de Taal des Geloofs*, het dagblad het *Vaderland* enz. Zijn opvolger te Wormerveer, J. de Vries vervaardigde, zijn levensschets voor de *Levensberigten der Maats. v. N. L.* 1875.

GRIM (Jan Willem), zoon van Johan Wilhelm Grim of Grimm en Maria Elisabeth Birn, geboren 16 December 1793 te Dordrecht, studeerde te Leiden in de geneeskunde en werd 29 November 1815 dokter in de geneeskunde, vestigde zich te Dordrecht, doch legde de praktijk neder en gaf zich over aan de beoefening der Klassische Letterkunde, waarin hij den doctoralen graad te Leiden behaalde den 27sten Januarij 1837, na het verdedigen eener dissertatie de *Luciani Charonte.*

Na eenigen tijd privaat onderwijs gegeven te hebben, werd hij Corrector aan het Gymnasium zijner geboortestad, bedankte voor het rectoraat na het vertrek van Dr. Fenema, en bleef de klassieke letteren tot zijn dood toe beoefenen. Hij was even scherpzinnig als geleerd, doch gaf behalve de genoemde dissertatie slechts twee oratien in het licht: *de civitate reipublicae literarum* en *de P. Syri sententia „Nimium altercando veritas amittitur"* en eene *Prolusio Scholastica de Scoliis Graecorum.* Hij was gehuwd met Catharina Adolfina Schot.

Hij overleed te Dordrecht den 16den Junij 1877.

Part. berigt.

GROEBE (Dirk), den 20sten December 1789 te Amsterdam geboren, werd in 1813 ondergeschikt klerk aan het bureau van het Kon. Nederl. Instituut in dienst van den heer Engel en tevens tweede bibliothecaris. Twee jaren later ging hij in dienst van het Instituut zelve over, terwijl hij te gelijker tijd de betrekking vervulde van Custos der Amsterdamsche Stads-boekerij. Meer dan 39 jaren bleef hij aan het bureau werkzaam.

Hij overleed in het Wees-, Oude Mannen- en Vrouwenhuis der Herstelde Luthersche Gemeente zijner geboorteplaats den 11den Mei 1877.

Aan te groote ingenomenheid met zich zelven paarde Groebe veel kennis en bekwaamheid, waarvan zijne schriften blijken dragen.

Reeds in 1814 gaf hij den Hoogl. van Swinderen twee bijlagen *over de Utrechtsche maat in den vorm van strijkstokken,* te vinden in diens Rapport over de Maten en Gewichten, in het Hollandsch en Fransch, ook in het verslag van de *Collection des Documents inédits sur l'Histoire de France* etc. van 1825—1844 uitgekomen in 50 kwartijnen van zijn hand.

Hij deelde in de *Letterbode* van 1839 N°. 46, onder den titel *Boekdrukkunst,* een vrucht zijner bibliographische studiën mede en in van Kampen's *Magazijn van Wetenschap, Kunst en Letteren,* 1823 eene verhandeling met het opschrift: *Iets over den dichter Johannes Six van Chandelier.*

In 1839 gaf hij in 2 dln. de *Gedichten van C. van Baerle, J. van der Burgh, J. van Heemskerk, L. Reael, Anna en en Maria Tesselschade Visscher* en anderen in het licht.

Hij schreef iets over de Opdracht van de *Geuzen,* vaderlandsch dichtstuk, uitgave van Bilderdijk in *Vaderl. Letteroef.*; in de *Konst- en Letterbode* van 1841 N°. 22 een bibliographisch opstel over *Cats werken* en in Dl. VI van dit Maandschrift.

7 Nummers *Allerlei* getiteld. Ook was hij van plan Vondels dichtwerken uit te geven. In 1846 gaf hij in de *Letterbode* N°. 38—41. *Iets over Pieter de la Court en zijne schriften,* in *Letterk. Maands.* D. IV, bl. 71, *iets over den Bloemhandel in de Nederlanden.* Naamloos gaf hij in 1817 een vertoog *over de inrigting en het nut der schutterijen,* en later *over de Burgerwapening.* Zijne beantwoording der Prijsvraag in 1830 door het Kon. Ned. Inst. uitgeschreven: *Graaf Floris de Vde en zijne Regering, uit echte bronnen voorgesteld,* werd met goud bekroond. In 1853 plaatste hij in de *Letterbode* een vertoog getiteld: *Bilderdijks gevoelens, dat Witte van Haemstede geen Bastaard is, getoont aan zijne eigene redeneringen,* in die van 1831. N°. 32, 34, 42, 44 en 47, *Bijdrage tot de kennis van Muntzaken in de Vereenigde Nederlanden,* en in die van 1835 N°. 39 en 40. *Antwoord op de Aanmerkingen van den Heer Dronsberg over den eigenlijken Carolus-gulden.*

Belangrijk doch even als het vorige in polemiek ontaard zijne opstel in de *Letterbode* van 1831 E°. 32—36 getiteld: *Zedig onderzoek of de stad Utrecht van alle oude en onbekende tijden af het Muntregt bezeten hebbe.* In de Amsterdamsche Courant van 1845 gaf hij eene bijdrage *over den oorsprong van papieren munt* naar het Fransch.

In 1850 verscheen zijn *Handleiding tot de kennis der Nederlandsche Munten, welke sedert drie eeuwen hier te lande zijn geslagen, gangbaar waren of buiten omloop zijn gesteld, alsmede over den oorsprong, de benamingen enz.*

De Koninklijke Akademie te Brussel bekroonde zijne *Muntverhandeling* in 1830 met goud.

Groebe was lid van verschillende Letterkundige genootschappen.

Zie Levensberigt v. d. Maats. van Ned. Letterk. 1867.

GROEN VAN PRINSTERER. Zie PRINSTERER.

GROEN (Simon Frederik), zoon van Sjouke Groen en Johanna Frederika Weisbroodt, werd den 20sten Januarij 1817 te Maastricht geboren, bezocht het Gymnasium en de Hoogeschool te Utrecht, werd in 1837 candidaat in de letteren, vertrok naar Parijs en aanvaardde de betrekking van Maître d'étule op een pensionaat te St. Germain, vervolgens die van gouverneur bij eene aanzienlijke Engelsche familie met name Mitford vervolgens bij den Graaf de Granville en was tevens werkzaam voor de pers van Didot en Hachette. In 1846 benoemde hem de Gemeenteraad te Leiden tot docent voor de Fransche Taal en letterkunde aan het Gymnasium. In 1858 werd hij door een hooggeplaatst ambtenaar in Oost-Indië de heer Wiggers van Kirchem uitgenoodigd op aannemelijke voorwaarden de opvoeding en het onderwijs van twee jeugdige zoons op zich te nemen.

Nauwelijks was hij twee jaren op Java geweest of de heer Wiggers besloot tot herstel zijner gezondheid tijdelijk de kolonie te verlaten. Met dezen bezocht Groen een groot gedeelte van Europa. In 1863 keerde hij naar Java terug waar hij dezelfde betrekking als bij de familie Wiggers aanvaardde. Hij overleed in het voorjaar van 1869 op de terugreis naar Nederland. Hij was officier van de eikekroon en lid der Maats. van Ned. Letterkunde.

Hij gaf in het licht:

Drie weken aan het Nieuwe Diep in *Batav. Almanak* van 1861.

Drie dagen storm in de Indische Zee, nabij het Kaapsche rif in *Tijdstroom.* 1860.

Onverwacht uitstapje van Batavia naar Bandong in de Preanger-regentschappen in *Nederl. Magazijn* 1862.

De al te groote ingenomenheid onzer Natie met al wat vreemd en uitheemsch is in Tijdstroom 1862

Van Utrecht naar Batavia, een vijftiental Brieven in *Utrechtsche Courant* 1862. Behalven de XVe brief werden zij overgedrukt in de *Javabode.*

De steen der wijzen of verzoening tusschen twee strijdende partijen op kerkelijk gebied te Batavia in *Tijdspiegel* 1864 d. II, bl. 88.

Beoordeeling van het stuk van Mr. D. A. v. d. H. getiteld: Een examen in alles wat men weten kan en eenige andere zaken in Java-bode. Sept. 1865.

Iets over de Verslagen der Hollandsche en der Indische Commissie, belast met het afnemen der examens A en B voor Indische Ambtenaren in Java-bode. Oct. 1866.

Beleediging en Satisfactie, of Veroordeeling van den gang der zaken op het Gymnasium Willem III te Batavia. Batavia 1867.

Zie *Levensber. van de Maats. v. Ned. Letterk.* 1870.

GRONINGEN (ABRAM PIETER VAN), godgeleerde, geschiedkundige en dichter, den 7den Maart 1798 te Haarlem geboren, ontving het voorbereidende onderwijs te Haarlem, bezocht de Leidsche Hoogeschool, werd in 1821 proponent, en predikant te Bleskensgraaf, in 1827 te 's Gravendeel en in 1837 te Ridderkerk, waar hij den 22sten December 1861 overleed. Van Groningen beoefende niet alleen onze letterkunde, maar was zelf een verdienstelijk dichter. Reeds als student gaf hij in de Studenten-almanakken verscheidene proeven zijner bekwaamheid in dit vak, waarvan twee *zedeprenten,* in den trant van C. Huijgens, in de *Studentenzangen,* Leiden 1822 de eerste plaats bekleeden. Daar zijne verschillende standplaatsen in de nabijheid van Dordrecht waren, maakte hij kennis met de dichters en kunstschilders, die toen aldaar bloeiden en vervulde dikwerf de spreekbeurten bij het Genootschap *Diversa Sed Una.* Vele zijner daar voorgedragen gedichten werden in de *Bijdragen tot boeken en menschenkennis* zijner vrienden Schull en van der Hoop en in de *Mnemosyne* der Gebroeders Tydeman opgenomen en later in de *Onuitgegevene verspreide Poëzy* herdrukt.

Gedurende de omwenteling van 1830—1831 gaf hij drie lyrische dichtstukken (*Zangen voor onze dagen* Dordr. 1831) die van J. van Lennep aanleiding gaven tot zijn *Brief aan den Zanger onzer dagen* Amst. 1831).

In 1840 verscheen te Leiden zijne *Geschiedenis der Watergeuzen,* waarop in 1863 te Haarlem een *Kort verhaal van de invoering der bisdommen in* 1559 volgde. Zijne *onuitgegeven en verspreide Gedichten* werden spoedig gevolgd door zijne *onuitgegeven en verspreide Poëzy* met zijn welgelijkend portret.

Zie *Levensber.* door W. Moll in *Levensber. d. Maats. v. Ned. Letterk.* Huberts enz. *Hulde aan de Nagedachtenis van A. P. van Groningen.*

GUTZLAFF (GEORGE HEINRICH Baron VON), kolonel in 1807, brigadier en Chef van den Generalen staf in Oost-Indie in 1809. Hij was door Daandels, gedurende zijne afwezigheid naar Java's oosthoek, belast met het hoogste militaire gezag te Batavia en overleed te Tjiloar bij Buitenzorg den 22sten Januarij 1822, oud 60 jaren. Zijne weduwe was P. J. van Garlingh.

GIJSELAAR (NICOLAAS CORNELIS DE), zoon van den bekenden pensionaris van Dordrecht, Cornelis de Gijselaar en van Catharina Geertruida Heerega, werd den 6den September 1792 te Brussel geboren. Zijn opleiding genoot hij grootendeels bij den predikant Wigeri te Beverwijk. Na korten tijd aan de Hoogeschool te Leiden vertoefd te hebben, trad hij in krijgsdienst. Tengevolge een val met zijn paard, door een kogel getroffen, kreeg hij zijn ontslag met den rang van ritmeester. Hij wees dien rang met de daaraan verbonden pensioen van de hand en vestigde zich op het kasteel Zuylenstein, waar hij zich hoofdzakelijk met den landbouw bezig hield. Reeds in zijn jeugd was hij in kennis geraakt met Humbert de Superville, en beoefende zelf de graveerkunst, en zou indien hij daarin opleiding had gehad, waarschijnlijk een uitstekend plaatsnijder zijn geworden gelijk blijkt uit zijn *Studieblad* naar Humbert, *Amor, Madonna met het kind* naar van Eijck, *Engel* naar Orcagna, behoorende bij den atlas van Humbert's *Signes* enz. de *loopwagen* naar Baccio Bandinelli.

Zijn uitgebreide prentverzameling stond hij van tijd tot tijd aan het kabinet van platen en pleisterbeelden te Leiden af, en werd, na den dood van Humbert de Superville directeur er van, doch in 1851, droeg hij den tegenwoordigen directeur J. L. Cornet tot zijn opvolger voor. Hij huwde Hermina Anna van Seppenwolde, was van 1838—1851 lid van den Leidschen gemeenteraad, lid van de Maatschappij van letterkunde, Correspondent van het Kon. Ned. Inst.

Hij overleed te Leiden den 15den November 1873.

Zie verder *Levensbergt der Maats. v. Ned. Letterk.* 1875.

GROSHANS (GEORGE PHILIP FREDERIK), den 26sten April 1814 te Rotterdam geboren, werd aan de Latijnsche school aldaar in de talen en aan de Hoogeschool te Leiden in de geneeskunde onderwezen, kreeg een loffelijke vermelding op zijn antwoord eener anatomisch-physiologische prijsvraag en den doctor titel na verdediging van een *specimen anatomico-physiologicum de Systemate Uropoietico, quod est Radiatorum, Articulatorum et Mulusculorum acephalorum* (L. B. 1837) en vestigde zich als geneesheer te Rotterdam.

In 1840 werd hij lector aan de clinische school aldaar en gaf onderwijs in de algemeene en bijzondere pathologie en therapie. In 1865 werd hem den titel van Professor toegekend.

Hij was lid van vele geleerde maatschappijen en overleed te 's Hage den 12den Mei 1874.

Hij gaf in het licht, behalve een reeks van recensiën:

Fauna Homeri et Hesiodi, waarvan de *Prodromus,* in 2 afdeelingen verscheen in *Tijdschrift voor natuurlijke geschiedenis en physiologie* van van der Hoeven, Dl. VI. St. 4. 1839. Dl. X. St. 2. 1843. W. Bell. Macdonald gaf er eene vertaling van in *the Classical Museum.*

Bedenkingen tegen het ontwerp der wet op de uitoefening der takken van de Geneeskunst. Rott. 1845.

Veertien dagen in Engeland in 1849 *door Dr. E. Troostingh* Dord. 1851.

Verslagen over de inwendige Cliniek der clinische school te Rotterdam, in *Archief* van Dr. J. P. Heije, door Dr. Onghena in het Fransch vertaald.

Redevoering uitgesproken bij de plegtige viering van het 25jarig bestaan der Clinische school op den 8sten Sept. 1855.

Lessen over de ziekten van zuigelingen en kinderen door Charles West. M. D. geneesheer enz. Naar de tweede vermeerderde uitgave uit het Engelsch vertaald door P. C. Tijken M. D. met eene voorrede, aanteekeningen en bijvoegselen van G. Ph. F. G. Tiel 1854.

Het onderwijs in de Geneeskunde te Leiden in 1665, in *Tijdschrift der Maats. voor Geneesk.*

Redevoering over Dante en zijne Devine Comoedia. Rott. 1867.

Historische aanteekeningen, in *Tijdschrift voor Geneesk.* 1869.

Levensschets van Prof. Jan van der Hoeven, in *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.*

Opstel over *Coenraad Droste.*

Schets der algemeene Therapie, als leidraad bij het onderwijs ontworpen. Amst. 1846.

Historische mededeeling omtrent het gebruik van kina bij zwangeren.

Abraham Cyprianus, in *Ned. Tijds. voor Heel- en Verlosk.*

Hoe Cimon van een beest een mensch is geworden. Uit *Bocacio's Decamerone* vertaald.

Zie *Levensb. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1875.

H.

HAAGEN (HYLKE VAN), in 1787 te Leeuwarden geboren uit burgerouders, had zulk een onleschbaren dorst naar wetenschap, dat hem gelegenheid bezorgd werd om te studeeren. Hij was te Groningen de meest geliefde leerling van

Muntinghe, en werd predikant te Oudwoude, Bolsward en Zuidbroek. Spandaw bragt hem bij zijn overlijden, in 1822 op slechts op 36 jarigen ouderdom, een sierlijke hulde toe.

Hij vervaardigde uitvoerige registers op Muntinghe's *Geschiedenis der menschheid naar den Bijbel.* Muntinghe droeg hem eene verkorting van zijn werk op, dat hij tot bl. 111 bewerkte en vervolgd is door Cramer von Baumgarten en in 1827 uitgegeven onder den titel van: *de geopenbaarde godsdienstleer des Bijbels,* 2 dln.

Zie Eekhoff, *Leven en verdiensten van Dr. J. H. Halbertsma,* bl. 7, 52; Spandaw, *Gedichten* II, 60.

HAAK (Diderik Willem Pinket van). Deze ambtenaar in Nederlandsch Indië had zijne opvoeding in eene der Fransche Koloniën genoten en was bekend wegens zijne uitgebreide kennis der belangen van Java. Onderkoopman in 1798 en eerste gezworen klerk ter Secretarie van de Indische regering in 1804, vinden wij hem in 1808 vermeld als Secretaris der regering, vervolgens als landdrost of Resident te Pekalongan, in 1811 te Japara, in 1818 weder te Pekalongan en in 1816 als belast met het overnemen der Javasche hoven. In 1817 werd hij aangesteld tot Resident van Pekalongan, in 1819 tot Inspecteur van financiën, in 1823 tot Resident van Soerabaija. Hij overleed te Soerabaija, gepensioneerd, in 1830.

Part. berigt.

HAASLOOP WERNER (Heinrich Thomas Gottfried), zoon van Herman Thomas Haasloop en Cornelia van Hacke, werd den 16den April 1792 te Cleve geboren, en te Aurich opgevoed. In 1811 werd hij flankeur bij de jonge keizerlijke garde, nam deel aan den tocht naar Rusland, viel de kozakken in handen en trad als onderofficier in het Russisch-Duitsch legioen. Na eervol ontsiag nam hij dienst bij het 4de legioen *Oranje-Holland* te Schwiedt, werd vier maanden later overgeplaatst bij de landmilitie en kreeg in 1816 de epauletten als tweeden luitenant en klom vervolgens tot den rang van kapitein op. Na in 1842 als zoodanig gepensioneerd te zijn bragt hij het overige van zijn leven met zijn gezin (hij was in 1825 gehuwd met Johanna van der Uporich op het landgoed de Have bij Elburg door en overleed te Elburg 21 Sept. 1864.

Haasloop was een ijverig beoefenaar der geschiedenis en oudheidkunde, waarvan hij vele proeven heeft nagelaten Zoo in de Geld. en Overijsselsche *Volksalmanakken* als in het *Archief* van Kist en Roijaards en in Sloet's *Tijdschrift v. Stat.* en *N. Nederl. Mag.*

Met O. G. Heldering gaf hij in het licht: *Wandelingen over de Veluwe.* Arnhem 1845. 8°.

Afzonderlijk gaf hij:

Mijn uitstapje van Kampen naar Arnhem in 1865. *Vlugtige aanteekeningen.* Kampen 1847. m. pl. 8o.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1865.

HACKART (Karel). Deze kunstenaar, in 1650 in België geboren, speelde uitmuntend den *basse de violen* en was ook gunstig gekend als componist. Hij schijnt zich eerst te Amsterdam, vervolgens te 's Hage neergezet te hebben, waar hij musicus van den Prins van Oranje was, en in 1686 nog woonde. Hij overleed denkelijk in 't eind der 17e eeuw.

Men kent van hem:

Cantiones sacrae 2, 3, 4, 5, 6 *et* 7 *tam vocum quam instrumentorum, Opr.* 1. Amst. 1674.

Harmonica parnassia sonatorum, trium et quatnor instrumentorum. Utr. 1686. fol.

Zie Gregoir.

HACKE VAN MIJNDEN (Dr. Johan Conrad), zoon van den predikant Conrad Hacke, werd den 11den November 1814 te Haarlem geboren en in 1832 student in de Godgeleerdheid te Utrecht. Welhaast wijdde hij zich geheel aan de beoefening der oude en nieuwe letteren.

Kandidaat in de letteren geworden, deed hij eene reis naar Italië en van daar teruggekeerd, promoveerde hij met eene Dissertatie *de Bessarione.* Hij bekleedde nimmer eenige openbare betrekking, maar hield zich meestal bezig met het aanleggen van zijne buitenplaats Eikenrode bij Oud-Loosdrecht, waar hij 8 Januarij 1873 overleed.

Hij had vooral studie gemaakt van *Dante's Divina Commedia,* die hij geheel vertaalde en juist af had toen de dood hem overviel. Het werk werd evenwel niet in den handel gebracht, doch op zijn kosten met de platen van Doré gedrukt en aan bibliotheken en vrienden ten geschenke gegeven. De titels zijn: *De Hel.* Haarl. 1867; *Het Vagevuur.* Haarl. 1870; *Het Paradijs.* Haarl. 1874.

Hij bleef ook geen vreemdeling in hetgeen bij andere volkeren op literarisch gebied was en werd voortgebracht, waarvan zijne verschillende voordrachten in letterkundige kringen en zijne overzetting van Frederika Bremers' *Dagboek* (Haarl. 1844) getuigen.

Hij huwde 13 Maart 1863 Jonkvrouwe J. C. S. Elias.

Zie *Levensber. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1873; Huberts, enz.

HALBERTSMA (Hidde Justusz.), zoon van Justus Hiddes Halbertsma en Johanna Iskjen Hoekema, werd den 30sten Maart 1850 te Bolsward geboren.

Hij bezocht de Latijnsche school en het Athenaeum te Deventer en werd den 19den September 1838 als student in de medicijnen te Leiden ingeschreven en daar in 1843 Doctor in de Geneeskunde, na het verdedigen eener *Dissertatio Historico-medica inauguralis de Antonii Leuwenhoeckii meritis in quasdem partes Anatomiae micrioscopiae.* Kort na zijne promotie begaf zich Halbertsma met twee zijner vrienden Le Sucur Fleck en Schrick tot voortzetting zijner studiën naar Parijs, vervolgens over Straatsburg en Heidelberg naar Weenen en bezocht later wederom Heidelberg. In 1845 in het vaderland teruggekeerd, werd hij te Leiden doctor in de verloskunde en chirurgie en vertrok, na van de hooge regering eene geldelijke tegemoetkoming verkregen te hebben, ter voortzetting zijner anatomische en physiologische studiën in 1846 naar Berlijn, waar hij de lessen van Joh. Mueller, Schlemm, Broecke en Ehrenberg bijwoonde. In 1847 reisde bij naar Leipzig, waar hij het onderwijs van Ernst Heinrich, Eduard Weber en Lehman bijwoonde, en in 1848 bezocht hij te Praag de hoogeschool. Te Leiden teruggekeerd, aanvaardde Halbertsma aldaar het hem voor zijn vertrek toegezegde ambt van buitengewoon hoogleeraar in de anatomie en physiologie met eene oratie de *Albini anatomie tractandae methodo, comporata cum eaquam nostra tempora sibi deposeunt.*

Eerst in 1857 werd hij tot gewoon hoogleeraar benoemd. In 1864 tot Rector magnificus gekozen, legde hij het rectoraat den 8sten Febr. 1865 neder met een oratie *de iis quae Academiae Lugduno-Batavae anno* 1864—1865 *tristia et laeta acciderunt.*

Hij nam tot de zomervacantie getrouw zijne ambtsbezigheden waar, bracht deze tot herstel zijner gezondheid in Gelderland door, begaf zich met dat doel vervolgens naar Laubach bij Coblentz, waar hij den 22sten November van dat jaar overleed. Hij was gehuwd met eene dochter van den hoogleeraar Hamaker.

Men heeft van hem in de *Verhand. uitgegev. door de Kon. Akad. van Wetenschappen.*

Over Hermaproditismus spurius femininus.

Bijdrage tot de ziektekundige ontleedkunde der tanden.

In *Verslagen en Mededeelingen dier Akademie:*

Over eene verbinding tusschen de breede rugspier en de driehoofdige armspier bij den mensch, een analagon van den bij dieren voorkomenden musculus anconnaeus quintus.

Over de verhouding der ondersleutelbeens-slagader tot toevallig aanwezige halsribben bij den mensch.

Anatomische en physiologische beschouwing der voorhoofdsspier (m. fontiles).

De Sutura infra-orbitalis.

De Lamina mediana carthaginis thyreoideae.

Bijdrage tot de geschiedenis van den canalis Schlemmii.

De musculus thoracicus.

Oordeelkundige aanteekeningen. Eerste zestal.

De afwijking van het tusschenschot der kamers en der primitaire aorta naar links met hare gevolgen. Bijdrage tot de kennis der onregelmatige ontwikkeling van het hart.

Normaal en abnormaal Hermaphroditismus bij de menschen. In *Nederl. Tijdschrift van Geneeskunde.*

De beteekenis der Kleine vleugels van het wiggebeen.

Oordeelkundige aanteekeningen. Tweede Zestal.

Beschrijving van een Oost-Indischen Idiotenschedel.

De derde gewrichtsknobbel (condylus tertius).
De asymmetrie der Javasche Schedels.

Zie *Nederlandsch Tydschrift voor Geneeskunde*, 2e Reeks 2e Jaarg. eerste afdeel. bl 49, *de Vrye Fries*, XI. 271; *H. Halbertsma* uit *The Reader, Rev of Litt. Science and Art.* 23 Dec. 1865; *Ned. Spect* 1865. 410; *Jaarb. Kon. Acad* 1866. 88.

HALBERTSMA (Dr. Justus Hiddes), den 23 October 1789 te Grouw geboren, ontving het onderwijs in de nieuwe en oude talen te Leeuwarden en vertrok in 1807 als student naar de kweekschool der Doopsgezinden te Amsterdam. Na voleindigde studie werd hij (1813) predikant te Bolsward en te Deventer) (1822), waar hij emeritus werd en den 27sten Febr. 1869 overleed. Hij huwde Johanna Iskjen Hoekema, van Workum, die hem vier zonen schonk. Reeds te Bolsward besteedde hij zijne tusschenuren aan de beoefening der Noordsche talen en tongvallen, waarvan hij later een uitgebreide kennis verkreeg. Vooral hield hij zich onledig met de studie van den ouden Frieschen dichter Gijsbert Japiks, tot wiens vereering op zijn aandrang een gedenkteeken aldaar is opgerigt. Zijne geschriften, meest uitgegeven met zijn broeder Eeltje, zijn de volgende:

De Lapekoer fen Gabe Skroor. Dimter 1822, 1829 12°. *Tredde Jefte* 1834 gr. 12°. in het Hgd. en Nederd. overgezet.

De Sceerwinkel fen Joute-baes. Dimter. 1835. *kl.* 8°.

De Treemter (It Reventer) fen it Sint Anthoni Gasthuws to Ljouwert, of trye leugeners troch sen greate ljeagen forbellere, fen Dr. E. met kantteikeningen fen J. H. Dimter 1836. kl. 8°.

De Noärcher Ruen oan Gabe scroar. Ien Brief screaun yn de Moanne, foun in opbrocht troch syn Omke Dr. E. H. fen Grouwergea, mei kantteikeningen fen J. H. H. Dimter 1836 kl. 8°. en een Nederduitsch vers *Friesland.*

Oan Eölus oer it Needwaer fen de 29ste Novimber 1836; *ien Letter fen J. H. H.* Dimter 1837, kl. 8°.

Twigen uwt ien alde stamme, uwtjown troch Dr. E. mei oanteikeningen fen Dr. J. Dimter 1840, 12°. in 't Nederd. overgezet door J. J. A. Gouverneur.

Leed in Wille fen E. H. in de Flotgaersen fen J. H. H. Dimter 1854, gr. 12°.

Het Evangelie van Mattheus vertaald in het Landfriesch. London 1858, kl. 4°. Dit is bewerkt op verzoek van Prins Louis Lucien Bonaparte, die 250 ex. op zijne kosten liet drukken en enkel als present-ex. deed uitreiken, waarvan de schrijver 50 tot zijn beschikking kreeg.

Friesche Heiligen fen Dr. J. H. H., Dr. E. H. in keapman T. H. 1837.

Rimen ind Teltsjes fen de Broarren Halbertsma. Dimter 1868, kl. fol.

Hulde aan Gijsbert Japiks, 1e st. 1824, 2e st. 1827; het derde stuk is nooit verschenen.

Het geslacht der van Harens, Fragmenten. Dev. 1829.

De Doopsgezinden en hunne herkomst. Een ruwe schets, benevens eene lijkrede op Prof. P. O. C. Vorsselman de Heer, en eenige kerkredenen. Dev. 1843, 8°.

Letterkundige Naoogst. 2 stuk. Dev. 1840—1845, 12°.

Aanteekeningen op het vierde deel van den Spieghel Historiael van Jacob van Maerlant. Dev. 1851.

Voorts vindt men verschillende historische en taalkundige bijdragen in onderscheidene tijdschriften, vooral in de *Overijss. Alm. voor Oudheid en Letteren* en in *de Vrije Fries.* Zijn laatste werk is een *Woordenboek der Friesche taal*, dat bij zijn dood tot het woord *Feer* was afgedrukt, en waarvan hij de voortzetting na zijn dood, al ware het slechts in den vorm van een *Woordenlijst*, had opgedragen aan de Prov. Staten van Friesland, die daarin bewilligd hebben nadat hij zijne bibliotheek, handschriften en verzamelde oudheden aan die provincie had afgestaan.

Zie Eekhoff, *Leven en verdiensten* van Dr. Justus Hiddes Halbertsma, in *Vrije de Fries*, d XII, E. Verwijs, *Nekrologie van Joost Hiddes Halbertsma*, in *Ned. Spect.* 1869. 97; Huberts enz.

HALBERTSMA (Dr. Eeltje), de grootste der Friesche dichters, wiens talrijke geschriften hierboven bij die zijns ouderen broeders zijn opgenoemd, werd den 8sten October 1797 te Grouw geboren, te Leeuwarden in de nieuwere en oude talen onderwezen en te Leiden, waar hij zich even als te Heidelberg aan de geneeskunde had gewijd, in 1818 tot Med. Doctor bevorderd. Ruim dertig jaren was hij in zijne geboorteplaats de toevlugt en vriend van lijdenden.

Met zijn geleerden broeder opende hij in 1822 een nieuw tijdperk over de vervallene Friesche letterkunde en vonden zijne geestige verzen en liederen even als zijne karakteristieke prozastukken grooten bijval.

Na een tijd lang te Leeuwarden gewoond te hebben, overleed hij te Grouw den 22sten Maart 1858, kort na de voltooijing van zijn laatste geschrift; *de Jonkerboer*, dat werd uitgegeven door zijn vriend W. Eekhoff, die eene levensbeschouwing van den gevoelvollen dichter er voor plaatste en verscheidene verspreide stukken daarachter.

In 1875 bragten de Friezen eene openbare hulde voor zijne verdiensten door het plaatsen van een gebeeldhouwd borstbeeld in den gevel van zijn geboortehuis.

Part. berigt

HALBERTSMA (Tjalling), broeder van Justus Hiddes, boterkooper te Grouw, gaf bijdragen in het *Friesch Jierboeckjen, de Röeker enz.* en had ook deel aan de stukjes der *Weugmasters*, de *Sceerwinkel*, de *Heiligen* en anderen.

In 1836 liet hij als eene aardigheid drukken het: *Friesk Spjealdeboeck. It bibben in de wiersitzerijen fen Maaike Jakkeles oon de Freske fammen.* Hiervan zijn ook exemplaren getrokken op blaadjes in een koker, om in gezelschappen van meisjes als planeten te worden getrokken. Bij zijn overlijden, op den 12 Dec. 1852, op 60-jarigen ouderdom, was hij lid der Staten van Friesland.

Zie Eekhoff, t. a. p. bl. 58.

HALEWIJN (M. H.). In den aanvang van 1824 werd hij aangesteld tot Opperhoofd ter Zuid- en Oostkust van Borneo, bijzonder om de uitvoering te verzekeren van het contrack, kort te voren door Mr. J. H. Tobias, als kommissaris der Indische regering, met Sultan Soliman te Baudjar-massin, tot uitbreiding van ons gezag gesloten. In het laatst van dat jaar brak in de Baudjarsche bovenlanden een opstand uit, waarvan Pumbakkel Kendet, hoofd der landen Becombaij, Doeson en de Dajak, aanlegger en aanvoerder was. Sedert 1816 had dit Inlandsche hoofd ons bestookt. Na krachtige militaire expeditiën gaf hij zich den 2den Maart 1825 over en een verhaal daarvan werd geplaatst in de Javasche Courant van 27 April 1825. Halewijn bewees daarbij gewigtige diensten. Na de onderwerping van Kendet, gaf hij het bestuur in April 1825 aan den resident C. G. Goldman over en sedert was hij van 1828—1831 resident van Pekalongan en in 1831 een poos resident van Kadoe.

In 1831 gepensioneerd wordende, werd hij den heer van Beusichem toegevoegd tot vervaardiging eener statistieke beschrijving van Java Vervolgens werd hij aangesteld tot algemeenen boekhouder, in 1837 tot resident van Batavia en in 1839 tot Directeur der producten en civiele magazijnen. In 1844 weder aangesteld tot resident van Pekalongan, overleed hij aldaar den 30sten October 1845.

Hij werd ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw in 1839.

Hij schreef *iets over de Daijakkers*" in het XIIIe deel der *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.*

Part. berigt.

HALL (Mr. Floris Adriaan van), zoon van Mr. Maurits Cornelis van Hall en Elisabeth Christina Klinkhamer, werd te Amsterdam den 15den Mei 1791 geboren. Hij genoot het onderwijs van den Franschen predikant Merkus te Vooiburg, vervolgens aan het Athenaeum te Amsterdam, waar hij den 25sten Junij 1812, onder voorzitting van Prof. Cras eene *Dissertatio jurisnaturalis et civilis Romani de dolo quoad eum tractat Cicero libro III de officii cap. 12 seqq.* verdedigde. Kort daarop ontving hij te Leiden, na het verdedigen van stellingen, den graad van doctor in de regten, vestigde zich als advocaat te Amsterdam en praktiseerde aldaar tot 1842, toen de koning hem in plaats van Mr. C. F. van Maanen tot Minister van Finantiën benoemde. Als zoodanig stelde van Hall, ten einde de rentebetaling van den verbazenden schuldenlast te verlichten en het evenwicht tusschen schulden en uitgaven te herstellen, eene vrijwillige drie percents leening van 127

millioen voor en bij mogelijke mislukking een gedwonge geldheffing, bij wijze van een inkomst belasting De Tweede Kamer nam het voorstel aan en de Natie teekende met behulp van de koninglijke familie de leening vol.

Van Hall bereikte zijn doel: niet alleen werd het evenwigt in 's Rijks Finantiën er door hersteld, maar de Minister kon ook de hand slaan aan de verbetering van het muntwezen, waaraan dringende behoefte was. Op het laatst van 1847 nam van Hall zijn ontslag als minister; 't schijnt dat er verschil van inzigt bestond tusschen hem en den Koning over den omvang van de door Z. M. toegezegde grondwetsherziening. In 1848 was hij lid van de dubbele Kamer, belast met de herziening der grondwet; van 1849—1853 was hij gewoon lid van deTweede Kamer. De invoering der bisschoppelijke hierarchie bij het R. K. Kerkgenootschap riep de zoogenaamde Aprilsbeweging in het leven: het ministerie van Thorbecke viel en maakte plaats voor een nieuw ministerie, waarin van Hall minister van Buitenlandsche Zaken was. Drie jaren later nam hij zijn ontslag en in 1858 wederom zitting in de Tweede Kamer voor het kiesdistrict Hoorn. Nog eenmaal werd van Hall minister van Finantiën en ontwierp hij een plan tot aanleg van Staatsspoorwegen, dat door de Kamers aangenomen werd. Slechts een jaar bleef hij aan het bewind: in Februarij 1861 trad hij voor goed van het staatsbewind af. Hij huwde (1815) met Alida Paulina Bondt, oudste dochter van den vriend zijns vaders Mr. Jan Bondt. Na haar dood, den 21 sten April 1845 te 's Hage, hertrouwde in 1853 met Henriette Marie Jeannette Baronesse Schimmelpenninck van der Oye. Hij overleed den 29sten Maart 1866.

Hij gaf in het licht:

Bedenkingen over de vraag: Heeft Cicero in zijne redekunstige voorschriften al dan niet gezondigd tegen de beginselen der zedekunde? in een brief aan Professor J. F. L. Schröder te Utrecht. Amst. 1819.

Lofrede op Johan de Witt, door de Holl. Maats. van Fraaije Kunsten met goud bekroond, in *Werken* der Maats. d. V. St. I. (1819).

Onpartijdige beschouwing van den toestand des koophandels binnen de Vereenigde Nederlanden in brieven. Amst. 1835. (Zij werden in het jaar der uitgave herhaaldelijk als ook in 1864 herdrukt.

Brief aan een vriend over de redenen waarom hij het vervolg op de Verhandeling wegens eene op te rigten handelsbank onbeantwoord laat. Amst. 1857.

Verdediging van de onafhankelijkheid des handels bij het oprigten der naamlooze Maatschappijen. Amst. 1834.

Een woord voor de nieuwe Nederlandsche wetgeving in *Bijdr. tot de Regtsgel. en Wetgeving van den Tex en van Hall* II (1827) bl. 636 -668.

Dertig vragen omtrent bezit en bezitregt, volgens het nieuwe Nederlandsche burgerlijke Wetboek. Ald. III. bl. 118—169.

Kritische beschouwing der 7 eerste titels van het Nieuwe Nederlandsche Wetboek van Koophandel. Ald. IV (1829) bl. 59—161.

Proeven van een onderzoek wegens de gevolgen van gepleegde valschheid in wisselbrieven. Amst. 1826.

Met J. van Hall (zijn broeder), Prof. den Tex en mr. Uitwerff Sterling.

Redevoering ter gedachtenis van G. K. van Hogendorp. Amst. 1835. 2e dr. Amst. 1864.

Aanmerkingen op het ontwerp van een Wetboek van strafvordering. Amst. 1827.

Proeve van onderzoek omtrent de schuld van het Koningrijk der Nederlanden, aan zijne medeburgers aangeboden. Amst. 1840.

De wettigheid van den maatregel omtrent de uitgestelde schuld gehandhaafd. Amst. 1841.

Redevoering over het ontwerp van wet tot heffing eener belasting op de rentenzetting van 11 Maart 1852. Bijbl. bl. 865.

Zie *Levensber. der Maats. van Ned. Letterk.* 1868; *Mag. Handelsr. Meng.* VIII. 128; Huberts, enz.

HALL (Herman Christiaan van), zoon van Mr. Maurits Cornelis van Hall en Elisabeth Christina Klinkhamer, werd den 18den Augustus 1801 te Amsterdam geboren, bezocht de Latijnsche school en het Athenaeum aldaar, en maakte, na volbragte propadeutische studiën, de genees- en natuurkunde tot de hoofdvakken, aan welke hij zich sedert 1819 ook te Utrecht wijdde.

De Botanische en Landhuishoudkunde waren, onder leiding van Prof. Jan Kops, zijn meest geliefkoosde wetenschap. Tweemaal werden zijne antwoorden op de prijsvragen: *Elaboretur historia et in ea accurata descriptio viginti ad minimum plantarum, in qua singulae partes ad legem regularum a Linnaeo in Philosophia Botanica proposita, atque a Wildenowo emendatarum, sunt definiendae,* en *Conficiatur brevis enarratio systematum Botanicorum quae inde a Caesalpino usque ad Linnaeum inprimis inclaruerunt. Addatur expositio prastantive systematis sexualis Linnaei, qua non tantum perspiciatur quibusnam in rebus praecedentis systemata superavit verum etiam quaenam ipsi desint, atque impediant, quominus perfectum dici possit* (1819—1820), te Leiden en te Utrecht bekroond. Een jaar later verdedigde hij een *specimen botanicum exhibens synopsin graminum indigenarum,* deed in 1822 eene wetenschappelijke reis door Duitschland en Frankrijk, en verkreeg in 1828, te Leiden teruggekeerd, na verdediging eener *dissertatie de Stethoscopii in morbis pectoris usu* den doctoralen graad.

Hij zette zich als praktiserend geneesheer te Amsterdam neder, werd, na het overlijden van Prof. Uilkens, hoogleeraar in de Botanie en Landhuishoudkunde te Groningen en aanvaardde den 12den April 1826 deze post met een inwijdingsrede *over het belang dat er voor den landbouw gelegen is in de kennis der natuurlijke historie van het vaderland.*

Van Hall was lid van vele in en in buitenlandsche genootschappen, Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en Kommandeur van die der Eikekroon. Hij huwde Maria Anna van Schermbeek, die hij in 1863 verloor, hem onderscheidene kinderen nalatende. Hij overleed

Zijne voornaamste schriften zijn:

Verhandeling over de Polypen en Polypenhuizen welke men tot nu toe in Nederland gevonden heeft in *Recensent* Junij 1821.

Hoofdtrekken der Natuurlijke Historie van Noord-Nederland, ten opzigte van deszelfs grond, planten en dieren. Ald. 1825. N°. 1.

Elementa Botanica Gron. 1834. Dit werk werd twee jaren later (Gron. ook 1836) in het Nederd. uitgegeven. Er verscheen in 1846 een verbeterde druk van onder den titel: *Eerste beginselen der kruidkunde.*

Verhandeling, inhoudende eene Beschrijving van de hennipteelt. Gron. 1828.

De volmaaktheden van den Schepper en zijne schepselen beschouwd, in redevoeringen ten vervolge op de Redevoeringen van J. A. Uilkens. 2 dln. 1837, 1840.

Hij leverde menige bijdrage in de *werken der Kon. Akad. van Wetenschappen,* in het *Album der Natuur* enz.

Ook had hij met W. Vrolik en G. S. Mulder de redactie van de *Bijdragen tot de Natuurk. Wetenschappen,* welk tijdschrift tot 1832 is voortgezet.

Zie *Gedenkb. v. Groningen.*

HASSELT (Mr. Willem Jan Cornelis van), zoon van W. van Hasselt en S. A. Lobé, werd den 9den Jan. 1795 te Amsterdam geboren. Hij genoot, na eenigen tijd de school van Mr. Perk te hebben bezocht, het onderwijs in de oude talen van den praeceptor Bakker, in de wiskunde van den lector van Bemmel, en in de natuurkunde van den instrumentmaker Laun. Na eenigen tijd als apothekersleerling bij zijn vader te zijn geweest, werd hij student in de medicijnen aan het Athenaeum Illustre zijner geboortestad. Welhaast verwisselde hij de studie der medicijnen met die der regtsgeleerdheid, en voleindigde ze te Leiden, waar hij in 1826 den titel van meester verkreeg, na verdediging van een specimen; *de actione exercitoriâ.* Twaalf jaren lang was hij praktiserend Advokaat te Amsterdam; in 1824 trad hij in de magistratuur als plaatsvervangend vrederegter van het 3e en in 1826 ook van het 4e en 5e kanton van het arrondissement Amsterdam, in 1831 werd hij plaatsvervangend en in 1832 effectief lid der Regtbank van eersten aanleg aldaar. Den 1sten October 1838 ging hij als lid in de arrondissementsregtbank over, en in 1848 was hij lid der dubbele Tweede Kamer tot herziening van de grondwet en bleef hij sedert lid van de Kamer tot 1852. Hij overleed te Amsterdam, den 2den Maart 1864.

Behalve een menigte recensiën, critische, bibliographische, genealogische geschied- en oudheidkundige stukjes in de meeste periodieke tijdschriften, die allen door zijn biografist J. Heemskerk zijn opgenoemd, gaf hij afzonderlijk in het licht: een nieuwe uitgaaf van *Het Haarlemmermeerboek van J. A. Leeghwater. Met aanteekeningen van en voorafgegaan door eenige levensbijzonderheden van den schrijver en een historisch overzigt der plannen tot en der werken van het droogmaken van het Haarlemmermeer. Met portret, kaarten* enz. Amsterd. 1838.

Ontwerp tot droogmaking van het Haarlemmermeer, zonder voorafgaande bedijking an Dr. Conradus Zumbag van Coesfelt van den jare 1742. Met eene kaart. Amst. 1838.

Verzameling van wetten en besluiten, voorkomende in het Staatsblad, IX deelen en register; daarna een *Bijvoegsel*, daarna deel X en XI; het IIIe en het XIe deel, ieder in twee gedeelten. Amst. 1839—1844.

Ontwerpen om de stad Amsterdam van zoet water te voorzien in de XVIIe Eeuw voorgesteld door Elias Sandra, met eene kaart, 3e druk omgewerkt en met een voorberigt vermeerderd. 's Hage 1841.

Verordeningen op het lager onderwijs, waarbij het Kon: Besluit van 2 Januarij 1842. Met een Alphabetisch register Amsterd. 1842.

De Nederlandsche wetboeken met aanteekeningen IV deelen en *Nalezing*. 's Gravenh. en Amsterd. 1842.

Wet tot regeling der jagt en visschery. Met een uitvoerig Alphabetische Register. Amsterd. 1848. 1e en 2e dr.

Verzameling van Nederlandsche Staatsregelingen en Grondwetten. Amst. 1853.

Wet, houdende bepalingen omtrent de huishouding enz. op de koopvaardijschepen. Met een uitvoerig Alphabetisch Register. Amsterd. 1856.

Wet van 13 Junij 1857 tot regeling der jagt en visscherij. Met een uitvoerig Alphabetisch Register. Amsterd. 1857.

Wet van 13 Augustus 1857, tot regeling van het lager onderwijs. Met een uitvoerig alphabetisch register. Amsterd. 1857.

Beschouwing over het voortdurend bestaan van art. 282, 283 en 289 *van het Wetboek van Strafregt. Eene drukpersquaestie.* Amst. 1861.

Zie *Levensberigt d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1864; Hubertz, enz.

HEEMSTRA (Mr. SCHELTE Baron van), zoon van Willem Hendrik, Baron van Heemstra en Johanna Balthazarina, dochter van Balthazar van Idsinga, burgemeester van Groningen, werd aldaar den 16 November 1807 geboren. Hij ontwikkelde zich geestelijk voorspoedig in de gezonde streken van Oudwoude, waar zijn vader in 1809 Maire en Ontvanger van het middel der verponding was gevonden, volgde zijn vader, die in dienst getreden tot den rang van majoor (1814) later tot dien van Luitenant-kolonel bevorderd was, in zijn verschillende garnizoensplaatsen met zijn gouverneur J. L. Jeannet uit Neufchâtel, en toen deze in 1819 tot Grietman van Kollumerland en Nieuw-Kruisland benoemd was, naar Friesland.

In 1824 werd hij als student aan het Athenaeum te Franeker en in 1828 te Groningen ingeschreven en promoveerde in 1830 na het verdedigen van een *Specimen exhibert nonnulla de alimentis praestandis.* Slechts voor korten tijd had zich van Heemstra als advokaat te Leeuwarden gevestigd, daar hij in October van 1830 de betrekking van Grietman van Doniawerstal aanvaardde. Toen de Belgische revolutie uitbrak werd hij eerste luitenant bij de mobiele Friesche schutterij en keerde als kapitein te Langweer, de hoofdplaats van zijne kleine Grietenij, terug. Eerst in 1838 begon voor van Heemstra de staatkundige loopbaan. Ofschoon geen Lid van de Ridderschap van Friesland zijnde koos deze hem tot lid van de Provinciale Staten. In 1849 tot Grietman van Oost-Dongeradeel benoemd, vestigde hij zich te Metslawier.

De ruimte ons vergund veroorlooft ons niet te gewagen van hetgeen van Heemstra als lid der Staten van Friesland verrigtte, noch stil te staan bij zijn voorstel nopens de grondwetherziening, den 2den Julij 1844 in de vergadering gedaan, waardoor hij in Friesland eensklaps op den voorgrond trad en veler oogen in Nederland eensklaps op hem gevestigd werden, en hoe hij, als lid der Tweede Kamer, een der warmste voorstanders van deze was.

Met een overgroote meerderheid door de Staten van Friesland (13 Julij 1847) herkozen, duurde van Heemstra's eerste parlementatre loopbaan tot 30 Junij 1848, toen hij tot tijdelijk later tot definitief Minister voor de zaken der Hervormde en andere eerediensten benoemd werd.

Na op zijn verzoek van zijn ministriëele betrekking ontslagen te zijn, werd van Heemstra op nieuw tot lid der Tweede Kamer gekozen, en bleef zulks tot 20 Augustus 1850, toen de Kamers door het invoeren der nieuwe kieswet werden ontbonden. Ook gedurende zijn tweede parlementaire loopbaan, nam Heemstra ijverig deel aan de werkzaamheden der Kamer tot dat hij tot Commissaris des konings te Utrecht werd benoemd. Acht jaren mogt hij met ijver die betrekking vervullen, toen hij (31 Maart 1858) tot Commissaris des Konings in Zeeland werd benoemd.

In 1860 verwisselde hij Middelburg met 's Hage, tengevolge zijner benoeming tot Minister van binnenlandsche zaken. Als zoodanig waren om meer dan ééne reden, maar vooral om de aanhangige spoorwegquaestie, aller oogen op hem gevestigd. Na zijn ontslag genomen te hebben (Januarij 1862) vestigde hij zich met zijn gezin op Beukenrijk te St. Maartensdijk, Prov. Utrecht. De halve vernieuwing van de Tweede Kamer in Junij 1862 gaf aan van Heemstra gelegenheid om het Staatkundig tooneel weder te betreden, door zijne benoeming tot lid der Tweede Kamer door het kiesdistrict Middelburg. Doch zijne derde parlementaire loopbaan duurde niet lang. Het overlijden van eene schoonzuster riep van Heemstra den 12den December 1864 te midden der debatten in de Tweede Kamer naar IJsselstein. Door de koorts overvallen vertrok hij dadelijk van daar naar Beukenrijk, waar hij den 20sten daaraanvolgenden overleed.

Heemstra was Commandeur en Ridder van verschillende Orden.

Hij huwde I Henriëtte Hillegonda de Waal, dochter van den Groningschen hoogleeraar in de wijsbegeerte Cornelis de Waal en Sara Maria Weyland, die hem 6 kinderen schonk. Zij overleed den 1sten Mei 1857, II Marianne A. J. Story van Blokland. Zijn portret vindt men o. a. in den *Utrechtschen Volksalmanak* 1855.

Zie *Utrechtsche Volksalm.* 1855; *Levensberigt d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1865.

HEERKENS (JOAN NIKOLAAS JOZEF), zoon van Mr. Philippus Antonius Heerkens en Maria Christina Rijzeveld, werd den 22sten Julij 1807 te Zwolle geboren, bezocht de Latijnsche school en in 1825 de hoogeschool te Groningen, waar hij den 26sten Junij 1830 tot Doctor in de regten werd bevorderd, na het verdedigen van een Proefschrift *over de Provinciale Staten en het aandeel dat aan hen volgens de toenmalige Grondwet in het staatsbestuur toekomt.*

Hij vestigde zich nu in zijne geboortestad, werd aldaar in 1833 procureur, in 1839 kantonregter en in 1856 raadsheer in het Provinciaal Geregtshof van Overijssel, ook bekleedde hij 20 jaren het lidmaatschap der plaatselijke schoolcommissie, was curator der Latijnsche school en sedert 1850 schoolopziener. In 1846 werd hij Lid der Provinciale Staten van Overijssel, die hem in 1848 afvaardigden om als Lid van de Dubbele Kamer der Staten-Generaal deel te nemen aan het werk der Grondwetherziening, en bij de invoering der Gemeentewet lid van den Gemeenteraad te Zwolle. Onder de vele betrekkingen hem opgedragen behoorde almede die van secretaris en ontvanger van het dijkbestuur van Mastenbroek (1825—1859): ook was hij lid van het bestuur der Overijsselsche kanalisatie-maatschappij. Bij zijne veelvuldige betrekkingen, vond hij nog tijd zich bezig te houden met de geschiedenis van zijne provintie, waarvoor hij de stedelijke archieven van Zwolle en Kampen onderzocht, ook was hij mede de grondlegger der vaste vereeniging ter beoefening van Overijsselsche regt en geschiedenis.

Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en Lid der Maats. van Nederl. Letterk. Hij overleed den 21sten Junij 1867.

Zie *Levensb. d. Maats. van Letterk.* 1868.

HEIJE (JAN PIETER), zoon van Casper Hermanus Heije en Anna Sluip, den 1sten Maart 1809 te Amsterdam geboren, ontving zijn opleiding aan het Athenaeum zijner geboortestad, waar hij op zijn 18e jaar aan de Leidsche

Hoogeschool, nam met zijn medestudenten deel aan den veldtocht in België en verwierf het doctorschap in de medicijnen op den 18den Junij 1832. Gedurende een kwart eeuw oefende bij de geneeskundige praktijk in de hoofdstad uit, en wijdde zich sedert 1857 uitsluitend aan letter- en toonkunde en aan de bevordering van philantropie.

Reeds vroeger had hij dat laatste gebied betreden; hij toch was de stichter der vereeniging *Ziekenverpleging*.

Als geneeskundige redigeerde hij van 1838—1840, de *Medische wenken en meeningen* en van 1840—1845 het *Archief voor geneeskunde*. In 1842 benoemd tot lid van de staatscommissie voor geneeskundige wetgeving, werd hij 5 jaren later hoofdbestuurder van de Maatschappij tot bevordering der geneeskunst.

Ook de toonkunst had veel aan Heije's rusteloozen ijver te danken. Sedert 1843 hoofdbestuurder en secretaris, was hij tevens de ziel der Maatschappij tot bevordering der toonkunst en smaakte de voldoening dat zijne liederen op de volksscholen, burgerregt verkregen.

Door 't stichten van de Vereeniging voor Nederlandsche muziekgeschiedenis gaf hij den eersten stoot tot ontginning van een nog geheel blootliggend veld. Voorts leidde hij gedurende zestien jaren, van 1844—1860, als lid van het hoofdbestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de door hem opgezette beweging van het volkszangonderwijs. Met Wilhelmus Smits ontwierp hij eene nieuwe zangmethode, terwijl hij den tekst leverde van talrijke liederen, door onze beide Componisten op muziek gezet. In muzikale poëzie en rijkdom van rhythmische vormen muntte hij uit. De Hollandsche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen bekroonde in 1841 zijn *Liederen en Zangen* en de Maatschappij tot Nut van 't algemeen zijne *Kinderliederen*. Van hem was ook het denkbeeld een volksalmanak door het *Nut* te doen uitgeven.

Sedert 1835 behoorde Heije met Potgieter, Drost en Bakhuizen van der Brink tot het jeugdige Holland dier dagen, dat zich eerst in de *Vriend des Vaderlands* toen in de *Muzen* later in de *Gids* een nieuwen weg voor letterkunde baande.

De beste bronnen om zijn karakter te leeren kennen zijn de beide deelen, die hij zelf betitelde *Innigst leven eens dichters*.

Hij was lid van de stedelijke regering. Bij raadsbesluit organiseerde zij de stedelijke geneeskundige armverzorging naar zijn stelsel.

Hij huwde Maria Margareta van Voorst, overleed te Amsterdam den 24sten Februarij 1876 en werd te Athenes in de Haarlemmermeer begraven.

J. E. Renesse vervaardigde een lijst zijner geschriften, onder welke:

Zangen der liefde. Vier liederen in muziek gebragt met begel. van piano door D. Koning. Amst. 1843. 4°.

De Diakoniën in de Armenwet. Open brief aan Jhr. Mr. J. de Witte van Citters. Amst. 1856.

De Grondslag van de Maatschappij der toonkunst. Eene Voorlezing. Amst. 1850.

Een feestdag voor het volkszangonderwijs (30 April 1852). Amst. 1852.

Eene levensvraag voor oogenblik en toekomst. Armenverzorging en armenbestaan, naar aanleiding der verordening op de geneeskundige armenverzorging voor de stad Amsterdam, met de armenwet in verband beschouwd. Amst. 1856.

Kinderliederen. Uitgave zonder zangwijze 2e druk. Amst. 1862.

Kinderliederen, 1e bundel. Zangwijzen van J. G. Bertelman J. B. van Bree, J. H. Verhulst en J. W. Wilms, 3 bundels. 3e dr. Amst. 1850—1852. 8°.

Al de kinderliederen van J. P. H. met vertaling van A. Clavereau Karel Arenz en P. Millard. Amst. 1861 met 6 staalpl.

Bundel, zangwijzen van J. G. Bastiaans, G. H. Broekhuizen Jr., K. A. Craeyvanger en L. van der Wulp. 2e dr. Amst. 1851.

Kinderliederen. Amst. 1874. kl. 4°.

Kinderliederen en Nieuwe kindekliederen. Uitgave met plaatjes. Amst. 1854.

Nieuwe Kinderliederen. Amst. 1852. 2e dr. Amst. 1867.

Maria bij 't Kruis. Stabat Mater, de Latijnsche tekst benevens eene metrische navolging. (Met Bijlagen van Bilderdijk, Vondel en van Braam). Amst. 1858.

Volks-zangboek voor vierstemmig gezang. Zangwijzen van Nederl. toondichten. Amst. 1850—1855.

Zes driestemmige kinderkooren, ter afwisseling der zangstukken, en tevens geschikt voor school-examen. Muzijk van W. Smits. Amst. 1854.

Zes driestemmige kinderliederen. Muzijk van J. van Eijken. Amst. 1856.

Neêrlands onzijdigheid. Een vliegend blad. (Uittreksel uit een brief). Amst. 1870.

Novemberliedjes 1813—1863, behoorende bij de Feestplaat van J. ter Gouw.

Asschepoester. Een sprookje uit de oude doos. Met Hoogd. vertaling door Mevr. H. Heinz-Berg. Ets-photogrammen door H. J. Burgers, photo-lithographie van A. Kroon, volgens de vinding van J. E. Asser. Amst. 1865. kl. 4°.

De gelaarsde kat. Een sprookje uit de oude doos op rijm gebragt. Ald. 1867.

Een lied van Alkmaars Victorie, 1572—1573. *Met zang en piano muziek, gecomponeerd door R. Hol en bekroond door de Vereeniging ter viering van den gedenkdag van Alkmaar ontzet* 1573. Amst. 1873.

Een stem der toekomst uit lang verleden dagen. Gedicht Amst. 1870.

Griechenlands Kampf und Erlösung. Eine neue Niederlandische Dichtung zu Beethoven's Ruinen von Athen. Amst. 1867.

Het woord van Waterloo, een vredelied 18 *Junij* 1815—1865 (Met Eng. Hoogd. en Fransche vertaling.) 's Gravenh. 1865.

Kinderen. Een dichterlijke krans. De kinderen en het volk. Eene bloemlezing. In omslag met ets-photogrammen van Hein J. Burgers. Amst. 1867.

Onsterfelijkheid. Een sinfonisch gedicht. De Hollandsche tekst, met duitsche vertolking van Wilhelm Berg. Amst. 1870.

Te land en ter zee. Gedichten. 3e dr. Amst. 1874.

Uit Scheemring tot Zonneschijn, zes geestelijke liederen in vrijen koraalvorm gecomponeerd voor sopraan, alt, tenor en bas. Eene verpoozing op muzykaal gebied, van J. Oudijk van Putten. Nieuwdiep. 1866.

Uw koningrijk kome. Een bundel stichtelijke liederen en zangen. Amst. 1873.

Veepest-dwang. Amst. 1867.

1572—1574. *Twee volksliedjes en een Feestlied voor mannen-zangvereeniging. Uitgeg. ter eere der April-gedenkdagen door de Vereeniging tot veredeling van 't Volksvermaak te Amsterdam.* Amsterd. 1872.

Volksdichten Amst. 1865. 2 dln. 3e dr. Amst. 1872.

Voorts gaf hij nog vele losse gedichten afzonderlijk uitgegeven in bloemlezingen, zangbundels en almanakken geplaatst, metrische overzettingen van oratoriën, brochures enz.

Zie A Ising, *Jan Pieter Heije*, in *Ned. Spectat.* 1876; Huberts *Handelsblad* 25 Febr. 1876; *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1877.

HEIN (Henri Jan), geboren te Kampen den 14den Febr. 1822, was schilder en teekenmeester aldaar en overleed den 8den Junij 1866.

Hij gaf in het licht:

Luim en Ernst, verspreide rijmen. Kampen. 1864.

Zie Huberts.

HEINS (Michiel Ernest), geboren te Hulst, organist te Arnhem, werd den 27sten November 1737 benoemd tot onderwijzer in de zangkunst te Nijmegen.

Men heeft van hem:

Sei conserti a conque stromenti, violino principale, violino primo e secondo, alto, viola organo e violoncello, etc. di musica da Ernesto Heynsius, organisto della chieza Cathedrale d'Arnhem opera prima, Stanpata à Spese di Arnoldo Olofsen, à Amsterlodami. Pieter Mut Sculp. opgedragen aan Gysbert Tulleken.

Zie Gregoir.

HEIM VAN DUIJVENDIJKE (Mr. Johan Adriaan Baron van der), zoon van Mr. Anthony van der Heim en Elizabeth van der Does, werd den 15den Januarij 1791 te Rotterdam geboren, ontving onderrigt in de oude talen te Delft en studeerde vervolgens te Leiden in de regten. Den dag na zijne promotie tot licentiaat in de regten bevorderd, werd hij terstond als garde d'honneur te paard naar Metz opgezon-

den, doch hij keerde terug, toen hij vernam dat de Oranjevlag te 's Hage was opgestoken. Hij vestigde zich als advokaat te 's Hage en na zijn huwelijk met Petronella Joanna Schorer, dochter van Jhr. David Schorer en Dana Elisabeth van Visvliet, te Middelburg, waar hij eerst als rechter-plaatsvervanger en in 1821 tot ontvanger der Registratie werd benoemd. Twee jaren later werd hem het ambt van griffier der Staten van Zeeland opgedragen.

Na vruchteloos voor het gouvernementschap van Limburg, voor dat van Friesland en voor het Secretariaat van den Raad van State te zijn aangezocht, en in 1840 naar de buitengewone dubbele Kamer der Staten-Generaal te zijn afgevaardigd, bewoog hij zich een korte poos op het ruimere gebied der algemeene staatkunde, maar om aanstonds weder met volkomen tevredenheid tot zijn geliefkoosde griffie weder te keeren.

In 1843 werd hij benoemd tot Lid van den Raad van State en in 1844 tot gouverneur van Zuid-Holland, welk gewigtig ambt hij vier jaren (1844—1848) en later wederom gedurende negen jaren (1855—1862) bekleedde, terwijl hij een korte poos, van Mei—Julij 1846, het ministerie van binnenlandsche *ad interim* aan hem werd opgedragen.

Van der Heim was Curator der Leidsche Hoogeschool. De koning kende hem den titel van Baron toe, de gezamelijke burgemeesters van Zuid-Holland brachtten hem bij zijne aftreding toen hij den 70jarigen leeftijd had bereikt eene schoone hulde, en bij zijn aftreden als Commissaris des Konings lieten de Provinciale Staten een medaille met zijn beeltenis slaan en kozen hem tot lid der Eerste Kamer.

Hij overleed den 15den Oct. 1870.

Zie verder zijn leven geschetst door H. J. van der Heim voor *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1872.

HELDRING (Otto Gerhard), zoon van den Zevenaerschen predikant O. G. Heldring, was den 17den Mei 1804 geboren, studeerde in de godgeleerdheid aan de Hoogeschool te Utrecht gedurende de jaren 1820—1826, werd in 1824 predikant bij de Hervormde gemeente te Hemmen (Gelderland) en huwde in 1831 met Anna Elisabeth Derffer-Wiel.

Hemmen, Heldrings eenigste standplaats telde nauwelijks 150 zielen en hierdoor vond de arbeidzame geest van den predikant ruimschoots gelegenheid om in ruimer kring werkzaam te zijn. Reeds van den aanvang af toonde hij groote belangstelling in allerlei arbeid van philantropischen aard. Gesteund door Baron F. G. van Lijnden, Heer der gemeente Hemmen, gelukte het Heldring den dagloonerstand in zijn omgeving door vrijen arbeid tot tabaksplanters en tot den kleinen boerenstand te verheffen. In 1840 vond hij op een wandeling over de Veluwe het gehucht Hoenderloo in een treurigen toestand. Zijn eerste werk bestond in de delving van een put om de arme inwoners van drinkwater te voorzien; vervolgens stichtte hij er een school en onderwijzerswoning en eindelijk werd het door den bouw eener kerk en pastorie tot een bloeiend dorp. In 1846 en 1847 werden eenige dorpen in de Tieler- en Bommelerwaard, die ten gevolge van de allereerste ziekte in de aardappelen in grooten hongersnood verkeerden, door Heldring met gelden geholpen, die hem door vrienden tot dat doel waren geschonken. Later trachtte hij een aantal der inwoners dezer overbevolkte landstreek naar de drooggemaakte Anna Paulowna Polder te koloniseeren.

Inmiddels wijdde zich Heldring meer bepaald aan den arbeid der „inwendige zending", waarvan hij in ons vaderland de waardige vertegenwoordiger is geweest. Dronkenschap en prostitutie bestrijdende kwam hij op de gedachte het asyl Steenbeek voor geprostitueerden te openen (1848).

In 1860 bouwde hij het opvoedinggesticht Talitha Kumi om aan verwaarloosde meisjes een christelijke opvoeding te geven. Daarna richtte hij in 1862 het gesticht Bethel op, een toevluchtsoord voor meisjes van 18—20 jaar, die uit de gevangenis waren ontslagen. Eindelijk werd in 1864 de christelijke Normaalschool ter opleiding van onderwijzeressen geopend. Al deze inrichtingen bevinden zich in het dorp Setten. Heldring zette de kroon op zijn werk door den bouw eener kerk op een vluchtheuvel, die voor godsdienstoefeningen in geval van watersnood als toevluchtsoord voor overstroomden konde dienen. Hij had toen na 40jarigen dienst zijn betrekking als predikant te Hemmen neêrgelegd en woonde sedert 1867 „in het midden van zijn volk", in een te midden der gestichten gebouwde directeurswoning, om zich geheel aan de leiding der inrichtingen te kunnen toewijden.

Heldring arbeidde ook met warme belangstelling voor de zending onder de heidenen, maar vooral komt hem op het gebied der inwendige zending, de welverdiende hulde toe, dat hij nieuwe wegen heeft geopend; hij vond daarin, volhardende in de kracht des geloofs, een rijk gezegend arbeidsveld dat tot aan zijn dood zijn levenstaak bleef. Hij overleed den 11den Juli 1876 te Marienbad, in Boheme, in den ouderdom van 72 jaren en werd begraven aan den voet van den vluchtheuvel dien hij deed opwerpen en in de nabijheid van het Godshuis dat hij deed bouwen. Zijn nagedachtenis zal bij vele geredden in dankbare herinnering bewaard blijven.

Meerdere bijzonderheden omtrent zijn leven vindt men vermeld in Dr. N. Beets, levenschets van O. G. Heldring voor de Maatschappij van letterkunde, en in een autobiographie uitgegeven door L. Heldring 1878.

Hij schreef:

De Natuur en de Mensch of levensbeschouwingen van pachter Gerhard op zijne wandelingen met neef Jonas. Amst. 1834. 8 stukken.

Winteravondlektuur van pachter Gerhard. Amst. 1835—1836. 2 stukken.

Wandelingen ter opsporing van Bataafsche en Romeinsche Oudheden, legenden, enz. 2 stukken. Amst. 1838—1840.

De nimmer rustende Israeliet tot rust gekomen; Eene Christelijke legende. Amst. 1839.

De Zoon der Natuur en de Man naar de Wereld. 2 dln. 1831.

Hoe Simon Bar Jona aan de hand van Jezus, Petrus genaderd is. 3de Afd. Leiden 1842.

De Bijbel en de Mensch, 1ste dl. en 2de, 1ste st. Amst. 1842—1844.

Binnen- en Buitenlandsche Kolonisatie in betrekking tot de Armoede. Amst. 1846.

Opmerkingen op een reis langs den Rijn. Met pl. Amst. 1847.

Reis naar Hamburg en Berlijn of eenige dagen toegewijd aan het gebied der innere Mission, 2 stukken. Amst. 1850.

Hij was redacteur van de *Magdalena, Evang. Jaarb.*, van *Bethel, Christ. Stad- en Dorps-Alm.* Rott. 1864—1874 *van de Vereeniging, Christel. Stemmen.* Amst. 1850 en van het *Settensch Dorpskronykske.* Setten 1868.

Met Lublink Wedding gaf hij uit *Waarheid en gevoel in 't leven.* Amst. 1837 en met C. F. E. Robidé van der Aa, *de Volksbode.* Amst. 1839—1847.

Voorts heeft men van hem vertaling aanprijzende voorbericht, klaargeschriften enz.

Part. berigt.

HENDRICKX (Francisca Petrolella) geboren ELSENS, den 29sten October te Rotterdam geboren, was gehuwd met den Vlaamschen dichter P. J. N. Hendrickx en overleed te Burgerhout den 16den December 1867. Zij schreef eenige schetsen, door haar echtgenoot. onder den titel van: *Snipperuurtjes.* Antw. 1871, uitgegeven.

Zie Huberts, enz.

HENGEL (Wessel Albertus van), zoon van Jacobus van Hengel en Margaretha van Groen, den 12den November 1779 te Leiden geboren, verliet in 1795 de Latijnsche school, werd student in de Godgeleerdheid aldaar, in 1803 predikant te Kalslagen, in 1805 te Driehuizen en Zuidschermer en in 1810 te Grootebroek. In 1815 werd hij benoemd tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Franeker, welk ambt hij aanvaardde met eene redevoering de *elementis disciplinae theologicae bene ac diligenter pertractandis.* Hij legde aldaar in 1817 het rectoraat neder met eene *oratio de singulari religionis Christianae vi atque efficacitate ad piam et honestam puerorum educationem.*

In 1818 verwisselde hij Franeker met Amsterdam, waar hij eene intree-rede hield *de Religionis Christianae disciplina verae ac nativae eloquentiae uberrima nutrice,* ook vertaald in het licht verschenen: tevens werd hij tot *Concionator Athenaei* aangesteld. In 1827 tot hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Akademieprediker te Leiden beroepen, aanvaardde hij de eerstgemelde betrekking met eene redevoering *de grammatica literarum sacrarum interprete.*

Den 8sten Februarij 1832 droeg hij het rectoraat over aan zijn opvolger, sprekende *de Religionis Christianae efficacitate in bellum tum plane singulari, tum maxime salutari.* Van Hengel was herhaaldemalen praeadviserend lid der synode, medebestuurder van het Haagsch genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst, Curator van het Stolpiaansch legaar, lid der Commissie tot de Zaken der Oost- en West-Indische Kerken. Ook was hij Theol. Doctor honoris causa, lid van het Kon. Ned. Instituut, Ridder van de Orde van den Nederl. Leeuw, lid van vele Godgeleerde, letterkundige en philantropische genootschappen.

In 1849 verkreeg hij zijn emeritaat. Hij overleed den 6den Februarij 1871. Zijne huisvrouw Anna Maria Hupé, weduwe van den Geneesheer Biesterbos te Amsterdam, schonk hem 10 kinderen, waarvan vijf hunne beide ouders hebben overleefd.

Hij schreef, behalve een menigte bijdragen en verhandelingen, recensiën enz. in onderscheidene Tijdschriften, o. a. in het *Christelijk Maandschrift voor den beschaafde stand*:

Opstel over Palestina als het beste land tot woonplaats voor de Joodsshe Natie.

Verhandeling over de geschiedenis van den wonderdadig opgewekte Lazarus, door het Haagsch Genootschap met den zilveren, en.:

Verhandeling over de Hemelvaart en Koninglijke waardigheid van Jezus Christus, met den gouden eereprijs bekroond (1807—1808).

Vijf verhandelingen over de eeuwigheid der straffen in *Biblioth. van Theol. Letterk.* Dl. VI en Dl. VII.

Hij was later aan dat Tijdschrift verbonden, gelijk ook aan de *Bijdragen tot de beoefening en Geschiedenis der Godgeleerdheid.* Al wat daar in Dl. I, bl. 47—246 voorkomt over kritiek en exegesen van het N. T. is van zijne hand en tot elken volgenden Jaargang leverde hij Bijdragen.

Betoog dat de Doop en het Avondmaal, naar het oogmerk van Jezus' door alle tijden dezer wereld moeten voortduren, door het Haagsch Genootschap, en: *over het gevoelen van J. A. Eberhard, wegens den oorsprong van den Christelijken Godsdienst* door Teijler's Godgel. Genoots. met zilver bekroond (1811). Hetzelfde Genootschap schonk hem in 1813 de gouden medaille voor zijne *Verhand. over den invloed van de bijzondere karakters en persoonlijke denkwijzen der Evangelisten en Apostelen. op derzelver geschriften.*

Bijdrage tot de Werken van het Haagsch Genoots. 1814. *Nalezing* of *Bijvoegsel* 1861.

Verhandeling over de Voortplanting des Christendoms van Seltenreich, uit het Latijn vertaald en met aanteekeningen (1816).

Opwekking der Protestantsche Christenheid tot eene regte gedachtenis aan de hervorming van den godsdienst, in eene leerrede naar Joh. X : 22, die uitgegeven is, even als daarna zijne *Toespraak of Feestrede over Ephes.* V : 8 in het licht verschenen is in den bundel. *Leerredenen, gehouden te Leeuwarden op het derde eeuwfeest der Kerkhervorming* (1818).

Redevoering over Sint Nicolaas en het St. Nicolaasfeest in *Archief voor Kerkel. Geschied. van* Kist en Roijaards, Dl. III, bl. 753—798, vertaald door J. H. Costers in het *Zeitschrift für Historische Theologie* 1840.

Redevoering ten betooge, dat de Bijbel, naar de uitspraak der geschiedenis, den weldadigste invloed op 's menschen waar en onverganklijk heil heeft. Amst. 1826.

Commentatio de bonarum communione ab antiquissimis Christi sectatoribus instituta in *Comment. Tertiae Classis Inst. Regii Belg.* Vol. IV.

Annotatio in loca nonnulla N. T. Amst. 1824.

Institutio Oratoris Sacri. Lugd- Batl. 1829.

Korte Schets der Academische lessen over de Evangeliebediening in de Nederl. Herv. Kerk. Leid. 1860.

Geschiedenis der Zedelijke en Godsdienstige beschaving van het hedendaagsch Europa. Amst. 1829—1844. 4 dln. Tweede geheel herziene druk. Leid. 1862—1864, 3 dln.

Keizer Hendrik de Derde, een tafereel van 's mans deugden en verdiensten. Leiden 1844.

De Joodsche natie ten tijde der opbouwing van Jeruzalem, een beeld voor onze Nederlanders. Leiden 1830.

Memoria Voorstii. Lugd. Bat. 1834.

Meritorum Johannis Henrici van der Palm Commemoratio baevis. L. B. 1840.

Levensbericht van Wilhelm Broes, in *Handel. d. Maatsch. v. Neerl. Letterk.* 1858 (*Levensber.*), bl. 85—135.

Commentarius perpetuus in epistolam Pauli ad Philippeeses L. B. 1843.

Vijf brieven over Das Leben Jesu van D. F. Strauss, in 1817 in het *Christel. Maands.* geplaatst en in 1847 (*tweede veel verbeterde en vermeerderde druk*) afzonderlijk verschenen.— De *heusche tegenspraak van zijn ambtgenoot J. F. van Oordt.* (*Brief aan den Hoogl. W. A. van Hengel*) bleef onbeantwoord.

Over het verband tusschen de Liefdemaaltijden en het Avondmaal bij de oudste Christenen, in *Jaarboek voor Wetenschap. Theologie.* Dl. IV. bl. 211—302.

De Leer van het Avondmaal door Dr. J. I. Doedes beoordeeld en deze plegtigheid nader beschouwd. Leiden 1847.

Vele opstellen in de *Uitlegkundige Bijdragen* door van Willes, later in vereeniging met Ab. Utrecht Dresselhuis uitgegeven (D. I, II—III) en in het daarop gevolgde *Magazijn van Kritiek en Exegetiek* door Dresselhuis en Niermeijer bijeengebragt.

Over de Godgeleerdheid in het algemeen en hare betrekking tot het onderwijs op 's Lands Hoogescholen in het bijzonder. Leiden 1850.

Proeve van grondslagen voor eene nieuwe Nederlandsche vertaling van het N. T., naar de leiddraad der vertaling van den Statenbijbel en volgens den gewonen Griekschen tekst. 's Hertogenb. 1852.

Het wenschelijke eener Nieuwe Nederduitsche vertaling van den Bijbel in het algemeen en van het N. T. in het bijzonder, volgens de nu gelegde grondslagen in *Christ. Maands.* 1855.

De betrekking van het gevoel tot het uitleggen van den Bijbel. Leiden 1852.

Commentarius perpetuus in prioris Pauli ad Corinthios epistolae Caput XV. 's Bosch. 1851.

Interpretatio epistolae Pauli ad Romanos primum in lectionibus academicis proposita, nunc novis curis ad editionem parata. 's Bosch van 1854—1859 in 6 farcicoli.

Pinksterstudie over de gave der talen. Leiden 1864.

In 1824 verscheen te Amsterdam een bundel zijner *Leerredenen*, die nog door twee bundels gevolgd werd. Hierop volgden te 's Hage drie bundels *Nieuwe Leerredenen. Leerredenen, gehouden in de jaren* 1834, 1835, 1836; *Achttal Leerredenen* Amst. en Arnhem; *Laatste Leerredenen, aan mijne leerlingen van vroeger en later tijd.* Ook vindt men onder de *Academische Vaderlandsche Leerredenen* 1831 *de Maandelijksche Leerredenen tot bevordering van Evangelische kennis en Christelijk leven*, leerredenen van zijne hand. Afzonderlijk verscheen nog zijn *Afscheidsrede den 16den December* 1849 *te Leiden gehouden.*

Zie *Leidsch Dagblad* van 7 Febr. 1871; *Nederl. Spectator* 1871 No. 7; *Protest. Kirchenzeit.* 1871, No. 9, 10; G. van Gorkum, *Lo en vast, in memoram*, Huberts enz. *Levensberigt; van de Maats. v Ned. Letterk.* 1872.

HEIJNS (Dr. Stephanus Petrus), predikant bij de Holl. Geref. gemeente van Kaapstad, promoveerde 8 April 1835 te Leiden na verdediging zijner Diss. *de Gregorio Nysseno.* In 1833 werd zijn werk *de Patrum Apostolicorum doctrina morali* met goud bekroond. In April 1836 in zijn vaderland teruggekeerd, trad hij op met eene rede over Rom. XII: 12, verblijd u in hoope. Den 21 April 1837 werd hij gedurende de ongesteldheid van A. Faure, tijdelijk leeraar bij de Holl. gemeente en den 8 April 1839, na het emeritaat van J. H. van Manger, predikant, Hoogleeraar in de Nederl. taal en letterk. en Lector in de Hebr. taal aan het Zuid-Afrikaansche collegie. Gedurende ruim 30 jaren was hij president van den Senaat dier instelling. Ook was hij lid der examen-commissie tot toelating op het Theol. collegie te Stellenberg en tot toelating van kandidaten tot den H. Dienst bij de Holl. kerk, en lid en secretaris der synode. Hij overleed den 27 Sept. 1873, nalatende vrouw en 4 dochters.

Zie *Kerk: Cour.* 12 November 1873.

HEIJSE (Johanna Jacoba), den 22sten Mei 1818 te Amsterdam geboren en aldaar den 29 November 1872 gestorven, schreef onder den pseudoniem van Johana:

Bloemenkrans voor de Jeugd gevlochten. Amst. 1851.

Het leven van Jezus, voor jongelieden. Amst. 1853.

Twee Nichten. Amst. 1860.

De pleegkinderen, 2 dln. Arnh. 1864.
't Huisgezin van den Philosooph. 's Gravenh. 1867. 2 dln.
Thorwaldsen, een Romantisch levensbeschryving, m. pl. Amst. 1870.

Zie Huberts, enz.

HIRSCHIG (Dr. ANTONIUS), zoon van Christianus Jacobus Hirschig, predikant te Ginneken en Adriana Langelaan, werd aldaar den 16den Maart 1802 geboren, bezocht de Latijnsche school te Breda en vervolgens en om zich voor het examen voor te bereiden, de hoogeschool te Leiden.

In 1825 promoveerde hij tot doctor in de letteren met een proefschrift, getiteld: *Annaei Senecae libellus de Tranquillitate animi explicatus* (Lugd. Bat. 1825) waarna hij correctur aan de Latijnsche school te Franeker en in 1827 rector te Enkhuizen werd. Hij bekleedde dit ambt tot 1856 en overleed te Amsterdam den 18den Maart 1871.

Behalve zijne dissertatie gaf hij in het licht:

Kleinigheden in rijm en onrijm 1830.

Dood en gedachtenis van Seneca, Historisch roman. Enkhuizen 1832.

Blikken in het menschelijk hart, naar de Brieven van Senica. Alkmaar 1834.

Eerste vijftig brieven van Seneca, vertaald met aanteeken. Amst. 1836.

Redevoering ter gedachtenis van Dr. G. J. D. de Ronk. Alkmaar 1838.

Godsdienst en Zedespiegel door Skirtopodes. Ald. 1862.

Oude liefde in nieuw gewaad, Tibullus nagevolgd. Hoorn 1840.

Losse aanmerkingen en bedenkingen tegen C. W. Opzoomers Kritiek over Scholten, wijsgeerig beoordeeld. Amst. 1848.

De inwijdingsrede van C. W. Opzoomer, »de wijsbegeerte der mensch met zich zelven verzoenende," uit een wijsgeerig oogpunt beschouwd. Alkmaar 1846.

Eenige bedenkingen en wenken het hooger onderwijs betreffende, voorgesteld, ontwikkeld en beoordeeld. Gouda 1846.

De Kiezers van Wolverasimminfels. Alkmaar 1848.

Tweetal verhalen. In poëzij. Schiedam 1848.

Uitboezeming bij den dood van Willem II, » Voorwaarts" eene stem aan de Natie bij de begrafenis van Willem II. Ald. (Beide in hetzelfde jaar gezamentlijk herdrukt).

Feestzang der Natie toegezongen tegen de plechtige inhuldiging van Koning Willem III. Alkmaar 1849.

Het huisgezin de Groot, te Egmond aan Zee, of het vergaan der Visschers pink de Verwachting. Dichterlijk Verhaal. Almaar 1849.

Eene politieke Satire of „'t Is niet alles goud wat er blinkt," benevens een Drama: de Ultra's of de intriguanten, zoo conservatieven als liberalen. Alkmaar 1850.

Bloemen en vruchten. Haarlem 1851.

Dichterlijke toespraak bij de vereeniging van Oud-Studenten te Leiden op 30 Augustus 1853. (Herdrukt in de *Reisbeelden en Droomen*, bl. 119. Alkmaar 1853.

Ter nagedachtenis van H. Tollens. Alkmaar 1856.

Fabelen en Satyren van Skirtopodes. Alkmaar 1857.

Reisbeelden en Droomen, enz. Alkmaar 1858.

Onze onsterfelijkheid gehandhaafd tegen de materialistische Natuurkunde van onzen tijd. Alkmaar 1858.

Vluchtige schetsen van het Kristallen paleis te Sydenham. Alkmaar 1859.

Het Kasteel Hampton-Court nabij Londen, in den zomer van 1858 bezocht. Alkmaar 1859.

Objectieve en Subjectieve poëzij. Historische, dramatische bij losse gedachten. Amst. 1860.

Indrukken en avonturen op een reis door Italië in 1861. Schoonhoven 1862.

Nieuwe fabelen en satyren van Skirtopodes en zijn Vriend. Amsterdam 1868.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1871.

HOEVEN (JAN VAN DER), zoon van Abraham van der Hoeven en Maria van der Wallen, werd den 9den Februarij 1802 te Rotterdam geboren, en na het privaat onderwijs van den praeceptor Habbema genoten te hebben, in 1819 student in de genees- en heelkunde te Leiden. In hetzelfde en het volgende jaar werd hij door de Leidsche, Groningsche en Utrechtsche Academie met het gouden eermetaal bekroond en in het laatstgemelde jaar begon hij eene verhandeling te schrijven over dat zonderlinge dier van Nieuw-Holland, het vogelbekdier, in de Fransche taal met afbeeldingen van zijne hand, welke in de *Acta* van de Leopoldinische-Carolingische Akademie werd opgenomen en hem reeds in Nov. 1822 tot lid van dat oude en vermaarde Genootschap deed aannemen. In November 1822 werd hij Math. Mag. et Phil. Nat. Doctor, na verdediging eener Dissertatie de *Sceleto piscium.* Kort hierop werd hij tot custos honorair aan 's Rijks-Museum van Natuurlijke Historie aangesteld. Intusschen zette hij zijne studie in de geneeskunde voort en promoveerde in 1824 op eene *Dissertatio pathologica inaug. de Morbis aurium auditusque*, bezocht hierop Parijs en een gedeelte van Duitschland en zette zich, na zijne tehuiskomst, als praktiserend arts te Rotterdam neder, hield tevens tweemaal 's weeks lessen in de botanie voor Apothekers-leerlingen en werd lector bij het Bataafsch Genootschap van Proefondervindelijke Wijsbegeerte. Zijn verblijf te Rotterdam duurde kort. Reeds in den aanvang van 1826 ontving hij zijne aanstelling als buitengewoon hoogleeraar in de Zoologie te Leiden en aanvaardde die betrekking met een *oratio de deligenti veritatis studio, praecipua naturae interpretis dote.* Later werden hem ook de mineralogie en geologie als leervakken toegewezen. In 1831 wees hij een beroep tot gewoon hoogleeraar in de geneeskunde te Groningen af, en eerst in 1835 werd hij tot gewoon hoogleeraar te Leiden en in 1858 tot opperdirekteur van het Museum van Natuurlijke historie benoemd. Hij was Ridder der orde van den Ned. leeuw, Kommandeur van de Zweedsche Poolster, ridder van den Zahriger leeuw van Baden. Onder de zeer talrijke buitenlandsche Genootschappen waren er velen, waarvan het lidmaatschap slechts zelden of bij uitzondering aan vreemdelingen gegeven werden. Tot de lange lijst zijner lidmaatschappen behoorde ook die van de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Hij overleed den 10den Maart 1868. Hij huwde Anna van Stolk, in 1841 overleden. Van zijne kinderen waren slechts twee dochters overgebleven.

Hij gaf in het licht:

Inleiding tot de Entimologie of Grondbeginse van de Nat. Geschiedenis der Insekten, door W. Kirby en H. Spence, m. pl. Naar den vierden druk uit het Eng. vert. onder opzigt van J. v. d. H. Rotterd. 1828—1829.

Icones ad illustrandas coloris mutationes in chameleonte. L. B. 1831. 4e Cum. tab. V.

Recherches sur l'histoire naturelle et l'anatomie des Limules. Avec planches 1818. 4°.

Beknopte handleiding tot de Natuurlijke Geschiedenis van het Dierenrijk. Haarl. 1830. Een 2de verb. druk verscheen te Leiden in 1862 onder den titel *Leerboek der Dierkunde ten dienste van het Middelbaar Onderwijs. De Atlas*, die daarbij behoort, in 1865 overgezet in het Duitsch en Engelsch.

Bijdragen tot de Nat. Geschiedenis van den Negerstam. Met platen. Leiden 1842. 4°.

Eenige bedenkingen over Geneeskundig onderwijs. Leiden 1842.

Oratio de aucta et emendata Zoologia post Linnaei tempora. L. B. 1843.

Bijdragen tot de Kennis van de Lemuridae of Prosimii. Leiden 1844, fol. m. 3 pl.

Schets der Natuurlijke Geschiedenis van den mensch, ten dienste mijner lessen ontworpen. Leid. en Amst. 1844.

Herinneringen aan een reis naar Stokholm, ter gelegenheid van de vergader. der Scandinavische natuuronderzoekers in Julij 1842. 2e verb. dr. met *Bijlagen* verm. Amst. 1845.

Redevoeringen en Verhandelingen. Amst. 1846. In het Hgd. overgezet. *Ergebnisse der Naturforchung für das Leben. Vorträge und Abhandlungen von* J. van der Hoeven. Berlin 1848.

De vera comparatae anatomiae indole. L. B. 1848.

Gaan wij eene nieuwe barbaarschheid te gemoet? Eene voorspelling van Niebuhr. Leid. en Amst. 1849.

Berigt omtrent het mij verleende ontslag als Opperdirekteur van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. Amst. 1860.

Catalogus craniorum diversarum gentium quae collegit. Lugd. Bat. 1860.

Eenige mededeelingen omtrent de voorwaarden tot verlegging der bevoegdheid tot beoefening der geneesk. die buitenslands vereischt worden. Haarlem 1862.

Handboek der Dierkunde. 2e verm. en verb. druk. Amst.

1851—55, 2 dln. In 't Engelsch vertaald door W. Clark m. pl. Cambr. 1856. 2 vol. *Bijvoegselen en Aanmerkingen tot het Handboek* enz. Amst. 1856.

Over het geslacht Icticyon van Lund Cynaticus Gray. Uitgeg. door de Kon. Ned. Acad. van Wetens. Amst. 1855. 4°.

Tabala regni animalis, quam secundum altervm enchiridii sui Zoölogici editionem in auditoris usum scripsit. Lugd. Bat. 1856.

Bijdragen tot de ontleedkundige kennis aangaande Nautilus Pompilius, vooral met betrekking tot het mannelijk dier. Uitgegev. door de Kon. Ned. Acad. d. W. Amst. 1856. 4°. Het 3de deel der geheel vernieuwde uitgaaf van Uilkens *Volmaaktheden van de Schepper en zijne schepselen beschouwd*, hetwelk in de *Natuurlijke geschiedenis van het dierenrijk handelt.* Leeuw. 1857.

Over Natuurkundige Theorien omtrent de verschijnsels van het Leven en bepaaldelijk over Darwins Theorie aangaande het ontstaan der soorten, door W. Hofkins. Uit het Eng. Haarl. 1860.

Annotationes de dromade ardeola Payk. C. Tab. Dreedae. 1866. *Philosophia Zoologica.* L. B. 1864.

Ontleed- en Dierkundige Bijdragen tot de Kennis van der. Menobranchas, den Proteus der meren van Noord-Amerika Leiden 1867, m. platen.

Ook gaf hij behalve een menigte redevoeringen, kleinere opstellen, biographien, vertalingen, recensièn in verschillende Genees- en andere ook door hem geredigeerde tijdschriften, zoo als in *Vaderl. Letteroef.; N. Verh. van het Prov. Utr. Genoots.* D. III; *Alg. Kunst- en Letterb.; Magazijn voor W. K. en Lett. uitg. door N. G. van Kampen; Bijdrag. tot de Natuurk. Wetens.; Tijdschrift van Nat. Geschied. en Physiol. uitgev. door F. v. d. H. en W. H. de Vriese; Het Instituut, Werken van het Kon. Ned. Inst.; Verslag en Mededeel. der Kon. Akad.; Tijdschrift voor Entomologie, onder redactie van J. v. d. H., O. Verloren en J. C. Snellen van Vollenhoven; Album der Nature* enz.; *Archives Neerland. des Sciences exactes et naturelles, publiées par la Société Holland de Harlem; Isis, Encyclop. Zeitung; Archiv. für Acad. u. Physiol.; Archiv. für Naturgesch.; Froriep's Neue Notizens; Magasin de Zoologie; Annales des sciences naturelles; Annals and Magazine of Natural History; Acad. Leop. Carol. Nat. Curioss.; Reports of the British Association for the advancement of Science; Société d'Hist. Natur. de Straatsbourg,* enz. enz.

Zie *Jaarboek d. Kon. Akad. van Wetens.* 1868; *Levensber. d, Maats. v. Ned Letterk.* 1870; *Ned. Spectator* 1860; *Leydsche Cour.* 13 en 16 Maart 1868; Bilderdijk, *Kretelz.* III bl. 129 en in *Kompleete Werken* III, bl. 315; *Album der Natuur* 1863, bl. 161; Prof. H. Welcker in *Archiv. für Anthropol Jahrg.* 1868, II, p. 146 seqq.; Groshans, *Journ. of Anthropolog.* 1870, p. 70; Lessona, *Cenni biografici intorno a Giov. van der Hoeven* in *Alli Acad. Torino* 1867—1868, III, 420; Huberts enz. *Annales Acad.* L. Bl 1870.

HOEVEN (Cornelis Pruys van der), oudere broeder van den vorige, den 13den Augustus 1792 te Rotterdam geboren, werd na de kostschool te Noordwijk en de Erasmaansche school bezocht te hebben, in 1812 student in de medicijnen te Leiden en behoorde tot de compagnie vrijwillige jagers, die in 1815 deel namen aan den bevrijdingsoorlog. Hij vestigde zich na zijne promotie tot Medicinae doctor te Rotterdam, werd vervolgens van 1824 buitengewoon, later gewoon hoogleeraar in de geneeskunde welk ambt hij vervulde tot kort voor zijn dood. Hij was een der uitstekendste geneeskundigen en schrijvers van zijn tijd. Hij overleed op den 5 December 1871.

Hij schreef:

Dissertatio de Constitutionis epidemicae doctrina (10 Nov. 1816) L. B. 1816.

Chrestomathia Hippocratica. Delphis 1824.

Oratio de Simplicis sensu medicinae cultoribus imprimis excolendo. (4 Dec. 1824), in Annal Acad.

Historische lessen over de Cholera. Leiden 1832.

Initia derciplinae pathologicae. L. B. 1832.

De Arte medica. L. B. 1838—1840.

Oratio de Instutione Academica, habita D. VIII *m. Februari quum magistratum academicum deponeret.* L. B. 1840.

Opmerkingen en aanmerkingen op de stukken, betreffende de herziening der geschiedk. wetten en verordeningen in 1841—1842. Leiden 1842.

Historia medicinae. L. B. 1842.

Historia morborum. L. B. 1846.

Historia medicamentorum. L. B. 1847.

Anthropologisch onderzoek. Leiden.

I. *Pathologisch Anthropologie* 1851, 2e dr. 1854.

II. *Historische Anthropologie* 1852, 2e dr. 1855.

III. *Klinische Anthrogologie* 1853, ed. 2. 1855.

VI. *Christelijke Antropologie* 1853, 2e uitg. 1855, 3e 1856.

Levens-Studiën. Utrecht 1857.

Academieleven. Utrecht 1866.

In *Geneesk. Bijdragen* door C. Pruys van der Hoeven, J. Logger, C. G. C. Reinwardt en G. Salamon.

Uittreksel uit echte bescheiden wegens de ziekte op Java, inzonderheid wegens de febris endemica Bataviae. D. I. 1826.

Gedachtenis over de studie en het onderwijs der Geneeskunde. D. II. 1828.

Kort verslag van de ziekten, welke van September 1826 tot Junij 1827 in het Nosocomicum Academicum te Leyden zijn waargenomen.

Over het belang en de voordeelen eener Klassieke vorming voor den toekomstigen geneesheer.

Eenige waarnemingen gedaan in het Nosocomium Academicum te Leyden.

Hij was mederedacteur van het *Tijdschrift voor algemeene Gezondheidsregeling en Geneeskundige politieh.* Eerste en Tweede Jaargang 1853 en 1854. 's Gravenh. 1855.

Zie *Annales Acad.*, Lugd, Bat. 1870; *Levensb. van J. van der Hoeven* en *Levensb. de Maats. van Ned. Letterk.*; Huberts en *Academieleven.*

HOEVEN (Marinus des Amorie van der), zoon van Abraham des Amorie van der Hoeven, toen predikant te Rotterdam, later hoogleeraar te Amsterdam, werd den 20sten Februarij 1824 te Rotterdam geboren, begon zijne letterkundige studiën te Amsterdam en voleindigde ze te Leiden, waar hij, na verdediging zijner dissertatie *de nonnallis locis veterum scriptorum,* doctor in de letteren, en later, na zijn verdediging zijner dissertatie *de Fastis secundum legem XII tabularum,* doctor werd in de regtsgeleerdheid, welk vak hij onder de Amsterdamsche hoogleeraren den Tex en van Hall beoefend had.

Na zijne promotie vestigde van der Hoeven zich als advokaat te Amsterdam en bleef zulks totdat hij in 1848, in plaats van van Hall, aldaar tot hoogleeraar in het Romeinsche en hedendaagsche burgelijk regt werd benoemd, welke betrekking hij met eene *oratio de arte gerendi muneris professorii* aanvaardde. Hij overleed den 13den October 1868.

„Van der Hoeven was een man, die zich door zijne geheel eenige genialiteit evenzeer boven het gewone peil der menschen verhief, als hij zich door zijne eigenaardige levensopvatting van hen onderscheidde. Weinigen schenen, zoo als hij door de edelste gaven van verstand en hart geroepen om zelf het reinste geluk te smaken en anderen tot zegen te verstrekken, en toch was bij weinigen de werkelijkheid zoo verre van het ideaal verwijderd. Steeds naar waarheid zoekende, zonder ooit bevredigd te worden, vond hij in het leven niets dan eene aanhoudende worsteling totdat hij eindelijk, naar ligchaam en ziel beide geknakt, in den strijd bezweek."

Als letterkundige schreef hij, kort na zijne promotie, nog in 1845 eene *Studie over de Scholiën op Virgilius,* in de *Symbolae literariae* opgenomen en in 1846 eene *Epistola ad virum doctissimum W. H. L. Suringar de Donati Commentario in Virgilii Aeneida.* Zijne verdere literarische studiën, emendaties op *Gajus* en dergelijken dragen meer een rechtsgeleerd karakter.

Zijne rechtsgeleerde geschriften zijn niet van grooten omvang. De Nederlandsche Jaarboeken (*Nieuwe Bijdragen*) bevatten sedert 1846 jaarlijks kleine opstellen over verschillende onderwerpen van zijne hand. Onder de Mengelingen eener verzameling, die onder den naam van *Amsterdamsche Regtspraak* werd uitgegeven, vindt men 5 opstellen, die in 1852, tegelijk van hem met eenige opstellen van zijn vriend M. de Vries tot een afzonderlijken bundel verzameld en herdrukt zijn. Eindelijk vermelden wij eene brochure, in 1856 geschreven tot beantwoording der vraag: Kan een Nederlander, in Nederlansch Indië metterwoon gevestigd, in personeele rechtzaken, wanneer de eischer op het grondgebied van het rijk in Europa woont, voor de rechtbanken van het moederland gedagvaard worden?" Waarop in hetzelfde jaar, in den vorm van een brief aan Van der Hoeven, door F. F. Karseboom geantwoord is. In *de Gids* van 1853 plaatste hij een opstel *over de regten van schrijvers.* Van zijne gods-

dienstige en wijsgeerige werkzaamheden getuigen, behalve een paar opstellen van geringen omvang, zijn geschrift *over het wezen van de godsdienst en haren invloed op het staatsbestuur* (1854) en de talrijke redevoeringen in de jaren 1852, 1855 en 1856 over allerlei onderwerpen en op allerlei plaatsen uitgesproken. De eerste plaats onder deze komt toe aan de beroemde reeks van voordrachten in den winter van 1854/1855 *over de geschiedenis der wijsbegeerte* in *Felix Meritis* gehouden.

Zie zijne biogr. door P. H. Feith in *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1870; Quack, *M. des Amorie van der Hoeven* in *De Gids*, 1869, III, 177, 369; Francken, *ook eene herinnering aan M. v. d. H.* in *Gel. en Vrijh.*, III, 1869, 614; P. Pet, Nekrologie van enz. in *Vox Stud.* 1869, IV, 368.

HOFFMANN VAN FALLERSLEBEN (August Heinrich) verdient vermelding, dewijl hij zich verdienstelijk heeft gemaakt omtrent onze taal- en letterkunde. Hij werd den 2den April 1798 te Fallersleben in het Mecklenburgsche geboren en bezocht in 1821 ons vaderland om zich bekend te maken met de overblijfselen onzer Middeleeuwsche letterkunde, waarvan hij een uitstekend beoefenaar was. Later bezocht hij ons land ten tweede male. Hij was sedert 1830 buitengewoon en sedert 1831 gewoon hoogleeraar te Breslau, doch werd in 1842 wegens zijne liberale beginselen van zijn post ontzet. In 1860 was hij bibliothecaris der bibliotheek van het vroegere Benedictijner klooster te Corvey aan den Wezer, waar hij den 19 Januarij 1874 overleed.

Aan zijn verblijf in Holland danken wij zijne *Horae Belgicae*, 12 d. Breslau en Leipzig 1830—1862, inhoudende:

Uebersicht der mittel-niederländischen Dichtung, Holländische Volkslieder (van deze verschenen een 2e uitgave in 1857 en 1858).

Floris ende Blanchefloer, Carel ende Elegast, Lantsloot, ende die scone Sandryn, Renout ende Montalbaen (1837), *Abel Spelen, Glossarium Belgicum* (2e dr. 1856); *Altniederländsche Lieder des XV Jahrhunderts* (1854); *Antwerpener Liederbuch von* 1544 (1855); *Bruchstücke mittelniederländische Gedichte, nebst Loverkens* (1862).

Unpolitische Lieder. Hamb. 1840.

Alemannische Lieder nebst Wörterklarung und einer allomi Grammatik. Mannheim.

Greyslaer, a Romance of the Mohawk. New-York 1840. 2 dl.

Uebersicht der mittel-niederländschen Dichtung. 2e Ausg (*Horae Belgicae*, S. I, p. 11). Hanover 1857.

Braunschweigisches Namenbüchlein, Braunschweig 1867.

Mein Leben. Hanover 1868, 6 Bde.

Ook vindt men Bijdragen van hem in den *Kunst- en Letterbode* van 1821 en 1822.

HOLTROP (Johannes Willem), zoon van Jan Steven van Esveldt Holtrop en Catharina Brouwer, werd den 20sten Junij 1806 te Amsterdam geboren, ontving het eerste onderwijs van Van der Vijver, vervolgens privaat-onderwijs in het latijn van Dr. Bakker, doorliep de verschillende klassen van het Amsterdamsche Gymnasium, studeerde van 1823 tot 1829 aan het Athenaeum zijner geboortestad verdedigde een zeventiental *Theses* en hield zich met letterkundigen arbeid bezig. In 1830 ontving hij zijne eerste aanstelling bij de Koninklijke Bibliotheek te 's Hage, waaraan hij gedurende zijn geheele leven zijn beste krachten gewijd heeft. In het volgende jaar werd hij onder-bibliothecaris en in 1836 Bibliothecaris. In hetzelfde jaar was hij een der medestichters van een wetenschappelijk Leesmuseum en begon hij met Dr. G. Simons en Dr. W. G. Schey het *Driemaandelijksch Tijdschrift* in het licht te geven, waarvan in 1838 het 4de of laatste nummer verscheen, en waarin eenige recensien van zijne hand voorkomen. Ook werkte hij krachtig mede tot het oprichten van een concert te 's Hage, onder de zinspreuk: *Liefde tot de toonkunst.* In 1840 werd hem opgedragen de bijzondere bibliotheek van Koning Willem I op het Loo, in 1849 die van Prinses Marianne op haar buitengoed Rusthof onder Voorburg te ordenen. Ook werd hij, in plaats van Mr. J. C. de Jonge, directeur van het *Dagblad van 's Gravenhage*, en Willem III benoemde hem tot intendant van den Koninklijken Schouwburg. Ook ordende hij en werd hij hoofdbestuurder van het *Museum Meermanno-Westrenianum.* In 1852 werd hij lid der zoogenoemde *Vattemare Commissie* en van 17 Junij tot 14 September 1858 nam hij de betrekking waar van direkteur van het Koninklijk Kabinet van gesneden steenen, penningen en munten. In 1856 verscheen zijne bibliographisch naauwkeurig beschreven beschrijving van de wiegendrukken, in de Koninklijke Bibliotheek bewaard, alsmede van de Nederlandsche incunabulen van het *Museum Meermanno-Westrenianum*, en vervolgens een Atlas tot dien Catalogus, bevattende de afbeelding van al de lettersoorten, de drukkersmerken, de houtsneden en vignetten van die gedenkteekenen uit de eeuw, welke de boekdrukkunst zag ontstaan.

In 1868 verkreeg hij zijn pensioen en overleed den 13den Februarij 1870. Zijn huwelijk met J. H. A. W. Campbell bleef kinderloos.

Hij gaf in het licht:

Paul of de gevolgen van vlgt., uit het Fr. m. pl. Amst. 1819.

Theses. Amst. 1829.

De vorming van den Bibliothecaris, uit het Hoogd. 's Grav. 1832.

Catalogus Librorum qui in Bibliotheca Regia Hagana partim in duplo, partim in triplo inveniuntur. Hagae Comst. in typogr. regia 1838. 8°.

Levensberigt van de Baron van Westreenen van Tielandt in de *Levensberigten d. Maats. van Ned. Letterk.* 1849.

Catalogus librorum saeculo XV° impressorum quotquot in Bibliotheca regia Hagana asservantur. Hagae Comst. 1856. 8°.

Monuments typographiques des Pays-Bas au quinzième siècle. — Collection de facsimilés d'après les originaux conservés à la Bibliothèque Royale de la Haye et ailleurs, publiés avec l'autorisation de Son Excellence le Ministre de l'Interieur. La Haye in folio. De eerste aflevering in 1857, de een en twintigste met een geheel omgewerkten tekst en register in 1868. Het geheel omvat, behalve den tekst, 130 platen met facsimilés en eene kaart.

De uitvinding der boekdrukkunst, in *Spectator.* 1869.

Confessionale ou Beichtspiegel nach den zehn Geboten, reproduit en fac-simile d'après l'unique exemplaire conservé au Museum Meermanno-Westrenianum par E. Spanier. Avec une introduction par J. W. H. La Haye 1861.

Thierry Martens d'Alost. — Étude bibliographique. La Haye 1867. 8°.

Zie *Ned. Spect.* 1870, 65; *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1870; *Serap.* 1870, 78.

HONIG (Jacob), zoon van Jan Honig en Antje Vermeulen, werd den 6den Mei 1816 te Zaandijk geboren. Hij verbond zich aan den papierhandel der firma J. Honig en Zoon. Later stond hij mede aan het hoofd der Zaanlandsche assurantie maatschappij en in zijn laatste levensjaren was hij Burgemeester van Zaandijk. Hij was een verdienstelijk oudheid- en letterkundige en overleed 14 November 1870.

Hij schreef:

Adriaan en Margaretha of de heldendood van Sebastiaan de Lange. Amst. 1838.

Catharina Herman en de Watergeus. Ald. 1841.

Romantische Tafereelen aan de Geschiedenis der Zaanlanden ontleend. 2 Dln. Zaandijk 1842.

Nicolaas Ruichaver, of Geloof, liefde en vaderland. 2 Dln. Amst. 1846.

Meijndert Mennes van der Thijnen of de verovering van Coevorden. Ald. 1846.

Geschiedenis der Zaanlanden. Zaandijk 1849. 2 Dln.

De Hollanders in Brazilie of Lotgevallen van kapitein Alderik. Amsterd. 1851. 2 Dln.

Truydeman en zijn wijf, novelle. Ald. 1852.

De wraak eener Huishoudster. Ald. 1848.

De jonkvrouw van Sonnevelt. Ald. 1854.

Beschrijving van het bezoek van Willem III te Zaandam. Zaandam 1859.

De vlag der Inquisitie of Hoorn in 1565—1578. Haarl. 1859. 3 Dln.

Hist. Oudheid en Letterkundige Studien. Zaandijk 1866—1867. 2 Dln.

Hij leverde grootendeels den inhoud van het door hem geredigeerde *Zaanlandsch Jaarboekje*, 1841—1850. Voorts vindt men bijdragen van zijn pen in proza en poëzy in *Rozenknoppen. Tijdschrift voor de Ned. jeugd*; *de Memoriebron, Tijdschrift voor jonge lieden, Nederlandsch Magazijn, Keur van Scherts en Luim, Nederlandsch Museum, Almanak voor Holl. Blijgeestigen, Noord-Hollandsche Volks Almanak, Almanak voor het schoone en goede, Ned. Volks Almanak, Juvenia, Almanak aan het schoone geslacht toegewijd, Mu-*

seum voor jonge lieden, de Honigbij, Europa, Nederland, Algemeen Weekblad 1856, *Charitas, Oude Tijd, Navorscher.*

Zie *Levensber. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1871; Huberts enz. *Dagblad van 's Hage*, 29 Nov. 1870.

HOORN (Paul Theodore van), zoon van Paulus Godfried med. dr. en wethouder te Leiden en Jeanne Theodore Willer, werd aldaar den 27sten Februarij 1811 geboren. Na tehuis onderwijs genoten te hebben, werd hij in 1828 student te Leiden, en den 1sten Julij 1837 tot doctor in de beide regten gepromoveerd. Sedert gaf hij zich des winters te Leiden en des zomers op zijn landgoed Adegeert onder Voorschoten aan belletristische studiën over en menige beschouwing over 't een of ander punt, behoorende tot het gebied der fraaije letteren, of van artistischen aard, werd door hem in 't een of ander tijdschrift geplaatst, als ook in de *Noordbode*, een dagblad toen onder redactie van C. G. Withuijs. Hij was lid der Maatschappij van Letterkunde en overleed den 9den Nov. 1862.

Hij gaf een levensschets van zijn vader, die in de *Levensberigten* der Maats. v. Letterk. (1851) is opgenomen en het werk *Voyage imaginaire.*

Zie *Levensb. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1863.

HOOYDONCK (Johannes van) werd den 2den Aug. 1782 te Ginneken geboren, den 13den Dec. 1808 als priester gewijd en weinig tijds later professor aan het Seminarie op den IJpelaan te Hoeven, waarvan hij den 19den Mei 1817 president werd, welke hooge betrekking hij ongeveer tien jaren later verwisselde met die van administrator apostolisch van het dekanaat van Breda. Den 14den Nov. 1842 werd hij tot bisschop van Dardanie i. p. en den 4den Maart 1853 tot bisschop van Breda benoemd. Hij overleed 24 April 1868 te Hoeven.

Zie *Rott. Courant* 29 April 1868.

HOPPENBROUWERS (Johannes Franciscus), den 16 April 1819 te 's Hage geboren, was leerling van A. Schelfhout in de schilderkunst. Hij schilderde landschappen: de stoffaadje zijner groote schilderijen dankte hij aan C. Rochussen. Gevoel van kleur stond bij hem op den voorgrond. Leed zijn werk soms aan oppervlakkigheid, in het teruggeven van détails, aan mindere naauwkeurigheid in de vormen, deze gebreken wist hij vaak te herstellen door rijkdom van kleur, door verrassende tegenstelling van licht en bruin. Ook zijne teekeningen zijn fraai. Hij overleed den 18 Julij 1866.

Zie Immerzeel.

HOUTEN (Andries Lourens Akersloot van), uit een aanzienlijk geslacht gesproten, werd op den 8 Maart 1794 te Boornbergum, Grietenij Smoollingerland, in Friesland geboren en begon zijn militaire loopbaan als élève op de Koninklijke Hollandsche militaire school in 1808, werd in 1810 adelborst bij de lijfwacht te voet, ging als vélite in Franschen dienst over bij het 2de regement garde-grenadiers en werd in 1811 benoemd tot 2en luitenant bij het 129e regement infanterie van linie, bij welk regement hij in 1812 tot 1en luitenant bevorderd werd. In dien rang in 1813 overgegaan bij het 127e regement infanterie van linie, keerde hij den 29 Mei 1814 naar zijn vaderland terug en werd in Nederlandschen dienst geplaatst als 1e luitenant bij het 2e bataillon infanterie van linie. In 1816 werd hij kapitein bij het 18e bataillon infanterie nationale militie, in 1831 gedetacheerd als kommandant van het 3e bataillon der afdeeling mobiele Utrechtsche schutterij, in welk jaar hij tot majoor benoemd werd bij de 9e afdeeling infanterie. In 1845 werd hij bevorderd tot luit.-kolonel en in 1847 gepensioneerd met den rang van kolonel. Hij maakte in 1812 den veldtocht naar Rusland, in 1813 dien in Pruissen mede, was in 1814 bij het beleg van Spandaw, in 1814 bij dat van Wezel, in 1815 bij den slag van Waterloo en den veldtogt in Frankrijk; in 1830—1831 maakte hij deel uit van het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in Belgie.

Bij den slag van Waterloo en den opstand te Brussel werd hij gekwetst. De geschiedenis vermeldt zijn dapper gedrag in den slag van Waterloo. Hij was ridder van de Militaire Willemsorde, van de orde van den Nederlandschen Leeuw, van de orde van Stanislas enz. Hij overleed in October 1868.

Part. berigt.

HUGENHOLTZ (Petrus Arnoldus Conradus) was de zoon van Petrus Conradus H. predikant te Bentheim en daar geboren, studeerde aan de hoogeschool te Groningen, werd in 1744 proponent en in 1748 te IJsselstein beroepen tot adjunct van Johannes Hooykaas. Na diens overlijden volgde hij hem op in 1751 en overleed den 26 Januarij 1797, oud 73 jaar. Hij was gehuwd met Elizabeth Catharina Hooykaas, dochter van zijnen voorganger, waarbij hij 13 kinderen verwekte, waarvan in 1782 nog 5 zonen en 1 dochter in leven waren. Hij schreef:

Verklaring over de Prophetie van Jona, Utrecht 1777. gr. 8°.

De XXV Psalm verklaard en toegepast, Utrecht 1784. 8°.

Part. berigt.

HUIJSER (Mr. Hendrikus Cornelius), zoon van Jan Huijser en Johanna Elizabeth Swaan, werd den 6den December 1865 te Amsterdam geboren, bezocht het Gymnasium en de Hoogeschool te Leiden en promoveerde in 1833 in de regten met een proefschrift *de absentium juris differentia inter Codices Francicum et Neerlandicum novissimum.* Vijf jaren daarna (1838) werd hij burgemeester van Soeterwoude, na in 1835 tot tweede plaatsvervanger bij het Kantongeregt te Leiden benoemd te zijn. In 1843 ontving hij zijne aanstelling tot eersten; in 1853 verwisselde hij die betrekking met die van griffier bij hetzelve.

Huijser beoefende van zijn jeugd af de poëzy en plaatste eenige dichtstukjes in verschillende jaarboekjes. De Maatschappij van Nederl. Letterkunde benoemde hem tot lid. Hij overleed den 15 September 1865.

Men vindt zijn autobiografie onder de *Levensberigten d. Maats. v. Ned. Letterk.* van 1866.

I.

INGENHOUSZ (A. J.) werd den 4 Mei 1766 te Breda geboren, genoot aldaar zijn wetenschappelijke opleiding, ging van daar naar de Leidsche Hoogeschool, doch was uithoofde zijner zwakke gezondheid verpligt zijne studiën te staken. In 1793, na het innemen der stad door de Franschen, werd de tot dien tijd toe bestaan hebbende stedelijke regering ontbonden, en de generaal-commandant hield zich dadelijk onledig met het organiseren van een nieuw stadsbestuur, dat fungeren zou onder den naam van Municipaliteit. De generaal bood hem het presidentschap er van aan; herhaaldelijk weigerde hij die betrekking. Op verzoek van eenige goede ingezetenen, en in het belang der stad zelve aanvaardde hij haar eindelijk bekleedde haar zeven jaren en bedankte in 1802 ten gevolge zijner benoeming tot lid van het departementaal bestuur van Brabant. In 1795 maakte hij deel uit eener commissie uit de voornaamste ingezetenen van Noord-Brabant, die zich te 's Hertogenbosch geconstitueerd had, ten einde te bewerken, dat ook dit gewest deel zou nemen aan de vertegenwoordiging die te 's Gravenhage tot het vervaardigen eener constitutie zou bijeen komen. In 1791 werd hij commissaris van het Fransch militair hospitaal te Breda, in 1802 lid van het Departement Brabant, en het ressort Breda.

In 1814 werd hij verkozen tot provisioneel directeur der directe en indirecte belastingen van het departement der monde van de Maas en mede verkozen tot arrondissements en militie commissaris van het district Breda en tot lid der Provinciale Staten van Noord-Brabant. In 1818 werd hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en der commissie van landbouw. In 1829 door zijn zelfstandig stemmen als volksvertegenwoordiger tegen de begrooting van dat jaar, werd hij als district-commissaris eervol ontslagen.

In 1830 werd hij lid der Commissie van bezuiniging, in 1837 opnieuw benoemd, doch in 1839 op zijn verzoek ontslagen. Hij had een helder verstand en veel finantieele bekwaamheden. Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en overleed te Breda in 1860.

Part. berigt.

ITTERSUM (Rudolph van) of Roelof van Ittersum tot Nijenhuis was van 1380—1393 Redituanus of Landrentmeester van Salland, toen eene aanzienlijke betrekking en Leenman van het Sticht. Hij stond den bisschop in zijne oorlogen

herhaaldelijk met aanzienlijke geldsommen bij. Verschillende malen wordt hij tevens vermeld als Burgemeester van Zwolle, tijdens de bekende onlusten aldaar in het jaar 1416 *). Hij was gehuwd met Margaretha van Tydencampe, dochter van Heer Gerard en was hoofd van den tak der Ittersums tot Nijenhuis. Gelijkertijd met hem bestond nog den tak der Ittersums van de Leemcule en anderen.

Hij was vader van Johan van Ittersum tot Nijenhuis, Licentiaat in het Keizerlijk regt, gedurende meer dan 50 jaren Raad van twee opvolgende Bisschoppen, van 1457—1464 Landrentmeester van Sallandt, in 1464 gestorven.

Zie Dumbar, *Anal.* II 445; van Hattum, *Gesch. van Zwolle*; W. Nagge, dl. VI fol. 386; *Tegenw. Staat v. Overijssel*, d. III, 480, 477, 527, 533, 538, 549.

ITTERSUM VAN NIJENHUIS (Wolphgang of Wolph van), zoon van Johan en Agnes van Campherbeke, werd in 1467 door zijn zwager Wolter van Keppel verraderlijk overvallen en gevangen genomen. Toen daarop de Zwollenaars, bij wie hij zeer gezien was, Kampen en Deventer, de Bisschop van Utrecht en de Hertog van Gelder zijne partij kozen, liet Keppel hem in 1466 los om zijne zaak te Zwolle te bepleiten, onder belofte zich op de eerste oproeping weder gevangen te stellen. Korten tijd hierna aan zijn woord gestand willende doen, werd hij hierin geweldadig door de Zwollenaars verhinderd en hielden zij hem tot alle zekerheid in een, schoon gemakkelijke, gevangenis te Zwolle, waarin hij bleef tot den dood van Wolter van Keppel (1488) toen hij zich van zijn eerewoord ontslagen kon rekenen: ook zijne vrouw Machteld Elizabe van Munster deelde vrijwillig zijn kerker.

ITTERSUM TOT DIEPENHEIM (Rudolph van), zoon van Wolphert van Ittersum tot Gerner, broeder van Johan van Ittersum tot Lenthe, schenker van den bisschop van Utrecht, vóór 1511 burggraaf van Coevorden enz. Hij kwam in den oorlog der Overijsselschen tegen Hertog Karel van Gelder (1521) aan het hoofd der Kampers en Vollenhovenaren de belegerde stad Hasselt te hulp en noodzaakte de Gelderschen tot de vlugt. Ook onderscheidde hij zich in den oorlog tusschen den Bisschop van Utrecht en tegen die van IJsselstein.

ITTERSUM TOT DEN LEEUWENBERG (Hendrik van), broeder van den vorige, was sedert 1687 Kolonel van een regement cavallerie. Hij onderscheidde zich door bijzondere dapperheid en beleid o. a. in de veldslagen bij Fleurus (1690) en Neerwinden (1693). In 1691 wordt hij vermeld als Sergeant-Majoor-Generaal van al de kavallerie van den Staat, en 28 October 1694 als Luitenant-Generaal. Hij was gehuwd met Cornelia van Welderen en overleed 14 Augustus 1696. Volgens Moong onderscheidde hij zich in zijne jeugd als letterkundige †).

ITTERSUM TOT NORDDENRINGH (Robert van), zoon van den vorige, was Drost van 's Hertogenbosch en Dalhem en Kommandeur van Maastricht, en werd in 1669 bij een duel verraderlijk door een Franschman in den rug doorschoten. Hij huwde Anna Maria Elisabeth Schwarz.

ITTERSUM TOT NIJENHUIS (Jacob van), vierde zoon van Johan bovengemeld, was Heer van Heeckeren, in 1477 kastelein van Holten, in 1495 kastelein van Lage en Rentmeester van Twenthe. In 1500 komt hij nog onder de Ridderschap voor. Driemaal werd hij om zijne vrome daden tot Ridder geslagen, en ontving daarvoor van den Duitschen Keizer het regt 3 pluimen op den helm van zijn wapen te voeren. Den 24 Junij 1502 werd hij als overleden door zijn zoon opgevolgd.

ITTERSUM TOT NIJENHUIS (Johan van), zoon van Robert, was van 1495—1520 Drost van Sallandt. Kort daarna ging hij in dienst van den Hertog van Gelder over, wiens Huishofmeester hij werd. Als zoodanig was hij bevelhebber van Tiel, welke stad hij in 1517 zoo versterkte, dat zij in 1520 vruchteloos belegerd werd. Hij overleed in 1528 en is gehuwd geweest met Agnes van Essen, daarna met Geertruid Agnes van Doorninck. Zijn broeder Robert was o. a. in 1523 Drost van Sallandt en het hoofd der toenmalige Geldersche partij in Overijssel. Hij volgde in 1528 zijn broeder in dienst bij den Hertog van Gelder op en was gehuwd met Sophia van Hardennijck en overleed in 1531.

ITTERSUM TOT NIJENHUIS (Robert van), zoon van Ernst van Ittersum tot Nijenhuis en Anna van Kortrijk, werd in onderscheidene gezantschappen van wege Overijssel gewikt, was nog in 1571 Generaal-Krijgs-Commissaris van Philips II. Hij had reeds de Spaansche zijde verlaten, toen hij in 1580 met enkele anderen, na den verraderlijken afval van Rennenberg, benoemd werd om dat gewest te beheeren. In 1581 was hij afgevaardigde met Dr. Johan Dorre, de eerste der afgevaardigden door Overijssel voor den Algemeenen Landraad aangesteld. Overijssel verkeerde toen in een allertreurigsten toestand: geheele dorpen en steden ten platten lande waren verbrand, verwoest of uit vrees voor de Spanjaarden geheel ontvolkt. In dezen tijd (1521) besloot Robert met eenige andere Edelen onder welken zijn neef Johan van Ittersum tot de Hofstede een stoute poging te wagen, ten einde den vijand ten minste uit een gewigtig punt te verdrijven. Met eene geringe magt rukten zij daartoe op de stad Goor aan en hadden reeds eene schans veroverd, toen zij plotseling door eene overmagt onder Marten Schenck werden overvallen en genoodzaakt naar de pas veroverde schans terug te trekken. Daar werden zij, na eene veertiendaagsche dappere verdediging, wegens hongersnood gedwongen zich over te geven. Hunne harde gevangenschap is beschreven in den *Overijss. Alm. van Oudh. en Letterk.* 1848. Genoeg zij het hier te melden dat Robert en Johan eerst in 1584 weder in vrijheid werden gesteld. Robert behoorde in 1585 weder tot een der twee eerst benoemde leden van Overijssel voor den pas ingestelden Raad van State en werd dat jaar tevens geaccrediteerd bij de Generale Staten. Eerstgemelde betrekking bekleedde hij tot zijn dood in 1589. Hij huwde Johanna Mulert tot Ordel.

ITTERSUM TOT NIJENHUIS (Robert van), zoon van Ernst van Ittersum en Geertruid Sloet, werd in 1592 geboren, was in 1623 Drost van Twenthe en speciaal gemagtigde van Overijssel ter Staten Generaal en bij den Raad van State, terwijl hij van 1624—1636 steeds onder de gedeputeerden van Gelderland voorkomt. Hij huwde eerst Yda van Rechteren tot Almelo en later Maria van Voorst tot Hogenvoorde en overleed in 1636.

ITTERSUM TOT NIJENHUIS (Robert van), Kommandeur van de Duitsche Orde, was de laatste van dien tak en kleinzoon van den laatstgemelden Robert tot Nijenhuis. In 1681 komt hij voor als Drost van Twenthe. Met Willem III trok hij als Kolonel over een regement kavallerie mede naar Engeland, waar hij verschillende gevechten bijwoonde. In 1692 was hij wederom Drost van Twenthe en later van Sallandt. Hij huwde Joastina van Rechteren en later Elemora Sophia Bentinck, zuster van den toenmaligen eersten hertog van Portland. Hij overleed kinderloos in 1705.

Zie van Spaen, Genealogie van van Ittersum, opschrift op zijn grafteeken te Wijhe; *Overijs. Alman. v. O. en L.* 1850, bl. 253.

ITTERSUM TOT DEN OOSTERHOF (Ernst Hendrik van), zoon van den vorige, was een der verdienstelijke leden van zijn geslacht. Van 1706—1711 was hij gecommitteerde ter Staten Generaal. In 1706, 1707 geschiedde de verkiezing van den Bisschop van Munster, geheel onder den invloed, dien hij als gezant uitoefende *). Blijkens verscheidene eigenhandige nog in het familiearchief aanwezige en aan hem gerigte brieven van Frederik I van Pruissen, Jan Willem Friso, Prins van Oranje, August Wilhelm, Hertog

*) Manuscript van *Willem Nagge op het Oud-Archief te Zwolle.*

†) Bosscha *Nederl. Heldend. te land*, III, 239—255.
Hij meldt verkeerdelijk dat het zijn broeder Zeger was, die ook als Majoor der kavallerie voorkomt, doch vóór 1677 reeds overleden is.

*) Hij wordt tevens vermeld als Luitenant Kolonel en Kapitein bij 's Konings garde.

van Brunswijk, was hij de vertrouwde persoon en onderhandelaar bij verschillende toen bestaande questies. Meer dan 40 nog aanwezige brieven, als van den Kardinaal de Fleury, Burmania, lord Albemarle, de Engelsche ministers Towshend, Chesterfield, Harrington, Graaf Touraha, Portugeesch minister, Lord Tinco en anderen, bewijzen de hooge achting, die hem van alle zijden toegedragen werd, en den invloed dien hij op den openbaren gang van zaken heeft uitgeoefend. Van hem bestaat nog eene belangrijke beoordeeling van Willem III, die hij schijnt opgemaakt te hebben, naar aanleiding der onjuiste voorstelling door den geschiedschrijver Burnet geleverd. In zijne jeugd leefde hij met Willem III en was met dezen bijzonder bekend. Hij huwde Maria Clara Charlotte du Faget van Assendelft, daarna met Anna Margaretha Desmarets, en overleed waarschijnlijk in 1733. De tegenwoordige leden van dit geslacht stammen van hem en zijne eerste vrouw af.

ITTERSUM VAN DEN OOSTERHOF (Ernst van), was de oprigter van het eerste vaste Overijsselsche Regement, waarvan hij 1652 en later nog als Kolonel voorkomt. Hij maakte zich daarbij zeer verdienstelijk, zoodat hij nog in 1676 eene officieele dankbetuiging van de zijde der Staten uitlokte. Hij huwde Bernhardina van Langen en toen Anna van Gulick.

ITTERSUM VAN DEN OOSTERHOF (Johannes Gerardus van) onderscheidde zich reeds op jeugdigen leeftijd in den slag bij Medellin (Spanje) in het jaar 1809, doch overleed kort daarna (1810) te Versailles, door de Spanjaarden vergiftigd.

Zie Bosscha, s. a. p. III. 353. *Levensberigten omtrent de leden van het geslacht van Ittersum*; *Korte Historische berigten omtrent het Geslacht van Ittersum.*

ITTERSUM TOT NIJENHUIS EN BENTHUIZEN (Ernst), zoon van Robert van Ittersum en Johanna Mulert, komt in 1591 voor op alle landdagen van wege de Ridderschap. In 1592 werd hij met anderen gezonden naar Prins Maurits om te handelen over het slot te Coevorden. Hij behoorde toen tot de weinigen, ja was in 1593 zelfs de eenige uit de Ridderschap, die moed genoeg behielden steeds ter vergadering van den Landdag te verschijnen, dewijl de overigen zich met raad en daad tegen de Spanjaarden niet durfden verzetten. De Landdagen werden in dien tijd van algemeene onveiligheid zelfs dikwerf niet meer in Overijssel, maar in Hattem gehouden. In het gemelde jaar 1593 werd hij tot voorzitter benoemd van het eerste Overijsselsche collegie van Gedeputeerden; in 1596 wordt hij vermeld als lid van den Raad van State. Voorts bekleedde hij nog verschillende gewichtige betrekkingen tot aan zijn dood in 1611. Hij was gehuwd met Geertrui Sloet.

J.

JAEGER (Herbert), doktor en natuurkundig reiziger in de 17e eeuw, werd in Hindostan in Hollandschen dienst gebruikt in 1666, toen hij naar Batavia vertrok, om aldaar de geneeskunst uit te oefenen en zich aan de beoefening der natuurlijke historie toe te wijden. Er bestaan slechts weinige narigten omtrent dezen geleerde, die zeer bedreven was in de Oostersche talen, volgens getuigenis van *Chardin*. Het jaar van zijnen dood is onbekend. Men heeft van hem drie beschrijvingen, over de *Indigo*, over het *Zaaijen* en over de *Cachou*, geplaatst in de *Mengelingen der Akademie van Natuurkundigen*, 1683 en 1684; benevens eenige brieven, gerigt aan den beroemden Rumph, en door Valentijn in zijn *India litterata* bewaard.

Zie *Algemeen noodwendig Woordenboek der zamenleving.* Amsterdam 1836.

JAN (Antonius David), Nederlandsch toonkunstenaar, uit de 16e eeuw.

Men heeft van hem:

Psalm Gezang, waarvan de 14 *Psalmen Davids, mitsgaders verscheiden Lofzangen met IV, V, VI, VII en VIII stemmen te hooren zijn.* Amsterdam 1600. 4°.

Zie Gregoir.

JANSSEN (Leonhardt Johannes Friedrich), zoon van A. E. Janssen en Elisabeth Aleyda Margaretha Vermeer, werd den 23 December 1806 te Herwen, waar zijn vader predikant was, geboren, studeerde te Utrecht in de Godgeleerdheid en werd in 1830 door zijn neef O. G. Heldring, predikant te Hemmen als evangeliedienaar te Neerlangbroek bevestigd. Na eenige maanden het predikambt te hebben waargenomen, legde hij zijn ambt neder en wijdde zich geheel aan de beoefening der Oudheidkunde, ten gevolge waarvan hij onvermoeid jaren lang nasporingen deed en overal in Nederland en langs de grenzen trachtte te ontdekken waar overblijfselen van vroegere bewoners te vinden waren. In 1835 werd hij tweede conservator en in 1840 conservator aan het Museum van Oudheden te Leiden. Tot het einde van 1868 was hij in deze betrekking werkzaam: hij overleed den 22 Julij 1869 te Rotterdam in het ziekenhuis.

Zeer groot is het aantal oudheidkundige geschriften, brochures en redevoeringen die hij afzonderlijk uitgaf, en niet minder talrijk de oudheid- en letterkundige bijdragen in verschillende Nederlandsche, Hoogduitsche, Fransche en Italiaansche tijdschriften. Dr. Wap vervaardigde in 1851 er een lijst van op, die er niet minder dan 250 bevatte. Van 1860—1862 was hij hoofdredacteur van den *Kunst- en Letterbode.* Hij was lid der Kon. Akademie en in 1836 honoris causa te Utrecht tot doctor in de letteren benoemd.

Met Dr. Leemans gaf hij eene oudheidkundige *Kaart van Nederland en België, met een alfabetische Naamlijst* daartoe behoorende, door Prof. Reuvens aangevangen, in 1845 geheel tot stand gebragt.

Voorts gaf hij:

Grafheuvelen der oude Germanen. Arnhem 1833.

Gedenkteekenen der Germanen en Romeinen aan den linkeroever van den Nederrijn ontdekt, met 18 pl. en een kaart. Utrecht 1836.

Germaansche en Noordsche Monumenten. Leiden 1840. 8°.

Grieksche, Romeinsche en Etrurische Monumenten van het Museum in V afleveringen. Leiden 1843—1848.

Inscriptiones Graecae et Latinae van het Museum, waarop Dr. Leemans in hetzelfde jaar zijne *Animadversiones* liet volgen. Leiden 1842.

Grieksche en Romeinsche beelden en beeldwerk uit het Museum van Oudheden. Leiden 1849, in groot folio met 7 platen. Ook aldaar te gelijk in het Fransch.

Beschrijving der Grieksche en Romeinsche Grafreliefs. Leiden 1851, gr. fol. met 8 platen.

Etrurische Grafreliefs. Leiden 1854, gr. folio met 20 platen.

Beschrijving der Terra Cotta's van het Museum. Leiden 1862, gr. fol. met 10 pl. en kleurdrap.

Nederl. Romeinsche Dactyliotheek of verzameling der gegraveerde steenen van Romeinsche afkomst in het Koningrijk der Nederlanden. Leiden 1844, met 6 pl. Ie supplem. ald. 1846 met 2 pl., IIe supplem. ald. 1852 met 8 pl., IIIe supplem. ald. 1866 met 9 pl. Hij komt op zulk een onderwerp nogmaals terug, waar hij over Burtscheidter Gemmen in de *Bonner Jahrb.* iets schrijft VIII 142.

Les inscriptions Grecques et Etrusques des pierres gravées du Cabinet de S. M. le roi des Pays-Bas. La Haye 1866.

Oudheidkundige Mededeelingen. Leiden 1842—1846, met 4 gekl. platen.

Oudheidkundige Verhandelingen en Mededeelingen. Arnhem 1853—1859. 3 st. met eenige platen.

Herinneringen aan Monferland. Arnhem 1841.

Romische Ziegel bey Nymegen. Leyden 1841 met pl. 4°.

Oevr ontdekte muurschilderingen te Haarlem en Arnhem. Haarlem 1860.

Over vaderlandsche oudheden in het Hertogdom Limburg. Zonder plaat v. Dr.

Romeinsche tegel met cursifschrift. 's Gravenh. 1844 met gekl. pl.

Hunebed bij Rijs. Workum 1852.

Oud schoeisel in het Weerdingenveen gevonden. Amst. 1851 met gekl. pl.

Over de boom van Jesse. Utrecht 1846 met gekl. steendruk.

Beschrijving van Monferland in het Zutphensche. Arnhem 1841.

Over de Catacomben te Rome. Utrecht 1854.

Beoordeeling van Prof. Ewald's Assyrische en Babylonische ontdekkingen met betrekking tot taal en schrift. Leiden 1851.

Over de ontdekkingen van Ninevh, eene archaeologische voorlezing. Utrecht 1850.

Zie Wap, *Astrea* 1e Jaarg. 1851; *Leidsch Dagblad* 30 Julij 1869; *Ned. Spect.* 1869, 366, 376; *Jaarb. Kon. Akad.* 1869, 1; *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1870, 3, *Rev. Num. Belg.* 1869, 501; Huberts enz.

JANSSONIUS (Dr. Roelof Bennink), den 19den April 1817 te Groningen geboren, bezocht aldaar de latijnsche- en in 1833 de hoogeschool en werd na het verdedigen van een *Specimen de Romano-catholicorum, qui vulgo Jansenistae dicuntur historia ac principibus* tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. In hetzelfde jaar (1841) werd hij predikant te Roderwolde in Drenthe, in 1846 te Arnhem, in 1850 te 's Hage. Hij maakte zich inzonderheid verdienstelijk omtrent het kerkgezang en de geschiedenis der Jansenisten of oud-Roomschen. Als dichter stelde men hem op den eersten rang. Hij overleed den 8 December 1872.

Schriften:

Oudejaarsdag. Aan mijne vrienden aangeboden. Gron. 1834.

Grunoos zegefeest. Gron. 1838.

Jonge dooden. Zuchten en Zangen. Gron. 1842.

Lentebladen. Poëzy. Gron. 1844.

De Dorpspredikant. Novelle van Julius Kell. (Uit het Hoogd.). Gron. 1844.

Feestrede over den zang der Engelen, naar Luk. 11, 13, 14. In de *Leered. maandel. uitgegev. door Van der Wiel.* Arnhem 1850.

Levensschetsen van P. H. en Hillebr. Janssonius in *Glasius Godgel. Nederl.*

Legenden van J. G. von Herder. Gron. 1852.

Over 't onwaardig avondmaalsvieren. Ald. 1852.

Beknopte geschiedk. inleiding tot den Heidelb. Katechismus. Ald. 1853.

Iets over de Formulieren van eeredienst bij de Herv Kerk in Ned. Ald.

Vrouwenleven. Zangen des geloofs en *den Liefde.* Ald.

Het Bisdom. Ald.

Jezus bij de doodstijding van Johannes den Dooper (in de *Leerred. van v. d. Wiel.* Arnhem 1854.

Leerrede ter bevestiging van Dr. J. C. Zaalberg. 's Gravenh. 1854.

Toespraak bij de inwijding van het Oudemannen- en Vrouwenhuis te 's Gravenhage. Ald.

Genade, heiligheid, zaligheid. (In de *Evang. Preken,* uitgegev. bij A. L. Scholtens te Gron. 1854.

De Christelijke Doop. Gron. 1854.

Gedichten. Ald. 1855.

De zegen eener vrome opvoeding naar 2 Tim. 1, 3—5. (In de *Leerred. van V. d. Wiel.*

Levensb. van T. van Duinen. (In de *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1857.)

Gezangen der Katholieke Kerk. Arnh. 1857, 1859. 2 dn.

De Psalmen naar de behoeften der Christenen voor Kerkelijk en huisselijk gebruik ingerigt 1858 *Nieuwe uitg.* Utr. 1861.

De Lofzang van Maria, naar Luk. 1 : 46—55. (In de *Leerred. van v. d. Wiel.*) 1858.

Geloofsliederen eener Verborgene. Haarlem 1860.

Geschied. van 't Kerkgezang bij de Hervormde in Nederland. Arnh. 1861. 2 dn.

Het gebruik van de oude geloofsbelijdenissen in de Christel. Kerk. 's Gravenh. 1862. In 't Hoogd. vertaalt.

Beelden en Stemmen. 's Gravenh. 1864.

Opschriften op de graven der Geliefden. 's Gravenh. 1865. Uit onderscheidene dichters bijeen gebracht).

Gezangen der Evangel. Kerk, naar 't Hoogd. 's Grav. 1865

Voorrede voor de Nagelatene Leerreden van J. Steenmeijer Arnh. 1865.

Gezangen der Grieksche Kerk, naar 't Grieksch. Amst. 1866.

Gezangen der Engelsche Kerk, naar 't Engelsch. Ald.

Gezangen der Fransche Protest. Kerk, naar 't Fransch. Ald.

De eerste openbare prediking der Hervormden bij een in 's Gravenhage in Augusť. 1566 *herdacht voor de Gemeente in de Gr. Kerk te 's Gravenhage den* 12 *Aug.* 1866 *met aanteek.*

De driehonderd-vijftigste gedenkdag der Kerkhervorming, gevierd in de Kloosterkerk te 's Gravenhage. 's Grav. 1867. (De welkomstgroet en de liederen zijn van Jansonius. 't Overige is van dr. G. H. Lamers en mr. J. J. van Geuns).

Een stem Gods tot een gered volk bij het derde eeuwfeest der overwinning bij Heiligerlee. 's Grav. 1868.

Korte geschiedkund. mededeelingen aangaande de beroemde mannen, naar wie de nieuwste straten te 's Gravenhage zijn genoemd. 's Gravenh. 1868.

Is het nu niet de tijd om aan de vereeniging van verschillende protestantsche Kerkgenootschappen in Nederland te arbeiden? Ald. 1868.

(Een lied ter gelegenheid van 't derde eeuwfeest der te Wezel door de Ned. ballingen gehouden Synode. Geplaatst in de *Weseler Kreiszeitung* n°. 133 met een Hoogduitsche vertaling).

De marteldood der vier pastoors te 's Gravenh. In *Volksbladeren* o. d. tit. v. *van Voor driehonderd jaren.*

Geschiedenis der Oud Roomsch Catholieke Kerk in Nederland. 's Gravenh. 1870.

De oud Katholieke Kerk in Nederland. (In *Bericht über die Verhandlungen der Deutsch-Niederländ. Conferenz evangelischer Prediger und Gemeindeglieder, welche in Anschluss an die 300 jährige Secularfeier der Emdener Synode am 3 und 4 October* 1871, *zu Emden abgehalten wurde.* Emd. 1871.

Levensberigt van Karel Nicolaas Meppen in *Levensbericht d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1871.

De Heiland door Romeinsche krijgsknechten bespot. 's Gravenh. 1872.

Dichtwerken. 2 dn. Amst. 1872.

Laatste leerrede en gedicht. Uitgegeven door H. L. Oort. 's Grav. 1872.

Voorts gaf hij Verhandelingen enz. in de *Tractaatjes uitgegev. door de Ev. Maatschappij,* in *het Kerkhist. Archief* van Kist en Moll, *den Evangelie spiegel, de Nieuwe Boekzaal* en Poëzy in *Rietscheutgalmen, Almanak voor Prot. Nederl. ens. enz.*

Zie Dr. H. L. Oort, in *'t Voorbericht voor de Laatste Leerrede en Gedichten; Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1872; Huberts enz.

JEUNE (Jacob Carel Willem le), werd te 's Hage den 30 Augustus 1775 geboren en studeerde te Utrecht in de regten. Hij bragt in het laatst der vorige eeuw eenigen tijd in Denemarken door en legde zich daar op den handel toe. Na zijne promotie in 1802 werd hij commies bij het Departement van Finantiën en na nog eenige andere betrekkingen te hebben vervuld, inspecteur der belastingen te 's Hage. Na zijn pensioen verkregen te hebben, vestigde hij zich te Wageningen, waar hij 2 Augustus 1864 overleed.

Behalve verscheidene artikelen over letterkunde in verschillende Tijdschrijften, gaf hij in 't licht:

Geschiedkundige nasporingen omtrent den toestand der armen en de bedelarij. 's Hage 1816.

Geschied- en Letterkundige nasporingen omtrent de afkomst en verspreiding der talen met eene inleiding tot de algemeene taalkunde. Delft 1820.

Verhandeling over de Odinische Godenleer en het gebruik derzelve in de Nederlandsche Dichtkunde. Antwoord op eene prijsvraag van de Maatschappij van Nederlandsche letterkunde.

Letterkundig overzigt en proeven van de Nederlandsche letterkunde en hare geschiedenis. 's Hage 1829—35. 4 stukjes.

Antwoord op de vraag over het verrijken onzer moedertaal, in de *Werken der Maats. van Ned. Letterk.* 1839.

Het brievenpostwezen in de Republiek der Vereenigde Nederlanden, eene bijdrage tot de Staatshuishoudelijke geschiedenis van dat tijdvak. Utr. 1851.

Dichtvuurvonken van de vroegeren en lateren leeftijd van Lentulus Iuvenalis. Wagen. 1856.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1865; Huberts.

JONG (Christiaan de), te Nijmegen den 19 Februarij 1832 geboren, woonde meestal zonder beroep te Utrecht, waar hij den 14 December 1868 overleed.

Hij gaf in het licht:

Handwoordenboek der Natuurkundige wetenschappen. Leiden 1859—1861.

Onze tijdgenooten, Levensschetsen van voorname mannen

en vrouwen uit alle landen der aarde. (Gedeeltelijk gemeenschappelijk met J. L. Terwen.) Utr. 1859—1861.

De martelaars onder de natuuronderzoekers. Utr. 1860.

Armand, Rolph Norwood. Utr. 1860. 3 dln.

Wittwer, de Aarde en hare wonderen, Nat. beschrijving van hetgeen zij is en van hetgeen zij bevat. 3 dln. Sacet. 1859—1860.

Mineralogie, (Weytingh's Volksbibliotheek.) Amst. 1859.

L. Büchner, de vrouw en hare bestemming. Utr. 1857.

Bidart, gezondheidsleer voor bedroefden. Utr. 1857.

Anderssen, verzameling van sproken en vertellingen. 1ste dr. Utr. 1857, 2de dr. 1859.

Hirzel, Katechismus der Scheikunde. Utr. 1858.

De Sage, korte geschiedenis van het rijk der nàtuur. Goes 1ste dr. 1858, 2de dr. 1859, 3de dr. 1860, 4de Bommel 1861.

De Franklins expeditie, de ontdekking der Noordwestelijke doorvaart en het vinden van overblijfselen der Franklins expeditie door Mac Clinntoc. Leid. 1861.

Behalve nog eenige vertaalde werken op natuur-, schei- of taalkundig gebied, oorspronkelijke en vertaalde bijdragen in het *Praktisch Volksboek, Lectuur voor de huiskamer, de Natuur, Economist, Wetenschappelijke blaadjes, Onze Tijd, Cecilia, Praktische Volksalmanak* enz. enz.

Zie Huberts, enz.

JUNGHUHN (F. W.) zag het levenslicht den 26 October 1812 te Mansfeld in Pruissen, waar zijn vader de heelkunde uitoefende. Hij wijdde zich te Halle en Berlijn aan de beoefening der Natuurkundige wetenschappen. Terwijl hij de medicijnen als beroepstudie uitoefende, werden weldra botanie en geologie zijne lievelingsvakken, en was het van de eerste vooral de leerder Fungi en Musci, die hij als veld van eigen onderzoek verkoos.

Na volbrachte studie trad hij in Pruissischen militair-geneeskundigen dienst, doch werd ten gevolge van een duel op Ehrenbreitstein gevangen gezet, ontvluchtte, bereikte Parijs en verwierf eene aanstelling tot officier van gezondheid in het vreemden legioen te Algiers. Van daar teruggekeerd, begaf hij zich naar Nederland, trad in Nederlandsch-Indischen dienst, kwam den 12 October te Batavia aan, deed aldaar 5 maanden dienst in het militaire hospitaal, tot dat hij in Febr. 1836 naar Djokjokarta werd overgeplaatst, om zijne reeds te Batavia aangevangen botanische en geologische studien voort te zetten. Daartoe verstrekte vooral de inspektie reis die hij met zijn maecenas Dr. A. Fritze, chef van den geneeskundigen dienst, als diens adjudant deed, waarop hij belangrijke bijdragen tot zijn hoofdwerk *Java* verzamelde.

Te Batavia wedergekeerd, werd hij door Diard, chef der natuurkundige commissie, tijdelijk voor een jaar tot lid dier commissie aangesteld. Toen de minister zijne definitieve benoeming niet inwilligde, verzocht hij naar Sumatra over geplaatst te worden. Op de reis naar Padang maakte hij kennis met P. Merkus, lid van den raad van Indie, die hem kort na zijne aankomst aldaar, in 1840 een politiek-statistiek en natuurkundig onderzoek der Battalanden opdroeg.

Zijn lang oponthoud in die nooit door menschen bezochte bergstreken, leverde de stoffe tot zijnen, boven alle zijne werken uitblinkende *Streifzüge* in het Gedeh-gebergte, die eene lijvige appendix vormen tot de *Top. und Naturw. Reisen.*

In 1846 kreeg Junghuhn van den toemaligen gouverneur-generaal Rochussen in last op nieuw zijne onderzoekingen te hervatten, ten einde voornamelijk te rapporteren over het al dan niet aanwezig zijn van steenkolen op Java. Na 23 jaren op Java te hebben doorgebragt, na het geheele eiland in alle richtingen te hebben doorkruist, en alle Vulkanen, ten getale van ongeveer 50 te hebben beklommen, keerde hij in 1848 met tweejarig verlof naar Nederland terug, vestigde zich even buiten Leiden en werkte aan zijne kaart van Java en aan zijn hoofdwerk *Java.* Ondertusschen werd de rijke verzameling van naturalien door J. uit Java medegebracht door europeesche geleerden van naam onderzocht, gerangschikt en beschreven.

Door den minister Pahud aangesteld tot ambtenaar voor natuurkundige onderzoekingen, keerde hij in 1850 naar Java terug. Hier werd hem de leiding der Kina-kultuur, door Hasskarl op Java ingevoerd, toevertrouwd. Na met vele onaangenaamheden te worstelen gehad te hebben, was hij op het punt, daar zijn gezondheid veel had te lijden gehad, naar het vaderland terug te keeren, toen hij in den nacht tusschen 23—24 April 1864 overleed. Men noemt hem de *Javasche Humbold.*

Behalve een menigte in de Indische Tijdschriften opgenomene berichten verschenen van hem:

Topographische naturwissenschaftl. Reisen durch Dr. F. Junghuhn, Mitglied der Kaiserl. Leop. Carol. Akademie der Naturforscher, für die Kais. L. C. Akademie zum Druck befordert und bevorwort durch Dr. C. G. Nees von Esenbeck. Praesidenten der Akademie. Magdeburg 1845. fol. obl.

Die Battaländer auf Sumatra (uit het Holl. door den schrijver overgezet.) Berlin 1847. 2 Th. 8°.

Java, zijn gedaante, zijn plantentooi en inwendige bouw. IIe verb. uitg. [van het 1ste deel] 's Gravenh. 1853. Amst. 1853. 4 dl. 8°. Met pl.

Catalogus der geologischen Sammlung von Java. 's Gravenh. 1854. 4°.

Junghuhn en J. E. de Vrij, de Kinakultuur op Java enz. Batavia 1860. 8°.

Terugreis van Java naar Europa met de zoogenaamde overlandpost in de maanden September en October 1848.

Java, zijn gedaante, zijn plantengroei en inwendige bouw.

Plantae Junghuhnianae, Examinatio plantarum quae in insulis Java et Sumatro detexit.

Licht en schaduwbeelden uit de binnenlanden van Java.

Zie *Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indie,* 29 deel; *Tijds. voor N. I.* 1866. I 209; *Dager.* 1864, XVIII 415; *Uns Tage* 1864—65, VI. 1864—65 VI 414; *Männ. d. Zeit.* 1861, II 399.

JUST (Jan August), omstreeks 1758 te Groningen geboren, ontving onderwijs in de muziek te Berlijn van Kirnberger en voleindigde zijne studiën onder Schwendeln te 's Hage (1770). Hij was een der bekwaamste virtuosen van zijn tijd op de viool en clavecimbel en hofmusicus van den Prins van Oranje. Bij den inval der Franschen keerde hij naar Berlijn terug. Later riep hem de Prins van Oranje naar Londen, waar zijn talent en de bescherming der Prinses van Oranje hem toegang tot de aanzienlijkste huizen verschaften. Men heeft o. a. van hem:

Le marchand de Smyrne. Opera-Comique.

Le Page id.

La Pentecôte, cantate en anderen, vermeld bij Gregoir l. c. p. 100.

JUYNBOLL (Theodorus Willem Johannes) werd den 6 April 1802 te Rotterdam geboren, en in 1821 als student in de letteren en godgeleerdheid te Leiden ingeschreven. Hier toonde hij reeds wat de wetenschap van hem te verwachten had, door zijn antwoord op de prijsvraag door de Leidsche hoogeschool voorgeschreven: *exponantur caussae, quibus effectum sit, ut regnum Judae diutius persisteret quam regnum Israel.* In 1828 werd hij tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd, na verdediging eener *Dissertatio de Amoso,* vervolgens tot predikant te Voorhout benoemd, bleef hij zijn vrijen tijd aan de Oostersche letteren wijden. Reeds in 1831 werd hij tot hoogleeraar in die letterkunde aan het Athenaeum te Franeker benoemd, welke betrekking hij aanvaardde met eene oratie *de hodierna studii linguarum orientalium conditione* (*Annal. Acad. Gron.* 1830—31). Bij het nederleggen van het rectoraat huldigde hij de nagedachtenis van zijn geliefden leermeester in de *Oratio de H. A. Hamakero, studii literarum Orientalium in patria nostra vindice praeclaro* (*Anal. Acad. Gron.* 1835—1836). Nog had hij Franeker niet verlaten, toen hij in vereeniging met de Hoogleeraren Roorda en Weyers het 1ste deel der *Orientalia* het licht deed zien (Amst. 1850), waarin van zijne hand was opgenomen eene *Commantatio de Carmine Motanabbir, in Europa nondum edita.* In het 2de deel dezer Verzameling (1846) gaf hij *Commentatio de versione (Pentateuchi) Arabico-samaritano et de scholiis, quae Codd. Parisiensibus No. 2 et 4 ad scripta sunt.* Toen in 1841 door zijne benoeming tot Hoogleeraar te Groningen een ruimer werkkring voor hem geopend werd, ontleende hij aan hetzelfde onderwerp de stof zijner inaugureele rede, *de gente Sammaritano,* waarvan de hoofdinhoud later werd opgegeven in de *Commentarii in historiam gentis Samaritanae* L. B. 1840, welhaast gevolgd door de uitgave van het *Chronicum Samaritanum Arabice conscriptum cui titulus est Liber Josuae* (ibid. 1848).

Na den dood van den Hoogleeraar Weyers werd Juynboll in zijn plaats beroepen. Hij aanvaardde die betrekking den 21

Julij 1845 met eene redevoering *de praecipuis progressibus, quos literae Semiticae hoc ipso decennio fecerunt.* Van nu af zag hij zich belast met het onderwijs in de Hebreewsche spraakkunst en in de Semitische talen, terwijl tevens de Oostersche handschriften in de bibliotheek der hoogeschool te Leiden aan zijn zorg waren opgedragen. Van die schatten gaf hij een overzigt in zijne rectorale rede, in 1854 uitgesproken: *de Codicum Orientalium, quae in Academia Lugduno-Batava servantur Bibliotheca.*

In 1850 begon hij de uitgave van een Arabisch *Lexicon Geographicum*, getiteld: *Marâçid. al-Jttil'a,* waaraan hem twee handschriften ter beschikking stonden. De tekst van dit werk was in 1854, toen de achtste aflevering, behoorende tot het 3de deel, verscheen, volledig uitgegeven. In 1859 volgde een vierde deel, waarin (p. I—CVIII) *de Introductio* en (p. 1—588) *de Annotatio* op de eerste aflevering voorkomen. De druk van het vijfde deel was reeds zeer ver gevorderd, toen de dood hem, 16 September 1861, verrastte.

Behalve de gemelde schriften gaf hij nog:

Letterkundige Bijdragen. Leiden 1838 in 3 stukken.

Sermo de Henrico Engelino Wyers. Gron. 1844.

In vereeniging met Dr. B. F. Martes de uitgave der *Annalen van Abu'l-Mahusin ibri Tagri Bardi*, waarvan de beide eerste deelen van 1852 tot 1861 in het licht kwamen.

Zie *Annal. Acad.* Z. B. 1862; *Gron. Gedenkboek; Jaarboek Kon. Akad.* 1861, 129; *Ned. Spect.* 1861, 326; *Kunst en Letterb.* 1861, 321; *Schotel. Gesch. d. Leidsche Bibliotheek.*

K.

KAA (Frans), componist, in Holland geboren. Hij leefde in 1780 te 's Hage, van waar hij als kapelmeester der Cathedrale naar Keulen werd beroepen. Hij overleed er waarschijnlijk in het laatst der vorige eeuw. Men heeft van hem:

6 *Symphonies pour violons alto, basse, flûte, 2 hautbois et 2 Cors.* La Haye 1777.

6 *Trios pour clavecin, violon et basse.*

6 *Quatuors pour deux violons, alto et basse.*

Zie Gregoir.

KAISER (Frederik), neef van den bekenden sterrekundige J. F. Kaiser, werd den 10 April 1807 te Amsterdam geboren. Reeds vroeg ontwikkelde hij een buitengemeen talent voor hetzelfde vak en was reeds in zijn jeugd met sterrekundige werktuigen vertrouwelijk. Op zijn 13e jaar nam hij reeds deel aan de waarneming eener ringvormige zonneklips (van 7 Sept. 1820), 16 jaar later, bij gelegenheid der ringvormige eklips van 15 Mei 1836, herinnerde hij zich nog den graad van duisternis dien hij bij die eklips had waargenomen. Op zijn 16e jaar ontviel hem zijn oom (27 Maart 1823) en een paar maanden later zond hij, gezamentlijk met den toen 18-jarigen Stamkart de resultaten eener berekening aan den Letterbode en van de zoneklips van 8 Julij van hetzelfde jaar, van welke het niet zeker was of zij te Amsterdam zichtbaar zou zijn.

Na den dood zijns ooms bleef hij te Amsterdam en gaf privaatlessen. In 1826 werd hij tot observator aan de Leidsche sterrewacht benoemd. Hij kon dus zijne wis- en natuurkundige studiën voortzetten en tevens aan zyne lust voor de praktische sterrekunde voldoen. Hij legde zich toe op de oude talen, liet zich als student in de wis- en natuurkundige faculteit inschrijven en deed weldra zijn candidaats-examen, doch promoveerde niet. De Senaat erkende echter in 1835, toen reeds een menigte geschriften, zoo populaire als zuiver wetenschappelijke, van zyne hand verschenen waren, zijne verdiensten door hem honoris causa tot doctor in de wis- en natuurkunde te benoemen. Niet korter dan elf jaren bleef Kaiser observator, toen eene onverwachte gebeurtenis eene voor hem gunstige wending aan de zaak gaf. In het jaar 1835 verscheen zyn beroemd geworden werk *de Komeet van Halley.* De wonderbaarlijke juistheid, waarmede al de voorspellingen, welke hij aangaande de verschijning van die Komeet gedaan had, uitkwamen, wekte de belangstelling van aanzienlijke en invloedrijke mannen, waarvan het gevolg was, dat hij in 1837 tot Lector in de sterrekunde benoemd en tevens belast werd met de directie der Sterrenwacht.

Eenmaal zich vrij kunnende bewegen op de toenmalig gebrekkige Sterrewacht, was het Kaiser's eerste werk, om van die inrichting te maken wat er van te maken was, met de geringe geldelijke hulp, die hem kon worden verleend en hare zoo slechte plaatsing boven de daken van het Akademiegebouw, waarop de benoeming tot lid van *the royal astronomical Society* in 1839 volgde. Door zijne benoeming tot lector, werd hem tevens een andere werkring geopend, waarin hij niet minder zijne heerschappij over de wetenschap, die hij lief had, toonde, namelijk het onderwijs in de praktische en theoretische sterrekunde. Drie jaren na zijne benoeming tot lector, werd hij benoemd tot buitengewoon hoogleeraar bij de faculteit van wis- en natuurkunde. Den 17 October 1840 aanvaardde hij zijn ambt met het houden eener plechtige *oratio de novissimis astronomiae incrementis.* Altijd voortgaande met de verspreiding van juiste denkbeelden omtrent de sterrenkunde, door de uitgave van talrijke geschriften, zoo afzonderlijk als in tijdschriften en met het meer aan de eischen van de wetenschap doen beantwoorden der Sterrenwacht, arbeidde hij bovendien aan een handboek over sterrenkunde, waarvan in 1844 het eerste deel verscheen, onder den titel van *de Sterrenhemel*, dat in 1845 met een tweede deel, voor meer gevorderden in de sterrenkunst bestemd, gevolgd werd. Intusschen was hij in het begin van 1845 tot gewoon hoogleeraar benoemd.

Meer en meer raakte hij in het buitenland bekend en beroemd, waarvan hij de ondubbelzinnigste bewijzen op eene reis door Duitschland van zijn beroemde vakgenooten ontving, terwijl de Nederlandsche regering hem de orde van den Nederlandschen Leeuw schonk. In 1850 gaf hij een lijvig boekdeel uit, getiteld: *De geschiedenis der ontdekkingen van planeten*, Amsterdam bij J. C. A. Sulpke. Ofschoon dit werk niet een opgang als *de Sterrenhemel* maakte, beschouwde hij zelf het als een zijner best gelukte werken.

Langzamerhand ontwikkelde zich bij het groot publiek de overtuiging dat Kaiser een beter ingerichte sterrenwacht moest bezitten. Ook begreep de Marine van den voortreffelijken geleerde veel voordeel te kunnen trekken en belastte hem in 1861 met het bestuur en de leiding van de verificatie des Rijks zee-instrumenten. Als verificateur van 's Rijks zee-instrumenten bracht hij vele verbeteringen aan de zeevaartkundige instrumenten aan, die alle in een menigte kleindere geschriften en verslagen, beschreven en verantwoord zijn in het *Zeevaartkundig Tijdschrift van Swart* en de *Mededeelingen betreffende het Zeewezen*, uitgegeven op last van het Departement van Marine.

Ofschoon Kaiser vele malen werd geraadpleegd, werd hem de hoofdleiding tot het oprichten eener sterrenwacht niet opgedragen. Het ontwerpen der plannen werd echter in hoofdzaak ontleend aan zyn geschrift: *De inrichting der sterrenwachten beschreven naar de sterrenwacht op den heuvel Pulkowa en het ontwerp eener sterrenwacht te Leiden*, (Leiden 1854). De sterrenwacht werd in 1860 voltooid en vervolgens met instrumenten toegerust. Zijne talrijke waarnemingen en onderzoekingen werden door hem in een menigte geschriften en in de *Annalen*, in de Duitsche taal geschreven bekend gemaakt.

Ofschoon zwak en afgemat was Kaiser reeds weinige jaren voor zijn dood verplicht twee vrij groote buitenlandsche reizen te ondernemen. Als Nederlandsch afgevaardigde was hij lid der commissie, belast met de regeling van de werkzaamheden der Europesche graadmeting en woonde op het einde van 1867 de zittingen dier commissie te Berlijn bij. Hij mocht aldaar de hoogste onderscheiding genieten en werd niet alleen lid maar ook voorzitter der permanente commissie benoemd. Ook woonde hij in 1869 de zitting dier commissie te Florence bij. Spoedig daarna werd hij benoemd tot lid eener commissie, belast met het onderzoek naar de juistheid van de Standaardmeter, die bij het Fransche Gouvernement te Parijs berustende is.

Was de jongste oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland eenige maanden later uitgebroken, zonder twijfel zou Kaiser nog eene reis naar Parijs ondernomen hebben. Toen de zoogenaamde meter-commissie in 1872, nadat de republiek in Frankrijk tot vasten voet gekomen was, besloten had in dit jaar zyne zittingen te hervatten, had Kaiser's ziekte, die

lang onbekend gebleven was, zich duidelijk geopenbaard en hij overleed aan een hardnekkig longlijden den 28 Ju ij 1872. Zijne vrouw Aletta Rebecca Marie Barkeij, met welke hij in 1811 gehuwd was, was hem den 25 Mei van dat zelfde jaar ontvallen.

Het welgelijkend portret van Kaiser en een *Ghronologische Tafel zijner werken* zien het licht.

De straat waarin hij woonde ontving na zijn dood den naam van Kaiserstraat.

Zie *Annales Acad.* L. B. 1873; Dr. P. van Geer, *Frederik Kaiser een woord van herinnering*; Dr. J. A. C. Oudemans, *Levensschets van Prof. Kaiser*; *Holl. Illustratie* 1872, N. 13 met portret; *Nederl. Spect.* 1872; *Versl. d. Kon. Akad.* 1872; Huberts, en Schotel, *Oproer der Studenten.*

KAMPFER (Engelbrecht), beroemd reiziger uit de 17e eeuw, te Lemgo geboren. In 1683 deed hij, als geheimschrijver bij een Zweedsch Gezantschap, te land eene reis door Rusland naar Persië; bezocht hierop Arabië, Indostan, Coromandel, de oevers der Ganges, Java, Sumatra, Siam en Japan. In 1692 keerde hij in zijne geboortestad terug, werd daar lijfarts van Graaf van der Lippe en overleed in November 1716. Onder zijne geschriften verdient inzonderheid genoemd te worden: *Geschiedenis en beschrijving van Japan*, Lemgo 1774, welk algemeen geacht werk reeds in 1727 uit het handschrift in het Engelsch overgezet en te Londen in twee deelen in folio uitgegeven is, waarna het in 1774 in de Duitsche taal is verschenen.

Zie *Algemeen noodwendig Woordenboek der zamenleving* Amsterdam 1836.

KANTER (Bartholomaeus Philippus de), zoon van den Kapitein ter Zee Eliza de Kanter, werd den 10 Februarij 1805 te Aardenburg geboren. Zeventien jaren oud, werd hij op het kantoor der regestratie en domeinen te Oostburg geplaatst en in 1829 naar het hoofdbestuur in den Haag verplaatst. Van dien tijd af werkte hij 35 jaar aan het Ministerie van Finantien eerst als klerk en later als commies. Hij maakte zich als dichter bekend en gaf in het licht:

Gedichten, (met S. J. van den Bergh). 's Hage 1838.

H. W. Longfellow, Evangelme. Een verhaal van Acadië. Haarlem 1856.

Liefde en Leed. Holty's liefste liederen nagezongen. 's Hage 1864.

Voorts gaf hij bijdragen in verschillende *Almanakken.*

Hij overleed 4 April 1865.

Zie *Levensber. Letterk.*; Huberts, enz.

KARSTEN (Simon), zoon van den Utrechtschen conrector H. Karsten, werd den 13 Junij 1603 te Utrecht geboren en in 1818 student in de letteren aan de Hoogeschool aldaar, die hij in 1825 verliet, na het verdedigen eener dissertatie.

1 *Pindari carmina tria, Olympiorum II et VI, Pythiorum I Proëmio et annotatione explanavit et illustravit.*

In 1822 werd hij praeceptor aan de Latijnsche school zijner geboortestad, welk ambt hij in 1826 verwisselde met dat van *Professeur de Syntaxe* aan het Athenaeum te Brussel. Na de revolutie van 1830 werd hij in 1832 wederom praeceptor te Utrecht, in 1838 rector te Amersfoort en in 1840 hoogleeraar in de letteren te Utrecht. Hij aanvaarde dit ambt met een *oratio de antiquarum literarum doctrina cum Philosophia conjungenda.* In 1847 legde hij het rectoraat neder met een *oratio de cautione adhibenda in veritalis indagatione.* Hij overleed den 7 Mei 1864. Hij was een der uitstekendste letterkundige van zijn tijd en lid van vele letterkundige genootschappen, ook van de *Koninkl. Akademie van Wetenschappen.* Hij gaf bijdragen in de *Lans van Achilles*, waarvan slechts drie afleveringen verschenen. Voorts gaf hij:

Philosophorum Graecorum veterum praecertim qui ante Platonem floruerunt operum reliquiae, Recensuit et illustraris S. K. Het eerste deel bevat in twee stukken Xenophanes en Parmenides, het tweede den Empedocles. De afzonderlijke titel is: *Xenophanis (Parmenidis, Empedoclis) carminum reliquiae. De vita ejus et studiis disseruit, fragmenta explicuit, placita illustrait S. K.*

Introductio in Historiam Universalem, praecipue antiquarum gentium, Scholis Academicis accommodata. Traj. ad Rhen. 1849.

De Historiae Romanae antiquissimae indole et auctoritate, deque primis Romae regibus. Trai 1849.

Excepta e veteribus Poetis Graecis Laticonum inus m descripsit et animidversiones criticas adjecit S. K. Traj 1856.

Over Palingenesis en Metempsychosis. Amst. 1846.

Over de Orestie van Aeschylus, over Rome in de eerste eeuw van het Keizerrijk in *Letterk. Maands.* 1849; *Mengelw.* bl. 305 volgg.

Blik op de Monumenten van Aegypte en de resultaten daaruit voor de Geschiedenis afgeleid. in *Letterk. Maands.* Jan. 1852.

Quintus Haratius Flaccus. Tray 1861.

Prof. S. Karsten, Quintus Horatius Flaccus. Ein Blick auf sein Leben, seine Studien und Dichtungen. Aus dem Hollandischen übersetzt und mit Zusetsen versehen von Prof Dr. Mor. Schwach. Leipzig.

In October en November 1860 gaf Karsten twee verhandelingen over de redevoering van Cicero voor Roscius, die in de werken der Akademie (1863 4o.) zijn opgenomen.

Eindelijk werd in 1864 in de *Verslagen en Mededeelingen VIII* eene voortreffelijke verhandeling van Karsten opgenomen over het lied van *Horatius ad Angubtum.* Carm. 1, 2.

Zie *Levensber. d. Maats. v. Letterk.* 1865; Prof. J. A. C. Rovers in *Utr. Stud. Alm.* van 1865; *Jaarboek. der Kon. Acad.* 1864, 124; *Spectator* Mei 1864; *Andales Acad. Rh. Traj.* 1864. met een voll. lijst zijner schriften.

KEIZER (Izaak Busch) werd in 1805 te Groningen uit eene zeer geachte familie geboren. Reeds als knaap en later als student aan de Groningsche hoogeschool onderscheidde hij zich door ijver en wetenschappelijken zin, zoodat hij den gouden eereprijs behaalde bij de faculteit der letteren en bespiegelende wijsbegeerte aan de Akademie te Luik, voor het schrijven eener verhandeling, behelzende eene vergelijking der gevoelens van Plato en Arristoteles over den aard en de beginselen der dichtkunst. In Mei 1828 tot proponent bevorderd zijnde, werd hij in October van dat jaar tot predikant beroepen te Westerwijtwerd, welke standplaats hij in 1838 verwisselde met die van Mensingaweer en Maarslag. Op het gebied der wetenschap heeft hij zich vele verdiensten verworven. Onderscheiden geschriften, allen getuigen van zijn helder hoofd en van zijn warm godsdienstig hart, hebben hem een naam bezorgd in de godgeleerde wereld. Wij kunnen hier geen overzigt geven van zijnen wetenschappelijken arbeid, maar willen echter niet onvermeld laten, wat uit zijn eersten tijd dagteekent, als zijn werk over het *Protestantsch leeraarsambt*, dat met zorg naar Hussel voor Nederland bearbeid, lang als het beste handboek voor praktische theologie in onze taal gegolden heeft. Behalven vele andere werken over godsdienst en godgeleerdheid deels oorspronkelijk, deels uit andere talen overgebragt, getuigt een tal van stukken in het tijdschrift *Waarheid en Liefde* van zijne veelzijdige wetenschap en van zijn christelijk geloof. Zijn laatste arbeid eene voortreffelijke verhandeling was over *Gebedsverhooring.* Van het gezelschap dat gezegd tijdschrift uitgaf, was hij voor ruim 30 jaren medeoprigter en sedert dien tijd een volijverig werkzaam lid.

Ook in verschillende kerkelijke besturen heeft hij zich jaren lang verdienstelijk gemaakt. In de laatste jaren herhaaldelijk tot de Synode geroepen, waar hij o. a. aan het verzamelen van den nieuwen bundel Evangelische Gezangen een werkzaam aandeel heeft gehad, heeft hij ook de Synodale vergadering als vice-president bijgewoond, hoewel de opkomende ziekte reeds in zijn ligchaam huisde; hij kwam van 's Hage met moeite huiswaarts en bezweek doodelijk afgemat weinige dagen later.

KEMINK (Dr. Herman Henderik) werd den 24 Junij 1817 te Utrecht geboren en legde zich op de Hoogeschool aldaar op de Grieksche, Latijnsche en vooral op de Oostersche talen toe. In 1848 verdedigde hij in het openbaar zijne *Commentatio de Carmine Deborae*, waarna hij zich in zijne geboortestad aan den boekhandel wijdde, doch tevens voortging met zijne studiën vooral in de Oostersche talen.

Had hij reeds in 1837 in de *Bydragen tot de kennis en verspreiding der oude Letterkunde* een vertaling van Herodotus gegeven, in 1843 en 1844 verscheden de beide stukken der *Overzetting en verklaring van de schriften der kleine Propheten.* In 1845 trad hij als mederedacteur op der *Jaarboeken voor wetenschoppelijke Theologie.* Zijn eerste bijdragen daarvan was een gevolg zijner bewerking van *Jona* een *Schets der Geschiedenis van de exegese des O. T.*

Wijders gaf hij een *Verslag van Delitzsch, die biblisch-prophetische Theologie, de denkbeelden der schrijvers van het Oude Testament aangaande het lot des menschs na zijnen dood.* Ook plaatste hij er in zijne *Verhandelingen* over *Indiëns rationalismus* en de *Indische berigten over den Zondvloed*. Zijn laatste uitgebreide *Verhandeling* in de *Jaarboeken*, was eene *Schets der Israëlitische Staatsgeschiedenis van Mozes tot de Babylonische Ballingschap.*

Hij leverde ook artikelen in het *Bijbelsch Woordeboek* van Moll, Veth en Domela Nieuwenhuis. Zijn vertaling van *l'Esprit de Vinet*, door Astul uitgegeven, mogt hij niet voleindigen.

Hij huwde in 1858 Geertruid Hoogeveen en overleed den 9 October 1861.

Zie zijn levensb. in *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1862.

KEMP (Karel Marie van der) werd den 18 Junij 1799 te 's Hage geboren, en vestigde zich, na te Leiden in de regten gepromoveerd te zijn, als advokaat in zijne geboortestad. In 1838 werd hij plaatsvervangend Kantonregter en in 1858 Raadsheer in het provinciale Hof van Zuidholland. Hij overleed te 's Hage den 17 September 1861. Zijne dissertatie verscheen ook in het Nederduitsch met den titel:

Eene nieuwe beschouwing van de wet der XII tafelen. Leiden 1822. Voorts schreef hij:

Het gedrag van Prins Maurits van Oranje, omtrent de Remonstranten verdedigd tegen de aanmerkingen van Adriaan Stolker. 's Hage 1828.

De eer der Nederlandsche Hervormde Kerk gehandhaafd tegen Ypey en Dermout. Rott. 1830—1833.

Iets over het toenemen van den zelfmoord in onze dagen, ter verdediging van de Nederlandsche Hervormde Kerkleer en beantwoording van hetgeen daaromtrent voorkomt in de Vaderlandsche Letteroefeningen van October 1832. Amst. 1832.

Maurits van Nassau, Prins van Oranje in zijn leven, waardigheden en verdiensten voorgesteld. Rott. 1843—1844. 4 dln.

Berigt aangaande de handelingen van het Klassikaal bestuur van Leiden en het provinciaal Kerkbestuur van Zuidholland, omtrent den Kerkenraad der Hervormde Gemeente te Bodegraven. Rott. 1845.

Ontwikkeling van het recht betrekkelijk de Kantongerechten. Rott. 1847.

De twist tusschen de Leidsche regeering en den Nederduitsch-Hervormden Kerkeraad. Amst. 1849.

De onbestaanbaarheid der grondwet van 1848 *en de noodzakelijkheid harer verandering.* Rott. 1850.

Schets ten betooge van de hooge eerwaardigheid der Dordsche Synode van 1618—1619, *ook nog in den tegenwoordigen tijd.* Amst. 1850.

Zie Huberts, enz.

KEMPENAER (Jacob Matthaeus de), zoon van Pieter Pama de Kempenaer, koopman, en Susanna Weveringh, werd den 6 Julij 1793 te Amsterdam geboren, studeerde te Leiden in de regten en trok in 1815 als vrijwilliger mede naar Frankrijk, toen er zich bij Napoleons terugkomst van Elba een afzonderlijke jager-compagnie onder de studenten had gevormd, ten einde bij een der bataillons te worden ingelijfd. In den herfst van dat jaar keerde de compagnie huiswaarts, en den 18 Mei 1816 verkreeg hij den doctoralen graad, na verdediging van een *Specimen exhibens quaestionum Judicarum Syllogen.* Hierop zette hij zich als advokaat te Arnhem neder en werd in 1831, in plaats van den overleden Mr. J. M. Ronkens, tot Rijks-advokaat in Gelderland benoemd. Negen jaren later nam de Kempenaer als afgevaardigde van Gelderland deel aan de buitengewone zitting der dubbele Tweede Kamer, hem in 1842 aangeboden. Twee jaren later aanvaardde hij die hem andermaal aangeboden betrekking. Als zoodanig behoorde hij tot de 9 leden der oppositie, die in November 1844 een ontwerp indienden tot herziening der Grondwet. Toen Koning Willem II echter zelf het initiatief tot grondwetherziening nam, werd hij benoemd tot lid van de Commissie belast met die taak. De nieuwe Grondwet werd in gereedheid gebragt en de Kempenaer tot Minister van Buitenlandsche Zaken benoemd (Mei 1848). Gedurende zijn kortstondig bewind kwam de grondwetsherziening tot stand, doch het duurde niet lang; op 30 October 1849 kreeg hij zijn eervol ontslag.

Hij vatte de praktijk te Arnhem weder op, en werd, na de Aprilbeweging van 1853 op nieuw lid van de Kamer, waarin hij tot 1866 zitting had. Sedert sleet hij zijne dagen te Arnhem in werkzame rust. In 1868 liet hij, schoon den leeftijd van 75 jaren bereikt hebbende, zich bewegen om als eerste Secretaris van een algemeene conservatieve Kiesvereeniging op te treden.

Hij overleed den 11 Februarij 1869 aan verval van krachten en werd den 16 dier maand te Oosterbeek begraven.

Hij gaf in het licht:

Over de beoefening der letteren en wetenschappen, de edelste bemoeijing voor den beschaafden mensch. Arnh. 1842.

Tweetal redevoeringen ter gelegenheid der viering van het 50jarig bestaan der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en van het 25jarig bestaan der afdeeling Arnhem op 17 en 19 November 1834.

Aanspraak door Mr. J. M. de Kempenaer op den 30 *Mei* 1835 *uitgesproken bij het ontdekken en inwijden van het gedenkteeken ter eere van wijlen den Hoogleeraar Mr. Jan Melchior Kempen door een groot gedeelte zijner leerlingen in het Koor der St. Pieterskerk te Leiden.*

Zijn leven is geschetst door J. Heemskerk Az. voor de *Levensber. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1870; zie ook Huberts, enz.

KEMPEN (J. M. van) begon in 1835 te Utrecht eene eenvoudige zilversmederij met een klein getal werklieden; langzamerhand werd die uitgebreid en in 1858 naar Voorschoten overgebragt, waar hem meer ruimte ter beschikking stond. Hij paarde aan een groote mate van kennis, veel beleid en buitengewonen ijver, zoodat zijne zaak al meer en meer in bloei toenam. Hij knoopte uitgebreide handelsbetrekkingen met het binnen- en buitenland aan. Hem werd de vervaardiging opgedragen van het nationaal gedenkteeken te 's Hage en het kolossaal standbeeld van Jan Pieterszoon Koen te Batavia, waarvan de arbeid zoo omvangrijk was en zoo gelukkig slaagde, dat de uitvinder der galvanoplastiek, de hoogleeraar Jacobi, te St. Petersburg, opzettelijk een bezoek aan de fabriek bragt, waaruit die kunstgewrochten waren voortgekomen. Vele onderscheidingen van Vorsten en op tentoonstellingen vielen hem ten deel. Hij was Officier van de orde van de Eikekroon, Ridder van de Stanislaus orde van Rusland en van de Frans Jozefs orde van Oostenrijk. Hij overleed 3 Nov. 1877 te Voorschoten in den ouderdom van 63 jaren.

Zie *Leidsche Courant* en *Dagblad* van 3 Nov. 1877.

KEMPER (Jhr. Jeronimo de Bosch), zoon van Jan Melchior Kemper en van Christina de Vries, werd den 23 Maart 1808 te Amsterdam geboren, verloor reeds vroeg zijnen beroemden vader en kwam onder de voogdij van den Hoogleeraar van Assen. Op de Hoogeschool te Leiden nam hij spoedig een hooge vlucht, behaalde het gouden eeremetaal op de door de Groningsche hoogeschool uitgeschreven prijsvraag en verkreeg den 24 Junij 1830 den graad van doctor in de regten, na verdediging eener dissertatie *de Indole Juris criminalis apud Romanos.* Reeds had hij zich in den Haag als advokaat neergezet, toen het oproer in België uitbarstte. Hij nam als vrijwilliger dienst en was een geruimen tijd substituut auditeur-militair te Breda. Terwijl hij zich aldaar bevond, plaatste hij eenige zijner politieke eerstelingen deels in het *Handelsblad*, deels in de *Bredasche Courant.*

In 1834 werd Kemper substituut officier te Amsterdam en in Julij 1835 trad hij in den echt met Maria Hulshoff. In 1841 werd hij advokaat-generaal bij 't Hof van Noord-Holland en in 1852 hoogleeraar aan het Athenaeum te Amsterdam, als opvolger van Mr. C. A. den Tex, en hield den 22 November van dat zelfde jaar zijn intrede met een inwijdingsrede: *De staatswetenschap, eene wetenschap op waarneming en wijsbegeerte gegrond en door voortdurende kritiek te volmaken.* Behalve dit ambt bekleedde hij nog verschillende andere betrekkingen. Zoo was hij Curator der Stads Armenscholen, Curator van het Evangelisch-Luthersch Seminarie, Lid van het Kon. Instituut, Lid van den Raad en der Provinciale Staten van Noord-Holland, later Buitengewoon Lid van Gedeputeerde Staten, en toen hij den 20 October 1876 overleed, was hij Oud-Hoogleeraar en Lid der Tweede Kamer. Te regt draagt Nederland roem op een man die als

staatsman, rechtsgeleerd philantroop een eersten rang onder zijne tijdgenooten bekleedde.

Behalve een menigte losse en kleinere geschriften, *Staatkundige opstellen* en *verspreide stukken*, waarvan de Hoogl. Vreede (*Jhr. Mr. Jeronimo de Bosch Kemper als Staatsburger en geleerde herdacht.* (Utrecht 1877.) een lijst heeft gegeven, gaf hij in het licht:

Historica expositio doctrinae Juris Romani de Dominio ejusque acquirendo modo. Gron. 1832. 4⁰.

Verhandelingen, Redevoeringen en losse Geschriften van wijlen zijn vader J. M. Kemper, 3 dln. Amst. 1836.

De Staatkundige partijen in Noord-Nederland, geschetst in een Historisch Overzigt van deszelfs Binnenlandscht Staatsgesteldheid; van het einde der Grafelijke regering toe op het jaar 1813. Ald. 1837. (zonder naam).

Gedachten over de beoefening der aanstaande Nederl. Wetgeving. Ald. 1838.

Korte opmerkingen over de gebeurtenissen van den dag. Ald. 1848.

Volkswil en Volksbelang. Amst. 1848.

Handleiding tot de kennis van het Nederlandsch Staatsrecht en Staatsbestuur. Amst. 1850—1853.

De rigtingen en partijen in het Staatkundig leven. 2e dr. Amst. 1857.

Geschiedkundig onderzoek naar de armoede in ons Vaderland, (bekroond door de Hollandsche Maatschappij) 1851.

Redevoering bij gelegenheid van het 50jarige feest der Holl. Maats. van fraaije Kunsten en Wetenschappen. 21 Sept. 1856.

Het Wetboek van Strafvordering aan ervaring en wetenschap getoont. (Twee voorlezingen gehouden in het Kon. Nederl. Inst.

Onder den algemeenen titel van *Wetenschap der zamenleving*, gaf hij een werk in 3 deelen, waarvan het eerste deel behelst: de *Inleiding tot de Wetenschap der zamenleving* en de *Leiddraad bij het Geschiedkundig onderzoek naar de ontdekkings periode der zamenleving*; het 2e deel de *Geschiedenis van het Staatsleven en het Staatsregt in Nederland* (zijnde een vermeerderde uitgave van het *Nederlandsche Staatsregt en Staatsbestuur.* Amst. 1860—1865.

De verschillen van geloofsovertuiging in de Protestantsche Gemeenten. Een woord ter overweging aan allen, die het Rijk Gods liefhebben. Amst. 1862.

De ontbinding der Tweede Kamer. Een woord ter overweging aan allen, die naar waarheid willen oordeelen. Amst. 1866.

Staatkundige geschiedenis van Nederl. tot 1830. Amst. 1868.

Staatkundige geschiedenis na 1830. 2 dln. Amst. 1873—1874.

Het nationale monument van 1813. Amst. 1863.

Godsdienst en wetenschap. Toespraak gehouden bij de herinnering van het 50jarig bestaan van het Koninklyk Seminarium tot opleiding van godsdienstleeraren bij het Evang. Luthersch Kerkgenootschap, 26 *Junij* 1867 *in de Nederlanden.*

Een woord ter overweging over eenige onbeschrevene politieke beginselen. Amst.

Nog een paar woorden over het hooger onderwijs in Amsterdam. Amst. 1875.

Voorts gaf hij nog vele vlugschriften en volksblaadjes schreef hij de levensberichten van H. H. Klijn en Mr. C. J. van Assen. Op rechtsgeleerd gebied van 1841—45 was hij redacteur van den *Tijdgenoot* en Hoofdredacteur van het *Volksblad* van 1856—1870.

Zie behalve het aangeh. werk van Vreede met portret van Kemper, dezelfde in *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1877; *Themis, Regtsk. Tijds.* 4e stuk 1870; Huberts.

KEULLER (Lambert Joseph Eduard) werd den 14den October 1813 te Venlo geboren, was sedert 1843 Notaris te Hoorne in Limburg en in 1851 in zijn vaderstad. Hij overleed den 2 Mei 1864.

Hij gaf in 1843, bij gelegenheid van het 500jarig bestaan van Venlo *Geschiedenis en Beschrijving van Venlo*, waarvan slechts het eerste deel verscheen.

Zie *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1864, Huberts.

KIEHL (Ernst Julius), den 28 Julij 1827 te 's Hage geboren, promoveerde in de letteren te Leiden, na verdediging eener dissertatie. Nog in hetzelfde jaar werd hij praeceptor aan het Gymnasium te Leiden.

In 1854 werd hij door den Gemeenteraad van Deventer tot Hoogleeraar in de letteren aan het Athenaeum benoemd en gedurende zijn tienjarig verblijf aldaar verwierf hij zich te Leiden (1863) het doctoraat in de letteren. In 1864 volgde zijne benoeming tot leeraar in de geschiedenis en staatswetenschappen aan 's Rijks middelbare school te Groningen, van waar hij drie jaren later naar de school te Middelburg werd verplaatst. Hij overleed aldaar den 26 November 1873.

Hij schreef:

Specimen I (inaugurale) de Aeschylo. L. B. 1850.

Oratio de litteris antiquis ad instituendam iuventutem retinendis. L. B. 1855. 8⁰.

Caesars veldtochten in Gallië volgens zijne eigene beschrijving der zeven eerste jaren van zijn bestuur, zakelijk toegelicht 1e *st.* De vijf eerste jaren *met een kaart van Gallië.* Leid. 1855.

Le gouvernement représentatif en Neerlande. Rott. 1856—60.

Ons verdrag met Amerika. Tractaat van vriendschap en commercie tusschen Haar Hoog Mogende, de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en de Vereenigde Staten van Amerika, dd. 8 Oct. 1782. 's Hage 1868.

Ook gaf hij opstellen (Lat.) in *Mnemosyne, Tijdschrift voor de classieke literatuur*, waarvan hij mederedacteur was, en in de *Gids, Spectator, Tijdspiegel* enz.

Hoofdpunten bij de beoefening der Algemeene Geschiedenis 1e *afl. Nieuwe Geschiedenis, inzonderheid voor de hoogere klassen van Gymnasiën en hoogere burgerscholen.* Gron. 1866.

Korte stellingen van Staathuishoudkunde, overgenomen uit de eerste beginselen van Staathuishoudkunde van denzelfden schrijver, ten gebruike ook bij andere werken of afzonderlijk. Middelb. 1869.

Nieuwste geschiedenis. Inzonderheid voor de hoogste klassen van de hoogere burgerscholen. Gron. 1870.

Oude Geschiedenis. Inzonderheid over de lagere klassen van Gymnasiën en hoogere scholen, enz. Gron. 1867. 2e verb. dr. 1871.

Eerste beginselen van Staathuishoudkunde, inzonderheid voor hooge burgerscholen en als begin van eigen studie. Middelb. 1868 2e dr. *met de verbetering der Duitsche bewerking en verdere herziening.* 1871.

KINDERMAN (Jan Christiaan), den 15den December 1804 te Amsterdam geboren, werd na den dood zijner ouders in het Luthersch Weeshuis opgenomen, studeerde in de Godgeleerdheid aan het Seminarium aldaar, werd hulpprediker te Breda, vervolgens predikant te Edam en in 1847 te Doetichem. Hij legde in 1869 het predikambt neder en vestigde zich te Utrecht, waar hij den 19 December 1870 overleed.

Behalve vertalingen van diep wijsgeerige stukken in het *Repertorium van buitenlandsche Theologie*, vindt men van zijne hand letterkundige en romantische bijdragen in Fuhri's, *Groote Prentenboek, Flora, Nederland, den Tijdstroom*, enz. en de volgende werken.

Wat er van Diepenbeek werd. Utrecht 1850. Amst. 1858. 3de dr.

Godsdienstig handboek voor den Zeeman. Utrecht 1851.

Het beeld van Dirk Rafelsz. Kamphuyzen, in de lijst van zijn tijd. 2 dln. 's Hertogenb. 1852. 2e dr. Arnhem 1864.

De val van het laatste bolwerk der Protestanten, La Rochelle in 1627. Ald. 1ste dr. 1853, 2de dr. Arnhem. 1864.

De Jesuiten. Een woord van toelichting, door J. A. Alberdingh Thijm bijgelicht. Doetichem 1851.

Graaf Willem van den Berg. Een flaauwe in de dagen van kracht. 's Hertogenb. 1855. 2 dln.

Rome contra Utrecht. Utrecht 1874.

Lodewijk van Nassau. Ald. 1874.

Eene geharnaste bijbellezing, naar aanleiding van Matth. XXIII. Ald. 1874.

Dichterlijke bewerking van Lessing's Nathan de Wijze, dramatisch leerdicht. Amst. 1861, 2e dr. 1872.

Zie *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1876; Huberts enz.

KIPP (P. J.) was een man die op het gebied der Chemische wetenschappen een grooten naam had. Hij was de vraagbaak van vele onzer geleerden, en lid van verschillende Genootschappen. Zijne bescheidenheid was aan zijne geleerdheid gelijk. Hij wees het aanbod van een leerstoel in de Geologie van de Delftsche Akademie van de hand. Hij overleed te Delft den 3 Februarij 1864.

KIRKMAN (Jan), omstreeks in 1750 in Holland geboren, vestigde zich omstreeks 1782 te Londen als organist der Luthersche Kerk. Hij overleed in 1799 te Norwich. Hij gaf in het licht.

3 trios voor piano, viool en bas op. 1; *3 sonaten voor 2 of 4 handen*; *6 lessons for the harpsichord* etc. op. 8; *Interludium to be played between the verses of the psalm* etc.; *2 sonaten op.*; *5 sonaten op.* en *7 sonate* toegewijd aan *Clementi op.* 8; *Organ pieces* op. 9; 8 ballades op 10; 4 rondos voor piano op. 14; *Duets for the pf.* voor 4 handen op. 2. Zijne werken zijn te 's Hage, Amsterdam en Londen in het licht gegeven.

Zie Gregoir.

KIST (Dr. Florentius Cornelis), zoon van den Dordrechtschen Kanselredenaar Ewald Kist, werd den 28 Januarij 1796 te Arnhem geboren, bezocht de Latijnsche school te Dordrecht, werd in 1813 student in de medicijnen te Leiden, en na verdediging eener dissertatie (*Historia critia Pelvimentorum*) in Maart 1818 doctor in de geneeskunde en vestigde zich als geneesheer te 's Hage, doch liet spoedig de praktijk varen en wijdde zich geheel aan de zang en toonkunst, waarvoor hij van liefde blaakte.

Met medewerking van den Baron Huyssen van Kattendijke gelukte het hem in 1821 het Concert in *Diligentia* tot stand te brengen, en trachtte hij door mond en pen de smaak onzer landgenooten voor de muzijk te ontwikkelen. In 1841 verliet hij 's Gravenhage en vestigde zich met zijn gezin te Utrecht, waar hij kort na zijne aankomst tot vice-president van het *Collegium Musicum Trajectinum* benoemd werd. Behalve het oprigten van liedertafels, concerten en zanggezelschappen stond hij ook daar met zijn pen de beoefening en waardering der muzijk krachtig voor. Van 1841—1848 was hij een werkzaam en vruchtbaar mederedacteur van het *Nederlandsch Muzikaal Tijdschrift*. Hij onttrok zich later aan de medewerking en legde den grondslag van zijn eigen muzikaal tijdschrift *Caecilia* (1844 -1859), dat tweemaal 's maands verscheen en waarin verschillende stukken van zijn hand voorkomen, en hij de vruchten zijner studiën over de geschiedenis der muzijk nederlegde. Doch niet alle, want in 1840 verscheen afzonderlijk:

De toestand van het Protestantsche Kerkgezang in Nederland, benevens de middelen tot deszelfs verbetering.

Levensgeschiedenis van Orlando de Lasso. 's Hage 1841.

Grondtrekken van de Geschiedenis der Muziek door Brendil. Utrecht 1851.

Hij overleed den 23 Maart 1863.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1863; Caecilia 1863; Gregoir.

KLEINE (Bernard Samuel), 3de zoon van Jan Willem Kleine, te 's Hage geboren, werd bassonist bij de garde en de hofmuziek van Willem V en bij het Fransch tooneel. Ten tijde der Fransche revolutie vestigde hij zich te Amsterdam, waar hij in 1815 of 1816 stierf.

KLEINE (Dirk), oudste zoon van Hendrik Kleine, en broeder van den violonist H. C. Kleine, werd in 1778 te 's Hage geboren. Hij werd tot kapelmeester bij het regiment jagers van Chassé benoemd, vertrok later naar Duitschland en werd eerste klarinet bij de kapel van den Hertog van Baden te Carlsruhe, waar hij in 1837 overleed. Zijne composities zijn door de firma Simrock te Bonn uitgegeven.

Zie Gregoir.

KLEINE (Hendrik), tweede zoon van Jan Willem Kleine, te 's Hage geboren, werd klarinettist bij de hofmuziek van Willem V, vestigde zich te Amsterdam, waar hij bij het orkest der opera geplaatst werd. Ook zijne zonen Dirk, Hendrik Christiaan, Willem en Samuël waren uitstekende muziekanten. Hij overleed te Amsterdam in 1798, Willem, Anton en Samuël waren muziekanten bij de garde van Lodewijk Napoleon, deden den togt mede naar Rusland en zijn bij de Wilna van koude omgekomen.

Zie Gregoir.

KLEINE (Hendrik Christiaan), gemeenlijk Hein Kleine genoemd, werd den 28 Julij 1785 te 's Hage, waar zijn vader muziekmeester was bij de garde van den Prins Stadhouder, geboren. Na 's Prinsen vertrek ging zijn vader naar Amsterdam en werd bij het orkest der Duitsche opera geplaatst. Hier legde de jonge Kleine zich met het beste gevolg op de beoefening der toonkunst toe, onderscheidde zich op verschillende concerten, werd 1e viool bij het Italiaansche, Duitsche en Fransche tooneel en gaf lessen in de muziek. Boucher, Fränzl, Spohr, Baillot, Lafont en anderen waren achtereenvolgende zijne leermeesters. Spohr zocht hem te vergeefs over te halen naar Duitschland te gaan, hij bleef te Amsterdam, waar hij vele jaren de gunsteling van het publiek, honorair lid van *Felix Meritis* en eerste solist bij de Maatschappij *Blaas- en Strijklust* was. Van 1814—1824 was hij mededirekteur van *Eruditio musica*.

Napoleon I kende hem gedurende zijn verblijf te Amsterdam in de Maatschappij *Felix Meritis*, en hij vergezelde Mme Catalani naar Frankfort. Hij overleed den 23 Aug. 1839.

Zie verder Gregoir.

KLEINE (Jakob Christoffel), tweede zoon van W. G. Kleine, werd te 's Hage den 6 Mei 1785 geboren. Reeds in zijn jeugd had hij neiging voor de muziek, inzonderheid voor de klarinet, en ontving onderwijs van den beroemden klarinettist Dreykluft, gaf reeds vroeg lessen en werd zelfs van tijd tot tijd uitgenoodigd om deel te nemen aan concerten, waarop hij lauweren plukte. Welhaast werd hij aan het orkest van het Fransch tooneel verbonden en repetitor bij de concerten van *Felix Meritis*, *Eruditio musica*, *Harmonica* enz. en eindelijk eerste klarinet bij het orkest van het stedelijk tooneel. Hij overleed te Amsterdam den 24 April 1832.

Zie Gregoir.

KLEINE (Jan Willem), te Weenen geboren, ontving daar zijn muzikale opvoeding. Op een reis kwam hij in Holland, waar hij bij een regiment van Willem V dienst nam. Voorts werd hij Kapelmeester bij de garde, 1e hautbois bij het Fransch tooneel en hofmusicus. Hij overleed in Maart 1777.

KLEIJN (Mr. Gerard Albert), den 30sten Maart 1831 te Breda geboren, bezocht aldaar de Latijnsche school en in 1847 de Hoogeschool te Leiden, waar hij in de regten studeerde. In 1851 verkreeg hij den graad van meester, na verdediging van *Quaestiones selectae de Attilicini Jurisprudentia* en vestigde zich als advokaat in zijn geboorteplaats. In 1863 zag hij zijne werkzaamheden vermeerderd door zijne benoeming tot Procureur bij de Arrondissements-Regtbank te Breda. Hij beoefende de regtswetenschap en de Nederlandsche letterkunde en overleed den 15 September 1867.

Zijne schriften zijn:

De Regtsoorzaak. Eene studie van civielregt, 2 stukken. 's Huge 1859 en 1862.

Geschiedenis van het Land en de Heeren van Breda, tot het tijdstip der afscheiding van Bergen op Zoom, uit bekende en onbekende bronnen geput. Breda 1861.

Nog een woord over de actie van den legataris. Breda 1864, gerigt tegen een geschrift van den Hoogleeraar Goudsmit: *over het regt en de actie van den legataris volgens de Nederl. Wetgeving.*

De zoogenaamde onherroepelijke volmagt in art. 1823 B. W. in *Notarieele Nieuwsbode* 1863, No. 7.

Mededeelingen voor de Kritiek der Romeinsche regtsbronnen, naar aanleiding van een verloren Pandekten handschrift in *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving.* D. VIII, IX en XI.

Belgische Regtsdoctoren. Ald. D. XII.

Een advies van Udalvicus Zasius. Ald. D. XIII.

De verhouding van den eigenaar tot den bezitter ter goeder trouw ten aanzien van genoten vruchten. Ald. D. XVII.

Geschiedkundige bijzonderheden betrekking hebbende op de bemagtiging van Breda door Prins Maurits in *Programma der festiviteiten bij gelegenheid van het 21ste Nederl. huishoudkundig Congres.* Breda 1867.

Zie *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1868; Huberts.

KLUPPEL (Mr. Jan Andries), den 14 Januarij 1784 te Enkhuizen geboren, bezocht aldaar de Latijnsche school en vertrok in 1803 naar Leiden, waar hij den 9 Julij 1807

in de regten promoveerde, na verdediging eener dissertatie *de crimine stellionatus*. Hij werd secretaris der stad Enkhuizen en der Weeskamer aldaar, alsmede Griffier van schepenen. Drie jaren later (1811) werd hij, bij de invoering der Fransche regterlijke organisatie, benoemd tot Griffier bij het vredegeregt in het eerste kanton Alkmaar. In 1812 werd hij met Mr. H. J. van de Graaff en B. van Laar, lid van het Comité consultatif pour les hospices et établissements de Charité in het Arrondissement Alkmaar, in 1818 Regter in de Regtbank van eersten aanleg aldaar, in 1825 Regter van Instructie bij die Regtbank, en, na 15jarigen dienst in deze beide betrekkingen, voorzitter van dat Regtscollegie, in welke waardigheid hij den 10 September 1838 bevestigd werd, bij de invoering der nieuwe regterlijke organisatie in ons vaderland. Ook was hij lid van den stedelijken Raad, lid en secretaris der stedelijke Weeskamer, lid der Provinciale Staten van Noord-Holland en der Commissie van toezigt op het Krankzinnigenhuis Meerenberg, Heemraad van de polder van de Zijpe enz. enz. Hij was een man van uitgebreide kennis, een voorstander van kunsten en wetenschappen en lid van vele letterkundige genootschappen.

De Koning benoemde hem tot Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en Commandeur van de Eikekroon. Hij overleed in Augustus 1862.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1863.

KLIJNSMA (SENT FOPPES) werd den 9 November 1791 te Wolvega geboren, studeerde aan het Athenaeum te Franeker, doch ging in 1813 in krijgsdienst. In 1814 werd hij tweede luitenant bij de Pontonniers en woonde in dit jaar en in 1815 den veldtogt in België bij. In 1819 droeg men hem het onderwijs in de wiskunde bij de kadets op en in 1827 kwam hij bij de directie der genie te 's Hage. Hij klom later op tot den rang van Luitenant-Kolonel. Eervol ontslagen, vestigde hij zich op Lycklamastins kort bij zijne geboorteplaats, waar hij den 4 Maart 1874 overleed.

Hij schreef;

Geschiedkundige herinneringen aangaande de voormalige vestingen Steenwijk, Kuinre en Blokzijl. Meppel 1853,

Geschiedkundige herinneringen uit de voormalige grietenijen Oost- en West-Stellingwerff, hoofdzakelijk aangaande het geslacht der van Harens. Meppel 1861.

Biographisch Woordenboek. Levensberichten van Wis-, Natuur- en Sterrekundige. Amst. 1860. Eerste gedeelte.

Men vindt van hem vele biografiën in dit *Woordenboek*, het *Album der Natuur* en bijdragen in krijgskundige tijdschriften, benevens een paar stukjes in de *Volksbibliotheek* (1853—1861).

Eene levensschets van hem komt voor in Eekhoff. Friesland in 1815, bl. 108.

KNOOP (MAGDALENA), beroemde zangeres in de 17e eeuw, o. a. door Moonen bezongen.

Zie Moonen, *Poëzy*, Utr. 1700; Gregoir.

KNOTTENBELT (WILLEM CHRISTIAAN), den 19 Julij 1813 te Mijnsheerenland geboren, ontving te opleiding van P. de Raadt te Noorthey, studeerde te Leiden in de Theologie, verkreeg na verdediging eener dissertatie over *Columbanus*, den titel van Theol. doctor, werd in 1840 van zijn vader uit kracht der collatie tot zijn opvolger als predikant te Mijnsheerenland benoemd, bleef daar 32 jaren werkzaam, verkreeg in 1872 zijn emeritaat en overleed den 12 October 1875.

Hij schreef:

Emancipatie en Evangelie in *Gids Febr.* 1857.

De Staatkunde van Johan de Witt, in 1861 door de Hollandsche Maatschappij met goud bekroond.

De Kerkvisitatie. Leiden 1869, aan het adres van Dr. A. Kuijper, naar aanleiding van diens *Kerkvisitatie te Utrecht in* 1868.

Zie *Levensber. der Maats. van Letterk.* 1877.

KOCK (MARIA), zangeres, bloeide te Amsterdam in de 17e eeuw. J. Vos vervaardigde een gedicht op hare zangkunst, beginnende: Uw keel, Marial doet de nachtegaal verdoven. Zij huwde Joan van Papenbroek.

Zie Gregoir.

KOEKKOEK (BAREND CORNELIS), oudste zoon van Johannes Hermanus Koekkoek en Anna Koolwijk, werd den 11 October 1805 te Middelburg geboren, ontving zijne eerste vorming tot kunstschilder van zijn vader, oefende zich vervolgens in het Hartzgebergte, de Rijnprovinciën en België naar de natuur, en gedurende 3 jaren aan de Koninklijke Akademie van beeldende kunsten te Amsterdam. Hij vestigde zich eerst te Hilversum, te Beek in Gelderland later te Kleef, waar in 1841 door zijn tusschenkomst eene Teeken-Akademie gesticht werd.

Koekkoek was een onzer eerste landschapschilders. Op onze tentoonstellingen bewonderde men menigmaal de boomrijke landschappen, bosch- en berggezichten met eigenaardige stoffaadje van dezen meester, de grootsche zamenstelling van zijn scheppend vermogen en dichterlijk genie. „De rijke verscheidenheid (schreef Immerzeel) der daarop voorgestelde boomen en houtgewassen, het schoon gewaai dat zich in de dartele en sierlijke toppen verliest, is zóó waar in hunne verschillende karakters geteekend, en de wijkende of meer voorkomende takken zóó kunstig en al derzelver natuurlijke verkortingen en wringen aangebragt, dat de beschouwing van zoo veel voortreffelijk den kenner verbaasd doet staan over des kunstenaars diepen blik in de natuur."

Reeds in 1829 behaalde hij de gouden medaille, wegens een *Landschap bij opkomende regenbui*, bij *Felix Meritis*, welke eer hem later ook te 's Hage, Brussel en Parijs is te beurt gevallen. Hij was lid van de Kon. Akad. van Beeld. Kunsten te Amsterdam, van de 4 klasse van het Kon. Nederl. Instit. Ridder van de orde van den Nederl. Leeuw. van de Leopolds orde en van den Rooden Adelaar.

Hij schilderde voor Koning Willem II een negental schilderijen, alle tafereelen uit Luxemburg, in 1840 voltooide hij een kapitaal *Boschgezigt met vee* voor den Russischen troonopvolger. Overigens is zijn kunst in de voornaamste kabinetten van Europa aanwezig. Voor zijne schilderijen werden aanzienlijke prijzen betaald. Ook beoefende hij de dichtkunde en gaf in 1841 in het licht:

Herinneringen van een landschapschilder.

Hij huwde Elise Therese Daiwaille, dochter van den schilder van dien man, en overleed 5 April 1862.

Zie *Onze Tijd* 1862; Kramm en vervolg; Immerzeel, waar zijn portret, *Album van Holl. en Belg. Kunstschilders.* 's Hage 1841—1852.

KOENEN (HENDRIK JAKOB), den 11 Januarij 1809 te Amsterdam geboren, promoveerde na zeven jaren studeerens te Leiden in de regten, na verdediging van een *Specimen historico-juridicum de patria potestate et statu familiae prnicipiorum juris Romani fonte praecipuo.* Hij wijdde zich te Amsterdam gevestigd aan letterkundige en geschiedkundige werkzaamheden, waarbij zijn vriend Da Costa hem niet zelden de hand reikte.

Hij was lid van den Gemeenteraad, later Wethouder, lid der Provinciale Staten, curator van het Athenaeum en der Latijnsche school, van de Akademie van Wetenschappen en van vele in en buitenlandsche genootschappen en overleed op zijn buitengoed Buitenrust bij Haarlem, 13 October 1874.

Behalve talrijke bijdragen in de *Bijdragen tot Regtsgel. en Wetgeving, Algem. Kunst- en Letterb., Vriend des Vaderlands, Letterk. Magazijn van Wetens. Kunst en Smaak, Aanhangsel van het Woordeboek van Nieuwenhuis, de Tijdgenoot, Nijhoffs Bijdragen, de Jagers Archief, Nieuwe Reeks van Verhandelingen der 2de klasse van het Kon. Ned. Instituut, Almanak voor het schoone en goede, Nieuw Nederl. Magazijn, Jaarboeken voor de Wetenschappelijke Theologie, Ernst en Vrede*, en gaf hij afzonderlijk in het licht:

Ode ter gelegenheid van den Poolschen opstand. Amst. 1830.

Voorrede voor van Harens Lijkrede op Willem II. Amst. 1832.

Brief aan den Heer A. Veder betreffende deszelfs Verhand. over de oudste begrippen van regt. Ald. 1832.

Over de Majesteit des Oppersten gezags. Ald. 1833.

De leer der Heilige Schrift aangaande de eeuwige geboorte des Zoons van den Vader, vrijmoedig onderzocht. (Zonder naam van den schrijver). Leiden 1833.

Stemmen en beschouwingen over Godsdienst, Staat-, Geschied- en Letterkunde. Amst. 2 dln.

Geen Concordaat met Rome. Een Volkslied. Amst. 1841.

Adriaan Pauw. Eene Bijdrage tot de kerk en handelsgeschiedenis der 16e eeuw. Ald. 1842.

Geschiedenis der Joden in Nederland. Utrecht 1848. Door het Prov. Utr. Genoots. met goud bekroond.

Deux mémoires sur l'origine et l'influence des églises Wallonnes; leur utilité actuelle et les moyens de les maintenir. Ald. 1843 (avec Teisedre l'Ange).

Hiermymus van Alphen als Christen, als Letterkundige en Staatsman. Ald. 1844.

Geschiedenis van de vestiging en den invloed der Fransche vluchtelingen in Nederland. Leiden 1846. (Door de Maats. v. Letterk. te Leiden met goud bekroond).

Redevoering ter inwijding der Inrichting voor Onderwijs in Koophandel en Nijverheid. Ald. 1846.

Redevoering over het aanbelang der beoefening van de Klassieke Letterkunde ook nog in onze tegen, uitgesproken den 14 *October* 1851 *ter installatie van den Hoogl. J. C. G. Boot. Als handschrift gedrukt.* Ald. 1851.

Lijfrede op D. J. van Lennep. Amsterd. 1853.

Voorlezingen over de Geschiedenis des Nederlandschen Handels. Ald. 1853.

Voorlezingen over de Geschiedenis van Scheepsbouw en Zeevaart. Ald. 1854.

De Christen-Zendeling. Met een aanhangsel van christelijke liederen. Haarl. 1854.

Voorlezingen over de geschiedenis der financiën van Amsterdam. Amsterd. 1855.

Voorlezingen over de geschiedenis der Nijverheid in Nederland. Haarlem 1856.

De vroegere en latere Nederlandsche Handelspolitiek. Vier voorlezingen. Haarlem 1857.

De Nederlandsche Boerenstand historisch beschreven. Ald. 1858.

Over de verdiensten van Bilderdijk ten aanzien van de beoefening onzer taal. 's Hertogenbosch 1860.

Over Is. da Costa, als Godgeleerde (voorrede eener nieuwe uitgave (in 4 deelen) van Da Costa's opstellen van Godgeleerden en geschiedkundige inhoud. Amst. 1861.

Adres aan de Synode in 1861. Niet in den handel.

Ter nagedachtenis van Mr. M. van Lennep, Amst. 1862.

Over de beide Staatspartijen in de voormalige Republiek der Vereenigde Nederlanden. Amsterd. 1868.

Zie *Levensb. van K.* in *Levensberigt der Maats. van Ned. Letterk.* 1875; *Jaarboeken der Kon. Akad. van Wetens.* 1874; Huberts enz.

KONING (JOHANNA SARA) werd den 30 Junij 1809 te Amsterdam geboren, huwde C. Mackenstein en overleed den 4 September 1867 in hare geboortestad. Zij schreef behalve kinderwerkjes onder het pseudoniem van *Tantesons* en losse stukjes van de Maria en Martha.

Beelden en omtrekken naar het leven geteekend. Amst. 1853.

Hedwig. Amst. 1858.

Zie Huberts.

KOOL (J. A.) trad reeds op zijn zeer jeugdigen leeftijd in militairen dienst. Hij was eerst officier der genie, doch werd door de Aken-Maastrichtsche Spoorwegmaatschappij belast met den aanleg en later met de exploitatie van dien spoorweg, weshalve hij den militairen dienst verliet. Een der schoonste bruggen voor den tijd waarin zij gebouwd werd een meesterstuk, werd door hem ontworpen en uitgevoerd, namelijk de brug over de Maas bij Maastricht. Toen besloten was tot aanleg van Staatsspoorwegen, werd Kool verzocht om als hoofdingenieur in algemeenen dienst bij den aanleg werkzaam te wezen, hetgeen hij aannam. Als zoodanig werd hij belast met den aanleg van de zuiderlijn en werden de bruggen te Culemborg, Bommel, Hedel, Moerdijk, de groote werken te Vlissingen en Rotterdam, de afdamming van de Oosterschelde en het Sloe enz. onder zijne leiding ontworpen en uitgevoerd.

Aan de Ned. Ind. Spoorwegmaatschappij bewees hij als Commissaris gewigtige diensten. Ook was hij Penningmeester in den Raad van bestuur van het Koninklijk Instituut van ingenieurs. Hij was hoofdingenieur bij den aanleg van Staatsspoorwegen, nam aan den tiendaagschen veldtogt deel en was Ridder der orde van den Ned. Leeuw en van de Leopolds orde. Hij overleed in den ouderdom van 53 jaren, den 4 Junij te 's Hage.

Part. berigt.

KOORDERS (DANIEL), den 12 Augustus 1830 te Macasser geboren, promoveerde in de letteren, regten en theologie. Hij was eerst O. I. Ambtenaar, later lid van de Tweede Kamer en overleed te Bennebroek den 26 Jan. 1869.

Behalven eenige brochures, vertalingen, stukken in dagbladen en tijdschriften, gaf hij in het licht:

Specimen theol. dogmaticum crit. inaug. de pugna theologiam inter atque anthropologiam in Eccles. christ. doctrina. Traj. ad Rhen. 1857.

De herstelling der Roomsche bisdommen in Nederland en de houding van het ministerie Thorbecke. Amst. 1853.

De Anti-revol. Staatsleer van Groen van Prinsterer uit de bronnen ontwikkeld, 1ste stuk. Utr. 1860.

Zijne weduwe, Maria Henriette Boeke, den 23 Mei 1837 te Amsterdam geboren, wijdt zich aan de letterkunde. Reeds heeft men van hare hand *Ons eigen boek.* Amst. 1874.

Zie Huberts.

KRAMERS (JANSZOON JACOB), den 28 September 1802 te Dordrecht geboren, werd onderwijzer te Vreeswijk, vervolgens Instituteur te Schoonhoven, en bragt zijne laatste levensdagen met letterkundigen arbeid door te Gouda, waar hij den 26 April 1869 overleed.

Behalve woordenboeken voor de Fransche en Nederduitsche taal, kleinere leerboeken, voor het Fransch, Engelsch en Duitsch, gaf hij in het licht:

Gezangen voor de jeugd op muzijk gebragt voor drie stemmen, met begeleiding van de piano-forte ad libitum, 1ste stuk. Oudewater 1840.

Proeve van luimige dichtstukjes. Schoonh. 1841.

Keur van Fabelen voor de Nederl. jeugd in versmaat, met 21 pl. Gouda 1842.

Offer der dankbaarheid toegebragt aan den WelEdelen zeer geleerden heer J. H. L. de Haan, na de gelukkig volbragte operatie van den Steen aan zijn achtjarig zoontje. Gouda 1846.

Het kind in omgang met God, in proza en poëzie. (met E. Markers.) Gouda 1847.

Feestzang bij het 50*jarig bestaan van het Goudsche Departement tot Nut van 't Algemeen.* Gouda 1864.

Zijn voornaamste werk is zijn *Algemeen Kunstwoordenboek.* Gouda 1847. 3e dr. Ald. 1863.

Geographisch, Statistisch Historisch Handboek 1850.

Geographisch Woordenboek 1865.

KRAMM (CHRISTIAAN), den 28 April 1797 te Utrecht geboren, werd eerst voor groot zilverwerker opgeleid en ontving te gelijker tijd onderwijs in de teekenkunst. Na vijf jaren oefening in het zilversmeden, werd hij in het atelier van den kunstschilder P. C. Wonder tot schilder opgeleid. Vier jaren later (1820) schilderde hij de decoraties van den Utrechtschen schouwburg. Het tooneel-decoratief ontwikkelde bij hem de kiem der bouwkunst. Hij vormde het bouwplan van de kazerne en leverde eene bouwkundige voorstelling der Domkerk voor de in Beijeren uitgegeven architektonische afbeeldingen van „Europa's Kathedrale." Zulks had ten gevolge dat hij in 1825 tot Directeur der Stadsscholen van bouwkunde te Utrecht benoemd werd. Hem werd de her- en aanbouw van Paus-huize en het bouwen van het Paleis van Justitie opgedragen, en als Provinciaal Architect bijzonder met het beheer dezer gebouwen belast. Het Krankzinnigen Gesticht zoo als het thans te Utrecht staat, is geheel door hem ontworpen en voor meer dan de helft volvoerd. Ook de gevangenis te Utrecht is door hem naar het systeem van Pentonville gebouwd. Ook vergrootte hij de kerk te Hoogland bij Amersfoort en zijn de koopmanshuizen tegenover het Stadhuis in aanzienlijken stijl door hem opgetrokken. Na dien tijd keerde Kramm tot het penseel terug en het restaureren van oude prentkunst. Vele schilderijen van zijn hand worden in het Stedelijk Museum te Utrecht bewaard, en niet gering in het getal aanzienlijken en gegoeden, die door hem levensgroot of in Tableau de genre zijn afgebeeld.

In 1832 ondernam hij om de beroemde geschilderde glazen der St. Janskerk te Gouda meer algemeen bekend te maken, en in 1864 verscheen het eerste deel van zijn hoofdwerk.

Geschiedenis van de schilder- en beeldhouwkunst in de Nederlanden, Hollandsche en Belgische school met zijn portret.

Dit werk verscheen in 6 deelen met een *Bijvoegsel.*

Kramm overleed in 1876 op zijn landhuis *Rusthof* even buiten Utrecht.

Zijn kostbare nalatenschap schilderijen, teekeningen, gravuren, oudheden, zeldzame boeken werden te Utrecht door den boekhandelaar Beijers in 1875 verkocht.

Overigens gaf hij in het licht:

Proeve der werkdadige Doorzigtkunde, om voor zich de zamenstelling te regelen en naar de natuur te teekenen. Naar het Fransch. Utrecht 1830. 8°.

Bij denzelfden uitgever verscheen een 2de en 3de druk. Utrecht 1861.

Kunst om zich tegen de werking der vlammen te beveiligen, ter behoeding van spuitgasten en tot redding van menschen, die zich in den brand bevinden, door den Ridder Aldini. Naar het Fransch. Utrecht 1833. 8°. m. pl.

Nieuw uitgevonden stelsel van timmerwerk, van Louis Laves, Architect van Hannover. Naar het Fransch. Met eene voorrede van C. K. Architect. Amst. 1844. 4°. m. pl.

De Goudsche glazen, of beschrijving van beroemde geschilderde kerkglazen van de groote of St. Janskerk te Gouda, benevens de geschiedenis der St. Janskerk, der Glazen, der Cartonteekeningen enz., waarbij is gevoegd een afzonderlijk levensberigt der beroemde glasschilders, de Gebroeders Dirk en Wouter Crabeth. Gouda 1853. 8°.

Voorts gaf hij onafgebroken bijdragen in het *Tijdschrift voor Geschiedenis der stad Utrecht, den Utrechtsche Volksalmanak, het Nederl. Kunstblad, den Tijdspiegel, Navorscher, Volksalmanak van 't Nut van 't Algemeen* 1860. 4°.

Zie het Voorb. zijner *Levens der schilders* en van den *Catalogue de la Bibliothèque et de la Collection*, de Mr. C. Kramm; Immerzeel.

KRAP of CRABBE (Mr. J.) was de eerste organist van het groot orgel te Arnhem, door Eeckmans in 1639 begonnen en door G. Hagebeer in 1645 voltrokken. Het had 3 klavieren en 56 registers. In 1645 was hij organist te Alkmaar.

Hij was een der beste organisten van zijn tijd. Koning gewaagt van hem in zijn werk over het Slot te Muiden.

Zie Gregoir.

KRIEKEN (A. E. van), den 11 Dec. 1785 geboren, nam in 1802 dienst bij de koloniale jagers en ging in 1810 als sergeant-majoor over in Franschen dienst. In 1811 werd hij 2e luitenant en klom, na in 1814 bij het Nederlandsche leger te zijn overgeplaatst, in 1819 op tot kapitein. Van 1804—1806 behoorde hij tot de zoogenaamde groote expeditie, ging daarna mede naar Pruisen en Saksen en onderscheidde zich den 26 en 27 Augustus 1813 bij Dresden, zoodat hij werd benoemd tot ridder van het legioen van eer. In 1815 was hij bij Waterloo en in 1831 op de Citadel van Antwerpen. Den 18 Dec. 1832 wilden de Franschen het ravelijn Hulppoort, even als St. Laurent, door een overgang in de gracht nemen. Van Krieken kreeg van den Generaal Chassé bevel dat ravelijn tot den laatsten man toe te verdedigen. Aan niemand beter kon deze post worden toevertrouwd dan aan hem. Toen zijn afgetobde soldaten met moeite aan het vuren konden gehouden worden, ontblootte hij zich de borst, zeggende: „steek mij liever dood. Liever wil ik onder u lieden sterven, dan het ravelijn lafhartig overleveren." De Franschen, die hier en daar 19000 patronen verschoten hadden, werden door zijn uitstekend beleid afgeslagen. De Generaal Chassé overhandigde hem, in naam des Konings, de militaire Willemsorde. Den 16 Junij 1833 uit de gevangenschap in Frankrijk teruggekeerd nam hij zijne plaats weder in in het Ned. leger, totdat hij in October 1835 op pensioen werd gesteld. Hij overleed in 1868 te Tuil, in den ouderdom van 83 jaren.

Part. berigt.

KRUIJTHOFF (Hendrik Tilenius) was in 1804 lid van et kollegie van schepenen te Batavia, in 1805 vendumeester aldaar, vervolgens Secretaris der Indische regering. In 1816 werd hij met P. T. Chasse belast met de overname onzer bezittingen op Celebes uit handen der Engelschen en aangesteld tot Gouverneur van Makasser, waarin hij in 1818 opgevolgd werd door W. N. Servatius. Benoemd tot Gouverneur der Molukko's en in 1820 tot ridder der orde van den Nederl. Leeuw, overleed hij te Amboina den 3 Febr. 1822, oud 47 jaren. Hij was sedert 1805 gehuwd met J. E. Keijser.

Part. berigt.

KUFFERATH (Jan Herman), in 1797 te Mülheim geboren, had de violonist Alexander van Duisburg tot onderwijzer. In 1812 was hij kapelmeester bij de *Landwehr*, en terwijl hij te Dortmond in garnizoen lag, ontving hij onderwijs van Scheffer, leerling van L. Spohr. Na als eenvoudig muzikant den oorlog tusschen Pruisen en Frankrijk te hebben bijgewoond, vestigde hij zich te Keulen en derigeerde concerten te Kleinberg, Mülheim en Duisburg. Hij begaf zich vervolgens naar Kassel en had 1822—23 lessen van Spohr en Kaufmann. Van 1823—1830 derigeerde hij concerten te Bielefeld en in 1830 werd hij orkestmeester te Utrecht, en het was als zoodanig dat hij grooten roem als violonist inoogstte. Gedurende 34 jaren bleef hij die betrekking bekleeden, en hij was de eerste die er de schoone Symphonien van Beethoven, R. Schumann, Schubert, F. Mendelsohn, Niels Gade enz. leerde kennen. Hij was ook orkestmeester en direkteur van de Maatschappij *Amat alta silentia musa*, in 1631 gesticht, van *Mutua fides*, (studentenconcert), van de Zangvereeniging in 1849 gesticht, lid der Maatschappij van Toonkunst en sedert 1830 zangmeester bij de muziekschool te Utrecht. De Koning benoemde hem tot ridder van de Eikekroon. Hij componeerde in 1836 een handboek voor de zang tot schoolgebruik door de Maatschappij van Toonkunst bekroond; een *Jubelcantate* bij het feest van het 200jarig bestaan der Hoogeschool; cantate bij het 200jarig bestaan van het *Collegium musicum Ultrajectinum*; cantate, voor de Maats. van 't Nut van 't Algemeen. In 1862 verkreeg hij, wegens hoogen ouderdom, zijn pensioen en vertrok naar Wiesbaden. Bij zijn vertrek vereerden zijne vrienden hem met een zilveren beker. Hij huwde de zangeres E. S. Reintjes, 13 September 1801 te Kleef geboren.

Zie Gregoir.

KUN (Leopold Johannes Antonius van der), den 21 September 1801 te Utrecht geboren, genoot zijn eerste opvoeding aan het Athenaeum te Maastricht, werd in 1818 kadet op de artillerie- en genieschool te Delft. Na voleindigde studiën trad hij in 1820 als kadet élève van den Waterstaat onder den Inspecteur-Generaal J. Blanken Jz. het meer praktisch leven van den Ingenieur in. Reeds dadelijk werd hij met de uitvoering van verschillende commissiën belast, terwijl hem in 1821 meer bijzonder het doen der opnemingen werd opgedragen ter verbetering van den vaarweg van Amsterdam langs Weesp en Utrecht tot Vreeswijk. In 1822 benoemd tot élève-adspirant van den Waterstaat, werd hij toegevoegd aan den waarnemenden Hoofd-Inspecteur in de provincie Utrecht, en als zoodanig belast met den Ingenieurs dienst in dat gewest, ook wat aanging de werken tot verbetering van de Keulsche vaart. Na tot Aspirant-Ingenieur (1823) en tot Ingenieur der 2de klasse (1825) bevorderd te zijn, was hij als Rijks-Ingenieur onder den Hoofd-Ingenieur de Brock in de provincie West-Vlaanderen werkzaam. Na de afscheiding van België werd hij toegevoegd aan den Hoofd-Ingenieur B. H. Goudriaan. Hij verkreeg een werkzaam deel aan de invoering van een algemeen stelsel van peilschalen langs de hoofdrivieren en aan de opmetingen en triangulatiën voor de algemeene kaart der hoofdrivieren. De tien registers, bevattende de beschrijving der peilschalen en verkenmerken langs de hoofdrivieren, een arbeid van aanzienlijken omvang, werden in 1849 en in 1858 uitgegeven. Ook het vervaardigen van een algemeene rivierkaart, in 1830 aangevangen werd in 1860 onder leiding van Van der Kun ten einde gebragt. De minuutbladen werden op de schaal van 1 à 10000 vervaardigd. Zij bestaat uit 6 Seriën.

Aan het verbeteren onzer rivieren komt aan Van der Kun en zijn toenmaligen ambtgenoot Ferrand de eer toe dat men door hunne heldere inzigten geleid, eindelijk tot een systema gekomen is, dat door eenvoudigheid uitmunt, door de wijze van uitvoering bereikbaar is, en zoo als het thans steeds gevolgd wordt langzamerhand tot een zekere uitkomst leiden moet. In 1847 bevorderde hij met F. W. Conrad en Simons de oprigting van een Instituut van Ingenieurs hier te lande. Veel bragt hij ook toe tot de ontwikkeling der spoorwegen hier te lande. In 1835 tot Ingenieur 1ste klasse bevorderd en in 1837 weder bij den algemeenen dienst van den Waterstaat geplaatst, werden hem meer bijzonder de werken van den Rijnspoorweg opgedragen, en na den dood van B. H. Goudriaam, in 1842, werd hij geheel met

den algemeenen dienst van den waterstaat belast, terwijl hem tevens de uitvoering van den Rijnspoor bleef toevertrouwd. In 1844 werd de spoorweg van Amsterdam tot Utrecht, en in 1845 van Utrecht tot Arnhem onder zijn beheer geopend. In ditzelfde jaar werd hij van dat beheer ontheven en tot 's Konings Commissaris bij de nieuwe Maatschappij (waaraan de Rijnspoorweg was overgedragen) benoemd. Hij werd vervolgens met een onderzoek belast ter voorbereiding van den aan te leggen spoorweg van Maastricht naar Aken, in welke onderneming hij later als 's Konings Commissaris betrokken was, en voor de aansluiting der Nederlandsche spoorwegen met het buitenland, waartoe hem meermalen zendingen naar Berlijn, Hannover en Brussel werden opgedragen. In 1849 werd hij, bij de aftreding van den Inspecteur Goedkoop, benoemd tot Inspecteur van den Waterstaat in de 2de inspectie en tevens belast met den algemeenen dienst. Hij trok zich mede de invoering der telegrafie in Nederland bijzonder aan. Ook maakte hij zich van 1856—1860 zeer verdienstelijk in de oplossing der Maasquaestie. In 1857 werd hij benoemd tot Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat. In deze betrekking stond hij de verschillende ministers ter zijde en getuigen zijne bij het Departement van Binnenlandsche Zaken berustende geschriften van zijne heldere inzigten en ongemeene vlijt en werkzaamheid. In 1860 werd hij met twee andere leden benoemd in de Commissie van beheer over de Staatsspoorwegen, doch, in 1863 daaruit ontslagen, bepaalde zich zijn werkkring weder geheel tot dien van Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat. De haven van Scheveningen was eene van de laatste zaken, waarmede hij zich bezig hield. Hij was Ridder van verschillende orden en Commandeur, lid der eerste klasse van het Kon. Ned. Inst., later van de Konink. Akademie van Wetenschappen en overleed te 's Hage den 26 Januarij 1864.

Zie zijn levensberigt door J. C. Eijssel, gevoegd bij de notulen der Vergadering v. h. Kon. Instituut van Ingenieurs, op Donderdag 8 Febr. 1864 en door F. W. Conrad in *Jaarboek. v. d. Kon. Akademie van Wetens.* 1864.

KUIJPER GERRITSZOON (Hendrik), den 17 Dec. 1790 te Amsterdam geboren, was oud provinciaal directeur van 's Rijks belastingen in Zeeland, toen hij den 9 Maart 1873 te 's Hage overleed. Hij was dichter en tooneelschrijver. Hij gaf een tal van vertalingen van tooneelarbeid uit het Hoogduitsch en Fransch in het licht, zooals *Lodewijk IX, treursp. naar het Fransch van Ancelot* (poëzie). 's Hage 1822.

Kinradijn en Frederik, naar het Fransch van Liddières (poëzie). Amst. 1829.

Verspreide en andere Gedichten. Rott. 1830.

Lofdicht op P. Ps. Hein. Rott. 1832.

De tachtigjarige strijd, in vier zangen. Rott. 1832. 4e dr. Amst. 1864.

Vaderlandsche en andere gedichten. Rott. 1834.

Het hospitaal van Invaliden. Rott. 1836.

Pythagoriana. Zedespreuken naar 't Fransch (proza). Hoorn 1858.

Rozamunda Clifford, treurspel naar E. de Bonne Chose. Hoorn 1839.

Gedenkzuil van het 25jarig bestaan van Nederlands verlossing. Amst. 1838.

Spelde- en Naaldegeld, oorsp. tooneelspel, bekroond te Amsterdam, (proza). Amst. 1852.

De Napoleoniden, zang des tijds. 1864.

Voorts een menigte bijdragen in *Tijdschriften, Almanakken,* enz.

KUIJPER (Jacobus).

Zie Kuijper (Jaques.)

L.

LAAN (Mr. Hendrik Arnoud), zoon van Mr. Hendrik Arnoud Laan, lid van het Wetgevend Ligchaam der Bataafsche Republiek en van Maria Sibilla Meije, werd den 20 Januarij 1780 te Utrecht geboren, studeerde te Utrecht in de regten, werd in 1805 ontvanger in het 2de arrondissement te Utrecht, en in 1811 ontvanger particulier der directe belastingen in hetzelfde arrondissement, en verkreeg in 1812 een soortgelijke post te Amersfoort. De Prins van Oranje benoemde hem, als Souvereine Vorst, in 1813 tot Inspecteur der indirecte belastingen aldaar en later (1816) tot provinciaal verificateur te 's Bosch. In 1817 verkreeg hij een eervol ontslag en keerde hij naar zijn buitenverblijf Steenvlied in de gemeente Baarn terug en werd lid der Provinciale Staten. In 1838 werd hij benoemd tot lid van den Gemeenteraad te Baarn, in 1840 tot buitengewoon lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, in 1844 tot assessor der gemeente Baarn, in 1848 tot lid der commissie van toezigt op de kerkelijke administratie in de provincie Utrecht, ook was hij lid der commissie tot verdeeling van het rijk in kiesdistrikten.

Hij overleed den 27 Maart 1863.

Zie zijn leven en portret in *Utr. Volksalm.* 1864.

LAMBRECHTS (Johannes Jacobus), den 4 Januarij 1817 te Amersfoort geboren, hield zich meestal bezig met letterkundigen arbeid en overleed 13 Maart 1859 in het Buitenhuis te Amsterdam.

Men heeft van hem:

Jacoba van Beijeren, historisch romantisch tafereel. Amst. 1856.

De familie la Laine, hist. rom. verhaal, tijdens de vervolging der Protestanten in Holland. Amst. 1856. 2 dl.

Ada van Holland, hist. rom. verhaal. Amst. 1857.

Holland in 1650 of de aanslag op Amsterdam, hist. rom. verhaal. Amst. 1857. 2 dn.

Zie Huberts.

LANDOLT (Henricus Matthaeus Friedrich), zoon van Heinrich Landolt, luitenant-adjudant bij het regement Zwitsers van Ziegler in Nederlandschen dienst, en van Theresia Mathia Leutner, werd den 29 November 1828 te Breda geboren, in 1844 kadet bij de Koninklijke Akademie te Breda, in 1848 tweede en kort daarna eerste luitenant bij het regement grenadiers en jagers. In 1854 gaf hij bij gelegenheid van het 25jarig bestaan van dat regement in het licht: *Geschiedkundige herdenking aan het 25jarig bestaan der bataillons grenadiers en jagers.* Leiden 1854, dat in 1855 of 1856 gevolgd werd door eene *Nederlandsche krijgsgeschiedenis,* eene *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen* in de *Volksbibliotheek,* uitgegeven bij H. W. Weijtingh te Amsterdam.

In 1854 vertrok hij met een detachement suppletie-troepen van het O. I. leger naar Indië, keerde in 1858 terug, hervatte zijn dienst te 's Hage en tevens zijn letterkundigen arbeid. Hij gaf eene vertaling van *Rüstow's Militair Woordenboek,* (Leiden 1859—1862) en van een werkje van den Belgischen generaal Benard, *Beschouwing over de taktiek der Infanterie in Europa,* (Amst. 1851). Gedurende de jaren 1861, 62, 63 was hij het hoofd van den *Militaire Spectator* en verrijkte die jaargangen met een menigte artikelen.

In 1861 werd hij tot kapitein bevorderd, trad in den echt met Francisca Margaretha Alida van Kooten en begon in 1863 zijn *Dictionnaire polyglotte de termes techniques militaires et de marine,* die in 4 deelen Leiden 1865—1870 verscheen. Ook gaf hij eene vertaling van *Hozier's Brieven van den correspondent van de Times over den oorlog van* 1866 (Leid. 1869) en schreef een handboekje over de *Wapenleer ten dienste der adspirant-officieren der infanterie en cavallerie* (Leid. 1869.) In 1870 nam hij de vertaling op zich van *Rüstow's geschiedenis van den Fransch-Duitschen oorlog van* 1870—1871, een arbeid, die hij niet voltooide, en na zijn dood werd voortgezet door E. H. Brouwer, bibliothecaris der Koninklijke Militaire Academie te Breda.

Hij overleed den 22 Junij 1871 aan het Bad Weldungen. Hij had verschillende ridderorden.

Zie *Levensb. d. Maats. van Ned. Letterk.* 1872.

LAST (Carel Christiaan Anthony) werd den 11den December 1810 te Amsterdam geboren. Al vroeg bleek zijn aanleg voor de kunst uit de reeds op jeugdigen leeftijd behaalde medailjes voor het schilderen in Felix Meritis en in de Amsterdamsche afdeeling der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Het lithographisch teekenen was destijds hier te lande onbekend. Last was (nagenoeg) de eerste Neder-

lander, die zich aanvankelijk te Amsterdam en sedert 1828 te 's Hage in dit vak bezig heeft gehouden. Talloos zijn zijne illustratien van periodieke werken zoo als het *Leeskabinet*, *de Tijd*, *Europa* enz. van de werken van Dickens en de plaatwerken van Alexander V. H. Hij overleed te 's Hage den 21sten December 1876.

LAUTS (ULRICH GERARD), den 19 Mei 1787 te Amsterdam geboren, reisde sedert 1811 gedurende eenige jaren door Duitschland, Engeland en Denemarken en vestigde zich, na de vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland te Brussel, waar hij in 1821 aan het Athenaeum als onderwijzer in de Nederlandsche taal- en letterkunde werd aangesteld. Na de revolutie bekleedde hij een dergelijke betrekking aan het Koninglijk Instituut voor het Zeewezen te Medemblik, kreeg in 1840 een eervol ontslag, vestigde zich te Kampen, te Leiden, wederom te Kampen, eindelijk beurtelings aldaar en te Utrecht, waar hij den 29 Julij 1865 overleed.

Hij gaf deels in verschillende tijdschriften en afzonderlijk de vruchten zijner letter- en geschiedkundige studiën in het licht. Tot de laatste behooren:

Elémens de la langue Hollandaise. Brux. 1821.

Woordenboek van Nederlandsche gelijkluidende en klankverwante woorden (homonymes) met de beteekenis in 't Fransch. Bruss. 1826.

Woordenboek voor de spelling der Nederlandsche taal. Ald. 1827.

Vervolg op het eerste Nederduitsche Leesboek van G. J. Meijer, verzameld door A. J. van der Aa, door hem overzien en met eene voorrede uitgegeven. Ald. 1826.

Voorlezingen over de Nederl. Letterkunde sedert de vroegste tijden tot op onze dagen, met een gelijktijdigen blik op de Hoogd., Fransche en Engelsche Letterkunde enz. Ald. 1829.

Zelfopoffering van J. C. J. van Speijk, plegtig gevierd door het Kon. Ned. Inst. van de Marine. Leeuw. 1831.

Eenige oogenblikken uit het leven van Koning Willem III 1863.

Handleiding voor de Aardrijkskunde van Nederlands Oost- en West-Indische Bezittingen. Utrecht 1834.

Het traktaat, den 17 Maart 1824 tusschen Nederland en Groot-Brittannie gesloten in betrekking tot de bemoeijingen der Engelschen met Borneo. Leiden 1846.

Geschiedenis van de vestiging, uitbreiding, bloei en verval van de Magt der Nederlanders in Indië. Gron 1852—57. Amst. 1859—1860. 5 dn.

De Kaapsche Landverhuizers of Neêrlands afstammelingen in Zuid-Afrika. 1847.

Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop. Nederlandsche Volksplanting van 1652 tot 1806. Amst. 1854.

Japan in zijne Staatkundige en burgerlijke inrigtingen en verkeer met Europesche Natiën. Amst. 1847.

Korte beschrijving van Kalifornië. Amst. 1849.

Zie *Levensber. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1867; Huberts.

LECHLEITNER (CHRISTIAAN), in 1795 te Leiden geboren, ontving het eerste onderwijs in de muzijk van zijn vader, uit Tyrol, die instrumentmaker was. Op zestienjarigen leeftijd liet hij zich reeds op concerten hooren, die hij weldra zelf derigeerde. In 1827 werd hij onderwijzer aan de muzijkschool en lid der kapel te 's Hage en dirigeerde te gelijker tijd de Maatschappij van Instrumentaal muzijk aldaar. Ook was hij aan het Fransch tooneel verbonden.

Hij overleed den 8 December 1857.

Men heeft van hem serenaden voor viool en guitar, als ook het *Jagerslied.*

Zie Gregoir.

LEEUWEN (Mr. GERRIT VAN), den 26 Jan. 1795 te Alkmaar geboren, bezocht in 1807 het gymnasium, in 1812 de Hoogeschool te Utrecht, en werd in 1817 doctor in de regten, na verdediging eener Dissertatio *de effectu Jurisdominii agrorum magis minusque circumscripti in populorum et patriam agri culturam*, door hemzelven in het volgende jaar vertaald in het licht gegeven (*Staathuishoudkundige verhandeling van den invloed eener mindere of meerdere beperking des Grondeigendoms op den Landbouw der Volken toegepast op ons Vaderland*). Hij zette zich als advokaat bij de regtbank van eersten aanleg te Alkmaar neder, werd vervolgens (1821) substituut-officier bij die regtbank, waarna hij in 1861, op zijn verzoek, ontslagen werd. Ook was hij langen tijd lid van het bestuur der gevangenissen te Alkmaar en na de ontbinding er van lid en vice-president van het collegie van regenten over het huis van Arrest aldaar. In 1840 begon zijne politieke loopbaan met zijne benoeming tot lid der dubbele Tweede Kamer. Daarna werd hij door de Provinciale Staten van Noord-Holland (1845) naar de Tweede Kamer der Staten Generaal afgevaardigd en werkte nog mede aan de tweede grondwetsherziening.

Behalve zijn dissertatie schreef hij in *Bijdr. tot Regtsg. en Wetgev. van den Tex en van Hall* 1834: *Iets over de Wet van 5 April 1806 en bijzonder art. 14 dier wet.*

In de *Levensberigten d. Maats. v. Ned. Letterk.* komt zijn leven van J. A. Kluppel voor.

Van Leeuwen was een man van veelzijdige kennis. Uitvoeriger schreef over hem P. van Bemmelen in *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1872.

LENAERTS VAN DER GOES (PIETER), toonkunstenaar in de 17e eeuw, gaf in het licht:

Druiventros der Amoureusheyt, in hem begrijpende veelerhande amoureuse Liedekens, met muziek, te voren in druk noyt uitgegaan, gecomponeerd door enz. A°. 1602.

Zie Gregoir.

LENNEP (Mr. JACOB VAN), zoon van David Jacob van Lennep en Cornelia Christina van Orsoy, werd den 24 Maart 1802 te Amsterdam geboren. Na de school van Deeleman, en het Gymnasium, onder den rector Herman Bosscha, doorloopen te hebben, studeerde hij te Leiden in de rechten en verkreeg den rang van meester, na het verdedigen eener dissertatio *Juridica ad Valentiniani constitutionem de medicantibus validis* (1824) en vestigde zich te Amsterdam als advokaat, terwijl hij later Rijksadvokaat werd. Reeds in zijne jeugd ontwikkelde hij zich boven de knapen van zijn leeftijd en op 13jarigen leeftijd had hij reeds alle voorname dichters en prozaschrijvers niet alleen van zijn vaderland, maar ook van andere landen gelezen. Weinige jaren later vervaardigde hij reeds zelf gedichten, waarvan eenige onder zijne *Gedichten* Amst. 1827 zijn opgenomen. Behalve door eenige vertalingen van tooneelstukken en hier en daar verspreide gedichten, deed hij zich het eerst als dichter kennen door zijne *Academische Idyllen* (Amst. 1827). Zij waren „goed gedicht, flink geversifiseerd en voor elken Academie burger een aangename herinnering uit den studententijd."

Van Lennep's overige gedichten, zoo in Almanakken als Tijdschriften geplaatst, werden achtereenvolgens door hem verzameld, en het eerst in 1827, daarna in 1851 en eindelijk in zijne Poëtische werken als vier deelen Mengelpoëzij uitgegeven. Hier leeren wij den dichter vooral in zijne eigenaardigheden kennen. In zijne vertalingen, hoe voortreffelijk ook, is hij echter slechts de tolk van Scott, Burns, Byron, Moore, Tennyson, Racine, La Martine, Victor Hugo, Heine en anderen. In zijne poëzij treft ons zijne verbazende gemakkelijkheid, waarmede hij zich in maat en rijm uitdrukte; die gaaf was hem aangeboren, zoodat hij zelf zeide niet te gelooven ooit tegen de versmaat gezondigd te hebben. Een Hymnen of Odendichter als Bilderdijk of Da Costa, wier Pindarus' vlucht soms doet duizelen, was van Lennep niet, maar in liefelijkheid en bevalligheid, in het schetsen van bekoorlijke tafereelen, van teedere of forsche aandoeningen, altijd in gepaste beeldspraak, zonder eenig valsch vernuft, kwamen weinigen hem nabij, werd hij zelden overtroffen.

Als romanschrijver trad van Lennep op met de *Pleegzoon* in 1829, die ons in de dagen van Maurits en Frederik Hendrik verplaatst; vervolgens gaf hij de *Roos van Dekama*, een tafereel genomen uit het tijdvak van Willem IV. Onder den titel van *Onze Voorouders* gaf hij een reeks van verhalen, en als 't ware een aanschouwelijke geschiedenis der Nederlandsche gewesten van de komst der Batavieren en Friezen af. Hij schijnt daarmede ten doel te hebben gehad om het minder wetenschappelijk publiek een levendig denkbeeld te geven van de hoofdgebeurtenissen hier te lande voorgevallen, van den strijd en worsteling, waarmede de verschillende volksstammen, die vroeger Nederland bewoonden of verdeelden tot een zijn gebracht. *Elizabeth Musch* brengt ons in een ander veel later tijdperk over, in dat van Jan de Witt en Willem III. De eerste in al den glans zijner staatkundige grootheid de laatste nog een zwak, bleek jon-

Uitgave van J. J. van Brederode
J van Lennep

geling, geheel onder 't gezag en den invloed van den Raadpensionaris staande, maar toch, hoe schijnbaar onbeduidend, zwijgend en ondoorgrondelijk. Van een geheel anderen aard is de *Ferdinand Huyck* een der meest gelezene romans van den schrijver, waardoor zijn reeds lang gevestigde populariteit niet weinig is toegenomen. Zijn laatste en meest besprokene roman was *Klaasje Zevenster*, in 5 deelen in het licht verschenen, waarover en tegen veel werd geschreven.

Sommige zijner romans werden in vreemde talen overgezet, de *Roos van Dekama* tweemaal in het Duitsch, eenmaal in het Fransch, *Ferdinand Huyck* in het Fransch. Het is niet mogelijk alles te noemen en in beschouwing te nemen wat van Lennep geschreven of waaraan hij mede gewerkt heeft. Wij hebben nog onvermeld gelaten zijne dramatische werken, ook bijeen verzameld in de uitgaaf tusschen 1852 en 1854; vele uitvoerige dichtstukken, zoo vertaalde, als oorspronkelijke onder welke een belangrijk gedicht: *De Bouwkunst*; talrijke geschriften over oudheid en geschiedenis, en het door hem uitgegeven jaarboekje *Holland*, of in vereeniging met anderen, als Hofdijk, Ter Gouw enz. vervaardigd. Wij mogen echter niet stilzwijgend voorbijgaan eenige zijner staat- en taalkundige geschriften als: *Proeve eener verduitsching van de Grondwet van het Koningrijk der Nederlanden* 1844, *Aanmerkingen op het ontwerp van gewijzigde Grondwet voor het Koningrijk der Nederlanden*, *Brief aan Joan Muller over de Politiek van den dag* (1448), *Vermakelijke spraakkunst* (met pl.), *Proeven van Plat Amsterdams* en den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* 1845, met aanteekeningen van J. H. Halbertsma, *Zeemans Woordenboek* 1856. Nog minder mogen wij zwijgen van een zijner belangrijkste en onderhoudendste werken: *De voornaamste geschiedenissen in Noord-Nederland aan mijne kinderen verteld*, waarvan meer dan eene uitgaaf verschenen is, en allerminst van den veel jarigen onvermoeiden arbeid door hem besteed aan de uitgaaf van Vondel's werken, met diens leven en verklaring en aanteekeningen in 12 lijvige boekdeelen op keurige wijze bij de Gebroeders Binger te Amsterdam uitgegeven. Een werk waarmede van Lennep de kroon gezet heeft op zijn veelvuldigen en afwisselenden literarischen arbeid, waarbij, toen juist het laatste deel voltooid was, hem de pen uit de verstijvende hand ontviel, en waardoor zijn naam, zoo nauw aan die van Vondel verbonden, dierbaar zal blijven aan elk beoefenaar en beminnaar der Nederlandsche letterkunde, en leven zal, zoo lang de taal van Nederland in wezen blijft.

Van Lennep was lid van de Akademie der Wetenschappen en ook andere letterkundige- en kunstgenootschappen, Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw en Ridder van de Leopolds orde. Ook bekleedde hij verschillende eereposten. Hij huwde in 1824 Henriette Sophia Wilhelmina Roëll, die hem 6 kinderen schonk. Hij overleed den 25 Augustus 1868 te Oosterbeek, waar zijn stoffelijk overschot ook werd begraven. Op zijn graf is een eenvoudig gedenkteeken geplaatst.

Zie Beeloo in *Levensber. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1869; *Chron lijst zijner gedruktewerken*, Ald.; *N. Beets, M. J. v. L. herdacht in Jaarb. d. Kon. Akad.* 1868, bl. 78; *Nieuwsblad Boekh.* 1868 n°. 36; *Nederland* 1869, III. 177; Huberts; *Mag. Lit. Ausl.* 1868, LXXIV. 689; *Revue des deux mondes*, 1868, LXXVII. 864.

LEON (MAURITS), den 10 April 1838 te 's Hage geboren, kwam, als twaalfjarige knaap, onder de leiding van den genre-schilder H. van Hove. Na zeven jaar op dat atelier gearbeid te hebben, werd David Bles, gedurende twee jaren zijn mentor, vervolgens oefende hij zich aan de Akademie te Antwerpen, waarna hij kweekeling werd van den Amsterdamschen kunstschilder T. Greive. Hij deed in 1850 zijne intrede in de kunstwereld op de Haagsche tentoonstelling met een bevallig genre-doek *Pauvre prisonnier, si tu m'appartenais, je te délivrerais.* Doch zijn talent als kolorist, zijn met sentiment gekozen onderwerpen, kortom zijn individueele opvatting werd eerst gewaardeerd in drie tafereelen op de tentoonstellingen der residentie van 1861: *Het orgel*, *De ongelukkige muzikante* en *Broederzorg.* Sedert trokken zijne kunststukken de algemeene aandacht, vooral zijn *Rabbijn in 't gebed* en *Voorbereiding tot de priesterdienst* in 1862 en 1863 ten toon gesteld. Dit laatste, het gouden eeremetaal waardig gekeurd was zijn meesterstuk, terwijl zijn laatste gewrocht *ontwinding der heilige wet* met goud werd bekroond.

Hij overleed den 7 October 1865.

Zie *Nederl. Spectator* 1865, bl. 331.

LEWE (ALBERT), broeder van Evert Lewe van Klinkenborch, geboren 1660, was gedeputeerd ter vergadering van de Staten Provinciaal van Groningen en lid van de Staten Generaal. Zijne echtgenoote Elisabeth Clant, dochter van Jan Clant van Stedum en van Anna Coenders tot de Duinehoek, schonk hem geene kinderen.

LEWE (BEREND), geboren in 1710 uit het huwelijk van Roest Joost Lewe en Christina Emerentia van Berum, was generaal en chef, gouverneur en kastelein van Sluis. Hij was gehuwd met Catharina van Wijhe van Eck en Wiel en vader o. a. van Jan Lewe, geboren 1744 en in 1808, ongetrouwd als generaal-majoor gestorven, en van Otto Lewe, geb. 1752, kolonel, gehuwd geweest eerst met Anne Izabella van Swinderen, daarna met Anna Adriana Sophia Gerlacius.

LEWE (EVERT), een der elf kinderen van Reint Lewe van Middelstum en Helena Clant, geboren 1685, was kolonel kommandant van de kavallerie. Zijn huwelijk met Wendelina Juliana van Berum, dochter van Berend van Berum en Wendelina Cornelia Ubbina bleef kinderloos. Hij stierf in 1741.

LEWE (FREDRIK WILLEM), broeder van den voorgaande, geboren in 1692, was kolonel van de infanterie. Vijf kinderen waren de vrucht van zijn huwelijk met Willemina Rengers, dochter van Edrard Rengers van Tarnsum en van Catharina van der Noot. Hij stierf in 1788, nalatende o. a. een zoon Edzard Willem Lewe, later luitenant-kolonel.

LEWE (JAN) Heer van Blaauwborch, broeder van Reint, Lewe, was geboren 1659, majoor en kommandant van Delfzijl. Hij is tweemaal gehuwd geweest, eerst met Willemina Lewe van Kantens, dochter van Joost Lewe en Pieterken Coenders, daarna met Anna Tjarda van Starkenborch, de oudste zoon uit zijn eerste huwelijk volgt.

LEWE (JOOST JAN), heer van Matenesse, oudste zoon van Jan Lewe en Willemine Lewe beide voornoemd, bragt het in het militaire tot den rang van luitenant-generaal. Bij Anna van Inn- en Kniphuizen, was hij vader o. a. van den generaal-majoor Hendrik Ferdinand Lewe van Matenesse, gehuwd geweest met Johanna van Echten.

LEWE (REINT), broeder van Evert en Fredrik Willem Lewe, geboren in 1694, sneuvelde in 1747 als kolonel en kommandant van Bergen op Zoom.

LEWE (REINT) heer van Middelstum, geboren in 1656, was de zoon van Johan Lewe en van Geertruida Alberda. Hij was gedeputeerd ter vergadering van de Staten provinciaal van Groningen en lid van de Staten Generaal. Hij stierf in 1704, na gehuwd te zijn geweest met Helena Clant, dochter van Jan Clant van Stedum en van Anna Coenders tot de Duinebroek, die aan elf kinderen het leven gaf.

LEWE VAN ASINGA (ABEL COENDERS), Heer van Ulrum, zoon van Roort Lewe en Anna Coenders, was geboren in 1624, werd in 1658 en 1659 gecommitteerd ter admiraliteit te Amsterdam, in 1658—1660 lid van den Raad van State. Bij Elisabeth Hooftman liet hij slechts eene dochter na, Petronella Anna, gehuwd geweest met Havo Casper baron van Inn- en Kniphuizen.

LEWE TOE ASINGA EN TER HANROU (EVERT), zoon van den Groninger burgemeester Johan Lewe en van Anna Lewe, erfdochter van Ulrum, was jonker en hoveling te Ulrum, in 1628 en 1629 gedeputeerde ter vergadering der Staten provinciaal van Groningen, in 1620 en 1621 afgevaardigde der Staten-Generaal; bij Anna Coenders van Helpen, dochter van Abel Coenders van Helpen, Heer van Middelstum, Kantens, Eusum, Dornewert en Engeweer en van Tetcke Entens, was hij vader van Johan

Lewe, Heer van Middelstum, Abel Coenders Lewe van Asinga, Heer van Ulrum, Joost Lewe van Klinkenborg, Heer van Kantens en eene dochter gehuwd geweest met Orsebrant Jan Rengers, Heer van Slogteren.

LEWE VAN EUSUM (JOHAN), Heer van Middelstum, zoon van den voorgaande, was geboren in 1622 en gedeputeerd ter vergadering der Staten provinciaal van Groningen. Hij stierf in den ouderdom van 50 jaar en was tweemaal gehuwd geweest, eerst met Geertruida Alberda, dochter van Reint en Hattigje Donga; later met Anna Maria Manninga, dochter van Lutet en Emerentia Sonoy. De eerste vrouw schonk hem o. a. Reint Lewe, Heer van Middelstum en Jan Lewe, Heer van Blaauwborch.

LEWE VAN KLINKENBORCH, (JOOST), Heer van Kantens, derde zoon van Roest Lewe en Anna Coenders, was geboren in 1626, van 1681—1658 was hij gedeputeerd ter vergadering van de Staten provinciaal van Groningen en van 1661—1666 afgevaardigd ter Staten Generaal. Hij was gehuwd met Pieterke Coenders, dochter van Albert Coenders, Heer van Aduard en van Maria Clant, en verwekte bij haar 5 kinderen.

LIMBURG (P. VAN), opzigter van de Nieuwe Rotterdamsche gasfabriek. Onder de groote werken die in land en stad zijn uitgevoerd onder zijn bestier, noemen wij het maken der werken in het Haarlemmermeer, het bouwen der Zuiderkerk te Rotterdam, den aanleg der werken van de Ned. Rhijnspoorwegmaatschappij en die der Oosterkade aldaar, de sluizen te Wemeldinge en Hansweert, een werk dat door een buitenlandsche Maatschappij was opgegeven, de doorgraving van den Hoek van Holland, en een groot deel van den bovenbouw der Cellulaire gevangenis te Rotterdam. Nog weinige dagen voor zijn dood werd hem opgedragen het bouwen van den watertoren voor de drinkwaterleiding. Hij overleed te Rotterdam 8 Jan. 1872, oud 58 jaren.

Zie *Dagblad van 's Haye*, 10 Jan. 1872.

LINDO (MACK PRAGER), den 19 September 1819 te Londen geboren, werd doctor in de letteren en achtereenvolgens leeraar aan het Gymnasium te Amsterdam (1842—1853), Hoogleeraar aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda (1853—1865) en Inspecteur van het lager onderwijs in Zuid-Holland. „Als letterkundige betrad hij nieuwe banen, teekende de maatschappelijke toestanden, zoowel hunne eigenaardigheden als gebreken, scherp, maar meer met een glimlach dan met forsche kleuren." Getuige zijne *Clementine*, *Janus Snor*, vooral zijne frissche en nog algemeen gewaardeerde *Brieven*. In zijne laatste jaren was Lindo's geheele kracht op het gebied van 't onderwijs overgebracht. Hij overleed in Maart 1877.

Men heeft van hem, onder den pseudoniem van *de oude Heer Smits*: *Brieven en uitboezemingen*, Arnhem 1851 met 3 vervolgen, 1859, 1862, 1863. Hiervan verscheuen verscheidene herdrukken.

Afdrukken van indrukken met tal van hout- en andere sneden. Arnhem 1854.

Een nieuwjaarswensch aan zijne vrienden. Arnhem 1854.

Familie van ons. Arnhem 1855.

Clementine. Arnhem 1858.

Eventjes over de grenzen. Arnhem 1863.

Uittreksels uit het dagboek en nadere levensbijzonderheden van wijlen den heer Jonas Snor. Arnhem 1865.

Typen. Leiden 1871.

Onder hetzelfde pseudoniem gaf hij in 1856 en 1857 te Arnhem den Nederlandschen *Spectator* en sedert het volgende jaar hetzelfde Tijdschrift in vereeniging met een aantal andere letterkundigen te 's Gravenhage en Arnhem in het licht.

Behalve deze geschriften gaf hij nog vele bijdragen in verschillende Tijdschriften, schreef onder zijn eigen naam een paar Engelsche schoolboeken en vertaalde o. a. Sterne's *Tristram Shandy*, Haarl. 1852, eenige romans van Thackeray, Scott en eindelijk nog: *De opkomst en ontwikkeling van het Engelsche Volk in zijne geschiedenis tot op onzen tijd geschetst*. Amst. 1856—1873.

Men verwacht eene volledige uitgaaf der werken van Lindo met levensbeschrijving en portret, die door Lodewijk Mulder bewerkt wordt en D. A. Thieme zal uitgegeven worden.

Zie *Spectator* 17 Maart 1877; Huberts.

LINDE JANSZ. (GERRIT VAN DE), den 12 Maart 1808 te Rotterdam geboren, studeerde te Leiden in de Godgeleerdheid, nam in 1830 deel aan den tiendaagschen veldtocht, zag vervolgens van het predikambt af en ging naar Engeland om eene betrekking te zoeken. Weldra nam hij een kostschool over, die zoo zeer toenam, dat hij haar eindelijk in het huis, waar eenmaal Olivier Cromwell als protector gewoond had, overbracht. Hij overleed in deze woning, 27 Jan 1858.

Hij schreef:

De vrijwillige Jagers der Leidsche Hoogeschool in 1830 en 1831, eerst in den Leidschen *Studenten-Almanak* gedrukt, later (1873) te Leiden afzonderlijk uitgegeven in de *Algemeene Bibliotheek*.

Mr. J. van Lennep gaf in 1860 te Amsterdam zijne *Gedichten* onder den pseudoniem van den *Schoolmeester* met een voorbericht en levensbeschrijving in het licht. Zij werden meermalen gedrukt en ook geillustreerd.

Zie J. van Lennep t. a. p.; Huberts enz.

LINGE (J. B. DE), een Belg van geboorte, kwam als stafmuzikant te Batavia in 1826, tijdens het bewind van den Kommissaris-Generaal Du Bus de Gisignies. Deze plaatste hem bij zich te Buitenzorg en benoemde hem eerlang tot Inspecteur van Finantiën. In vele aangelegenheden had hij grooten invloed en hij kenmerkte zich door veelzijdige bekwaamheid.

Part bericht.

LION (HENRI JULIUS), den 23 Maart 1806 te Elberfeld geboren, trad reeds op 18jarigen leeftijd in Pruissischen krijgsdienst. Als sergeant-majoor nam hij in 1829 zijn ontslag om in 1830 bij het Nederlandsche leger de wapenen op te vatten. In 1834 kwam hij in Indië, waar hij in 1841, op zijn verzoek, als officier eervol werd ontslagen. Na zijn ontslag wijdde hij zich aan industriëele ondernemingen. Ook op dat gebied toonde hij zijne buitengewone talenten. Hij had eene uitgebreide kennis van de Indische hoofdcultures, waarvan de meeste door hem praktisch werden beoefend. Tevens wijdde hij zijn scherpzinnige geest aan de studie van den toestand, de gebreken en behoeften der Indische Maatschappij. Hij was zijn leeftijd vooruit, en, ofschoon vreemdeling, met de behoeften en nooden van Indië meer bekend dan de meeste zijner tijdgenooten. Hij was niet alleen de Nestor maar ook de stichter der Indische Journalistiek, bestuurder van het *Bataviaasch Handelsblad*, doch bepaalde zich niet alleen tot het stellen van artikelen, maar nam deel aan elke poging, die praktisch werd in het werk gesteld om op menig gebied van den oeconomischen toestand van Indië verbetering aan te brengen. Aan zijn ijzeren volharding moet worden toegeschreven, dat eindelijk eene eerste commissie voor den aanleg van een spoorweg op Java werd gegeven. Hij overleed den 19 October 1869.

Zie Busken Huet, *Javabode*, 23 Oct. 1869; Keuchenius in *Batav. Handelsblad*; *Arnhemsche Courant* 2 Dec. 1869; *Tijdschrift van Ned. Indië* 1869, III. 4, 1, 138.

LION (IZAAK JACOB), den 17 December 1821 te Amersfoort geboren, vestigde zich eerst te Amsterdam, waar hij zich met Letterkundigen arbeid bezig hield. Vervolgens werd hij vertaler aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en in 1840 redacteur van het *Handelsblad*. In 1849 legde hij zich op de stenografie toe, en werd in 1850 als stenograaf bij de Tweede Kamer aangesteld, waardoor hij met de aanzienlijkste staatslieden in aanraking kwam. In 1850 richtte hij met Mr. D. Leon het weekblad *De Gemeentestem* op, en was correspondent van verscheidene dag- en weekbladen. In 1853 werd hij redacteur van de *Indiër*, in 1855 van de *Grondwet*. Na een korten tijd te Londen zijn verblijf te hebben gehouden, trad hij met Jonkheer M. Salvador op als redacteur van de *Haarlemsche Grondwet*. In 1859 werd hij redacteur van het *Zondagsblad*, en in 1860 eigenaar van de *'s Gravenhaagsche Nieuwsbode*; in 1861 veranderde de *Nieuwsbode* van titel en heette voortaan *Nieuw Dagblad van 's Gravenhage*. In hetzelfde jaar werd dit dagblad met *Nederlandsch Indië*,

waarvan Lion ook redacteur was, zamengesmolten tot een groot blad met den titel: *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage*, welks statuten eerst in 1864 bekrachtigd werden, doch dat sedert, onder Lion's redactie, geregeld verscheen. In den laatsten tijd zijns levens had hij veel met ziekten te kampen en moest zich herhaaldelijk op badplaatsen buitenslands ophouden. Hij overleed den 27 Augustus 1873 te 's Gravenhage.

Hij gaf in het licht:

De vrouw, tooneelspel in twee bedrijven. Leeuw. 1840.

Hulde aan Willem II. Dichtstuk. Leeuw. 1840.

Welkom aan H. H. M. M. Willem II en Anna Paulowna, Koning en Koningin der Nederlanden bij H. D. plechtige intrede binnen de stad Leeuwarden op den 20sten Julij 1841 (Dichtstuk). Leeuw. 1841.

Feestzang bij gelegenheid van het hooge huwelijk van Z. K. H. den erfgroothertog van Saksen-Weimar-Eisenach met H. K. H. Wilhelmina M. S. L. Princes der Nederlanden 8 *October* 1842. Monnikendam 1842.

Inwijdings-Cantate, uitgevoerd bij de opening van den Salon der Variétés van P. Boas en N. Judels, 26 Augustus 1844. Amst. 1844.

Bloemlezing uit de werken van M. G. Saphir. Amst. 1845.

Proeven van een Humoristisch-Lintijnsch woordenboek der zamenleving. Een pendant van alle woordenboeken en Encyclopédiën. Amst. 1845.

Korte inhoud van de Flesch, drama in 2 bedrijven en 6 tafereelen. Amst. 1848.

Monte Christo, drama in 5 bedrijven 1840.

De vrolijke vrouwtjes van Windsor 1848.

Beide opgevoerd op den Amsterdamschen Schouwburg.

Wat moet het volk van Nederland doen in deze tijden van beroeren. (Anoniem). Amst. 1848.

Onze Tijd, tijdschrift onder Lion's redactie. Amst. 1849—57.

Boudewijn en de Tijd. Nieten ook zonder loterij. Amst. 1849.

Stenographie en tachygraphie. 's Gravenhage 1849.

De eerste regtstreeksche verkiezingen in Nederland (Anoniem). Amst. 1849.

Proeve eener Nederlandsche stenographie. Amst. 1850.

De Staatsregelingen in Europa sedert 1848, 2 stuk. 's Gravenhage 1852.

De nederlegging der redactie van het dagblad de Grondwet toegelicht. 's Hage 1855.

Mr. F. A. van Hall en de Constitutioneel. Een ernstig woord aan mijne landgenooten. Amst. 1856.

Verklaring van beginselen. Een woord aan onze landgenooten over de oprigting van een nieuw dagblad. Amst. 1856.

De politieke haan. Een ernstige stem van waarschuwing en voorlichting aan de kiezers van Nederland. 3 stukjes. Tiel 1858.

Wetten op het gebied van staatkunde, wetenschap en kunst. Tiel 1858.

De dagbladen in Nederland: Wat zijn zij en wat behooren zij te wezen? Een woord tot de Regeering, tot de Staten-Generaal, tot de partijen, het volk en de dagbladen, ook in verband tot de zegelbelasting Twee drukken. 's Hage 1858.

Koloniale debatten over de jaren 1813—1865. 's Hage 1858 en vlg.

Jean Chretien Baud. 's Hage 1859.

Oostenrijk en Napoleon III. 's Hage 1859.

Indiës grieven en Nederlands onregt, getoetst aan de waarheid en de feiten. 's Hage 1859.

De parlementaire regeringsvorm, in verband beschouwd met het voordeelig en rustig bezit van Nederlands Indië. 's Hage 1859.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant contra Philalethes. 's Hage 1859.

De regten des Konings en de motie Wintgens. 's Hage 1860.

Politiek comediespel. Een woord aan mijn vaderland. 's Hage 1860.

(De zeven laatste werken onder den pseudoniem Philalethe).

Het Budget van de Toekomst, eene beoordeeling van de beginselen waarop de aangeboden wet op de cultuur-onderneming rust. 's Hage 1862.

Politieke moraliteit, een antwoord aan Dr. R. Fruin. 's Hage 1864.

Mijn staatkundig leven. Bijdragen tot de kennis der dagbladpers in Nederland. 's Hage 1863.

Hij schreef ook de meeste hoofdartikelen in de door hem geredigeerde dag- en weekbladen; gaf een tal van wetten uit en schreef vertalingen uit het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch.

Zie *Dagblad van 's Gravenhage* 28 Augustus 1873; Huberts.

LIPMAN (Samuel Philippus), den 27 April 1802 te Londen uit Israëlitische ouders geboren, werd te Glückstadt in Holstein, Hamburg en Amsterdam opgevoed en onderwezen en in 1819 student in de regten te Leiden, waar hij in 1822 tot doctor in de regten werd gepromoveerd, na verdediging zijner dissertatie *de Jure nuptiarum Romano atque hodierno.* Hij vestigde zich als practiserend advokaat te Amsterdam, werd in 1855 deken van de orde der Advokaten aldaar, en vertrok in 1857 als advokaat bij den Hoogen Raad naar 's Hage. Den 21 Mei 1862 hield hij zijn laatste pleidooi, en beoefende sedert tot zijn dood godgeleerde studien, (hij was van de Israëlitische tot de R. C. Kerk overgegaan). Hij overleed te Hilversum op 7 Julij 1871. Hij was een der uitstekendste staatslieden en regtsgeleerden van zijn tijd, en gaf een reeks van werken en vlugtschriften in die beide vakken in het licht.

Tot zijne voornaamste werken behooren o. a.

Gedachten van een Jood over de leer der H. Drieëenheid en over het plichtverzuim der Christenleeraars, welke alle redekavelingen hierover met andersdenkenden zoeken te vermijden.

Dat boekske, door hem reeds als student uitgegeven, lokte een tegenschrift uit van den Amsterdamschen predikant W. Broes.

Essai historique sur les surchéances 1827.

De scheiding van België en derzelver gevolgen getoetst. Amst. 1830.

Wederlegging van het stelsel van G. K. Graaf van Hogendorp omtrent de Belgische aangelegenheden. Amst. 1830.

De Vrede. Amst. 1830.

Gedenkstuk van den heldendood van J. C. T. van Speijk. Amst. 1831.

Hollands Marine. Amst. 1831.

Geschiedenis van de Staatkunde der voornaamste Mogendheden van Europa, sedert den val van Napoleon tot heden. 1ste deel Amst. 1832, 2de deel (1820—30) Zutfen 1834.

Verhandelingen over de Buitenlandsche Staatkunde van het Koningrijk der Nederlanden. Amst. 1833 (waarin al de vlugschriften van 1830—1833 zijn bijeenverzameld).

Belangrijke artikelen in het *Handelsblad* en het *Weekblad van het Regt* (1840--1842.)

Onderzoek omtrent de wettigheid der Koninklijke besluiten van 2 en 30 Junij 1822 *en 18 Junij* 1829. Amst. 1840.

Redevoering, gehouden bij gelegenheid van de openbare vergadering van het Nederlandsch-Israëlitisch Seminarium in de groote gehoorzaal van het Athenaeum te Amsterdam. Amst. 1842.

Mémoire à consulter sur les droits des porteurs d'Obligation de la banque de Tavolière de Foggia. Amst. 1847.

Nederlandsch Constitutioneel Archief van alle Koninklijke aanspraken en parlementaire adressen. 4 *verzamelingen* 1847—1863. 's Hage 1864.

In December 1859 gaf hij het eerste deel en in 1860 het tweede deel zijner overzetting van het *N. T.* in het licht. Het derde deel, door H. J. A. M. Schaepman bijgewerkt, verscheen na zijn dood.

Zie *De Tijd* 18 Juli 1871; *De Wachter* 1 Aug. 1871; *Levensb. d. Maats van Ned. Letterk.* 1872; Huberts.

LIÉVRE (Mathieu le), eerste luitenant bij het Indische leger, belast met het militair en burgerlijk gezag te Telok-Betong in de Lampongs, en aldaar tot burgerlijk gezaghebber aangesteld in Maart 1821. Ter gelegenheid van het vervolgen van een rooverhoofd, Radin Intang, sneuvelde hij op den 18 Dec. 1825.

Part. berigt.

LEMKER (Mr. F.) werd in 1775 te Kampen geboren. Van 1813 af tot in 1843, dus gedurende een tijdvak van 30 jaren, bekleedde hij de betrekking van burgemeester dezer stad. Hij was geruimen tijd lid der Prov. Staten van Overijssel, en onder de regeeringen van Willem I lid van

de Tweede Kamer der Staten Generaal. Van deze vorst ontving hij, na den vreeselijken watervloed in 1825 het Ridderkruis der orde van den Nederl. Leeuw. Hij overleed te Kampen, den 30 Januarij 1858, in den ouderdom van 83 jaren.

Zie *Handelsblad* 2 Febr. 1858.

LOBATTO (Rehuel) werd den 6den Junij 1797 uit een Portugeesch-Israëlitisch geslacht te Amsterdam geboren. Vroeger in Lissabon gevestigd, werden meerdere leden van dat geslacht voor geloofsvervolging beducht, genoopt naar Brazilië de wijk te nemen, van waar zij in 1604 naar Amsterdam togen. Vroeg maakte hij zich gemeenzaam met het Portugeesch, Spaansch, Italiaansch en Fransch, terwijl hij reeds op tienjarigen leeftijd zich met lust in de Wiskunde oefende. Hij genoot daarom het onderwijs van Litnack en sedert zijn 15e jaar van Van Swinden, die in het voorberigt van den tweeden druk zijner Meetkunst der veelbeloovenden jongeling, nog beoefenaar der wetenschap, zijnen dank toebrengt voor de mededeelingen, waarvan door hem bij de bezorging dezer uitgave was gebruik gemaakt. Op diens aanbeveling werd hij in 1816 aangesteld als klerk bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken. Zijn verblijf te Brussel om het andere jaar, werd aanleiding tot kennismaking met Quetelet, waaruit eene hartelijke vriendschap voorsproot, die tot veelvuldige zamenwerking geleid heeft waarvan de vruchten der *Correspondance mathématique et physique* ten beste kwamen. In dat tijdschrift maakte Lobatto het eerst zijne *Nieuwe Handelwijze ter regtstreeksche berekening van buitenmiddags breedte* wereldkundig, die hij in 1824 reeds aan De Gelder had medegedeeld. Het jaar te voren was hij met zijne *Wiskundige Mengelingen* als schrijver opgetreden. Tal van geschriften volgden nu zonder tusschenpoozen, zoo afzonderlijk als in geleerde Journalen, waarvan alleen zijn verscheiden een einde maakte.

Bij het Ministerie van trap tot trap opgeklommen, verbeterde hij nog zijne positie door het verleenen van privaat onderrigt en het op zich nemen van het onderwijs in meeten doorzigtkunde aan de Teeken-Akademie te 's Hage, waarna hij, sedert gehuwd, in 1828 tot arrondissements ijker te Delft werd aangesteld. Daarna volgde zijne benoeming tot Adviseur bij Binnenlandsche Zaken voor maten en gewigten en tot Inspekteur van het IJkwezen hier te lande. Nu vestigde hij zich weder te 's Hage en bleef daar zijn verblijf houden tot het oprigten der Delftsche Akademie, waaraan hem op 20 October 1842 de leerstoel der hoogere wiskunde werd opgedragen.

Hij sloeg het hoogleeraambt aan Utrechts Hoogeschool, na het overlijden van Wenckebach in 1847 af, doch toen in 1864 de Delftsche Akademie vervangen werd door de Polytechnische school, werd hij daarbij tot hoogleeraar honorair aangesteld, eene hulde, die ook van verschillende zijden op verschillende tijden niet ontbroken heeft, getuigen het ridderkruis van den Ned. Leeuw, den Doctorshoed van Groningens Universiteit, het lidmaatschap van 't voormalig Kon. Nederl. Instituut en, sedert de oprigting, van de Akademie van Wetenschappen enz.

Behalve door de uitgave van onderscheidene goede leerboeken, waaronder de laatst verschenen *Verzameling van vraagstukken ter oefening van de toepassing der gronden en van Statica en Hydrostatica*, niet de minste is, maakte hij zich als docent nog bijzonder verdienstelijk door zijne sedert tal van jaren onvermoeide deelneming aan het te Amsterdam gevestigde Wiskundig Genootschap. Tot groot nut voor de maatschappij waren vooral zijne bemoeijingen omtrent de Statistiek. In opdragt van 's lands regeering redigeerde hij van 1826—1849 een Jaarboekje, geschoeid op de leest van het Fransche *Annuaire*. Waar het op scherpzinnig en zorgvuldig rekenen op aankwam, was hij de vraagbaak der Hooge Regering. In 1841 werd hij door den Minister van Finantiën Rochussen aangezocht om de noodige tabellatuur te maken voor diens bekend conversieplan. Een aantal jaren te voren was hij met Lipkens en Uylenbroek naar Parijs afgevaardigd geworden tot vergelijking en rectificatie van den standaardmeter bij het Departement van Binnenlandsche Zaken berustende.

Men bewonderde hem om de eigenaardige beknoptheid, waarmede hij de vraagstukken behandelde en eenvoudiger in korter wegen wist op te sporen. Bijzonder merkwaardig is in het opzigt zijne *Theorie des Caractéristiques* met nog twee verhandelingen ten vervolge daarop door het Kon. Ned. Inst. uitgegeven.

Men hield hem voor een der grootste Wiskundigen van zijn tijd. Hij overleed den 9 Februarij 1866.

Zie *Jaarboek der Kon. Akad. van Wetenschap*, waar een lijst zijner werken voorkomt; *Nederl. Spectator* 1866.

LÖBEN-SELS (Ernst von) werd den 12 October 1800 te Zutfen geboren, en op zijn 15e jaar kadet aan de artillerie school te Delft. In 1818 werd hij 2e, in 1824 1ste luitenant, in 1836 kapitein, in 1842 majoor, in 1853 luitenant-kolonel, in 1855 kolonel, in 1858 generaal-majoor. Na, in 1860 zijn pensioen te hebben genomen, ging hij op lustplaats te Ellekom wonen en overleed aldaar den 27 December 1863.

Hij schreef, behalve mededeelingen in krijgskundige en andere tijdschriften en een Fransch werk over den krijg van 1815:

Bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Napoleon Buonaparte. 's Hage 1839—1842. 4 dln. met platen en kaarten.

Proeve van bezuining op de begrooting van oorlog. 's Hage 1848.

Zie *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.*

LOCATELLI (Pieter), in 1693 te Bergamo geboren, leerling van Corelli, beroemd violonist, heeft veel over de muziek geschreven. Fiorello en Paganini volgde hem na. In 1721 vestigde hij zich te Amsterdam, waar hij in 1764 overleed.

Zie Gregoir.

LOO (Johan Barthout van), in de eerste helft der 17e eeuw suppoost van de generaliteits rekenkamer te 's Hage, schreef:

De beschrijvinge der Forestiers en de Graven van Vlaenderen etc., den slagh van Parijen, 't innemen van Roome, door den Heere Philibert de Chalon etc. Hoe de 17 Nederlanden bij de anderen gekomen zijn, mette beroerten, oorlogen, treves etc. Sedert de komst van Duc d'Alva tot in de maent Julio anno 1631. 's Hage 1631.

Beschrijving van Eduwart van Jorik en Heindrick van Lancaster. 's Hage 1631.

Chronijkje van den Koning en Koninginne Frederik en Elisabeth van Bohemen en van Gustavus Adolphus.

LOOIJEN (Cornelis) werd den 14 September 1795 te Asperen geboren en overleed den 15 September 1858 als godsdienstonderwijzer te 's Hage. Hij was het grootste gedeelte zijns levens blind.

Hij gaf in het licht:

Gedichten. 's Hage 1829, Nieuwe uitgave. 1839.

De familie van Waardenstein, een prozawerk (1831—1840) bleef onvoltooid.

LOOTENS (Hendrik), waarschijnlijk zoon van Jan Lootens, in 1792 vermaard organist te Middelburg, in 1805 overleden.

LOOTENS (Jacob), beeldhouwer en organist en klokkespeler te Goes van 1796—1812, in welk jaar hij stierf.

LOOTENS (Jan), organist en hoornblazer in 1783 te Middelburg, waar hij den 21 October 1790 overleed.

Hij schreef: *Aanmerkingen over de oudste orgels.*

Zie Gregoir.

LOOTENS (Jan Pieter), zoon van Willem Lootens, te Delft geboren en leerling van zijn vader. Hij was organist en klokkespeler te Zierikzee (1763), waar hij in 1782 overleed.

LOOTENS (Willem), te Delft geboren, organist der Nieuwe kerk te Middelburg (1770), klokkenspeler te Hulst (1785), te Middelburg, in 1818 overleden. Hij gaf in het licht.

De 150 *Psalmen en Gezangen voor de stem, orgel en clavecimbel*, in muziek gebracht enz. Antw. 1776.

Zie Gregoir.

LUBECK (Frederik Willem), in 1811 te Rheinberg geboren, oefende zich van zijn prille jeugd in de muziek, werd

vervolgens kweekeling aan de Koninklijke Muziekschool te 's Hage en een voortreffelijk speler op de viool, ook legde hij zich op het piano spel en het componeren toe. Twee jaren vertoefde hij, om zich in de kunst te volmaken, te Parijs, en te 's Hage teruggekeerd, werd hij eerste violonist bij de Koninklijke kapel en in 1837, in plaats van J. G. Lechleitner, concertmeester en onderwijzer aan de muziekschool aldaar. Hij onderscheidde zich op vele concerten als solist en plukte vele lauweren op zijne kunstreizen. In 1844 dong hij naar de betrekking van concertmeester te Hanover, verkreeg die betrekking en overleed den 19 Augustus 1850 te Kaldenkirchen (Hanover). Lubeck was een verdienstelijk componist, en onder zijne composities vindt men drie concerten, vele fantaisiën, ouverturen, zangstukken enz. Ook bestuurde hij te 's Hage de concerten *Uit Kunstliefde*.

Zie Gregoir.

LUBECK (Johann Heinrich) werd op den 11 Februarij 1798 te Alpen bij Wesel geboren, en in de school van Spohr en M. Bauver tot een voortreffelijk violist en degelijk kunstenaar gevormd, kwam, na eenige jaren in Duitschland als virtuoos te zijn opgetreden en onder anderen te Dantzig en Koningsbergen als orkest directeur werkzaam te zijn geweest, zich te Amsterdam vestigen, waar hij als concertmeester en leeraar zich spoedig een uitstekenden naam verwierf. Bij de stichting van de Koninklijke Muziekschool in 1827, werd hij naar den Haag geroepen en aan het hoofd dier instelling geplaatst en bleef sedert en in die betrekking en als orkest-directeur bijna 40 jaren aldaar in het belang der kunst en kunstbeschaving werkzaam totdat hij den 7 Februarij 1865 overleed.

Men heeft van hem o. a. een *Psalm Gelobet sei Gott der Herr*, een *ouverture* met koor voor het 1e Muziekfeest der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, in 1834 vervaardigd, eene *Cantate*, bij gelegenheid van het huwelijk van den erfprins (Koning Willem III, een canta voor den 13 Nov. 1863, een klein Mannenkoor (*Jagerslied*) met begeleiding van koper instrumenten en een concertstuk voor Cello, voor zijnen zoon vervaardigd en door dezen gedeeltelijk op het concert Diligentia ten gehoore gebragt.

Zie Spectator 1865 p. 511; Gregoir.

LUBECK (Jozeph), broeder van Frederik Willem Lubeck, in 1811 te Wezel geboren, oefende zich onder zijn broeder J. H. Lubeck. In 1830 werd hij geplaatst bij de muziek van het Nederlandsche leger, later bij de Koninklijke Kapel als violist. Hij overleed in 1845.

LUZAC (Mr. Jan), zoon van mr. Cornelis Johannes Luzac, den 7 Februarij 1833 te Leiden geboren, bezocht het paedagogicum van Dr. J. J. de Gelder en de Hoogeschool aldaar en promoveerde in 1855 op eene dessertatie *de diversa perjurii notione in recentioribus populorum legibus conspicua*. Hij vestigde zich als advocaat in zijne geboortestad. In 1859 werd hij ambtenaar aan de provinciale griffie van Zuid-Holland voor de afdeeling statistiek. Hij vertrok naar 's Hage, doch keerde reeds in het volgende jaar naar Leiden terug, daar hij benoemd was tot secretaris van Curatoren der Hoogeschool. Bij de oprichting der Hoogere Burgerschool te Leiden werd hij tot leeraar in de Staatswetenschappen benoemd. Hij overleed, terwijl hij in het gesticht nabij Bloemendaal onder geneeskundige behandeling was, den 6 Mei 1868.

Luzac heeft zich vooral een regtsgeleerde naam verworven door twee rechtsgeleerde bijdragen getiteld: *Eene korte beschouwing van de echtscheiding wegens kwaadwillige verlating* in *Themis* 1856, bl. 256 en *een paar aanteekeningen naar aanleiding van art.* 379 *C. P.* 1856 bl. 403.

Handleiding tot de kennis van de algemeene beginselen der belasting. Leiden 1857.

De Eerste Kamer in den constitutionelen staat in *Bijdragen tot het Staatsbestuur van Betz, Boer en Hubrecht* 1861.

Het Amerikaansche volk en zijne verwachtingen tijdens den onafhankelijkheids oorlog in *de Gids* 1864, II. 443.

Het constitutioneel Keizerrijk. Ald. 1865, III 266.

Iets over het grondbegrip der constitutionele monarchie en *Bijdragen van Betz enz.* 1865, X 286.

Zijne werkzaamheden op het gebied der Journalistiek bepaalde zich tot hoofdartikelen in de *Oude Rotterdamsche Courant* van Mei 1862.

Zie Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk. 1872.

LIJNDEN (Mr. Rudolph Willem graaf van) den 28 Dec. 1808 te Emmerik geboren, studeerde te Leiden, nam deel aan den tiendaagschen veldtocht als officier der schutterij, was verscheidene jaren Burgemeester te Apeldoorn, vervolgens district-commissaris te Zutphen, had verscheidene jaren zitting in de Provinciale Staten van Gelderland. Sedert 1860 commissaris des Konings in Zeeland, had hij groote verdiensten omtrent deze provincie. Onder zijn leiding en met zijn medewerking zijn een reeks van nuttige zaken tot stand gekomen, o. a. grootsche spoor-, haven- en kanaalwerken, verbeteringen op het gebied van polder- en waterschaps belangen, de nieuwe regeling der calamiteuze polders, het algemeen reglement voor de polders en waterschappen in Zeeland, de belangrijke reglementen voor de waterschappen van Walcheren en Schouwen en een menigte andere bijzondere reglementen, de organisatie van den provincialen veeartsenijkundigen dienst, de belangrijke verbetering door de provinciale middelen in het onderwijs gebracht.

Plotseling, slechts weinige oogenblikken nadat hij de zitting der Gedeput. Staten had geleid, bezweek hij te Middelburg 20 April 1876. Hij was Command. van der Ned. Leeuw en Ridder van onderscheidene orders.

Zie Het Nieuws van den Dag, 22 April 1876.

M.

MAANEN (Mr. G. A. van) den 5 Mei 1801 te 's Hage geboren, studeerde te Leiden in de rechten, werd rijksadvokaat, vervolgens substituut-officier bij de regtbank te Groningen en advokaat-generaal bij het hoog geregtshof, in 1838 advokaat bij den Hoogen Raad, in 1845 procureur-generaal. Hij overleed in November 1871 en werd den 22 van die maand op Eik en Duinen begraven. Bij zijn dood was hij de eenig overgeblevene in het collegie van den Hoogen Raad der Nederlanden, bij de eerste zamenstelling van dat regterlijk ligchaam. Hij was een grondig beoefenaar der regtswetenschap, waarvan een aantal conclusiën door hem over de moeijelijkste regtsvragen ten bewijze strekken. Hij was kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw en grootofficier van die der Eikekroon.

Part. berigt.

MAATEN (Egbert van der), den 24 Augustus 1808 te Elburg geboren ontving zijne opvoeding aan het Instituut van den admiraal Van Kinsbergen, stond vervolgens aan het hoofd eener bierbrouwerij en beoefende de vaderlandsche letterkunde. Hij begon zijn letterkundige loopbaan met een verhaal in het *Leeskabinet* (Jaargang 1842) getiteld: *Reinald de Vos van Steenwijk en Aleid van Putten, Episode uit de veertiende eeuw.*

Meer opgang maakten zijne geestige artikelen in het *Leeskabinet* 1846 getiteld: *Omzwervingen in Neerlands Hoofdstad*, onder den pseudoniem van *Jan kijk in de wereld*, waarvan eenige geschreven zijn door den uitgever H. Frijlink.

Voorts gaf hij:

Het misdadig Engeland. Geschiedkundig gedenkstuk der wanbedrijven van het Britsche staatsleven. Amst., 1843. 3 dln. (Uit het Engelsch van E. Regnauld.)

Geschiedenis der Nederlanden van den vroegsten tot den tegenwoordigen tijd. Amst, 1850. 2 dln.

Onder zijne kleinere werken verdient genoemd te worden, zijn *Kleine Aardrijkskunde voor schoolgebruik.* 1851. Elfmaal herdrukt.

Beknopte Geschiedenis der Nederl. Amst. 1854.

Chron. overzigt van de Geschiedenis der Nederl. 1858.

Hij overleed den 22sten April 1867.

Zie Levensb. der Maatsch. van Ned. Letterk. 1867; Hubrecht.

MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN (Mr. Aeneas Baron) was den 18den Januarij 1806 te Nijmegen geboren. Na met onderscheiding volbragte studiën, werd hij in

1838 als advocaat bij het hoog geregtshof te 's Hage ingeschreven. In 1830 volgde hij de roepstem voor koning en vaderland en trok hij als 2den luitenant bij de 's Gravenhaagsche schutterij uit. Na verloop van eenige jaren, toen het gevaar geweken was, herwaarts teruggekeerd, werd hij in 1840 als referendaris bij den raad van state aangesteld, en bleef tot in 1850 bij dat hooge staatsligchaam werkzaam, waarvan hij eenmaal de leiding zou aanvaarden. Gedurende verscheiden jaren vervulde hij eene waardigheid in het huis van H. M. de koningin Anna Paulowna, gemalin van koning Willem II.

In 1850—51 werd hij, onder de werking van de nieuwe kieswet naar de tweede kamer afgevaardigd voor het hoofdkiesdistrict Arnhem en bleef daarin zitting houden tot in 1862. Den 2den Julij 1862 nam hij zijn ontslag als lid der tweede kamer, daar hij (bij kon. besluit van 27 Junij te voren), bij de invoering van de nieuwe wet nopens de regeling der zamenstelling en bevoegdheid van den raad van state, tot vice-president van dat staats-collegie was benoemd. Die hooge betrekking heeft de overledene tot zijnen dood bekleed; hij nam in den raad van state ook het voorzitterschap waar der afdeeling voor de geschillen van bestuur, die in het openbaar vergadert. In 1865 werd hij tot minister van staat verheven. Hij was begiftigd met het grootkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw, eene onderscheiding die Z. M. den trouwen staatsdienaar op den dag van Hd. 25-jarige regering vereerde, voorts met de ridderorde van St. Stanislaus en van St. Anna 2de klasse van Rusland en van den Zähringer Leeuw 2de klasse van Baden.

Innig was baron Mackay aan Nederland en Oranje gehecht, en scheidde zich niet van beiden, toen hij, van Schotsche afkomst, door erfopvolging tot eene hooge betrekking in Engeland geroepen werd: met gansch zijn hart was hij aan het vaderland verbonden, en het welzijn van dit te bevorderen was zijn onvermoeid streven.

Hij overleed te 's Hage den 6den Maart 1876, in den ouderdom van 70 jaar.

Part. berigt.

MACKLOT (Henricus Christianus), med. doctor, mineralogist en geologist, lid der commissie voor het natuurkundig onderzoek in Nederlandsch Indië. Hij kwam in 1826 op Java en verloor het leven den 12den Mei 1832 te Krawang, bij eenen opstand van Chinezen.

Zie de *Algemeene Konst- en Letterbode* van 1832, II, blz. 209.

MALHERBE (J.), uitmuntend toonkunstenaar, directeur der hofmuziek van prins Willem V. Hij overleed te Amsterdam in 1801.

Zie Gregoir.

MANN (Jan Lodewijk), den 24sten December 1777 te Haya in Hannover geboren, was leerling van F. Pannenberg. Reeds in zijn vroege jeugd werd hij bij de kapel van Bernard te Offenbach geplaatst. Te Amsterdam, waar hij zich vestigde, en in andere steden van Nederland, behaalde hij door zijn spel den meesten lof en werd hij onder de eerste virtuosen gerangschikt. Zijn voornaamste instrument was de bas.

Hij overleed te Amsterdam den 3den Mei 1824.

Zie *Amphion* 1818; Gregoir.

MASDORP (Evert), den 19den Januarij 1818 te Alkmaar geboren, zette de broodbakkerij van zijn vader, dien hij op achtjarigen leeftijd verloor, voort, om in het onderhoud van zijne moeder, broeders en zusters te voorzien. Toen deze verzorgd waren, liet hij in 1866 de bakkerij varen en verschafte zich, als reiziger voor eene handelszaak, de gelegenheid verschillende streken van het vaderland te zien en zijne kennis van menschen en menschelijke toestanden uit te breiden. Hij overleed den 23sten October 1871. Hij gaf onder den pseudoniem M. P. Rosmade in het licht:

Kuilen graven voor anderen. Klein drama. Alkmaar, 1856.

Broederliefde of zegepraal des Christendoms. Een vad. verhaal uit den tijd van koning Radboud. Haarlem, 1866.

Uit het beleg der stad Alkmaar in 1573. Alkmaar 1862.

Vader en zoon. Het volk der Westfriezen van 1256—1296. *Romant. geschilderd.* Enkhuizen, 1871. 2de druk 1874.

Een klein jokkentje. Alkmaar.

Piet Durf. Hoe wonderlijk 't hem verging bij 't oplaten van zijn vlieger. Amsterdam, 1872.

Met Hofdijk gaf hij uit:

Ons volk en zijne historie, romant. geschilderd. Amsterd. 1858—1860. 3 dln.

Voorts kinderwerkjes en bijdragen in de *Kunstkronijk, Tijdspiegel, Aurora, Onze roeping, Album van schoone kunsten, Jaarboekje voor Rederijkers,*

MASTENBROEK (Maria Christina), den 18den Julij 1840 te Amsterdam geboren, leefde zonder betrekking en overleed 1 October 1869.

Zij gaf in het licht:

Tegenstroom. Haarlem, 1866.

Een Vrouwenhart. Haarlem, 1869.

Zie Huberts.

MEERSCH (Mr. Jacob van der), zoo schreef hij zich, blijkens verklaring van zijn kleinzoon of achterkleinzoon, die zegt, dat de naam van der Mersch op den titel van zijn *Groote Raedselboeck inhoudende dry hondert nieuwe Raedtsels met d'uytleggende van dien enz. in rijme vervoet ende gestelt oversien, verb. en verm. Crommenie* 1652 verkeerd is. „De eerste druk," zegt hij, „is tot Hoorn soo ik mein in 't jaar 1591, die ik noit heb kunnen bekomen, bij de Dedicatie staet het jaer niet; myn out-grootvader meester Jacob, is tot Hoorn overleden 1595, in de hoofdkerk begraven, syn wapen en naem syn in de sark geset".

Eene uitgave van het *Raedselboek* van 1593 komt voor in catalogus van le Long 1744, bl. 206, n°. 2806, Hoorn, een Amst. 1614, catalogus J. Koning 1833, bl. 363, n°. 1731; en weder tot Hage bij van Stockum 1857, bl. 133, n°. 3667, Amst. 1614; nog Amst. bij van Voorst 1859, zie catalogus bl. 55, n°. 4874, en Hoorn 1677 met de aanteekeningen van Isaak Jacobus en van Petrus van der Meersch of Pratorius. Hij was meester in de regten en van Petrus Hoogerbeets.

MEER VAN KUFFELER (Frederik Cornelis van der), den 25sten Augustus 1816 te Gouda geboren, werd predikant te Soerakarta, vervolgens te Padang, daarna te Samarang en eindelijk te Soerabaija, waar hij den 21sten October 1868 overleed.

Behalve eenige brochures en preken, gaf hij in het licht:

Het leven van Franciskus Xaverius, mede oprichter der Jesuiten-orde, bijgenaamd Apostel van Indie. Leiden 1862.

Oorsprong en verdere lotgevallen der Christelijke kerk van Hindostan enz. tot aan de helft der 16e *eeuw, oordeelkundig onderzocht door Matthias Haquinus Hohlenberg, uit het Lat. vertaald en met aant. en bijlagen vermeerderd, door F. C. v. d. M. v. K.* Leiden 1842.

De teekenen der tijden (in een zestal leerredenen). Rotterdam 1849.

Levensherinneringen in proza en poezy. Samarang 1857.

Zie Huberts.

MENSINGA (Johannes), geboren te Zuidlaren, waar zijn vader Johannes toen predikant was, studeerde te Groningen, werd predikant te Jemgum in 1748, te Kantens in 1752, te Meeden in het Oldambt in 1753, waar hij 28 December 1799, in 75jarigen leeftijd overleed.

Hij gaf in het licht eene leerrede op het overlijden van Hillebrand Janssonius, predikant te Veendam, overleden 18 October 1789, over II Timoth. IV : 7, 8.

MEIJER (Johan Hendrik Louis), in 1809 te Amsterdam geboren, ontving van Westenberg en daarna van J. W. Pieneman zijne opleiding in de kunst en schilderde aanvankelijk figuur en landschap. Weldra echter gaf hij aan zee- en watergezichten de voorkeur, waartoe hij de Hollandsche en Fransche kusten bestudeerde. Na een verblijf te Parijs van 1827—1831, begaf hij zich met ter woon naar Deventer, waar hij van 1831—1839 bleef. Het was in dezen tijd dat hij de schipbreuk van Willem I op de Lucipara rotsen schilderde, welke schilderij thans in het Paviljoen te Haarlem is. Een gezicht op Gorinchem dateert van 1841. Het was omstreeks dezen tijd dat Meijer huwde en Deven-

ter verliet, en zich eerst naar Maastricht en vervolgens, voor eenige jaren, naar Parijs begaf. Twee van zijne schilderijen, de brand van het schip de India en visschers op de kust van Normandie, werden op de Parijsche tentoonstelling 1843 met de gouden medaille bekroond. In dien tijd deed Meijer zijne reis in de Middellandsche Zee met Prins Hendrik. Na driemaal te Parijs gouden medailjes ontvangen te hebben, werd hij in 1847 door koning Louis Philippe tot officier van het legioen van eer benoemd. In 1848 keerde hij naar Holland terug en vestigde hij zich te 's Hage, welke stad hij sedert niet dan in het eind zijns levens, tijdelijk verliet, voor het doen van vele reizen in Frankrijk, Engeland en langs de Spaansche kust en een verblijf van eenige maanden in Rusland. In Mei 1865 begaf hij zich met der woon naar Utrecht, waar hij den 3 April 1866 overleed. Hij heeft een aantal leerlingen gevormd, o. a. P. Schouten, A. van 't Zant, van de Poll, Testas, Hoffman, Theod. Kruseman en de Haas.

Zie *Ned. Spect.* 1866, bl. 151; Immerzeel; Kramm.

MEIJER (S.), organist te Groningen, gaf in het licht:

Korte handleiding tot eene grondige beoefening van den zang, opgesteld en allen beminnaren van een schoon gezang toegewijd door F. Sieber, uit het Hoogduitsch vertaald, Groningen bij P. van Zweeden.

Theoretisch-Practische handleiding tot het zamenstellen van tusschenspelen bij het koraalgezang. Gron. bij F. Wilkens.

Bijdragen tot de Geschiedenis van het orgelmaken.

Het orgel en deszelfs samenstel door Seidel.

Zie Gregoir.

MEPPEN (KAREL NICOLAAS) werd 13 April 1805 geboren te Giesen-Nieuwkerk, waar zijn vader Nicolaas Karel Meppen, plattelands heelmeester was; zijne moeder heette Jannetje van Vliet. Van zijn jeugd af voor den predikdienst opgeleid, bezocht hij de Latijnsche school en het Athenaeum te Amsterdam. Na voleindigde studiën werd hij in 1829 predikant bij de Ev. Luthersche gemeente te Winschoten, in 1832 te Schiedam en in 1839 te 's Gravenhage. In 1846 werd hij curator van de kweekschool van het Evang. Luth. Kerkgenootschap, en overleed te 's Hage den 19 October 1869. Gelijk in zijne vorige gemeenten, bleef hij ook daar een ijverig beoefenaar der Nederlandsche letterkunde en begon zijn letterkundigen loopbaan met bijdragen in proza en poëzy in de bundels door het genootschap *Oefening kweekt kennis* te 's Hage uitgegeven. Ook was hij een tijdlang met zijne vrienden Lublink Weddik en Kinderman redacteurs van *De Tijdspiegel.* Voorts gaf hij nog uit, behalve eenige leerredenen:

Feest- en Kerkliederen. 's Hage 1865.

Beknopte geschiedenis van het Christelijk Gezangboek bij de Evangelisch-Luterschen in gebruik. 's Hage 1865.

Bladen en vruchten uit Luthers leven. Feestgave op den 350sten gedenkdag der kerkhervorming. Utrecht 1867.

Levensbericht van Lublink Weddink in *Levensberichten der Maats. van Nederl. Letterk.* 1862.

Zie zijn leven geschetst door Bennink Janssonius in *Levensb. der Maats.* 1871.

MERLEN (JEAN ROMAIN), den 5 Junij 1760 te Parijs geboren, vestigde zich te 's Hage, waar hij Graf en Malherbe tot onderwijzers in de muziek had. In 1795 werd hij eerste viool aan het Nederd. tooneel te Amsterdam, welke betrekking hij 44 jaren bekleedde. Hij bekleedde een eersten rang als violist en overleed in 1839. Ook zijne zonen Charles, den 31 Maart 1785 te 's Hage, zijn kleinzoon Pierre Charles, den 17 April 1810 te Amsterdam geboren en diens zoon Jean Godefroid, die den 30 April 1857 aldaar het levenslicht zag, worden door Gregoir als uitmuntende violonisten geroemd.

Zie Gregoir.

MES (GHERARDUS), leerling van Jacobus Clemens non Papa, was een Nederlandsch componist, en schreef:

Souter Liedekens V -VIII, *zijnde 4 musiek boucken* N. VIII—XI *met 4 partien, inhoudende* 41, 43 *en* 28 *Psalmen Davids, gecomponeerd bij Gherardus Mes, discipel enz., ghedruct te Antwerpen bij Tileman Susato* 1561.

Zie Gregoir.

METZLER (JAN JACOB) den 5den September 1803 te Harlingen geboren, was eerst predikant te Eelde en Norg, en sedert 1845 te Deventer, waar de Gemeenteraad hem in 1857 het professoraat in de Hebreeuwsche taal en Oudheidkunde aan het Athenaeum opdroeg. Hij overleed aldaar den 22 Januarij 1867. Hij gaf eenige opstellen in het tijdschrift *Waarheid en Liefde*, en afzonderlijk uitgegeven *Leerredenen*. Na zijn dood verschenen te Deventer 1868 nog een vijftal *Voorlezingen* van zijne hand.

Zie Huberts.

MEIJLINK (Mr. ANTONIUS ALEXIUS JOSEPHUS), zoon van Christoffel Joannes Josephus Meijlink en Jacoba Maria Carolina Cavallini, werd den 4 October 1797 te Amsterdam geboren, ontving zijne letterkundige opleiding van het Instituut Borch bij Maastricht en te Parijs, werd aldaar in 1827 Licentie en in ditzelfde jaar, docteur ès lettres aan de Fransche Universiteit. Vervolgens legde hij zich te Gend op de regten toe, doch verliet deze stad, na het uitbarsten der revolutie, en vervolgde zijne studien te Leiden, waar hij in 1832, na het verdedigen eener dissertatie *de Codicis Francici confectione et cum patria nostra communicatione* den graad van meester behaalde. Hij vestigde zich als advokaat in den Haag, en verkreeg als zoodanig spoedig een grooteren naam. Hij bekleedde verschillende betrekkingen en eereposten, werd lid der Provinciale Staten van Zuid-Holland en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1854). Hij wist zich gedurende zijn geheele parlementaire loopbaan, die eerst met zijn dood eindigde op een onpartijdig standpunt te handhaven en overleed den 11 December 1868. Behalve een met goud bekroond antwoord op de door de Kon. Nederl. Maatschappij van vaderl. taal- en letterkunde te Brugge (1829) uitgeschreven prijsvraag.

Gaf hij in het licht:

Geschiedenis van het Hoogheemraadschap van Delfland, waarvan de 4 eerste afleveringen in 1847 verschenen.

Pleit-memoriën uitgesproken voor het provinciaal geregtshof van Zuid-Holland en voor den Hoogen Raad der Nederlanden over het Tiendregt, waarin de geheele bestaande jurisprudentie over dit onderwerp wordt aangewezen, vermeerderd met historische aanteekeningen en bedenkingen tegen de verhandeling van Mr. P. van der Schelling en met opgaaf der wettelijke bepalingen, terwijl, behalve de ten dezer zake ingediende stukken en gewezen arresten, meest alle vonnissen en arresten over het tiendregt als bijlagen zijn opgenomen, en tevens het belangrijke rapport der commissie ten jare 1795 *benoemd tot onderzoek der wettigheid of onwettigheid der tienden* (1850).

Verhaal eener onteigening ter algemeene nutte, welke den 28 *Febr.* 1851 *is voltrokken, waaruit gewigtige wenken vooral bij gelegenheid der vaststelling eener nieuwe wet ontstaan,* enz. (1851).

Over een Charter van Graaf Floris V van 14 *Mei* 1273 *mededeeling van G. H. M. Delprat, nader toegelicht en over de Charters van Graaf Floris V van den jare* 1281, *met fac-similés van zegels en watermerk* (1860).

Open brief over den gevaarlijken toestand der Zeewering achter Loosduinen, enz.

Officiele geschiedenis der wet van 1806 *voor het lager schoolwezen en onderwijs en van de reglementaire bepalingen over dit onderwerp, opgemaakt door de authentyke bescheiden, den leden der Tweede Kamer aangeboden, door hun medeleden* 1857.

Zie *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1866.

MEIJBOOM (LOUIS SUSON PEDRO), zoon van den portretschilder Claas Meijboom, werd den 2den April 1817 te Emden in Oost-Friesland geboren, volgde vijf jaren later zijne ouders naar Assen, waar hij het gymnasium bezocht. Aan de hoogeschool te Groningen tot het leeraarambt opgeleid, behaalde zijn antwoord op de door de letterk. faculteit te Leiden uitgeschrevene prijsvraag naar het ideaal van den volmaakten wijsgeer bij de ouden en op de te Groningen uitgeschrevene „over de verdiensten van Fr. Hemsterhuis in de behandeling der vraag over God en Godsdienst of het eermetaal". Ook gaf hij als student eene parodie op den twist tusschen Agamemnon en Achilles over Briseis (*Agamemnons Trouwpartij*) in het licht. In 1840 verwierf hij den

doctoralen titel in de theologie, na verdediging eener dissertatie. Op den 6den September 1840 aanvaardde hij te Hornhuizen en Kloosterburen de evangelische bediening en zette haar achtereenvolgens voort te Stiens, Nijmegen, Groningen en Amsterdam, waar hij 20 jaren arbeidde, een menigte werken uitgaf en vaak in verschillende genootschappen als spreker optrad. Hij was een man van veelzijdige kennis en overleed 13 November 1874.

Hij gaf in het licht:

De sapiente perfecto (1841).

De F. Hemsterhusii meritis in Philosophiae loco de Deo hominisque cum Deo conjunctione explicando (1838).

Wagner's bijbelsche verhalen, 2 stukjes. Gron. Een achtste geheel omgewerkte druk verscheen in 1858.

Vertaling eener Lat. Verhandeling van *Egb. Roelants, over de Geschiedenis van de schearing in het bisdom Utrecht.* Utr. 1423—57.

Commentatio de ideis de rebus in facto positis in rechristiana apte conjunctis (1840).

Schmidt's Timotheus en Philemon. Gron. 1841—43.

Leerrede over Hebr. XI : 27b. Gron. 1844.

Het werk van Gods genade of de goddelijke opvoeding van het menschelijk geslacht, met een vraagboekje daarbij behoorende, bewerkt met Br. Huysers. Gron. 1841.

Leerrede over Luk. VIII : 49—55. Leeuw. 1844. Herdrukt De werken van F. Hemsterhuis, 3 dl. Leeuw. 1845.

Kalkar's bijbelsche geschiedenis. 2 dl. Gron. 1845.

Leerrede over Joh. XIV : 27. Nijmegen 1846.

Drietal leerredenen. Ald. 1847.

De opvoeding des menschdoms door God tot op Christus. Gron. 1851.

Het Christendom, kennelijk geschikt en bestemd om te worden de Godsdienst der wereld. Twaalftal Leerredenen. Nijmegen. Herdrukt. Vraagboekje onder denzelfden titel.

Handleiding om op aarde gelukkig te leven. Nijmegen.

Ook voor u staat de weg tot geluk open. Handboekje voor jongelieden bij hunne intrede in de wereld. Nijmegen.

Wijsgeerige beschouwing van den mensch in de belangrijkste verschijnselen zijns levens. Nijmegen.

Lijden, strijden en zege op het gebied des Christelijken levens. Twaalftal Leerredenen. Nijmegen.

Een evangelisch woord bij onderscheidene plegtige gelegenheden. Nijmegen.

Leerrede over Luk. XXIV : 36a. Gron. 1852—1854.

Leerrede over II Kor. V : 19—21. Gron.

Dr. Doedes aanval op Prof. Hofstede de Groot. Gron.

Dr. L. S. P. Meijboom aan Dr. J. J. Doedes na ontvangen zijner drie brieven. Gron.

De eerste van de drie brieven van Dr. Doedes, beschouwd door Dr. L. S. P. Meijboom. Arnhem.

Geschiedenis van het Godsrijk naar den Bijbel. 3 dln. Gron. Bewerkt met Dr. E. J. Diest Lorgion en Dr. A. T. Reitsma.

Het leven van Jezus. D. I—VII. Gron.

Open brief aan alle protestanten in Nederland. Amst.

Leerrede over 1 *Joh. II* : 28. Gron. 1853—1874.

Leerrede over 1 *Kor. II* : 2. Amst. Zevenmaal herdrukt.

Twaalftal leerredenen uit Jezus kinderlijken leeftijd. Amst.

Het oude en nieuwe licht. Twaalftal leerredenen. Amst.

De oorsprong van het A. B. C. Amst.

Vraagpunten des Tijds. Haarl. (Twee verhandelingen van hem en een van Prof. Vrolik.)

Drie voorlezingen. Amst.

Rede bij gelegenheid van het 2de eeuwfeest van het Diaconie Weeshuis te Amsterdam. Ald.

Diaconie Weeshuis te Amsterdam. Ald.

Feestrede ter gelegenheid der reunie te Groningen. Ald.

Het lied van Hiawatha. Amst.

Leerrede over Gal. I : 9a, *ter opening van de vergadering der Evang. Maatschappij.*

Redevoer. bij de feestelijke viering van het 25jarig bestaan der Maatschappij Arti et Amicitiae.

Gods- en Godsdienstleer, 2 dln. Amst.

Het geloof aan Jezus opstanding uit de dooden. Amst.

De openbaring van Johannes. Amst.

De godsdienst der oude Noormannen, 2 dln. Haarl.

Raadselachtige verhalen. Gron.

Hoofdbeginselen der nieuw Christelijke rigting. Haarl.

Schets ten gebruike bij het godsdienstig onderwijs. Amst.

Van waar komt de verzoeking tot zonde. Leerrede. Amst.

Voorts gaf hij vele bijdragen in Godgeleerde en Letterkundige Tijdschriften.

Zie levensbeschrijving en portret, gevoegd bij den herdruk van de *Hoofdbeginselen der Nieuw-Christelijke richting*; *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1875.

MEULMAN (Isaac), in 1807 te Amsterdam geboren, was aldaar suikerraffinadeur, begon in 1847 zich onledig te houden met letterkundigen arbeid en het verzamelen van pamfletten en zeldzame werken, waarvan hij een Catalogus bij zijn leven in 3 kwarto deelen in het licht gaf. Hij stierf 9 Julij 1868.

Zie *Levensber. der Maats. van Letterk.* 1871.

MEURS (Willem Antonie van), den 24 April 1805 te Utrecht geboren, was eerst predikant te Genemuiden en sedert 1843 te Kampen, waar hij 2 Maart 1871 overleed.

Behalve leerredenen en een leerboekje over de Bijbelsche geschiedenis, gaf hij in het licht:

Dichtstukjes. Kampen 1851.

Het Evangelie van Mattheus met uitvoerige aanteekeningen. Kampen 1863.

MEETER (Eylart), den 1 Maart 1818 te Oude Pekela geboren, nam in 1833 als vrijwilliger dienst, en trachtte zich in 1838, te Groningen in garnizoen zijnde, tot den rang van officier te bekwamen. Doch gemis aan behoorlijke opleiding en leiding deden revolutionaire gevoelens bij hem geboren worden en hij kwam op het denkbeeld een revolutionair blad uit te geven. Na in 1839 eervol van den dienst te zijn ontslagen, gaf hij het proefnommer van een courant uit met den titel: *De tolk der vrijheid, vaderlandslievend dagblad voor de staatkunde, nijverheid, kunsten, wetenschappen,* enz. Met Jhr. R. L. van Andringa de Kempenaar in kennis gekomen, gaf deze hem dus raad zijn blad meer als een oppositie blad interichten tegen den koning, om zoo mogelijk de troonsafstand van Willem I, ten behoeve van Willem II, te bewerken. Het bestaan van dat blad werd tijdelijk afgebroken door een oproerige beweging, tijdens de kermis te Groningen, waarin Meeter betrokken werd, en die zijne gevanneming ten gevolge had. Inmiddels had hij reeds in 1838 te Groningen uitgegeven:

Geschiedenis van het beleg van Groningen in 1672, in verband gebragt met de Vaderlandsche geschiedenis van dien tijd. Ook vervaardigde hij, bij gelegenheid van den gedenkdag van van Groningens ontzet, een drama, getiteld: *Rubenhaupt*, dat in zijne tegenwoordigheid (hij was den 1 Augustus voorloopig in vrijheid gesteld) werd opgevoerd. Hij vertrok, voor de uitspraak van zijn vonnis, naar Parijs, keerde echter, na van Willem II gratie verkregen te hebben, terug, vestigde zich te 's Hage, en schreef bijdragen voor het *Leeskabinet.* In 1843 hield zijn blad *de Tolk der Vrijheid* op te bestaan en in 1844 gaf hij een nieuw blad uit, getiteld: *De Ooijevaar*, voornamelijk tegen de regering van Willem II gericht, dat al spoedig aan alle ontevredenen gelegenheid schonk om hunne echte of vermeende grieven onder de oogen van het publiek te brengen. Een zijner stukken in dit blad haalde hem op nieuw een rechterlijke vervolging op den hals. Eer er een definitief vonnis door het hof van Gelderland, naar hetwelk zijne zaak verwezen werd, was geveld, werd hij in hechtenis genomen, als beschuldigd van deelneming aan de oproerige bewegingen te Delft, 12 Sept. 1845. Nu werd hij tegen zijn begeerte om te Arnhem bij verstek veroordeeld te worden, door gerechtsdienaars naar Arnhem vervoerd, doch aldaar van vervolging vrijgesproken.

De zamenscholingen en oploopen in verschillende steden van ons vaderland in 1844 en 1845, tengevolge der slechte uitkomsten van den oogst, bragten hem op nieuw in aanraking met de Justitie, wegens een stuk door hem in *De Ooijevaar* geplaatst. Na een jaar preventief gevangen gezeten te hebben, werd hij (14 October 1846) met anderen vrijgesproken, waarna hij zich buiten 's lands begaf en zich als Ship Broker en Translateur te Britonferry vestigde, waar hij 7 April 1862 overleed.

Zie Huberts.

MILLIES (Henricus Christiaan), den 15den October 1810

te 's Gravenhage geboren, waar zijn vader Jacobus, die vroeger hier te lande, te Parijs en te Madrid met goed gevolg de graveerkunst had uitgeoefend, toen conservator van het kunstkabinet aan 's Rijks bibliotheek was. Na het onderwijs op de departementale school genoten te hebben, werd hij op het kantoor van een procureur geplaatst, doch toonde voor die bezigheid noch lust noch geschiktheid. In 1823 werd hij door een aanverwant Joh. Christ. Steuerwald, die te Bergen op Zoom Luthersch predikant en rector was, in huis genomen en in de oude talen onderwezen. Hij werd in 1827 als student bij het Luthersche Seminarium ingeschreven en oefende zich aldaar in de godgeleerdheid en vooral in de semitische talen onder Taco Roorda. In 1832 werd hij proponent bij het Luthersch Kerkgenootschap en vervolgens predikant te Kuilenburg, Haarlem en Utrecht. In 1847 werd hij tot opvolger van zijn leermeester Plüschke tot hoogleeraar bij de Luthersche Kweekschool benoemd en in 1856 professor in de Oostersche taal- en letterkunde bij de Utrechtsche Hoogeschool en bleef in die betrekking tot zijn dood.

Millies had een groote liefhebberij in de numismatiek, vooral met betrekking op Oostersche munten. Een van de weinige afzonderlijke geschriften, die door hem zijn uitgegeven, was de eerste en de laatste bijdrage, die hij in de vergadering der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, waarvan hij lid was, heeft geleverd; een stuk opgenomen in de Belgische *Revue numismatique*. Een arbeid in de Fransche taal van grooteren omvang stelde ook de beminnaars van de munt- en penningkunde in staat om over zijn verdiensten in dit vak te oordeelen. Die geschriften leveren tevens de bewijzen van zijn uitgebreide kennis van Oostersche talen. Immers hij bepaalde zich niet tot de zoogenaamde semitische talen, maar was in het Maleisch en Javaansch genoeg bedreven om daarin anderen te onderwijzen. Ook greep hij elke gelegenheid aan, om zich met allerlei Oost-Indische talen eenigszins bekend te maken. Hij was een ijverig voorstander van het Zendeling- en Bijbelgenootschap en meer dan eenmaal nam hij de pen op om de opheffing der slavernij te bepleiten.

Behalve bijdragen in verschillende tijdschriften en in de werken der Akademie van Wetenschappen, gaf hij in het licht:

Leerrede over Lucas 7 v. 12. Haarl. 1844.

Mag de Christen eigenaar van slaven zijn? Tegen het Alg. Handelsblad van 3 Dec. 1847. Amsterdam 1847.

De munten der Engelschen voor den Oost-Indischen Archipel. Amst. 1852.

Oratio de exterarum regionum comparatione Theologo Christiano valde commendanda. Amst. 1848.

Oratio de literarum orientalium cum theologia Christiana necessitudine. Traj. ad Rhen. 1856.

Oratio de monocheismo Israelitarum divinae patefactionis testimonio. Tarj. ad Rhen. 1868.

Zie *Jaarboek der Kon. Akad. van Wetenschap* 1868; *Ned. Spectator* 1868; *Utr. Stud. Almanak* 1870; *Gel. en Vrijh.* III, 1869; *Tijdschrift van N. I.* 1869; *Rev. Numism Belge.*

MODERA (Justus) den 11 Julij 1803 te Middelburg geboren, trad reeds vroeg in zeedienst, werd in 1817 buitengewoon adelborst en klom op tot kapitein-luitenant. Na in 1850 op zijn verzoek, gepensioneerd te zijn, werd hij tot referendaris aan het Departement van Marine benoemd en overleed den 27 Maart 1866.

Hij deed vele reizen naar de Middellandsche Zee, den O. I. Archipel, Amerika, enz. en gaf, behalve een aantal verhandelingen betreffende het zeewezen en anderen, in het licht:

Verhaal van een reise naar en langs de Zuid-Westkust van Guinea, gedaan in 1828 door Z. M. Corvet Triton en Colonialen schoener Iris 1830.

MOHRMAN (Gerhard Thomas), ambtenaar bij de accijnsen, den 22 October 1812 te Amsterdam geboren en aldaar den 8 Dec. 1868 gestorven, gaf in het licht:

Een twaalftal Rozenknopjes, Poëzy. Amst. 1844.

Hij is niet meer! Weemoeds toonen, Mevrouw de Wed. A. van der Hoop Jr. toegewijd. Amst. 1840.

De Jonker en zijn beide liefjens, Romance. Amst. 1841.

De berouwhebbende boelieerster aan haar zuigeling. Een gedicht. Amst. 1841.

Gods voorzienigheid. Mozes en de kinderen Israëls in de Woestijn. Een bijbelsch berijmd verhaal. Amst. 1845.

Aan de Lamartine. Amst. 1848.

MOLENAAR (Anne Johannes), zoon van Dirk Molenaar en Johanna Verschuur, werd den 26 Febr. 1817 te Nieuw Loosdrecht, waar zijn vader toen predikant was, geboren, studeerde te Leiden in de Godgeleerdheid en was predikant te Zoutelande (1839), Beest (1843), Scheveningen (1846), Harderwijk (1856) en Leiden, waar hij den 5 Mei 1871 ontsliep. In 1853 en 1854 werkte hij mede aan een huis- en handboek over christenen, onder den titel: *Stichtelijke morgen- en avondoverdenkingen.* Ook was hij medearbeider van een preekbundel: *Eén Heer, één Geest, één geloof,* en hij schreef een inleidend woord voor het werk zijns vaders: *Gedachten van een bijna tachtigjarigen grijsaard over sterven en sterfbed naar den bijbel.*

Zie *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1871.

MOLLINGER (Gerrit Alexander Godart Filip), den 8 Maart 1836 te Utrecht geboren. Zijne eerste opleiding in de schilderkunst ontving hij in de teekenschool aldaar, waar hij menige onderscheiding en o. a. de groote gouden medaille ontving. Daarna kwam hij in het atelier van W. B. Stoof. In 1856 ging hij naar Brussel en genoot er tot het laatst van 1858 het onderwijs van W. Roelofs, op wiens atelier hij steeds werkte. In dat jaar keerde hij naar Utrecht terug en schilderde figuren en landschappen. Hij had reeds een naam verworven, toen hij 14 September 1867 overleed.

MOLLINGER (Louis Gerard Constant), leerling van Ary Scheffer te Parijs, was een figuurschilder, die in 1860 te Utrecht stierf.

Zie *Ned. Spect.* 1867, bl. 321, 322.

MOLSTER (Johannes Abraham Diederik), den 19 Januarij 1806 te Amsterdam geboren, was predikant aan de Vuursche, Rijswijk, Leeuwarden en Utrecht, waar hij den 26 Februarij 1850 overleed. Behalve een bundel Leerredenen, na zijn dood uitgegeven, schreef hij:

Liederen en Gebeden. Amst. 1840. 5de dr.

MOLTZER (Jacob Frederik Constantijn), eenige zoon van Johannes Franciscus Moltzer, werd den 29en Junij 1784 te Ameide geboren. Vier jaar oud, kwam hij met zijne ouders te Leiden, waar toen zijn vader tot predikant was beroepen. Sedert en met uitzondering van slechts twee jaren, die hij te Woudrichem heeft doorgebragt, bij den predikant Ossenberg, van wien hij de Latijnsche en Grieksche talen aanleerde, heeft hij altijd binnen die stad gewoond, waardoor hare belangen hem naauw ter harte gingen. Op achttienjarigen leeftijd werd hij aan onze hoogeschool als student ingeschreven en vond hij dáár uitnemende leermeesters in de letterkundige wetenschappen, onder anderen Wyttenbach, Siegenbeek, van de Wijnpersse: Zijne studiën in de regten zette hij voort onder de voortreffelijke leiding van van der Keessel, Tydeman en Smallenburg, allen mannen, aan wie Moltzer zich later zoozeer verpligt gevoelde en van wie hij zoo gaarne en zoo dikwijls sprak, inzonderheid van van der Keessel, in wiens regtsbegrippen, in dictaten en geschriften ontwikkeld, hij een bijna onvoorwaardelijk vertrouwen heeft gesteld.

Na een welvolbragt akademieleven promoveerde hij den 24en Februarij 1810, na openbare verdediging van eene zeer breed uitgewerkte en hoogst belangrijke dissertatie over een onderwerp van philanthropische strekking, genomen uit het door hem met voorliefde beoefend strafregt, *de causis a reo allegandis, quae doli mali praesumtionem elidunt.* Borger, in hetzelfde jaar als Moltzer geboren, en die gedurende zijn kort leven altijd diens vriend is geweest, heeft van dit proefschrift gedicht:

„Dit boekske kleve aan 's Regters handen,
Dit baken hoed' zijn kiel voor 't stranden
Op Themis breeden oceaan";

en van den schrijver:

„Breek, Moltzer! breek de tijger-tanden
Van elk die d' onschuld aan durft randen;
Zoo klinkt uw naam door stad en landen,
En God en menschheid zijn voldaan".

Kort na zijne promotie, als advocaat van het hof van justitie voor het voormalig departement Holland toegelaten, heeft Moltzer, gedurende ongeveer tien jaren, de praktijk met lof en eere uitgeoefend, waardoor hij zich eene zeer gunstige bekendheid als regtsgeleerde bij zijne medeburgers heeft verworven en is hij, als pleitbezorger, derwijze geslaagd, dat men zeggen kon dat hij bijna uitsluitend alle praktijk hier ter stede destijds met zijn waardigen tijdgenoot Mr. Lodewijk Casper Luzac heeft gedeeld. Onder de vele pleidooien, door hem in belangrijke zaken gehouden, behoort er een voor de wegens oproer tegen het toenmalig gezag ter dood veroordeelde Rijnlandsche boeren, aan welke rede, met groote welsprekendheid in de Fransche taal voorgedragen, eene zeer loffelijke vermaardheid is te beurt gevallen.

Het schijnt echter dat de practicale loopbaan op den duur hem niet bevredigde. Hij heeft althans eene regterlijke betrekking gezocht, ten gevolge waarvan hij den 4 Julij 1819 tot plaatsvervanger bij het Vredegeregt te Leiden is aangesteld en bij Koninklijk besluit van 22 Maart 1821 tot griffier dezer regtbank is benoemd. Opmerkelijk is het en als een doorslaand bewijs van 's mans erkende regtsgeleerdheid aan te merken, dat hij, na reeds veertien jaren te zijn griffier geweest, nog met Mr. Luzac en den hoogleeraar van Assen, waarlijk een uitmuntend driemanschap, werd aangewezen om over de betwiste regtsmagt der Hoogheemraadschappen een schriftelijk advies uit te brengen. De belangrijkheid van hun rapport, in 1835 uitgebragt, werd destijds zeer geroemd en nog heden ten dage erkend. Den 18 September 1838 is Moltzer als griffier bij vernieuwing aangesteld en heeft hij dus gedurende 46 jaren die betrekking bekleed. Den 11 November 1867 is hij in den ouderdom van ruim 83 jaren overleden.

MONTIJN (Christiaan Gerrit), den 29 Augustus 1803 te Bleskensgraaf geboren, bekleedde het predikambt te Middelharnas, IJsselmonde, Hoorn en Utrecht. Hij overleed te 's Hage 13 November 1864. Zijne schriften zijn:

Geschiedenis der Hervorming in Nederland. Amst. 1858—1859, 2 dln. 2de dr. Amst. 1866—68.

Stemmen voor het Concordaat (1853). Voorts gaf hij leerredenen, bijdragen in jaarboekjes, enz.

MULLER (Dr. Samuel), den 18 Januarij 1785 te Crefeld geboren, werd aan de kweekschool der Doopsgezinden te Amsterdam voor het leeraarambt opgeleid, in 1806 predikant te Zutphen, in 1809 te Zaandam Oostzijde in 1827 te Amsterdam en later aldaar hoogleeraar.

Reeds vroeg trad hij als schrijver op met vertalingen van reisbeschrijvingen en enkele geschiedkundige werken, zooals van Becker's *Welfgeschichte*, waarvan hij de drie eerste deelen overzette. Ook bragt hij in 1838 Rheinwald's *Verhaal van de verhuizing der Evangelischen uit het Zillerdal naar Silesie*, uit het Hoogduitsch en James, *Gids voor Jongelingen*, uit het Engelsch over. In eene vergadering van het Kon. Ned. Instituut deelde hij, bij gelegenheid dat hij de *Confessiones* van Augustinus en Rousseau vergeleek, proeven mede eener nieuwe overzetting van het werk des kerkvaders. Zijn letterkundige arbeid muntte vooral door zuiverheid van taal en stijl uit, en aan zijne kritiek op dit gebied hechtte men hooge waarde. Bekend is het *taalkundig Zondenregister* door hem in de Handelingen der Maatschappij van Letterkunde 1862 gegeven. Ook vindt men in de Gedenkschriften dezer Maatschappij zijne levensschetsen van Wopko Cnoop Koopmans, Matthys Siegenbeek en Jan van Gilse; ook gaf hij een *Levens- en karakterschets van Nicolaas Godfried van Kampen.* Meer dan eene Verhandeling, vele boekbeoordeelingen gaf Muller ook in het *Magazijn van Wetenschappen, Kunsten en Letteren* in de *Vaderlandsche Letteroefeningen, de Gids*, de werken van het *Kon. Nederl. Instituut, Jaarboeken van het Instituut*, werken der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, waarvan hij viermaal als voorzitter de algemeene vergadering leidde, terwijl hij ook meermalen als redenaar in de vergaderingen van het Bijbelgenootschap, in welks bestuur hij zitting had, optrad; langen tijd was hij ook met Wildschut redacteur van de *Evangelische Kerkbode.* Naamloos gaf hij in 1832 *Het volk der Vereenigde Nederlanden aan de volken van Europa.* Groot waren zijn verdiensten omtrent zijn Kerkgenootschap; hij oefende een krachtigen invloed er op uit en niet minder op de Kweekschool, waarvan hij in 1828 het professoraat aanvaardde met eene redevoering *de munxeris sacri ratione recte aestimanda.* Nog vroeger wenschte hij de belangstelling voor zijn Kerkgenootschap te winnen, 't geen hij door overtuigende proeven in het *Jaarboekje der Doopsgezinde gemeenten*, door hem geredigeerd en uitgegeven in 1837, 1838, 1839 en 1850 en zijne opstellen in de *Doopsgezinde Bijdragen* staafde. Ook werd hij in 1861 uitgenoodigd ter viering van het 50jarig bestaan dezer Societeit het woord te voeren. In dat zelfde jaar bewerkte hij eene *Geschiedenis van het ontstaan der algemeene Doopsgezinde Sociëteit uit echte bescheiden* (niet in den handel). In de door H. W. C. A. Visser geredigeerde *Nieuwe Bijdragen ter bevordering en verbetering van den Eeredienst* vindt men eenige proeven zijner hand. Wat hij als homileet vermogt, blijkt uit zijne leerredenen, waarvan hij eenige afzonderlijke en in 1836 een twaalftal uitgaf. Hij ontsliep den 25 Februarij 1875.

Zie zijn levensberigt door Dr. C. Sepp in de *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1876.

N.

NASSAU (Hendrik Jan), den 30 November 1791 te Middelburg geboren, studeerde in de letteren, waarin hij promoveerde. Na verschillende betrekkingen bij het onderwijs bekleed te hebben, werd hij rector te Assen en in 1857 inspecteur van het lager onderwijs in Drenthe. Hij overleed den 8 November 1873 te Assen.

Behalve eenige brochures over taal, onderwijs en wetgeving en bijdragen in verschillende tijdschriften, schreef hij:

Historische proeven over den gunstigen invloed, dien de opvolgende oorlogen der oude geschiedenis op den trapsgewijzen voortgang en de uitbreiding der beschaving hebben uitgeoefend. Gron. 1834.

Mr. Petrus Hofstede, Oud-Gouverneur van Drenthe enz., in zijn leven en wezen. Koevorden 1840.

Vlugtige gedachten over het Koninklijk Besluit van 2 Januarij 1842, betrekkelijk het lager onderwijs, en eenige bedenkingen over het onderricht in de kerkgeschiedenis en die van het Vaderland. Assen 1842.

Het lager onderwijs in ons Vaderland en deszelfs regeling van Staatswege, hoofdzakelijk historisch beschouwd, in verband tot godsdienst en burgerstaat. Assen 1841.

De Nederlandsche taal en Grimm's Deutsches Wörterbuch, aanteekening en bedenkingen. Gron. 1858.

Eenige aanteekeningen betreffende Nederlandsch-Indië. Assen 1860.

Oude Aardrijkskunde. Historisch overzigt van de Volken en Staten der oude wereld voor onze jaartelling. Gron. 1853 3de dr. 1857.

Schoolwezen in Drenthe, bevattende de aanwijzing van 't schooltoezigt, van de namen en standplaatsen der onderwijzers, enz. Assen 1861.

NEBELING (Johannes), in October 1790 te Leiden geboren, werd schoon Theol. Cand. aan de Leidsche Hoogeschool, nimmer tot den predikdienst toegelaten. Hij werd huisonderwijzer en overleed den 20 November 1869 als portier van het Michelshofje te Leiden. Hij beoefende de Nederlandsche poëzij en gaf in 1825 *Dichtproeve*, in 1835 eenige *Dichtregels* ter nagedachtenis van Lucas Egeling in het licht. Dr. Bergman schetste zijn leven.

NIEUWENHUIS (Ferdinand Jacob Domela), zoon van Jacob Nieuwenhuis, hoogleeraar te Leiden, werd den 3 Mei 1808 te Utrecht geboren. Na de Latijnsche scholen te Deventer en Leiden doorloopen te hebben, studeerde hij aldaar en te Amsterdam in de letteren en godgeleerdheid, werd Theologiae doctor na verdediging eener dissertatie *de αυτοχειριας facinore ex religionis Christianae praeceptis et indole judicanda* 1833 en werd achtereenvolgende Evangelisch-Luthersch predikant te Monnikendam, Utrecht en (1842) hoogleeraar aan het Luthersch Seminarium te Amsterdam.

Op Zondag den 25 April 1869 werd hij in de Evangelisch-Luthersche kerk te Deventer predikende, in het voorgebed door een aanval van beroerte overvallen en bewusteloos van de kansel gedragen. Na de eerste verzorging van een paar geneesheeren, kwam de lijder bij en werd naar het landgoed Nieuw-Rande onder Diepenveen teruggevoerd, bij welk eigenaar, den oud-gouverneur-generaal A. J. Duymaar van Twist, hij gelogeerd was, Woensdags daaraanvolgend overleed. Hij maakte zich vooral als kanselredenaar beroemd en gaf in het licht:

Commentatio de Renati Cartesii commercio cum philosophii Belgicis de que philosophiae illius temporis in nostra potria ratione, door de Leuvensche Akademie met goud bekroond.

De hooge feesten der Christelijke kerk en derzelver oorsprong en bestemming (1834).

Herinnering aan Mr. S. C. Klinkhamer (1834).

Handleiding tot het onderwijs in de Christelijke Godsdienst (1838).

Leerrede over II Kor. XIX : 30, uitgesproken op danken bededag, den 21 Junij 1840.

Voornaamste bijzonderheden van de kerkelijke geschiedenis (1841).

Kort en eenvoudig onderwijs in de Christelijke godsdienst (1841).

Redevoering bij de plegtige inwijding van het Evangelisch-Luthersch Wees- Oud Mannen- en Vrouwenhuis (1842).

Verdediging der Nederlandsche Evangelisch Luthersche Kerk tegen de beschuldiging van Dr. C. A. Harless.

Beknopte Bijbe'sche geschiedenis in vragen en antwoorden (1844).

Christen- en wereldzin, tevens Christelijke wekker. Naar het Hoogd. van Karl Steiger (vrij bewerk. 1844).

Opwekking tot Bijbelverspreiding (1844).

Oratio de varia mutatione, quam, teste historia, in patria nostra subiit Ecclesia Lutherana (1845). In 't Nederd. vertaa'd door J. Tideman.

Gedenkboekje voor Christenen (1845).

Viertal feest- en gelegenheidsredenen gehouden in de Evangelisch-Luthersche gemeente te Utrecht door Nieuwenhuis, Millies en Decker (1845).

Twaalf preken over teksten uit het Oude Testament (1845).

Opwekkende rede voor het Bijbelgenootschap (1846).

Het Avondmaal volgens de Heilige Schrift. Een Brief (1846).

Het Avondmaal in de Christelijke kerk. Eene voorlezing die niet is voorgelezen (1847).

Schets der Christelijke Zedeleer (1849).

Twaalf preken over teksten uit het N. Testament (1850).

De leer van het H. Avondmaal (1852).

Geschiedkundig overzigt der vroegere zorg van de Ned. Luth. Kerk voor de opleiding tot het herder- en leeraarambt (1852).

Wie zegt gij dat ik ben? Leerrede over Matth. XVI : 15b (1852).

Lize Seraing en Amsterdam, verantwoording aan zijne hoorders van 28 Nov. 1852.

De oorsprong en de belooning van het geloof in den Christus, den zoon des levenden Gods, volgens Matth. XVI : 17—19 (1854).

Wat gewordt er mij voor? Eenige tuigenis voor 't Ned. Zendelinggenootschap (1854).

Geschiedenis der Evangelisch-Luthersche gemeente te 's Gravenhage (1855).

Abraham des Amorie Van der Hoeven, beschouwd als een voorbeeld der Kan. welsprekendheid (1856).

Wat ik heb, dat geef ik u. Eene preek over Handel. III : 5b (1856).

Geschiedenis der Amsterdamsche Luthersche gemeente (1856).

B. Bouvier, Christelijke ziekentroost, met een aanbevelingsbrief van D. N. (1858).

Leven en karakter van Abraham des Amorie van der Hoeven (1859).

Schets der Christelijke Zedeleer en hare geschiedenis, 2de verbeterde druk (1859).

Opwekkende rede bij het Bijbelgenootschap (1859).

De waarde der fraaije kunsten voor het Christendom. Niet in den handel (1859).

Zedekunde (N°. 48 der *Volksbibliotheek* van Weytingh en van der Haart.) (1859).

De zelfontwikkeling op het gebied der Wetenschap en Kunst. (Niet in den handel). (1861).

B. T. Lublink Weddink als prediker beschouwd (1864).

Gedachtenisrede ter viering van het vijftigjarig bestaan van het Nederl. Bijbe'genootschap (1864).

De vooruitgang in de Luthersche Kerk. Niet in den handel (1865).

Naturalisme tegenover H. Scholten, Supernaturalisme in verband met den Bijbel, Christendom en Protestantisme (1867).

Schets der inleiding in de Christelijke Dogmatiek (1861).

Feestrede op het 25jarig bestaan van het Wees- en Oude Mannen- en Vrouwenhuis te Utrecht (1867).

Toespraak bij de opening zijner lessen op 5 October 1868, *na het overlijden van zijn zoon Francis Coenraad.* Niet in den handel (1868).

Schets der geloofsleer, volgens de Symbolische boeken der Luthersche, met vergelijking van de Hervormde Kerk (1869).

Voorts gaf hij bijdragen in de *Bijdragen tot de geschiedenis der Evangelische Kerk in de Nederlanden, de Godgeleerde Bijdragen, Kunst- en Letterbode, Geschiedenis des Christelijke Kerk in tafereelen, Geschiedenis der Christelijk. Kerk in Nederland, Handelingen der Maatschappij van Ned. Letterk., Evangelisch penningmagazijn, Kerkelijke Courant* en vele artikelen in het door hem Moll en Veth uitgegeven *Bijbelsch Woordenboek van het Christelyk gezin.*

Zie *Godgel. Bijdragen* 1869, 495; *Levensb. der Maats. van Ned. Letterk.* 1871; *Evang. Penningmagazijn* 1869; *Ter nagedachtenis van F. J. Nieuwenhuis*, Amst, *Stud Alm.* 1870; Huberts.

NIEUWENHUIJZEN (F.), organist te Zutphen, in 1758 geboren, ontving zijn muzijkale opleiding van Bleumer en Groeneman, organisten aldaar, werd organist van den Dom te Utrecht (1778). Hij was door vriendschap verbonden aan de dichters van Alphen, Bellamy en Klein en bragt verscheidene dichtstukjes van hen op muzijk.

Men heeft van hem.

Vocaalboek van de melodie der Evangelische gezangen voor orgel of piano. Amst. 1807.

Evangelische gezangen op vier stemmen. Ald.

Eerste lessen der zangkunst ingerigt om de psalmen en liederen op de scholen regelmatig te zingen (1806), en anderen in handschrift.

Nieuwenhuijzen was ook een verdienstelijk klokkenist en waardig opvolger van Berghuis, Pothoff enz. Hij stond aan het hoofd van verschillende muziekvereenigingen en concerten en was stichter der Maatschappij *Naar hooger doel* (1803). Hij overleed te Utrecht den 29 Jan. 1841.

Zie Gregoir.

NIEUWMEIJER (ANTHONY ERNESTUS), den 9 November 1840 te Amsterdam geboren, was achtereenvolgende hulponderwijzer op een Instituut, gouverneur bij eene aanzienlijke Amsterdamsche familie en werkzaam aan de Crediet- en Depositobank in zijne geboortestad, waar hij den 21 September 1865 overleed. Behalve onderscheidene bijdragen in proza poëzij in verschillende tijdschriften, gaf hij:

De pleegzoon, oorspronkelijk drama in 2 bedrijven.

De wees uit het gebergte, tooneelspel.

Ferdinand de speler, tooneelspel in 2 bedrijven 1862.

De arme rijkaard, tooneelspel in 1 bedrijf 1863.

Een oud soldaat, tooneelspel.

De kleine redenaar zonder getal.

Alle te Amsterdam in het licht gegeven.

Zie Huberts.

NOMAN (DIRK VAN HAREN), chef der uitgevers-firma Joh. Noman & Zoon te Zalt-Bommel, in 1805 geboren werd na den dood zijns vaders aan het hoofd van een destijds zeer bloeiende firma geplaatst en wist door schrander beleid en voorbeeldeloozen ijver deze tot eene ongekende hoogte op te voeren. Onder vele reusachtige ondernemingen vatte hij het plan op om den Nederlandschen boekhandel een nieuw debouché te openen in het buitenland, waar de Nederlandsche taal werd gesproken, doch waar de handel in Nederlandsche boeken tot heden niet of gebrekkig was geëxploiteerd. Door zijn kapitaal en ondernemingsgeest geholpen, vestigde zich sedert 1849 achtereenvolgende boekhandel firma's en drukkerijen op de hoofdplaatsen van Nederlandsch Oost-Indië, later ook in West-Indië en aan de Kaap de Goede Hoop, en jaren

lang was het nederige Zalt-Bommel, de stapelplaats van waar voortdurende 's jaars Nederlandsche en Europeesche Boekwerken werden verzonden. Eigenaardig bewogen zich Noman's uitgaven op Indisch gebied. Behalve de *Indische Staatsbladen*, publiceerde hij *de Indiër*, het eerste Nederlandsche dagblad, geheel aan de belangen van Indië gewijd, terwijl hij tot zijn dood toe de echt liberale uitgever was van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*. Buiten deze zond hij nog een tal van belangrijke Indische werken in het licht.

Hij overleed te Bellevue nabij Parijs, den 25 Junij 1870 in den ouderdom van 65 jaren.

Zie *Tijdschrift voor Nederl. Indië* 1870, d. II, bl. 145, 479, waar een lijst zijner uitgegeven werken voorkomt.

NOODT (Willem Walraven), regtsgeleerde en dichter, den 19 Januarij 1787 te Leiden geboren, studeerde aldaar in de regten, werd substituut-officier der rechtbank te Leeuwarden, later vrederegter te Franeker. Hij overleed te Denekamp den 19 Mei 1844. Zijne regtsgeleerde werken zijn:

De kantonregter en deszelfs betrekking tot het wetboek van burgerlijk regt der Nederlanden. Franeker 1828.

Betoog over de noodzakelijkheid van de instelling van den Hoogen Raad der Nederlanden. Leeuw. 1837.

Handboek voor den Kantonregter en deszelfs betrekking tot het Burgerlijk Wetboek enz. Met aanm. Leeuw. 1838.

De kantonregter. Fran. 1839.

Voorts gaf hij de volgende dichtstukken:

Aan Nederland in Nov. 1813.

Dichtkransje op het altaar van het vaderland. Franck. 1831.

Feestzang op de verjaardag der Kroonprinses. Leeuw. 1838, ook opgenomen in zijne *Gedichten.* Leeuw. 1838.

Ook vervaardigde hij onderscheiden gedichten in:

Gezangen voor de Loge: de Vriesche trouw, gevestigd in het O∴ van Leeuwarden. Leeuw. 1820.

NOORT (Mallhieu van), den 23 December 1768 te Leiden geboren, promoveerde aldaar in de regten, waarna hij een buitenlandsche reis deed, waarvan hij een journaal opstelde, dat niet is gedrukt. Hij overleed den 17 November 1844 op zijn buitenverblijf ter Wadding bij Voorschoten.

Men heeft van hem:

Pomologia Batava of afbeelding en beschrijving van onderscheidene soorten van appelen en peeren, welke in Nederland gewoonlijk worden gekweekt, alen naar het leven in kleuren geteekend en beschreven. Leiden 1830—1844. 21 afleveringen (niet voltooid).

NOOTHOORN (Anthony Engelbertus van), in Maart 1811 te Arnhem geboren, werd gouverneur bij een aanzienlijke familie, vestigde zich in 1840 als huisonderwijzer te Nijmegen, en overleed den 25 October 1851 in kommervolle omstandigheden te Hees bij Nijmegen.

Hij schreef:

Walfort, Geldersch Romantisch tafereel uit de 14e eeuw. Bommel 1828.

Aliboron, of Satire, scherts en ernst. Ald. 1839.

Luimige verhalen. Zwolle 1839.

De tooverkol, of Nederland in 1572; Historisch romantisch tafereel. Z.-Bommel 1839.

Waarom is de genever erger dan de cholera? en kan hij afgeschaft worden in Nederland? Doesb. 1839.

Hermine, of het schoone meisje van Rozendaal, geschiedkundig romantisch tafereel uit den strijd tusschen de Heeckerens en Bronkhorsten, en de bastaard van de Heide, twee Geldersche verhalen. Tiel 1840.

Nederland en de Nederlanden in vlugtige trekken geschetst. Doesb. 1840.

Selena Quesquivalnera, vrouwenspiegel of lektuur voor dames. Doesb. 1840.

Fransche charaden en logogryphen, ten dienste van kostscholen, van het privaat onderwijs en tot geschenk voor de jeugd. Utrecht 1841.

Reizen en lotgevallen van Gustaaf Westerman in de Nederlandsche West-Indische bezittingen. Amst. 1844.

De dappere krijgsman. Verhalen van heldendaden te land en ter zee. Een lettergeschenk voor jonge lieden. Arnh. 1845.

Geldersch klaverblad. Drie verhalen. Utr. 1845.

Reizen en lotgevallen van Frederik Langerdam in Rusland. Een lettergeschenk voor knapen en meisjes geschikt om hen met de aardrijkskunde van dat land bekend te maken. Amst. 1845.

Reizen en lotgevallen van Henry Waston in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Amst. 1846.

Lotgevallen van Karel de Man in Nederland. Amst. 1847. Met platen.

Togten op mijn stoel, door een neefje van Klikspaan. Dord. 1848.

Paul's reis te voet van Amsterdam naar Weenen, in het merkwaardige jaar 1848. Utr. en Meppel 1849.

Het leven van St. Nicolaas, voor kinderen. Amst. 1850. Met platen.

NOUHUIJS (Herman Jacob Constant van), den 5 Maart 1821 uit eene Hollandsche familie te St. Jans-Molenbeek geboren, werd candidaat in de regten, doch liet de studie varen en legde zich op de dichtkunst en de romantiek toe. Hij overleed te Amsterdam den 22 November 1853.

Men heeft van hem:

Heesterplanten, Dichtbundel. Antw. 1844.

Gedichten. Antw. 1844.

Kuno en de Pelgrim, gevolgd door Friedhilde. Amst. 1851.

Hulde aan den Hoogw. en Doorl. heer Jac. Groofs. Amst. 1848.

Lijkgedachtenis van Willem II, koning der Nederlanden. Amst. 1849.

Feestzang bij gelegenheid der inhuldiging van Z. M. Willem III. Amst. 1849.

De H. Rozenkrans, geschiedkundig verklaard op verschillende wijzen ter beoefening voorgesteld. Met een brief aan den auteur van P. J. Hesseveld. Amst. 1850.

Hymnen en gebeden ter eere der allerheiligste maagd. Amst. 1851.

Treurzang bij het overlijden van H. M. de Koningin der Belgen. Amst. 1852.

De wapensmid en zijn zoon. Bruss., Amst. 1852. 2e dr. 1869.

De levens van Gods lieve heiligen voor elken dag van 't jaar benevens oefeningen, gebeden en enkele hymnen, voortgezet door P. J. Hesseveld. Amst. 1853—54. 4 dln.

De historie van den heer Rudolf Crequy, voorafgegaan door een levensschets van den autheur door J. A. Alberdingh Thijm. Amst. 1851 met wien hij ook den *Volksalmanak voor Hollandsche Katholyken* uitgaf.

NIJHOFF (Paulus), zoon van Isaac Anne Nijhoff en Martina Cornelia Houtkamp, was den 9 Aug. 1821 te Arnhem geboren. Hier genoot hij zijn eerste opleiding en ging, na de Latijnsche scholen doorloopen te hebben, in 1842 naar Amsterdam om zijne opvoeding in den boekhandel te voltooijen. Hij werd in 1849 adjunct-archivaris en bij den dood zijns vaders archivaris van Gelderland, terwijl in 1863 de gemeente hem het jaar daarna nog tot archivaris der stad benoemde. Ook regelde hij de archieven van Nijmegen, Hattem, Doesburg, Deutichem, van de Heerlijkheid Almeloo, van het huis Keppel en van den Gelderschen toren. Ook bragt hij de openbare bibliotheek te Arnhem tot stand en werd in 1853 door den gemeenteraad van Arnhem tot bibliothecaris benoemd. Hij behoorde tot de ijverigste medewerkers van de *Bijdragen voor vaderl. geschiedenis en oudheidkunde*, waarin ook vele bijdragen van zijn hand voorkwamen. Hij belastte zich na zijns vaders dood met de redactie er van. Hij overleed te Arnhem, 29 Nov. 1867.

Hij schreef:

Een Geldersch reisje 1848.

Bericht aangaande het oud archief der stad Nijmegen. 1849.

De Heeren en de Heerlijkheid van Keppel. 1853.

Bijdrage tot de Geschiedenis van het voormalig hof van Gelderland 1855.

Register op het Archief afkomstig van het voormalig hof des vorstendoms Gelre en des Graafschaps Zutphen, 1856.

Het voornaamste uit de Geschiedenis van Gelderland, 2 dln. 1857.

Catalogus van de openbare bibliotheek te Arnhem, 1858.

Tijdrekenkundig register van oorkonden in het Archief van Hattim, 1860.

Schets van de lotgevallen van het Burger Kinder-Weeshuis te Nijmegen, 1860.

Inventaris van het oude Archief der gemeente Arnhem, 1864.
Inventaris van het oud Archief der gemeente Doesburg, 1865.
Kort overzigt van het oud Provinciaal Archief van Gelderland, 1865.
Inventaris van het oud Archief der gemeente Doetichem. Alle te Arnhem gedrukt.

Zie *Levensber. d. Maats. v. Letterk.*; Huberts.

O.

OOSTEN (GEERTRUIDE VAN), te Voorburg in het begin der 14de eeuw (6 Januarij 1330) geboren, was de dochter van eenvoudige landlieden. Zij begaf zich naar Delft om als dienstmaagd in hare behoefte te voorzien en werd vervolgens Bagijn te Delft, waar zij door hare godvrucht aller achting verwierf. Volgens haren biografist had zij ook de gaven der profetie. Zij overleed op Driekoningendag 1358 en werd in de Hippolituskerk begraven. Zij ontleende haren naam aan 't begin van een harer liederen, reeds in het begin der 14de eeuw gezongen, waarvan het eerste couplet dus luidt;

„Het daget in den Oosten,
„Het licht schijnt overal,
„Hoe weinig wetet de liefste,
„Waar dat zij heenen zal
„Hoe weinig weet nog de liefste,
„Nog de liefste."

Den tekst vindt men bij Hoffmann von Fallersleben in zijne *Horae Belgicae*, getrokken uit het *Oude Amst. Lietboeck*. Ook komt het voor bij Heemskerk, *Bat. Arcadre* en bij Willems in zijne *Oude Vlaemsche Liederen*. Het bestaat ook in het Duitsch en plat Duitsch. De muziek wordt medegedeeld in de *Soutenliedekens* (1540—1613) op den tekst van Psalm IV. De melodie heeft in den loop der tijden vele veranderingen ondergaan. Bredero voerde het onderwerp naar de allergrofste opvatting ten tooneele. Beets heeft den tekst van het liedeke vernieuwd.

Zie verder:
Geertrui van Oosten, Geschiedenis van een Delftsch begijntje uit de XIVde eeuw, door J. A. Alberdingh Thijm. Amsterdam 1853.

OOSTERZEE (HENDRIK MARINUS CHRISTIAAN VAN), zoon van Dr. Wouter Leonardus van Oosterzee, predikant te Goes, werd den 29 Aug. 1806 te Brakel, waar zijn vader toen het leeraarambt bekleedde, geboren. Hij werd in 1830 na voleindigde studie predikant te Elkerzee en in 1840 te Oosschot. Hij verkreeg in 1872 zijn emeritaat en vestigde zich te Haarlem, waar hij in 1877 overleed. Hij was sedert 1831 onafgebroken medearbeider der *Vaderlandsche Letteroefeningen* redigeerde van 1836—1856 den *Zeeuwschen Volksalmanak*, en had ruim aandeel aan de bewerking der nieuwe uitgave van Nieuwenhuis' *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*.

Behalve vele artikelen in deze en andere werken, oorspronkelijke en vertaalde ook naamlooze geschriften, onderscheidene leerredenen in de zoogenoemde dubbeltjes preeken, zoo te Arnhem als te Koevorden, gaf hij:
Viertal leerredenen over geschiedenissen des O. V. Zierikzee 1841.
Gelegenheids leerredenen: na het herstellen der kerk te Elkerzee. Zierikzee 1838, *bij het 25jarig bestaan van het Bijbelgenootschap.* Ald. 1840, *de vrijheid der Evangelies.* 's Bosch 1848, *tijdens de Cholera.* Ald. 1849.
De Ned. Herv. Kerk in haren uitwendigen toestand en inwendig bestuur. 2 dln. 1861—1865.
De Synode van 1851.
De Synode en de Bijbelvertaling 1854.
De Synode en de leervrijheid 1865.
Jaarboekje voor de Nederl. Herv. Kerk. 3 deeltjes. 1870—1872.
Bijdrage tot reorganisatie. Amst. 1873.
Voorlezing over de Vaderlandsliefde. Zierikzee 1833.
Beknopte uitspraakleer der Ned. taal. 's Bosch 2de dr. Ald. 1868.
Het beeld van J. T. van Oordt Jwz.. hoogleeraar der godgeleerdheid. 's Bosch 1853.
Schets der Bijbelsche aardrijkskunde. Ald. 1857.
Woordenboekjes van ontdekkingen en uitvindingen. 's Bosch 2e j.

Hij verhaalde:
Barth's reizen in Afrika. 's Bosch 1858—1860. 5 dln.
Bungener, Christus in onzen tijd. Schied. 1857.
Bungener, Het Christendom in de eerste drie eeuwen. Schied. 1857.
Bungener, Ambrosius in de vierde eeuw. Ald. 1859.
Ule, De wonderen van een sterrenhemel. Leid. 1860.
Livingstone, De zendeling. Leiden 1862.
Wagner, Reizen van Vogel. Leiden 1862.
Wagner, De nieuwste ontdekkingen in Afrika. Leid. 1862.
Rougemont, De mensch en de aap. Amst. 1863.
Bernard, Godenleer. 's Bosch 1863. 2e st.
Lekon, De mensch in de voorwereld. Leid. 1870.

Zie Huberts, enz.

OUDEMANS (ANTHONIE CORNELIS), den 11 Mei 1798 te Dordrecht geboren, was eerst als secondant aan sommige kostscholen en vervolgens als gouverneur werkzaam, richtte te Amsterdam eene kostschool op en werd tevens lector in de Natuurkunde bij de afdeeling der Maatschappij van het Nut van 't Algemeen aldaar. In 1833 verkreeg hij de betrekking van Hoofdonderwijzer aan de 1ste Gouvernements school voor lager onderwijs te Weltevreden. Na zes jaren met ijver en vrucht in Indië werkzaam te zijn geweest, keerde hij naar het vaderland terug en vestigde zich te Leiden, waar hij in 1857 schoolopziener werd in het 5e distrikt van Zuid-Holland.

Nadat vier zijner zonen hunne studiën aan de Hoogeschool aldaar volbracht hadden, verliet Oudemans Leiden, om zich eerst te Amsterdam, daarna te Arnhem, eindelijk te Nijmegen te vestigen. Hier overleed hij den 1sten October 1875.

Hij gaf in het licht:
Chronologisch Handboek van de geschiedenis der voornaamste Staten, welke op het tooneel der wereld eenige rol gespeeld hebben. Haarlem 1824.
Het leven en de lotgevallen van Hugo de Groot. Ald. 1824.
Het leven en de lotgevallen van Johan van Oldenbarneveld. Ald. 1826.
Het leven en de daden van Maurits, Prins van Oranje-Nassau. Ald. 1832.
Het leven en de daden van Frederik Hendrik, Prins van Oranje-Nassau. Ald. 1835.
Engelsche Spraakkunst, bevattende de voornaamste regels der Engelsche taal, volgens Waller. Dordr. 1836.
Eerste beginselen der Nederl. taal, ten gebruike voor de middelste klasse der lagere en middelbare scholen. Amst. 1837. Tweede druk 1848.
Eerste beginselen der Nederl. taal, ten dienste der scholen. 5e druk. Nijmegen 1848.
Bijdrage over Prinsen's leerwijzen in verband beschouwd met het onderwijs in Nederlandsch Indië. Batavia 1839.
In *het Tijdschrift voor Kunsten en Wetenschappen van Neerl. Indië.*
Leesboekjes geschikt voor kinderen op Java. Batavia.
Gemengde taalkundige bijdragen en bedenkingen. Leid. 1845.
De bediedenisse van de Missus, met ophelderende aant. voorzien.
In de *N. R. v. werk. d. Maats. v. Ned. Letterk. VII* 1852.
Der Ystorien Bloeme, dat is de Legende der Heiligen (Apostelen) in Dietsche dichtmaat, naar het Hs. der Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden, afgeschreven en met ophelderende aanteekeningen voorzien. Amst. 1857.
In de *Dietsche Warande*, 1855—57.
Woordenboek op de werken van G. A. Bredero. Leid. 1857.
In de *N. R. v. wkrk. der Maats. v. Letterk.* D. IX.
Het Moortje. Blijspel van Gerbrand Adriaansen van Bredero. Met een levensbericht van den dichter en ophelderende aanteekeningen. In het *Klassiek-Letterkundig Pantheon.* Schiedam 1859.

Taalkundig Woordenboek op de werken van P. C. Hooft. Leiden 1868.

Bijdragen tot een Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek, uit vele Glassaria en andere bronnen bijeenverzameld. Arnhem 1869—1874. Dl. I—V.

Bijdragen in het Archief voor Nederl. Taalkunde, verzameld door Dr. A. de Jager, Magazijn van Nederl. Taalkunde, uitgegeven door L. A. te Winkel, Nieuw Nederl. Taalmagazijn, verzameld door L. A. te Winkel, Taalgids.

Gedichten van C. A. en A. C. Oudemans. Amst. 1827.

Zie *Levensbeschrijv. der Maats. van Ned. Letterk.* 1875; Huberts.

P.

PAN (Mr. JAN), zoon van Mr. Thade Pan en Vrouwe C. F. Vaillant, werd den 21 Mei 1785 te Enkhuizen geboren, studeerde, na het onderwijs van Ecco Epkema, rector der Latijnsche school aldaar, genoten te hebben, in de regten te Franeker, en werd na verdediging eener Dissertatio *de grati animi officiis Jure Romano et Atheo,* meester in de regten en vestigde zich als advokaat te Hoorn, waar hij veel praktijk had. In 1838 werd hij raadsheer in het provinciaal hof van Drenthe, welken post hij wegens volslagen doofheid in 1858 nederlegde. Nu ging hij naar Hoorn terug, waar hij den 25 September 1871 overleed.

Hij gaf in het licht:

Aanwijzing der Oude en Nieuwere Dichters door Mr. W. Bilderdijk en Vrouwe K. W. Bilderdijk overgebragt of nagevolgd, met aanteekeningen en eene voorlezing over de voortreffelijkheid van Bilderdijk in het navolgen en overbrengen der oude dichters, bijzonder van Horatius. Amst. 1839. Deze *Voorlezing* is ook gedrukt in Da Costa's uitgave der Dichtwerken van Bilderdijk.

Aanmerkingen op de taal en stijl der ontwerpen van wet tot herziening der Grondwet. Amst. 1848.

Hij schreef ook een aantal stukken over geschiedenis, letter- en oudheidkundige en taal in de *Mnemozyne, Kunst- en Letterbode, Drentsche Volksalmanak, Drentsche Courant, De Jagers Archief,* enz. van welke vele herdrukt zijn in *Kleine opstellen over de Geschiedenis, Oudheden en het Bijgeloof in Drenthe.* Haarlem 1862.

De lijst zijner werken vindt men achter zijn Levensberigt door Prof. J. de Wal, onder de *Levensberigten der Maats. v. Nederl. Letterk.* 1872. Zie voorts Huberts enz.; Prof. Peerlkamp in de tweede uitgaaf van den *Agricola* van Tacitus, p. 192.

PAPE (C. W.), studeerde te Leiden, was predikant der Hervormden van 1815 tot 1852 te Heusden, toen hij zijn emeritaat verkreeg. Hij maakte zich zeer verdienstelijk omtrent het kerkgenootschap, waartoe hij behoorde en bekleedde het lidmaatschap en den voorzittersstoel van de synode der Hervormde kerk, was lid van het provinciaal kerkbestuur der Hervormden in Noord-Brabant en ridder van de orde van den Nederl. leeuw. Hij beoefende behalve de godgeleerdheid de dichtkunst en geschiedenis. Hij overleed 1 Junij 1872 te 's Hage, in den ouderdom van 84 jaren.

Zijne schriften zijn:

Beschrijving der stad en lande van Heusden voor de jeugd, 2 stukjes. 's Bosch 1824.

Iets ter herinnering aan J. Esdré. Aldaar.

Handelingen van het klassikaal bestuur van Heusden, omtrent den gewezen predikant K. R. Scholte en zijne aanhangers. 2 stukken. 's Hage 1835.

De bestemming van een christelijk bedehuis. 's Bosch 1843.

Leerrede. Heusden 1866.

De landverhuizing. Leerrede over Gen. XII: 8. Aldaar 1847.

De Heer regeert: de aarde verheuge zich. Een woord voor onzen tijd. Leerrede over Psalm XXXVII. Aldaar 1848.

Aanteekeningen op het ontwerp van algemeen gewoerd reglement voor het bestuur der Hervormde kerk. Aldaar 1849.

Dichtregelen ter herinnering aan J. A. S. Pape. Aldaar 1849.

De toekomstige overwinning van het Protestantisme. Eene proeve van betoog. Arnh. 1862.

Het leven en werken van J. H. Jansen geschetst. 's Hertogenb 1854. Met portret.

Het Protestantisme en zijne betrekking tot den staat. Ald. 1853. 3 stukken.

Leerrede bij het nederleggen zijner Evangeliebediening te Heusden. Heusden 1852.

Ook plaatste hij eene *Voorrede en voegde Aanmerkingen bij L. Witte, Het Evangelie in Italië uit het Hoogduitsch.* 's Hage 1861.

PASPOORT VAN GRIJPSKERKE (Jhr. MARINUS CORNELIS VAN), den 1 Januarij 1797 te Middelburg geboren, studeerde in de regten te Leiden. Reeds sedert 1819 was hij lid van den gemeenteraad van Middelburg, van welke gemeente hij in 1838 burgemeester werd, welke waardigheid hij tot 1850 bekleedde. Ook was hij van 1839 tot 1851 lid der Staten van Zeeland, in 1848 lid der dubbele kamer van de Staten-Generaal en van 1853 tot 1859 lid van de Eerste Kamer.

Ook in zijn vaderstad bekleedde hij verschillende betrekkingen, was directeur van het Zeeuwsch Genootschap en Lid der Zeeuwsch ridderschap. Hij overleed te 's Hage 7 Februarij 1874.

Hij gaf in het licht:

Mijns uitspanning in ledige uren. Middelb. 1822. Dichtbundeltje. Niet in den handel.

De gemeente Oost en West- Souburg, eene statistische bijdrage uit de plaatsbeschrijving van Zeeland, uit echte bronnen zamengesteld, met afbeelding van het gemeentewapen, Middelb. 1860.

Humors Bruiloft. Middelb. 1864.

Verder bijdragen in het *Archief van het Zeeuwsch Genootschap, in het Zeeuwsch Jaarboekje, over het ontstaan en de trapsgewijze ontbinding der stad Middelburg in vroegere eeuwen; over de straten, kaaijen en pleinen, zooals dezelve, het eerst verschenen in de oude rekeningen der stad Middelburg; over het stadhuis te Middelburg enz.*

Zie Huberts.

PEL (JOHANNES LUDOVICUS JACOBUS HUBERTUS), zoon van Jacobus Pel en Gijsberta De Goey, den 10 Januarij 1823 te Maastricht geboren, trad op achttienjarigen leeftijd, in 1841, als soldaat bij het wapen der infanterie van het Nederlandsche leger in militairen dienst. Na achtereenvolgens den graad van korporaal, fourier en sergeant-majoor te hebben behaald, vertrok hij in 1846 naar Indië, waar hij, in Junij 1848 tot tweeden luitenant bij het wapen der infanterie en in 1857 tot kapitein bevorderd, in dien rang in 1859 deel nam aan de Bonische expeditiën en wel bij de tweede expeditie, als toegevoegd aan den chef van den staf, terwijl hij voor zijn moedig gedrag bij den eersten Bonischen veldtocht benoemd werd tot ridder vierde klasse van de militaire Willemsorde. In 1868 tot majoor bevorderd, werd hij in Januarij 1869 belast met de betrekking van directeur der militaire school te Meester Cornelis, welke hij, ten gevolge zijner bevordering tot luitenant-kolonel slechts tot April 1870 kon waarnemen.

Na in laatstgemelden rang gedurende ruim een jaar te zijn belast geweest met het kommandement van Palembang, werd hem, wegens ziekte een tweejarig verlof naar Nederland verleend, van welk verlof hij in 1873 terugkwam. Naauwelijks was hij twee maanden plaatselijk kommandant te Soerabaija, of bij werd bij de tweede expeditie tegen het Rijk van Atchin als kommandant van het veertiende bataljon der infanterie bij de tweede brigade ingedeeld, als hoedanig hij zich onder verschillende omstandigheden van de gunstigste zijden deed kennen. Door het buiten gevecht raken zijner beide brigaden-kommandanten bij de staf eener brigade overgeplaatst zag hij zich in Februarij tot kolonel der infanterie bevorderd.

Bij de terugkeer van de hoofdmagt der expeditie in April 1874 werd hij, op aanwijzing van den luitenant-generaal van Swieten, met het militair en civiel gezag te Atchin belast. Volkomen bekend voor deze zwaarwichtige taak, gelukte

het hem onze militaire positie te Atchin door het nemen van diens om Kotta-Radja gelegen versterkingen en door het overwinnen van de menigvuldige moeijelijkheden, waarmede hij bestendig te kampen had, van lieverlede zóó te bevestigen dat tot een offensieve beweging op grooter schaal kon besloten worden. Na den vijand een reeks van gevoelige nederlagen te hebben toegebracht, en de westelijk en zuidelijk gelegen VI, IV en IX Moekims veroverd te hebben, rukte hij den 13den dezer oostwaarts tegen de XXVI Moekims op, waar hij zijn krachtig en beleidvol optreden door een even schitterend succes aanvankelijk bekroond mogt zien.

Ten gevolge van de bovenmatige zorgen en inspanning in de laatste twee jaren, bezweek hij eensklaps, den 24 Februarij 1875, in het bivak bij de kampongs Pinga en Lanara (Atchin) als generaal-majoor van het Nederlandsch-Indische leger en militair en civiel bevelhebber te Atchin.

Zie *Javasche Courant*, 29 Februarij 1875.

PERK (CORNELIS), den 21sten Junij 1770 te Hilversum geboren, legde zich op het onderwijs toe, en werd aangesteld tot hoofdonderwijzer aan de school van het tweede departement der maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Amsterdam, waar hij 1 April 1818 overleed. Hij beoefende de poëzie. Eenige zijner gedichtjes vindt men in Witsen Geysbeeks *Woordenboek* D. V., bl. 67.

PETERMANN (KAREL F.) in 1790 te Protschütz (Saxen), waar zijn vader een uitstekend beoefenaar der muziek was, geboren. Hij oefende zich op de viool te Naumburg, vervolgde zijne studiën te Essenburg, onder Schnor. Na volbragte studiën gaf hij onderwijs in de muziekschool te Jena, vervolgens te Mersburg. Na vervolgens de betrekking van muziekdirekteur te Kassel vervuld te hebben, werd hij (1818) kapelmeester bij een regiment Hessen, te Hanau in garnizoen. Hij liet zich te Hanau en Frankfort hooren en in 1819 was hij eerste bas bij het Duitsche tooneel te Amsterdam. In 1824 volgde hij Mann bij het Hollandsche tooneel en *Felix Meritis* op. In 1857 legde hij zijne betrekking neder.

Zie Gregoir.

PFEIL (JOHANNES MATTHIAS), den 2den Februarij 1784 te Amsterdam geboren, werd in 1810 schout te Nieuwendam, en daarna notaris en procureur te Monnikendam. In 1838 zeide hij deze betrekking vaarwel en ging ambteloos te Wijk bij Duurstede leven, waar hij in 1873 overleed. Als dichter maakte hij zich bekend door *Paarlen en glasscherven, gedichten, toegewijd aan zijne kinderen*. Monnikendam 1828.

Mijne *portefeuille*, gedichten, idem 1828 (niet in den handel). *De vier Batenburgers in Batenburg*. Utr. 1855.

Ook gaf hij in 1859 de *gedichten van Mevrouw Elter-Woesthoven* in het licht.

Zie Huberts.

PIERSON (ALLARD), den 1sten November 1770 te Gouda geboren, studeerde in de theologie en was predikant te Alkmaar, waar hij 31 Maart 1838 overleed. Als dichter maakte hij zich bekend door *Gezangen op het Christen Pinksterfeest door de Hervormde Gemeente, nevens het Zanggezelschap te Alkmaar, onder de zinspreuk: Jezus roem en eer te geven, is ons doel, waarnaar wij streven, uitgevoerd 29 Mei* 1818 *in de Groote Kerk*. Alkmaar 1813.

Zie Huberts.

PIERSON geb. AGENS (IDA), 8 Januarij 1808 te Amsterdam geboren, huwde in 1829 J. L. Gregory Pierson, en overleed in hare geboortestad 26 Dec. 1860.

Men heeft van haar:

Bijbelsch dagboekje voor kinderen. Amst. 1853.

De bijbel en het leven, een volksboekje. Ald. 1856.

Guido en Therèse, de Savoyaardsche Kinderen. Aldaar 1856.

Maria, eene schets uit den tegenwoordigen tijd. Aldaar 1756.

Alle zonder naam. Alleen met haar naam:

Oom Karel, een verhaal. Aldaar 1857.

PIETERSZ. (J. B.), 24 September 1798 te Zuidschalkwijk geboren, werd na meer dan 25 jaren aan het onderwijs te zijn geweest, eere-bestuurder der lagere middelbare scholen van Brussel, waar hij overleed.

Hij gaf, behalve een aantal schoolboeken, in het licht:

Het leven van de allerheiligste Maagd en Moeder Gods Maria. Mechelen 1 .

Raadgevingen en onderrigtingen voor lagere school-onderwijzers. Aldaar 1838.

Nederlandsche spraakkunst ten gebruike van collegiën en middelbare scholen in België. Brussel 1840.

Nederlandsche spraakkunst voor meer gevorderden, ten gebruike van collegiën en middelbare scholen. Brussel 1840.

Eerste beginselen der Nederlandsche spraakkunst, ten gebruike van lagere en middelbare scholen. Brussel 1840. 10e dr. 1850.

Welmoed of de verdienstelijke onderwijzer, een beknopt handboek voor schoolleeraren. Hasselt 1843.

Natuur- en kunstschool voor jonge lieden en huisgezinnen. Mechelen 1843.

PLOKKER (WILLEM), den 29 November 1798 te Sassenheim geboren, wijdde zich aan het onderwijs en overleed als hoofdonderwijzer te Brielle 14 Februarij 1857.

Hij schreef, behalve schoolboeken en artikelen in paedagogische tijdschriften:

Jakob Simonsz. de Rijk, een voorbeeld van ware vaderlandsliefde. 's Hage 1839.

De landbouwer van Chalonnes en zijne dochter, of de hooge waarde eener zorgvuldige opvoeding. Dordr. 1846.

De heer Lunenberg en zijn zoon. Dordr. 1846.

POLAK (MOZES SALOMON), den 19 October 1801 te Amsterdam geboren, promoveerde in de letteren, was eerst hoofdredacteur van het *Handels- en Effectenblad* en later van het *Algemeen Nederlandsch Nieuws- en Advertentieblad*. Hij overleed te Amsterdam 1874. Behalve brochures, werken in en vertalingen uit het Hoogduitsch, Hebreeuwsch en Chaldeeuwsch en eenige onvoltooide werken, zoowals de *Geschiedenis aller Godsdiensten* enz., gaf hij in het licht:

Horatius' brieven met noten en wijsgeerige aanmerkingen. Amst. 1827.

Indibilis of de gelofte. Wijsgeerig-historische roman. Eene bijdrage tot de kennis der zeden, gewoonten en des burgerlijke levens der oude Romeinen. 3 dln. Amst. 1831—1835.

Algemeene geschiedenis der wereld. 16 dln. Amst. 1837—1857.

Practische en theoretische handleiding tot beoefening der fraaije letteren. 1e deel. Amst. 1845.

Polymnia (*Historie en Volkenkunde*). 4 dln. Amst. 1843 tot 1845.

Nederduitsche Grammotica. Amst. 1849.

Europa en Nederland. Staatkundig Tijdschrift. Amst. 1849.

Algemeene mythologie of goden- en fabelleer van alle volken. 2 dln. Amst. 1850—1855.

Wat is vrijmetselarij, en hoe wordt zij in Nederland gehandhaafd? Amst. 1854.

Logica, handboekje, ten gebruike van Academiën, enz. 2 stukken. Amst. 1854.

De nieuwe grondleer der wijsbegeerte. 1e deel. Amst.

POLDER (JACQUES CORNEILLE VAN DE), den 13 Julij 1785 te Rotterdam geboren, werd reeds op zijn 9e jaar (28 April 1794) als kadet-volontair der zee-artilleristen aangesteld. Den 20 April 1798 werd hij benoemd tot kadet bij het 1e bataillon der 3e halve brigade, en ontving als dusdanig zijne opleiding voor de genie aan de militaire school te Zutphen. In 1802 werd hij aangesteld tot extra-ordinair ingenieur en benoemd tot het verrigten van adjudants-dienst bij den directeur van de Zeeuwsche fortificatie-directie; van April 1805 tot het laatst van September werd hij gebezigd tot het doen van metingen, waterpassingen, verkenningen en andere genie-velddienst in de Geldersche vallei; van 28 September tot 8 April 1806 werd hij gebezigd tot het in staat van verdediging stellen van de vesting 's Hertogenbosch; van 8 April tot 18 October 1806 vervolgde hij de genie-velddienst in de Geldersche vallei.

Den 28 October 1806 bekwam hij last zich naar Munster bij het hoofdkwartier van de Noorder-armee te begeven, en heeft alstoen de gevechten en belangrijke verkenningen en de nabijheid van de vesting Hamel bijgewoond. Vervolgens

was hij werkzaam voor den algemeenen genie-dienst, onder den kolonel Kraijenhoff en in 1807 werd hij benoemd tot luitenant bij den generalen staf der armée en speciaal te geattacheerd aan het korps geographische ingenieuren, in welke betrekking hij tot 1800 werkzaam was. In 1809, bij gelegenheid van de landing der Engelschen in Zeeland, verrigtte hij stafdienst bij den staf van den luitenant-generaal Brune. In 1808 werd hij 1e luitenant en in 1811 kapitein, in 1812 diende hij de directie van Groningen tot het in staat van verdediging stellen van de vesting Delfzijl en het maken van verschillende kustbatterijen aan den Dollard en Mond van de Eems.

In hetzelfde jaar werd hij door den keizer benoemd om bij de armée van Catalonie te dienen en werd naar de vervallen vesting Rosas en onderhoorige forten gezonden tot het tijdelijk in staat van verdediging stellen van deze sterkten. Den 1sten Febr. 1813 vertrok hij naar Gerone bij het hoofdkwartier, ten einde de genietroepen aan te voeren, die een gedeelte van de voorhoede uitgemaakt hebben van eene kolonne onder den generaal Espert; van Gerone werd hij uitgezonden tot het doen van verkenningen langs den linkeroever van de rivier de Tex, over Ameo Roda en Vique, bij welke verschansingen de stellingen van Roda en Vique met de bajonet zijn ingenomen, nadat de vertakkingen en palisaderingen onder het vijandelijk vuur door de genietroepen waren opgeruimd. Den 25 Febr. 1813 werd hij benoemd tot kommandant der genie bij de divisie, onder den generaal Quemel, hoofdkwartier Puycerda en beheerde hij aldaar de werkzaamheden aan het in aanbouw zijnde fort Adrien; ook voerde hij de genietroepen aan bij de bestorming op 3 Maart van het versterkte stadje Ribas. Bij den terugtogt van de Fransche armée uit Spanje, werd hij 28 September 1813 benoemd tot kommandant van de genie in de vesting en stelling van Collcouvre en Port-Vendre, met last deze sterkten in volledigen staat van verdediging te brengen.

In 1814 nam hij zijn ontslag uit den Franschen dienst en in hetzelfde jaar werd hij voorloopig aangesteld tot kapitein-ingenieur en belast met de genie-dienst te 's Gravenhage. Nog in hetzelfde jaar werd hij definitief tot 2den kapitein-ingenieur aangesteld en begaf zich eerst naar Brussel, vervolgens naar de geslechte of verlatene vestingen Bergen, in Henegouwen, Ath en Doornik, ten einde den staat waar te nemen, waarin zij zich bevonden en de grenzen van België te verkennen. Hij vervaardigde de ontwerpen voor het opbouwen der nieuwe vesting Bergen in Henegouwen en werd gebezigd tot het in staat van verdediging stellen der vesting Nijmegen.

In 1816 werd hij eerste kapitein-ingenieur en in 1825 majoor. Na voltooijing der vesting Bergen in Henegouwen, werd hij als eerst aanwezige ingenieur naar Antwerpen verplaatst en in 1830 veranderde hij de werken, die het kasteel van eene overrompeling van de Belgen heeft bevrijd. In 1830 verliet hij na het bombardement van Antwerpen België en vertrok hij naar 's Hage, waar hij bij de algemeene genie tot het doen van verkenningen tusschen de grensvestingen in Noord-Brabant gebezigd werd. In 1832 werd hij tot luitenant-kolonel benoemd en in 1840 belast met de waarneming van de eerste fortificatie-directie. In 1841 werd hij kolonel en 1843 chef van de afdeeling genie bij het departement van oorlog en lid der kommissie tot onderzoek der ontwerpen van rivier-afleidingen, alsmede die van beheer en toezigt over de droogmaking van het Haarlemmer-meer. Ook werd hij in dit jaar benoemd tot lid der speciale commissie van inspectie over het militair-onderwijs. In 1849 ontving hij zijn pensioen. Hij overleed in Mei 1862. Hij was ridder van de militaire Willemsorde, van den Nederl. leeuw en kommandant van de orde van den eiken kroon.

Zie *Amst. Cour.* 30 *Mei* 1862.

POLL (Willem Gerrit van de), in 1793 te Amsterdam geboren, sloot zich in 1813 bij de nationale bevrijdingsoorlog aan en verkreeg het zilveren kruis. Den 9 Mei 1826 werd hij lid en 21 Maart 1848 voorzitter van den Raad van State. Hij bekleedde die betrekking tot 2 April 1858, toen hij op zijn verzoek ontslagen werd. Hij overleed te 's Hage 22 Mei 1872.

Zie *N. Rott. Cour., byv. en Dagblad van 's Hage*, 23 *Mei* 1872.

POTDEVIN (Joseph Nikolaas) werd den 8 Februarij 1776 te 's Hage geboren, werd van zijn jeugd af voor de muziek opgeleid, ontving onderwijs van Ch. Seeburger te Amsterdam op den horen (1793), werd geplaatst bij het Fransche en Nederduitsche tooneel en was als hoornblazer aan *Felix Meritis*, de *Zondag-concerten* en die van *Eruditio Musica* verbonden en overleed in 1842.

POTDEVIN (Nicolaas), zoon van N. J. Potdevin, beroemd horenblazer te Amsterdam, werd den 29 Maart 1819 aldaar geboren, behoorde tot het orkest van *Felix-Meritis* en van *Vriendschap en Toonkunst*. Hij was een uitstekend muziekant en overleed den 17 Junij 1840.

Zie Gregoir.

POTGIETER (Everhardus Johannes), beroemd dichter, zag den 17 Junij 1808 het levenslicht te Zwolle. In zijne jeugd werd hij te Antwerpen voor den handel opgeleid en had daar veel omgang met den letterkundige Willems. Na (1831) eene handelsreis naar Zweden gedaan te hebben, vestigde hij zich te Amsterdam, en gaf, met Bakhuizen van den Brink, Drost en Heije, de *Muzen, Nederlandsch Tijdschrift voor de beschaafde en letterkundige wereld* van 1834—1836 te Amsterdam in het licht. Drie jaren later volgde *de Gids*, waarvan Potgieter een der ijverigste medewerkers werd. Hij schreef daarin meestal onder de letters W. D. S. In 1866 legde hij tegelijk met Busken Huet de redactie van dit tijdschrift neder. Van 1838 verschenen, onder zijne redactie, te Amsterdam 3 deeltjes van het jaarboekje *Tesselschade*. Ook schreef hij:

Het Noorden in omtrekken en tafereelen. Amst. 1830—1840. 2 dln.

Liedekens van Bontekoe. Amst. 1840.

Proza. 1837—1845. Haarl. 1864, behelzende zijne novellen, die van tijd tot tijd in *de Gids* geplaatst waren en waarvan in 1872 eene tweede uitgaaf verscheen.

Poëzy. 1832—1868. Haarlem 1868—1869. 2 dln. bevattende zijne verspreide gedachten uit tijdschriften en jaarboekjes bijeenverzameld. Hierin komt o. a. zijn *Florence* voor, hetwelk hij schreef na zijne reis naar Italië, tot bijwoning der Dantefeesten. Hij schreef voor de *Studiën en Schetsen* van R. C. Bakhuizen van den Brink, die hij uitgaf, een voorberigt en levensschets van den schrijver, die, helaas, onvoltooid bleef. Ook vertaalde hij eenige novellen en humoristische werken uit het Engelsch. Hij overleed te Amsterdam den 3 Februarij 1875. Joh. C. Zimmerman verzamelde en gaf te Haarlem 1875—1876 *Potgieters verspreide en nagelaten werken* in 9 deelen in het licht.

Zie *Spectator* 1875, Afl. II, 55; Busken Huet, Potgieter, 1860—1875; *persoonlyke herinneringen*, Amst. 1877; Huberts.

PRINGLE (John Frederik), zoon van Alexander Pringle, een Schot, doch in Nederlandschen dienst bij de Schotsche Brigade, en Frederique de Paravicini, werd te 's Hage den 19 Sept. 1810 geboren en was eerst klerk op het kantoor van den notaris en auditeur militair Mr. M. Eijssel, nam in 1830 als vrijwilliger dienst, doch evenmin in het notarisambt als in het kantonnementsleven behagen scheppende, legde hij zich met kracht toe op de voorbereidende studiën voor de Hoogeschool, en verwierf den 21 Dec. 1836 den doctorgraad in de regten, na verdediging eener dessertatie *de Injuria*. Na in 1837 als advokaat voor het hoog geregtshof te zijn beëedigd en in de aanvankelijke prakrijk, gelijk in het advokatengezelschap *Justitia et Amicitia* ondubbelzinnige bewijzen van bekwaamheid gegeven te hebben, werd hij den 1 October 1838 bij de invoering van de regterlijke organisatie benoemd tot griffier van het kantongeregt te 's Hage en in 1844 tot lid der Arrondissements-regtbank te Leiden. Bij Kon. besluit van 13 Mei 1852 werd hij benoemd tot lid eener Staats-Commissie tot onderzoek van een verslaggeving over het meest passend stelsel eener Politiewet, aan welken arbeid, waarvan de vrucht is geweest een algemeen geroemd verslag, dd. 18 September van dat jaar uitgebragt, hij bij uitstek ijverig heeft deel genomen. In 1855 verwisselde Pringle van woonplaats en werkkring, tengevolge zijner benoeming tot Advocaat-Generaal bij het Provinciaal gerechtshof van Gelderland, en in 1862 volgde hij Mr. T. J. op ten Noort op als Procureur-Generaal. In 1866 werd hij door den Hoogen Raad als eerste candidaat

tot de vervulling eener vacature in dat collegie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanbevolen.

Hij gaf sedert 1844 zijne opmerkingen in het *Weekblad van het Regt*, onder de initiale P. op de ontwerpen tot een nieuw strafwetboek, waarvan het eerste boek door de Tweede Kamer der Staten-Generaal in de zitting van 1846—1847 is aangenomen. Zijn pleidooi voor het tiendregt in het Haarlemmermeer, werd in 1863 te Arnhem bij Nijhoff uitgegeven. Hij huwde Adriana Catharina Baronesse van Reede van Oudshoorn en overleed den 3 Januarij 1868.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1871.

PRINSTERER (Guillaume Groen van), beroemd staatsman en geschiedkundige, werd den 21 Augustus 1801 te Voorburg, waar zijn vader geneesheer was, geboren. Te Leiden, waar hij in de letteren en regten studeerde, sloot hij zich, met Da Costa, Mackay en Elout, bij Bilderdijk aan. In 1823 eindigde hij zijn Akademische loopbaan, na het doctoraat in de letteren op eene dissertatie over de *Platonica prosopographia* en in de regten op eene *de Juris Justianci praestantia ex rationibus ejus manifesta* verkregen te hebben. Na zijn terugkeer te 's Hage zette hij zijne letterkundige studiën voort, werd correspondent van het Kon. Ned. Instituut kwam meer dan eenmaal als hoogleeraar te Leiden in aanmerking en werd in 1827 secretaris van Staat bij 's Konings kabinet, door welke betrekking hij in staat werd gesteld om, uit de bronnen van 's Konings Huis-archief, zijn belangrijk geschiedkundig werk *Archives de la Maison d'Orange-Nassau* in twee seriën (14 deelen 1855—1861) uit te geven. Hij ondernam daarvoor verscheidene reizen naar Frankrijk. In 1840 en nog eenige malen daarna was Groen lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Hij overleed 19 Mei 1876.

„Het vaderland ontviel een groot man, een zeldzaam sieraad. Geleerdheid, rijkdom van geest, welsprekendheid waren in hem als bij weinigen vereenigd. Reeds als jongeling beroemd, zag de wetenschappelijke wereld tegen hem als een der magtigste geesten op. Maar wat aan die groote eigenschappen de hoogste waarde gaf, was de persoon, de man. Zijn wetenschap, zijn talent, zijn leven, alles stond onder de heerschappij en in dienst van het beginsel, dat hij beleed. Het beginsel was hem alles. De bewegingen zijner taktiek waren ontelbaar; met alle omstandigheden hield hij rekening en zoo wisselde hij gedurig de leuzen, parolen, programmen. Maar altijd hetzelfde doel, aan het beginsel waarin hij geloofde en dat voor hem het eenige heil der natie was, de overwinning te bezorgen. Voor dat beginsel heeft hij alles over gehad, heeft hij geleefd."

Hij gaf in het licht:

Redevoering over de redenen om de geschiedenis der natie bekend te maken. Amst. 1829.

Proeve eener zamenstelling eener algemeene Nederl. Geschiedenis. 's Hage 1830.

Beschouwing over Staats- en Volkenregt. Leiden 1834—40. 1e—3e dl. 1 stuk.

Handboek der Geschiedenis van het vaderland. Leiden 1841—46. 2 dln.

A. J. van Lummel gaf een *Register* op dit werk. Utrecht 1877.

Kort overzigt van de geschiedenis des vaderlands. Ald. 1842.

Vaderlandsche zangen. Leiden 1842.

Redevoering over Willem I, gelijk hij uit zijne briefwisseling nader gekend wordt, uitgesp., bij de 14e Openb. Vergad. der 2e kl. van het Kon. Ned. Inst. 1 Dec. 1842. Amst. 1843.

Antwoord aan M. van Hall over: a. Hendrik Graaf van Brederode, b. uitgave van brieven, c. historische kritiek. Leiden 1844.

Ongeloof en revolutie. Eene reeks van hist. voorlezingen. Leiden 1847.

Aan Graaf Schimmelpenninck over de vrijheid van onderwijs. 's Hage 1848. 3 stuks.

Het regt der hervormde gezindheid. Amst. 1848.

Het Parijsche Zendelinggenootschap, werkzaam in Zuid-Afrika, vooral ook in Ned. aanprijzenswaard. 's Hage 1848. 5 sts.

Aan Dr. S. van Velzen. Overgenomen uit het Tijdschrift de Vereeniging, Oct. 1848. Amst. 1848.

Het Nederl. Zendelinggenootschap. 's Hage 1848.

Grondwets herziening en eensgezindheid. Amst. 1849. 9 st.

Afzonderlijk repliek aan Ds. J. H. Scholten.

Verscheidenheden over staatsregt en politieke verwantschap beschouwd. 2 stukken. Amst. 1849.

Frets, De betrekking van den staat tot de godsdienst, volgens de grondwet, met eene voorafspraak van G. Groen van Prinsterer. Rott. 1837.

1837 *en* 1853. *Zelfstandigheid der Kerk of alvermogen van den Staat.* Utr. 1853.

Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zitting van 1849/1850. Amst. 1850—51. 2 dln.

Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal (Lager onderwijs). Utr. 1857. 2 dln.

Antw. aan Jonkheer Mr. J. de Bosch Kemper. 's Gravenhage 1857.

Dupliek aan Jonkheer Mr. J. de Bosch Kemper. 's Gravenhage 1857.

De Tweede Kamer en de verzoekschriften of de beraadslaging van 28 *April* 1856 *met bijlagen en critiek toegelicht.* Utr. 1856

Handboek der geschiedenis van het Vaderland. 2e dr. Amst. 1851—1852. 2 dln met portret.

Het Nederl. Zendeling genootschap. (Nieuwe titel uitg.) Utr. 1858.

Het voor Christelijk nationaal schoolonderwijs, niet ongunstig vooruitzigt, openingsrede der eerste algemeene vergadering te Amsterdam, 23 *April* 1861. 's Gravenh. 1861.

Le parti-anti-revolutionnaire et confessionel dans l'église reformée des Pays-Bas. Etude d'Histoire contemporaine. Amst. 1860.

Narede van vijfjarigen strijd. Utr. 1856.

Open brief aan de Kiezersvereeniging Nederland en Oranje te Leijden. 's Gravenhage 1857.

Over het ontwerp van wet op het lager onderwijs. Ald. 1857.

Over het verband van de openbare volksschool en de godsdienst. Advies in de Tweede Kamer der Staten-Generaal den 30 *Nov.* 1855. Utr. 1855.

Proeve over de middelen waardoor de waarheid wordt gekend en gestaafd. 2e dr. Amst. 1858.

Redevoering uitgesproken in de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal van 9 *Julij* 1857, *betrekkelijk het ontwerp van wet op het lager onderwijs.* Amst. 1857.

Verscheidenheid over staatsregt en politiek. Amst. 1850 6 stukken.

Verspreide geschriften, kerk-, school- en volks historie. Amst. 1859—1860. 2 dln.

Voorwoord bij de uitgaaf der discussie over de verzoekschriften. Utr. 1856.

(*Met van der Brugghen*) *onze toestand, overged. uit de Vereeniging Christelijke stemmen.* Amst. 1854.

Aan de conservatieve partij. Amst.

Aan de Kiezers. 's Hage 1864—1865.

Aan de Kiezers Amst. 1869.

1813. *Vaderlandsche beschouwing.* 's Hage 1863.

Bij de stembus. 5 Nummers. Amst. 1869.

Bijdragen voor Kerk-gemeentelijk overleg. 's Hage 1868.

Confessioneel of Reglementair? 's Hage 1861.

De Tweede Kamer en de Volksopvoeding in 1813. *Parlementair fragment.* 's Hage 1864.

Februarij 1868. Amst. 1868.

Handboek der geschiedenis van het Vaderland. 3e dr. Amst. 1872 p. portr. 4e dr. Volkseditie 1876.

Heiligerlee. Ultramontaansche kritiek. Amst. 1861.

Het lager onderwijs en art. 194 *der Grondwet. Parlementair advies van* 28 *Sept.* 1864. 's Hage 1864.

Is er geen verzoek? Eene wedervraag. Naar aanleiding van „waartoe verwonderd?" Een kort woord tot toelichting van de jongste bewegingen op kerkelijk gebied, inzonderheid te 's Gravenhage door J. H. Gunning Jr. 's Hage 1864.

Kort overzigt van de geschiedenis des vaderlands. 3e dr. 's Hage 1864.

L'Empire Prussien et l'Apocalypse. A mes Amis de Berlin. Essais historiques sur les événements d'Allemagne en 1866. Amst. 1867.

La Hollande et l'influence de Calvin. Amst. 1864.

La nationalité religieuse en rapport avec la Hollande et l'alliance évangelique. Amsterdam.

La Prusse et les Pays-Bas. A mes Amis de Berlin. Amst. 1867.

Leervrijheid of kerkbewustzijn. Naar aanleiding van een protest van ouderlingen te Parijs. 's Gravenh. 1864.

Maurice et Barnevelt. Etude historique. Utrecht 1875.

Mr. Keuchenius en zijne medepartijen in 1869. Eene karakterstudie. Amst. 1869. Eerste en tweede druk.

Nederlandsche gedachten. Amst. 1869. Dl. I—VI.

Nota over het lager onderwijs. 's Hage 1863.

Ongeloof en revolutie. Amst. 1868. 2e uitg.

Ons schoolwet program. Aan de hulpvereeniging voor Christelijk Nationaal onderwijs. Amst. 1869.

Parlementaire studiën en schetsen. 's Grav. 1865—1867. 3 deelen.

Studiën en schetsen ter schoolwetherziening. 's Gravenhage.

Vrijheid van Christelijk nationaal onderwijs in verband met scheiding van Kerk en Staat. Parlementair fragment. Amst. 1863.

Wat dunkt u van het voorstel de Brauw? Bijdrage ter beantwoording. Amst. 1867. 2 stukjes.

Zelfstandig herwonnen of parlementair cijfer en zedelijke volkskracht. Amst. 1869.

Hoe de onderwijswet van 1857 *tot stand kwam. Historische Bijdragen.* Amst. 1876.

Brieven van Mr. J. da Costa aan Gr. van Prinsterer. Amst. 1876. 3 dln.

Zie Boekenlijsten van Brinkman en Nijhoff 1830—1877; Huberts, enz. *Bij het graf van Mr. Groen van Prinsterer,* 23 Mei 1876; *Geïllustr. Volkskalender voor* 1877 *met portret*; *Spectator* 1876, 169; *N. Rotterd. Cour.* 20 *en* 21 *Mei* 1876. In *Memoriam Guill. Groen van Prinsterer, notice beographique par Cohen Stuart; Groen van Prinsterer door Prof. J. L. Buijs* in *Gids* 1876, 2, 540; *De heer Gr. v. P. het hoofd der Christel. Histor. partij.* Rott. 1871; Chantepie de la Saussaye, *Brief van Mr. G. Gr. van Prinsterer, ten geleide aan een tweede uitgaaf van de nood der kerk*; *Brieven van Thorbecke aan Groen van Prinsterer* 1830—1831; Vreede, *Herinneringen van een Staatsman, betrekkelijk de verheffing van Willem I tot Souver. Vorst der Vereenigde Nederl., ter vereffening der polemiek met G. Gr. van Prinsteren*; D. Koorders, *De anti-revolutionaire Staatsleer van Gr. v. Pr. uit de bronnen ontwikkeld*; J. P. Trollet, *Le parti orthedoxe par dans l'église Wallonne de la Haye.*

PIJL (Henricus Gerardus), den 4 Junij 1788 te Amsterdam geboren, was apotheker en later burgemeester der gemeente Winkel. Hij schreef:

Het vrouwelijk gevoel in 2 zangen. Medemblik 1824.

Hij overleed te Medemblik den 19 Mei 1842.

PIJTAK (Gualterus Wilhelmus Cornelis), den 11 Januarij 1822 te Breda geboren, werd, na in de Bouwkunde onderwezen te zijn, hoofdopzichter bij den Akensch-Maastrichtschen spoorweg, en daarna architekt en leeraar in het bouwkundig teekenen aan het Athenaeum te Maastricht, waar hij den 4den April 1865 overleed.

Hij schreef:

Bouwkundig Woordenboek of verklaring van de technische benamingen, voorkomende bij burgerlijke bouwkunde, water bouwkunde en Spoorwegen. 's Bosch 1848.

R.

RAMAER (Anton Gerard Willem), te Jever in Oost-Friesland geboren, bezocht, 13 jaren oud, de kadettenschool te Delft, werd op den leeftijd van 17 jaar officier, maakte in 1830—1831 den veldtogt mede naar België en was later instructeur van de kazerne Oranje-Nassau te Amsterdam. In 1838 werd hij rijksontvanger te Losser en achtereenvolgens te Vollenhove, Oldenzaal en Babberich. Hij was gedecoreerd met de Militaire Willemsorde en den Nederl. Leeuw, werd in 1865 op zijn verzoek gepensioneerd en overleed den 16 Februarij 1867.

Hij gaf in het licht:

Geslachttafel van het doorluchtige huis van Nassau van den vroegsten tijd tot op heden. Amst. 1853.

Geneulogische tabel van de huizen Julia en Claudia van af Julius Caesar tot Nero, Claudius Civilis en zijne worsteling met de Romeinen in de jaren 69 *en* 70 *na Christus. Vrij bewerkt naar het geschiedverhaal van Tacitus. Met figuren en kaarten.* Utr. 1860.

Germanicus aan den Rhijn, de Eems en de Wezer, in de jaren 14, 15 *en* 16. Utr. 1861.

Penseel en beitel, voornamelijk der Grieken en Romeinen, benevens een beredeneerd overzigt van de beroemdste schilders en beeldhouwers der oudheid. Uit oude bronnen geput en bijeenverzameld. Utr. 1861.

Bedankje van een Dageraadsman voor de prise uit de doos van Schopenhauer aangeboden door Dr. A. van der Linde. Amst. 1862.

Waterloo en wat voorafging. Amst. 1862.

Duizendgulden of het scheppingssysteem van H. Weiss wederlegd. Amst. 1865.

Ook schreef hij nog een boekje over de *cactusteelt* en over het vervaardigen van *zonnewijzers*. Hij schreef gedurende eenigen tijd de feuilletons in het *Zondagsblad* en verschillende artikelen in het maandwerk *De Dageraad.*

RAMBONNET (Jean Jacques), zoon van Fréderic Louis Rambonnet en Margarete Henriette Bertrand Ranson, werd den 5 December 1793 te Kampen geboren. studeerde te Utrecht in de godgeleerdheid, en werd in 1818 Theol. dr. na verdediging van zijn *Spec. Acad. de Secunda Epistola Johannea.* Hij bekleedde het predikambt te Eemnes Binnendijks, Hillegom en (1830) Kampen (1832). In 1862 verkreeg hij zijn emeritaat.

Hij gaf in het licht:

Leerrede ter nagedachtenis van Dr. J. J. de Jongh 1829.

Leerrede over Joh. VIII : 12. *Jezus het licht der wereld* 1845.

Leerrede over 1 *Kor. VI* : 20 in de *Leerredenen tot bevordering van Evang. kennis enz.* 1854.

Leerrede over Matth. VI : 33.

Zie *Levensb. der Maats. v. Ned. Letterk.* 1874.

RANOUW (Willem van), te Brielle geboren, was eerst heelmeester te Winsum bij Franeker, ging in 1697 studeeren in de medicijnen, was van 1704—1709 inspector Bursae en werd in 1707 burgemeester te Franeker, waar hij in 1715 tot Med. Dr. bevorderd werd. Hij overleed in 1724.

Na zijn dood gaf Alb. Lyklama à Nijenholt J. U. D. te Franeker uit:

Alle nagelatene gedichten van den beroemden heer Willem van Ranauw, Franeker 1731. Gedurende zijn leven gaf hij in het licht:

Kabinet der nat. historie enz. Amst. 1719—24. 13e druk. 9 deelen in 1758).

De Examinator. Amst. 1719. 4 dln.

RAPPARD (Mr. Anthony Gerard Alexander Ridder van), zoon van Carl Paul Georg van Rappard en Maria Anna van der Hoop, werd den 5 October 1799 te Utrecht geboren, ontving een uitnemende verstandelijke en zedelijke opvoeding, studeerde in de regten, nam in 1815 vrijwillig de wapenen op en verkreeg in 1824 het doctoraat in de regten, na verdediging eener dissertatie *sistens doctrinam codicis civilis de conventionibus, quas inierunt minorennes.* Hij vestigde zich als advokaat te 's Hage, doch reeds in het volgende jaar werd hij commies en in 1831 referendaris bij de administratie voor onderwijs, kunsten en wetenschappen. In 1838 benoemde hem Koning Willem I tot griffier der staatssecretarie, in 1840 werd hij directeur van het kabinet des Konings en kort daarna secretaris van den Raad van Ministers. In 1854 werd hij tot minister van zaken van den Hervormden Eeredienst benoemd, en in 1856 gedurende de ziekte van den minister Simons tot interim-minister van Binnenlandsche Zaken. In 1859 als zoodanig ontslagen, werd hij benoemd tot minister van Staat en president-curator van de Hoogeschool te Utrecht. Gedurende zijn verblijf te 's Hage was hij een der ijverigste leden der vereeniging tot beoefening der geschiedenis en oudheden van 's Gravenhage. De tweede aflevering der door de vereeniging uitgegeven *Mededeelingen* in 1862 uitgekomen, bevattende zijn stuk, getiteld: *De 's Gravenhaagsche buurten of buurtvereenigingen* is geheel van hem. Ook schreef hij vroeger verschillende dagbladartikelen. Hij overleed den 1 April 1869.

Zie *Utrechtsche Studenten Almanak* 1780; *Levensbeschr. der Maats. van Ned. Letterk.* 1870.

RAPPARD (Hendrik Willem Anton van), jongste zoon van jonkheer mr. Hendrik Anton Ridder van Rappard, procureur-crimineel van Gelderland en vrouwe Johanna Benjamina van Thije Hannes, werd 12 Oct. 1808 te Arnhem geboren. Door zijn gouverneur, de latere

kostschoolhouder de Jong te Arnhem, werd hij voor de artillerie en genieschool te Delft, voor het vak der marine opgeleid, den 1 Sept. 1823 kadet, 1 Junij 1826 adelborst 1ste kl. Hij deed in 1827 een reis naar O. I. met de Zeeuw onder bevel van den Kol. Lucas, in 1828—30 een tweede met het fregat de Java, onder den kapitein ter zee Lucas. Den 18 Oct. 1830 werd hij op de gaffel kanonneerboot No. 1 voor Antwerpen geplaatst, den 31 Maart 1831 luitenant ter zee 2de kl. en kreeg hij het bevel over de kanonneerboot No. 1, werd krijgsgevangen, en naar Frankrijk gevoerd. In Sept. 1833 werd hij op nieuw op het linieschip de Zeeuw geplaatst. Hij vergezelde hiermede en de brik de Snelheid, Prins Hendrik der Nederlanden op zijn eerste reis als adelborst naar de Oostzee. In 1835 kwam hij aan boord van het fregat de Maas met Prins Hendrik naar de West. In 1836 werd hij op het fregat Bellona, kolonel Ariens, geplaatst en vergezelde zijn Kon. Hoogh. naar Oost-Indie. In Sept. 1839 deed hij de vierde reis met Z. K. H. naar de Middellandsche Zee, in 1841 werd hij, behoudens zijn plaatsing op het fregat schip de Rijn, ordonnantie-officier van Z. K. H., vergezelde dezen voor de vijfde reis op een kruistogt en in 1842 op de zesde zeereis naar Rusland. Hij werd bij die gelegenheid met de Wlademir orde begiftigd. In 1843 deed hij met den Prins de zevende zeereis naar Mahon; in 1844 met, hem een kruistogt naar de Middel. Zee; in 1845 de negende reis naar Schotland, Ysland en Terre Neuve; in 1846—1847 de tiende zeereis met Z. K. H. naar den Atlantischen Oceaan; in 1847 de elfde zeereis naar de Noordzee en Edenburg; in 1848 de twaalfde zeereis naar het eiland Madera. In Jan. 1848 werd hij adjudant van Prins Hendrik; in Dec. 1832 eerste officier aan boord van het fregat Doggersbank, en deed in die betrekking een kruistogt naar de Middel. Zee; in Julij 1859 werd hij kapitein ter zee; in 1846 ridder der orde van den N. L.; in 1849 ridder van de orde van de Eikekr.; in 1858 commandeur dier orde.

Hij huwde jonkvr. Albertine van Pallandt.

Zie *Herinnering aan Jonkheer H. W. A. Ridder v. R., laatstelijk kapitein ter zee en adjudant van Z. Kon. Hoogh. Prins Hendrik der Nederlanden. Niet in den handel.* 's Gravenh. 1862.

REGT (Jacobus Wilhelmus), den 31 Januarij 1818 te Amsterdam geboren, was schoolonderwijzer te Waddingsveen, waar hij in September 1878 overleed.

Hij schreef behalve vele schoolboeken, waaronder *Allereerste beginselen der practische onderwijskunde.* 5e dr. 1873.

Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard, den Riederwaard en het land van Putten over de Maas. Zwijndr. 1848.

Geschiedenis der Nederlandsche paedagogiek, in voorlezingen. Gouda 1861.

Handleiding tot de kennis om nadere geschiedenis en schetsen van hare merkw. personen, Gouda 1866, een even verdienstelijk boek als:

Neêrlands beroemde personen, naar hunne geboorteplaatsen in aardrijkskundige orde gerangschikt en beknopt toegelicht. Schoonh. (1868).

RENAUD (Guillaume), afkomstig uit een Fransch-Zwitsersch geslacht, dat zich te Nantes had gevestigd, werd den 18 December 1785 te Harderwijk geboren. Hij was organist bij de Remonstrantsche en Fransche Kerk aldaar onderscheidde zich als zoodanig en gaf vele orgel-concerten. Hij vestigde zich te Maassluis als concert-directeur en overleed aldaar den 4 Januarij 1856. Hij gaf eenige stukken voor piano en zang in het licht. Zijn zoon was de verdienstelijke Pierre Guillaume Renaud, den 3 April 1807 te 's Hage geboren.

Zie Gregoir.

REIJNVAAN (Joost Verschueren), in 1745 te Middelburg geboren, studeerde in de regten en vestigde zich als advokaat te Vlissingen, doch wijdde zich later geheel aan de muziek. In 1769 werd hij organist en klokkenist der Groote Kerk te Vlissingen, waar hij 12 Mei 1809 overleed.

Hij componeerde 6 *sonaten voor piano en viool.*

Mengelgedichten en gezangen op muziek gebragt, enz.

Muzikaal Kunstwoordenboek 1795.

Muzikaal Zak-Album 1805.

Zie Gregoir.

RIEDEL (Dr. Hendrik), den 4 Sept. 1796 te Kollum, (prov. Friesland) waar zijn vader predikant was, geboren, werd op veertienjarigen leeftijd gouverneur der kinderen van baron van Harinxma thoe Slooten te Holwerd. In 1824 bezocht hij met twee zijner kweekelingen, die hij evenals zichzelven in alle vakken tot de akademische lessen had voorbereid, de hoogeschool te Groningen, werd praeceptor aan de Latijnsche school aldaar en na verdediging eener dissertatie (*Horatii epistola ad Augustum Commentario illustravit H. Riedel.* Gron. 1831) conrector (1842). In 1860 verkreeg hij zijn ontslag, den 7 Mei 1871 stierf hij.

Hij beoefende vooral de geschiedenis en gaf in het licht:

Algemeene geschiedenis van de Volken en Staten der Oudheid, hunne zeden, staatsleven, beschaving, kunsten en literatuur in 6 dln. Gron. 1841—1852, waarvan het 3de tot het 6de deel ook onder den titel: *Algemeene geschiedenis van de Romeinen, hunne zeden, staatsleven,* enz. 4 dln. Gron. 1846—1851 verscheen. Dit werk zag niet verder het licht; een fragment van het vervolg is later uitgegeven onder den titel van: *Het Romeinschereсht in de eerste helft der Middeneeuwen* in het *Tijdschrift voor de Nederl. Gymnasien,* 1860, bl. 33—34.

Kort begrip der Oude historie. Gron. 1842—1852. 3 st.

Holland en de Hollanders van E. M. Arndt. Leeuw. 1847 (vertaald).

Inleiding in de geschiedenis der 19de eeuw van Gervinus. Gron. 1853. (vertaling).

Hoe moet men de historie bestuderen? Gron. 1856.

Het toekomend middelbaar onderwijs. Eene voorlezing Gron. 1860.

Het middelbaar onderwijs. (*Tijdspiegel*). Oct. 1862.

Horatius en zijne uitgevers. Een bibliographisch overzigt (1870) niet in den handel.

Zie *Levensb. der Maatsch. van Ned. Letterk.* 1871; Huberts.

RISSEEUW (Johannes Egbertus), den 7 Januarij 1798 te Oostburg geboren, promoveerde in 1817 te Leiden in de regten, werd advokaat in zijn geboortestad, vervolgens ontvanger te Waterlandkerkje, notaris te Zuidzande en later te Oostburg. Hij beoefend de vaderlandsche oudheidkunde, gaf bijdragen in de *Middelb. Courant,* in de *Zeeland, Jaarboeken, Bijdragen tot de Oudheidkunde en geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen,* in de *Eendragt, Eecloonaer, Cassandria,* in de *Navorscher,* enz. Hij gaf ook een paar pleitredenen en brochuren en *Acht Nuts verhandelingen, onder toezicht van J. H. van Dale.* Oostburg 1870.

Hij overleed in genoemde plaats 20 Jan. 1869.

RITTER (Wilhelm Leonard), geboren te Haarlem, 6 Maart 1799, was O. I. ambtenaar en overleed in zijn geboortestad 15 Februarij 1862.

Hij schreef:

De Europeaan in Nederlandsch Indië. Leiden 1856.

Nacht en morgen uit het Indische leven. Ald. 1861.

Vrijheid en dwang, eene episode uit de Indische geschiedenis der XVIIe eeuw. Historisch Romantisch verhaal. Amst. 1861.

RIVECOURT (Jonkheer George Hendrik de), den 20 April 1794 te Zutphen geboren, was tijdens zijn overlijden gepensioneerd kapitein bij het Nederlandsche leger. Hij was medewerker aan het door hem en Do. J. C. Kobus uitgegeven *Biographisch Handwoordenboek van Nederland.* Zutfen 1854—1863. 3 dln.

Hij beoefende ook de heraldiek en vervaardigde geslachtboomen der Nassausche huizen, dynastie Laurenburg en van de Prinsen van Oranje, dynastie Oranje, Baux, Chalons en Nassau. Amst. 1840. Ook schreef hij een menigte genealogische studiën en stamregisters. Overigens was hij medewerker aan den *Volksalmanak voor Roomsch-Katholyken.*

ROCHES (Jan des), te 's Gravenhage geboren, werd 1 Maart 1740 te Voorburg gedoopt. In November 1758 kwam hij te Antwerpen en werd aldaar ondermeester in de school van een Duitsch geestelijke, bij wien hij Fransch, Latijn en Grieksch leerde. Nadat de hoofdonderwijzer zijner school Antwerpen verlaten had, werd Des Roches zelf de bestuurder van dit gesticht, dat nogtans, op last van den Antwerpschen scholaster, in 1765 of 1766 gesloten werd.

Toen te Brussel de *Academie impériale et royale des scien-*

ces et des lettres was opgericht, behaalde Des Roches verscheidene prijzen voor geschiedkundige opstellen in de Fransche taal geschreven, die hem in 1773 de onderscheiding van het lidmaatschap en in 1776 het bestendige secretariaat dier Akademie bezorgden, waarop hij zich te Brussel vestigde. Van toen af verwaarloosde hij zijne moedertaal, om zich alleen met de taal van het Hof en het Latijn bezig te houden. In 1777 gaf hij, ondersteund door het Oostenrijksche Staatsbestuur, aan het Antwerpsche dialekt, bij middel der noodige accenten, kracht van wet, alsof het de eigenlijke Nederlandsche taal was. Toen hij op 20 Mei 1787 te Brussel overleden was, werden zijne zienswijze en stelsel nog lang door velen blindelings gevolgd en met hardnekkige stijfhoofdigheid verdedigd tegen de gezonde bewijsredenen over de ware schrijfwijze van het Nederlandsch door J. F. Willems.

Hij gaf in het licht:

Nieuwe Nederduitsche Spraakkunst. Antwerpen 1761.

Nieuwe Fransche Spraakkunst, die hij aan de wethouders van Antwerpen opdroeg, die hem daarom 20 Maart 1763 eene belooning van 25 dukatons toewezen. Ook gaf hij omtrent dien tijd in het licht:

Fransch-Nederlandsch en Nederlandsch-Fransch Woordenboek.

Zie Hubert.

ROHNER (J. C.), te Saksen-Gotha geboren, was concertdirecteur te Zwolle, droeg eene cantate, woorden van Mr. R. Feith, *De verlossing van Nederland*, aan Koning Willem I op. Hij was correspondent van het Kon. Ned. Instituut en ridder der orde van den Nederl. Leeuw. Men heeft nog van hem:

Muzykaal Zak-woordenboek. Zwolle 1820.

Een zijner composities *Corine à Oswald,* maakte vroeger veel opgang. Zijn broeder Wilhelm was in 1820 directeur van het orkest te Deventer; ook deze bespeelde met toejuiching de klarinet en de corde Basetto.

ROOKMAKER (Hendrik), den 16 Julij 1786 te Arnhem geboren, trad in 1799 als soldaat in Hollandschen dienst, waarin hij tot kwartiermeester adjunct opklom (1809). In 1811 ging hij als 1ste luitenant in Franschen dienst en ontving in 1814 zijn eervol ontslag als kapitein. Hij ging in dezelfde betrekking over in Nederlandschen dienst en kreeg in 1839 zijn eervol ontslag als Majoor-Kommandant. Hij woonde de veldtogten mede in Pruissen (1806) en Zweden en Pommeren (1807) in Noord-Duitschland (1808—1810), bij de groote armee (1812) en in Tyrol en Italië (1813 en 1814). Hij verkreeg het kruis van het legioen van eer, met algemeene stemmen van het corps officieren van zijn regiment, wegens zijn gehouden gedrag in Tyrol bij Maris, 28 Oct. 1813, waar hij met 40 man ongeveer 300 Oostenrijkers en Tyrolers gevangen nom, bij welke affaire hij door een geweerschot gewond werd. Hij was ook ridder der Willemsorde.

Hij huwde Cornelia van Rossum en overleed te Haarlem 17 September 1860.

Part. berigt.

ROORDA (Taco) werd den 19 Junij 1801 te Britsum in Friesland, waar zijn vader, Gerrit Roorda, predikant was, geboren, studeerde te Groningen en te Leiden. Door de verdediging van eene dissertatie, getiteld: *Commentarii in aliquot Jeremiae loca,* verwierf hij zich in 1824 te Groningen den titel van doctor in de godgeleerdheid, terwijl hij een jaar later, na verdediging van een *Specimen historico-criticum* over 't leven van Ahmed-ibn-Tulon, honoris causa tot doctor in de letteren en wijsbegeerte te Leiden werd bevorderd. Na eenigen tijd predikant te Burgwerd in Friesland en te Lutjegast in Groningerland te zijn geweest, werd hij in 1828 buitengewoon hoogleeraar in de Oostersche talen te Amsterdam, welk ambt hij met eene Lat. redevoering over de Hebreeuwsche dichteressen aanvaardde, en in 1835 werden hem, als gewoon hoogleeraar, de lessen in de bespiegelende wijsbegeerte opgedragen. In 1842 benoemde hem Koning Willem II tot hoogleeraar in 't Javaansch te Delft en in 1864 werd hij hoogleeraar aan de rijksinstelling voor de Indische taal-, land- en volkenkunde te Leiden, waar hij den 5 Mei 1874 overleed. Met onverflaauwde liefde beoefende hij de Semitische talen, zelfs nog in later tijd, toen een andere taak hem tot hoofdzaak was geworden. Getuigen de reeks van werken over Hebreeuwsche en Arabische taal- en letterkunde, die achtereenvolgens tot korte jaren voor zijn dood het licht zagen. Zijne Hebreeuwsche Grammatica in 2 dln zag in 1831 en 1833 het licht, en werd weldra gevolgd door een Arabische, voor Akademisch gebruik bestemd. (1835 2e dr. in 1858); zijne medewerking aan de *Orientalia (Annotatio ad Vaticiniorum Jesaiae Cap. I—IX* : 6 (*Orient.* 1, 1840.) — *Annotatio ad Psalmos Septemdecim primos* (*Orient. II.* 1846) en zijn *Commentarius in Vaticinium Michae,* in 1869 uitgekomen.

In 1835 opende hij zijne lessen over de bespiegelende wijsbegeerte met eene redevoering, getiteld: *Ontwikkeling van het begrip der philosophie, tot inleiding in de bespiegelende wijsbegeerte op het tegenwoordige standpunt der wetenschap.* Zijn philosophisch hoofdwerk was *Zielkunde of beschouwing van den mensch als bezield wezen.* Leeuw. 1849, 3e dr. aldaar 1864. In de *Gids* (Dl. 1. 1848) gaf hij: *de oudste bronnen van onze metaphysische begrippen, verdediging der miskende metaphysica* (1852) en *de vrijheid van den mensch en de bepaling van zijn wil in den strijd tusschen determinisme en indeterminisme* (1859).

Voorts gaf hij eene *Handleiding tot het onderwijs in de zinsontleding bij het lager onderwijs* (Leeuw. 1858); *over de deelen der rede en de redeontleding of logische analyse der taal tot grondslag voor wetenschappelijke taalstudie* (Leeuw. 1852, 2e vermeerd. dr. ald. 1865); *het geloof en de geloofsgronden van een modern Christen.* In brieven. Leid. 1871.

Voor de eerste vruchten zijner Javaansche studiën, mag men eene voorlezing houden, onder den titel van: *Proeve van Javaansche poëzie uit het heldendicht de Brâtâ Joedâ* een in 1841 uitgegeven. Een werk van meer belang, wijl het beslissenden invloed uitoefende op zijn verderen levensloop is de redevoering *over het gewicht der kennis van de Javaansche taal voor de beambten in N.-Indie,* uitgesproken in de vereenigde zitting der 4 klassen van het Kon. Ned. Instituut, gehouden te Amsterdam 14 April 1841, door Koning Willem II bijgewoond. Om in de eerste behoefte aan geschikte hulpmiddelen voor het onderwijs te Delft te voorzien, gaf hij in 1843 een nieuwe uitgaaf van de *Javaansche Spraakkunst* van A. D. Cornets de Groot, benevens in 1843 eene nieuwe uitgaaf van een klein *Leerboek tot oefening,* in der tijd door Gericke bewerkt. Voorts gaf hij in 1844 *het boek Rådjâ Pirangon, eene Javaansche legende,* en een verzameling van *Javaansche Wetten.* In 1845 verschenen: *Javaansche brieven, berichten, verslagen,* enz. Voorts *Javaansche zamenspraken over verschillende onderwerpen,* door C. F. Winter, 1e deel (waarvan in 1858 door mr. S. Keijzer het 2e deel werd uitgegeven), de uitgave van *De Bârtâ Joedâ Râmâ Râmâ en Ardjoenâ Sâfrâ,* in Javaansch proza verkort door C. F. Winter. Onder de latere tekstuitgaven verdienen eene bijzondere vermelding *De Wajangverhalen van Pârâsârâ Pandoe en Raden Pandji* in het Javaansch met aanteekening (1869), en ook het reeds in 1857 door Roorda gemeenschappelijk met zijn leerling Gaal uitgegeven, *Boek Adji Sâkâ,* uit de poëzie in Javaansch proza overgebracht door C. F. Winter. In 1847 verscheen het Javaansch-Nederduitsch woordenboek van Gericke, met toevoegselen en verbeteringen van Roorda, in 1862 het supplement op dat woordenboek met Meinsma bewerkt, en toen het uitverkocht was, nam hij de zware taak op zich een nieuw woordenboek zamen te stellen, dat hij echter niet mogt voltooien. Het voortreffelijkste, dat wij op het gebied der Javaansche taalstudie van hem bezitten, is zijne *Javaansche Grammatica* met een leesboek, in 1855 verschenen.

Voorts verscheen van hem in 1863 *over dichtmaat, versmaat en versbouw, inzonderheid in de Hollandsche, Duitsche, Fransche, Grieksche en Romeinsche, Arabische en Oost-Indische poezy* en verschillende Verhandelingen in de *Versl. en Mededeel. der Kon. Akad. van Wetens.*, en in de *Bijdr. tot de Ind .T., L. en Volkenkunde,* enz.

Zie *Jaarboek der Kon. Acad.* 1875; *Spectator* 1874; Huberts.

RUIJSCH (Arie), den 24 Februarij 1797 te Rotterdam geboren, woonde als korporaal-vrijwilliger onder kolonel Speelman den slag van Waterloo bij en was lid van den gemeenteraad en wijnhandelaar te Vlissingen, toen hij daar den 25 October 1871 overleed.

Hij gaf in het licht de volgende tooneelstukken:

De twee ringen of de schipbreuk bij Egmond. Zierikzee 1829.

Verkeerd adres. Zangspel.

Het wisselregt of de kus aan tooner. Zangspel.
De Zeeuwsche schutterij en kantonnement op het Slot Berkenhof. Zangspel. Middelb. 1831.
De Hollandsche krijgsgevangenen in Henegouwen. Zangsp. Ald. 1832.
Het kasteel van Tourville of de Hollandsche Zeelieden in Frankrijk, oorspr. treurspel. Vliss. 1835.
Moederliefde en heldenmoed of de gevangenis op het slot 's Gravenstein te Antwerpen, drama. Vliss. 1837. 3e dr.
Geregtigheid en Wraak of de vader, regter over zijn zoon. Ald. 1838.
De gans met de paauwenstaart of het geneesmiddel der hoogmoedsdolheid. Zangsp. Ald. 1838.
Albregt van Beijeren of de St. Mauritius-nacht. Hist. drama. Vliss. 1841.
Het testament uit Amerika, drama. Vliss. 1841. 2e dr. Amst. 1872.
De wees van Brussel. Eene episode uit de laatste drie dagen van Alba's schrikbewind, historisch drama met een voorspel. Middelb. 1848. 2e dr. Amst. 1868.
Acasia-looveren. Gendt 1850.
Zoo werd hij rijk, drama. Amst. 1853. 2e dr. 1871.
De eer en het geld, drama. Middelb. 1854.
De tulpenhandel of de dwaasheid der 17e eeuw. Blijsp.
Salvator en Casaaro of de onzigtbare broeders, drama.
Het bankbiljet van duizend gulden. Blijspel met zang, bekroond door de Kon. Maats. van Letterkunde, bij het Nederl. Kunstverbond te Antwerpen. Haarlem 1858. 4de dr. Ald. 1862.
De Hertog van Alençon te Antwerpen of burgertrouw en verraad in 1583, geschiedk. drama. Vlissingen 1863. 2e dr. Amst. 1866.
De oom uit Oost-Indië of de drie gekroonde artisjokken, blijspel met zang. Vliss. 1865.
Kikkerstein en Modderlust of de twee villa's. Amst. 1866.
't Was maar een loods. (Eene kroon voor den ouden zeeman), tooneelsp. Vliss. 1867. 2e dr. Amst. 1868.
Veroordeel tegen Zeeland. Gedicht. Zwolle 1871.
Buijsch was ridder der orde van den Ned. Leeuw.

Zie Eekhoff, *Friesland* in 1815, bl. 105; Brinkman; Huberts.

S.

SANDBRINK (EDUARD ALEXANDER), den 29 December 1826 te Driebergen geboren, studeerde en promoveerde te Utrecht in de regten. Hij werd achtereenvolgens burgemeester van Amerongen, Darthuizen en Leersum, in 1854 redacteur van de *'s Gravenhaagsche Nieuwsbode,* in 1856 regter in de Arrondissements-regtbank te Appingadam, in 1861 te Utrecht, in 1863 te Winschoten. Aldaar woonde hij sedert 1864 als president dier regtbank en overleed den 26 Maart 1875.
Hij gaf eenige bijdragen in regtskundige tijdschriften en afzonderlijk:
De rechterlijke organisatie en de juristendag. Gron. 1871.

Zie Huberts, enz.

SANDWIJK (GIJSBERTUS VAN), den 16 April 1794 te Spanbroek in N.-Holland geboren, werd hulponderwijzer, vervolgens (1812) onderwijzer aan de Fransche dorpschool te Oude Niedorp, te Schermerhorn (1814) en aan de Staatsburgerschool te Purmerende. Hij ontving in 1866 zijn pensioen en overleed 3 Junij 1871.
Hij gaf in het licht:
De vriend der jeugd. 2 dln. Purmerende 1827.
Dichtregelen voor de lieve jeugd. Ald. 1830.
Korte geschiedenis van ons vaderland. Leiden 1831.
Karakterschetsen. Krijgsbedrijven, Geschiedkundige anecdoten uit den Belgische opstand sedert 25 *Aug.* 1830. Purmer. 1831.
Het leven van J. C. J. van Speijk. Amst. 1837.
Gedichtjes voor de lieve jeugd. Amst. 1837.
Het leven van Joh. Carolus Eberts. Amst. 1838.
Kinderspelen, verhalen, zedelessen, raadsels. Purmer. 1838.
Kronijkmatige en geschiedkundige beschrijving van Purmerend. Purmer. 1839.
Gezangen voor de jeugd. Purmer. 1845.
De diergaarde. Amst. 1859.
Het buitenleven, vertellingen en liederen van Geertruide. Purmer. 1861.
Van vroeger en later. Dichterlijke bijdrage. Purmer. 1861.
Boertige dichtstukjes. Purmer. 1861.
Verhalen en versjes voor de jeugd. Schiedam 1864.
Sneeuwvlokjes. Schets en ernst. Laatste gedichten. Enkh. 1865.
Boert en ernst. Zestal voorlezingen. 2 dln.
Uien en knollen, boertige rijmelarij. Meikevers. Mijn adversaria. Tweestemmige liederen, alle te Purmerende tusschen 1861 en 1865 uitgegeven. Ook schreef hij schoolprentenboekjes en was redacteur van het *Prentenmagazijn* van 1841—1849 in 8 dln. 4°. of 10 dln. 8°. uitgegeven.

Zie Huberts; Brinkman.

SAUSSAYE (Dr. DANIEL CHANTEPIE DE LA), zoon van mr. Pierre Chantepie de la Saussaye, hoofdambtenaar bij het Ministerie van Koloniën en Sara Jacoba 't Joostink, werd 10 December 1818 te 's Hage geboren, bezocht het gymnasium en in 1836 de Leidsche Hoogeschool, werd in 1841 proponent, in 1842 predikant bij de Waalsche gemeente te Leeuwarden, in 1848 te Leiden, in 1861 bij de Nederl. Hervormde gemeente te Rotterdam. In 1868 werd hij door de Theologische faculteit te Bonn honoris causa tot Theologiae doctor benoemd en in 1872 hoogleeraar in de godgeleerdheid te Groningen. Hij aanvaardde deze betrekking met eene redevoering *over de plaats der theologische wetenschap in de encyclopedie der wetenschappen.*
Hij overleed den 13 Februarij 1874.
Schriften:
Het voortdurend bestaan des joodsche volks verklaard uit deszelfs toekomst. Leerr. over Rom. XI : 25—29. Leiden 1849.
Le dernier commandement du Christ à ses disciples. Sermon sur Matthieu XXVIII : 19, 20. Leiden 1850.
Témoignage contre l'esprit du siècle. Six Sermons. Amst. et Leiden 1852.
Goliath et David. Sermon sur la lutte entre le Catholicisme et le Protestantisme. Leiden 1853.
Trois Sermons sur Rome, Rome payenne: l'Église à Rome Rome et la Réforme. Leiden 1854.
Gedachten over het wezen en de behoeften der Kerk, bepaaldelijk der Nederlandsche Hervormde 1e afl. Leid. 1855.
Openbare brief aan Dr. J. H. Scholten, naar aanleiding van de voorrede van den derden druk van de leer der Hervormde Kerk door den laatstgenoemden. Utrecht 1855.
Conservatisme et progrès. Sermon pour la fête de la réformation. Amsterdam 1858.
Beoordeeling van het werk van J. H. Scholten over de leer der Herv. Kerk. Utrecht 1859.
De nood der kerk. Brief van den Redacteur van het Tijdschrift Ernst en vrede, aan het gezelschap van dien naam. Utrecht 1859.
Bijbelstudien. Leiden 1859—61.
Bijblad 1859—63.
Een woord van toelichting naar aanleiding der recensie van A. Pierson over de inaugareele Oratie van J. I. Doedes. Leiden 1860.
La crise religieuse en Hollande. Souvenirs et impressions. Leide 1860.
Rede, gehouden ter gedachtenis van Izaak da Costa. Leiden 1860.
Leerredenen, 1e *tot* 5e *reeks.* 1—3 Leiden. 4—5 Rott.
Christ toujours le même dans l'Église, et la mission des Églises Wallonnes. Deux discours prononcés dans l'église Wallonne de Leide, à l'occasion de la vocation à l'église réformée hollandaise de Rotterdam. Leide 1862.
Jezus Christus, het onwrikbare fondament der gemeente. Leerrede over 1 *Cor. III* : 11, *uitgesproken in de Groote Kerk der Nederd. Herv. Gemeente te Rotterdam den* 11 *Mei* 1861 *tot aanvaarding van het herders- en leeraarsambt in de gemeente.* Leiden 1862.
Het beproeven der geesten. Belijdenis predikatie. Rotterdam 1862.
La Parabole de l'enfant prodigue. Méditations Evangeliques. Leiden 1862.
Bevestigingsrede. Rotterd. 1862.

De Brief aan de Hebreën voor de gemeente uitgelegd. 3 dln. Leiden 1863.

De gelijkenis van den verloren zoon. Vijf leerredenen uit het Fransch vertaald, door den auteur. Leiden 1863.

De godsdienstige bewegingen van dezen tijd in haren oorsprong geschetst. Vier voorlezingen. Rotterd. 1863.

Hoe moet het moderne naturalisme bestreden worden? Een woord over deze vraag, naar aanleiding van Van Oosterzee's jongste geschrift over het leven van Jezus van Ernest Renan. Rott. 1863.

Dankzegging en waarschuwing. Twee leerredenen bij gelegenheid van het feest van Nederlands herstel. Rott. 1863.

Toespraak, gehouden ter gelegenheid der 4de Jaarvergadering van het Rotterd. Vrouwen-Hulpgenootschap, den 23 Maart 1864. Rott. 1864.

Een woord aan A. Pierson naar aanleiding van diens geschrift „Onverdraagzaamheid." Rott. 1864.

De strijd der gemeente. Antwoord aan Dr. A. Pierson. Rott. 1864.

Eene verklaring op eene uitnoodiging van Mr. G. Groen van Prinsterer. Amst. 1864.

Waarom ik het Nederl. Zendelinggenootschap heb verlaten. Rott. 1864.

Paschen, Hemelvaart en Pinksteren. Drie apologetische leerredenen. Rott. 1864.

Als ziende den Onzienlijke. Rede ter nagedachtenis van Calvijn. Rott. 1864.

Het Godsrijk en de Hervorming. Twee leerredenen. Rott. 1864.

Brief aan Mr. G. Groen van Prinsterer. Rott. 1865.

Jeruzalems verlossing onder Hiskia. Rott. 1865.

Leven en richting. Vier voorlezingen over godsdienstige vraagstukken van dezen tijd. Rott. 1865.

De zoogenaamde middenpartij in de vaderl. Kerk. Ald. 1866.

Leerredenen over het Evangelie van Johannes 1e drietal. De Proloog. Rott. 1865.

Acht jaartallen herdacht, bij gelegenheid van het zevende halve eeuwfeest der Hervorming. Rott. 1867.

De roepstemmen van het jaar 1866. Zestal leerredenen. Zeist 1867.

Le principe de la Société moderne et le principe chrétien. Rott. 1867.

Herinneringen aan 25jarige ambtsbediening. Rott. 1867.

De Christ. kerkelijke tijdvragen, vrijmoedig beoordeeld. Rott. 1868.

De toekomst. Vier Eschatologische voorlezingen. Rott. 1868.

Het Protestantisme als politiek beginsel. Eene voorlezing. Rott. 1871.

Vertroostingen. Twaalf Leerredenen. Rott. 1873.

De gebondenheid en de vrijheid der Theologische wetenschap. Groningen 1873.

Viertal Leerredenen over onderwerpen uit het leven des Heeren. Rott. 1874.

Het bovennatuurlijke in de geschiedenis. Leerrede over den Engelenzang. Gron. 1874.

Voorts gaf hij vertalingen uit het Fransch en Hoogduitsch, vele opstellen in *Ernst en Vrede* in de *Protestantsche Bijdragen*, in de *Vereeniging, Geloof, Hoop en Liefde, het eeuwig Evangelie, Magdalena, Compte rendu de la conférences des Chrétiens Evangeliques* en in de *Evangelische Alliantie*.

Zie *Levensb. der Maatsch. van Nederl. Letterk.* 1874.

SCHELFHOUT (Andries), den 16 Februarij 1787 te 's Hage geboren, werd aanvankelijk in het bedrijf van zijn vader (vergulder en lijstenmaker) opgeleid, vervolgens geplaatst bij Breckenheimer, decoratieschilder van den schouwburg. In 1815 behaalde hij zijn eerste succes met eene schilderij, voorstellende *een vijver in het Haagsche bosch bij winter*. Een paar jaar later trok een kapitaal landschap, gestoffeerd door P. G. van Os de algemeene aandacht, en in 1819 behaalde hij de groote medaille bij de Koninklijke Akademie van Antwerpen en droeg sedert, waar hij naar uitgeloofde prijzen dong, de overwinning weg. Velen zijn dan ook de eereblijken, die hij gedurende zijn leven ontving. Het ligt buiten ons bestek de lange lijsten mede te deelen der schilderijen, die door dezen meester naar verschillende tentoonstellingen werden gezonden; alleen teekenen wij aan, dat men in zyne landschappen bij zomer en winter, bij morgen-, middag- en avondstond, bij stilte en storm, eene oneindige verscheidenheid, maar altijd hetzelfde meesterlijke penseel en hetzelfde waar en aangenaam koloriet met eigenaardige en keurige stoffaadje aantreft. Ook in strand- en zeegezigten was hij een onzer grootste kunstenaars. De roem zijner werken is dan ook door de faam door geheel Europa verspreid. „Welligt bestond er geen kunstenaar die zijn talent steeds rijzende heeft weten te doen gelden, gelijk deze beroemde landschapschilder."

Hij overleed den 19 April 1870 te 's Hage.

Zie van Eynden en van der Willigen; Immerzeel, Kramm; *Spectator* 1870. I; Muller, *Cat. van portr.*

SCHENK (Johannes), omtrent de helft der 17de eeuw in Duitschland geboren, verwierf zich een grooten naam als virtuoos op de viola de gamba en als componist. Hij was reeds in 1688 te Amsterdam gevestigd en leefde er nog in 1694. Hij had den titel van Kamercommissarius en Kamerraad van den keurvorst van de Paltz.

Zie Gregoir.

SCHENKMAN (Jan), den 1 October 1806 te Amsterdam geboren, was daar onderwijzer en hield zich veelal met letterkundigen arbeid bezig. Hij overleed 4 Maart 1863. Hij vervaardigde een menigte kleine verzen en bijdragen in almanakken en prenteboekjes. Afzonderlijk gaf hij:

Overpeinzingen van een eenvoudig burgerman op den 16e verjaardag van zijn zoon 1850.

Rekwest van Amsterdamsche jongens aan den Edel-Achtb. Heer Burgemeester der stad 1850.

Sint Nikolaas en zijn knecht. Voor kinderen 1850.

Hulde en dank aan het G. A. bestuur van Amsterdam, met diepen eerbied toegevoegd door de jeugdige rekwestanten dier hoofdstad. 1850.

Oud en nieuw. Berijmde voorlezingen en losse dichtstukjes. 1851.

Prent A B C met versjes 1851.

De vertellingen van moeder de Gans met dichterlijke bijschriften 1851.

Wat een eenvoudig burger dacht bij de onthulling van het standbeeld van Rembrandt van Rhijn. Boertig dichtstukje 1852.

Jeremiade van Rembrandt van Rhijn in den avond van 26 Mei 1852. *Afgeluisterd op de Botermarkt te Amsterdam, en eenige oogenblikken daarna voorgedragen in de Societeit Bellevue en Concordia* 1852.

Brief van St. Nicolaas aan zijn vrienden te Amsterdam. Luimig dichtstukje 1852.

Fabelen en vertelsels. Vrij herzien met platen 1854.

Nieuw A B boek, naar een oud rijmpje en een aardig wijsje 1856.

Ontwerp van eene nieuwe belastingwet op de crinolines 1858.

De vrolijke pretmaker in gezelschap 1856. 4e dr. 1864.

Arlequin's bont A B boek 1860.

Artis voor de jeugd. Met platen 1861.

Het nieuwe apenspel, zonder weerga. Nooit gezien. Met platen 1862.

Vos en konijn. Een leerzaam verhaal met versjes 1862.

De kermis-artisten of de viervoetige kunstenmakers voor het kleine publiek. Met platen 1863.

De nieuwe Circus. Groot paardenspel voor het kleine publiek. Met platen 1863.

Humoristische voorlezingen in proza en poëzy. Met eene voorrede van J. van Lennep en portret des schrijvers 1863 en andere kinder- en rijmwerkjes, alle te Amsterdam in het licht gegeven.

Zie Hubertus, Brinkman.

SCHILL (Ernst August), den 4 Jan. 1816 te Batavia geboren, werd op 2 jarigen leeftijd naar Nederland gezonden, alwaar hij bleef tot 5 October 1835. Hij huwde te Batavia met Adriane Elizabeth Christine Wilhelmine Tromp, 7 Aug. 1839. Op 1 Febr. 1836 te Batavia aangekomen, werd hij in Junij 1836 klerk bij het hoog geregtshof, op 1 April 1839 waarnemend adj. gez. klerk bij het hoog geregtshof, in Dec. 1839 eerste kommies dir. mid. dom., in Julij 1846 hoofdkommies bij die directie, tevens 1e amanuensis van het civ. weduwe fonds, in Dec. 1848 ontvanger der inkomende en

uitgaande regten te Batavia, in 1853 luitenant-kolonel comm. der B. schutterij. In 1856 ontving hij het eereteeken voor 20jarige schuttersdienst.

Part. berigt.

SCHILL (Jeremias), den 6 Dec. 1784 te Zierikzee geboren, kwam in den ouderdom van ongeveer 5 jaar met zijne ouders te Batavia. Opgeleid voor den dienst van den Lande, bekleedde hij reeds vroeg en achtervolgelijk verschillende Gouv. betrekkingen tot in het jaar 1838, toen hij als algemeen ontvanger een eervol ontslag uit 's lands dienst erlangde en vervolgens gepensioneerd werd. Later werd hij, bij besluit van Z. M. Willem III d.d. 10 Mei 1849, genoemd ter gelegenheid van hare plegtige inhuldiging, benoemd tot ridder der orde van den Ned. Leeuw. Hij was gehuwd den 25 Jan. 1807 te Batavia met Elizabeth Adriane Rozeboom. Hij overleed den 15 Oct. 1852. Zij 8 Junij 1855.

Part. berigt.

SCHILL Sr. (Jeremias), Luthersch predikant te Zierikzee, verliet het vaderland tijdens de beroeringen tusschen de patriotten en Prinsgezinden. Te Batavia aangekomen in het jaar 1789 nam hij aldaar het beroep als leeraar aan. Hij was geboren te Kampen en gehuwd met Elisabeth Helwig. Hij is te Batavia na 25 jarigen onafgebroken dienst in October 1814 in den ouderdom van 64 jaren overleden.

SCHILL (Pieter Adolf), den 6 Junij 1810 te Batavia geboren, werd op 6jarigen leeftijd naar Nederland gezonden, alwaar hij gehuwd is, den 17 Julij 1835 met Margaretha Cornelia Wilhelmina Kolff. Hij overleed te Batavia den 11 October 1851.

Part. berigt.

SCHLIMMER Jan Balthasarsz (Lodewijk), den 19 November 1794 te Dordrecht geboren, was hoofdonderwijzer te Rotterdam, waar hij 6 Maart 1866 overleed.

Men heeft van hem:

Prijsverhandeling over den aard, den oorsprong en de waarde van den Volksgeest. Rott. 1826.

SCHMÖLK (Mr. Sibout), den 16 Mei 1801 te 's Hage geboren, studeerde te Leiden in de regten, vestigde zich in zijne geboortestad en oefende aldaar gedurende 20 jaren de regtspraktijk als procureur uit, eerst bij het voormalig hoog-geregtshof daarna bij den hoogen raad en bij het prov. geregtshof van Zuid-Holland. Nadat hem de betrekking van regter-plaatsvervanger in de arrondissements-regtbank te 's Hage was opgedragen, werd hem een vereerenden raadheerszetel aangeboden. Negentien jaren bekleedde hij dien en wees daat voor zelfs een hem door de regering aangeboden plaats van raadsheer in den hoogen raad der Nederlanden af. In 1864 trad hij als vice-president en in 1871 als president van het hof in Zuid-Holland op. Had hij voor 1864 beurtelings in de beide kamers van het hof zitting, de jaren van zijn vice-praesidium en praesidium bragt hij onafgebroken in de kamer van Burgerlijke Zaken door. Hij was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw en overleed te 's Hage den 6 Dec. 1872.

Part. berigt.

SCHNEEVOOGT (Gustaaf Eduard Voorhelm), den 27 December 1814 te Haarlem geboren, ontving zijn eerste opvoeding op het instituut der Broedergemeente te Neuwied, waar zijn zin voor de Duitsche letterkunde degelijk voedsel vond, bezocht de Latijnsche school te Haarlem, tegelijk met Nikolaas Beets en Hacke van Mijnden en werd in 1833 student in de geneeskunde te Leiden. Na zijne promotie (1838), vestigde hij zich te Amsterdam en werd aldaar eerste geneesheer aan het buitengasthuis, welke post hij, na de Ziekenhuizen en Krankzinnigengestichten zoo wel hier als in het buitenland bezocht te hebben, aanvaardde. In 1851 werd hij buitengewoon professor in de kliniek en aanvaardde hij zijn ambt met eene rede *over de physiologische eenheid van ligchaam* en opende in 1852 zijn cursus over neuropathologie. Hij had daarenboven eene groote consultatieve praktijk en was de ziel der maatschappij voor geneeskunst, waarvan Ramaer de schepper was. De groote verbeteringen in de geneeskundige armverzorging te Amsterdam, door Heije als lid van den raad, op touw gezet en krachtig aangedrongen, waren op de meeste punten het resultaat van overleg tusschen Heije en Schneevoogt. Na zijn ontslag als geneesheer van het Binnengasthuis verkregen te hebben, werd hij inspecteur der krankzinnigengestichten. Hij overleed op den huize Heilenoord bij Arnhem, den 17 Augustus 1871. Schneevoogt was een geruimen tijd mederedacteur van *de Gids.* Zijne geschriften zijn weinig en onder deze:

Bedenkingen tegen de scheiding van geneesk. gestichten en bewaarplaatsen voor krankzinnigen, aangenomen bij het wetsontwerp van 1840. Amst. 1840.

Geregtel. geneesk. rapport uitgebragt in de zaak van Wilhelmina Wolff, wed. van Leurs, aangeklaagd wegens strafbare poging tot moord. 's Hage 1848.

Een woord van aanbeveling voor Nightingales *Ziekenverpleging,* vert. door mevr. Busken Huet.

Zie *Jaarboek van de Kon. Akad. van Wetenschappen voor* 1872; *Spectator* 1871.

SCHÖL (Hubert), organist der Fransche Kerk te Delft. Poot plaatste onder zijn afbeeldsel:

„Wij zien 't penseel die nooten kroonen
„In Schol, die dus herboren is."

Zie Gregoir.

SCHOLMAN (Cornelis), in Noord-Brabant geboren, studeerde te Rome en vestigde zich in Zuid-Nederland, waar hij vele jaren met Roomsch-Katholieke boeken en schoonwerkjes colporteerde. Hij overleed den 6 Januarij 1862 te Droogenbosch, in den ouderdom van 56 jaren.

Hij schreef:

Berijmde schets eener pelgrims reis naar Rome 1838—41. Mechelen 1843—1844.

Uitboezeming aan J. B. Malow. Tienen.

Reis door de hel. Zededicht. Ald.

Gouden eerekroon van Jezus en Maria, of de litanie van O. L. V. in de Mei, en dichtregelen. Ald. 1846.

Gedicht op het laatste doreel, Michel Angelo's onvergelijkelijk meesterstuk. Ald. 1849.

De dood van den aartsbisschop van Parijs. Naar het Fransch. Ald. 1850.

Kort begrip van alles wat een Christen mensch moet gelooven en doen. Ald. 1853.

Godvruchtige liedekens, dienstig voor de schooljeugd. Ald.

Meilied. Ald.

SCHREVEN (Zion Willem van), den 2 Maart 1825 te Zwolle geboren, wijdde zich aan het onderwijs en was in zijn geboortestad aan onderscheidene inrichtingen van onderwijs en aan de *Zwolsche Courant* werkzaam. Hij overleed den 10 Mei 1871.

Hij schreef vertalingen en opstellen in onderscheidene tijdschriften, dag- en weekbladen, en gaf afzonderlijk in het licht:

Het verband tusschen nijverheid en wetenschap, een aandrang tot de wetenschappelijke opleiding van den nijveren stand. Zwolle 1867.

Zie Huberts; Brinkman.

SCHRIVANEK (George), zoon van George Schrivanek, was eerst bediende in een handelshuis te Antwerpen, later legde hij zich op de muziek en wel op de piano toe. In 1819 speelde hij op het 5e winter concert te Rotterdam, het *concert militaire* van Dusseh, en vestigde zich in die stad als piano-meester. Hij overleed in 1842.

Zie Gregoir.

SCHRIVANEK (George), in 1770 geboren, was een uitstekend hoboïst, bekleedde verschillende belangrijke posten te Antwerpen, Amsterdam (1799—1810), Stockholm, Nantes enz. In 's Hage was hij met Planoque 't hoofd van de concerten der harmonie. In 1822 verliet hij deze stad en trok met zijn zoon Karel naar Parijs, waar hij in 1880 overleed.

Zie Gregoir.

SCHRIVANEK (Karel), zoon van den vorige, in 1799 te Amsterdam geboren, aan het conservatoire te Parijs gevormd, legde zich bijzonder toe op de violoncel en piano, aanvaardde in 1814 de plaats van violoncellist bij den

schouwburg te Nantes, en bekleedde later dezelfde post in verschillende Fransche steden. In 1819 was hij met M. van Gelder, eerste violoncellist van den Franschen Schouwburg, te 's Hage, en trad meermalen in concerten als solist op. In 1829 maakte hij een deel van het orkest te Rouaan en in 1838 stond hij te Lausanne aan het hoofd der muziek en gaf onderwijs in den zang aan de hoogere school voor meisjes aldaar. Hij overleed den 2 December 1866. Hij was tweemaal gehuwd en vader van de bekende tooneelspeelster Celestine Schrivanek, aan den Schouwburg des Variétés te Parijs.

Zie Gregoir.

SCHUT (JAN ERNST), een Amsterdammer, overleed den 28 October 1836.

Hij gaf in het licht:

Lotgevallen van mijnheer Ezechiel, getrokken uit deszelfs secrete memorien. Amst. 1834.

Jodoca, de kaartlegster. 2 dln. Amst. 1835.

Aleid van Poelgeest, Historisch Romantisch tafereel. Amst. 1836.

Zie Huberts; Brinkman.

SCHWINDELN (FR.), in 1738 te Amsterdam geboren en in 1788 te Carlsruhe overleden, gaf in het licht:

Simphonie périodique à deux violons, taille, etc.; basse, flûtes et haut-bois et cornes de chasse No. 11. Amst.

Zie Gregoir.

SELS (JAN), den 8 Julij 1875 te Dordrecht geboren. Hij was daar broodbakker en overleed den 8 Januarij 1854.

Hij gaf uit:

Beschrijving der stad Dordrecht. Dordr. 1854 m. pl., herdrukt in 1876.

Zie Huberts.

SERIÈRE (Jhr. GUILLAUME DE), den 3 Januarij 1788 te Naarden geboren, was van 1812—1821 Waalsch predikant te Zutfen en Deventer, van 1821—1826 predikant der Protestantsche gemeente te Batavia, daarna tot 1826 geschiedschrijver van Nederlandsch Indië. Van 1826—1840 bekleedde hij het ambt van resident op Java en van 1842—1846 dat van gouverneur der Molukken. In 1868 werd hij door den Koning in den adelstand verheven en den 17 September van dat jaar overleed hij te 's Hage.

Men heeft van hem, behalve een aantal redevoeringen, verhandelingen, brochuren enz. in de *Recensent, Hermes, Verhandelingen van het Bataviaansch Genootschap*, een werk, getiteld: *Mijne loopbaan in Indië.* Zwolle 1849.

Zie Huberts; Brinkman.

SIEBOLD (Jhr. Dr. PHILIP FRANZ VON), zoon van den hoogleeraar Johann George Christoph, werd den 17 Februarij 1796 te Würzburg geboren, studeerde van 1815—1820 aldaar en verkreeg den doctoralen graad in de geneeskunst. In 1821 kwam hij in ons vaderland en werd als officier van gezondheid eerste klasse voor den dienst van Nederlandsch Indië en in 1823 als officier van gezondheid bij het garnizoen te Weltevreden geplaatst. Het Nederlandsch Indisch gouvernement, aan welks hoofd toen de baron van der Capellen stond, vatte het plan op om handelsbetrekkingen met Japan aan te knoopen en zond een gezantschap derwaarts, waarbij hij von Siebold als arts en natuurkundige plaatste. In Japan genas hij de dochter des Keizers van eene ernstige ziekte en kreeg tot belooning verlof het binnenland te mogen bezoeken en betrekkingen met de geleerden te mogen aanknoopen. Volgens anderen zou hij, voor wien de dorst naar kennis van Japan en zijn inwoners schier onleschbaar was, na zich de taal van het land volkomen te hebben eigen gemaakt, langzamerhand er in geslaagd zijn betrekkingen aan te knoopen met Japansche geleerden. Drie jaren bleef hij onvermoeid werkzaam ter beoefening van de Japansche taal-, land- en volkenkunde.

Toen hij in 1828 op het punt stond met zijne rijke wetenschappelijke verzameling naar Europa terug te keeren, werd hij daarin verhinderd, wijl het aan den Keizer ter oore was gekomen, dat hij van den opzigter der keizerlijke boekverzameling te Jeddo afteekeningen van aldaar bewaard wordende landkaarten van het Keizerrijk had ontvangen en dat hij voornemens was die naar Europa te verzenden. Er werd een gestreng onderzoek ingesteld met het gevolg dat hij uit het rijk werd gebannen. Hij keerde naar Batavia en vervolgens naar Nederland terug. Hier hield hij zich bezig met de door hem verzamelde bouwstoffen tot de kennis van de taal, 't land en volk van Japan te bearbeiden en de door hem verzamelde schatten te ordenen en beschrijven, en richtte te Leiden het Japansche Museum in. Tot voortzetting en ter bevordering zijner studiën, bewees hem de door hem medegenomen Chinees Ko Tsihing-Dsihang groote diensten; ook leerde hij zijn landgenoot Dr. J. J. Hoffmann de Japansche taal en ondernam tot bevordering van den wereldhandel met Japan groote reizen. Zoo vinden wij hem in 1853 aan het hof te St. Petersburg, waar hij geroepen was om de Russische regering inlichting te geven omtrent de vestiging van handelsbetrekkingen in Japan, gelijk hij later in 1868, met gelijk doel, door Keizer Napoleon III tot raadsman werd genomen. In 1859 vertrok hij wederom naar Indië, gezonden om te trachten voor de Nederlandsche handelmaatschappij en den Nederlandschen handel in 't algemeen handelsbetrekkingen aan te knoopen. Te Japan trad hij tot 1861 in dienst van den Taikuun, keerde in 1863 naar Europa terug, vestigde zich in zijne geboortestad Würzburg en overleed te Munster den 10 October 1866.

Zie over hem en zijne schriften *Uns. Zeit.* III. 1867. Th. I. 228.

SIEBURGH (NICOLAS CHARLES), den 18 October 1827 te Amsterdam geboren, trad als adelborst in dienst van den lande en verkreeg in 1857 op zijn verzoek een eervol ontslag. Hij hield zich gedurende 1859 en 1860 met H. A. Insinger, H. O. Hartsen, A. Brugmans, J. D. Diets en J. Boelen ijverig bezig met de verwezenlijking van de doorgraving van Holland op zijn smalst. Na het mislukken dier poging vertrok hij in April 1863 naar Japan, een land dat hem door de zich daar openbarende ontwikkeling bijzonder aantrok. Aanvankelijk verbleef hij te Kanagawa, later naar Nagasaki vertrokken, overleed hij aldaar 27 Juni 1862.

Hij schreef bijdragen in *Nederland en de Gids, b. v. Pruttelen; Een dag te Tripoli; Klaar om te wenden; Maury; Het tractaat van Mandhar* (Nederland); *Huwelijken worden in den hemel gesloten; Krijgsverrigtingen tegen den Panglima Bezaar van Reten;* Afzonderlijk verscheen zijne *Verhandeling over de doorgraving van Holland op zijn smalst.* 1855.

Zie Huberts en Brinkman.

SIFFLÉ (ALEXANDER FRANCOIS), den 11 Mei 1801 te Middelburg geboren, studeerde te Leiden in de regten, vestigde zich in 1825 als advokaat in zijn geboortestad, waar hij in 1828 notaris werd.

Hij beoefende de poëzij en schreef voor het tooneel:

Albrecht Beijling, 1831.

Philips van Egmont of het verijdelde verraad, 1832.

Godefried en Girla, 1833.

Antigone 1836. Amst. 1861.

Gedichten, 1825.

Over de taalstelsels van Siegenbeek en Bilderdijk. Brugge 1827.

Over den oorsprong en de wetten van het rijm. Haarlem 1828 (beide bekroond bij het Brugsche en Teijlers genootschap).

Aan Z. K. H. Prins Henderik bij Hoogstdeszelfs vertrek naar de Middellandsche Zee, 1839.

Welkomstgroet aan Z. M. Willem I bij Hoogstdeszelfs aankomst te Middelburg in Aug. 1841, 1841.

Nieuwe Gedichten, 1844. 2 dln.

J. J. Berdenis van Berlekom in zijn denken en handelen geschetst als een voorbeeld voor ieder lid van de Mentrike van 't Nut van 't Algemeen. 1844.

Na de lezing van het ontwerp der nieuwe grondwet. Dichtstukje 1848.

Verhandelingen over den oorsprong en de grenzen van het wettig gezag in den Staat, 1852.

Java's ramp. Dichtstuk, uitgegeven ten voordeele der noodlijdende op Java, 1861.

Herfstbloemen. Nieuwste gedicht. 1861.

Hij was medewerker van het *Taalkundig Magazijn*, den *Muzenalmanak*, hielp in 1848 de *Zeeuwsche Courant* oprigten, waarvan hij later hoofdredacteur werd, en overleed te Middelburg 7 Oct. 1872.

Zie Huberts; Brinkman.

SIRTEMA VAN GROVESTINS (KAREL FREDERIK baron) was eerst kamerheer en kabinet-secretaris van Koning Willem I. Daar de fiere stijfhoofdige Fries zich niet naar het hofleven kon schikken, begaf hij zich naar Parijs, vervolgens naar Montmorency, eindelijk in 1845 naar St. Germain en Laye, waar hij den 22 Mei 1874 in 83jarige leeftijd stierf. Hij hield zich met geschied- en staatkundigen arbeid bezig en gaf in het licht:

Lettre à Guillaume 1er Roi des Pays-Bas, écrite en 1838 (1841).

La Conférence de Londres et Guillaume 1er ou De l'influence du Système de persévérance sur l'état financier du Royaume des Pays-Bas (1844).

La Pologne, la Russie et l'Europe occidentale ou de la nécessité de résoudre la question polonaise dans une conférence des grandes puissances (1847) in 1864 herdrukt.

Guillaume III défenseur et soutien de l'indépendance de l'Europe contre la puissance de Louis XIV; Suive d'une lettre adressée au Roi Louis Philippe en 1838, *de deux lettres à mr. Guizot et des réponses de M. Guizot à M. de Grovestins* (1850).

Considérations sur l'Eglise Anglicane et l'Eglise Catholique en Angleterre à l'occasion de la création de l'évêché anglica de Jerusalem et du rétablissement de la hiérarchie Catholique en Angleterre (1851).

Zijn groot werk, waardoor zijn naam als geschiedschrijver werd gevestigd, was *Histoire des luttes et rivalités politiques entre les puissances maritimes et la France durant la seconde moitié du XVII Siècle* 1852—1854 8 dln.

L'Avenir des Pays-Bas 1853.

Tableau politique et moral de la Russie aux XVIe et XIXe Siècle (1854).

Le réveil de l'Europe occidentale, ou la Russie ne peut être contenue et refoulée que par des nationalités (1855).

Le Congrès de Vienne en 1814 *et* 1815 *et le Congrès de Paris en* 1856 (1856).

Le Baron Robert Fagel (1857).

Petits memoires. Souvenirs biographiques (1857) niet in den handel.

La Russie ramenée à l'ordre et l'Europe 1857 (1858).

L'Europe sera-t-elle romaniée. (1859).

Les gloires du romantisme appreciées par leurs contemporains et recueilies par un autre bénedicten (1859 2 dln).

Onder hetzelfde pseudonien gaf hij een vervolg op dit werk dat van 1862—1863 in 5 reeksen uitkwam, onder den titel van: *Suite à l'éloge de la folie d'Erasme ou Lettres sur l'école romantique.*

Memoires et Souvenirs (1869).

Onzeker is zijn aandeel in de *Gemeenzame brieven over de gebeurtenissen van den dag* ('s Grav. 1831—1833. 3 stukken

Zie *Nederl. Spectator* 1874, 181, 182.

SLOOS (ALBERTUS REGNERUS), den 15 Augustus 1805 te 's Hage geboren, was notaris te Winkel en lid der Provinciale Staten. Hij overleed den 1 Febr. 1869.

Hij schreef:

Victor of de gevolgen van godsdiensthaat en familietrots. Een romantisch tafereel uit de 17e eeuw. Amst. 1839.

De Procureur. Oorspronkelijke roman. Amst. 1840. 2 dln.

De bastaard broeders. Utr. 1844.

Wat moeten wij nu doen? Een woord aan alle grondeigenaars en landbouwers in Nederland. Alkmaar 1852.

Geschiedenis der inpoldering en beschouwing van Waard en Groet in N.-Holland. m. k. Amst. 1858.

Hollanders en Belgen. Hist. Roman uit de Belgische revolutie. Utr. 1860. 2 dln.

Zie Huberts; Brinkman.

SLOTEN (MICHIEL VAN DER), te Arnhem den 23 Mei 1811 geboren, werd aldaar deurwaarder bij de arrondissements-regtbank en overleed te Zutfen 20 Mei 1863.

Hij schreef:

Hero. Geschiedkundig Romantisch verhaal uit den 80jarigen strijd tegen Spanje. Amst. 1851. 2 dln.

Zie Huberts; Brinkman.

SMITS (CORNELIS HENDRIK) in 1805 te Rotterdam geboren, beoefende de poëzij en overleed 17 December 1868 te 's Hage, waar hij boekhouder was.

Hij schreef:

Willem Kuiper, of de reddingsboot te Scheveningen op den 22sten January 1840, ten voordeele der door hun nagelatene weduwen en weezen. 's Hage 1840.

De geest des kwaads. Ald. 1848.

Hulde aan de nagedachtenis van Z. M. Koning Willem II. Ald. 1848.

Aan Zijne Maj. Koning Willem III, na zijne plechtige inhuldiging te Amsterdam den 12 Mei 1849. Ald. 1849.

De opwekking van Lazarus. Bijbelsch tafereel en dichtmaat. Ald. 1849.

Zie Huberts; Brinkman.

SOEST (JOHANNES VAN), den 15 Februarij 1807 te 's Hage geboren, vertrok in 1833 als onderwijzer naar O.-Indië en was laatstelijk onderwijzer bij de eerste gouvernements lagere school te Weltevreden. In 1847 ontving hij zijn pensioen en vestigde zich te Haarlem, waar hij 24 Februarij 1857 overleed. Hij beoefende de poëzij en gaf in het licht:

Oost-Indische bloempjes. Gedichtjes voor de Nederl. Indische jeugd. Batavia 1857.

Oost-Indische gedichtjes. Leiden 1857.

Zie Huberts; Brinkman.

SONJÉE (HENRICUS JOHANNES), in 1802 te Amsterdam geboren, trad in den geestelijke staat, werd priester gewijd en was pastoor te Tuitgenhorn (N.-Holland) en Noordwijk, waar hij 3 Januarij 1862 overleed.

Hij is schrijver van:

Inlichtingen en opmerkingen over het adres der oud-bisschoppelijke klerezy. Amst. 1853.

Nieuwe inlichtingen en opmerkingen over de erkenning der oud-bisschoppelijke klerezy. Amst. 1853.

Kerkelijke geschiedenis voor Roomsch-Katholieken. Amst. 1857.

Zie Huberts; Brinkman.

SONSTRAL (JOHANNES HENDRIK), den 9 April 1800 te Amsterdam geboren, werd in 1819 student aan het Athenaeum te Amsterdam, in 1822 candidaat tot den H. dienst en proponent bij de Hersteld Evangelisch Luthersche gemeente en in 1827 predikant aan den Helder, waar hij tot zijn dood toe bleef, die den 25 Maart 1872 voorviel. Zeer groot is het aantal bijdragen door Sonstral in een menigte godgeleerde en letterkundige tijdschriften gegeven. Afzonderlijk gaf hij, behalve een aantal leerredenen en godgeleerde werken,

Nederlands vereeniging met Oranje groot in rampen Amst. 1831.

De hooge feesten des Christendoms. Ald. 1831.

Gregoor VII of de strijd tusschen Kerk en Staat. Ald 1838. 2 dln.

Oranje's wederkomst. Helder 1838.

Drie dagen in den kerker of de misdaad en bekeering van Johann Meide. Ald. 1842.

Losse bladen uit de jaarboeken van het godsbestuur. Amst. 1850—1853. 3 dln.

Verlossing van Nederland in verband met den vrijheidsstrijd der volkeren in Europa in 1811. Amst. 1863.

Jaarboeken van het godsbestuur. Algemeene geschiedenis van de schepping der aarde tot op onze tijd. Amst. 1867—70 (met H. J. van Lummel) 4 dln.

De oorlog van 1870, *de aanvang van het Godsgerigt.* Nieuwediep 1871.

Zie *Levensberigten van de Maats. van Letterk.* 1872; Huberts; Brinkman.

SORGE (FREDERICH VAN), den 11 Julij 1803 te Middelburg uit zeer geringen stand geboren, werd in zijn jeugd naar een der Koloniën van Weldadigheid gezonden, nam dienst bij de Marine, deed in 1823 eene kruistogt door de Middellandsche Zee met de Wassenaar, werd in 1827 adjunct-commies ter provinciaal archief, van 1837—1840 gemeentesecretaris van Biggenkerke, in 1838 tevens directeur der Nederl. Maatschappij van vee-verbetering. In 1840 richtte hij met zijn stadgenoot Dirk Dronkers een uitvoerig adres aan de hooge regering tot vergunning voor het graven van een kanaal uit Vlissingen naar Middelburg, het inrichten van een dok, en loskaden aldaar, uitdieping der haven, afdamming van het Sloe en het dichten van het vaarwater

tusschen Bath en Woensdrecht. Dit plan kwam tot geen uitvoering. Hij trad vervolgens als vrijzinnig schrijver op, onder het ministerie van Hall werd hem op fraaije voorwaarden een lastgeving opgedragen, vleiend voor zijne talenten doch ongetiteld. Na de uitvoering van dien last, vernam men niets meer van hem dan zijn overlijden te Breda, 30 Julij 1851. Hij gaf vele bijdragen in de vrijzinnige *Vlissingsche Courant, het Maandboekje van Middelburg, het Tijdschrift ter bevordering van Algemeene kundigheden* en afzonderlijk in het licht:

Adres aan Robert Peel bij den tegenwoordigen nood en armoed in Engeland. Midd. 1841.

Over den invloed van de machines op de welvaart der volkeren. Midd. 1841.

Proeve om te geraken tot eene nieuwe algemeene wetgeving op het armwezen in Nederland. Midd. 1840.

Zie zijn stukje *Een blad uit mijne levenskroniek* in *Tijdschrift voor Algemeene Kundigh.* Midd. 1826; Huberts; Brinkman.

STAATS (FRANCISCUS LUDOVICUS), den 4 Maart 1807 te 's Hertogenbosch geboren, nam in 1823 dienst bij de infanterie, werd in 1830 2e in 1832 1ste luitenant, in 1851 kapitein, in 1859 gepensioneerd en overleed in Overijssel 10 Julij 1868. Hij woonde den tiendaagschen veldtogt en de belegering der citadel bij. Hij schreef:

Herinneringen aan het kasteel van Antwerpen, in de maanden November en December 1832. Gron. 1843.

Zie Huberts; Brinkman.

STANT (ANTHONY JAN), in 1804 te Enkhuizen geboren, was eerst onderwijzer der jeugd, leefde later te Amsterdam zonder beroep en overleed er den 17 Augustus 1873.

Hij schreef:

Beelden en tafereelen uit de oude geschiedenis m. pl. 1871.

Historische beelden en tafereelen aan de jeugd verhaald. Kampen 1872.

STEINMETZ (C. P. C.), den 24 Mei 1806 te 's Hage geboren, trad 14 jaren oud in militairen dienst. Na in Nederland verschillende rangen beneden dien van officier te hebben doorloopen, kwam hij 17 Aug. 1826 als sergeant-majoor met de Arend te Batavia aan. Al spoedig tot den officiersrang bevorderd, woonde hij van 1826—30 den oorlog op Java bij, in 1833 werd hij als 1ste luit.-adjud., toegevoegd aan den gouvernements commissaris voor de Westkust van Sumatra, belast met de leiding der toenmaals tegen de in opstand zijnde Padangsche Bovenlanden gerigte militaire expeditie. Ook als zoodanig blonk het beleid en moedig gedrag van Steinmetz bij meer dan eene gelegenheid, zoo uit, dat hij tot ridder der Willemsorde 4e kl. werd benoemd.

Van het oorlogstooneel ter Westkust van Sumatra teruggekeerd, werd hij in 1834 benoemd tot militair kommandant te Waijoerang in de Lampongsche districten, waar destijds ernstige onlusten waren uitgebroken. Hier maakte hij zich andermaal zeer verdienstelijk bij de verschillende tegen de oproerige hoofden gevoerde militaire expeditien. In 1835 en 1836 naar het oorlogstooneel ter Westkust van Sumatra teruggekeerd, verwierf hij zich door zijn gedrag, vooral tijdens de verrigtingen tegen Bondjol, de ridderorde van den N. L. Nadat hij in 1835 den rang van kapitein had bereikt, begon hij zijn loopbaan als civiel-ambtenaar. Bekend wegens zijne bijzondere kunde van land en volk, en vooral van de plaatselijke toestanden, viel op hem de keus, toen de ongunstige tijdsomstandigheden, waaronder de Westkust van Sumatra in 1836 verkeerde, het wenschelijk maakte, om het civiel en militair gezag in de Padangsche Bovenlanden aan een en dezelfde hand toe te vertrouwen. Ongeveer een jaar nadat hij tot civiel gezaghebber van de Padangsche Bovenlanden was benoemd, werd hij in het laatst van 1837 belast met de betrekking van gezaghebber van Ajer-Bangis; terwijl hem twee jaren daarna andermaal het bestuur over de Padangsche Bovenlanden werd toevertrouwd. Bovenal in deze betrekking gaf Steinmetz in 1841 blijken van zijn moed en beleidvol gedrag door zijne verrigtingen bij gelegenheid van de destijds uitgebroken opstand te Batiro en werd hiervoor ridder der Militaire Willemsorde 3de klasse. In 1841 definitief ontslagen uit den mil. dienst, werd hij in 1842 bevestigd in de betrekking van resident der Padangsche Bovenlanden, waarin hij 8 jaren loffelijk werkzaam was. In 1849 en 50 bewees hij als resident van Palembang zeer gewigtige diensten bij gelegenheid van de destijds in de binnenlanden van die gewesten uitgebroken onlusten. Sedert bekleedde hij achtereenvolgens de betrekking van resident van de Preanger-Regentschappen, van Passaroean en van Soerabaya en overleed 17 Dec. 1865 in de pasangrahan te Djaboeng (afdeeling Modjokerto) als resident van Soerabaya.

Zie *Bijv. N. Rott. Courant,* 5 *Febr.* 1866.

STERINGA KUIJPER (BAREND HENDRIK), den 13 Junij 1787 te Groningen geboren, werd predikant bij de Hervormde te Roden (Drenthe), en in 1825 te Winschoten, waar hij 31 Maart 1860 overleed. Hij gaf anoniem in het licht.

Gedenkboek uit het leven van een dorpspredikant. Winschoten 1840.

Zie *Naaml. v. pred.*; Huberts; Brinkman.

STIERLING (GIJSBERT SWARTENDIJK), in 1786 te Woerden, waar zijn vader burgemeester was, geboren, studeerde te Leiden in de geneeskunde, zette zich als arts te Haarlem neder, volgde in 1813 als lijfarts den Russischen prins Narischkin op zijn veldtocht in Nederland en Frankrijk, werd baddoktor Travemunde, vestigde zich te Hamburg, legde er in 1835 zijn schitterende praktijk neder, ten einde voortaan een reizend leven te leiden. Eindelijk kocht hij het riddergoed Cressen in Mecklenburg Schwerin, doch voor hij zich daar vestigde, overleed hij te Hamburg in 1857.

Hij gaf behalve vele bijdragen in de *Gesundheits-Zeitung* te Hamburg en *Gedichten.*

Proeve eener beschouwing van sommige onderwerpen betrekkelijk de ziekte der geleerden van mr. W. Bilderdijk. 's Hage. 1809.

Brieven van Sophia over de keuze van een geneesheer. Amst. 1812.

Redevoering over de liefde voor het vaderland en dichterlijke opwekking van vaderlandsch gevoel. Haarlem 1814.

Het zeebad of overzigt van den den oorsprong en de nuttigheid der baden, in het algemeen. Dordrecht 1809 (met A. Moll).

De cholera, zoo als dezelve binnen Hamburg is waargenomen. Haarlem 1831.

Zie Huberts; Brinkman.

STORY VAN BLOKLAND (WILLEM GERARD), geb. 29 Aug. 1790, zoon van Jan Story van Blokland en Anna Brigette van Nes. In 1813 werd hij gedesigneerd als garde d'honneur. Uit Frankrijk teruggekeerd, sloot hij zich in 1815 aan bij het corps vrijwillige jagers te paard, en woonde met Schulze den veldtogt bij tegen Frankrijk. In 1816 werd hij benoemd tot secretaris van Ysselstein, in 1822 tot wethouder, in 1828 tot lid der Provinciale Staten. In 1830, ofschoon gehuwd en vader, gaf hij gehoor aan de stem der vaderlandsliefde, werd 2e luitenant bij het korps koninglijke jagers, buiten bezwaar van 's lands schatkist en nam deel aan de krijgsbedrijven in België, keerde na den tiendaagschen veldtogt naar Ysselstein terug, werd in 1835 hoogheemraad van het collegie van den Lekdijk boven dams, in 1842 burgemeester te Ysselstein, in 1847 lid van de Gedeputeerde Staten van dit gewest, doch bedankte in 1865. Hij was ridder der orde van den Ned. Leeuw en overleed 20 Mei 1866 te Ysselstein, in den ouderdom van 73 jaren.

Zie *Utr. Courant* n°. 126.

STORCK (WIJNAND), te Amsterdam geboren, was daar winkelbediende en overleed er den 26 Mei 1858.

Hij schreef:

De verrassing van Harderwijk. Een oorspronkelijk romantisch tafereel uit de 11e eeuw. Amst. 1837.

Jan de eerste, Graaf van Holland en zijne togtgenooten, een oorspronkelijk romantisch tafereel uit de 13e eeuw. Amst. 1838.

Het beleg van Steenwijk. Geschiedkundig verhaal uit de 16e eeuw. Gron. 1841.

De Nederlanders bij Chattam, Hist. tafereel uit de 17e eeuw. Dev. 1841.

Friesland in 1570 *of de Watergeuzen.* Gron. 1842.

De Westfriezen in 1573. Gron. 1846.

Lotgevallen van een officier in Holl. dienst. in het begin der 10e eeuw. Gron. 1848.

STRATINGH (Dr. GOZEWIJN ACKER), den 25 Maart 1804 te Adorp (prov. Groningen), waar zijn vader Everardus Stratingh predikant was, geboren, werd op zestien jarigen leeftijd als student te Groningen ingeschreven, en ofschoon de geneeskunde zijn eigenlijk vak was, legde hij zich echter inzonderheid op de wis- en natuurkundige wetenschappen, geschiedenis en oudheidkunde toe. Tweemaal werden de door hem geschreven antwoorden op akademische prijsvragen bekroond; ook verwierf hij met zijn vriend Westerhoff den door de commissie van onderwijs in de provincie Groningen uitgeloofden eereprijs op de door hen vervaardigde *natuurlijke historie der provintie Groningen*. Na het verdedigen eener dissertatie *de chinchonino, chinino eorumque sedibus, inprimis sulphate chinini, Pharmaceutica ac Therapeutica ratione consideratis*, verliet hij (1829) de hoogeschool en zette zich als doctor te Groningen neder; doch in 1830 werd hij in zijn voornemen om met ijver zich op de praktijk toe te leggen en tevens zijne geliefde studiën niet te verlaten, teleurgesteld. Als officier van gezondheid bij het eerste bataillon Groninger schutterij, maakte hij den Belgischen veldtogt mede. Wedergekeerd deed de meer en meer zich bij hem ontwikkelde lust tot het verkrijgen van eene zooveel mogelijk naauwkeurige kennis van den voormaligen toestand van ons vaderland en in het bijzonder zijner provincie en geboortestad, hoe langs zoo meer zijne studiën de rigting nemen tot de geschiedenis en oudheidkunde. Uitstekend bewerkte hij tot bevordering der kennis van den vroegeren toestand van ons land en van die der ontwikkeling van landbouw, waterstaat en dijkwezen, het boek *Aloude Staat* en *geschiedenis des Vaderlands* (Gron. 1847—1851 3 dln.) en het met Dr. G. A. Venema in 1859 uitgegeven werk: *De Dollard of geschied- en aardrijks- en natuurkundige beschrijving van dezen bodem der Eems.* Voorts schreef hij eene *verhandeling over de eerste bedijking van ons vaderland tot wederlegging van eene daarover met Dr. Westerhoff strijdende mening* en andere kleinere geschriften.

In 1849 werd hij redacteur van het wetenschappelijk tijdschrift *Gruno*, waarin o. a. zijne verhandeling over *den oorsprong van de munt en het wapen van Groningen*, en later mederedacteur der *Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde van Groningen*, waarin vele belangrijke opstellen van zijn hand. Ook nam hij, op vergevorderden leeftijd, deel aan de commissie tot oprigting, regeling enz. van een provinciaal museum van oudheden. In de laatste jaren zijns levens verliet hij geheel en al de praktijk, doch gaf (1842—1865) in eenige vakken onderwijs in de landhuishoudkundige school te Haren. Met Mr. H. O. Feith gaf hij eene *Aardrijks- en geschiedkundige schets van den toestand der provincie Groningen*, en bezorgde met dezen de *Kronijken* van *Emo* en *Menko*. Hij overleed den 22 October 1876.

Mr. H. O. Feith gaf zijne levensschets in *Levensschetsen der Maats. van Ned. Letterk.* 1877 met een lijst zijner uitgegevene geschriften.

Zie ook Huberts; Brinkman.

STUART (ABRAHAM BENJAMIN COHEN), zoon van James Cohen Stuart en Petronella Wilhelmina Stuart, den 17 Maart 1825 te 's Hage geboren, bezocht het gymnasium aldaar en vervolgens de akademiën te Leiden en te Delft, waar hij zich op de studie der inlandsche talen, vooral op 't Javaansch, onder Taco Roorda toelegde. Na in 1846 het ambtenaars examen te hebben afgelegd, vertrok hij naar Java, waar hij toe werd gevoegd aan Wilkens en Winter te Soerakarta, ter verlichting in hunne werkzaamheden, wat betreft de vertaling van een gedeelte der wettelijke verordeningen in het Maleisch en Javaansch, en in 1851 werd bepaald, dat hij zich te Soerakarta zou blijven ophouden tot voortzetting zijner studiën in de Javaansche en Kawi talen. Reeds voor dien tijd had Cohen Stuart het geringe aantal bruikbare geschriften over Javaansche taal- en letterkunde met een voortreffelijk werk, namelijk *Geschiedenis van Baron Sakèndhèr* verrijkt. Tijdens zijn verblijf te Soerakarta bewerkte hij zijne opmerkingen over de poezie en de poetische taal der Javanen en de toevoegsels op het nog zeer gebrekkige woordenboek van Gericke-Roorda en de Maleische vertaling der *Algemeene bepalingen van wetgeving, van de twee eerste hoofdstukken van 't Reglement op de regterlijke organisatie, de burgerlijke regtsvordering en de strafvordering onder de inlanders op Java* en verzamelde hij bouwstoffen voor zijne klassieke uitgave van de *Bràtà Joedà*, die in haar geheel in 1860 verscheen. Ook schreef hij over de *Mahomedaansche tijdrekening op Java*, eene aanteekening over de *Woekoe's of astrologische werken; Nieuwe Bijdragen tot de kennis der Mahomedaansche tijdrekening in den Indischen Archipel; over een eeuwigdurende kalender; eenige opmerkingen en bedenkingen naar aanleiding van de proeve tot opheldering van de gronden der Maleisch spelling, door W. Robinson, uit het Engelsch door E. Netscher; Ontwerp van een Maleisch woordenboek door H. von Dewall.* Ook was hij redacteur van den *Javaanschen almanak* van de jaren 1854—1872. Van 1860—1862 was hij in Europa en maakte zich dat verblijf ten nutte om te Londen onderzoek in te stellen naar de aanwezige handschriften en papieren, betreffende de Nederlandsche overzeesche bezittingen. In Indië wedergekeerd, vestigde zij zich weder te Soerakarta, doch maar voor een korten tijd. Weldra verhuisde hij naar Batavia, waar hij in verschillende commissiën benoemd werd en hem andere werkzaamheden werden opgedragen. In weerwil daarvan vervaardigde hij verscheidene geschriften, hoezeer alle van geringen omvang: ook leverde hij verscheidene boekbeoordeelingen en opstellen, betrekking hebbende op Javaansche taal-, geschied- en oudheidkunde.

Eer Cohen Stuart in 1871 voor de tweede maal Java verliet, belastte hij zich met een werk dat eerst na eenige jaren en dan nog wel onvoltooid het licht zou zien, namelijk de *Kawi-oorkonden* waarmede hij zich ook te Leiden bezig hield. Gedurende de vier jaren, die hij daar vertoefde verrijkte hij de *Bijdragen voor taal-, land- en volkenkunde* met vele belangrijke stukken en stond hij A. C. Vreede bij met de voortzetting van het door Roorda's overlijden onvoltooid gebleven *Javaansch-Nederlandsch Handwoordenboek.* In 1875 scheepte hij zich voor de derdemaal naar Java in, waar hij den 4 Februarij 1876 overleed.

Prof. Kern schreef zijne biografie voor de *Levensberigten der Maats. van Nederl. Letterk.*, met bijvoeging eener naauwkeurige lijst zijner uitgegeven geschriften.

STUERS (KOLONEL DE), in 1781 te Roermond geboren, trad, 17 jaren oud, in dienst der Bataafsche republiek en werd als kadet op de school te Zutphen geplaatst. In 1809 maakte hij, als luitenant der garde van koning Lodewijk Napoleon, den veldtogt mede tegen de Engelschen. In 1817 werd hij luitenant-kolonel in Nederlandschen dienst, en later kolonel der 16e afdeeling infanterie. Na de omwenteling van 1830 bood het voorloopig bewind hem den rang van generaal aan, doch hij weigerde zijn eed te schenden. Het volk wreekte zich hierover door zijn huis te plunderen. Hij moest vluchten en liet al wat hij bezat achter, behalve het vaandel van zijn regiment, dat hij van den stok nam en om zijn ligchaam bond. Na het sluiten van den vrede begaf hij zich naar 's Hage om het vaandel aan den Koning ter hand te stellen en hem tevens zijn ontslag te vragen. Hij overleed te Yperen den 9 Januarij 1866.

Zie *N. Rotterd. Courant* 17 *Jan.* 1866.

STYRUM (ADOLF GELDER Graaf van LIMBURG), bleef in 1696 als generaal voor Maastricht. Hij liet geen kinderen na.

STYRUM (ALBERTUS DOMINICUS Graaf van LIMBURG), den 2 Maart 1725 geboren, werd kolonel der infanterie en kommandant van Arnhem. Hij overleed den 1 April 1776 en werd te Borculo begraven. Zijne vrouw Elizabeth Gratama Sayer te 's Bosch den 4 November 1720 geboren, overleed den 15 Junij 1780.

STYRUM (FREDERIK THEODOOR ERNST Graaf van LIMBURG), zoon van Frederik Willem en Theodora Amelia, baronesse van Coehoorn, den 29 Mei 1747 te Leeuwarden geboren, was in 1797 kolonel-kommandant van de Friesche garde, verliet den dienst bij het inrukken der Franschen in zijn vaderland. Hij huwde eerst Johanna Spree en Wilhelmina van der Haer. Hij overleed den 21 October 1808.

STYRUM (FREDERIK WILLEM Graaf van LIMBURG), oudste zoon, luitenant-admiraal van Friesland, Groningen en Ommelanden, erfbaanderheer van Gelre. Hij bezat Borculo, huwde

Lucie van Aylva, en overleed in 1722. Zijne kinderen waren Otto Christoffel, kolonel der ruiterij, die sneuvelde in 1673, George Albert, kolonel der infanterie, den 21 Junij 1690 in den slag bij Fleurus gesneuveld, gehuwd met Elizabeth Philippine van Boekelaer in 1692 te Londen gestorven.

STYRUM (FREDERIK WILLEM LOUIS GASPARD Graaf van LIMBURG), zoon van Frederik Theodoor Ernst, werd den 7 December 1774 geboren, was luitenant-generaal, kommandeur van de orde van den Nederlandschen Leeuw, lid der ridderschap van Friesland. Hij overleed te 's Hage 1858.

STYRUM (HERMAN OTTO Graaf van LIMBURG), zoon van Joest, Graaf van Limburg Styrum, Baanderheer van Bronkhorst, Heer van Styrum, Wisch, Borculo en Ghemen, en van Maria Gravin van Schauenborg. Hij was luitenant-generaal der kavallerie en overleed te Bergen op Zoom, 7 October 1644. Hij was gehuwd met Margaretha Baronesse van Spies.

STYRUM (LEOPOLD Graaf van LIMBURG), broeder van Samuël John Graaf van Limburg Styrum, den 12 Mei 1758 geboren, was generaal der infanterie, gouverneur van 's Hage, lid der ridderschap van Holland, Grootkruis der Militaire Willemsorde en in 1813 en 1814 een der bevrijders van het vaderland. Hij huwde eerst Theodora Odilia Carolina Louise, baronesse van der Does van Noordwijk, geboren 12 April 1758, overleden in Mei 1793, ten tweede Maria Jacoba van Styrum, geboren 4 Januarij 1768 te 's Hage. Hij overleed den 25 Junij 1840.

STYRUM of STIRUM BRONKHORST (OTTO Graaf van LIMBURG) den 27 Augustus 1679 geboren, werd luitenant-generaal der ruiterij en huwde Elizabeth Charlotte, Gravin van Dohna.

STYRUM (OTTO ERNST GELDER Graaf van LIMBURG), zoon van Albertus Dominicus Graaf van Limburg Styrum, den 29 December 1752 te Leeuwarden geboren was luitenant-generaal, gouverneur van Leeuwarden, lid der ridderschap van Groningen en ridder van de orde van den Ned. Leeuw. Hij overleed te Leeuwarden den 21 Julij 1826, zijne vrouw Marie Albertini baronesse van Maneil, in 1773 geboren, in 1850 te Utrecht overleden.

STYRUM (SAMUEL JOHN Graaf van LIMBURG), broeder van den vorige, den 11 Februarij 1754 geboren, was generaal-majoor, lid der Eerste Kamer, lid der ridderschap van Gelderland, ridder van de orde van den Ned. Leeuw. Hij huwde Johanna Sara Reynst, in Mei 1837 gestorven. Hij overleed den 20 Julij 1824.

Familiepapieren.

SWAVING (JUSTUS GERARDUS), den 6 Julij 1784 te Naarden geboren, zou eerst voor predikant worden opgeleid, doch daarin geen lust hebbende ging hij in zeedienst, raakte met de overgave der vloot van Story in Engelsche gevangenschap en ging op de Oranje-vloot over. In 1801 in Nederland gevangen genomen, werd hij kort daarop ontslagen en als klerk op het bureau van Conversie der Nat. Schuld te 's Hage aangesteld. Van daar ging hij naar W.-Indië, werd er planter en trad er in 't huwelijk. Na den dood zijner vrouw wilde hij naar Engeland, doch kwam na allerlei lotgevallen te Santa-Cruz, ging van daar naar New-York, een schip dat hij naar W.-Indië bevracht had, leed schipbreuk bij St. Domingo. Kort daarop leed hij nogmaals schipbreuk op de Bahama-eilanden, kwam in Indië terug, verkocht zijne plantagie en werd winkelier. Nu ging hij failliet, trok naar Baltimore, waar hij weder gevangen werd, ontsnapte in 1812 en keerde naar Nederland terug, leed schipbreuk op de kust en werd als smokkelaar gevangen genomen. In vrijheid gesteld, nam hij dienst onder de gardes d'honneur van Napoleon, deserteerde in Beijeren, werd tot 2e luitenant bij het Oranje-legioen aangesteld en ging als kwartiermeester naar Delft. Daar werd hij weder gearresteerd, ontvluchtte in de kleederen zijner vrouw (eene Belgische dame), kwam in Engeland en reisde van daar naar de Kaap de Goede Hoop, waar hij translateur van het geregtshof te Kaapstad en later officier van justitie werd. Hij overleed den 26 Jan. 1835.

Hij heeft verschillende werken geschreven en onder deze zijn: *Reizen en lotgevallen*, Dordr. 1827.

Offer, aan de lijdende onschuld, op zijne vlugt uit Delft, zijnde een uittreksel van zijne militaire loopbaan. Dordr. 1827.

Tienjarige militaire loopbaan. Dordr. 1830.

Zonderlinge ontmoetingen en wonderbaarlijke lotverwisselingen na zijn vlugt uit Delft. Dordr. 1830 m. portr.

Zie Huberts; Brinkman; Muller; *Cat. v. portr.*

SYPESTEIJN (Jonkr JAN WILLEM VAN), zoon van Cornelis Ascanius en Cornelia Anna Druyvesteijn, werd den 8 October 1816 te Haarlem geboren, in 1832 kadet voor het wapen der genie op het Kon. Instituut te Medemblik, in 1836 tweede luitenant bij de genie, in 1842 in zijnen rang bij het Ministerie van Koloniën geplaatst. Te 's Hage gevestigd, wijdde hij zich aan historische onderzoekingen en trad in 1849 als schrijver op. Hij gaf toen *Bijdrage voor de geschiedenis van het Nederlandsche artillerie korps, Geschiedenis van het eerste opgerichte regement Nederlandsche hussaren* en in 1852 als tegenhanger van dit werk: *Geschiedenis van het regement Nederlandsche rijdende artillerie.* Ook dagteekent van dit jaar zijn *leven en karakter van Graaf Du Monceau, oud-maarschalk van Holland.* In 1850 gaf hij gezamenlijk met zijn wapenbroeder J. P. de Bordes in het licht: *De verdediging van Nederland in 1672—1673*, in 1860 *het leven van Coehoorn*, in 1863 *Nederland en Brandenburg in 1672 en 1673.* Nagenoeg gelijktijdig met het uitkomen van dit geschrift werd hij (1 Febr. 1863) onder den staatsraad Groen van Prinsterer, met het toezicht op 's Konings huis-archief belast. Tevens werd hij uit den band, die hem aan het departement van oorlog verbond, doch reeds sedert zijne benoeming tot kapitein der genie (1856) eenigszins losser was geworden, ontslagen en tot kamerheer in buitengewonen dienst benoemd. De schatten in het huisarchief des Konings gaven hem aanleiding tot schrijven van *Geschiedkundige Bijdragen*, waarvan in 1864 en 1865 drie afleveringen het licht zagen. Hij was ook een der ijverigste medewerkers aan dit woordenboek.

Ook schreef hij in den *Spectator* en het *Kaandel.* Hij was ridder van verschillende orders, lid en later secretaris van het Kon. Instituut van ingenieurs, en overleed te 's Hage den 28 Februarij 1866.

Zie *Levensber. der Maats. van Ned. Letterk.* 1869; *Gids* 1866, II, 193; Huberts enz.

SYPKENS (ELTJO REYNOLD), te Amsterdam den 18 April 1808 geboren, was eerst fabrikant, doch leefde later zonder beroep. Hij overleed te Ysselstein 3 Oct. 1872.

Hij schreef:

De volksgeest van 1830 en 1831 herdacht. Een woord ter gelegenheid van het lang op te rigten gedenkteeken „Het metalen Kruis". Amst. 1856.

Blikken op de Ruyters standbeeld. Beschouwingen over Neerlands zeewezen, in verband met zijn bloei en grootheid. Amst. 1858.

Engelands weerbaarheid ten opzigte zijner scherpschutters-vereeniging der Nederlandsche jongelingschap ter voorbeeld aangewezen. Een woord van ernst aan de Nederlandsche natie.

Vaderlands protest tegen de meening van een deel der volksvertegenwoordigers geuit in de afdeeling der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, naar aanleiding van het onderzoek over de begrooting van oorlog. Hoofdstuk VIII.

Zie Huberts; Brinkman.

T.

TEENSTRA (MARTEN DOUWES), den 17 September 1795 op het Ruigezand geboren, bekleedde eerst gouvernements betrekkingen in Suriname, was later Oost-Indisch ambtenaar, en overleed 29 October 1864 te Ulrum.

Hij gaf in 1851—1863 te Groningen een *Landhuishoudkundige Almanak* en met T. F. Uilkens een *Tijdschrift voor land- en tuinbouw* in het licht.

Voorts schreef hij:

De vruchten mijner werkzaamheden gedurende mijne reizen over de Kaap de Goede Hoop naar Java en terug over St. Helena naar de Nederlanden Gron. 1829. 2 dln.

De Nederlandsche West-Indische eilanden. Amst. 1838. 2 st. m. pl.

Volksverhalen en legenden van vroegere en latere dagen, uit meest Nederlandsche schrijvers en mondelinge mededeelingen verzameld. Gron. 1840.

De Negerslaven in de Kolonie Suriname en de uitbreiding des Christendoms onder de Heidenen in de Kolonie Suriname, toegewijd aan alle philantropen. Amst. 1844.

Beknopte beschrijving van de Nederlandsche overzeesche bezittingen voor beschaafde lezers, uit de beste bronnen en eigene ervaring in O. en W.-Indië geput. Gron. 1846—49.

Mentor, de getrouwe leidsman en raadgever voor landverhuizers, die naar Noord-Amerika willen vertrekken. Gron. 1850.

De kinderwereld. Ernst en Luim. Gron. 1853.

Vlugtige beschouwingen van de hedendaagsche slavernijkwestie in Nederland. Amst. 1856.

Zie Huberts, enz.

TELTING (ALBERTUS), den 11 October 1803 te Franeker geboren, promoveerde te Groningen in de regten en zette zich in 1826 als advokaat te Leeuwarden neder, verdeelde er zijn tijd tusschen de regten en de letterkunde en was een ijverig lid van het geschied- en dichtkundig genootschap *Constanter* en van het *Friesch Genootschap van geschied-, oudheid en taalkunde*, waarvan hij sedert 1830 secretaris was. In 1830 trok hij als 2de luitenant der mobiele schutterij naar de grenzen, en werd, na zijne terugkomst secretaris zijner geboortestad. Van 1843—1848 was hij lid van de Tweede Kamer en even na zijn verkiezing kantonregter van het kanton Harlingen. Hij overleed te Franeker 17 September 1868.

Behalve vertalingen en bijdragen zoo in poëzie als in proza in verschillende Friesche en Groninger *Almanakken, de Vrije Fries* enz., bewerkte hij voor de *Levensberigten der Maats. van Nederl. Letterk.* die van *Mr. Daam Fockema* en van *Mr. Albertus Deketh*: ook gaf hij een feestrede getiteld: *De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen een christelijke instelling.* Franek. 1834.

Zie *Levensber. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1864; Huberts.

TERWEN (JOHANNES LEONARDUS), den 10 Februarij 1816 te Dordrecht geboren, bekleedde eerst de post van hoofdonderwijzer eener bijzondere school voor jongens, later die van leeraar aan de Latijnsche school te Gouda, waar hij den 9 December 1873 overleed.

Hij schreef:

Etymologisch Handwoordenboek der Nederduitsche taal of proeve van een geregeld overzigt van de afstamming der Nederduitsche woorden. Gouda 1864.

Onder het pseudoniem van Leonard gaf hij, tusschen 1851—1853, kleine geschiedkundige deels vertaalde, deels oorspronkelijke opstellen in het licht, b. v. *Afstand en kloosterleven van Karel V; De boete van Keizer Hendrik IV voor Paus Gregorius VII te Canossa; De strijd tusschen Bonifacius VIII en Philips der Schoonen.*

Attila Koning der Hunnen.

Het koningrijk der Nederlanden, voorgesteld in een reeks van naar de natuur geteekende schilderachtige gezigten en beschreven door J. L. Terwen.

Hij vertaalde met P. van Hinloopen Labberton:

De algemeene geschiedenis van T. C. Schlosser. Rott. 1855.

Het Handwoordenboek der Mythologie van alle volkeren. Utr. 1856 enz.

THORBECKE (Mr. JOHAN RUDOLPH) werd den 15 Januarij 1798 te Zwolle geboren. Van der jeugd af wijdde hij zich aan ernstige studiën; hij woonde van 1815—1817 de akademische lessen bij aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam, en vervolgens tot 1820 aan de hoogeschool van Leiden, waar hij tweemaal de gouden medaille voor zijne beantwoording van uitgeschreven prijsvragen verwierf *). Nadat hij in 1820, na verdediging eener dissertatie *de Casinio Pollione*, den graad van Mr. in de beide regten had verkregen, bezocht hij gedurende een paar jaren Duitschland, waar hij zich met de studie der wijsbegeerte vertrouwd maakte. Na voor een korten tijd in het vaderland te zijn teruggekeerd, bezocht hij op nieuw Duitschland en opende te Giessen, als vrij hoogleeraar, een akademischen cursus; hij begaf zich daarna naar Göttingen, waar hij van zijne wijsgeerig-geschiedkundige kennis blijken gaf o. a. door zijnen brief aan den Hoogleer Eichhorn: *Ueber der organischen Charakter der Geschichte* en als beoordeelaar in het beroemde tijdschrift: *Göttinger gelehrter Anzeigen.* In 1824 keerde hij naar Nederland terug en deed zich ook hier als schrijver kennen door zijne *Bedenkingen aangaande het Regt en den Staat.*

In 1825 werd hij benoemd tot Hoogleeraar in de Staatkundige wetenschappen aan de Hoogeschool te Gent. Hij aanvaardde die betrekking met eene rede over *het onderwerp der geschiedkundige wetenschappen.* Ook in de hoofdstad gaf hij lessen over de Staatkundige geschiedenis: de Statistiek, de Staathuishoudkunde en hare verschillende toepassingen, en wijdde zich toe, gelijk later te Leiden, meer en meer aan de beoefening vooral van die vakken, welke hem vervolgens als volksvertegenwoordiger of als staatsdienaar zoozeer te stade zouden komen.

In 1829 gaf hij een geschrift uit: *Over het bestuur van het onderwijs* en in het vorige jaar *Bedenkingen over de hoogescholen en het academisch onderwijs.*

Na de gebeurtenissen in België werd hij als Hoogleeraar bij Leidens hoogeschool overgeplaatst en schreef hij zijn beroemd werk *over de verandering in het algemeen Statenstelsel sedert de Fransche omwenteling* (1831) †). De aard zijner studiën, de omstandigheden zelve bragten er Thorbecke toe meer en meer in zijn studiën het veld der staatkunde te betreden. Reeds had hij vroeger een geschrift geleverd over *de erkenning der onafhankelijkheid van België* en in 1840 eene brochure geschreven *Wat kan de dubbele kamer doen?* die veel besproken werd. Van grootere beteekenis waren zijne *Aanteekening op de Grondwet*, waarbij hij eene *Proeve van herziening der Grondwet* voegde (1839). Hij was in 1840 als lid der dubbele kamer er op uit voor eene ruimere dan de toen voorgedragen herziening tot stand te helpen brengen, en toen dit mislukt was, was hij een der negen voorstellers van „eene verandering en bijvoeging in de grondwet", in December 1844. Niet alleen leed ook dit ontwerp schipbreuk, maar in 1846 werd hij door de provinciale Staten van Zuid-Holland niet weder ter Tweede Kamer afgevaardigd. Bij de grondwetsherziening van 1848 werd hij (17 Maart) tot lid der Staatscommissie benoemd met opdragt om den Koning een volledig ontwerp van grondwetsherziening aan te bieden. Grooten, zoo niet dan grootsten invloed heeft hij op die herziening uitgeoefend. Wat zijn bestuur betreft, driemaal was hij Minister van Binnenlandsche Zaken, en men mag wel zeggen de ziel van het kabinet van 31 October 1849 tot 19 April 1853, van 1 Februarij 1862 tot 10 Februarij 1866, van 3 Januarij 1871 tot aan zijn dood. (In 1866 werd hij tot minister van Staat benoemd.)

De voornaamste wetten door hem ontworpen en onder zijn bestuur tot stand gebragt zijn: de kieswet, de provinciale wet, de gemeentewet, die op het middelbaar onderwijs, op het geneeskundig staatstoezigt. Krachtig werkte hij mede aan de onderneming of voortzetting van een aantal groote openbare werken. Met onbezweken ijver op zijn gebied werkzaam, deed hij zijne hand niet minder nadrukkelijk in het algemeen beleid van 's lands zaken en de regeling van het raderwerk des bestuurs gevoelen. Hij was, behoudens eigen oordeel, zeer ingenomen met de lessen en het voorbeeld van Gijsbert Karel van Hogendorp en met die van Falck, wiens bescherming hij bij zijn eerste optreden ondervond. Van

*) *Principium Philosophiae et officiorum exponatur Ciceronis Operibus Philosophicis. — Quaeritur in Dogmaticis oppugnandis, num quid inter Academicos et Scepticos interfuerit! Quod si ita sit, quaeritur quid-fuerit descriminis causa?*

†) Onder de leervakken, waarin hij, behalve de reeds genoemde, onderwees, behoorde de geschiedenis van het Romeinsche regt en het handelsregt, de konstitutioneele geschiedenis, de geschiedenis der wetgeving in Nederland, het administratief regt en de uitlegging der grondwet.

van Hogendorp's *Bijdragen* bezorgde Thorbecke den tweeden druk en zijn eigene redevoeringen sluiten zich in zekeren zin daarbij aan. In beider karakter en streven waren opmerkelijke punten van overeenkomst. Hij overleed te 's Hage 4 Junij 1872.

Er bestaat nog geene goed bewerkte biografie van Thorbecke, doch Dr. Th. Ch. C. Wijnmalen: schreef Mr. *Johan Rudolf Thorbecke, eene bibliographie voor de Levensberigten der Maats. van Letterk.* 1875, waarin de werken en nagelaten handschriften en de bronnen, tot 1875 over Thorbecke verschenen, worden opgenoemd.

Zie Huberts.

THOUARS (GEORGE ANNE CHRISTIAAN WILLEM Markies de), afstammeling eener aanzienlijke Fransche familie, die zich op het landgoed Singrave te Denekamp in Overijssel had gevestigd, werd den 13 Juni 1807 geboren. Toen de familie in verval was geraakt, werd hij page bij Koning Willem I, in 1832 officier bij de 18e afd. infanterie en in 1836 wegens wangedrag uit de dienst ontslagen. In 1846 aangeklaagd wegens laster tegen J. Bruins, kantonregter te Ommen, in een gemengd berigt in de *Zierikzeesche Nieuwsbode*, werd hij in ziekelijken toestand van Heemse in Overijssel naar Zierikzee gevoerd en op dien togt met groote gestrengheid behandeld. Veroordeeld, kwam hij in appel bij het hof van Zeeland, vond het raadzaam het vonnis niet af te wachten en week naar het Hanoversche, waar hij in 1850 overleed. Hij beoefende de dichtkunst. Zijne uitgegeven werken worden in het *Biogr. Woordeb.* van Huberts, Elberts en van den Branden Afl. X en XVI en bij Brinkman opgegeven.

THIJM (JOANNES FRANCISCUS ALBERDINGK), toonkunstenaar, den 22 October 1788 te Amsterdam geboren, koopman en fabrikant aldaar, was medearbeider aan het spectatoriaal tijdschrift van Anton Cramer, *De Arke Noach's* (1827). De muziekbeoordeelingen daarin en eenig mengelwerk in proza en verzen zijn van zijne hand. Hij had deel aan de stichting van *Het volmaakt akkoord*, van de Maatschappij van Toonkunst, van het muziekkollegie der R. K. Fransche Kerk en van het Genootschap *Vriendschap en Toonkunst*. Hij huwde Catharina Thijm en overleed in zijn geboorteplaats, 15 April 1858.

Zie *J. F. A. Thym, zijne afkomst, zijn leven, zijn karakter m. portr.*; Huberts.

THIJM (LAMBERTUS JOANNES ALBERDINGK), toonkunstenaar, zoon van den vorigen, den 30 Sept. 1823 te Amsterdam geboren, leerling van zijn vader en Bertelman, was medewerker, vooral wat het muzikale gedeelte betrof, aan den *Spectator* (1843—50), aan het *Album der Schoone Kunsten* en aan *O. en N. Kerstliederen* enz. Behalve eenige vlugschriften over muziek, gaf hij eene overzetting van:

Le réveil du peuple par Platon-Polichinelle, De Volksrevelje. Amst. 1852. Met eene voorrede van Pauwels Foreestier, d. i. J. A. A. Th. Hij overleed den 1 Dec. 1854.

Zie Fétis, *Diction. des musiciens. Nouv. édit.* de uit het werk getrokken *Notice sur L. J. A. Thijm; Levensschets van L. J. A. Thym*; Huberts.

TIL (HENDRIK NICOLAAS VAN), den 5 April 1798 te Deventer geboren, woonde eerst te Zutphen, waar zijne vrouw eene inrichting van onderwijs en opvoeding voor jonge jufvrouwen had, was vervolgens in verschillende betrekkingen werkzaam; voorts ambtenaar op het stadhuis te Zutphen, eindelijk gedurende twintig jaren hoofdsuppoost aan het Walenweeshuis te Amsterdam, waar hij 3 Junij 1872 overleed.

Hij schreef:

Tafereelen uit het leven van belangrijke Nederlandsche mannen van vroegeren en lateren tijd. Utr. 1841. 1850 2e dr.

Galerij van belangrijke Nederlandsche vrouwen van de vroegste tijden tot op onze dagen. Nijmegen 1843. m. pl.

Tafereelen uit de Nederlandsche geschiedenis en levensbeschrijving van groote en deugdzame mannen tot vorming en navolging voor de jeugd. Dev. 1845.

Wat een grootvader aan zijne kleinkinderen vertelde: Mededeelingen, tafereelen en schetsen. Leid. 1868.

Voorts verschillende kinderwerken, schoolboeken, enz.

Zie Huberts; Brinkman.

TIMMER (HENRICUS), den 2 Maart 1791 te Westerbork geboren, was predikant te Garnwerd en Oostum. Hij overleed aldaar den 6 Nov. 1870. Hij gaf, behalve een *Handleiding* tot de kennis van den aardbol en die van onze O. I. bezittingen, uitgegeven door de Maats. tot Nut van 't Algemeen.

Proeve eener theoretische en praktische menschkunde. Gron. 1830—1831. 2 dln.

Zamenspraken van vader Reinhoofd met zijnen zoon over de oorzaken der godsdienstige dweeperij in Nederland. Gron. 1834.

Verhandeling over de zonderlinge uitwerkselen der menschelijke verbeeldingskracht en acht zamenspraken van de familie Groenhoff. Gron. 1837.

Het Idealisme of de lichtphilosophen der XIXe eeuw in betrekking tot het Christendom beschouwd en van het standpunt der Christelijke openbaring en de ervarings wijsbegeerte wederlegd. Gron. 1846.

Zie Huberts; Brinkman.

TOURS (BARTHOLOMEUS), zoon van den volgende, beroemd organist en violonist, den 10 Augustus 1797 te Rotterdam geboren, leerling van Hummert en Dahmen, organist der Nieuwe- en na het overlijden van J. Robbers der St. Laurens Kerk te Rotterdam.

Zie Gregoir.

TOURS (JACOB), in 1759 te Rotterdam geboren, werd voor den handel opgeleid en begon op 16jarigen leeftijd zijne muzikale studie onder de organisten Bruyninkhuijzen en M. J. Robbers te Rotterdam. Hij was van 1785 tot 1791 organist te Maassluis, vervolgens na Bruyninkhuijzen organist der St. Laurens Kerk te Rotterdam. Hij schreef vele werken, o. a. *de Psalmen Davids voor orgel en piano,* met praeludien en interludien, een concerto, vele sonaten, variatien en fantasien voor de piano een symphonie, drie ouverturen, een cantate (*De Hoop der Zaligheid*) een *Te Deum,* een menigte conpositien, die in handschrift zijn gebleven. Hij overleed den 11 Maart 1811.

Zie Gregoir.

TUYN (JAN ANDREAS), een der beste tenors in Holland, den 25 Maart 1816 te Amsterdam geboren, was leerling van J. Bertelman, Geraldi en van Bandorali, te Parijs, werwaarts hij zich in 1839 begaf. Hij liet zich met goed gevolg in al de steden van Holland hooren, bezocht de voornaamste van Duitschland, waar hij zeer werd toegejuicht. Hij zong aan het hof van Saksen, waar prinses Sophia der Nederlanden hem een brief van aanbeveling gaf voor dat te 's Hage. In 1842 doorreisde hij Holland en werd overal met veel geestdrift ontvangen. Hij overleed te Amsterdam, den 29 December 1855.

Zie Gregoir.

V.

VERHUEL (CHRISTIAAN ANTHONY), den 7 April 1760 te Doetinchem geboren; van zijn vroegste jeugd werd hij voor den zeedienst bestemd, en deed, elf jaar oud, reeds zijn eerste zeereis. In den slag van Doggersbank was hij 1ste luitenant aan boord van den Admiraal-Generaal, gecommandeerd door den kapitein van Kingsbergen, werd reeds in 't begin van het gevecht door een splinter aan het been gewond, kwam niettegenstaande de ernstige verwonding, waarvan de gevolgen hem door geheel zijn leven bijbleven, zoodra hij verbonden was, weer op het dek, en verliet zijn post niet tot het einde van den strijd.

Bekend als een der kundigste officieren van het corps, zag hij zich reeds op 23jarigen leeftijd bevorderd tot kapitein ter zee. Vertrouwd met een zending naar de O. I. trad hij aan de Kaap de Goede Hoop in het huwelijk met de weduwe Rademaker, geb. Bosch. Eenige jaren later, in 1789 werd hij met den kapitein Vaillant (zie op Jan Olphert Vaillant) wederom met een hoogst belangrijke zending voor onze O. I. bezittingen belast, welke vier jaren duurde.

Bij zijn terugkomst verkeerde hij in de maand Julij 1794 in groot gevaar van in een hevigen storm te vergaan voor Petten; hij liet zich, niettegenstaande hij ziek was, op het dek dragen, deed de masten kappen en behield het schip door zijn doeltreffende maatregelen, dat hoewel als wrak, buiten aller verwachting nog behouden door het schip van kapitein Vaillant binnen gesleept werd. Tegen het einde van dit jaar werd hij benoemd tot adjudant van den luitenant-admiraal van Kinsbergen, commandant en chef van de geheele Hollandsche zeemagt. Om zich aan de revolutionaire bewegingen der volgende jaren te onttrekken, vroeg hij zijn ontslag uit den zeedienst, verliet het land en bleef ambteloos tot 1802. Onder Lodewijk Napoleon werd hij staatsraad en daarna minister-plenipotentiaris bij het hof van Spanje, alwaar hij van veel dienst was voor de belangen van den Hollandschen handel. Met de troonsverandering verliet hij Spanje, en leefde buiten betrekkingen tot 1810, toen hij voor Gelderland lid werd van het Wetgevend Ligchaam. Meermalen zag hij zijn naam gebragt op de lijst voor de candidatuur van president. In deze betrekking bleef hij tot 1814, en in Parijs na de abdicatie des Keizers. In 1820 trad hij aldaar in een tweede huwelijk met mejuffrouw Reijnell, afstammeling uit een oud Engelsch geslacht. Hij overleed 14 Maart 1832. Christiaan Anthony Ver Huell was commandeur der orde van de Unie, en Grootkruis der orde van Burgerlijke verdiensten van Wurtemberg, versierd met de medaille van Doggersbank.

Part. berigt.

VOOGT (Willem Jacob de) werd te Nijmegen, waar zijn vader predikant was, geboren, ontving zijne opleiding in den handel te Amsterdam en hielp later het assurantie kantoor Wijsman en de Voogt vestigen. Hij beoefende de vaderlandsche geschiedenis en vooral de muntkunde, waarvan zijne *Muntgeschiedenis der provincie Gelderland*, over het tijdvak van 1576 tot 1813, zijne bijdragen in de *Revue de la Numismatique Belge*; *Bijdragen tot de Numismatiek van Gelderland*. 1e stuk. Arnhem 1867—1869. 2e stuk. *Aanteekeningen betrekkelijk de leg- of rekenpenningen van de Geldersche Rekenkamer*. Amst. 1869; zijne *Bijdragen tot de geschiedenis van de Munt der stad Nijmegen*, in Nijhoff's *Bijdragen voor vaderl. geschiedenis en oudheidkunde*, Nieuwe reeks, d. IV en V; *Aanteekeningen betrekkelijk de Nijmeegsche vroedschappen en vereerings penningen*. Amst. 1866; *Geschiedenis van het Muntwezen der Vereenigde Nederlanden*. D. I. (Provincie Gelderland) Amst. 1874 ten bewijze strekken.

Hij overleed den 16 December 1875 te Amsterdam, in 88 jarigen ouderdom.

Zie *Levensb. van de Maats. van Ned. Letterk.* 1877.

VRUGT (Willem Pasques de Chavonnes), den 23 Oct. 1798 te Amsterdam geboren. In het door den admiraal Van Kinsbergen te Elburg opgericht Instituut van onderwijs wetenschappelijk gevormd en ook voor de muziek ontwikkeld, kwam Vrugt, in 1818, bij zijn vader, in zijn geboortestad, op het kantoor. De heer Sundorff, „directeur du collège musical de l'église française" te Amsterdam *), zijn vriend en eerste leermeester, deed hem op kerkelijke feestdagen in de Mozes- en Aärons kerk als solozanger in de missen van Haydn, van Beethoven, Hummel en van Bree glansrijk optreden; ook op de concerten van *Felix Meritis* liet hij zich met den meesten bijval hooren. Na Sundorff's dood voltooide Julius Miller de toonkunstige opvoeding van den grooten tenor, die nu door beurs- en handelswederwaardigheden gedwongen werd het kunstpad van den dilettant te verlaten om de groote kunstenaarsloopbaan in te slaan. Betooverend was de indruk door Vrugts stem en zang op het publiek te weeggebragt. Dit getuigt zoowel de opbrengst van het concert in het jaar 1825 te Amsterdam gegeven (een som van 9000 gulden) als ook de geestdrift, die hij in de woelige dagen van 1830 en 31 door de voordracht van ons volkslied wist op te wekken en waardoor zoowel de moed van menig vaderlander werd ontvonkt, zoodat hij mede ten strijde toog, als een som van 2000 gulden werd bijeengebragt voor de huisgezinnen der in den strijd voor Koning en Vaderland gesneuvelden of gewonden, zijnde de opbrengst van een concert in den stadsschouwburg te Amsterdam gegeven en waarop V. zich liet hooren. In 1830 zong V. op het Pinkster-muziekfeest te Dusseldorp, dat onder directie van F. Ries plaats vond, en in 1831 ging onze beroemde tenor naar Duitschland op reis, concerten gevende te Bremen, Hamburg, Lubeck en Berlijn, waar hij o. a. Spontini leerde kennen, die hem voor de opera trachtte te winnen. In 1832 ging de tocht naar Brunswijk, Hannover, Dresden en Weimar. In den winter van 1834 op 1835 gaf hij concerten in Friesland en Groningen, en in de lente van 1835 reisde hij naar Londen, waar men in de meeste concerten en soirées der hooge aristocratie op zijn medewerking hoogen prijs stelde; hier trad hij op met of nevens Moscheles, Herz, mevrouw Dulcken, Rubini (met wien hij duetten zong), Paganini, Thalberg, Grisi en den destijds jeugdigen Vieuxtemps. In Juli 1835 keerde V. naar Nederland terug om deel te nemen aan het groote muziekfeest der Maatschappij t. b. d. d. Toonkunst, in de Ridderzaal te 's Gravenhage, waar hij zong in het „Lobgesang" van Mendelssohn en een voor hem geschreven tenor-aria voordroeg in den schoonen Psalm van J. H. Lubeck. Verder verleende hij zijn medewerking te Utrecht, in 1836, bij de viering van het tweehonderdjarig bestaan der Utrechtsche hoogeschool en, in 1839, in de residentie ter gelegenheid van de huwelijksvereeniging van Koning Willem III met Haar Majesteit Sophia van Wurtemberg. Met Ernst, den beroemden violist, gaf hij in datzelfde jaar in drie maanden tijds 58 concerten. Voor 1837—40 had V. met *Felix Meritis* een contract gesloten om zich op tien concerten, van de twintig door haar te geven, te zullen doen hooren.

Ook in het buitenland liet onze meester-tenor zich omstreeks dezen tijd hooren, o. a. in 1837 op het Pinkstermuziekfeest onder directie van Mendelssohn te Keulen en in 1841 op een dergelijk feest te Aken, onder directie van Spohr. In den herfst van 1843 vertrok V. naar Brussel, gaf in December van datzelfde jaar een soiree in het Brusselsche Park, en bracht ook nog een vluchtig bezoek aan Antwerpen, Valenciennes en Roubaix.

Ons vaderland mocht hem in 1841 en 42 in vereeniging met Servais, den koning der violoncellisten, (op de piano begeleid door den heer Emile Wagner, uit 's Gravenhage), bewonderen; in 1844 en 45 maakte hij, met Willem Lubeck, den beroemden violist, een kunstreis door onze provinciën; ook zong hij in 1848 te Amsterdam op het groote muziekfeest in de Luthersche kerk.

Vrugt genoot veel eerbewijzen en onderscheidingen. Op jeugdigen leeftijd reeds werd hij tot eerelid van het koor der Mozes- en Aäronskerk en van Felix Meritis te Amsterdam benoemd; den 14 December 1829 schonk Z. M. Koning Willem I hem den titel van „hof- en kamerzanger"; in 1841 viel hem de benoeming tot eerelid van het studentenconcert *Sempre Crescendo* te Leiden ten deel. Den 7 Oct. 1843 had wijlen Koning Willem II Vrugt benoemd tot ridder der orde van de Eikenkroon, en hem, bij het klimmen zijner jaren, een jaargeld toegelegd, waardoor hij, zingens moede, kalm op zijn welverdiende lauweren kon rusten. Doch 's vorsten kunst- en menschlievende bedoelingen werden door den dood verijdeld en zoo was de langzamerhand geheel uitgeputte zanger verplicht om ten behoeve van zijn gezin opnieuw tot de kunst zijn toevlucht te nemen. Nogmaals gaf hij concerten, en wel te Amsterdam, Rotterdam en Utrecht met den beroemden pianist Thalberg, dien hij reeds, zooals wij hierboven zagen, te Londen had leeren kennen en die in 1847 Nederland bezocht. Hij was nu langzamerhand over de halve eeuw oud geworden, en toch werd hij gedwongen om nog tot zijn 60e jaar voort te arbeiden.

Den 24 April 1850 sloot V. als weduwenaar een derde huwelijk, uit welken echt thans nog vijf kinderen, van de zes uit dit huwelijk gesproten, in leven zijn.

V. heeft zijn handelsfirma alle eer aangedaan; zijn vaderland belangeloos liefgehad en met zijn gaven gaarne gediend; voor de lijdende menschheid bestendig groote offers gebracht; zijn kunstbroeders steeds onbekrompen bijgestaan, en wanneer hij zichzelven een verwijt had willen maken, dan had het

*) Te weten van de Katholieke Fransche kerk op de Boommarkt.

dit mogen zijn, dat hij voor anderen te veel en te weinig voor zich en de zijnen heeft gedaan.

Hij overleed te Haarlem, den 5 Nov. 1873.

Zie Gregoir; *Caecilia* 1 *Dec.* 1878; *L'Art du chant et l'école actuelle* 1. 188; *Album door Dr. Wap, uitgegeven ten voordeele van het Vrugths fonds.*

W.

WESTERHOFF (Dr. Rembertus), zoon van Petrus Westerhoff en Tjaardina de Cock, den 14 Maart 1801 op het eiland Wieringen, waar zijn vader predikant was, geboren, werd van zijne jeugd af voor de geneeskunst opgeleid, studeerde te Groningen, waar hij een prijsvraag beantwoordde (*Detur accurata descriptio botanica vigenli aut plurium plantarum in solo Groningano sponte et rimul copiose provenientium, adiecta brevi earum historia, in qua elaboranda loci, in quo nascuntur, temporis anni quo florent et usus inprimis veconomili ratio habeatum*) en de gouden medaille behaalde. In 1825 verkreeg hij den graad van med. dr., na verdediging eener dissertatie, getiteld: *Botanicos medicos de quarundam plantarum in provincia Groningana indigenarum usu oeconomico et medico*, waarna hij zich als geneesheer te Warfum vestigde. De geneeskunde was wel zijne hoofdstudie, doch hij legde zich tevens op den landbouw en landhuishoudkunde toe en werd te gelijk met Dr. G. Acker Stratingh op de vraag naar een *leerboek over de natuurlijke geschiedenis van de provincie Groningen* bekroond. In 1835 gaf hij met eene voorrede en een menigte aanteekeningen uit: Arends, *Natuurkundige geschiedenis der Noordzee*, en in 1844 het uit een geschied- en aardrijkskundig oogpunt veel bevattend werk: *de Kwelder-kwestie nader toegelicht* in het licht. In 1864 verscheen zijne *Twee hoofdstukken uit de geschiedenis van ons Dijkwezen*, met oudheidkundige aanteekeningen, inzonderheid op de provincie Groningen en Friesland betrekkelijk. Met G. Reinders beantwoordde hij eene door de Nederl. Maatschappij ter bevordering der Nijverheid uitgeschreven vraag betreffende meststoffen, waarvoor zij beiden het eermetaal ontvingen. Voorts schreef hij eene redevoering ten betooge dat de beoefening der landhuishoudkunde eene alleraangenaamste en allerbelangrijkste bezigheid is, die door den beschaafden Noord-Nederlander vooral thans meer dan ooit verdient behartigd te worden, in *Tijdschrift voor het Onderdendamsch genootschap ter bevordering van Nijverheid* I, 11. Zijne rede over de kunstmatige vischteelt werd op last van Napoleon III in het Fransch vertaald en in Frankrijk verspreid. Zeer uitgebreid was zijne kennis van de vaderl. oudheden, waarvan vele belangrijke opstellen in de *Bijdragen tot de geschiedenis en oudheden der prov. Groningen* en elders getuigen. Werkzaam was ook zijn deel aan de bevordering der maatschappelijke belangen, getuige zijne verhandeling over de werking van onze belastingen op gezondheid in het welwezen der geringere standen. Ruimer werkkring tot bevordering van het welzijn van ons vaderland werd hem aangeboden door zijne verkiezing (1849) tot lid der Tweede Kamer der Staten Generaal, waartoe hij telkens werd herkozen. De door hem gehoudene redevoeringen waren steeds gericht tot bevordering van het welzijn van het vaderland. Hij overleed den 25 Maart 1874.

Zie *Levensb. d. Maats. v. Ned. Letterk.* 1875; Huberts.

WESTERMAN (William Marten), den 18 September 1835 te Amsterdam geboren, in den handel van Blikman en Sartorius aldaar werkzaam, en later in die firma deelgenoot. Hij vertaalde kinderwerken uit het Engelsch en leverde bijdragen in Andriessens *Kinderen van den straatkunstenaar*, in de *Bibliotheek voor Volksvoordrachten* van M. W. Scheltema en in den *Kindervriend*. Hij was redacteur van de *Bato, Tijdschrift voor jongens.* Amst. 1865—72, en overleed in zijne geboortestad den 28 April 1872.

Zie Bato; Huberts, enz.

WICHERS (Jhr. Mr. Willem) werd den 21 Junij 1800 op den huize Hoogema prov. Drenthe geboren; hij volbracht zijne rechtsgeleerde studie aan de hoogeschool te Groningen, waar hij op 10 December 1823 tot doctor in 't Romeinsch- en hedendaagsch recht werd bevorderd en vervolgens de praktijk als advokaat uitoefende. In 1824 werd hij benoemd tot procureur bij de regtbank te Winschoten, en in 1827 tot officier van justitie. In 1838 werd hij in dezelfde betrekking te Groningen geplaatst, in 1844 in den raad van state geroepen, en een jaar later benoemd tot voorzitter der hooge en militaire geregtshoven in Ned. Indië, terwijl hem tevens de voltooijing der nieuwe wetboeken in die gewesten werd opgedragen.

Hij vertrok derwaarts in Mei 1846. Juist twee jaren later (1 Mei 1848) had te Batavia de gedenkwaardige plegtigheid plaats, dat de nieuwe Indische wetgeving van kracht werd verklaard, en de regterlijke collegiën naar de nieuwe organisatie werden beëedigd en geïnstalleerd. Wichers hield bij die gelegenheid eene rede, welke te regt voor een der merkwaardigste gedenkstukken van regterlijke welsprekendheid is aangemerkt. (Zie een verslag daarvan in het *Weekblad van het Regt*, jaargang 1848, No. 934.) Het werk der Indische wetgeving, waarbij hij met schier onoverkomelijke zwarigheden te kampen had, heeft hij door scherpzinnigheid en volhardende werkzaamheid ten einde gebragt. In April 1849 in het vaderland teruggekeerd, mogt hij niet lang van de gewigtige, door hem volvoerde taak uitrusten. De Koning, zijne hooge verdiensten op regten prijs stellende, droeg hem den in die oogenblikken vooral zoo moeijelijken post van minister van justitie op, dien hij, ofschoon zijne gezondheid toen reeds geschokt was, het van zijnen pligt achtte te aanvaarden. Slechts weinige maanden kon hij echter deze betrekking bekleeden. Zijne verminderde krachten verpligtten hem zijn ontslag te verzoeken, hetwelk hem in het laatst van 1849 werd verleend. Hij overleed te 's Hage den 4 Maart 1853.

Den 1 Februarij 1828 huwde hij met vrouwe Hillegonda Adriana Feith, uit welk huwelijk hij tien kinderen ter verzorging van zijne beminde echtgenoot overliet.

Zie *Weekblad van het Regt*, No. 14, 15, 10 *Maart* 1853; *Gron.* en *Prov. Gron. Couranten van* 22 *Maart* 1853.

WISSEKERCKEN (Galles van), ridder, heer van Couwerven, Vossemaer en Campen, uit een oud en aanzienlijk geslacht, trad in dienst der Spaansche Nederlanden. Omtrent den jare 1600, schrijft te Water, had hij zich naar Brabant begeven, waar zijne nazaten door den Koning van Spanje tot den staat van baronnen zijn verheven. Hij werd 13 September 1631 gedood in een gevecht tegen de krijgsmacht der vereenigde provinciën. Hij is gehuwd geweest met Maria Cats of van Cats, dochter van Willem Heer van Capelle en van Maria de Fonseca en liet drie kinderen na.

WISSEKERCKEN (Willem van), zoon van den vorige, den 8 Febr. 1616 geboren, trad in de orde der jesuiten en maakte zich als dichter bekend door:

Vijftig-iaerige iubile-vreucht van de Edele, Zeden-rycke, Godtvruchtighe Jouffrouw meiufvrouwe Magdalena van Wissenkercken in Maeghdelijcke verbindtenisse met Godt van 't jaer 1615 *op Sinxen-dagh, als dan den* 7 *Junii, nu in 't jaer* 1664 *op Sinxen-dagh desen* 1 *Junii. Vervat ende vernieuwt door danckbaere stichtinghe, troostighe devotie in de kerck van 't Professi-huys der Societeyt Jesu binnen Antwerpen. Tot Brussel bij Gieles Strijckwant, Boeckdrucker in de Druckpersse.* z. p. 4°. met een uitslaande plaat. Achter het titelblad het ruitvormige familie-wapen van Wissekercken in houtsnede.

Zie *Nobiliaire des Pays Bas*, T. I, p. 241; *Suite du Supplement au Nobil*, p. 238—246; Smallegange, *N. Chron. v. Zeeland*, bl. 736; Te Water, *Adel. Zeel.*, voorr. bl. 76, Serrure, *Vad. Museum*, D. II, bl. 322.

WUBBEN (Frederik Allard Ebbinge), den 13 Julij 1791 te Deventer geboren, werd in 1810 verwalterscholtus en in 1811 maire der gemeente Staphorst. Na de revolutie van 1813 bleef hij de betrekking van hoofd van het plaatselijke bestuur bekleeden en ontving eerst in 1851 zijn eervol ontslag als burgemeester. In 1833 werd hij heemraad van het 11de dijkdistrict in Overijssel en een jaar later notaris te Staphorst. Ook was hij sedert 1845 lid der provinciale

Staten van Overijssel. Hij beoefende de geschied- en oudheidkunde, vooral van zijn gewest.

Behalve vele bijdragen in den *Overijsselschen Almanak voor oudheid- en letteren*, gaf hij in het licht:

Plaatsbeschrijving der gemeente Staphorst, provincie Overijssel met eenige oudheidkundige bijvoegselen Gron. 1885.

Aanteekeningen van Mr. Z. Ter Stege, vermeerderd met Nalezingen en Bijvoegsels. Meppel 1859.

Geschiedenis van het beleg der stad Hasselt in den jare 1657. Zwartsluis 1861.

Hij overleed den 26 Junij 1874.

Zie *Levensberigt der Maats. v. Ned. Letterk.* 1876.

FISCHER (JOHAN GERHARD FREDERIK VAN OVERMEER), zich gewoonlijk geschreven hebbende Johannes Frederik van Overmeer Fischer, zoon van Jan Wijer van Overmeer Fischer, burgemeester te Harderwijk en van Hester Maria Evers, is den 28 Juli 1800 te Harderwijk geboren en den 23 October 1848 te Antwerpen overleden. Reeds op zeer jeugdigen leeftijd (vermoedelijk op 17jarigen leeftijd) naar Ned. Indië gegaan zijnde, is hij van daar in een ondergeschikte gouvernements betrekking naar Japan vertrokken. Daar hij zich door bekwaamheid en ijver onderscheidde, klom hij spoedig tot den rang van eerste klerk aan het établissement op Décima. In 1822 op 22jarigen leeftijd deed hij een reis naar de hoofdstad van den Keizer van Japan. In 1825 werd hij pakhuismeester te Nangasaki na gedurende twee jaren met de waarneming van die betrekking te zijn belast geweest. In 1829 ontving hij een eervol ontslag uit die betrekking en kwam in het volgend jaar met verlof naar Europa terug, zijne fraaije collectie Japansche voorwerpen en merkwaardigheden, die hij had verzameld en gerangschikt, heeft het Nederl. gouvernement van hem aangekocht, vroeger geplaatst in de beneden zalen van het Maweitshuis, later overgebracht naar het Ethnographisch museum op den Vijverberg te 's-Hage. In 1833 gaf hij, bij J. Muller & Comp. te Amsterdam in 4°. met platen, uit: *Bijdrage tot de kennis van het Japansche Rijk*, door J. F. van Overmeer Fischer, ambtenaar van Nederlandsch Indië, laatst te Japan. In het te Haarlem uitkomende geschrift *De Alg. Konst- en Letterbode*, 1834 I, p. 233, komt een verslag van dit werk voor. Het wordt daarin hoog geprezen, als een degelijke bron van kennis van het Japansche rijk, terwijl druk en platen het tot een prachtuitgave maakten, die een goed geslaagde nationale onderneming kon genoemd worden in die dagen. Dit verslag is geteekend R.... In de *Konst- en Letterbode* 1834, II, p. 210 leest men, dat de keizer van Rusland aan Fischer, als schrijver van dat werk, een met diamanten omzetten ring heeft geschonken. In 1836 treffen wij hem weder als postmeester te Batavia aan, doch in het volgende jaar kwam hij weder met verlof herwaarts en in 1839 werd hij gepensioneerd. Waar hij later gewoond heeft, is mij niet bekend. Ook weet ik niet of hij te Antwerpen woonde, toen hij aldaar den 23 Oct. 1848 na een kortstondige ziekte overleed.

Zoomals bekend is, heeft de heer Doeff alles wat hij uit Japan had medegebragt door de schipbreuk van het schip, waarin het geladen was, verloren; hetgeen jammer was, omdat daarbij ook was een Japansch woordenboek in handschrift, waaraan van Overmeer Fischer waarschijnlijk vroeger ook had medegewerkt, en een groot gedeelte in klad of afschrift schijnt bezeten te hebben. Dit klad of afschrift heeft hij den Koning aangeboden.

In J. H. Levyssohn's bladen over Japan ('s Gravenhage geb. Belinfante 1852) leest men op bl. 168 daarover het volgende:

Van Overmeer Fischer had een Nederl. Japansch Woordenboek aan den Koning ingeleverd en deze had het aan het Instituut doen toekomen; het is een afschrift van den arbeid van den heer Doeff (zie den Tex in *Het Instituut* 1841, p. 233); hierover ontstond een pennestrijd; maar Overmeer Fischer erkende ten slotte bepaaldelijk, dat hij alleen aanspraak maakte op de verdienste, dat hij 't handschrift bewaard en naar Europa overgebragt had en ook de heer von Siebold huldigde het regt van den heer Doeff op een werk, dat ten overvloede bleek door de gemakkelijkheid, waarmede hij de ontbrekende letters aanvulde. (Zie het rapport van den heer administrateur van het onderwijs voor 1831, in het *Handelsblad* van 22 Junij 1833 geplaatst.)

SCHOUMAN (ISAAK), zoon van den bekenden zeeschilder Martinus Schouman, te Dordrecht, den 29 Mei 1801 geboren, legde zich eerst, geleid door zijn vader, op 't schilderen van schepen en zeeën toe, maar het bleek al spoedig, dat hij meer aanleg had tot het maken van portretten, waarin hij weldra groote vorderingen maakte. In 1826 zette hij zich te Delft neder, waar hij, onder medewerking van eenige kunstvrienden, een teekengenootschap tot stand bragt, dat onder de zinspreuk van *Tandem fit surculus arbor*, den 25 Januarij 1828 werd ingewijd. Gedurende 8 jaren gaf hij aldaar onderwijs in het handteekenen aan de kadetten der artillerie, maar in 1836 werd hij benoemd tot leeraar 1e klasse in het handteekenen bij de Kon. Milit. Academie te Breda, uit welke betrekking hij na eene reeks van jaren zijn eervol ontslag kreeg.

In verschillende plaatsen van ons vaderland heeft hij met veel succes portretten in olieverf vervaardigd, waaronder vele van hooggeplaatste personen, zoo in de kerk als in den staat, maar bijzonder belangrijk is het schilderstuk, voorstellende eene episode uit het beleg van de Citadel van Antwerpen. Het oogenblik is gekozen den 28 October 1830 en stelt voor, den hertog van Saxen-Weimar door zijnen staf gevolgd, aan den generaal baron Chassé, omringd door den raad van verdediging, verslag komende brengen van de uitvoering zijner bevelen. Het stuk is op vrij groote schaal bewerkt, en is thans een sieraad van het toevluchtsoord voor invaliden op Bronbeek bij Arnhem.

Tot voor korten tijd toonde de waardige man zijne bekwaamheid en lust vóór de kunst. De twee laatste stukken zijn de levensgroote portretten van ds. O. G. Heldring en echtgenoot. Zijne bekwaamheid werd door Z. M. Willem II op prijs gesteld, die hem tot ridder der orde van de Eikenkroon benoemde.

AANWIJZING

DER

PERSONEN.

IN HET BIJVOEGSEL VERMELD.